
HDI
HW 5N9W W

UITLEGGING
VAN
HET BOEK
VAN DEN
PROFEET
DANIEL

DOOR

JACOB ALBERT VOS
Dienaar des Godlyken Woords te MONTFOORT.

TWEEDE DEEL.

Te UTRECHT
By ABRAHAM VAN PADDENBURG
Boekverkoper in de Lynmarkt
M.DCCLXIII.

APPROBATIE.

De ondergeschrevene Deputaten van de E. Classis van Utrecht hebben het Twede Deel van de *Uitlegging van het Boek van den* PROFEET DANIEL door den Wel-Eerw. Heer J. A. VOS, Dienaar des Goddelyken Woords te *Montfoort*, gelezen, en daar in niets gevonden strydig met de formulieren van eenigheid der Nederlandse Gereformeerde Kerken; maar in het tegendeel alom doorslaande blyken van ene uitgebreide geleerdheid, schrander oordeel, en pryswaardigen yver om Gods Kerk te stichten. Waarom zy het zelve met een volkomen genoegen approbeeren; wenschende voorts over dit zo gelukkig ten einde gebragte werk, gelyk ook over allen anderen arbeid van den Wel-Eerw. Schryver des Heren dierbaarsten zegen.

Utrecht 21. *Novemb.* 1763.

CAROLUS SEGAAR.
ISAACUS TER BRUGGEN.
HENRICUS VAN HERWERDEN.

OPDRAGT

AAN DEN

WELEDELEN GESTRENGEN HEER

JACOB DE JONCHEERE

RAAD IN DE VROEDSCHAP DER STAD UTRECHT EN ONTFANGER VAN HET EENE DEEL DER GENERALE MIDDELEN 'S LANDS VAN UTRECHT

MYNEN HOOG-GEËERDEN SCHOON-VADER

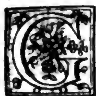
EN DE

WELEDELGEBORENE VROUWE

LYDIA MARIA BODDENS

MYNE HOOG-GEËERDE SCHOON-MOEDER.

WELEDELE GESTRENGE HEER EN MEVROUWE

Gelyk het my eene grote vreugde geweest is, dat ik het *eerste Deel* van deze *Uitlegging van het Boek van den Profeet DANIEL* hebbe mogen opdragen aan myne zeer waerde Moeder, die, reeds hoge jaren bereikt hebbende, echter door de goe-

 de

de hand Gods tot hier toe in het leven gespaart is; zo vertegenwoordige ik my thans met geene mindere vergenoeging en blydschap, dat ik zedert dien tyd de eere gehad hebbe van eene zeer aangename en nauwe betrekking tot UWE WELEDELHEDEN te verkrygen door myn Huwelyk met DERZELVER Oudste Dogter, thans myn allerwaerdigste en teder-geliefde Echtgenote. Grootlyks erkenne ik my ook aan UWE WELEDELHEDEN verpligt voor de geneegenheid, met welke DEZELVE my, op de allerminzaamste wyze, in hare familie ontfangen hebben, en de veelvuldige blyken van liefde en goedgunstigheid, met welke UWE WELEDELHEDEN my in deze zeer aangename betrekking meer en meer aan zig verbinden; na dat ik reeds vele voorgaande jaren het geluk gehad heb met DERZELVER vriendschap vereerd te zyn.

Ik heb derhalven niet konnen nalaten het *Tweede Deel* van dit werk, gelyk ik by deze de vryheid neme te doen, aan UWE WELEDELHEDEN toe te eigenen en op te dragen tot een bewys van myne verschuldigde hoog-achting en van myne zeer dankbare erkentenis van de toegeneegenheid, welke UWE WELEDELHEDEN my toedragen. En het verstrekt my tot eene uitnemende vergenoeging, dat ik deze geleegenheid mag waarnemen, om eene openbare blyk daar van te geven.

Dat het lezen en overdenken van dit gewigtig stuk van Gods Heilig Woord en de uitbreiding daar van, in dit Boek vervat, ook voor UWE WELEDELHEDEN in het byzonder tot zeer vele en allernuttigste opwekking verstrekken mag, is myn hertelyke wensch. En teffens bidde ik den Algenoegzamen God, dat Hy UWE WELEDELHEDEN, tot bestendig welzyn en vreugde van derzelver Familie, eenen langen reeks van jaren in wel-

stand

ſtand wille ſparen, en met zyne dierbare zegeningen mildlyk overſtorten. Hy ſchenke en vermenigvuldige geſtadig aan UWE WELEDELHEDEN zyne heerlyke en heilryke genade in den Heere JESUS CHRISTUS! Hy doe UWE WELEDELHEDEN ondervinden, dat Hy goed is der ziele, die Hem zoekt, dat alle zyne paden goedertierenheid en waarheid zyn den genen, die zyn verbond en zyne getuigeniſſen bewaren! Hy, die ryk is in goedertierenheid, die eenen onuitputbaren ſchat van goede giften en volmaakte gaven bezit, geve UWE WELEDELHEDEN, beide voor zig zelven en wegens hare kinderen, geſtadig ſtoffe van blyde dankzegging; en bereide DEZELVE in dit vergankelyk leven tot den ſtaat van het eeuwig heerlyk en gelukzalig leven, het welk Hy dien, die Hem lief hebben, toegezegt en bereidt heeft!

Ik beveele my zelven nevens myne teder-beminde Echtgenote in de verdere liefde en vriendſchap van UWE WELEDELHEDEN onder betuiging, dat ik met diepen eerbied blyve,

WEL-EDELE GESTRENGE HEER EN MEVROUWE,

UWER WELEDELHEDEN

Onderdanige Dienaar en Zoon

JACOB ALBERT VOS.

Geſchreven te Montfoort den 13. van Wynmaand,
MDCCLXIII.

VOORREDEN

TOT DEN

LEZER.

Waarheid- en Deugd-lievende Lezer.

hans heb ik het genoegen van aan myne toezegging en Uwe verwachting te voldoen met de uitgifte van dit *tweede Deel* van myne *Uitlegging van het Boek van den Profeet* DANIEL. En ik danke met diepsten eerbied en ootmoed van myn herte den Algenoegzamen en Goedertierenen God, die my, zynen zeer geringen dienstknecht, tot dit werk aangemoedigt, tot voltrekking van het zelve gezondheid en krachten gegeeven, en zyne genadige hulpe daar toe verleent, heeft. Ik heb U by deze geleegenheid niets van belang te berichten na dat gene, het welk ik in de *Voorreden* van het *Eerste Deel* gezegt heb. Alleenlyk kan ik niet verbergen, dat ik by het begin van dit werk meer dan eens in bedenking geweest ben, of ik de verklaring van het *Negende Hoofdstuk* van dit *Boek van* DANIEL niet wilde achterlaten en my daar omtrent gedragen aan de *Ontledende Verklaring* daar van, voor vele jaren reeds in het licht gegeeven door wylen mynen Hoogst-geachten Leer-meester HIERONYMUS VAN ALPHEN, die dit stuk met algemeene toejuiching van de Geleerde weereld zo bondig en nauwkeurig uitgewerkt heeft, dat 'er nauwlyks eenige nalezing schyne over te schieten. Dan ik begreep wel rasch, dat hier door dit werk onvolkomen zoude zyn. Ik vertegenwoordigde my teffens, dat ieder een den tyd, en mogelyk ook de nodige bekwaamheid, niet heeft, om dat voortreffelyk Boek van den Heer VAN ALPHEN, zo doorwrogt als het is, met vereischten aandagt en vrugt te lezen. Aan den anderen kant zag ik ook het gewig-

wigte der ſtoffe aan en de algemeene nuttigheid van dezelve, die my alzins aanſpoorde om eene korte en klare uitlegging daar van ter hand te ſtellen aan zulken, wier omſtandigheden hun niet toelaten zig gemeenzaam te maken met den arbeid der Geleerden, en om langs dien weg de algemeene ſtichting der Kerke te bevorderen. Gelyk dit van het begin af het eigen oogmerk van dit myn Werk geweeſt is. Ik heb dan beſloten dit by my het zwaarſte te laten weegen, in het voornemen om, gelyk ik thans geerne doe, mynen geëerden Lezer vooraf opregtlyk te berichten, dat ik ter verklaring van dit *Hoofdſtuk* vele zaken uit het reeds gemelde Werk van den Heer VAN ALPHEN ontleent hebbe, en menigmaal die overgenomen hebbe met zyn Hoog-Eerws. eigene bewoordingen, daar die zo klaar en krachtig waren uitgedrukt, dat niets dan eene iedele eerzugt, of andere al zo onbetamelyke oogmerken, my konden beweegen om daar in eene verandering te willen maken. Eenige aanmerkingen nochthans, die ik hier en daar op de uitlegging van zyn Hoog-Eerw. gemaakt, of tot meerdere opheldering der zaken daar by gevoegt heb, zullen ten bewyze dienen, dat ik niets van zyn Hoog-Eerws. gezegden overgenomen hebbe dan na behoorlyke overweeging en beproeving, en aan de achting en liefde voor de waarheid, zo als zig die naar myn begrip voordeedt, den hoogſten rang hebbe willen geven, gelyk die daar aan toekomt.

Menigvuldige uitgedrukte aanhalingen van andere werken van Geleerde Mannen, die over deze ſtoffe geſchreven hebben, zullen U doen zien, welk gebruik ik van hunnen arbeid gemaakt, en hoe veel voordeel ik daar van getrokken hebbe, het welk ik met alle dankbaarheid erkenne. En wy zyn inderdaad verpligt alle eere te bewyzen aan de uitmuntende gaven, met welke God zulke Geleerde en beroemde Mannen begunſtigt heeft, en met opregte dankbaarheid hoog te ſchatten de overgrote moeite en vlyt tot verklaring van Gods Heilig woord ten onzen nutte door Hun aangewend.

Het behage den HEERE nu ook over dezen mynen geringen arbeid zynen zegen te geven, op dat de achtbaarheid van zyn eeuwig blyvend en ons alleen tot zaligheid leidend woord aan velen tot hunne nodige overtuiging meer openbaar mag worden,

en

en anderen in eene levendige, eerbiedige en gelovige erkentenis daar van hoe langer hoe meer beveſtigt worden! Hy doe het lezen en overweegen der verhevene en gewigtige zaken, in beide de deelen dezer Uitlegginge vervat, voor al ook dienen, door de werking van zynen HEILIGEN GEEST, om in veler herten voort te brengen de vrugten van gelove, bekeering en heiligmaking, die naar zyne grote en dierbare genade-beloften in CHRISTUS gevoegt zyn met de zaligheid! Hem zy de eere, de heerlykheid en de dankzegging in alle eeuwigheid!

J. A. VOS.

AAN

AAN DEN

VEELEERWAARDIGEN, ZEER GELEERDEN HEERE,

DEN HEERE

JACOB ALBERT VOS,

Dienaar des Godlijken Woords te MONTFOORT;

OP DESZELVS VOORTREFLIJK WERK,

UITLEGGING VAN HET BOEK VAN DEN

PROFEET DANIEL.

Kloekzinnig Letterheld! gij klimt langs fteilen trap
Van onvermoeide vlijt ten throon der Wetenfchap:
De Wijsheid in het diepft van haar verborgenheden
Doorzoekend', vondt gij daar een' Schat dien gij vergaard
En trouw vermeerderd hebt, die, bij u naauw bewaard,
U dient om 't nut geheim der waarheid regt t'ontleeden.

Men ziet uw rijp vernuft, hier toe met vrucht befteed,
In 't groot' Orakelwoord, daar g' op de hoogten treedt
Van verr' verheven' kreits door Daniel getekend,
Ter Godgewijdde rol, wier raadslen gij ontwindt
Bij droom en nachtgezicht, wier knoopen gij ontbindt,
Ja in der eeuwen loop op tijd en ftond berekent.

Gij fchetft aan 't hoofd uws Werks dien Godsprofeet, verhoogd
In deugd, in eer, in heil: Zijn boek als echt betoogd,
Vol Goddelijk gezag, profetifch, regt gefchreven,
Met Chefeds diepe taal en Hebers zinrijk Schrift:
Den inhoud, en het doel, bij 't nutte, juift gefchift,
Op 't achtbaarft' voorgefteld, met 's Geeftes merk verheven.

Straks gaat gij langs de Veft van Judaas Konings Stad,
Door Babels Vorft verheerd, als Hij den Tempelfchat
Berooft voor Bel zijn' God, 's Lands Edlen maakt tot flaaven
Zijns Hofs, ook Daniel en drie zo trouw gezet
(Schuw 's Afgods fpijz' en wijn) voor Isr'els God zijn Wet,
Des kloek, vernuftig, wijs, en groot in Hemelgaaven.

Gij leert hoe Babels Hoofd, van droomen angft beroerd,
De Wijzen duur verbindt, een' droom, zijn brein ontvoerd,
Te brengen voor zijn' Geeft, 't geheim Hem klaar te ontvouwen:
Hoe all' 't vernuft hier fuft: hoe Daniel Gods raad,
Dien droom, 't vijfftoflijk beeld, den fteen, en berg verftaat:
Jehovahs naam ten roem, om 't heil zijns volks te bouwen.

Dan ftaat g' in Duraas dal, bij 't Afgodsbeeld, befchouwt
Hoe elk op hoog bevel moet knielen voor dat goud;
't Godvruchtig Driemanfchap Vorft Daniels gezellen,
Vol vuur voor 's Hemels eer, in heeten ovengloed
Gehard door 's Engels kracht, ten fchrik van 't boos gebroed:
Hoe 's Konings mond God looft, hen doet in voorfpoed ftellen.

Gij

Gij volgt dien Rijksmonarch, daar Hij in 't wijd gebied
Verbreidt des Hoogſten magt, en wondren, Hem geſchied,
Zijn' droom, (een groote boom, ter ſchets van zijn vermoogen)
Zijn trots op Babels bouw, des Wachters ſtreng gebod,
Zijn afgehouwen ſtam, zijn beeſtlijk hart en lot,
Zijn weêrkomſt tot den throon, geveſt met meer' verhoogen.

Zwaait Belſazar den ſtaf, gij toont hoe wuft Hij braſt,
Op heerlijk Feeſtbanket 's Rijks Grooten mild vergaſt,
Gods Tempelvaten ſchendt, en hoont den God der Goden:
Hoe 't wonder vingerſchrift ten wand Hem wraak voorzegt,
Het MENE ------ UPHARSIN, welk Daniel ontvlegt:
Waar op men noch dien nacht Chaldeäas Vorſt ziet dooden.

Gij wijſt in Babels ſchok op 't ſcheuren van die kroon
Door Meed en Pers, hoe Prins Darius klimt ten throon,
Hoe liſt Hem heilloos vleit met Godlijk' eerbewijzen,
't Welk Daniel verfoeit, hoe 's leeuwen muil in ſlot
Jehovahs bidder ſpaart, verſlindend' 't nijdig rot,
Op 's Heeren Almagts wenk, die 't heil zijns knechts doet rijzen.

Zo wordt door Isr'els God in 't Heidendom geleerd,
Hoe Hij het groot Heelal als eenig God regeert,
Als Opperheerſcher leeft, zijn volk in verre landen
Door hoogen raad en magt, ter welverdiende ſtraf
Verſtrooit, doch voor een' tijd, niet altoos overgaf
Aan 't jok der dienſtbaarheid in 's trotſen vijands handen.

Dan, wijze Daniel beſchrijft ons niet alleen
Zijn tijdgeſchichten, maar ook verre wonderheên,
Gezichten van den ſtaat van 's waerelds Koningrijken,
Dier op- dier ondergang, dier grootheid, en het lot
Bij 't wislen deezer magt, beſchikt aan 't volk van God,
Tot op Meſſias komſt, die aller throon doet wijken.

De groote Ziender ſchouwt in droom en nachtgezicht
Vier dieren, leeuw, en beer, en luipaard, opgerigt,
Een woeſt tienhoornig beeſt, een' elfden hoorn in 't groejen,
Verrezen uit de tien, welk dat gedrocht ontrukt
Drie hoornen, 't laſtert God, die, in zijn volk verdrukt,
't Vremd ſchrikdier ſtraft, en 't Rijk van 's menſchen Zoon laat bloejen.

Een nieuw verſchijnſel volgt, terwijl het oog noch ſtaart
Rijſt in dit ſcheemren licht, het wordt aan 't oor verklaard:
De ram, aan Ulais vloed, die 't all' voor zich doet bukken,
Is 't Perſiſch Koningdom, de bok, de heerſchappij
Van Alexanders magt, in Griekſche Monarchij,
Waar na 't den kleinren tak der hoornen zal gelukken.

Gods trouwe knecht die ſmeekt boetvaardig voor den throon,
En Gabriel voorſpelt Meſſias glorie kroon,
In tienmaal zevental van weken te verwerven
Het eeuwig heilrandzoen, door 't groot' verloſſings werk,
De zalving van den Geeſt aan 't Heiligdom zijn Kerk,
Toen Salem Tempelhof en Offer moeſt verderven.

Noch

Noch wordt wat groots gezien van grooten *Daniel*,
Doorluchte beeltenis aan 't ſtrand van Hiddekel:
De ſterke Michael, Gods Zoon komt daar verſchijnen
In linnen kleed, omgord met Uphaz koſtlijk goud,
Als Schutsheer van zijn volk, dat op zijn' arm vertrouwt,
Om 's vijands mogenheid als rook te doen verdwijnen.

De zeer gewenſchte Man gaat voort en profeteert
Van 't Noord- en Zuider Rijk, door wien, en hoe beheerd:
Van Isr'els ramp en rouw, en 't grouwlijk honend' ſchelden
Door wreed' Antiochus, vol tergend' overmoed,
Van Leeraars, en Gemeent', op welk' Hij grimmig woedt;
En van de kleine hulp der Makkabéé'r helden:

Van blijden Dageraad na droeven nacht van druk,
En aangename Zon van zegenrijk geluk,
Op tijdſtip juiſt beſtemd: het deel der Godgetrouwen,
Der Goddelozen ſtraf te wachten na den dood,
De ruſt, d'opſtanding, d'erv' der heerlijkheid zeer groot,
Bereid voor Daniel in 't eeuwig Godaanſchouwen.

Dus wordt Jehovahs naam een' Eerzuil opgerigt,
Zijn oude volk getrooſt, beſtierd, en voorgelicht,
Gods voorverkonden raad deed' hen in God beruſten:
Noch vindt langs deezen weg het zaad van Gods verbond
Tot ſtaving van 't geloov' een' onbeweegbren grond,
Een voedzel voor de hoop, voor liefde, en heilverluſten.

 Dit

Dit all', ô Bijbeltolk! slaat gij met wijs beleid
Naaukeurig gade, elk stuk wordt bij u uitgebreid,
Doorkundig, leidt g' ons op Gods groote wonderwegen,
Gij voert daar onzen Geest ten diep verborgen zin
Met u zo vergezicht der Godgeheimen in;
En wijst ons oog om hoog naêr Canaan ver gelegen.

Want dit wordt niet alleen door uwe pen geleerd
Met kracht en keur van taal, als honingraat begeerd,
Maar ook het nut gebruik dier Godspraak aangewezen,
Elk deel naêr eisch der leer regtmatig toegepast;
Zo geeft g' uw pond op winst, en kwijt u van uw' last,
Zo doelt g' op 't eenig all', God naêr zijn Wet te vreezen.

Hier groent een vette beemd aan paden van de deugd,
Een' lusthof, trouw beplant, vercierd, en vol geneugt,
Met bloesem, keur van vrucht, granaat, en specerijën,
Hier 's lommer, zwoele wind, voor heete middagzon,
Hier 's laving voor den dorst, een altoos versche bron,
Hier 's heling veeler smert, voor droefheid troostverblijën.

Lofwaardig Heilprofeet! gun dat ik deez' uw leer,
Die schoone lettergift, met veelen dankbaar eer,
Door nedrig maatgedicht dit kostlijk kleinood roeme,
En dus van verre koom' als eene, welker jeugd
Zich in uw leeraars licht een wijl ook heeft verheugd,
Die zo uw Werk, uw Ampt, uw Naam gezegend noeme.

Gun

Gun dat mijn hand u ſtrikk' den Palm en Lauwerkroon,
U door mijn hart gewijd; ô Prieſter, echte Zoon
Uit Zadoks heilig huis! in dienſt van uwen Koning
Bewaakt gij dag en nacht het Heiligdom, en doet
Getrouw op uwen poſt, aan 't geeſtlijk Isr'el goed,
Ja werkt wat groots voor God, en voor zijn Tempelwoning.

Gij houdt ter eener hand het blikkrend' zwaard gevat,
Ter andre zijde bouwt gij Salems Tempelſtad,
De vijand deinſt te rug, uw pogen wordt gezegend,
Gij volgt de helden Gods in 't wijde letterperk,
Wat groots hebt gij volwrocht met uw verheven Werk,
Daar Zion zich verheugt om 't heil dat Haar bejegent.

Daar Zion zich verblijdt nu gij Haar' ſchat vergroot,
Een flonkerend juweel wilt leggen in den ſchoot;
Op dat bij 't duiſtre licht moog' ſchijnen in Haar woning,
Op dat de heiligheid moog' blinken als een kroon,
En 't Rijke word' verbreid van Gods gezalvden Zoon,
Op dat men nederbuig voor Hem, Haar' groten Koning!

Gezegend zij uw Werk, was lang uw' arbeid veel,
Geniet aan 't eind' in ruſt vergeldings dubbel deel;
Blink als der ſtarren glans, zweev als met arends vlerken,
God legge van zijn' Geeſt noch grooter heerlijkheid
Op u, om in die kracht, door zijnen raad geleid,
Noch meer' dus tot zijn eer, en Zions heil te werken!

Ge-

Gezegend zij uw Ampt, daar gij de Bondkist schraagt,
Den Evangelie last op uwe schoudren draagt;
ô Veelgewenschte Man! mijn hart, u toegenegen,
Bidt voor uw groote trouw tot uwen loon wat groots,
Verhoog uws Vorsten eer, ruk uit de magt des doods
Veel Zielen, Hem tot zaad, en u ter kroon van zegen!

Gezegend zij uw' Naam, met dankbren roem vermeld
Bij ons, en 't nageslacht; in 's levensboek gesteld:
Leev' met dien Godsprofeet wiens rol gij hebt beschreven,
Leev' zalig, God getrouw, vol dierbaar heilgenot,
Rust spade als Hij in 't stof, sta op in 't zelve lot,
Om met uw' Daniel altoos bij God te leven!

K. H. B.

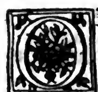
Den 24sten in Wijnmaand,
MDCCLXIII.

UIT-

UITLEGGING VAN HET BOEK VAN DEN PROFEET DANIEL.

HET ZEVENDE HOOFDSTUK.

P het Eerste en Historis Deel van dit Boek van den Profeet Daniel, begrepen in de VI eerste Hoofdstukken, en in het eerste stuk van deze Uitlegging afgehandeld / zien wy nu volgen het Twede Deel van het zelve / vervat in de VI laatste Hoofdstukken, en behelzende eenige Godlyke openbaringen, op verscheide tyden aan Daniel gegeeven / betreffende niet alleen den op- en ondergang van de voornaamste koninkryken der weereld / maar ook byzonder aangaande den MESSIAS en de volbrenging van het werk der verlossinge door Hem / klaarder dan ooit door de tekenen der tyden in deze voorzeggingen bepaald / en de opregting en uitbreiding van zyn koninkryk / midsgaders de worstelingen / welke de kerke noch vooraf zoude hebben door te staan / eer de bestemde tyd van des MESSIAS komste zoude daar zyn.

Deze openbaringen konnen zeer gevoegelyk van den anderen onderscheiden worden naar de verscheide tyden, op welke Daniel dezelve ontfangen heeft.

A. Eerstelyk komen ons voor twee openbaringen, welke Daniel ontfing / wanneer de heerschappy noch was by Belsazar, den kleinzoon van Nebukadnezar, zynde begrepen in het VII. en VIII. Hoofdstuk.

א. De eerste ontfing Hy in het eerste jaar van Belsazar, beschreven Hoofdstuk VII.

ב. De twede wierd Hem gegeeven in het derde jaar van den zelfden koning / en maakt uit den inhoud van het VIII. Hoofdstuk.

B. En hier op volgen dan twee andere openbaringen, welke Daniel ontfing, wanneer de Heerschappy tot de Meden en Persen was overgegaan / zijnde vervat in de IV laatste Hoofdstukken van dit Boek.

א. De eerste verkreeg Hy in het eerste jaar der regeeringe van Darius den Meder, voorgedragen Hoofdstuk IX.

ב. De twede wierd Hem medegedeelt in het derde jaar van Cores den Persiaan, zijnde die uitvoerige en zeer nauwkeurige openbaring, die vervat is in het X, XI en XII. Hoofdstuk.

Dit zevende Hoofdstuk dan vertoont ons de eerste van deze Godlyke openbaringen, aan Daniel verleend; zijnde een gezigte, waar door de droom van Nebukadnezar, welken Daniel had uitgelegt / (beschreven in het II. Hoofdstuk) nader opgeheldert / en Daniels uitlegging van denzelven bekrachtigt wierd: van welk gezigte ook aan den Profeet / doe Hy dat ontfing / de uitlegging wierd medegedeelt.

Wy zullen deze openbaring (gelijk ook op de zelfde wyze alle de volgende) eerst op haar zelve beschouwen / en dan in het groot oogmerk waar toe dezelve diende, en wegens welk die ook met grote rede van Daniel, door aandrijving van den Heiligen Geest beschreven is / ingevolge van het gene dezen aangaande te voren is aangemerkt in de Voorbereidselen tot deze Uitlegging (a).

In order komt ons hier voor

I. Eene Voorreden, aanwyzende den tyd en aart van deze openbaring / nevens de aantekening, welke de Profeet daar van gemaakt had / om dezelve aan zijn Volk mede te delen / vers 1.

II. Het gezigte zelf, met de verklaring of uitlegging, die daar van aan Daniel gegeven is / vers 2—einde.

I. Het eerste is vervat in deze woorden vers 1. In het eerste jaar Belsazars, des Konings van Babel, zag Daniel eenen droom en gezigten zynes hoofds, op zynen leger: toen schreef Hy dien droom, [en] Hy zeide de hoofd-somme der zaken.

A. Ten aanzien van de omstandigheden, in en met welke de Profeet deze openbaring ontfing / word ons hier beschreven en de tyd, in welken Hy die ontfing / en ook de wyze, op welke.

א. De tyd word aldus uitgedrukt: In het eerste jaar Belsazars des Konings van Babel.

Van dezen Koning Belsazar is te voren gesproken over Hoofdst. V. 1. En wat aangaat het eerste jaar van dezen Koning / is mede / uit het gene daar ter plaatze gezegt is / genoeg op te maken / hoe wy de rekening van de regeerings-jaren dezes Konings / en dus ook den waaren tyd van deszelfs eerste jaar / te begrypen hebben. Want vooronderstelt zijnde / dat onder den naam van Belsazar gemeent worde Laborosoarchod, van wien

(a) Bladz. 36, 37, 38.

LA N.

wien Berosus en Megasthenes gewagen / gelyk ik zulks mene bewogt te hebben; zo is dan voor het eerste jaar van dezen Koning te houden dat jaar / het welk in den Canon van Ptolemeus gesteld word voor het eerste jaar van Neriglissar, die in de Joodse tydrekening voorby gegaan word / om dat Hy alleen als Vader / of Oom en Voogd / van dezen jongen Prins het ryk bestierde / of wel zig zelven dat onwettiglyk had aangematigt / daar deze Prins de gerechtigde erfbezitter daar van was / gelyk Hy het zelve ook na Neriglissars dood geheel byna in eigener persoon bestierde den tyd van 9 maanden / welken Berosus aan zyne regeering toekent / daar Ptolemeus 'er niet van spreekt / om dat deze maanden geen geheel jaar uitmaakten / en Hy in zynen Tydregel altyd by volle jaren telt / als te voren is aangemerkt. En wanneer wy dan hier by te rug denken op den droom van Nebukadnezar, Hoofdst. II. beschreven / met welken dit gezigte veel overeenkomste heeft en tot nadere opheldering en bevestiging daar van dient; bevinden wy / dat in dien tusschentyd verlopen waren 43 jaren. Want dit is de tyd / welken Nebukadnezar na zynes Vaders dood geregeert heeft. En het was in het twede jaar van dezen zynen regeerings-tyd / doe Hy dien droom ontfing. Maar de twee jaren / welke wy daarom van dit tydperk moeten aftrekken / worden wederom vervult door de twee jaren / welke Evilmerodach geregeert heeft / eer dat het ryk op Belsazar kwam.

Vermoedelyk gaf de gesteldheid van dezen tyd ook de gelegenheid tot deze openbaring / vermids het Koninkryk der Chaldeen / voornamelyk onder de regeering en met den dood van dezen Koning / die vermindering en verzwakking stond te ondergaan / welke te kennen gegeeven was door de zilvere borst en armen van het beeld / aan Nebukadnezar in den droom vertoond / Hoofdst. II. 32, 39. Met rede behaagde het den Alwyzen God dit nu nader aan den Profeet / en door Hem aan zyn Volk / te kennen te geven / en by die gelegenheid nader op te helderen en te bevestigen de aan Nebukadnezar gedane voorspelling van de verdere veranderingen / die 'er vervolgens in de Koninkryken der aarde zouden gezien worden. Gelyk daar van nader / als wy spreken zullen van het oogmerk dezer openbaringe.

3. De wyze, op welke dezelve aan Daniel gegeeven wierd / was deze / dat zulks geschiede in een gezigte, en wel in een droomgezigte des nachts. Ter gemelder tyd zag Daniel eenen droom en gezigten zynes hoofds op zynen leger. Van welke wyze van Godlyke openbaring / als ook van de uitdrukkingen / met welke die beschreven word / al te voren gehandelt is over Hoofdst. II. 1, 28, 29. IV. 5, 9, 10. Mogelyk / dat de Profeet / op zyne le-

I.A.3.
legerstede of bedde geleegen zynde / zig had bezig gehouden met Godvrugtige overdenkingen over Gods bestiering omtrent de zaken dezer wereld / of byzonder / by gelegenheid van de nieuwe regeering onder Belsazar, omtrent dit Ryk der Chaldeen en deszelfs verderen staat; en dat het den Heere behaagde Hem by die gelegenheid in dezen droom eene nieuwe openbaring daar omtrent te verleenen. Gelyk iet diergelyks had plaats gehad in den droom van Nebukadnezar, Hem toegezonden / wanneer / Hy op zyn leger zynde, zyne gedagten opklommen, wat hier na geschieden zoude. Met zekerheid konnen wy echter hier van niets bepalen.

De nauwkeurige aantekening hier van dient tot voorlichting tot de volgende beschryving van deze openbaring / welker aart en wyze hier uit bekend word. En te gelyk doet dezelve zien de onderscheidene bewustheid en overreding / welke de Profeet had van deze openbaring te hebben ontfangen / wetende zeer wel te zeggen / in welke omstandigheden en op wat wyze Hy dezelve ontfangen had.

Maar om te tonen / hoe Hy ook by tyds daar op bedagt geweest was / en zig in staat gestelt had / om dezelve getrouwlyk aan anderen mede te deelen /

B. Voegt Hy hier by de aantekening, welke Hy aanstonds daar van gemaakt had / toen schreef Hy dien droom, [en] Hy zeide de hoofd-somme der zaken.

Toen, niet terwyl Hy noch dat gezigte in den droom zag (van zelven spreekt het / dat Hy zulks toen noch niet konde doen) maar na dat dit gebeurt was / en dus straks daar op: Zo rasch als Hy ontwaakt was uit zynen slaap / en mogelyk wel kort na dat Hy dezen Godlyken en ook zeer aandoenelyken droom gehad hadde / en door de aandoenelykheid daar van wakker geworden was; geerne aanstonds daarop zyn bedde verlatende / om dien droom op te schryven. Dus schreef Hy dien op / om denzelven niet alleen voor zig zelven te beter in geheugen te bewaren / en 'er zig van te bedienen / om dien te gemakkelyker te konnen herdenken; maar ook om denzelven vervolgens / en mondelyk / en in geschrifte / aan anderen mede te deelen en aan des Heeren Volk in geschrifte te overhandigen en na te laten tot derzelver blyvend gebruik / overeenkomende het oogmerk / met welk God Hem deze openbaring verleende.

Het gene 'er bygedaan word en zeide de hoofd-somme der zaken, kan tweezins verstaan worden: Of van een zeggen in geschrifte / gelyk dat eene gemeene spreekmanier is; of anders ook van een mondelyk zeggen / in dier voegen / dat 'er te kennen gegeeven worde / dat Hy na de gedane schriftelyke aantekening van dezen droom

I.B.

droom ook by monde de inhoud daar van zeide of verhaalde, te weten aan eenige van zyne huisgenoten en daar na ook aan anderen uit de kinderen zynes Volks (*). Op de laatste wyze begrepen zynde, kon dan de uitdrukking dus vertaalt worden, ook verhaalde Hy de hoofdsomme der zaken; gelyk אמר zeggen dus meermaals voorkomt in de betekenis van verhalen. En dit geeft zekerlyk eenen zeer goeden zin, met welken allergemakkelykst overeenstemmen de eerste woorden van het volgende vers. Daniel antwoordde en sprak: De hoofdsomme der zaken betekent hier zo veel als den inhoud der zaken, het gene waarop die zaken uitkwamen, en het gene zy te zamen genomen uitmaakten; die zaken namelyk, die de Profeet in dit droom-gezigte aanschouwt en gehoort had. Zo vinden wy Ps. CXIX. 160. Het begin uwes woords, liever de hoofdsomme (ראש staat 'er in de grondtaal even als hier) dat is de inhoud van uw woord, op welke dat uitkomt, en dus alles wat uw woord uitlevert, is waarheid, en in der eeuwigheid is al het recht uwer gerechtigheid.

II. Hierop volgt nu de beschryving van het gezigte zelve met de uitlegging, die daar van aan den Profeet gegeeven wierd, vers 2—28 ingesl.

A. De vertoning, welke Hy zag, vers 2—15.

B. De uitlegging, die Hem gegeeven wierd, vers 15—28 ingesl.

A. De vertoning, welke Hy zag in zynen droom, behelsde twee voorname stukken.

א. De opkomste van vier dieren na elkander, vers 2—9.

ב. Een plegtig oordeel, dat over dezelve geveld wierd, hebbende tot zyn gevolg de overdragt van de Koninkryken der aarde aan den Zone des menschen, vers 9—15.

א. Aangaande het eerste word gemeldt

a. De gelegenheid, by welke die vier dieren opkwamen, vers 2;

b. En dan word derzelver opkomste, gedaante en bedryf eerst meer in het gemeen, daar na meer in het byzonder beschreven, vers 3—9.

a. De gelegenheid, by welke deze dieren opkwamen, was eene grote storm, die eene geweldige beweeging maakte in de zee, vers 2. Daniel antwoordde en zeide: Ik zag in myn gezigte by nacht, en zie! de vier winden des hemels braken voort op de grote zee.

Noch vooraf gaat hier eene korte voorreden of nadere inleiding met de woorden Daniel antwoordde en zeide. Eene manier van spreken, zeer gemeen in den styl der Oosterlingen, wanneer zy verhalen of be-

(*) Dus verstaan het COCCEJUS en C. B. MICHAELIS in h. l.

II.A. ℵ. a.

beschryven willen te woorden / die iemand uitgedrukt of gesproken heeft; gelyk dit ons te meer malen in het voorgaande van dit Boek is voorgekomen. En volgens de tweederlei betekenis / in welke de laatste woorden van het voorgaande vers konnen worden opgevat / kan dit dan ook verstaan worden van een antwoorden, dat is beginnen te spreken / en zeggen in geschrifte / ziende op de beschryving / welke de Profeet van zynen droom gemaakt had / en mids dezen aan zynen Lezer mededeelt: Of liever mogen wy het verstaan van zyn mondelyk verhaal van dezen droom / gedaan aan zyne huisgenoten / of eenigen van die / en daar na aan verscheide anderen uit de kinderen zynes Volks / aan welke Hy dezen zynen droom en de daar in begrepene Godlyke openbaring van even alzo had medegedeelt als hier volgt. Dit althans wilt Hy hier mede te kennen geven / dat Hy van nu af beginne eene beschryving te doen van den inhoud van het gezigte en de uitlegging daar van / welke Hy ontfangen had / zo als Hy die eerst opgeschreven en daar na ook aan anderen verhaalt had. En dus strekt dit als tot eene nadere inleiding of overgang tot de beschryving hier van.

Dat dit alles in deze woorden en die van het voorgaande vers in de derde persoon zy uitgedrukt / daar het nochthans zeker is / dat de Profeet / de schryver zynde van dit Boek, van zig zelven spreke / geschiedt daarom dat dit gezegde de plaats bekleedt van eene historise voorrede, met welke de Profeet dit gedeelte van zyn Boek aan het voorgaande wilt hechten en de inhoud van dit stuk aanwyzen / in welke gelegenheid de Schryvers veeltyds van zig zelven spreken in de derde persoon. En diergelyke boven-schriften vinden wy ook meermaals in de Boeken der andere Profeten voor hunne byzondere Gezigten of Profezien geplaatst. Gelyk het een en ander aangewezen is in de Voorbereidselen (a).

Het stuk zelf betreffende / met welk de Profeet hier nu eenen aanvang maakt van de beschryving van het aan Hem verleende gezigte; Ik zag, zegt de Profeet / in myn gezigte by nacht, dat is in mijnen droom / en zie! eene zaak alle opmerking waerdig / en niet minder alzins verwonderlyk en zeldzaam / de vier winden des hemels braken voort op de grote zee. Door de grote zee word naar de letterlyke verbeelding hier verstaan de Middelandse zee / de westzyde van het Joodse land bespoelende / die meermaals met dien naam de grote zee benoemt word / ter onderscheiding van die kleine zeën of meeren / welke de daar aan wonende ingezetenen des lands ook zee noemden / als de zee van Galilea, de dode zee enz. Vergl. Jos. I. 4. IX. 1. XV. 12, 47. De grote Oceaan was van het land der Chaldeen nach veel verder af geleegen / en in dien tyd in het gemeen zo niet bekend; waar-

(a) Bladz. 10.

II.A.ℵ.a.

waarom die hier minder in aanmerking komen kan. En wy hebben ons dan den Profeet in dezen zijnen droom zo te verbeelden, dat het Hem voorkwam als of Hy in zijn eigen land aan de grote, dat is aan de Middelandse zee, gestaan hadde en van daar dien storm hadde gezien op komen. Welke verbeelding ook zeer wel diende tot het oogmerk van dit gezigte, strekkende om Hem zulke dingen te vertonen, die groten invloed zouden hebben op zijn land en volk, en die Hem daarom wierden bekend gemaakt. Op deze grote zee zag Hy de vier winden des hemels (dat is des lugt-hemels, vergel. Matth. VI. 26.) voortbreken. Ze braken uit als van tusschen de wolken, en kwamen dus met grote kracht en geweld aan op de grote zee, stormende tegen elkanderen aan: het welk dan eenen vreeslyken orkaan vertoonde, die de zee in de uiterste beroering bragt, terwyl de golven als niet wisten, welken heer zy zouden gehoorzamen, van dan dezen, dan van genen dezer winden geslagen en voortgestuwt wordende. Hoedanigen stryd en schrikkelyk geweld der winden tegen elkanderen en op de zee verscheide Latynsche Dichters, door Grotius, Geierus en anderen hier bygebragt, zeer levendig en krachtig uitbeelden.

En komen by zulk eenen hevigen storm uit de zee somtyds zeldsame en schrikkelyke dieren te voorschyn, die men anders nooit of zelden ziet; dus ging het ook in deze gelegenheid. En de Profeet

b. Beschryft ons vervolgens de opkomste van vier dieren uit de grote zee, welke hy verder gewaar wierd, benevens de gedaante en het bedryf van dezelve. Waar van Hy

α. Meer in het gemeen spreekt vers 3; en

β. Dan meer in het byzonder eene beschryving daar van geeft, vers 4—9.

α. In het gemeen zegt Hy (vers 3.) En daar klommen vier grote dieren op uit de zee, het een van het ander verscheiden. Dieren, van menschen onderscheiden, als blykt uit derzelver gedaante en uit vers 13, daar het vyfde koninkryk onder de gelykenis van eenes menschen zoon verbeeldt word, vier in getale, en verscheiden van den anderen in gedaante en eigenschappen, als ook vervolgens in bedryf: deze kwamen en klommen op uit de diepe zee op den daar aan grenzenden wal van het vaste land; echter geene zee- maar land-dieren zynde, om 'er door te verbeelden zulke schrikkelyke en geweldige magten, die zig op de aarde zouden vertonen. Het eene dier kwam na het ander op, zo nochthans, dat het eerste bleef wanneer het tweede kwam, en de volgende desgelyks. Zie vers 5, 6, 12.

β. Maar hierop beschryft dan ook de Profeet meer byzonder de gedaante van elk dezer vier dieren met derzelver wedervaren en verrichtingen. En wel

1. Een aanzien van het eerste dier, vertoont Hy vers 4. onderscheidentlyk

AA. De

II.A.ℵ.b.β.1.

AA. De gedaante, in welke het zelve Hem eerst voorkwam/ 1. d.

BB. De staatsverandering, welke het kort daar op onderging/ 2. d.

AA. Volgens de gedaante, in welke dit dier den Profeet eerst voorkwam/ was het gelyk aan eenen leeuw, een dier van eene grootse vertoning/ zo in zijne gestalte als in zijnen gang/ (Spreuk. XXX. 30.) en berucht van zijne ongemeene sterkte/ groten moed en felheid/ en het had arends vleugels, waar door het in staat was niet zo zeer om te vliegen/ maar om allersnelst/ als of het vloog/ te konnen lopen/ even als de struisvogels/ die met hunne vleugelen niet vliegen/ het gestel van hunne lighamen zulks niet gedogende/ maar door middel van dezelve ten allersnelsten voortlopen konnen/ als Bochart (a) aantoont. En de vleugels van eenen arend zijn hier van te gepaster/ om dat de vlugt der arenden by uitstek van de grote snelheid pleegt geroemt te worden; verg. Openb. XII. 14. Spreuk. XXIII. 5. Eene vertoning gaf dit dan/ die alzins aanzienlyk was/ en verwondering verdiende.

BB. Maar in dien staat bleef dit dier niet lang/ maar het onderging eene zeer aanmerkelyke verandering.

Eerstelyk wierden dezen gevleugelden leeuw zyne vleugels uitgeplukt, dezelve wierden hem uitgetrokken en dus geheel benomen; zo dat hy/ die zig te voren met eenen snellen vlugt hoog ophief boven de andere dieren/ ook de overige leeuwen hier in te boven gaande/ nu niets had/ waar in hy boven dezelve uitmuntte. En daar hy van echter nog den aart van eenen leeuw had konnen behouden/ wierd hy in de tweede plaats van de aarde opgeheven, en op zyne voeten gestelt als een mensch, dat is op zijne twee achterste voeten regt over einde gezet als een mensch/ om zig te vertonen als een mensch; en daar hy wierd hem eenes menschen herte gegeeven, het herte, dat is hier de aart en neiging van eenen leeuw wierd hem ontnomen/ en daar tegen wierd hem gegeeven het herte, de aart en neiging/ van eenen mensch, waar door dan hier kennelyk word aangeduidt de schuwheid/ vreesachtigheid en tamheid/ die aan de menschen eigen is in tegenoverstelling van dien moed/ onvertzaagheid en felheid/ die den leeuwen eigen is/ een leeuwen herte daarom genoemd/ 2 Sam. XVII. 10. Het een en ander geschiedde al rasch/ na dat de Profeet dit dier in zijne eerste en voortreffelykere gestalte aanschouwt had. Gelyk dat het gestel der woorden in den grondtext vry duidelyk aanwyst/ vermids 'er eigentlykst staat het eerste dier, gelyk aan eenen leeuw, en aan het zelve (waren) arends vleugels, zag ik tot dat zyne vleugelen wierden uitgeplukt enz. Welke wyze van beschryving te verstaan geeft/

(a) *Hierozoic. P.* II. *Lib.* II. *cap.* 16.

II.A.א.b.β.1.BB.

geeft / dat de Profeet dit dier wel duidelyk zag in zijne eerste gestalte / maar dat die verandering haast daarop volgde. Ook bepaalt Hy geheel geenen tyd / in welken Hy dit dier zijne eerste gestalte zag behouden/ nog eenig bedryf / dat het zelve in dien staat verrichte. Invoegen de vertoning van den eersten en beteren staat eigentlyk maar diende / om te duidelyker te vertonen de verandering daarop volgende.

2. Het twede dier beschryft de Profeet vers 5. niet minder duidelyk in deszelfs

AA. Gedaante,

BB. Stand en

CC. Bedryf.

AA. Van gedaante was het gelyk aan eenen beer. Daar na zie! het ander (of twede) dier was gelyk een beer. Een dier niet zo edelmoedig als een leeuw, maar wel zo wreed / en daar by ongemeen gulzig en vratig (*).

BB. Ten aanzien van zijnen stand, stelde het zig aan de eene zyde te weten van den leeuw, zig nevens dien plaatzende aan deszelfs eene zyde לְשְׂטַר־חַד (†).

CC. Het bedryf van dit dier wierd bekend gemaakt door een duidelyk teken, het welk het zelve daar van vertoonde; en daar by kwam eene woordelyke verklaring, zulks noch nader uitleggende. En het had drie ribben in zynen muil tusschen zyne tanden; welke drie ribben dus kennelyk voorkwamen als afgekloven ribben van een of meer lighamen / welke deze beer verscheurt had; houdende hy het elendig overschot daar van in zijnen mond / als tekenen van zijn bedryf / die hy met vermaak vertoonde / terwyl hy bezig was die verder af en uit te zuigen. En men zeide aldus tot het zelve, of liever tot het zelve wierd gezeit (§), sta op, eet veel vleesch, dat is te zeggen wel aan / maak u op met allen iever / om veel vleesch te eeten. Vergelyk Exod. XXXII. 1. Num. XXIII. 18. Jes. LX. 1. enz. Van wien zulks tot dit dier gezegt wierd / word niet gemeldt. Wy hebben het

(*) Vid. BOCHARTUS *Hierozoic. P.* I. *Lib.* III. *cap.* 9.

(†) BUXTORFIUS aliique magnæ auctoritatis Viri hæc ita vertunt *& dominatum unum erexit.* Omnino male; nam שטר nunquam *dominatum* dicit. שטרים etiam non sunt *dominatores*, uti ad *Exodi* V. 6. ostendo. Monet Cel. BUXTORFIUS Hebræos לשטר legere per *Sin* vel *Samech* & exponere *ad latus unum*, quia שטר iis est *latus.* Si *Schin* desideras, Arabes dabunt. Ji شطر *latus* vocant *Alcor. Sur.* 2: 139, 144. LXX μερος, *Vulg. partem* dederunt. Et hic usus in Arabismo notus est. Verba legis Clarissimi SCHULTENS *in Animadv. Phil. Crit. pag.* 469.

(§) Conf. GEIERUS *ad h. l. & Cap.* IV. 28.

II.A.ℵ.b.β.2.CC.

het ons dan zo voor te stellen / dat dit gezegt wierd door eene stem / op eene onzigtbare wyze van den hemel afkomende / byna als Hoofdst. IV. 30. En deze stem gaf dus eene verklaring van het gene de drie ribben in den mond van dit dier verbeeldden; te kennen gevende wat dit dier / gelyk het zulks reeds gedaan had / ook noch verder doen zoude / dat is dat dit voor en na het werk van het zelve zyn zoude. Of men moeste het zo nemen / dat de zin zy (gelyk de aart der tale ook wel toelaat) want daar was tot het zelve aldus gezegt sta op, eet veel vleesch, als zijnde dit de rede waarom dit dier / dit bevel hebbende opgevolgt / drie ribben had in zynen muil tusschen zyne tanden. En dan moeten wy begrypen / dat dit aan den Profeet op de eene of andere wyze / welke Hy niet uitdrukt / is te kennen gegeven

3. Van het derde dier geeft Hy ons op / vers 6.

AA. Eerst de gedaante, en dan

BB. De staatsverheffing van het zelve.

AA. De gedaante daar van beschryft Hy aldus: Daar na zag ik, en zie! daar was een ander [dier] gelyk een luipaard; en het had vier vleugels eenes vogels op zynen rugge; ook had het zelve dier vier hoofden: Al even opmerkelyk en verwonderlyk was de eene vertoning na de andere. Op twee grote beesten / van welke het eene in den eersten eenen gevleugelden leeuw vertoonde / het andere eenen beer, volgde een derde groot dier / het welk gelyk was aan eenen luipaard. Een dier (*) berucht van zijne vlekken, die het niet veranderen kan / (Jerem. XIII. 23.), ongemeen snel in zijnen loop en lugtigen sprong (Hab. I. 8.), wreed van aart / zo dat het iet wonders zy / als een geitenbok by den luipaard veilig nederliggen kan / even als wanneer een lam zulks doen zoude by den wolf (Jes. XI. 6.), en daar by zeer listig, liggende listiglyk te loeren aan den weg, en wakende tegen de steden, om de voorbygaanden en uitkomenden met eenen schielyken sprong onverhoeds te overvallen / Hos. XIII. 7. Jerem. V. 6. Maar niet weinig verschilde dit dier van eenen gemeenen luipaard / vermids het zelve vier vleugels eenes vogels op zynen rugge hadde. Het had niet alleen vleugels, als een vogel / om het zelve in staat te stellen om te konnen vliegen; of ten minsten ten allersnelsten als of het vloog / half vliegende / half lopende / te konnen voortlopen; het welk op zig zelven tegen den aart van een viervoetig dier aangaat: maar / daar de leeuw, te voren gemeld / tot zulk een einde slegts twee vleugels had / had 'er deze luipaard vier, om de kracht en snelheid van zijnen vliegenden loop te verdubbelen. Op zynen rugge waren die geplaatst / om datze daar den meesten en bekwaamsten dienst doen konden / als dit dier zig in de hoogte wilde opheffen / gelyk

(*) Vid. BOCHARTUS *Hierozoic. P.* I. *Lib.* III. *cap.* 7.

II.A.א.b.β.3.AA.

ìgk ook de vleugels der vogelen genoegzaam dezelfde plaats bekleden. En gelyk het dus vier vleugels had, zo had het ook vier hoofden; niet van verschelde gedaante als die der Cherubim, Ezech. I. 10. (immers zulks geeft de Profeet in het geheel niet te kennen) maar alle vier luipaards-hoofden, gelyk althans in één van vieren vereischt wierd, om dit dier eenen luipaard gelyk te maken; zynde dus de geheimzinnige beduiding hier van alleen te zoeken in de vermenigvuldiging der hoofden van één tot vier.

BB. De staatsverheffing, die aan dit dier vergunt wierd, drukt de Profeet dus uit, dat aan het zelve de heerschappy gegeeven wierd. Waar van wy ons niet wel een ander denkbeeld maken konnen, dan dat Hy door eene stem, op eene onzigtbare wyze van den hemel voortkomende, tot dit dier hoorde zeggen, dat aan het zelve de heerschappy gegeeven wierd: even als te voren aan het twede dier gezegt wierd sta op, eet veel vleesch.

4. Eindelyk, het vierde dier aangaande; dit zien wy uitvoeriger beschreven, als schrikkelyk om aan te zien, zo wegens deszelfs gedrogtelyke gestalte, als ongemeene sterkte, vers 7–9.

AA. In het gemeen zegt de Profeet (vers 7a.) Daar na zag ik in de nachtgezigten, en zie! het vierde dier was schriklyk en grouwelyk (*), ten hoogsten vreeslyk, ja in staat om niet alleen eene grote vreze, maar ook eenen uitersten schrik, met een grouwen daar van, te verwekken, als men het aanzag, en teffens zeer sterk.

BB. In 't byzonder en nader word hier op vertoont, (vers 7b—9.)

אא. De sterkte, welke dit dier had en oeffende, zig ontdekkende

aa. In deszelfs tanden, die groot en van yzer waren, het had grote yzere tanden, (met welke) het at en verbryzelde, insl okkende en etende wat het kon, en de beenderen verbryzelende, als de leeuwen doen Hoofdst. VI. 25.

bb. En al zo schrikkelyk in deszelfs voeten, met welke het alles vertrapte, en vertradt het overige met zyne voeten, alles namelyk wat het niet wilde of kon eeten. De kracht, welke het hier toe in zyne voeten had, word vers 19. wat nader uitgedrukt, daar gezegt word, dat zyne klaeuwen van koper waren.

בב. Maar niet min opmerkelyk is ook de nadere be-

(*) In de grondtaal staat דחילה ואימתני twee woorden in betekenis van elkanderen niet veel verschillende. Maar de zamenvoeging van dezelve dient om de kracht der uitdrukkinge te vergroten, en eene allenthalvige allergrootste vreesslykheid en grouzaamheid aan te wyzen. Vid. C. MICHAELIS *adnot. in b. l.*

II.A.א.b.β.4 BB.בב.

beschryving der wonderlyke en gedrogtelyke gedaante van dit dier.

aa. Het zelve had eene gestalte, die wegens de vreemdheid daar van by geene van de drie der voorgaande beesten vergeleeken kon worden / en het was verscheiden van alle de dieren, die voor het zelve geweest waren, dat is in dit droom-gezigte daar gestelt waren / en zig aan my vertoont hadden. Waarom het dan ook geenen naam ontfangt / vermids 'er geen dier bekend was / waar aan dit ten vollen geleek. En gemerkt / dat dit dier gezegt word verscheiden te zijn geweest van de andere / konnen wy zelfs met geene waarschynelijkheid stellen / dat het uit de gedaanten der drie anderen / eigentlyk te spreken / was zamen gesteld ; gelyk sommigen dus hier vergelyken de gestalte van dat dier / het welk Openb. XIII. 2. beschreven word als zynde eenen pardel gelyk, en zyne voeten als eenes beers [voeten] en zyn mond als de mond eenes leeuws.

bb. Byzonder opmerkelyk was ook dit dier in zijne hoornen, waaromtrent ook iet zeldsaams gebeurde.

αα. En het had tien hoornen.

ββ. En deze hoornen aangaande / zegt Daniel, dat

§. Hy 'er nauwkeurig acht op nam, ziende dit met rede aan als iet gansch ongemeen / en waar door dit dier ook wel by uitstek verscheiden was van de voorgaande. Ik nam acht op de hoornen.

§§. En zullis doende / wierd Hy iet wonderlyks gewaar ten opzigt van een klein hoorn, het welk Hy dus naderhand by die tien andere duidelyker bemerkte.

†. Dit kleine hoorn verhief zig aanmerkelyk tusschen de andere / en zie! een klein hoorn kwam op tusschen dezelve, lieber / verhief zig tusschen dezelve. Het kwam nu niet eerst voort uit en op het hoofd van dit dier. Het was 'er reeds van den beginne / by en tusschen die andere grotere hoornen. Want de Profeet zag het duidelyk eerst als een klein hoorn ; en Hy zegt nu alleen nader wat dit kleine hoorn deed. Maar in het eerste aanzien van dit beest en deszelfs hoornen had Hy dit klein hoorn niet onderscheidentlyk opgemerkt wegens de kleinheid van het zelve. Dan / nader daar op acht gevende / ontdekte Hy tusschen de tien andere hoornen ook dit kleine hoorn. En daar van zegt Hy hier / dat dit klein hoorn / het welk Hy dus nu nader gewaar wierd / opklom, zig verhief, hoog en groot wierd / tusschen de andere hoornen. Het grond woord סלקת / van de Onzen vertaald kwam op, is het zelfde / dat vers 3. door opklimmen is overgezet.

††. Dus zig om hoge verheven hebbende / stiet het drie van de andere weeg / en drie uit de vorige hoornen wierden voor het zelve uitgerukt.

†††. En

II.A.א.b.β.4.BB.בב.bb.ββ.§§.††.

†††. En allerzelfsaamst was te gelyk dit hoorn voor zyne oogen en mond.

*. En zie! in dat zelfde hoorn waren oogen als menschen oogen. Iet geheel wonderlyks.

**. En daar by was in dit hoorn een mond, grote dingen sprekende, dat is te zeggen / voerende eene stoute en trotse taal. Vergel. Ps. XII. 4. LV. 13. 1 Sam. II. 3. Jes. XXXVII. 23.

ב. Doch hier op zien wy dan nu volgen als het twede stuk in deze vertoning / welke aan den Profeet in zynen droom was voorgekomen / een plegtig oordeel, dat over deze vier dieren gehouden wierd / hebbende tot zyn gevolg de overdragt van de Koninkryken der aarde aan den Zone des menschen, vers 9—15.

a. Het gemelde oordeel word beschreven / vers 9—13. En daar in komt ons voor

α. De plegtige verschyning van den Majestueusen Rechter, om dit oordeel te houden / vers 9—11.

β. En dan het gerichte zelve / vers 11, 12.

α. De plegtige verschyning van den Majestueusen Rechter word

1. Eerst meer in het gemeen beschreven / vers 9a. (Dit) zag ik tot dat 'er tronen gezet wierden, en de Oude van dagen zig zette, wiens kleed wit was als de sneeuw, en het hair zynes hoofds als zuivere wolle.

Vooraf ging een plegtige toestel. De Profeet / voortgaande in eene aandagtige beschouwing van het gene Hem voorkwam / zag vervolgens / dat 'er tronen gezet wierden. Dus heeft onze overzetting in het meervoudige; en dat is ook naar de letter van den grondtext. Maar in de aanstonds volgende woorden word alleen van eene persoon gesproken / die zig nederzette en wel om de plaats van Rechter te bekleeden / namelyk den Ouden van dagen. Van geene byzitters in dit gerichte word hier of vervolgens iet gezegt. Wy mogen dierhalven de meervoudige uitdrukking hier wel opvatten en vertalen in het enkelvoudige / tot dat 'er een troon gezet wierd, of nader een grote en aanzienlyke troon. Gelyk zo meermaals in de taal der H. Schrift het meervoud voor het enkelvoud gebruikt word / of enkel by eene verwisseling / of nader om te kennen te geven eene hoge uitstekendheid van eene zake. Waar toe men onder anderen kan vergelyken Gen. XXI. 7. XLVI. 7. (verg. 15, 17.) en 23. Richt. XII. 7. 1 Chron. I. 41. Hand. XIII 40. Gen. XIX. 11. Ps. XLII. 6, 12. XLIII. 5. XC. 10. Jes. LVIII. 11. Klaagl. III. 22. 2 Pet. III. 11. Of anders zoude men mogen denken / dat 'er gezien wierd op twee tronen / van welke de een bestemd was voor den Ouden van dagen, en de ander voor den Zone des menschen, van welken gezegt

II.A.ℑ.a.α.1.

word vers 14, dat aan Hem gegeeven wierd heerschappy en eere en het koninkryk, enz. Dit zoude ook zeer wel dus hebben konnen verbeeldt geworden zyn / dat de Zone des menschen, genadert zynde tot den Ouden van dagen, en die heerschappy met eene plegtige uitspraak Hem toegeweezen ontfangen hebbende / daarop tot een teken daar van neffens den Ouden van dagen op eenen troon gestelt wierd (*). Alleenlyk moeten wy bekennen / dat de text zulks niet duidelyk zegt. En als wy zien op de betekende zaak / bevinden wy / dat de H. Schrift dit stuk doorgaans op eene andere wyze plege te vertonen / zeggende dat God de Vader Jesus Christus, zynen Zoon / nevens Hem op zynen troon gestelt hebbe / niet op eenen anderen troon naast of nevens zig. Maar indien 'er waarlyk vele tronen aan den Profeet zyn vertoont geworden / kan zulks ook wel alleen gedient hebben / om aan den toestel van dit gerichte zo veel meerdere majesteit en achtbaarheid by te zetten. Voor het overige is het klaar genoeg / dat wy deze zaak naar de vertoning van het droom-gezigte ons dus verbeelden moeten / dat deze troon (het zy dan maar één of met meer anderen /) gezet wierd op de aarde / ter plaatze daar zig de dieren bevonden / welke door den Rechter / die daar na dezen troon bekleedde / zouden geoordeelt worden. De Profeet geeft dit ook duidelyk te verstaan / als Hy vervolgens vers 16. zegt / dat Hy / die zig / ook naar de verbeelding van zynen droom / op aarde bevondt (zie vers 2, 3.), genadert zy tot eenen van de genen, die daar stonden, ziende duidelyk op eenen uit die vele duizenden / die voor den Ouden van dagen stonden / waar van vers 10; die dan ook op de aarde moet gestaan hebben / zo dat Hy zig tot denzelven begeeven en Hem aanspreken konde. Dit evenwel mogen wy wel vaststellen / dat de troon des Rechters zeer hoog zy geweest / en dus zyne plaatze niet weinig verheven boven de aarde / om zyne allerhoogste Majesteit hier mede uit te drukken. En hier toe dient ook zulk een troon of verheven gestoelte in het gemeen / dat de Vorsten en Rechters hunne hoogheid en achtbaarheid daar mede te kennen geven.

Na dezen toestel verscheen de Rechter zelf / op dien troon zig nederzettende / die dan hier onderscheidentlyk beschreven word van zyne gedaante, kleding en hoofdhair.

Van zyne gedaante word Hy beschreven als een Oude van dagen. Tot dat de Oude van dagen zig zette, zegt de text / lieber een Oude van dagen. Want zo staat 'er eigentlyk in de grondtaal in het onbepaal-

(*) Dus verstonden het zommige Oude Joodse Meesters, als men ziet in den THALMUD, *in Tract. Chagiga*, daar dit gezegde dus verklaart word, *één troon voor den heiligen gezegenden God*, *de ander voor David* of *Davids zoon*, dat is den *Messias*. Vid. C. B. MICHAELIS *Adnot. in h. l.*

II.A.ב.a.α.1.

paalde / zonder duidelyke aanwyzing van eene byzondere persoon / wien deze naam als by uitstek zoude worden toegeëigent. De Profeet wilt 'er mede te kennen geven / dat vervolgens daar verscheen eene persoon / zig vertonende in eene menschelyke gedaante / en wel zo / dat in zijn gelaat te zien waren de merktekenen van eenen hogen ouderdom / gelykende dus aan eenen mensch / die oud van dagen geworden is. Anderen (*) zetten de bewoording van den grondtext עתיק יומין liever over den bestendigen van dagen. En zy verkiezen deze vertaling / om dat het niet gevoegelyk voorkomt / dat God / wien deze vertoning hier als Rechter voorstelt / een Oude van dagen zoude genoemt worden / aangezien Hy geene de minste verandering nog veroudering onderhebig is of zijn kan. Doch wy hebben aan te merken / dat hier alleen gesproken word van de gestalte van die menschelyke gedaante of gelykenis / onder welke zig de Heere God in dit droom-gezigte aan den Profeet vertoonde. Het is geene eigentlyk gezegde beschryving van God in zijn wezen en bestaan / nog ook een naam / die Hem gegeeven word. En gelyk wy dan elders meer voorbeelden hebben / dat God in zulke gezigten zig vertoonde in eene menschelyke gedaante / om zig onder die gelykenis als Opper-Heer / Koning en Rechter te vertonen / waarop ook het kleed en hoofdhair hier duidelyk wyst (verg. 1 Kon. XXII. 19—23. Jes. VI. 1. Ezech. I. 27.); zo is 'er geene rede waarom de Heere zig dan ook niet zoude konnen vertoont hebben in zulk eene menschelyke gedaante / die eenen ouden van dagen verbeeldde / wanneer zulks geschied met eene Gode betamelyke en verhevene beduidenis / gelyk daar van nader by vervolg. Dat ons grondwoord / het welk in het gemeen betekent duuren, bestendig zijn / en van daar ook oud zyn, in dezen zin genomen worde / ziet men uit 1 Chron. IV. 22. daar dit zelfde grondwoord gevonden word / als 'er staat doch deze dingen zyn oud. En zo hebben het ook alle de oude en vele latere Overzetters (a) alhier genomen. Dit éêne doe ik 'er noch by / dat de uitdrukking oude van dagen ook alleenlyk onze gedagten bepale tot de bestendigheid en langduurigheid van bestaan / zonder dat iet anders / dat eenige onvolmaaktheid van den ouderdom insluite / hier te kennen gegeeven worde. En voorbedagtelyk schynt ook de Profeet zig dus te hebben uitgedrukt / om ons te doen begrypen / dat hier op met deze afbeelding alleen gezien worde.

Van

(*) Cl. COCCEJUS *in Lexic. Opp. Tom.* X. *pag.* 326. en meer andere zeer Geleerde Mannen, Hem hier in volgende.

(*a*) Dus heeft hier de Latynse vertaling van JUNIUS en TREMELLIUS *antiquus dierum*, de Hoogduitse van LUTHER der alte / die van PISCATOR ein altbetagter / de Engelse *the ancient of days*, de Franse *l'ancien des jours*.

II.A.ב.a α.1.

Van zijne kleding word ons de Rechter beschreven / als wiens kleed was wit als sneeuw, dat is niet alleen zuiver wit / maar ook blinkende / gelyk dat beide aan de sneeuw eigen is. Een kleed dierhalven de hoogste zuiverheid vertonende / en te gelyk zeer aanzienlyk door zijnen luister; ook daarboven geschikt om de hoge Majesteit des Rechters uit te beelden / vermids een wit blinkend kleed van ouds aan personen van de hoogste waerdigheid / ook aan Koningen byzonder / eigen was (*).

Van zijn hoofdhair eindelyk word gezegt / dat het zelve was als zuivere wolle, en dus mede allerzuiverst wit / gelyk eigen is aan de wolle / als die wel gezuivert is. Niet dat zulks hier mede zoude dienen tot een merkteken van ouderdom / als eenigen willen / wegens de gelykheid / die zulk wit hair schynt te hebben met het gryze hair der ouden van dagen. Daar is echter onderscheid tusschen grys en allerzuiverst wit hair. En wanneer de Heere Jesus, zig aan Johannes onder eene diergelyke zinnebeeldige gedaante in een gezigte vertoonde / lezen wy insgelyks zyn hoofd en hair was wit gelyk witte wolle, gelyk sneeuw, Openb. I. 14; alwaar echter geenzins gezegt word / dat Hy zig vertoonde als een Oude van dagen, en het oogmerk van dat gezigte brengt zulks ook in het geheel niet mede. Maar hier mede word alleen te kennen gegeven / dat dezelfde witheid, die zig in het kleed van dezen Majestueusen Rechter vertoonde / ook te zien was aan het hair zijnes hoofds / en aldus het gene daar mede wierd afgebeeldt in het kleed / ook op eene twede wyze vertoont wierd in het hoofdhair / te weten om die betekende zaak zo veel te klaarder en te sterker te kennen te geven / en te zekerder te bevestigen. Deze Rechter zette zig. Hy plaatste zig / en zette zig neder op den troon / die even te voren daar gestelt was /, om alzo naar de gewoonte der Rechteren zig als Rechter te vertonen en zig te schikken tot het houden van een Gerichte: gelyk de Rechters daar toe plegen te gaan zitten / vertonende ook hier in hun gezag en waerdigheid / en de bezadigde oplettenheid / die zy willen gebruiken.

2. Meer byzonder word vervolgens beschreven de troon, op welken deze Rechter ging nederzitten / en de aanzienlyke stoet / welken Hy by zig had / vers 9b. 10a.

AA. De troon word ons dus beschreven / zyn troon was vuurvonken, deszelfs raderen een brandende vuur. Een vuurige riviere vloeide en ging van voor Hem uit. De troon, de verheven zetel / op welken deze Rechter zig aldus vertoonde / was vuur-vonken, lever vuur-vlammen, volgens het gene by eene andere gelegenheid over het grondwoord שביבין alrede is aangemerkt (a). Dusdanig was het

(*) Zie A. BYNÆUS *gekruiste Christus*, *bladz.* 404.
(a) Zie de *aantekening* op *Hoofdst.* III. 22. I *Deel*, *bladz.* 318.

II.A.א.a.α.2.AA.

Het aanzien / de gelykenis / of uiterlyke gedaante / van dezen troon / dat dezelve zig vertoonde als vuur-vlammen. Of deze troon / ten aanzien van de ſtoffe / uit welke hy mogte beſtaan / voor Daniel niet zigtbaar zynde / wierd van alle kanten zo omringt van vuur-vlammen / dat hy ſcheen uit enkele vuur-vlammen te beſtaan; welke vuur-vlammen dan ſchynen voortgekomen te zyn uit de raderen van dezen troon. Immers dus volgt 'er deszelfs raderen een brandende vuur. Op raderen ſtond deze troon / en vertoonde zig dus als gemaklyk en ſpoedig te bewegen naar alle plaatzen / daar het vereiſcht wierd / even als die troon / welken Ezechiel zag / Ezech. I, 15, 16. En deze raderen waren een brandende vuur, dus vertoonden zy zig / datze geheel geleeken te beſtaan uit een brandend vuur / grote vlammen geſtadig uitgevende / die dan / ter zyden uitſlaande / en om hoog zig verheffende / den troon van alle kanten omringden en in lajer vlamme ſtelden. En behalven dit vuur / aan den troon en de raderen zig vertonende / vloeide en ging uit van voor Hem, die op den troon zat / van voor zyn aangezigte / eene vuurige rivier, een geheele ſtroom van vuur / als van onder den troon en uit het brandend vuur der raderen voortkomende / gelyk wy elders lezen van eene diergelyke rivier van water, voortkomende uit den troon Gods en des Lams, Openb. XXII. 1. (*).

BB. En zo wonderbaar en geheel verſchriklyk als de gedaante van dezen troon des Rechters was / zo aanzienlyk en majeſtueus was ook de ſtoet, die Hem vergezelde / beſtaande in een overgroot getal van Dienaars / vers 10. duizendmaal duizenden dienden Hem (die op den troon zat) en tien duizendmaal tien duizenden ſtonden voor Hem. Wie deze gedienſtige perſonen waren / of hoe zy zig vertoonden / zegt de Profeet niet / maar alleen in het gemeen zegt Hy / dat Hy zulk een groot aantal dienaars zag. Dit evenwel geeft Hy genoegzaam te verſtaan / dat deze dienaars in eene zigtbare gedaante zig vertoonden / en dat die overeenkwam met die waerdigheid en verhe-

(*) Dat ook het vuur niet alleen in vlammen en vonken, maar ook wel in de geſtalte van eene vloeiende rivier, zig vertonen kan, is niet zonder voorbeeld, hoewel iet zeldſaams. In de Nieuws-tydingen van den jare 1761. wierd uit eenen brief van *Lisbon* gemeldt, dat men daar bericht ontfangen had, dat op het eiland *Terceira* op den 20. *April*, na voorafgaande zware aardbevingen, op drie plaatzen vuurbraken uit den afgrond waren opgeborſten, werpende niet alleen eene afgryſſelyke menigte gloeiende ſtenen en brandende ſtoffen uit, maar formeerende op gemelde drie plaatzen ſtromen van brandend vuur, waar van eene zig twee mylen verre uitgeſtrekt en een gedeelte der ſtad *Biſcontos* verbrandt had. Alhier wierd nochthans zulk eene vuurige rivier alleen in een gezigte verbeeldt, als van zelve blykt.

II.A.ℵ.2.α.2.BB.

hebbenen staat / als aan dienaars van eenen zo majestueusen Rechter en Koning mag geloost worden eigen te zijn. Dat deze voor Hem stonden is even het zelfde / dat 'er te voren gezegt was zy dienden Hem. Immers het geeft te kennen / dat zy hunne gereedheid en werk-ieverigheid om Hem te dienen / met dit uiterlyke teken verbeelden / dat zy voor Hem stonden, zijnde de gewoonte van de hovelingen en anderen / die eenen Vorst / of andere aanzienlyke persoon / statelyk opwagten om Hem te dienen / gevende daar mede te kennen hunne bereidvaerdigheid om op deszelfs wenk en bevelen te passen / en die zonder uitstel uit te voeren. Vergelyk het gene gezegt is op Hoofdst. I. 5. (a). En wat aangaat de begroting van het getal dezer dienaren / is het klaar te zien / dat dit niet naar de letter genomen moet worden / als of 'er juist zo vele en geene meer van den Profeet waren gezien geweest. Maar dit is hier een bepaald getal / voor een onbepaald gesteld / om in het gemeen te kennen te geven eene zeer grote ja ontelbare menigte. Het eerste getal drukt uit / hoe het zig in het eerste aanzien aan Daniel vertoonde. Maar het twede maakt van noch eene opklimming / en geeft te kennen / hoe het zig by eene nadere beschouwing aan den Profeet voordeed / die vervolgens noch eene veel grotere menigte gewaar wierd / wel tot tien duizendmaal tien duizenden, dat is niet juist zo vele / maar een onuitsprekelyk getal / zijnde dit het hoogste getal / dat men zig zoude konnen verbeelden van eene menigte / die zig by één laat zien. En deze zo talryke menigte van dienaars verscheen van by den Rechter en zijnen troon / om zijne hoogste majesteit te verstaan te geven / gelyk de Koningen der aarde die ook in hunnen talrylien stoet plegen te vertonen / en met eenen om by deze gelegenheid den Rechter ten dienste te staan in al het gene Hy ter uitvoering van zijn vonnis van hun wilde gedaan hebben.

β. Het gerichte zelve word ons vervolgens beschreven vers 10c en 11. En wel

1. Zo als het zelve plegtiglyk gehouden wierd vers 10c;
2. En van het vonnis, daar in uitgesproken en kenbaar gemaakt met en door de dadelyke uitvoering vers 11.

1. Het eerste aangaande / zegt de Profeet Het gerichte zette zig, en de boeken wierden geopent.

Dat het gerichte zig zette, zal hier zo veel te kennen geven / als dat het gerichte, dat is het Rechterlyk onderzoek / oordeel en uitspraak / eenen aanvang nam / dat daar mede een begin gemaakt wierd. By eene overnoeming word hier de spreekwys ontleent van de Rechters / die het gerichte houden / aan wien eigen is / zig daar toe neder te zetten. Want van het nederzitten des Rechters was alrede in het voorgaande gesproken; en van

(a) I. Deel, bladz. 77.

II.A.א.2.β.1.

van anderen / die daar in deelen zouden / wordt niet gemeldt. En op wat wyze zulks dan geschiedde / word vertoont / als 'er bygedaan word en de boeken wierden geopent. Eene zaak wederom geheel eigen aan eene rechtspleging / by welke het wet-boek / waar na geoordeelt moet worden / en ook het boek / in welk de gebleekene misdaden des gedaagden beschreven zijn / ter hand genomen / zo veel nodig is / nagezien / en daar naar het oordeel geveld word. Gelyk wy dan ook het zelfde gemeld vinden by een ander plegtig oordeel / gezien en beschreven door Johannes Openb. XX.

2. Het vonnis, het welk in dit gerichte geveld en met en door de uitvoering kenbaar gemaakt wierd / word ons beschreven

AA. Een opzigt van het vierde dier vers 11. Toen zag ik toe van wegen de stem der grote woorden, welke dat hoorn sprak: ik zag toe tot dat dat dier gedoodt, en zyn lighaam verdaan wierd en overgegeeven om door het vuur verbrandt te worden. De Profeet geeft te kennen / dat Hy met eene byzondere opmerking zijne oogen vervolgens wederom keerde tot het vierde dier, en nauwkeurig gade sloeg / wat daar van worden zoude / en dat wel van wegen de stem der grote woorden, dat is van wegen de grote woorden / welker geluid hy hoorde / die van dat hoorn, vers 8 gemeld / gesproken wierden. Hy was zeer begeerig om te zien / hoe zulks aan dat hoorn wedervaren zoude; wel verwachtende / dat die hoon en smaad / welke het zelve uitbraakte / niet ongewroken zouden blyven. Maar te gelyk word van ook hier mede te verstaan gegeeven / dat even dit ook de rede was van het vonnis / dat over dit dier geveld en met der daad kenbaar gemaakt wierd. En dit bestond hier in: Ik zag toe (zegge ik) dat dat dier gedoodt wierd en zyn lighaam verdaan wierd en overgegeeven om door het vuur verbrandt te worden. Eerstelyk wierd dit dier gedoodt. Maar daar bleef het niet by; zijn dood lighaam wierd verdaan, ten verderve overgegeeven en tot stof gemaakt / mitsdien (dus verklaart het laatste gezegde het eerste) het overgegeeven wierd om door het vuur verbrandt, en dus tot stof en assche gemaakt te worden. Van wien dit geschiedde / word niet gezegt. Maar de geheele vertoning schynt gericht te zijn om ons te doen begrypen / dat zulks geschiedde door eenige van die dienaars / die in eene talloze menigte zig by dezen Rechter vertoonden / als gezegt was vers 10ᵇ. En het vuur / waar in dit dier geworpen wierd om verbrandt te worden / mogen wy ons dan verbeelden geweest te zijn die vuurige rivier, die uit den troon des Rechters ging en vloeide vers 10ᵃ. Maar had dit dier / en met het zelve dat hoorn / dat zulke grote woorden sprak / van wegen die woorden / zulk een akelig uiteinde;

BB. Aangaande de drie voorgaande dieren voegt 'er de Profeet by / dat die elk ook van het leven beroofd wierden vers 12. Aangaande ook de overige dieren, men nam hare heerschappy wech: want ver-

II.A.ℵ.a.β.2.BB.

verlenging des levens was haar gegeeven tot tyd en ſtond toe. Men nam hare heerſchappy wech is niet anders te zeggen / dan hare heerſchappy wierd wech genomen., volgens het gemeen gebruik van deze ſpreekmanier / te meer malen in dit Boek ons voorgekomen. Verg. onder anderen Hoofdſt. IV. 25. en het even voorgaande 5. vers. En dit ſchynt dan naar den zakelyken zin hier te moeten worden opgenomen in den meer als voorledenen tyd, als of gezegt was hare heerſchappy was wechgenomen. Want uit hoofde van het gene aanſtonds volgt / ſchynt het ſtuk zo te moeten begrepen worden / dat de Profeet gezien hadde / dat het eene dier voor en het andere na / elk op zynen ſtond, na dat een ander dier daarop gevolgt was / van het leven was berooft geworden of geſtorven. Maar dit word nu hier eerſt verhaalt / en zo als gehecht aan het oordeel over het vierde dier / om aan te duiden / dat dit ook geſchied was volgens het welbehagen van den zelfden Rechter / en uit krachte van deszelfs oordeel / en ten tweeden / dat in en met dit laatſte dier ook de drie overige eerſt ten vollen verdaan wierden / als zynde tot daar toe in dat vierde dier nog eenigzins in wezen gebleven / vermids de zelve daar in als herleeft hadden. ten aanzien van de heerſchappy / welke ze geoeffent hadden. Voor het overige heldert het laatſte gezegde ook hier het eerſte op. Want wanneer gezegt word / dat aan deze dieren verlenging des levens gegeeven was tot tyd en ſtond toe, leert dit duidelyk / dat de heerſchappy aan deze dieren op geene andere wyze benomen was / dan door en met de beroving van haar leven. En alzo was haar die verlenging des levens ook gegeeven om heerſchappy te voeren / doch tot tyd en ſtond toe, dat is tot zekeren bepaalden tyd / of nader door zekeren daar toe gelegenen en teffens nauwkeurig beſtemden of bepaalden tyd.

Heugelyker van aart en gansch heerlyk was nu.

ב. Het gevolg hier van / beſtaande in de overdragt van de Koninkryken der aarde aan den Zone des menſchen, vertoond vers. 13, 14.

a. In de eerſte plaats word dien aangaande gemeldt de komſte van den Zone des menſchen tot den Ouden van dagen, zo als de Profeet die vervolgens zag in zynen droom vers 13. [Voorder] zag ik in de nachtgezichten: en zie! daar kwam een met de wolken des hemels als eenes menſchen Zone, en Hy kwam tot den Ouden van dagen, en zy deden Hem voor den zelven naderen.

Met die voorreden Ik zag in de nachtgezigten geeft de Profeet te kennen / dat Hy nog iet nieuws onderſcheidentlyk gewaar wierd en zig verbeeldde te zien in dezen zynen droom. En in zamenhang met het voorgaande is dit dan zo veel te zeggen / dat Hy voorder dit zag / gelyk 'er onze Overzetters tot opheldering met recht hebben by gedaan. Om ook te meer den aandagt zyner Lezers hier op te verſti-

gen /

II.A ב.a

gen / doet 'er de Profeet wederom by die opwekking (ook in het voorgaande voor elk byzonder ſtuk geſteld) en zie! met een oog namelyk van verſtandigen aandagt / het ſtuk beſchouwende als iets zeer opmerkelyks en van veel gewigt. En van dien aart was waarlyk het gene Hy zag. Daar kwam een met de wolken des hemels, als eenes menſchen Zone. Na vier ſchrikkelyke beeſten gezien te hebben / die op eene geduchte wyze hun oordeel ontfangen hadden / kwam Hem nu eene veel bevalligere vertoning voor oogen. Hy zag eene perſoon als eenes menſchen Zone, dat is hebbende de gedaante van eenen menſch uit eenen menſch geboren / en dus alzins een waaragtig menſch gelykende. Verg. Pſ. CXLIV. 3. Ezech. II. 1, 3, 8. enz. Dezen zag Hy komen met de wolken des hemels; het welk dus verſtaan kan worden / dat Hy aankwam en zig daar vertoonde bekleed met eene wolke, even als wy lezen van dien ſterken Engel, welken Johannes zag afkomen van den hemel bekleed met eene wolke Openb. X. 1. Of liever / dewyl 'er in het meervoudig geſproken word van de wolken des hemels, met welke Hy kwam, zullen wy het zo hebben op te vatten / dat Hy van den hemel als op eenen wagen van wolken nederkwam / te weten op aarde / en wel daar ter plaatze / daar de Oude van dagen gezeeten was op zynen troon en de dieren geoordeelt had / als het vervolg uitwyſt. Trouwens dus kwam ook die Engel / van welken zo even gemeldt is uit Openb. X., met eene wolke bekleed, van den hemel neder. En men kan het zig bezwaarlyk anders verbeelden / hoe iemand zig met eene wolke bekleed vertonen zoude / ten zy hy met en in zulk eene wolke van den hemel nederkwam. Ook zien wy dan met eenen de plaats aangeweezen / waar van daan deze perſoon aankwam / die anders niet zoude zyn uitgedrukt. Dus aangekomen zynde / kwam deze Zone des menſchen tot den Ouden van dagen, en zy deden Hem voor den zelven naderen, of Hy wierd tot Hem gebragt / te weten door eenigen van die dienaars / in zo grote menigte daar ſtaande (naar vers 10.), die Hem / na dat Hy ter dier plaatze was aangekomen / ſtatelyk begeleidden tot den troon / op welken de Oude van dagen gezeeten was. Dus althans ſchynt het / dat wy ons dit hebben te verbeelden uit vergelyking van de omſtandigheden. En hierop volgde dan

b. De plegtige overdragt der heerſchappye aan deze perſoon / die / ſchoon eenes menſchen zoon gelykende / nochthans in de wyze / op welke Hy daar aankwam / luiſterryke blyken vertoonde van eene hoogſte waerdigheid vers 14. En Hem wierd gegeeven heerſchappy en eere en het Koninkryk; dat Hem alle volken, natien en tongen eeren zouden: Zyne heerſchappy is eene eeuwige heerſchappy, die niet vergaan zal, en zyn Koninkryk zal niet verdorven worden. Welke uitdrukkingen genoegzaam alle ons reeds voorgekomen zyn Hoofdſt. II. 37, 44. III. 4, 29, 34. IV. 1. VI. 26, 27. En het gene tot nader ver-

II.A.ב.b.

stand van dezelve hier ter plaatze dienen kan/ zullen wy bequame gelegenheid hebben nader aan te wyzen by de overweeging van het grote stuk/ het welk nu verder volgt/ te weten

B. De Uitlegging van dit gezigte/ zo als die hier op aan den Profeet gegeeven wierd. Waar van Hy

א. Onderscheidentlyk opgeeft / op wat wyze die op zijn verzoek aan Hem gegeeven wierd vers 15–17.

ב. En dan beschryft Hy de uitlegging zelve, die op deze wyze aan Hem gegeeven wierd vers 17–28 ingesl.

א. Het eerste aangaande verhaalt Daniel

a. Zijn verzoek om die uitlegging te bekomen/ met de aanleiding en rede daar toe vers 15, 16[a].

b. Hoe hy dit verzoek ook verkreeg vers 16[b].

a. Zijn gedaan verzoek betreffende;

α. De aanleiding en rede daar toe was de grote ontsteltenis en benauwdheid, met welke Hy door dat droom-gezigte was aangedaan geworden/ vers 15. My Daniel wierd myn geest doorstoken in het midden van het lighaam, en de gezigten mynes hoofds verschrikten my. In het gemeen/ zegt Hy/ dat Hy zeer beangstigt en verslagen wierd. Zijn geest, zijne ziele / zijn gemoed / wierd doorstoken, allergevoeligst / op eene smertelyke wyze / aangedaan door bekommering en vreze / of gelyk anderen (a) het grondwoord overzetten / benauwt, met angst bevangen / en zeer bestemt. In het midden van het lighaam (*) word 'er by gedaan / niet alleen om te kennen te geven de vereeniging van zijne ziele en lighaam; maar nader om uit te drukken / dat Hy door deze beangstigende vreze / die zijn gemoed beving / ook inwendig in zijn lighaam ten allersterksten wierd aangedaan. Gelyk wy dus ook elders die spreekwyze gebruikt vinden / dat de ziele in het binnenste van den mensch iet begeere of grootlyks aangedaan worde / als Ps. XXXIX. 4. Jes. XXVI. 9. enz. En dit verklaart de Profeet dan nader ten aanzien van de rede, waar uit dit ontstond / als Hy volgen laat en de gezigten mynes hoofds verschrikten my, even dezelfde uitdrukking / welke Nebukadnezar gebruikte Hoofdst. IV. 5. Dus toont Hy / dat zijne benauwdheid ontstond uit het gezigte / dat Hy in zijnen droom gezien had; het welk Hy te gelyk te kennen geeft ook eene grote beroering en verschrikking / met de reeds gemelde benauwdheid gepaart gaande / in Hem verwekt te hebben. En geen wonder waarlyk / dat Hem op zulk een gezigte zulk eene benauwdheid en schrik beving. Zulk een verbaarlyk onweder als Hy gezien had / zulke grote verschriklyke en gedrogtelyke dieren / als Hem waren voorgeko-

(a) L. DE DIEU *Animadv. in h. l.*
(*) *Chald.* נדנה בגו / de qua dictione videatur C. B. MICHAELIS *Adnot. in h. l.*

II.B.א.a α.

komen/ de schrikkelyke verwoesting door dezelve aangericht/ het horen van zulk eene stoute taal/ gevoerd door het hoorn van het vierde dier/ dat menschen-oogen en eenes menschen mond had/ de verschyning van den majestueusen Regter/ zyn vuurige troon/ het geducht oordeel over de dieren/ ook die ongemeene verschyning van dien heerlyken Zone des menschen/ met een woord alles wat Hy in zynen droom gezien had/ het eerste evenwel het meeste/ was gansch zeer geschikt om Hem eene grote benauwdheid en schrik aan te jagen: voornaamlyk/ zo lang als Hy niet wiste/ wat dit beduidde. Hy begreep wel rasch/ dat dit iet gewigtigs beduidde Hy had een bezef en geheugenis/ dat zulke vertoningen wel van God aan de verbeeldingskracht der menschen in den slaap wierden voorgedragen om daar mede iet gewigtigs uit te beelden. Tweemaal had Hy zulk eenen droom van Koning Nebukadnezar uitgelegt. En het bezef en de geheugenis hier van kon Hem ook in den slaap wel ligtlyk zo verre te binnen komen/ dat Hy daar door aanleiding kreeg/ om zig voor te stellen/ dat deze vertoning diende om iet hogers te beduiden. Maar zo lang als Hy dit niet wiste/ was Hy niet zeker of dit ook iet kwaads en akeligs voor Hem en de zynen beduidde.

En geen wonder van ook/ dat even dit Hem begeerig maakte om de beduidenis hier van te mogen weten/ in hope of die zyne benauwdheid en vreze mogte konnen verminderen: behalven dat ook het gewigte van zulke ongemeene zaken Hem billyk begeerig deed zyn om 'er de beduidenis van te mogen verstaan.

β. Zyn verzoek, hier uit geboren/ beschryft Hy vers 16ᵃ. Ik naderde tot eenen der genen, die daar stonden, en verzogt van Hem de zekerheid over dit alles. Te weten dit geschiedde al noch in den slaap en in den droom.

Op de voorgemelde wyze (onder de Godlyke bestiering) zig/ al slapende/ vertegenwoordigt hebbende/ dat deze vertoning wel iet hogers beduiden mogte/ wierd Hy even daar door aangezet om na die beduidenis te vragen. En zo verbeeldde Hy zig verder in zynen droom/ in welken Hy dus noch voortging/ dat Hy zulks zo dede als Hy hier verhaalt: dat Hy naderde tot eenen der genen die daar stonden, dat is van die tien duizendmaal tien duizenden, die Hy niet verre van zig by den majestueusen Regter en zynen troon zag staan (naar vers 10.) en dat Hy met den zelven zig aldus in gesprek begaf. Eenen van dezen sprak Hy aan/ en Hy deed Hem een verzoek, stelde Hem op eene ernstige wyze met alle nedrigheid zyne begeerte voor/ dat Hy aan Hem de zekerheid, de regte en zekere uitlegging van dit alles, wat Hy gezien had/ wilde te kennen geven. De aanzienlyke gedaante/ mag men denken/ in welke Hy deze dienaars zig zag vertonen/ en de gemeinschap/ in welke zy waren met dien majestueusen Regter/ gaf Hem eenen indruk van derzelver hoge waerdigheid/ en dat

hun

II.B.א.a.β.

hun niet onbekend zoude zijn / wat deze verschyning van den Rechter / en de zaken / waar over zijn oordeel ging / beduidden. Hy geeft vervolgens te kennen /

b. Dat Hy dit zijn verzoek verkreeg vers 16[b]. En Hy zeide ze my (of Hy sprak tot my) en gaf my de uitlegging dezer zaken te kennen. Zijne begeerte wierd Hem gereedlyk ingewilligt door den genen / dien Hy aangesproken had. God / die Hem dezen droom ingaf / om Hem van de toekomende dingen ten dienste zijner Kerke te onderrichten / wilde Hem ook / zo veel nodig was / het verstand daar van mededeelen. En het behaagde Hem zelfs in dezen eigensten droom zulks te doen / en wel op deze wyze; om dus zo wel die uitlegging / als de vertoning zelve de allerkrachtigste blyken van eene Godlyke openbaring by te zetten. Want wanneer Hem deze uitlegging in dit gezigte door eenen Engel / gelyk wy by verbolg zien zullen / dat deze door die talloze dienaars verbeeldt wierden / wierd mede gedeelt / gaf zulks te kennen / dat God zelf die uitlegging aan Hem deed geven door eenen zijner Engelen. Dus begaf zig dan deze van Daniel aangesproken dienaar met Hem in gesprek / en Hy deelde aan Hem mede een klaar en duidelyk bericht van de in zijnen droom aan Hem vertoonde zaken. En zo laat dan ook de Profeet hier op volgen de beschryving van

ב. De Uitlegging zelve, die op de nu gezegde wyze aan Hem wierd mede gedeelt vers 17–28 ingesl. Alwaar deze aan Hem medegedeelde Uitlegging

a. Eerst onderscheidentlyk word voorgedragen vers 17–28;

b. En dan doet de Profeet ten besluit daar by / de uitwerking, welke dezelve op Hem had vers 28.

a. De Uitlegging, welke Hy ontfing / was

α. Eerstelyk meer algemeen, betreffende de vier dieren te zamen en het daar op volgende Koninkryk van den Zone des menschen vers 17–19.

β. En daar na verkreeg Hy op zijne nieuwe en nadere begeerte eene byzondere uitlegging rakende het vierde dier en daar in ook aangaande het zo even genoemde daar op volgende Koninkryk vers 19–28.

α. Het eerste aangaande ontfing Hy dus eene meer algemeene uitlegging

1. Van de vier dieren vers 17.

2. Van het gene Hy gezien had van den Zone des menschen vers 18.

1. Nopens de vier dieren zeide de Engel / die Hem deze uitlegging mededeelde vers 17. Deze grote dieren, die viere zyn, zyn vier Koningen, [die] uit de aarde opstaan zullen.

Vier Koningen is hier te zeggen vier Koninkryken, vierderlei soort of

II.B.ℨ.a.α.1.

of achtervolgingen van Koningen. Gelyk het de Engel zelf verklaart vers 23, 24, het vierde beest uitleggende op een vierde Koninkryk. Verg. Hoofdst. VIII. 21. Jes. XXIII. 15. Deze nu zouden uit de aarde opstaan, dat is voortkomen. Dit geeft te kennen / dat deze vier dieren op de aarde zig vertonen zouden / en dat derzelver oirsprong / en dus ook de hoedanigheid daar van / aards zijn zoude / zullende dezelve alle te zamen zijn weereldlyke heerschappyen / alleen de dingen dezer aarde bedoelende / en naar de wyze der menschen op deze aarde zullende geregeert en bestiert worden / in tegenstelling van het Koninkryk van den Zone des menschen, het welk hemels zoude zijn. En wanneer hier gezegt word / dat deze Koninkryken uit de aarde opstaan zullen, behoeft dit niet noodzakelyk in dien zin te worden opgevat / dat deze Koninkryken alle te zamen en elk geheel en al eerst zouden beginnen daar gestelt te worden na den tyd van deze openbaring / dien aangaande aan Daniel verleend. Het is genoeg dit te verstaan van het grootste gedeelte. En in het gemeen zal dan de mening der Godsprake deze zijn / dat deze vier Koninkryken van nu af aan zo op elkanderen volgen zouden; zonder dat dit uitsluite dat het eerste daar van al in zekeren opzigte thans daar was. Althans word aan deze uitdrukking genoeg voldaan / wanneer ook het eerste Koninkryk in dien veranderden staat van het zelve / die hier eigentlykst beoogt en te kennen gegeeven word / eerst van nu af zoude gezien worden. En dat zulks alhier de mening zy / zal by het vervolg / na vooraf gegaan dieper onderzoek / nader blyken.

Maar wat beduidt het dan dat te voren vers 2 en 3 gezegt is / dat de vier dieren opklommen uit de zee, en dat / eer zulks geschiedde / de vier winden des hemels voortbraken op de grote zee? Dit geeft te verstaan de wyze / op welke deze Koninkryken zouden voortkomen / namelyk met grote en schrikkelyke bewegingen en beroeringen onder de volken der weereld wegens de oorlogen / door welke deze Koninkryken in derzelver achtereenvolging op elkanderen zouden worden tot stand gebragt / en de schrik en beroering / die daar door onder de volken zouden veroirzaakt worden. Welke gelykenis ook by andere Schryvers in dit stuk gebruikelyk is (*). Verg. Jerem. XLIX. 36. LI. 1. De zee en de aarde worden hier niet tegen elkanderen overgestelt om te betekenen onderscheide plaatzen / in eene van welke die Koninkryken haren oirsprong zouden hebben / en daar na in de andere zig vertonen. Want de Engel verklaart het opklimmen uit de zee door opstaan uit de aarde. Trouwens de zee behoort ook tot de aarde. Maar naardien de zee grotere beweegingen onderhebig is als de aarde /

(*) Vid. Celeb. VENEMA *Diss. ad Vatic. Dan. pag.* 7. & conf. CICERO *Orat. in Pis. cap.* 9. & *Ad Famil. Lib.* XII. *Epist* 25.

II.B.ב.a.α.1.

de / word de opkomste van deze ryken ten aanzien van het gene daar mede gepaart zoude gaan dus uitgebeeldt / dat dezelve uit de zee, na eenen groten storm op dezelve / voortkwamen om zig op deze aarde te vertonen.

Na dit algemeen bericht aangaande de vier dieren en de Koninkryken, door dezelve uitgebeeld / word

2. Hier by gedaan / welk Koninkryk op die vier Koninkryken volgen zoude / en daar in ook eene algemeene verklaring gegeven aangaande den Zone des menschen en de heerschappy, aan Hem opgedragen / vers 18. Maar de heiligen der hoge [plaatzen] zullen het (*) Koninkryk ontfangen; en zy zullen het ryk bezitten tot in der eeuwigheid, ja tot in eeuwigheid der eeuwigheden. Doch hier van zullen wy bekwame gelegenheid hebben nader te spreken / by het vervolg over vers 22, 25 en 27. alwaar ook dezelfde uitdrukkingen als hier voorkomen.

Laat ons nu eerst voortgaan om te bezien de meer byzondere verklaring over het vierde dier en het daar op volgende Koninkryk van den Zone des menschen vers 19–28. Waar na wy ons in staat zullen gesteld vinden om een nader onderzoek te doen over de Toepassing van deze vier Koninkryken / en daar in op zyne plaats dan ook by een voegen het gene hier en vervolgens gezegt word aangaande het vyfde Koninkryk / dat daar op volgen zoude.

β. De meer byzondere verklaring / hier omtrent aan den Profeet medegedeeld / beschryft Hy in vier voegen / als Hy die ontfing op zyne begeerte.

1. Zyne begeerte daar omtrent draagt Hy onderscheidentlyk voor / voegende te gelyk noch het een en ander daar in / het welk Hy aangaande dit vierde dier en deszelfs éénе hoorn gezien / doch in het voorgaande niet uitgedrukt had vers 19–23.

AA. In het gemeen geeft Hy zyne begeerte hier omtrent te kennen / als Hy zegt vers 19a. Toen wenschte ik naar de waarheid van het vierde dier, dat is te zeggen na de waare betekenis, de bedoelde waarheid der zake van dit zinnebeeld / des vierden diers; of anders / gelyk de uitdrukking van den grondtext dus ook schynt te konnen worden opgevat / Ik wenschte de zekerheid te weten aangaande het vierde dier, of Ik wenschte het te kennen geven van de zekerheid,

dat

(*) Eigentlyk staat 'er in onze overzetting *dat* Koninkryk, maar daar na in dit zelfde vers *het Ryke*, even als of in dit eerste gezegde een zeker Koninkryk moeste verstaan worden, waar van te voren gesproken ware. Maar in het Chaldeeuws staat op beide plaatzen eenvoudiglyk מלכותא *het Koninkryk*. Vid. L. DE DIEU *Animadv. in h. l.*

II.B ב.a.β.1.AA.

dat is/ dat Hy (namelyk de Uitlegger/ die het voorgaande my gezegt had) my wilde te kennen geven de zekerheid/ aangaande het vierde dier/ het welk in den zin op een uitkomt(*). Zulk eene begeerte word zekerlyk hier verstaan/ welke de Profeet aan dien Engel/ die Hem reeds begonnen had de uitlegging te geven/ ook hebbe bekend gemaakt en aan den zelven voorgedragen/ in een verzoek om daar aan te willen voldoen.

BB. Maar vervolgens geeft Hy ook meer byzonder op/ wat Hy noping dit vierde dier aldus begeert had nader te mogen weten/ en dat niet zonder reden wegens het zeldsame en wonderlyke/ dat Hy daar aan gezien had (vers 19b–23). En wel betrof dit

אא. De gestalte en het bedryf van dit dier/ in opzigt tot

aa. Deszelfs lighaam in het geheel vers 19b. het welk verscheiden was van alle de andere, zeer grouwelyk, wiens tanden van yzer waren, en zyne klaeuwen van koper, het at, het verbryzelde en vertradt het overige met zyne voeten: zijnde geheel het zelfde/ dat reeds gezegt was vers 7, uitgenomen dat de drie benamingen schriklyk, grouwelyk en zeer sterk, hier gebragt worden tot die éène dat het grouwelyk was/ hier ook het andere insluitende/ ten minsten het schriklyke; terwyl de sterkte uit het overige gezegde genoeg blykt/ en dan noch dat 'er hier word by gedaan/ dat de klaeuwen van dit dier kopere waren/ het gene te voren reeds is aangemerkt.

bb. Deszelfs hoornen en voornal het kleine hoorn/ waar in Hy iet wonderlyks had opgemerkt/ vers 20, 21. En aangaande de tien hoornen, die op zyn hoofd waren, en het ander, dat opkwam, zig verhief in de hoogte (zie op vers 8.) en voor het welke drie afgevallen waren, namelyk dat hoorn, dat oogen had en eenen mond, die grote dingen sprak, en wiens aanzien groter was dan zyner medgezellen. Ik had gezien, dat dit zelfde hoorn kryg voerde tegen de Heiligen en dat het die overmogt. In welke woorden de Profeet

αα. Wel eerstelyk herhaalt het gene Hy aangaande de tien hoornen van dit vierde dier en deszelfs kleine hoorn te voren gezegt had vers 20a.

ββ. Maar zeer opmerklyk is het/ dat Hy 'er nu noch twee dingen by voegt rakende dit kleine hoorn.

§. Eerstelyk zegt Hy/ dat het aanzien, dat is de gestalte en gedaante van het zelve/ groter was dan zyner medgezellen, dat is der overige hoornen vers 20b. Dit komt in het hoofdzaaklyke over een met het gene Hy te voren had te kennen gegeeven/ als Hy zeide/ dat dit kleine hoorn opklom, of zig verhief in de hoogte. Doch het geeft nader te verstaan/ dat het alzo niet alleen de andere hoog-

(*) Conf. L. DE DIEU *Animadv. in h. l.*

II.B.כ.a.β.1.BB.אא.bb.ββ.§.

hoornen evenaarde / maar dat het zelve zig aanmerkelyk boven die in de hoogte verhief / zig zeer hoog uitzettende.

§§. Ten tweeden meldt de Profeet hier nog nader dat Hy gezien had, dat dit zelfde hoorn kryg voerde tegen de Heiligen, en dat het die overmogt vers 21. Waar van Hy niet zegt / op wat wyze zulks aan Hem zy vertoont geworden. Maar wy moeten dan zekerlyk onderstellen / dat op de eene of andere wyze aan Hem in dit gezigte zy vertoont geworden een aantal van menschen / door zekere teikenen kennelyk uitbeeldende de belyders van den waaren God / op welke Hy dit grouwzaam hoorn / of eigentlyker het vierde dier met dit hoorn / zag aanlopen en stoten / gelyk een stier of ram doen zoude / en eenigen daar van ter neder werpen. Dus word. Hoofdst. II. 45. in de uitlegging van het laatste gedeelte van Nebukadnezars droom gesproken van eenen berg, uit welken een steen zonder handen wierd afgehouwen, daar echter in de beschryving van den droom vers 34. alleen van eenen steen gesproken was en niet van dien berg, welken men dan evenwel onderstellen moet in het droomgezigte zelve / in het verschiet / aan den Koning te zyn vertoont geweest.

Dit alles geheel ongemeen en wonderlyk zynde / verlangde de Profeet billyk om de waare beduiding daar van zekerder te mogen weten / en zulks niet minder ook ten aanzien van

בב. De verdelging van dit dier met het gevolg daar van / welk stuk Hy nu maar kortlyk met deze woorden voordraagt vers 22. Tot dat de Oude van dagen kwam en het gerichte gegeeven wierd den Heiligen der hoge [plaatsen] en dat de bestemde tyd kwam dat de Heiligen het Ryk bezaten. Dus trekt Hy nu in weinige woorden te zamen het gene Hy in het voorgaande vers 9–15. breder gezegt had aangaande den Ouden van dagen, deszelfs pligtige en ontzaglyke verschyning en het gerichte door den zelven gehouden met de gevolgen daar van. En gelyk het klaar te zien is / dat het laatste stuk van die vertoning / betreffende den Zone des menschen en de heerschappy aan den zelven gegeeven / hier begrepen word onder die laatste woorden en dat de bestemde tyd kwam, dat de Heiligen het Ryk bezaten; zo bemerken wy dan ook kennelyk / dat het vonnis, over dit dier geveld / hier begrepen word onder de uitdrukking dat het gerichte gegeeven wierd den Heiligen der hoge [plaatzen]. Want aldus worden dan alle de gezegden in de aangehaalde versen 9–15. hier zeer gepastlyk tot drie hoofdzaken gebragt. De verschyning van den geduchten Rechter vers 9, 10a. word voorgestelt onder de woorden tot dat de Oude van dagen kwam. De gerichts-oeffening en het daar in geveldе en strafs uitgevoerde vonnis vers 10b, 11, 12. in deze woorden: Tot dat het gerichte gegeeven wierd den heiligen der hoge [plaatzen]. Eindelyk het ge-

II.B.ג.a.β.1.BB.גג.

gezegde aangaande den Zone des menschen vers 13. in de laatste woorden van dit vers tot dat de bestemde tyd kwam, dat de Heiligen het Ryk bezaten. En hier uit schynt het my dan ook allerklaarst zig op te doen / dat deze uitdrukking tot dat het gerichte gegeeven wierd aan de Heiligen, eenvoudiglyk betekene tot dat hun recht gedaan wierd, of tot dat het vonnis voor, en ten voordeele van / de Heiligen gegeeven wierd. Zo volgt dit allereigenaartigst op het voorgaande dat het kleine hoorn kryg voerde tegen de Heiligen en dat het die overmogt. Dit zag de Oude van dagen / de geduchte allerheiligste Rechter / voor eenen tyd met stilzwygen aan. Maar vervolgens toonde Hy 'er acht op te nemen. Hy bragt het stuk tot eene nauwkeurige en gestrenge beoordeeling in zyne vierschaar. En Hy velde het vonnis ten voordeele van de Heiligen; in tegendeel den vyand van dezelve veroordeelende / en over deszelfs wreedheid en boosheid rechtvaerdige en zwaarste straffe oeffenende. Even gepast volgt 'er dan ook het andere op / dat de bestemde tyd kwam, dat de Heiligen het Ryk bezaten, behelzende het heugelyk voordeelig gevolg van dit vonnis ten aanzien van de Heiligen. En allergevoegelykst kan de uitdrukking dat het gerichte den Heiligen gegeeven wierd in dezen zin worden opgevat naar den aart der tale en de gewoone spreekmanier der Heilige Schrift. Het woord gerichte, eigentlykst de rechts-oeffening uitdrukkende / komt ook voor in de betekenis van de uitsprake en uitvoering van het vonnis, Ps. VII. 7. XXXV. 23. Jes. XXVI. 9. Klaagl. III. 59. Hos. II. 18. Mich. VII. 9. Elders iezen wy van iemand recht te doen, het welk met eene even gelyke zamenstelling ten aanzien van de persoon / tot wiens voordeel zulks geschied / word uitgedrukt; verg. Ps. IX. 17. X. 18. XXVI. 1. CXIX. 84. CXLVI. 7. Jes. I. 23. Jer. XXII. 16. Ook konnen de woorden Ezech. XXIII. 24. van de onzen vertaald en ik zal voor hunne aangezichten het gerichte stellen dus gepastlyk worden overgezet / en ik zal voor hunne aangezigten het vonnis geven; waar mede dan de uitdrukking van dezen onzen text geheel zal over een komen. En dikwils zegt de H. Schrift dat God den zynen recht doe, hunne rechtszaak afdoe en hun recht uitvoere / en wat dies meer is / als wy zien Ps. IX. 5. CXL. 13. enz. Verscheide Uitleggers verklaren deze uitdrukking van een recht of gezag om te oordeelen, dat aan de Heiligen gegeeven zy / gelyk de Apostel 1 Cor. VI. 3. met nadruk zegt en weet gy niet, dat de Heiligen de weereld zullen oordeelen? verg. Matth. XIX. 28. Maar alhier word niet gesproken van een oordeel het welk de Heiligen gehouden hebben / maar van zulk een dat de Oude van dagen gehouden heeft. By dezen is en blyft het Rechterlyk gezag en de Gerechts-oeffening. Maar aangaande de Heiligen word gezegt dat hun het Ryk gegeeven zy, op den bestemden tyd. En dezen zyn het / wien de Oude van dagen recht doet / en tot wier voordeel het vonnis word uitgesproken.

II.B.כ.a.β.1.

ken (*). Van de benaming Heiligen der hoge [plaatzen] aanstonds nader op vers 25.

2. Op wat wyze nu van dit alles aan den Profeet volgens zijne begeerte eene nadere uitlegging door den Engel wierd mede gedeelt, en welke die geweest zy/ draagt Hy in de zelfde order van zaken onderscheidentlyk voor vers 23–28.

AA. Betreffende de gestalte en het bedryf van dit dier/

אא. Ten opzigte van deszelfs lighaam wierd Hem deze uitlegging gedaan vers 23. Hy, die Engel/ nevens meer anderen daar staande en van my aangezogt / om my de waare beduiding hier van te doen weten/ zeide aldus tot my (Daniel): Het vierde dier zal het vierde Ryk op aarde zyn, dat verscheiden zyn zal van alle die Ryken: en het zal de gansche aarde opeeten, en het zal dezelve vertreden en het zal ze verbryzelen. Gelyk de Engel vers 17. gezegt had/ dat de vier grote dieren beteekenden vier Koninkryken, die uit de aarde zouden opstaan; zo zegt Hy nu bepaaldelyker van dit vierde dier, dat ook dit aldus een van die Koninkryken afbeeldde/ en wel het vierde in order/ dat op en na de drie andere / als voorafgaande Koninkryken/ volgen en op de aarde zig vertonen zoude. Maar Hy omschryft te gelyk dit vierde Koninkryk en deszelfs hoedanigheid als zullende zyn verscheiden van alle de andere, dat is van alle drie de voorgaande; even gelyk het vierde dier, het welk dit Koninkryk in dit gezigte afschetste / zo beschreven was / dat het verscheiden was van alle de dieren, die voor het zelve geweest waren, vers 7c. Welke verscheidenheid/ die in meer dan eenen opzigt in een Koninkryk / als dat met andere vergeleken word/ kan plaats hebben/ hier niet nader bepaalt word: maar dit word dan aan de uitkomste overgelaten/ die zulks duidelyker zoude ontdekken. En aangaande de verrichtingen, die aan dit vierde Ryk zouden eigen zyn/ doet 'er de Engel by en het zal de gansche aarde opeeten, en het zal dezelve vertreden en verbryzelen, dat is te zeggen/ het zal zig meester maken van de bezittingen/goederen en schatten van de volken der aarde/ en dat wyds en zyds / door het geheele grootste en toen bekende gedeelte der aarde (verg. Hoofdst. II. 38. IV. 22.) die bezittingen zal het opslokken en tot zyn eigen voordeel aanwenden / en daar by zal het alomme verwoestingen van landen / steden / menschen en volken aanrichten en veroirzaken. Dit wierd uitgebeeldt door de kopere klaeuwen en yzere tanden dezes vierden diers, vertonende de sterkte van dit Ryk en deszelfs genegdheid om zulks te doen / en verder door de schriklyke gedaante van het zelve en dat het alles op at en het overige met zyne voeten vertradt en verbryzelde, afschetzende de schrikkelyke en wrede bedryven / welke dit Ryk met der daad zoude uitvoeren. Vervolgens

בב. Ten

(*) Conf. GEIERUS *in h. l.*

II.B.ב.a.β.2.AA.אא.

בב. Ten aanzien van de tien hoornen van dit dier en byzonder het éene kleine hoorn, zeide de Engel vers 24, 25. Belangende nu de tien hoornen; uit dat Koninkryk zullen tien Koningen opstaan; en een ander zal na hen opstaan: en dat zal verscheiden zyn van de vorige, en het zal drie Koningen vernederen. En het zal woorden spreken tegen den Allerhoogsten, en het zal de Heiligen der hoge [plaatsen] verstoren, en het zal menen de tyden en de wet te veranderen, en zy zullen in des zelven hand overgegeeven worden tot eenen tyd, en tyden, en een gedeelte eenes tyds.

De tien hoornen van dit vierde dier legt de Engel uit op tien Koningen, die uit dit Koninkryk, door het lighaam van dit dier in het gemeen uitgebeeld, zouden opstaan, dat is voortkomen en zig dus in dit eene Ryk onderscheidentlyk vertonen in de hoogheid van gezag en magt, die zy elk hebben zouden. Hy meent buiten twyffel daar mede niet tien byzondere Koningen, dat is zo vele byzondere personen, die als Koningen in dit Ryk elkanderen zouden opvolgen, maar tienderlei soorten en opvolgingen van Koningen, dat is tien Koninkryken, even als te voren ten aanzien van de vier dieren gezegt wierd, dat die beduidden vier Koningen, die uit de aarde zouden opstaan vers 17. Dit eischt ook de verbeelding zelve, aangezien deze tien hoornen niet het eene na het andere opkwamen, maar zig te gelyk aan dit beest vertoonden, verbeeldende aldus, dat de magt van dit Ryk zig vertonen zoude in tien onderscheidene Koninkryken, die te zamen die nieuwe op de aarde heerschappy voerende magt, die men dan zien en uit haar byzonder karakter van de voorgaande onderscheiden zoude, uitmaken, en dus alle te zamen tot die eene en zelfde heerschappy behoren zouden. Maar uitvoeriger spreekt de Engel over het éene kleine hoorn, en meldt verscheide byzonderheden daar van, die alle zeer opmerkelyk zijn, gelyk daar in ook zeer onderscheidentlyk worden overgebragt en uitgelegt alle de dingen, die van dit kleine hoorn in het droom-gezigte aan Daniel waren vertoont en voorgekomen.

In het gemeen geeft hy te kennen, dat dit kleine hoorn, na de andere opgekomen, verbeeldde eenen anderen (Koning), dat is eene andere opvolging van Koningen, zullende een byzonder Ryk uitmaken, die opstaan, voortkomen en zig in zyne magt en gezag vertonen, zoude na de anderen, na dat 'er die reeds waren, en zig hadden openbaar gemaakt.

Nader beschryft Hy hier op dezen Koning in deszelfs hoedanigheid, zeggende, dat Hy verscheiden zoude zyn van de vorige. Dat, te weten dat hoorn, of liever Hy, te weten die andere Koning (en zo ook in het vervolg niet het maar Hy) gelyk de grondtaal deze vertaling even wel lydt, en dezelve is gepaster, om dat laatstelyk niet van het hoorn, maar van eenen Koning, door het zelve verbeeld, gesproken was: Deze zoude verscheiden zyn van de vorige. Gelyk dit Ryk in het geheel

II.B.ב.a.β.2.AA.בב.

heel verſcheiden zoude zijn van de vorige, zo zoude ook deze Koning/ deze nieuwe ſoort of opvolging van Koningen/ door zekere byzondere hoedanigheden van de voorgaande onderſcheiden zijn; het welk de uitkomſte nader zoude ontdekken.

En ten aanzien van de bedryven van dezen Koning zegt de Engel/ dat Hy drie Koningen, drie van de te voren genoemde tien, zoude vernederen, van derzelver hoogheid/ magt en heerſchappy berooven/ en zig onderwerpen. Het welk nadrukkelyk verbeeldt was als Daniel gezien had/ dat/ wanneer het kleine hoorn zig in der hoogte verhief/ drie uit de vorige hoornen voor het zelve wierden uitgerukt; gelyk ook de grotere magt/ welke dit hoorn bekwam/ wierd afgeſchetſt/ wanneer deszelfs aanzien of geſtalte hoger was dan dat van zyne medgezellen vers 8 en 20

Maar hier by voegt de Engel noch een twede ſtuk van de bedryven van dezen Koning/ waar in Hy zig volſtrekt grouwelyk gedragen zoude/ zijnde afgebeeld door de oogen, die het hoorn hadde/ gelyk aan menſchen oogen, en door den mond, dien het had/ ſprekende grote dingen. En het (beter Hy) zal woorden ſpreken, zegt Hy/ vers 25. tegen den Allerhoogſten, en Hy zal de Heiligen der hoge [plaatzen] verſtoren, en Hy zal menen de tyden en de wet te veranderen, en zy zullen in deszelfs hand overgegeeven worden tot eenen tyd, en tyden, en een gedeelte eenes tyds.

Welke woorden dies te meer eene byzondere opmerking vereiſſchen/ nademaal niet alleen gansch vreemde en ſchrikkelyke dingen gemeldt worden/ die dit hoorn bedryven zoude/ maar ook de tyd uitgedrukt/ hoe lang de geweldenary van het zelve over en tegen de Heiligen duren zoude.

Dit voorſtel is aldus ingericht/ dat de twee laatſte gezegden eene verklaring behelzen van de twee eerſten/ zo dat het derde met het eerſte/ en het vierde met het twede/ moeten vergeleeken worden. Gelyk elk by een weinig aandagtigere opmerking raſch gewaar word.

Eerſtelyk dan word van dezen Koning gezegt: En Hy zal woorden ſpreken tegen den Allerhoogſten, en Hy zal menen de tyden en de wet te veranderen.

Woorden te ſpreken tegen den Allerhoogſten betekent hier te ſpreken/ niet ſlegts allerhande of gemeene woorden/ maar trotſe/ verwaande/ bitſe en ſmadelyke woorden. Gelyk zo de benaming van woorden meermaals bepaaldlyk in eenen kwaden zin genomen word van nietige en onbetamelyke woorden als Job VIII. 2, en ook van ſmaadwoorden Job XXX. 9. Dit nu zoude deze Koning (dien het kleine hoorn verbeeldt) doen tegen den Allerhoogſten (*) den Eenigen Waaren God/ die

(*) לצד עליא. Nomen illud צד *latus* poſt præfixum ל quodammodo redundat, uti

II.B.ב.2.β.2.AA.בב.

die in heerlykheid magt en gezag verheven is boven alles. En waar in/ en waar door/ dit hoorn zulks doen zoude/ word aangeweezen/ als 'er volgt en het zal menen de tyden en de wet te veranderen. De tyden konnen hier geene andere zijn/ dan zulke/ welke God had ingestelt om op dezelve zijnen plegtigen dienst heiliglyk waar te nemen/ hoedanige eertyds waren de Sabbathen en Feestdagen, van God aan Israël voorgeschreven. En de wet zal dan ook zijn de wet/ van den Allerhoogsten gegeeven en hooglyk aanbevolen: welken naam in allen nadruk eertyds droegen de grondwetten van Israëls Burgerstaat en Godsdienst/ in het wetboek van Moses aan dat Volk overgelevert. Verg. 1 Chron. XXIII. 29, 30. 2 Chron. II. 4. Gal. IV. 10. Die te veranderen is te zeggen/ die te doen ophouden/ af te schaffen/ en de waarneming en onderhouding daar van te beletten/ te vernietigen. Verg. Hoofdst. VI. 18. Dit zoude dat hoorn menen te doen/ dat is naar de kracht des grondwoords (סבר) zulks bestaan/ ondernemen/ en dus niet alleen voornemen/ maar ook dadelyk ten uitvoer brengen. Het geeft te kennen/ dat deze Koning met allen ernst hier op zoude toeleggen. En hier in zoude Hy byzonder menen zijn vernust en schranderheid te betonen/ die door de menschen oogen van dit hoorn worden uitgebeeldt/ als hoedanigheden/ welke deels aan dezen Koning zouden eigen zijn/ doch geheel ten kwade/ ontaard alleen in eene grote arglistigheid/ en welke Hy zig met eene grote verwaandheid noch meer aanmatigen zoude. Dit nu te doen/ die magt zig aan te matigen/ om alzo de tyden en de wet te veranderen, is het werk van eenen tyran/ die een volk/ waar toe Hy geene betrekking had/ overweldigt hebbende/ het zelve belet zijnen Godsdienst volgens de wetten/ die het daar van heeft/ waar te nemen. Dan het komt ook te recht hier voor als een spreken van smadelyke woorden tegen den Allerhoogsten, een wederspreken en onteeren van den zelven/ om dat het dien alleen toekomt dezen aangaande bestelling te maken. En dit is vooral waar in opzigte tot zulk een volk/ het welk in eene byzondere betrekking tot God staat/ en wiens grondwetten van den Allerhoogsten in den volsten nadruk en op eene byzondere wyze haren oirsprong hebben; hoedanig eertyds het Joodse volk geweest is. En dus word het spreken van woorden tegen den Allerhoogsten en te bestaan de tyden en de wet te veranderen zeer gepastlyk alhier by een gevoegt.

Maar ten tweeden word hier by gedaan/ dat dit kleine hoorn de Heiligen der hoge [plaatzen] verstoren zoude; en dat dit alzo geschieden zoude/ dat dezelve in zyne hand overgegeeven zouden worden tot eenen

uti post ב supra *Cap.* VI. 5; aut, si verius dicendum, idem valet, quod Lat. *versus* in composita præpositione *adversus*. C. B. MICHAELIS.

II.B.ב.a β.2.AA.בב.

eenen tyd, en tyden, en een gedeelte eenes tyds, (verklarende dit laatſte gezegde alhier nader den zin van het eerſte/ als boven is aangemerkt).

Op de Heiligen der hoge [plaatzen] zoude dit hoorn aanvallen. Heiligen zijn zulken/ die zig Gode en zijnen dienſt hebben overgegeeven/ en als zodanigen ook heiligheid bezitten/ beſtaande in eenen afkeer van het kwade en eene liefde en iever voor Gods eere/ zig betonende in betrachting van het gene Hem welbehagelyk is. Welke heiligheid in meerderen en minderen trap van volmaaktheid kan plaats hebben. Gelyk deze benaming zo wel aan de Gelovigen hier op aarde/ die maar aanvankelyk geheiligt zijn en in hunne heiligheid noch onvolkomen/ toegeëigent word/ als in meerderen nadruk aan de Engelen Hoofdſt. IV. 13, 17. en VIII. 13. Maar deze Heiligen worden hier nader omſchreven als Heiligen der hoge [plaatzen.] In de grondtaal ſtaat alleen עליונין/ het welk en door hoogſten of Allerhoogſten en ook door hoogten, dat is hoogſte plaatzen, kan worden overgezet. Vele Uitleggers (a) nemen deze benaming hier in den eerſten zin/ en verſtaan dan door de Allerhoogſten God zelven/ die dan alzo in het meervoudige benoemt worde om uit te drukken de hoge uitmuntendheid van zijne Majeſteit en heerlykheid/ of nader met opzigt op de meerderheid van perſonen in het Godlyke wezen. Gelyk zo elders meer diergelyke meervoudige benamingen van God voorkomen/ die op de verborgenheid van de Godlyke Drie-Eenigheid zien/ of immers van wegen dezelve te meer aldus gebruikt worden; waar van reeds geſproken is over Hoofdſt. IV. 17. (b). Maar hier tegen komt in bedenking dat nergens in dit geheele Boek van Daniel onder eene meervoudige benaming van God geſproken worde/ uitgezonderd alleen in den naam אלהים (elohim), die in den Hebreeuwſen text voorkomt/ daar in den Chaldeeuwſen (in welken ook dit Hoofdſt. beſchreven is) altyd de naam אלהא (alaha) in het enkelvoud gebruikt word. Over de benaming van wagters en Heiligen Hoofdſt. IV. 17. is op zijne plaats geſproken. En voor al opmerkelyk is het/ dat in dit zelfde vers onmiddelyk te voren van God onder de benaming van den Allerhoogſten in het enkelvoud geſproken word met de bewoording עליא (gnillaja) even als Hoofdſt. IV. 2, 17. enz. Waar by zig dan een kennelyk onderſcheid opdoet als aanſtonds daar op in het meervoud gezegt word de heiligen der gneljonin (עליונין). Wy worden dan hier door bepaalt om meer het oog te veſtigen op de twede betekenis van de heiligen der hoogten, dat is der hoogſte plaatzen. Gelyk ons grondwoord zo van hoge plaat-

(*a*) De LXX, de Gemeene Latynſche Overzetting, JACCHIADES, GEIERUS, L. De DIEU, en meer anderen.

(*b*) I. *Deel*, *bladz.* 383.

II.B.ב.a.β.2.AA.בב.

plaatzen gebruikt word Gen. XL. 17. 2 Kon. XV. 35. 2 Chron. XXIII. 20. XXVII. 3. Jerem. XX. 2. XXXVI. 10. En nader zien wy die benaming van hoogten meermaals gebruikt van den hemel. Zie! in den hemel is myn getuige, ja myn getuige is in de hoogten zeide Job Hoofdst. XVI. 19. En tot den Messias word gezegt: Gy zyt opgevaren in de hoogte Ps. LXVIII. 19. Verg. Ps. VII. 8. XCIII. 4. Jes. LVII. 15. Jerem. XXV. 30. Luk. II. 14. Heiligen der hoogten of hoogste plaatzen zullen dan zijn zulke heiligen, die in den hemel zijn / dat is te zeggen / die in den zelven hunne woonplaats hebben / of zulke heiligen, die eene nauwe en byzondere betrekking tot den hemel hebben / die den hemel, dat is den God des hemels, toebehoren / en die hun burgerschap in den hemel hebben / daar eigentlyk te huis behoren / daar hun vaderland hebben / en als vrienden Gods bekend staan / gelyk de Apostel / zeer waarschynelyk met toespeling op deze onze plaats / zig alzo uitdrukt Filipp. III. 20. In den eersten zin zouden 'er de Engelen door verstaan worden. In den laatsten zin de belyders en heilige bondgenoten van den waaren God op aarde. Maar vermids vers 27. nader gesproken word van het Volk der heiligen der hoge [plaatzen], en wel zo dat 'er gezegt worde / dat aan het zelve zal gegeeven worden de grootheid der koninkryken onder den ganschen hemel, konnen de Engelen onder deze benaming hier niet verstaan worden. Maar wy moeten 'er dan volgens de twede betekenis / welke deze spreekwys gevoegelyk hebben kan / door verstaan het Volk der heiligen op aarde / dat is de belyders en bondgenoten van den Waaren God. En deze zullen het dan ook zijn / die tusschen beide ook wel heiligen zonder eenige byvoeging genoemt worden / als vers 21, 22. Immers de vergelyking van die twee versen doet zien / dat deze benamingen eenvoudiglyk met den anderen verwisselt worden / zo dat tusschen beide by verkorting heiligen gezegt worde. Gelyk dat byzonder blykt uit vers 22. 1. en 2. deel. Verg. Openb. V. 8. VIII. 3, 4. XIII. 7. XVI. 6. enz.

Deze heiligen zoude de Koning / die door het kleine hoorn betekent word / verstoren, mishandelen / zwaarlyk en smertelyk verdrukken / en daar door krenken, van allen hunnen welstand en bloei beroven / grootlyks verzwakken / en zoeken langs dien weg ten ondergang te brengen / in welke laatste betekenis het grondwoord door krenken vertaalt is 1 Chron. XVII. 9. (*).

En

(*) יבלא Textus originalis habet, quam vocem LXX reddiderunt παλαιώσει, Vulgatus *conteret*, nempe ut vestem detritam. Sed Clar. SCHULTENS *Animadv. Phil. Crit. pag.* 470. observat & exemplis probat, verbum hoc בלא in Arabica dialecto habere significationem *adfligendi*, *calamitatem immittendi*. Quæ significatio hic aptissime quadrat. Et potest tamen hic etiam obtinere significatio ad-

II.B.ב.a.β,2.AA.בב.

En dat Hy zulks alzo zoude konnen doen / zoude daarom zijn / dat ze van God / die anders hun God en rotssteen was / in zyne hand, dat is in zijne magt (verg. Hoofdſt. I. 2.) zouden worden overgegeeven tot eene kastyding en beproeving / in eenen tyd van gramschap over zijn Volk. Verg. Hoofdſt. VIII. 19. XI. 36. Jeſ. XXVI. 20. Maar hier by word dan ook nader aangeweezen de tyd, hoe lange het duren zoude / dat zy / aldus in zijne hand overgegeeven zijnde / door dezen Koning verſtoozt zouden worden / tot eenen tyd, en tyden, en een gedeelte eenes tyds, dat is een jaar / twee jaren / en een half. Want dus hebben wy Hoofdſt. IV. 13, 20, 22, 29 gezien / dat door tyden naar der Chaldeen spreekmanier jaren verſtaan worden. En wy worden daar in hier nader bevestigt / om dat / deze uitdrukkingen dus verſtaan zijnde / de vervulling aan de voorzegging volkomelyk beantwoordt; gelyk wy by het vervolg zien zullen. Dus word ook deze tyd op de zelfde wyze (schoon met andere bewoordingen) aangeweezen Hoofdſt. XII. 7, daar gesproken word van eenen beſtemden tyd, beſtemde tyden, en eene helft, na welke / en als Hy zal voleindt hebben te verſtrojen de hand des heiligen volks, alle de voorgemelde wonderen zouden voleindt worden. Het gene aldaar חצי genoemt word / is hier פלג / en dit drukt dan ook hier uit eene helft / eenen tyd in twee delen gedeeld in zig bevattende.

BB. Maar ten laatſten gaf dan ook de Engel eene nadere verklaring of uitlegging van de in het droom-gezigte aan Daniel vertoonde verdelging van dit dier met den aankleven van dien / vers 26 en 27, zeggende: Daar na zal het Gerichte zitten en men zal zyne heerschappy wech nemen, Hem verdelgende en verdoende tot den einde toe. Maar het Ryk en de heerschappy en de grootheid der Koninkryken onder den ganſchen hemel zal gegeeven worden den volke der Heiligen der hoge [plaatzen], welks Ryk een eeuwig Ryk zal zyn, en alle heerschappyen zullen Hem eeren en gehoorzamen.

Gelyk aan Daniel vertoont was een Gerichte, om welk te houden de Oude van dagen op eene zeer plegtige wyze verscheen / en na welks vonnis het vierde dier gedoodt wierd en zyn lighaam overgegeeven om in het vuur verbrandt te worden; zo zegt nu de Engel / dat / na dat die laatſtbeschreevene Koning alle die dingen zoude hebben uitgevoert / het gerichte zitten zoude, dat is het oordeel gehouden worden / en dat men zyne, dezes Konings / heerschappy zoude wechnemen, dat is / dat die zoude worden wechgenomen / (verg. vers 5 en 12) en dat wel

adterendi, hoc ſenſu ut populum *adterere* complectatur quasvis infeſtationes & adflictiones, quibus populus, omni flore & vigore privatus, tandem in nihilum redigitur, inſtar rei, quam vetuſtas plane corrupit. Conf. Clar. VENEMA, *Diſſert. ad Vatic. Dan. pag.* 411.

II.B.ℨ.a.β.2.BB.

wel geheel en voor altoos zonder herstel / Hem verdelgende en verdoende, geheel te niete makende / tot den einde toe. Waar mede dan ook van ter zyden word te kennen gegeeven / dat dan ook dat geheele Ryk / tot welk deze Koning behoorde / ja daar in ook alle de overblyfzelen van de drie voorgaande Ryken / zyn einde bekomen zoude.

En welk eene grote en heerlyke zaak daar op volgen zoude / toont Hy verder als Hy zegt Maar het Ryk enz. In welke woorden kennelyk te zien is eene verklaring van het gene Daniel in zijnen droom gezien had aangaande den Zone des menschen.

En dit stuk word dan hier even als vers 22. aan het voorgaande gehecht / als zullende uitmaken eene heugelyke verwisseling / die daar op volgen zoude. Maar teffens is het waar / dat dan dit eeuwigduurend Ryk van het heilige Volk zy aan te merken als een vyfde Koninkryk / zullende volgen op de vier voorgaande; even gelyk in Nebukadnezars droom de berg, uit den steen ontstaan / een vyfde Koninkryk uitbeeldt / zullende volgen op de vier / die in het beeld vertoont waren. Van de nadrukkelyke beschryving van dit Ryk der heiligen nader by verbolg.

Dit was de alleropmerkelykste beschryving van het vierde Koninkryk / door den Engel in zijne uitlegging aan Daniel gedaan. Welke in het oog te houden van zeer groten dienst zal zijn tot het onderzoek omtrent de drie voorgaande Koninkryken. En langs dien weg zullen wy dan nu nader konnen bepalen de regte

TOEPASSING van dit Gezigte,

Teffens aanwyzende de VERVULLING van het zelve.

De Uitleggers staan daar omtrent in verschillende gedagten. En men heeft geene rede om zig daar over grootlyks te verwonderen. Want naardien alle grote en magtige heerschappyen / en zo ook alle zulke magten / die het Volk van God verdrukken / zekere zaken hebben / in welke zy met elkanderen overeenkomen / konnen diergelyke zinnebeelden / als hier voorkomen / in vele opzigten op verscheide Ryken / of verscheide Gods volk verdrukkende magten worden toegepast. Ondertusschen moet eene nauwkeurige vergelyking van alle de omstandigheden / en vooral eene aandagtige aanmerking zo van het verband der zaken / als ook het oogmerk van zulk een gezigte / af te nemen uit de gelegenheid van tyd en zaken / of ook de vergelyking van andere delen van zulk een Profetis stuk of Boek / ons den weg wyzen om de eigentlyke beoogde Toepassing te ontdekken.

In het algemeen en in de eerste plaats is hier de vrage / of men de

 vier

II.B.ℑ.a.β.2.BB.

vier hier beooghde Koninkryken / of immers / naar het gemeenste gevoelen / de drie eerste daar van / onder den tyd des Ouden Testaments moet zoeken / dan of die alle moeten gezogt worden onder den tyd des Nieuwen Testaments?

Dit laatste namelyk is het gevoelen van den groten Coccejus. En Hy geeft op dien grond de volgende uitlegging van dit droom-gezigte (a).

Voorondersteilende / dat het vierde Koninkryk Dan. II. 44. vergeleeken met vers 34. zy de Monarchie der Romeinen / onder welke de Christus stond geboren te worden / meent Hy / dat het oogmerk van dit gezigte zy eene nadere beschryving te geven van dat vierde Koninkryk, als mede van de grote veranderingen / die geduurende het zelve zouden voorvallen / ten einde de gelovigen daar van te onderrichten / en met deze voorzegging der toekomende gebeurtenissen ook een middel te verschaffen / waar door de Joden ter zijner tyd dies te krachtiger mogten overtuigt worden / dat het Koninkryk van Jesus waarlyk zy het Godlyk en hemels Koninkryk van den Messias, als zijnde op die wyze en onder zulke verwisselingen van zaken voortgeplant / bevestigt en tot stand gebragt / als deze voorspelling mede brengt.

Vervolgens stelt Hy voor vast / dat de vier Koninkryken / van welke hier gesproken word / alle te zoeken zijn na de komste van Christus en de eerste opregting van zijn Koninkryk op deze aarde; trachtende zulks voornaamlijk daaruit te bewyzen / dat het Volk der Heiligen der hoge plaatsen, waar van hier gesproken word / moete zijn de opregte gelovige Christenen / en dierhalven dat Ryk / het welk die Heiligen verdrukt / zijnde in dit gezigte het vierde, moete begrepen worden te heerschen ten tyde van het Christendom / en dus ook de drie andere Ryken / dit voorafgaande en met het zelve zullende vergaan worden / moeten plaats hebben na Christus geboorte; te meer om dat geduurende dezelve niets van Christus komste of dood / of van het begin van zijn Koninkryk / gesproken word.

En op dezen grond verklaart Hy dan de byzonderheden van dit gezigte in dezer voegen.

De Profeet zag eerst / dat de zee door de winden des hemels grootlyks beroert wierd / en dat daar uit vier dieren opkwamen. Maar vers 17 word gezegt / dat die dieren uit de aarde opkwamen; het welk te verstaan geeft / dat de zee, welken Hy eerst zag / in eene bewoonbare aarde zoude verandert worden / of dat met het opkomen van die dieren uit de zee teffens aarde of land te voorschyn kwam / en dus de zee tot land wierd. Dit beduidt / dat daar de weereld eertyds eene onvrugtbare zee geweest was / in welke zig grote beroerten vertoont hadden onder de voorgaande heerschappyen / dezelve alsdan / wanneer

(a) *In Observat. in Danielem pag.* 334 *& seq.*

II.B.3.a.β.2.BB.

neer zig deze vier Ryken zouden opdoen / door de prediking van het Evangeli tot eenen vrugtbaren grond zoude geworden zijn en eenen stillen / gerusten / staat vertonen.

Verder / ziet men dan hier vier dieren, zig aldus vertonende en uitbeeldende vier byzondere Ryken.

De leeuw beeldt af het Roomse Ryk / van de tyden van Constantin den Groten af en vervolgens / doe het Roomse Ryk moedig en sterk was. De twee arends-vleugelen betekenen de twee grote delen van het Roomse Ryk / in welke dat verdeelt en gescheiden is geworden / wanneer Constantin het zelve by uiterste wille onder zijne zonen verdeelde / zijnde het eene in het Oosten en het andere in het Westen. Dat die twee vleugelen wierden uitgeplukt, en dat de leeuw na dien tyd op zyne voeten stond en eenes menschen herte ontfing schetst af / dat dit Ryk in zijne beide gedeelten / het Oosterse en het Westerse / grootelyks gekrenkt zoude worden en vervolgens slegts eene kleine plaats beslaan / wanneer ook de onderhorigen van het zelve / aflatende van het oorlogen / zig begeeven zouden tot het beoeffenen van beschaafde menschelyke wetenschappen.

De beer betekent de Gothen, Vandalen en Longobarden, die eenen inval deden in verscheide staten van het Roomse Ryk / zig stellende aan eene zyde des leeuws / te weten in het Westen / daar zy hun woeden uitrichtten. De drie ribben in den muil des beers beduiden drie landen / welke zy aan het Roomse ryk onttrokken met name Italie, Vrankryk en Spanje.

De luipaard schetst af het Saraseense of Muhammedaanse Ryk. De vier vleugelen eenes vogels op zynen rugge zijn de vier grote delen van het Roomse Ryk / die door deze wederpartyders van het zelve zijn afgescheurt / Syrie, Afrika, Azie en Griekenland. De vier hoofden dezes luipaards betekenen de vier voorname heerschappyen van dit Ryk / zijnde de eerste die van den Califa van Bagdad in Syrie / de twede die van den Sultan van Egipte met de Mamlukken in Afrika / de derde die van den Sultan van Ikonie in Azie / en de vierde die van den Ottomanisen Turk in Griekenland.

Het vierde dier, dat zo verschriklyk en grouwelyk was / met yzere tanden alles vermalende, betekent de heerschappy van Karel den Groten en zijne Opvolgers zo in het Duitse Ryk / als in Vrankryk / zijnde ten hoogsten verschriklijk geworden niet alleen voor andere Ryken / maar ook wel voornaamlyk voor de heiligen, dat is de getrouwe belyders der waarheid / gelyk het zelve ook alomme grote dingen heeft uitgevoert / en de volken / die het overwonnen heeft / hardlyk gehandelt / verscheiden daar in van alle de voorgaande, dat onder het zelve de Antichrist zig geopenbaart heeft / en het zelve dus een geheel ander gevoelen gehad heeft als de voorgaande. De tien hoornen van dit beest zijn de tien onderscheide famillien der Duitse Keizeren / die

na

II.B.ℨ.a.β.2.BB.

na elkanderen de bestiering van dit Ryk hebben gehad / met name: die van Karel, van Saxen, van de Sala, van Swaben, van Holland, van Engeland, van Oostenryk, van Nassauw, van Luxenborg, en van Beieren. En wat van byzonder aangaat het kleine hoorn, dit betekent de Pauslyke magt / door welke / wanneer die opkwam / drie Keizerlyke familien ten ondergang gebragt zijn / namelyk die van Karel, die van de Sala en die van Swaben. De oogen van dat hoorn beduiden het Pauslyk gezag / waar in Hy voorgeeft / als Christus stedehouder / met menschen oogen, dat is met de oogen van den Zone des menschen / te zien. Het grootspreken verbeeldt zijne Godslasterlyke bevelen. Zyne gedaante groter dan zyner medgezellen dat zijn gebied verder strekke / dan dat van eenen der Koningen / die het met Hem houden. Zijn kryg en overwinning tegen de heiligen, de vervolging / met welke het Pausdom tegen de waare belyders woedt. De tyd, tyden, en een gedeelte eenes tyds de 1260 jaren / van welke Openb. XI. 2, 3, 9. en XIII. 5. gesproken word. De verandering van de wet en tyden, dat de Paus menschelyke wetten en den last der tyden des Ouden Testaments onder het Nieuwe Verbond heeft ingevoert.

Deze gedagten van den Heer Coccejus zijn aan velen behaaglyk voorgekomen. En 'er zijn noch Geleerde Mannen / die Hem daar in volgen. Maar daar zijn zeer gewigtige zwarigheden / die my nevens meer anderen beletten om daar aan toestemming te geven. Gelyk Dr. Bekker (a), en de Wydberoemde Witsius (b), dit gevoelen van Coccejus met veel vlyt en nauwkeurigheid ter onderzoek gebragt hebbende / de onbestaanbaarheid van het zelve naar mijne gedagten zeer duidelyk en overtuigend aangetoont hebben.

Het is waar / dat het oogmerk / waar toe dit Gezigte naar het begrip van den Vermaarden Uitlegger dienen zoude / op zig zelf beschouwd zijnde / zeer gewigtig en betamelyk is. Maar het is aan de andere zyde allerklaarst te zien / dat dit echter zeer weinig betrekking heeft op de Kerke Gods in dien tyd en dienvolgens ook geheel geene overeenkomste met het kenbaar en allergepast en betamelykst oogmerk van de openbaringen aan Daniel medegedeeld / die in alle de overige stukken zo duidelyk gericht zijn tot onderrichting / waarschouwing en vertroosting van de Joodse Kerke / sprekende van die dingen / die dezelve zoude overkomen tot op de komste van den Messias en van de verlossing door den zelven naar de beloften ten wege te brengen / en hoe dan daar op deszelfs lang-verwachte Koninkryk onder alle volken opgeregt en uitgebreidt zoude worden. Elk een zal althans moeten toestemmen / dat indien dit droom-gezigte met grond op diergelyke andere zaken kan worden uitgelegt in overeenstemming met

(a) *Uitlegg. bladz.* 401—414.
(b) *Miscell. S. Tom.* I. *Lib.* II. *cap.* 14.

II.B.3.2.β.2.BB.

met de andere delen van dit Boek / zulk eene uitlegging veel aannemelyker zy / dan wanneer men met voorbygaan van de dingen / die zo grootlyks dienen tot het oogmerk van de Openbaringen / in dien tyd van God aan zijn Volk door zijne Profeten verleend / alleenlyk het oog vestigt op zo verre afgeleegene tyden en zaken / van welke de Kerke van dien tyd geene zo onderscheidene kennis nodig had / en allerbezwaarlykst eenig begrip konde maken.

De redenen ook / die de Vermaarde Uitlegger bybrengt om te bewyzen / dat dit droom-gezigte alleen doele op Koninkryken / die men na de opregting van het Koninkryk van Christus te verwachten had / zijn veel te zwak om dit te betogen.

Dat dit gezigte alleen diene om het laatste gedeelte van Nebukadnezars droom op te helderen / en dat God gewilt hebbe / dat wy door Daniel zouden leren kennen de geheele gedaante dezer weereld, die voorby gaat; zijn blote onderstellingen.

Dat in dit gezigte niet gesproken worde van de komste van den Messias of deszelfs lyden en verhoging / waar op de Beroemde Man het gezegde aangaande den steen Hoofdst. II. 45. toepast / is geen bewys dat dit gezigte alleen doele op zaken na dien tyd te gebeuren. Want het is niet nodig / dat in alle voorzeggingen / van de zelfde zaken handelende / ook alle byzondere stukken op gelyke wyze herhaalt of uitgebreidt worden. Maar daarboven vinden wy in tegendeel ten aanzien van dit stuk eene grote overeenkomste tusschen deze beide gezigten / wanneer wy het gene van den steen en den berg, daar uit ontstaan / volgens de verklaring op zijne plaats daar van gegeeven / Hoofdst. II 45. was voorgestelt in vergelyking brengen met het gene hier voorkomt aangaande het oordeel over het vierde dier gehouden en het Koninkryk van den Zone des menschen, als by het verbolg nader blyken zal.

Van noch minder gewigte is het / dat de vier dieren / uit de zee opgekomen zijnde / zig plaatzen op de aarde, en dat dit te kennen zoude geven / dat de vier betekende Koninkryken zig dan eerst zouden vertonen in de weereld / als die met het Euangelie bezaaid en in ruste zoude zijn / daar de weereld onder de heerschappy van de Heidenen te voren eene woeste en onbrugtbare zee geweest was. Uit vers 17 blykt duidelyk / dat de zee en de aarde alhier in zulk eenen zin niet tegen elkanderen worden overgestelt; maar in tegendeel word gezegt / dat de vier dieren, uit de zee opgeklommen, betekenen vierderlei Koningen / die uit de aarde zullen opstaan. En hoe dit zeer gepastlyk zy overeen te brengen / is by de opheldering van dat vers reeds aangetoont (a).

Of eindelyk de zinnebeelden / die hier voorkomen / en de bewoordingen

(a) *Bladz.* 25.

II.B.ג.a.β.2.BB.

gen van de Uitlegging/ welke de Engel aan Daniel gaf/ niet toepasselyk zijn op de oudere Ryken / die anders hier in aanmerking komen / gelyk de Vermaarde Uitlegger dit ook nogh aandringt / zal by het vervolg nader onderzogt / en / zo ik vertrouwe / het tegendeel van duidelyk aangetoont worden.

En willen wy eens wat nader opnemen de byzonderheden van deze uitlegging / zo zal het haast blyken / dat dezelve inderdaad in verschei de stukken onbestaanbaar en aan grote zwarigheden onderhebig zy. De Heer Bekker heeft dit met veel nauwkeurigheid ter aangehaalde plaats aangetoont. En ik zal my daarom vergenoegen eenige der voornaamste zaken / die hier in aanmerking komen / kortlyk by te brengen; my gedragende aan het breder betoog van sommige van dezelve by dien Uitlegger te vinden.

Men moet waarlyk bekennen (gelyk de gemelde Geleerde Man aanmerkt) dat het zeer oneffen toegaat / dat de wettige regeering eenes regtzinnigen Christen Keizers / als geweest is de beroemde Constantin, by uitheemse tyrannen van onechten gelove / als Gothen, Wenden, Longobarden, ja by ongelovige Turken en Sarasenen, op gelyken pryze geschat worde. Ook konnen ze alle vier uit de zee nog op de aarde zijn / zo als het Coccejus begrypt. Want zo op de aarde is te zeggen in de Kerke; hoe komen 'er dan de Sarasenen en Muhammedanen by te pas / die immers buiten de Kerke zijn? Indien het is / dat ze van buiten komen om de Kerke te overheerschen; hoe past de zelfde verbeelding dan op Keizers en Koningen / die in de Kerke geboren zijn? Wilt men onderscheid maken tusschen de vier dieren / als niet van eenerlei natuur zijnde / dan moest men niet het derde, maar het vierde, gelyk de Profeet doet / van de andere onderscheiden. Maar dan oordeele ieder een / of / gesteld deze uitlegging / niet veel eer van het derde dier (het welk op Sarasenen en Muhammedanen word toegepast) dan van het vierde (dat op Christen Keizers geduidt word) hadde moeten gezegt zijn / dat het van alle de andere onderscheiden was.

Hoe konnen ook de Gothen, Wenden en Longobarden te zamen door den Beer verbeeldt zijn / daar die drie nooit één lighaam van regeering hebben uitgemaakt?

Wat het derde Ryk betreft; is het zeer ongevoegelyk / dat men de vier vleugels van den luipaard verklare van vier delen des Roomsen ryks / Syrie, Azie, Afrika en Griekenland, welke de Sarasenen den Romeinen afhandig maakten. Want dat zoude eerst gelyken / zo den leeuw vier vleugels toegeschreven waren en den luipaard, dat die hem dezelve uitplukte. Maar dit beest komt met vleugelen / en krygt ze niet eerst / nog rooft die van het eerste of twede dier / na dat het gekomen is. En wat belangt dat de vier hoofden zouden beduiden vier voorname heerschappyen of Kalifaatschappen van het Saraseense Ryk;

dit

II.B.3.a β.2.BB.

dit komt gansch niet overeen met de historien. Niet lang na den opstand der Sarasenen, die van Halys aanhang / die de zevende Kalifa, dat is opvolger van Muhammed was / tegen die van Omar onderling verdeeld zijnde / ontstonden 'er twee Saraseense Ryken / die men Kalifaatschappen noemde / dat van Babylonie en dat van Egipte. Wanneer de Saraseenen ophielden begonden de Turken. En deze hebben hun Ryk niet bevestigt voor dat de XIII[e] Eeuwe omtrent ten einde was / by de 700 jaren na Muhammeds opkomste en 500 na Karel den Groten. Zo langen tyd van na de opkomste des vierden diers moest het derde eerst zyn derde hoofd gekregen hebben / de verdeelde Sarasenen voor twee gerekend zynde. En wat aangaat den Sultan van Ikonie, dit Kalifaatschap is insgelyks eerst later opgekomen / zynde zynen oirsprong schuldig aan Cutlumuses en voornamelyk aan deszelfs zoon Soliman, die het Oosterse Keizerryk aan alle zyden groot nadeel toebragt / en met Godfried de Bouillon, dan gelukkiger / dan ongelukkiger / oorlog gevoert heeft. Ook is deze heerschappy onder Solimans nasaten niet verder dan tot in het vyfde geslagte voortgeplant / wanneer de Tartaren zig van dit Kalifaatschap hebben meester gemaakt (a).

Niet minder zwarigheden doen zig op ten aanzien van het vierde Ryk. Want dat men dien Groten Karel, zyner Godvruchtigheids halven en om liefde tot de geleerdheid by alle Schryvers ten hoogsten geroemd / by dit grouwelyk en afschuwelyk dier vergelyke / is gansch niet aannemelyk. Zyne nasaten volgden wel in alles zyn voorbeeld niet; maar maakten het echter zo boos niet / dat ze boven andere boze menschen / boven Heidenen en Turken verfoeielyk waren. Dat d'Anti-Christ onder dit Ryk geopenbaart zy, is noch geene genoegzame rede / waarom dit Ryk van alle de andere onderscheiden zy / daar hier niet zo zeer op het gevoelen in het stuk van Godsdienst / maar op de hoedanigheid der weereldlyke regeeringe gelet word. En wat hebben toch Karels nasaten voor grote dingen gedaan in Europa, Azie en Afrika, en byzonderlyk in Amerika, dat op dit Ryk zoude toepasselyk zyn / dat het zelve alles opgegeeten en verbryzelt hebbe? Zyn de Spanjaarden en byzonder de Kastilianen en Portugeezen onder Karels nazaten te noemen? Dat men de tien hoornen verklare van tien Keiserlyke geslagten, die zedert den zelfden Karel hebben geregeert; vleit mede in het geheel niet. Want / de zaak nader ingezien zynde / bevindt men dat deze tien geslagten niet in onverbroken order achter een hebben geregeert / maar het eene door een ander tusschen beiden is uitgesloten en naderhand weder ingedrongen. En dus kan men wel 18 beurtwisselingen aanwyzen / met welke de onderscheidene geslagten den Keizerlyken troon bezeten hebben. Maar in tegendeel / indien men

(a) Conf. Celeb. WITSIUS *l. l.* §. 25.

II.B.3.a.β.2.BB.

men nauwkeurigst rekenen wilt / kan men volgens de landschappen of Volken ten hoogsten maar 9 Keizerlyke geslagten aanwyzen. Want Karel met de zynen onder de Franken te rekenen zyn. En zyn wy zeker / hoe vele familien het Keizerryk bezitten zullen? Na den leeftyd van den Heer Coccejus zien wy op het Huis van Oostenryk al wederom een ander gevolgt in de persoon van den tegenwoordigen Keizer / geweezen Hertog van Lotteringen en Bar uit het geslagte der Graven van Vaudemont. In allen gevalle is het veel natuurlyker dat door de tien hoornen verstaan worden tien Vorsten of onderscheidene Koninkryken / die zig in éene heerschappy gelyktydig vertonen zouden / dan familien van Koningen of andere Opperhoofden elkanderen volgende. Want dit beest komt te voorschyn / als te gelyk die tien hoornen hebbende / in welke zig die heerschappy / die het lighaam van het beest in het gemeen uitbeeldt / byzonderlyk vertoonde. Maar indien de tien hoornen tien onderscheidene geslagten van de Opperhoofden des Ryks beduiden / wykt het af van alle evenredigheid / dat de Pauslyke magt slegts door één hoorn zoude verbeeldt worden / daar 'er veel meer onderscheidene huizen of geslagten der Paussen / dan der Keizeren / konnen worden opgetelt. En men ziet ligtlyk / dat de Vermaarde Uitlegger zelf zig vry belemmerd vinde in de aanwyzing van de drie hoornen / dat is drie geslachten / van de Keizers / door de Paussen verneederd.

Dus achte ik dan duidelyk genoeg te blyken / dat wy alle rede hebben om deze vier Koninkryken / van welke hier gesproken word / of althans de drie eerste / te zoeken onder het Oude Testament. En wat wy dan daar van nader te denken hebben / zullen wy best ontdekken konnen / wanneer wy dezelve stuk voor stuk opnemen / na dat ik alleen noch eene en andere aanmerkingen zal hebben laten voorafgaan.

Zeer klaar komt het my voor / dat dit droom-gezigte van de vier dieren, benevens het gene volgt aangaande den Zone des menschen, eene zeer grote overeenkomste heeft met de vertoning aan Nebukadnezar in zynen droom voorgekomen (naar Hoofdst. II. 31–45.) en dat het zelve dus ook op de zelfde vier Ryken zie / die in het beeld aan Nebukadnezar vertoont waren: Alleenlyk met twederlei onderscheid / waar van de waare rede zig gemakkelyk opdoet.

Het eerste onderscheid bestaat daar in / dat offchoon hier wel hoofdzakelyk op dezelfde vier heerschappyen gezien worde / die voor de opregting van het Koninkryk van den Messias zig in de weereld / en wel in het Oosten / zouden vertonen; dezelve echter hier op eene andere wyze onderscheiden worden / en dus ook op eene andere wyze worden opgetelt / hoewel het zelfde getal van vier behouden word. Te weten in dezer voegen / dat het eerste en twede Koninkryk / in het beeld door het goud en zilver afgebeeld / hier te zamen gevoegt en

dus

II.B.3.a.β.2.BB.

dus tot één Koninkryk gebragt worden; maar in tegendeel en als in de plaats daar van het vierde Koninkryk / in het beeld door de yzere schenkelen en de voeten deels van leem deels van yzer in twee onderscheidene tydsgesteldheden vertoond / nu noch meer onderscheiden word en gebragt tot twee onderscheidene Koninkryken, elk door een byzonder dier afgemaald.

Dit doet zig zeer kennelyk op / wanneer men met elkander vergelykt het gouden hoofd van het beeld en deszelfs zilvere borst en armen en dien leeuw eerst met arends vleugelen, maar daar na die vleugelen verloren hebbende en regt op staande op zyne voeten als een mensch, en nu hebbende eenes menschen herte. In dit laatste zinnebeeld ziet men duidelyk by één gebragt eenen eersten en hogeren staat en eenen daar na volgenden lageren staat / die in het beeld door twee onderscheidene stukken / die met den anderen vergeleken worden / waren afgemaalt / namelyk het gouden hoofd en de zilvere borst en armen. Dus worden die twee Koninkryken hier tot één gemaakt. En voorondersteld zynde / dat het vyfde en laatste Koninkryk in beide de vertoningen één en het zelfde zy en blyve; zo volgt van zelve / dat wanneer evenwel het getal van vier behouden word / een of ander van de volgende Koninkryken op de gezegde wyze nu onderscheiden worde en gebragt tot twee Koninkryken. Maar allerbekwaamst kon dit geschieden omtrent het vierde Koninkryk / het welk / hoewel als één Koninkryk voorgesteld / echter door de yzere schenkelen en daaraan volgende deels leeme deels yzere voeten duidelyk onderscheiden was in twee perioden of tydsgesteltheden, die dan ook gevoegelyk als twee onderscheidene Koninkryken konden worden voorgedragen in dier voegen / dat dit Ryk / in zyne eerste gesteltheid beschouwd / het derde, in de tweede aangemerkt / het vierde Ryk uitmake.

En de rede van deze van de vorige verschillende vertoning is gemakkelyk af te leiden zo uit de gelegenheid des tyds, als ook uit de byzondere eigenschappen of het byzondere oogmerk van dit droom-gezigte in betrekking tot het vierde Koninkryk.

a. Daniel ontfing dit gezigte in het derde jaar van Belsazar, door welken wy Laborosoarchod verstaan. Toen was de eerste luister en heerlykheid van het Koninkryk der Chaldeen / in welke het zig ten tyde van Nebukadnezar vertoont had / alrede voorby. Het zelve was nu reeds / en zoude voortaan noch meer zig vertonen / in eenen lageren staat. Gelyk dat reeds aangewezen is op Hoofdst. II. 39, en in het vervolg ook noch moet worden aangemerkt. Dit gaf dan rede om die eerste heerlykheid / vertoond in het gouden hoofd van het beeld, nu voorby te gaan / en alleen dat Ryk te vertonen in dien lageren staat / waar in het nu was en voortaan zyn zoude / als een twede Koninkryk door de zilvere borst en armen van het beeld voorgedragen: zo nochthans / dat tot klaardere aanwyzing van het beoogde onderwerp die

II.B.3.a.β.2.BB.

die vorige heerlyke staat worde onder het oog gebragt op zulk eene wyze / dat levendigst vertoont worde de nu daar zijnde verandering in lager en zwakker / die zig ook nog al meer ontdekken zoude.

b. Met de meerdere aannadering des tyds behaagde het Gode in dit gezigte eene duidelykere openbaring te geven / wat zijne Kerke door eenen der Koningen van het vierde Ryk zoude te lyden hebben / en hoe het daar mede zoude aflopen. Gelyk dat hier een groot stuk uitmaakt van vers 19–27. Maar was het dan ook niet allergevoegelykst / dat dit vierde Ryk in die twede tydsgesteltheid van het zelve / in welke dit gebeuren zoude / nog wat duidelyker wierde voorgestelt / en dus als een byzonder Koninkryk door een meer onderscheiden zinnebeeld wierde voorgedragen / gelyk het zo met recht om meer dan éénе rede kon worden voorgedragen / schoon het ook met recht in een ander opzigt als één in het beeld was voorgestelt?

Het twede onderscheid tusschen dit droom-gezigte en dat van het beeld bestaat in de forme of wyze van vertoning, vermids de Koninkryken der weereld hier voorkomen onder de gedaante van wilde beesten, daar dezelve in het beeld vertoont wierden door onderscheidene stoffen / te zamen een zeer aanzienlyk en glansryk menschen-beeld uitmakende / en 'er dus ook andere en meer byzondere dingen van gezegt worden; gelyk ook in de plaats van den steen, die het beeld aan zijne voeten sloeg / en / die verbryzelende, het zelve deed nedervallen en tot gruis worden / en den berg uit dien steen daar na ontstaan die de geheele aarde vervulde, hier voorkomt een plegtig gerichte, na welks uitspraak het vierde dier gedoodt en verdaan wierd en daar na de opdragte van de heerschappyen der weereld aan den Zone des menschen.

En dit vloeide wederom uit het oogmerk van dit gezigte / het welk wy volgens de wysheid en goedheid van God met allen grond daar aan toeschryven.

Dit gezigte diende niet alleen om nader te bevestigen de waarheid en zekerheid der vervullinge van den droom van Nebukadnezar. Gelyk wy dus lezen dat aan Farao, Koning van Egipte / eene en dezelfde zaak door een twederlei gezigte in den droom wierd voor oogen gesteld / om de zekerheid daar van te kennen te geven Gen. XLI. 32. verg. 17–25.

Maar teffens en daarboven diende het ook om verscheide delen daarvan in een groter en klaarder licht te stellen en om aan het Volk van God een regt denkbeeld te geven van die vier Koninkryken. En om die rede is het dat deze Koninkryken / daar ze aan Nebukadnezar, overeenkomende met zijne begrippen en gedagten in een beeld uit verscheide metalen bestaande als luisterryk en heerlyk vertoont waren / dezelve nu in tegendeel aan Daniel, eenen heiligen Man / worden af-

II.B.3.a.β.2.BB.

afgebeeldt onder de gedaanten van wilde dieren, welke geschikt waren om dezelve in hunne waare gestalte / dat is als tirannieke magten / te vertonen (*). Ook was dit de rede / waarom nu onderscheidentlyker vertoont wierde het Godlyk oordeel / waar door de Heere eens wrake doen zoude over de geweldenaars ter verlossing van zijn Volk / dat door dezelve was onderdrukt geworden. En wat wonder dat de Heere daar by te gelyk zijn Volk noch nader wilde onderwyzen van hunne verwachting en hope op het Koninkryk van den Messias en de volle heerlykheid / welke het zelve t'zijner tyd op deze weereld noch bekomen zoude?

En even deze aanmerkingen bewyzen dan ook te gelyk / dat het geene de minste zwarigheid heeft indien wy begrypen / dat dit droomgezigte / uitgenomen het aangeweezen onderscheid / van even dezelfde zaken handele / op welke wy den droom van Nebukadnezar hebben toegepast. Geenzins is dit dan aan te zien voor een onnodig herhaal. Maar in tegendeel aldus wierden even die zaken met een groot en gewigtig inzigt nader voorgedragen en in het licht gestelt. Gelyk ook de Heere God hier in een geheel ander oogmerk had / als Hy deze zaken aldus nauwkeurig aan zijne Kerke liet voordragen / als wanneer Hy eene meer algemeene schets daar van gaf aan Nebukadnezar in zijnen droom. Waar van nader op het einde van dit Hoofdstuk.

Laat ons nu / na dezen grond gelegt te hebben / overgaan tot eene nadere beschouwing van deze hier bedoelde Koninkryken.

Het *eerste* Koninkryk,

Verbeeld door den leeuw met arends-vleugelen, aan wien deze vleugelen wel rasch wierden uitgeplukt, en vervolgens / na dat hy op zyne voeten gezet was als een mensche / aan hem ook eenes menschen herte gegeeven wierd / is het Koninkryk of de heerschappy der Chaldeen, anders ook genaamd de Babylonise heerschappy. En wel word dezelve door dit zinnebeeld hier voornaamlyk afgeschetst en aan den Profeet uitgebeeldt in dien lageren en zwakkeren staat, in welken dezelve zig thans werkelyk vertoonde / en noch al verder vertonen zoude / daar dezelve voormaals alleraanzienlykst en magtigst geweest was ten tyde van Nebukadnezar, wiens heerschappy van wegen dien luister in aanzien / magt en rykdom / in dat beeld / het welk Hy in zijnen droom gezien had / was afgemaalt door het gouden hoofd.

De grootse vertoning / die een leeuw maakt zo in zijne gestalte als in

(*) Conf. Clar. VENEMA *Diss. ad Vatic. Danielis pag.* 8—11.

II.B.ב.a.β.ב.BB.

in zijnen gang / de ontzaglykheid van dit dier / en de moed / felheid / en overmogende sterkte aan het zelve eigen / vertonen zeer levendig / de majesteit / ontzaglykheid / dapperheid / en alles overwinnende magt van zulk eene heerschappy als die der Chaldeen geweest is ten tyde van Nebukadnezar, den voornaamsten stichter van dezelve / die door de magt zijner wapenen zo vele landen en volken veroverde en onderbragt / en zig daar door zo gevreesd maakte / dat van wegen de grootheid der heerschappye, die God aan Hem gegeeven had, alle natien voor Hem beefden en sidderden volgens Hoofdst. V. 18, 19. En zo word ook de Koning of het Ryk der Chaldeen in dien magtigen staat van het zelve meermaals by eenen leeuw vergeleken / of onder dat zinnebeeld afgeschetst in de profezien. Hun gebrul zal zyn als eenes ouden leeuws, en zy zullen brullen als de jonge leeuwen, en zy zullen briesschen en den roof aangrypen en wechvoeren, en daar zal geen verlosser zyn, zegt de Profeet Jesaia van de Chaldeen, die het Joodse land zouden overvallen en verwoesten Hoofdst. V. 29. Op de zelfde wyze spreekt Jeremia IV. 7. De leeuw is opgekomen uit zyne hage, en de verderver der Heidenen is opgetrokken, hy is uitgegaan uit zyne plaatze, om uw land te stellen in verwoesting: uwe steden zullen verstoort worden, dat 'er niemand in wone. En gelyk een arend onder het gevogelte dezelfde eigenschappen heeft / als een leeuw onder het viervoetige gedierte / worden ook deze hoedanigheden van Nebukadnezar en het Ryk der Chaldeen onder Hem elders afgemaalt door het zinnebeeld van eenen arend; welk dier in zijnen hogen vlugt te gelyk levendig uitbeeldt den hoogmoed van de Chaldeen en hunnen Koning / welke het zinnebeeld van eenen leeuw in de grootse vertoning aan dit dier eigen mede niet duister afschetst. Zie Ezech. XVII. 3. En vergelyk Jes. XIV. 4. enz. en het gene ons van Nebukadnezars hoogmoed en trotsheid is voorgekomen Hoofdst. III. 17. en IV.

De arendsvleugelen, met welke deze leeuw te voorschyn kwam / geven dus ook van ter zyde hier te verstaan / dat deze leeuw ook den aart van eenen arend hebben zoude; versterkende alzo de kracht van dit zinnebeeld door eene twede vertoning. Maar gelyk dezelve voor het naaste dienden om dezen leeuw in staat te stellen om met de hoogste snelheid te lopen waar henen hy wilde / ja meer te vliegen als te lopen / zo verbeelden deze vleugelen zeer levendig de ongemeene snelheid en schielyken voortgang van Nebukadnezar in zijne veldtogten en overwinningen; waar van men allerduidelykste bewyzen ziet in den voorspoed zijner wapenen / met welke Hy zo vele en zo verre afgelegene volken binnen weinig tyds heeft ondergebragt; gelyk Hy ook voorgaans in korten tyd allergelukkigst slaagde in zijne ondernemingen / uitgezonderd in de belegering van Cyrus. Gelyk daat van ve-

der

ver gesproken is op Hoofdst. II. 37, 38. (a). En om die rede word Hy ook meermaals ten aanzien van de snelheid van zijne bedryven by eenen arend vergeleken / en met nadruk gesproken van de vaerdigheid en snelheid van zijne krygsbenden / als daar in gelyk aan de arenden. Zie! Hy zal snel vliegen als een arend, en Hy zal zyne vleugelen over Moab uitbreiden word 'er gezegt Jerem. XLVIII. 40. en wederom XLIX. 22. Zie! Hy zal opkomen en snel vliegen als een arend, en zyne vleugelen over Bozra uitbreiden, en het herte van Edoms helden zal te dien dage wezen als het herte eener vrouwe, die in nood is. Zyne paerden zyn sneller dan arenden, zegt de zelfde Profeet IV. 13. En Habakuk I. 8. Zyne ruiters zullen van verre komen, zy zullen vliegen als een arend, zig spoedende om te eeten. Onze vervolgers zyn sneller geweest dan de arenden des hemels zeide de klagende Kerke Klaagl. IV. 19. Verg. Deut. XXVIII. 49. 2 Sam. I. 23.

Maar wierden deze arends-vleugelen vervolgens aan dezen leeuw benomen, wierd hy op zyne achterste voeten gestelt om zig nu te vertonen als een zwak mensch, daar hy zig te voren als een felle leeuw zeer gevreesd maakte by menschen en dieren / en wierd hem in de plaats van een moedig en onvertzaagd leeuwen-herte een schuuw en vreesachtig menschen-herte gegeeven; dit schetste duidelyk af den verminderden en zwakkeren staat / in welken deze heerschappy der Chaldeen reeds ter dier tyd / als Daniel dit gezigte ontfing (in het derde jaar van Belsazar) zig begon te vertonen en nu voortaan al meer en meer vertonen zoude / tot dat dezelve door de overmagt der volgende heerschappye geheel en al zoude moeten bukken.

Het uitplukken der vleugelen, waar door de leeuw het vermogen verloor om met zulk eene snelheid als te voren zig alom te laten zien en buit te roven en te verscheuren waar en wat Hy wilde / beeldt kennelyk af de vermindering in magt en sterkte / door welke de heerschappy der Chaldeen na Nebukadnezars tyd buiten staat geraakte om zulke grote dingen uit te richten als dezelve door dezen bedreven had / door een slecht bestier van de zaken des Ryks / door verdeeldheid en mistrouwen inwendig / en door den afval van verscheide overheerde Volken naar buiten / hare vorige kracht verliezende.

De verandering der ontzaglyke gestalte van eenen leeuw in die van eenen zwakken mensch schetst vervolgens af / dat dit Koninkryk voortaan voor anderen niet meer te vrezen zoude zijn / nog zig boven anderen meer als voren verheffen / maar wel te vrede moeten zijn / indien het slegts in zijnen zwakken staat zig konde handhaven / zonder anderen overlast te doen.

En het menschen-herte, nu aan dezen leeuw gegeeven / vertoont van de schuuwheid / vreesachtigheid en lafhertigheid / welke deels uit dien ver-

(a) I. *Deel bladz.* 197—205.

II.B.J.a.β.2.BB.

verzwakten staat zoude voortvloeien / en veels ook daar mede gepaard gaan wegens den lagen imborst van de Vorsten / van welke dit Koninkryk voortaan zoude bestiert worden.

Alle welke zaken reeds te voren zyn aangetoont op Hoofdst. II. 39, alwaar wy zagen / hoe deze lagere staat van het Ryk der Chaldeen onder de Opvolgers van Nebukadnezar wierd afgebeeldt door de zilvere borst en armen van het beeld, aan dien Koning in zynen droom vertoond. En tot nadere bevestiging daar van dient het gene vervolgens zo van het bestaan en bedryf van Beltsazar (of Laborosoarchod) in wiens derde jaar (na der Joden rekening) Daniel dit droom-gezigte ontfing / als ook van Nabonadius, den laatsten Koning van Babel / die / door Cyrus geslagen / naar Borsippe de wyk nam / en zig op verdrag aan Hem overgaf / op zyne plaats is aangemerkt / niet nodig hier te herhalen (a).

De klaarheid en gepastheid van dit zinnebeeld zal zekerlyk de rede zyn van de overeenstemming van verre de meeste oude en latere Uitleggers / het zelve eenparigly toepassende op het Babylonise Ryk / offchoon zy in de byzonderheden van de overbrenging eenigzins verschillen. En hier tegen strydt ook niet / het gene van anderen (*) is te-

(a) Zie I. *Deel bladz.* 465—469, 491, 492, 515 *en* 451 *en* 452.

(*) Ik bedoele de zeer geleerde en ſchrandere Mannen H. JUNGMANNUS en B. BEKKER, die beide om deze rede hier van de Babyloniſe heerſchappy afzien; om nu niet wederom te ſpreken van den Groten COCCEJUS, wiens gedagten reeds voorgedragen en wederlegt zyn *bladz.* 38 —— 42. De eerſtgenoemde (*in Dan. Reſer. Part.* I. *Lib.* I. *Sect.* II. *cap.* 14.) paſt dan dit zinnebeeld van den *gevleugelden leeuw* op het *Medo-Perſiſe* Ryk, zo als dat eerſt geweeſt is onder *Kyaxares* en *Kambyzes*, en naderhand onder *Cyrus* geworden is. De *twee vleugelen* betekenen by Hem *Kyaxares* en *Kambyzes*, die met vereenigde magt het *Babyloniſe* Ryk vermeeſtert en het *Medo-Perſiſe* geſticht hebben. En geduurende hunne regeering vertoonde zig dit Ryk als een *leeuw* in de wreedheid, die het zelve tegen de Joden, toen noch in hunne gevangenis zig bevindende, pleegde, doch als een *viervoetig dier*, *met het hoofd nederwaart gaande*, in zo verre dit Ryk, by het leven van die twee Koningen, lager was en bleef. Maar na dat die twee vleugelen waren uitgeplukt, dat is na den dood van beide die Koningen, *verhief* zig die leeuw *in de hoogte* en ontfing *eenes menſchen herte* in *Cyrus*, die toen meeſter wierd van de geheele heerſchappy, en, hoogſtroemruchtig zynde in zyne bedryven, te gelyk zeer beſcheiden en goedertieren was, byzonder tegen de Joden, die Hy in vryheid ſtelde. De laatſtgenoemde (B. BEKKER *Uitlegg. bladz.* 422—424.) ſtemt ook hier mede ten groten dele overeen, met dit onderſcheid, dat Hy alleen het oog veſtige op *Cyrus*, die eerſt als een *leeuw* in vele landen grote veroveringen hebbende gemaakt, doe Hy onder *Kyaxares* en *Kambyzes* Veldheer was van hunne vereenigde legers, na derzelver dood geruſtlyk regeerde in zyne verkregene heerſchap-
py,

II.B.ג.a.β.2.BB.

tegengeworpen / dat de Engel in zijne uitlegging vers 17. van de Koninkryken / in dit droom-gezigte verbeeld / aldus spreke / dat deze vierderlei Koningen uit de aarde zullen opstaan. Waar uit men besluit / dat hier alleen gesproken worde van zulke Koninkryken / die 'er noch niet waren / maar alle eerst na dezen zouden opkomen / en dat by gevolge hier niet gedagt kan worden op het Babylonise Ryk / dat nu reeds was / en behalven dat ook te minder alhier in aanmerking komen kon / om dat het zelve nu eerlang door de Persen en Meden zoude worden ondergebragt / zynde Belsazar, gelyk men onderstelt / de laatste Koning daar van. Hierop is reeds te recht en bondig door anderen geantwoort / dat het wel meer gebeure in de Profezien / dat by eene voorzegging van toekomende dingen ook iet voorgedragen worde / dat reeds daar was / om het verband der dingen met elkanderen aan te wyzen en te tonen het begin-stek / waar de voorzegde zaken haren aanvang nemen. De Openbaring van Johannes geeft daar van meer dan een voorbeeld op; gelyk ook de inhoud van

py, en toen *eenes menschen herte* ontfing, wanneer Hy den waaren God leerde erkennen, die Hem de heerschappy gegeeven had, en zig goedertieren bewees jegens zyn Volk naar *Ezr.* I. 1-9. Maar gelyk beide deze uitleggingen, gericht zynde naar het verhaal van XENOFON, op onderstellingen steunen, die in het voorgaande wederlegt zyn; zo zyn dezelve ook aan verscheide zwarigheden onderhevig. Beide wyken ze af van de klare en te voren aangewezene mening van dit zinnebeeld, wanneer zy de *verandering van den leeuw* en het *menschenherte*, aan donzelven gegeeven, verstaan van eene verbetering, daar dezelve duidelyk eene verkleining en verzwakking te kennen geven. Dus is de uitlegging van *het uitplukken* der *twee vleugelen* geheel ongevoeglyk, als daar door verstaan word eene vermeerdering van magt en aanzien. Ook blykt het niet, dat *Cyrus* in lateren tyd eenen anderen imborst hebbe aangenomen als Hy te voren had, nog dat Hy meer erkentenis van den waaren God betoont hebbe, als *Nebukadnezar* en *Darius de Meder* in hunnen tyd. En om op geene byzonderheden meer te staan, in de bevatting van JUNGMANNUS is het eene onoplosselyke zwarigheid, dat Hy in het vervolg door het *tweede dier* het Ryk van *Alexander* verstaande, aldus alle de Persiaanse Koningen van *Cyrus* af, in wien hier alles eindigt, tot op *Alexander* toe geheel vergeten blyven; het welk zekerlyk ongerymd is. Maar gelyk de Heer BEKKER dit te recht aanmerkt, zo vervalt ook zyne verklaring in eene andere strydigheid, midsdien Hy dan onder het *twede dier* begrypt de heerschappy der volgende Koningen van Persie na *Cyrus* tot op *Alexander*. Want nademaal het ééne en dezelfde heerschappy gebleven is zonder eenige verandering in de form van regeering, is het buiten rede, dat de Persiaanse heerschappy aldus in twederlei Koninkryken, het éëne *onder Cyrus*, het twede *na Hem*, zoude verdeelt en onderscheiden worden. Conf. Clar. VENEMA *Diss. ad Vatic. Dan. pag.* 18-21. & Clar. VITRINGA *ad Jes.* XLI. 25.

II.B.ב.a.β.2.BB.

van de gezigten / daar in vervat / aldus beschreven word / dat dezelve vertonen het gene is en het gene geschieden zal na dezen. Openb. I. 19. (*). En byzonder opmerklyk en van veel gewigte is het / dat even dit zelfde ten opzigte van dit zelfde Ryk plaats heeft in het droom-gezigte van Nebukadnezar Hoofdst. II. 29, verg. vers 37, 38. Wel uitdrukkelyk verklaart Daniel, dat God aan den Koning hebbe willen vertonen het gene na dezen geschieden zoude. En nochthans / tot de uitlegging overgaande / zegt Hy aanstonds tot Nebukadnezar: Gy zyt dat gouden hoofd. Wy hebben dan de bovengemelde uitdrukking dus op te vatten / dat wanneer de Engel zegt / dat deze Koninkryken uit de aarde zullen opstaan, zulks dan te verstaan zy van het grootste gedeelte van dezelve; gelyk het dikwils gebeurt dat van velen te zamen iet gezegt word / dat eigen is aan het grootste gedeelte / slegts een of ander uitgezonderd. Dus staat 'er by voorbeeld / dat 'er met Jakob zeventig zielen in Egipte kwamen / daar Jozef met zyne zonen / die mede tot dit getal behoren / alrede aldaar waren Deut. X. 22. verg. Gen. XLVI. 27. Voeg daar by / dat de hemelse Uitlegger niet enkel zegge Deze grote dieren, die vier zyn, zyn vier Koningen, die uit de aarde opstaan zullen; maar Hy laat als in eenen adem daar op volgen (vers 18.) Maar (of En) de heilige der hoge [plaatzen] zullen het Koninkryk ontfangen. Dit wilt zo veel zeggen / dat 'er vier zulke Koninkryken in orde na elkanderen zyn zouden / die het Koninkryk der heiligen zouden voorgaan / en na welke de heiligen dat ontfangen zouden. En dus word geheel geene bepaling gemaakt / of die Ryken alle eerst na dezen zouden opkomen / maar alleen gezegt / dat die vier Ryken, in deze achtereenvolging op elkanderen / 'er zyn zullen / eer dat het Ryk den heiligen geworde. Ook word de heerschappy der Chaldeen hier niet geheel en alleen verbeeldt / zo als die reeds geweest was en noch was. Maar in tegendeel is het eigentlyke en voorname oogmerk van deze afbeelding te vertonen / in welken veranderden staat dit Ryk zig van nu af en vervolgens al meer en meer zoude laten zien. En om deze twede gesteldheid van het zelve te klaarder te vertonen / word hier alleen de voorgaande en betere gesteldheid daar van eerst onder het oog gebragt. Gelyk dan ook Belsazar niet geweest is de allerlaatste Koning van Babel / maar de naastvoorgaande / wiens slegte regeering mede veel toegebragt en noch zoude toebrengen tot de verzwakking en vermindering van dit Ryk / en de ombrenging van dezen Koning en de daar mede verknochte verandering van de regeering zoude ook al meer noch daar toe helpen. Waar van breder gesproken is op zyne plaats op Hoofdst. V. 1 en 28.

Het

(*) Conf. Celeb. WITSIUS *Misc. S. Tom.* I. *Lib.* II. *Diss.* IV. §. 38-41.

H.B.ȝ.a.β.2.BB.

Het *twede* Koninkryk,

Afgeschetst door den beer, die zig stelde aan de eene zyde van den leeuw / en drie ribben had in zynen muil tusschen zyne tanden, en tot wien gezegt wierd sta op, eet veel vleesch, zal vervolgens geen ander zijn dan de heerschappy / of het Koninkryk, der Persianen, die de Babylonise heerschappy vernietigt en overweldigt heeft / en dezelve is opgevolgt (*). En daar op past ook dit zinnebeeld zeer wel in alle zijne delen.

De Persianen hebben zig door hunne wreedheid en gulzige begeerte om anderer goederen in te slokken grootlyks aan de beren gelyk gemaakt. Van hunnen wreeden imborst spreken de Schryvers eenparig; en men ziet 'er duidelyke bewyzen van in de onmenschelykste en allerwreedste straffen / die by hen omtrent misdadigen in gebruik waren (†). Onder hunne Koningen staan voornaamlyk Kambyzes, Xerxes en Artaxerxes Ochus van hunne wreedheid alomme bekend. Kambyzes was zulk een wrede beer / dat Hy / niet te vrede met zijnen Broeder Tanaoxares (anders Smerdis genaamd) gedoodt te hebben / zijne zuster / welke Hy zig ter vrouwe genomen had / zwanger zijnde / zodanig mishandelde / dat zy het bestierf / om dat zy over het vermoorden van haren broeder eenige tranen gestort had (§). Gewoon zig vol te zuipen / beloonde Hy de getrouwheid van Prexaspes, die Hem heuschlyk daar over aansprak / met een doodlyken pyl / dien Hy

(*) De Hooggeleerde Heer VENEMA, het zinnebeeld *van den gevleugelden leeuw* mede toepassende op het *Babylonise* Ryk, verstaat hier door het *twede* Koninkryk, afgebeeld door den *beer*, het Koninkryk of de Monarchie der *Meders* op den zelfden voet, als zyn Hoog Eerw. het zinnebeeld van de *zilvere borst* en *armen* van het *beeld*, dat *Nebukadnezar* zag in zynen droom, daar op toepast. Zie deszelfs *Differt. ad Vatic. Dan. pag.* 151. & *seqq.* en vergelyk het gezegde I. *Deel bladz.* 207 en 536 en 537.

Wat aangaat de beruchte versen van ÆSCHYLUS *in Tragœdia, cui nomen Persæ* (die met eene nauwkeurige vertaling opgegeeven worden door den Hooggeleerden Heer VAN ALPHEN in de *Bylagen achter Dan.* IX. *bladz.* 112 en 113.) zoude ik voor my van gedagten zyn, dat aldaar door *den Meder*, dien ÆSCHYLUS *den eersten Heirvorst* noemt (die namelyk een heir aanvoerde om zyne heerschappy in Azie uit te breiden) verstaan worde *Fraortes*, Koning van *Medie*, en door *den zoon* van dezen, van wien de gemelde Dichter zegt, *dat Hy het werk voortzette, dewyl verstand zynen geest bestierde*, *Kyaxares*, die de zoon en opvolger van *Fraortes* was. Zie I. *Deel bladz.* 540 *en* 541. *in de aantekening*

(†) Vid. BRISSONIUS *de regno Persarum Lib.* II. §. 212—223.

(§) HERODOTUS *Lib.* III. *cap.* 32.

II.B.ב.a.β.2.BB.

Hy deszelfs zoon aanstonds in het herte schoot / tot bewys / dat Hy noch zijn verstand niet verzopen hadde (*). Van aart doldriftig en zijns verstands dikwils niet magtig zijnde / maakte Hem de wyduitgestrektheid van zijne heerschappy noch veel wreder en ondraaglyker / als Diodorus Siculus van Hem spreekt (a). Herodotus, verscheide stalen van zijne hoogste wreedheid verhaalt hebbende / voegt 'er naderhand by / dat Hy vele zulke wreedheden zo aan de Persianen / als aan anderen / gepleegt hebbe / terwyl Hy in Egipte zig ophieldt (b). Van de wreedheid van Xerxes en deszelfs Gemalin Amestris meldt dezelfde Schryver in het vervolg schriklykste bewyzen (c). Artaxerxes Ochus was de wreedste mensch / die 'er zijn kon. Zijnen broeder Arsames deed Hy eerst vermoorden / op dat die Hem in het beklimmen van den troon niet mogte hinderen / daar na al het overige van het Koninklyke bloed en de voornaamste Vorstelyke huizen / dat honderden van mannen / vrouwen en kinderen bedroeg. Zijne eige zuster Ocha (die ook zijne schoonmoeder was / vermids Hy hare dogter getrouwt had) liet Hy levendig in de aarde bedelven. De wreedheden / door Hem in Egipte gepleegd / zijn ten hoogsten onmenschlyk; en Hy toonde daar zijnen woesten en wreden aart op eene hooggaande wyze / wanneer Hy Apis, den groten Afgod der Egiptenaren / hun tot eenen ondraaglyken hoon / aan eenen Ezel offerde (†). De Grieken hebben van deze wreedheid der Persiaanse Koningen ook de ondervinding gehad / als men ziet uit een voorbeeld daar van niet lang voor den tyd van Alexander, den Groten, beschreven by Diodorus Siculus (d), die ook zegt / dat de Feniciers en anderen van wegen de hardigheid en wreedheid der Persiaanse heerschappy onder Artaxerxes Ochus zig daar aan onttrokken hebben (e). En dit is ook de rede geweest / waarom de Egiptenaars / der Persiaanse heerschappye moede zijnde / zig gewilliglyk aan de Macedoniers onderworpen hebben naar de aanmerking van den zelfden Schryver (f). De gulzige begeerte der Persianen om de bezittingen van anderen in te slokken / ziet men maar al te duidelyk beweezen in hunne bedryven / die daar

toe

(*) Vid. HERODOTUS *Lib.* III. *cap.* 34 & 35.

(*a*) *In Excerptis de virt. & vit. pag.* 556.

(*b*) HERODOT. *Lib.* III. *cap.* 36. *coll.* 29.

(*c*) *Lib.* VII. *cap.* 39. IX. *cap.* 3.

(†) DIOD. SIC. *Lib.* XVII. *cap.* 5. PLUT. *in Artax. pag.* 1027. AELIAN. *Var. Hist. Lib.* II. *cap.* 17. & IV. *cap.* 8. JUSTINUS *Lib.* X. *cap.* 3. CURTIUS *Lib.* X. *cap.* 8. VAL. MAX. *Lib.* IX. *cap.* 2.

(*d*) *Lib.* XVII. *cap.* 69.

(*e*) *Lib.* XVI. *cap.* 41.

(*f*) *Lib.* XVII. *cap.* 49. conf. CURTIUS *Lib.* IV. *cap.* 7.

II.B.3.a.β.2.BB.

toe gedient hebben. Cyrus zelf / schoon in andere hoedanigheden beter dan de meesten zijner nazaten / word daarom beschreven als een onrustig mensch, die alle volken op het lyf viel (*). En Atheneus (a) verhaalt uit Dinon, dat Angares, de Muziek-meester / aan Astyages, doe Hy Cyrus uit Medie naar Persie had laten vertrekken / te gemoete voerde: Gy hebt een groot beest naar de moerassen gezonden, dat wreder is dan een wild zwyn (†).

Stelde deze beer zig aan de eene zyde van den leeuw; het schynt volgens het zinnebeeld zeer duidelyk af te malen / dat het Koninkryk / door dezen beer betekend / in betrekking tot den leeuw, dat is het Ryk door dat dier verbeeld / een nabuurig Ryk zijn zoude / het welk zig eerst verheffen zoude tot eenen staat van aanzien en magt / waar door het zig als een evenmagtig of naar gelykheid dingend Ryk vertonen zoude / en daar na zijnen kans weten waar te nemen om dat van den leeuw te overweldigen; gelyk deze beer dien leeuw, die nu zo verzwakt en tam gemaakt was als een mensch, gemaklyk doen kon. En dit laat zig mede wonderlyk wel overbrengen op de Persianen, oostwaard nabuuren van de Chaldeen, die voor dezen van geenen naam of aanzien geweest zijnde / zig eenen groten naam en magt verkregen en aan de Chaldeen gelyk gestelt / of immers naar gelykheid met de zelve / ja zelfs naar de opperheerschappy / tot daar toe van hun bezeeten / gedongen hebben door het onderbrengen van de Meders, welker land noordwaart grensde aan de Babylonise heerschappy / en vervolgens met ernst bedagt geweest zijn om die / nu reeds verzwakte / heerschappy op het lyf te vallen / en dezelve ook daar na daadlyk overweldigt hebben. Gelyk wy in het voorgaande gezien hebben / hoe dit geschied is / wanneer Cyrus aan de Meders de heerschappy benam / en dat Koninkryk bemagtigde / Astyages daar van berovende / waar door Hy in staat gestelt en zekerlyk niet weinig aangemoedigt wierd om daar na de Babylonise heerschappy te veroveren / als te voren in het brede is aangetoont (§). En gelyk deze vermeerdering van de magt der Persianen, door de verovering van een magtig aangrenzend Ryk / de onderbrenging van de Babylonise heerschappy door dezelve vyanden stond vooraf te gaan / en een zeer kommerlyk voorteken voor die heerschappy verstrekken zoude; zo kwam het noch te meer ongemeen wel te stade dat zulks dus byzonderlyk in dit ge-
zig-

(*) Vid. HERODOT. *Lib.* I. *cap.* 190.
(a) *Deipnos. Lib.* XIV. *cap.* 8.
(†) Meer andere vergelykingen van de *Persianen* by de *beren*, doch hier, zo my toeschynt, minder in aanmerking komende, zie by BOCHART *Hieroz. P.* I. *Lib.* III. *cap.* 9.
(§) I. *Deel*, *bladz.* 544, 609 en in de *Voorreden.*

II.B.ℶ.a.β.2.BB.

zigte aan den Profeet wierde bekend gemaakt / om dat deze vermeestering van het Koninkryk der Meders door de Persianen nu eerlang stond te gebeuren / en van het Volk van God billyk zoude mogen worden aangezien als een zeer kwaad voorbeduidzel voor de Babylonise heerschappy / die van nu af door deze nieuw-opgekomene en daar na verder aanwassende magt grootlyks gedreigt wierd. Want volgens de tyd-order van de bedryven van Cyrus en andere gronden / te voren opgegeeven / is deze verovering van Medie door Cyrus voorgevallen binnen den tyd van tien jaren / na dat Daniel in Belsazars eerste jaar dit gezigte ontfing. Het tiende jaar van de regeering van Cyrus, als Koning van Persie, in welke dit gebeurde / is gelyktydig met het zevende van Nabonadius , Koning van Babel, die in het zeventiende jaar van zijne regeering door Cyrus overwonnen wierd. En tusschen het eerste jaar van Belsazar (dat is Laborosarchod) die naar der Joden rekening (Neriglissar niet rekenende) 4 jaren regeerde / en het zevende van Nabonadius zijn niet meer dan 10 jaren (*).

Dat deze beer drie (afgeklovene) ribben in zynen muil tusschen zyne tanden had / schynt ten aanzien van het zinnebeeld in het gezigte zelve verklaart te worden door het bevel en de vergunning / welke de Profeet aan dezen beer hoorde geven om op te staan en veel vleesch te eeten. Want met zulke drie ribben tusschen zijne tanden was de muil van dezen beer vervult / en hy vertoonde zig dus als hebbende zijnen muil vervuld met beenderen / die hy bezig was af te kluiven en verder af en uit te zuigen / als een elendig overschot van een of meer lighamen / die hy verscheurt had. En wat verbeeldde dit anders dan dat deze beer zijn werk 'er van maken zoude / en hem ook gelegenheid gegeeven worden / om zig op te maken en veel vleesch te eeten en daarmede zijnen gulzigen muil te vullen ? het welk nochthans tot meerdere verzekering / en om de hand der Godlyke voorzienigheid hier in te klaarder aan te wyzen / noch nader wierd aangeweezen en te kennen gegeeven door het bevel / welk de Profeet hier toe aan dezen beer hoorde geven door eene stem uit den hemel (†).

En wat de beoogde zaak aangaat / word van hier mede niets anders te kennen gegeeven / als de overgrote en yselyke slachting van menschen en schrikkelyke bloedvergieting / die door de Persianen zouden aangerecht worden in de oorlogen / die zy zouden voeren om zo velerlei volken onder te brengen en in bedwang te houden / in welke ook hunne wreedheid hen zoude aanzetten om niets te ontzien. Gelyk dit dan ook van zelve zig opdoet alzo in de uitkomste plaats gehad te hebben / en in het vervolg zullen 'er ons ook wel eenige bewyzen van voorkomen. Dus word ook elders in Gods woord van het sweerd ge-

(*) Verg. I. *Deel*, *bladz.* 609.
(†) Zie *bladz.* 9 en 10.

II.B.3.a.β.2.BB.

gezegt / dat het gescherpt worde en gevaagt op dat het eene slachting slachte Ezech. XXI. 9, 10. En de genen / die in den oorlog zo veel menschenbloed vergieten / vertonen zig als of ze 'er dorst naar hadden en groten honger hadden naar zulk eene menigte menschenvlees. Waarop mede ziet / dat zeggen van Tomyris, Koningin der Massageten, het welk zy aan het afgehouwen hoofd van Cyrus zoude toegesproken hebben / dat Hy nu bloed drinken mogte, daar Hy onverzadelyk naar gedorst hadde (*). Welk zeggen / schoon waarschynelyk verdicht / echter mede een bewys uitlevert van het gemeene gevoelen der menschen aangaande de bloeddorstigheid en wreedheid der Persianen en hoe veel bloed door hun vergoten zy / zo in Cyrus tyd / als onder de volgende Koningen.

Dat dezen beer door eene stem uit den hemel bevel gegeeven wierd om aldus zig op te maken en veel vleesch te eeten / is zekerlyk zo niet te verstaan / als of zulke verwoestingen en bloedvergietingen Gode welbehaaglyk waren / en Hy eigentlyk gesproken daar toe bevel gaf. Van den man des bloeds en bedrogs heeft de HEERE een grouwel Ps. V. 7. Maar dit is alleen eene manier van spreken / dienende om Gods byzondere voorzienigheid en krachtige bestiering te verstaan te geven. Deze Godlyke schikking en niets anders verstond David, als Hy zeide: De HEERE heeft tot Hem (Simei) gezegt, vloek David 2 Sam. XVI. 10, 11. En meermaals word Gods schikking en bestelling als een bevel aangemerkt. Wie zegt wat, het welk geschied, zo het de HEERE niet beveelt? Gaat niet uit den mond des Allerhoogsten beide het kwade en het goede? word 'er gevraagt Klaagl. III. 37, 38. De zin is dan / dat het Gods wille is de weereld rechtvaerdiglyk te straffen en zyn Volk te tuchtigen door de verwoedheid van oorlogzugtige menschen / die / hoewel het alzo niet menende nog bedenkende in hunne herten (Jes. X. 6, 7), maar slegts hunne eigene begeerlykheden volgende / nochthans niets anders doen / dan het gene God door eene Hem betamende toelating en bestiering alzo wilt laten geschieden (†).

Het

(*) Verg. I. *Deel bladz.* 612.

(†) De Heidenen zelve wisten en erkenden het, dat zodanige jammerlyke verwoestingen en bloedvergietingen in steden en landen rechtvaerdige straffen van de Godheid waren, die den menschen overkwamen wegens hunne boze bedryven. Een opmerkelyk voorbeeld daar van ziet men by ARRIANUS *de expedit. Alex. Lib.* I. *cap.* 9. *pag.* 21, daar Hy, gesproken hebbende van de inneming en verdelging van *Thebe* in Bœotie door *Alexander* en de jammerlyke bloedvergieting aldaar by die gelegenheid, na dit onheil met meer andere als zynde veel zwaarder dan die vergeleken te hebben, 'er op laat volgen, *dat men dit onheil niet ten onrechte aan de Godlyke wraak toeschreef, welke die* van Thebe *dus rechts-*

II.B.ג.a.β.2.BB.

Het *derde* Koninkryk,

Verbeeld door den luipaard met vier hoofden en vier vleugelen, aan wien door eene stem uit den hemel de heerschappy gegeeven wierd, houde ik met meer andere Uitleggers (a) door dat van Alexander den Groten, dien wydberoemden Koning van Macedonie, die de Persiaanse heerschappy verovert hebbende, de zijne in de plaats stelde, en dus eene derde Opperheerschappy in het Oosten oprechtte, volgende op die van de Chaldeen en Persianen. En het komt my voor, dat de overeenkomste van het zinnebeeld zig ook hier in niet minder klaar opdoet, dan in de toepassing van de twee voorgaande dieren op de Koninkryken, door dezelve afgeschetst.

Letten wy op het dier zelve, dat ons hier voorkomt, de eigenschappen van den luipaard, die invloed hebben op de bedryven van dit dier (hoedanige ik achte hier alleen bedoelt te worden, vermids deze dieren dienen om Koninkryken te verbeelden, die over anderen heerschappy voeren, en hoe die zulks doen zouden) zijn voornaamlyk deze, dat dit dier, schoon klein van lyfsgestalte, nochtans niet minder als eenig ander onversaagt en moedig is, ook wreed van aart en by uitstek snel in zijnen loop en sprong, met welken het onverhoeds overvalt, gelyk dit boven reeds is aangeweezen (*). Wie ziet niet hier in eene levendige afbeelding van den eigenen aart van Alexander, dien Groten overheerscher der volkeren, wiens onvergelykelyke moed, stoutheid en onversaagdheid alle zijne bedryven uitroepen, wiens wreedheid in vele gevallen niet minder gebleken is, daar Hy wel gemeenlyk tegen de overwonnenen zig goedertieren betoonde, doch wanneer zijn verkregen voorspoed Hem trots deed worden, geenen den minsten tegenstand dulden konde (†), en wiens snelheid in den schie-

rechtvaerdiglyk strafte, om dat zy voor dezen in den oorlog met de Persianen de Grieken verraden hadden, en de Plateeërs, het bestand met dezelve verbrekende, overvallen waren en hunne stad verwoest hadden enz., en *dat dit onheil aan die van* Thebe *van te voren door verscheidene wonderlyke voortekenen van Gods wegen was voorspelt geweest, op welke men toen geenen acht gegeeven, maar van achteren by nadenking de beduiding daar van begrepen had.*

(*a*) JUNIUS en TREMELLIUS, B. ROLLOCUS, B. BEKKER, en het *Genoodschap der Geleerden* bygebragt in de *Verklaring der Engelse Godgeleerden*, als mede GEIERUS en MICHAELIS, die echter de Opvolgers van *Alexander* onder dit zinnebeeld en door het zelve betekende *derde* Koninkryk mede begrypen.

(*) *Bladz.* 10.

(†) Een allerbeklagelykst voorbeeld hier van verstrekten de *Tyriers*, die aan *Alex-*

II.B.3.a.β.2.BB.

schielyken voortgang zyner wapenen en door dezelve behaalde veroveringen elks verwondering verwekt heeft?

De vier vleugelen van dezen luipaard konnen volgens de kennelyke overeenkomste van dezelve met de twee vleugels van den leeuw, doch het getal van die verdubbeld vertonende in twee paar voor één / geene andere betekenis hebben / dan noch nader af te schetzen die zo verwonderlyke en ongemeene snelheid van Alexanders togten en bedryven / in welke Hy die van Nebukadnezar zeer verre overtroffen heeft / en die daarom ook wel verdiende dus noch nader afgemaalt te worden / en zulks te meer / om dat even deze snelheid en onnadenkelyk spoedige voortgang van Alexanders bedryven en veroveringen eene der byzonderste eigenschappen van Alexanders heerschappy geweest is / door welke die zig ten hoogsten beroemd gemaakt en van alle voorgaande en volgende heerschappyen onderscheiden heeft.

Zien wy aan dezen luipaard vier hoofden; het hoofd van een dier / zo wel als van eenen mensch / is iet / dat uitsteekt en waar door zig zulk een dier byzonder kenbaar maakt / en het is dat gedeelte des ligchaams / het welk het bestier heeft over het geheel. Wanneer dan beesten Koninkryken verbeelden / die zig in de weereld vertonen / zo verbeelden voornaamlyk de hoofden van die beesten de heerschappy voerende magt van zulke Koninkryken / waar door die zig allermeest kenbaar maken. Gelyk wanneer aan die hoofden hoornen toegeëigent wor-

Alexander grote aanbiedingen van vriendschap en van geschenken en voorraad voor zyn leger gedaan hebbende, nochthans in zynen uitersten haat vervielen, om dat zy zig niet genegen toonden om zig aan Hem te onderwerpen en het zeven maanden lang tegen Hem uithardden, wanneer Hy hunne stad belegerde om hen door geweld tot onderdanigheid te brengen. De stad ingenomen hebbende, liet Hy ze in brand steken, en verdelgde de inwoonders of verkogt ze tot slaven. Zeven duizend geraakten, doe de stad ingenomen wierd, om het leven, naderhand wierden 'er noch twee duizend gevangenen langs het strand aan kruissen opgehangen. En al even zo groot was zyne wreedheid, die Hy aan die van *Gaza* pleegde, wanneer Hy hunne stad na eene belegering van twee maanden had ingenomen. Omtrent tien duizend mannen wierden 'er door het zwaerd gedoodt, en de overigen met hunne vrouwen en kinderen voor slaven verkogt. En *Batis*, den Bevelhebber der stad, eenen dapperen en zynen meester (*Darius*) zeer getrouwen Man, levendig gevangen en voor Hem gebragt zynde, liet Hy Hem de hielen doorboren en daar een touw doortrekken en Hem dus achter zynen wagen binden, en in dien staat sleepte Hy Hem om de stad tot dat Hy 't bestierf. Vid. ARRIANUS *de exped. Alex. Lib.* II. *cap.* 24 & 27. DIOD. SIC. *Lib.* XVII. *cap.* 46. *pag.* 195. CURTIUS *Lib.* IV. *cap.* 4 & 6. Meer andere bewyzen hiervan zie by den Hooggeleerden Heer VENEMA *Diss. ad Vatic. Dan. pag.* 309, 310.

worden / deze van nader bebuiden byzondere Koningen of soorten van Koningen / in welken zig die heerschappy voerende magt onderscheidenlyk ontdekt / en die zig in dezelve byzonder vertonen / daar uit hunne hoogheid / aanzienlykheid en kracht ontleenende. En het lighaam zulker dieren verbeeldt in het gemeen zulk eene bedoelde heerschappy in de hoedanigheden daar aan eigen / het zy dan dat die bestaa of gevoert worde by verscheide achtereenvolgende Koningen van zeker Volk / of van onderscheidene Koninkryken / waar in zig dat verdeelt / of ook by éénen Koning. Dit is de eenparige eigenschap van de gezigten van Daniel, als wy by vervolg in dit en het volgende Hoofdstuk klaarlyk zien zullen. En zeer waarschynelyk verbeelden dus ook Openb. XVII. 3, 9–13. de zeven hoofden van het beest zevenderlei regeerings-form van Rome, waar van de Pauslyke de agtste is / als het sommigen nemen / daar de tien hoornen uitgelegt worden door tien Koningen.

Wat is dan natuurlyker / dan dat vier hoofden, zynde zo veel als een vierdubbel hoofd uit éénen hals voortkomende (vooral als ze alle vier eenerlei zyn) verbeelden eene oppermogendheid zig vertonende in vier byzondere hoofdryken en dus in vierderlei uitstekende heerschappyen? En dit was ook eigen aan die van Alexander, wiens heerschappy zig uitbreidde over en vertoonde in vier hoofdryken, dat van Macedonie, Hem erffelyk eigen / gelyk aan een luipaard één hoofd natuurlyk eigen is / en dan drie andere / welke Hy daar boven ontfing / Babylonie, Medie en Persie, welke laatste / schoon nu vereenigd / wanneer Alexander de Persianen overwon / echter oirspronkelyk drie onderscheidene Ryken waren / en het was wat groots / dat ze alle drie Alexander toevielen. Had dus ook de voorgaande heerschappy drie hoofden; van Alexander word het nochthans billyk als iet byzonders aangemerkt / dat zyne heerschappy 'er vier had; en daarom worden de onderscheidene hoofdryken / die Hy bezat / op zulk eene wyze onderscheidentlyk uitgebeeldt. En schoon men meer aanzienlyke Ryken zoude konnen aanwyzen / die Alexander bezeeten heeft / bepaalt zig nochthans de Godlyke openbaring in dit zinnebeeld met rede by deze vier, om eene vergelyking te maken tusschen dit Koninkryk en de twee voorgaande / tonende de meerdere verhevenheid van aanzien en magt / welke dat bezitten zoude / vermids het / op zig zelven en oirspronklyk een ander Koninkryk uitmakende / by die eigene magt ook bekomen zoude alle drie de hoofdryken / die onder de laatste heerschappy in één lighaam waren vereenigd geworden / daar de eerste 'er maar een gedeelte van had uitgemaakt / zulks in dit éene Ryk nu vier vereenigd waren. De overige Ryken / die Alexander gehad heeft / worden dan hier by ingesloten als verkregene bezittingen van deze / dus alreeds de voorgaande overtreffende / heerschappy / of zy worden aangeweezen onder de volgende uitdrukking / die

II.B.3.a β.2.BB.

die noch hier by eene zeer uitgestrekte heerschappy aan dezen luipaard toeëigent. Of anders zoude men dit zinnebeeld ook in dier voegen mogen verstaan, dat de vier hoofden in het algemeen verbeelden eene oppermogendheid of heerschappy voerende magt, zig uitbreidende en uitstrekkende naar alle vier de winden des hemels, hoedanig die van Alexander zekerlyk geweest is. Gelyk ook daarom Hoofdst. XI. 4. gezegt word, dat zyn Ryk by zijnen dood gebroken en in de vier winden des hemels verdeelt zoude worden.

En wat dan verder betreft, dat 'er bygevoegt word, dat aan den luipaard (door eene stem uit den hemel) de heerschappy gegeeven, toegezegt, en Hem om die te bezitten vryheid toegestaan wierd, dit zal dan voornaamlyk deze twee zaken te kennen geven: eerstelyk dat dit Ryk eene gansch zeer wydluftige heerschappy bekomen zoude, die zig, behalven de vier hoofdryken, door de vier hoofden verbeeldt, ook noch verder zoude uitstrekken in verscheide andere landen, van welke het zelve zig zoude meester maken; en ten anderen dat zulks geschieden zoude, door eene gansch byzonder kenbare en uitstekende bestiering van de Godlyke Voorzienigheid, die, in het gemeen alle de zaken dezer weereld en de verwisseling der heerschappyen in dezelve bestierende, zig hier in op eene ongemeene wyze zoude laten zien, zodanig dat elk een, die 'er acht op gaf, de hand van God daar in met verwondering zoude moeten erkennen, dat zulk een Vorst en zijn volk in en onder Hem van zo geringe beginselen op zulk eene wyze zo hoog was opgeklommen.

En het een en ander zal benevens alle het voorgaande, dat van dit Ryk gezegt is, ten vollen bevestigt zijn, wanneer ik hier slegts eene kleine schetze byvoege van de bedryven van den Groten Alexander, van wien te spreken ons noch nadere gelegenheid zal voorkomen in het volgende Hoofdstuk.

Na den dood van zijnen vader Filippus Koning van Macedonie geworden zijnde, het welk Hem naar erfrecht toekwam, wierd Hy van de gezamentlyke Griekse staten (de Lacedemoniers alleen uitgezonderd) tot Algemeenen Veldheer der Grieken tegen de Persianen verkoren; gelyk die waerdigheid ook aan zijnen Vader was opgedragen geweest. En hoewel sommige der bondgenoten eenigen tyd tot afval neigden, echter door de wapenen van Hem wederom tot eenigheid gebragt zijnde, hebben ze Hem aan den ingang van Peloponnesus (thans Morea genaamd) in vorigen staat en vermogen wederom erkent. Dit gezag bekomen hebbende, was zijn eerste werk alle de volken, die het overige gedeelte van Europa naar den kant van Azie beslaan, tot onderdanigheid te brengen en zig van hun zo te verzekeren, dat Hy, in Azie overgestoken zijnde, hunnentwegen niets zoude te vrezen hebben. Ook liet Hy van zijn eigen en der Bondgenoten kryksvolk in Griekenland 12000 man te voet en 11500 paerden. Maar

II.B.ג.a.β.2.BB.

daarop begaf Hy zig dan ook tegen den Groten Koning der Persianen op weg/ en stak over den Hellespont met grote stoutheid en voorspoed in Azie over/ met sestig lange schepen zijn heir overbrengende/ het welk in dertig duizend voetknechten en ruim vyf duizend ruiters bestond. Met zo geringe magt had Hy nauwlyks voet aan land gezet/ of Hy maakte zig roemruchtig door zijne wapenen en bragt overal schrik en vreze. In drie veldslagen/ van welke de eerste voorviel by de rivier Granikus, de twede by den berg Issus, en de derde by Arbela niet verre van Babylonie (alle hier na breder te beschryven) behaalde Hy de overwinning op overgrote legers/ tegen Hem aangevoerd/ met zulk een gevolg/ dat Hy den Persiaansen Koning op de vlugt dreef en zijn Ryk vermeesterde. Langs dien weg in vyf of ses jaren tyds geheel het wydlustig gebied der Persianen bemagtigd hebbende/ veroverde Hy in de ses volgende byna noch zo veel/ hebbende de palen daar van rondom henen en byzonder tot diep in Indie uitgezet. En elk een stond verwonderd over de snelheid van zijne togten en krygsbedryven/ met welke Hy zijne overwinningen gestadig voortzette. Zo dat Hy met zijne overwinningen de weereld doorvloog, en als een blixem door alle de volken voortging (*). Ja Hy heeft hier in waarlyk zijns gelyken nooit gehad. Nebukadnezar en Cyrus hebben in dertig jaren tyds/ die omtrent de helft/ deze niet meer dan twee derde delen gedaan van het gene Hy deed in twaalf. De Romeinen vochten wel driehonderd jaren/ eer ze eens meester waren van Italie. En hunne magt/ zedert krachtig aangewassen/ heeft zig in vyf honderd jaren tyds niet verder uitgestrekt dan de zijne

(*) Nadruklyk spreekt 'er HIERONYMUS van (*in b. l.*). *Niets*, zegt Hy, *is sneller geweest dan de overwinning van Alexander. Hy heeft de weereld van Illyrikum en de Adriatise zee af tot aan den Indisen Oceaan en de rivier Ganges meer met overwinningen, dan met veldslagen, doorgelopen. In ses jaren tyds heeft Hy een gedeelte van Europa en geheel Azie tot aan Indie toe zig onderworpen.*

LUCANUS *Pharsal. Lib.* X. *vers.* 30 *& seq.* zingt 'er op eenen verhevensten toon aldus van:

Perque Asiæ populos fatis urgentibus actus
Humana cum strage ruit, gladiumque per omnes
Exegit gentes: ignotos miscuit amnes
Persarum Euphratem, Indorum sanguine Gangem.
Terrarum fatale malum, fulmenque, quod omnes
Percuteret pariter populos, & sidus iniquum
Gentibus. — — — —

II.B.3.2.β.2.BB.

ne in twaalf. Bedryven / wegens welke Hy met recht tot op den huiden dag toe met den naam van den GROTEN vereert word (*).

In zulke schielyke en wyduitgestrekte veroveringen van landen en volken / met eene zo geringe magt ondernomen / zag men dan duidelyk de hand van God / die dit werk alzo bestierde (†). En die blonk hier in aan alle zyden door / meer dan ooit in eenige andere heerschappy. Alexander zelf had de wysheid niet / al hadde Hy moeds genoeg / om een zo groot werk te beleggen / jong van jaren / wanneer Hy begon / en dierhalven noch niet lang in den oorlog geoeffend / alhoewel het begin daar van in Griekenland Hem zeer wel gelukt was. Hoe menigmaal waagde Hy zyn leven door onbedagtzame aanslagen of om den krachtigen drift zyner begeerlykheden te voldoen? Het scheelde weinig / of hy hadde / heet en bezweet zig in den koelen vloed Cydnus in Cilicie badende / Hem zelven om het leven / en gevolglyk zyn geheele leger in de uiterste ongelegenheid / gebragt (§). In het bestryden van de Mallers, een vry volk in Indië / sprong Hy alleen van den muur in de stad / en begaf zig onbedagtzaam in het midden der vyanden / waar door Hy / eene zware wonde gekregen hebbende / in het alleruiterste levensgevaar geraakte / en ter nauwer nood door eenigen van de zynen / die Hem volgden om Hem te hulpe te komen / gered wierd (a). Een steile rots / door Herkules zelven eertyds ontoeganklyk geweest / bestond Hy te beklimmen uit bloote eerzugt om de daden zyner beroemde voorvaderen te overtreffen. En in dit alles en in duizend andere gevaren / roekeloosly k ondergaan / gelukte het Hem / en Hy ontkwam 'er telkens uit. De hand van de Goddelyke Voorzienigheid bewaarde Hem op eene zigtbare wyze / tot dat ze Hem had opgevoert tot dien top van heerschappye / die ze voor Hem bestemt had. Het ging Hem als eertyds David; De

(*) Zie van dit alles H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond naneengeschakeld* VIIe en VIIIe *Boek bladz.* 554-621 en de Schryvers daar aangehaald, met name DIODORUS SICULUS *Lib.* XVII, ARRIANUS *de Expedit. Alex.*, Q. CURTIUS *de Rebus gestis Alexandri M.*, PLUTARCHUS *in Alexandro*, en JUSTINUS *Lib.* XI & XII.

(†) Dit merkt ook de zo even aangehaalde ARRIANUS meer dan eens aan in het verhaal, dat Hy doet van de bedryven en voorspoed van *Alexander*, onder anderen *Lib.* II. *cap.* 6. en wederom *cap.* 7, alwaar Hy het als eene opmerkelyke bestiering van God voordraagt, dat *Darius* te rade geworden was zyne allerdienstigste legerplaats te verlaten, en zig by *Issus* neder te slaan, daar *Alexander* die beroemde overwinning op Hem behaalde.

(§) Vid. ARRIANUS *de Exped. Alex. Lib.* II. *cap.* 4.

(a) Vid. ARRIANUS *de Exped. Alex. Lib.* VI. *cap.* 9-14.

II.B.ℨ.a.β.2.BB.

De HEERE behoedde Hem over al waar Hy henen toog (2 Sam. VIII. 14.). En ten aanzien van de volken / die Hy door zijne wapenen aan zijnen scepter onderwierp / mag men zeggen als 'er staat van de Kananiten in opzigte van Jakob en zijne zonen Gods verschrikking was over hen Gen. XXXV. 5; en het was als of de volken en steden / waar henen de Macedoniers zig keerden met hunne wapenen / hun toespraken / gelyk Rachab de verspieders / door Josua uitgezonden: Ulieder verschrikking is op ons gevallen, en alle inwoonders des lands zyn voor ulieder aangezigte versmolten; en daar bestaat geen moed meer in iemand van wegen ulieder tegenwoordigheid Jos. II. 9, 11. Het geluk van zijnen eersten veldslag bragt Hem in aanzien en zijne vyanden in vreze; zo verre dat Steden / Landschappen / Koninkryken zig van zelven aan Hem overgaven / poorten en palen voor Hem openden / om den slag te ontduiken / dien zy waanden / dat hen dreigde. Waarom Hy ook / al vroeg vertel en trots geworden door het geluk / niet verdragen kon / dat eenige stad / hoe sterk / of magtig ook / Hem de sleutels weigerde. Zeer vreemd kwam het Hem voor / dat Hy zig zeven maanden lang voor Tyrus moeste ophouden. En Hy zoude Jerusalem over heusche weigering met de uiterste verwoesting gestraft hebben / indien de Hogepriester Jaddua Hem niet verbeden hadde. Hoe Hy zelf by die gelegenheid erkende / dat de voorspoed zijner wapenen van dien God afkwam / die te Jerusalem in zijnen Tempel geëert wierd / en zulks ook met offerhande betuigde / verhaalt Jozefus (a).

Het *vierde* Koninkryk

aangaande / het welk in dit Gezigte verbeeldt word door een vierde dier van eene vreemde gestalte / dat tien hoornen had / zeide de Engel tot Daniel: Het vierde dier zal het vierde Ryk op aarde zyn, dat verscheiden zyn zal van alle die Ryken; en het zal de gansche aarde opeeten, en zal dezelve vertreden en verbryzelen. Belangende nu de tien hoornen enz. verg. bladz. 24.

Door dit vierde Ryk verstaan zeer vele oude en latere Uitleggers (b) de Romeinse monarchie / doch onderling grootlyks verschillende in de byzonderheden van deze Uitlegging. Calvinus (c) en anderen zien van hier

(a) *Ant. Jud. Lib.* XI. *cap.* 8.

(b) HIERONYMUS, THEODORETUS, JACCHIADES, GEIERUS, WITSIUS MISC. *S. Lib.* II. *Diss.* IV. C. B. MICHAELIS, H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond aaneengeschakeld bladz.* 1521. DRIESSEN *Daniels gezigten bladz.* 24 & 25 en vele anderen.

(c) *In Prælect. in Danielem ad h. l.*

II.B.J.2.β.2.BB.

hier alleen op de Romeinse Monarchie tot op den tyd van Christus en de opregting van zijn Koninkryk onder alle volken. De meesten daartegen verstaan hier de Romeinse Monarchie van derzelver opkomste af tot op het einde van de weereld / of / gelyk eenige latere Geleerde Uitleggers het begrepen hebben / tot op den bestemden tyd van den heerlyken staat van Christus Kerke op deze aarde in het laatste der dagen / op welken zy de gezegden aangaande het Koninkryk van den Zone des menschen toepassen / daar de eerstgenoemde Uitleggers zulks verstaan van de eerste opregting van Christus Koninkryk / gelyk daarvan nader in het vervolg. De tien hoornen van dit vierde beest leggen zommige uit op tien Provinsien / welke het Roomse Ryk bezeeten heeft / en die eertyds door Koningen geregeert wierden; anderen op tien Koninkryken / in lateren tyd uit of in het Roomse Ryk ontstaan. Het kleine hoorn, dat drie andere nederwierp / is by velen de Roomse Antichrist, dat is de Pauslyke heerschappy / by anderen de Saraseense Mogendheid / of de heerschappy der Muhammedanen van Muhammeds tyden af / of / gelyk het een later Geleerd Man verstaat / de heerschappy der Ottomannen zedert den tyd van Muhammed den II. (a). De Oude Kerkleeraars verstonden 'er door eenen byzonderen Koning / die zig naar hunne mening in den laatsten tyd der weereld zal opdoen en de waare Kerk drie en een half jaar verdrukken / doch van Christus in zijne daarop volgende komste ten oordeel zal te niete gedaan worden. En dezen / zeiden zy / te zullen zijn de Antichrist, dien zy zig dus in het gemeen hebben voorgestelt als eene byzondere persoon / die zig tegen het einde van de weereld zoude ontdekken / en de Kerke door geweld van wapenen eene zware verdrukking en benauwdheid aandoen / zijne aanslagen in het Oosten beginnende en van daar verder uitbreidende over de geheele aarde (*).

Dat ik my met deze onderstelling niet vereenige en zulks om gewigtige redenen mene niet te konnen doen / zal mijn Geëerde Lezer reeds begrepen hebben uit het gene te voren van my is aangemerkt over het laatste gedeelte van het beeld in Nebukadnezars droom Hoofdst. II. 33, 40–44. (b). Ik heb daar aangeweezen / waarom de Romeinse

(*a*) Op de eerste wyze begrypen het de meeste van die Uitleggers, die deze onderstelling (dat het *vierde* dier de Romeinsche Monarchie verbeelde) zyn toegedaan, als by voorbeeld de zo even genoemde WITSIUS en DRIESSEN. De twede verklaring is die van GEIERUS en CALOVIUS en van meer anderen door hun opgenoemd. De derde en geheel byzondere gedagte is die van JUNGMANNUS *in Dan. Refer. Lib.* I. *Sect.* II. *cap.* 14. *pag.* 364. & *seqq.*

(*) Vid. HIERONYMUS *ad h. l. & ultima Capitis* XI.

(*b*) I. *Deel bladz.* 217, 218, 231 en 232.

II.B.3.a.β.2.BB.

se opperheerschappy in deze gezigten van Daniel niet bedoelt worde / en ook naar het oogmerk van dezelve niet bedoelt kan worden / als hebbende uitgemaakt eene van die heerschappyen of Koninkryken / die in deze Gezigten verbeeldt worden / maar in tegendeel worde aangemerkt als zullende zyn het werktuig of middel / door welk God de Koninkryken van het Oosten / in deze Gezigten uitgebeeld / zoude te niete doen / in het laatste van dezelve ook de vorige vernietigende / wanneer daar op zoude volgen het Godlyk en hemels Koninkryk van den Messias, dat zig onder en over alle de volken der aarde zoude uitbreiden. Ik gaf ook vervolgens by gelegenheid te verstaan / dat ik de tien hoornen van het vierde beest achte te moeten vergelyken met de tien tenen der voeten van het beeld, als ziende op dezelfde zaak.

Thans zal ik alleen noch het een en ander aanmerken / dat op dit droom-gezigte noch wat nadere betrekking heeft / en waar door ik mene ten klaarsten te blyken / dat wy ook hier ter plaatze het oog niet konnen of moeten vestigen op de Romeinse Monarchie.

Vooreerst. Indien door dit vierde dier verstaan zoude moeten worden de Romeinse Monarchie / zoude volgen / dat van de onderscheidene Koninkryken van de Opvolgers van Alexander en byzonder onder dezelve dat van de Seleukiden, in het geheel niet / of slegts zeer ingewikkeld gesproken zoude worden in dit doorluchtig gezigte. Geheel niet zoude 'er van gesproken worden / indien de hiervoren gegeevene uitlegging van het derde Ryk stand grypen mag / volgens welke ik dit heb toegepast op de heerschappy van Alexander alleen / waar in my dunkt / dat alle de trekken van het zinnebeeld ons ten vollen bevestigen. Maar indien wy al / gelyk velen doen / de Opvolgers van Alexander mede onder dit derde Ryk betrekken / zo zoude evenwel alleen zeer in het algemeen hier gesproken worden van dit Ryk met opzigt op deszelfs snel verkregene en uitgebreide heerschappy / zonder één woord te melden van de zware verdrukking / welke de Joodse Kerke van het Ryk der Seleukiden onder Antiochus Epifanes en zyne opvolgers geleden heeft / en de wonderbare staatsverwisseling door de magtige verlossing en zegenende goedheid van God / daarop gevolgd. Maar wien / die zonder vooroordeel het stuk aandagtiglyk beschouwt / kan dit waarschynelyk voorkomen? Wie kan zig voorstellen / dat de Geest der voorzegginge dit alles zoude voorbygaan en in tegendeel van de lotgevallen van de Christen-Kerke in den tyd van den Antichrist uitvoerig en zeer onderscheidentlyk spreken? Het gewigt van die zaak / die zonder iemands tegenspraak in de volgende delen van dit Boek / of althans Hoofdst. VIII, zeer onderscheidentlyk behandelt word / belet ons dit te geloven. En het strydt niet minder tegen het kenbaar oogmerk van de voorzeggingen / in dit Boek van Daniel begrepen / die volgens de gelegenheid des tyds en de duidelyke

bly-

II.B.ℨ.a.β.2.BB.

blyken / welke zommige delen van deszelfs inhoud uitleveren / voornaamlyk hebben gedient tot onderrichting en vertroosting van de Joodse Kerke onder den tyd van het Oude Verbond. Gelyk dat uitdrukkelyk te kennen gegeeven word Hoofdst. VIII. 19. en X. 14. Ja dit is waarlyk het groot oogmerk van alle de voorzeggingen in het Oude Testament, dat dezelve in de eerste plaats en eigentlykst dienden tot onderrichting en vertroosting van de Kerke Gods in dien tyd. Dat in dezelve van Christus en zijn Koninkryk gesprooken worde / is onwedersprekelyk. En dit was ten hoogsten noodzakelyk / zo om de Kerke te onderrichten van den tyd van de komste van den Messias, en de regte kenmerken van denzelven duidelyk af te malen / als ook om aan dezelve van tyd tot tyd nader bekend te maken wat hare verwachting konde en moeste zyn aangaande het grote werk der verlossinge / door den Messias uit te voeren / en de heerlykheid / welke het Koninkryk der genade in en door dien beloofden Zaligmaker ook noch op deze aarde zoude verkrygen. Dit was ten hoogsten dienstig om het gelove van de Kerke van dien tyd te versterken / en kon dezelve op meer dan eene wyze grootlyks bemoedigen en verheugen. Maar hier toe was het genoeg / indien voornaamlyk de eerste oprechting en uitbreiding van het Koninkryk van den Messias en ook meer in het algemeen de hoogste heerlykheid / welke het zelve eens bekomen zoude / wierden voorspelt en bekend gemaakt. Dit oogmerk vereischte geene onderscheidene bekendmakingen van byzondere lotgevallen / die eerst zeer vele eeuwen daar na gebeuren en alleen op den staat der Kerke des Nieuwen Testaments haren invloed hebben zouden / om welke nader aan zijne Kerke bekend te maken van den Heere Jesus Christus byzondere openbaringen aan Johannes gegeeven zijn / die een geheel Boek der Heilige Schrift uitmaken. En dit begrip van zaken schynt my klaarlyk toe veel meer met Gods wysheid over een te stemmen / dan wanneer wy geloven / dat van de gevallen van de Kerke des Ouden Testaments in de Profezien weinig gesprooken word / en dezelve in tegendeel voor het grootste gedeelte handelen van byzondere lotgevallen van den staat der Kerke des Nieuwen Testaments in derzelver onderscheidene tydkringen. Welke onderstelling ook mede brengt dat buiten eenige noodzakelykheid in vele voorzeggingen de klare en letterlyke zin verlaten word om dezelve geheel en al in eenen oneigentlyken zin en op geheel andere onderwerpen toe te passen.

Wel is waar de Joden hebben van de Romeinen ook grote zwarigheden uitgestaan. Deze zijn het geweest / die hunne stad / Tempel en Burgerstaat vernietigt hebben. En dus zoude men zeggen / dat de Romeinse Monarchie ook niet weinig invloed gehad hebbe op de zaken der Joden. Maar de genen / die hier door het vierde dier het Roomse Ryk verstaan / passen nochthans niets daar van op deze za-

II.B. ב 2.β.2.BB.

ken der Joden toe / en hunne verklaringen daar van gedogen het ook niet. En daarboven moet wel aangemerkt worden / dat den Joden deze dingen van de Romeinen niet zijn overgekomen wegens den Godsdienst en als uitmakende het Volk van God / maar dat zy zelve door hunne oproeren / geweldenaryen en hartnekkigheid de Romeinen tegen zig verbittert en zig daar mede die onheilen op den hals gehaalt hebben; die hun voor het overige onder de toelating en bestiering van God zijn overgekomen als rechtvaerdige oordeelen en straffen wegens hunne boosheid / met welke zy zig betoont hadden als vyanden van God en zijnen Gezalfden. Hier van verschilt zeer veel het gene de Joodse Kerke / als uitmakende het Volk van God en om den Godsdienst / onder Antiochus Epifanes en zijne Opvolgers geleeden heeft. En het is ligt te zien / dat 'er dan veel grotere rede was om in dit Gezigte daar van gewag te maken / dan van het Roomse Ryk / het welk eene geheel andere betrekking zoude hebben tot het Joodse Volk / van welke het ook op eene geheel andere wyze beschreven word Hoofdst. IX. 26, 27.

Hier by komt ten tweden, dat in het vervolg van dit Boek zo uitvoerig en duidelyk van de Opvolgers van Alexander en byzonder van de Seleukiden gesproken word Hoofdst. VIII, XI, XII, dat het geenzins te denken zy / dat dezelve in dit algemeene gezigte geheel voorbygegaan of alleen zeer ingewikkeld gemeldt zouden zijn / daar die byzondere Profezien kennelyk dienen tot opheldering van deze meer algemeene. Ja het gene van het eene kleine hoorn alhier gezegt word, zien wy genoegzaam met even dezelfde woorden naderhand toegepast op dat éène hoorn, dat uit één van de vier hoornen ontstaan zoude / en waar door buiten twyffel de Seleukiden en byzonder Antiochus Epifanes verstaan worden Hoofdst. VIII. 9–14. te vergelyken met dit Hoofdst. vers 25.

En daar mede stemmen over een de reeds aangehaalde voorzeggingen Hoofdst. XI, en XII, dit met naakte woorden duidelyker verklarende.

Ten derden, wanneer wy hier tegen vergelyken de verklaring der genen / die het vierde dier uitleggen op de Romeinse Monarchie / zullen wy duidelyk gewaar worden dat dezelve in vele opzigten onbestaanbaar is.

De tien hoornen, als Calvinus doet / te verstaan van verscheide hoofden of bestierders over de landschappen van het Roomse gemeenebest tot op den tyd van Julius Cæsar en de naastvolgende Keizers / die by hem het kleine hoorn uitmaken / en dan tien te nemen onbepaald door velen, zal niet ligtlyk iemands toestemming verwerven / daar in dit tiental uitdrukkelyk drie onderscheiden worden / en na de tien noch een elfde hoorn gemeldt word / dat later opkwam / en de Engel de tien hoornen verklaart te zien op tien Koningen. Dit laatste we-

II.B.) 2.β.2.BB.

wederlegt ook de genen / die door de tien hoornen zo vele Provinsien van het Roomse Ryk verstaan. Maar de genen / die 'er door verstaan tien Ryken, uit en in het Roomse Ryk ontstaan / zijn ook onder elkanderen zo ongelyk in het optellen van die Ryken / dat men ten klaarsten bemerke / dat zy hier in geenen vasten grond hebben voor hunne verklaring en dat 'er veel meer dan tien zulke Koninkryken konnen worden opgetelt (*). En in der daad het is onmogelyk in het Roomse Ryk tien zulke Koninkryken aan te wyzen / die hier bepaaldlyk zouden bedoelt worden / aangezien het zelve zedert de vyfde eeuwe geduurige staatsverwisselingen heeft ondergaan / en de Ryken / in het zelve ontstaan / van meer dan minder in getal geweest zijn / en geenzins in alle tyden dezelfde.

En wat byzonder aangaat het kleine hoorn / vleit het gansch niet dat men dit toepasse op de Pauslyke heerschappy. Offchoon de Paussen zedert den tyd van Karel den Groten weereldlyke heeren van eenige landschappen zijn geworden / hunne heerschappy is nochthans niet zo zeer eene weereldlyke als eene geestelyke en kerkelyke heerschappy / en noch minder zijn zy aan te zien als stryдhaftige Koningen / die hun Ryk met de wapenen hebben gegrondvest en uitgebreidt. Maar het is klaar / dat dit kleine hoorn in vergelyking met de andere hoornen hier als een zinnebeeld van zulk eene weereldlyke magt voorkome. Ook is 'er geene aannemelyke aanwyzing tot noch toe gedaan van de drie hoornen / die de Paussen zouden hebben uitgerukt (†). Meer rede zou-

(*) De beroemde NEWTON noemt de volgende tien Koninkryken, na den tyd van *Theodosius den Groten* in het Westen ontstaan, de *Wandalen* en *Alanen* in Spanje en Afrika, de *Swaben* in Spanje, de *Visigothen*, de *Bourgondiers*, de *Fransen*, de *Britten*, de *Hunnen* (die een Koninkryk opregtten in dat gedeelte van *Pannonie* en *Dacie*, het welk door hun *Hungaryen* genoemt wierd) de *Longobarden* en het Koninkryk van *Ravenne*. De zeer Geleerde CRINSOZ maakt deze optelling de *Visigothen*, de *Wandalen*, de *Franken*, de *Bourgondiers*, de *Hunnen*, de *Alanen*, de *Swaben*, de *Herulen*, de *Ostrogothen* en *Lombarden*. De Heer MEDE maakt noch eene andere beschryving van deze verdeeling, van welke ook die van den Bisschop LLOYD wederom verschilt, als te zien is in de *Verklaring der Engelse Godgeleerden*. Een ander Schryver noemt deze tien voorname magten, uit het Roomse Ryk voortgekomen, *Spanje*, *Vrankryk*, *Engeland*, *Hungaryen*, *Duitsland*, *Polen* of *Venetie*, *Napels* en *Sicilie*, *Portugal*, *Arragon*, en *Navarre*. Maar Hy doet 'er zelf by, dat men meer diergelyke kan opnoemen. Conf. Clar. VENEMA *Diss. ad Vatic. Dan. pag.* 258 & 259.

(†) De straks gemelde beroemde NEWTON zegt, dat door deze *drie hoornen*, door de *Paussen* ter nedergeworpen, gemeent worden het stadhouderschap van *Ravenne*, het Koninkryk der *Longobarden*, en de *Roomse Raad*. CRINSOZ

II.B.ℶ.a.β.2.BB.

zoude 'er dus noch wezen voor de heerschappy der Muhammedanen. Maar van die kan niet gezegt worden / dat dezelve op die wyze als hier voorspelt word / kryg gevoert hebbe tegen de heiligen; het welk in tegendeel aan de Roomse Paussen met veel meer recht zoude worden toegeschreven / en in de Openbaring van Johannes toegeëigent word. De Muhammedanen of Turken (dit woord naar het gemeen gebruik in den ruimsten zin genomen) hebben wel aan vele Christenen den oorlog aangedaan / hunne landen bemagtigt en in de bemagtigde landen den Muhammedaansen Godsdienst gevestigt. Maar zy hebben nochthans met de Christenen als heiligen en Gods Volk alleen om den Godsdienst geenen oorlog gevoert of de Christenen daar om vervolgt. Gelyk zy dat thans ook niet doen. In tegendeel staan zy aan alle gezindheden in hun land vrye oeffening van hunnen Godsdienst toe. Meer andere dingen gaa ik voorby.

Daar is echter eene tegenwerping / die ik niet onbeantwoord mag laten / van welke zig in het gemeen alle die Uitleggers plegen te bedienen / die het vierde dier op de Romeinse Monarchie in dier voegen toepassen / dat het kleine hoorn de Pauslyke heerschappy verbeelde. Deze tegenwerping bestaat hier in / dat 'er eene zeer grote en met voordagt gezogte overeenstemming zy tusschen dit vierde dier en dat beest, dat Openb. XIII. 1–11. beschreven word. Waaruit men besluit / dat / nademaal door dit laatstgenoemde dier het Ryk van den Roomsen Antichrist verbeeldt word / ook niet te twyffelen zy / of het vierde dier by onzen Profeet voorkomende / en na welk dat van de Openbaring als afgemaalt is / moet ook / door een gedeelte althans / op de zelfde zaak zien / en dit laatste beest tot zekere periode van het eerste behoren.

Maar hier tegen is reeds zeer wel door anderen aangemerkt / dat de overeenkomste tusschen deze twee beesten op verre na zo groot niet is / als men zig voorstelt. Dat van de Openbaring heeft wel even veel hoornen als dit van Daniel, maar daar boven ook zeven hoofden, het welk een voornaam kenmerk daar van is. In tegendeel komt by Daniel tusschen de tien hoornen een ander op / waar van in dat van

SOZ vestigt het oog op de *Herulen*, *Ostrogothen* en *Lombarden*. De Heer MEDE verstaat 'er door 1 het stadhouderschap van *Ravenne* het welk *Karel de Grote* den *Longobarden* wederom ontnam en aan den Paus gaf. 2 De Koninkryken der *Grieken* in Italie, waar van de Keizer Leo *Isaurus* berooft wierd door de Paussen *Gregorius* den tweden en derden. 3 Het Koninkryk der *Franken* of *Duitse Keisers*, welken de Paussen de verkiezing en aanstelling van zig zelven en andere Bisschoppen ontwrongen, en by trappen all' het gezag ontnamen, dat zy in Italie hadden, het welk oirzaak was van zware oorlogen op verscheide tyden tusschen de Paussen en Keizer *Hendrik* den vierden en zyne Opvolgers.

II.B.ℶ.a.β.2.BB.

van de Openbaring niets gezegt word. Noch word dit beest in de Openbaring beschreven als zaamgesteld uit eenen luipaard, leeuw en beer; maar van dat van Daniel word gezegt, dat het van alle drie de voorgaande onderscheiden was. En wat aangaat de betekende zaak, volgens de verklaring, die door den Geest zelven van deze twee beesten gegeeven word, is 'er niet minder tusschen die beide een groot onderscheid. De tien hoornen van het vierde beest by onzen Profeet betekenen zo vele Koninkryken, die uit het Koninkryk van dit beest ontstaan zouden, en in welke dat verdeelt zoude worden. Maar in de Openbaring betekenen de tien hoornen zo vele Koninkryken, die aan het beest, of het Koninkryk van het beest, het welk zyne eigene hoofden heeft, onderdanig zouden zyn, en op en door welke zig dat verheffen en zyne sterkte tot verdrukking der Heiligen tonen zoude, verg. Openb. XVII. 12, 13, 17.

Eindelyk wat den tyd betreft, is 'er wel eene overeenkomste in het getal van maanden en jaren, in welke het kleine hoorn van Daniels vierde beest en het beest in de Openbaring zyne boosheid tegen Gods heilig volk zoude uitvoeren. Maar het is zeker, dat het getal van 42 maanden, drie en een half jaar uitmakende, in de Openbaring geheimzinnig genomen worde, waarover ik mynen Geachten Lezer verzoeke te willen nalezen de Uitlegging van den groten Vitringa (*), die ook in onze moedertaal het licht ziet. Doch hier uit volgt niet, dat het by onzen Profeet even zo genomen moete worden, maar in tegendeel toont de vergelyking van zaken met elkanderen, dat dit getal van jaren by onzen Profeet eigentlyk en letterlyk genomen moet worden en aldus ook zyne vervulling volkomelyk gekregen heeft in die gebeurtenis, op welke de overige delen en de zamenhang dezer voorzegginge ons het oog doen vestigen.

Alles wel ingezien zynde, wyst de vergelyking dezer twee beesten niet meer uit dan dat 'er eene grote gelykheid is tusschen het beest in de Openbaring en het kleine hoorn van het vierde beest by onzen Profeet. En wie ziet niet, dat de Heilige Geest grote rede hadde om aldus voorbedagtlyk die overeenkomste te maken en ter beschryving van het beest in de Openbaring de spreekwyzen te ontleenen uit dat van Daniel, ten einde dus ten levendigsten te vertonen de grote overeenkomste, die 'er tusschen dit Ryk van den Antichrist in deszelfs grouwelyke bedryven tegen God en zyn Volk en dat van dien Koning (Antiochus Epifanes) die het kleine hoorn by Daniel voornaamlyk uitbeeldt, in der daad wezen zoude, gelyk de zaak zelve dat uitwyst? Voor het overige word dat beest in de Openbaring geheel anders voorgedragen om eeniglyk af te beelden eene geestelyke of kerkelyke dwinglandy, daar dit vierde beest by onzen Profeet duidelyk voorkomt

(*) Op *Hoofdst.* XI. 1—14. en XIII. 5.

II.B.3.a.β.2.BB.

komt als eene afbeelding van een weereldlyk Koninkryk/ het welk even als de voorgaande door middel van lighaamlyke wapenen zyne heerschappy vestigen en handhaven zoude; om meer andere zaken voorby te gaan (*).

Wy worden dan door all' het gezegde en door de te voren gelegde gronden ganschelyk bepaalt om naar het voorbeeld van andere Geleerde Mannen (a) door dit vierde dier te verstaan de heerschappy der Macedoniers, die de erfgenamen en opvolgers van Alexander den Groten geweest zyn/ van welken in het volgende VIII. Hoofdst. 22, 23. en wederom Hoofdst. XI. 4, 5. duidelyk gesproken word/ als zullende na

(*) Vide de his omnibus, quæ contra hypothesin de Imperio Romano hic indigitato disputavimus, nervose admodum ac eruditissime disserentem Clarissimum VENEMA, qui, si quid video, hic plane nihil fecit reliquum *Differt. ad Vatic. Dan. pag.* 242—274.

(*a*) JUNIUS, POLANUS (*h. l. & in Orat. de* IV *Monarchia annexa Comment. in Hos. pag.* 371-380. *laud.* GEIERO *in h. l.*) B. ROLLOCUS, H. GROTIUS, PISCATOR, CHAMIERUS (*Panstrat. Tom.* II. *Lib.* XVII. *cap.* 4.) C. L'EMPEREUR (*ad* JACCHIADIS *paraphrasin pag.* 133.) B. BEKKER (*Uitlegg. bladz.* 437—454.) CASP. ABELUS *Hist. Monarch. pag.* 7-16. Welke alle, wat de hoofdzaak aangaat, hierin overeenstemmen, offschoon zy zig wat nauwer bepalen by de *Lagiden* en *Seleukiden*, of wel by de *Seleukiden* alleen, zoekende de *tien hoornen* in zo vele byzondere Koningen van die Ryken, als by het vervolg nader zal worden aangeweezen. Opmerkelyk is het dat PORFYRIUS mede in dit begrip geweest is, gelyk HIERONYMUS ons bericht zeggende, dat Hy door den *luipaard* verstaan hebbe *Alexander* zelven, en door het *vierde dier* de *vier Opvolgers van Alexander*, en vervolgens *tot op Antiochus Epifanes tien* Koningen optelde, die allerwreedst geweest zyn, nemende dezelve echter niet van een maar van verscheide Koninkryken. Het is 'er zo verre af, dat dit eenig vooroordeel tegen dit gevoelen by ons zoude moeten verwekken, dat het in tegendeel niet weinig diene tot bevestiging der waarheid, dat deze bittere vyand van Gods woord gestand deed, dat deze Profezie dus gevoegelyk uitgelegt konde worden, en, zo verstaan zynde, vervult ware. Eene tegenwerping, welke Hy vervolgens hier uit ontleende ten aanzien van den *Zone des menschen*, wiens ryk op de verbreking van dit *vierde* volgen zoude, zal op zyne plaats met weinig moeite beantwoord worden. Dat THEODORETUS getuige, dat eenige Leraars in dit zelfde begrip waren, en LAUNÆUS en PARÆUS het zelfde zeggen van by na alle de Godgeleerden en Uitleggers van hunnen tyd, merkt de Hooggeleerde Heer VENEMA aan *Diss. ad Vatic. Dan. pag.* 240. Zyn' Hoog Eerw. zelve verschilt alleen hier van in zo verre, dat Hy, door *den gevleugelden luipaard* de Persiaanse heerschappy verstaan hebbende, dit vierde dier toepast op die van *Alexander* en zyne Opvolgers te zamen als met den anderen uitmakende het Koninkryk der Grieken. *Vid. ibid. pag.* 287. & *seqq.*

II.B.ℷ a.β.2.BB.

na Alexanders dood de bezitters zijn van zijne wyduitgestrekte en in korten tyd veroverde heerschappy / welke zy onder zig verdeelen zouden / op welke plaatzen ik gelegenheid zal hebben om daar van nader te melden.

Dit zoude een vierde Koninkryk op aarde zijn / aangezien het in order van tyd volgen zoude op de drie voorgaande Koninkryken / de Chaldeeuse en Persiaanse heerschappy / en die van Alexander. En schoon het waar is / dat de heerschappy van Alexanders nasaten en die van Alexander zelve voor één Koninkryk konnen gehouden worden / als uitmakende te zamen de heerschappy der Grieken in Azie, en dezelve dus ook tot één Koninkryk gebragt waren in de schenkelen en voeten van het beeld Hoofdst. II. 33. en 40–44; nochtans konnen dezelve ook met rede als twee byzondere heerschappyen worden aangemerkt. Het Koninkryk van de Macedoniers (of der Grieken, gelyk zy in de Boeken der Makkabeen en by Jozefus genoemt worden) is met dat van Alexander zelve één / in zo verre het is en blyft het zelfde Volk / dat na de Persianen in het Oosten heerschte. Maar deze beide Ryken zijn niet te min grootlyks van elkanderen verschillende / naardien het eerste / namelyk dat van Alexander, onder één hoofd bestond / daar het twede onder tien onderscheidene hoofden verdeelt was / die / den Eersten Koning in den bloede niet bestaande / zig elk zijnes deels door de wapenen hadden meester gemaakt. En dit heeft ook geheel andere lotgevallen ondergaan / daar het eerste / tot dat het in den dood van Alexander, dien Groten Koning / eindigde / in sterkte en voorspoed was en bleef; maar het twede / om dat het zo verdeelt was / ook is verzwakt geworden en de sterkte van het eerste niet had. Gelyk daarom ook het vierde Ryk in het beeld in twee verscheidene perioden of tydsgesteltheden was afgebeeldt / in de eene door de schenkelen, geheel van yzer, in de andere door de voeten, die ten dele van leem ten dele van yzer waren. Dat ook deze twee Ryken om goede redenen in dit gezigte aldus onderscheiden worden / is te voren reeds aangemerkt. En wie kan 'er zig over verwonderen / daar de beeltenissen hier en Hoofdst. II. zo merkelyk verschillen / dat nu ook een of ander stuk onderscheidentlyker uitgebeeldt / en hiertoe om gemelde redenen van één Ryk nu twee gemaakt worden? In het volgende VIII. Hoofdst. word het Griekse Ryk wederom onder een geheel ander beeld vertoont in den hairigen bok in dier voegen / dat één groot hoorn, dat die bok tusschen zijne oogen had / den eersten Koning verbeelde / en vier andere hoornen, die na het breken van dat grote hoorn ontstonden / zijne Opvolgers afschetzen.

Dit Ryk / zegt de Engel / zoude verscheiden zyn van alle de Voorgaande Ryken. Deze verscheidenheid behoeft men niet te stellen / gelyk het sommigen Uitleggeren (a) is voorgekomen / in de verscheidenheid

(a) GEIERUS, CALOVIUS en anderen.

II.B.3.2.β.2.BB.

heid van het volk / aan welk deze heerschappy zoude eigen zijn / in vergelyking zo wel van het derde, als van de twee andere Ryken. Van alle drie de voorgaande Ryken was het in dien zin waar / dat dezelve van den anderen onderscheiden waren. Maar van dit alleen word het als iet byzonders gemeldt / dat het zelve van de anderen onderscheiden was. Dus zal die verscheidenheid in iet anders moeten bestaan / dat aan dit Ryk meer byzonder eigen was. En dezelve zal dan moeten gezogt worden in de byzondere gesteltheid dezes Ryks / dat namelyk het zelve bestaan zoude in de verdeelde magten van één en het zelfde Volk / staande onder verscheide hoofden / daar de voorgaande Ryken bestaan hadden in een Volk vereenigd onder één en het zelfde hoofd: waar door dit Ryk eene gansch andere gedaante van heerschappy vertonen zoude / die by geene andere / die tot daar toe was bekend geweest / konde vergeleeken worden; gelyk het dier / het welk dit Ryk verbeeldt / in deszelfs wonderlyke en ongewoone gestalte by geen der bekende dieren kon vergeleeken / of daar van met eenen eigenen naam benoemt worden. En bestigen wy hier by byzonderlyk het oog op de Joden / om welker wille en tot welker onderricht eene voorspelling van dit Ryk aan den Profeet gedaan wierd; ten hunnen opzigte ook zoude dit Ryk grootlyks verschillende zijn van de voorgaande en van eenen gansch anderen aart en bestaan; vermids zy onder en van het zelve zulke dingen zouden moeten lyden als zy noch nooit ondergaan hadden onder eene van de voorgaande heerschappyen.

Dit Ryk / door een ongemeen affchuwelyk en fchriklyk dier verbeeld zijnde / zoude dus ook uitmaken eene heerschappy alzins hatelyk en schriklyk voor de volken der aarde / die aan het zelve onderdanigheid zouden moeten bewyzen / maar by uitstek voor de Joden / om en wegens het gene zy van het zelve zouden moeten ondergaan.

Dit Ryk zoude de gansche aarde opeeten en die vertreden en verbryzelen.

Deze Macedoniers zouden zig meester maken van all' het vermogen / schatten en rykdommen der volkeren / en alom schriklyke nederlagen en verwoestingen aanrechten (*).

Een dele zoude dit reeds hun werk zijn / wanneer zy in Alexanders tyd en onder zijn bestier alle de landen van het Oosten zouden vermeesteren. En / schoon dit van reeds tot Alexander en zijne heerschappy gebragt hadde konnen worden / zo word het nochtans hier met rede meer gebragt tot de Macedoniers, eerst zijne Medgezellen en

(*) Aangaande de uitdrukking de *gansche aarde* zie het gene gezegt is op *Hoofdst.* II. 37, 38. IV. 20.

II.B.ג.a.β.2.BB.

en nu zijne Erfgenamen en nasaten / om dat Alexander door deze zijne Krygs-Oversten en de onder hen staande kryghsbenden dit alles heeft uitgevoert / en zy eigentlyk het genot daar van gehad hebben; daar Hy wegens de kortheid van zijn leven en heerschappy van alle zijne bedryven geenen anderen vrugt of genoegen gehad heeft / dan dat Hy zig in eenen korten tyd door verkregen recht van overwinning Overheerscher van alles heeft gezien / doch slegts gezien / zonder dat Hy den tyd gehad heeft om zig daar in te verblyden en 'er het genot van te nemen. Waarom ook de Heilige Geest voornaamlyk deze snelheid en wonderlyk verkregene heerschappy van dezen verwonderlyken Overheerscher van het Oosten in het zinnebeeld van den luipaard heeft willen afmalen. Maar ten anderen zouden zy dit ook noch blyven doen na Alexanders tyd door plunderingen / nederlagen / en verwoestingen / die zy zouden aanrechten in hunne gestadige oorlogen tegen elkanderen en tegen alle de genen / die maar eenigzins zouden weigeren onder hun juk te blyven of hun in alles te gehoorzamen: Gelyk wy by het vervolg over het VIIIe en XIe Hoofdst. gelegenheid zullen hebben van het een en ander verscheide voorbeelden en bewyzen te zien.

By uitstek zoude dit door hun geschieden ten opzigte van het Joodse Volk / het welk de allerdroevigste en gevoeligste ondervinding daar van hebben zoude. En dat hier op byzonder gedoelt worde / als boven reeds gezegt is / zal niemand in twyffel trekken. Maar het verdient ook nadere overweging / of door de gansche eretz (ארץ) als de grondtaal heeft / hier niet bepaaldlyker en regelregt verstaan moete worden / niet de gansche aarde, maar het gansche land, te weten het Joodse land, gelyk dit de gedagte is van den Doorluchtigen Grotius (a) en anderen (b). Dat dit woord dikwils in dien zin genomen worde / is buiten twyffel. Zie uit vele plaatzen Pſ. XXXV. 20. Spreuk. XXV. 25. Jerem. XXII. 28, 29. Dan. I. 2. IX. 6, 7. XI. 16, 19, 28, 40, 41, 42. Ook verdiende dit land by uitstek zo genoemt te worden als zijnde een land van God aan zijn Volk gegeeven naar de beloften hunnen Vaderen gedaan / en ook in zig zelven een uitnemend schoon land. Wel is waar / dat by onzen Profeet dit land elders voorkome onder eene omschryving / die het zelve nader bekend maakt / als het land des fieraads of het fierlyke land Hoofdſt. XI. 16. Maar in deze gelegenheid was dit minder noodzakelyk / om dat de Profeet / gelyk te voren reeds is aangemerkt / dit gezigte op die wyze ontfing / dat het Hem voorkwam / dat Hy zig te huis in het Joodse land bevondt en aldaar deze beesten uit de Middellandse Zee zag opko-

(a) *In h. l.*
(b) JUNIUS & TREMELLIUS *in adnott.* B. ROLLOCUS, B. BEKKER. Verg. mede onze *kanttekening.*

II.B.ב.2.β.2.BB.

komen op dat land / om te betekenen / dat de Ryken / door die beesten verbeeld / hunne magt byzonder ook over dat land zouden oeffenen / en zijn Volk / daar te huis behorende / of werkelyk wonende / onder de zelve staan zoude. Waar door dan / als tot Hem in zulk eene omstandigheid van het land gesproken wierd / Israëls land duidelyk genoeg aangeweezen wierd. En het zelve schynt dus ook enkel onder de benoeming van מדינה landschap by onzen Profeet aangeduidt te worden Hoofdst. XI. 24.

Dit althans is zeker / dat het Joodse land op eene hooggaande wyze zulk eene beroving en verwoesting van het Ryk der Macedoniers door de Seleukiden, een voornaam deel daar van uitmakende / ondervonden heeft ten tyde van Antiochus Epifanes, waar van nader by vervolg. En de Engel in zijne uitlegging van dit opeeten, vertreden en verbryzelen spreekende / maakt ook geene byzondere toepassing daar van op andere landen of volken. Maar wanneer in het voorgaande gezegt word dat de Profeet zag / dat het kleine hoorn kryg voerde tegen de Heiligen, sluit dit kennelyk in / dat daarmede ook het lighaam van dit beest tegen dezelve zig bewegde / en vervolgens / gelyk gezegt was aan het zelve eigen te zijn / met zyne yzere tanden en kopere klaeuwen alles opat, of vertrapte en verbryzelde. En mogelyk zal dat kryg voeren van dat hoorn tegen de Heiligen in de verbeelding / die 'er de Profeet van zag / voor het naaste aldus te verstaan zijn / dat dit hoorn, geweldig van zig stotende / ook het lighaam van het beest aanvoerde om alles / wat het zelve voorkwam / op te eeten of te vertrappen en te verbryzelen / en dat wel in dat land / en dus ook onder het volk van dat land / waar in de Profeet het zelve zag. Welk alles ons dan klaarlyk bepalen zal tot het Joodse land en het heilige volk van God in het zelve / op welks vervolging en verdrukking de uitlegging van den Engel eeniglyk te huis brengt alles wat van de bedryven van dit dier gezegt word. Gelyk wy dan ook gemakkelykst begrypen / hoe de Profeet dat zag / dat dit kleine hoorn tegen de Heiligen krygde, en zulks zo eenvoudig en met die weinige woorden uitdrukke / zonder dat Hy zegge / of en hoe Hem zulke Heiligen vertoont waren / en op wat wyze dat hoorn dezen Heiligen kryg aandeed.

Belangende de tien hoornen, welke dit beest vertoonde; hoornen, als boven reeds gezegt is / zijn een zeer gepast zinnebeeld van Koningen, en voornaamlyk van zulke / die zig door hunne strydbaarheid beroemd gemaakt / en een Ryk gesticht / of uit deszelfs verval hersteld hebben (*).

Door deze tien hoornen nu verstaan de Uitleggers / die met ons dit dier-

(*) Conf. Clar. VENEMA *Differt. ad Vatic. Dan. pag.* 371.

II.ↄB..a.β.2.BB.

vierde dier op de heerschappy van Alexanders nasaten toepassen (doch meest ziende op de Koninkryken van de Lagiden en Seleukiden of dat van de Seleukiden alleen) gemeenlyk tien Koningen of van die twee genoemde Ryken door elkanderen genomen / of wel in dat der Seleukiden alleen / die na elkanderen hebben geregeert tot op den tyd van Antiochus Epifanes, op wien zy het zinnebeeld van het kleine hoorn geheel en alleen toepassen. Maar hier tegen strydt vooreerst dat volgens de geschiedenis meer dan tien Koningen voor Antiochus Epifanes in Egipte en Syrie geregeert hebben / uit welke dan alleen willekeurig en zonder genoegzame redenen tien uitgekozen worden. Gelyk dan deze Uitleggers onder elkanderen ook gansch zeer verschillen in de optelling van die Koningen (*). En wat het Ryk der Seleukiden alleen betreft / daarin zyn 'er geen tien, maar slegts zeven voor Antiochus Epifanes geweest. Ten tweden is het zeer klaar / dat de tien hoornen geen tien achtereen-volgende Koningen verbeelden / maar tien Koningen / die gelyk-tydig regeeren zouden / en wel zo / dat wanneer die zig reeds in hunne heerschappy zouden gestelt hebben / alsdan het kleine hoorn zig verheffen zoude / en drie daar van uitstoten. En ten derden is ook deze verklaring onbestaanbaar om deze rede / dat men geene zulke drie uitgestotene hoornen, of drie vernederde Koningen / aanwyzen kan / die door Antiochus Epifanes zyn uitgestoten / als in vervolg nader zal gezegt worden.

Gelyk van de benaming van Koningen in de uitlegging van dit gezigte vers 22. dus gebruikt word / dat 'er mede aangeweezen worden onderscheidene soorten van Koningen / zig vertonende in onderscheidene Koninkryken; zo hebben wy van ook deze benaming alhier dus op te vatten / dat door tien Koningen, welke de Engel zegt door de tien hoornen beduidt te worden / hier verstaan worden niet slegts tien byzondere Koningen / zo als die ook in één en het zelfde Ryk op elkanderen volgen konnen / maar tienderlei zulke Koningen / die een on-

(*) Fr. JUNIUS noemt deze volgende *Seleukus Nikator*, *Antiochus Soter*, *Antiochus Theos*, *Seleukus Kallinikus*, *Ptolemeus Euergetes*, *Seleukus Keraunus*, *Antiochus de Grote*, *Ptolemeus Filopator*, *Seleukus Filopator*, *Antiochus Epifanes*. De wydberoemde GROTIUS maakt wederom deze optelling *Ptolemeus Lagus-zoon*, *Seleukus Nikator*, *Ptolemeus Eupator*, *Ptolemeus Euergetes*, *Seleukus Kallinikus*, *Antiochus de Grote*, *Ptolemeus Filopator*, *Ptolemeus Epifanes*, *Seleukus Filopator*, *Antiochus Epifanes*. By den Heer BEKKER zyn de tien Koningen hier bedoeld *Ptolemeus Lagus-zoon*, *Ptolemeus Filadelfus*, *Antiochus Theos*, *Ptolemeus Euergetes*, *Ptolemeus Filopator*, *Antiochus de Grote*, *Ptolemeus Epifanes*, *Seleukus Filopator*, *Ptolemeus Filometor*, *Ptolemeus Euergetes*, anders *Fyskon* genaamd. Noch eene andere optelling vindt men by *Casp.* ABELUS *l. l.*

II.B.ℶ.a.β.2.BB.

onderscheiden Ryk gesticht hebben / en dat ook / uitgenomen de drie / die door het kleine hoorn wierden uitgeroeit / in hunne opvolgers hebben voortgeplant / tienderlei Koningen, met één woord / tien onderscheidene Koninkryken beheerschende: die van hier voorkomen als onder welken die heerschappy verdeelt zoude zyn / die door dit vierde dier word afgemaalt / namelyk de heerschappy van de genen / die na Alexander de bezitters zouden zyn van zyn veroverd / en by zynen dood nagelaten / Koninkryk.

En nader nog / als aangeweezen is / hebben wy dan hier te verstaan die tienderlei Koningen / die in deze heerschappy van Alexander zig zouden vertonen in dien tyd / als die Koning / die door het kleine hoorn verbeeldt word / zig verheffen zoude / door wien dan drie van deze Koningen zouden vernedert worden.

Vragen wy vervolgens / hoe de geschiedenis de vervulling hier van opgeve / en wie dan de tien Koningen zyn / die hier bedoelt worden; het is in het gemeen bekend / en wy zullen over Hoofdst. VIII. gelegenheid hebben om het onderscheidenlyk voor te dragen / dat na den dood van Alexander zyne Bevelhebbers eerst zyne staten onder zig verdeelt hebben / doch naderhand / oneéns geworden zynde / om den grootsten brok gestreden hebben / en dus die verdeeling tot verscheide ryzen grootlyks verandert is / zo dat daar uit verscheide Koninkryken ontstaan zyn. Daar beneven hebben ook anderen / die zekere gedeelten van Alexanders heerschappy als Landvoogden onder die Opperbevelhebbers bestiert hadden / of op eene andere wyze zig hier toe bevoegd rekenden / zig van sommige landen meester gemaakt / en daar in Koninkryken gesticht. En dus zyn dan volgens de geschiedenis de hier bedoelde tienderlei Koningen deze volgende: De twee Koningen in Azie, Antigonus en Demetrius, Lysimachus Koning van Thracie, de Koningen van Macedonie, van welke Kassander de eerste geweest is / de Koningen van Egipte, Lagiden genaamd naar Lagus, Vader van den eersten Koning Ptolemeus, de Koningen van Pergamus, van welker Ryk Fileiérus de stichter was / die van Bithynie, Bas of Zipoëtes met zyne nasaten / die van Pontus, Mithridates met de zynen / die van Kappadocie, Ariarathes met de zynen / en die van het Atropatise Medie, Atropates met de zynen.

Van Antigonus, Demetrius en Lysimachus zal hier na gesproken worden / als wy hen beschouwen zullen als de drie uitgerukte hoornen / die voor en door het kleine hoorn wierden uitgerukt.

Betreffende het Koninkryk van Macedonie, dit geweest viel by de eerste verdeeling van Alexanders staten nevens Griekenland aan Antipater te beurte. Naderhand wierd het zelve toegeweezen aan Kassander, die zig nevens Ptolemeus en Lysimachus den Koninklyken titel en kroon aanmatigde / na dat Antigonus en Demetrius hun hier in waren voorgegaan. Vervolgens wierd dit Ryk door Demetrius inge-

II.B.ↄ.a.β.2.BB.

genomen / die het rasch wederom kwijt raakte / vermids Pyrrhus, Koning van Epirus / de zyde van Demetrius tegenpartyders gekosen hebbende / 'er zig meester van maakte. Doch het wierd dezen wederom ontnomen door Lysimachus, die het vyf jaren lang inhieldt / maar / in oorlog geraakt zynde met Seleukus, in eenen beslissenden slag in Frygie te gelyk zyn leven en Ryk verloor. En na Seleukus wierd Ptolemeus Keraunus bezitter van dit Ryk / en naderhand bleef het zelve eenigen tyd in het huis van Demetrius.

Het Koninkryk van Egipte kreeg insgelyks zynen eersten oirsprong uit de verdeeling van Alexanders staten / by welke het zelve al van den beginne af aan Ptolemeus Lagus-zoon wierd toegeweezen als eene Landvoogdy / over welke Hy het bestier ontfing. Hy maakte het tot een Koninkryk / wanneer Hy als gezegt is / zig zelven tot Koning maakte. En by de vierde en laatste verdeeling behieldt Hy niet alleen dit Koninkryk / maar bekwam 'er noch by Celesyrie / Fenicie en Judea; en heeft dit Ryk in eenen langen reeks van Opvolgers voortgeplant.

Van het Koninkryk van Pergamus (of het Pergameense Azie) wierd Filetérus de eerste grondlegger op deze wyze. Een Tianeeër van afkomste zynde / en uit een gering geslachte gesproten / wist hy zig nochthans door zyne dapperheid en getrouwheid zo wel gezien te maken by Lysimachus, dat deze aan Hem de zorge en bewaring van de schatten in het Kasteel van Pergamus aanvertrouwde. Doch Hy / voor Lysimachus vrezende om de gemeenzame vriendschap / welke Hy gehad had met Agathokles, den oudsten zoon van Lysimachus, die door zynen Vader wierd omgebragt / verzuimde niet / wanneer 'er om die rede straks een oorlog tusschen Lysimachus en Seleukus ontstond / zig zelven meester te maken van dat Kasteel. En zig steeds voegende by den genen / die de magtigste was en de overhand had / wist Hy zynen staat zo wel te bevestigen / dat Hy te Pergamus als Koning bleef regeeren en een ryk stichtte / het welk / lang bestaan hebbende / ook door den tyd grootlyks toegenomen is en zeer magtig geworden eerst onder Eumenes den I. broeders-zoon van Filetérus en deszelfs opvolger Attalus den I, en noch meer onder Eumenes den II, zoon van Attalus, aan wien de Romeinen dat gansche gedeelte van Azie, dat aan het Syrise Ryk onderhorig geweest / doch door hun aan Antiochus, den Groten, ontnomen was / vereert hebben.

In Bithynie hadden de voorouders van Zipoëtes, 't zy als Koningen of als Landvoogden / de heerschappy gehad; en zyn Vader Bas of Bias had Alexanders bevelhebber / dien hy afgezonden had / om dit land te veroveren / zo goeden wederstand geboden / dat Hy zynen aanslag miste. Maar naderhand evenwel ook dit geweest door de magt der Macedoniers hebbende moeten bukken / wist Zipoëtes 'er zig van te ontslaan / en zig zelven aldus in het bezit der Koninklyke heerschappy

py

II.B.3.a.β.2.BB.

op te stellen / die Hy zedert handhaafde en in zijne nasaten voortplantte.

Op gelyke wyze wierd het Koninkryk van Pontus allereerst door Mithridates opgeregt. Hy was een Persiaan van afkomste / en wel uit het geslagte van eenen der zeven Persiaanse Vorsten / die den Mager Smerdis hadden omgebragt; en zijne voorouders hadden onder de Persiaanen als Landvoogden in Pontus het gezag gevoert.

Met Antigonus in den oorlog tegen Eumenes gemeenzame vriendschap houdende / geraakte Hy in zijnen haat wegens eenen droom / dien Antigonus gehad had / dat Hy namelyk goud gezaaid hebbende in eenen akker / Mithridates dat afmaaide en naar Pontus bragt. En van dezen haat van Antigonus jegens Hem kundschap bekomen hebbende / en bemerkende / dat die toeleg maakte op zyn leven / bergde Mithridates zig in tyds / en vluchtte naar Pontus, en maakte daar meester te wezen / en regtte 'er een Koninkryk op / het welk door de Romeinen vernietigt is / na dat zijne nasaten tot in het agtste geslachte het zelve bezeeten en beheerst hadden.

Kappadocie was door een groot gedeelte door Alexander zelven ingenomen. En de inwoonders van dat gewest zig in vryheid herstelt hebbende / middelertyd Alexander tegen Darius oorloogde / wierden zy wederom tot onderdanigheid gebragt door Perdikkas, die het zelve aan Eumenes te bestieren gaf. Maar Ariarathes, de twede van dien naam / wiens voorouders onder de Persiaanse heerschappy dit land onder den titel van Landvoogden bestiert hadden / gelyk laatstlyk noch zijn vader Ariarathes het zelfde gezag daar gevoert had / na den dood van Perdikkas en Eumenes zijne kans waarnemende / wanneer Antigonus en Seleukus te zamen in oorlog waren / heroverde dit landschap en stichtte in het zelve een Koninkryk / het welk zijne nakomelingen geruimen tyd na Hem bezeeten hebben.

Eindelyk wat aangaat het Atropatise Medie, zo genoemd naar Atropates, die aldaar een Koninkryk gesticht heeft; deze Atropates, in den oorlog van Darius met Alexander tot bevelhebber over de Meders gesteld geweest zijnde / behieldt zijne Landvoogdy by de eerste verdeeling van Alexanders staten onder Perdikkas, die zijn zwager was / maar Hy verloor dezelve by de twede verdeeling onder Antipater. Door deze verongelukking verbitterd geworden zijnde / maakte Hy zig meester van dit gedeelte van Medie, anders klein Medie en zedert naar Hem het Atropatise Medie genoemd / en regtte 'er een Koninkryk op / in welk Hy tot op Strabôs tyd opvolgers gehad heeft (*).

Deze tien Koninkryken / die in de wyduitgestrekte heerschappy van Alexander vroeger en later ontstaan zijn / en in welke die heerschappy is verdeeldt geworden / geeft de historie aldus zeer duidelyk

(*) Verg. I. *Deel*, *bladz.* 539.

II.B.ℶ.a.β.2.BB.

ryk op (*). En wel zien wy hier tien Koninkryken / die 'er alle tien reeds geweest zijn eer het Ryk der Seleukiden, door Seleukus Nikator gesticht / wierd opgeregt / of immers eer dat tot zijne hoogte gebragt wierd; gelyk dit het verband van de voorzegging vereischt / mede brengende / dat 'er deze tien hoornen van het vierde dier reeds zijn zouden / aleer dat het kleine hoorn, Seleukus en zijne Opvolgers beteekenende / zig zoude verheffen, als hier na getoont zal worden.

Drie van deze Koninkryken door Seleukus te niet gedaan zijnde / ontstonden 'er naderhand in het Ryk van Seleukus twee andere / met name dat van Baktrie en Armenie (†); welke gevoegd zijnde by dat der

(*) Zie van dit alles breder by den Hooggeleerden Heer VENEMA *Differt. ad Vatic. Dan. pag.* 347—364, die daar ook rede geeft, waarom hier het Koninkryk van *Indie*, door *Sandrokottus* ten tyde van *Seleukus Nikator* gesticht, als mede dat van *Parthie*, door *Arsakes* opgeregt, in geene aanmerking komen. En zyn Hoog-Eerw. merkt ook billyk aan, dat schoon 'er hier of daar behalven de bovengemelde Ryken noch een of ander geweest mogte zyn, het zelve in dit Gezigte met rede worde voorby gegaan, om dat het van minder belang en geduurzaamheid geweest is, en de evenredigheid der vertoninge, byzonder in de *tenen* van het *beeld*, ook eene bepaling tot het tiental vereischte.

(†) Om van deze twee Ryken nu ook volgens myne belofte I. *Deel*, *bladz.* 222. by deze gelegenheid iet naders te zeggen, zal ik 'er kortlyk het volgende over aantekenen. Het Koninkryk van *Baktrie* (een volkryk en zeer vrugtbaar geweft in Opper-Azie, naar het zeggen van JUSTINUS *Lib.* XLI. *cap.* 4. wel duizend steden in zig bevattende) heeft zyn begin genomen door zekeren *Theodotus*, die over dat geweft de Landvoogdy bekleedende, ten tyde van *Antiochus Theos*, opentlyk afviel van de Syro-Macedonise heerschappy, en den titel van Koning aannam. Waarschynlyk was deze *Theodotus* afkomstig uit de Grieken, die door *Alexander* in dit en andere bovenlanden gebragt en daar gelaten waren; die al kort na *Alexanders* dood, uit misnoegen over de handelwyze, die met hun gehouden was, tegen de Macedoniers opstonden, maar voor dien tyd hun oogmerk niet bereiken konden, vermids zy op het bevel van *Perdikkas* door *Python* wederom tot onderdanigheid gebragt wierden. Vid. JUSTINUS *l. l.* DIOD. SIC. *Lib.* XVIII. *cap.* 7. *pag.* 262 & 263. & STRABO *Lib.* XI. *pag.* 784 & 785. & *Lib.* XV. *pag.* 1006. Aangaande het Koninkryk van *Armenie* bericht ons STRABO *Lib.* XI. *pag.* 804. dat het zelve van de Persianen aan de Macedoniers en van dezen tot de Syro-Macedoniers overgegaan zynde, de laatste, die aldaar het bestier gehad heeft, geweest is *Orontes*, een Persiaan van afkomste, uit het geslagte van eenen der zeven Persianen (die den Mager *Smerdis* hebben omgebragt) en vervolgens dit geweft onder *Antiochus den Groten* in twee Koninklyke Landvoogdyen is verdeelt geworden, die aan *Artaxius* en *Zadradius* gegeeven zyn: maar dat deze twee straks tot de Romeinen afgevallen zyn, en vrye Ryken opgeregt hebben, die hunne nasaten na hen bezeeten heb-

II.B.3.a.β.2.BB.

der Seleukiden zelve het tiental wederom vervullen. En deze zijn van de tien Koninkryken, in welke het Ryk van Alexander na zijnen dood ten laatsten is verdeeld geweest / en die in het beeld, dat Nebukadnezar zag in zijnen droom / afgeschetst wierden door de tien tenen der voeten, door welke verbeeldt worden de tien Koninkryken / in welke de heerschappy van Alexander verdeelt zoude worden / zo als die zig vertonen zouden in den laatsten tyd van die heerschappy / aleer en wanneer dezelve deels door de Romeinen deels door de Parthers zoude te niet gedaan worden.

Wel is waar / dat sommige van deze Koninkryken niet zijn bezeeten geweest door de Macedoniers, eerst bevelhebbers en naderhand erfgenamen van Alexander, als daar zijn dat van Pontus, Kappadocie, Bithynie en Medie. Maar zulks vereischt ook dit gezigte niet noodzakelyk. Het is genoeg / dat de nagelatene heerschappy van Alexander aldus in der daad in tien Koninkryken is verdeelt geworden / en dat de voornaamste en magtigste van dezelve door de Macedoniers zijn gesticht geweest. En Hoofdst. VIII. 22. word het ook niet duister te kennen gegeeven / dat alle de Koninkryken / in welke zijne heerschappy verdeelt zoude worden / niet van zijn volk zijn zouden / aangezien aldaar van de voornaamste van die Koninkryken / door de vier hoornen afgebeeld / onderscheidenlyk gezegt word dat die uit zyn Volk zijn zouden / als van ter zyden wyzende op andere Ryken / die mede in zijne nagelatene heerschappy ontstaan / doch niet uit zijn volk zyn zouden. Daarboven verdient hier aangemerkt te worden / dat Alexander zelf gewilt hebbe / dat de vreemden / welker land hy verovert had en die Hy by zijn leven met de Macedoniers zo veel mogelyk zogt te vereenigen / als één volk met de Macedoniers en door zijne nasaten en opvolgers zouden worden aangezien; en dus ook alle de genen / die na Alexanders tyd de landschappen van het Oosten en van geheel Azie be-

hebben, maar in *Tigranes* wederom zyn vereenigt geworden. By DIODORUS SICULUS vindt men (*in Eclog. pag.* 517.) gewag gemaakt van *Ardoatus*, Koning van Armenie, by wien *Ariarathes*, die het Ryk van Kappadocie gesticht heeft, hulpe zogt. Uit het eene en het andere is zo veel te besluiten, dat dit Ryk onder de voorsaten van *Antiochus den Groten* eenen eigenen Koning gehad heeft, doch onderdanig aan en afhankelyk van de *Syro-Macedonise* Koningen, en dus in der daad niet veel meer dan eenen Landvoogd, den titel van Koning voerende. Maar na den afval van *Artaxius* en *Zadradius*, is het zelve tot een onafhankelyk Koninkryk geworden, en dus eene nieuwe heerschappy onder de nagelatene staten van *Alexander*, zynde wel eerst tusschen die twee en hunne Zonen na hen verdeelt geweest, doch rasch wederom tot één Koninkryk geworden onder *Tigranes*, nakomeling van *Artaxius*, die *Artanes*, Zoon van *Zadradius*, overwon en geheel Armenie in bezit kreeg.

II.B.ℷ.a.β.2.BB.

bestiert hebben / by de Historie-schryvers als opvolgers van Alexander aangemerkt en dus benoemt worden: onder welke van ook Atropates, Filetérus, Mithridates en anderen eene wettige plaats bekleden (*).

Of het vierde dier, deze vierde heerschappy afschetzende / en welks tien hoornen deze tien Koningen verbeelden / al aanstonds in het gezigte met die tien hoornen te voorschyn kwam / word wel niet onderscheidenlyk gezegt. Maar het komt my nochthans zo voor / dat de bewoordingen / met welke van dit vierde dier en deszelfs vertoning aan den Profeet in zijnen droom gesproken word / zulks duidelyk mede brengen / aangezien Hy het zelve aanstonds als Hy 'er van begint te spreken / dus beschryft als hebbende tien hoornen, even zo als Hy van de twee arendsvleugelen van den leeuw en de vier hoofden van den luipaard gesproken had. En wanneer wy op het beloop en oogmerk van dit gezigte aandagtiglyk letten / zullen wy rasch gewaar worden / dat zulks ook zeer gevoegelyk zo vertoont wierd / offchoon het waar is / dat de heerschappy van Alexander na zijnen dood niet aanstonds in deze tien Koninkryken is verdeelt geworden / maar dezelve met eenig verloop van tyd / het eene vroeger / het andere later / daar in ontstaan zijn; gelyk ook de Engel zelf dat te kennen geeft als Hy zegt in dat Koninkryk, de heerschappy der Macedoniers na Alexander, zullen tien Koningen opstaan. Wy hebben dan te begrypen / dat volgens het oogmerk van dit gezigte deze vierde heerschappy aldus hier vertoont worde in die volle form / welke dezelve bekomen zoude / en die eene byzondere eigenschap van dezelve zoude uitmaken; en wel *byzonder* / zo als het zelve zig in die gestalte vertonen zoude in dien tyd als *noch een* ander Koninkryk daar in zoude opstaan / van welk de Joden zeer veel te lyden zouden hebben: welk stuk duidelyk te vertonen / een voornaam gedeelte van het oogmerk van dit Gezigte / ja het hoofd-doeleinde daar van uitmaakt. En deze laatste aanmerking leidt ons als van zelfs om over te gaan tot

Het kleine hoorn,

het welk al van den beginne nevens de tien andere zig opdeed / maar *wegens* zijne kleinheid van Daniel nauwlyks bemerkt wierd; maar *naderhand* verhief het zig in de hoogte en sprak en deed grote dingen: *en de Engel* / in zijne Uitlegging daar van sprekende / zegt dat dit beduide eenen anderen Koning, die na hen, dat is na de tien Koningen, door

(*) Conf. CURTIUS *Lib.* VIII. *c.* 4. ARRIAN. *Lib.* VII. *pag.* 279, 283. HERODIAN. *Lib.* VI. *cap.* 2.

II.B.ב a.β.2 BB.

door de tien grotere hoornen verbeeld / zoude opstaan / beschryvende verder de verrichtingen van dien Koning / door de bedryven van dit hoorn in het Gezigte uitgebeeld vers 24^b en 25.

Byna alle de Uitleggers / die met ons in de onderstelling nopens het hier bedoelde Ryk eens zijn / passen dit zinnebeeld van het kleine hoorn / als met een woord reeds gezegt is / geheel en alleen toe op Antiochus Epifanes: doch ten onrechte / vermids 'er verscheidene gewigtige redenen zijn / die zulks niet toelaten; gelyk de hooggeleerde Heer Venema op de volgende wyze zeer duidelyk aantoont (a).

Dit kleine hoorn kan Antiochus alleen niet betekenen /

a. Om dat men volgens dat begrip de tien hoornen niet kan aanwyzen / onder welke / niet als achtereen gevolgd / maar gelyktydig en noch in wezen zijnde (als reeds gezegt is / hier klaarlyk de mening te zijn) dit kleine hoorn opkwam.

b. Om dat Antiochus Epifanes, wanneer Hy zig opdeed / zulk een niet geweest is / als dit kleine hoorn afschetst. Hy was de zoon van Antiochus, den Groten, en broeder van Seleukus Filopator, den voorgaanden Koning. Dezen volgde Hy op in het zelfde Ryk van Syrie / dat toen noch magtig en aanzienlyk genoeg was. Hoe kan hy dan voorkomen als zulk een / die van kleine en geringe beginselen tot grootheid van gezag en magt is opgesteegen? Of zoude het daarom zijn / als men gemeenlyk aanmerkt / dat Hy te Rome gyzelaar geweest is / eer Hy Koning wierd? Wat doet dit tot het Koninkryk / dat Hy verkregen heeft? Wat betrekking heeft het tot de Koninklyke waerdigheid ten opzigte van welke de Koning / die hier bedoelt word / als een klein hoorn beschreven word / om te kennen te geven dat hy alsdan / wanneer Hy zig eerst zoude beginnen te vertonen onder de Koningen of beginnen een Ryk op te regten / gering en onaanzienelyk zoude zijn? Op geenerhande wyze kan men zeggen / dat de beginselen van het Ryk van Antiochus Epifanes gering en verachtelyk geweest zijn.

c. Op Antiochus Epifanes is het ook niet toepasselyk dat 'er gezegt word / dat het aanzien van dit kleine hoorn / na dat het zig opgeheven had / groter was dan zyne Medgezellen vers 20. Want wat heeft Antiochus Epifanes gehad / of wat heeft Hy verricht / waar door Hy boven Seleukus Nikator of Antiochus, den Groten, zijne voorsaten / of boven Ptolemeus Lagus-zoon en Ptolemeus Euergetes uit de Lagiden zoude hebben uitgemunt? In de bestiering van het Ryk heeft Hy zig wel zeer gedraagd / maar niet roemruchtig gemaakt / en veel minder roemruchtiger en uitnemender dan de genoemde Vorsten. Zijne kryqstochten tegen Egipte zouden in staat geweest zijn om Hem eenigen roem in het stuk van oorlogszaken te verwerven; maar zy wierden

(a) *Diss. ad Vatic. Dan. pag.* 282-287.

II.B.3.a β.2.BB.

den door een al te schandelyk uiteinde beweekt / daar Hy door het enkele bevel van de Romeinen genoodzaakt wierd van daar op te breken.

d. Eindelyk kan men ook niet aanwyzen / welke de drie hoornen zijn / die door Antiochus Epifanes zijn uitgestoten / het zy dat men 'er Koningen / of / gelyk het zinnebeeld vereischt / Koninkryken door verstaan wille. De Uitleggers / die wy in het oog hebben / wyzen ons hier op Seleukus Filopator, broeder van Antiochus, (wiens nagelatene kroon Hy aan deszelfs wettigen erfgenaam Demetrius onthieldt) en Filometor en Euergetes den II, Koningen van Egipte na elkanderen / als de Heer Bekker (a) doet / of / gelyk een ander geleerd man (b) / op Filometor, Koning van Egipte / Artaxias Koning van Armenie en Demetrius broeders-zoon van Antiochus. Maar het eene nog het andere kan bestaan.

Antiochus heeft wel aan de twee broeders Filometor en Euergetes den II. (anders Fyskon genaamd) grote moeite gemaakt en geen geringe voordeelen op dezelve behaalt; maar het is 'er zo verre af / dat Hy hen van den troon verstoten of hun Koninkryk te niet gedaan hebbe / dat Hy / schoon Hy in den beginne zulks scheen te zullen doen / op het bevel van de Romeinen uit hun land de wyk heeft moeten nemen / als zo even gezegt is en nader gezien zal worden op Hoofdst. XI. 29, 30. Dus bleef Filometor zijn Ryk behouden. En na Hem bezat het Euergetes, en zijne nasaten.

Demetrius wierd wel door Antiochus van het Ryk verstoken; maar Hy heeft Hem niet gedoodt en zelfs niet voor altoos van het Ryk beroofd; het welk Demetrius naderhand bekomen heeft / den zoon van Antiochus gedoodt hebbende. Ook was Demetrius, doe Antiochus het Ryk verkreeg / geen Koning / veel min een hoorn, dat is een aanzienelyk Koning; want Hy was toen te Rome als gyzelaar. Nopens Artaxias verhaalt Appianus (c) dat Hy door Antiochus, kort voor zijnen dood / overwonnen en gevangen genomen wierd; maar geenzins / dat Hy van Hem gedoodt of van zijn Ryk beroofd / en noch minder dat zijn Ryk te niet gedaan wierd; en dus kan Hy in geenen opzigte voor een uitgerukt hoorn worden aangezien. Voeg daar by dat Artaxias volgens de eigene onderstelling dezer Uitleggeren hier in geene aanmerking komen kan / naardien Hy door hun onder de hoornen van het

(a) *Uitlegg. bladz* 451, 452.

(b) CASP. ABELUS *Histor. Monarch. pag.* 13. PORFYRIUS, als men by HIERONYMUS zien kan, had byna dezelfde gedagten, gevende Hy hierop *Filometor* en *Euergetes*, Koningen van Egipte, en *Artaxias*, Koning van Armenie.

(c) *In Syriacis pag* 117.

II.B.ℶ.a β.2.BB.

het beest niet gerekent word. Seleukus Filopator kan het minste van allen eene plaats bekleden onder de drie uitgerukte hoornen; vermids hy niet door toedoen van Antiochus, maar wel van Heliodorus, omgekomen is/ en uit zijn eigen geslagte Opvolgers in het Ryk gehad heeft. Waarom het te verwonderen is/ dat de Doorluchtige Grotius hier mede op dezen Koning en zijnen Zoon Demetrius gedagt hebbe/ voegende voor eenen derden daar by Ptolemeus Filopator, of liever Filometor, gelyk Hy op vers 24. zig uitdrukt.

Wy konnen ons dierhalven by Antiochus Epifanes geheel en alleen hier niet bepalen/ maar/ gelyk de straks genoemde Hooggeleerde Heer Venema aan de hand geeft (a)/ door dit kleine hoorn hebben wy te verstaan Seleukus Nikator, stichter van het Ryk der Syro-Macedoniers, die/ deels zelf/ deels in zijne Opvolgers/ volkomelyk daar gestelt en vervult heeft all' het gene van dit hoorn alhier gezegt word: makende deze Seleukus met zijne Opvolgers dan te zamen uit den stam der Syro-Macedonise Koningen, die onder dit zinnebeeld vertoont word eerst in deszelfs opkomste in/ en ten tyde van/ Seleukus Nikator en daar na in deszelfs vyandlyke bedryven tegen het Volk van God/ voornaamlyk gepleegd door Antiochus Epifanes.

Onderscheidenlyker hebben wy vervolgens dezen aangaande te bezien en in de vervulling na te gaan/ 1. hoe dit hoorn hier beschreven worde als een klein hoorn in zijne eerste opkomste; 2. de uitrukking van drie uit de tien hoornen voor het zelve; 3. de verheffing van dit hoorn na en boven de tien andere; 4. de verscheidenheid deszelfs van de andere; en eindelyk 5. de bedryven, die aan dit hoorn worden toegeschreven.

1. Klein word dit hoorn genoemd en dus beschreven ten aanzien van zijne eerste opkomste in dier voegen/ dat het zig wel aanstonds by en nevens de tien andere hoornen vertoonde/ doch in eene zeer geringe gestalte; zo dat het in den eersten van den Profeet niet eens bemerkt wierd/ maar by nadere achtgeving op de hoornen van het beest wierd Hy ook dit kleine hoorn daar by gewaar/ en zag toen met eenen dat het zig begon te verheffen en hoger wierd dan de andere; gelyk dit te voren op vers 8 is aangewezen. Zeer duidelyk word hier mede verbeeldt/ dat de stichter van het nieuwe Koninkryk/ die met dit zinnebeeld bedoelt word/ gansch gering en van weinig aanzien zijn zoude/ als Hy zig eerst by en onder de overige Bevelhebbers en Koningen/ die het Ryk van Alexander onder zig verdeelen zouden/ vertonen zoude. En dit is volkomelyk waar geweest in Seleukus, naderhand Nikator bygenaamd; 't zy wy Hem aanmerken in dien tyd/ wanneer de Bevelhebbers van Alexander den titel van Koningen

(a) *Diss. ad Vatic. Dan. pag.* 289, 290. *coll.* 374.

II.B.ℑ.a.β.2.BB.

gen noch niet aangenomen hadden; het zy na dat zulks reeds door eenigen van hun geschied was. Wanneer / na den dood van Alexander, zijne Bevelhebbers den titel van Koningen noch niet aangenomen hadden / maar nochthans reeds het gezag en de magt daar van bezaten / bekleedde Seleukus onder hen de laagste plaats / en Hy was toen in eenen geringen staat. In de eerste verdeeling van het Ryk / by welke Kassander, Lysimachus en Ptolemeus, die hier het meeste in aanmerking komen / wyduitgestrekte landvoogdyen verkregen / die zy naderhand tot Koninkryken maakten / kreeg Seleukus niets; maar Hy moest 'er zig mede te vreden houden / dat Hy als Bevelhebber over het Koninklyke regiment ruiters / het welk den naam droeg van de Vrienden of Medgezellen (*), aangestelt / of in dat gezag bevestigt wierd. Een tyde van de twede verdeeling / wanneer de anderen zig in hunne Landvoogdyen reeds gevestigt en die uitgebreidt hadden / verkreeg Hy de Landvoogdy van Babylonie. Maar Hy wierd door Antigonus, die zig meester maakte van Azie / daarvan berooft / en genoodzaakt zijnen toevlugt te nemen tot Ptolomeus. En hebbende weten uit te werken / dat Ptolemeus, Lysimachus en Kassander zig tegen Antigonus en zijnen zoon Demetrius te zamen vereenigden en hun den oorlog aandeeden / had Hy het aan Ptolemeus te danken / dat Hy door de hulpe / die Hy van Hem ontfing / in staat gestelt wierd om zig van Babylonie te verzekeren. Waar van Hy kort daar na door Demetrius wederom ontzet wierd; doch het zelve hernam en van dien tyd af in eene bestendige bezitting daar van bleef / en zijne heerschappy in de aangrenzende landschappen uitbreidde. En hier mede begon Hy dan van meerder aanzien te worden. De gemelde oorlog geëindigt zijnde / wierd het Ryk van Alexander onder die vyf Bevelhebbers in dezer voegen verdeelt / dat Kassander Opper-bevelhebber van Europa zijn zoude / Lysimachus Thracie met de aangrenzende landschappen / Ptolemeus Egipte en de nabuurige gewesten van Libye en Arabie / en Antigonus met Demetrius geheel Azie voor zijn deel hebben zoude. Maar wanneer een nieuwe oorlog onder hen ontbrandt was / en Demetrius eene zeer beroemde overwinning op Ptolemeus behaalt en Hem Cyprus ontweldigt had / nam Antigonus de allereerste den titel van Koning aan. En de anderen Hem

daar

(*) APPIANUS ALEXANDRINUS *Syr. pag.* 124. dit aantekenende, noemt dit regiment ruiters *ἵππος ἑταιρικὴ de ruitery der Vrienden* of *Medgezellen*, of die men de *Vrienden* noemde. En dikwils vindt men ook by ARRIANUS gewag gemaakt van deze *ἑταῖροι Vrienden* of *Medgezellen*, als uitmakende een uitstekend gedeelte van *Alexanders* ruitery, gelyk Hy 'er ook onder zyne voetknechten had, die dezen naam droegen. Die dezen aangaande eenig nader bericht begeert, zie FREINSHEMIUS *in Indicis Curtiani voce Amicitia.*

II.B.ℨ.a.β.2.BB.
daar in navolgende / deed Seleukus zulks ook. Maar des niet tegenstaande bleef Hy evenwel noch een klein hoorn, zo in vergelyking met de overige Koningen / als met dien staat / welken Hy naderhand verkregen heeft. Want ter dier tyd had Hy Syrie noch niet / en was dus noch geen Koning van de Syro-Macedoniers. Dit verkreeg Hy eerst doe Antigonus t'onder gebragt was; van welken tyd af Hy zig meer verheven en als een aanzienlyk hoorn vertoont heeft.

2. Dit nu / zeide de Godspraak / zoude op deze wyze geschieden / dat door dit kleine hoorn drie andere zouden worden uitgerukt, dat is te zeggen / door dezen Koning drie van de tien vernedert zouden worden vers 8. verg. vers 24. En deze drie door Seleukus vernederde hoornen zijn Antigonus, Demetrius en Lysimachus, alle drie magtige en strydbare Vorsten / die met grote redenen onder de hoornen van dit beest geteld worden.

Antigonus was een van de voornaamsten onder de Bevelhebbers van Alexander, en verkreeg by de eerste verdeeling van het Ryk Pamfilie / Lycie en groot Frygie (waarin Hy by de twede bevestigd bleef) en by de derde geheel Azie. Doch nieuwe onlusten ontstaan en het huis van Alexander uitgeroeid zijnde / geraakte Hy voor de twede maal in oorlog met Kassander, Lysimachus, Ptolemeus en Seleukus, die zig te zamen tegen Hem en zijnen zoon Demetrius verbonden hadden. En schoon het Hem en zijnen zoon in dezen oorlog zo wel gelukte / dat Hy dieswegens / als gezegt is / de Koninklyke Kroon opzette; namen zyne zaken binnen vyf jaren zulk eenen slegten keer / dat Hy / wederom met de Bondgenoten in oorlog geraakt zynde / by Ipsus in Frygie geheellyk overwonnen en gedoodt / en te gelyk zyn Ryk vernietigt wierd. Dus nu wierd Hy wel door de vereenigde krachten van de Bondgenoten t'onder gebragt; maar Seleukus was de gene / die 'er het allermeeste de hand in had / en Hy word dus ook met rede voorgedragen / als zullende voor en door dezen stichter van het nieuwe Koninkryk der Syro-Macedoniers uitgerukt en te niet gedaan worden. Seleukus was de voornaamste aanvoerder van dezen oorlog; dezelve wierd voornaamlyk om zynent wille gevoert: en de anderen namen 'er deel in / niet zo zeer om hun eigen voordeel te vergroten, als wel om Hem daar in te helpen. Ook had Hy 'er het grootste bedryf in / en verkreeg de bezittingen van Antigonus (*).

Demetrius was / als gezegt is / de zoon van Antigonus en hielp zynen Vader om een Koninkryk in Azie op te regten. Maar Hy is nochthans een hoorn, een aanzienlyk Koning / op zig zelven geweest; vermids Hy uitdrukkelyk nevens Antigonus en de overigen voor Koning uit-

(*) Conf. Celeb. VENEMA *Diss. ad Vatic. Dan. pag.* 378, 379.

II.B.ב.a.β.2.BB.

uitgeroepen en erkent is / en daar by ook een byzonder gedeelte van Alexanders heerschappy bezeeten heeft. Want hy had zig meester gemaakt van Cyprus en Syrie / en na zyns Vaders dood behieldt Hy in den eersten nevens Cyprus ook Tyrus / Sidon en andere landschappen / en nam Cilicie in. En wanneer Hy zig genoodzaakt vond om deze gewesten te verlaten / overweldigde Hy het Koninkryk van Macedonie / waar van Hy ses jaren lang bezitter bleef; maar / hiermede niet langer te vrede zynde / kwam Hy wederom in Azie om zyns vaders heerschappy te heroveren.

Doch toen wierd Hy ook door Seleukus t'ondergebragt / met wien zig Ptolemeus en Lysimachus straks vereenigden om Hem in die onderneming wederstand te bieden / terwyl Pyrrhus, Koning van Epirus / die zig by de Bondgenoten gevoegt had / Hem het Koninkryk van Macedonie afhandig maakte. Hy wierd door Agathokles, den zoon van Lysimachus, in die engte gebragt / dat Hy de vlugt moeste nemen en ten laatsten zig aan Seleukus overgeven / die Hem naderhand naar Pella (anders Apamea en by Plutarchus de Syrise Chersonesus geheeten) liet brengen / en Hem daar den overigen tyd van zyn leven in gevangenis hieldt. Gelyk Hy na drie jaren in dien staat geleeft te hebben / in eene ziekte verviel / waar van Hy stierf. En zo wierd met één zyn Ryk in Azie te niet gedaan.

Lysimachus hieldt het dus het langste van deze drie / en Pyrrhus uit Macedonie verdryvende / maakte Hy noch zyne bezittingen te groter door het innemen van dat Ryk / het welk Hy vyf jaren inhieldt. Maar vervolgens geraakte Hy ook met Seleukus in oorlog / en dat met eenen voor Hem zo ongelukkigen uitslag / dat Hy / in een beslissend gevecht in Frygie / niet alleen zyn leger / maar ook zyn eigen leven verloor / en met één het Ryk / waar van Seleukus meester wierd (*).

3. Klaarlyk zien wy dus reeds / hoe dit kleine hoorn eerst by trappen en na de andere zig hebbe opgeheeven / dat is tot grote magt en aanzien gekomen zy; maar niet minder past het op Seleukus, dat dit kleine hoorn zig zo hoog opheffen zoude / dat deszelfs aanzien groter zoude worden dan dat van zyne medgezellen, dat is dat Hy aanzienlyker en magtiger zoude worden dan de overige Koningen / onder welke Alexanders heerschappy verdeelt zoude zyn. Deze Koning heeft de anderen overtroffen in roemruchtigheid / in welke Hy door de kracht zyner wapenen en den snellen loop zyner overwinningen / van welke Hy den naam van Nikator, dat is de overwinnaar, bekomen heeft / den grootsten trap bereikt heeft: weshalven zyn leger Hem toe-

(*) Zie van dit alles H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond aaneengeschakeld bladz.* 627-661. en wederom *bladz.* 713-717. en 734.

II.B.3.a.β.2.BB.

toejuichte / dat Hy de grootste Koning na Alexander was (*). En zijne heerschappy van tyd tot tyd al verder uitbreidende / heeft Hy langs dien weg een Ryk bekomen en aan zijne opvolgers nagelaten / dat groter was en magtiger dan een van die der andere Koningen. Alexander uitgenomen, heeft niemand ooit meer landen in Azie bezeeten; want van de grenzen van Frygie af tot aan de rivier Indus toe is alles, wat 'er was, aan Seleukus onderhorig geweest, zegt Appianus Alexandrinus (a). En genoegzaam met de eigene woorden dezer voorzegginge merkt Arrianus (b) aan / dat Seleukus onder de opvolgers van Alexander de grootste heerschappy bekomen, en over de meeste landen het gebied gehad heeft. Waarom ook de Seleukiden zig lieten voorstaan / dat zy byna alleen de regte opvolgers van Alexander waren. En / geven wy byzonderlyk acht op het oogmerk van deze Godspraake / het zijn zekerlyk de Seleukiden geweest / in welke de eigenschappen van het schriklyke beest, door welk dit vierde Ryk alhier verbeeldt word / ten opzigte van de Joden zig voornaamlyk vertoont hebben.

4. De verscheidenheid van dezen Koning in vergelyking met de voorgaanden doet zig dan ook zeer duidelyk op in die meerdere magt en het grotere aanzien / welke deze Koning boven die andere bekomen heeft. Gelyk dan ook de uitdrukking vers 20. dat zyn aanzien groter zoude zyn, dan dat van zyne medgezellen, vers 24. dus verwisselt / en daar mede als uitgelegt word / dat Hy verscheiden zoude zyn van de voorgaanden. Dus zoude Hy zig kennelyk van hun onderscheiden door eene uitmuntendheid boven hen. En ten tweeden konnen wy ook hier toe brengen / als byzondere hoedanigheden van dezen Koning en zijne opvolgers / dat 'er gezegt word / dat dit hoorn menschen-oogen had en eenen mond, grote dingen sprekende: het welk mede niet nader verklaart / maar onder de algemeene uitdrukking van deszelfs verscheidenheid van de anderen begrepen word vers 24. Welke byzondere hoedanigheden wel voornaamlyk in de opvolgers van Seleukus, byzonder in Antiochus Epifanes, zig vertoont hebben; maar ook in Seleukus zelven zijn die reeds te zien geweest. Hy staat bekend als een Vorst / die op de nabuurige volken steeds nauwziende oogen hieldt om hen te belagen, grote kracht had om te dwingen, en een uitstekend vermogen om anderen te overreden om zig by Hem te voegen (†). En gelyk Hy zijn ongemeen doorzigt en beleid met zijne da-

(*) Vid. APPIANUS ALEX. *in Syr. pag.* 124 & 128. AMMIANUS MARCELL. *Lib.* XIV. *cap.* 8. *Lib.* XXIII. *cap.* 6.
(*a*) *Loc. laud. pag.* 123. *coll.* 124 & 125.
(*b*) *De exped. Alex. Lib.* VII. *cap.* 22. *pag.* 304.
(†) Vid. APPIANUS ALEX. *in Syr. pag.* 123.

II.B.ב a.β.2.BB.

daden getoont heeft; heeft Hy niet minder blyken gegeven van eenen zeer verre gaanden hoogmoed. Hy durfde zig Godlyke eere aanmatigen / en gaf / even als Alexander, eene wet / dat alles wat den Koningen behaagde / voor rechtmatig moeste gehouden worden (*).

5. Eindelyk wat aangaat de bedryven van dit hoorn / dus groot geworden zynde / dat is te zeggen van dien nieuwen stam of achtereenvolging van Koningen / door dit hoorn verbeeld / van welke Seleukus Nikator de eerste zoude zyn / en die by trappen door Hem tot die hoogte van magt en gezag gebragt zoude worden; deze dingen zyn volkomelyk vervult geworden in en door Antiochus Episanes, eenen der opvolgeren en nasaten van den gemelden Seleukus, die zig eenen naam gemaakt heeft door zyne Godloze en grouwelyke bedryven tegen het volk en de wet / en daar door ook tegen den dienst / naam en eere van den Allerhoogsten, die alleen is de eenige waare God / en daar voor billyk erkent by zyn Volk Israël.

Het I. en II. Boek der Makkabeen en de Historie van Flavius Jozefus geven ten allerduidelykstten bewyzen hier van op / tonende / hoe Hy zig schuldig gemaakt hebbe aan het spreken van lasterlyke en beledigende woorden tegen den Allerhoogsten, en bestaan hebbe de tyden en de wet te veranderen / en hoe Hy de heiligen vervolgt hebbe / en zy in zyne hand overgegeeven zyn. Deze by uitstek Godloze Koning gaf opentlyke bevelen aan zyn gansch Koninkryk, dat zy allen tot een volk zouden zyn, en dat een iegelyk, en dus ook de Joden / zyne wetten zouden verlaten, of gelyk 'er eigentlyk staat naar den grondtext / dat een iegelyk zoude nalaten de dingen, die by hem wettelyk waren, 1 *Makkab.* I. 44. Van zyne harde / smadelyke en tergende woorden tegen den God van Israël / tegen zyn Volk en Godsdienst / ziet men voorbeelden en bewyzen 2 Makkab. VIII. 4. X. 34. XII. 14. Daarom word Hy gezegt tegen God gestreden te hebben 2 Makkab. VII. 19, zyn bevel tegen dat van God aanstellende / als Nikanor in zynen naam en zynent wegen deed naar 2 Makkab. XV. 1-6. Wat Hy bestaan hebbe tegen de wet van God / den Godsdienst en feesttyden, ziet men uit de zelfde historie 1 Makkab. I. 49. verg. 42, 43, daar Hy gezegt word ook de sabbathen en feesten ontheiligt te hebben, als mede 1 Makkab. III. 29, daar gezegt word / dat Hy de dingen, die wettelyk zyn, die van de eerste dagen af geweest waren, hebbe wechgenomen.

En wat betreft den tyd, welken die elende duren zoude / dat de heiligen in de hand van dezen Koning zouden worden overgegeeven eenen tyd, tyden, en eenen halven tyd; het is zeer duidelyk te zien / dat dit begin genomen heeft / wanneer Antiochus, zynen laatsten togt te-

(*) Vid. APPIANUS ALEX. *loc. cit. pag.* 128.

II.B.ב.a.β.2.BB.

tegen Egipte ten einde gebragt hebbende / Apollonius, zijnen Veld-Oversten / naar Judea gezonden heeft / die Jerusalem met moord vervult heeft / en den Godsdienst in den Tempel doen stilstaan: waarmede deze Koning een begin gemaakt heeft van de Heiligen, dat is de genen / die liefde voor de wet en den Godsdienst hadden om die beide heiliglyk te betrachten / op eene zeer smertelyke wyze te verdrukken. En daar op is naderhand gevolgt de volkomene onderdrukking van den Godsdienst en de invoering van den Afgodsdienst in den Tempel / onder eene allerhevigste vervolging van alle de genen / die aan hunnen God en zijnen dienst wilden getrouw blyven. De Afgodsdienst nu in den Tempel heeft geduurt drie jaren, van den 25en der maand Kasleu in het 145e jaar der Grieken (*) tot den zelfden dag der zelfde maand in het 148e jaar der Grieken, gelyk uitdrukkelyk gezegt word 1 Makkab. I. 58. en IV. 52. en Jozefus bevestigt het ook (a). En dat deze lezing 2 Makkab. X. 3. herstelt moete worden / en voor διετῆ twee jaren geleezen worden τριετῆ drie jaren, is reeds door Geleerde Mannen aangemerkt (†). Maar de onderdrukking en bestryding der Heiligen is reeds door Apollonius eenigen tyd te voren geschied / eer dat de Tempel aldus ontheiligt wierd / als klaarlyk blykt uit 2 Makkab. VI. 1, daar gezegt word / dat de ontheiliging des Tempels geschied zy niet lang daar na, te weten na dat Apollonius gezonden was / die een begin van de vervolging gemaakt heeft. Offchoon nu de historie niet duidelyk berichte / hoe veel tyds 'er verlopen zy tusschen de komste van Apollonius en de invoering van den Afgodsdienst in den Tempel; mag men echter met grond denken / dat 'er eenige maanden tusschen beiden verlopen zijn / en dat alzo de gansche tyd / in welke de Tempel te Jerusalem verlaten en ontheiligt geweest is / en de vervolging der Heiligen geduurt heeft / geweest zy drie jaren en ses maanden. Waar in Jozefus ons bevestigt / wanneer Hy in de Voorreden van zyne Boeken van den Joodsen oorlog (b) zegt / dat Antiochus Jerusalem in gehad heeft drie jaren en ses maanden, en wederom in het vervolg (c), dat Hy het gedurig offer heeft doen ophouden drie jaren en ses maanden. En hier

uit

(*) Dat is der *Seleukiden*, gelyk deze jaartelling anders genoemt word, dragende ook wel den naam van de *Syro-Macedonise jaartelling:* van welke nauwkeurig bericht gedaan word door den Hooggeleerden Heer VAN ALPHEN *in de Bylaagen achter zyne verklaring van Dan.* IX. *bladz.* 13–18. Verg. H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond aaneengeschakeld bladz.* 641, 642.

(a) *Ant. Jud. Lib.* XII. *cap.* 7 & 11. *coll.*

(†) Vid. Illustris GROTIUS *ad istum locum.*

(b) §. 7. in edit. HAVERCAMPII, edit. Colon. *pag.* 707.

(c) *Lib.* I. *cap.* 1.

II.B.ℨ.a.β.2.BB.

uit is van genoeg af te nemen hoe deze voorzegging ook ten aanzien van deze tydbepaling hare nauwkeurige vervulling bekomen hebbe.

Maar byzonder verdient ook onze aandagtige opmerking

Het plegtig oordeel,

dat vervolgens over het vierde dier / en teffens in zekeren opzigte ook over de voorgaande / gehouden wierd / benevens de uitvoering van het daar in gevelde vonnis en de verdere gevolgen daar van.

Dat hier door afgeschetst worde een Godlyk oordeel / vonnis en strafoeffening / doet zig van zelf op; en de verhevenheid der zinnebeelden wyzen zulks ten allerklaarsten uit.

Door den Ouden van dagen hebben wy vierhalven te verstaan den Allerhoogsten God / die de Regeerder / Wetgever en Regter der weereld is. En wel nader hebben wy hier te denken op God den Vader / de eerste persoon van het Godlyk Wezen / aan wien dat werk op eene byzondere wyze eigen is en doorgaans toegeschreven word. De gedaante of gelykenis van eenen Ouden van dagen schetst den zelven af als den eeuwigen God / die voor alle dingen geweest is / aan wien de gansche loop der tyden en alle de verwisselingen in de weereld van den beginne af aan volmaaktelyk bekend zyn / die van ouds zit, dat is van den beginne der weereld af in dezelve geregeert heeft / en als Regter zyne oordeelen over dezelve heeft uitgevoert / als 'er staat Pſ. LV. 20, ook de Verlosser zyns volks van ouds af naar Jeſ. LXIII. 16. Aan wien ook uit dien hoofde de nedrigste eerbied toekomt / gelyk Hy de hoogste wysheid bezit om een allerregtmatigst oordeel te vellen en uit te voeren; gelyk dat onder de menschen / van welke hier de gelykenis ontleent word / aan ouden van dagen eigen is. De zuivere witheid van zyn kleed en hoofdhair, en de schitterende glans in het ſneeuw-witte kleed, daar mede gepaard / beelden uit de volmaakte reinheid en heiligheid van dezen Regter / en te gelyk zyne hoogste Majesteit en heerlykheid; en geven dus met eenen te kennen / hoedanig een oordeel van den zelven te verwachten zy / een allerregtvaerdigst oordeel namelyk / geheel zuiver van alle vooroordeel en verkeerdheid / en een oordeel teffens van de hoogste achtbaarheid / in het welke zig de tekenen van zyne Godlyke Majesteit luisterryk ontdekken zouden. God is een licht, en geene duisternis is in Hem 1 Joh. I. 5. Hy is rechtvaerdig in zyn ſpreken en rein in zyn richten Pſ. LI. 6. ja Hy is de rotsſteen, wiens werk volkomen is; en alle zyne wegen zyn gerichte: God is waarheid en is geen onrecht, rechtvaerdig en regt is Hy Deut. XXXII. 4. Zo komt ook elders de witte kleur en een blinkende glans ons voor als een zinnebeeld van zuivere

II.B.ℨ.a.β.2.BB.

re heiligheid en van eene hoogste waerdigheid en heerlykheid Matth. XXVIII. 3. XVII. 2. en Openb. I. 13, 14, 16. En hierom merkten ook de Heidenen de witte kleur aan als by uitstek voegende aan de Goden; en derzelver gewaande verschyningen beschryvende/ waren zy gewoon hen voor te dragen als zig vertonende in een zuiver wit gewaad of ook bekleed met eene witte wolke/ of ook als hebbende hunne hoofden bekroond met sneeuw-witte wolle (*).

De troon, die voor dezen Rechter gestelt wierd/ en dien Hy vervolgens bekleedde/ is een zinnebeeld van deszelfs Koninklyke heerschappy en Rechterlyke magt. En waren 'er raderen aan dien troon/ met welke dezelve alomme vervoert kon worden/ hiermede word verbeeldt de wyduitgestrektheid van Gods heerschappy en Rechterlyke magt/ volgens welke het Hem toekomt die over al te betonen en te oeffenen/ en Hy zulks ook werklyk doet daar en wanneer het Hem behaagt. Verg. Gen. XVIII. 25. Ps. VII. 9. IX. 8, 9. Mal. III. 5. Dan. IV. 34, 35, 37. De vuurige gedaante van dezen troon en deszelfs raderen schetst levendig af de hoogste ontzaglykheid van dezen Rechter en zyne Godlyke Majesteit/ zig vertonende in zyne bymagtige regeering van alles en byzonder ook in zyne rechtvaerdige gerichtsoeffening. Eene Majesteit zo geducht/ dat niemand zyner vyanden daar voor bestaan kan/ en de hoogheid van zyne heerlykheid en gezag ongenaakbaar is om dezelve eenigzins te konnen krenken/ zullende de genen/ die zig zulks wilden onderwinden/ als een stoppel door eenen hevigen gloed verteert worden naar Jes. XXXIII. 14. Hebr. XII. 29. En de vuurige stroom, van voor dezen troon uitvloeiende/ vertoont de hoogste schriklykheid van de oordeelen/ die deze Rechter uitspreekt en ter uitvoering brengt/ van hem uitgaande als een vuur/ door welk zyne vyanden onder de uiterste smerten verteert worden. Verg. Ps. L. 3. XCVII. 3. Jes. LXVI. 15. Nah. I. 2–7.

De dienaars, die in zulk een overgroot aantal/ zig by en om dezen Rechter vertoonden/ verbeelden de Engelen/ welker getal/ ook elders in de Heilige Schrift als ontelbaar groot beschreven word. Zie Ps. LXVIII. 18. Openb. V. 11. En de tegenwoordigheid van deze verhevene dienaars van den Allerhoogsten God in deze gelegenheid dient dan om te vertonen zyne hoogste heerlykheid/ die zig ontdekt in de grote menigte zyner dienaren/ en dat Hy zig van dezelve naar zyn welbehagen konde en zoude bedienen tot uitvoering van zyn Rechterlyk oordeel en vonnis. Gelyk dan elders meer om zulke rede-

(*) Vid. C. L. SCHLICHTER *Decim. S. Obs.* I. §. 3. & conf. J. ELSNERUS *Obs. in N. Test. tom.* 1. *pag.* 349. & J. PERIZONIUS ad ÆLIAN. *Var. Hist. Lib.* XII. *cap.* 12.

II.B.ג.a.β.2.BB.

denen God ons voorkomt als vergezeld met eene zeer grote menigte van heilige Engelen / wanneer Hy zijne Majesteit en tegenwoordigheid op eene ongemeene wyze wilde openbaren; en de Zone Gods dus ook in het laatste oordeel zal verschynen in zyne heerlykheid en alle de heilige Engelen met Hem. Zie Deut. XXXIII. 2. Matth. XXV. 31. Ja ook in het gemeen zouden wy dezen groten stoet van dienaars konnen aanzien als eene afbeelding en van de hoogste heerlykheid van dezen Rechter en van zyn recht en magt om zig naar zyn welbehagen te bedienen van allerhande middelen om zyne oordeelen uit te voeren / konnende alle schepzelen als zyne bereidvaerdige dienaars hier toe gebruiken: onder welke van de Engelen eene voorname plaats bekleden; maar deze zyn het echter niet alleen. God heeft alle schepzelen in zyne hand en kan die maken tot zyne gereede dienaars / als Hy die in zyne Voorzienigheid tot uitvoering van zyne oordeelen gebruiken wilt.

Dat vervolgens / de Gerichts-oeffening begin nemende / de boeken geopent wierden, zal hier uitbeelden eensdeels het nauwkeurig onderzoek van de handelingen en bedryven / over welke ten nauwkeurigsten en naar waarheid door dezen Aanbiddelyken Rechter geoordeelt word / volgens zyne alwetende kennis / even als of die in een boek geschreven waren en daar uit opgelezen wierden / en ten anderen de rechtmatigheid van deszelfs Godlyk oordeel overeenkomende met de rechten van zyne volmaakte heiligheid en eene onwedersprekelyke billykheid. Verg. Openb. XX. 12. Mal. III. 16.

En vragen wy van nader / welk Godlyk oordeel alhier bedoelt word / of wanneer dit oordeel volgens de mening dezer Godspraake te verwachten zoude zyn? Vele Uitleggers verstaan dit van het algemeene oordeel van den jongsten dag / wanneer God volkomene wraak doen zal over alle de vyanden / vervolgers en verdrukkers van zyn volk / en die voor altoos zullen verdaan worden. Maar / schoon deze waarheid hier ook eenigermaten te verstaan gegeeven worde / en de uitdrukkingen van dat laatste en algemeene oordeel ontleent zyn / het beloop nochtans van dit Gezigte toont klaarlyk aan / dat daarop ter dezer plaatze niet gezien worde. 1. Het oordeel / dat hier verbeeldt word / gaat over Koninkryken, niet over byzondere personen / veel min over elk en ieder mensch in het byzonder / gelyk in het laatste oordeel zal geschieden. 2. En volgens het gene in het voorgaande bewezen is ontdekt het zig duidelyk / dat dit oordeel bepaaldlyk gericht zy tegen het vierde beest, en wel voornaamlyk wegens dat kleine hoorn, dat zig aan dat beest vertoonde / waar door het Koninkryk van Syrie word afgeschetst. 3. Op dit oordeel zoude volgen eene doorluchtige opregting van het Koninkryke Gods niet in den hemel, maar op aarde naar vers 13, 14 en 27. 4. De Rechter in dit oordeel is niet de Zone Gods / maar de Vader / als met een woord reeds gezegt.

II.B.ℨ.a.β.2.BB.

zegt is en in het vervolg nader zal beweezen worden.
5. En noch te meer worden wy hier in bevestigt door de kennelyke overeenkomste van dit Gezigte met dat van Nebukadnezar in zijnen droom / volgens welke dit stuk aangaande het gerichte, welk Daniel zag / en de gevolgen daar van in de verdelging van het vierde dier en den daar mede bevestigden ondergang der voorgaande vyandlyke heerschappyen / die het volk van God verdrukt hadden / klaarlyk beantwoord aan het gene in Nebukadnezars droom is voorgekomen nopens dien steen, die het beeld sloeg aan zyne voeten, en die vermorselende / daar mede ook den val en ondergang van het geheele beeld ten wege bragt.

Wy hebben dierhalven hier te denken op een oordeel / het welk God houden zoude binnen den loop van de tyden dezer weereld / en waar in Hy met der daad al dat gene doen zoude en ter uitvoer brengen / wat met deze verbeelding te kennen gegeeven word; offschoon zulks niet geschieden zoude onder eene zodanige eigentlyke en zigtbare vertoning / als hier word afgeschetst / doch alleen dienende tot een zinnebeeld / waar door dit werk van God in deszelfs verhevene hoedanigheden word uitgebeeldt: even eens als elders onder het zinnebeeld van eene opstanding van doden (en met toespeling ook op de algemeene opstanding der doden) de herstelling van het Joodse Volk en deszelfs kerk- en burger-staat word afgemaalt. Verg. Ezech. XXXVII. En wel moet dan hier het oog van ons gevestigt worden op de tyden der Makkabeen, in welke de Koninkryken / die de Kerke Gods vyandlyk bestreden / vervolgt en verdrukt hadden / onder doorslaande tekenen van Gods majesteit en rechtvaerdigheid / te niet gedaan / maar in tegendeel de zaken van het Volk Gods herstelt en in eenen heugelyken stand gebragt zijn / en daar door ook de weg gebaand is tot opregting van het Koninkryk van den Messias. Gelyk wy te voren gezien hebben / dat dit ook het zelfde stuk zy / dat in Nebukadnezars droom-gezigte door dien steen, die het beeld aan zyne voeten sloeg, en de gevolgen daar van word aangeduidt; het welk nu hier onder een ander zinnebeeld nader verklaart / en uit een ander oogpunt / dat is in zijne innerlyke en ware geschapenheid / duidelyker te beschouwen gegeeven word. Ook komen hier mede overeen meer andere voorzeggingen / insgelyks gewagende van de oordeelen / die God in dezen tyd en vervolgens zoude uitvoeren over de vyanden van zijn Volk / en tot uitredding en bevestiging van het zelve als Jes. XXIV-XXVIII. XXXIII. 10-12. Joël III. 12-21. Zach. IX. 14-17.

Dat werk van Gods byzondere en buitengewone voorzienigheid / naar den regelmaat van zijne heiligheid en rechtvaerdigheid op eene grootmagtige wyze uitgevoerd / word allerbillykst en allerlevendigst onder zulk een zinnebeeld van eene plegtige gerichts-oeffening voorge-

II.B.ℑ.a.β.2.BB.

gedragen / om dat God door het straffen van de Godlosen en het uitredden en verhogen van zijn Volk / dat op Hem hoopt / zig met der daad betoont als den rechvaerdigen Rechter van de weereld / en alsdan duidelyke bewyzen daar van geeft. Hy is en blyft altyd de heilige en rechtvaerdige Rechter der gansche aarde, die de vromen niet verwerpt, en ook de boosdoenders niet by der hand vat, maar een rechtvaerdig vonnis over hen velt Gen. XVIII. 25. Job VIII. 20. Maar wanneer Hy in zijne lankmoedigheid eenigen tyd toelaat / dat de scepter der Godlozen ruste op het lot der rechtvaerdigen; toont Hy het niet dadelyk. Hy geeft 'er voor dien tyd geene blyken van / hoe Hy daar op acht neme / en vertoont zig niet in het openbaar als dien geduchten Rechter. Dan wanneer Hy zulks doet / nu niet langer willende zwygen op de roepende zonden van geweld-drybende Godlozen / en de klachten en smekingen / die zijn Volk daar tegen inbrengt / word Hy gerekent zijnen Rechterstoel op te regten en dien te gaan bekleden / en van denzelven oordeel en vonnis te vellen. Gelyk dat onder zulk eene verbeelding word voorgedragen Ps. IX. 8. X. 12. en menigmaal elders in de Psalmen en by de Profeten.

En noch te meer word de Heere zulks gerekent te doen / en Hy bewyst zig dan voor al met der daad en voor eens ieders oogen als dien heiligen en rechtvaerdigen Rechter / wanneer Hy de vyanden van zijn volk straft / en zijne Kerke uit de verdrukkingen van dezelve verlost onder byzondere en buitengewone teekenen en uitwerkzelen van zijne Godlyke majesteit en rechtvaerdigheid / het zy in uitwendige buitengewone verschynselen of wonderwerkingen in de natuur / het zy door zware en buitengewoone oordeelen / die de vyanden treffen / of ook dat Hy zijne Kerke op eene gansch wonderbare en ongeziene wyze boven alle verwachting uithelpe en verlosse / en alzo derzelver zaak handhave. Gelyk daar van in de oudere geschiedenis van het Joodse Volk verscheidene merkwaerdigste voorbeelden voorkomen / byzonder ten tyde van Hizkia, waar van wy lezen Jes. XXXVII. En op zulk eene wyze vertoont ook dit zinnebeeld / dat de Heere wilde handelen in dien tyd / die hier bedoelt word; en de geschiedenis der vervullinge toont het ook middagklaar. In de historie van de Makkabeen word zelfs van verscheide buitengewone verschynselen en wonderwerken gewag gemaakt; als men ziet 2 Makkab. X. 29, 30. XI. 8. XIV. 17. Maar / indien al deze dingen minder zeker / of niet in allen dele even geloofwaerdig mogten voorkomen (hoewel 'er ook geene voldoende rede is om die te verwerpen); de gebeurtenissen van dien tyd zelve geven velerlei ontwyffelbare blyken op van Gods byzondere tegenwoordigheid en bestiering in dat werk ter hulpe van zijn Volk. Daar aan alleen moet men toeschryven die verbazende en schier ongelooffelyke heldenmoed / dapperheid en onvertzaagdheid

II.B.ℷ.a.β.2.BB.

van de Makkabeen, en de ongehoorde daden / die zy tegen de allermagtigste vyanden hebben uitgevoert. Daar van daan die schielyke en algemeene verslagenheid / den vyanden menigmaal aangejaagt / die hen enkel op het horen van den naam der Makkabeen vol angst en vreze deed vlugten. En hoe gansch wonderlyk / hoe verbazende en grootmachtig / deed God zijne uitgestrekte hand zien in die ongeziene / teffens allerschielykste en allerwonderlykste omkeering van zaken / waar door het Joodse Volk in dien tyd uit den allernaarsten staat / doe 'er voor het zelve geene hope meer overig scheen / gered en verlost wierd / en deszelfs staat in korten tyd tot eenen hogen top van voorspoed / luister en eere wierd opgevoert. Waar van met grote rede op eenen allerverhevensten trant gesproken word Zach. IX. 13, 14, 15. En aan de andere zyde gaf de Heere uitsteekende bewyzen van zijnen geduchten toorn en wraakoeffening in den schriklyken uitgang van Antiochus Epifanes en de jammerlyke onheilen / die het Koninkryk van Syrie zedert getroffen hebben / waar van nader in het vervolg.

Noch kunnen wy hier by doen (en dit geeft eene derde rede en betekenis van dit zinnebeeld op) dat de Allerhoogste God in dien tyd zijne Godlyke majesteit en de goede zaak van zijn Volk en van den waaren Godsdienst op eene ongemeene wyze opentlyk gehandhaaft heeft / en in zulk een helder licht gestelt / dat daar door aan de Heidenen een groot ontzag en eerbied voor dezelve is ingeboezemt / en velen van hun / daar zy te voren van God en den Godsdienst en de voorrechten van het Volk van God verachtlyk spraken en gevoelden / zedert dien tyd niet weinig eere daar aan bewezen / en zelfs te Jerusalem aangeboden en geoffert hebben. Waar van ook zeer merkwaardige voorzeggingen voorkomen / Jes. XXIV. 23. XXV. 3, 7. vergel. XXVI. 8 (*).

Het grote stuk nu / dat wy verder in dit gerichte hebben aan te merken / is het vonnis, dat daar in gevelt en door de uitvoering bekend gemaakt wierd; waar van wy den Profeet vers 11. hebben horen zeggen / dat Hy gezien had / dat van wegen de stem der grote woorden, welke dat hoorn sprak, dat dier gedoodt en zyn lighaam verdaan wierd en overgegeeven om in het vuur verbrandt te worden. Welke woorden duidelyk zien op het vierde dier en dat hoorn, dat eerst kleiner van gestalte geweest zijnde / naderhand groot geworden was. En ten aanzien van de overige dieren word 'er by gedaan vers 12. Aangaande ook de overige dieren, men nam hare heerschappy wech; want verlenging des levens was haar gegeeven tot tyd en stond toe.

Dat

(*) Zie de Uitlegging van den Hooggeleerden Heer VITRINGA op deze aangehaalde plaatzen.

II.B.J.2.ß.2.BB.

Dat dit vierde dier naar de uitspraak des Grooten Rechters aldus gedoodt wierd / en dat wel van wegen de woorden, die dat hoorn sprak, geeft zeer duidelyk te kennen / dat de Allerhoogste God / die de weereld in gerechtigheid regeert / over dat Koninkryk / het welk door dat kleine hoorn verbeeldt word / te weten dat van Syrie / wegens de boosheid / door het zelve tegen Hem en zijn Volk bedreven / eene rechtvaardige wraak oeffenen en dat te niete doen zoude / en dat alzo ook de overige Koninkryken / uit dat van Alexander ontstaan / van dien tyd af aan een gelyk lot zouden ondergaan wegens hunne trotze heerschappy en andere euveldaden / en om dat zy het Koninkryk van God in den weg stonden. Gelyk het leven in een Koninkryk / als dat door een dier word afgebeeldt / daar in gelegen is / dat het zelve zijn eigen meester is en gezag en heerschappy heeft en oeffent; zo beduidt de dood in dit geval de wechneming en beroving van het eene en het andere / en het dooden, door anderen geschiedende / schetst af eene geweldige beroving daar van door de overmagt van anderen. Zo zien wy dat een volk / dat van zijne vryheid en welvaart berooft en tot eenen elendigen staat gebragt is / by dorre doodsbeenderen vergeleeken word Ezech. XXXVII. Ook word het duidelyk dus verklaart in de uitlegging / die 'er de Engel van geeft vers 26. zeggende men zal zyne heerschappy wechnemen. En Geleerde Mannen hebben aangetoont / dat ook by ongewyde Schryvers die spreekmanieren gebruikelyk zijn / dat een volk gezegt worde te leven, als het zelve in vryheid en voorspoed leeft / maar dood te zijn / wanneer het daar van ontzet is (*).

Maar word 'er dan noch by gedaan / dat het lighaam van dit dier in het vuur geworpen en verbrandt wierd; hier mede worden nader twee dingen te kennen gegeeven.

Eerstelyk, dat alle die Ryken / die te zamen genomen het lighaam van dit dier, dat is de heerschappy van Alexanders Opvolgers / hadden uitgemaakt / gelyk iet / dat door het vuur verteert word / geheel en al zouden te niet gedaan worden / niet alleen van hunne vryheid en heerschappy / maar ook van alle gedaante van een Koninkryk geheel en al berooft / en in eenen staat van dienstbaarheid / als veroverde bezittingen van anderen / gebragt worden.

En in de twede plaats, dat dit ook geschieden zoude onder blykbare bewyzen van Gods rechtvaardigen toorn door en onder vermenigvuldiging van allersmertelykste onheilen; van welke voornaamlyk het Koninkryk van Syrie de allergevoeligste onderbinding hebben zoude. Gelyk het beloop van deze voorzegging kennelyk mede brengt / dat alhier ten aanzien van de Godlyke wraakoeffening en rechtvaardi-

(*) Conf. Celeb. VENEMA *Differt. ad Vatic. Dan. pag.* 503.

II.B.ℶ a.β.2.BB.

dige openbaring van zijnen toorn voornaamlyk op dat Koninkryk gezien word. En het is ook daarom / dat de Engel in zijne uitlegging dit stuk eigentlyk en alleen toepast op dat hoorn, dat die trotse woorden gesproken had. Hy geeft daar mede ook wel van ter zyden te verstaan / dat van ook die geheele heerschappy / tot welk dit Koninkryk behoorde / haar einde bekomen zoude. Maar men ziet nochthans klaarlyk / dat de Engel het Koninkryk van Syrie aldus aanmerke als het voornaamste in die heerschappy / die door dit dier en deszelfs lighaam word afgemaalt / zo dat het wedervaren daar van allermeest op dit Ryk moete worden toegepast: en met grote rede / nademaal dit Koninkryk het grootste en het magtigste geweest is van alle de Koninkryken / die in de heerschappy van Alexander ontstaan zyn / en het zelve allermeest door het Ryk van Alexander heeft willen gehouden worden / en daarom het Syro-Macedonise genoemt is. Waar by komt / dat het ook het groot oogmerk van dit gezigte was / dat de Heere daar mede aan den Profeet en door Hem aan zijne Kerke wilde te kennen geven / hoe zijn Volk onder de Koninkryken / die in Alexanders nagelatene heerschappy ontstaan zouden / voornaamlyk dit Koninkryk van Syrie tot zijnen wederpartyder hebben / en hoe de Heere met dit Ryk handelen zoude.

En van dit alles leveren wederom de geschiedenissen eene zeer naauwkeurige en volledige vervulling op.

Om een begin te maken met het Koninkryk van Syrie, het welk / als gezegt is / hier voornaamlyk in aanmerking komt; reeds te voren op Hoofdst. II. 45. (a) hebben wy gezien / hoe de magt en heerschappy van dit Koninkryk ten opzigte van de Joden en andere nabuurige volken zy te niete gedaan door de Makkabeese Helden met het Volk Gods onder hun bestier: waar door van ook dit Koninkryk zwaarlyk gekrenkt is / en de weg gebaant tot deszelfs verbreking; gevende de Makkabeen hier mede als een sein aan anderen / die in staat en bereid waren / en van welken God zig bedienen wilde / om dit ten vollen uitvoer te brengen. En dit is ook gebleken by de gevolgen / als toen mede met een woord gemeldt is. Gestadige binnenlandse beroerten en oorlogen / door welke dit Ryk geheel bedorven wierd / maakten het volk van Syrie der onheilen zo moede en dermaten onverduldig / dat het zelve Tigranes, Koning van Armenie / ter hulpe ontboodt. Dus wierd Hy meester van het Ryk; en de Syriers geraakten onder eene vreemde heerschappy / na dat Antiochus Eusebes, de Godlyke wraak het zo bestellende, door Tigranes verdreven was (*). Ter zelfder tyd gingen de Romeinen voorspoedigst

voort

(a) I. *Deel bladz.* 226—233.
(*) Vid. JUSTINUS *Lib.* XL. *cap.* I. APPIANUS *in Syr. pag.* 118 & 133. & *in Mithrid. pag.* 243.

II.B.ℨ a.β.2.BB.

voort om hunne veroveringen in het Oosten uit te breiden. En dus leedt het ook niet lang / of Tigranes wierd door Lukullus, eenen vermaarden Romeinsen Bevelhebber / die Hem in eenen veldslag naby zijne nieuwgebouwde stad Tigranocerta eene allerzwaarste nederlaag toebragt / genoodzaakt naar zijn erflyk Ryk de wyk te nemen / alleenlyk het grootste gedeelte van Mesopotamie behoudende. Maar all' het overige van den Eufraat af tot aan de Zee viel in de handen van de Romeinen (*). Selene, gemalin van Antiochus Eusebes, had wel geduurende de agttien-jarige regeering van Tigranes de stad Ptolomais met eenige landen van Fenicie en Celesyrie weten te behouden; en zy had hare twee zonen Antiochus Asiaticus en Seleukus Kybiosaktes in die hope opgevoedt / dat dezelve / of een van beiden / den voorouderlyken troon beklimmen zouden. Maar wanneer de eerstgenoemde hier toe by Pompejus aanzoek deed / wierd Hy afgeweezen. En Syrie wierd door een Romeins wingewest verklaart en in den Romeinsen staat ingelyft (†).

En dat dit alles geschiedde onder het byzonder bestel van de Godlyke voorzienigheid en met openbaring van zijnen geduchten toorn en rechtvaerdige wraakoeffening over dit Koninkryk / hebben verscheide bewyzen allerduidelykst doen zien. Het was waarlyk een zigtbaar en verbazend werk van Gods hand / gelyk wy reeds aanmerkten / dat de Makkabeen in staat gestelt wierden om met hunne geringe magt zo grote dingen tegen dit Koninkryk uit te voeren. Gods Geest moedigde 't er hen toe aan / en de arm zijner rechterhand hielp en ondersteunde hen daarblykelyk. Waarom ook gezegt word / dat de Heere hen verwekt, en zy onder zijne baniere gedient hebben Zach. IX. 13, 14. Maar regt ontzaglyk ontdekte zig aan de andere zyde Gods rechtvaerdige wrake over de onderdrukkers van zijn Volk in den allerjammerlyksten uitgang van Antiochus Epifanes, die in den bloei zynes levens en midden in den loop van zijne bedryven uit het leven wierd weggerukt door eene ongeneeslyke plaag van allerhevigste pynen in zijne ingewanden / die van wormen doorgegeeten wierden en Hem met eenen ondragelyken stank afgingen. Waar van niet alleen de Joodse historieschryvers / maar ook de uitheemse / eenpariglyk getuigen / en de hand van God daar in hebben aangemerkt. Gelyk wy nader zien zullen op Hoofdst. VIII. 25, daar de voorspelling / hier op zien-

(*) Vid. PLUTARCH. *in Lucullo & Pompejo*, & conf. STRABO *Geogr. Lib.* XI. *pag.* 804.

(†) Vid. APPIANUS *in Syr. pag.* 119, 120 & 133. & *in Mithrid. pag.* 244. PORPHYRIUS *in Græcis Eusebianis Scaligeri*, CICERO *in Verrem Lib.* IV. *cap.* 27. JOSEPHUS *Ant. Lib.* XIII. *cap.* 24. STRABO *Geogr. Lib.* XVII. *pag.* 1146. JUSTINUS *Lib.* XL. *cap.* 2.

II.B.ȝ.a.β.2.BB.

ziende / van Hem zegt / dat Hy zonder hand verbroken zoude worden. En van dien tyd af is de voorspoed van het Ryk van Syrie geweert geweest; maar gestadige onheilen hebben het zelve getroffen door de allerverderffelykste inwendige verdeeldheden / tweedragt en onderlingen stryd onder de Koninklyke familien; waar door de eene Koning na den anderen is omgebragt / zeer veel burgerbloed vergoten / en het Ryk verzwakt en door den aanval van vreemden is bloot gestelt. Gelyk men zulks voornaamlyk ziet in de onderlinge vyandschap en oorlogen / die 'er geweest zyn tusschen Demetrius Soter, nasaat van Seleukus Filopator, die broeder was van Antiochus Epifanes, en Alexander Balas, die zig voor eenen zoon van Antiochus Epifanes uitgaf / en naderhand wederom tusschen de twee eigene broeders Antiochus Grypus en Antiochus Kyzikener, en derzelver zonen (*).

Deze onderlinge twisten / in onnatuurlykste moorderyen van naaste bloedverwanten telkens eindigende / mogen te recht aangezien worden als blyken van Gods toorn over dit Ryk; vermids de verwarringen in een Ryk en de onderlinge twisten der genen / die het zelve bestieren / of daar naar haken / in de H. Schrift onder de byzondere oordeelen van God getelt worden / die de menschen aan de verkeerdheid hunner herten in zulke gevallen overgeeft / en door zyne verborgene voorzienigheid alles bestiert. Gelyk het zo meermaals in de Profezien word aangemerkt / als onder anderen Jes. XIX. 2.

Ja zelfs heeft zig de hand van God op eene meer zigtbare wyze tegen dit Koninkryk uitgestrekt vertoont in twee zeer opmerkelyke voorvallen. Antiochie / de hoofdstad van het zelve / onderging een allerdeerlykst lot ten tyde van Demetrius Nikator, wanneer deze Koning de burgers ten hoogsten mishandelt hebbende / en daar door binnen in de stad zelve tusschen Hem en de burgers een oorlog ontstaan zynde / de Joden / door Jonathan, toen Vorst des Volks / aan den Koning ter hulpe toegezanden / de stad voor een groot gedeelte in brand gestoken hebben / en een overgroot getal van burgers / tot honderd duizend zegt de Schryver van het I. Boek der Makkabeen Hoofdst. XI. 47, is nedergemaakt. Welke gebeurtenis niet alleen van den genoemden Schryver / en van Jozefus (a), maar ook van Diodorus Siculus (b), verhaalt word. Dus wierd dit Ryk in deszelfs voornaamste zetel zelfs door eigentlyk gezegd vuur zwaarlyk gekrenkt.

En /

(*) Zie H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verb. aaneeng.* IV, V en VI. Boek uit JOSEPHUS *Ant. Lib.* XII & XIII. APPIANUS *in Syriacis* en JUSTINUS *Lib.* XXXIV-XLI.

(a) *Ant. Jud. Lib.* XIII. *cap.* 9.

(b) *In Excerptis de virt. & vitiis pag.* 592.

II.B.ℨ.a.β.2.BB.

En / gelyk de aardbevingen onder de voorboden van aanstaande zware oordeelen van God getelt worden Matth. XXIV. 7; zo heeft ook Syrie een allersmertelykst gevoel daar van gehad omtrent den tyd van Tigranes, schoon de oorlogen toen ophielden; waar van Justinus (a) aldus spreekt: Maar gelyk Syrie toen vry was van vyandlyke aanvallen, zo is het zelve daar tegen verwoest door eene aardbeving, door welke honderd zeventig duizend menschen en vele steden omgekomen zyn. Welk voorteken de wigchelaars gezegt hebben eene aanstaande verandering van zaken te beduiden. Dus heeft God rechtvaerdige wraak over dit Koninkryk geoeffent / en het zelve eindelyk vernietigt.

Maar dus zyn ook alle de andere Koninkryken / die in de heerschappy van Alexander ontstaan zyn / voor en na ten einde gekomen. Gelyk ik dat reeds te voren kortlyk gemeld hebbende by de verklaring van Nebukadnezars droom / nu noch een weinig nader zal aanwyzen / om de volkomene vervulling van deze beide overeenstemmende voorspellingen zo veel te klaarder in het licht te stellen (*).

Het Koninkryk van Macedonie / eenigen tyd geweest zynde onder de bestiering van het geslagte van Demetrius Poliorketes, en in het geheel 156 jaren gestaan hebbende / is ten einde geraakt ten tyde van Perseus, dien de Romeinen door hunnen Bevelhebber Emilius Paulus hebben t'ondergebragt in den jare voor Christus 168, wanneer Antiochus Epifanes Koning van Syrie was. En niet lang daar na / doe de gewaande Filippus overwonnen was / is het tot een Romeins wingewest gemaakt (b).

Het Koninkryk van Egipte, al geruimen tyd van de gunst en het bondgenoodschap der Romeinen hebbende moeten afhangen / en door Julius Cæsar geheel en al reeds ingenomen / schoon noch niet aan het Roomse Ryk gehecht ten gevalle van Kleopatra, is volkomelyk t'onder gebragt door Octavius, na dat Antonius en Kleopatra zig zelven hadden van kant geholpen / en tot een Romeins wingewest ge-

(a) *Lib.* XL. *cap.* 2.

(*) Mynen Lezer, die der tale kundig is, gelieve hier zelf na te lezen het gene de Hooggeleerde Heer VENEMA uit deszelfs rykften fchat van geleerdheid en belezenheid heeft bygebragt *Differt. ad Vatic. Dan. pag.* 517 & *feqq.*, alwaar Hy de Oude Schryvers zal aangeweezen vinden, die dit alles berichten. Die alleen nederduits lezen, konnen zig bedienen van het voortreffelyke Werk van H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond aaneengefchakeld*, waar van ik, ten dienfte van zulken myner Lezeren, de plaatzen zal aanwyzen, die zy in dat Werk hier op hebben na te zien.

(*b*) Zie H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond aaneengefchakeld bladz.* 944 en 1031.

II.B.3.a.β.2.BB.

gemaakt / na dat het 294 jaren gestaan had (a).

Het Koninkryk van Pontus is / na eenige achtereenvolgingen van Koningen gehad te hebben / tot zijnen ondergang gebragt door en ten tyde van Mithridates, bygenaamd Eupator en Dionysus, en wegens zijne bedryven De Grote. Deze strydbare Vorst / grote dingen hebbende uitgericht in het overwinnen en t'onderbrengen van de Skythen en de Pastagoniers en Kappadociers / wierd dieswegen met de Romeinen in oorlog ingewikkelt / en na eenen langduurigen en dapperen tegenstand / eerst door Sylla, daar na door Lukullus, en ten laatsten door Pompejus overwonnen. En om niet in de handen van den overwinnaar te komen / bragt Hy zig zelven om het leven / maar hiermede ook zyn Koninkryk ten val. Want de Romeinen wierden 'er toen meester van; en / na dat zy door eenen tyd een gedeelte daar van aan afhankelyke Prinsen / van welke Darius, Kleinzoon van Mithridates, één geweest is / gegeeven hadden / wierd het onder Keizer Nero mede tot een wingewest (b).

Het Koninkryk van Kappadocie hebben de nakomelingen van Ariarathes eenigen tyd aan een bezeeten gehad; doch al vroeg den Romeinen naar de oogen moeten zien. Naderhand gaf Antonius het zelve aan Archelaus, die den vorigen Koningen in het geheel niet bestond. En na het overlyden van dezen wierd het al mede tot een Romeins wingewest onder Augustus, of immers onder Tiberius, waaromtrent de Schryvers verschillen (c).

Het Koninkryk van Bithynie, agt opvolgingen van Koningen gehad hebbende / en reeds ten tyde van Prusias, bygenaamd den jager, aan de Romeinen onderdanig geworden zynde / is eindelyk geheel en al in de bezitting der Romeinen gekomen met den dood van Nikomedes, den vierden van dien naam / die by zyn testament het Roomse Volk tot erfgenaam gemaakt had / hebbende dit Ryk gestaan gehad 213 jaren (d).

En op gelyke wyze (ten minsten in den naam /) wierden de Romeinen lang te voren reeds bezitters van het Koninkryk van Pergamus uit hoofde van het testament van Attalus, den derden van dien naam / en Filometor bygenaamd / die het Roomse Volk tot erfgenaam van zyne goederen gestelt had; het welk door hun ook tot het Ryk zelve getrokken wierd / en zy vonden zig in staat om die uitlegging van het testament door den degen te doen gelden; offchoon Aristonikus, broe-

(a) Zie H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond aaneengeschakeld bladz.* 1436.
(b) DE ZELFDE *bladz.* 1240. enz.
(c) DE ZELFDE *bladz.* 1490, 1518, 1519.
(d) DE ZELFDE *bladz.* 1208.

II.B.ב.a.β.2.BB.

broeder van Attalus, 'er zig trachtte tegen te stellen. Dus kwam ook dit Ryk ten einde/ na 150 jaren geduurt te hebben; en zulks ook door een rechtvaerdig oordeel van God/ waar van de rede in het oog liep; aangezien de gemelde Attalus, dit Ryk in eenen zeer bloeienden staat van zynen oom Eumenes ontfangen hebbende/ het zelve door moorderyen aan vrienden en bloedverwanten gepleegd/ snoodlyk bezoetelt had/ als Justinus aanmerkt (a).

Het Koninkryk van Armenie, eerst in tweeën verdeeld geweest zynde/ en naderhand vereenigd onder Tigranes, den zelfden/ die Syrie in bezit gekregen heeft/ wierd geheel en al van de Romeinen afhankelyk/ wanneer deze Tigranes door de Romeinse Veldheeren/ Lukullus en daar na Pompejus, beoorloogd en overwonnen zynde/ uit enkele toegevendheid in zyn Ryk bevestigt is/ en in demoedigste onderdanigheid aan de Romeinen vervolgens geregeert heeft. En zo hebben ook zyne opvolgers moeten doen. Naderhand wierd een gedeelte van dit Ryk tot een Romeins wingewest gemaakt; en het andere vermeesterden de Parthers (b).

Van het Atropateense Medie weet men uit Strabo (c), dat de opvolging van Koningen in dat Ryk en uit het zelfde huis noch tot op zynen tyd geduurt hebbe. Doch Hy geeft zelf te kennen/ dat het deels den Romeinen deels den Partheren heeft moeten naar de oogen zien. En Appianus (d) bericht/ dat Antonius in den Parthisen oorlog dit land afgeloopen en geplondert heeft. Meer is van dit Ryk niet onderscheidenlyk bekend.

Van de Baktriers, die ses opvolgingen van Koningen gehad hebben/ zegt Justinus (e), dat dezelve in verscheide oorlogen veel geleeden hebbende, niet alleen het Ryk, maar ook hunne vryheid verloren hebben, aangezien zy door oorlogen met de Sogdianers, Drangianers en Indianen afgemat, ten laatsten door de Parthers, die zo magtig niet waren, zeer gemaklyk ondergebragt zyn.

En word in de aangehaalde woorden van de Uitlegging van den Engel te kennen gegeeven/ dat ook alle de vorige heerschappyen in dit gezigte uitgebeeld door Gods magtige voorzienigheid elk op zynen tyd ten einde zouden gebragt worden/ als die tyd vervult zoude zyn/ die God voor dezelve bestemt had; zulks is reeds klaar gebleken uit het voorgaande/ en zal ook ten aanzien van de Persiaanse heerschappy

(*a*) Zie H. PRIDEAUX *bladz.* 1076. en JUSTINUS *Lib.* XXXVI. *cap.* 4.
(*b*) DE ZELFDE *bladz.* 1221-1229.
(*c*) *Geogr. Lib.* XI. *pag.* 794.
(*d*) *In Parth. pag.* 158.
(*e*) *Lib.* XLI. *cap.* 6.

II.B.3.a.β.2.BB.

py en die van Alexander nog nader blyken uit het volgende Hoofdstuk.

Opmerkelyk is het / dat ook om dezen tyd / als de Heere God het Koninkryk van Syrie begon te vernederen / de hoofdstad van de eerste van die Opperheerschappyen / en van welke in deze Gezigten gesproken word / Babel mene ik / na dat dezelve tot nu toe eenigermaten in wezen gebleven was / geheel ontbloot en verwoest geworden is / als tot een openbaar vertoog / dat de vyandlyke Koninkryken / die van den tyd der Chaldeen af het Volk Gods onderdrukt hadden / en waar in de Babylonise heerschappy tot nu toe als herleeft had / nu wel haast ten eenemaal zouden vernietigt worden. Het was onder de regeering van Antiochus Sidetes in het jaar voor Christus 130, dat Himerus, Landvoogd van Fraätes, Koning der Parthen / zeer vele Babyloniers met hunne geheele huisgezinnen naar Medie liet vervoeren en aldaar voor slaven verkopen: Ook deed Hy de markt en eenige tempelen der stad Babylon in de assche leggen / en verwoestte alle de voornaamste plaatzen van dezelve. En van dien tyd af is het met Babylon gedaan geweest / en ten tyde van Keiser Tiberius lag deze stad reeds voor het grootste gedeelte verwoest en ontbloot (a).

Wy komen aan het laatste stuk van dit gezigte / vertonende een

Vyfde Koninkryk,

het welk op de vier voorgemelde volgen zoude / maar van eenen verhevener aart en zeer aanminnig; daar de vier voorgaande Ryken / en voor al het laatste / ons voorgekomen zijn onder eene verbaarlyke gedaante. Aan Daniel wierd het zelve in het gezigte uitgebeeldt door eene persoon / gelykende eenen Zone des menschen, die tot den Ouden van dagen naderde en de heerschappy ontfing / en wel eene algemeene en eeuwigduurende heerschappy. Alle volken, natien en tongen zouden Hem eeren. Zyne heerschappy is eene eeuwige heerschappy,

(a) Zie den Wydberoemden VITRINGA *Comment. in Jes. P.* I. *pag.* 420 & *seqq.*, alwaar Hy ook bericht geeft van den lateren en hedendaagsen staat van deze stad; die oudtyds zo groot en heerlyk geweest zynde, als wy I. *Deel bladz.* 403 *enz.* gezien hebben, met den tyd zodanig geheel en al te niet geraakt is, dat daar van thans geene overblyfzelen meer te zien zyn, en mogelyk zelfs de regte plaats niet meer geweeten worde, daar Babel eertyds gestaan heeft. Ten minsten het is niet zeker, of die puinhopen, die men nog daar omtrent vindt, (waar van mede gezien kan worden by H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond aaneengeschakeld bladz.* 673.) wel overblyfzelen zyn van het oude Babel. Zo volledig zyn de voorzeggingen *Jes.* XIII en *Jer.* LI hier omtrent vervult.

II.B.ℨ.a.β.2.BB.

py, die niet vergaan zal, en zyn Koninkryk zal niet verdorven worden, naar vers 13 en 14. En de Engel/ dit uitleggende/ zeide vers 27. Maar het Ryk en de heerschappy en de grootheid der Koninkryken onder den ganschen hemel zal gegeeven worden den volke der Heiligen der hoge [plaatzen]; welks Ryk een eeuwig Ryk zyn zal en alle heerschappyen zullen Hem eeren en gehoorzamen. Gelyk wy het een en ander te voren gezien/ en de uitdrukkingen in deze drie versen voorkomende kortlyk toegelicht hebben.

Door dit vyfde Koninkryk verstaan genoegzaam alle de Uitleggers onder de Christenen (*) en zelfs in het gemeen de Joodse Meesters

(*) Alleen verschilt hier van de Doorluchtige GROTIUS (*in Annot. in h. l.*); die van de woorden *een als eenes menschen zoon* deze verklaring geeft, dat hier mede gemeent worde *het Roomse volk, geenen Koning onder zig hebbende*, als gezegt word 1 *Makkab.* VIII. 14. En tot opheldering hier van doet Hy 'er by, dat de benaming van *zoon eenes menschen* gegeeven worde aan zulken, die buiten eenen staat van aanzien en gezag op zig zelven leven, ten dien einde zig beroepende op *Ps.* LXXXII. 7. daar gezegt word tot de genen, die *Goden en kinderen des Allerhoogsten genoemt waren, Nochthans zult gy sterven als een mensche, en als een van de Vorsten zult gy vallen.* Dat de persoon, die *eenes menschen zoon* geleek, *tot den Ouden van dagen gebragt wierd*, zegt Hy te betekenen, dat Hy gelast wierd zig te stellen voor God, den Rechter van de Koningen en Koninkryken, om zyne beveelen te ontfangen. Gelyk *Cyrus* Gods *knecht* genoemt word, om dat Hy de beveelen van God uitvoerde. Evenwel laat Hy hier op volgen, dat het *Roomse Volk* niet duisterlyk eene afbeelding geweest zy van het Koninkryk van *Christus*, het welk van kleine beginselen zo is toegenomen, dat het zig over de geheele weereld hebbe uitgebreidt, doch op eene Godlyke wyze. En op *vers* 18, daar gezegt word dat *de heiligen der hoge [plaatzen] het Ryk ontfangen zullen*, maakt Hy deze aanmerking, dat de allergrootste heerschappy (namelyk de *Romeinse*) eindelyk komen zal tot de genen, die den eenigen waaren God dienen, en dat de *Joden* naar het vleesch, indien zy den nederigen *Messias* hadden aangenomen, hier in de eerste en voornaamste zouden geweest zyn: Maar dat, na dat zy den zelven verworpen hebben, deze eere zy overgebragt tot *de Joden naar den geest*, dat is de *Christenen*, die het voornaamste van den *Joodsen* Godsdienst, namelyk den dienst van den eenigen God, behouden, en aldus in het Jodendom ingelyft zyn; blyvende evenwel den *Joden* die eere, dat de Koning, wien de Christenen belyden te dienen, *Jesus* namelyk, geweest zy een *Jode* uit de *Joden*. Doch het is zeer gemaklyk te tonen dat deze uitlegging geheel onbestaanbaar zy. De benaming van *eenen zoone eenes menschen* is in haar zelve van eene algemeene beduidenis, en word zo wel van Vorsten als van anderen gebruikt. Verg. *Ps.* LXXX. 18. Althans kan het *Roomse Volk*, by welk de Majesteit van het gebied geweest is, en zulk eene uitgestrekte heerschappy over de weereld bekomen hebbende, niet aangemerkt worden als een gemeen persoon buiten eenen staat van aanzien levende,

II.B.ג.a.β.2.BB.

ters (*) met alle rede het Koninkrijk van den Messias: zijn-

om dat de regeerings-wyze daar van geene alleenhoofdige regeering was. Op dien tyd, die hier ook naar de eigene onderstelling van GROTIUS bedoelt word, wanneer namelyk het Koninkryk van Syrie en de andere Ryken in het Oosten zouden zyn te niet gedaan, hadden ook de *Romeinen* reeds Keizers. Daarboven geeft de geheele verbeelding van dit *vyfde* Koninkryk duidelyk te verstaan, dat het zelve in zynen aart geheel onderscheiden zoude zyn van de *vier* voorgaande door *dieren* verbeeld, als zullende zyn een Godlyk, hemels en vreedzaam Ryk. Maar dit kan in het geheel op het *Roomse Ryk* niet worden toegepast, het welk even zo wel als de andere eene weereldse heerschappy geweest is, die door wapenen en geweld hare magt verkregen en gehandhaast heeft. En op wat wyze zoude toch op de Romeinse Monarchie konnen worden toegepast het gene van de *eeuwigduurendheid* van dit Koninkryk gezegt word? Het is zekerlyk alleen uit noodzakelykheid en geenzins voldoende, dat de Doorluchtige Man hier op zegt, dat de naam en Majesteit van het *Roomse Ryk* noch duurt, zynde wel in zommige delen verminderd, maar in andere aangewassen, en dat de *Christenen* ook aldus de heerschappy van het *Roomse Ryk* bekomen hebben, vermids het gene, dat daar van is afgenomen, hun wederom vergoedt is door byvoeging van andere Ryken, over welke de Romeinen nooit geheerscht hebben, als *Zweden*, *Rusland*, *Schotland*, *Ierland*, *Polen*, *Ethiopie*. Met wat schyn kan men beweeren, dat het *Roomse Ryk* noch overig zy, daar het *Duitse Ryk* 'er niet dan de blote titel van voert? En indien die heerschappy tot de *Christenen* is overgegaan en in de *Christen-kerke* vereeuwigt word, zo blykt het duidelyk, dat het niet het *Roomse Ryk*, maar *Christus* Koninkryk zy, aan welk deze *eeuwigduurendheid* toekomt.

(*) Vid. J. B. CARPZOVII *Differt. de Filio Hominis ad h. l. in Thes. Theol. Phil. Tom.* I. *pag.* 887. *& seqq. Cap.* 2. Dat de Joden dit dan echter volgens hunne bevattingen van den Messias verstaan, is ligtlyk te begrypen. En de Geleerde CARPZOVIUS toont zulks duidelyk in de genoemde Latynse Verhandeling. Ik zal alleen hier by aantekenen de uitbreiding van JACCHIADES op *vers* 14, waar uit men zulks mede klaar genoeg zien kan. *Deze*, (te weten *de Zone des menschen*, van wien hier en *vers* 13. gesproken word) zegt Hy, *is de Messias onze gerechtigheid, die voor het aangezigte des HEEREN verschynen zal, en de Profeet Elia zal den zelven voor Hem brengen, en aan Hem zal de heerschappy tot in eeuwigheid gegeeven worden.* Op eenen *Messias*, die noch te verwachten staat, en die een aards Koninkryk hebben zal, vestigen aldus de Joden hier eenpariglyk het oog. En wat aangaat de *eeuwigduurendheid* van dit Koninkryk van den *Messias*, aan wien zy geene hogere waerdigheid, dan die van eenen bloten mensch toeschryven, die verklaren zy aldus, *dat het Koninkryk van den Messias in zyne zonen na Hem altoos duuren zal, zo lang de weereld staat.* Gelyk dat de verklaring is, welke *Rabbi* IZAAK daar van geeft in zyn Boek *Chissouk Emunah*, als te zien is by den Beroemden GUSSET *in Confut. illius Libri Cap.* XLI. *pag.* 299, 300.

II.B.ℷ.a.β.2.BB.

zynde dit van het zelfde Koninkryk / dat in Nebukadnezars droom-gezigte was afgemaalt geworden door den berg, uit den steen ontstaan / als wy te voren gezien hebben. Alleen zal hier nadere opmerking vereisschen / op wat wyze wy de byzonderheden van de vertoning / die van dit Koninkryk in dit gezigte gegeeven word / op het zelve moeten toepassen / en hoe die hare vervulling deels bekomen hebben / deels noch moeten ontfangen.

De persoon / aan welke dit Ryk word opgedragen / is de Zone des menschen, of liever / om nauwkeurig te spreken naar den letter van den text / een als eenes menschen zoon, dat is zulk een / die zig vertoonde in de gedaante van eenen mensch. Deze afbeelding schynt zeer duidelyk af den Messias, aangemerkt als Hoofd en Heer van zyn Volk / dat in en met Hem de bezitting der weereld bekomen / en alzo aan zyne heerschappy deel hebben zoude; gelyk de Engel in zyne Uitlegging dat ook te verstaan geeft / als Hy zegt / dat met dit laatste stuk van het gezigte verbeeldt word / dat de heiligen der hoge [plaatzen] het Koninkryk ontfangen zullen, en aan den volke der heiligen der hoge [plaatzen] het Ryk en de heerschappy en de grootheid der Koninkryken onder den ganschen hemel gegeeven zal worden vers 18 en 27. Zo hebben het ook verre de meeste Uitleggers opgevat. En het komt my voor / dat men rede heeft om zig te verwonderen / dat sommigen (a) / hier van afgaande / dit zinnebeeld van den Zone des menschen niet op den Messias zelven / maar op zyne Kerke / toepassen / verstaande door den Ouden van dagen niet den Vader, maar den Zone Gods. Alle omstandigheden wyzen ons zeer duidelyk op den Messias. De benaming van Zone des menschen word niet alleen ook elders aan den Messias gegeeven / als te zien is Ps. VIII. 5: maar dezelve word byna gestadig in de Euangeli-schriften aan Hem toegeëigent / en de Heiland zelf was gewoon zig het allermeeste met dezen naam te benoemen / en dat niet eene zeer kenbare toespeeling op deze plaats van Daniels profezie; gelyk men onder anderen klaarlyk bespeurt Joh. V. 27. daar Hy zegt / dat de Vader aan den Zone macht gegeeven heeft ook gerichte te houden, om dat Hy des menschen Zoon is, en Matth. XXIV. 30. En als dan zal in den hemel verschynen het teken van den Zone des menschen, en dan zullen alle geslagten der aarde weenen, en zullen den Zone des menschen zien, komende op de wolken des hemels met grote kracht en heerlykheid, en wederom in zyne betuiging aan den Joodsen Raad Hoofdst. XXVI. 64. Doch ik zegge u-lieden, van nu aan zult gy zien den Zone des menschen zittende ter rechterhand der kracht [Gods] en komende op de wolken des hemels. Ja my dunkt / dat

(*a*) COCCEJUS *in h. l.* & JUNGMANNUS *in Dan. Refer. Lib.* I. *Sect.* II. *cap.* 14. *pag.* 393 & 394.

dat men bezwaarlyk eene voldoende rede geven kan / waarom het den Heiland behaagt hebbe zig zelven dus gestadig onder deze benaming voor te dragen / ten zy Hy zulks gedaan hebbe met toespeeling op deze plaats / om te verstaan te geven / dat Hy was de gene / die onder die benaming / of wel onder dit zinnebeeld / in het gezigte van Daniel was afgeschetst / als zullende zyn die Godlyke Koning / aan wien eens alle volken der aarde gehoorzaamheid zouden bewyzen / maar die ook tot verkryging van dit Koninkryk in de menschelyke natuur op deze aarde verschynen moeste in eenen nederigen staat. De VIIIe. Psalm kon ook teffens daar in van Hem bedoelt worden; maar aangezien deze voorzegging veel klaarder is ten opzigte van het bedoelde onderwerp / denken wy billyk / dat de Heere Jesus voornaamlyk deze plaats hebbe in het oog gehad. In 't byzonder is het opmerkelyk / dat de gedaante / onder welke zig de Heiland aan Johannes in een gezigte vertoonde volgens Openb. I, 13. geheel en al met deze vertoning overeenstemt / vermids Johannes zegt / dat Hy in het midden der goude kandelaren eenen zag den Zone, of liever eenen zone, des menschen gelyk zynde: waar mede vergeleken mag worden Ezech. I. 26, daar wy lezen / dat Ezechiel op den troon eene gelykenis zag / als de gedaante eenes menschen daar boven op zynde (*). Die gehoorzaamheid ook van alle volken, natien en tongen, welke aan dezen Zone des menschen word toegezegt / is mede een van de eigene uitmuntendheden van den Messias, die dikwils in de profezien aan Hem word toegeëigent. Zie Gen. XLIX. 10. Ps. II. 8. Jes. XI, XLIX, LV. en meer andere plaatzen: En niet minder komt aan Hem in den hoogsten nadruk die eere toe / die met deze gehoorzaamheid alhier gepaart word / die ook elders voor den Messias / zelfs met insluiting van eene Godsdienstige eerbewyzing / gelyk ook dit woord daar van gebruikt word / afgevordert word als Ps. XLV. 12. verg. 7. en LXXII. 10, 11.

En waarlyk ik zie niet / hoe het eenen gepasten zin kan hebben / dat de Kerke / door den Zone des menschen verbeeld zynde / met de wolken tot Christus gebragt worde om de heerschappy te ontfangen. De gemelde Uitleggers verklaren dit van aldus / dat daar mede te kennen gegeven worde / dat by die grote uitbreiding van Christus Koninkryk / die in het laatste der dagen na de verdelging van den Roomsen Antichrist te wagten staat / het heilige volk van alle zyden der aarde by een gebragt zal worden / en alle de leden van het zelve tot Christus gebragt / en met zyn reeds verzameld volk vereenigt zullen

(*) Zie over deze plaats den Wel Eerwaerden en zeer Geleerden Heer PLEVIER in zyne *twee Leerredenen over dit Gezigte van Ezechiel*, achteraan gevoegd by Deszelfs *Uitlegging van den Profeet Zefanja.*

II.B.ℑ.a.β.2.BB.

zullen worden / en dat wel op deze wyze / dat zulks geschieden zal 1. met grote snelheid / 2. door eene Goddelyke kracht / 3. zo dat zy van verre zullen worden toegebragt / en 4. met eene gansch zigtbare en heerlyke bekeering van velen tot Christus, en 5. dat deze bekeerden van ook van de aardse dingen / van een aards Koninkryk en eenen aardsen leerstoel / afgetrokken / en tot de dingen die boven zyn en tot den troon van Christus opgeleidt zullen worden (*): Of anders / dat hier mede betekent worde / dat de heiligen ten jongsten dage tot Christus als Hy ten oordeel komen zal / zullen worden opgenomen, Hem te gemoete in de lugt, en dus met Hem in den hemel ingaan en eeuwig met Hem aldaar heerschen zullen naar 1 Thess. IV. 15, 16. Openb. XI. 12. (†). Maar wat dit laatste aangaat / dit wykt geheel af van het oogmerk van dit Gezigte / waar in niet gezien word op het laatste oordeel / maar op zulk een oordeel / dat binnen den loop van de tyden dezer weereld zoude gehouden worden / en na welk een Koninkryk der heiligen volgen zoude / niet in den hemel / maar op deze aarde / als te voren is aangewezen. En / hoewel de eerst opgegeevene Uitlegging zig beter schikt naar dit oogmerk van het Gezigte / komt het my nochthans zo voor / dat dezelve weinig voldoe aan het zinnebeeld / dat hier gebruikt word. De Profeet zegt niet / dat Hy den Zone des menschen zag komen als de wolken of als eene wolke. Dan zoude zulks op snelheid en eenen luisterryken glans konnen worden uitgelegt. Maar deze Zone des menschen kwam met de wolken des hemels: het welk veel verschilt; en noch te minder kan het van de Kerke verstaan worden / vermids het ook een komen van den hemel te kennen geeft. Jes. LX. 8. word gevraagt: Wie zyn ze, die daar komen gevlogen als eene wolke, als duiven tot hare vensters? Maar dit is op verre na niet het zelfde met het gene hier gezegt word / naardien daar by vergelyking gesproken word van komen als eene wolke. En het zinnebeeld van eene wolke doelt daar voornaamlyk op eene grote menigte / digt in een gedrongen als eene wolke / gelyk wanneer de Apostel zegt: Dewyle wy dan eene zo grote wolke van getuigen rondom ons hebben liggende enz. Hebr. XII. 1. (§).

Wel

(*) Dus begrypt het COCCEJUS *l. l.*

(†) Op deze wyze legt JUNGMANNUS dit uit.

(§) De Wel Eerwaerde Heer HARTMAN (*in zynen Huisbybel over deze Pro-zie bladz.* 275.) voegt noch eene rede hier by, die wel verdient gemeldt te worden, om te tonen, dat door den *Zone* des menschen niet de Kerke, maar de *Christus*; verstaan moet worden. *Immers*, zegt Hy, *die hier door den Zone des menschen de Kerke verstaan, moeten aantonen, dat de Kerke ooit onder zulk een zinnebeeld voorkomt, ja, om noch meer ruimte te geven, kan voorkomen;*

vol-

II.B.ℨ.a.β.2.BB.

Wel is waar / dat de Engel in zyne Uitlegging alleen spreekt van de Heiligen des Allerhoogsten, die het Koninkryk en de heerschappy ontfangen zouden. Maar / gelyk ik gezegt heb / dat wanneer de Messias hier verbeeldt word als de Koning van dit vyfde Koninkryk / Hy dan aangemerkt worde als Heer en hoofd van zyn Volk / zo zouden dan de Heiligen in en met Hem de heerschappy over de weereld bekomen: het welk in het vervolg noch wat nader verklaart zal worden / als wy van de heerschappy zelve spreken zullen / die aan den Zone des menschen wierd opgedragen. Even zo word in andere Godspraken aan de uitverkorene gelovigen uit de Joden toegezegt / dat zy de weereld der Heidenen beërven zouden / te weten in en door hun hoofd den Messias, wanneer die van de volken der weereld als de ware Koning-heiland erkent en aangenomen zoude worden / en zy langs dien weg die volken / op eene door hun aangename wyze / tot hunne gemeinschap zouden gebragt zien. Verg. onder anderen Jerem. III. 19. Jes. LXI. 7, verg. Matth. V. 5. Op die wyze was het ook aan Abraham belooft / dat Hy een erfgenaam der weereld worden zoude in dat zegenende en gezegende zaad / dat uit Hem zoude voortkomen / volgens Rom. IV. 13. En meermaals zien wy dus / dat van Christus en zyne Kerke / als van eene persoon / gesproken word / wegens de nauwe vereeniging / die tusschen die beide stand grypt / als by voorbeeld in de benaming van het zaad der vrouwe Gen. III. 15. Ja zo verre gaat dit / dat Christus het gene aan zyn volk geschiedt even eens aanmerkt als of het aan Hem in eigener persoon geschiedde. Zo riep Hy Saulus van den hemel toe Saul, Saul wat vervolgt gy my? Hand. IX. 4, 5. verg. Matth. XXV. 35-46.

En ten hoogsten gepast was deze verbeelding / als de Messias in dit gezigte dus wierd voorgestelt onder de gedaante van eenen zone eenes menschen.

Dit ziet voor eerst op zyne menschlyke natuur / welke Hy / Gods eeuwige Zoon zynde / in de volheid des tyds zoude aannemen / eer Hy dat Geestelyk Koninkryk over alle volken der aarde / waar van hier gesproken word / bekomen zoude. En niet alleen zoude Hy alvorens de menschelyke natuur aannemen en in dien staat als een mensch op deze aarde verkeeren: Maar door die aanneming van dezelve tot dat oogmerk en met die gevolgen / waar toe dat geschieden zoude / zoude Hy het recht verkrygen tot dit Koninkryk en die hoge heerlykheid / in welke Hy dat opregten en daar in regeeren zoude / volgens de aanmerking van den Apostel Fil. II. en vele andere plaatzen. Wanneer

volgens de verbeelding, onder welke de Kerke in Gods woord overal en altyd als eene vrouws-persoon word afgemaalt, en nooit als van het mannelyk geslagte zynde.

II.ℷ.B.a.β.2.BB.

neer dit gezigte aan Daniel vertoont wierd / had Hy die menschelyke natuur noch niet aangenomen. Maar de Profeet zag eene gedaante van eenen mensche / als een zinnebeeldige vertoning Hem afschetzende. Daarom zegt Hy / dat Hy zag eenen als eenes menschen zone. Gelyk wanneer Johannes tusschen de goude kandelaren eenen zag, den Zone des menschen gelyk, bekleed met een wit kleed, en hebbende eenen gouden gordel om de borst enz., Christus zelf daar niet verstaan moet worden / maar eene zinnebeeldige gedaante / die Christus verbeeldde / en zijne uitmuntende hoedanigheden afschetste (*). Zo wierd dan hier verbeeldt de aanstaande menschwording van den Zone Gods / die voorafgaan zoude / eer Hy als Koning heerschen zoude over alle volken in dat Geestelyk Koninkryk / dat Hem als Middelaar en Zaligmaker van zondaren eigen is.

Maar ten tweeden is het duidelyk te zien / dat deze verbeelding van eenen mensche, die het Koninkryk ontfangt / hier ook gekozen zy om een onderscheid te maken tusschen dezen Koning en zijn Koninkryk en de vier voorgaande Ryken / die / hoewel ook van menschen beheerscht / nochthans onder beeltenissen van wilde dieren waren voorgesteld / om derzelver wreedheid / geweldenary / en harde regeering af te schetzen. Op eene zeer aangename wyze geeft dan dit zinnebeeld verder te verstaan de gansch beminnelyke hoedanigheid van dit Koninkryk onder de bestiering van dezen Koning / als waarin in tegendeel plaats zoude hebben de hoogste billykheid en rechtvaerdigheid / en teffens eene bevallige en innemende goedheid / zagtheid en breedzaamheid; gelyk de redelyke menschen / volgens hunnen aart handelende / door die hoedanigheden zig van de wilde dieren onderscheiden en dezelve te boven gaan. En alomme vinden we in de profezien het Koninkryk van den Messias uit dien hoofde geroemd en aangeprezen. Zie Jes. II. XI. XXXII. XXXV. XLIX. LIV. LX. Mich. IV. Zach. XIV. Ps. LXXII.

Dan niet minder levendig word hier getoont / dat deze Koning / offchoon Hy om een Genade-Koninkryk onder de menschen op te rechten de menschelyke natuur zelve zoude aannemen / en zo den menschen gelyk worden en gevonden worden in de gedaante van eenen mensche, nochthans van eene veel hogere waerdigheid en een Godlyk persoon zoude zijn. Maar op doelt dat deze Zone eenes menschen zig in dit gezigte vertoonde als komende met de wolken des hemels. De wolken / aan den blaauwen trans des hemels hare plaats hebbende / zijn verre boven het bereik der menschen / en hangen alleen van Gods onmiddelyke bestiering af. God alleen heeft het recht en de magt om zig van dezelve te bedienen naar zijn welbehagen. Hy is het / die van de wolken zynen wagen maakt, en op de vleugelen des winds wan-

(*) Vid. Clar. VITRINGA *in h. l.*

II.B.ℨ.a.β.2.BB.

wandelt Ps. CIV. En de Heilige Schrift / Gods heerlyke tegenwoordigheid voordragende / zo als Hy die in zommige gelegenheden op eene uitstekende wyze betonen wilt / eigent daarom aan God de wolken toe als de eigene tekenen zyner majesteit / met welke Hy zig vertoont: gelyk de Heere God zig van de wolken ook daar toe bediende by de wetgeving op Sinai. Zie Exod. XIX. 16. Deut. XXXIII. 26. Ps. XVIII. 12. XCVII. 2. Jes. XIX. 1. Nah. I. 3. enz. Ook is 'er in de wolken / wanneer ze zig by helder weder in hare eigene en gewoone gestalte vertonen / iet aanzienlyks / gepaard met eenen helderen luister. Allereigenaartigst-word dan door het komen met de wolken des hemels afgeschetst / dat deze persoon een Godlyk persoon zy / die eene Godlyke majesteit en heerlykheid bezit / en in zyn Koninkryk ook daar van luister-volle bewyzen zoude ten toon spreiden. En noch te klaarder drukt dit zinnebeeld zulks uit / midsdien dit komen met de wolken des hemels ook te verstaan gaf een komen van den hemel. Waar mede aangeweezen word / dat deze Koning een hemels Koning zoude zyn / die in den hemel zynen troon en woning had / de Heere uit den hemel, als de Apostel spreekt 1 Cor. XV. 47; en dat by gevolg ook zyn Koninkryk een hemels Koninkryk zoude zyn / niet van deze weereld / als de voorgaande Koninkryken / maar bestaande op eene hemelse en geestelyke wyze met eene daar aan beantwoordende regeering. Gelyk wy dit onderscheid tusschen het Koninkryk van den Messias en de weereldlyke heerschappyen in het Oosten ook al te voren hebben aangemerkt by de vertoning daar van in Nebukadnezars droom-gezigte onder het zinnebeeld van eenen groten berg, uit eenen steen ontstaan (a). En hoe de andere voorzeggingen even eens spreken van de Godlyke natuur en waerdigheid van den Messias en den hemelsen aart van zyn Koninkryk / is uit Ps. XLV, Ps. CX, Jes IX, en vele andere plaatzen bekend.

Betreffende nu het Koninkryk, of de heerschappy / welke deze Koning stond te bekomen / worden twee zaken voornaamlyk aangeweezen: Eerstelyk / hoe Hy dat Koninkryk ontfangen zoude; en ten tweeden / hoedanig het zelve zyn zoude ten aanzien van deszelfs uitgestrektheid en bestendigheid. En wy zullen zeer gemaklyk konnen ontdekken / hoe dit op den Messias en zyn Koninkryk toepasselyk zy / wanneer wy hier mede vergelyken het gene in het voorgaande by de zo even genoemde gelegenheid dezen aangaande alrede gezegt is.

Het eerste stuk wierd in het Gezigte dus afgeschetst / dat de Zone des menschen kwam tot den Ouden van dagen, en aan Hem heerschappy, eere en het Koninkryk, dat is te zeggen het recht en de magt om te regeeren in de hoogste heerlykheid en met Koninklyk gezag, gegeeven wierd, te weten van dien Ouden van dagen, tot wien Hy naderde/

(a) I. *Deel, bladz.* 237.

II.B.3.a.β.2.BB.

de / om die heerschappy van Hem te ontfangen. Hoe dit ten aanzien van den Messias te verstaan zy / doet zig van zelve op / wanneer wy gade slaan / dat deze vertoning in het Gezigte alleen diene om te kennen te geven / dat deze Zone des menschen op eene plegtige wyze / dat is te zeggen met eene zeer duidelyke en te gelyk aan zijne waardigheid welvoegende bekendmaking daar van / dat Koninkryk / dat vervolgens breder beschreven word / ontfing volgens het oordeel en door den wille en het welbehagen van den Ouden van dagen, zig hier gedragende als Rechter. In de vervulling hebben wy dierhalven het oog te vestigen op die plegtige verhoging en aanstelling van den Heere Messias om als Koning te heerschen door zijn woord en Geest onder alle volken der aarde / die geschied is / gelyk ze ook naar andere duidelyke voorzeggingen geschieden zoude / by zijne opvaring ten hemel en daar mede gepaarde zitting aan Gods rechterhand : Waar door God de Vader / het wettig recht erkennende / dat Hy zig hier toe verkregen had door de volle uitvoering van het verlossingswerk op deze aarde / Hem tot eenen Heere en Christus gemaakt, alle magt in hemel en op aarde en teffens eenen naam boven allen naam aan Hem gegeeven heeft / en toen met der daad tot Hem gezegt heeft Gy zyt myn Zoon, heden heb ik U gegenereert. Eisch van my en ik zal u geven de Heidenen tot uw erfdeel en de einden der aarde tot uwe bezitting naar Hand. II. 36. Matth. XXVIII. 18. Fil. II. 8-11. Ps. II. 7. verg. Ps. CX. 1, 2. Gelyk dan ook by zijne opvaring ten hemel die wolke, die Hem opnam en naar boven voerde / tot een klaar bewys verstrekte / dat Hy van nu af zijnen voorgaanden nederigen staat geheel afleidde / en zig in zijne Godlyke majesteit en heerlykheid openbaren zoude door de opregting van zijn Godlyk en heerlyk Koninkryk / waar toe Hy nu bezit ging nemen van zijnen troon. En niet alleen word hier mede dan te verstaan gegeeven / hoe Hy het recht tot deze heerschappy ontfangen zoude door de rechtmatige en hoogstgezaglyke toewyzing van God den Vader / die in het werk der genade de persoon van Rechter bekleedt. Maar hier in is dan ook begrepen de dadelyke verkryging en bezit-neming van dit Koninkryk door de onderwerping van alle de onderdanen / over welke dit Ryk zig zoude uitstrekken; gelyk dit klaarlyk als een zeker gevolg van de toewyzing van den Ouden van dagen hier word voorgedragen door de verzekering / die straks daar op gedaan word aangaande deze heerschappy in derzelver eeuwigduurendheid. Zo nochthans / dat hier mede niet verzekert word / dat deze dadelyke bezitneming van dit Koninkryk of de opregting van het zelve in alle die uitgebreidheid / welke het zelve bekomen zoude / aanstonds in zijn geheele beslag volgen zoude op die toewyzing van dit Ryk aan deszelfs Koning. De bepaling hier van word aan andere voorzeggingen en aan de uitkomste overgelaten: volgens welke dit te verwachten

 was/

II.B.ג.a.β.2.BB.

was / en ook reeds geschied is / en noch verder voltooit zal worden / langs zekere trappen en onder verscheidene lotgevallen der Kerke / door welke het Gode behaagt heeft het gelove en de lydzaamheid der heiligen te oeffenen / tot dat eens de tyd kome / dat de verborgenheid Gods vervult worde, gelyk Hy zynen dienstknechten, den Profeten, verkondigt heeft, als gezegt word Openb. X. 7.

Hoedanig. dit Koninkryk ten aanzien van deze zyne uitgestrektheid dus ter zyner tyd eens wezen zoude/ word zo uitgedrukt dat alle volken, natien en tongen, alle grote en kleine volken op de aarde / van wat spraak die ook wezen mogten / Hem / dien Godlyken Zone des menschen/ eeren, hoog achten/ eerbiedigst gehoorzamen en gewillig dienen / en geerne alles tot zyner eere toebrengen zouden / ja Hem eeren met eene Godsdienstige aanbidding en betoning van de hoogste onderdanigheid. Gelyk het grondwoord (פלח) dat hier voorkomt/ byzonderlyk van eene Godsdienstige eerbewyzing gebruikt word / Hoofdst. III. 12, 14, 17, 18, 28. VI. 17, 21. Ezr. VII. 24. Dit is even het zelfde het gene in Nebukadnezars droom verbeeldt wierd / als Hy uit den steen, die het beeld aan zyne voeten geslagen had, eenen berg zag voortkomen / die de geheele aarde vervulde Hoofdst. II. En by de verklaring daar van hebben wy gezien / hoe dit zyne vervulling heeft begonnen te verkrygen by de uitbreiding van Christus Koninkryk onder alle volken / alrede in der Apostelen tyd zeer verre gebragt en zedert verder voortgezet / en eens volkomen zal daargestelt worden / wanneer men zal konnen zeggen : De Koninkryken der weereld zyn geworden onzes Gods en zynes Christi, volgens de belofte Openb. XI. 15.

De twede hoedanigheid van dit Ryk / op deszelfs bestendigheid betrekking hebbende / zoude dan wezen dat het eeuwig duuren zoude; zyne heerschappy is eene eeuwige heerschappy, die niet vergaan zal, en zyn Koninkryk zal niet verdorven worden was de verklaring / welke Daniel in het Gezigte vers 14 hieromtrent hoorde geven / wanneer aan den Zone des menschen de heerschappy wierd opgedragen. En dit komt insgelyks geheel over een met de verklaring / welke wy dezen aangaande hoorden/ ten opzigte van het vyfde Koninkryk door den berg, die uit den steen ontstond / afgeschetst / in de uitlegging / welke de Profeet gaf van Nebukadnezars droom Hoofdst. II. 44, alwaar dit ook is toegelicht.

Op deze wyze zoude dan deze hemelse en Godlyke Koning / als eenes menschen Zoon in dit gezigte vertoond / een Koninkryk hebben / het welk de voorgaande heerschappyen verre zoude te boven gaan. En in en door Hem zouden dan de Heiligen, of het volk der Heiligen der hoge [plaatzen] / dat is te zeggen de opregte belyders van den waaren God / het Ryk bezitten, en aan het zelve gegeeven wor-

II.B.ℨ.a β.2.BB.

worden het Ryk en de heerschappy en de grootheid, de magt en het gezag, der Koninkryken onder den ganschen hemel, als in des Engels uitlegging vers 22 en 27 gezegt word. De opregte belyders van den waaren God, ter dier tyd alleen onder het Volk Israël te vinden, zouden door die opregting en uitbreiding van Messias Koninkryk onder alle volken in eene overgrote menigte uitbreken en gestadig voortgeplant worden in alle de volgende geslagten, die den Heere zouden aangeschreven worden. En wanneer dan allerlei en eindelyk eens alle volken zig aan den Messias zouden onderwerpen, zouden deze heiligen des Allerhoogsten, deze opregte belyders van den waaren God, die de kennis en heilige betrachting van den waaren Godsdienst te zamen zoeken te paren, daar zy onder de voorgaande heerschappyen grootlyks onderdrukt en om den Godsdienst zelve zwaarlyk mishandelt waren, het gezag, de regeering en de magt in de weereld hebben, en de rykdom en het vermogen van de Koninkryken der weereld in hunne bezitting zyn, daar die voor dezen geweest waren in de handen van Afgoden-dienaars en bittere vyanden der waarheid. Zo zouden dan ook alle heerschappyen dit heilig Volk, zo in deszelfs Koning en hoofd voornaamlyk, als ook ten aanzien van de leden daar van zelve, alle eere bewyzen, en gehoorzamen; wanneer zy zig in de diepste onderdanigheid en eerbied aan den Koning onderwerpen, en met alle tekenen van hoogachting met dit zyn Volk vereenigen, en aan het zelve allerlei voordeelen toebrengen, en des Konings wetten gewillig gehoorzamen, en nu ook uit dit heilige Volk geerne Overheden en bestierders ontfangen en aan dezelve onderdanig zyn zouden. Zo zouden eens de heiligen de weereld oordeelen, de Koningen der aarde Voedsterheeren der Kerke worden en hunne Vorstinnen hare zoogvrouwen, en de volken, die zalig worden, in het licht van deze stad Gods wandelen, en de Koningen der aarde hare heerlykheid en eere in dezelve inbrengen naar 1 Cor. VI. 2. Jes. XLIX. 23. Openb. XXI. 24. verg. Jes. LIV en LX. Zach. XIV. 9. En dit Ryk der heiligen zoude alzo ook in dat van hunnen Koning vereeuwigt worden, vermids het zelve door alle de volgende eeuwen in stand gehouden, en eindelyk met eeuwige volmaakte vryheid en vreugde achtervolgt zoude worden. Vergel. Matth. XVI. 18. Openb. XXII. 5.

Dit gaf des Heeren Engel in zyne Uitlegging byzonderlyk te verstaan en paste hierop toe het gene het Gezigte inhieldt aangaande den Zone des menschen, om dus duidelyk uit te drukken de gemeinschap, welke Jehovas heiligen aan het Koninkryk van den Messias hebben, en de zeer grote voordeelen, die zy daar door ontfangen zouden, als een stuk van grote vertroosting voor hun, welker goede zaak dus eens opentlyk geregtveerdigt en met de toestemming van alle volken der aarde vereert zoude worden. En de zaak dus ingezien zynde,

 blykt.

II.B.ב.a.β.2.BB.

blykt het klaarlyk / hoe deze voorzegging hare vervulling waarlyk bekomen hebbe / zonder dat Porfyrius rede hadde zulks te betwisten / in die vooronderstelling / dat door den Zone des menschen het Joodse volk verbeeldt worde / en dat de voorspelling te kennen geve / dat dit volk op de wyze van eene aardse regeering de overmagt boven alle andere volken der weereld bekomen zoude (*). Gelyk ook eenige Joodse Meesters deze voorzegging dus verkeerdlyk uitleggen / en de vervulling daar van in het Koninkryk van Christus ten onregte tegen spreken (†).

Hoe

(*) Dat PORFYRIUS in dit begrip geweest zy, en op dien grond deze voorzegging aldus betwist hebbe, leert ons HIERONYMUS *Comment. in Danielem ad Cap.* XI. 44 & 45, daar Hy dus spreekt: „ Dicat *Porfyrius*, quis sit ille „ lapis —— quis sit ille filius hominis, qui cum nubibus venturus est. Hæc, „ quæ manifesta sunt, præterit, & de Judæis asserit prophetari, quos usque „ hodie servire cognoscimus. Et dicit eum, qui sub nomine Danielis scripsit „ librum, ad refocillandam spem suorum fuisse mentitum. Non quo omnem „ historiam futuram nosse potuerit, sed quo jam facta memoraret." Waar van de hoofdzakelyke zin hier op uit komt, dat PORFYRIUS beweere, dat het gene in dit Boek van *Daniel* nopens *den steen*, *zonder handen afgehouwen* (*Hoofdst.* II.) *en den Zone des menschen* (alhier) gezegt word, *eene profezie zy*, *die op het Joodse Volk zie*, maar dat dezelve blyke valsch te zyn, *aangezien elk wiste*, *dat de Joden noch waren* (gelyk ze nu ook zyn) *in eenen staat van dienstbaarheid:* En dat men hier uit zien kon, dat de gene, die dit Boek op den naam van Daniel geschreven had, een bedrieger ware, die onder dit valsch voorgeven alleen getracht had zyne mismoedige natie eene goede hope te geven door gewaande voorzeggingen, de reeds gebeurde zaken verhalende als eene profezie, maar in de voorzegging van het noch toekomende zyn volk slegts wat wys makende. (Verg. *de Voorreden* van het I. *Deel*, *bladz.* 12 *en* 13.)

Het zelfde herhaalt HIERONYMUS een weinig verder (*c.* 1137.) in deze woorden: „ Regnum ejus sempiternum probare debet super *Antiocho*, vel ut „ ipse putat *super populo Judæorum*."

(†) Met groten iever dringen onder anderen hier op aan, *Rabbi* ABARBANEL in zyn Boek genaamd *Majéne hajeschuah* en *Rabbi* IZAAK in zyn Boek, door Hem genoemd *Chissouk Emunah* en door den Beroemden GUSSET in het Latyn vertaald met eene bygevoegde *wederlegging*, die reeds hier voren van my is aangehaalt. Beide begrypen zy dan, dat hier voorzegt worde, dat het *Joodse volk*, na den ondergang van het *Roomse* Ryk, het welk zy achten door het *vierde dier* verbeeldt te zyn, in volle vryheid herstelt worden en de heerschappy over de weereld in hoogste heerlykheid verkrygen zal. En dit maken zy dan teffens vast aan de dagen van den *Messias*. De verklaring hier voren gegeeven, schynt my, naar het beloop van dit werk, genoeg te zyn om deze verkeerde uitlegging te wederleggen en de tegenwerpingen der Joden af te snyden

Hoe eindelyk dit vyfde Koninkryk dus opgeregt en tot stand gebragt zoude worden na de vernietiging der vier voorgaande vyandlyke heerschappyen in het Oosten / is reeds getoont by de verklaring van het laatste gedeelte van Nebukadnezars droom. Waar in byzonderlyk ook was aangeweezen / hoe de Heere God hier toe eene voorbereiding maken en den weg banen zoude door eene geheel wonderlyke betoning van zyne tegenwoordigheid in het midden van zyn Volk en van de kracht zynes arms tot deszelfs redding en hulpe / met het zelve in eenen zeer geringen en magteloozen staat op eene onvoorziene wyze niet alleen te sterken en te verheffen / maar ook in staat te stellen om zynen vyanden / onder welker overheersching en geweld het had moeten zugten / groten afbreuk te doen. Welk stuk nu hier word voorby gegaan / en alleen maar nader verklaart den aart van Messias Koninkryk / en de te verwachtene uitgebreidheid en eeuwigduurendheid van het zelve op nieuws verzekert.

b. De Profeet aldus de uitlegging van het gezigte / dat in zynen droom aan Hem vertoond was / door den Engel aan Hem medegedeeld / opgegeeven hebbende / doet ten laatsten hier by de uitwerking, die dezelve op Hem had vers 28. Tot hier toe is het einde dezer reden: Wat my Daniel aangaat, myne gedagten verschrikten my zeer, en myn glans veranderde aan my; doch ik bewaarde dat woord in myn herte.

Hy brengt voor eerst de opgegeevene Uitlegging van den Engel ten besluite met te zeggen: Tot hier toe is het einde dezer reden. Welke uitdrukking wy voor het naaste hebben toe te passen op de reden, welke de Engel tot Hem gevoert had / als Hy op zyne begeerte aan Hem verklaart had / wat dit droomgezigte / dat Hem voorgekomen was / beduidde / van vers 16 tot hier toe beschreven. En Daniel verzekert van hier mede / dat Hy ook deze uitlegging / zo verre die strekte / getrouwlyk had opgegeeven. Doch het grondwoord מלתא / reden vertaald / komt ook even als het Hebreeuws דבר dikwils voor in de betekenis van eene zaak, gelyk wy gezien hebben Hoofdst. II. 5, 8, 10. enz. En dus zoude ook hier verstaan konnen worden de geheele zaak, in dit Hoofdstuk vervat / betreffende dezen droom en de uitlegging van dezelve: zo dat dit besluit betrekking hebbe op den gan-

den. *Eene bredere* wederlegging van den *eersten* vindt men by J. B. CARPZOVIUS *in supra jam laudata Diss. de Filio Hominis &c. in Thes. Theol. Phil. P. I. cap.* 3. en van den *laatsten* by den gemelden Heer GUSSET *in Confut. Libri Chissouk Emunah cap.* XLI.

Eenige andere tegenwerpingen, met veel bitterheid geopperd door R. LIPMAN in deszelfs boek *Nizzachon* genaamd, ziet men mede wederlegd by CARPZOVIUS *Diss. laud. cap.* 3.

II.B.5.b.
ganschen inhoud van dit Hoofdstuk. In de zaak zelve komt dit nochthans op een uit / vermids de Engel in zijne uitlegging ook den inhoud van den droom zelve vermeldt had en teffens den zin daar van aangeweezen.

Maar de Profeet geeft ook vervolgens te kennen de uitwerking, welke dit op Hem had / bestaande in eene grote ontroering / die ook zigtbare tekenen in zijn gelaat naliet: zo evenwel dat dit Hem niet belette een goed gebruik te maken van deze / aan Hem vergunde / Openbaring.

Wat my Daniel aangaat, zegt Hy / myne gedagten verschrikten (of beroerden) my zeer, en myn glans, de aangename gedaante van myn gelaat / veranderde aan my, ik zag 'er bleek uit / en had eene doodsverwe op myn aangezigte / gelyk den genen eigen is / die zwaarlyk ontstelt geworden zijn. Mijne huisgenoten en anderen / die my zagen / hebben dit wel duidelyk konnen opmerken / schoon zy de rede daar van niet wisten. Vergelyk aangaande de spreekwyze Hoofdst. V. 6, 9. Hoe zeer de gezigten zynes hoofds in den droom zelven Hem ontstelt hadden / is gezien op vers 15. En indien wy dit besluit op het geheele Hoofdstuk toepassen / zoude dit gezegde alhier konnen worden opgevat als eene korte herhaling van het gene Hy dien aangaande vers 15 gezegt had. Maar geen wonder / dat ook de uitlegging / welke Hy van den Engel bekomen had / op nieuws eene beroering in Hem veroirzaakte door gewigtige en zeer aandoenelyke bedenkingen / die daar op in zijne gedagten ontstonden / als Hy aanmerkte / welke grote veranderingen in de Koninkryken der aarde volgens deze voorzegging noch zouden gebeuren / die niet dan met veel geweld en bloedvergieting waren tot stand te brengen / en byzonder welk eene zware verdrukking het heilige Volk van God zoude te lyden hebben door eenen bitteren vyand / die niets / hoe heilig en eerwaerdig ook / zelfs niet den heiligen naam van den Allerhoogsten God / zoude ontzien. En deze aandoeningen waren duidelyke bewyzen van de volzekere onderbinding / welke de Profeet had van dezen Godlyken droom / en de klaarheid der vertoninge in dezelve / als mede van de kracht van Gods werking op Hem / die dit zo levendig aan zijne verbeeldingskracht vertoonde / dat Hy 'er zulke sterke aandoening van hadde.

Maar eene opmerkelyke bepaling / doet Hy nochthans hier by / tonende / hoe die beroering Hem evenwel den inhoud van dit gezigte niet deed vergeten nog uit de gedagten stellen. Doch ik bewaarde dat woord in myn herte. Hy geeft 'er mede te kennen / dat Hy evenwel / door Gods genadige hulpe gesterkt zijnde / zig in staat bevonden hadde om dit gezigte wel in zijn geheugen te houden en het zelve / als Hy in het begin van dit Hoofdst. gezegt had / nauwkeurig te beschryven: En dit niet alleen / maar dat Hy ook dikwils daar op wederom ge-

II. B. ב. b.

gedagt hadde / en 'er in herhaalde overpeinzingen zijn werk van gemaakt om de voorgenomene wegen van God / daar in ontdekt / in derzelver heilig en wonderlyk beleid na te gaan / en daar uit nuttige leringen te trekken / en een goed gebruik daar van te maken. Welke de lof is / die ook aan Maria, de moeder des Heeren Jesus, gegeeven word Luk. II. 19. Vergel. Pſ. CXIX. 11, 129. Spreuk. II. 1. VI. 21.

Dus verre hebben wy ons bezig gehouden met de overweeging van deze Openbaring en het verhaal / dat de Profeet van dezelve doet.

Het gewigtig en Godebetamelyk OOGMERK, waar toe dezelve diende / konnen wy nu uit den verklaarden inhoud dezer Openbaringe gemakkelyk ontdekken / wanneer wy daar mede vergelyken de tydsgelegenheid, in welke die aan den Profeet wierd mede gedeelt naar de aantekening / welke Hy daar van deed vers 1.

Aangezien met het eerſte jaar van Belſazar de tyd daar was / dat het Koninkryk der Chaldeen voornaamlyk van nu af tot dien lageren ſtaat komen zoude / die in het beeld van Nebukadnezars droom-gezigte door de zilvere borſt en armen was afgebeeldt; behaagde het Gode zijn Volk daar van nader te onderrichten / om het zelve daar mede te verſtaan te geven / hoe zijne Voorzienigheid werkzaam bleef omtrent dat Koninkryk / om het voornemen van zijnen raad omtrent het zelve ten uitvoer te brengen / en dat dan ook hier mede de weg gebaant wierd om deze heerſchappy te doen bukken voor eene andere / van welke zy onder zijn oppermagtig beſtier de ontſlaking van hunne gevangenis te verwachten hadden / gelyk zy dat weten konden uit de voorgegaane voorzeggingen van Jeſaias en Jeremia, die duidelyk voorſpelt hadden / dat de Chaldeen door de Meders (de Perſianen daar onder begrepen) zouden overwonnen / hunne hoofdſtad Babel door dezelve verovert / en langs dien weg ook aan de Joden verloſſing uit hunne gevangenis en herſtelling in hun land beſchikt zoude worden. Verg. Jeſ. XIII en XIV. XLIV. 21–28. XLV. 1–7. Jerem. XXV, L en LI. En hier mede wilde dan de Heere hunne hope op die beloften / ter hunner bemoediging / verſterken.

Maar aan de andere zyde wilde de Heere ook door deze Openbaring zijn volk tot hunne nodige waarſchouwing en beſtiering te kennen geven / dat zy met hunne herſtelling in hun land alle zwarigheden geenzins zouden zijn te boven gekomen / maar noch voor de komſte van den Meſſias eene zeer zware beproeving zouden hebben uit te ſtaan van wegens eenen hevigen vyand / die by de verdere veranderingen in de Koninkryken dezer weereld opſtaan zoude / en hen en hunnen Godsdienſt geweldiglyk verdrukken. Zo nochthans / dat God ter hunner vertrooſting ook verzekerde / dat Hy aan dit kwaad zijnen beſtemden tyd en mate gezet had / en naderhand wederom uitkomſte aan

II.B.3.b.

aan deze verzoeking geven wilde: En dat ook deze en andere wegen van tegenspoed / in welke Hy hen geleidt had of leiden wilde / de komste van den Messias en de oprechting van zijn Koninkryk geenszins zouden beletten / maar dat Hy zijne beloften dien aangaande ter zijner tyd zekerlyk wilde vervullen / en de vyandlyke Koninkryken / die zijn Volk onderdrukt hadden / te niet gedaan hebbende / de goede zaak van de opregte belyders van zijnen Naam eens heerlyk zoude doen zegepraalen in het Koninkryk van den Messias, aan welk zig eindelyk alle volken der aarde eens geheel zouden onderwerpen / en dat eeuwigduurende zoude zijn.

Het Gebruik van deze Openbaring aangeweezen.

I. Uit het oogmerk dezer Openbaringe doet het zig vervolgens van zelve op / welk gebruik de Gelovigen van dien tyd en die verder leven zouden onder de bediening van het Oude Verbond daar van te maken hadden.

Zy zagen daar in de goedheid en getrouwheid van God / die zijn Volk van tyd tot tyd onderscheidenlyker wilde onderrichten van zyne wegen / en de meest gepaste tydsgelegenheden waarnam om zulks te doen / tot deszelfs nodige waarschouwing en bemoediging. Dit hadden zy met alle dankzegging te erkennen. Dit boezemde hun ook eene aangename vertroosting in / hoe gerust en veilig zy zig zelve in de hand des Heeren konden overgeven en zig op zijne zorge verlaten / die dus gestadig toonde hunner te gedenken en steeds op hen en hunne belangen een wakend oog te houden. Zy moesten hunne hope op den Heere en op hunne / door Hem beloofde / verlossing opwekken uit de gronden / welke hun deze voorzegging aan de hand gaf. Zy moesten hunne herten ook byzonder hier door versterken in het gelove in den MESSIAS. Het een en ander moeste hen aanzetten om JEHOVA, den eenigen Waarachtigen God en hunnen getrouwen Verbonds-God / standvastiglyk aan te kleven. Gaf de Heere hun te verstaan / dat na hunne verlossing uit de gevangenis / in welke zy nu noch waren / wederom zware tyden komen zouden / en wel van verdrukking om den Godsdienst; zy hadden daar uit te leren / hoe zy hunne herten aan de bezitting van het beloofde Land en de uiterlyke voorrechten en voordeelen in het zelve niet al te zeer hechten moesten; vermids die dingen altyd blyven zouden veranderlyke en beweeglyke dingen, in welke men niet kon nog moest berusten.

Alle / die God zogten moesten 'er zig aan geleegen laten zijn om ook tegen zulk eene uure van verzoeking bestand te zijn / van welken zy den netten tyd / als die komen zoude / voor uit niet wisten. En zy / die dezen tyd zouden beleeven / zouden van uit deze voorzegging eene

gro-

grote vertroosting en sterkte konnen ontlenen/ om op eene goede uitkomste te hopen/ en in die hope getrouw te blyven: zo veel te meer/ als deze voorzegging/ dus lang te voren gedaan/ te duidelyker bewys droeg van hare Godlykheid/ en hen ook deed zien/ dat hun daar in niets overkwam dan het gene Gods hand en raad te voren bepaalt had, dat geschieden zoude.

II. Maar ook voor de Gelovigen van alle de volgende tyden is deze Openbaring van een zeer nuttig gebruik. Gelyk zy in de goedheid en trouwe des Heeren jegens zijn oude Volk/ daar in betoond/ ook zien konnen/ hoe zy ook voor zig hun vertrouwen daar op stellen konnen.

Die grote en gewigtige waarheid/ dat alle veranderingen in de zaken en Koninkryken dezer weereld van God afhangen/ blykende uit zijne voorwetenschap omtrent dezelve/ welke wy in het droom-gezigte van Nebukadnezar (Hoofdst. II. beschreven) zo klaarlyk betoond zagen/ word ook hier door deze nadere Openbaring nopens de zelfde zaken op nieuw bevestigt/ en by gevolg ook daar mede aangedrongen en bekrachtigt all' het gene de Gelovigen daar uit moeten afleiden/ zo ten aanzien van de algemeene belangen der Kerke/ als ten aanzien van hunne eigene zaken/ en het ontzag/ dat Gode dieswegen toekomt.

III. En behalven dit ontfangen wy hier ook aanleiding tot verscheide nuttige aanmerkingen/ wanneer wy acht geven op de byzonderheden van deze Openbaring en het bestaan en gedrag van den Profeet by gelegenheid van dezelve.

De verschillende gedaante van deze Openbaring, vertonende de Koninkryken van het Oosten onder de gedaante van wilde dieren, daar die aan Nebukadnezar vertoond waren in een menschen-beeld uit verscheidene glansryke metalen bestaande/ leert ons/ hoe een Godvruchtige de dingen dezer weereld met een geheel ander oog moet beschouwen/ als de lieden dezer weereld doen/ die daar over alleenlyk oordeelen/ na dat de ingevingen van hunne dwaze en schadelyke begeerlykheden hun dezelve als goed of kwaad doen voorkomen. Deze zien alleen op de verkryging van rykdom en eere/ op magt en hogen staat/ op den roem/ dien men behaalt door het uitvoeren van grote dingen/ waar in men boven anderen uitsteekt en toont grote kracht te hebben/ op het genoegen en de voordeelen/ die de overheersching van anderen uitlevert/ en op het ruim genot van alle weelde en vermaak/ het welk zulk een staat van overmagt/ rykdom en eere verschaffen kan. Zulken/ die dit alles verkrygen/ of althans veel daar van bekomen/ schatten zy hoogstgelukkig/ even als of 'er niets anders te begeeren ware. Zy zien derzelver bedryven met eene grote verwondering aan; zy roemen die/ en verheffen ze hooglyk/ even als of het alles wel gedaan ware/ wanneer men maar zijn oogmerk bereiken kan. De glans van dien rykdom/ de luister van dat aanzien/

 be-

beknooꝛt hunne oogen op het allersterkste / en verblindt die teffens geheel en al. En zy ooꝛdeelen daarom ook even zo van hun zelve / naar mate het hun gelukt zelve eenig deel aan zulken staat te hebben. Of zy boezemen duizend vꝛugteloze wenschen uit om ook daar toe te mogen geraken / naar mate het hunne gelegenheid toelaat. Maar een Godvꝛuchtige beschouwt die zaken in een geheel ander licht / dewyl de vꝛeze Gods Hem leert de menschelyke zaken en bedꝛyven te beschouwen naar de regelen van recht en billykheid / die Gods heilige wetten / in het geweeten zelve ingepꝛent en in zijn dierbaar Woꝛd nader vooꝛgedꝛagen en bekrachtigt / aan ons menschen vooꝛschꝛyven / en met een uitzigt op de rekenschap / die elk van al zijn doen eens geven zal aan den Allerhoogsten Rechter / en op de uitkomste en bestendigheid of onbestendigheid van de bedꝛyven en ondernemingen der menschen en van de dingen / waar naar zy haken. Dit doet Hem den glans van het goud der rykdommen en den luister van aardse eere en overmagt met kleinachting aanzien / van wegen de verganklykheid van alle die dingen; die behalven dit / als ze niet in de gunste van God en met een goed geweeten verkregen en genoten woꝛden / niets wezenlyks behelzen / maar ongeloofiyk nadeel doen aan het ware heil van onze zielen / dienende tot gestadige afleiding van het hoogste goed / en aan de dwaze en zondige begeerlykheden allerlei voedzel verschaffende. Dit doet Hem alle onrechtvaerdige aanslagen / alle wreedheid en geweld / en alle heerszugtige ondernemingen met onderdꝛukking en bederf van anderen gepaard / waar dooꝛ redelyke menschen zig aan onredelyke / gulzige en wrede dieren gelyk stellen / met afgryzing beschouwen en hooglyk verfoeien; bezeffende / hoe onbetamelyk dit alles zy / hoe gehaat en grouwelyk in de oogen van den Heiligen God / en welk eene allergestrengste straffe zulken te verwachten hebben / die zulke wegen inslaan en dooꝛ hunne mede menschen tot zo veel dꝛoefheid en onheil verstrekken. Zo beschouwt hy in het gemeen den vooꝛspoed der Godlozen als een rampzalig geluk van koꝛten duur / dewyl Hy / als Azaf, in Gods heiligdommen ingaande, leert merken op hun einde / en ziet / dat God hen immers zette op gladde plaatzen, dat Hy ze doe vallen in verwoestingen, dat zy als in eenen ogenblik tot verwoesting worden, een einde nemen en te niet worden van verschrikkingen, als een droom na het ontwaken, dat God, als Hy opwaakt, hun beeld verachten zal volgens Pf. LXXIII. 17–21. Zo leert Hy ook niet aan te merken de dingen, die men ziet, maar de dingen, die men niet ziet, uit aanmerking / dat de dingen, die men ziet, tydlyk zyn, maar die, die men niet ziet, eeuwig zyn, en heeft dus een geheel ander beschouw / eene geheel andere bedoeling / als de lieden, die van de weereld zyn, welker deel in dit leven is, die op hun goed vertrouwen, en op de veelheid hunnes rykdoms roemen naar 2 Cor. IV. 18. verg. Pf. IV. 8. XVII. 14. XLIX. 7. En het is ligt na te gaan / dat deze aanmerking nopens het onderscheiden ooꝛdeel / dat

God-

Godvruchtigen behoren te maken over de dingen dezer weereld / het welk zy dan ook met alle hunne redenen en daden behoorden te betonen / zig zeer verre uitbreidt / en in allen dele zeer gewigtig is.

IV. Zien wy nader op de byzondere eigenschappen van de Koninkryken, die in dit droom-gezigte worden afgeschetst; de vernedering van het Ryk der Chaldeen toont ons zo wel in dit geheele Koninkryk / als wy het voor dezen zagen in eenen groten Koning van het zelve / hoe God de hoogheid en hogen moed der menschen vernederen kan. Zo word ons op velerhande wyze in Gods woord ingescherpt / hoe zeer de ootmoedigheid elk eenen ten hoogsten betame. Och of des Heeren Geest het ook in onze herten inprenten en 'er ons gemoed toe neigen wilde! Maar ook hier uit kan Gods volk leren / hoe het zig niet al te zeer te bekommeren heeft / wanneer het voor eenen tyd de magt van de vyanden der Kerke hoog ziet steigeren. God kan de hoogheid en hoogmoed der tyrannen / hoe verre gesteegen / kragtdadiglyk vernederen.

De wreedheid en bloedvergieting der Persianen toont ons in een akelig voorbeeld / hoe ook dit behore tot de geduchte oordeelen van God over de weereld / dat Hy sommige / uit hunnen eigenen bozen aart gansch wrede en staatzugtige / volken toelate en gelegenheid geve om anderen niet alleen te beroven / maar schriklykste slachtingen onder dezelve aan te rechten / en alzo de ongerechtigheid van de inwoonders der aarde bezoeke / met het eene volk over te geven in de magt van het andere en van het zelve de uiterste elenden te laten ondergaan / tot dat ook de tyd van dat volk kome / het welk Hy dus voor eenen tyd als eene roede zynes toorns gebruikt had. Wee den Assyrier, die de roede mynes toorns is, en myne grimmigheid is een stok in hunne hand. Ik zal Hem zenden tegen een huichelsch volk, en ik zal Hem bevel geven tegen het volk myner verbolgenheid: op dat Hy den roof rove en plundere de plundering, en stelle het ter vertreding, gelyk het slyk der straten, is de nadrukkelyke taal des Heeren by den Profeet Jesaia Hoofdst. X. 5, 6.

De verbazende snelheid van des Groten Alexanders bedryven en overwinningen doet ons zien / hoe de Allerhoogste / gelyk Hy dikwils onvoorziene werktuigen daarstelt tot uitvoering van zynen raad / alzo ook zeer schielyk en in eenen korten tyd grote veranderingen kan ten wege brengen. Dit is eene waarschouwing voor de volken / die God in zyne lankmoedigheid noch spaart en weldoet / dat zy zig toch niet overgeven aan zorgeloosheid / al is het / dat hun voor het tegenwoordige noch geen kwaad schynt te dreigen. Zeer schielyk kan God eene omkeering van zaken daar stellen / en eenen onvoorzienen vyand aanvoeren. Myn raad zal bestaan, en ik zal al myn welbehagen doen. Ik roepe eenen roofvogel uit het Oosten, eenen man mynes raads uit verre lande, zeide de Heere Jes. XLVI. 10, 11. Maar even zo kan God van ook schielyke veranderingen daar stellen ten goede van

zijne Kerke/wanneer die zig in grote ongeleegenheden bevindt. Dan kan Hy snellyk Heilanden doen opkomen op den berg Zions om Esaus gebergte te richten, en het Koninkryk zal des Heeren zyn (Obadj. vers 21.). Dit heeft Hy meermaals op eene verbazende wyze gedaan. En Hy zal het ook in het vervolg doen/ wanneer het nodig is/ zo haast maar de tyd, de bestemde tyd, gekomen zal zijn om Zion genadig te zyn.

Dat ook het vierde Koninkryk in deszelfs verbeelde magt en in dien tyran/ die uit het zelve zoude voortkomen/ een gansch merkwaerdig leerbeeld zy van de vergankelykheid der weereldse dingen en van de hoge en heilige wegen van beproeving en kastyding/ die God met zijn volk/ somtyds houdt/ zal ons by het volgende Hoofdstuk nader onder het oog komen.

V. Maar de Profeet/ gezien hebbende de grouwelyke bedryven van dat hoorn, dat kryg voerde tegen de Heiligen en die overmogt, zag vervolgens ook een plegtig Gerichte, waar in dien vyand van Gods volk loon naar verdienste toegeweezen/ en dat vonnis ook uitgevoert wierd. Dus word ons getoont/ hoe God waakt voor de gerechtigheid en de zonden op zijnen tyd straft/ en dat Hy het geroep der elendigen hoort/ en de zaak van zijn volk zig aantrekt; offschoon Hy het zelve voor een tyd overlaat aan de magt van deszelfs verdrukkers. Eindelyk zegt Hy: Nu zal ik opstaan en in behoudenis zetten dien Hy aanblaast. Waarom lastert de godloze God en zegt in zyn herte Gy zult het niet zoeken? Hy ziet het immers en Hy aanschouwt de moeite en het verdriet, op dat men het in zyne hand geve: Op Hem verlaat zig de arme. Hy is geweest een helper des weezen. Hy breekt ten laatsten den arm des godlozen en bozen, en zoekt zyne godloosheid tot dat Hy ze niet vinde naar Ps. X. 12–16. verg. XII. 6. En hoe navenkelyk is de afbeelding/ die hier gegeeven word van den geduchten Rechter, die dit gerichte hieldt/ en van zijne gerechts-oeffening? Welk eene heilige vreze moet die ons inboezemen voor de hoogste Majesteit van God/ die de eeuwiglevende is/en ook als Rechter zitten zal tot in eeuwigheid, die vlekkeloos heilig en volmaakt rechtvaerdig is/ en daarom ook altyd naar waarheid oordeelt en gestrengelyk recht doet/ voor wiens heten toorn-gloed niemand kan bestaan/ die zo vele werktuigen heeft/ door welke Hy zijne billyke wraak kan uitvoeren/ en zo vele Heilige Engelen tot zijne dienaars heeft/ die Hem met het diepste ontzag eeren en gehoorzamen/ en in welker menigte Hy de grootheid van zijne magt en majesteit luisterryk ontdekt?

VI. Hoe aanminnig zien wy daar tegen alhier verder aan ons afgeschetst het Koninkryk van Vorst MESSIAS, als eenen zone eenes menschen, maar duidelyke blyken van zijne Godlyke waerdigheid vertonende/ aan den Profeet in dit gezigte afgemaald? Welk eene liefde en eerbied verdient deze Godlyke Koning/ die/ de Heere uit den hemel zijnde/ zig met onze menschelyke natuur heeft willen bekleeden/ om een

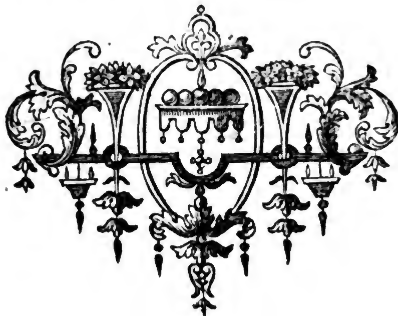
een hemels genade-Koninkryk uit en onder zondige menschen op te regten tot hunne behoudenis en zaligheid / die liefderyke Immanuel, God met ons, in wien de Godlyke natuur met onze menschelyke natuur vereenigt is geworden / op dat God door Hem met ons, menschen / zijn zoude in liefde en genade? Hoe beminnelyk moet ons zijn Ryk voorkomen / dat geheel vreemd van alle geweld en wreedheid / niet anders dan de hoogste rechtmatigheid / de bevalligste goedertierenheid en innemende zagtmoedigheid vertoont; zo veel overtreffelyker dan alle aardse heerschappyen door pryswaerdigste eigenschappen / als het die in oirsprong / aart en magt te boven gaat? Hoe betamelyk is het voor alle de onderdanen van dit Koninkryk / dat zy ook het beeld van hunnen Koning vertonen in navolging van die deugden / die Hy in zijn Ryksbestier ontdekt? En hoe aangenaam / hoe troostlyk en bemoedigende voor de Kerke is die verwachting / welke dit droom-gezigte en de bygevoegde Godspraak gaven aangaande de uitbreiding van het Koninkryk van den MESSIAS, wien eens alle volken, natien en tongen eeren zullen. Waar van wy de vervulling reeds ten dele zien en noch verder inwachten. Laat vry het ongelovig Jodendom zig beroemen in zijne verharding en weigeren onzen Heere JESUS voor den Messias te erkennen / om dat zy zelve / en de talryke gezindheid der Muhammedanen / en vele anderen aan Hem en zijn Euangeli niet gehoorzaam zijn. Wy staan toe / dat wy noch niet zien, dat alle dingen aan Hem onderworpen zyn, zo als deze voorzegging met meer andere medebrengt. Maar wy mogen hen nochthans wyzen op die grote en heerlyke uitbreiding van zijn Koninkryk / waar door het zelve reeds voor vele eeuwen onder byna alle volken der toen bekende weereld is gevestigt geworden / en in vele landen / daar het naderhand verstoort is geworden / op eene luisterryke wyze gebloeit heeft / en in latere tyden wederom in andere verder geleegene gewesten / die voormaals noch onbekend waren / is voortgeplant / zo als de hedendaagse ondervinding uitwyst. Nimmermeer heeft eenige weereldlyke heerschappy zig over zo vele landen en volken uitgestrekt. En wanneer men overweegt / door welke middelen het Koninkryk van JESUS, voor al in de eerste tyden / is uitgebreidt geworden / geene wapenen / geen menschelyk gezag / maar alleen prediken en bidden / zo moet ieder een de medewerkende en wonderdoende hand van God hier in erkennen / en daar uit besluiten / dat JESUS Koninkryk waarlyk een Godlyk en hemels Koninkryk zy. Eene zaak / welke de Ongelovigen van onzen tyd te vergeefs zoeken te verduisteren met andere oirzaken van die voortplanting van het Christendom voor te wenden / maar die rasch wederlegt konnen worden / en by die uitgestrektheid van de verbreiding van JESUS Koninkryk onder volken van zo verscheiden imborst / neigingen en zeden geheel verdwynen. En daar wy dus in dadelyke bewyzen onzen Heere JESUS gekroond zien met eere en

heer-

heerlykheid, en wat God reeds gedaan heeft in zijn Koninkryk / verwachten wy billyk in den geloove / dat God in latere dagen ook nog eens eene volkomene vervulling aan deze en andere voorzeggingen dien aangaande geven zal / wanneer ook het thans zo verblind en ongelovig Israël dezen hunnen Koning, den Geestelyken David, zoeken zullen, en vrezende komen tot den Heere en zyne goedheid, wanneer de volheid der Heidenen zal zyn ingegaan, en geheel Israël zal zalig worden naar Rom. XI. 25, 26. verg. Hos. III. 5. ô Allerzoetste verwachting voor Gods Kerke / waar mede zy zig billyk troost en bemoedigt tegen de blindheid en het groot ongeloof / in welke noch zo vele menschen en volken leven! Verwachting dies te heugelyker / om dat God in die laatste dagen over zijne Kerke teffens eene zeer grote mate van genadegaven zal uitstorten / zo dat de dwalingen en ergernissen weggenomen zullen zijn / maar de kennis / de Godvrucht / de onderlinge vrede / en eene blinkende heiligheid des levens ten hoogsten bloeien zullen / onder de aangenaamste bescherming van den Allerhoogsten en de heugelykste blyken zijner genadige tegenwoordigheid in het midden van zijn volk. Gelyk dat op eene gansch verhevene wyze in overeenstemming met meer andere voorzeggingen vertoont word in het gezigte van het Nieuwe Jerusalem, het welk Johannes zag afdalen van God uit den hemel Openb. XXI en XXII.

VII. Maar by dit alles is dan ook gansch leerzaam voor ons het bestaan en gedrag van den Profeet, die zo begeerig was naar het verstand van het Gezigte, dat Hem in zijnen droom voorkwam / en dat zogt door het bekwaamste middel / dat zig opdeed / zulk eene vreze betoonde voor Gods geduchte oordeelen / en dit woord bewaarde in zyn herte. Even zo begeerig betaamt het ons ook te zijn naar een regt verstand van all' het gene de grote God naar zijne oneindige goedheid ons geopenbaart heeft in zijn Woord. Ook de gezigten der Profeten, in de boeken hunner Gezigten ons nagelaten / moeten wy dus met ongedekte aangezigten trachten in te zien. En geerne moeten wy daar toe gebruik maken van alle dienstige middelen / welke het Gode behaagt aan ons te vergunnen: ook de onderrichting der genen / die door aanhoudende oeffening in het Woord der gerechtigheid / onder den Godlyken zegen / eene meerdere kennis / dan wy / hier in verkregen hebben / en dien het ook Amtswegen past hier in bezig te zijn / geenzins versmadende / maar goedwilliglyk een nuttig gebruik daar van zoekende te maken. Wy hebben op zulk eene rechtmatige begeerte en betamelyke beoeffening / gepaard gaande met ootmoedige gebeden / ook te verwachten / dat zulks niet te vergeefs zal zijn. En die kennis zal ons van zeer grote nuttigheid zijn tot bevordering van geloove / liefde / blydschap en heiligmaking. Met Daniel moeten wy insgelyks Gods wegen en zijne oordeelen met een diep ontzag en vreze beschouwen / en 'er uit leren / hoe heilig en vreeslyk die God zy / met wien wy te doen hebben. Het hair myns vleesches is te berge gereezen

van verschrikking, en ik heb gebeefd voor uwe oordeelen, zeide de Digter Ps. CXIX. Ook dit voorbeeld van onzen Profeet / gelyk van andere Heiligen / moeten wy dus navolgen / dat wy des Heeren woorden tot ons bestendig gebruik / tot ons dagelyks herdenken en nuttigste gebruikmaking / in onze herten bewaaren, dezelve geduuriglyk overleggende. ô Heere bewaar gy zelf uwe woorden / bewaar ook deze dingen / in den zin der gedagten van onze herten, en richt onze herten tot U!

HET AGTSTE HOOFDSTUK.

Dit Hoofdstuk behelst de twede van die Goddelyke Openbaringen, die aan Daniel verleent / en in dit twede gedeelte van zyn Boek door Hem beschreven zyn; zynde die / welke Hy ontfangen heeft in het derde jaar van Koning Belsazar, en dienende tot nadere opheldering en bevestiging van twee gewigtige stukken / die aan Hem in het voorgaande Gezigte (als mede in den droom van Nebukadnezar, door Hem uitgelegd / waar van Hoofdst. II.) waren bekend gemaakt / namelyk eensdeels de opkomste en grote overmagt der Persiaanse heerschappy / door welke die der Chaldeen zoude worden te niet gedaan / en anderdeels de onderbrenging dezer heerschappye door die der Grieken, midsgaders het gene de Joodse Kerke onder deze laatstgenoemde heerschappy zoude te lyden hebben.

Beschouwen we voor eerst deze Openbaring op haar zelve / of ten aanzien van haren eigenen inhoud, gelyk wy dan daar na het oogmerk van dezelve zullen trachten te ontdekken; wy zien hier

I. Eene voorreden welke de Profeet aan het hoofd van dit verhaal geplaatst heeft / aanwyzende den tyd en de plaats van dit gezigte vers 1 en 2ª.

II. Daar na volgt dan de beschryving van het Gezigte zelve / het welk den Profeet is voorgekomen / als mede van de uitlegging daar van / die aan Hem ter zelfder tyd is medegedeelt / en de uitwerking, die het eene en het andere op Hem had / vers 2ᵇ tot 27 ingesl.

I. In de voorreden, welke de Profeet laat voorafgaan / vinden wy /

A. Den tyd van deze Openbaring duidelyk aangewezen /

א. Zo ten aanzien van de regeerings-tyd van den Koning / die toen te Babel regeerde / in het derde jaar van het Koninkryk des Konings Belsazars verscheen my een gezigte, my Daniel, vers 1ª;

ב. Als ook in betrekking tot de voorgaande Openbaring na het gene dat my in den eersten verschenen was, vers 1ᵇ.

B. En dan word de plaats, waar Hy dit gezigte ontfing / aldus uitgedrukt: En ik zag in een gezigte (het geschiedde nu, doe ik het zag, dat ik in de burgt Susan was, welke in het landschap Elam is) vers 2ª.

De Koning dan / onder wiens regeering Daniel dit Profetis gezigte antfing / is Belsazar, en dus even de zelfde / onder wien Hy dat droom-gezigte gehad heeft / het welk in het voorgaande VII. Hoofdst. be-

beschreven staat: van welken Koning (by de andere Schryvers Laborosoarchod genaamd) en de jaren zyner regeeringe te voren gesproken is op Hoofdst. V. 1. en VII. 1.

Alleenlyk zien wy hier dit verschil van tyd, ten aanzien van zyne regeerings-jaren / in welke de Profeet met Godlyke Openbaringen verwaerdigt wierd / dat Hy deze twede Openbaring verkreeg in het derde jaar van dezen Koning / daar Hy de eerste, in het VII. Hoofdst. beschreven / alrede ontfangen had in het eerste jaar van dezen zelfden Vorst / naar Hoofdst. VII. 1. Twee jaren / of daar omtrent / waren 'er dus verlopen tusschen deze twee / aan den Profeet verleende / Openbaringen.

En dus kon Hy met grote rede zeggen / gelyk Hy 'er verder by doet / in betrekking tot die voorgaande Openbaring / na het gene, dat is na dat gezigte / dat my in den eersten verschenen was, of naar den grondtext / dat my in het begin verschenen was, dat is in het begin des Koninkryks van dezen zelfden Koning. Welke nadere omschryving dan zal dienen om dit gezigte ten klaarsten te onderscheiden van het voorgaande / als zynde in lateren tyd daarop gevolgd / en dus geen aanhangzel van het voorgaande / of een verder vervolg daar van / maar een afzonderlyk gezigte / geruimen tyd na het andere aan Hem vergund. En nochthans word met éénen niet duister te verstaan gegeven / dat dit later gezigte eenige betrekking had tot het voorgaande / als dienende / gelyk de inhoud uitwyst / tot nadere opheldering en bevestiging daar van / ten aanzien van een aanmerkelyk gedeelte van het zelve. Want het schynt zig als van zelve op te doen / dat de Profeet om deze rede / of immers daarom te meer / aan zynen Lezer de voorgaande Openbaring op deze wyze in gedagten brengt / als willende Hem eenen indruk geven / dat deze tweede Openbaring aan Hem verleent was met betrekking op de voorgaande / om een en ander gewigtig stuk daar van nader te verklaren en te bevestigen.

In dezen / dus onderscheidenlyk aangeweezen tyd / zegt de Profeet / verscheen my een gezigte, my Daniel, of anders naar den grondtext wierd van my een gezigte gezien, my Daniel (zegge ik). Uitdrukkingen al te voren ons voorgekomen en opgehelderd Hoofdst. II. 28. en VII. 1. enz. En wat die herhaling betreft my Daniel, die is zekerlyk niet zonder nadruk; maar de Profeet wilt 'er mede te kennen geven en aan ons verzekeren de volkomene en volzekere bewustheid / welke Hy had / dat aan Hem in eigener persoon waarlyk dit gezigte wedervaren was / en dat Hy aldus daar van een volkomen getrouw bericht aan zynen Lezer doen kon / en midsdezen ook deed. Dat spreekt Hy 'er billyk van met ophef / als zynde een groot voorrecht en eene byzondere gunste van God / die Hem / Daniel, in dat land zyner vreemdelingschap met deze twede openbaring verwaerdigde. Dit alleen is by de Uitleggers wat twyffelachtig voorgekomen / dat

I.B.

dit gezigte aan Daniel mede als het voorgaande in eenen droom, of wel by dage / doe Hy wakende was / en in eene verrukking van zinnen / zy vergunt geworden (*)? Doch het schynt my nevens anderen klaar genoeg te zijn / dat wy het op de laatstgemelde wyze te begrypen hebben. Want / daar onze Profeet in het voorgaande Hoofdst. VII. 1. duidelyk zeide / dat Hy eenen droom gezien had en gezigten zynes hoofds op zynen leger, en wederom vers 2, dat Hy dat zag in zyn gezigte by nachte; meldt Hy in tegendeel hier niets diergelyks / maar eenvoudiglyk dat Hy een gezigte zag: waar mede Hy dan toont te spreken van zulk een gezigte, als andere Profeten meermalen gehad hadden / wanneer zy wakende / in eene verrukking van zinnen / de gezigten Gods zagen. Gelyk daar van in Jesaia, Jeremia, Ezechiel, Amos en andere Profeten duidelykste voorbeelden zig opdoen; en de Openbaringen / welke God aan zijne Profeten verleende / daar van in het gemeen met den naam van gezigten bestempelt worden. Vergl. Jes. I. 1. VI. 1. Jerem. I. 11. Ezech. I. 1. VIII. 1. Amos I. 1. VII. 1. VIII. 1. IX. 1. Dan. IX. 24. En noch te meer worden wy hier in bevestigt door de kennelyke overeenkomste / die in meer dan eene omstandigheid zig opdoet tusschen dit gezigte en dat gene / dat in het X. Hoofdst. voorkomt. Welk laatste kennelyk aan Daniel is wedervaren by dage / en op eenen tyd / als Hy wakende was / in eene schielyke verrukking van zinnen. Vergelyk dit Hoofdst. vers 15–20. en Hoofdst. X. 4, 7, 8 en 9–21. Ja die omstandigheden zelve / die hier gemeldt worden vers 17–19. konnen al zo gevoegelyk begrepen worden te zijn voorgevallen / wanneer de Profeet dit gezigte wakende ontfing / dan wanneer Hy zulks in eenen droom op zijne legerstede gehad hadde.

Of nu de zo nauwkeurig hier uitgedrukte omstandigheid van tyd, in welke de Profeet dit gezigte ontfing / ook eenige aanleiding gegeeven hebbe tot de Openbaring / die Hem op deze wyze thans wierd medegedeelt / konnen wy met geene zekerheid nagaan of bepalen. Dit konnen wy 'er in het gemeen van zeggen / dat naar mate de tyd nu noch al wat meer genadert was / dat de Opperheerschappy van de Chaldeen tot de Persianen stond over te gaan / zulks ook eene billyke rede gaf / dat het den Heere thans behaagde aan den Profeet / en door Hem aan zijn Volk / een nader en duidelyker bericht te geven aangaande deze nieuwe Opperheerschappy / en hoe het dan vervolgens met die gaan zoude / als dezelve wederom door eene andere / met name die der Grieken, of de Macedonise, zoude worden onderbragt. En wanneer deze ontdekking noch geschiedde by den tyd en het leven van Belsazar, wiens regeerings-tyd noch maar een jaar na dezen geduurt heeft; zo bleek dies te klaarder de Godlykheid van de-

ze

(*) *Vid.* GEIERUS & CALOVIUS.

I.B.

ze voorzegging / als geschied zijnde / eer dat de heerschappy der Chaldeen uit het huis van Nebukadnezar tot een ander overgebragt / en daar door eene verandering van zaken veroirzaakt wierd / waar uit door menschelyke gissing eene aanstaande verdere verzwakking van dit Ryk / en dus eene voorschikking van het zelve om voor eene hogere magt te buigen / hadde konnen voorspelt worden; gelyk geschied is wanneer na eene geweldige ombrenging van Belsazar (of Laborosoarchod) Nabonadius door de zaamgeswoorenen is op den troon gezet / waar van zie op Hoofdst. V. 1 en 2. Ook doet de tydrekening ons zien / dat de Persianen ter dezer tyd noch geene magt en aanzien hadden; vermids de overwinning van Astyages en de onderbrenging van de Meders door Cyrus eerst gebeurt is in het zevende jaar van Nabonadius, als af te nemen is uit het gene dezen aangaande te voren by meer dan eene gelegenheid is aangewezen (*).

Doch misschien heeft de plaats, waar Daniel zig thans bevondt / ook eenige nadere aanleiding gegeeven tot de Openbaring / die hem aldaar vergunt wierd / in zo verre wy billyk mogen denken / dat de Heere God / voor hebbende aan den Profeet / en door hem aan zijn Volk / eene nadere ontdekking te geven van de aanstaande hoge oppermagt der Persianen en de daarop te verwachtene onderbrenging van deze heerschappy door eene andere / met wyze rede daar toe eene gelegenheid (door zijne Voorzienigheid zelve dus bestemd) hebbe willen waarnemen / wanneer de Profeet zig op zulk eene plaats bevondt / die by deze aanstaande veranderingen van grote aanmerking zoude zijn / en dus / om zo te spreken / het allergepastste toneel uitleverde / om eene duidelyke vertoning daar van te geven / die zo veel te opmerkelyker was / en de Godlyke voorwetenschap / dezen aangaande / te klaarder ontdekte / als dezelve juist daar ter plaatze geschiedde / daar de vervulling van dezelve zig ten duidelykste openbaren zoude / gelyk de uitkomste stond te leeren.

Van dien aart althans was deze plaats, zo als wy dezelve beschreven zien vers 2ᵃ, alwaar de Profeet / eenen gevoegelyken overgang makende tot de beschryving van dit gezigte met de woorden: En ik zag in een gezigte, straks daarop volgen laat in eene tusschenreden / (het geschiedde nu, of en het geschiedde, doe ik het zag, dat ik in de burgt Susan was, die in het landschap Elam is).

Zeer klaar schynt het my te zijn / dat dit gezegde te kennen geve / dat de Profeet zig in der daad ter dezer tyd op deze plaats bevondt / en niet alleen maar in dit Gezigte zig verbeeldde daar te zijn / als aan Ezechiel gebeurde / die meer dan eens in een gezigte te Jerusalem was / schoon hy zig eigentlyk in Babel bevondt aan de riviere Chebar (zie Ezech. VIII. 3. en XL. 2. verg. I. 1.) het welk vele Uitleggers

(*) Verg. *I. Deel, bladz.* 609 en *dit Deel, bladz.* 56.

I.B.

gers (*) hier willen vergeleeken hebben. De uitdrukkingen van den Profeet maken een zeer duidelyk onderscheid (als de Heer Bekker (a) te recht heeft aangemerkt) wanneer Hy te kennen wilt geven, waar Hy in dit geval dagte te zijn, en waar Hy in der daad en waarlyk was. Want daar Hem docht, dat Hy was, drukt Hy dus uit ik zag in een gezigte, dat ik aan den vloed Ulai was; maar daar Hy in der daad was, daar van zegt Hy het geschiedde, doe ik het zag, dat ik in de burgt Susan was. Ook voet zig geene rede op, waarom wy deze woorden niet zo wel in eenen eigentlyken zin zouden nemen als die, met welke de tyd van dit gezigte even te voren betekent word.

En wat van de plaats zelve belangt, die hier aangeweezen word, dezelve, zegt de Profeet, was het landschap Elam, en wel de burgt Susan, in dat landschap geleegen.

Elam, anders eigentlyk de naam van eenen der zonen van Sem, Gen. X. 22, komt hier voor als het land door Elams nakomelingen bewoond, by de Grieken Elymais genaamd, gelyk de inwoonders daar van Elamiten, Hand. II. 9. En onder dezen naam word gemeenlyk in eenen ruimeren zin verstaan het Oude Persie met deszelfs onderhorige landschappen; gelyk zo de naam van Elam en de Elamiten voor Persie en de Persianen in het gemeen dikwils voorkomt in de Schriften van het Oude Verbond als Jes. XI. 11. XXII. 6. en ter genoemde plaats Hand. II. 9. Doch eigentlykst was dit de naam van een byzonder landschap, het welk herwaart aan het naaste grensde aan het oude Persie, onder welk het zelve mede gerekent, en de naam van dit landschap aan het geheele Ryk gemeen geworden is, na dat dit landschap gekomen is onder de magt der Persianen, zijnde eigentlyk de inwoonders van het nauwst zo genoemde Persie, nu Fars geheeten. En in dezen bepaalden zin schynt deze naam ook alhier genomen te worden, aangezien 'er van het landschap Elam gesprooken word; welke naam meer ziet op eene byzondere Provintie, dan wel op een wyduitgestrekter land, naar vergelyking van Hoofdst. II. 48, 49. Evenwel word onder den naam van Elam of Elymais (†) van hier mede begrepen het Susiaanse, hedendaags Chusistan genaamd, het welk veeltyds te zamen voor één land schynt genomen te zijn geweest; schoon anders zo wel oudtyds, als by latere Schryvers, de Susianers, of Susanchiten, en de Elamiten van elkanderen onderscheiden wierden, als te zien is Ezr. IV. 9.

Al-

(*) THEODORETUS, VATABLUS, CALVINUS, POLANUS, GEIERUS, onze Geleerde *Kanttekenaars* en meer anderen.

(*a*) *Uitlegg. bladz.* 461.

(†) Conf. BOCHARTUS *Geogr.* S. *Lib.* II. *c.* 2.

I.B.

Alhier blykt zulks uit de plaats/ die als in dit landschap geleegen, nader aangeweezen word / te weten de burgt Susan, van welke het Susiaanse, Susis van Strabo genoemd / zynen naam draagt (*). En dit Susan was eene zeer vermaarde stad / welke Cyrus en de volgende Persiaanse Koningen genomen hebben voor eene van hunne gewoonlyke verblyf-steden; zo dat dezelve eene der hoofdsteden van het Persiaanse ryk uitmaakte / en wel die / die het naaste gelegen was aan het land der Chaldeen, en dus in betrekking tot dat land / na den overgang der heerschappy tot de Persen en Meden een duidelykst bewys van die verandering verschafte / wanneer men nu aldaar den zetel der Opperheerschappye van het Oosten geplaatst zag / die voor henen te Babel plagte te wezen (†). Eene plaats / in welke ook de Per-

(*) Dus plaatst ook PTOLEMEUS *Geogr. Lib.* VI. §. 3. deze stad in *Elymais.* Mogelyk, dat de vloed *Euléus*, die naar het zeggen van PLINIUS *Hist. Nat. Lib.* VI. §. 27. de vesten van *Susa* bespoelde, de grensscheiding dezer twee Landschappen uitmaakte, doch misschien niet zo net, of dezelve liet wel hier of daar een deel van het ander aan gene zyde.

(†) Dus spreekt 'er STRABO van *Geogr. Lib.* XV. *pag.* 1058, alwaar Hy zegt, „ *Susis* (zo noemt Hy *Susiana* of *het Susiaanse*) is byna een deel van „ Persie geworden, tusschen het zelve en Babylon geleegen zynde, en heeft „ eene roemwaerdige Stad, die *Susa* heet. Want de *Persianen* en *Cyrus*, de „ *Meders* verwonnen hebbende, en bemerkende, dat hun land op het einde, „ maar *Susis* binnenwaart en nader aan *Babylonie* en de andere volken geleegen was, en de goede geleegenheid van het landschap en de waerdigheid der „ Stad in acht nemende, hebben hier de hoofdstad van hunne heerschappy gesticht." En dus getuigt ook XENOFON, dat *Cyrus* de plaatzen van zyn verblyf en hofhouding zo geschikt hebbe, dat Hy jaarlyks de drie lentemaanden te *Susa* doorbragte, *Cyropæd. Lib.* VIII. *pag.* 233. Wyders laat zig de aangehaalde STRABO ter zelfder plaats vry uitvoerig uit in de beschryving van de Stad *Susan*, of *Susa*, als de Grieken spreken, en van het landschap, waarin dezelve geleegen was. Hy beschryft deze Stad als geleegen aan de rivier *Choaspes*, een weinig verder (dat is verder van de zee af, dan de brug, over die rivier liggende) en in het lange gebouwd zynde, ten omtrek van 120 stadien. En Hy doet 'er by, dat de Stad voorzien was van eene burgt of Kasteel, *Memnonium* genaamd, naar den naam van *Memnon*, zoon van *Tithonus*, den stichter van deze Stad; en dat eenigen berichten, dat de muuren der Stad, als mede de tempelen en het Koninklyk Paleis, even eens als die van Babylon, gemaakt waren van gebakken steen en lympek; als mede dat *Cyrus* naar deze Stad al het geld, dat Hy in Persie had, hebbe overgevoert, daar de Stad zelve reeds vol was van schatten en allen voorraad. En wat het landschap *Susis* aangaat, zegt Hy nader. dat het zelve geleegen zy allernaast aan dat gedeelte van Babylonie, het welk eertyds *Sitakene* en naderhand *Apolloniatis* genoemt wierd, en dat dit landschap eene zeer heete brandende lugt hebbe, zo als men nergens in Persie heeft,

I.B.

Persiaanse Koningen een groot deel van hunne schatten bewaarden / en aan welker verovering van ook Alexander den Groten by de bemagtiging van die heerschappy zeer veel geleegen was; gelyk Hy 'er ook (doch door vrywillige overgifte van den Bevelhebber) meester van geworden is / en eenen overgroten schat daaruit gehaalt heeft (*). En dat ook deze Stad ten aanzien van hare sterkte in die tyden eene plaats van aangelegenheid was / toont ons nader de burgt van deze Stad / alhier byzonderlyk gemeld. Waar door aangewezen word eene sterke Vesting of Kasteel / dienende tot versterking en beveiliging van deze Stad; van welke ook de uitheemse Schryvers met ophef spreken (†) / gelyk 'er meermaals melding van gedaan word

heeft, doch van zulk eene ongemeene vrugtbaarheid zy, dat het overvloeie van koorn, en dat de gerst en tarwe in de vlakte honderd-voud geve, ja zelfs wel twee-honderd-voud. *Vide l. l. pag.* 1058—1064. *& confer* CASAUBONUM *in notis*, *nec non* B. BRISSONIUM *de Regno Persarum Lib.* I. §. 68, 75, 80, 182. STEPHANUS BYZANTIUS *de Urbibus & populis* spreekt ook van deze Stad (by Hem *eene Persiaanse Stad* genoemd, om dat dezelve in vervolg van tyd onder de beheersching der Persianen geweest is en eene hoofdstad van derzelver Ryk) en Hy voegt 'er by, dat dezelve haren naam droeg van de *lelien*, die daaromtrent in grote menigte wassen, betekenende het woord *Susan* in de Persiaanse taal [gelyk ook in de Hebreeuwse] eene *lelie*. In de kaarte van Persie, door *Ad. Olearius* in zyne *Reisbeschryving door Persie* uitgegeeven, vindt men deze Stad vertoond als noch in wezen onder den naam van *Desu*. Ook spreekt Hy 'er op dezelfde wyze van in de beschryving van Persie, zeggende, dat *Susa* of *Susan*, oudtyds de hoofdstad van de Provinsie *Chusistan* en in de H. Schrift bekend, hedendaags *Desu* of *Sus* of *Souster* genoemt worde. Doch in welke staat, of van wat aangeleegenheid, dezelve thans zy, meldt Hy niet; voegende alleen hier by, dat 'er in *Chusistan* thans noch eenige welbevolkte Koopsteden zyn, als *Abawas*, *Ramehormus*, *Schabur*, *Asker* en *Arban*. Zie *Les Voyages du Sr.* AD. OLEARIUS *Tom.* I. *pag.* 529.

(*) Vide CURTIUM *Lib.* V. *cap.* 2. *pag.* 323—325. & conf. ARRIANUM *de expedit. Alex. Lib.* III. *cap.* 118. DIODORUM SIC. *Lib.* XVII. *cap.* 65 & 66. JUSTINUM *Lib.* XI. *cap.* 14. Nopens de rivier *Choaspes*, aan welke deze Stad geleegen was, merkt CURTIUS, hier van sprekende, aan, *dat het water van dezelve ten hoogsten lekker van smaak was.* En dit zal buiten twyffel de rede zyn, waarom de Koningen van Persie geen ander water, dan dat van deze rivier, drinken wilden, en het zelve, na dat men het gekookt had om het goed te houden, overal lieten mede voeren om 'er zig van te bedienen, als HERODOTUS *Lib.* I. *c.* 188. PLINIUS *Hist. Nat. Lib.* XXXI. *c.* 3. en meer anderen getuigen.

(†) Hoe 'er STRABO van gewage, is even te voren reeds aangetekent. CURTIUS zegt, dat *Alexander*, de Stad *Susa* in bezit gekregen hebbende, de bewaring van het Kasteel aan *Xenofilus* aanbeval. En byzonder opmerkelyk is het

1B.
word in het Boek van Esther als Hoofdst. I. 2, 5. II. 3, 5, 8. III. 15. VIII. 14. IX. 11, 12. verg. Nehem. I. 1. (*).

Zie van hier de allergeschiktste plaats om aan den Profeet te vertonen de gewigtige aanstaande veranderingen / by welke deze stad met haar Kasteel van zo veel aanmerking zijn zoude.

Alleenlyk blyft 'er eenige bedenking over / hoe Daniel zig ten tyde van Belsazar alhier te Susan, op de burgt, bevonden hebbe / daar niet Susan, maar Babel, de hoofdstad was van het Ryk der Chaldeen, en Daniel in het 27. vers van dit Hoofdstuk nochthans duidelyk toont / dat Hy alhier des Konings werk verrichte. Doch het is uit dit gezegde kennelyk af te nemen / dat het Susiaanse en daar aan grenzende Elymais thans geweest zy onder de magt der Koningen van Babel, die in vroegeren tyd / als in het voorgaande gezegt is (a) / zelfs geheel Medie en Persie schynen in onderdanigheid gehad te hebben / en by den afval of wederstand dier volkeren echter dit gedeelte behouden te hebben (†). En dan is het zeer gemaklyk te begrypen / dat Daniel met eenen buitengewonen last des Konings voor eenen tyd derwaart kan afgevaerdigt zijn geweest / om 'er eenige nodige bestellingen te maken op de zaken van dit landschap: in welke hoedanigheid Hy dan ook gerechtigt en bevoegt was om zijn verblyf te nemen op de burgt van deze stad; gelyk de Landvoogden en Bevelhebbers doorgaans de aanzienlykste en sterkste plaatzen der steden / daar zy zig bevinden / tot hun verblyf nemen. Ook geeft de Profeet zelf te verstaan / dat het buiten gewoonte was / dat Hy zig thans hier bevondt / wanneer Hy deze plaats van zijn tegenwoordig verblyf dus uitdrukkelyk aantekent; het welk wy Hem niet zien doen by zijne andere ontfangene gezigten of Openbaringen nog by de geschiedenissen / die Hy in het eerste Deel van dit Boek beschryft. En in het laatste jaar van dezen Koning Belsazar ziet men Hem daar tegen wederom te Babel en aan het Hof Hoofdst. V. 12, 13. Zie verder het gene op de laatstgenoemde plaats is aangetekent / I. Deel bladz. 491.

II. Na

het gene POLYBIUS *Hist. Lib.* V. *pag.* 393. verhaalt, uitwyzende de sterkte van deze burgt, vermids Hy zegt dat *Molon* aan *Antiochus*, *den Groten*, verscheide steden afgenomen hebbende, en onder die ook *Susa*, nochthans van het Kasteel niet hebbe konnen meester worden, offschoon Hy 'er grote moeite toe aangewendt hadde.

(*) Vocem בירה, quam textus originalis præfert, Clar. SIMONIS haud incommode derivat a rad. Aethiop. נבר, Arab. נבר, *habitavit*, specialiter *in sublimi*, unde & nomen Aethiopicum *mänbär* sedes regia.

(a) Zie *I. Deel*, *bladz.* 200.

(†) Conf. Clar. VITRINGA *Obs. S. Lib.* VI. c. 5. §. 17.

I.

II. Na deze voorreden gaat nu de Profeet over om verslag te doen van het gezigte zelve, het welk in die omstandigheden aan Hem verleent wierd, benevens de aan Hem medegedeelde uitlegging daar van, en de uitwerking, welke het een en ander op Hem had vers 2b. tot aan het einde.

A. En wel voor eerst ten aanzien van het gezigte zelve,

א. Beschryft Hy ons vooraf de plaats dezer verbeeldinge vers 2b. Ik zag dan in een gezigte, dat ik aan den vloed Ulai was.

Ik zag dan in een gezigte, zegt Hy, in herhaling van het gene Hy reeds in het begin van dit vers had ter neder gestelt. Doch geene enkele, veel min overtollige herhaling; maar om, na eene tusschenreden, zo veel te duidelyker zyne begonnene reden wederom te hervatten en te vervolgen, en den aandacht des Lezers te meer op te wekken, als ook om te tonen zyne innigste volkomene bewustheid van de waarheid der zake, welke Hy, aangaande dit gezigte, nu verhalen wilde. Gelyk Hy dan ook niet zonder nadruk zegt: Ik zag DAN in een gezigte: het welk zo veel betekent als of Hy zeide: Ik zag dan, zegge ik, in een gezigte.

En hier op beschryft Hy dan de plaats, alwaar Hy zig in dit Gezigte verbeeldde te zyn, en in die verbeelding de dingen, welke Hy hier na beschryft, ook daar ter plaatze aan Hem zag vertoont worden, als Hy 'er by doet, dat ik aan den vloed Ulai was.

De vloed, of rivier (*) Ulai is buiten twyffel de zelfde rivier, die by de andere Schryvers, van dit landschap sprekende, Euléus genoemt word. En Plinius (a) geeft ons van den zelven deze beschryving: Het Susiaanse (of Susiane) word van Elymais onderscheiden door den vloed Euléus; die in Medie ontspruitende en ten halven wege (of een stuk weegs) onder de aarde doorlopende en dan wederom opberstende en door Mesobatene vallende, om de burgt van Susan henen loopt. Eene beschryving, die met het voren bygebragte bericht van Strabo nopens de gelegenheid van Susan vergeleeken zynde, ons schynt te doen begrypen, dat de vloed Euléus en de Choaspes één en de zelfde zyn; vermids Strabo zegt, dat Susan aan den Choaspes geleegen was. Gelyk ook Herodotus (b) van Susan spreekt, als gelegen aan den Choaspes (†). Doch Strabo onderscheidt deze twee rivieren dui-

(*) De voce אובל videatur GEIERUS in *h. l.*

(a) *Hist. Nat. Lib.* VI. *c.* 23. Dus luiden zyne Latynse woorden: *Susianem ab Elymaide disterminat amnis Eulæus, ortus in Medis, medioque* (sive ut legendum potius videtur, *modicoque*) *spatio cuniculo conditus, ac rursus exortus, & per Mesobatenen lapsus, circuit arcem Susorum.*

(b) *Lib.* I. *c.* 188.

(†) Conf. CELLARIUS *Geogr. Antiq. Lib.* III. *c.* 19. §. 6.

II. A. ℵ.

duidelyk van den anderen / zeggende dat Polykletus berichte / dat de Choaspes en de Euléus en de Tigris in een zeker meir te zamen vloeien en van daar in zee uitlopen. Mogelyk heeft het de Heer Bekker wel gegist / dat de Choaspes en de Euléus twee verscheidene rivieren / doch van éénen en denzelfden uitloop zijn / en dat daar uit ontstaan zy / dat de Schryvers den eenen met den anderen verwerren. Of anders zoude men mogen denken / dat de Euléus misschien een zware arm van den Choaspes zy / en daar uit ook wel het zelfde misverstand van den eenen voor den anderen te nemen hebbe konnen geboren worden. Gelyk het ten aanzien van Strabo aan den anderen staat opmerkelyk is / dat Hy in het vervolg (a) sprekende van de rivieren / die Persie bevochtigen / geen gewag maakt van den Euléus, maar wel van den Choaspes en meer anderen / die 'er buiten dien noch zijn / met name de rivieren Coprates, Pasitigris, en Cyrus. Welke optelling schynt te kennen te geven / dat Hy den Euléus alleen voor eenen arm van den Choaspes, en in zo verre die beide voor eenen en den zelfden vloed houde (b). De woorden althans van onzen Profeet konnen zekerlyk even zo wel in dien zin genomen worden / dat Hy door den Ulai eenen anderen vloed verstaa / dan dien aan welken Susan lag / als dat Hy dien zelfden vloed zoude in het oog hebben / aan welken Hy van buitens huis gemeent zoude hebben werkelyk te staan.

Ter dezer plaatze dan / zegt de Profeet / dat Hy in een gezigte zag te zyn. Dus geeft Hy te kennen / dat Hy niet in der daad en waarlyk daar was / in de burgt Susan zig bevindende / als Hy te voren gezegt had: maar dat het Hem / in die burgt zijnde / in het gezigte dat Hy zag / zo voorkwam / als of Hy aan deze rivier geweest ware; zo dat Hy zig verbeeldde daar te zijn: even eens als te voren van Ezechiel is aangemerkt / dat Hy in een gezigte te Jerusalem was / schoon Hy zig waarlyk in Babel bevondt. En zo was dit de plaats van de verbeelding der dingen / die onze Profeet zag / zo dat Hy scheen daar te zijn / en die dingen aldaar te zien; welke plaats de Geest Gods / die Hem in dit gezigte toekomende dingen vertonen wilde / aldus aan zijne verbeelding deed voorkomen / en Hem vervolgens eenige dingen zo deed zien en horen / als of Hy zig daar bevonden en die dingen werkelyk daar aan die riviere gezien had. Gewisselyk had dit ook zijne wyze rede. En / zo veel wy konnen nagaan / zal die waarschynelyk daar in bestaan hebben / dat de gelegenheid der landstreeke langs de rivier Ulai (en dus ook de afbeelding daar van in eene vertoning) zeer bekwaam was om een ruim en vry gezigt te geven / waar in men

(a) *Geogr. Lib.* XV. *pag.* 1059.
(b) *Pag.* 1060 *sub finem.*

II.A.א.

men een mensch of dier van geheel verre kon zien aankomen/ en wyd en zyd rondom henen zien: hoedanig een ruim gezigte de verbeelding in dit geval ook eischte / vermids aan den Profeet stond vertoont te worden een ram, die met zyne hoornen tegen het Westen stiet en tegen het Noorden en tegen het Zuiden, en geene dieren konden voor zyn aangezigte bestaan, en daar na een geitenbok, komende van het Westen over den ganschen aardbodem naar vers 4, 5. Zekerder zouden wy hier over konnen oordeelen/ indien de gelegenheid van dit landschap ons ten vollen bekend was. En indien de vloed Euléus waarlyk onderscheiden geweest is van den Choaspes, aan welken Susan lag/ of immers een andere arm van die rivier/ als die/ aan welke Susan lag/ zoude de gunstigere gelegenheid der landstreke in dit opzigt de rede konnen zyn/ waarom de Profeet meer aan dien vloed/ dan aan dien/ aan welken Susan lag/ zig scheen te bevinden/ of aan Hem in dit gezigte zulks verbeeldt wierde.

ב. De dingen zelve betreffende / die Hem in dit gezigte waren verbeeldt geworden/ verhaalt Hy/ hoe aan Hem zyn vertoont geworden twee dieren van onderscheidene gedaanten en bedryven / welke Hy ten aanzien van beiden nauwkeurig beschryft vers 3–15.

a. Het eene dier was een ram, welken Hy beschryft zo als die aan Hem vertoont is in zyne gestalte en bedryf vers 3, 4.

α. De gestalte van dezen ram, en hoe die zig in dezelve voordeed / draagt Hy voor vers 3.

β. Het bedryf van den zelven vers 4.

b Het twede dier was een geitenbok, die na dien ram voortkwam: welken Hy

α. Afmaalt in zyne ongemeene snelheid, met welke Hy aankwam vers 5ª;

β. Doch voornaamlyk beschryft Hy zeer nauwkeurig de hoornen van dien bok / zo als die zig in order na elkanderen verscheidenlyk opdeden, en wat die geitenbok met die hoornen deed of aan en van dezelve geschiedde vers 5ᵇ–15.

a. Eerstelyk dan vertoonde zig aan den Profeet in dit Gezigte een ram.

α. Wiens gestalte en hoe hy zig in dezelve voordeed / Hy aldus beschryft vers 3. En ik hief myne oogen op, en ik zag; en zie! een ram stond voor dien vloed: die had twee hoornen, en die twee hoornen waren hoge;. en het eene was hoger dan het andere, en het hoogste kwam in 't laatste op.

Een bekwamen overgang meldt de Profeet voorafzyne zeer duidelyke opmerking in dit gezigte/ zeggende: En ik hief myne oogen op en zag. Hy wilt 'er mede te kennen geven / dat zyn aandagt en opmerking op eene byzondere wyze opgewekt en gaande gemaakt wierd/

en

II.A.ב a.α.

en dat Hy vervolgens (in die verbeelding / in welke Hy door den Geest der Profezie thans gebragt was) zeer duidelyk en onderſcheidenlyk / als met wel geopende oogen / vernam en opmerkte het gene Hy hier zeggen zal gezien te hebben. De Hebreen plagten zig op deze wyze uit te drukken / als zy wilden zeggen / dat zy iet zeer duidelyk opgemerkt en gezien hadden / het zy dan in eenen droom of in waarheid / als blykt uit Gen. XXXI. 10. Ezech. VIII. 5. En op de zelfde wyze ſpreekt onze Profeet met een gelyk oogmerk Hoofdſt. X. 5.

Met deze nauwkeurige opmerking nu / in welke Hy ook billyk wilt / dat zyn Lezer Hem by dit verhaal navolge / met het woord zie! den zelven daar toe opwekkende / zag Hy voor eerſt eenen ram, een welbekend dier / het welk ik niet nodig heb in zyne eigenſchappen hier nader te beſchryven / doch ook maar éénen in getal (*) / daar Hy in het voorgaande gezigte vier dieren by één gezien had / om welk onderſcheidentlyk aan te wyzen dit hier dus uitdrukelyk ſchynt gezegt te worden / dat Hy éénen ram zag. Dezen ram zag Hy als ſtaande voor dien vloed, te weten den vloed of riviere Ulai, van welken Hy vers 2 geſproken had. Hier vertoonde Hy zig op zyne eigene plaats / als gewoon neffens dien vloed te gaan weiden en daar uit te drinken. Maar vooral was deze ram aanmerkelyk ten aanzien van zyne hoornen, in welke hy niet weinig van eenen gemeenen ram verſchilde. Twee hoornen had Hy / gelyk een ram natuurlyk heeft (†). Doch hier

(*) Dus ſtaat 'er uitdruklyk in den oirſpronklyken text איל אחד *één ram*, *één* in getal. En, ſchoon dit woord אחד zomtyds als overtollig is in de Chaldeeuwſe taal, welke *Daniel*, nu wederom Hebreeuws ſchryvende, hier in ook wel kon navolgen (zie *Hoofdſt.* II. 31.) hebben wy echter geene rede om hier de eigentlykſte betekenis te verlaten, vermids dezelve ter dezer plaats eenen goeden zin en nadruk heeft.

(†) FLAVIUS JOZEFUS begaat dierhalven eenen misſlag, wanneer Hy, dit gezigte van Daniel verhalende *Ant. Lib.* X. *c.* 11, dezen *ram* beſchryft als hebbende *vele hoornen* *κέρατα ἐμπεφυκότα πολλά*. Dan het is te verwonderen, dat de Doorluchtige GROTIUS hier aan zyne goedkeuring geve, vooronderſtellende, dat JOZEFUS in plaatze van קַרְנַיִם (*in dual.*) *twee hoornen* in zyn afſchrift gelezen hebbe קְרָנִים (*in plur.*) *hoornen*, dat is verſcheide in getal: welke lezing Hy voor de beſte houdt; en dan vervolgens op dien grond aan de laatſte woorden van dit vers dezen zin geeft, als of 'er *drie* hoornen aan dezen ram geweeſt waren, en *het eerſte was hoger dan het twede*, en *hoger* (dan dit) *was het gene dat laatſt opkwam*, het eerſte toepaſſende op *Cyrus*, het twede op zyne Opvolgers, het derde op *Darius Kodomannus.* Zie dit bondig wederlegd door den Hooggeleerden Heer VENEMA *Diſſert. ad Vatic. Dan. pag.* 230.

II.A.ב.a.α.

Hier in waren dezelve van de gemeene ramshoornen onderscheiden / dat ze die in grootte te boven gingen; gelyk het zekerlyk niet zonder nadruk gezegt word / dat zijne hoornen hoog waren. Daar beneven was het wat ongemeens / dat het éène hoorn hoger was dan het andere. En niet minder zeldsaam / en daarom ook dubbel opmerkelyk / was het / dat / in plaatze / dat anders de hoornen beide teffens uitkomen en zamen opwassen / hier in tegendeel het een na het ander opkwam / en dan noch dat hoorn / het welk het hoogste wierd / in zijne opkomste het laatste was / en het hoogste (hoorn) zegt de Profeet / kwam het laatste op.

β. Het bedryf van dezen ram aangaande / zegt Hy vers 4. Ik zag dat de ram met de hoornen tegen het Westen stiet en tegen het Noorden en tegen het Zuiden; en geene dieren konden voor zyn aangezigte bestaan; en daar was niemand, die uit zyne hand verloste: maar hy deed naar zyn welgevallen, en maakte zig groot.

In welke woorden duidelyk vertoont word niet alleen wat deze ram deed / stotende met zyne hoornen op alle de dieren / die hem voorkwamen in alle drie de luchtstreken / die van hem afwaren; maar ook de uitslag daar van ten aanzien van de dieren / welke hy dus aanviel / dat geen van die voor zyn aangezigte, dat is in zijne tegenwoordigheid en voor hem / bestaan konden, maar zy allen van hem wierden ter neder geworpen / terwyl 'er niemand was / die hen uit zyne hand, dat is uit zijne magt / redde of verloste. En dit laatste word nader uitgebreidt ter vergroting van het zelve / als 'er word bygedaan maar hy deed naar zyn welgevallen, en maakte zig groot. Of wel in eenen klaarderen en gepasteren zin konnen wy hier de woorden van den grondtext aldus overzetten hy dan deed naar zyn welgevallen (stotende en vertredende alle de genen / die hy wilde) en maakte het groot, te weten in zijn doen of bedryven. Wy zouden zeggen hy richtte grote dingen uit. Dus word de letter vau, van de onzen hier vertaald door maar, dikwils gebruikt in de betekenis van dan, genomen voor aldus of dierhalven. Zie by voorbeeld Gen. XVII. 12, Deut. IV. 8. 1 Sam. XXX. 18. En wat het twede gezegde aangaat; het grondwoord הגדיל hy maakte zig groot kan ook naar de eigenschap der tale in het gemeen vertaalt worden hy maakte het groot: en daaronder word dan verstaan לעשות in (zijn) doen of bedryven / gelyk 'er elders word bygedaan en ook hier even te voren met dit zelfde grondwoord gesproken was van het doen van dezen ram / waar in hy naar zyn welgevallen te werk ging. Verg. Pred. I. 6. Klaagl. I. 9. Ps. XXV.

& *seq.* Allerduidelykst zegt de text *vers* 7, dat de geitenbok *beide de hoornen* van den ram verbrak, in de grondtaal שתי *de twee hoornen*.

II.A.ג.a.β.

XXV. 26. CXXVI. 2, 3. Joel II. 20, 21. Ook kan men zig niet wel voorstellen / hoe het in de vertoning van het gezigte aan den Profeet zoude zijn verbeeldt geworden / dat deze ram zig zelven groot maakte. Maar op de gezegde wyze word het dan met rede en nadruk (om de betekende zaak te sterker af te beelden) noch nader onder het oog gebragt / dat de ram zo voorspoedig zijnde in zijne geweldadige bedryven / zig in staat bevondt om allen zijnen lust uit te voeren / en grote dingen deed in het overwinnen en nederwerpen van allerlei dieren / waar in hy zig dan ook trots en moedig betoonde.

b. Doch hierop zag dan ook de Profeet een ander dier te voorschyn komen / zijnde een geitenbok. Welken hy

α. Eerst beschryft in zijne ongemeene snelheid, met welke hy aankwam / teffens aanwyzende de plaats, van waar hy hem zag aankomen / vers 5a. Doe ik dit overleidde, zie! daar kwam een geitenbok van het Westen over den ganschen aardboden, en roerde de aarde niet aan.

Met veel aandagt zag de Profeet in het gezigte dat hy had / dat alles aan / wat die ram uitrichtte; en hy overleidde by zig zelven de zeldsaamheid en grootheid van de sterkte van dezen ram. Maar / iet wel opmerkelyks / hier op volgde straks eene andere vertoning. Hy zag noch een ander dier / het welk was een geitenbok, een dier / zo wel als het vorige / in het gemeen genoeg bekend. Dezen geitenbok zag hy komen van het Westen, en dat over den ganschen aardbodem / te weten zo verre de Profeet zien kon / en voor zo veel deze bok zulks nodig had om te komen tot den ram, die aan den Ulai stond. Waar uit blykt / dat hier gemeent worde alle het tusschen-liggende land des aardbodems van die plaatze in het Westen af / van waar de bok aankwam tot aan de plaats toe / alwaar zig de ram bevondt; welke tusschenwydte deze uitdrukking echter ook duidelyk te verstaan geeft zeer groot geweest te zijn. All' dit land kwam deze bok zonder eenige moeite of hindernis over / en de grote tusschenstand wederhieldt hem in het geheel niet. En byzonder opmerkelyk was de ongemeene snelheid, met welke hy dezen weg afleidde en roerde de aarde niet aan (*). Zo onnadenkelyk snel liep hy voort / dat het scheen / dat hy de aarde niet eens raakte; en de Profeet kon het niet of nauwlyks zien / dat hy ze aanraakte. Hy scheen meer te vliegen dan te lopen; hoedani-

(*) In de grondtaal lezen wy ואין נוגע בארץ. JUNIUS en TREMELLIUS hebben deze woorden overgezet & *quem nemo tangebat in terra*, dat is *niemand op aarde raakte hem aan*, te weten *dien bok*, om hem wederstand te bieden. Dan het is klaar te zien, dat אין hier zo veel betekene als לא *niet*, even gelyk *Exod.* V. 16. *Jerem.* XLIV. 16.

II.A.ℨ.b.α.

nige snelheid ook andere welsprekende Schryvers gewoon zyn op diergelyke wyze uit te drukken (*).

β. Maar byzonder nauwkeurig en uitvoerig is de Profeet in het beschryven van de hoornen van dezen Geitenbok / zo als die zig in order na elkanderen verscheidenlyk opdeeden, en wat de geitenbok met die hoornen deed, of van en aan dezelve geschiedde / vers 5b–15.

1. Spreekt Hy van één aanzienlyk hoorn, met welk deze bok eerst zig voordeed vers 5b–8. En dezen aangaande meldt Hy

AA. Hoe en waar dat hoorn zig aan den bok vertoonde vers 5b. En die bok had een aanzienlyk hoorn tusschen zyne oogen. In de grondtaal staat eigentlyk een hoorn des gezigts, dat is die ligtlyk gezien kon worden en dus van eene grote vertoning / een groot hoorn / dat rasch in het oog liep. Zo word deze uitdrukking vers 8. verwisselt en verklaart / als het daar genoemt word dat grote hoorn. En dit was iet zeldsaams / dat een geitenbok / die anders twee hoornen op het hoofd heeft / die gansch niet groot zyn / hier te voorschyn kwam met één hoorn tusschen zyne oogen. Doch men begrypt gemakkelyk / dat zulke vertoningen van dieren in diergelyke afbeeldingen van zaken / als deze is / zo geschikt worden als de beoogde zaken mede brengen / schoon dat dikwils tegen de natuur is; waarvan in het voorgaande gezigte ons ook al voorbeelden zyn voorgekomen / en vele diergelyke vinden wy in de Openbaring van Johannes.

BB. Ten tweeden beschryft ons de Profeet / wat de geitenbok met dit zyn hoorn deed vers 6 en 7.

אא. Voor eerst liep hy met dit hoorn op den bovengemelden ram aan, met eene grote verwoedheid vers 6. En hy (die geitenbok) kwam tot den ram, die de twee hoornen had, dien ik had zien staan voor den vloed (Ulai namelyk) en hy liep op hem aan in de grimmigheid zyner kracht, eigentlyk naar de grondtaal in de hittigheid zyner kracht (†). Eene nadrukkelyke en volzinnige spreekwys / die te verstaan geeft / dat de geitenbok met alle zyne magt op den ram aan liep / en ten tweeden / dat hy zulks deed met eenen brandenden drift en iever / door welke alle zyne kracht als aangedreven wierd om met volle magt en moed den ram op het lyf te vallen.

בב. Dit gedaan hebbende / was het tweede stuk van zyn bedryf tegen den ram, dat hy Hem nederwierp en vertrapte. Ik zag hem, vervolgt de Profeet vers 7, nakende aan den ram, en hy verbitterde zig tegen hem, hy wierd tegen hem in hevige gramschap ontsto-

(*) GEIERUS en anderen vergelyken hier te recht de woorden van VIRGILIUS *Aeneid. Lib.* VII. *vers* 807 & *seqq.*

(†) בחמת כחו.

II.A.ב.b.β.1.BB.בב.

stoken/ en met kennelyke vertoning van eenen bitteren toorn viel hy hem aan/ en stiet den ram, en hy brak zyne beide hoornen: en in den ram was geene kracht om voor zyn aangezigte, in zijne tegenwoordigheid/ en tegen hem en zijnen aanval/ te bestaan: en hy wierp hem ter aarde, en hy vertradt hem, en daar was niemand, die den ram uit zyne hand verloste, het zy met hem van den ram af te keeren/ of wel om dien uit zijne magt te redden/ doe hy hem had nedergeworpen. Maar

CC. Ten derden meldt ook de Profeet de verbreking van dit hoorn, na dat de geitenbok zulke grote dingen met het zelve had uitgericht vers 8a. En de geitenbok maakte zig uit der mate groot, maar doe hy sterk geworden was, brak dat grote hoorn.

In welke woorden eerst word aangemerkt en onder het oog gebragt de verkregen roem/ welken de geitenbok door de overwinning van den ram behaalt had/ en op welken hy zig niet weinig scheen te verhovaerdigen/ als 'er gezegt word en de geitenbok maakte zig uit der mate groot, of liever de geitenbok dan maakte het zeer groot, in zyn doen namelyk/ grote dingen uitrichtende/ even eens als wy de gelykluidige uitdrukking aangaande den ram vers 4 hebben opgevat/ dienende ook deze aanmerking en uitbreiding tot even het zelfde oogwit. Dan/ gelyk menigmaal de hoogheid gaat voor de verbreking en de hoogmoed voor den val/ zo ging het ook met dezen geitenbok ten aanzien van deszelfs aanzienlyk hoorn. Maar, doe hy sterk geworden was, zegt de Profeet/ brak dat grote hoorn. Dat groot, en daar door aanzienlyk hoorn/ dat de geitenbok tusschen zyne oogen had/ brak of wierd gebroken, niet door geweld of door de kracht van een ander dier/ gelyk de twee hoornen van den ram, die door den geitenbok verbroken wierden/ maar van zelfs door eene inwendige/ immers voor den Profeet onzigtbare/ oirzaak.

2. Maar vervolgens bericht Daniel, dat Hy na de verbreking van dit hoorn vier andere hoornen in de plaats daar van zag opkomen; ten aanzien van welke Hy in het byzonder nauwkeurig verslag doet aangaande een klein hoorn, het welk Hy uit één van die vier zag voortkomen vers 8b–15. Welke zaken ik hier alleen onderscheidenlyk wille aanwyzen/ de nadere opheldering daar van sparende tot dat wy zullen gekomen zijn tot de uitlegging van dit gezigte/ daar zulks gemakkelyker zijn zal en als van zelve vloeien/ als wy het eene met het andere vergelyken.

AA. Eerstelyk meldt van de Profeet de vier hoornen, die zig in de plaatze van dat ééne aanzienlyke hoorn vertoonden/ na dat dit gebroken was vers 8b. en daar kwamen op aan deszelven plaatze vier aanzienlyke naar de vier winden des hemels. Vier aanzienlyke (hoornen) kwamen voort op/ en vervulden dus de plaatze van het ééne.

II.A.ב.b.β.2.AA.

BB. Doch meer in het byzonder beschryft ons de Profeet een zeker klein hoorn, dat uit één van deze vier hoornen ontstond: ten opzigte van welk Hy aantekent

אא. Wat Hy daar van gezien had vers 9–13.

בב. Wat Hy aangaande het zelve gehoort had vers 13 en 14.

אא. Het gene Hy daar van gezien had/ betrof den oirspronk en de bedryven van dit hoorn.

aa. Ten aanzien van deszelfs oirspronk zegt Hy vers 9a. En uit één van die (vier aanzienlyke hoornen) kwam voort een klein hoorn, of nader een zeer klein hoorn/ gelyk het grondwoord מצעירה bekwaamlyk dus kan worden opgevat (*).

bb. De bedryven van dit hoorn bestonden

αα. In het gemeen in grote daden/ welke het zelve/ in grootte zeer toegenomen zynde/ tegen verscheide landen uitvoerde vers 9b. het welk uitnemend groot wierd tegen het Zuiden en tegen het Oosten en tegen het sierlyke [land.]

ββ. In het byzonder echter maakte zig dit hoorn bekend/ en wierd op eene hatelyke wyze berucht/ door eene kwaadwilligste onderneming tegen het Volk van God en daar boven zelfs tegen den Vorst van dat Volk volgens vers 10, 11, en 12.

§. Het eerste word voorgedragen vers 10. En het wierd groot tot aan het heir des hemels: en het wierp 'er [zommige] van dat heir, namelyk van de sterren, ter aarde neder, en het vertradt ze.

§§. Het twede word

†. Hoofdzakelyk ter neder gestelt vers 11a. Ja het maakte zig groot tot aan den Vorst van dat heir.

††. En vervolgens word dit by de stukken aangewezen in het bedryf van dit grouwelyk hoorn omtrent

*. Den

(*) Posset haud dubie hæc vox secundum analogiam linguæ etiam reddi *e parvo*, hoc sensu, ut respiciatur ad *parvum illud cornu*, de quo *Cap*. VII. 8. Verum *parvi illius cornu* in hoc viso nulla mentio fuerat injecta, & contra *quatuor illa cornua*, de quibus hic sermo est, sine discrimine tanquam *spectabilia* erant descripta comm. 8. Dubitari præterea posset, an non hic si sensus foret, vox מצעירה proxime adjicienda fuisset verbis præcedentibus ומן האחת מהם, a quibus nunc hæc vox disjungitur per interposita verba יצא קרן אחת. Putem itaque, præferendam hic esse eorum interpretationem, qui hanc vocem exponunt *perparvum*, *minus quam parvum*, ut *Mem* præfixum hic comparationi inserviat eodem modo, ut in מהבל *minus quam vanitas Ps*. LXII. 10. & מאפס *minus quam nihil Jes*. XL. 17. Vid. GEIERUS & MICHAELIS, & conf. Cl. SIMONIS in *Lexic*.

II.A.ג.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.††.

*. Den Tempel en Tempel-dienst vers 11b. en van dat zelve wierd wechgenomen het geduurig [offer], en de woning zynes heiligdoms wierd nedergeworpen, en (of want) het heir wierd in den afval overgegeeven tegen het geduurig offer.

**. De geheele Godsdienst, in de Wet voorgeschreven/ en het wierp de waarheid ter aarde neder, en deed het en het gelukte wel vers 12b.

בב. Het gene de Profeet aangaande dit hoorn gehoort had/ betrof den tyd, hoe lang dit hoorn dus woeden zoude tegen God en zijn Volk. En daar in komt ons voor

aa. Eene vrage des aangaande van Daniel gehoord/ die door eenen Engel aan eenen Engel gedaan wierd vers 13.

bb. Een antwoord op die vrage/ aan Daniel gegeeven vers 14.

aa. De vrage betreffende/ zegt de Profeet vers 13. Daar na hoorde ik eenen heiligen spreken, en de heilige zeide tot den onbenoemden, die daar sprak: Tot hoe lang zal dat gezigte van het geduurig [offer] en [van] den verwoestenden afval zyn, dat zo het heiligdom als het heir [ter] vertreding zal overgegeeven worden?

In het eerste gedeelte van dit voorstel zien wy/ dat de Profeet beschryve de persoon/ die de vrage deed/ en aan wien dezelve gedaan wierd. Maar hoe deze woorden eigentlyk te verstaan zijn/ vereischt nader onderzoek.

Naar de vertaling van onze Geëerde Overzetters zoude de zin deze zijn/ dat Daniel zekeren heiligen hoorde spreken/ en dat die zelfde heilige zijne rede wendde tot eene andere onbenoemde persoon/ die daar sprak. Maar in de grondtaal staat niet slegts een heilige, zo als wy zeggen zouden een mensch, een man (wanneer het woordeken een naar eene eigenaartigheid van onze taal alleenlyk voorgaat om te betekenen/ dat men eenig onderwerp van die of die soorte wilt aanwyzen). Maar 'er staat uitdruklyk één in getal (אחד), en dat niet alleen by de eerste uitdrukking ik hoorde éénen heiligen spreken/ maar ook in het volgende en één heilige zeide. En dus word zeer duidelyk aangeweezen/ dat hier niet alleen van éénen heiligen gesproken word/ die naderhand wederom genoemt zoude worden de heilige, als of het één en de zelfde ware/ maar van twee heiligen, zo dat één heilige sprak en één (ander) heilige zeide tot den onbenoemden, die sprak, het gene hier verder volgt.

Voeg hier by/ dat het volgens deze vertaling onzer Overzettinge geheel en al in het duister blyve/ wat die onbenoemde persoon gesproken hebbe/ eer Hem die vrage/ die hier gemeldt word/ door den heiligen gedaan wierd. En is het niet gansch vreemd/ dat die onbenoemde hier zoude beschreven worden van/ en dus betekend en bekend gemaakt door iet/ waar van niet het minste gewag gemaakt is/ zeggen-

II.A.ב.b.β.2.BB.בב.bb.aa.

gende het was de gene, die daar sprak, zonder iet/ dat Hy gesproken heeft/ verhaalt te hebben/ of ten minsten gemeldt te hebben/ dat Hy iet gesproken heeft? Wy bemerken van klaarlyk/ dat deze woorden in andere Overzettingen beter aldus vertaalt zijn/ dat de zin zy toen hoorde ik éénen heiligen spreken, en één (ander) heilige zeide tot den onbenoemden, die sprak (*).

En wat van verder de zaken zelve betreft/ die zig na deze aanmerking aanstonds in veel klaarder licht opdoen; eerstelyk zegt de Profeet Daar na hoorde ik éénen heiligen spreken. En buiten twyffel verstaat Hy door dezen heiligen eenen van de heilige Engelen/ die wegens hunne zuivere heiligheid/ in welke zy den heiligen God/ met eene volkomene overgifte van hun zelve aan Hem/ ten dienste staan/ by uitnemendheid in de H. Schrift met dien naam van heiligen benoemt worden. Gelyk ons dit reeds voorgekomen is Hoofdst. IV. 10. Waar mede konnen worden vergeleeken de volgende plaatzen/ in welke deze hemelse Geesten insgelyks dien naam van heiligen dragen/ of ook wel met eene omschryving de heiligen van God of van Christus genoemt worden Deut. XXXIII. 2. Job XV. 15. Ps. LXXXIX. 8. Zach. XIV. 5. 1 Thess. III 13. Judæ vers 14. En zo worden ook wel de Engelen hier van beschreeven als zy den naam dragen van heilige Engelen Matth. XXV. 31. Mark. VIII. 38. Luk. IX. 26. Hand. X. 22. Openb. XIV. 10. Dat nu Daniel dezen heiligen hebbe horen spreken is ligtlyk te begrypen/ als wy ons vertegenwoordigen/ dat de heilige Engelen meermaals aan de menschen verschenen zijn in zulke lighaamlyke gedaanten/ in en door welke zy ook in staat waren om eene verstaanbare spraak voort te brengen. Zo ging ook hier met het gezigte/ dat de Profeet had/ eene waare verschyning van eenen Engel gepaard/ gelyk het vervolg duidelyk toont/ dat deze Engel tot Hem kwam/ en Hem/ daar Hy van schrik in bezwyming gevallen was/ van de aarde wederom opbeurde. En meer diergelyke voorbeelden zijn 'er/ dat de Gezigten der Profeten ook met zulke verschyningen van Engelen aan hun vergezeld gingen/ als hier na wederom aan onzen Profeet gebeurde in het Gezigte/ het welk Hy Hoofdst. X. beschryft.

(*) De *Engelse* en *Franse* vertalingen drukken dit zeer klaar uit. Dus heeft de eerstgenoemde *Then i heard one Saint speaking. And another Saint said unto that certain Saint*, *wich speake*, *Hou long* enz. De twede luidt *Lors j'oui un Saint parlant*; *&* *un* autre *Saint disoit a ce certain-là*, *qui parloit*; *jusques a quand* enz. Op den zelfden zin komt ook de *Italiaanse* Overzetting uit (als de Heer BEKKER aanmerkt *Uitlegg. bladz.* 472.) sprekende aldus: *Et io udi un Santo*, *che parlava* & *un* altro *Santo disse à quel tale*, *che parlava*, *fin a quando enz.* Onder de Uitleggers stemmen hier mede overeen COCCEJUS GEIERUS, MICHAELIS en meer anderen.

II.A.ב.b.β.2.BB.בב.bb.*aa.*

schrift. Verg. Zach. I. 9. II. 3. Openb. I. 1. XXII. 8.

Maar de vrage blyft dan / wat Hy dezen heiligen hebbe horen spreken? Dat de Profeet zulks niet verstaan hebbe / of / schoon hy het wel verstaan hadde / niet willen melden / is niet te denken. Het gene Hy zag en hoorde / dat wierd Hem dus vertoont en te horen gegeeven om daar door kennis te bekomen van dingen / die God Hem op deze wyze / tot dienst ook en tot onderricht van zijne kerke / wilde openbaren. Maar het komt my zo voor / dat wy dit aldus te verstaan hebben / dat het zijne betrekking hebbe op het gene hier na volgt in het 14. vers, als zijnde een gezegde van dezen heiligen Engel / van Hem ten antwoord gegeeven aan den anderen / die Hem vroeg / en dat onze Profeet / nu overgaande om te verhalen / wat Hy uit den mond van eenen heiligen Engel gehoort hebbe / dus in het gemeen dit late voorafgaan / dat Hy éénen heiligen hebbe hore spreken, en daarop melde in de aanstonds volgende woorden / by wat gelegenheid zulks geschiedde / namelyk / dat een ander heilige Engel / daar ook verscheenen / aan dezen, hier eerst gemelden / eene vrage deed. Zo heeft dit eenen gepasten zin in het verband van zaken / dat hier voorkomt. En volgens deze bevatting konnen de aanstonds volgende woorden dus opgevat en vertaalt worden WANT een heilige zeide; gelyk het voorstel ו in die betekenis dikwils genomen word. Of anders zouden wy het ook dus konnen begrypen / dat dit gezegde zijne betrekking hebbe op de dingen / welke de Profeet in het voorgaande nopens de afgryssclyke bedryven van het kleine hoorn, gezegt had: te weten op deze wyze / dat Hy wille te kennen geven / dat Hy wel alle die dingen niet gezien had / maar dat dezelve Hem waren bekend gemaakt door eenen heiligen Engel / welken Hy aldus hoorde spreken van dat hoorn, voorspellende / dat het zelve zulke dingen stond uit te voeren / of dat hoorn zo beschryvende / dat het zelve zulke dingen uitrechtte / (offschoon die aan den Profeet niet vertoond wierden). Wanneer de eerste woorden van dit vers aldus zouden moeten worden overgezet Aldus hoorde ik eenen heiligen Engel spreken. Ook komt het voorzetsel ו, van de onzen hier (gelyk meer elders te recht) door daar na overgezet in die betekenis wel voor / dat het te kennen geve zo, of aldus, als te zien is 1 Sam. XXX. 18. 2 Kon. V. 27. Jes. X. 19. (*). En het is in der daad al bezwaarlyk te begrypen / hoe alle die dingen / die vers 11 en 12 van dit hoorn gezegt worden / dat het zig groot maakte tot aan den Allerhoogsten, het geduurig offer wechnam en de woning van Gods heiligdom ter nederwierp enz. aan den Profeet in een gezigte zouden zijn vertoont geworden. En wanneer wy acht geven op de straks volgende woorden /

(*) Vid. C. NOLDII *Concord. part.* qui etiam multa alia exempla suppeditat.

II.A.ב.b.β.2.BB.בב.bb.*aa*.

den/ dat een ander heilige zeide tot dien onbenoemden, die daar sprak, schynt het wel allereigentlykst te zijn/ dat wy dit zo opvatten/ dat deze onbenoemde eerst gesproken hebbe/ en door dit zijn spreken den anderen aanleiding gegeeven hebbe/ eer die aan Hem deze vrage deed (*).

Doch/ hoe wy dit ook te verstaan hebben/ de Profeet meldt ons vervolgens noch eenen tweeden heiligen Engel/ van dien eersten wel te onderscheiden/ als Hy zegt en één heilige, dat is een (ander) *heilige* (niet de heilige/ als of het de zelfde ware/ gelyk boven getoont is) zeide tot den onbenoemden die daar sprak. En van dezen heiligen Engel zien wy dan tessens/ dat Hy getuige/ dat hy dien hoorde spreken tot den onbenoemden, die daar sprak. Eene uitdrukking en omschryving/ welke wy volgens het verband van zaken/ niet wel anders/ althans niet gevoegelyker konnen opvatten/ dan in dien zin/ dat 'er door te kennen gegeeven worde even de zelfde heilige Engel/ van wien de Profeet eerst gewag gemaakt had en gezegt/ dat Hy dien had horen spreken. De omschryving/ die sprak, of den sprekenden, gelyk de grondtaal heeft/ leidt ons klaarlyk daar henen. En wat belangt de uitdrukking den onbenoemden (†); deze geeft niets anders te verstaan/ dan

(*) Deze twede verklaring geeft de zeer Geleerde C. B. MICHAELIS (*in Adnotat. in Hagiogr. in h. l.*) ons aan de hand; hoewel zo, dat Hy ook de eerste melde en de gepastheid van die erkenne. Wel is waar dat de vragende *heilige vers* 16 de dingen aangaande *het geduurig offer* enz. in het voorgaande gemeld, schyne aan te merken als mede in *gezigte* aan den Profeet verbeeld, wanneer hy vraagt *vers* 14 *hoe lange zal dat gezigte van het geduurig offer* enz. *zyn* Maar hierop zoude men konnen aanmerken, dat in deze uitdrukking het woord *gezigte* in eenen ruimeren zin genomen worde voor eene *openbaring* als *Jes.* I. 1. II. 1. *Dan.* IX. 24, of dat van deze openbaring naar het grootste gedeelte onder den naam van een *gezigte* gesproken worde, schoon eenige dingen daar by gehoort waren, als onze Profeet zelf doet *vers* 15.

(†) In den grondtext staat hier het woord *palmoni*; het welk ik dan met anderen houde voor eene verkorting van de twee woorden *peloni* en *almoni*, waar van de Hebreen zig bedienen om aan te wyzen eene persoon, die of met name niet bekend is, of wiens naam zy om zekere redenen verzwygen willen; waar van zie onze Geleerde *Kanttekenaars*. En breder naricht hier van geven GEIERUS en MICHAELIS, welke laatste anders ook aanmerkt, dat *palmoni* mogelyk wel het zelfde zy met *peloni*; dit woord dan alleen by verkorting hier gesteld zynde voor *peloni* en *almoni*. Andere verklaringen van deze benaming in onze *kanttekening* gemeld, en onderscheidenlyker opgegeeven door GEIERUS, vervallen van zelve door de boven gegeevene verklaring; behalven dat dezelve ten aanzien van de uitlegging der benaminge *palmoni* wel vernuftig en flichtelyk, maar te verre gezogt zyn.

II.A.ג.b.β.2.BB.גג.bb.*aa*.

van dat de Profeet tot nu toe den naam van dezen heiligen Engel noch niet hadde horen noemen / gelyk wel daar na geschiedde / wanneer 'er gezegt wierd Gabriel geef dezen het gezigte te verstaan vers 16 Waarop Hy dan ziet / en ingewikkeld alreeds te kennen geeft / dat deze persoon / Hem tot nu toe alleen als een heilige bekend geworden / Hem in het vervolg onder een byzondere naam wierd bekend gemaakt. Die zekere, wilt Hy zeggen / my tot nu toe in onderscheiding van den anderen niet nader bekend / van wien ik zo even zeide / dat ik Hem heb horen spreken. Doch wy leren van hier uit met eenen / dat het de Engel Gabriel geweest zy / die met deze bewoording alhier gemeent worde / van wien nader by vervolg

Deze twede heilige Engel wendde zijne rede tot den eersten / en wel met eene vrage / die Hy aan denzelven deed omtrent de hier voren opgegevene bedryven van dit hoorn: niet voor zig zelven / als of Hy / hier van minder kundig dan de ander / van Hem begeerde / dat Hy Hem dit stuk van 's Heeren Raad nader wilde bekend maken; maar om Daniels wille; op dat die door het antwoord / dat Hy daar op bekomen zoude aangaande dit stuk onderricht mogte worden / en in staat gestelt om Gods Kerke daar van te onderrichten. En zo was dit een zeer bekwaam middel om Daniels aandagt hier op te meer te vestigen / als Hy zig dit onderricht hoorde geven by wege van een antwoord door eenen Engel gegeeven op de vrage van eenen anderen. Dat dit het oogmerk was / is blykbaar uit alle de omstandigheden; en het word niet weinig daar uit bevestigt / dat het antwoord op deze vrage door den sprekenden Engel niet gegeven wierd aan den vrager / maar aan Daniel, zo als vers 14, immers volgens de meestaangenomene lezing / gezegt word.

De vrage zelve / die door dezen tweden heiligen Engel aan den eersten gedaan wierd / en die in het twede gedeelte van dit vers beschreven word / betrof eigentlyk den tyd van de duuring dier woede van het kleine hoorn tegen God en zijn volk / waar van te voren gesproken is / en mogelyk die eerste Engel ten aanhoren van Daniel eene mondlyke beschryving gedaan had.

Tot hoe lange, vroeg deze heilige aan den anderen / zal dat gezigte, dat is te zeggen by eene overnoeming / die in het gezigte vertoonde / of immers daar by gemelde / zaak / van (of aangaande) het geduurig [offer] en den verwoestenden afval zyn, plaats hebben of duuren / dat zo het heiligdom, als het heir, ter vertreding zal overgegeeven worden? En op deze vrage / gaf dan de ander heilige Engel / dit zeer merkwaardig

bb. Antwoord het welk Hy aan Daniel te gemoete voerde / tot wiens onderricht de ander Hem gevraagt had / en Hy ook zeer genegen was dit verslag te doen / beschreven vers 14. En Hy zeide tot my: Tot twee duizend en drie honderd avonds [en] mor-

II.A.ב.b.β.2.BB.בב.bb.*bb.*

morgens: dan zal het heiligdom gerechtvaerdigt worden.

Doch ook hier over zal ik bekwame gelegenheid hebben nader te spreken by de overweeging van de Uitlegging van dit Gezigte/ zo als die vervolgens aan Daniel wierd medegedeelt. En het is deze

B. Uitlegging, welk de Profeet nu straks hier op begint te beschryven vers 15–27.

א. Eerst toont Hy/ op welke wyze deze uitlegging aan Hem wierd medegedeelt vers 15–20.

ב. En dan beschryft Hy de uitlegging zelve/ die aan Hem gegeeven is vers 20–27.

א. Het eerste aangaande/ meldt Hy

a. Vooraf de gelegenheid, by welke zulks geschiedde/ welke was zyne begeerte om nader verstand van dit gezigte te bekomen vers 15a. En het geschiedde, doe ik dat gezigte zag, ik Daniel; zo zogt ik het verstand des zelven. Onze Profeet/ die zig zelven hier wederom by zynen eigenen naam voorstelt/ en daar mede te klaarder onderscheidt van de persoon/ van welke Hy laatst gesproken had/ was ook by deze geleegenheid met alle rede zeer begeerig om de mening en waare bedoeling van de Godlyke Openbaring/ welke Hy ontfing/ te mogen verstaan. Gelyk wy de zelfde begeerte ook in Hem gezien hebben Hoofdst. VII. 16. En/ schoon Hy nu reeds een ander gezigte van gelyke soort had gehad/ en lang te voren al eene grote bekwaamheid van God ontfangen had om allerlei gezigten en dromen wel te verstaan en uit te leggen naar Hoofdst. I. 17; evenwel kon Hy zig hieromtrent niet voldoen. Hy begreep zekerlyk wel eenige hoofdzaken van dit gezigte: maar de byzonderheden/ vooral/ zo het schynt/ ten aanzien van dat kleine hoorn, kwamen Hem al te duister voor. Om die rede bleef Hy 'er sterk over peinzen/ of Hy door vergelyking der zaken met den anderen iet meer daar van mogte begrypen; en Hy was met eene grote begeerte en verlangen aangedaan/ dat de Heere hem/ als by de voorgaande geleegenheid geschied was/ eenig meerder licht en onderricht daaromtrent wilde doen geven. Eene begeerte evenwel/ welke Hy nu zo niet schynt te kennen gegeeven hebben als wel ter dier tyd/ het zy om dat Hy nu geene gunstige gelegenheid daar toe had/ het zy om dat Hy thans die vrymoedigheid niet had.

b. Maar hier op toont Hy/ dat de Heere echter deze zyne begeerte genadiglyk aan Hem verleende/ en beschryft ons

α. En de persoon, door welke Hem dit begeerde onderricht gegeeven wierd vers 15b. en 16.

β. En op welke wyze die tot Hem naderde om zulks te doen/ met de uitwerking, en de gevolgen daar van ten zynen opzigte vers 17, 18, en 19.

α. De

II.B.ℵ.a.β.

α. De persoon betreffende, die Hem dit onderricht gaf, meldt Hy ons,

1. Hoe die zig aan Hem vertoonde vers 15^b, en

2. Het bevel, dat aan dezelve gegeeven wierd om Hem dit gezigte uit te leggen vers 16.

1. De gedaante, in welke zig deze Uitlegger aan Hem vertoonde, was die van eenen mensche. Zie! zegt Hy, terwyl ik met myne overleggingen en met een uitgestrekt verlangen naar het verstand van dit gezigte zogte, geheel onverwacht, en op eene wonderlyke wyze stond voor my als de gedaante eenes mans. 't Was geen man als anderen, geen man uit de menschen, die zig aan Hem vertoonde, maar een Engel, een der hemelsse geesten, een heilige gezant des Allerhoogsten, als wy aanstonds zien zullen. Maar deze vertoonde zig aan Hem in de gedaante eenes mans; gelyk de Engelen in vele gelegenheden plagten te doen, als zy van God op deze aarde gezonden wierden, om in zynen naam tot de menschen te spreken; waar toe deze gestalte regt geschikt en nodig was, en teffens de bekwaamste voor deze hemelsse geesten om met de menschen in eene gemeenzamere onderhandeling te komen. En in deze gestalte zag Hy dezen hemelsen gezant onverwacht en schielyk voor zyne oogen staan; doch eenigzins van verre, als uit het volgende is af te nemen, daar gezegt word, dat Hy nader tot Hem kwam vers 17.

2. Maar tot wat einde deze persoon zig dus aan Hem vertoonde, en dat dezelve dus tot Hem kwam om een Uitlegger van het gezigte voor Hem te zyn, verhaalt Hy, dat Hem nader wierd bekend gemaakt door een bevel, dat Hy aan Hem hoorde geven vers 16. En ik hoorde tusschen Ulai eenes menschen stem: die riep en zeide, Gabriel, geef dezen het gezigte te verstaan. Hy hoorde vervolgens eenes menschen stem, maar niet voortkomende van eenen mensche, maar van dien aart, en zulk een geluid en spraak van zig gevende, als eigen is aan de menschelyke stem, even als die, welke tot Nebukadnezar sprak Hoofdst. IV. 31. Ook was dit geene stem van eenen Engel, maar van zulk eenen, die zig gedroeg als magt en gezag hebbende over de Engelen, aangezien Hy aan Gabriel een bevel gaf om tot Daniel te spreken. En hier uit zien wy klaarlyk, dat het was eene stem van den Zone Gods, den Vorst en Heer der Engelen, die door zyne Godlyke almagt zulk eene menschelyke stem deed horen, om den Profeet te doen weten, dat het op zynen wille en naar zyn bevel geschiedde, dat Hem de uitlegging van dit Gezigte door eenen zyner dienaren wierd medegedeelt.

Deze stem hoorde de Profeet tusschen Ulai; welke uitdrukking voor het naaste schynt te beteekenen tusschen de oevers van de rivier Ulai, by eene overnoeming, door welke de boorden of oevers van de rivier met den naam van denzelven benoemt worden. En dus komt het zo voor, dat

II.B.א.a.β.2.

dat de Profeet deze sprekende persoon niet zag / maar dezelve / naar het gene Hy uit het gehoor der stemme mogte besluiten / Hem toescheen te staan boven op het water der riviere Ulai, even gelyk wy Hoofdst. XII. 7. lezen / dat de man met linnen bekleed / stond op het water van de riviere Hiddekel. Of anders moesten wy het met sommigen liever dus begrypen / dat de Profeet met deze bewoording ik hoorde tusschen Ulai zeggen wille tusschen my en den Ulai; zo dat Hy wel aan en na by die rivier staande / doch wat verder af / zulk een geluid noch wat nader aan de rivier hoorde voortkomen.

En welke was nu de taal / welke deze stem deed hooren? Dezelde riep en zeide Gabriel geef dezen het gezigte te verstaan.

Dus word de persoon / door welke Daniel de begeerde uitlegging van het gezigte ontfing / hier nu nader aangeweezen met eenen byzonderen naam Gabriel. Volgens de grondtaal is deze naam zamengesteld uit twee woorden / van welke het eene is geber (גבר) een man (welk woord onmiddelyk voorgaat in het 15. vers als 'er gezegt word in de gedaante eenes mans (מראה גבר) en het andere is de Godlyke naam El; en dus beteekent dezelve zo veel als man Gods. Dit althans is de bekwaamste en duidelykste afleiding of uitlegging van dezen naam / en die zig als van zelve uit het verband der reden opdoet; offchoon 'er Geleerde mannen zyn / die / meer lettende op de beteekenis van het woortelwoord גבר sterk zyn, vermogen (waar van het naamwoord גבר een man afstamt) denzelven dus uitleggen / dat die betekene myne sterkte is God. Waar tegen zig deze zwarigheid opdoet / dat het niet blyke / dat het zelfstandig woord sterkte in de Hebreeuwse tale door geber of gebar worde uitgedrukt / hoedanig een woord deze zamenstelling vereischt. Maar het woord sterkte dat van גבר afstamt is גבורה (*).

Voor hoedanig eenen nu deze Gabriel te houden zy / is by de Uitleggers niet even eens begrepen.

Daar zyn Mannen van beroemden name in onze Nederlandse Kerke geweest / die meenden / dat onder dezen naam Gabriel verstaan moeste worden niet een geschapen Engel / maar de Heilige Geest; welken zy teffens oordeelden ook bedoelt te worden met den naam van Michael; alleen met dit onderscheid / dat Hy / wanneer Hy voorkomt als verborgenheden bekend makende / Gabriel genoemt worde / maar / wan-

(*) In tegendeel stemt de hier boven opgegeevene afleiding alzins over een met de regelmatigheid der tale, naar welke het zeer gewoon en eigen is, dat in de zamenstelling van twee woorden om éénen naam uit te maken achter het eerste de letter *Jod* met de klank *i* (*Jod epentheticum*) worde ingevoegt. En de overige verandering der klankstippen van het woord *geber* geschied van wegens de verlenging van het woord in deze zamenstelling, volkomelyk naar den aart der tale. Vid. HILLERUS *Onomast. Sacr. pag.* 294 & 295.

II.B.א a.β.2.

wanneer Hy als verlosser en hulpe bewyzende zig voordoet/ den naam drage van Michael (a).

Dat wy aldus door Michael eene Godlyke persoon te verstaan hebben/ stemme ik geerne toe. En of het de Zone Gods zy/ of de Heilige Geest/ die onder dezen naam gemeent worde/ zal in het vervolg nader onderzogt worden. Maar het blykt niet/ dat Gabriel en Michael de zelfde zy. Wanneer onze Profeet Hoofdst. IX. 21. van Gabriel spreekt/ herinnert Hy uitdrukkelyk/ dat Hy den zelfden mene/ die Hem ook te voren (te weten in die gelegenheid/ welke in dit VIIIe. Hoofdst. beschreven word/) was voorgekomen. Maar dat doet Hy niet/ als Hy Hoofdst. X. van Michael spreekt; daar het de verscheidenheid des naams/ indien Hy de zelfde persoon gemeent had/ meer scheen te vorderen.

En wat dan Gabriel aangaat/ van wien hier gesproken word/ kan ik niet zien/ dat het werk/ dat Hem hier en in het IX. Hoofdst. en Luk. I. toegeschreven word/ eenige bewyzen uitlevere/ dat Hy boven den rang der schepselen moete gestelt worden. In tegendeel het bevel/ dat aan Hem als eenen dienaar/ door eenen anderen van hoger gezag/ dien wy met rede denken den Zone Gods te zijn/ alhier gegeven word/ en zijne volvaerdige gehoorzaming daar van/ stellen Hem ons klaar genoeg voor oogen als eenen van de Engelen/ die Gods welbehagen doen/ en op zijnen last meermaals gezonden worden om zijnen wille en raad aan zijne vrienden bekend te maken. Even zo/ en in geene hogere waardigheid of bediening/ komt Hy ons voor Hoofdst. IX. 21; daar Hy de Man Gabriel genoemt word/ welken de Profeet in den beginne gezien had, als straks is aangehaalt. Ja by Lukas word Hy in alle opzigten zo beschreven/ dat wy Hem niet anders konnen aanzien/ dan als eenen geschapenen Engel. Ook zegt Hy daar zelf vers 19. tot den Priester Zacharias, dat Hy was Gabriel, die voor God stond en uitgezonden was om tot Hem te spreken en Hem die dingen te verkondigen. Doch voor God te staan, en van Hem gezonden te worden als een bode/ is het werk van dienaars en het eigen werk der Engelen. Zie Hoofdst. VII. 10. verg. 1 Kon. XXII. 19. enz. En volgens het gene te voren is aangemerkt/ hebben wy alle rede om het verband der zaken/ hier voorkomende/ dus op te vat-

(a) Ik bedoele den Hooggeleerden Heer T. H. VAN DEN HONERT in eene aantekening op het *V. Boek* van zyn werk genaamd *Waaracbtige Wegen Gods* enz. *Hoofdst.* 2. §. 388. II. *Deel*, *bladz.* 186—205. en deszelfs Beroemden Zoon J. VAN DEN HONERT in zyne *verhandeling van den sprekenden Engel in de Betblebemitise velden*, voorkomende in zyne *H. Mengelstoffen*, *bladz.* 602—607. En dus verstond ook de Hooggeleerde Heer F. A. LAMPE door *Gabriel* den Heiligen Geest *in Exercit.* III. in *Ps.* XLV. §. 12. *pag.* 116—121.

II.B.א.a.β.2.

ten / dat die onbenoemde heilige, die sprak vers 13. even de zelfde zy / die nu nader met zijnen naam Gabriel word bekend gemaakt / maar die naam van een heilige betekent in den styl van Daniel eenen Engel / gelyk mede uit vergelyking van Hoofdst. IV. 10 en 14. reeds is aangewezen.

Ik houde het dan met verscheide andere voortreffelyke Mannen (a) daar voor / dat wy dezen Gabriel hebben aan te merken als eenen van die gedienstige Geesten, die voor Gods troon zijn / en van Hem / niet om dat Hy hen van node heeft / maar naar zijn altyds welbehagen / tot dienst uitgezonden worden om der genen wille, die de zaligheid beërven zullen (Hebr. I. 14.) en zo ook wel byzonder om hun aangaande het een of ander van de Godlyke verborgenheden bericht te doen / gelyk uit Hand. I. 10, 11. Openb. XXII. 8. en andere plaatzen te zien is. Onder welke hemelse geesten nochthans deze Gabriel by waarschynelyk geloofd mag worden van eenen uitstekenderen rang en waardigheid te zijn; vermids wy zien / dat God Hem in de allergewigtigste gelegenheden gebruikt heeft / en Hy uit dien hoofde dit ook tot bevestiging van zijne boodschap schynt by te brengen / dat Hy Gabriel was, die voor God stond, in de aangehaalde woorden Luk. I. 19. En mogelyk verscheen Hy daarom ook in deze gelegenheid met eenen uitnemend groten glans en luister / welke Daniel ten uitersten ontzette / als wy vervolgens zien zullen.

Maar zal mogelyk iemand vragen / hoe is dit dan te begrypen / dat de eene geschapene Engel van den anderen door eenen byzonderen naam onderscheiden (*) worde? De Engelen / geene eigene lighamen hebbende / en dus ook niet gewoon onder elkanderen te spreken / gebruiken immers geene namen om de een den anderen aan te spreken of elkanderen te onderscheiden. Noch veel minder heeft God no-

(a) J. COCCEJUS *in h. l. & Dan.* IX. 21. H. WITSIUS *in Miscell. S. Tom.* II. *Exercit.* IV. *coll. cum Tom.* I. *Lib.* I. *cap.* 6. §. 5. *& Tom.* II. *Exercit.* XV. §. 18. H. VAN ALPHEN *over Dan.* IX. 21. en J. ODE in *Comment. de Angelis Sect.* X. §. 37. *pag.* 1058 *& seqq.* alwaar Hy dit sterk aandringt, schoon Hy erkent te voren in andere gedagten te zyn geweest.

(*) De zo even genoemde en wydvermaarde Uitlegger J. COCCEJUS merkt op *Hoofdst.* IX. 21 aan, dat *Gabriel* een naam zy, die allen den Engelen gemeen zy, te kennen gevende, dat zy Gods *krachtige helden* zyn, *die zyn woord doen Ps.* CIII. 19. Maar het schynt klaar te zyn, dat *Daniel* dezen naam even daar ter plaatze als eenen eigenen naam gebruikt, zeggende והאיש גבריאל; en noch nader komt dezelve duidelyk als een eigen naam voor in het verhaal van *Lukas Hoofdst.* I. 26. verg. met *vers* 19, over welke plaats A. BYNÆUS verdient gelezen te worden in deszelfs Boek *van de geboorte van Christus bladz.* 13 en 14. Zie mede den Wel Eerw. R. TOELAAR over *Lukas*, I. *Deel*, *bladz.* 30, 31.

II.B.ℵ.a.β.2.

nodig zijne Engelen by zekere namen te noemen om hun bevelen te geven: het welk met de Geestelykheid van zijn wezen ook niet overeenkomt. Het is genoeg/ en dit is ook het eenige/ dat wy daar van begrypen konnen/ dat de Almagtige God in het verstand der Engelen zulke denkbeelden verwekte of voortbrenge/ uit welke zy begrypen/ het gene God wilt dat zy zullen begrypen/ en/ daar naar zig richtende/ ten uitvoer brengen. My dunkt dat ik op deze vrage niet beter kan antwoorden/ dan met de eigene woorden van den Hooggeleerden van Alphen op Hoofdst. IX. 21, daar Hy deze bedenking geoppert hebbende/ aldus zig uitdrukt: „ 't Is/ zo veel „ ons bekend is/ zonder nut/ dat zulks onder de Engelen plaats heb„ be. En dit stelle Ik ook niet. Maar de zaak komt my zo voor. „ Dan. VIII. 15. verschynt onder andere dingen aan Daniel als de ge„ daante eenes mans. De Godspraak roept dezen in dat gezigte toe: „ Gabriel, (Man Gods) geef dezen het gezigte te verstaan. Zo kreeg „ die Engel daar door den naam Gabriel. Zo noemt hem hier Da„ niel, en Hy zig zelven by Lukas Hoofdst. I. om te tonen/ dat Hy de „ zelfde persoon zy/ die God in het eene en in het andere geval tot „ dezen dienst heeft willen gebruiken." En waarlyk/ gelyk zig deze hemelse geest thans in de gedaante van eenen man aan Daniel verscheen om tot Hem te spreken/ zo wierd Hy dan ook met nadruk in deze geleegenheid een man Gods genoemt/ om te kennen te geven/ dat Hy/ die zig dus als eenen man aan Daniel vertoonde/ van God hier gezonden was/ als een persoon/ die op eene uitstekende wyze van Hem tot zijnen dienst afgezondert was en nu ook eene zaak van veel gewigte in zijnen naam moeste uitvoeren. Gelyk Mozes om diergelyke redenen mede by uitstek een man Gods genoemt word Ps. XC. 1. een gebed van Mozes, den Man Gods.

Dezen Engel dan/ die aldus by gelegenheid van dit gezigte dien naam Gabriel ontfing/ hoorde Daniel last ontfangen om het gezigte, dat Hy gezien had (en zo ook het gene Hy daar by gehoort had/ het welk onder deze benaming/ die van het eerste en grootste gedeelte ontleent word/ kennelyk mede ingesloten word) aan Hem uit te leggen. Geef dezen het gezigte te verstaan, wierd 'er tot Hem gezegt. Daniel wierd dus niet by zijnen eigenen naam genoemt/ maar nochthans duidelyk genoeg aan den Engel aangewezen/ met de benaming dezen, als met eenen vingerwys hier te kennen gevende/ deze, die hier tegenwoordig is en dit gezigte gezien heeft/ die/ schoon Hy zulks niet uiten durft/ nochthans door zijne aandagtige overpeinzing genoeg doet blyken/ hoe begeerig Hy zy om de waare bedoeling van dit gezigte te weten. En wanneer dan Gabriel gelast wierd om dit aan Hem te verstaan te geven, of Hem dit te doen verstaan en duidelyk begrypen/ onderstelt dit/ dat deze Engel zelf daar van kundig was; niet uit zig zelven/ nog om dat Hy allen den raad van God wiste/

II.B.ℵ.b.α.2.

want God houdt geenen raad met zijne Engelen of eenige andere schepzelen; maar door eene openbaring van God / die zulks aan Hem had bekend gemaakt / op dat Hy het zelve aan Daniel zoude bekend maken. En niet tegenstaande de Heere / die dit aan den Engel bekend gemaakt had / zulks ook wel onmiddelyk aan Daniel had konnen doen / en dezelve stem / die dit ten aanhoren van Daniel aan den Engel belastte / het ook wel zelve aan Hem hadde konnen aankondigen / geschiedde zulks echter met grote rede door den dienst van dezen Engel / om deze zaak te plegtiger te maken / en daar door den aandagt van Daniel daar op te sterker te doen gebestigt worden. Hier toe diende het ook / dat dit bevel aan Gabriel door die stem / die zig van de rivier horen liet / gegeeven wierd met een sterk geroep: doch met eenen gaf dit te kennen het hoge gezag van den genen / die dit bevel gaf / met luider stemme aan dezen zijnen Dienaar aldus zijnen wille bekend makende. Gelyk de Zone Gods waarlyk is de bymagtige Opperheer der Engelen / dewyl die ook door Hem geschapen zijn volgens Kol. I. 16, 17. Waarom zy Hem ook in zijn Middelaars-werk gereedlyk ten dienste staan / en wanneer de Vader dezen eerstgeborenen in de weereld wederom inbragt, zeide Hy, dat alle Engelen Gods Hem aanbidden Hebr. I. 6.

β. Hier op beschryft nu de Profeet / hoe deze Uitlegger / zulken last ontfangen hebbende om Hem het gezigte te verklaren / tot dat einde tot Hem kwam / en de uitwerking en gevolgen daar van ten zijnen opzigte vers 17–20.

1. Zijne komste tot Hem beschryft Hy aldus vers 17ᵃ. En Hy kwam nevens daar ik stond. Te voren verder van Hem afstaande / doe Hy eerst Hem zag / kwam Hy nu nader tot Hem om dies te gemakkelyker en te gevoegelyker van naby tot Hem te spreken.

2. Maar zeer merkwaerdig waren de uitwerking en gevolgen hier van by Daniel; bestaande in eene zeer zware ontsteltenis, die den Profeet op het zien en horen van dezen Engel beving, doch van welke Hy door dezen zelfden Engel wederom tot zig zelven gebragt wierd / en vervolgens in staat gestelt en ook aangemoedigt om Hem te horen spreken / voorgedragen vers 17ᵇ–20.

AA. Eene zware ontsteltenis

ℵℵ. Overviel Hem allereerst op het zien van dezen Engel / als Hy tot Hem kwam vers 17ᵇ. en als Hy kwam, verschrikte ik en ik viel op myn aangezigte.

Op het naderen van dezen Engel wierd Hy inwendig aangedaan / met eenen groten schrik, ontzetting en vreze: buiten twyffel wegens den luister der achtbare en heerlyke gedaante / in welke zig deze Engel aan Hem vertoonde. Zo leest men met dit zelfde grondwoord van Koning David, dat Hy verschrikt was voor het sweerd van den Engel des HEEREN, 1 Chron. XXI. 30. En gelyk de Engelen door-

gaans

II.B.א.b.β.2.AA.אא.

gaans in eene aanzienlyke gedaante verschenen met eenen blinkenden glans / en een schitterend gewaad; zo zien wy ook dat hunne verschyningen gemeenlyk die uitwerking hadden / dat dezelve eenen groten schrik en vreze verwekten by de genen / aan wien zy zig vertoonden. Verg. Matth. XXVIII. 1–6. Mark. XVI. 5. Luk. II. 9. Hand. X. 4. Van dezen zelfden Engel Gabriel lezen wy / dat de Priester Zacharias, doe Hy in den Tempel aan Hem verscheen / Hem ziende, ontroert wierd, en vreze op Hem gevallen is Luk. I. 12. verg. vers 13. In eene aanminnigere en minder aandoenelyke gedaante moet Hy by de maagd Maria gekomen zyn / of haar geloove op dien tyd / op eene ongemeene wyze / versterkt zyn geweest / dewyl wy niet lezen / dat zy zo vervreesd wierd / wanneer zy Hem zag: hoewel zy zeer ontroert wierd over de groetenis, met welke hy haar aansprak / en daar over ook eenige vervreesdheid betoonde. Zie Luk. I. 26–31.

Maar het uitwendige had vervolgens deze verschrikking by den Profeet die uitwerking / en ze bleek daar in ten sterksten / dat Hy op zyn aangezigte viel. Het welk vrywillig geschiedende als eene betoning van eerbied / zoude zyn aan te merken. Dan alhier schynt het duidelyk voor te komen als eene uitwerking en bewys van zyne verschrikking / door welke de Profeet zo aangedaan wierd in alle zyne leden / dat Hy niet in staat ware om te blyven staan / gelyk Hy te kennen geeft tot daar toe gedaan te hebben / maar magteloos op den grond ter neder viel. En eene zware ontsteltenis heeft ook wel meer die uitwerking / als wy onder anderen zien in den Koning Saul 1 Sam. XXVIII. 20. en in Saulus, die naderhand Paulus genaamt en een voortreffelyk Apostel van Christus geworden is / Hand. IX. 4. en XXII. 7. Vergelyk mede het geval van Eli den Hogenpriester 1 Sam. IV. 18.

בב. Doch niet weinig nam deze ontsteltenis toe / wanneer Hy dezen Engel hoorde spreken naar vers 17c. en 18a.

aa. Hoe Hy Hem aansprak en de woorden, welke Hy Hem te gemoete voerde / beschryft de Profeet aldus vers 17c. toen zeide Hy tot my, versta, gy menschenkind; want dit gezigte zal zyn tot den tyd des eindes.

Menschenkind noemde Hy den Profeet / en dus sprak Hy Hem aan / om Hem te binnen te brengen de geringheid / zwakheid en broosheid Hem eigen / als eenen mensche uit de menschen (waar van Hy trouwens in deze gelegenheid ook bewys genoeg gaf in zyne zware ontsteltenis) en daaruit ook aan de andere zyde Hem te doen opmerken de grote gunste / welke God aan Hem bewees / als Hy Hem / des ongeacht / met de openbaring van zynen raad verwaerdigde / en denzelven door Hem aan zyne Kerke wilde bekend maken. Zo zien wy / dat de Heere God meermaals den Profeet Ezechiel met den zelfden

naam

II.B.א.b.β.2.AA.בב.aa.

naam benoemde Ezech. II. 1, 3. III. 1, 3, 4. IV. 1. XVI. 1. enz. (*). Teffens kon die naam in deze geleegenheid dienen om een onderscheid te maken tusschen Daniel en den genen, die Hem aansprak, die wel als een man uit de menschen aan Hem verscheen, maar nochthans als Hy Hem menschen kind noemde, hier mede te kennen gaf, dat Hy zelf geen mensch was, maar Hem (Daniel) als hier in van hem onderscheiden aanmerkte, dat Hy een menschen kind was.

Onder deze benaming nu wekte de Engel den Profeet op tot eenen neerstigen aandagt, met te zeggen versta gy menschen kind, dat is let wel, en vestig uwen aandagt met alle opmerking, op het gene ik U aangaande dit gezigte te zeggen heb volgens den last, dien gy my hebt horen geven om dat aan U te verklaren. En tot eene rede van aandrang voegde Hy wel opmerkelyk hier by, want dit gezigte zal zyn tot den tyd des eindes. Welk gezegde, van de Uitleggers verscheidentlyk verklaard, my toeschynt ten allerbekwaamsten in dezen zin genomen te worden, dat de tyd des eindes naar den aart der grondtale zo veel beteekene als de bestemde tyd, en de mening der geheele uitspraken deze zy, dat dit gezigte zyn zal, dat is in deszelfs bedoelde zaken daargestelt worden, ter bestemder tyd: of, dat op een uitkomt, dat dit gezigte zy VOOR eenen bestemden tyd, dat is dat het zelve diene om te beduiden, wat op eenen bestemden tyd gebeuren zal (†). Aldus dient deze betuiging tot eene verzekering, dat dit ge-

(*) De geleerde en schrandere LOWTH, (*in de Verklaring der Engelsche Godgeleerden*) op *Ezech.* II. 1. als mede op *deze onze plaats*, deze aangenomene verklaring van de benaming *menschen kind* gemeld hebbende, oppert nochthans eene bedenking, of het niet al zo zeer geloofIyk zy, dat dezelve diene tot een teken van achting, betekenende eenen *uitstekenden mensch*, die van God hooglyk begunstigd en tot een gewigtig werk geroepen is, gelyk zo *Ezechiel* en *Daniel* afgezonderd waren tot het Profetis Amt. Hy merkt hier toe aan, dat de benaming *menschenkind* of *zoon* des *menschen* gegeeven worde aan menschen van waerdigheid en aanzien *Ps.* LXXX. 18. CXLVI. 3. En zo meent Hy ook, dat Christus zig zelven *den zoon des menschen* noemde, als een titel, die aanwees, dat Hy de uitstekende persoon was, die God verwekt had tot eenen Zaligmaker van zyn Volk.

(†) Het grondwoord קץ, door *einde* van de Onzen hier vertaald, stamt af van het wortelwoord קצץ, het welk betekent *affnyden*, *afkorten*. Gelyk nu het einde van eene zaak dezelve als affnydt, zo dat die niet verder vervolgt worde, is het woord קץ, van gemelde wortelwoord afstammende, zeer geschikt om uit te drukken zulk eene *affnyding* van iet, welke wy het *einde* daar van noemen. Maar het is eene eigenschap van de Hebreeuwse taal, dat eene zaak die *bestemt* of *bepaalt* word, gezegt worde *afgesneden* te worden. Een allerklaarst voorbeeld

II.B.ℵ.b.β.2.AA.ℨℨ.aa.

gezigte gewisselyk vervult zoude worden/ op eenen van God hier toe in zijnen raad vastlyk bestemden tyd. En dit was waarlyk eene gewigtige rede om den Profeet tot allen aandagt op te wekken/ vermids de Engel des Heeren Hem hier mede verzekerde/ dat dit gezigte eene Godlyke openbaring behelsde/ die gewisselyk zoude vervult worden/ en dat op den van God hier toe bestemden tyd; zo dat dezelve in allen opzigte zeker gaan zoude/ als zijnde eene bekendmaking van Gods raad/ die de tyden en stonden bymagtig bepaalt naar Hoofdst. II. 21. Op gelyke wyze wierd tot den Profeet Habakuk gezegt; schryf het gezigte, en stel het duidelyk op tafelen, op dat daar in leze, die voor by loopt. Want het gezigte zal noch tot eenen bestemden tyd zyn, dan zal Hy het op het einde voortbrengen en niet liegen: Zo Hy vertoeft, verbeidt Hem, want Hy zal gewisselyk komen, en niet achterblyven, Hab. II. 2, 3.

Dit was eene taal/ die niets aisteligs/ niets verschrikkelyks/ in zig bevatte. Maar nochtans meldt ons de Profeet/

bb. Hoe zijne ontsteltenis hier door vernieuwt en verzwaart wierd/ in zo verre/ dat Hy geheel bezweek vers 18a. Als Hy nu met my sprak, viel ik in eenen diepen slaap op myn aangezigte ter aarde. Door eenen diepen slaap schynt de Profeet hier te verstaan eene bezwyming of flaauwte/ in welke Hy geheel geen besef of aandoening had van iet/ dat om of by Hem was/ even eens of Hy in eenen diepen slaap geraakt ware. En dat Hy dus in eenen diepen slaap viel (of geraakte) op zyn aangezigte ter aarde zal dan te kennen geven/ dat Hy/ op zijn aangezigte ter aarde liggende/ in dien diepen slaap van bezwyming geraakte/ na dat Hy reeds op het zien van den

beeld hier van hebben wy *Dan.* IX. 24. in het woord נחתך, waar mede uitgedrukt word de bepaling der LXX weken, van God *bestemd over Daniels volk en heilige stad.* En het zelfde ziet men in de woorden גזר *Esth.* II. 1. verg. *Jes.* LIII. 8. en חרוץ *Job* XIV. 5. verg. *Levit.* XXII. 22. Zo is dan dit grondwoord niet minder geschikt om uit te drukken de *bepaling* of *bestemming* van eenen zekeren tyd, welken God in zynen raad bepaalt. En, gelyk dan naar den aart der tale *een loon der ongerechtigheid* betekent een *onrechtvaerdige loon*, en diergelyke meer, zo is *een tyd der bepalinge* of *bestemminge* even zo veel te zeggen, als *een bepaalde*, *bestemde*, tyd. Ook is deze betekenis alzins gepast in de overige plaatzen, in welke deze uitdrukking voorkomt in dit Boek van *Daniel Hoofdst.* XI. 35, 40 en XII. 4., alwaar de gemeene Latynse overzetting deze uitdrukking te recht vertaalt heeft *præfinito tempore* op eenen voorbestemden tyd, of *ad tempus statutum* tot den vastgestelden tyd. Dat nochtans dit zelfde woord קץ in de betekenis van *einde* genomen worde *vers* 19, strydt hier tegen gansch niet, aangezien het zelve daar op zig zelven staat, en niet in zulk eene zamenstelling als hier, gevoegd staande met het woord *tyd.*

II.B.א.b.β.2.AA.אא.bb.

den Engel/ uit grote ontsteltenis/ ter aarde en op zyn aangezigte gevallen was/ als Hy gezegt had vers 17a. Want zo staat 'er eigentlyk in de grondtaal/ als Hy tot my sprak, geraakte ik in diepen slaap, of wierd bedwelmd van eenen zeer zwaren slaap/ op myn aangezigte ter aarde, of naar de aarde toe, te weten liggende/ of geneerd/ gebogen. Dermate nam dus zijne ontsteltenis toe/ dat Hy geheel in zwym viel; het zy/ om dat het aanspreken van den Engel de eerste ontsteltenis vernieuwde/ als Hy zig daar by den luister der gedaante van dezen tot Hem gekomenen gezant weder in de gedagten bragt/ schoon Hy denzelven nu niet aanzag; of wel nader/ mogen we denken/ om dat het geluid van zijne sprake zeer zwaar/ en ten hoogsten achtbaar was/ en daarom van eene ongemeene aandoenelykheid/ of immers/ dat het den Profeet/ in de ontsteltenis/ in welke Hy was/ verbaarlyker voorkwam/ dan het was.

בב. Doch uit deze zware ontsteltenis wierd Hy door de zelfde persoon/ door welke Hy dus verbreesd was/ wederom te regt gebragt, en dus in staat gestelt/ en daar by ook aangemoedigt, om Hem te horen spreken volgens het gene Hy verhaalt vers 18b. en 19.

aa. Het eerste aangaande zegt Hy vers 18b. toen roerde Hy my aan, en Hy stelde my op myne standplaatze. De Engel/ ziende den Profeet in die uiterste ontsteltenis ter aarde nedergevallen/ en zelfs op zyn spreken in bezwyming geraakt/ raakte Hem aan, om Hem als te doen ontwaken uit zijne bedwelming/ en Hem opbeurende van den grond/ zette Hy Hem op zijne voeten/ ter plaatse/ daar Hy gestaan had. Gelyk Hy het een en ander met handen en armen zeer wel doen kon/ aangezien Hy in de gestalte eenes mans alhier verschenen was. Dit was het middel/ waar door Hy den Profeet wederom uit zijne bezwyming tot zig zelven bragt. En/ naar alle vermoeden/ ging hier mede ook gepaart eene inwendige Godlyke versterking/ die den Profeet in staat stelde om vervolgens zonder zulk eene vreze dezen zijnen hemelsen Gezant te horen spreken: gelyk Hy/ nu wederom op zijne voeten staande/ zig hier toe in eene betamelyke gestalte bevondt.

bb. Maar de Engel voegde ook hier by eene aanmoedigende taal, die ook zeer geschikt was om eenen opmerkzamen en begerigen aandagt by den Profeet te verwekken naar vers 19. En Hy zeide; zie! ik zal u te kennen geven, wat 'er geschieden zal ten einde dezer gramschap: want ter bestemder tyd zal het einde zyn. Geheel klaar/ dunkt het my te zijn/ en als van zelve vloeiende uit het verband van zaken/ dat door deze gramschap, hier gemeld/ verstaan worde de gramschap/ verbittering en euvelmoed van dien vyand van het heilige volk/ door het eene kleine hoorn verbeeld/ waar van Daniel in het gezigte eene vertoning gedaan was/ en over welke Hy

den

II.B.א.b.β.2.AA.בב.bb.

den Engel had horen vragen. Eene gramschap nochthans van eenen bozen en vyandigen mensch / die geene plaats zoude hebben / als onder eene rechtvaerdige en heilige toelating van God ; ten welken opzigte wy hier ook konnen insluiten de billyke gramschap van God / die vertoornd zynde over de onverschilligheid en boze zeden van het gros der Joden in dien tyd / en over de nalatigheid en vertraging van de welgezinden onder dat volk / tot straffe voor de eersten / en tot kastyding voor de laatsten / dat onheil aan de Joodse Kerke van dien tyd zoude laten overkomen. Betuigt nu de Engel dat Hy den Profeet wilde te kennen geven, wat 'er geschieden zoude ten einde of in het laatste (באחרית) van deze gramschap; Hy zal 'er dan mede te verstaan geven / dat Hy Hem zoude bekend maken / hoe God / in den toorn des ontfermens gedenkende (Hab. III. 2.) wanneer het hier mede / naar de afbeelding van het gezigte / op het hoogste zoude gekomen zyn / daar tusschen komen zoude / en een einde maken van dien tyran en zyne geweldenaryen / gelyk wy dat ook zien zullen vers 25. En dit breidt Hy dan nader uit en bevestigt Hy / als Hy 'er (in het twede lid van dit vers) op volgen laat Want ter bestemder tyd zal het einde zyn. Waar in ligt opgesloten eene nieuwe en nadere verzekering / dat de Allerhoogste / in wiens hand de adem , en by wien alle de paden der menschen zyn, gewisselyk deze verdrukking eens zoude doen ten einde komen / en ook daar toe eenen bestemden tyd in zynen raad bepaalt had; buiten en boven welke deze verdrukking niet zoude konnen worden uitgestrekt.

Aldus brengt de Engel zyne voorgenomene bekendmaking tot haar groot oogmerk / volgens welk Hy den inhoud daar van voor Daniel wilde begrepen hebben / als eene bekendmaking / dienende tot troost en moedgeving voor Gods volk ; vermids wel daar door aan het zelve wierden aangewezen de zwarigheden / hun over het hoofd hangende / maar ook de redding / daar na te verwachten. En hier mede moedigde Hy dan ook den Profeet ten hoogsten aan om zyne onderrichting in een goed vertrouwen met aandagt aan te horen / zonder zig in eene bekommering en vreze voor Hem of zyne verschyning verder toe te geven; aangezien het oogmerk van zyne boodschap niet toeliet / dat Hy in deze gelegenheid iet kwaads zoude te duchten hebben.

ב. En hier op ging dan de Engel over tot de uitlegging zelve / welke hy aan den Profeet in zeer klare woorden mededeelde / en daar na besloot met een merkwaerdig bevel omtrent dit geheel gezigte; gelyk wy het een en ander nu zien volgen vers 20–26. ingesl.

a. Deze uitlegging gaat onderscheidentlyk

α. Over den ram met de twee hoornen, die in het gezigte vertoond was vers 20.

II.B.3.a.α.

β. En daar na over den bok en de verscheide hoornen van dien vers 21–26b.

α. Den ram aangaande zegt de Engel vers 20. De ram met de twee hoornen, dien gy gezien hebt, zyn de Koningen der Meden en Persen.

Deze verklaring / dat de ram het Ryk der Persianen beteekene / is duidelyk. Maar de vraag is / of hier van gemeent worde het Persiaanse Ryk alleen, of met dat der Meders, onder zekeren Koning der Meders, zaam vereenigd?

Op de laatste wyze verstaan het vele Uitleggers; en zy menen dan / dat men hier klaarlyk vertoond zie de Monarchie der Meden en Persen, als hebbende bestaan in de vereenigde magt van die twee volken / doch zo / dat de Persianen het meeste gezag in de regeering / en dus ook den grootsten roem gehad hebben. Deze Monarchie zoude haren aanvang genomen hebben / wanneer Darius de Meder (zynde by Hen Kyaxares de II, Koning van Medie) geholpen zynde door Cyrus, Koning of Vorst der Persianen, de Babylonise heerschappy vermeesterde / en vervolgens als Koning aldaar regeerde door vergunning van Cyrus, die dit Ryk verovert hebbende / evenwel aan Darius de regeering daar van / ten minsten in den naam en titel / afstond / en daar na (zo men verder meent) zig noch nauwer aan Hem verbondt /, wanneer Hy de dogter van Darius trouwde: waar door Hy dan ook voor zig het erfrecht op het Koninkryk van Medie verkreeg. En dus zouden dan de twee hoornen van den ram beteekenen die twee onderscheide volken / uit welke deze vereenigde magt bestond: en dat het hoorn, het welk het laatst op kwam / hoger was dan het andere, zoude daar op zien / dat de magt en het aanzien van de Meders eerst ontzaglyk was / maar onder Cyrus, later opkomende / de magt en het aanzien van de Persianen, dat van de Meders verre voorby streefde (*).

Maar /

(*) Dus begreep het HIERONYMUS en onder meer anderen van de latere Uitleggers (die byna allen hier in overeen komen) B. BEKKER *Uitlegg. bladz.* 499. en H. VAN ALPHEN *over Dan.* IX. *bladz.* 126. Dus spreekt de Heer BEKKER ter genoemde plaatze: „ Dat het een hoorn *hoger was dan het andere*, en dat het *hoogste* het *laatst* opkwam, daar af is de waarheid openbaar; „ alzo de *Meden* de oudste, de *Persianen* de magtigste geweest zyn. Deze „ ontfingen met *Cyrus* de opperheerschappy van de *Meden*, en wierden naderhand alleen meester, zonder den anderen daar in verder deel te laten; die zig „ derhalven wel eens weer tot muiten gaven, doch telkens van de Persianen andermaal bedwongen zyn."

De Joodse Meester JACCHIADES geeft 'er even dezelfde uitlegging van.

II.B.3.a *α*.

Maar / gelyk ik deze onderstellingen in het voorgaande onderzogt en wederlegt heb / zo dunkt het my met den Hooggeleerden Heer Venema (a) klaar te zijn / dat wy hier alleenlyk te denken hebben aan de heerschappy der Persianen, dat is die van Cyrus en zijne Opvolgers / zonder dat hier eenige gezag voerende magt of heerschappy van de Meders in aanmerking kome. 1. Ik mene in het voorgaande duidelyk betoogt te hebben / dat 'er nooit zulk eene vereenigde magt van de Meders en Persianen, als de gemelde Uitleggers zig voorstellen / hebbe plaats gehad / maar dat in tegendeel Cyrus de Meders overwonnen / derzelver Ryk vermeestert en zig onderdanig gemaakt / en na dit gedaan te hebben / ook de Babylonise heerschappy verovert hebbe. En dus is Cyrus niet opgevolgt in de heerschappy van de Meders, maar Hy heeft die aan zig onderworpen / en zijne heerschappy in de plaats van die gesticht (*). By gevolg is het onbestaanbaar / dat de twee Ryken van de Meders en Persianen, die zo grootlyks van den anderen zijn verscheiden geweest in volk / Koningen en tyd / door één en het zelfde dier als ééne heerschappy zouden verbeeldt worden. 2. Het Koninkryk der Persianen word hier zo aangemerkt en vertoont als het zelve niet alleen geweest is in den beginne onder Cyrus, maar ook in vervolg van tyd onder deszelfs Opvolgers tot aan het einde van dit Ryk. Dit blykt klaarlyk uit de bedryven van den ram en ook uit den aanval van den bok op hem / by welken zijne beide hoornen gebroken zijn. Indien 'er dan al in het begin twee Ryken geweest waren / die op eene zekere wyze met elkanderen vereenigt waren / gelyk men zulks acht plaats gehad te hebben onder Kyaxares en Kambyzes (Vader van Cyrus) of Cyrus zelven; zo zoude dit nochthans op den volgenden tyd niet konnen worden toegepast. 3. Voeg hier by / dat de plaats, op welke de ram in het gezigte aan Daniel vertoont wierd te staan / een zeer klaar kenmerk uitlevere van het Ryk / dat door dezen ram verbeeldt word. Daniel zag den ram staan aan de rivier Euléus of Ulai in het landschap Elam, digt by Susan. Susan nu is geweest eene hoofdstad van het Persiaanse Ryk / maar niet van dat van de Meders of van een Medo-Persis Ryk / als die Uitleggers gewoon zijn te spreken. Indien hier eenigerwyze gezien wierd op Kyaxares en de Meders, en het ééne hoorn daarop betrekking hadde / zo moeste de ram vertoond geweest zijn als staande te Ekbatana of elders in het Ryk van Medie, aangezien het eerste hoorn, waar door men de Meders verstaat / in het begin het hoogste was. Gelyk ook het Ryk van de Meders in der daad het oudste / en in dien tyd / tot welken men het begin van deze voorondenstelde vereenigde heerschappy van

(a) *Differt. ad Vatic. Dan. pag.* 225. *& seqq.*
(*) Zie I. *Deel, bladz.* 533–548. en 604–609.

II.B.3.a.*α*.

van brengt en brengen moet / ook het magtigste was / de Persianen zelfs daar aan onderdanig zijnde. Dit Ryk zoude dan ook de bekwame standplaats voor den ram in deze vertoning hebben moeten uitleveren.

En tegen deze onze opvatting strydt ook geenszins die uitdrukking/ dat 'er gesproken word van de Koningen der Meden en Persen. Cyrus en zijne Opvolgers dragen dien titel met het grootste recht / vermids zy in der daad Koningen over beide deze volken geweest zijn / na dat Cyrus, Koning van Persie zijnde / de Meders aan zig had onderdanig gemaakt. Waar door ook deze twee volken / nu onder het zelfde Opperhoofd staande / onderling nauw vereenigt zijn geworden; gelyk de Persianen van dien tyd af zeer vele gewoonten en zeden van de Meders hebben aangenomen. En dus zien wy ook in het Boek van Esther, dat door de Koningen der Meden en Persen verstaan worden Koningen van één en het zelfde Ryk / onder welk beide de Meden en Persen behoorden: het zy dan / dat wy Ahasveros houden voor eenen der Koningen van Persie, gelyk gemeenlyk geloost word / het zy/ dat wy Hem houden te zijn Kyaxares den I, Koning van Medie en vader van Astyages, als eenige Geleerden denken (*). Dit is tot mijn oogmerk nu om het even; terwyl hier uit duidelyk blykt / dat even zo wel/ als een Koning van Medie, over de Persianen ook heerschende / met recht een Koning van de Meden en Persen genoemt word / alzo ook Koningen van Persie, tessens de Meders beheerschende / te recht Koningen van de Meden en Persen genoemt worden. Zo noemt ook Arrianus (a) de Koningen van Persie Koningen der Persen en Meden. En by Herodotus (b) draagt Cyrus den naam van Koning der Meden, hoewel 'er straks op volgt / dat Hy raad hieldt met de voornaamsten der Persianen. Ook bevindt men in het gemeen / dat de Griekse Schryvers wegens de gemelde vereening van de Meders

en

(*) Verg. I. *Deel*, *bladz.* 542.

(*a*) *De Exped. Alex. Lib.* VII. *cap.* 1. *pag.* 274. Ook doet ARRIANUS *Darius Kodomannus*, laatsten Koning van Persie, in dier voegen van zig zelven spreken, wanneer Hy *Lib.* IV. *c.* 20. *pag.* 180. van Hem verhaalt, dat Hy, gehoort hebbende de overgrote beleefdheid en ingetogenheid, die *Alexander* omtrent zyne Gemalin en Moeder (welke Hy na den slag by *Issus* gevangen gekregen had) gebruikte, zyne handen ten hemel ophief en het volgende gebed aan *Jupiter* deed: *ô Koning Jupiter, die den staat en de zaken der Koningen op deze aarde bestiert, wil my bevestigen in* de heerschappy der Meden en Persen, *die gy my gegeeven hebt. Doch, indien het over my dus bestemd is, dat ik niet langer Koning van Azie zyn zal; zo breng myn ryksgebied op niemand anders over dan op* Alexander.

(*b*) Verg. I. *Deel*, *bladz.* 548.

II.B.ב a.α.

en de Persianen en de aangenomene gelykheid van zeden / in welke zig de laatsten zedert dien tyd naar de eersten gevoegt hebben / de Persianen doorgaans benoemen met den naam van de Meders. En om die rede word by hen de oorlog der Grieken met de Persianen veeltyds niet de Persiaanse, maar de Medise, genoemt / en / de genen / die de Persianen begunstigden / worden gezegt Meders-gezind te zijn (*).

Dat de Meders in deze uitdrukking voorgesteld worden / daar de Koningen over deze beide volken / die hier bedoelt worden / eigentlyk Koningen van Persie waren en uit dat volk oirspronkelyk / behoeft ons geene zwarigheid te maken / aangezien deze uitdrukking in het boek van Esther zo verwisselt word / dat wel gemeenlyk / als van deze twee volken gesproken word de Persen (of Persianen) eerst genoemt worden / maar Hoofdst. X. 2. in tegendeel eerst de Meden gemeldt worden / en wel zo / dat de Koningen over deze twee volken daar genoemt worden Koningen van Meden en Persen. Verg. Hoofdst. X. 2. met I. 3, 14, 18, 19. En wat den styl van onzen Profeet ten dezen opzigte belangt / is de rede daar van gemakkelyk na te gaan / om dat de naam van de Meders in den tyd van Daniel ongelyk meer bekend en beroemd was / dan die der Persianen. Ook zyn de Meders buiten dat een ouder volk als de Persianen, en het Ryk van Medie was magtiger en aanzienlyker als dat van Persie, wanneer men dit laatste in zynen oirspronkelyken staat en in zynen eigenen omtrek aanmerkt.

Volgens deze onderstelling zullen wy bevinden / dat deze beeltenis van den ram met de twee hoornen wonder wel op dit beoogde Ryk toepasselyk zy.

Een ram, welken ieder weet een woldragend / vertel en met hoornen stotend dier te zyn / is een zeer klaar zinnebeeld van het Persiaanse Ryk met opzigt op deszelfs magt en rykdommen / als ook van het geweld / met welk het zelve op ieder een is aangevallen.

De twee hoornen, en die beide hoog en verheven, het welk in dezen ram iet ongemeens is / beduiden (als Theodoretus reeds zeer wel heeft aangemerkt) twee zeer beroemde Koningen van het Persiaanse Ryk / die elk hoofden zyn geweest van eene Koninklyke familie en het Ryk voortgeplant hebben in hunne nakomelingen / die dan ook met deze hunne stamvaders onder dit zinnebeeld begrepen worden / Cyrus namelyk en Darius Hystaspes-zoon. De hoornen toch betekenen in deze Gezigten Koningen / en wel voornaamlyk zulken / die een Ryk gesticht / of grootlyks bevestigt en vermeerdert hebben / of die voortplanters geweest zyn van eene nieuwe Koninklyke familie. En dat

(*) Zie onder anderen THUCYDIDES *de Bello Peloponn. Lib.* I. *cap.* 89, 132 & 135.

II.B.3.a.α.

dat van ook de nakomelingen en opvolgers van zulke Koningen onder dit zinnebeeld wel mede verstaan / en aldus daar door onderscheidene opvolgingen van Koningen / in den eenen of anderen begonnen / afgemaalt worden / hebben wy gezien op Hoofdst. VII. 24. Dus nu worden Cyrus en Darius Hystaspesz. met hun nakomelingschap allergepast hier aangewezen door het zinnebeeld van de twee hoornen, die de ram vertoonde / ons aldus afschetzende de onderscheidene opvolgingen of familien der Koningen / in welke zig de magt en luister van het Persiaanse Ryk vertoont heeft / beide begonnen in de evengenoemde allerberoemdste en dapperste stamvaders. En Darius Hystaspesz. verdiende zeer wel aldus met zijn nakomelingschap door een byzonder hoorn uitgebeeldt te worden; naardien Hy het Ryk / dat onder Kambyzes niet weinig verzwakt en ontluistert was / wederom in zijne oude magt en luister herstelt / en het zelve op velerhande wyze vermeerdert en uitgebreidt heeft / en daar by de stichter geweest is van eene nieuwe Koninklyke familie. Darius Kodomannus is ook wel uit eene andere / schoon aan de vorige bestaande / familie ontsproten geweest. Maar Hy heeft zig niet als een hoorn vertoont / vermids het geheele Persiaanse Ryk in Hem ten einde gekomen is: zo dat Hy eerder schynt op den troon gebragt te zijn om dat Ryk aan de Grieken over te leveren / dan wel om het zelve te regeeren; zijnde de magt en luister / welke dat Ryk in de twee voorgaande Koninklyke familien gehad en vertoont heeft / onder zijn bewind gebroken geworden / als wy daar na zien zullen (*).

Op deze twee Koningen laat het zig ook zeer wel toepassen / dat van deze twee hoornen gezegt worde / dat het eene later opkwam, dan het andere / en hoger was dan dat. Dat Darius in tyd later geweest zy dan Cyrus, wyst zig zelven. Maar Hem komt ook die eere toe / dat Hy een hoger, aanzienlyker en voortreffelyker hoorn dan Cyrus geweest zy. In dapperheid / in heldhaftige bedryven en andere loffelyke hoedanigheden moet hy boven Cyrus niet gestelt worden; en dat komt ook hier niet in aanmerking. Maar ten aanzien van den rykdom en luister en de uitgebreidheid van heerschappy / welke het Ryk der Persianen onder Hem bekomen en zedert gehad heeft / verdient

(*) ARRIANUS *de Exped. Alex. Lib.* III. *c.* 22. spreekt zeer nadruklyk over deze ongelukkige regeering van *Darius Kodomannus*, en zegt daarom van Hem, *dat Hy zelfs het vermogen niet gehad heeft om zyne onderdanen eenige verongelyking aan te doen, aangezien Hy straks na zyne komste tot den troon van de Macedoniers en Grieken beoorloogt, en dus zelf in groter gevaar dan zyne onderdanen geweest is; en dat Hem van het begin zyner regeeringe af aan de eene ramp na den anderen is overgekomen, zonder dat Hy eenige verademing of ruste gehad hebbe.*

II.B.ג.a.α.

dient Hy den voorrang boven Cyrus. Gelyk de historie dit klaarlyk uitwyst / als men nagaat de kryggstochten van Darius en de volken in Azie en Europe in dien tyd ondergebragt (*). Waar toe behoort de droom van Cyrus aangaande Darius, dat Hy twee vleugelen had / met welke Hy Azie en Europe overschaduwde (†). Ook zegt Plato (a) dat Darius niet minder volken hebbe ondergebragt / dan Cyrus nagelaten had. En niet minder nadrukkelyk spreekt Aeschylus (b) van de hoogste glorie / gelukkige voorspoed en uitgebreide magt en heerschappy van Darius. Ook is Darius, als wy acht geven op de koninklyke familie / van welke Hy het hoofd was / veel doorluchtiger geweest dan Cyrus in eenen langen reeks van opvolgers. En van den tyd van Darius af heeft zig het Persiaanse ryk ook ten opzigte van andere volken het meeste verheven in trotsheid / geweldadigheid en dwinglandy.

Dat deze ram met zyne hoornen stiet naar de drie streken des hemels, het Westen, Zuiden en Noorden, zodanig / dat geene dieren voor hem bestaan konden, nog iemand uit zyne hand verlossen, vertoont zeer levendig eensdeels den onrustigen en hevigen aart van de Persianen en derzelver Koningen / welken Herodotus (c) in Cyrus aanmerkt / en Xerxes by den zelfden Schryver (d) aangaande zyne voorzaten belydt / zeggende wy zyn nooit stil geweest, en anderdeels de daar uit ontstane oorlogs-bedryven / met welke zy allerlei volken van Azie, beide het grote en het kleine / en van Egipte en Afrika zyn op het lyf gevallen / met eenen zo voorspoedigen uitslag / dat 'er niet één heeft konnen ontkomen. Gelyk Herodotus (e) nopens Cyrus uitdrukkelyk zegt. Naar het Westen hebben zy de volken van klein Azie ondergebragt; naar het Zuiden de Egiptenaars en Lybiers; naar het Noorden de Lydiers en anderen / die aan den Pontus Euxinus en de Kaspise zee woonden / en de Thraciers. En / gelyk 'er niemand was / die hun geweld kon tegenstaan / zo was ook niemand in staat om de overmeesterden te verlossen. Want / offchoon de Babyloniers / de Egiptenaars / de Ioniers en andere inwoonders van klein Azie / meer dan eens het hoofd wederom opgestoken hebben en getracht om zig van de Persianen te ontslaan / zy hebben alle vergeeffe moeite gedaan.

(*) Zie H. PRIDEAUX *O. en N. Verb. aaneeng.* IV. *Boek*, *bladz.* 226. *enz.*
(†) Vid. HERODOTUS *Lib.* I. *cap.* 209.
(*a*) *De Legibus Lib.* III. *pag.* 695.
(*b*) *Persæ v.* 654, 782, 855, 866.
(*c*) *Lib.* I. *c.* 190.
(*d*) *Lib.* VII. *c.* 8.
(*e*) *Lib.* I. *c.* 104.

II.B.ב.a.α.

baan (*). Dat van het Oosten niet gemeldt wordt / heeft zijne kenbare rede / vermids de ram verbeeldt word daar te staan en van daar te stoten. Ook hebben zig de Persianen met hunne oorlogs-bedryven voornaamlyk gewendt naar de drie hemel-streken / die hier genoemt worden.

En uit dit alles doet het zig van zelve op / hoe dan in de Koningen / door dezen ram verbeeld / ook ten vollen waar geworden zy het gene ten laatsten in nadere verklaring en uitbreiding van het voorgaande nopens denzelven gezegt word / dat hy aldus deed naar zyn welgevallen en grote dingen uitrichtte. De Persiaanse Koningen deeden dus met de omliggende volken naar alles wat hun onbepaalde heerschzugt hun ingaf. Zy ontzagen niemand / en het gelukte hun ook. En zy maakten zig eenen groten naam door hunne zeer grote bedryven. Waar van ook het gevolg was / dat zy overgrote magt en schatten verkregen / en zig wegens dezelve en den roem / dien zy behaalden / ten uitersten verhovaerdigden / zig verbeeldende / dat zy in staat waren aan de geheele weereld de wet te stellen / ja dezelve geheel en al zig te konnen en te zullen onderwerpen; terwyl zy immiddels omtrent de ondergebragte volken eene volstrekt goeddunkelyke magt en wyze van doen gebruikten. Hier toe behoort onder anderen de eertitel van DE GROTE KONING, welken de Koningen van Persie, en zy alleen / zig aangematigt hebben (†).

Maar gelyk de hovaerdigheid komt voor de verbreking en de hoogheid des geestes voor den val, zo zoude ook even deze verkregene hoogheid en daar uit ontstaande trotsheid dezer Koningen den weg banen tot den val van dit Ryk; vermids zy daar door zig zelven overal hatelyk zouden maken / en den genen / die hunne vryheid noch hadden weten te bewaren / in het harnas jagen om hun wederstand te bieden en 'er alles aan te wagen om hen te overwinnen / eer zy door hun overvallen en overwonnen wierden.

β. Immers dus zien wy hier ook volgen de onderbrenging der Persianen door de Grieken in de verklaring / welke de Engel geeft aangaande den geitenbok en deszelfs verscheide hoornen vers 21–26b.

1. Eerst

(*) PLATO *in Menexen. pag.* 239. zegt daarom van *Darius*, dat Hy *alle de genen, welken Hy aanviel, onderbragt, zo dat niemand Hem durfde wederstand bieden, ja dat de gemoederen van alle menschen met vreze bevangen waren.* Waarom ook voor den Marathonisen veldslag *het horen alleen van den naam der Persianen den Grieken eenen schrik aanjoeg*, volgens de aanmerking van HERODOTUS *Lib.* VI. *c.* 112.

(†) Conferatur Clar. VENEMA *Diss. ad Vatic. Dan. pag.* 236 & seqq., qui hæc latius exsequitur, idque suo more, hoc est, eruditissime.

II.B.ב.a.β.

1. Eerst verklaart de Engel in het gemeen / wat de geitenbok beteekene vers 21[a].

2. En dan geeft hy nadere uitlegging van de hoornen, die zig aan denzelven vertoonden /

AA. Het grote hoorn tusschen zijne oogen vers 21[b].

BB. En de vier anderen, die daar na ontstonden / benevens het kleine, dat uit eenen van die voortkwam vers 22–26[b].

1. Den geitenbok in het gemeen aangaande / zegt Hy vers 21[a]. Die hairige bok nu is de Koning van Griekenland.

Wanneer dus hier gezegt word / dat de geitenbok de Koning van Griekenland zy, en straks daar op / dat het grote hoorn van dien bok de eerste Koning zy, is het klaar / dat daar door verstaan worde het Koninkryk der Grieken, en wel eerstelyk onder Alexander, maar ook zo als het zelve naderhand van Hem tot anderen overgebragt en onder dezen verdeelt zoude worden / als het vervolg in de vier hoornen, dezen bok aangegroeid / klaarlyk uitwyst. Het Koninkryk nu van de Macedoniers word hier het Koninkryk van Griekenland (*) genoemt / niet alleen om dat de Macedoniers ter dier tyd / als het Persiaanse Ryk zoude te niet gedaan worden / onder de Grieken het meeste vermogen en gezag zouden hebben; maar voornaamlyk om dat Alexander, de Macedonier, de overhand boven de Grieken bekomen hebbende / van hun is verkoren geworden tot algemeenen Bevelhebber om de Persianen te beoorlogen / en op den gemeenen naam der Grieken den oorlog tegen dezelve gevoert heeft. Welke aanstelling van Alexander hier toe geschied is in eene plegtige byeenkomste der Grieken te Corinthe / als Arrianus (a) en Justinus (b) beide verhalen. Om deze rede worden de genen / die de Persianen begunstigden of hun ten dienste stonden / gezegt dit gedaan te hebben tegen het gemeene besluit van de Grieken (†); en Alexander zelf gaf zig in eenen brief aan Darius den titel van τῶν Ἑλλήνων ἡγεμὼν Bevelhebber der Grieken (§). En zeer gepast worden deze wederpartyders der Persianen hier afgemaalt onder het zinnebeeld van eenen geitenbok, zynde een hairig dier / gelyk ook by verwisseling van uitdrukking hier gezegt word / en in zynen aart stotig en geweldig / ook de steile rotzen en bergen overklimmende.

De

(*) In de grondtaal *Javan* (יון) waar van zie den Groten BOCHART *Geogr. S. Lib.* III. *c.* 8, als mede den Hooggeleerden Heer VENEMA *Diss. ad Vatic. Dan. pag.* 318, 319.

(a) *De Exped. Alex. Lib.* I. *init.*

(b) *Lib.* XI. *c.* 2.

(†) ARRIAN. *l. l. cap.* 17. *pag.* 36.

(§) IDEM *Lib.* II. *c.* 14. *pag.* 84.

II.B.ℷ.a.β.1.

De Macedoniers waren oirspronkelyk een arm en gering volk / zig bekleedende met beesten-vellen / en geringe kudden op de bergen weidende : door Filippus, en nog meer door Alexander, zijn zy eerst tot vermogen gebragt en uit hunnen lagen staat in aanzien verheven. En van dien tyd af aan zijn zy ook op hunne beurte / als eertyds de Persianen, door den ram verbeeld / ieder een met grote hevigheid op het lyf gevallen / en dat met eene verwonderlyke stoutheid en onversaagtheid / die geene moeite of gevaren ontzag / nog door iet zig liet wederhouden. Overal maakten zy op en over te komen ; zo dat het scheen / dat Alexander gevleugelde soldaten hadde / die op steile rotzen vliegen konden / daar 'er geene mogelykheid scheen / om ze te konnen beklimmen. Waar van men een allerwonderlykst voorbeeld ziet in het gene Arrianus (a) en anderen verhalen van het bemagtigen van zekere allersteilste rots in het land der Sogdianers.

2. Doch nader wyst de Engel verbolgens aan/

AA. Wat dat één aanzienlyk hoorn beduidde / het welk de bok tusschen zyne ogen had, en Hy zegt daar van en het grote hoorn, het welk tusschen zyne oogen is, is de eerste Koning vers 26[b].

Dit / wilt Hy te kennen geven / verbeeldt den eersten Koning van dat Ryk / waar van de bok een zinnebeeld is. En als wy hier by nagaan de bedryven / die aan dezen bok, als dit grote hoorn nog hebbende / in het gezigte zelve waren toegeschreven / te weten / dat hy op den ram, het Ryk der Persianen verbeeldende / aanviel en deszelfs hoornen verbrak / waar van straks nader ; zo is 'er geen twyffel aan of de Koning hier bedoeld is de straks gemelde Alexander, Zoon en Opvolger van Filippus, Koning van Macedonie, die in de aloude geschiedenissen met den grootsten ophef beschreven word als de Veroveraar van het Oosten / die de Persianen heeft ondergebragt ; welke doorluchtige verrichtingen en de verbazende snelheid / dapperheid en kloek beleid / met welke Hy die heeft uitgevoert / Hem hebben doen verkrygen den naam van den Groten (**).

Doch waarom word Alexander de eerste Koning van Griekenland genoemt / daar Filippus, zijn Vader / reeds de gronden gelegt heeft tot de heerschappy over de weereld, welke de Macedoniers bekomen hebben / als Justinus zegt / en Hy ook reeds tot Bevelhebber der Grieken tegen de Persianen is aangestelt geweest ? Hier op dient aangemerkt te worden / dat Alexander nochthans het geheele werk in vollen luister heeft uitgevoert, als Justinus ter zelfder plaatze zegt / en het

(a) *Lib.* IV. *c.* 18 & 19. *pag.* 178.

(**) Hy wierd geboren te Pella in Macedonie in het eerste jaar der CVIde *Olympiade*, komende over een met het jaar 356 voor de geboorte van *Christus.*

II.B.ℶ.a.β.2.AA.

het Bevelhebberschap der Grieken met der daad bekleedt heeft / het welk zijnen Vader door den dood belet was. Doch voornaamlyk word Hy dus genoemt de eerste Koning daarom en in dat opzigt / om dat Hy de eerste Koning der Grieken geweest is in dien tyd / wanneer de Grieken de Persianen ondergebragt en de heerschappy in het Oosten bekomen hebben; het welk onder en door Alexander geschied is / die de Monarchie van het Oosten tot de Macedoniers overgebragt / en in dat weereld-deel verscheide Ryken / uit het zijne ontstaan / nagelaten heeft. Waarom Hy ook eigentlyk niet de eerste Koning van Griekenland hier genoemt word / maar volstrektlyk de eerste Koning, te weten die door dat hoorn verbeeld is / en het Persiaanse Ryk verwoest heeft.

En zeer merkwaerdig en gepast is wederom dit zinnebeeld / wanneer wy Alexander dus zien afgeschetst door één hoorn, en wel zulk een / dat aanzienlyk was in zijne vertoning / en geplaatst tusschen de oogen van den bok. Wie verdiende meer dan Alexander dus afgemaalt te worden als eene uitstekende persoon / in eene zeer hoge waerdigheid boven anderen verheven / en daar by grote kracht bezittende om zig by anderen gevreesd te maken en zijne vyanden aan te vallen en ter neder te werpen. Hy was een Koning van zo veel gezag en achting als iemand ooit geweest is / en teffens Bevelhebber van het heir. Zijne daden wyzen zijnen heldenmoed / dapperheid en sterkte uit / en niet minder zijne drift om anderen aan te vallen. En Hy alleen bezat als Koning en Bevelhebber alle de magt en het gezag / zonder die met iemand te verdeelen / gelyk zijne opvolgers gedaan hebben. Zijn aanzien, roem en achting / door ongemeene hoedanigheden en bedryven verkregen / was zo uitermaten groot / dat de Schryvers / die daar van spreken / Hem eenparig ten hoogsten verheffen / en getuigen / dat Hy alle anderen onder Grieken of uitheemsen / die voor Hem geweest zijn / verre overtroffen hebbe (*). En Hy zelf / met eene uiterste eigenliefde ingenomen en den voorspoed niet wetende te dragen / had 'er ook een zo groot gevoelen van / dat Hy zig de hoogste eere liet aandoen; in zo verre / dat Hy dwaas genoeg was om voor eenen Zoon van Jupiter gehouden en als een God geëert te willen worden (†). En stond dit hoorn tusschen de oogen van den bok, het kan bekwaamlyk verbeelden het voorzigtig beleid en de grote krygskunde van Alexander, van welke Hy niet minder dan van zijne dapperheid is beroemd geweest: gelyk Hy 'er ook in ver-

(*) Vid. ARRIANUS *de Expedit. Alex. Lib.* I. *c.* 12. *pag.* 26. & *Lib.* VII. *c.* 28. *pag.* 309. & DIOD. SIC. *Lib.* XVII. *pag.* 253.

(†) ARRIANUS *Lib.* IV. *c.* 9 & 10. *pag.* 164. & seqq. *Lib.* III. *c.* 3. *pag.* 106. *Lib.* VII. *c.* 29. *pag.* 311.

II.B.ℶ.a.β.2.AA.

verscheide geleegenheden ongemeene blyken van gegeeven heeft; die zo veel te verwonderlyker zijn geweest / daar Hy noch zeer jong van jaren was / hebbende niet meer dan 22 jaren bereikt / doe Hy den veldtogt tegen de Persianen aanvaardde. Ook kan dit zien op de schrandere en voorzigtige raadslieden / van welke Hy ten allergelukkigsten voorzien en gestadig vergezeld geweest is. Gelyk het een gemeen en bekend zinnebeeld is / dat de genen / die eenen anderen door hunnen raad en onderrichtingen doen weten en opmerken / wat Hem dienstig zy / aangemerkt worden als de oogen, door wien Hy ziet. (Verg. onder anderen Num. X. 31.) En van het geluk van Alexander ten dezen opzigte spreken de Schryvers nadrukkelyk (*).

Van de bedryven van den geitenbok, en wel byzonder van dit éene aanzienlyke hoorn van denzelven / en hoe het daar mede verging / geeft de Engel geene uitlegging. Hy vergenoegt zig met alleen / door verklaring der voornaamste stukken / den sleutel te geven om de mening van dit gezigte te konnen verstaan. Van Hy onderstelt ook met grote rede / dat de overige stukken gemakkelyk waren over te brengen op de beoogde zaken / vooral wanneer men het verband der zaken met elkanderen in het oog houdt.

Het eerste / dat de Profeet / in de beschryving van het gezigte / dezen aangaande zeide / was dit / dat Hy dien geitenbok zag komen van het Westen over den ganschen aardbodem, en dat met zulk eene snelheid, dat Hy de aarde niet eens scheen aan te roeren.

Dit wyst zeer duidelyk aan de geleegenheid van het land / van waar Alexander tegen de Persianen zoude optrekken / Macedonie namelyk en Griekenland. Dit lag ten opzigte van de Persianen naar het Westen. En vervolgens word hier mede te kennen gegeeven / dat Hy / de zee overgetrokken / met eene ongelooffelyke snelheid alle het tusschen liggende vaste land van Azie zoude innemen en doordringen om den Koning van Persie in het herte van zijn Ryk / of waar Hy Hem op de grenzen daar van ontmoeten mogte / te gaan aantasten en zo het Ryk zelve te bemagtigen. Waar aan de uitkomste op eene verwonderenswaerdige wyze volkomelyk beantwoordt heeft. Want Alexander, met eene kleine magt van dertig duizend voetknechten en ruim vyf duizend ruiters den Hellespont op de hoogte van Sestus overgetrokken zijnde / had straks het geluk de Bevelhebbers des Konings van Persie in Neder-Azie / die een leger / dat wel vyfmaal zo sterk was als het zijne / hadden by een gebragt om Hem te wederstaan / aan de rivier Granikus te verslaan; en daarop voortgetrokken zijnde / wierd Hy in den tyd van een groot jaar meester van geheel Neder-Azie /

(*) Vid. CURTIUS *Lib.* IV. *c.* 16. sub finem.

II.B.ג.a.β.2.AA.

zie/ en drong door tot in Cilicie toe om Darius, die Hem tegen trok/ te gaan ontmoeten en aantasten (*). En de snelheid van deze uitvoerige bedryven/ welke wy ook al in het voorgaande Hoofdst. by het zinnebeeld van den gevleugelden luipaard hebben aangemerkt/ word als eene uitnemende hoedanigheid van Alexander by de Schryvers aangemerkt/ gelyk dezelve Hem ook in alle zyne overige verrichtingen steeds eigen geweest is. Hy word daarom van hun by den blixem en donder vergeleeken (†).

Verder zag de Profeet/ dat de geitenbok, den ram genaderd zynde, op hem aanliep in de grimmigheid zyner kracht, hem stiet en zyne beide hoornen verbrak, en/ vermids hy geene kracht had om voor hem te bestaan, hem ter aarde wierp en vertradt, terwyl 'er niemand was, die den ram uit zyne hand verloste. Dit bemerkt een ieder eene levendige schildery uit te leveren van de zeeghaftige bedryven van Alexander, door welke Hy den Koning van Persië zelven op de grenzen van zyn Ryk zodanig zoude aantasten en verslaan/ dat Hy Hem geheel en al zoude overwinnen/ en dus zig meester maken van zyn Ryk/ zonder dat iemand in staat ware om Hem te wederstaan of van zyn verkregen voordeel te ontzetten. En de historie geeft ons hier van een zeer duidelyk bescheid/ de allervolledigste vervulling van deze voorzegging uitwyzende.

Het zal der moeite waerdig zyn deze allergedenkwaerdigste gebeurtenis in derzelver omstandigheden hier wat uitvoeriger te beschryven ten dienste der genen/ die by gebrek van de nodige kennis der talen of anderszins de gelegenheid niet hebben om zelve het verhaal der oude Schryveren hier omtrent na te gaan.

Darius, als gezegt is/ van Alexander op het lyf gevallen/ en reeds een goed gedeelte zyner troepen by de rivier Granikus verloren hebbende/ verzuimde niet zig toe te rusten tot zyne verweering. En eenen anderen aanslag om den oorlog in Macedonie over te brengen moetende staken wegens den ontydigen dood van Memnon, aan wien Hy die onderneming had aanbevolen/ deed Hy zyne Oosterse troepen te Babylon zamen komen/ ten getale zegt Plutarchus (a) van sesmaal honderd duizend man/ en sloeg van daar op weg om den vyand te ontmoeten. Maar Alexander, hier van verwittigd/ trok met allen spoed door Cilicie om zig meester te maken van de engten/ door welke men uit dat landschap in Syrie komt; met voornemen om het Persiaanse leger daar af te wachten en te bevechten. Want in die eng-

(*) Vid. ARRIANUS *de exped. Alex. Lib.* I. & J. FREINSHEMII *Supplem. in* Q. CURTIUM *Lib.* I & II.
(†) Conf. Clar. VENEMA *Diss. ad Vatic. Dan. pag.* 329, 330.
(a) *In Alexandro pag.* 673, 674.

II.B.J.a.β.2.AA.

engten was nergens eene plaats / daar men meer van dertig duizend man in slagorder kon stellen: en het Macedonise leger / niet sterker zijnde / kon daar geheel aan het gevecht gebragt worden / en van de Persianen nauwlyks het twintigste deel; zo dat zy / indien het daar tot een gevecht kwam / met hunne overmagt weinig zouden konnen uitrichten. Darius evenwel had de onvoorzigtigheid van Alexander in deze engten te gemoet te trekken / en sloeg zijn leger by de stad Issus neder. Eenige Grieken / die zig in zijn leger bevonden / ziende het nadeel / het welk Hy hebben zoude / indien de legers op die plaats aan één raakten / rieden Darius naar de vlakten van Mesopotamie te rug te trekken / daar Hy ruimte genoeg zoude hebben om zijn groot leger in slagorder uit te breiden en zo te scharen / dat ze alle tegen de vyand dienst konden doen. Maar de vleiery der hovelingen stopte zijne ooren voor dien heilzamen raad. En het was eene opmerkelyke bestiering van Gods Voorzienigheid / gelyk wy boven zagen (a) dat het Arrianus ook zo aanmerkte / dat Hy dus verbystert wierd in zijn beleid / daar Hy zelf eerst voorgenomen had Alexander hoger op in te wachten. Hy liet zig wys maken / dat Alexander Hem schuuwde / en dat Hy daarom te meer op Hem behoorde toe te zetten en Hem in zijn geweld moeste zoeken te krygen / terwyl Hy in die engte belemmerd was / eer Hy middel vondt om zijne handen te ontkomen. Dit bewoog dan Darius om Alexander in deze engten slag te leveren / daar Hy het spits van zijn heir niet langer kon uitstrekken / dan dat der Macedoniers, ter oirzake van de bergen / tusschen welke Hy van wederzyden besloten was / en dus kon Hy zijn talryk leger niet anders schikken / dan het in verscheide linien te scharen / de eene achter de andere. Maar de dapperheid der Macedoniers brak wel haast de eerste linië / die in het deinzen op de tweede stortende / en die op de derde / en zo voorts / het gansche leger der Persianen in korten tyd in wanorder bragten. En naardien Alexander, zijn voordeel vervolgende / hard op de wykende aandrong / vermeerderde zulks de verwerring / tot dat eindelyk het gansche leger aan het vlugten raakte; en vermids de drang / veroirzaakt door het wyken van zulk een talryk leger / in deze enge voortogten zeer groot was / zo rekent men / dat zy / die door hun eigen volk in het vlugten verdrongen / onder den voet geraakt en dood getrapt zijn / het grootste getal uitmaakten van de genen / die op dien dag gesneuvelt zijn. Darius, die in de voorste linie stond / ontkwam den drang der wykende ter nauwer nood / en borg zig door de vlugt. Maar zijne legerplaats en paviljoen met zijne moeder vrouwe en kinderen (die Hy / volgens het gebruik der Persiaanse Koningen / in het veld

met

(a) *Bladz.* 63.

II.B.ב a.β.2.BB.אא.

met zig omvoerde) vielen in vyands handen. Ook bleven 'er omtrent honderd duizend Persianen op het slagveld.

De onmiddelyke voordeelen / die Alexander hier van trok / waren / dat Hy daar door alle de onlangs veroverde gewesten in onderdanigheid hield / en boven die geheel Syrie met deszelfs hoofdstad Damaskus, waar henen Darius voor den stryd zynen schat en beste pakkaadje gezonden had / by zyne andere veroveringen voegde.. En terwyl Parmenio, zyn byzondere gunsteling en een zyner Bevelhebberen / van dit Landschap bezit nam / trok Hy zelf met het gros van zyn leger / de zeekusten langs / naar Fenicie / daar Hy van ieder een / en vooral van de Sidoniers, met eene gereede onderwerping ontfangen wierd wegens den afkeer / welken de ingezeetenen van die landen tegen de Persianen, om derzelver wreedheid en harde regeering / hadden opgevat. Alleen weigerden die van Tyrus zig aan Hem over te geven / maar wierden / na een beleg van zeven maanden uitgestaan te hebben / eindelyk door geweld overmeestert en toen zeer hard van Hem gehandelt. En het was by deze gelegenheid / dat Alexander ten hoogsten verstoort wierd tegen de Joden / die Hem geenen leeftogt voor zyn leger in dat beleg hadden willen toezenden / om dat zy / den eed van getrouwheid aan Darius gedaan hebbende / geduurende zyn leven geenen anderen Overheer mogten erkennen. Waarom Hy / zo rasch het beleg van Tyrus geëindigt was / in arren moede naar Jerusalem trok met voornemen om de Joden / over deze weigering / met geene mindere strengheid te handelen / dan Hy de Tyriers gedaan had. Maar onder de gunstige bestiering van God wierd Hy door den Hogepriester Jaddua, die Hem met de Priesters en het volk van Jerusalem op eene statelyke wyze te gemoete ging / noch tydig verbeeden ; en Hy vatte zelfs eene grote genegenheid op voor de Joden en stond hun grote vryheden toe / na dat Hem door den Hoogepriester vertoont waren de Profezien van Daniel, die even ter dezer plaatze / die ons nu bezig houdt / den ondergang der Persianen door eenen Grieksen Koning voorspelden. Waar door Hy in deze zyne onderneming ten hoogsten aangemoedigt wierd; niet twyffelende of Hy was de persoon / die in deze Profezien gemeent wierd / gelyk ook alle de omstandigheden ter dier tyd duidelyk genoeg aanweezen (*).

Hier op rukte Hy verder voort / en nam niet alleen Gaza in / zynde als de sleutel van Egipte aan dien kant / maar maakte zig ook in zeer korten tyd meester van geheel Egipte, alwaar Hy eene stad stichtte / die Hy naar zynen eigenen naam Alexandrye noemde. Doch by die wyduitgestrekte verovering van afgeleegener landen verloor Hy Darius

rius

(*) Vergelyk het gene hier van gezegt is in de *Voorreden van het* I. *Deel*, *bladz.* 15 *en* 16.

II.B.ב.a.β.2.BB.אא.

rius en het Koninkryk van Persië geenzins uit het oog. Zo dra Hy alles in Egipte op eenen goeden voet gebragt had/ spoedde Hy zig met de aankomste van de lente naar het Oosten om Darius op te zoeken/ nemende den weg derwaart (gelyk Hy ook niet anders doen kon) door Fenicie/ het Joodse land en Sirie. Dus geraakte Hy tot aan den Eufraat, dien Hy met zijn leger overtrok/ en nam vervolgens van daar zijnen weg naar den Tigris om zijnen vyand onder de oogen te komen; die tot drie onderscheidene reizen te vergeefs voorslagen van vrede aan Hem hebbende laten doen/ eenen nieuwen aanval verwachten moeste. Om hier tegen bestand te zijn/ had Darius zijne benden uit alle oorden van het Ryk/ die noch onder Hem stonden/ doen optrekken en te Babylon zamen komen. En/ wanneer alle de troepen by een waren/ maakten zy een leger uit van elf maal honderd duizend mannen. Hier mede begaf Hy zig den weg op naar Nineve. Alexander volgde Hem/ en haalde Hem in aan gene zyde van den Tigris by een klein gehugt/ Gaugamela geheeten en geleegen ruim vier uuren van de stad Arbela (*). Hier geraakten de twee legers aan elkander/ en Alexander versloeg daar dat geweldig leger der Persianen, het welk meer dan twintig maal zo groot was als het zijne (het welk uit niet meer dan vyftig duizend man bestond) en dat noch in het open veld/ zonder het voordeel der engten te hebben om zig van ter zyde te dekken/ gelyk in het gevecht by Issus. Dit viel voor in de maand Oktober by na in het zelfde saizoen/ waar in twee jaren te voren de genoemde slag by Issus geslagen was.

En met dezen slag geraakte de Persiaanse heerschappy te gronde/ vermids niemand vervolgens meer in staat was om den Overwinnaar het hoofd te bieden/ maar alles zig aan Hem moeste onderwerpen. De ongelukkige Darius nam de vlugt naar Medie, om daar en in de overige noordlyke landschappen van zijn gebied andere kryggsmagten in te zamelen/ en daar mede nochmaals eene kans te wagen. Alexander hier tegen/ Darius thans niet konnende achterhalen/ vermids Hy te verre voor uit geraakt was/ trok naar Babylon, welke stad benevens het kasteel aanstonds aan Hem wierd overgegeeven. Vervolgens nam Hy Susa in/ en trok daar op/ in alle de Landschappen en steden/ daar Hy kwam/ de overwinning met zig omvoerende/ naar Persepolis, de hoofdstad van het Persiaanse Ryk; welke magtige en ryke stad Hy aan zijne soldaten ter plundering overgaf/ en naderhand ook het Koninklyk Paleis in brand stak/ zijnde een der schoon-

(*) Van deze stad heeft daarom de slag, die hier voorviel, haren naam gekregen, om dat ze de naaste stad van eenig aanzien was, en *Gaugamela* slegts eene geringe en onvermaarde plaats was.

II.B.ב.a β.2.BB.אא.

schoonste Paleizen / die 'er immer geweest zijn. Maar na deze verrichtingen trok Hy wederom aan op den gevlugten Darius, die ondertusschen zijn best gedaan had om nieuwe troepen te verzamelen / en met de gene / die Hy by een gekregen had / Alexander niet verre van Ekbatana inwachtte. En het duurde niet lang / of de Overwinnaar zag dezen zijnen tegenstrever nu geheel ter neder geveld; offchoon Hy geenen nieuwen slag met Hem aanging. Want terwyl Darius zig hier tegen gereed maakte / floegen Bessus, Landvoogd van Baktrie, en Nabarzanes, een Persiaans Edelman / de handen aan dien armen en ongelukkigen Vorst en namen Hem gevangen. Zelfs bonden zy Hem met ketenen / en zetteden Hem in dien staat op eenen wagen / en weken met Hem naar Baktrie, in voornemen om / indien Alexander hen vervolgde / hunnen vrede met Hem te maken door Darius levendig in zijne handen over te leveren / en kwam Alexander niet op / Hem dan van kant en zig zelven meesters van het Ryk te maken en den kryg te vernieuwen. Maar door Alexander nagezet zijnde / namen zy het heilloos besluit om Darius om te brengen / wanneer Hy weigerde om met deze zijne verraders voort te vlugten / gevende Hem verscheide doodlyke wonden / en Hem in dien staat op den wagen latende liggen / op welken een van Alexanders soldaten Hem noch zieltogende vond / maar Hy had reeds den geest gegeven / doe Alexander by Hem kwam / die zig over dit droevig schouwspel ten uitersten geraakt betoonde / en het Lyk met Koninglyke staatsie in de begraafplaats der Koningen van Persie liet begraven: En alzo eindigde met het leven van dezen Koning ook de Persiaanse heerschappy / van welke Alexander nu gerustlyk meester bleef. Gelyk Hy dan na dezen alleen bedagt was om zijne veroveringen noch verder uit te breiden / en dezelve tot diep in Indië toe voortzette (*).

Dus brak dit grote hoorn, of wel de geitenbok met en door dit hoorn / de beide hoornen van den ram, dat is hy deed te niet alle de magt en het aanzien / welke het Persiaanse Ryk vertoont had in deszelfs twee doorluchtigste Koningen / Cyrus en Darius Hystaspesz, en derzelver onderscheidene familien / die dit Ryk deels gesticht deels vermeerdert en verheerlykt hebben. Deze twee hoornen worden gerekent zo lang in wezen gebleven te zijn / als het Persiaanse Ryk, het welk

(*) Uitvoeriger bericht van deze geheele gebeurtenis en vele byzondere merkwaerdige omstandigheden, daar by voorgevallen, kan men vinden by den Heer PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verb. aaneeng.* VII. *Boek*, *bladz.* 557. enz. en VIII. *Boek*, *bladz.* 599–619, die dit alles nauwkeurig opgeeft uit ARRIANUS, DIODORUS SICULUS, PLUTARCHUS, Q: CURTIUS (die ook in onze moedertaal door J. H. GLAZEMAKER is overgezet) en meer andere oude Schryvers, die van deze zaken handelen.

II.B.ג.a.β.2.BB.אא.

welk hun Ryk geweest is / in stand gebleven is en zijne magt en aanzien / het welk zig in die Koningen en hunne nazaten / als uitstekende hoofden / vertoonde / behouden heeft. Maar toe dit Ryk vernietigd wierd / wierden ook deze hoornen van het zelve verbroken.

Ook was 'er niemand / die in staat was om den Veroveraar van zijnen buit te ontzetten; en alle de uitzigten en pogingen van Bessus en zijnen aanhang hier omtrent waren ten eenemaal te vergeefs.

En met welk eene drift, hevigheid en bitterheid van gemoed Alexander dezen oorlog gevoert hebbe / om de Persianen onder te brengen / is ten klaarsten te zien / zo uit zijne brieven aan Darius geschreven / en uit den groten en eerzugtigen iever / met welke Hy in beide de veldslagen / die Hy Hem gelevert heeft / op Darius zelven aanrukte (*) / als ook uit de verwoestingen / die Hy na het verslaan van Darius in het Persiaanse Ryk heeft aangerecht / welke mede onder dit zinnebeeld van het vertrappen van den ram konnen begrepen worden. Gelyk onder anderen daar van een bewys is / dat Hy het Koninklyk Paleis te Persepolis deed in brand steken / niet tegenstaande Parmenio Hem zulks afriedt / alleen om die rede / dat Hy zig wilde wreken over de bedryven der Persianen, die / in Griekenland overgekomen zijnde / Athene hadden verwoest / en de tempelen der Goden in brand gestoken / en vele andere euveldaden in Griekenland hadden aangerecht (†).

Zo gelukte het dan ook den geitenbok, met dit aanzienlyk hoorn pralende / op zijne beurte te konnen en te mogen doen met zijne vyanden alles wat Hy wilde, gelyk het eertyds den ram gelukt was. Van Alexander zeggen de Schryvers / dat het scheen / en Hy liet het zig voorstaan / dat het zo was / dat Hy het geluk in zyne hand had. Waar van dan ook het gevolg was / dat Hy zig op allen dezen voorspoed in den hoogsten trap verhovaerdigde / en dit in al zijn doen liet blyken. De voorspoed zijner wapenen tegen de Persianen zette Hem aan om het overige van het Oosten te bemagtigen en in Indiën tot digt by den Ganges met zijne kryghstochten en veroveringen door te dringen. Ook zoude Hy verder gegaan hebben / ten ware de onwilligheid en het misnoegen zijner kryghsbende Hem daar van hadden doen afzien. En had Hy tyd van leven gehad / hy zoude nog getracht hebben geheel Afrika te vermeesteren en van daar door de straat van Gibraltar (als wy thans spreken) in Europa over te steken en alles / wat Hy daar vondt / al mede aan het Ryk van Macedonie te hechten (§).

Maar /

(*) Vid. ARRIANUS *Lib.* II. *c.* 14. *pag.* 84, 85. & *c.* 25. *pag.* 101.
(†) IDEM *Lib.* III. *c.* 18. *pag.* 131.
(§) Vid. ARRIANUS *Lib.* VII. *init.* CURTIUS *Lib.* X. *c.* 1. DIOD. SIC. *Lib.*

UB.2.a.ß.2.BB.אא.

Maar / hoe hoog Hy ook gestegen ware / ten uiterste top van roem en voorspoed opgeklommen zynde / heeft Hy echter die plaats niet lang bekleedt / maar is schielyk tot zyn einde gekomen / even als in het gezigte aan Daniel vertoont was vers 8. Maaar, doe Hy sterk geworden was, brak dat grote hoorn. Toen was de geitenbok (*), het Koninkryk der Grieken, regt sterk geworden, wanneer Alexander, het grote hoorn van den zelven / het zo verre gebragt had / als hier boven gezegt is. En Hy zelf vertoonde zig toen in zyne volle sterkte / met grote heerlykheid en overvloed van alles gepaard. Maar toen was Hy ook na by zynen ondergang; en het Ryk / waar van Hy Koning was / leedt ook in Hem geen kleine vermindering in zyn aanzien en sterkte. Op het onverwachtste wierd dit grote hoorn gebroken. Alexander, Azie en het Oosten hebbende ondergebragt / en nu in den grootsten luister van magt en glorie staande / en bezig om Babylon tot zynen aanstaanden Ryksezetel op allerlei wyze te bebouwen en op te sieren / geraakte in den besten bloei zynes levens / noch geen drie en dertig jaren bereikt hebbende / aan zyn einde / niet in eenen stryd / noch door de hand zyner Vyanden / maar door zyne eigene gulzigheid en overdadigheid in het wyn drinken / die eindelyk van dat gevolg was / dat Hy / op zekeren dag wederom overmatig wyn gedronken hebbende / eene koorts op het lyf kreeg / die Hem binnen weinig dagen in het graf rukte (†).

En niet alleen wierd dus Hy zelf verbroken, en zyne regeering daar mede geëindigt. Maar / gelyk Hoofdst. XI. 4, noch nader word te kennen gegeeven / en dus ook hier mede verstaan mag worden / hier-

op

Lib. XVIII. *c.* 4. PLUT. *in Alexandro pag.* 702. & conf. LUCANUS *Lib.* X. *c.* 36. & *seqq.*

(*) Op dezen schynt het woordeken *zyne* in de uitdrukking *zyne kracht* wel het naaste te zien, vermids het *affixum in* עזו *masc. generis* is, slaande op het woord צפיר העזים *geitenbok*, daar het woord קרן *hoorn* in dit *vers* en *vers* 3, 9 en 10. *in fæm. gen.* genomen word.

(†) Eenige Schryvers hebben gezegt, dat *Alexander* door vergift zy omgebragt. Doch ARRIANUS *Lib.* VII. *c.* 25, 26 en 28. spreekt dit tegen, en verhaalt de zaak volgens de echtste berichten aldus, dat *Alexander* by *Medius*, eenen zyner byzonderste Vrienden, te gast genodigt zynde, aldaar te sterk gedronken en eene koorts gekregen hebbe, van welke Hy den zevenden dag daar na gestorven is. En hier mede stemt ten vollen over een PLUTARCHUS *in Alex. pag.* 706. wedersprekende het gene DIODORUS SICULUS *Lib.* XVII. *c.* 11. en anderen verhalen, dat *Alexander*, na dat Hy zig reeds met veel wyn overladen had, noch eenen groten *Herkules*-beker gedronken hebbende, als of Hy schielyk eenen slag gekregen had, eenen groten schreeuw gegeeven hebbe, en kort daar op gestorven zy.

II.B.ב.a.β.2.BB.אא.

op volgde ook in korten tyd de ondergang van zyn Ryk, zo als dat ook noch na Hem scheen overig te blyven in zijne familie / die een wettig recht op de kroon had en de overheerschte landen door hare erffenis kon aanzien. Olympias, moeder van Alexander, zijnen broeder Aridéus, die den titel van Koning bekomen had / met zijne gemalin Eurydike, om het leven gebragt hebbende / kreeg haren verdienden loon door Kassander, die haar in Macedonie opentlyk van het volk liet stenigen. En Hy zelf bragt daar na de beide zonen van Alexander om / Herkules, dien Hy by Barsine geteelt had / en Alexander, den zoon van Roxane; eenigen zeggen door vergift / maar anderen / dat Hy den laatstgenoemden / nevens zijne moeder / door Glaukias het hoofd liet afslaan / en den eersten door Polysperchon verraderlyk van kant helpen (*). Noch deed Antigonus de suster van Alexander, Kleopatra, te Sardes dooden (†). En dus wierd het huis van Alexander binnen sestien jaren na zijnen dood geheel en al verbroken / en dit grote hoorn aan alle kanten uitgeroeit.

בב. Maar vervolgens geeft ook de Engel aan onzen Profeet bericht en uitlegging aangaande de vier hoornen, in de plaatse van dit grote aan den geitenbok ontstaan / en het eene kleine, daar uit voortgekomen. En wel

aa. Ten aanzien van de vier hoornen zegt Hy vers 22. Dat 'er nu vier aan zyne plaatze stonden, doe het verbroken was; vier Koninkryken zullen uit dat volk ontstaan, doch niet met zyne kracht. Welk stuk in het gezigte (vers 8.) dus vertoont was / dat in de plaatse van het éene grote hoorn vier aanzienlyke opkwamen naar de vier winden des hemels.

Door deze vier Koninkryken verstaa ik met de meeste Uitleggers vier voorname Koninkryken (§), die in Alexanders heerschappy ontstaan zou-

(*) DIOD. SIC. *Lib.* XIX. *c.* 105. & XX. *c.* 28.
(†) IDEM *Lib.* XX.
(§) Indien wy alleenlyk het oog vestigen op het gene dezen aangaande in de beschryving van het Gezigte gezegt word, te weten dat de Profeet zegt gezien te hebben, dat *in de plaatze van het éene grote hoorn*, doe dat *gebroken* was, *vier aanzienlyke* opkwamen, *naar de vier winden des hemels*; zoude het niet noodzakelyk zyn hier bepaaldlyk te denken aan *vier byzondere Koninkryken*. Men zoude het stuk dan ook zo begrypen konnen, dat hier mede in het gemeen betekent wierde, dat in het Ryk van dien Groten Koning (*Alexander*) verscheide andere *Koninkryken*, naar de *vier streken des hemels*, en dus aan alle zyden, zo wyd als dat Ryk zig uitstrekte in zyne lengte en breedte, ontstaan zouden naar *Hoofdst.* XI. 4. Maar het komt my zo voor, dat de bewoording van de Uitlegging, waar in dit overgebragt word op *vier Koninkryken* zo duidelyk en zo

II.B.ג.a.β.2.BB.גג.aa.

zouden / en daarom hier alleen gemeldt worden / schoon 'er meer andere geweest zyn / om dat deze vier de voornaamste zouden zyn: te weten dat van Macedonie, eerst bezeeten (immers in den naam) door Filippus Aridéus, Alexanders broeder / en naderhand door Kassander en zyne opvolgers / dat van Egipte, toegevallen aan Ptolemeus, Lagus-zoon, dat van Azie, ingenomen door Antigonus, en eindelyk dat van het Oosten, naderhand dat van Syrie genoemd / wanneer 'er dit geweest (aan het Joodse land naast geleegen) bygekomen / en de zetel van de Koningen van dit Ryk aldaar gebestigt was.

Deze vier Koninkryken zyn buiten twyffel de voornaamste geweest / die in de verdeelde heerschappy van Alexander ontstaan zyn. En deze Godspraak bepaalt zig ook daar by te billyker / om dat derzelver oogmerk eigentlyk maar was te kennen te geven / dat de heerschappy van Alexander na zynen dood in meer dan één Koninkryk verdeelt zoude worden / en dat uit één van de vier voornaamste Koninkryken die vyand en vervolger van het volk van God ontstaan zoude / van welken Hoofdst. VII. gesprooken was / en van welken de Geest der voorzegginge in dit gezigte een nader bericht wilde doen. Hierom word ook alhier niet gelet op de meerdere of mindere geduurzaamheid van deze Ryken en de veranderingen / die in dezelve al rasch zouden plaats hebben; gelyk geschied is wanneer het Koninkryk van Azie in Antigonus en zynen zoon Demetrius verbrooken is; zedert welken tyd het Koninkryk van Pergamus, door Filetérus in dien oort opgeregt / gerekent zoude konnen worden als in de plaats daar van gekomen te zyn. Het is tot het oogmerk hier genoeg / dat 'er niet lange na Alexanders dood zulke vier hoofd-Ryken zouden plaats hebben / en dat daar na uit één van die Ryken die tyran zoude voortkomen / van wien het Volk van God zo veel zoude te lyden hebben / als in het verbolg van deze voorzegging word te kennen gegeeven.

Op het Koninkryk van Thracie, aan Lysemachus toegevallen / schoon anders ouder dan dat van het Oosten (of Syrie) en in de eerste verdeeling al tot een Koninkryk gemaakt / schynt hier geen acht gegeeven te worden / om dat dit / nevens Macedonie in Europa geleegen / van geene byzondere aanmerking was ten opzigte van het Joodse volk; gelyk nochthans wel het Macedonise zelve / als het oirspronkelyk Ryk van deze nieuwe heerschappy / hier verdiende onderscheidentlyk aangeduidt en in het oog gehouden te worden; en dit Ryk

zo bepaald zy, dat wy dit niet wel anders dan van *vier byzondere voorname Koninkryken* verstaan konnen. En de zwarigheden, die hier tegen konnen geopperr worden, schynen my door de hier volgende verklaring wechgenomen te worden.

II.B.ג.a.β.2.BB.גג.aa.

Ryk ook daar by als slegts een afgescheurd gedeelte van dat van Macedonie mogte worden aangezien. Maar het Koninkryk van Azie en dat van het Oosten, vervolgens dat van Syrie genoemd/ worden hier te recht mede geteld onder deze vier Koninkryken/ als ter zelfder tyd nevens de twee anderen zig vertoont hebbende; vermids deze twee Koninkryken/ schoon het eerste binnen korten tyd door het laatste vernietigt is/ echter noch eenigen tyd zamen gestaan hebben/ wanneer Seleukus Nikator, in de aan Hem toegeweezene Landvoogdy van Babylonie bevestigd zijnde/ zig niet alleen van Medie/ Assyrie en Babylon verzekert had/ maar ook/ zijne wapenen verder uitbreidende/ Persie/ Baktrie en Hyrkanie aan zig onderworpen benevens alle de verdere landschappen aan deze zyde van den Indus, van welke Alexander zig te voren meester gemaakt had. Waar door hy toen reeds een aanzienlyk Koninkryk verkregen had/ terwyl dat van Azie onder Antigonus noch stond/ en daarom ook met recht zo wel als Antigonus, Ptolemeus en Lysimachus den titel van Koning aannam/ wel drie jaren voor den slag by Ipsus, in welken Antigonus sneuvelde/ en daar mede ook zijn Ryk/ welks bezittingen Seleukus meestendeels verkreeg/ te niet gedaan wierd (*).

Deze Koninkryken waren dan ook/ gelyk de plaatzing der vier hoornen op het hoofd van den bok in het gezigte te verstaan gaf/ ten aanzien van hunne geleegenheid dus onderscheiden van elkanderen/ dat hunne ligging zig strekte naar de vier winden des hemels, wanneer dezelve met elkanderen vergeleeken worden. Dat van Macedonie lag Westwaard, en had dat van het Oosten tegen zig over; welk laatste Koninkryk/ in vervolg van tyd met dat van Syrie vergroot zijnde en daar van den naam dragende/ in de volgende Profezien van Daniel, dat van het Noorden genoemt word naar deszelfs geleegenheid ten opzigte van het Joodse Land. Het Koninkryk van Azie lag dan in vergelyking met deze twee ten Noorden, en dat van Egipte naar het Zuiden.

En alle vier deze Koninkryken hadden ook hunnen oirsprong uit dat volk, waar van Alexander de eerste Koning geweest was/ en het welk in het gemeen door den geitenbok verbeeldt word/ aangezien alle vier deze Koningen Macedoniers van afkomste waren. Zo ontstonden deze vier Koninkryken/ als de Engel zeide/ uit dat volk, namelyk dat van Griekenland, waar van Hy/ dien het grote hoorn tusschen de oogen van den bok verbeeldde/ de eerste Koning was. Doch niet met zyne kracht, nademaal de verdeeling noodzakelyk de magt verzwakte/ die de geheele heerschappy onder één hoofd te voren

(*) Vid. APPIANUS *Syr. pag.* 122. DIOD. SIC. *Lib.* XIX. *cap.* 90. & *seqq. Lib.* XX. *cap.* 53. JUSTINUS *Lib.* XV. *c.* 4.

II.A.ג.a.β.2.BB.גג.aa.

ren gehad had. Gelyk daarom ook de heerschappy van Alexanders nasaten door yzer met leem vermengd verbeeldt was/ daar die van Hem zelven by yzer vergeleeken wierd in het beeld aan Nebukadnezar in zynen droom vertoond Hoofdst. II. 32. verg. 40–44. (*).

bb. Maar

(*) De zeer geleerde Heer H. PRIDEAUX geeft in zyn, meermaals aangehaald, voortreffelyk werk *O. en N. Verb. aaneeng. bladz.* 661 *en* 662. eene verklaring van deze *vier Koninkryken*, door de *vier hoornen* van den *geitenbok* verbeeld, die van de bovenstaande hier in verschilt, dat Hy in de plaats van het Koninkryk van *Azie*, door *Antigonus* opgeregt, voor een dezer *vier* Koninkryken opgeeft dat van *Thracie*, door *Lysimachus* opgeregt. En Hy meent, dat in deze Profezie dan eigentlyk gezien worde op de verdeeling van *Alexanders* nagelatene heerschappy, die na den dood van *Antigonus* geschiedde, en op deze wyze geschikt wierd, dat *Ptolemeus* Egipte, Libye, Arabie, Celesyrie en Palestine kreeg of behieldt, *Kassander* Macedonie en Griekenland, *Lysimachus* Thracie en Bithynie en eenige andere landen aan de Aziatise zyde van den Hellespont en den Bosporus, en *Seleukus* al het overige. *Daar waren*, zegt Hy, *wel te voren verdeelingen van de Landschappen gemaakt onder de Landvoogden, doe de regeering noch op den naam van den broeder en den zoon van* Alexander *ging. Maar deze laatste alleen was eene verdeeling der heerschappye in* Koninkryken *onder* Koningen, *waarom deze Profezien* (van *Daniel* hier en *Hoofdst.* XI. 4.) *alleen op die laatste te duiden zyn; naardien ze klaarlyk van de vier Opvolgers van* Alexander *spreken als van vier Koningen — — —. En schoon* Antigonus *en de andere vier zig Koningen lieten noemen drie jaren voor den slag by Ipsus, die aanleiding tot deze laatste verdeeling gegeeven heeft, was die titel evenwel tot dien tyd toe slegts geleend, vermids elk van hun dien alleen op zyn eigen gezag had aangenomen. Maar na dezen slag gingen de vier Vorsten, die daar in overwonnen hadden, een verbond aan, by 't welk elk van hun de heerschappyen, die ze bezaten, als Koninkryken wierden toegekent* enz.

Hier tegen heb ik alleen die aanmerking, dat volgens dit begrip aan deze vier Koninkryken geene verscheide ligging *in de vier winden des hemels* kan worden toegeschreven, gelyk nochthans *vers* 8 te kennen gegeeven word. Want het Koninkryk van *Thracie*, aan dat van *Macedonie* grenzende, lag buiten twyffel nevens dat *Westwaart*. En daar tegen mene ik eene genoegzame rede te hebben opgegeeven, waarom het Koninkryk van *Lysimachus* wel zo gevoegelyk als dat van *Antigonus* hier worde voorbygegaan. Ik geve echter deze gedagte geerne over aan de nadere overweeging van mynen geachten Lezer, indien Hem by de hier boven opgegeevene gemeenste uitlegging eenige zwarigheid scheen over te blyven. De Heer PRIDEAUX neemt de vergelyking met *de vier winden des hemels* in dien zin, dat dezelve alleen betekene *volgens het getal van de vier winden des hemels.* En wat *Lysimachus* aangaat, die heeft na den tyd van deze laatste verdeeling, by welke *Seleukus* ook Syrie verkreeg en ten hoogsten top

II.A.ב.a.β.2.BB.בב.aa.

bb. Maar byzonder verdient ook onzen aandagt het gene hier volgt ten aanzien van dat eene kleine hoorn, dat uit één van die vier hoornen ontstond / waar van de Engel ook aan den Profeet eene uitlegging gaf vers 23–26[b].

Deze uitlegging vergelykende met het gene hier van in het gezigte vers 9–15. voorkomt / bevinden wy dezelve slegts meer algemeen te zijn / alleen de hoofdzaken aanduidende zonder bepaalde verklaring van alle byzonderheden in het gezigte zig opdoende: zo nochthans / dat hier mede (als boven reeds gezegt is) een sleutel in de hand gegeeven worde om den verborgenen zin van alle de delen van het gezigte gemakkelyk te konnen ontdekken. Waarom wy dan eerst deze Uitlegging zelve zullen overweegen: en dan / dit stuk van het gezigte daar mede vergelykende / nagaan / hoe ons daar uit bekend worde de eigentlyke betekenis van de byzondere delen van het zelve / en hoe gepastelyk die zaken door die zinnebeelden zijn afgeschetst.

αα. Het eerste aangaande staat ons

§. In het gemeen aan te merken / dat door het kleine hoorn volgens de Uitlegging van den Engel betekent worde een zeker Koning / die tot een van die vier voorname Ryken / die in de plaatze van dat van Alexander den Groten ontstaan zouden / behoren / en uit den stam van de Koningen van dat Ryk voortkomen zoude. En waarlyk zulk een persoon kon niet gepaster afgebeeldt worden dan op deze wyze / aangezien een klein hoorn uit een groter voortkomende zig vertoont als een uitspruitzel van het zelve / het welk in vergelyking van het grotere hoorn / waar toe het behoort / dan ook niet anders kan voorkomen dan als een kleiner gedeelte daar van. En by gevolg wanneer een groter hoorn eenen stam van Koningen van een byzonder ryk verbeeldt / gelyk hier plaats heeft / betekent zulk een uitspruitzel van zodanigen hoorn allereigenaartigst eenen byzonderen Koning uit dien stam van Koningen voortkomende; die van dus byzonderlyk vertoont word / om dat het oogmerk van het gezigte is te kennen te geven / door welke daden en bedryven Hy zig zoude bekend maken. Iet anders is het wanneer nevens meer andere hoornen een klein hoorn zig opdoet / dat naderhand groter word; waar mede een byzondere stam van Koningen / van geringe beginzelen tot hoog aanzien opklimmende / wordt aangeduidt. Gelyk ons dat is voorgekomen Hoofdst. VII. 8.

De Koning nu / die hier gemeent word / is de beruchte Antiochus Epifanes, die uit den stam der Koningen van het Koninkryk van het Oosten, naderhand dat van Syrie genaamd / zoude voortkomen / en alzoo tot

gekomen is, noch wel agttien jaren geregeert: zynde eindelyk in eenen veldslag tegen *Seleukus* gesneuveld, die toen ook meester wierd van alle zyne landen.

II.A.ב.a.β.2.BB.בב.bb.αα.§.

tot één van de vier voorname Ryken na Alexander zoude behoren. Dit tonen ons duidelyk alle de zaken / die van dezen Koning met betrekking tot zyne bedryven tegen het land des sieraads en het heilige volk in het zelve alhier gezegt worden / en op niemand anders dan op Antiochus Epifanes toepasselyk zyn. Gelyk wy ook hier omtrent bevestigt worden door de vergelyking van het voorgaande gezigte Hoofdst. VII; waar van hier eene nadere verklaring gegeeven word / en meer bepaaldlyk aangeweezen / wie eigentlyk de verdrukker zoude zyn / die daar gemeldt word / te weten zeker Koning / die behoren zoude tot één van de hoofd-Ryken / die in de nagelatene heerschappy eenes groten Konings van Griekenland, die een Veroveraar van het Oosten zyn zoude / ontstaan zouden. Wel is waar / dat wanneer wy acht geven op het gene vers 9 gezegt word aangaande de grote bedryven van dit hoorn tegen het Zuiden en het Oosten, Antiochus de Grote, vader van Epifanes, al zo zeer hier in aanmerking zoude konnen komen. Hy heeft niet alleen / zo wel als zyn zoon Epifanes, grote dingen tegen Egipte uitgerecht; maar zyne oorlogsbedryven in het Oosten tegen de afgevallene Landvoogden en tegen de Parthers zyn uitvoeriger en roemruchtiger geweest dan die van Epifanes. Zo kon Hy dan ook door dit kleine hoorn wel zyn verbeeldt geworden met en nevens zyne opvolgers en vooral / onder die / Antiochus Epifanes, door wien de geweldenaryen tegen het volk van God zouden worden uitgevoert / even gelyk wy te voren door dat kleine hoorn, dat onder de tien hoornen van het vierde beest opkwam / Seleukus Nikator met zyne Opvolgers / en onder die Antiochus Epifanes, verstaan hebben. Dan / nademaal de Engel in zyne uitlegging alleen van éénen Koning gewaagt / van wien Hy vervolgens voorspelt / dat Hy zonder hand verbroken zoude worden, schynt ons dit te bepalen om ook maar alleen op Antiochus Epifanes te denken; in wien ook alle de dingen / die hier gezegt worden / te zamen komen. En zyn zyne bedryven in de andere gewesten buiten het Joodse land / niet alle even roemruchtig geweest / of door een gedeelte eer minder dan meerder / als die van zynen vader; het is klaar te zien / dat die zaken van dezen Koning alhier alleen gemeldt worden in derzelver zamenvoeging met zyne daden in het Joodse land gepleegd / om Hem daar door te meer bekend te maken: maar het is het oogmerk der voorzegginge niet om te tonen / hoe groot de magt van het Koninkryk van Syrie boven en tegen andere landen immer worden zoude / zo dat men zoude moeten zien naar den genen / die hier in het meeste heeft uitgemunt.

§§. Wat nu aangaat de beschryving van dezen Koning / welke de Engel in zyne uitlegging geeft / dezelve is in dier voegen ingericht / dat Hy

†. Aanwyze den tyd, in welken dit hoorn

II.A.ב.a.β.2.BB.בב.bb.αα.§§.†.

woeden en deszelfs hoedanigheden bekend worden zouden vers 23.

††. Een algemeen vertoog hoe van de Godloze bedryven van het zelve tegen het volk van God vers 24–26.

†. Het eerste draagt hy voor met deze woorden: Doch op het laatste hunnes Koninkryks, als het de afvalligen op het hoogste zullen gebragt hebben, zal 'er een Koning staan, styf van aangezigte en raadzelen verstaande.

Het beoogde tydsbestek word dus beschreven zo ten opzigte van de Koninkryken uit dat van Alexander ontstaan, als van den staat van het volk van God.

Op het eerste zien de woorden op het einde hunnes Koninkryks, of liever omtrent het einde, gelyk het voorzetsel ב die ruimte van betekenis toelaat, als te zien is Exod. XII. 29. (verg. XI. 4.) Ezr. IX. 5. (*). De zin is, dat die Ryken, na eenen langen reeks van jaren gestaan te hebben, ter dier tyd naar haar einde zullen hellen, en de ondergang van dezelve nu haar begin zal nemen. En zo toont de geschiedenis, dat van wegen den voorbrekenden aanwas van de Roomse mogendheid de gemelde Ryken reeds begonnen zyn verzwakt te worden, wanneer Antiochus Epifanes op de Joden aanviel. Het oirspronklyk Ryk van Alexander, namelyk dat van Macedonie, was reeds vervallen, door de Romeinen vermeesterd zynde. Het Ryk der Seleukiden in Syrie was beide aan het Oosten en het Westen binnen nauwe palen beperkt geworden, deels door de Romeinen, die aan het zelve, ten tyde van Antiochus den Groten, geheel Azie aan deze zyde van den berg Taurus ontnomen hadden, deels door de Parthers, die al eenige jaren te voren onder de regeering van den zelfden Koning van het Ryk van Syrie afgevallen waren en daarboven ook Hyrkanie bemagtigt hadden. Dat ook het Koninkryk der Lagiden in Egipte zig om dezen tyd in eenen zwakken staat bevondt en by de Romeinen zynen steun en bescherming moest zoeken, en hier door van hun afhankelyk wierd, en naar zynen ondergang begon te neigen, zullen wy over Hoofdst. XI. gelegenheid hebben te zien. Gelyk al in het voorgaande ook is aangemerkt, hoe het Koninkryk van Azie, door Antigonus opgeregt, van korten duur geweest zy; en het zelve dus nu al lang geleeden vernietigd was. Dan het is aan de andere zyde gemaklyk te begrypen, dat de Godspraak aan de Koninkryken, waar van hier gehandelt word, eene langere geduurzaamheid toeschryvende, als zy van het laatste of den lateren tyd van dezelve gewaagt, verstaan moet worden

te

(*) De voce אחרית hic conferri meretur GEIERUS.

II.B.ℶ.a.β.2.BB.ℶℶ.bb.αα.§§.†.

te spreken naar het grootste gedeelte / zonder te bepalen / of elk van deze vier eene gelyke geduurzaamheid hebben zoude. In het gemeen word maar te kennen gegeeven / dat naar mate van de geduurzaamheid / die deze Ryken hebben zouden / in den lateren tyd van dezelve gebeuren zoude het gene hier voorspelt word / dat een Koning uit één van die Ryken ontstaan zoude, hard van aangezigte enz.

Nader noch mogen wy met den Joodsen Meester Aben Esra en anderen hier aanmerken / dat in der daad de heerschappy der Lagiden in Egipte en der Seleukiden in Syrie ter dezer tyd een einde genomen hebbe met betrekking op het Joodse volk / zynde het zelve kort daar na door de Makkabeen in volle vryheid gesteld / daar het voormaals of aan de Lagiden, of aan de Seleukiden dienstbaar geweest was. Dit komt alzins over een met het oogmerk van deze gezigten / voornaamlyk ziende op het Joodse volk. En dus bevinden wy ook / dat Hoofdst. X. en XI. de lotgevallen dezer twee Ryken niet verder van tot op Antiochus Epifanes en zynen zoon vervolgt worden / even als of daar het einde van die Ryken moeste gestelt worden; om dat het 'er waarlyk gestelt moet worden ten opzigte van Gods volk. Tot dezen tyd word ook de ondergang van deze Ryken gebragt in het beeld van Nebukadnezar, in den steen, die op de voeten van het beeld aankwam en die verbryzelde Hoofdst. II. 34.

Met betrekking tot den staat van het volk van God word deze tyd beschreven met deze woorden als de afvalligen het zullen op het hoogste gebragt hebben. Daar word mede te kennen gegeeven / dat het verderf onder de Joden als dan op eene schriklyke wyze heerschen zoude / zo dat de zondaars en wederspannelingen tegen God en de met de mate hunner zonden zouden vervult hebben / zodanig dat de Regtvaerdigheid van God zulks niet langer zoude konnen verdragen: het welk dan ook de rede zoude zyn / dat de onheilen / die door dezen Godlozen Koning / van wien hier gesproken word / zouden worden aangerecht / over het volk komen zouden. Gelyk zo Gods rechtvaerdige gramschap in die onheilen vers 19. word aangemerkt / als mede Hoofdst. XI. 36. En in den zelfden zin word elders gezegt dat de ongerechtigheid van een volk volkomen worde / en dat wederstrevige zondaars hunne zonden vervullen. Zie Gen. XV. 16. Matth. XXIII. 32. 1 Thess. II. 16. Dit zien wy duidelyk in het verhaal / dat ons van de zeden der Joden in dezen tyd gedaan word 1 Makkab. I. 12-17. In dezelve dagen, zegt de Schryver / gingen uit Israël eenige boosdadige kinderen, die velen aanrieden, zeggende: Laat ons henen trekken en een verbond opregten met de Heidenen, die rondom ons zyn. Want van dien tyd af, dat wy van hun gescheiden zyn, hebben ons vele elenden getroffen. En dit woord dochte hun goed voor hunne oogen. En zommigen van het volk waren volvaerdig en trokken naar

II.B.ב.a.β.2.BB.בב.bb.αα.§§.†.

den Koning, en Hy gaf hun magt om der Heidenen inzettingen te plegen. En zy bouwden te Jerusalem eene schole naar de wetten der Heidenen. En zy maakten hun zelven voorhuiden en vielen af van het heilige verbond en voegden hen by de Heidenen, en waren verkocht om kwaad te doen. Ook bleek de grote genegdheid van velen tot den dienst der Afgoden met verlating van de wet / wanneer Antiochus bevel gaf / dat alle volken onder zyn gebied zynen Godsdienst zouden aannemen. Velen van Israël, zegt de zelfde Schryver vers 46., hadden een welgevallen aan zynen Godsdienst en offerden den Afgoden en ontheiligden den Sabbath. En 2 Makkab. IV. 13–16. word verhaalt / dat wanneer Jason, broeder van Onias, het Hogepriesterschap op eene onbehoorlyke wyze voor eene grote somme gelds van Antiochus verkregen en eene schole opgeregt had / onder de Joden een grote lust was tot de Griekse zeden en een grote voortgang der vreemde wyzen van doen om de overgrote onreinigheid des Godlozen Jasons, die geen [regte] Hogepriester was. Zo dat de Priesters niet meer volvaerdig waren om den dienst te doen by den altaar, maar, den Tempel verachtende en de offerhande nalatende, zig beneerstigden om deelachtig te zyn der onwettelyke oeffeningen, die in de worstelplaatze geschieden, na dat zy anderen beroepen hadden om met den bol te spelen. En de eerlyke wyzen der vaderen als niets achtende, hielden zy, dat de Griekse eere de beste was. Maar straks daar op voegt 'er van de Schryver vers 16, en 17. nadruklyk by: Om dezer oirzake wille is over hen eene zware elende gekomen, dat zy die tot vyanden en straffers hebben gekregen, welker leidingen zy naieverden, en welken zy zig in alles gelyk wilden maken. Want Godloosheid te bedryven tegen de Godlyke wetten is geene ligte zaak, maar de volgende tyd zal het openbaren. Waarom Hy ook Hoofdst. V. 17. aanmerkt / dat Antiochus niet begrepen hebbe, dat om der zonden wille van de genen, die in de stad woonden, de Heere eenen kleinen tyd vertoornd was geweest en dat Hy daarom de (heilige) plaatze (des Tempels) niet aanzag; en vers 20. dat het volk door des Almagtigen toorn verlaten geweest was, maar door de verzoening met den groten Heere wederom in alle heerlykheid is opgeregt. Gelyk Hy op den zelfden voet Hoofdst. VI. 12. en 13. spreekt van de elendigheden, in dien tyd aan het Joodse Volk overgekomen / als straffen van God, hoewel niet tot verderf, maar tot kastyding van hun geslagte.

Vervolgens word de Koning zelf, die Gods gramschap tegen het Joodse volk zoude uitvoeren / in zyne hoedanigheden beschreven. In die voorgemelde tydsomstandigheden zoude 'er een Koning staan, dat is regeeren / staande in aanzien / magt en gezag / en zig in die hoogheid en magt vertonende / styf of hard van aangezigte en raadzelen verstaande.

Het eerste geeft te kennen zulk eenen / die alle heuschheid en schaam-

II.B.ב.a.β.2.BB.בב.bb.*αα*.§§.†.

[illegible] te heeft afgelegt / die door geene medelo-genheid bewogen word / zo dat zyn gelaat van geene schaamte worde aangedaan / nog eenige bewegingen van menschlievendheid of barm-hertigheid Hem zijn gelaat doen veranderen / als Hy zijnen toorn daar in vertoont / een onmenschelyk en onbuigzaam mensch zijnde. Zo bedreigt Mozes aan Israël Deut. XXVIII. 50. dat de HEERE, wanneer zy zijne wetten niet wilden gehoorzamen / tegen hen zenden zoude een volk styf van aangezigte, het welk het aangezigte des ouden niet zoude aannemen, nog den jongen genadig zyn.

Het twede raadzelen verstaande ziet op zijne schranderheid en loos-heid / waar door Hy bekwaam zoude zijn om de oogmerken en raad-slagen van anderen te ontdekken en zijne eigene te bedekken (aange-wezen door de menschen oogen in dit hoorn Hoofdst. VII. 8). Het schynt eene spreuks-gewyze manier van zeggen te zijn geweest / dat zulken / die ongemeen loos en scherpzinnig waren / dus benoemt wierden / dat zy raadzelen verstonden (*).

En beide deze hoedanigheden hebben zig in Antiochus Episanes ten allerklaarsten vertoont door den ganschen loop zijner bedryven. Ge-lyk genoeg blyken zal uit het gene daar van hier in het verbolg en nader noch op Hoofdst. XI. gezegt zal worden.

††. Maar hier op geeft dan de Engel aan Daniel ook een hoofdzakelyk bericht aangaande de Godloze bedryven van dezen Koning / byzonder tegen het Volk van God / met de uitkomste daar van vers 24, 25 en 26.

*. Zijne bedryven draagt Hy voor vers 24; beschryvende dezelve

AAA. Eerst meer in het gemeen,

BBB. En dan byzonder ten opzigte van het heilige Volk.

**. Welke uitkomste Hy in dit zijn doen hebben zoude /

AAA. Toont Hy vers 25:

BBB. Met byvoeging van eene nadere bevestiging van het gene de Profeet gehoort had aangaande den tyd, welken zijne onderdrukking van den Godsdienst en het heilige volk duuren zoude / vers 26.

*AAA. In het gemeen beschryft de Engel dezen Koning in zijne wyze van doen en geweldadige bedryven met

(*) Vergelyk het gezegde over het grondwoord, *raadzel* overgezet, I. *Deel*, *bladz.* 488. *in de aantek.*

met te zeggen vers 24[a]. En zyne kracht zal sterk worden, doch niet door zyne kracht; en Hy zal het wonderlyk verderven, en zal geluk hebben en zal het doen.

Zyne kracht beduidt alhier zijn vermogen / zo in magt om grote dingen uit te rechten en anderen te dwingen en te onderdrukken naar zijn goedvinden / als ook in rykdom / welken Hy verkrygen zoude. Deze zoude sterk worden, zeer toenemen en gansch aanzienlyk worden. Maar opmerkllyk word 'er bygedaan / doch niet door zyne kracht: waar mede op eene zinryke wyze word te verstaan gegeven / dat Hy wel grote magt zoude hebben / maar dat Hy die niet zo zeer hebben zoude door zijne eigene krachten / als wel van elders / te weten deels door zijne bedriegeryen / deels door de verdeeldheden en partyschappen / die Hy / en onder de Egiptenaars / en voornaamlyk onder de Joden / zoude weeten te verwekken en te voeden / of immers van dezelve zig met veel loosheid weeten te bedienen. Waarom straks nader van zijnen wonderlyken handel en vers 25. van zijne bedriegeryen gesproken word. En volgens dezen zin zoude deze uitdrukking met nadruk aldus konnen vertaalt worden meer dan door zyne kracht, dat is te zeggen meer dan zijne krachten mede brengen: Gelyk Jes. XXIX. 9. dronkenen en niet van wyn, dat is meer dan van wyn, en Amos VIII. 11. honger en niet naar brood, dat is meer dan naar brood, en dorst niet naar water, dat is meer dan naar water.

De wyze nu / op welke Hy zijne magt oeffenen en uitbreiden zoude / zoude deze zijn en Hy zal het wonderlyk verderven, en zal geluk hebben, en zal het doen. Hy zoude verderven יַשְׁחִית, dat is hier te zeggen verderf aanbrengen, verderving aanrechten. Hier in zoude Hy zijne kracht betonen / en langs dien weg zoude Hy dezelve vergroten / dat Hy tegen andere volken en Ryken boze aanslagen zoude maken en in het werk stellen om die te krenken / te plukken / en te beroven; in landen en steden verwoesting aanrechtende / vele ombrengende / en de overige van hunne goederen berovende. Wonderlyk zoude Hy dus verderven, midsdien Hy zeer vele en grote verwoestingen zoude aanrechten / hoedanige niemand verwacht zoude hebben / en waar over elk verbaasd zoude moeten staan. En behalven dit zoude ook zijne handelwyze / met welke Hy hier in zoude te werk gaan / geheel verwonderlyk / vreemd en zeldsaam zijn; daar men Hem het Joodse Volk alleen om den Godsdienst ten allerzwaarsten zoude zien verdrukken / waar van tot op dien tyd geen voorbeeld geweest was; en de geweldenaryen / die Hy gebruiken zoude / te gelyk met veel list en wonderlyke bedriegeryen zouden gepaard gaan. En in deze zijne bedryven zoude Hy eenen tyd lang veel voorspoed genieten / die daar aan eenen snellen voortgang en zo veel grotere kracht zoude byzetten en Hy zal geluk hebben, het gene Hy beraadslaagt / zal Hy ook ten uitvoer konnen brengen / en gemakkelyker en spoediger / dan men zou-

de

II.B.ב.a.β.2.BB.בב.bb.αα.§§.††.*.AAA.

de denken / en Hy zal het doen. Welke laatste uitdrukking of zo te verstaan is / dat die zeggen wille hy zal doen het gene Hy begeert en voorneemt: Of wy hebben dezelve aan te zien voor eene overvloedige manier van spreken eigen aan de Oosterse talen / immers de Arabise zo wel / als de Hebreeuwse; die dan in onze taal eigentlyk niet behoeft uitgedrukt te worden / terwyl de zin in het gemeen maar is hy zal geluk hebben in zyn doen. Gelyk dit noch al zo klaar zig opdoet in de woorden vers 12. voorkomende / daar de uitdrukking en deed het voorafgaat / als 'er gezegt word en het wierp de waarheid ter aarde neder en deed het en het gelukte wel, het welk niet anders zeggen wilt als het gelukte wel of het deed het zo, dat het wel gelukte (*).

Dit nu dus in het gemeen voorgesteld zijnde / word meer

BBB. In het byzonder op het Volk van God toegepast / als 'er volgt vers 24b. En Hy zal de sterken midsgaders het heilige volk verderven.

Die het grondwoord עצומים met de Onzen door sterken vertalen / verstaan 'er dan door magtige volken en derzelver heirlegers / door grotere magt en sterkte van het Joodse Volk onderscheiden / hoedanige de Egiptenaars voor al geweest zyn. Dan het grondwoord kan ook vertaalt worden door velen, gelyk het in dien zin genomen word Spreuk. VII. 26. alwaar het van de Onzen door magtig vele is overgezet / verg. Deut. IX. 14. Ps. XXXV. 18. Spreuk. XVIII. 18. Jes. LX. 20. Joël I. 6. En volgens deze betekenis / die hier klaarder en gepaster is / kan deze uitdrukking dan hier tweezins worden opgevat. Deze velen, die Antiochus zoude verderven, konnen voor eerst worden aangemerkt als onderscheiden van het heilige volk, het welk straks hier op gemeldt word. En dan zullen 'er door verstaan worden vele anderen buiten het Joodse Volk / die door Antiochus gekrenkt en omgebragt zyn; gelyk geschied is wanneer Hy eenen togt naar Armenie deed / daar Hy Artaxias, Koning van dat land / levendig gevangen kreeg / en noch meer by het bemagtigen van Celesyrie en Palestine en zyne daar op gevolgde invallen in Egipte / waar van nader op Hoofdst. XI. 22-30. gesproken zal worden. Maar volgens de aart der tale kan de bewoording velen ook worden aangemerkt als staande in verband met het volgende en het heilige volk, op deze wyze / dat de zin zy velen te weten het heilige volk, of om het naar de eigenschap onzer tale klaarder uit te drukken velen van het heilige volk

(*) Zo leest men ook 1 *Kon.* VIII. 32. dat *Salomo*, God biddende, zegt *Hoor gy dan in den hemel, en doe en richt uwe knechten.* De zin is eenvoudig *richt uwe knechten.* Verg. *Gen.* XXXI. 26. *Richt.* IX. 16. *Dan.* XI. 7. Conf. Clar. SCHULTENS *in Animadv. Phil. Crit. pag.* 471.

II.B.ב.a.β.2.BB.בב.bb.αα.§§.††.*.BBB.

volk (*). En gelyk deze opvatting wel het meeste schynt te voldoen, zo is het dan ook allerklaarst, dat door het heilige volk hier verstaan worde het Joodse Volk, het welk even zo genoemt word Hoofdst. XII. 7, en met grote rede ook dien naam draagt, om dat het zelve van den waaren God uit alle de andere volken was afgezondert tot een volk zijnes eigendoms, in eene byzondere verbondsbetrekking van Hem aangenomen, en geheel heilige wetten van God ontfangen had, volgens welke een geheel heilige Godsdienst onder het zelve was ingestelt en van de regtgeaarde leden van dit Volk in waare deugd en heiligheid betracht wierd.

Velen van dit heilige volk zoude Antiochus Epifanes verderven, wanneer Hy niet alleen hun land verwoesten en beroven, en hen om den Godsdienst met de hoogste wreedheid en geweld vervolgen en onderdrukken, maar ook velen van dit Volk ombrengen zoude of doen ombrengen. Gelyk de geschiedenis van dien tyd allerbeklagelykste bewyzen daar van uitlevert, naar het verhaal, dat wy daar van vinden in de Boeken der Makkabeen. Want voor de eerste maal uit Egipte te rug gekomen zijnde, en hooglyk verstoord op die van Jerusalem, om de bewegingen, die 'er voorgevallen waren door toedoen van Jason, die zijnen broeder Menelaus zogt te verdryven van het Hogepriesterschap, het welk Hy zelf eerst onwettig verkregen had, en Menelaus naderhand op eene listige wyze voor zig had weten te bekomen (welke bewegingen Antiochus hieldt voor eenen algemeenen opstand van het Joodse Volk tegen Hem) rukte Hy met een leger voor Jerusalem, en de stad met geweld ingekregen hebbende, liet Hy binnen den tyd van drie dagen veertig duizend inwoonders om het leven brengen, ook nam Hy 'er noch zo veel gevangen en liet ze voor slaven verkopen. Hier mede niet te vrede, drong Hy met geweld in den Tempel, en tradt in deszelfs binnenste en geheiligdste vertrekken, zelfs tot in het Heilige der Heiligen. En alles bezien hebbende, beroofde Hy het Heiligdom van alles, dat Hem aanstond, nemende daar uit den reuk-altaar, de tafel der toonbroden, de goude kandelaar, benevens verscheide andere goudene vaten, gereedschappen en geschenken, door voorgaande Koningen vereerd. Ook beroofde Hy de stad op gelyke wyze, en vertrok met dien roof naar Antiochie. En eene tweede mishandeling van gelyken aart deed Hy hen twee jaren daar na gevoelen, wanneer Hy, door de Romeinen genoodzaakt zynde om Egipte, daar Hy eenen nieuwen inval gedaan had, te verlaten, zig door eene grouwelyke boosheid vervoeren liet om den spyt, dien Hy daarover had, op de Joden te verhalen, hoewel ze Hem in geen ding beleedigt hadden. Uit Egipte door Palestina naar zyn land trek-

(*) Conf. Clar. VENEMA *Diss. ad Vatic. Dan.* p. 427.

II.B.ב.a.β.2.BB.בב.bb.αα.§§.††.*.BBB.

treklikende / zonderde Hy twee en twintig duizend man van zijn leger af en zondt ze naar Jerusalem onder het bevel van Apollonius, ontfanger der schattingen / die ingevolge van zijnen last / derwaart aangekomen zijnde / onvoorziens in de stad viel en haar sloeg met eene grote nederlage, vernielende veel volk in Israël, en Hy plonderde de stad en verbrandde dezelve met vuur en brak de huizen en muuren van dezelve rondom af. En eene burgt tegen over den Tempel gebouwd hebbende / leidde Hy daar in eene bezetting / die van tyd tot tyd uitvallen deed op de genen / die in den Tempel hunnen Godsdienst kwamen oeffenen / en derzelver onschuldig bloed aan alle zyden van het Heiligdom vergoot, het welk zy daarboven met allerhande onreinigheden bezoetelden (*). En hoe velen zijn 'er noch naderhand volgens de bevelen van dezen tyran gedoodt / wanneer Hy den Joodsen Godsdienst geheel had afgeschaft / en alle Joden wilde dwingen om naar de wyze der Heidenen te leven / als hier na noch moet gezegt worden?

**. Maar hoe trotslyk ook deze geweldrybende Godloze in dit zijn doen te werk gaan zoude / de voorzegging toont nochthans /

AAA. Dat Hy voor de magtige hand van God zoude moeten bukken en in het midden van deze bedryven eene elendige uitkomste hebben zoude / als 'er volgt vers 25. En door zyne kloekheid zo zal Hy de bedriegery doen gedyen in zyne hand; en Hy zal zig in zyn herte verheffen: en in stille ruste zal Hy 'er vele verderven en zal staan tegen den Vorst der Vorsten: doch Hy zal zonder hand verbroken worden. Welke woorden veel licht ontfangen / wanneer dezelve / gelyk de grondtaal toelaat / aldus vertaalt worden. Doch niet tegenstaande zyne kloekheid, en dat Hy de bedriegery in zyne hand doe gedyen, en zig in zyne herte verheffe, en in stille ruste velen verderven en tegen den Vorst der Vorsten staan zal, zal Hy zonder hand verbroken worden: Of anders / het welk in den zin op een zal uitkomen. Doch wanneer Hy dus kloekzinnig zyn zal——zal Hy zonder hand verbroken worden (†).

Dus worden hier wel eenige dingen uit het voorgaande 24e. vers her-

(*) Zie 1 *Makkab.* I. 21—40. 2 *Makkab.* V. 11—27. JOSEPHUS *Ant. Jud. Lib.* XII. *c.* 7. *De Bello Jud. Lib.* I. *cap.* 1. DIODORUS SICULUS *Lib.* XXXIV. *Ecl.* I. *pag.* 524.

(†) Het voorzetzel על, het welk in het begin van deze woorden voorkomt en in de volgende (met eene uitlating van het woord אשר) mede onder verstaan moet worden, ziet men dus ook elders gebruikt in de betekenis van *niettegenstaande.* Verg. *Job* X. 7. XVI. 17. XXXIV. 6 & conf. Clar. SCHULTENS *ad ista Jobi loca* & Clar. VENEMA *ad h. l. ubi supra.*

II.B.ב.a.β.2.BB.בב.bb.αα.§§ ††.**.AAA.

herhaalt. Maar het is niet alleen geene enkele herhaling / zijnde teffens gericht tot nadere ophelbering: maar die geschied ook met dat oogmerk / dat getoont worde / dat dit alles de rede zoude zijn van dezes Konings haastigen ondergang / als eene rechtvaerdige straffe van God dieswegen / gelyk de uitkomste getoont heeft.

Van zijne bedryven word hier nochmaals aangemerkt / dat Hy eene grote schranderheid / welke Hy bezitten zoude / zeer kwalyk zoude besteden tot allerlei listen en bedriegeryen / waar van Hy zig zoude bedienen / om de genen / die Hy wilde overvallen / in slaap te wiegen / en dan onverhoeds op het lyf te komen / of zijne oogmerken te gemakkelyker uit te voeren.

Maar nader word nu noch hier by gedaan / welke uitwerking de voorspoed van die listige en trouwloze aanslagen ten zynen opzigte hebben zoude / dat Hy zig in zyn herte verheffen zoude, dat is / in eenen verregaanden hoogmoed daar op trots en stout worden. Aan welken hoogmoed / die Hem zelfs vervoerde om zig Godlyke eere aan te matigen / het toe te schryven is / dat Hy de Joden en hunnen Godsdienst zo geweldiglyk mishandelt en onderdrukt heeft. Gelyk de Schryver van het twede Boek der Makkabeen dat ook aanmerkt Hoofdst. VII. 34.

En ten aanzien van den overlast / welken anderen van dezen trouwlozen zouden moeten lyden / word nader aangemerkt / dat Hy 'er velen in stille ruste zal verderven, hen op het lyf vallen en grote schade en onheilen toebrengen / daar zy / in stille gerustheid zijnde / Hem geene rede gegeeven hadden om hun eenig verdriet aan te doen / gelyk het beide met de Egiptenaren en de Joden zo geleegen is geweest. Vergelyk de voorzegging Hoofdst. XI. 24. Of men moeste deze bewording in stille gerustheid met vermaarde Mannen (a) brengen tot Antiochus zelven / zo dat die te kennen geve in stille gerustheid zynde en zig daar op verhovaerdigende (*); wanneer dit hier zoude voorkomen als een gevolg van het voorgaande. Byzonderlyk word zijne mishandeling van het heilige volk, de Joden / in derzelver hoogste snoodheid en Godloosheid hier nader beschreven en verzwaart / als te kennen gegeeven word dat Hy staan zoude tegen den Vorst der Vorsten, dat

(a) Ik mene de Hooggeleerde Heeren SCHULTENS en VENEMA.

(*) Het grondwoord, het welk eigentlyk betekent *zuiver* en *klaar zyn* en van daar *eenen helderen staat van gerustheid* zonder eenige stoornis en ook in ruime bezitting, word dus ook in eenen kwaden zin genomen van *zorgeloosheid* en *hoogmoed*, uit zulk eenen voorspoedigen staat ontstaande, *Jerem.* XXII. 21. *Ezech.* XVI. 49. XXIII. 42. Vid. Clar. SCHULTENS *Orig. Hebr. Tom.* II. c. 13 §. 18. & *seqq.*

II.B.ℶ.a.β.2.BB.ℶℶ.bb.αα.§§.†† **.AAA.

dat is tegen den Waaren en Allerhoogſten God / die een Koning der Koningen is en een Heer der Heeren (1 Tim. VI. 15) van wien alle Vorſten, Koningen en andere Leidslieden en Voorgangers der volkeren / afhangen / en aan Hem rekenschap ſchuldig zijn: tegen wien Hy zig opentlyk aankanten / zijne wetten verachten en verbreken en andere daar tegen aan geven / zijne dienaars hooglyk mishandelen / en zijnen dienſt zelven afſchaffen en vernietigen zoude / gelyk wy in het vervolg nader zien zullen / en Hy daarom ook gezegt word tegen God geſtreden te hebben 2 Makkab. VII. 19. en Hoofdſt. VII. 25. van Hem voorſpelt wierd / dat Hy laſterlyke woorden zoude ſpreken tegen den Allerhoogſten.

Dan God is wys van herte en ſterk van kracht, wie heeft zig tegen Hem verhardt en vrede gehad (Job IX. 4.)? Deze grouwelyke en God tergende bedryven zoude dan ook deze Koning moeten boeten met een elendig en ontzaglyk uiteinde doch Hy zal zonder hand verbroken worden. Midden in den loop van deze zijne euveldaden zoude Hy verbroken worden, dat is te zeggen gedoodt / en dus ten aanzien van zijn leven en regeering beide te niet gedaan worden. Vergelyk Spreuk. VI. 15. XXIX. 1. Jeſ. VIII. 15. XXVIII. 13. Ezech. XXX. 8. XXXII. 29. Alhier ſchynt in deze uitdrukking byzonder toegeſpeelt te worden op een hoorn, waar by deze Vorſt in dit gezigte vergeleeken was. Als of een hoorn van het hoofd van eenen vok gebroken en afgebroken wierd / zoude Hy gebroken worden. En wel zoude dit geſchieden zonder hand, dat is zonder toedoen van menſchelyke magt of liſt / maar onmiddelyk door de hand van God / die Hem eene ſtraffe zoude doen overkomen / waar door Hy uit het leven zoude worden wechgerukt. Die betekenis van deze uitdrukking hebben wy reeds in het voorgaande aangemerkt op Hoofdſt. II. 34. verg. 44. Geen menſch zoude dezen Koning nedervellen of op eenige andere wyze het werktuig zijn om de Godlyke wrake aan Hem uit te voeren. God zelf wilde 'er de eere van hebben / dat zijne hand dit deed.

En zulk een uiteinde heeft ook deze tyran gehad op eene allernaarſte wyze; gelyk te voren by gelegenheid reeds met een woord gemeldt is.

Door uitſporige verkwiſtingen zijne verkregene ſchatten verſpilt hebbende / vondt Hy zig genoodzaakt eenen togt naar het Ooſten te doen / om de achterſtallige ſchattingen van Perſië en andere Ooſterſe Landſchappen op te halen / om zijne ledige koffers te vullen en zig in ſtaat te ſtellen om zijne verdere aanſlagen tegen de Joden ten uitvoer te brengen. Want zijn voornemen was met zijne gansche magt naar Judea te trekken en het gansche geſlagte der Joden ten eenemaal te vernielen en hunne landen en goederen aan anderen uit te deelen. Maar toe Hy zig thans door gebrek van geld niet in ſtaat bevindende / zig vergenoegen moeſt met een gedeelte van zijn leger onder bevel van

II.B.כ.a.β.2.BB.כב.bb.αα.§§.††.**.AAA.

Lysias naar Judea te zenden / om dat onder te brengen en Judas, den Makkabeër, die reeds vele zaken gelukkiglyk had uitgevoerd / te keer te gaan / en Hem het verslaan van 's Konings troepen betaalt te zetten. Met het gezegde oogmerk van naar Persie gekomen zynde / vernam Hy dat in eene voorname stad van het landschap Elymais (*) een ongemeen ryke Tempel van Diana was: waarom Hy voornam zig met geweld daar van meester te maken en dien schat weg te roben. Maar zyn voornemen / door de ingezeetenen tydig ontdekt zynde / boden zy Hem zulk eenen dapperen tegenstand / dat Hy met schande moeste afwyken. Vervolgens trok Hy / overkropt van spyt en droefheid over dit geval / waar in Hy zo leelyk voor het hoofd gestoten was / naar Ekbatana in Medie. En hier kreeg Hy de tyding van de nederlagen van Timotheus en Nikanor zyne Veldheeren in het Joodse land. Waar op Hy / ten uitersten verbolgen / zig met allen mogelyken spoed naar huis haastte om den Joden die nederlaag der zynen betaald te zetten / ademende ondertwegen niet dan dreigementen van de uiterste vernieling. Maar terwyl Hy zig dus naar het landschap van Babylonie haastte / het welk Hy moest doortrekken om in Syrie te komen / wierd Hy door andere boden verwittigt / dat de Joden niet alleen Lysias op de vlugt geslagen hadden / maar dat ze ook hunnen Tempel te Jerusalem wederom magtig geworden waren / zyne opgeregte beelden en altaren om verre geworpen / en den vorigen Godsdienst wederom herstelt hadden. Hier door geraakte zyne woede nog meer aan het razen. Hy belastte zynen koetsier zonder ophouden voort te slaan / om zo veel eer op de plaats te zyn / daar Hy zyne wraak zoude ten uitvoer brengen / roepende / dat Hy alle de Joden onder de puinhopen van Jerusalem zoude begraben.

Doch Hy had deze woorden nauwlyks uitgesproken / als het Goddelyk oordeel Hem trof. Want Hy wierd / op het oogenblik / van eene ongeneeslyke kwaal in zyne ingewanden aangetast / die Hem felle pynen veroirzaakte / welke naar geene hulpmiddelen luisterden. In het begin vervolgde Hy zyne reize met den zelfden spoed / zynde nog even vol van wraakzugtige gedagten tegen de Joden en met eene onverzettelyke drift aangedaan om ze ten spoedigste in het werk te stellen. Eindelyk viel de wagen door het sterk ryden om / en Hy wierd tegen den grond gesmeten; waar door Hy zodanig bezeert wierd / dat Hy zig in eene draagstoel moeste laten zetten. Maar dat Hem ook ver-

(*) Dus spreke ik met den Schryver van 1 *Makkab.* VI. 1. En het is zeer waarschynelyk, dat men hier de Stad *Susan* verstaan moet. Zie de *aantek.* van J. DRIEBERGE op H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond aaneengeschakeld bladz.* 970.

II.B.ℨ.a.β.2.BB.ℨℨ.bb.*aa*.§§.††.**.AAA.

verveelende was Hy gedwongen halte te houden in eene stad Tabe, geleegen in het gebergte van Paretakene, op de grenzen van Persie en Babylonie, daar Hy zig te bed begaf, en ysselykste pynen, gepaard met hevigste wroegingen van het geweten, uitstond. Want aan de heimelyke delen van zijn lighaam brak een vuil ettergezwel door, waar uit eene talloze menigte wormen kroop, en het welk zulk eenen stank van zig gaf, dat ze voor de genen, die by Hem waren, en voor Hem zelven ondraagelyk was. En in dien staat lag Hy jammerlyk te kwynen, terwyl het verrotte vleesch Hem by stukken van het lyf afviel; tot dat Hy eindelyk den geest gaf, na slegts elf jaren geregeert te hebben.

Dus vindt men deze geschiedenis verhaalt in het eerste (a) en twede Boek der Makkabeen (b); en dezelve word ook bevestigt niet alleen door Jozefus (c) maar ook van Appianus Alexandrinus, in korte woorden het zelfde getuigende (d) als mede van Polybius, die 'er byvoegt (e), dat Hy geheel vol en bezeeten wierd, en dat men zulks toeschreef aan eenige spoken en verschynsels der Godheid, welker Tempel Hy had willen plonderen, en die zijn verstand beroert hadden. Waarschynelyk, dat de wroeging van zijn geweeten, door het herinneren van zijne eubeldaden gaande geworden, Hem de zinnen hebbe byster gemaakt, en in zijne dolle vlagen over diergelyke gezichten doen klagen.

Want dat deze allersmertelykste en doodlyke kwaal Hem overkwam als eene rechtvaerdige straffe van dien God, wiens Tempel te Jerusalem Hy ontheiligt en berooft had en tegen wiens dienaars Hy zo fel gewoedt had, heeft Hy zelf aan zijne Vrienden nadrukkelykst beleeden volgens het verhaal van Jozefus (f) en de Schryvers van het eerste (g) en twede Boek der Makkabeën. Ook merken Polybius en Appianus Alexandrinus beide dezen elendigen uitgang van Antiochus aan als eene kwaal, welker zeldsaamheid te kennen gaf, dat zy Hem als eene buitengewoone straffe van de Godheid was toegezonden: hoewel zy dan de rede daar van zoeken in zijne onderneming om den Tempel van Diana te beroven, daar die veel meer te vinden was in de daadlyke berooving van den Tempel van den Allerhoogsten (en alleen waaren) God te Jerusalem, met zo vele andere eubeldaden verzeld; gelyk Jo-

(a) *Hoofdst.* VI.
(b) *Hoofdst.* IX.
(c) *Ant. Jud. Lib.* XII. *cap.* 13.
(d) *In Syr. pag.* 131.
(e) *In Excerptis* VALESII *pag.* 144. *Edit.* GRONOVII *pag.* 1453.
(f) *l. l.*
(g) Zie 1 *Makkab.* VI. 10-14. 2 *Makkab.* IX. 11-29.

II.B.ℶ.a.β.2.BB.ℶℶ.bb.αα.§§.††.**.AAA.

Jozefus dat met rede tegen Polybius aanmerkt.

By deze voorspelling nu van het ontzaglyk uiteinde van dezen tyran

BBB. Voegt de Engel in weinige woorden eene bevestiging aangaande de tydsbepaling van de onderdrukking, welke de Godsdienst en het heilige volk van dezen Koning zouden te lyden hebben, aan den Profeet in het Gezigte bekend gemaakt, vers 26ᵃ. Het Gezigte nu, van avond en morgen, dat 'er gezegt is, is de waarheid.

Het Gezigte is hier zo veel te zeggen als dat gedeelte van het gezigte, het welk daar by gevoegt is geworden. De benaming van het geheel word hier toegepast op een gedeelte, en onder het gezigte mede begrepen het gene de Profeet by dat gezigte gehoort had, als te voren reeds is opgemerkt op vers 2. Het welk gezegt, of gesproken, is, doet 'er de Engel by, om dit stuk te onderscheiden van de andere dingen, die aan den Profeet waren vertoont geworden; en wat Hy mene, drukt Hy noch nader uit met te zeggen van avond en morgen, ziende allerklaarst op het gene voorgekomen is vers 13 en 14, daar gezegt wierd dat de onderdrukking van den Godsdienst en 't heilige volk met wegneming zelfs van het geduurige offer zoude duuren twee duizend drie honderd avond en morgens.

Dit nu zegt deze Uitlegger is de waarheid. Maar het is immers alles waarheid wat in het Gezigte vertoont is. Ja alles, wat God ooit aan zijne Profeten vertoonde, ingaf, of betuigde, is buiten twyffel zeker en waarachtig. Wy hebben dit dan aan te zien als eene byzondere verzekering, tot vertroosting van Gods volk ingericht, dat men op de zekerheid van dit stuk volkomen konde en moeste staat maken, en alzo gerust zyn, dat God aan deze verdrukking eenen bepaalden tyd gezet had, boven welken die niet zoude worden uitgerekt. Of liever hebben wy het woord waarheid hier te nemen in dien zin, dat waarheid hier niet overgestelt worde tegen onwaarheid, dwaling of twyffeling, maar tegen uitwendige beeltenissen of vertoningen, die iet anders afschetzen, als ze uiterlyk vertonen. En de zin is dan deze, dat dat gezegde aangaande die avonden en morgens, waar van de Profeet in en by het gezigte had horen spreken, niet oneigentlyk of geheimzinnig moesten verstaan worden, als of daar door een ander soort van dagen verstaan wierd, als die, die men gemeenlyk zo noemt (gelyk wel jaren door dagen in de Profezien worden uitgedrukt) maar dat men dit naar de letter en in den eigentlyken zin te verstaan had van zo vele eigentlyk zogenoemde avonden en morgens. Eene verklaring buiten twyffel van veel belang tot eene duidelyke bepaling van de ware mening dezer Godsprake omtrent dit zo gewigtige gedeelte van dezelve, en op de evengezegde wyze zeer die-

II.B.ℨ.a.β.2.BB.ℨℨ.bb.αα.

dienende tot vertroosting van Gods volk: En hoe nauwkeurig dit vervult geworden zy / zal ons blyken / wanneer wy nu met deze uitlegging van den Engel

ββ. Vergelyken de dingen / die in het Gezigte zelve aangaande dezen Koning en zyne bedryven aan den Profeet waren verbeeldt geworden / volgens het gene wy daar van vinden vers 9–15, en hier voren op zyne plaats onderscheidenlyk is voorgedragen.

Deze Koning (als nu reeds gezegt is) in het Gezigte verbeeld zynde onder de gedaante van een klein hoorn, uit een groter voortspruitende / om te tonen / hoe Hy voortkomen zoude uit den stam der Koningen van één der vier hoofdryken / vers 8 gemeld; zegt de Profeet vers 9, dat Hy gezien had / dat dit klein hoorn uitermaten groot wierd, dat is te zeggen op eene uitstekende wyze zig in de hoogte ophief / en vervolgens ook in deze zyne grootheid met veel beweeging zig vertoonde / en wel tegen het Zuiden, en tegen het Oosten en tegen het sierlyke [land.]

Dit is dan eene algemeene uitbeelding van de bedryven / door welke deze Koning zig zoude bekend maken / in zyne regeering; vertonende / hoe Hy zig dan niet alleen in eene hoogte van aanzien en gezag / als eenen Koning eigen is / zoude laten zien / maar ook grootlyks toenemen in magt / als de Engel zelde vers 26, en welke de landen zyn zouden / tegen welke Hy zyne krachten zoude in het werk stellen. Door het Zuiden word kennelyk Egipte gemeent / in welk land deze Koning (Antiochus Epifanes) tweemalen eenen inval gedaan heeft / en eenen groten en ryken buit daar uit gehaalt heeft / en het scheelde weinig / of Hy was meester geweest van het geheele Ryk / indien niet de Romeinen Hem genoodzaakt hadden de wyk te nemen / als hier na over Hoofdst. XI. breder zal gezien worden.

Door het Oosten worden hier verbeeldt de bovenlandse gewesten van Azie, die ten aanzien van het Joodse land en ook van het Koninkryk van Syrie zelve meer Oostwaart geleegen waren / als Armenie, Babylonie, Persie en diergelyke. En de historie toont ons dat Antiochus Epifanes ook in die gewesten roemruchtige dingen verrichtte / wanneer Hy eenen togt deed naar Armenie, en Artaxias Koning van dat land gevangen kreeg / als boven (a) reeds uit Appianus is aangehaalt. Ook verrichtte Hy mogelyk noch meer dingen van gewigte in dien oorlog / die niet zo duidelyk zyn aangetekent. Het sierlyke [land /] of naar de grondtaal eigentlyk het sieraad, is buiten twyffel (*) het Jood-

(a) *Bladz.* 85.

(*) Waarschynelyk zag de Profeet in het gezigte niets anders, dan dat dit hoorn in de derde plaats zig ook sterk beweegde en van zig stiet naar *het Westen.* Maar de uitlegging van den Engel verzekerde Hem ten vollen, dat dit bepaaldlyk

II.B.ב.a.β.2.BB.בב.bb.ββ.

Joodse land / het welk dien naam met grote rede draagt om de uitstekende aangenaamheid en vrugtbaarheid daar aan eigen / waar door het de meeste andere landen overtrof; behalven dat het ook verheerlykt was met dat groot voorrecht / dat de eenige waarachtige God in dat Land eene plaats had afgezondert / daar Hy op eene zinnebeeldige wyze wilde wonen en plegtiglyk gedient worden in een zigtbaar heiligdom / en zig in dit land en onder het volk van het zelve in zijne genade openbaarde zo als Hy aan geen' andere volken in die dagen deed. Een sieraad van alle landen, word dit land daarom genoemt Ezech. XX. 6, 15. verg. Ps. XLVIII. 3. En by onzen Profeet vinden wy het insgelyks in het vervolg genoemd het land des sieraads Hoofdst. XI. 16, en 41, uit welke woorden de aanvulling van het woord land in onze Overzetting alhier overgenomen is / en vers 45. de berg des heiligen sieraads.

Maar byzonderlyk wierden hier op aan den Profeet vertoont zeer grouwelyke bedryven van dit hoorn in het laatstgenoemde land en dat wel niet alleen tegen het Volk van God, maar zelfs tegen God / den Vorst van dat Volk.

Ten aanzien van het eerste zag Hy naar vers 10, dat dit hoorn groot wierd tot aan het heir des hemels, en dat het [zommigen] van dat heir, namelyk van de sterren, ter aarde nederwierp en ze vertradt.

Dat de sterren meermaals voorkomen onder de benaming van het heir des hemels, en hoe gepast deze benaming zy / is eene bekende zaak (*). En wy zien / dat het hier zelfs in het twede lid van dit vers ter verklaring wordt bygedaan / dat door het heir des hemels de sterren verstaan worden: te weten volgens de uiterlyke vertoning van het gezigte / in welk de Profeet zag / dat dit hoorn zig zodanig in de hoogte verhief / dat het zig zelfs verhief tot aan den hemel, die zijne sterren met eenen helderen glans vertoonde / en tegen dien geweldig aanstotende / eenige van de sterren deed nedervallen, die het naderhand vertrapte byna op gelyke wyze / als wy lezen Openb. XII. 4, dat de draak met zynen steert het derde deel der sterren des hemels trok en op de aarde wierp. Ten aanzien der geheimzinnige beduidenis is het klaar / dat hier gezien wordt op de geweldenaryen van Antiochus Epifanes tegen het Volk van God / namelyk de Joden. En door de sterren konnen aldus in het gemeen verstaan worden de helpers van

zag op het Joodse land. En op dien grond beschryft Hy dan dit derde gewest, tegen welk dit hoorn groot wierd, met dien naam van het *sierlyke land*, naar het gene Hem te kennen gegeeven was, de mening van de vertoning te zyn.

(*) Verg. *I. Deel*, *bladz.* 427.

II.B.ב.a.β.2.BB.בב.bb.ββ.

van den waaren Godsdienst / staande onder de byzondere bestiering van God / niet alleen in zijne voorzienigheid / maar ook door zijn woord en Geest / even gelyk de sterren van Gods onmiddelyke regeering alleen afhangen / en daar by bestraald met het licht der heilige waarheid / het welk ook eene uitschitterende heiligheid vordert en voortbrengt in de genen / die daaraan gehoorzaam zijn / en onder elkanderen verschillende in verscheide trappen van kennis / heiligheid en andere gaven / gelyk de sterren de eene de andere in grootte en glans te boven gaan. Doch liever / en meer overeenkomende met het gebruik van dit zinnebeeld in des Heeren woord / verstaan wy door de sterren bepaaldlyk de Leraars en Voorgangers van Gods Volk / de Priesters / Leviten en andere voortreffelyke Leraars en uitmuntende voorbeelden van Godvrucht / die / even als de sterren des hemels / boven het volk door hunnen rang en hoedanigheden verheven zijnde en uitmuntende / in hunne kennis en deugd eenen schitterenden glans vertoonden / het volk door hun onderwys verlichtten / en groten invloed hadden op het zelve om dat tot den waaren Godsdienst aan te zetten / daar in te doen toenemen en te bevestigen: hoewel ook onderling verschillende in rang en grootheid van gezag / en zo ook in hunne gaven. Zo word het zinnebeeld van de sterren dikwils gebruikt om af te malen de Bestierders van een volk / zo in den burgerlyken als kerkelyken staat / het welk by de Joden veeltyds in dezelfde personen vereenigt was. Zie Jes. XXIV. 21. XXXIV. 4. Hagg. II. 7. Openb. VI. 13. XII. 1. En het nederwerpen en vertreden van zommige van deze sterren geeft dan te kennen / dat deze tyran velen van die Voorgangers des Volks niet alleen van hunne waerdigheid beroven en allen hunnen dienst opschorten en ten onbruik maken / maar hen ook op allerlei wyze mishandelen en zelfs van het leven beroven zoude. Eene zaak / van welke de geschiedenis van de verdrukking der Joodse Kerke door Antiochus Epifanes allerklaarste bewyzen en merkwaerdige voorbeelden opgeeft. Gelyk wy zulks nader zien zullen op Hoofdst. XI. 32, daar met naakte woorden gezegt word En de Leraars des volks zullen 'er vele onderwyzen, en zy zullen vallen door het zweerd en door vlamme, door gevangenis en door beroving, vele dagen. Ondertusschen word van het volk Gods zelve hier by geenzins uitgesloten of verzweegen. Maar in tegendeel / als 'er gezegt word / dat dit hoorn zig stond groot te maken tot aan het heir des hemels, wordt daar mede aangeduidt / dat eerst wel het heilige volk in het land des sieraads van dit verwoede hoorn veel te lyden zoude hebben / maar dat ook de Leraars en Voorgangers van dit Volk de hevige vervolging van dit hoorn zouden ondervinden / en het zelve zig in zijne stoute en hoogmoedige bedryven zo verre toegeven / dat het behalven het Volk ook deze hoofden en Voorgangers van het zelve aldus aanvallen en mishandelen zoude / zonder eenige acht te slaan

 op

II.B.ℨ.a.β.2.BB.ℨℨ.bb.ββ.

op hunne waerdigheid en deugd. Alzo zoude deze geweldenaar vele van het heilige volk verderven / als de Engel zeide vers 24; maar ook de genen / die als de sterren-hemel van dit Volk uitmaakten / zouden byzonderlyk zijner hevigheid ten doel moeten staan.

Dan hier mede vergenoegde zig dit hoorn niet in zijne woede. Zelfs tegen den Allerhoogsten, den Heer en Koning van zijn volk / kantte het zig aan / en toonde zulks in de allergrouwelykste bedryven zo tegen zijnen plegtigen dienst in zijnen heiligen Tempel, als ook tegen de geheele wet door Hem aan zijn volk gegeeven.

Ja, dat verder gaat en allerschrikkelykst is (zegt de Profeet vers 11.) het maakte zig groot of liever het maakte het groot in zijn bedryf / tegen den Vorst dies heirs, dat is van dat heir, dat te voren vers 10. genoemt was / te weten het heir des hemels, namelyk de sterren, van welke God de Opperheer en Oppergebieder is / dezelve als by name uitleidende en bestierende (naar Jes. XL. 26. en andere plaatzen) en dat zelfde gezag ook had over de genen / die onder dit zinnebeeld alhier verstaan worden / de Leraars en Voorgangers namelyk van het Joodse volk / die Hem alleen voor hunnen Opperheer en Koning erkenden / en in alles van zijnen wille en van zijne bestiering en hulpe afhingen. Welk laatste hier mede van ter zyden ook niet duisterlyk word te kennen gegeeven. Tot zulk eene boosheid en Godloosheid zoude de dwingeland / dien dit hoorn verbeeldt / uitspatten / dat Hy zig niet ontzien zoude zig zelven met de hoogste trotsheid en stoutheid opentlyk te verzetten tegen den Allerhoogsten en alleen waaren God / die / gelyk Hy de God des hemels is en over de flonkerende gesternten van den zelven het gebied voert / zo ook de Opper-Heer en bestierder is van zijn Volk en deszelfs Voorgangeren op deze aarde. Dezen zoude Hy niet konnen nederwerpen of nedervellen / gelyk Hy eenigen van het heir des hemels doen zoude. Maar Hy zoude nochthans bestaan zig tegen Hem aan te kanten zo verre Hy kon / door hoogste beledigingen en den uitersten hoon.

En wel zien wy vervolgens nader beschreven de woede van dit hoorn, voor eerst tegen den plegtigen dienst des Allerhoogsten in zijnen heiligen Tempel, welken het geheel opschortte / ja afschafte en volstrektlyk belette / naar vers 11[b]. 12[a].

Van dat zelfde hoorn zegt de Profeet / dat Hy verder zag of vernam / dat van het zelve het geduurig [offer] wierd wechgenomen. Het geduurig offer is het dagelyks morgen en avond offer / het welk God uitdrukkelyk bevolen had / dat geduuriglyk / zonder eenig onderlaten / elken dag zoude worden opgeoffert volgens de wet / die wy daar van vinden Exod. XXIX. 38–43. Num. XXXVIII. 3–9; en het zelve komt daarom ook meermaals voor onder die benaming van het geduurige of het geduurige offer, (gelyk dit woord alhier kennelyk daar onder

ver-

II.B.ב.a β.2.BB.בב.bb.ββ.

verstaan en met recht daarom ook van onze Overzetters aangevult word) als te zien is Num. XXVIII. 10, 15, 23. en elders. Doch onder dit byzondere soort worden dan ook alle de andere offerhanden alhier mede begrepen, benevens alle die andere zaken, als de aanrichting der lampen en der toonbroden en diergelyke, die mede naar het Godlyk bevel geduuriglyk moesten worden waargenomen.

Het dagelyks morgen en avond-offer was om zo te spreken de grondslag van den geheelen offer-dienst, aangezien het een dagelyks offer was voor en van wegen het geheele volk, by welk de overige als wierden toegevoegt, het zy om in zeer plegtige gelegenheden dit gestadig offer te vergroten, het zy als gaven en offerhanden van byzondere personen onder het volk. En de afschaffing van dit offer sloeg dan ook den geheelen overigen offer-dienst den bodem in. Dit offer nu, hoe zeer God ook gewilt hadde, dat het een geduurig offer wezen zoude, wierd van het zelve wechgenomen, dat is dat hoorn deed dit ophouden. Of ook konnen de woorden van den grondtext aldus verstaan worden het wierd weechgenomen (of volgens de eigenlyke lezing van den grondtext het (hoorn) nam het wech, van voor Hem, te weten den Vorst dies heirs. Van voor zyn aangezigte wierd dit wechgenomen; zo dat het niet meer voor Hem en tot zyner eere mogte worden opgeoffert.

Het is eene zeer klare uitbeelding van het Godloos bedryf van Antiochus Epifanes, die na dat Apollonius op zyn bevel te Jerusalem gekomen was en eene grote slachting van menschen in Judea aangerecht en alles in grote beroering gebragt had, door de hand zyner boden brieven zondt aan Jerusalem en aan de steden van Juda, dat ze wandelen zouden na de vreemde wetten des lands, en dat ze zouden de brandofferen, de offerhande (het spys-offer) en het drank-offer uit het Heiligdom weeren. Gelyk de Geschiedschryver duidelyk verhaalt 1 Makkab. I. 47, 48; en Jozefus (a) getuigt het zelfde, zeggende, dat Antiochus den dienst van den waaren God hebbe afgeschaft en den dagelyksen Godsdienst doen stil staan.

Een verder Gevolg hier van was, de woning zynes heiligdoms, dat is de Tempel (verg. Jer. XVII. 12. LI. 51. Ezech. V. 11. VIII. 6. Dan. IX. 17. 1 Kon. VIII. 12, 13.) wierd neder geworpen, niet zo dat dezelve geheel verwoest en afgebroken wierd, maar in eene volkomene verachting van den zelven geheel ten onbruik wierd gemaakt, aangezien vervolgens ook alle feestdagen en daar aan eigene plegtigheden een einde namen, en de tyran met geweld alle waarneming van den Godsdienst in den zelven belettede. Zo wierd dit heilig-

(a) *Ant. Jud. Lib.* XII. *c.* 7. *De Bello Jud. Lib.* I. *c.* 1.

II.B.ב.a.β.2.BB.בב.bb.ββ.

ligdom neder- en wech-geworpen, gelyk wanneer men eene uitgeroeide wynstok / een dood lighaam / of een verachtelyk vat ter aarde nederwerpt. Verg. ten aanzien der spreekwyze Jerem. XIV. 21. Klaagl. II. 1. enz.

Nadrukkelyk vertoont het ons de zo even aangehaalde Schryver van het I. Boek der Makkabeen, zeggende dat Antiochus, gelyk hy den offer-dienst deed stil staan / alzo ook bevel gaf / dat ze de Sabbathen en feest dagen zouden ontheiligen, en dat ze zouden het Heiligdom en de heilige plaatzen ontreinigen, dat ze altaren, bosschen en afgodenhuizen zouden bouwen en verkens en andere onreine beesten slachten: en dat het heiligdom aldus vertreden en ontheiligt geworden was. Zie 1 Makkab. I. 49, 50, 51. III. 45, 51. Ja om dit heiligdom geheel te ontheiligen deed Hy verkens op den altaar slachten en met het sop van het vleesch derzelver den Tempel besprengen, zynde de uiterste smaad en verachting van den Godsdienst / die den Joden kon worden aangedaan. Gelyk men dit aangeteekend vindt by Jozefus (a); en genoegzaam het zelfde verhaalt Diodorus Siculus (b), 'er by voegende / dat Antiochus met het sop van het verkens-vleesch het wetboek hebbe doen besprengen. En vervolgens wierden in de voorhoven des Tempels allerlei onreinigheden bedreven door de Syrise bezetting: zo dat de Tempel vervult wierd met overdadigheid en brasseryen der Heidenen, die met de hoeren aldaar in luiheid leefden en in de heilige gaanderyen zig vermengden met de vrouwen, en daar boven daar in bragten dingen, die niet betaamden, naar het verhaal van den Schryver van het II. Boek der Makkabeen VI. 4.

Noch word hier by gedaan in het begin van vers 12. en het heir wierd in den afval overgegeeven tegen het geduurig offer. Welke woorden eenigzins duister zyn / en daarom ook onderhevig aan vele verschillende uitleggingen / als by Geierus en ook in onze kantteekening gezien kan worden. Eenvoudigst evenwel en eigenaartigst schynt het te zyn / dat het woord heir hier opgevat worde in den zelfden zin / waar in dat even te voren voorkomt / daar 'er door beduidt wierd het heir des hemels / en in eenen oneigentlyken zin de Voorgangers van het Joodse volk. En dan zal de gevoegelykste opvatting dezer woorden deze zyn / dat de zin zy en, of want, het heir zal met het geduurig offer overgegeeven worden om des afvals, of om der ongeregtigheid, wille: overgegeeven namelyk in de hand en magt dezes vyands / en van wegen den afval of de overtreding, de ongeregtigheid / boosheid en wederstreving van het Joodse volk in dien tyd / wegens welke de Heere God het volk rechtvaardiglyk zal beroven van de

(a) *Ant. Jud. Lib.* XIII. *c.* 16.
(b) *Lib.* XXXIV. *Ecl.* 1.

II.B.ב.a.β.2.BB.בב.bb.ββ.

de voorrechten van den Godsdienst / welke het zelve onheiligtyk behandelt heeft / ja sommigen zelfs door eenen opentlyken afval daar van versmaadt hebben / en dan ook de getrouwe Voorgangers in dit oordeel eene zware beproeving zullen ondergaan. Zo word het woord נתן overgeeven voor eene overgeving in de hand en magt eenes vyands ook genomen Pf. XXVII. 12. Jerem. XV. 4. XXX. 16. XXXIV. 18. Hof. XI. 18. Mich. V. 2. En vers 13. zegt de Engel met dit zelfde woord / dat zo het heiligdom als het heir ter vertreding zoude worden overgegeeven. Het voorbeken על, van de Onzen hier tegen vertaald / heeft ook de betekenis van eene zamenvoeging / die wy door het woordeken met uitdrukken Exod. XXXV. 22. Pred. XII. 14. Ezech. XVI. 37. Hof. X. 14. Amos III. 15. En het voorzetsel ב, in overgezet / beduidt ook wel van wegen, als Pf. V. 11. IX. 4. LXVI. 3. Spreuk. XXVIII. 2. Klaagl. II. 11. Ezech. XX. 26. XXXVI. 20.

En wy konnen dan dit gezegde in zyn geheel genomen aanmerken als eene tusschenreden / in welke de Profeet / in het beschryven van dit stuk van het gezigte bezig zynde / tusschen beiden aanmerkt / welke de rede zoude zyn / dat dit hoorn zulke grote dingen tegen het Volk en den dienst van God zoude uitvoeren / te weten volgens eene heilige en rechtvaerdige toelating van God om de zonden des Volks. Welke rede hier van Hem ook was te kennen gegeeven in de Uitlegging van den Engel / die vervolgens van Hem beschreven word: en mogelyk was Hem dit ook in het gezigte zelve op de eene of andere wyze / die Hy niet uitdrukt / te verstaan gegeeven.

Maar ook by deze staking van den Openbaren Godsdienst in den Tempel wilde het dit boosaardig hoorn niet laten / maar trachtte ook de geheele wet, van God / aan zyn volk gegeeven / te vernietigen en het wierp de waarheid ter aarde neder en deed het, en het gelukte wel, vers 12b.

De waarheid betekent hier eensdeels de wet, behelzende de waare leere van den Godsdienst en het waarachtig voorschrift van Gods wille / gelyk die ook zo genoemt word Hoofdst. IX. 13. Pf. XXV. 5. LXXXVI. 11. verg. CXIX. 142, 151. Mal. II. 6. en anderdeels de geheele waare Godsdienst, van God aan zyn Volk bevolen / die ook de waarheid genoemt word / daar een valsche Godsdienst den naam draagt van leugen en iedelheid. Zie Zach. VIII. 3. Jef. XLIV. 20. Hab. II. 18. Amos II. 4.

Deze wierp dit hoorn ter aarde neder, Hy verdoot dezelve met de uiterste versmading / Hy gedoogde niet / dat die in eenigen opzigte zoude stand grypen / en trachtte beide de wet en den Godsdienst geheel te vernietigen. Eigentlyk staat 'er in den toekomenden tyd en het zal de waarheid ter aarde neder werpen. En het is zeker opmerkelyk / dat de Profeet dus alhier en in de even voorgaan-

gaande woorden in den toekomenden tyd spreekt, daar Hy tot dus verre in de beschryving van de dingen, die Hy gezien had, gestadig den voorledenen tyd gebruikt had, en zo ook onmiddelyk hierop wederom doet in de laatste woorden van dit vers. Dit bevestigt my zeer in die gedagte, dat het eerste en grootste gedeelte van dit vers moet worden aangezien als eene tusschenreden van den Profeet, onder welke van ook noch deze woorden en het zal de waarheid ter neder werpen zeer gevoegelyk konnen begrepen worden in dier voegen, dat de Profeet in het eerste deel van deze tusschenreden hebbende aangemerkt om welke rede het heir met het geduurig offer in de hand des vyands zoude overgegeeven worden als ter opheldering van vers 10 en 11^{a}, 'er nu ten tweden by voege op wat wyze volgens vers 11^{b}. het heiligdom door dezen tyran neder geworpen zoude worden, te weten zo dat Hy de geheele Godlyke lere der wet en den geheelen Godsdienst smaadlyk verachten zoude en trachten ganschlyk te vernietigen. Een soort van verklaring word dus hier in de beschryving van het gezigte ingevoegt, gelyk men dat ook vindt Zach. II. 2. verg. Dan. IV.

En wat dan aangaat de laatste woorden van dit vers en hy of het (hoorn) deed het en het gelukte wel, dat is hy deed het zo dat het wel gelukte, het was voorspoedig in zijn bedryf, dit hebben wy dan aan te zien als een besluit in het algemeen behorende tot all' het gene in het voorgaande gezegt was nopens de bedryven van dit hoorn, waar van hier noch word by gedaan dat het dit hoorn, of den Godlozen Koning, daar door verbeeld, gelukte zijnen moedwille in dezen onverhinderd te bedryven, aangezien 'er niemand was, die zig in staat bevond om Hem zulks te beletten, en velen van het volk in tegendeel tot den afval genegen waren, of zeer gemaklyk zig daar toe lieten bewegen, en dus zelfs toestemming gaven aan dezes Konings Godloze bedryven, welke de Heere, als gezegt is, rechtvaerdiglyk voor dien tyd toeliet.

Dus wierp ook Antiochus Epifanes als hier voorzegt word de waarheid ter neder, wanneer Hy niet alleen den openbaren Godsdienst volgens de wet in den Tempel geheel en al deed stil staan, maar ook daar boven alle andere onderhouding en alle uitwendige tekenen van den Joodsen Godsdienst, als voornaamlyk de besnydenis, op straffe des doods ten eenemaal verboodt, en het volk op allerhande wyze tot den afval en het plegen van den valschen Godsdienst der Heidenen drong en dwong, en de genen, die aan de wet van hunnen God getrouwlyk vasthielden, op het allerwreedste mishandelde en ombragt, als te zien is in het voorbeeld van den Vromen Schriftgeleerden Eleazar, en de Moeder met hare zeven zonen, waar van wy lezen 2 Makkab. VI en VII. Ja zelfs liet Hy alle de afschriften der wet, die by de Joden gevonden wierden, neerstiglyk opzoeken en verbranden, of im-

II.B.ℨ.a.β.2.BB.ℨℨ.bb.ββ.

immers op eene smadelyke wyze ontheiligen en door den Joden ten onbruik maken. En in de plaatze van den waaren Godsdienst voerde Hy in den Tempel des HEEREN den valschen Heidensen Godsdienst in / doende op den altaar een beeld van den Heidensen Afgod / Jupiter Olympius, oprechten / als op Hoofdst. XI. nader gezegt zal worden. Geheel nadrukkelyk en aandoenlyk is het verhaal / het welk de Schryver van het I. Boek der Makkabeen hier van doet Hoofdst. I. 50–58. verg. II. 15, 16, 25. III. 48. 2 Makkab. VI. 1–12, waar mede ook dat van Jozefus overeenkomt (a) / die zelfs een byzonder Boek geschreven heeft over de getrouwe martelaars van dezen tyd (b).

Dan niet alleen was dit alles in het gezigte aan den Profeet vertoont en Hem daar in afgeschetst / hoe deze Koning het volk van God in zijnen Godsdienst en om den zelven onderdrukken zoude; maar Hy had ook daar by gehoort een bericht hoe lang het met deze onderdrukking duuren zoude: het welk Hem was bekend gemaakt in een antwoord / door eenen Engel gegeeven aan eenen anderen Engel / op de vrage / welke deze dies aangaande gedaan had / volgens het gene wy zagen vers 13 en 14. Welk stuk in zijne overige deelen reeds zijnde toegelicht / ons nu alleen wat nader staat te letten op den inhoud van die vrage, en voornaamlyk van het antwoord, daarop gegeeven.

De vrage was deze vers 13b. Tot hoe lang zal dat gezigte van het geduurig [offer] en [van] den verwoestenden afval zyn, dat zo het heiligdom als het heir [ter] vertreding zal overgegeeven worden? Het gezigte betekent hier wederom de zaak in het gezigte vertoond / even als wy aanmerkten op vers 26. En gelyk het klaar is / dat ten aanzien van het geduurig [offer] hier gedoelt word op de vers 11. voorspelde wechneming daar van; zo schynt de uitdrukking de verwoestende afval hier te betekenen de verwoesting aanrechtende ongerechtigheid van dien tyran / die den Godsdienst en de getrouwe Voorgangers en belyders van den Godsdienst op de te voren gezegde wyze verwoesten zoude; het woord פשע, wederom door afval van de Onzen overgezet als vers 12, hier dan genomen zijnde in de betekenis van boosheid of ongerechtigheid in het gemeen / gelyk het ook wel meer zo voorkomt en met nadruk van eene opzetlyke boosheid en kwaadwillige beledeging gebruikt word / als te zien is Gen. XXXI. 36. L. 17. Job XXXI. 33. XXXIV. 6. Spreuk. XIX. 1. Amos I. 3, 6, 9, 11. 13. II. 1. enz. (*). En dit laatste woord dan nader verklaart en uitgebreidt

(a) *Ant. Jud. Lib.* XII. *c.* 7. *De Bello Jud. Lib.* I. *c.* 1.
(b) Ik meene zyn boek *van de Makkabeen.*
(*) Vele Uitleggers verstaan deze uitdrukking van den *afval* van velen van het

II.B.ב.a.β.2.BB.בב.bb.ββ.

breidt als 'er bygedaan word / dat zo het heiligdom, als het heir', [ter] vertreding zal overgegeeven worden, of vertreden gestelt worden, dat is op alle wyze gehoond / verworpen en mishandelt. Daar in zoude die Godloze dwingeland eene verwoesting aanrechtende boosheid plegen / dat zo het heiligdom, de Tempel als het heir, de voorgangers zelfs van het Volk van God (in het gezigte door het heir des hemels verbeeld) tot vertreding zouden gestelt worden. Over het eene en het andere was de vrage tot hoe lang dit zyn zoude, dat is hoe lang dit duuren zoude volgens de Godlyke toelating en de bepaling van zijnen raad hier omtrent.

Op deze vrage word vers 14. dit zeer merkwaerdig antwoord gegeeven: Tot twee duizend en drie honderd avonds, morgens: dan zal het heiligdom gerechtvaerdigt worden, dat is te zeggen van allen overlast / onteering en verontreiniging geheel ontslagen / en in zijn recht en wettig gebruik herstelt worden. Welke betekenis van het woord rechtvaerdigen hier ter plaatze alzins overeenstemt met deszelfs gewone en eigentlyke beduidenis / naar welke het te kennen geeft eene rechtelyke vrysprake / die iemand vry stelt van beschuldiging en overlast / en de toewyzing van het recht / dat iemand heeft.

Dus zien wy hier zeer nauwkeurig bepaalt den netten tyd van 2300 avonds, morgens, die 'er verlopen zouden tusschen de ophouding van het geduurig offer en de daar mede gepaarde verwoesting van den geheelen Tempeldienst / en de herstelling van dien dienst in dat heiligdom. Het eerste is ten klaarsten / als het beginstek van deze rekening / uitgedrukt in de even voorgaande woorden vers 13b. Het tweede word / als het eindstek / niet minder duidelyk hier aangeweezen / als gezegt word dat van het heiligdom gerechtvaerdigt stond te worden.

Wanneer wy nu hier genoemd zien 2300 avonds, morgens, zoude men in den eersten opslag gereedlyk denken / dat daar door verstaan wierden zo vele dagen / aangezien elke dag uit morgen en avond bestaat; en deze 2300 dagen zouden dan uitmaken 6 jaren, en ruim 4 maanden. Maar dit is in geenen dele overeen te brengen met de geschiedenis (*) van de vervulling / in de Boeken der Makkabeen vervat /

het Joodse Volk, wegens welke dit *verwoestend* oordeel over hen komen zoude. Doch alhier dient aangemerkt te worden dat deze *verwoestende afval* gelyktydig gestelt word met de *wechneming des geduurigen offers*; daar de afval, om welken dit oordeel aan het Volk overkwam, het oordeel of de straffe zelve is voorgegaan, als de zaak zelve en de Geschiedenis uitwyst.

(*) De Uitleggers, die dit trachten goed te maken, en de rekening van dezen tyd beginnen van het 143e. jaar der *Seleukiden*, wanneer *Antiochus Epifanes* eenen inval deed in Judea en den Tempel beroofde (gelyk GEIERUS *in h. l.*

II.B.ג.a.β.2.BB.גג.bb ββ.

dat / en het strydt ook al te zeer met de te voren opgegeevene tydsbepaling Hoofdst. VII. 25, mede brengende dat de onderdrukking van de Heiligen en den Godsdienst door dien geweldenaar / die hier ook bedoelt word / slegts duuren zoude eenen tyd, en tyden, en een gedeelte eenes tyds, dat is drie jaren en een half. En dit niet alleen. Maar wanneer wy op de uitdrukkingen / die hier voorkomen / en den styl der Hebreeuwse tale wat nader acht geven / zullen wy ook klaarlyk bemerken / dat het ook de mening der voorzegginge niet zy / dat hier 2300 dagen zouden betekent worden. Want het is nog in de taal der heilige Schriften / nog in eenige andere / gebruikelyk / dat 'er gezegt worde twee of meer avonden en morgens om twee of meer dagen uit te drukken. En indien dit de mening was / zo moeste naar den aart en eigenschap der Hebreeuwsche tale het getal van 2300 by het woord morgens wederom herhaalt zijn op deze wyze twee duizend drie honderd avonds en twee duizend drie honderd morgens, om te kennen te geven dat het getal van twee duizend en drie honderd op ieder woord van avond en morgen moete worden toegepast. Zo zeggen de Hebreen anderhalf elle hoog en anderhalf elle breed, de lengte twintig ellen en de breedte twintig ellen en diergelyke meer. Zie Exod. XXV. 10. XXVII. 1. 1 Kon. VI. 20. VII. 27. Maar wy zien hier in tegendeel dit getal maar éénmaal uitgedrukt by de twee woorden avonds en morgens, en dat betekent volgens den aart der tale / dat die avonden en morgens tot malkander genomen moeten worden / en het geheele getal / dat die uitgedrukte tyden / deels avonden, deels morgens, uitmaken zouden / te zamen genomen zijn zoude 2300. Gelyk zo elders als 'er gezegt word ses rieten uit zyne zyden, dat is uit elke zyde drie en zamen ses Exod. XXXVII. 1, 3, 18. en vier goudene ringen aan de vier hoeken maar eens vier uitmaken / Exod. XXV. 12, 26. XXXVIII. 5.

Wy moeten dan deze uitdrukking twee duizend drie honderd avonds, morgens, noodzakelyk in eenen anderen zin opvatten / en 'er door verstaan niet twee duizend en drie honderd morgenstonden en even zo vele avond-

b. l. JUNGMANNUS *in Dan. Refer. Lib.* I. *Sect.* II. *cap.* 17, onze Geleerde *kanttekenaars* en meer anderen doen) schynen niet genoeg gelet te hebben, dat het *beginsel* van dezen tyd zo duidelyk gestelt word *in de opschorting van het geduurig offer.* Waar van zeer veel verschilt het gene door *Antiochus Epifanes* in eigener persoon te voren geschied is, die wel eenen vyandlyken inval in Judea gedaan en den Tempel grootlyks berooft heeft, maar echter den Godsdienst niet verhindert nog den Joden ter dier tyd eenige vervolging om den Godsdienst aangedaan heeft, het welk eerst *twee jaren* daar na geschied is, wanneer Hy *Apollonius* naar Jerusalem gezonden had, als blykt uit 1 *Makkab.* I. *vers* 21–30. *ingest.*

II.B.ג.a.β.2.BB.גג.bb.ββ.

avondstonden, te zamen zo vele dagen uitmakende / maar 2300 dagelykse offerhanden / de helft avond, de helft morgen-offerhanden: die dan te zamen alleen maar uitmaken 1150 dagen, aangezien 'er alle dagen twee zulke offerhanden geoffert wierden het eene des morgens en het andere des avonds; en gebragt zynde tot jaren / zullen deze 1150 dagen slegts uitmaken 3 jaren, 2 maanden en 25 dagen, indien men rekent op jaren van 365 dagen, en wanneer men rekent op jaren van 360 dagen, in ieder maand 30 dagen hebbende / noch 15 dagen minder / dat is 3 jaren, 2 maanden en 10 dagen; welk verschil van klein belang zynde / het hier niet nodig is omtrent het soort van jaren / in deze Profezie bedoeld / dieper onderzoek te doen / waar toe over het volgende Hoofdstuk nadere gelegenheid zal voorkomen.

Deze opvatting / die men aanstonds ziet deze tydsbepaling in veel meerdere overeenkomste te zetten met die van Hoofdst. VII. 25, geeft ook de zamenhang dezer voorzegginge / wel ingezien zynde / ten duidelykste aan de hand. Want naardien 'er gevraagt was / hoe lang het gezigte van het geduurig offer zoude zyn / en de Wet aangaande dat offer mede brengt / dat het elken avond en morgen moet worden opgeoffert; is het zeer klaar te zien / dat in het antwoord onder de benaming van avond, morgen, even dat zelfde geduurig offer bedoelt worde / zo dat dit nu alleenlyk nader onderscheiden worde naar de twee tyden des daags waarop het geoffert moeste worden. Ja op die vrage hoe lang zal het gezigte van het geduurig offer zyn? kon waarlyk niet netter geantwoordt worden als het zal tot 2300 avonden en morgens zyn om te betekenen / dat 'er een stilstand van 2300 offerhanden wezen zal. En hier in worden wy noch zo veel te meer bevestigt / als wy gadeslaan / dat in de plaatze dat vers 13. gesproken was van het gezigte aangaande het geduurige offer, vers 26. gezegt word het gezigte van avond en morgen, zo dat dit voor één en het zelfde genomen worde. Ook ontdekt zig dan klaarlyk de gepaste rede / waarom hier eerst van den avond en dan van den morgen gesproken word / daar in den natuurlyken dag de morgen voor den avond gaat. Dit geschied dan daarom / dat alle de heilige dagen en plegtigheden der Joden volgens de wet van Mozes haar begin namen met den avond, naar alle waarschynelykheid ter gedagtenis van den Paasch-nacht in Egipte / in welken het Volk uit dat land is uitgegaan. Verg. Levit. XXIII. 32. Om die rede meldt ook David eerst van den avond, als hy spreekt van zyne Godsdienstige verrigtingen en zyne dagelykse bedestonden Ps. LV. 18, daar anders in gemeene en burgerlyke zaken ook by de Joden de morgenstond voor het begin van den dag gerekent wierd / en die daarom eerst genoemt word Ps. LXV. 9. *

En

(*) De hier boven gegeevene uitlegging van deze tydsbepaling, die ook van den

II.B.ב a.β.2.BB.בב.bb.ββ.

En wat van aangaat de overeenkomste van deze tydsbepaling in de voorzegging met de uitkomste / en de vergelyking van dezelve met die van Hoofdst. VII. 25; doet het zig klaar genoeg op / dat het eene met het andere zeer wel zy overeen te brengen / offchoon de overgeblevene Geschiedenis alles niet zo onderscheidenlyk melde / als wel vereischt wierd om dit ten nauwkeurigsten aan te wyzen. Op de genoemde plaats Hoofdst. VII. 25. is getoont / dat de Afgodsdienst in den Tempel / begonnen met den 25en. der maand Kasleu in het 145e. jaar der Seleukiden, en geëindigd op den zelfden dag der zelfde maand in het 148e. jaar / juist drie jaren geduurt hebbe. Maar alhier word bepaaldlyk gesproken niet van het begin van den Afgodsdienst of de opregting van het Afgods-beeld in den Tempel / maar van het ophouden van het geduurig offer. Nu is het zeer gemakkelyk te begrypen / dat de opschorting van het geduurig offer wel twee maanden en eenige dagen eerder haar begin kan genomen hebben eer de Afgodsdienst in den Tempel wierd ingevoert met het opregten van het beeld van Jupiter Olympius op den altaar. Het eerste is naar alle waarschynlykheid aanstonds geschied wanneer men de beveelen des Konings ontfangen had / die zulks belastten te doen. Maar het tweede vereischte / dat daar toe zulk een Afgods-beeld gemaakt en mogelyk van elders gehaalt wierd / en buiten dat diende ook daar toe eenige toestel gemaakt te worden / die noch wel door eenige bygelovigheden van de Afgods-Priesters vermeerdert kan geworden zyn. Ook geeft de Schryver van het I. Boek der Makkabeen niet duister te kennen / dat 'er na het ontfangen van des Konings beveelen en de opschorting van den offerdienst ingevolge van dezelve eenigen tyd verlopen zy / eer de grouwel der verwoestinge op den altaar wierd opgeregt / waar van Hy den netten dag bepaaldlyk aantekent / na dat Hy reeds gezegt had / wat uitwerking de beveelen des Konings ten aanzien der andere zaken gehad hebben. Zie 1 Makkab. I. 47–59. En uit den zamenhang van het verhaal van den zelfden Schryver vers 30–47. doet het zig noch immers zo klaar op / dat de bestryding van het heilige Volk door Apollonius, straks met zyne komste te Jerusalem begonnen / eenigen tyd voorgegaan zy eer dat 'er beveelen van den

den Hooggeleerden Heer VENEMA *Diss. ad Vatic. Dan. pag.* 447–453. goedgekeurt en bondiglyk bevestigt word, is reeds door verscheide Geleerde Mannen geoppert en aangedrongen. Zyn Hoog-Eerw. wyst ons naar C. BERTRAMUS *in Lucubrat. Franktall. cap.* 4. en CH. HELVICUS *in vindic. locorum Script. S.* welke ik geene gelegenheid gehad heb te konnen nazien, gelyk ik wel gewenscht had. By dezen konnen noch gevoegt worden GLASSIUS *Philol. S. Lib.* I. *tract.* 2. *Sect.* 2. *pag.* 140. B. BEKKER *Uitlegg. bladz.* 476. en JURIEU *Accomplissement des Propheties Tom.* I. *pag.* 321, 322.

II.B.ב.a.β.2.BB.בב.bb.ββ.

den Koning kwamen om den Godsdienst in den Tempel geheel op te schorten. Want offchoon Apollonius velen van het volk gedoodt / en anderen verstrooit hebbende / en eene grote onderdrukking in Jerusalem aanrechtende / daar door ook veroirzaakte / dat de heilige dienst in den Tempel wegens die verwarring en ontsteltenis niet konde waargenomen worden; word het echter wel duidelyk afzonderlyk aangeteekent / dat daar na zulke bevelen van den Koning kwamen / die eene geheele opschorting van den Godsdienst mede bragten. En zo is het alzins redelyk te denken / dat het eerste / waar mede de bestryding der heiligen begonnen is / wel drie maanden en eenige dagen eerder geschied is als het laatste: zo dat de opschorting van het geduurig offer slegts geduurt hebbe drie jaren, twee maanden en eenige dagen als hier voorzegt word / daar de geheele bestryding der heiligen en dat zy in de hand hunnes vyands overgegeeven wierden en bleven / geduurt heeft drie jaren en ses maanden, volgens Hoofdst. VII. 25.

Deze was de uitlegging van het gezigte / die aan Daniel wierd mede gedeelt.

b. De Engel / die dezelve aan Hem gaf / deed daar by een bevel, het geheel gezigte betreffende / vers 26b. en gy sluit dit gezigte toe, want daar zyn noch vele dagen toe.

Verscheide Uitleggers geven van dit bevel deze verklaring / dat de Profeet dit gezigte verborgen en geheim houden moeste / zonder het zelve aan anderen bekend te maken / uitgenomen alleen aan eenige Godvruchtigen van zijn volk / op dat de ongelovige Chaldeen / en zelfs de onheiligen en ongelovigen onder de Joden / 'er geen kwaad gebruik van maken mogten / daar het toch ook noch lang duren zoude / eer het zelve vervult wierd. Maar het schynt in tegendeel immers noodzakelyk geweest te zijn / dat de Profeet zelf by zijn leven deze / aan Hem vergunde / Openbaring aan zijn Volk mede deelde / om dat het gezag van dezelve als een echt stuk veel bezwaarlyker na zijnen dood zoude hebben konnen beweezen worden / indien Hy het zelf niet had overgegeeven en doen bekend worden onder zijn Volk. Dat Hy het heilige geenen honden geven moeste, noch peerlen werpen voor zwynen, was eene lesse / die zulk een heilig en verstandig man / als Daniel was / uit zig zelven zeer wel wiste / en zulk een byzonder bevel niet scheen te vereischen. Hy behoefde dit Gezigte ook niet voor te lezen / of te laten voorlezen / in eene openbare byeenkomste / wanneer Hy het zelve in geschrifte aan zijn Volk overgaf. Genoeg was het / indien Hy het zelve behandigde aan eenige van de Oudsten des Volks / en die het zelve als een stuk van veel gewigte aan hun toevertrouwd aan velen bekend maakten / en den inhoud daar van meer of min onderscheidenlyk aan hun mede deelden. En het was zekerlyk het oogmerk van God niet / dat Hy voor de Chaldeen wilde verborgen hou-

II.B.ב.b.

houden / dat Hy aan zijn Volk bekend gemaakt had / dat de heerschappy der Chaldeen door de overmagt van anderen zoude moeten bukken / en dat het de Meden en Persianen zijn zouden / die de opperheerschappy na hen bezitten zouden. Het eerste was reeds aan Nebukadnezar in zijnen droom bekend gemaakt: En het laatste zoude de Heere binnen een jaar tyds aan den thans regeerenden Koning op eene ontzaglyke wyze in de tegenwoordigheid van meer dan duizend menschen aankondigen / gelyk wy dat gezien hebben Hoofdst. V.

De doorluchtige Grotius schynt dierhalven den zin van deze woorden beter getroffen te hebben / dezelve aldus uitleggende / dat de Profeet belast wierd / dit Gezigte in geschrifte gesteld hebbende / het oirspronklyk afschrift daar van ergens in te sluiten / op dat het wel bewaart mogte worden / om te zijner tyd voor den dag gebragt te konnen worden / als het zelve zijne vervulling bekomen zoude / op dat het dan mogte blyken / hoe God zulks alles te voren aan Hem had bekend gemaakt / het welk noch geruimen tyd zoude aanlopen. Gelyk wy iet diergelyks lezen aangaande de koopbrieven van Jeremia, wanneer Hy een stuk lands van zijnen Neef Hanameel gekogt had / ten tyde der belegering van Jerusalem door de Chaldeen / welke Hy belastte te doen in een aarden vat, waarin ze vele dagen konden bestaan, op dat het aan het einde der gevangenisse mogte blyken / dat de Heere God op den gemelden tyd die verlossing zijnes volks voorzegt / en de Profeet op die verzekering dat land toen gekogt had. Zie Jerem. XXXII. 14, 15. verg. 43, 44. Dit sloot dan niet uit / dat de Profeet ondertusschen wel afschriften daar van geven mogte / en toelaten meer andere te maken. Maar de Heere God / in deze Openbaring zulk eene duidelyke bekendmaking van vele byzondere zaken gegeeven hebbende met nauwkeurigste bepaling van den tyd van eene ongemeene onderdrukking van den Godsdienst / die eens gezien zoude worden / had ook byzondere rede om zorge te willen gedragen hebben / dat het oirspronklyk schrift van dit Gezigte wel bewaart wierd / om de echtheid en waarheid van deze Godlyke openbaring / en daar uit de nauwkeurige voorspelling daar in vervat / ter zijner tyd te meer te doen erkent worden. Gelyk dezelfde rede ook gegeeven kan worden van een diergelyk bevel als dit Hoofdst. XII. 4. voorkomende. Of anders konnen wy dit bevel met eenen anderen Geleerden Man (*) aldus verstaan / dat de mening daar van zy / niet wat de Profeet eigentlyker wyze doen moeste / maar wat Hy aangaande dit gezegde aan anderen verklaren moeste / of waar voor hy het houden moeste en anderen doen houden / te weten dat dit gezigte voor het grootste gedeelte / en vooral ten aanzien van het laatste stuk daar in vervat / toegesloten was, dat is duister en be-

(*) C. B. MICHAELIS *in Adnot. in h. l.*

II.B.3.b.

bezwaarlyk te verstaan voor den tyd der vervullinge / om dat het daar mede noch lang aanlopen zoude / zynde het zelve voor vele dagen / dat is / naar den styl der Hebreen / voor eenen langen tyd / of om uit te beelden zaken die eerst gebeuren zoude na eenen langen tusschentyd / in welken nog vele veranderingen zouden voorvallen / die den weg zouden banen tot die uitkomsten van zaken / welke men zig alvorens bezwaarlyk kon verbeelden. Op die wyze weet men / dat de Profeten wel meer gezegt worden iet te doen / het welk zy voorzeggen of verklaren zo te zullen gebeuren. Zie! ik stelle u te dezen dage over de volken en over de Koninkryken, om uit te rukken en af te breken en te verderven en te verstoren, ook om te bouwen en te planten was des Heeren woord tot Jeremia, wanneer Hy Hem tot eenen Profeet aanstelde Jerem. I. 10. verg. Hos. VI. 5. En deze laatste uitlegging word niet weinig daar door bevestigt / dat / wanneer aan den Profeet Hoofdst. XII. 4, als ik reeds gemeldt heb / een diergelyk bevel gegeeven word En gy, Daniel, sluit deze woorden en verzegel dit Boek tot den tyd des eindes, vers 13. gezegt word / dat deze woorden verzegeld en toegesloten waren: zo dat de verzegeling en toesluiting daar van reeds geschied was en door den Profeet daar aan niet behoefde gedaan te worden; maar Hem was dan alleen overig te verklaren / dat deze woorden alzo toegesloten en verzegelt waren. Maar om dit te kennen te geven kon ook wel zeer gevoegelyk door een waarteken dienen / dat de Profeet een toegesloten en verzegeld afschrifte van deze voorzegging overgaf / gelyk dat onder de straks gemelde opvatting van Grotius zeer wel mede begrepen kan worden. En misschien zoude het woord sluiten hier ter plaatze dus wel voor verzegelen genomen konnen worden / als 'er Hoofdst. XII. 4. by gedaan word en aldaar voor eene nadere verklaring zoude konnen worden aangezien (*). Gelyk wy dan in tegendeel Openb. XXII. 10. lezen / dat Johannes bevolen wierd het boek der aan Hem gegeevene Openbaringe niet te verzegelen, om te kennen te geven / dat elk dit wel mogte en moeste lezen en zoeken te verstaan / om dat de tyd naby was, dat die dingen zouden beginnen vervult te worden. Dat 'er meer dan 300 (en zelfs by de 400) jaren stonden te verlopen eer deze Profezie in den tyd en de bedryven van Antiochus Epifanes hare volkomene vervulling ontfing / is door onze Geleerde Aantekenaars en anderen te recht aangemerkt.

Ten laatsten nu voegt de Profeet hier by eene beschryving van de uitwerking, welke de mededeeling van deze Uitlegging / en ten dele ook het Gezigte zelf / op Hem hadde / bestaande in eene uiterste aandoening van ontsteltenis en beroering, welke het een en ander in Hem ten

(*) Dus heeft hier de Grickse overzetting ἐσφράγισεν verzegel.

II.B.ב.b.

ten wege bragt/ en die zelfs veroirzaakte / dat Hy eenige dagen ziek te bedde bleef liggen vers 27. Toen wierd ik Daniel zwak, en was eenige dagen krank, of liever eenvoudiglyk toen wierd ik eenige dagen krank (*): daar na ſtond ik op en deed des Konings werk, en (of liever want) ik was ontzet over dit gezigte, maar niemand merkte het.

Welke woorden geene nadere verklaring nodig hebben na het gene reeds gezegt is op Hoofdſt. VII. 28, het welk hier kan vergeleeken worden. Gelyk ook van het werk des Konings, het welk Daniel na zyne herſtelling te verrichten had / gezien kan worden op het 1e. en 2e. vers van dit Hoofdſt.

Alleenlyk verdient het opmerking / dat de Profeet zo onderſcheidenlyk aantekene / dat niemand merkte, dat Hy van ontſteltenis / en wel om die rede / ter oirzake van zulk een gezigte / als Hy gehad had / ziek geworden was. Dit verhaalt Hy als iet / dat Hem aangenaam geweeſt is. Ook geeft Hy eenigermate te kennen / dat Hy dit voorbedagtlyk verborgen hebbe. En de rede daar van zal waarſchynelyk deze geweeſt zyn / dat Hy niet geern aan ieder een van de genen / die daar ter plaatze by Hem waren / wilde zeggen / hoedanig Gezigte Hem wedervaren was; om niet buiten noodzakelykheid zulks mede te deelen aan zodanigen / die hier van geene betamelyke gedagten wiſten te maken en 'er mogelyk den ſpot mede dryven / of anders vele beweeging daar over maken zouden; het welk de voorzigtigheid dezen heiligen Man / zo veel mogelyk / leerde voor te komen / als boven reeds gezegt is. En in de twede plaats komt het my ook ganſch niet ongevoegelyk voor te denken / dat deze krankte van den Profeet / na het ontfangen van deze Openbaring en van wegen zyne aandoening over dezelve / eene geheimzinnige beduidenis gehad hebbe / om te kennen te geven / hoedanige verſlagenheid / benauwdheid en ſmerte de Kerke Gods gevoelen zoude / wanneer dezelve die elenden onderbinden zoude / die haar in deze Openbaring voorſpelt wierden / doch waar van zy ook door de magtige en goede hand des Heeren wederom herſtelt zoude worden / die haar de gezondheid en genezing zoude doen ryzen. Gelyk wy zo lezen in de Openbaring Hoofdſt. X. 9, 10, dat Johannes belaſt wierd het boeksken, het welk de Engel, die op de zee en de aarde ſtond, in zyne hand had, op te eeten, en dat bitter wierd in zynen buik, om te betekenen dat het voorzuitgezigte en de onderbinding van de onheilen en zware rampen / in dit gedeelte der Openbaring voorſpeld / aan de Kerke en derzelver getrouwe Leraars

(*) In de grondtaal ſtaat נהייתי ונחליתי dat is naar de letter *ik wierd zo, dat ik krank wierd.* Vergl. *I. Deel, bladz.* 134. *in de aantek.*

II.B.
raars veel droefheid en smerte zouden veroirzaken. Om nu meer andere diergelyke voorbeelden van de Oude Profeten niet aan te halen.

De overwogen inhoud en aangetoonde vervulling van deze Openbaring ontdekken ons ten klaarsten het allerbetamelykst OOGMERK van dezelve; gelyk ik al by geleegenheid niet heb konnen nalaten meer dan eens daar van gewag te maken.

Deze Openbaring verstrekte tot eene nadere bekendmaking van de grote magt en het aanzien / welke de Persiaanse heerschappy / voor welke die der Chaldeen zoude moeten bukken / stond te bekomen / en hoe deze naderhand zoude ondergebragt worden door de Grieken, die alsdan de opperheerschappy verkrygen zouden. En wel byzonder wierd hier mede duidelyker aangeweezen / hoe die vervolging van het heilige volk, van welke de voorgaande Openbaring / (Hoofdst. VII. beschreeven /) gesproken had / aan het zelve zoude worden aangedaan door eenen Koning / die behoren zoude tot één van de vier hoofdryken / die na den dood van den eersten Koning van Griekenland, die de Persiaanse heerschappy overweldigen zoude / in zijne nagelatene bezittingen ontstaan zouden / als mede waar in die vervolging al bestaan zoude / en hoe dan die vervolger op eene onvoorziene wyze door Gods magtige hand omkomen zoude / met nadere bevestiging van de bepaling / welke God aan dit kwaad gestelt had / ten aanzien van den tyd / welken dat duren / en na welken eene verlossing en herstelling van het heilige volk en het heiligdom volgen zoude.

Dit gaf niet alleen eene zeer aanmerkelyke ophelderingaan de voorgaande Openbaring / waar door des Heeren Volk in staat gestelt wierd om te gemakkelyker de vervulling van dezelve te ontdekken en op de wegen daar toe dienende acht te geven. Maar het diende ook voor al om de Kerke Gods in dien tyd / in welken die zware vervolging gebeuren zoude / zo veel te klaarder te doen weten / dat de Verdrukker / van wien zy zo veel lyden moeste / even die was / van wien God te voren voorzegt had / dat zijn Volk door Hem zulk eene geweldige onderdrukking en zware beproeving zoude hebben uit te staan / maar ook daar by te kennen gegeeven / dat die verdrukking niet altyd duren / nog hunnen geheelen ondergang veroirzaken zoude / maar dat God daar aan eenen bestemden tyd gezet had / die ook niet zeer lang zijn zoude / en dat die tyran een ontzaglyk einde zoude hebben. Welk alles hunne lydzaamheid / hunnen troost en goede hope grootlyks versterken en vermeerderen kon. Al wat te voren geschreven is, is tot onzer lering te voren geschreven, op dat wy door lydzaamheid en vertroosting der Schriften hope hebben zouden, zegt de Apostel Paulus Rom. XV. 4; en Johannes in de Openbaring, Hier is de lydzaamheid en het gelove der heiligen Openb. XIII. 10. XIV. 12. Dit mag men in het byzonder ook op deze Openbaring toepassen.

Het

Het Gebruik van deze Openbaring aangeweezen.

Wat verder aanbelangt de nuttige leringen en bestieringen, die in dit Hoofdstuk begrepen zijn;

I. Even gelyke aanmerkingen als Hoofdst. II. en VII. worden ons ook hier aan de hand gegeeven/ aangaande de alwetende voorkennis van God en zijne/ daar uit vloeiende/ bestiering omtrent de zaken dezer weereld en byzonder de opkomste en ondergang van de Koninkryken der aarde en alle het gene van derzelver magtige bestierders word uitgevoert/ als mede aangaande de onbestendigheid der weereldsce zaken en den schielyken val, die op grote hoogmoed doorgaans pleegt te volgen onder eene rechtvaerdige bestiering van God/ die/ schoon Hy zulks in deze weereld om wyze en heilige redenen niet altyd doet/ echter menigmaal op eene zeer kenbare wyze eenen iegelyken doet overkomen naar zijne werken/en verdrukking vergeldt den genen/die anderen verdrukken. Dit alles ontfangen wy hier gelegenheid ons te herinneren. En de nieuwe bewyzen/ die wy 'er hier van zien/ dienen om ons zo veel te meer te bevestigen in deze waarheden en daar door ook te versterken in de vereischte betrachtingen omtrent dezelve. Gelyk wy uit verscheide andere stukken van Gods heilig woord en uit de ondervinding in latere wegen der Voorzienigheid meer andere voorbeelden zullen konnen opmerken/ die wy hier mede hebben te vergelyken/ en 'er zo gestadig te klaarder van overtuigt zullen worden.

II. Zo konnen wy ook de zelfde lering/ als Hoofdst. VII. ontlenen uit het gene de Profeet ons meldt nopens zyne aandoening by het ontfangen van deze Openbaring en de uitlegging/ welke God Hem daar van verleende. Dit alleen doe ik hier by/ dat de trapswyze ontdekking der zaken/ te voren meer algemeen aan den Profeet bekend gemaakt/ nu nader verklaard/ ons diene tot een leerbeeld/ hoe God vrymagtig handele in het openbaren van zijne raadsbesluiten/ telkens zo veel daar van ontdekkende/ en niet meer/ als Hy goed vindt/ maar ook met wysheid, het eene voor en het andere na bekend makende/ om zo den aandagt van zijn Volk op te wekken en gaande te houden en de begeerte naar meerdere kennis op te scherpen. Zo is het ook geleegen met de Heilige Schriftuur in het gemeen. Het gene hier algemeener of duisterer is voorgedragen/ word elders duidelyker ontvouwt en in helderer licht gestelt: en langs dien weg word onze lust en opmerking levendig en werkzaam gehouden/ en wy door de nieuwe ontdekkingen van zaken/ die wy in eene aanhoudende oeffening bekomen/ gestadig aangezet om noch al meer verborgenheden der wysheid/ in dezen ryken schat opgesloten/ uit te vinden. Zo vordert ook elk leerling der hemelze wysheid by trappen. Zijne kennis/

nis / die in den eersten binnen geringere beginzelen bepaalt was / neemt van tyd tot tyd toe / naar mate Hy door verdere oeffening in des Heeren woord en door meerdere ondervinding zo van de werkingen der Godlyke genade in zyne eigene ziele en in die van anderen / als ook van het bestier der Godlyke voorzienigheid in de weereld / een duidelyker gezigte verkrygt van de heerlykheid van God geopenbaard in Jesus Christus, en van zyne wyze en heilige wegen. De Geest der wysheid en der openbaringe in de kennis van God, door wien wy verlichte oogen des verstands ontfangen / leidt Hem onder zulke middelen van meer in de kennis van het eene / dan in die van het andere. Maar de volmaakte kennis is door den staat der heerlykheid bewaart / in welken Gods gunstgenoten niet meer, gelyk nu / zien zullen door een glas, in eene duistere rede, maar van aangezigte tot aangezigte, en dan kennen, gelyk zy gekend zyn.

III. Maar voornaamlyk hebben wy hier met onze nadenking wat stil te staan by dat stuk van deze Openbaring / waar in afgebeeldt en voorspelt word die zware vervolging van het heilige volk en gewelddadige onderdrukking van den Godsdienst, welke wy gezien hebben vervult te zyn geworden in de bedryven van Antiochus Epifanes en de droevigste onheilen / die het Joodse Volk van Hem heeft ondergaan.

De Godspraak zelve leerde ons / hoe deze tegenspoeden eene uitwerking zouden zyn van Gods rechtvaerdige gramschap over de zonden van het Joodse Volk van dien tyd. En dit konnen wy ook / gelyk op zyne plaats kortlyk gemeldt is / uit vergelyking van de omstandigheden des tyds en de geschiedenis / die ons daar van is nagelaten / gemaklyk nagaan. Na dat het Joodse Volk / op de vergunning van Cyrus uit de Babylonise gevangenis wedergekeerd zynde / den Tempel en daar na de stad Jerusalem herbouwt had / had het zelve onder de volgende Persiaanse Koningen en zedert onder Alexander en zyne Opvolgers in vorige gerustheid en welvaren in zyn land gewoont; schoon niet zonder eenigen aanstoot nu en dan te lyden / voornaamlyk by geleegenheid van de oorlogen tusschen de Koningen van Egipte en Syrie. Antiochus de Grote had hun onder anderen in de laatstvoorgaande jaren vele gunste beweezen / na dat Hy meester van hun land geworden was en zy hunne genegenheid voor Hem hadden doen blyken. Dus hadden zy tyd en geleegenheid gehad om tot verhaal te komen en door koophandel en andere middelen wederom eenig vermogen te verkrygen. Deze voorspoed deed hen zorgeloos worden en aan hunne begeerlykheden den teugel vieren. En zy wierden langs dien weg zeer onverschillig in het stuk van den Godsdienst / welken zy wel in het uiterlyke waarnamen / maar uit enkele sleur / zonder liefde of eerbied. Dit ontdekte zig allerduidelykst in die gereedheid en drift / welke zo velen van het Volk betoonden om de oeffeningen en zon-

zondige bedryven der Heidenen / en zelfs hunne Afgoderyen / na te volgen / wanneer de Godloze Jazon en Menelaus hun daar toe aanleiding gaven. En even daar mede maakte zig een groot deel des volks op eene hooggaande wyze noch te meer schuldig voor God / zijnen toorn aldus stoutlyk tergende. Dit gaf eene rechtvaerdige rede/ dat God dit / deels onverschillig / deels afvallig / Volk zwaarlyk strafte met te gedogen en het in zijne heilige voorzienigheid alzo te bestieren / dat zy geraakten onder de magt van eenen dwingeland / die hen van de dierbare voorrechten van den Godsdienst / welken zy onwaerdiglyk behandelden / geheel beroofde / den zelven de uiterste verachting aandeed / en hen in zijnen euvelmoed wreedlyk mishandelde; zodanig / dat de genen / die noch eenigen indruk hadden van hunnen pligt / indien zy hunnen vaderlyken Godsdienst niet geheel en opentlyk wilden verlaten / de uiterste onheilen moesten uitstaan / en de afvalligen zo wel / als de andere / by meer dan eene gelegenheid zwaarlyk gekrenkt en gedoodt of berooft wierden / gelyk gebeurde zo by de eerste inneming van Jerusalem door Antiochus zelven / als by de twede door Apollonius. En wat de opregten aangaat / van wien te denken is / dat ook eenigen hunner in dat algemeene verval maar al te veel zijn vertraagt geworden in het beneerstigen van hunnen pligt / voor dezen strekte deze onderdrukking en verbolging aan de eene zyde tot eene gevoelige kastyding over hunne afwykingen / en aan de andere tot eene zware beproeving van de opregtheid van hun gelove en Godvruchtigheid / die hen in het midden van deze onderdrukkingen standvastig moeste maken / indien zy nu betonen wilden / dat hun herte recht was met God.

Dus leren wy uit deze gebeurtenis / hoe een geruste en voorspoedige staat veeltyds misbruikt worde / en van de eerste oirsprong zy van het bederf in de zeden. Wy zien 'er teffens uit / dat God een volk / dat zijnen naam en waarheid belydt of voormaals zeer van Hem gezegend is geweest / daarom niet onschuldig houde / wanneer het tegen Hem zondigt / maar dat het oordeel zelfs meermaals van het huis Gods beginne, als elders de Apostel Petrus spreekt. Wy zien ook hier een voorbeeld / hoe de Heere somtyds een volk straffe door de hand der genen / welker zondige zeden het driftig heeft willen navolgen / gelyk de Schryver van het II. Boek der Makkabeen Hoofdst. IV. 16. gepastlyk aanmerkt / dat de zondige Joden van dien tyd / zo ingenomen zijnde met de gebruiken der Grieken / zig daar mede deze zware elende hebben op den hals gehaalt, dat zy die tot vyanden en straffers gekregen hebben, welker leidingen zy naieverden, en welken zy zig in alles wilden gelyk maken. En welk eene gewigtige waarschouwing levert dit alles voor ons uit / dat wy niet door gelyke overtredingen even gelyke oordeelen van God over ons brengen / maar in de plaatze van een onverschillig bestaan en gedrag in het stuk van

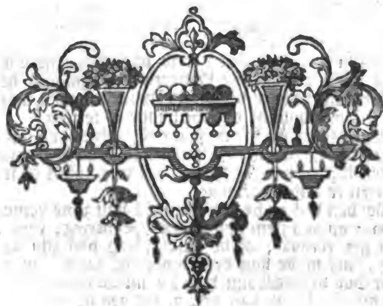
Godsdienst in tegendeel de liefde der waarheid aannemen om zalig te worden? Wy zien verder uit dit onheil, dat de Joodse Kerke getroffen heeft, hoe het al van ouds Gods weg geweest zy, de waare vromen somtyds in grote beproevingen te brengen, op dat de opregtheid van hun gelove en vreze Gods meer openbaar gemaakt, die deugden in hun teffens meer volmaakt, en de Godlyke genade, die hen daaronder staande houdt, zo veel te krachtiger betoont en verheerlykt worde: van welk heilig en wys beleid van God de Apostel Petrus zeer nadrukkelyk spreekt en de gelovigen daar onder grootlyks bemoedigt, schryvende aan de uitverkorenen in de verstrooing, dat zy nu een weinig tyds, dewyl het nodig was, bedroeft wierden door menigerlei verzoekingen, op dat het proef houdende van hun gelove, dat kostelyker is dan dat van het goud, het welk vergaat en door het vuur beproeft word, bevonden worde te zyn tot lof en eere en heerlykheid in de openbaring van Jesus Christus 1 Petr. I. 6, 7. verg. Jak. I. 2, 3.

Maar ook dit zelfde voorbeeld toont ons, dat de Heere God in zijne rechtvaerdige oordeelen menigmaal des ontfermens gedagtig zy, dat Hy de kastydingen van zijn volk vaderlyk matige of spoedig wederom ophesse, en aan de beproevingen uitkomste geve. Ook ziet men aan dien Godlosen Antiochus Episanes, dat zodanige geweldenaars, die het volk van God onderdrukt hadden, dan wel op eene ongemeene wyze gestraft worden en een schielyk allernaarst uiteinde hebben. En het is zeker zeer opmerkelyk, dat ook meer andere grote vervolgers op gelyke wyze aan hun einde geraakt, en door Gods oordeel aan de zelfde plaats van hun lighaam gestraft zijn. Dus stierf Herodes, de grote vervolger van Christus en wrede ombrenger van de onnozele Bethlehemse kindertjes; gelyk Jozesus (a) dat omstandig beschreven heeft. Dus stierf ook Galerius Maximianus, de aanlegger en voornaamste uitvoerder van de tiende en zwaarste vervolging tegen de eerste Christen kerke, waar van men een zeer beweegelyk verhaal vindt by Lactantius (b). En niet ten onrechte hebben velen hier by vergeleeken het jammerlyk uiteinde van Filips de II, Koning van Spanje, die door eene diergelyke kwaal in de uiterste smerte aan zijnen dood geraakte (*). Een Vorst niet minder kwa-
lyk

(a) *Ant. Jud. Lib.* XVII. *c.* 1.
(b) *De Mortibus Persecutorum* cap. 33.
(*) Het verhaal daar van vindt men by EMANUEL VAN METEREN in zyne *Nederlandse Historie* XX. *Boek*, *f.* 191. en vele andere Schryvers van de Nederlandse geschiedenissen. Ook erkent de Kardinaal BARONIUS zelf de geloofwaerdigheid van dit verhaal, aangezien Hy in zyne *Annales ad A.* 1598. hoofdzakelyk het zelfde daar van heeft aangetekent, daar Hy anders dezen Ko-
ning,

lyk berucht van zijne grote wreedheid in het vervolgen en het groot getal der genen / die Hy daar door om het leven gebragt heeft.

ning, als men denken kan, hooglyk verheft. Zommigen, wete ik, maken zwarigheid, om dit als een byzonder oordeel over dezen Koning aan te merken. Maar het is aan de andere zyde gemaklyk te zien, dat dezelve de ondeugden van dezen Vorst te veel verkleinen of immers die veel gunstiger verschonen, dan de aart der zake toelaat. Vid. Ill. GROTIUS *Hist. de rebus Belgicis Lib.* VII. *pag.* 470–473.

HET

HET NEGENDE HOOFDSTUK.

In dit Hoofdstuk komt ons voor de eerste van die Openbaringen, welke Daniel ontfangen heeft na dat de Babylonise Heerschappy tot de Meden en Persen was overgegaan: zijnde dezelve aan Hem gegeeven in het eerste jaar van Darius den Meder.

En wel zien wy hier beschreeven eene uitmuntende Openbaring, van God aan Daniel gegeeven / wanneer Hy zig op eene plegtige wyze voor den Heere vernedert had met een allerernstigst smeken om de herstelling van zyn Volk en de Heilige stad, en behelzende eene bekendmaking van het gene in Gods raad over Jerusalem bestemd was ter vervulling van de hope der Vaderen / aangaande de verlossing, door den Messias ten wege te brengen / waar na men van die stad en het weereldlyk Heiligdom in dezelve hadde af te zien.

Om dit zeer gewigtig stuk / eerst op zig zelve, en daar na in het oogmerk, waar toe het diende en hier beschreven is / nader te overwegen / hebben wy in het Verhaal / dat de Profeet daar van doet / twee hoofddeelen te onderscheiden.

I. Meldt Daniel den tyd en de geleegenheid van zijne vernedering voor God en de daar op aan hem gegeevene Openbaring, vers 1, 2.

II. Volgt dan het verhaal, of de beschryving van zijn gedrag in die vernedering, als mede van de Openbaring zelve / met welke Hy daar op van God verwaerdigt wierd / uitmakende den voornamen inhoud van dit Hoofdstuk van vers 3. tot aan het einde.

I. In het eerste deel komt ons voor

A. Een algemeen bovenschrift van dit geheele stuk / vertonende den tyd van dit zijn gedrag en wedervaren in het geheel / zo als dat in dit Hoofdstuk beschreeven word / vers 1.

B. Daar na toont de Profeet in het byzonder aan / hoe deze tydsgeleegenheid hem aanleiding gaf tot een aandagtig onderzoek en opmerking van den tyd der Verlossinge van zijn Volk uit de Gevangenis van Babel / zo als de Heere dien bepaald had in eene en andere / dien aangaande gedane / voorzeggingen; het welk de naaste geleegenheid was tot zijn daarmede overeenkomend gedrag / en het gene Hem daarop gebeurde / vervolgens van hem te verhalen vers 2.

A. De Profeet schryft boven aan in het eerste vers aldus: In het eerste Jaar van Darius, den zoon van Ahasueros, uit den zade der Meden, die Koning gemaakt was over het Koninkryk der Chaldeen.

In deze woorden zien wy / dat

א. Gesproken worde van zekeren Koning / die niet alleen met zijnen

1A.א.

nen naam genoemt word/ maar ook nader beschreven zo van zyne afkomste, als ook van zyne heerschappy, die hy toen onlangs ontfangen had/ Darius, de zoon van Ahasueros, uit den zade der Meden, die Koning gemaakt was over het Koninkryk der Chaldeen.

ב. En dan word nader aangemerkt de bepaalde tyd van zyne regeering, in welke gebeurt is het gene in dit Hoofdstuk beschreven word. In het eerste Jaar (van dezen Koning). Doch van dezen Darius den Meder en de beschryving/ die hier van Hem gegeeven word/ heb ik reeds te voren gesproken over Hoofdst. VI. 1, daar van Hem gezegt word: Darius de Meder nu ontfing het Koninkryk omtrent twee en festig jaren oud zynde. En byzonderlyk is ook by die geleegenheid uitvoerig onderzogt en/ voor zo veel wy zulks uit Daniels verhaal en de omstandigheden van den tyd konnen afneemen/ betooglyk aangeweezen/ op wat wyze deze Darius Koning gemaakt wierd over het Koninkryk der Chaldeen; van wien en hunne heerschappy in het voorgaande op meer dan eene plaats gehandelt is. Dit alleen heb ik mynen Geëerden Lezer hier te herinneren/ dat deze Darius de eerste Koning geweest is/ die te Babel geregeert heeft/ na dat de Babylonise heerschappy, of/ om netter te spreken/ de heerschappy der Chaldeen, welker hoofdstad Babel, of Babylon, was/ onder gebragt en verovert was door Cyrus, Koning van Medie en Persie, die na het innemen der stad Babel dezen Darius aldaar tot Koning aanstelde/ om over die stad en het land der Chaldeen en zo vele andere/ meer of min daar aan grenzende/ als Hy 'er toevoegde/ te regeeren. En het is zekerlyk om dit alleraanmerkelykst tydsbestek aan te wyzen/ dat onze Profeet hier wederom aanmerkt/ dat deze Koning van Babel uit den zade der Meden oirspronklyk was/ als een bewys/ hoe het Koninkryk der Chaldeen thans den Meden en Persen gegeeven was volgens de voorzegging Hoofdst. V. 28.

En wat aangaat de nadere tydsbepaling/ als Daniel gewaagt van het eerste jaar van dezen Koning/ is mede in het voorgaande reeds aangetoont/ dat deze Koning in het geheel niet meer dan twee jaren/ of tot in het twede jaar/ schyne geregeert te hebben/ en het eerste jaar van zyne regeering gelyktydig zy met het 22e. jaar der regeeringe van Cyrus, als Koning van Persie/ A. P. J. 4177, voor Christus 537. (a).

Dit jaar dan zien wy/ en dit is het eenige/ dat wy hier noch hebben in in acht te nemen/ stelt Daniel hier ter neder als den tyd/ in welken voorgevallen is het gene in dit IX. Hoofdstuk van Hem beschreven is.

Daar

(a) Zie I. *Deel*, *bladz.* 549, 609, 611.

I.A.ℨ.

Daar in volgt Hy wederom de gemeene gewoonte der Profeten/ die meest alle doorgaans aantekenen den tyd / in welken zy die Openbaringen / die zy beschryven / van den Heere ontfangen hebben. En dat met grote rede / op dat het daar na blyken mogte/ hoe lange voor de vervulling de Godspraak al gegeeven ware / en in welke omstandigheden des tyds : Maar door de alwetendheid en almagt van God / en zyne alles bestierende voorzienigheid / als ook zyne waarheid / goedheid en trouwe openbaar gemaakt en verheerlykt worden. Gelyk wy dan uit dit hier gestelde Tydmerk zien/ dat die gewigtige en nauwkeurige Voorzegging van de LXX weeken / die in het einde van dit Hoofdstuk voorkomt/ reeds 537 jaren voor Christus geboorte aan Daniel en door Hem aan anderen is mede gedeelt/ en dus de nette tyd van Christus kruisdood ruim 500 jaren te voren daar in voorzegt.

Maar behalven dit dienen ook deze tyds-aantekeningen om te doen zien/ hoe wel gepast en tydig God zynen raad en voornemen aan zyn Volk geopenbaart hebbe. En dit zal ook niet minder ten aanzien van de Voorzegging in dit Hoofdstuk begrepen / in het vervolg doorstralen/ aangezien deze Godspraak kragtig diende om Daniel en zyne mede-gevangene Landgenoten in Babel te verzekeren/ dat de Heere ook met der daad zyne belofte zoude vervullen in hunne herstelling/ gelyk de daartoe bepaalde tyd begon te naderen/ en teffens al een geruimen tyd te voren hen te leren/ met wat oogwit en voornemen de Heere hunne stad en Tempel zoude laten herbouwen.

B. Doch behalven dit algemeen Tydschrift van dit geheele Hoofdstuk tekent de Profeet vers 2. noch nader aan/ hoe hy ook in het byzonder in dien zelfden tyd/ als eene gepaste aanleiding daar toe gevende/ zig beneerstigde tot naspeuring van het verstand der Tyden. In het eerste jaar zyner Regeeringe merkte Ik Daniel in de boeken, dat het getal der jaren, van welke het woord des Heeren tot den Profeet Jeremia geschied was, in het vervullen der verwoestingen van Jerusalem, zeventig Jaar was.

ℵ. Voor eerst herhaalt de Profeet de tydsbepaling In het eerste Jaar zyner Regeeringe. Geenzins overtollig. Maar/ als reeds is aangewezen/ in het 1. vers beschreef hy in het gemeen den tyd van al het gene Hy in dit Hoofdstuk verhaalt. Maar hier merkt Hy nader aan/ hoe ook deze zelfde tyd Hem geleegenheid gaf tot die onderzoeking van het verstand der tyden/ welke de naaste aanleiding was tot zyne diepe vernedering voor Gods aangezigte/ op welke hy met die grote Openbaring verwaerdigt wierd. Dit geschiedde ook in dat zelfde jaar / en wierd stralis gevolgt van die zyne verootmoediging zynes zelfs voor God.

En gelyk wy nader zien zullen/ die zelfde tyd gaf Hem daar toe

I.B.א.

toe eene bekwame aanleiding / welke het Gode behaagde ook daar toe te doen dienen / zijn gemoed door zijnen Geest toen ook daar toe opwekkende.

ב. De zaak zelve betreffende

a. Zegt Daniel, dat Hy in dien tyd merkte in of op de Boeken;

b. En dan meldt Hy nader / wat Hy daar uit opmerkte.

a. Ik Daniel zegt Hy / (zig zelven wederom als Schryver van dit Boek met zijnen eigenen naam bekend makende) merkte in de Boeken.

Door de Boeken hebben wy te verstaan de Boeken der Heilige Schrift / zo verre die in dien tyd reeds in wezen waren / en door middel van daar van gemaakte afschriften onder het Joodse Volk gemeen gemaakt zijnde / ook in veler handen waren / en van de genen / die naar Babel waren weggevoert / immers eenigen van hun / derwaarts mede genomen / en zorgvuldig bewaart waren; gelyk wy zulks uit dit voorbeeld van Daniel konnen afnemen. Welke boeken dan als by uitnemendheid dien naam dragen van De Boeken הספרים, als zijnde die boeken / die door ingeving van God zelve beschreven waren / boven alle andere de hoogste achtinge waerdig / van de uiterste aangeleegenheid en van de allergrootste nuttigheid. Gelyk zo deze naam met nadruk ook gebruikt word in den 40. Psalm vers 8. als de Messias daar zegt: In de Rolle des Boeks is van my geschreven.

In het vervolg doet wel de Profeet zien / dat Hy in het byzonder zijn oog hebbe op het boek of de Rolle van den Profeet Jeremia. Maar die konnen wy hier ebenwel niet alleen verstaan / naardien 'er van de Boeken in het meervouwd gesproken word. Ook kwamen Hem de andere Heilige Boeken niet minder wel te stade / als zijn herte begeerig was om te onderzoeken / wat hope 'er ware / en welke wegen dienen moesten / om door Hem en de kinderen zijnes Volks eene gunstige herstelling uit hunnen tegenwoordigen droevigen staat te verkrygen door de ontfermingen van hunnen God. Waar van ook Mozes meer in het gemeen gesproken had Levit. XXVI. En nader nog had Jesaia daar van geprofeteert met uitdrukkelyke benoeming van Cores, als den genen / door wien God aan zijn Volk die bevrijding beschikken zoude Jes. XIII. XIV. XXI. XLIV. XLV. Doch wanneer Hy de Heilige Boeken in het gemeen met dit inzigt naging / zo verre die hierop betrekking hadden / wierd Hy langs dien weg byzonder gebragt tot de voorzegging van Jeremia en de opmerking / die Hy daar uit maakte / wetende dat in de voorzeggingen van dien Profeet zeer duidelyke voorspellingen aangaande hunne verlossing uit deze gevangenis gevonden wierden.

In deze Boeken zegt hy / dat Hy merkte, of liever dat hy merkte op deze Boeken / gelyk de bewoording van den grondtext zo voorkomt

 en

I B ב a.

en vertaalt is vers 23, als daar gezegt word verstaa dan dit woord en merk op dit Gezigte.

Hy wilt zeggen / dat Hy zig beneerstigde om deze boeken aandagtiglyk te onderzoeken / en de daar in van den HEERE gedaane voorzeggingen en beloften vlytig na te gaan / met eene ernstige overdenking van dezelve en vergelyking van de wegen en woorden Gods met elkanderen: in het byzonder daar uit eenige vertroosting en heilzaam onderricht trachtende te bekomen in dien staat / in welken Hy en zijn Volk zig thans bevonden / verstandiglyk nu willende acht geven op de Waarheid Gods. Een hoogstbetamelyk werk / van ouds van Godvruchtigen ieverig betracht / en in des Heeren woord zelve aangeprezen. Vergelyk Ps. I, CXIX. Deut. VI, XVII. Ps. XXVIII. 5, dit Hoofdstuk vers 13, en ten aanzien van het gebruik van dit woord in eenen werkenden zin en voor een neerstig letten of acht geven op eenige zaken Spreuk. XXIII. 1. (*).

b. En wat was het gene onze Profeet uit die Boeken zo aandagtig opmerkte? Het bestond hier in (dat) het getal der jaren, van welke het woord des HEEREN tot den Profeet Jeremia geschied was, in het vervullen der verwoestingen van Jerusalem, zeventig jaar was.

Dus hebben onze Overzetters / het woordje dat tusschen in voegende om den zin te klaarder te maken. Zonder zulk eene inlassinge konnen anders de woorden zeer wel dus vertaalt worden: Ik Daniel merkte in de Boeken: Het getal der jaren, van welke het woord des HEEREN geschied was, in het vervullen der verwoestingen van Jerusalem, was zeventig jaar. Dit was het gene Daniel gewaar wierd in de Boeken / en wanneer Hy daar op acht gaf. Dit vondt hy daar in duidelyk bepaald.

De zin der woorden zelve behoeft geene opheldering van alleen ten aanzien van de uitdrukking / met welke hier beschreven word de hoedanigheid van die jaren / welker van God zelve bepaald getal in 't byzonder word aangemerkt / die beschreven worden als jaren / of het getal der jaren / in het vervullen der verwoestingen van Jerusalem, of liever tot het vervullen der verwoestingen, dat is te zeggen de jaren / binnen welker omtrek die verwoestingen zouden vervult worden / en die verlopen moesten / eer zulks geschiedde.

Hier zien wy / dat gesproken word van de verwoestingen van Jerusalem, en van het vervullen van dezelve, waar toe het getal van LXX jaren van den Heere bepaalt was. Je-

(*) Vide GEIERUM *in h. l.* Zo men met JUNGMANNUS *in h. l.* de spreekwys dus wilt nemen *Ik merkte*, of verstond met veel oplettenheid, *in eenen der boeken*, zal de zin op het zelfde uitkomen. En met de grondtaal kan dit ook wel bestaan. Verg. *Richt.* XII. 7. *Jon.* I. 5. en andere plaatzen.

I.B.3.b.

Jerusalem, de bekende en vermaarde hoofdstad van Juda/ was eertyds eene zeer schone en heerlyke stad/ eene stad, daar men van zeide, dat ze volkomen was van schoonheid, eene vreugde der ganscher aarde, als wy lezen Klaagl. II. 16. verg. Jes. XXXI. 9. Ps. XLVIII. CXXII. Maar deze hare vorige schoonheid was nu verandert in verwoestingen of liever woestheden of woestigheden; gelyk het woord zo voorkomt Jer. XXV. 11. Ezr. IX. 9. En met nadruk word hier in het meervouwd gesproken van woestheden, om uit te drukken eene allenthalvige/ volkomene verwoesting/ aan welke die stad onderworpen was geworden. Deze stad was dus alzins verwoest geworden. De Inwoonders waren deels door het swaerd/ deels door honger/ deels door pest omgekomen/ deels gevangelyk wechgevoert. En de stad zelve was tot eene woestheid geworden/ vermids alle de huizen daar in verbrandt of afgebroken waren/ of wat toen noch overig was gebleven/ door den tyd geheel vervallen/ en de muuren/ met de daar aan gehorende vestingwerken insgelyks rondom afgeworpen. Gelyk 'er zeer beweeglyk over geklaagt word in de aangehaalde Klaagl. II. 15–19.

Die woestheden waren al eenigzins begonnen in het IVe. jaar van Jojakim; wanneer Nebukadnezar, Jerusalem belegert en verovert hebbende/ een gedeelte der Inwoonderen/ en wel van den bloem des Volks/ de Edelste Jongelingen/ gelyk ook een gedeelte der Vaten van het Huis Gods gevangelyk wechvoerde/ en Jojakim en zijn Ryk dienst- en cynsbaar maakte/ als wy te voren hebben gezien over Hoofdst. I. 1. verg. Jerem. XXV. 1. 2 Kon. XXIV. 1.

Maar noch veel meer wierd deze stad ontbloot ruim zeven jaren daar na/ wanneer Nebukadnezar, Jerusalem door zijne knechten wederom belegert hebbende/ den Koning Jojachin gevangen nam; brengende van daar uit alle de schatten van het huis des HEEREN en de schatten van het huis des Konings, en afhouwende alle de goude vaten, welke Salomo, de Koning Israëls, in den Tempel des HEEREN gemaakt hadde. Wanneer Hy ook gansch Jerusalem wechvoerde midsgaders alle de Vorsten en alle strydbaare Helden, tien duizend gevangenen, en alle timmerlieden en smeden. Niemand wierd overgelaten, dan het armste volk des Lands, gelyk wy dat lezen 2 Kon. XXIV. 10–17.

En ten laatsten is de volkomene verwoestinge over Jerusalem gekomen in het XVIIIe. en XIXe. Jaar van Nebukadnezar, zijnde het negende, tiende en elfde Jaar van Zedekia. Wanneer die stad wederom belegert door honger en pest verteert/ verovert en daar na verbrandt is/ zelfs het huis des HEEREN, en het huis des Konings, midsgaders alle huizen van Jerusalem en alle huizen der Groten. Wanneer ook het heir der Chaldeen alle muuren van Jerusalem rondom afbrak, gelyk ook de kopere pylaren en andere gereedschappen des Tempels

I.B.כ.b.

pels en het overige des Volks gevangelyk wierden weggevoerd. Zie Jerem. LII. 1, 28, 29. 2 Kon. XXV. 1–22. 2 Chron. XXXVI.

Alleen bleef toen noch een allergeringst overblyfzel van de armsten des Lands, welke Nebuzaradan, de Overste der Trauwanten, tot wyngaardeniers en akkerlieden overliet, en over hen Gedalja tot een Hoofd aanstelde. Maar deze met de Joden en de Chaldeen, die met Hem waren, van Ismael en zynen aanhang geslagen zynde, maakten zig de overigen op, en kwamen in Egipte, daar zy naderhand volgens Gods bedreiging elendig omkwamen. Zie Jer. LII. 16. 2Kon. XXV. 26. en Jerem. XLIII. 5, 6, 7. XLIV. 26–28.

En wanneer eindelyk nog 745 zielen waren overgebleven, wierden ook deze door Nebuzaradan in het XXIIIe. Jaar van Nebukadnezar wechgevoerd, Jerem. LII. 30.

Dus waren 'er nu nog huizen meer in Jerusalem om te bewonen, nog menschen aldaar om ze te herstellen. En in dien staat zynde, moest zo wel die stad, als het gansche Land, meer en meer tot woestheden worden; de brokken muurs, die 'er nog waren gebleven, gansch geene hand daar aan gehouden wordende, in zig zelven meer en meer vergaan, distelen en doornen opgaan, het wild gedierte vermenigvuldigen, en Jerusalem, zo wel als andere steden van het Land van Juda, tot woestigheden worden, gelyk de Heere dat bedreigt had, als zy zyn verbond verworpen zouden hebben, Levit. XXVI. 31–40. In deze regt jammerlyke allenthalvige woestheid lag deze stad ook nu noch in dien tyd, welken Daniel met het begin van dit Hoofdstuk heeft aangetekent, en in welken Hy die opmerking maakte, en dat gebed tot God uitstortte, waar van Hy in dit en de volgende versen spreekt. Gelyk Hy dan ook met veel nadruk zig in jammerklagte daar over uit vers 16, 17, 18. ô Heere, naar alle uwe gerechtigheden, laat toch uwen toorn, en uwe grimmigheid, worden afgekeert van uwe stad Jerusalem, en van uwen Heiligen berg. Want om onzer zonden wille, en om onzer Vaderen ongerechtigheden zyn Jerusalem en uw volk tot versmaadheid by alle die rondom ons zyn. — doe uw aangezigte lichten over uw Heiligdom dat verwoest is — neig uwe ooren myn God en hoor, doe uwe oogen op, ende zie onze verwoestingen, ende de stad, die naar uwen naam genoemt is!

Maar deze woestigheden van Jerusalem zouden evenwel niet altoos duuren.

En dus word hier nader gesproken van het vervullen der verwoestingen, of liever woestheden, van Jerusalem.

De uitdrukking, die in het Hebreeuws hier voorkomt למלאות לחרבות word naar derzelver eigenaartige gesteltheid, die nergens elders zo voorkomt, bekwaamst aldus vertaalt tot het geven van de volheid aan de verwoestingen van Jerusalem. En de zin is dan deze, dat

I.B.ꝯ.b.

dat door deze spreekwyze word uitgedrukt de duuring, of aanhouding in dien staat/ van de woestheden van Jerusalem tot dien tyd toe/ dat dezelve tot haren hoogsten trap van geduurzaamheid zoude gekomen zijn/ en daarop vervolgens Jerusalem uit die verwoesting wederom het hoofd beginnen op te beuren.

Dus word in de Heilige Schrift eene zaak gezegd vervuld te zijn en dus hare volheid te hebben ontfangen, wanneer die zo verre gebragt is en haar staat tot die hoogte geklommen is/ dat zy in dien staat niet verder gaan/ en dezelve niet hoger klimmen zal/ maar van nu aan die staat der zake eenen anderen keer zal nemen. En wanneer die zaak van trap tot trap zo verre gebragt word/ en haar staat tot dat hoogste komt/ dan word die gezegd vervuld te worden of aan dezelve hare volheid gegeeven te worden. Zo word Jes. XL. 2. gezegt/ dat Zions stryd vervult was, dat is op het hoogste geweest/ en Jer. XXV. 34. aan Babel te gemoete gevoert Uwe dagen zyn vervult, zo verre gekomen/ als zy gaan zullen. Nu zal uw staat veranderen en een andere Tyd komen/ namelyk om geslacht te worden. Verg. Klaagl. IV. 18. Job XXXVI. 17. Esth. II. 12.

En deze spreekwyze geeft dan niet noodzakelyk te kennen/ dat die woestheid van Jerusalem ten einde van het getal der jaren/ hier gemeld/ aanstonds geheel zoude worden weggenomen. Maar in het gemeen drukt dezelve alleen uit/ dat deze ganschelyke woestheid na dien tyd niet langer duuren zoude of niet verder gaan; maar de staat van die stad onmiddelyk na het einde van het getal der jaren/ tot het geven van de volheid aan die verwoestingen bestemd/ eenen anderen keer zoude nemen/ en zy na dien tyd in haren vorigen staat herstelt worden: het welk de uitkomste ten aanzien van de wyze en tyd of trappen/ daar toe bepaald/ nader zoude ontdekken.

Dit was de zaak, welke de HEERE, Jehova, de Waarachtige God/ de Almagtige en getrouwe vervuller van alle zijne beloften/ door een woord van bekendmaking aan den Profeet Jeremia, door zijn Profetis Boek wel bekend/ daar van gedaan/ in dier voegen had voorzegt/ dat het getal der jaren, die daar toe zoude verlopen/ ware zeventig jaren; tien jaarweken/ in welke het land aan tien Sabbathen zyn welgevallen hebben zoude. Verg. Levit. XXVI. 34.

De plaatzen in het Boek der Profezien van Jeremia, op welke hier gezien word/ zijn deze twee/ Hoofdst. XXV. 11, 12. en Hoofdst. XXIX. 10.

In het eerstgenoemde XXVe. Hoofdstuk ziet men (na het bovenschrift, vervat vers 1 en 2.) vooraf gaan een ernstig verwyt van de ongehoorzaamheid en onbekeerlykheid der Joden/ niet tegenstaande de ernstige en aanhoudende waarschouwingen/ welke de Profeet Jeremia zelve en andere Profeten nevens Hem/ in des Heeren naam/ aan hun gedaan hadden. Daarop geschied dan in het 9 en 10 vers

eene

I.B.3.b.

eene aankondiging van het rechtvaerdig oordeel / dat God dierwegen over dat Volk zoude brengen / zullende hier in bestaan / dat de HEERE zoude zenden en nemen alle geslagten van het Noorden en tot Nebukadnezar, den Koning van Babel, zynen knecht, en die brengen over dat Land (van Juda) en over de inwoonders van dien, en over alle deze Volken rondom, en Hy die zoude verbannen en stellen tot eene ontzetting, en tot eene aanfluiting en tot eeuwige woestheden; en van hen doen vergaan de stem der vrolykheid, en de stem des Bruidegoms, en de stem der Bruid, het geluid der meulens en het licht der lampe (dus volkomelyk al het genoegelyke wechnemende). En vervolgens word dan gezegt in het aangehaalde 11e. en 12e. vers En dit gansche land zal worden tot woestheid en eene ontzetting; en deze volken zullen den Koning van Babel dienen zeventig jaren. Maar het zal geschieden, als de zeventig jaren vervult zyn, [dan] zal ik over den Koning van Babel, en over dat Volk, spreekt de HEERE, hare ongerechtigheid bezoeken, midsgaders over het Land der Chaldeen, en zal dat stellen tot eeuwige verwoestingen.

Welke woorden behelzen eene nadere uitbreiding van het te voren aangekondigd oordeel.

En wel voor eerst zien wy dus vers 11. nader beschreven / hoe verre de naarheid van die rampen gaan zoude; dat het gansche Land zoude worden tot woestheid en eene ontzetting. En daar by word bepaalt de tyd, hoe lang die dienstbaarheid duuren zoude / als 'er gezegt word en deze Volken zullen den Koning van Babel dienen zeventig jaren: in welke woorden onder de benaming van deze volken ongetwyffeld in de eerste plaats verstaan moet worden het Joodse Volk / of het Volk van Juda met de genen / die daar onder behooren; alhoewel wegens het meervoudige van deze uitdrukking dan echter nevens de Joden hier ook wel konnen / en / zo het voorkomt / ook moeten verstaan worden hunne naaste gebuur-volken als de Ammoniten, Moabiten en anderen in vergelyking van de voorgaande betuiginge vers 9, daar de Heere zegt: Ik zal Nebukadnezar mynen knecht brengen over dit Land ende over de inwoonders van dien en alle deze volken rondom.

Maar vervolgens verklaart dan ook de HEERE in het 12. vers dat Hy in volgenden tyd zyn oordeel zoude doen overgaan tot den Koning van Babel en zyn Volk / die de werktuigen van des Heeren gramschap waren geweest; zeggende dat het geschieden zoude, dat als de zeventig jaren vervult waren, Hy dan over den Koning van Babel, dat is juist niet den zelfden Koning Nebukadnezar, (wien niemand immers eene zo lange regeering zoude toedenken) maar in het gemeen den bezitter van Babels troon / en over dat Volk hunne ongerechtigheid bezoeken zoude: het welk daar in zoude bestaan / dat de heerschappy van hun zoude worden wechgenomen en zy zelve gebragt wor-

I.B.3.b.

worden onder de magt van andere volken / te weten de Meden en Persen, gelyk het dus vers 14. en in andere Profezien / nader verklaart word. Verg. Jes. XIII. 17. XXI. 2. Jerem. LI. 11. 28. Dan. V. 28. VIII. 20. En dit kwaad zoude zig uitbreiden over het gansche land der Chaldeen, en by voortgang van tyd ook dat schriklyk gevolg hebben / dat God dat land zoude stellen tot eeuwige verwoestingen; het welk wy nu niet nodig hebben verder na te gaan. Maar alleen is aan te merken / dat als 'er gezegt word / dat als de zeventig jaren vervult waren, de Heere als dan de ongerechtigheid van den Koning van Babel en zyn Volk bezoeken zoude, eigentlyk in den grondtext niet zo bepaaldlyk gezegt word / dat die LXX jaren als dan zouden vervult zyn: maar in het gemeen staat 'er / als vol worden de zeventig jaren; welke uitdrukking meer te kennen geeft / dat zulks gebeuren zoude eer die vol waren / hoewel niet lang te voren / en dus als die ten einde begonnen te lopen. En zo moet dit hier ook verstaan worden / aangezien de uitkomste getoont heeft / dat voor het einde van die LXX jaren al omtrent twee jaren te voren de Babylonise heerschappy door Cyrus ondergebragt is en Darius de Meder Koning gemaakt over het Koninkryk der Chaldeen / als aanstonds nader zal worden gezegt.

En zo leerde deze voorzegging van duidelyk / dat de dienstbaarheid der Joden onder den bezitter van Babels troon niet langer dan LXX jaren duuren zoude / en gevolglyk daar na eene vrylating komen / die hen in staat zoude stellen om hunne zaken / en dus vooral ook hunne steden / in hun land te herstellen / zullende de Heere al voor het einde van dien tyd daar toe den weg banen / als Hy de ongerechtigheid van den Koning van Babel en zyn Volk, op de gezegde wyze / zoude bezoeken.

Maar noch klaarder dient hier toe de twede / van my genoemde / plaats Jerem. XXIX. 10.

Welk Hoofdstuk behelst eenen brief van den Profeet Jeremia, in des Heeren naam geschreeven en gezonden aan de reeds met Jechonia weggevoerden in Babel / aan wien beloften gedaan worden van eenigen voorspoed in Babel / en van verlossing uit het zelve op den bestemden tyd.

Doch na zeer ernstige afmaningen / om immers geen gehoor te geven aan de valsche Profeten / die hun zogten diets te maken / dat die verlossing uit Babel binnen korten tyd zoude geschieden / verklaart de HEERE door den Profeet uitdrukkelyk / dat zulks niet eerder zoude geschieden dan op den daar toe van Hem bestemden tyd. En daar by dien tyd bepalende / zegt Hy in het 10e. vers Zekerlyk als zeventig jaren te Babel zullen vervult zyn, zal Ik Ulieden bezoeken: en Ik zal myn goed woord over U verwekken, U weder brengende tot deze plaatze.

I.B.כ.b. Eigentlijk leest men in de Grondtaal/ als zeventig jaren aan Babel zullen vervult zyn; en door die jaren aan Babel worden dan verstaan/ de jaren/ die God aan Babel gegeeven heeft om het Joodse Volk in gevangenis en dienstbaarheid te houden. Welke van den Heere alreeds door eene voorgaande voorzegging van Jeremia Hoofdst. XXV tot LXX in getal bepaalt waren. En wanneer 'er dan gezegt word als die zeventig jaren vervult zyn, staat wederom eigentlijk in de grondtaal aan den mond, of liever aan den boord of oever van het vol worden der zeventig jaren, dat is te zeggen: als deze jaren aan haar einde gekomen zijn/ en nu haast zullen vervult zijn.

Dan zoude de Heere hen bezoeken, zig wederom in gunste en genade aan en onder hen openbaren/ hen bewerkende tot waare bekeering en ernstige gebeden om herstelling van hunnen staat. Verg. vers 10, 11. En het gevolg daar van zoude zijn/ dat de Heere met het vol zijn van die Jaren zyn goed woord van belofte/ dien aangaande al eer gesprooken/ verwekken of daar stellen zoude/ hen wederbrengende tot deze plaats, het Joodse land/ uit welk de Profeet in des Heeren naam dezen brief aan hun toezondt.

Deze plaats aldus nevens de voorgaande duidelyk te kennen gevende/ dat der Joden dienstbaarheid in Babel hare volheid bekomen zoude binnen den omtrek van LXX jaren/ na welke dan hunne vrylating volgen zoude; zag Daniel daar uit klaarlyk/ dat de woestheden van Jerusalem alzo met en in dien tyd ook hare volheid ontfangen zouden/ en daar na ook eene herstelling van die stad te hopen was. Want het begin der gevangenisse en dat van de woestheden dier stad kon Hy met rede als gelyktydig aanmerken/ nademaal met het begin der gevangenisse ook de ontbloting der stad van hare Inwooners begonnen is/ en van toen af de grond gelegt en de weg gebaant tot de overige en volkomene verwoesting van die stad. En aan den anderen kant hing ook de tyd van de herstelling van de stad uit hare woestheden af van de geduurzaamheid en het einde van de jaren der gevangenisse; na welker ontslaking de herstelling dier stad wederom te wachten stond.

Betreffende nu de rekening van deze LXX jaren/ waar die beginnen en eindigen; heeft men in acht te nemen/ dat deze LXX jaren der gevangenisse van Gods Volk in Babel haar begin nemen met het IVe. Jaar van Jojakim, den Koning van Juda; 't welk was het eerste Jaar van Nebukadnezar volgens Jerem. XXV. 1.

Dit blykt duidelyk/ om dat God in het 9. vers van dat Hoofdst. van Jeremia uitdrukkelyk zegt/ dat Hy Nebukadnezar, zynen knecht, zoude zenden over het Joodse Land en de inwooners van het zelve; en dit word in het 18. vers van dat zelfde Hoofdst. aangemerkt als eene zaak/ die nu al begon of immers aanstonds, van nu aan, zoude geschieden (Nebukadnezar zijnen optogt daar toe reeds hebbende begonnen) ge-

I.B.3.b.

gelyk 'er in dien zin gezegt word gelyk het is te dezen dage of gelyk aanstonds, zo als die woorden ook konnen vertaalt worden na de aanmerking van Coccejus (a).

Ook zien wy uit Dan. I 1–4. dat Nebukadnezar met der daad in dien tyd een begin gemaakt hebbe met de gevangelyke wechvoering des Volks / vermids hy toen enigen van het zelve en wel verscheide Edele Jongelingen uit het Koninklyk zaad en de Prinsen gevangen naar Babel bragt. En hoe de gezegden en de tydsbepaling van onzen Profeet dezen aangaande (spreekende van het derde jaar van Jojakim, en Nebukadnezar beschryvende als toen reeds Koning van Babel) met die van Jeremia gemakkelyk konnen vereffent worden / is by de verklaring van die woorden op zyn plaats getoont.

Dat het einde dezer zeventig jaren, of de tyd der bezulatinge / valle in het eerste Jaar van de Regeering van Cores (of Cyrus) als Koning van Babel / is kennelyk uit 2 Chron. XXXVI. 22, 23.

En wanneer wy dan van het bovengenoemde beginstek dezer LXX Jaren tot op het eerste Jaar van Cores den tyd na gaan / die tusschen beide verlopen is; zo vinden wy in der daad den tyd van LXX jaren. Gelyk dat nu met weinig moeite getoont zal konnen worden uit het gene in het voorgaande nopens de regeerings-jaren van Nebukadnezar en de andere op Hem gevolgde Koningen van Babel aangemerkt en uit de overgeblevene stukken der oude Schryveren bevestigt is.

Nebukadnezar, in wiens eerste Jaar, naar de rekening der Joden / de gevangenis begonnen is / heeft volgens die rekening / twee Jaren eerder / dan die van Ptolemeus begin nemende / in het geheel geregeert (*)	45 Jaren.
Na Hem heeft zyn zoon Evilmerodach, in den Canon van Ptolemeus genoemd Ilvarodamus, geregeert	2 Jaren.
Op dezen volgde Neriglissar of Niricassolassar, gelyk Hem Ptolemeus noemt / die 3 Jaren en 3 maanden regeerde. En Laborosoarchod, die geduurende die regeering van Neriglissar reeds naar recht Koning was (en dien wy voor Belsazar houden /) heeft na Hem en alleen geregeert 9 maanden (†). Dus maakt de tyd van deze twee te zamen uit	4 Jaren.
Daar na wierd Nabonadius Koning gemaakt / en regeerde	17 Jaren.
En de Babylonise heerschappy / door Cyrus, Koning der Meden en Persen verovert zynde / ontfing Darius de Meder het Koninkryk der Chaldeen / en regeerde te Babel volgens de Heilige Schrift ten minsten tot in het twede jaar / zo dat men zynen regeerings tyd veilig stellen mag op omtrent	2 Jaren.

(a) *Comment. in l. laud.*
(*) Zie *I. Deel*, *bladz.* 49, 50, 126–131, 364, 365.
(†) *I. Deel*, *bladz.* 449, 450, 451.

I.B.ג.b.

Waar na volgde het eerste jaar van Cyrus, als nu zelf en onmiddelyk te Babel regeerende / alwaar Hy Darius den Meder Koning gemaakt had / doch na deszelfs overlyden dat Koninkryk aan zig behieldt (*).

Deze regeerings-jaren der achter elkanderen gevolgde Koningen by een gebragt zynde / ziet men ligtlyk dat dezelve te zamen uitmaken het getal van LXX jaren / die 'er verlopen zyn tusschen dat jaar / in welke de gevangenis begonnen / en dat / waar in die geëindigt is. En offchoon het waar zy / dat de gevangenis ten nauwsten genomen / juist niet begonnen is met het begin van het eerste jaar van Nebukadnezar, maar eenige maanden daar na / wanneer Hy Jerusalem innam / en dus die Edelen des volks gevangen kreeg / die Hy vervolgens na Babel opzondt / en dat ook van het twede jaar van Darius den Meder niet ten vollen blyke / of Hy dat geheel vervult hebbe; zo moet hier tegen worden aangemerkt / dat 'er ook wel eenige maanden zullen verlopen zyn eer dat Cyrus, na den dood van Darius den Meder, het bevel van der Joden vrylating heeft doen afkondigen: behalven dat de voorzeggingen van Jeremia in het bepalen van het getal van LXX jaren / welke de gevangenis duren zoude / niet noodzakelyk moeten verstaan worden van zo vele volle jaren / maar in het gemeen van eenen tyd / waar in men LXX jaren tellen zoude; zo dat ook dat jaar / waar in de gevangenis beginnen / en dat / waar in die eindigen zoude / voor een geheel jaar gerekent worden / gelyk dat eene gewoone en bekende manier van rekening is in de Heilige Schriftuur in zoortgelyke zaken.

Zo dat het klaarlyk blyke / dat men met alle rede / het eene met het andere vergelykende / mag vast stellen / dat de gevangenis der Joden te Babel volgens de mening en gewonen styl der Heilige Schriftuur geduurt hebbe den tyd van LXX jaren / en dat 'er althans in die gevangenis niet meer dan LXX jaren verlopen zyn / zo als de Heere dat voorzegt had.

Wanneer men het met onze meest bekende rekening wilt over een brengen / valt het eerste van deze jaren in het 606e. jaar voor Christus geboorte / en het laatste in het 536e. jaar voor den zelfden tyd.

Dit dan was de zaak / welke Daniel had opgemerkt / wanneer Hy acht gaf op de heilige Boeken, van des Heeren Geest zelven / als de uitkomste toont / zynde opgewekt / om uit dezelve het verstand der tyden na te speuren. En het is zeer opmerkelyk / dat Hy aantekent / dat Hy tot deze opmerking kwam juist in dien tyd / als het was het eerste jaar van Darius, den zoon van Ahasueros, uit den zade der Meden, die Koning gemaakt was over het Koninkryk der Chaldeen.

Het

(*) *I. Deel, bladz.* 549, 611.

LB.ב.b.

Het was nu de tyd dat die LXX jaren der gevangenisse begonnen ten einde te lopen/zijnde nu niet meer dan twee of drie jaren overig. Gelyk Hy/ die zelf onder die gevangenen was/ zijnde in het IVe. jaar van Jojakim in Babel gekomen/ dit gemakkelyk kon na gaan als hy den tyd zijner dienstbaarheid in Babel by zig zelf narekende. Dus waren van die LXX jaren gekomen aan den boord, of het einde van derzelver vol worden volgens de sprekwyze van Jerem. XXIX. 10. Ook zag hy toen reeds/ dat de Heere/ terwyl die jaren dus vol wierden/ de ongerechtigheid van den Koning van Babel en dat volk, naar zijne voorzegging Jerem. XXV. 12. gedaan/ al bezogt had; vermids Darius de Meder nu op den troon van Babel zat/ en daar in bleek/ dat het Koninkryk der Chaldeen onder de magt der Meden en Persen gekomen was. En zo was nu die Cores, van wien Jesaia zo duidelyk geprofeteert had/ dat door Hem de vrylating des Volks beschikt zoude worden/ alreede in het bedryf: en de magt/ welke Hy bekomen had door het vermeesteren van de heerschappy der Chaldeen/ stelde Hem in staat om te doen het gene de Godspraak van Hem voorspelt had. Verg. Jes. XLIV. 28. en XLV. 1–5.

Dit alles kon en moeste dan ook zijn verlangen opwekken/ dat de Heere/ als de bestemde tyd om Zion genadig te zyn gekomen zoude zyn, die nu werkelyk al voor de deur was/ opstaan wilde ter verlossing en zijnen Volke vryheid geven in zijne ontferming over het zelve (Ps. CII. 14). En Hy mogte zijne opmerking op dit stuk/ buiten twyffel gepaard gaande met eenen ongemeenen indruk en betamelyke aandoening van zijn gemoed/ ook aanmerken als een beginzel van die genadige bezoeking, welke de Heere Jerem. XXIX. beloofde om dezen tyd te zullen doen/ op welke dan nu ook kon en mogte verwagt worden/ dat de Heere eerlang zyn goed woord over hen wilde daar stellen om zyn Volk weder te brengen, tot de plaatze, waar uit Hy ze verdreven hadde.

Ja maar ook in dat zelfde Hoofdst. vers 12–15. had de Heere uitdrukkelyk voorzegt: Dan zult gy my aanroepen en henen gaan, en tot my bidden, en ik zal naar u horen. En gy zult my zoeken, en vinden, wanneer gy naar my zult vragen met uw gansche herte. En Ik zal van U-lieden gevonden worden, spreekt de Heere, en Ik zal uwe gevangenis wenden, en U vergaderen uit alle de volken en uit alle de plaatzen, daar henen Ik u gedreven heb, spreekt de HEERE, en ik zal u wederbrengen tot de plaatze, van waar ik U heb doen wechvoeren. De Heere/ die zulks op dien bestemden tyd doen wilde/ naar zijne belofte/ wilde ook daarom van den huize Israëls verzogt worden, dat Hy dat aan hun deede Ezech. XXXVI. 37. Dit middel moeste 'er tusschen komen ter betamelyke uitvoering van zijn besluit in dezen. Dat zouden geerne erkennen/ en het zo dan ook aanmerken/ en zig bedienen van dat middel om die beloofde herstelling te bekomen/ alle de ge-

I.B.ב.b.

nen / die den Heere in ware boetvaardigheid als dan zouden zoeken / als God hen genadiglyk bezogt. En hoe kan het anders zijn / of elk Godvrugtig gemoed zal geerne in alle ootmoedigheid God smeken om het geen Hy belooft heeft / om te tonen dat men dat van Hem en zijne vrye goedheid alleen verwachte / en zo veel te meer als de Heere zelf verklaart heeft / dat Hy langs dien weg en op dat tusschenkomend middel besloten heeft te geven het gene Hy belooft en in zijnen Raad bepaalt heeft te zullen geven ? Verg. 1 Kon. VIII. 47, 48.

Deze tydsgelegenheid / en deze opmerking / die Hy juist in dien tyd maakte / gaf dan Daniel aanleiding en spoorde Hem aan tot dat Godvrugtig gebed, en vernedering zijnes zelfs daar in voor God / om die beloofde herstelling te erlangen / waar van hy verhaal doet vers 3–20, achtervolgd van dat gelukkig wedervaren / dat Hy vers 20. en vervolgens beschryft.

II. En gaan wy dus over ter beschouwing van het twede deel van dit Hoofdstuk; wy zien daar in vervolgens

A. Vertoond het gedrag van Daniel in die zijne diepe vernedering zijnes zelfs voor den Heere in een allerootmoedigst gebed met belydenisse van zijne zonden en die van zijn Volk / beschreven vers 3–20. En daar na volgt

B. De uitnemende Openbaring, met welke Hy daar op van God verwaerdigt wierd / uitmakende den overigen inhoud van dit Hoofdstuk.

A. Betreffende zijn Godvruchtig gedrag, op die wyze toen van Hem gehouden / meldt Hy /

א. Op welk eene wyze Hy zig daar toe schikte vers 3.

ב. Dan beschryft Hy zijn allerootmoedigst, en te gelyk allerernstigst gebed, zelf vers 4–20.

א. Op welk eene wyze Hy zig daar toe schikte, beschryft hy aldus vers 3. En ik stelde myn aangezigte tot God den Heere, Hem te zoeken met den gebede en smekingen, met vasten, en zak en assche.

a. Het voornaame stuk zijner betrachtinge was / dat Hy zyn aangezigt stelde tot God den Heere, om Hem te zoeken, met den gebede en smekingen.

b. In de twede plaats voegt hy daar by de wyze of omstandigheden / met welke Hy dit deed / met vasten en zak en assche.

a. Zeer kragtig is die uitdrukking als Daniel zegt / dat Hy zyn aangezigt stelde tot God den Heere. In de grondtaal staat eigentlyk tot den Adonai, dien Elohim. Met welke benamingen de Allerhoogste God hier voorgesteld word als Opper-Heer van alles, en byzonder van zijn uitverkoren en verkregen Volk / die het steunsel van

hun

II.A.א 2.

hun Heil is en de heerlykheid hunner ſterkte, gelyk Hy ook alle dingen draagt door het woord van zyne kragt; het Opperſt Volmaakt Wezen, dat boven alles met den allerdiepſten eerbied te eeren is in zyne uitmuntendſte voortreffelykheid: Ja die God, wien die naam in volle kracht en nadruk toekomt, die alleen is de waare God, Jehova, Iſraëls Verbonds God, in tegenſtelling van de Goden van Babel of eenige andere volken, onder welke Iſraël verſtrooit was. Want toch wie is God behalven den HEERE, en wie is een rotzſteen dan alleen onze God? Die God is de HEERE, die groot is en zeer te pryſen. Hy is vreeſlyk boven alle Goden. Alle de Goden der volkeren zyn afgoden: maar de HEERE heeft de hemelen gemaakt, gelyk 'er gezegt word Pſ. XVIII. 32. XCVI. 4, 5.

Maar byzonder nadrukkelyk is ook die ſpreekwyze, als Daniel zegt, dat Hy zyn aangezigte ſtelde tot den Heere, dien God. Zyn aangezigte tot iemand te ſtellen, of te keren, geſchied dan als men zig tot zulk eenen wenden wilt. Ook is het in 't byzonder eene gebeerde van welke men zig bedient, als men zig tot iemand keert om tot Hem te ſpreken, of eenig verzoek aan Hem voor te dragen. En men geeft dan daar mede te kennen, dat men zynen aandagt op hem gevestigt heeft, en met alle ernſt en opmerking tot hem ſpreken wilt. En als men zo zyn aangezigt tot iemand wendt om tot hem op die wyze te ſpreken, zo toont men dat men zig daar toe ſchikt of bereidt. Daniel geeft dan hier mede te verſtaan, dat Hy na die opmerking bekomen te hebben, die Hy in het 2. vers beſchreven had, zig ſchikte en bepaalde om zig tot God te wenden en Hem aan te ſpreken, en dat Hy hier toe zyn herte trachtte te brengen in eene betamelyke geſtalte, om zulks te doen op eene regte wyze, en met alle betamelyke opmerking en ernſtige beſchouwing zyner Goddelyke deugden, zyner hoogheid, heiligheid, magt, goedheid en trouwe. Gelyk men op zulk eene wyze tot God moet naderen, trachtende zyn herte te bereiden, om zyne handen tot God uit te breiden volgens Job XV. 13. te vergelyken met het woord der vermaninge aan Iſraël by den Profeet Amos IV. 12. Schikt u ô Iſraël om uwen God te ontmoeten.

Teffens ſluit ook deze uitdrukking in dat Hy zig hier toe afzonderde, zig afſcheidende van de tegenwoordigheid der menſchen, by welke Hy zulks niet vrypelyk doen konde, en in zyne binnenkamer in eenzaamheid zig begaf, om zig tot God te wenden: of immers zig daar afgezonderd hield, en daar benevens zig voorbedagtlyk hier toe bepaalde, om daar in op eene plegtige wyze werkzaam te zyn. En waarſchynelyk, dat Hy ook in dit werk, terwyl Hy de oogen zyner ziele tot God ophief, zyn aangezigte naar Jeruſalem gewendt hebbe om te toonen, dat zyn uitzigt was niet op eenen vreemden God, maar op dien God, die in de vorige dagen te Jeruſalem woonde, den God van Iſraël. Gelyk wy gezien hebben Hoofdſt. VI. 11. dat hy gewoon was op die

wy-

II.A.N.a.

wyze driemaal des daags op zyne knieën te bidden, in zyn huis in eene Opper-zale, daar Hy opene vensters had tegen Jerusalem aan.

b. En waar toe Hy zig dus tot God wendde/ en op welke wyze/ verklaart Hy nader als Hy zegt/ dat het was om Hem te zoeken met den gebede en smeekingen.

God te zoeken geeft volgens den styl der Heilige Schrift te kennen met eene hertelyke begeerte en met allen ernst werkzaam te zijn omtrent God om te verkrygen zijne dierbaare gemeinschap/ om Hem te hebben tot zijn hoogste goed/ of ook/ met opzigt op eene byzondere zaak/ om te mogen ondervinden zijne gunste/ ontferming/ en genadige hulpe. Verg. Jes. LV. 6. Jerem. XXIX. 13. enz. Byzonder is deze spreekwyze nadrukkelyk/ wanneer voorondersteld word/ dat God van iemand geweeken zy/ of zig aan den zelven als onttrokken hebbe/ en de Heere dus van zo eenen als verloren zy of zig voor den zelven verborgen hebbe: gelyk ook zoeken eigentlykst te kennen geeft/ of immers in een bepaalderen zin dikwils uitdrukt/ eene begeerte om iet te verkrygen het gene men verloren heeft/ of nu niet wederom kan aantreffen of ziet/ daar men het zelve te voren bezat/ en tegenwoordig hadde. En dat was de eigen staat van Daniel en zijn Volk in betrekking tot God in dezen tyd. Zy hadden te voren den Heere God gehad tot een schild hunner hulpe, een sweerd hunner hoogheid. Hy had zig met en by hen tegenwoordig vertoont/ tot hulpe en zegen/ zyn aangezigte over Hen doende lichten, Deut. XXXIII. 29. Num. VI. 24–26. Maar om hunne en hunner vaderen zo zware ongerechtigheden had Hy deze nu by na verlopene LXX jaren en al lang te voren zijn aangezigte voor Hun verborgen. Hy was van Hun weggegaan/ en had Hen verlaten. Hy hadde gezegt: Ik zal henen gaan en wederkeeren tot myne plaatze. Als hun bange zal zyn zullen zy my vroeg zoeken, Hos. V. 15.

Dit was dan het oogmerk van Daniel, met welk Hy zyn aangezigte tot God stelde/ dat Hy den Heere met allen ernst/ en in de allerhertelykste begeerte zijner ziele/ wilde aanlopen en Hem trachten te beweegen om Hem en zijn volk zijne gunste/ ontferming en hulpe/ te laten genieten/ en nu eindelyk eens tot Hen weder te keeren/ en zijn aangezigt over Hen te laten lichten ter verlossing/ en zig aan Hun te betoonen als hun rotsteen, hun schild en grootmagtigen Verlosser van ouds af. Ja ook om dan voortaan te zijn hun Heil en deel in eeuwigheid. Zo stelde Hy zijn aangezigte om den Heere te zoeken/ als wel eer Josaphat, niet alleen voor zig zelven/ maar ook ten goede van zijn Volk/ 2 Chron. XX. 3, 4.

En welk was het middel waar van hy zig hier toe bediende? Dit deedt hy/ en schikte zig voorafom zulks te doen/ met gebede en smeekingen.

De

II.A.א.b.

De benaming van gebed zegt eigentlyk hier ter plaatze volgens de oirsprong en kracht van het grondwoord een ootmoedig voordragen van zyne zaak aan God als Rechter. Waar door dan Daniel zijne zaak en die van zijn Volk aan God / als den Rechter der ganſche aarde, voordroeg / met eene ootmoedige onderwerping aan zijne oordeelen en billyking van dezelve / doch teffens in een gelovig uitzigt en aandrang op zijne goedertierenheid en genadige toezegging / van Hem begeerende eene genadige uitspraak van vergeving / en dat de Heere hen ook eindelyk eens wilde vrymaken van den smaad hunner vyanden / onder welke zy dienstbaar waren / tot eer van zijnen naam. Het twede woord / ſmekingen vertaald / geeft te kennen ootmoedige beden om vrye en onverdiende gunst-bewyzen / door welke men tracht genade te bekomen: hoedanige hier in het meervoud worden gemeldt / om dat Daniel aldus badt om verscheidene uitwerkingen van Gods genade / en zo ook zijne ſmekingen vermeenigvuldigde door ernstige herhalingen en krachtige aandringingen van dezelve. En met zulke ſmekingen te voegen by zijn gebed, deed Hy zijn vertrouwen, dat Hy daar in gebruikte / gepaard gaan met de allerdiepſte ootmoedigheid: erkennende voor den Heere / dat hy die begeerte zijner ziele niet anders konde aan Hem voordragen / dan met belydenis zijner en zijnes Volks diepe onwaerdigheid / en aller nedrigste ſmekingen om onverdiende gunstbewyzen / in eene hertelyke toevlugt-neming tot zijne vrye genade en grote goedertierenheid. Gelyk wy dan ook by het vervolg in zijn gebed zelve zulks allerduidelykst zien zullen.

Dit was het regte middel / waar door God gezogt moeſte worden; waar toe behalven de bekeering in 't byzonder het gebed vereischt word / zie 2 Chron. VI. 36–40. VII. 4. Pſ. L. 15. Jerem. XXIX. 12.

Doch hoe zeer ootmoedig en boetvaerdig Daniel aldus zijn gebed uitstortte voor Gods aangezigte / vertoont Hy nader in de omſtandigheden, met welke Hy zig daar toe schikte / en dus ook vervolgens dit verrichtte: Met vaſten zegt hy / en zak en aſſche.

Vaſten is zig te onthouden voor eenen tyd van het gebruik van spyze.

Dit kan / op zig zelven aangemerkt / geen stuk van aangename Godsdienst zijn; nademaal God de spyze voor den mensch geschapen heeft / om die met dankzegging te genieten. Maar echter kan het zomwylen een ondergeschikt middel zijn ter betere waarneming van Godsdienstige plichten.

Het kan dienen in 't gemeen tot bedwang en onderbrenging van het vleesch en deszelfs begeerlykheden.

In 't byzonder / als men zig wilt schikken om zig op eene plegtige wyze met gebeden en ſmekingen voor God te verootmoedigen / is het vaſten dienstig / om te min bedwelmd en verstrooid van gedagten te zijn /

II.A.✠.b.

en dus te meer gescherpt in aandagt ter ernstigere beschouwing van de verfoeielykheid zyner zonden / en om in den gebede tot God op eene betamelyke wyze te naderen. Ook strekt dan het vasten tot een vertoog / dat men der goede schepzelen en zegeningen Gods onwaerdig zy geworden en zulks erkenne; en daar door / als mede door het moeielyke zelf / dat in het vasten is / is het dan bekwaam tot vermeerdering van eene heilige droefheid over de zonden.

Om die rede vorderde God ook meermaals het vasten, wanneer Hy met eene diepe vernedering wilde aangeroepen worden / als te zien is uit Levit. XVI. 29, 31. Joël I. 14. II. 11, 15. En verscheide voorbeelden hebben wy in Gods woord / dat sommigen onder Gods Volk / ja ook wel het geheele Volk / in tyden van grote rouwe / en wanneer zy zig op eene ongemeene wyze voor Gods aangezigte wilden verootmoedigen / dit betoonden met vasten, als te zien is 2 Sam. XII. 16. Richt. XX. 26. 1 Sam. VII. 6. 1 Sam. XXXI. 13. 2 Chron. XX. 3.

Dus vastte dan ook Daniel, als Hy zig schikte om op eene byzonder plegtige wyze Gods aangezigte te zoeken voor zig en zyn Volk / om zyne boetvaerdigheid te meer op te wekken en te vertonen / en in dat heiligst werk zo veel te aandagtiger te verkeeren.

En om zulks noch te sterker te betonen en te vermeerderen / deedt Hy dit teffens met zak en assche.

Door eenen zak word verstaan / een grof ruuw kleed / zonder eenige ploje of sieraad / bestaande uit grof linnen of hair / en wel zo het schynt van eene donker bruine of zwarte kleur. (Zie Gen. XXXVII. 24. 2 Kon. XIX. 1. Ps. XXXVIII. 7. Jes. L. 3.) Diergelyke zakken waren by de Oosterlingen van gewoon gebruik in tyden van rouwe (Ps. XXX. 12. XXXV. 13. 2 Sam. III. 31.) en van allerhande ongeval en rampspoed (Jes. XXII. 12. Amos VIII. 20). Zulk een zak wierd gelegt om de lendenen als men leest van Jakob Gen. XXXVII. 34. verg. Jer. XLVIII. 37, of dezelve wierd aangedaan over het geheel lighaam / of boven een onderkleed / of ook wel over het bloot lyf / als een hemd Job XVI. 15. Jes. XXXVII. 1, 2. 2 Kon. VI. 30. Men bedekte ook wel het aangezigt daar mede / 1 Chron. XXI. 16. Men vernachtte ook en lag neder in zulk eenen zak, 1 Kon. XXI. 27. Joël I. 13. of men spreidde dien onder zig tot een legerstede / of zitplaatze / om het vermoeid lighaam niet veel gemakkelykheid te gunnen / gelyk wy zo lezen van eenen zak onder zig te spreiden, Jes. LVIII. 3.

Het gebruik van zulk eenen zak diende dan in het gemeen om door zulk een onaangenaam en treurig gewaad de inwendige droefheid des herten uit te drukken / die nu ook alle genoegen in aangenaamer gewaad buiten dreef. En in gevallen van verootmoediging strekte het zelve

daar

II.A.א.b.

daar boven / om daar mede zijne geringheid / nederigheid en onwaerdigheid uiterlyk te vertonen / en door het aannemen van een zo onaangenaam en ongemakkelyk kleed zijne smerten als te vermeerderen / of immers plechtiglyk te betonen / en van het wellustig lighaam als wraak te nemen tot meerdere onderbrenging van de begeerlykheid des vleesches.

En daar toe bediende ook Daniel zig daar van in dit geval / 't zy Hy den zak aandeed / of onder zig spreidde : het welk niet duidelyk word uitgedrukt.

De assche, die by zulk eenen zak hier gevoegt word / wierd insgelyks oudtyds gebruikt tot een teken van grote treurigheid en verslagenheid Jes. LXI. 3. en berouw Job XLII. 6. En men plagt dezelve van of op het hoofd te strojen 2 Sam. XIII. 19. 1 Makk. III. 46, 47. of den zak daar mede te bestrojen en te bemorsen Esth. IV. 1, 3. of in het midden der assche neder te zitten / als Job Cap. II. 8. Jon. III. 6, en die zo onder zig te spreiden of zig daar in te wentelen Jer. VI. 26. Ezech. XXVII. 30. Mich. I. 10, door welk omwentelen van zig in de assche / van zulke rouw-bedryvenden geschiedende / ook aan de handen en aan het brood / het welk men daar in hield / de assche zodanig kleefde / dat dezelve met het brood vermengd gegeeten wierd Ps. CII. 10.

En dit uiterlyk teken diende dan / als men zig voor God verootmoedigde / tot een diepste vernedering daar over / dat men in zig zelf zo gering / en door de oordeelen zo nedergedrukt en ten verderve gebragt was / of immers van alle vorige sieraad en heerlykheid ontbloot / als assche; als mede om te vertonen eene bittere droefheid daar over / dat men door de zonde zo vuil en laag zy als stof en assche / zijnde gansch doemwaerdig en onnut en waerdig in het stof des doods neder te dalen / alleenlyk hopende op de barmhertigheid Gods / om door dezelve uit dezen staat wederom opgebeurt of daar uit herstelt te mogen worden.

Dus wilde dan Daniel ook hier mede op het allerkrachtigste zijne bittere smerte en allerdiepste vernedering / en den droevigsten staat van zijn Volk / Land / Stad en het Heiligdom vertonen / zijne rouwe en zijne erkentenis van zijne en zijnes Volks onwaerdigheid te kennen geven / en daar mede teffens God smeken om barmhertigheid; ten einde Hy zig over hen / als een vader over de kinderen / wilde ontfermen / wetende wat maakzel dat zy waren, gedagtig zynde, dat zy stof waren Ps. CIII. 13.

En zulk eene smertelyke droefheid over de zonden en allerdiepste verootmoediging zijnes zelfs voor God is ook de regte weg om genade en barmhertigheid by God te vinden tot vergeving van zonden en eene genadige afwending of opheffing van zijne oordelen. Zie Ps. L. 14, 15. Joël II. 12, 13, 14.

 3. En

II.A.N.

3. En op deze alzins betamelyke wyze was Hy dan gekomen tot zyn ernstig en nadrukkelyk gebed, het welk Hy verhaalt vers 4–20. Alwaar Hy

a. In het gemeen vertoont den korten inhoud van zyne reden, den Heere na eene bevweeglyke aanspraak voorgehouden, vers 4

b. Onderscheidenlyker en uitvoeriger beschryft, wat Hy den Heere hebbe voorgedragen, vers 5–20.

a. In het gemeen hoort men Daniel zeggen vers 4. Ik bad dan tot den Heere mynen God, en deede belydenis, ende zeide: Och Heere, gy grote en verschrikkelyke God, die het verbond en de weldadigheid houdt, dien, die Hem lief hebben ende zyne geboden houden.

In deze woorden beschryft Hy,

α. Den korten inhoud zyner reden, gemeld met deze woorden: Ik bad dan tot den Heere mynen God, en deede belydenis:

β. De gepaste aanspraak, met welke Hy dit zyn gebed en bygevoegde belydenis den Heere hebbe voorgedragen en Ik zeide Och Heere enz.

α. Den korten inhoud zyner reden beschryft Hy in dier voegen, dat die bestaan hebbe uit twee voornaame stukken.

Het eerste was bidden. Ik bad dan, zegt Hy, tot den HEERE, mynen God. In welke woorden wederom zeer opmerkelyk is de benaming, met welke de Heere God alhier benoemt word. In het Hebreeuws staat de naam Jehova. Welke oirspronkelyk te kennen geeft Hy zal zyn. En daar mede word dan van God betuigt, dat Hy met der daad betonen zal te zyn dat Hy is, waarlyk aanweezig is, en zulk een als Hy is, als ook dat Hy zal zyn, die Hy zyn zoude volgens zyne gedane belofte. Zie Gods eigene verklaring daar omtrent Exod. III. 14, 15. Ja dit sluit ook in, dat die zulks in nadruk zeggen en doen kan, als de waarachtige en almagtige God, ook van eeuwigheid geweest en onveranderlyk dezelfde zy: Gelyk zo, volgens de allerbetamelykste aanmerkingen van ouds by des Heeren Volk daar op gemaakt, op dezen naam met nadruk gezinspeelt word Openb. I. 8. als 'er gezegt word Die is, en Die was, en die komen zal, de Almagtige (*). Daar boven is deze naam op eene byzondere wyze de eige en gedenknaam van den Waaren God, zo als Hy zig aan Israël geopenbaart had, volgens Hos. XII. 6.

Dus was het de God der vaderen, de waarachtige en levendige God, tot wien Daniel zig wendde; en de aanmerking van Hem als den Je-

(*) Vid. Clar. VITRINGA *in Comment. ad istum locum.*

II.A.ב.a.*α*.

Jehova gaf hem eenen grond om te bidden in vertrouwen van verhoring / volgens zijne belofte en ter openbaarmaking van zijne Godlyke Magt en Heerlykheid.

En behalven dit had Hy noch eenen byzonderen grond van vrymoedigheid voor zig zelven / om in dat vertrouwen tot Hem te naderen / dewyl Hy Hem ook aanmerkte en benoemt als zynen God, dat is te seggen zijnen Verbonds-God, die zig aan Hem geopenbaart en betoont had als genadig en gewillig om zijn deel en hoogste goed te zijn / en zijne Godlyke volmaaktheden en deugden aan Hem te openbaren tot zijne ware en volkomene zaligheid / dien Hy dan ook in hertelyke toestemming aan zijnen Verbonds-eisch had aangenomen tot zijnen rotzsteen en deel in eeuwigheid en zig aan Hem verbonden om Hem te dienen / gelyk Hy als de waarachtige God waerdig is en wilt gedient worden. Verg. Gen. XVII. 1. Dien mogt Hy dan ook aanspreken in vertrouwen van genade te zullen vinden in zijne oogen.

Tot dien Jehova, zynen God, badt hy volgens zijn voornemen en voorbereiding daar toe.

En het twede stuk, dat hy daar by voegde / was het doen van belydenis. En (zegt Hy) ik deed belydenis. Hy meent zekerlyk eene belydenis van de zonden en diepe onwaerdigheid zo van Hem zelven / als van zijn Volk / mede brengende eene billyking van de dieswegen ondervondene oordeelen Gods. Gelyk hy dit zo ook allerkrachtigst uitvoert in den inhoud van zijn Gebed.

Een stuk ook ten hoogsten nodig en van den Heere geboorderd / wanneer men Hem wilt smeeken om vergeving van zonden / en wechneming van zijne oordeelen. Zie Spreuk. XXVIII. 13. Ps. XXXII. 5, 6. 1 Kon. VIII. 33, 38, 47. Levit. XXVI. 40, 41. Vergelyk ten aanzien van het gebruik van het grondwoord in die betekenis van het belyden van zonden Levit. V. 5. XVI. 21. XXVI. 40. Num. V. 7. Neh. I. 6.

β. Met wat woorden Hy zulks deed / toont Daniel, dat hy duidelyk zeggen wille / als Hy zegt En Ik zeide. En daar by voegt Hy aanstonds in de eerste plaats de gepaste aanspraak, met en op welke Hy dit zijn gebed met de bygevoegde belydenis den Heere zijnen God voorbroeg / welke was: Och Heere, gy grote en verschrikkelyke God, die het Verbond en de Weldadigheid houdt den genen, die Hem lief hebben, en zyne geboden houden.

Eene aanspraak / die alzins nadrukkelyk is; dewyl Daniel daar in niet alleen noemt het voorwerp van dezelve / maar ook den HEERE, zynen God, tot wien hy zig wendt / beschryft in zijne eigenschappen / van welke Hy dan ook daar mede eene eerbiedige belydenis doet.

1. In het gemeen zegt Hy och Heere. Naar de grondtaal och Adonai; van welken naam reeds gesproken is over vers 3. En het woordjen och staat niet zonder nadruk hier vooraf gestelt / om te die-

II.A.ג.a.β.1.

nen tot een teken van de aanspraak/ met welke Hy zig tot dien Adonai, zijnen God/ eerbiedig wendde; teffens ook aanwyzende de sterke begeerte en uitgang van zijn herte tot Hem; gepaard met eene verlegenheid en bekommering zijnes gemoeds over de zaken/ die Hy voor den Heere moeste belyden/ namelyk de diepe onwaerdigheid en zonden zo van Hem zelven/ als van zijn Volk/ welke de Heere rechtvaerdig met zijne oordeelen bezogt had. Want tot dat einde en in zulke gelegenheid word dit woordjen och gebruikt: Zie Gen. L. 17. 2 Kon. XX. 3. Nehem. I. 11. Pf. CXVI. 4, 16. Jon. I. 14. IV. 2.

In het byzonder hebben wy hier aan te merken/ dat Daniel in deze woorden moet begrepen worden allernaast en regelregt zijne aanspraak te richten tot God den Vader / de eerste persoon van het Godlyk Wezen / dien hy aanmerkt als den Heere en Opperften Rechter / die uit krachte van het werk der Scheppinge en Onderhoudinge / aan Hem op eene byzondere wyze eigen / als zodanig moet worden erkent / en volgens de huishouding der genade in zijnen Zoon en door den Heiligen Geest de Verbonds-God van uitverkorene zondaars worden wilt. Dit blykt daar uit / dat in het 17. vers van den Heere, die hier aangesproken word / onderscheiden word die Heere, om wiens wille Daniel badt verhoort te worden; die dan voorkomt als de Middelaar of Voorspreker / het welk eigen is aan den Zone Gods; als in het vervolg nader moet worden aangemerkt. Zo nochthans/ dat Daniel met deze byzondere inrichting zijnes gebeds tot den Vader/ de andere Godlyke personen/ nog van het werk waarom Hy bidt / nog van de Godlyke eere / geenzins uitsluite. Waarom Hy ook in het voorgaande in het gemeen te kennen gaf/ dat Hy met zijn gebed en smeekingen zig wendde tot den Drie-Eenigen God. En zo moet dit altyd begrepen worden/ wanneer de Heilige Schrift / overeenkomende met de huishouding der genade / dus leert en voorgaat om tot God den Vader te bidden in den naame zijnes Zoons/ door de toeleiding des Geestes. Gelyk dit by andere gelegenheden breder verklaart word.

2. Maar zeer krachtig beschryft Daniel vervolgens nader de hoogheid en heerlykheid des Heeren / tot wien Hy zig wendde / als Hy 'er by doet: Gy grote en verschrikkelyke God, die het verbond en de weldadigheid houdt den geenen, die Hem lief hebben en zyne geboden houden, of liever / gelyk anderen om de grondtaal dus noch volkomener uit te drukken deze woorden overzetten [Die gy zyt] die grote en verschrikkelyke God. Welke zins-aanvulling zeer wel overeenkomt met den aart der Hebreeuwse tale / aan welke geheel eigen is / dat de woordjes die en zyn, of is en zyt, ter verkorting worden uitgelaten. En alhier is dit ook noodzakelyk wegens de volgende woorden / dewyl 'er gezegt word niet die u lief hebben, en uwe geboden houden, maar als in de derde persoon / die Hem lief hebben en zyne geboden houden.

Maar

II.A.ב.a.β.2.

Waar by komt / dat ook het voorzetzel הָ, een en andermaal herhaald / deze zins-aanvulling genoegzaam vordert. En deze wyze van spreken geeft ook aan dit gezegde eenen byzonderen nadruk / als men dus leest: Die gy zyt die grote en verschrikkelyke God. Het is dan als of Daniel zeide „die gy zyt die grote en verschrikkelyke God, „ die van ouds af door zyne beroemde daden zig betoont heeft / en die „ van Mozes en de Profeten is beschreven en geroemd geweest / als „ de grote God en de verschrikkelyke, en die het verbond, en de wel- „ dadigheid bewaart, dien die hem lief hebben; dien ik als zodanig ken- „ ne en eerbiedige / en even daarom / om dat gy die God zyt / tot u „ richte den wensch en de begeerte van myne ziele."

In deze beschryving zien wy van Daniel eerbiediglyk erkennen

AA. Ter eener zyde des Heeren ontzaglyke Oppermagt die gy zyt die grote en verschrikkelyke God,

BB. Aan de andere zyde zyne beminnelyke goedertierenheid en trouwe aan zyne gunstgenoten: die het verbond en de weldadigheid houdt, dien die Hem lief hebben, en zyne geboden houden.

AA. Het eerste staat eigentlyk in den grondtext dus uitgedrukt die gy zyt DIE God, DIE grote en DIE verschrikkelyke. Welke herhaling van het voorzetzel DIE nadruks halven geschied / om te kennen te geven / dat de Heere in de volste kragt en by uitnemendheid die God zy en zo heerlyk in Majesteit.

De naam / met welken de Heere alhier benoemt word / is in de grondtaal de naam EL אֵל; die gemeenlyk en te recht word aangemerkt als afstammende van een worteldwoord / maar aan eigen is de betekenis van sterk zyn, blykende in de woorden אֵל (eel) en אֱיָל (ejaal), maar van het eene door vermogen of magt en het andere door kracht vertaalt word Spreuk. III. 27. Mich. II. 1. Neh. V. 5. Deut. XXVIII. 32. Ps. LXXXVIII. 5. Dus word de Heere met dezen naam erkent als de sterke God / die kracht en sterkte bezit / om te doen het gene Hem behaagt / en zyne gunstgenoten te helpen / maar zyne vyanden te straffen / en hen en hunnen raad te verbrezeken; ja die zulk eene sterkte op de hoogste wyze bezit: daarom ook ter versterking van de kracht dezer benaminge billyk noch nader hier benoemd DIE sterke God, die boven allen uitmunt in de sterkte zyner kracht / daar door erkend / en daar van beroemd. Maar hier by word nu noch gevoegt welk een ontzaglyke Opper-hoogheid de Heere / als die sterke God / bezitte / als gezegt word die grote, en die verschrikkelyke. Zyne Opper-hoogheid word uitgedrukt met de benaming van dien groten God. Welke te kennen geeft / dat Hy is die grote God / wiens volmaaktheid onbepaalbyk groot is / en die daarom groot is by uitnemendheid / groot van raad en magtig van daad, en zyne magt en wysheid ook werkzaam betoont in het voornemen en uitvoeren van grote dingen / doende grote dingen, die

II.A.ℶ.2.β.2.AA.

die men niet doorzoeken, en wonderen, die men niet tellen kan. (Zie Ps. LXXXVI. 10. XCV. 3. Jerem. XXXII. 19. Job XXXVI. 26.) die grote God, die groter is dan alle Goden; die zig al van ouds af in het midden van Israël zodanig betoont heeft / Exod. XVIII. 11. Deut. VII. 21. X. 17.

En hoe zeer Hy als die grote / sterke God met alle ontzag te duchten zy; erkent Daniel, als hy zegt En die verschrikkelyke, of liever / naar de eige betekenis van het grondwoord die vreeslyke. Welke vertaling ook noch eenen ruimeren zin geeft aan dit woord.

Dus is de Heere een God / die vreeslyk is / dat is / die gevreest word of moet worden; voor zyne vyanden tot hunne verschrikking / maar ook op eene andere wyze voor zyne gunstgenoten.

Vreeslyk is God voor zyne vyanden van wegen zyne sterkte en grootheid / om dat zy rede hebben / om Hem te vrezen als eenen oneindig magtigen wreker; wiens magt en gestrenge rechtvaerdigheid hun ook tot een schrik is / wanneer zy aan dezelve denken / of de blyken daar van zien in zyne oordeelen of andere doorslaande bewyzen van zyn alvermogen. Waarom ook de genen / die Hem weigeren te eeren / nochthans uit het bezef daar van met angst en bekommering voor Hem vrezen; of / verharden zy zig al eenigen tyd / zy zullen eindelyk verschrikt worden door het gevoelen van zyne gramschap. Een ieverig God, een wreker is de HEERE, een wreker is de HEERE en zeer grimmig, een wreker is de HEERE aan zyne wederpartyders, en Hy behoudt [den toorn] zynen vyanden: De HEERE is langmoedig, doch van grote kracht, en Hy houdt den schuldigen geenzins onschuldig enz. Nah. I. 2–6. Hy is zelfs den Koningen der aarde vreeslyk, Ps. LXXVI. 8, 13. Vreeslyk is het te vallen in de handen van den levendigen God Hebr. X. 31. verg. Ps. XC. 11. Jes. XXXIII. 14.

Maar ook word Hy gevreest, en moet gevreest worden van zyne gunstgenoten met een diep ontzag en kinderlyke vreze / bestaande in eene eerbiedige erkentenis van zyne hoogheid en heerlykheid en teffens ook van zyne beminnelykheid voor zyn Volk; gepaard met eene uiterste hoogachting / waar door zy zyne gunste als het hoogste goed / zynen toorn als het hoogste kwaad / aanmerkende / met alle zorgvuldigheid zoeken te vermyden het gene Hem mishaagt / en zyne gunste onwaerdiglyk beantwoorden of zyne oordeelen tegen hen verwekken zoude / met alle onderwerping in tegendeel Hem in alles trachtende te behagen.

Eene vreze / die met blydschap gepaard gaat / volgens Ps. II. 11, en als het eigen merkteken van Gods waare kinderen zo dikwils aangeprezen word / als Ps. XXV. 12. XXIV. 10. verg. Job XXXI. 23. Exod. XV. 11.

Van beide geeft de Heere byzondere bewyzen door de gerichten / die Hy oeffent; die Hy zynen vyanden ter wrake / zynen gunstgenoten ter tuchtiging / toezendt.

Zo

II.A.ℶ.a.β.2.AA.

Zo was Hy ook door Mozes ter waarschouwing beschreven Deut. VII. 21. X. 17, en van David Ps. XLVII. 3. LXVIII. 36. En Hy word daar van by uitnemendheid benoemt die te vrezen is: Ps. LXXVI. 13. Daniel en zijn Volk hadden het ook ondervonden in zijne oordeelen / die noch op Hen rustten. En het word ook elders / als een gevolg van zijne grootheid en sterkte / ingescherpt / gelyk het hier daar aan word vast gemaakt als gezegt word / die sterke God, die grote, en die vreeslyke. Verg. Jerem. X. 6, 7. Ps. XCVI. 4.

BB. Maar aan de andere zyde doet ook Daniel hier eene gelovige belydenis van des Heeren beminnelykheid en trouwe voor zijne gunstgenoten / als Hy zegt die het verbond en de weldadigheid houdt dien, die Hem lief hebben, en zyne geboden onderhouden. In welke woorden Hy zeer opmerkelyk beschryft wat de Heere doe / en aan wien Hy zulks doe.

Die sterke God / die grote en die vreeslyke / doet echter ook dit / dat Hy het verbond en de weldadigheid houde.

Gods verbond is de belofte die Hy doet / wanneer Hy / den mensch tot zijne gemeinschap nodigende / aan hem den weg bekend maakt om dezelve in alle de daar uit vloeiende goederen deelagtig te worden / en daar by belooft / dat Hy den genen / die naar dat zijn voorschrift hunnen weg wel aanstellen / zijn heil zal doen zien. Dat Hy dat verbond houde geeft te kennen / dat Hy die belofte niet wederroept / maar met der daad na komt / en de beloofde goederen schenkt aan de genen / die het zelve opregtlyk hebben aangenomen. Verg. Ezech. XVII. 13, 14.

In 't byzonder had God dus zijn verbond gemaakt met Abraham, Izaak en Jakob, en daar na met hun zaad / het Volk Israëls / volgens Gen. XVII. 7. Exod. XXIV. 8. Daar in had Hy belooft hun God te willen zijn / zo veele opregtlyk zijn verbond aannamen en hielden / en toegezegt / dat Hy dit Volk nooit ganschelyk zoude verwerpen / maar aan het zelve op eene ongemeene wyze wilde weldoen / het land Canaan hun ten erve geven en den Messias uit hun verwekken zoude / Gen. XVII. 7–10. XXII. 17, 18. Levit. XXVI. 42–46. Deze verbonds-belofte had Hy tot hier toe gehouden / vervult en daar gestelt / en Hy zoude het ook verder doen.

En geen wonder / dat zijn verbond niet wankele / dewyle Hy ook zijne goedertierenheid niet laat wyken van zijn Volk / houdende insgelyks zyne weldaadigheid. Waar door hier verstaan word zijne ernstige wille om zijnen gunstgenoten wel te doen / van welke al hun geluk en heil voortkomt / anders ook uitgedrukt met de benaming van zijne goedertierenheid, welk woord ter vertaling van dit zelfde grondwoord in andere plaatzen van onze Overzetters gebruikt word / als Ps. V. 8. VI. 5. LXIII. 4. Dezen wille houdt Hy. Daar in verandert Hy ook niet / die toch geen man is, dat Hy liegen zoude, nog eens menschen

II.A.ℶ.a.β.2.BB.

kind, dat Hem iet berouwen zoude, Num. XXXIII. 17. Bergen mogen wyken, en heuvelen wankelen, maar myne goedertierenheid zal van u niet wyken, en het verbond mynes vredes zal niet wankelen, zegt de Heere, de Ontfermer zijnes Volks / Jes. LIV. 10. Zyne goedertierenheid over zijn Volk duurt tot in der eeuwigheid, Ps. CXXXVI.

Maar aan wien doet Hy dit alles? Niet den genen / die geenen lust hebben aan de kennis zijner wegen / maar dien, die Hem lief hebben en zyne geboden houden.

God lief te hebben sluit in zijne hoogheid en heerlykheid / met een innig genoegen in de zelve / te erkennen en Hem dieswegen hoog te waerdeeren / zijne gemeinschap / als het hoogste goed / boven alles te begeeren en van ganscher herten te zoeken / en eenen ernstigen lust te hebben om Hem te behagen en te verheerlyken en zijne liefde en eerbied-waerdigste deugden na te volgen. Gelyk zo de pligten en werkzaamheden / tot de liefde Gods behorende / in verscheide plaatzen der Heilige Schriften op het allerkrachtigste worden voorgestelt. Zie Ps. LXXIII. 25, 26. Ps. XCVII. 10. Ps. CXIX. En zal de zondaar tot deze liefde Gods gebragt worden / hy moet God den Vader kennen / als die in den Zoon en door den Geest zijn verbond met hem opregten en zijn God worden kan en wilt.

Aldus den Heere, zynen God, lief te hebben is de hoofd-eisch van zijn verbond / Deut. VI. 5. En daarom zijn ook die / die Hem lief hebben, en die alleen / zijne gunstgenoten / die Hy zo standvastig lief heeft / dat Hy hun het verbond en de weldadigheid houde. Dit doet Hy alleen aan dezen: Verg. Exod. XX. 6.

En die moeten van ook deeze opregte gezindheid van hunne herten / met der daad betwyzen in het houden van zyne geboden. Waar door verstaan worden alle die onderscheidene pligten / die God zijnen Bondgenoten voorschryft / waar in Hy bepaalt / hoe zy zig in de byzondere gevallen jegens Hem / jegens hunnen naasten en jegens zig zelve zullen gedragen.

Deze geboden Gods te houden, of die te bewaren, (gelyk het dikwils zo word overgezet) zegt die hoog te schatten / daar op verstandiglyk acht te geven / en zijn leven daar naar aan te stellen; of immers daar naar gezetlyk met allen ernst te trachten / met eene opregte en aanhoudende poging om de volmaaktheid daar in te bereiken. Welk laatste van ook noch met eenig gebrek en struikelingen bestaan kan. Gelyk dit in Gods waare kinderen / zo lang zy van den Heere uitwonen / noch altyd plaats heeft. En het is zeker / dat hier niet beoogt worde eene volstrekte onderhouding van Gods geboden zonder eenige struikeling; dewyl dan nog Daniel, nog iemand van Gods Volk eenige genade konde hopen. Maar die zo Gods geboden houden in die opregte poging om hunne wegen naar dezelve te richten / onderbinden /

dat

II.A.3.2.β.2.BB.

dat God hun genadig zy in zijnen Zoon/ om die/ tegen hunnen wille van hun begane/ overtredingen hun te vergeven volgens Ps. CIII. 13, 14.

Dit houden van Gods geboden is het regte kenteken/ dat men God lief heeft/ en een noodzakelyk bewys en gevolg daar van. Waarom het ook by den anderen gevoegt word Exod. XX. 6. Deut. VII. 9. Joh. XIV. 15. 1 Joh. V. 3. Aan zulken/ die dit doen/ had ook de Heere zijne verbonds-belofte gedaan/ en zijne weldadigheid aan hun verzekert/ en die daar in betonen hem lief te hebben/ dien houdt Hy zyn verbond en de weldadigheid.

Deze waarheid draagt Daniel, teffens met die belydenis van Gods ontzaglyke opper-hoogheid/ hier zeer gepast den Heere voor in deze aanspraak.

Eensdeels om den grond te leggen tot eene regte erkentenis van de snoodheid der zonden van zijn Volk/ die hy voor den Heere wilde belyden/ en eene demoedige regtvaerdiging van het oordeel/ wegens dezelve van God hun toegezonden. Dit was hunne zwaare misdaad/ dat zy tegen dien sterken, groten en verschrikkelyken God gezondigt hadden. God was niet trouwloos geweest/ maar Israël.

Maar dan ook ten anderen om den Heere voor te houden den grond der bromoedigheid/ die Hy en anderen/ die/ schoon in de gemeene schuld door afdwalingen mede deel hebbende/ nochthans Hem in waarheid lief hadden/ en door hunne boetvaerdigheid zulks trachtten te betonen/ dan evenwel noch hadden/ om den Heere te smeken/ dat Hy naar de belofte van zijne goedertierenheid, in het verbond hun toegezegd/ hun genade bewyzen/ en op hunne smekingen ook hun Volk en heiligdom herstellen en zijne beloften/ aan het zelve gedaan/ vervullen wilde: het welk Hy ook/ als die sterke en grote God magtig was te doen.

Dit gaf Daniel te kennen als Hy zeide och Heere [die gy zyt] die sterke God, die grote en die vreeslyke, die het verbond, en de weldadigheid houdt dien, die Hem lief hebben, en zyne geboden onderhouden.

b. Wat Hy nu na deze betamelyke en gepaste aanspraak den Heere hebbe voorgedragen/ vinden wy onderscheidenlyker en in het brede beschreven vers 5–20. Waar in zig opdoen twee hoofddelen.

α. Het eerste is eene openhertige belydenis, strekkende om zig zelven en zijn Volk te veroordeelen/ en daar tegen God en zijnen weg met hun gehouden te rechtvaerdigen/ vers 5–15.

β. Het tweede is een zeer ernstig en aanhoudend gebed om verlossing; ongeacht hunne onwaerdigheid vers 15–20.

α. In de belydenis/ welke Hy doet/ horen wy den Profeet

 1. Eerst

II.A.ℶ.b.aa.

1. Eerst in het gemeen zijne en des Volks zonden bekennen vers 5, 6.

2. En in de tweede plaats laat hy daar op volgen eene nadere zeer bemoedige belydenis van hunne schandelyke doemwaerdigheid wegens hunne zonden en van de volkomene rechtvaerdigheid van Gods wegen., ter oirzake van dezelve met hun gehouden/ vers 7–15.

1. De bekentenis der zonden van Hem en zijn Volk doet Hy:

AA. In een voorstel van dezelve vers 5.

BB. En eene bygevoegde vergroting daar van vers 6.

AA. Het voorstel luidt aldus vers 5. Wy hebben gezondigt en hebben onrecht gedaan, en Godloosfyk gehandelt en gerebelleert, met af te wyken van uwe geboden en van uwe rechten. In welke woorden voorkomt

אא. Eene beschryving der zonden in haren verfoeielyken aart.

בב. Eene opheldering van die beschryving.

אא. De beschryving der zonden wordt uitgebragt met deze woorden Wy hebben gezondigt en onrecht gedaan, en Godloosfyk gehandelt en gerebelleert.

Vier onderscheidene uitdrukkingen zien wy hier by een gevoegt/ van welke

De twee eerste meer uitdrukken den eigen aart van hunne zonden in het gemeen.

En de twee andere tonen by opklimming nader aan de snoodheid van die zonden/ zo als die van hun begaan waren in derzelver hogen trap en verzwarende omstandigheden

Voor eerst zegt de Profeet: Wy hebben gezondigd en onrecht gedaan.

In de grondtaal is het eerste woord חטאנו. Dit grondwoord betekent eigentlyk zijn doelwit missen / gelyk het zo voorkomt Richt. XX. 16. Job V. 24. Dus drukt het de zonden uit als daden / waar door men feilt ten opzigte van het hoogste einde / waar toe zy behooren gericht en strekkende te zijn / namelyk de verheerlyking van Gods naam en de verkryging der zaligheid in zijne gemeinschap en tot prys zijner heerlykheid.

Het twede woord/ onrecht doen overgezet / zegt naar de grondtaal in zijne eerste beduidenis krom zyn. Zie Ps. XXXVIII. 7. Pred. I. 15. VII. 13. En aldus maakt het by overdragt de zonden af door zo verre dezelve zijn daden / in welke begaan word eene afwyking van den regten regel/ naar welken men zijnen gang behoort en schuldig is te schikken. En zo word dit woord met het voorgaande zamen gevoegt om te sterker te vertonen het verfoeielyke en rampzalige / dat in de zonde is ; als zijnde niet alleen eene afdwaling van het doelwit/

maar

II.A.3.b.a.1.AA.ℵℵ.

maar ook van den voorgeschreven regel / waar door de zelve den mensch te meer stelt buiten verontschuldiging / en waerdig maakt om niet alleen dat zalig einde te missen / maar ook aan de straffe / met welker bedreiging de voorgestelde regel der wet gestaaft is / onderworpen te worden.

Maar nader noch vertoont Daniel de snoodheid dezer zonden als hy 'er by doet: en Godloosslyk gehandelt en gerebelleert.

Hier is het eerste woord in de grondtaal הִרְשַׁעְנוּ. Welk woord in zijne eerste betekenis te kennen geeft onrustig zyn. En dit word in eenen meer eigentlyken zin gezegt van zulken / die in eenen staat van onrust leven door allerlei beroeringen en moeite / hun aangedaan / en zo ongeruste / beroerde zijn. Maar dan ook zegt het in eenen zedelyken zin / door woelende begeerlykheden onrustig zijn / en dus niet berusten in de palen van den regten pligt / geene ruste te houden / maar tegen den pligt aan te woelen en werkzaam te zijn in het kwade; op welken grond onze overzetting doorgaans dit woord uitdrukt door Godloos zyn of Godloosheid doen. Deze betekenis blykt klaar uit Job XXXIV. 29, daar ons grondwoord in die buiging / in welke het hier voorkomt / vertaalt is door beroeren, of onrustig maken / verg. 1 Sam. XIV. 47, daar van Saul gezegt word Overal, daar Hy zig wendde, oeffende hy straffe, liever daar verwekte Hy schrik, stellende de volken in beroering. Voeg 'er by Job III. 17. Daar, namelyk in het graf / houden de bozen op van beroering heeft daar onze overzetting; maar de zamenhang wyst duidelyk aan (*) dat de zin is: Daar houden de ontrusten op van beroert te worden. Daar / in het graf / zijn zy / die steeds van anderen ontrust en beroert waren / voortaan vry van beroert te worden. Gelyk 'er op de zelfde wyze volgt daar rusten de vermoeide van kracht. Vervolgens betekent dan ook dit woord / in eenen gerechtelyken zin genomen zijnde / eene kwade zake te hebben of in de buiging / die hier voorkomt / daar door verklaart en dus veroordeelt te worden / door veroordeelen of verdoemen als dan overgezet. Verg. Deut. XXV. 1. Job IX. 20. X. 2. Doch het is klaar te zien / dat het zelve hier voor het naaste gebruikt word om uit te drukken het bestaan en gedrag der genen / van wien gesproken word / en by gevolg / in den zedelyken zin genomen / te kennen geeft zig als onrustigen betonen en gedragen.

En wanneer dan van zulk een bestaan en gedrag gesproken word met betrekking op God en zijne wet / als hier ter plaatze geschied / geeft deze uitdrukking eigentlyk te kennen niet te willen berusten in dien betamelyken staat en gedragingen / waar toe men door zijnen pligt bepaalt word / maar zulke daden doen / die tegen de grond-wetten van

Gods

(*) Vid. Celeberrimus A. SCHULTENS ad istum locum.

II.A.ב.b.a.1.AA.אא.

Gods Koninkrijk aanlopen en dezelve als om verre werpen / en dat met eene schandelijke drift / waar door men daar in als niet rusten kan / door zijne woelende begeerlijkheden zig latende voortstuwen / als eene voortgedrevene Zee. Gelijk zo op de eigentlijke betekenis van dit grondwoord met nadruk gezinspeelt word Jes. LIX. 20, 21. verg. XLVIII. 22. Spreuk. IV. 14, 16, 17.

Dus volgt hier op met eene zeer gepaste opklimming het volgende gezegde: Wy hebben gerebelleert.

Welke spreekwyze / de grondtaal zeer wel uitdrukkende / eigentlijk gebruikt word van zulken / die de hulde breken die zy hunnen Heer of Koning gedaan hebben / afvallig worden / zig tegen Hem verzetten / de gehoorzaamheid aan Hem weigeren. Waarom dit grondwoord elders door afvallig worden en wederspannig zyn word overgezet. Zie Gen. XIV. 4. 2 Kon. XVIII. 7. Num. XIV. 9. Jos. XXII. 16, 18, 19, 29.

En dus geeft van deze bewoording noch nader te verstaan eene moedwillige en opentlijke aankanting tegen de bevelen van God / hunnen Heer en Koning / aan wien zy zig nochthans zo plegtiglijk hadden verbonden gehad / hoedanig een gedrag doorgaans gepaard gaat met geweldige aankanting tegen de getrouwe onderdanen en dikwils ook eene onderwerping aan andere vyandige Heeren.

Deze vier krachtige uitdrukkingen gebruikt Daniel om op het sterkste te vertonen het verfoeielijke van Israëls zonden. Waar in zig / als ik heb aangemerkt / telkens opdoet eene nadrukkelijke opklimming.

En zeer gewigtig is het ook / dat Hy deze belijdenis dus uitbrengt in de eerste persoon van het meervoud Wy hebben gezondigt / dus ook zig zelven insluitende / en zo ook de andere Godvruchtigen onder het Volk nevens Hem.

Niet / dat hy daar mede wille te kennen geven / dat dit in allen en ieder in 't byzonder in die volle kracht waar was. Maar Hy belijdt nochthans daar mede rondborstig / dat het gros des Volks / waar van Hy / Daniel, en andere weinige Godvruchtigen / leden waren / zig zo schandelijk hadden gedragen; en daar beneven ook andere waare gelovigen die deze belijdenis ook met Hem dikwils deden / zig aanmerkende als leden van dat Volk / ook in zo verre die schuld als een gemeene schuld van hun Volk moesten erkennen: ja ook / schoon niet in die verslaafdheid aan de heerschende zonde / zelve mede hun aandeel aan des Volks overtredingen hadden gehad / dan eens door eenige toestemming / dan door stilzwygen / dan eens door gelijkformigheid aan het doen der Godlozen / door den stroom der verleidinge mede weggerukt zijnde / en ook in het gemeen maar al te veel nog struikelende en dikwils traag geweest zijnde in het beneerstigen.

בב. Deze beschryving nu helbert hy noch nader op met

II.A.ב.b.α.I.AA.בב.

met in het twede deel van dit vers daar by te voegen met af te wyken van uwe geboden en van uwe rechten.

Eene uitdrukking / die in den eersten opslag niets meer / ja eenigzins iet minder als de voorgaande / schynt in te sluiten. Maar het is zeker / dat het woord afwyken om die rede hier genomen moet worden in de volste kracht van betekenis; zo dat het te kennen geve eene volstrekte en geheele afwyking / waar door zy ganschelyk waren afgeweeken / niet slegts eenigzins daar van afgeraakt / maar afgeweeken zonder te willen weder keeren (gelyk God klaagt Jerem. VIII. 4, 5.) den regten weg geheel verlatende / en den tegengestelden weg inslaande. En zo word van hier noch nader en zeer nadrukkelyk aangetoont het onverschoonelyke en strafwaerdige van hunne zonden / als 'er by gedaan word van welken weg en regel zy dus afgeweeken waren / daar die hunnen pligt hun duidelykst bekend maakte en alleromzigtigst behoorde in acht genomen te zyn / namelyk de geboden des Heeren / die Hy / als hun Heer / naar zyn Heilig / rechtvaerdig en voor hun heilzaam welbehagen / hun voorgeschreven had: Geboden, die daar boven ook waren rechten des Heeren / naar welke hy als de Rechter der gansche aarde, die behouden en verderven kan, hen ook rechtvaerdiglyk zoude oordeelen; waarom deze afwyking moest worden aangemerkt als Hen verdoemelyk makende voor God. Dit toch is de nadruk van dit twede woord / als afkomstig in de grondtaal van een woord / dat richten, oordeelen, betekent. Zo dat de geboden Gods / wanneer die rechten worden genaamt / daar mede beschreven worden / zo als die niet alleen zyn de verklaring van zynen wille / maar ook de regelmaat van zyn oordeel / naar welke Hy als Rechter zal oordeelen.

BB. Maar niet alleen stelt Daniel deze zwaare zonden dus krachtig voor / maar Hy vergroot dezelve door eene bygevoegde erkentenis van hunne onverbeterlykheid daar in / niet tegenstaande de vermaningen daar toe aan hun gedaan / vervolgende in het 6. vers. En wy hebben niet gehoort naar uwe dienstknechten, de Profeten, die in uwen name spraken tot onze Koningen, onze Vorsten, ende onze Vaders, en tot allen Volke des Lands.

אא. Daar in bestond hunne misdaad dat zy ook niet hadden gehoort naar des Heeren dienstknechten, de Profeten. Daniel wilt zeggen „ Ja zelfs / wanneer wy te rugge geroepen wierden, „ om van die afwykingen weder te keeren / als het U behaagde daar „ toe aan ons te zenden de Profeten, die zo achtbare boden van U den „ Allerhoogsten God / hoedanigen gy van tyd tot tyd verwekt en gezonden hebt om uwen Volke uwen raad en wille bekend te maken / „ en hen van uwent wegen te waarschouwen; die zig daar in gedragen hebben als uwe dienstknechten, van U gezonden / en u gehoorzaam en getrouw; hebben wy evenwel niet willen wederkeeren /

„ en

II.A.ב.b.α.1.AA.אא.

„ en hebben daar op geenen acht gegeeven/ hunne „ woorden niet ter herten genomen/ veel minder daar aan gehoorzaamt. Wy hebben gedaan min nog meer als of wy hen zelfs niet „ hoorden." Een stuk waar over God zelf zeer nadrukkelyk betuigt Jerem. VII. 25, 26.

בב. En zo veel zwaarder was deze misdaad/ van wegen het gezag, met welk die Profeten spraken/ en de getrouwheid, die zy jegens allen daar in gebruikten. Zy spraken dus in des Heeren naam, op zyn Godlyk gezag/ en bevel; door zyne aandryving/ met vele blyken hunner Godlyke zendinge. Hoedanige boden Gods te verwerpen/ waarlyk was God zelven te verwerpen/ die hen zondt. Verg. Luk. X. 16.

En in dit hun werk hadden zy Gods last/ en voerden dien uit met zulk eene getrouwheid, dat zy dus hunne waarschouwingen deden aan een ieder onder den Volke/ in zynen staat en rang. Zy hebben dus gesproken/ zegt de Profeet/ tot onze Koningen, die of over de XII stammen van gansch Israël/ of/ na de scheuring/ over Juda en Benjamin/ of over Israëls X stammen/ onder God het oppergebied hadden; tot onze Vorsten, die onder de Koningen stonden/ en het bewind over byzondere stammen of derzelver landschappen en steden hadden: daar by tot onze Vaders, die in byzondere geslagten en huizen/ of ook als Leeraars het gezag en bestuur hadden. Welke hier onder den naam van de Vaders gevoegelyker verstaan worden/ dan de genen/ die in vroegeren tyd leefden/ het welk by de naastvoorgaande woorden onze Koningen en Vorsten niet zo wel voegen zoude. En die naam van Vaders word ook meermaals in dien zin in de Heilige Schrift gebruikt/ als genoeg bekend is. Dezen bestraften die Profeten in de eerste plaats over hunne zonden/ met welke zy zelfs anderen een kwaad voorbeeld gaven.

Tot deze spraken zy om dezelve aan te zetten/ dat zy (gelyk ook somwylen van Godvruchtige Koningen/ hoewel zeer weinigen/ geschied is) door hunne bevelen en door hunnen Godvruchtigen en voorbeeldigen voorgang aan eene algemeene verbetering mogten arbeiden en dezelve voortzetten. Zo deden Jesaia, Jeremia, Amos en anderen.

Deze vrymoedigheid deed ook zien/ dat by hen gene aanneeming des persoons was/ en zy gaf blyken/ dat God met hun was/ en hen daar toe getrouw en vrymoedig maakte.

Dit moeste die Overheden en Hoofden des Volks tot inkeer hebben gebragt/ en gedient ter aansporing om de inbrekende Godloosheid te beteugelen/ en den Volke zelve ter overreding/ dat deze Profeten niet spraken om menschen te behagen/ maar als knechten Gods/ getrouwlyk aankondigden/ wat tot hunnen vrede diende.

Maar dit niet alleen. Deze Profeten hadden ook gesproken tot allen

Vol-

II.A.ב.b.α.1.AA.בב.

Volke des lands: zo dat zy de getrouwheid / neerstigheid en ieder hadden gehad / van niemand ongewaarschouwd te laten / maar allen en een ieder / van wat staat en rang hy ook ware / vermaant om zijn herte te zetten op zijne wegen / en van zijne zonden afstand te doen / die zy / uit der kele roepende en geenzins inhoudende / aan alle het volk zo als die waren bekend maakten / en aan het zelve zijne ongerechtigheden verkondigden. Zie Jerem. III. 12. V. 1. VII. XXXVIII. 7. Joël I. 12. Jes. LVIII. 1.

Dus had het niemand aan waarschouwingen ontbroken. Dus waren zy allen ten hoogsten onverantwoordelyk / als zy van hunne afwykingen niet hadden willen wederkeeren. En dit belydt nochthans Daniel hier mede openlyk / verklarende / dat de schuld in dezen gemeen was by groten en kleinen.

Ja dit alles belydt Daniel dus rondborstig / zonder eenige verschoning of bewimpeling; wel verre zijnde van de schuld te willen verbloemen, het welk het werk der dwazen is, maar in tegendeel die geerne belydende met de goedwilligheid der oprechten. Trouwens die zyne overtreding bedekt, zal niet voorspoedig zyn, maar die zyne ongerechtigheid bekent en laat, zal barmhertigheid verkrygen, Spreuk. XXVIII. 13.

2. Maar Hy gaat noch al verder voort / en laat hier op volgen eene nadere zeer demoedige belydenis van hunne schandelyke doemwaerdigheid wegens hunne zonden aan de eene / en de rechtvaerdigheid van Gods wegen, met hun gehouden / aan de andere zyde van vers 7–15. Waar in wy zien

AA. Een nader vertoog van de hoogste verfoeielykheid van hun wangedrag door tegenstelling van het zelve tegen Gods ontzaglyke en beminnelyke deugden vers 7–11ᵃ.

BB. Eene allernadrukkelykste rechtvaerdiging van de oordeelen / die hun wegens die zonden van God waren toegezonden / en onder welke zy nu zuchtten / vers 11ᵇ–15.

AA. In het eerstgenoemde stuk stelt Hy voor en belydt met een verbroken herte voor den Heere / hoe zy in hun wangedrag op eene allerschandelykste wyze gezondigt hadden / als met verstyfden nekke /

אא. En tegen Gods rechtvaerdigheid aan vers 7, 8,

בב. En tegen Gods goedheid vers 9, 10.

אא. Hoe zy gansch schamenswaerdig hadden gezondigt tegen Gods rechtvaerdigheid aan /

aa. Stelt hy dus voor in het 7. vers: By U ô Heere is de gerechtigheid, maar by ons de beschaamdheid der aangezigten, gelyk het is te dezen dage: by de mannen van Juda en de inwoonders van Jerusalem, en geheel Israël, die na by en die verre zyn, in alle lan-

 den,

II.A.ב.b.α.2.AA.אא.aa.

den, daar gy ze henen gedreven hebt om hunne overtreding, daar mede zy tegen U overtreden hebben.

αα. Eerbiedig en volkomelyk erkent Daniel de rechtvaerdigheid Gods/ welke Hy aan hun betoont had / als Hy zegt By U ô Heere (Adonai) is de gerechtigheid. Hy geeft daar mede te kennen/ dat de Heere/ als een heilig en waarachtig God/ wiens heiligheid Hem / als 't ware / in plaatze van eene wet is / terwyl het zyne volmaaktheid is niets anders te konnen doen als het gene tot bewys daar van dient / in alles ten uitersten rechtmatig en Hem betamende met hun gehandelt hadde / of schoon Hy teffens eene hoogste vrymagt en onbetwistbaar gezag over hen hadde: Dat Hy hun gene andere als heilige en betamelyke beveelen gegeeven hadde; dat Hy nooit hadde nagelaten zyne verbonds-beloften aan hun te vervullen / als zy het Verbond onderhielden; ook nooit eenige plagen hun doen overkomen/ of zy hadden dezelve door hunne zonden t'over verdient/ en moesten zelve bekennen/ dat zy dezelve tegen zyne waarschouwingen en bedreigingen aan zig op den hals hadden gehaalt.

Een stuk/ waar over de Heere zig zelven had willen in geding begeven / en zyn Volk zelfs de vryheid aangeboden om tegen Hem te betuigen / of Hy ooit anders gehandelt hadde / als wy zien Mich. VI. 3-6. Jes. V. 4. Jerem. II. 5, 31, 32. Ps. LXXXI. 9.

ββ. Maar hoe was het daar tegen met Israël gestelt?

By ons, zegt Daniel, is de beschaamdheid der aangezigten. Wy daar tegen hebben allerschandelykst gehandelt/ en dat gene gedaan/ waar over wy ons zo zeer moeten schamen/ dat onze aangezigten bleek en rood daar van moeten worden/ en naar de aarde gebukt zyn: Ja zulke dingen hebben wy gedaan/ die ons te schande gemaakt hebben/ en ons noodzaken om onze aangezigten van schaamte te bedekken wegens den rampzaligen staat / waar in wy om dat gedrag gekomen zyn. Gelyk het is te dezen dage, of in dezen tyd; in welken wy/ tot inkeer komende / deze onze boosheid en dwaasheid met de uiterste schaamte bezeffen / (immers zo vele als wy daar van eenig gezigt hebben) en nu ook te schande zyn/ en ons schamen moeten by allen/ die ons aanzien / van wegen den bedroefden en verachtelyken staat / in welken wy ons zelven door ons verfoeielyk misbedryf gebragt hebben. En niet alleen belydt Daniel dit zo in het gemeen; maar Hy doet 'er by / in nadere uitbreiding, dat het gansche zaad van Jacob alzo schuldig stond en zig schamen moest.

Dus vervolgt Hy / is die beschaamdheid der aangezigten by de mannen van Juda, waar onder zedert den tyd van de scheuring des Ryks ook de stam van Benjamin pleegt begrepen te worden / naar 2 Chron. XI. 5, 10. (Ja eigentlyk staat 'er in het enkelvoudt by den man van Juda dat dan zal te kennen geven by ieder een der mannen van Juda,)

en

II.A.ב.b.α.2.AA.אא.aa.ββ.

en de inwoonders van Jerusalem, de hoofdstad des ryks van Juda/ ook dezen in 't byzonder/ die boven anderen door zo vele middelen der genade en de byzondere Godlyke tegenwoordigheid van zulke zonden moesten wederhouden geworden zijn. Verg. Jerem. VII. 9, 10. En niet alleen was het zo gestelt by het Ryk van Juda; maar de Profeet breidt dit uit tot gansch Israël, ook het Ryk der tien stammen mede daar onder begrypende/ en/ of liever by opklimming Ja, gansch Israël, het geheel nageslagt van Jacob; en ons Volk/ die wy tot Juda behoren/ en de overige stammen.

Zo die naby zyn, die met my in Chaldea zig bevinden/ als die verre zyn, veel verder verstrooid in andere plaatzen/ en verre van het land Israëls afgeleegene gewesten. Welken staat voornaamlyk ondergaan hadden de tien stammen/ die door den Assyrier gevangelyk waren wechgevoert/ die dezelve had doen wonen in Halah en Habor aan de rivier Gozan, en in de steden der Meden, 2 Kon. XVII. 6. Zo dat zy verstrooid waren geworden niet alleen aan deze zyde van Babylonie/ en in dat landschap/ maar ook aan gene zyde daar van/ en aldus verre boven Damaskus henen naar de bedreiging hun gedaan by Amos Hoofdst. V. 27, verg. Hand. VII. 43.

In alle de landen (vervolgt Daniel) daar gy ô sterke God / hen henen gedreven hebt, met eene schrik aanjagende / immers geweldige/ hand / die zy niet hebben konnen wederstaan; zo dat zy die in die landen als arme verdrevelingen vol schriks en ongerustheid hunne droevige dagen doorbrengen. En dat allerrechtvaerdigst / om hunne overtreding, naar de kracht des grondwoords (במעלם) eigentlykst hunne moedwillige zonde / niet uit onkunde van hunnen pligt / of alleen uit zwakheid/ maar voorwetens en opzetlyk (*) begaan; met welke zy dus overtreden hebben, niet slegts als tegen eenen aardsen Koning/ maar tegen U, dien sterken God, dien groten en verschrikkelyken: Die van ook billyk dien hoon / Uwer geduchte Majesteit aangedaan / allerrechtvaerdigst / door Uwe sterke hand / naar Uwe ontzaglyke grootheid, alzo gestraft hebt; daar zy Uw Godlyk recht wel wisten dat die zulke dingen deden, zulke oordeelen waerdig waren. (Rom. I. 32).

Dit doet 'er de Profeet met veel nadruk by/ om dus noch nader te erkennen en de blyken op te geven / hoe zy om hunne zonden te schande geworden waren / van wegen dezelve dus als verdrevelingen uit hun Land nu henen wech verstrooid/ en dat in vele ja allerhande Landen van den toen bekenden aardbodem. En ook belydt hy daar mede te gelyk hoe zy zelve zig die elende hadden op den hals gehaalt door

(*) Vergelyk aangaande de betekenis van dit grondwoord *Levit* VI. 2. *Jos.* XXII. 22. 1 *Chron.* IX. 1.

II.A.ב.b.α.2.AA.אא.aa.ββ.

door hunne moedwillige overtredingen tegen den Heere / en dus met beschaamdheid hunner aangezigten ook nu zelf moesten zeggen By den Heere onzen God is de gerechtigheid: welk stuk Hy vervolgens met eene uitdrukkelyke rechtvaardiging van des Heeren oordeel over hen nader zal voordragen vers 15–20; daar wy ook zien zullen / hoe de Heere het alzo ook te voren bedreigt en voorzegd hadde / als zy tegen Hem zouden overtreden.

Wy liggen in onze schaamte, en onze schande overdekt ons, want wy hebben tegen den Heere, onzen God, gezondigt, Wy en onze Vaders van onzer jeugd aan tot dezen dag, en wy en zyn der stemme des Heeren onzes Gods niet gehoorzaam geweest moest dus hunne taal zijn. Gelyk de boetvaardige Joden / zo sprekende / worden ingevoert Jerem. III. 25.

bb. En om zulks te oofmoediger en op de krachtigste wyze voor den Heere te belyden; herhaalt Daniel niet zonder eene merkelyke opklimming deze zyne betuiging vers 8. ô Heere, by ons is de beschaamdheid der aangezigten, by onze Koningen, by onze Vorsten, en by onze Vaders: om dat wy tegen U gezondigt hebben.

Het is de kracht en het oogwit van zulke herhalingen / dat dezelve dienen / om eene zaak te meer te bevestigen en den ernst en iever van den Spreker uit te drukken. Gelyk ons meermaals zeer nadrukkelyke voorbeelden daar van in Gods woord voorkomen. Zie Levit. XXVII. 12. Ps. XXIV. 7, 9. XXIX. 1. Spreuk. XXXI. 4, 8, 9. Pred. I. 2. Amos V. 4, 6. Dus is het als of Daniel wilt zeggen „ ô Ja „ dit moete ik erkennen / nochmaals wille en moete ik dit uit volle „ overreding van myn gemoed belyden ô Heere by ons is de beschaamd„ heid der aangezigten."

Maar dit niet alleen. In deze herhaling belydt Hy met eenen ook noch nader en uitdrukkelyker / dat dit plaats hadde / gelyk by het Volk in het gemeen / zo ook in het byzonder by de Voorgangers en Opperhoofden van het zelve / ongeagt den ernst en bymoedigheid / met welke de Profeten Gods ook tot dezen hadden gesproken naar vers 6. Dit had de gemeene schuld des volks niet weinig verswaart. En ook die voorgangers en hoofden des volks / hoe zeer zy zig op hunne hoogheid en gezag trotslyk verlaten hadden / waren door de droevigste gevolgen beschaamt geworden over hunnen weg en raadslagen. Vergelyk de belydenis van Ezra, in welke by de Koningen ook de Priesters, die wy hier onder de Vaders mede verstaan / gevoegt worden / Ezr. IX. 7.

בב. Maar hadden zy op deze schandelyke wyze gezondigt tegen Gods rechtvaardigheid aan / welke Hy hun altyd bewezen had; het verzwaarde grootelyks hunne schuld / dat zy dus ook ten snoodsten hadden gezondigt tegen Gods goedheid, gelyk

II.A.ב.b.α.2.AA.בב.

lykt Daniel nu vervolgens toont vers 9, 10, 11a. alwaar Hy

aa. Gods beminnelyke goedheid in hare uitnemendheid vertoont vers 9.

bb. En dan daar tegen overstelt de onbetamelyke beantwoording dezer grote goedheid vers 10, 11a.

aa. De beminnelyke en hem hoogst verpligtende goedheid Gods beschryft hy met deze woorden vers 9. By den Heere onzen God zyn de barmhertigheden en vergevingen, alhoewel wy tegen Hem gerebelleert hebben.

In welke woorden deze goedheid des Heeren

αα. Eerst word voorgestelt

ββ. En dan dat voorstel opgeheldert.

αα. Het voorstel is By den Heere, onzen God, zyn de barmhertigheden en vergevingen.

De Profeet spreekt van den Heere, dien Hy nader benoemt onzen God. Dus zien wy hier eene verwisseling van spreekwyze/ met welke Hy nu van God spreekt in de derde persoon, daar Hy tot hier toe in de twede persoon tot den Heere gesproken had. Dit schynt te geschieden/ op dat Hy dus te bekwamer en krachtiger van den Heere mogte spreken in eene omschryving van Hem/ uitdrukkende zyne hoogheid/ en de betrekking/ in welke zyn Volk Israël Hem mogte aanmerken/ en wegens welke zy schuldig waren alle onderdanigheid aan Hem te bewyzen/ als den Heere, hunnen God, tegen wien zy zig dan alleronwaerdigst gedragen hadden/ als zy tegen Hem gerebelleert hadden/ en die nochthans ook zyne goedheid daar in aan hun hadde willen groot maken/ dat Hy/ als zodanig/ barmhertigheden en vergevingen aan hun bewezen hadde. En/ schoon Daniel dus ook wel hadde konnen zeggen/ tegen U, ô Heere onze God, schynt evenwel deze benoeming in de derde persoon nadrukkelyker/ en met de sierspraak der tale meer over een komende/ naardien door deze verkorting vermydt word de gedurige herhaling van dezelve aanspraak door het woordeken U. Ook kan deze wyze van spreken hier wel dienen tot een teken van eene byzondere verootmoediging en beschaamdheid/ wanneer Hy de aanspraak aan God nu eenigermate verandert in eene alleen-spraak/ als niet betamelyk achtende om in de belydenis van zo zware overtredingen die vrymoedigheid van eene regtregte aanspraak tot God zo dikwerf te gebruiken.

Gelyke voorbeelden van zulk eene verwisseling/ tot het zelve einde ingericht/ vinden wy Exod. XXIII. 15, 17. XXXIV. 23, 24, verg. Ps. CXXIII. 2. CXXV. 3, 4.

Anderszins konnen wy deze uitdrukking met eenen voornamen Uit-

II.A.ב.b.α.2.AA.בב.aa.αα.

legger van dit Hoofdstuk (*) ook wel zo op-
vatten / dat in deze woorden bepaalder gezien word op den Zone Gods,
den Engel des aangezigts, gelyk dan in het volgende 10. vers ook
noch onderscheidenlyk in 't byzonder verstaan kan worden de Heilige
Geest. Eene gedagte met de gronden der lere van Gods Heilig woord
alzins over een stemmende. Maar alleen komt daar tegen in aan-
merking / dat offchoon de persoons-verwisselingen / die in deze uit-
drukkingen zig schynen op te doen / daar toe wel aanleiding geven /
evenwel de benamingen zelve / welke de Profeet gebruikt / niets in
zig hebben / nog gepaard gaan met eenige zulke gezegden of omschry-
vingen / waar door de eene Godlyke persoon eenigzins onderscheiden-
lyk van de andere worde aangewezen: daar in tegendeel de benaming
van Heere, onze God, op de zelfde wyze van den Vader in eene ver-
nieuwde aanspraak tot den zelven gebruikt word vers 15.

Betreffende de benamingen zelve / die hier aan God gegeven wor-
den / die zyn ons vers 4. reeds voorgekomen. Doch het vereischt on-
ze opmerking / dat Daniel, daar Hy te voren den Heere hadde aan-
gesproken met de benaaming mynen God, hem hier noemt onzen God.
Dus geeft Hy te kennen / dat ook het geheele Volk Israëls plegtiglyk
in Gods Verbond stond / ten minsten uitwendig en ten opzigte van
zyne verbintenis. Gelyk dat zynen grond heeft in het verbond /
van God aan Sinai met dat Volk gemaakt / wanneer zy gezegt had-
den alles, wat de HEER gesproken heeft, zullen wy doen Exod. XIX. 8.
XXIV. 3. En in dat verbond waren ook de nakomelingen begrepen /
en de besnydenis was hun een bestendig teken daar van. Zie Deut.
XXIX. 15. Genes. XVII. 10–15. verg. Ezech. XVI. 8. En voor zo
verre diende deze benaming om de verfoeielykheid van Israëls zonden
te vergroten.

Maar ook daar beneven word de Heere Israëls God genaamt / voor
zo verre Hy dat Volk / op zyne betuiging / schoon van de meesten
maar geveinsdlyk gedaan / als zyn Bond-volk gehandeld heeft; hou-
dende het verbond en de weldadigheid den genen, die Hem lief had-
den en zyne geboden hielden; en den genen / die maar uitwendig in
zyn verbond overgingen / nochthans ook de uitwendige verbonds-
goederen gevende / hen in het land Canaan / den Vaderen beloofd /
zo lang latende blyven / tot dat de grote menigte des Volks zig aan
zo grove grouwelen en afgoderyen hadde schuldig gemaakt / dat de
eere van des HEEREN naam verderve / dat Hy het sweerd over hen
zonde, om de wraak des Verbonds te wreken, en hen onder de Heide-
nen verstrooide, naar zyne bedreiging Levit. XXVI. 25, 31, 33, en
toen noch dezelve niet ganschelyk latende uitgeroeit worden / maar
zig

(*) H. van ALPHEN.

II.A.ב.b.*α*.2.AA.בב.aa *αα*.

zig uit het zelve een overblyfzel bewarende naar Jerem. XXX. 11.

Van dezen hunnen Verbonds-God zegt nu de Profeet / dat by hem waren barmhertigheden en vergevingen.

Wanneer aan God barmhertigheden worden toegeschreven / word daar mede te kennen gegeeven de werkzaamheid van zijnen volmaakten wille om zijn schepzel / in eenen staat van elende zijnde / uit noden en rampen te verlossen / en de dadelyke uitwerkingen van dien wille.

Deze zijn dan ook vele en verscheiden / naar mate van de verscheidene tyden en geleegenheden / in welke de Heere alzo zijne barmhertigheden openbaar maakt. De Heere kan en wilt zulks ook doen aan velen en op velerlei wyze. Zie Ps. CXIX. 156.

Maar dezelve zijn ook verscheiden / naar de verscheidenheid der voorwerpen / aan welke de Heere die bewyst. Ten opzigte van zijne uitverkorene gunstgenoten sluiten zy in de genadige reinigmaking van de zonden / en de vrymaking / van tyd tot tyd en by trappen / van alle elenden tot de volkomene verlossing toe. Zie Ps. LI. 3. XXV. 6. Hos. II. 18. Ps. LIII. 4, 13. Jes. XLIX. 14, 15. LIV. 10. Ten opzigte van zijn uitwendig Volk zijn des Heeren barmhertigheden die werkingen van zijnen wille / waar door Hy het zelve in nooden beschermt en redt / of ook uit elenden vry maakt.

Zo waren by den Heere, Israëls God, barmhertigheden. Zijne algenoegzaamheid en goedheid strekte zig ook uit om zulke barmhertigheden te bewyzen / en Hy had die ook met der daad bewezen / op de eerste en nadrukkelykste wyze aan zijne liefhebbers in Israël / en op de laatstgemelde wyze / ook zelfs aan het uitwendige gros van het Volk. Blyken waren daar van gezien niet alleen in de verlossing uit Egipte en het gene daar op naast gevolgt is / maar ook naderhand in zo vele verlossingen door de hand der Richteren en veler Koningen / de redding van Juda in de tyden van Asa, van Josaphat, en anders / de bevryding van Jerusalem / door den slaanden Engel / van den grootsprekenden en lasterenden Assyrier ten tyde van Hiskia, en vele andere diergelyke.

By deze barmhertigheden nu worden hier ook gevoegt vergevingen. Waar door de Heere met hun niet gedaan had naar hunne zonden. En die had God ook op meer dan eene wyze / en in meerderen en minderen nadruk / aan Israël beweezen.

Zijnen uitverkorenen gunstgenoten had Hy de zonden vergeven in een volkomen ontslag van de verdiende straffe; hen wegens dezelve alleen uit getrouwheid en met mate kastydende / en ook dikwils daar van verschonende / als zy Hem al daar toe rede hadden gegeeven. Zie Ps. VI. 2. CXIX. 67, 71, 75. Job XXXIII. 24. En die genade beweeg Hy dan ook alleen aan zulken / die zig tot Hem bekeerden / en

II.A.ב.b.α.2.AA.בב.aa.αα.

en Hem opregtlyk lief hadden / schoon noch zomtyds uit zwakheid vallende; niet aan de hardnekkigen / die Hem verbitterden / en zyn verbond niet hielden. Vergelyk Exod. XXIII. 20, 21. Jos. XXIV. 19. Maar daar zyn echter ook vergevingen, welke Hy aan het gros van het Volk / byzonder op deszelfs / schoon maar uitwendige / vernederingen / dikwils heeft geschonken / bestaande in het niet toezenden / of matigen en wechnemen van welverdiende plagen. Waar in de Heere hen dan spaarde en verschoonde (gelyk het wortelwoord dus word overgezet Klaagl. III. 42.) zo dat Hy zyne gansche grimmigheid niet opwekte, en zyne oordeelen over Hen gezonden hebbende / zig wederom liet verbidden ter opheffing van dezelve.

Dit had Mozes al beleeden Num. XIV. 19. Nehemia noemt Hem daarom eenen God van vergevingen Neh. IX. 17. En zeer nadrukkelyk word daar van gesprooken in den LXXVIII. Psalm vers 32–38.

Dit alles hadden zy genoten van den Heere, hunnen God, op de voorspraak en door de genade en lankmoedigheid van den Zone Gods / den Engel des aangezigts, die ook was de Vorst van het heir des HEEREN; van wien zo nadrukkelyk gezegt word Jes. LXIII. 9. In alle hunne benauwdheid was Hy benauwt. En de Engel zynes aangezigts heeft ze behouden; door zyne liefde en genade heeft Hy ze verlost: en Hy nam ze op en droeg ze alle de dagen van ouds. Verg. Job XXXIII. 24. Die wilde uit de nakomelingschap van dit Volk vleesch en bloed aannemen / en dus Immanuel worden. En zo was Hy / de Borge der uitverkorenen zynde / ook de oirzaak / dat dit uitwendig Volk niet wierd uitgeroeit.

ββ. Dit zyn voorstel word van Daniel opgeheldert met daar by te voegen alhoewel wy tegen Hem gerebelleert hebben.

Welke uitdrukking wy reeds gezien hebben vers 5. Maar niet zonder rede word deze belydenis van Daniel hier herhaalt / en wel zo / dat Hy dit hechte aan het voorgaande door het woordjen כי, naar zyn gewoonst gebruik / door alhoewel van de onzen te recht hier overgezet. Dit strekt om dan te meer uit te meten de grootheid van des Heeren barmhertigheden en de gansch wonderbare uitnemendheid zyner vergevingen. Die hadden zy ondervonden / wanneer zy niet alleen gezondigt hadden / maar zelfs gerebelleert, met eene verfoeielyke wederspannigheid het Juk des Heeren van zig afwerpende / en moedwilliglyk zig tegen Hem verzettende / immers zo veel aanging de grootste menigte des Volks. Een rebelleeren zo veel te grouwelyker / als het gedaan was tegen den Heere, hunnen Verbonds-God.

Des niet tegenstaande hadden zy evenwel dikwils zyne barmhertigheden ondervonden als zy in noden en zwarigheden waren. Gelyk dat

II.A.ג.b.α.2.AA.גג.aa.ββ.

dat al van vroeg af het bestaan geweest was van de genen, die uit Egipte waren uitgeleidt, zo had de Heere ook al van dien tyd af evenwel zijne barmhertigheden hun beweezen. In het byzonder was het ook wat groots, dat zy na zulk een gedrag evenwel dikwils vergevingen hadden ontfangen, tot welk laatste stuk ook dit bygevoegde wel allernaast gebragt zoude mogen worden.

bb. Tegen deze zo grote goedheid des Heeren stelt nu Daniel over het onbetamelyk gedrag van Israël, daar tegen aan gehouden vers 10 en 11ᵃ, alwaar dit

αα. Eerst by ontkenning,

ββ. Daar na meer stellig word voorgestelt.

αα. Op de eerstgenoemde wyze word dit hun gedrag beschreven vers 10: En wy hebben der stemme des HEEREN onzes Gods niet gehoorzaamt, dat wy in zyne wetten wandelen zouden, die Hy voor onze aangezigten gegeeven heeft door de hand zyner knechten, der Profeten.

Klaarder en op het voorgaande beter voegende kan het verband dus worden uitgedrukt Doch, of maar, wy hebben der stemme des Heeren, onzes Gods, niet gehoorzaamt. In welke betekenis de letter vau in het 7. vers (en zeer dikwils elders) genomen word. Dus word hun gehouden gedrag met veel nadruk tegen over gestelt tegen die grote goedheid des Heeren, in het 9. vers erkend. Zo veel goedheid had God aan hun beweezen. Maar alleronwaerdigst hadden zy die beantwoordt. Zy hadden der stemme des Heeren niet gehoorzaamt. ô Onverandwoordelyke verachting van den rykdom zyner goedertierenheid, verdraagzaamheid en langmoedigheid Rom. II. 4, 5!

En niet min krachtig ziet men dan ook hun alleronbetamelykst gedrag zelve hier beschreven.

Der stemme van Jehova, hunnen Verbonds-God, die hunne gehoorzaamheid zo billyk eischte, zo waerdig ook om van hun gedient te worden, zo getrouw in zijne beloften, die door zijn woord hun toeriep met eene stemme van vermaning en waarschouwing, hun betuigende, welken weg zy hadden te verkiezen, die stemme, die ten krachtigsten hunne herten moeste getroffen hebben, hadden zy niet gehoorzaamt; daar die hen aanmaande om te wandelen in zyne wetten, dat is zig naar dezelve te gedragen, als zo vele onderwyzingen van hunnen pligt en zo van den weg, dien zy te gaan hadden. Welke wetten zo kennelyk voor hun geweest waren, dat daar omtrent de minste voorwending geene plaats kon hebben, nademaal de Heer dezelve gegeeven hadde voor hunne aangezigten, alzins klaar en duidelyk aan hun bekend gemaakt, door de hand, of dienst, van zyne knechten, de Profeten, van Mozes af en daar na, die deze wetten van Jehova, als van zijnent wegen, hun hadden voorgehouden, verklaart en

II.A.ב.b.α.2.AA.בב.bb.αα.

en aangedrongen/ vroeg en laat (verg. Jerem. VII. 25.) daar toe gezonden zynde en bekwaam gemaakt door den Heiligen Geest. Welke goede Geest hen alzo door deze zyne dienaars onderweezen/ en door dezelve tot hen gesprooken had. Zie Neh. IX. 20. Zach. VII. 12.

ββ. En zulk eene ongehoorzaamheid kon dan ook geen ander gevolg hebben/ dan eene geheele afwyking en gestadige overtreding. Gelyk Daniel dan ook meer stellig daar by voegt vers 11a. Maar, of liever En, gelyk nu wederom het verband hier vordert/ geheel Israël heeft uwe wet overtreden met af te wyken, dat zy uwer stemme niet gehoorzaamden. De wet des Heeren/ die als één lighaam uitmaakt/ uit verscheide deelen bestaande/ ja die geheele wet, ten aanzien van alle de byzondere wetten, die dezelve in zig vervat/ had geheel Israël het Ryk van Juda niet minder als de tien stammen/ op eene schandelyke wyze overtreden, met het doen van het verbodene en nalating van het gebodene. En dat met af te wyken van dezen regten regel/ gedurig en geheel/ om niet te gehoorzaamen der stemme des Heeren, tot hen sprekende: zo dat zy zulks niet alleen niet deden/ maar het 'er als op toegelegt en gezet hadden om niet te gehoorzamen; gelyk het de grondtext dus noch klaarder uitdrukt. Voorwaar eene allersnoodste beantwoording van de uitnemende goedheid, van God aan hun beweezen in zo vele barmhertigheden en vergevingen, alhoewel zy tegen hem gerebelleert hadden.

BB. Aldus op het allerootmoedigste de snoodheid van hun verfoeielyk wangedrag voor den Heere erkent en beleeden hebbende/ laat nu Daniel hier op volgen eene allernadrukkelykste rechtvaerdiging van het zwaar oordeel, hun van God dieswegen toegezonden, onder welk zy thans waren zuchtende/ vers 11b–15. Waar in Hy

אא. Eerst in het gemeen de billykheid van dat oordeel erkent/ en het zelve afleidt uit Gods rechtvaerdigheid en waarachtigheid vers 11b. en 12.

בב. En vervolgens bekrachtigt Hy dit noch nader uit aanmerking van hunne onverschoonlyke verwaarlozing van dat middel, het welk zy hadden moeten in het werk stellen om dat oordeel te mogen afwenden vers 13, 14.

אא. De billykheid van het oordeel/ dat Israël getroffen had/ demoedigst erkennende/ leidt Daniel dat af

aa. Uit Gods rechtvaerdigheid vers 11b.

bb. Uit zyne waarachtigheid vers 12.

aa. Het eerste zien wy aldus voorgestelt (vers 11b.)

Daar-

II.A.ב.b.*a*.2.BB.אא.aa.

Daarom is over ons uitgestort die vloek en die eed, die geschreven is in de wet Moze, des knechts Godes, dewyle wy tegen Hem gezondigt hebben.

Het woord vloek (אלה in de grondtaal) wanneer het gebruikt word van menschen omtrent menschen, geeft te kennen eenen wensch of ook de aankondiging van zeker kwaad, het welk iemand wenscht, dat aan eenen anderen van God worde toegezonden, of betuigt en verzekert Hem te zullen overkomen (zie Job XXXI. 30. Num. V. 21) maar wanneer het gebruikt word van God over of omtrent de menschen, word daar door uitgedrukt de bedreiging van eenig kwaad, het welk God aan den mensch bedreigt te zullen toezenden, als Deut. XXIX. 12, of ook wel het kwaad zelve, dat volgens zulk eene bedreiging van God aan den mensch staat over te komen, of volgens de aankondiging, in die bedreiging gedaan, hem overkomen zoude Deut. XXVIII. 15. Zach. V. 3.

In den laatsten zin word het woord hier genomen, als blykt uit de omschryving, die 'er aanstonds word bygedaan; die ons ook zal doen zien, hoe nadrukkelyk hier als met eenen vingerwys gesproken worde van dien vloek, die zo duidelyk bedreigt was en ten hoogsten ontzaggelyk, en rechtvaerdig; die vreesselyke, die rechtvaerdige vloek.

Waar by nu word hier noch gesproken van dien eed. In de eerste plaats konnen wy 'er door verstaan dien eed, met welken God gezworen had, dat Hy hun zulke oordeelen zoude toezenden. En zo zal deze twede uitdrukking dienen tot eene nadere omschryving van dien vloek, als zulk eenen, welken God zo gewis en zeker betuigt had hen te zullen doen treffen, wanneer zy tegen Hem wederspannig waren, als of Hy zulks met eenen uitgedrukten eed gezworen hadde, ja daar by zo sterk betuigt, dat zyne hoogheid en heiligheid zulks van zo vorderen, en Hy dezelve dan ook op die wyze handhaven zoude, dat Hy deze zyne deugden, of immers de achting van dezelve, daar by, als het ware, verpandt hadde, waar in het zweren van God bestaat. Gelyk wy dan ook meermaals lezen, dat God aldus zyne bedreigingen by wege van eene eedzwering hebbe aangekondigt, en de verwoesting van zyn Heiligdom te Jerusalem, ingevalle van der Joden onbekeerlykheid, gezworen hebbe. Verg. Num. XIV. 23. XXXII. 10, 11. Deut. I. 34. Jos. V. 6. Ps. XCV. 11. Jerem. XXII. 5. XLIV. 26. Amos IV. 2. VI. 8. VIII. 7, 8. Dit schynt my in der daad met het verband der woorden het naaste over een te komen; alhoewel het waar is, dat wy zulk eenen eed in de Boeken van Mozes, waar op hier gewezen word, zo niet uitgedrukt vinden, maar wel by de Profeten van lateren tyd. Die vloek des Heeren was evenwel in haren aart aangemerkt ook als een eed. En wy vinden op gelyke wyze deze twee woorden by den anderen gevoegd in die ontzaglyke betuiging, welke de Priester doen moeste aan eene van overspel verdagte vrouwe

 Num.

II.A.כ.b.a 2.BB.אא.aa.

Num. V. 21, daar van eenen eed der vervloekinge gesproken word / en daar na word wederom by een gevoegt tot eenen vloek en tot eenen eed. Doch andersins zoude ook door dezen eed konnen verstaan worden die straffe / om welke te ondergaan / in gevalle van hardnekkige bondbreuke / het volk Israël zig by eede verbonden had / wanneer God eertyds zijn Verbond met dat Volk hadde opgeregt / verklarende / dat zy zig gewillig onderwierpen / om als dan die straffe te ondergaan / en dat zy daar in Gods rechtvaerdigheid zoude moeten erkennen. Zo moeste Israël Amen zeggen op de vloeken / die den overtrederen wierden aangekondigt ; en zo gingen zy over in het verbond des Heeren, hunnes Gods, en in zynen vloek, Deut. XXVII. 15.—XXVIII. XXIX. 12. verg. Neh. X. 29.

Waar in nu die vloek bestond / word nader van Daniel uitgedrukt / als Hy 'er byvoegt die geschreven is in de Wet Moze des knechts Godes.

Het kwaad / als by eede van God aan hun bedreigd / waar op Hy doelt / was hun niet alleen duidelyk aangekondigt / maar ook geschreven, en alzo die aankondiging tot een getuigenis tegen hen ook in geschrifte bewaart. (Verg. Deut. XXXI. 19–23.) En dat wel in de wet, dat is het Boek der Wet, waar in tot hun onderwys duidelyk verhaalt was de Wet / die God aan hunne Vaderen / en teffens ook aan hun / gegeeven had / met een getrouw verhaal / hoe zy in het verbond / over die Wet gemaakt / waren overgegaan ; beschreven van Mozes den knecht van God, dien beroemden Profeet en Leidsman van Israël / welken God, ja de Waarachtige God zelf / die zo zeer te duchten is, die God / die alle eere waerdig is / tot zijnen dienaar had willen gebruiken om zijn Volk Israël uit Egipte uit te leiden / en zijnen wille bekend te maken / Hem zelf daar toe aangestelt / tot zig op den berg geroepen / door zijne hand vele wetten gegeeven / Hem gelast het verbond te beschryven / en aan Hem alle getuigenis gegeeven van getrouwheid : zijnde Hy een knecht Gods geweest, die geheel getrouw was in het huis van God (Hebr. III. 2).

De byzondere plaatzen in Mozes Wet-boek / op welke hier gezien word zijn Levit. XXVI. en Deut. XXVIII. In deze twee Hoofdstukken worden / na voorgaande beloften van velerlei zegeningen / welke Israël te verwachten had / als zy der stemme des Heeren gehoorzaam waren / in tegendeel aan hun bedreigt de allergrootste rampen en kwaden / wanneer zy weigerden Gods Verbond te onderhouden ; en dat met eene gedUurige opklimming / zo dat naar mate zy onder voorgaande en mindere oordeelen zig tegen den Heere verhardden / en zig daar door niet lieten tuchtigen / Hy over hen zijne oordeelen verzwaren zoude / en hen zevenvoudiglyk, in hete grimmigheid zijnes toorns / over hunne zonden slaan. Niet alleen zoude God hen straffen met al-

ler-

II.A.כ.b.α.2.BB.אא.aa.

lerlei krankheden / en invallen hunner vyanden in hun land / en onderdrukking door dezelve / en met onvruchtbaarheid des lands / uiterste benauwing door den oorlog / de pest en grote hongersnood / ja allerlei diergelyke elenden; maar als zy door dit alles niet tot verootmoediging wierden gebragt / zoude de Heere eindelyk hen brengen in zulk eene benauwdheid en hongersnood door de belegering der vyanden / dat zy het vleesch van hunne zonen en dogteren zouden eeten, en daar na ook hunne steden eene woestyne maken en hunne Heiligdommen verwoesten benevens het gansche Land, en hen verstrooien onder de Heidenen, hunnen Koning, die over hen regeerde, mede doende uitgaan in gevangenis, en van noch een zweerd achter hen uittrekken, en hen slaan met weekheid en vreesachtigheid des herten: terwyle het Land, van rustende / zyne Sabbathen genieten zoude / welke zy geweigert hadden in ieder zevende jaar volgens des Heeren bevel daar aan te geven. En de woestheid daar van zoude zo groot zyn / dat zelfs de vyanden zig daar over zouden ontzetten. Zie byzonder Levit. XXVI. 28–40, te voren by geleegenheid ten dele ook al gegehaald / en Deut. XXVIII. 36, 37, 41, 45, en wederom vers 49 tot aan het einde / verg. XXIX. 24–29.

Dit kwaad / op eene ontzaglyke wyze alzo van den Heere te voren bedreigd / was hun nu ook overgekomen. Die vloek en die eed, zegt Daniel, is over ons uitgestort.

Eene spreekwyze die eigentlykst gebruikt word van water / dat uitgegoten word / en byzonder van den regen / die van boven uit de wolken nederwaarts word uitgestort. Verg. Exod. IX. 33. Job III. 24; alwaar ons grondwoord in die betekenis gebruikt word.

Dus word zeer nadrukkelyk hier mede te kennen gegeeven / dat dit bedreigde kwaad hun met der daad was toegezonden door de magtige hand van God / als den Rechter, die behouden en verderven kan, die het zelve / als van den hemel / op hunne schuldige hoofden had doen ter neder storten / gelyk een doordringende slagregen / op eene geweldige en verbazende wyze dit kwaad / in achtereenvolging van het eene onheil op het andere / over hen brengende / op hen regenende strikken, vuur en swevel volgens de spreekwyze Ps. XI. 6. Verg. dit Hoofdst. vers 27, daar ook deze zelfde uitdrukking voorkomt van de voleinding, die vastelyk besloten zynde, zoude uitgestort worden over dat woeste.

En opmerkelyk is het / dat Daniel hier wederom spreekt van Israël in de eerste persoon in het meervouwd / schoon Hy in het eerste deel van dit vers in de derde persoon gesproken had. Daar zeide Hy / gansch Israël heeft overgetreden, en nu zegt Hy over ONS is (dit kwaad) uitgestort, om dat WY gezondigt hadden. De rede schynt deze te zyn / dat die allerhoogste trap van Godloosheid / namelyk zulk eene overtreding en volkomene afwyking / dat men het daar op als ge-

II.A.כ.b.α.2.BB.אא.aa.

gezet en toegelegt hadde om niet te gehoorzamen, wel was de zonde van gansch Israël ten opzigte van de menigte van dat Volk, in 't gemeen aangemerkt; maar dat geene waare kinderen Gods dit van zig zelve konden zeggen. Maar nochthans had dit rechtvaerdige oirzaak gegeeven tot die algemeene Land- en Volk-straffe, waar in ook de waare gelovigen waren ingewikkeld geworden, om dat ook zy, schoon zo verre niet verballen, echter mede zwaarlyk gezondigt hadden, gelyk te voren al is aangemerkt. Zo dat dit oordeel, gelyk tot straffe en verdelging der Godlozen, zo ook tot tuchtiging van de opregten, alzins rechtvaerdig ware.

Gelyk dan ook hier de billyke rede van al dit toegezonden kwaad word aangeweezen, en Gods rechtvaerdigheid daarin erkend, als Daniel dit vastmaakt aan het voorgaande door het woord daarom, en dan noch daar by voegt dewyl wy tegen Hem gezondigt hebben.

Welke laatste uitdrukking dient om noch nader en uitdrukkelyker de billykheid van dit oordeel te erkennen als eene rechtvaerdige straffe van de te voren beleedene overtredingen en wederstrevigheid, die dan hier te zamen verbat worden onder die algemeene bewoording, dat zy tegen den Heere, hunnen God, gezondigt hadden.

bb. En erkende Daniel dus de rechtvaerdigheid Gods in dit oordeel; Hy leidt het zelve ook in de twede plaats af uit Gods waarachtigheid vers 12, En Hy heeft zyne woorden bevestigt, die Hy gesproken heeft tegen ons, en tegen onze Rechters, die ons rechteden; brengende over ons een groot kwaad, het welk niet geschied is onder den ganschen hemel, gelyk aan Jerusalem geschied is.

aa. In het eerste gedeelte van deze woorden word de beoogde zaak meer in het gemeen voorgestelt. En het is klaar te zien, dat daar in wederom gedoelt word op woorden van bedreiging, welke de Heere gesproken had, en wel met opzigt op de zelfde plagen en vloeken, waar van in het voorgaande vers gesproken was. Alleenlyk word hier niet zo bepaald geweezen op het gene door Mozes gezegt of geschreven was. Waarom wy onder deze woorden, die de Heere gesproken had, ook wel konnen begrypen die woorden zyner bedreiginge, die Hy gesproken had door den dienst der Profeten, na Mozes gevolgd. Deze toch hadden de bedreigingen Gods, door Mozes in Gods naam gedaan, gestadig voorgehouden, en het Volk op het ernstigste gewaarschouwt aangaande de zekere vervulling van dezelve, wanneer zy onbekeerlyk voortgingen in hunne zonden. Gelyk wy dat te voren al hebben gehoort uit vers 6. En opmerkelyk zegt de Profeet, dat de Heere alzo zyne woorden gesproken hadde niet alleen tegen het volk in het gemeen tegen ons, maar ook tegen hunne Rechters, die hen rechtten. Onder welken naam in het gemeen verstaan worden alle hunne Overheden, Koningen, Vorsten en andere Bestierders van het volk; die alle billyk Rechters genoemt worden, aan-

II. A. ג. b. β. 2. BB. אא. bb. *aa.*

aangezien het voornaamste werk der Overigheid is het gerichte te houden. Zie 1 Sam. VIII. 5, 6. 1 Kon. III. 9. Deut. XIX. 18. Rom. XIII. 1–5. enz. En hier konnen dan ook wel bedoelt worden de Rechters van vroege tyden / aan wien die zelfde bedreigingen ook waren bekend gemaakt en voorgehouden / gelyk alle de Koningen zelfs verpligt waren een dubbeld van de wet van Mozes af te schryven naar Deut. XVII. 18, 19. Doch wel meest zal 'er gezien worden op die Rechters, of Overheden / die naast geleeft hadden aan dien tyd / of in dien tyd zelven / in welken Gods zwaar oordeel over Juda en Jerusalem gekomen was ; aan wien de Profeten des Heeren dit nakend oordeel voorspelt hadden ; en zy waren ook alzins zodanigen / op wien die bedreigingen pasten / die door Mozes gedaan waaren. Verg. Jes. I. 10, 23. Jerem. I. 18. Hos. VI. 1. en vele andere diergelyke plaatzen. Dus waren niet alleen het Volk / maar ook de Hoofden van het zelve / te voren gewaarschouwt geweest / en wanneer zy / die door hun goed voorbeeld het Volk tot bekeering hadden moeten opwekken / zelve de schuld hadden groot gemaakt / was ook zo wel in hun / als het Volk / Gods bedreiging waar geworden / en hun was ook niet anders overgekomen / als hun voorspelt was.

Deze zijne woorden hadde de Heere bevestigt of doen stand grypen, dat is te zeggen dat gene gedaan / dat die woorden mede bragten. Zo vindt men deze spreekwyze ook ten opzigte van woorden van belofte, om te betekenen het waarmaken en vervullen van dezelve 1 Kon. VI. 12. Jerem. XXXIII. 14. Jes. XLIV. 26. En op de zelfde wyze als hier word de uitvoering van Gods voornemen om straffe te oeffenen genoemt het bevestigen, of daar stellen, van de gedagten zynes herten Jerem. XXIII. 20. en XXX. 24.

En op wat wyze was zulks geschied? Dit / zegt Daniel, had de Heere gedaan brengende over ons een groot kwaad, namelyk van eene vreeslyke straffe / die bestaan had in verscheide jammerlyke elenden / te zamen eene zware straffe en grootste ramp uitmakende / zweerd / honger / pest / verwoesting van hun land steden en Heiligdommen / en verdryving der inwoonderen in alle landen. Dit was het gene God bedreigt had. En / wanneer hy alzo de woorden zijner bedreiginge deed stand grypen / had Hy daar in zijne waarachtigheid betoont. Ja Daniel erkent / dat het Hem volgens zijne onfeilbaare waarachtigheid, als eene van zijne onveranderlyke deugden alzo betaamt hadde te doen; gelyk Hy ook niet meer gedaan had / als zijne bedreiging mede bragt.

ββ. En om nog nader uit te drukken hoe ontzaglyk de Heere zijne waarachtigheid in dezen betoont hadde / overeenkomende de zwaarheid zijner zo schrikkelyke bedreigingen / voegt Hy 'er by eene begroting van het kwaad aan Jerusalem overgekomen / als geen

II.A.ג.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.

geen weergaa hebbende / het welk niet geschied is onder den ganschen hemel gelyk aan Jerusalem geschied is, of liever / dewyl niet geschied is, enz In welken zin het woord אשר voorkomt Exod. V. 21. 2 Sam. II. 6; en het verband der reden vloeit van gemaklyker naar den aart van onze taal.

Wat hier mede bedoelt worde ten aanzien van het gene aan Jerusalem wedervaren was / hebben wy reeds gehoort over vers 2, daar gesproken wierd van de verwoestingen, of woestheden, van Jerusalem.

Maar alhier worden die rampen / welke deze stad getroffen hadden / nader beschreven / als zo groot / dat onder den ganschen hemel, in eenig land of onder eenig volk geene stad te vinden ware / of eenig voorbeeld bekend van eene stad / die zulk een ramp geleeden had.

Dit moet niet verstaan worden alleen ten opzigte van de verwoesting zelve / welke Jerusalem ondergaan had / in het afgetrokkene aangemerkt / als of die geheel onvergelykelyk ware. Daar zyn zekerlyk meer steden ganschelyk verwoest geworden. Omtrent twintig jaren voor de volkomene verwoesting van Jerusalem was Ninive, die grote en wyd-beroemde stad / die drie dagreizen (dat is 21 uuren gaans) groot was in haren omtrek / door de vereenigde magt van Kyaxares, Koning der Meders, en Nabopollassar, Koning van Babel / geheel en al ten gronde toe verwoest geworden; daar zy zo langen tyd de hoofdstad was geweest van het Ryk van Assyrie. Gelyk God dat ook te voren voorzegt had en wel onder anderen in de Profezie van Nahum; alwaar Hoofdst. III. 10. ook gesproken word van No Amon, eene stad in Egipte / 't zy van de zelfde als Thebe, of eene andere / welker jammerlyk lot aan Ninive als ten voorbeelde van haren zekeren ondergang word voorgestelt / als zynde gevangelyk gegaan in de gevangenis, en hare kinderen waren verplettert op het hoofd aller straten, en over hare geëerden was het lot geworpen, en alle hare Groten in boeien gebonden geworden. En klimmen wy tot vroegere tyden op; hoe vele steden der Canaaniten waren door de kinderen Israëls op Gods bevel verbrandt en verwoest? Welke alle noch te boven gaat de allerv̄reeslykste ondergang van Sodom en Gomorra, benevens de byliggende steden van de zelfde vlakte / Adama en Zebojim, waar van wy lezen Gen. XIX. verg. Deut. XXIX. 23.

Maar deze verwoesting van Jerusalem was nochthans onvergelykelyk daar in / dat op die wyze was verwoest geworden eene stad / die behalven de uitwendige voordeelen van welgeleegenheid / rykdom en sterkte / dat uitmuntend voorrecht had / dat zy was de stad des Groten Konings, daar Hy zyn vuur en oven had, de plaats / welke de Heere HEERE verkoren had, die hy lief had, die hy begeert had tot zyne woonplaats, zeggende, dit is myne ruste in eeuwigheid, hier zal ik wonen, want ik heb ze begeert; gelyk Jerusalem elders zeer nadrukkelyk

II.A.כ.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.

zo beschreven word. Zie Ps. XLVIII. 2, 3. Matth. V. 35. Jes. XXXI. 9. Ps. LXXVIII. 68. CXXXII. 13, 14. Dat zulk eene stad / zo uitmuntende en zeer verheven / en van God met zulk een groot voorregt verwaerdigd / ja in welke het Hem behaagt had meer dan vier eeuwen lang aldus te wonen / aan eene zo jammerlyke ganschlyke verwoesting was overgegeeven / dat was in der daad een groot kwaad, dat zyne weergaa niet had onder den ganschen hemel. En wy mogen 'er by doen / dat ook deze verwoesting in alle derzelver zamengevoegde omstandigheden zo allerdroevigst was geweest / dat wel by eene vergrotende manier van spreeken gezegt mogte worden / dat daar van geen of by na geen weergaa was onder den ganschen hemel. Gelyk men zulks zien kan uit die zeer beweegelyke beschryving / die daar van gegeeven word in de Klaagliederen van Jeremia, byzonder Hoofdst. II. IV.

Maar hoe onvergelykelyk groot ook deze ramp zijn mogte / en hoe groot Israëls kwaad of smerte / billyk was zy evenwel van wegen de rechtvaerdigheid en waarachtigheid van God / welke zy schuldig waren daar in te erkennen en alzo een welgevallen te hebben aan de straffe hunner ongerechtigheid volgens de krachtige spreekwyze Levit. XXVI. 41. Dit was ook de belydenis van Jeremia in zyne Klaagliederen / wanneer deze straffe hun was overgekomen. Zie byz. Hoofdst. I. 8, 9, 18. II. 13, 17. III. 39–43. V. 16, 20, 21.

בב. En Daniel bekrachtigt dit noch nader uit aanmerking van hunne onverschonelyke verwaarlozing van dat middel der behoudenisse, het welk zy hadden moeten in het werk stellen / om dat oordeel / daar het nakende was / af te wenden vers 13, 14. Waar in hy

aa. Deze schandelyke verwaarlozing erkent en voordraagt vers 13.

bb. En van ook uit dien hoofde Gods oordeel billykt vers 14.

aa. De erkentenis van deze schandelyke verwaarlozing drukt Daniel aldus uit vers 13. Gelyk als in de wet van Mozes geschreven is, [alzo] is al dat kwaad over ons gekomen: en wy smeekten het aangezigte des Heeren onzes Gods niet, afkeerende van onze ongerechtigheden, en verstandiglyk acht gevende op uwe waarheid.

aa. Vooraf geschied hier eene herhaling van de reeds erkende overeenkomste dezer zware rampen met Gods gedane waarschouwing Gelyk in de wet van Mozes geschreven is, zo is al dit kwaad ons overgekomen.

Eene herhaling / die evenwel geenzins overtollig is. Maar gelyk deze betuiging van Daniel te voren gedaan wierd om uit aanmerking van Gods rechtvaerdigheid en waarachtigheid dit oordeel te billyken;

II.A.ב.b.β.2.BB.בב.aa.αα.

zo word dezelve nu gedaan om daar op te bouwen de erkentenis van de onbetamelykheid van hun pligt-verzuim/ betoond in de verwaarlozing van het gebed en de bekeering.

Dat het hun even zo, als in Mozes wet geschreven was, overgekomen was, toonde klaarlyk/ dat het de hand des Heeren/ hunnes Gods/ was/ die hun dat toezondt/ en dat om hunner zonden wille. Daar uit moesten zy dierhalven ook zijn overtuigd geworden/ doe zy de voorboden en beginselen daar van gewaar wierden/ dat zy geen ander behoud-middel konden nog mogten zoeken/ dan met ootmoedige bekeering zig tot de barmhertigheden en vergevingen des Heeren, hunnes Gods, te wenden. Zy hadden dan ook al van te voren/ na dat zy hunnen weg zo verdorven hadden/ uit die bedreigingen konnen zien/ wat hun te wachten stond/ ten ware zy zulks noch by tyds op die wyze mogten afwenden. Daar door hadden hunne herten moeten week worden/ en zy moesten daar door bewogen zijn geworden om zig voor het aangezigte Gods te vernederen, gelyk de vrome Koning Josia deed/ als Hy de woorden dier bedreiginge hoorde/ naar het gene wy lezen 2 Chron. XXXIV. 19–28. De wet van Mozes zelve toonde/ hoe Mozes meermaals het Volk verbeden/ en in tyden van zware oordeelen het gebed bevolen hadde. Zie Num. XI. 2. XXI. 7. Daar in was Samuel hun voorgegaan 1 Sam. XII. 23, en Salomo 1 Kon. VIII. 28, 30. Daar toe hadden de Profeten hen aangemaant/ als men ziet Joël I. 11. enz.

ββ. Maar met deze aanmerking geerne zelf een getuige tegen zijn Volk willende zijn/ belydt Daniel vervolgens hier tegen het schandelyk pligt-verzuim, waar in zy zig in dezen hadden schuldig gemaakt en, of liever maar (gelyk deze betekenis van het voorzetsel ons in het voorgaande al is voorgekomen) niet tegenstaande dit alles/ wy smeekten het aangezigte des Heeren, onzes Gods, niet, afkeerende van onze ongerechtigheden ende verstandiglyk acht gevende op uwe waarheid.

In twee zeer gewigtige stukken stonden zy aan verwaarlozing schuldig.

§. Het eene was het ootmoedig bidden tot God,

§§. Het andere eene waare bekeering.

§. Het eerste drukt Daniel dus uit Wy smeekten het aangezigte des HEEREN onzes Gods niet.

Hy spreekt als voren van den Jehova, hunnen Verbonds-God; en hy beschryft den Heere/ tot wien hy bezig was te spreken/ als in de derde persoon onder die benaming van Hem sprekende/ daar mede ook hier zeer nadrukkelyk. Als de Jehova was Hy het regte voorwerp/ tot wien zy zig hadden moeten wenden/ die eere ook ten hoogsten waerdig/ en daar by getrouw in zijne beloften. En Hem hadden zy ook moe-

II.A.ב.b.β.2.BB.בב.aa.ββ.§.

moeten aanlopen / als hunnen Verbonds-God, op dat Hy hun ten goede mogte gedenken aan zyn Verbond, met hunne Vaderen gemaakt: gelyk de Heere aan Israël belooft / als zy zig in waare boetvaardigheid onder zijne ſlaande hand zouden verootmoedigen Levit. XXVI. 42.

Het aangezigte van den Heere, hunnen God, betekent hier God zelven / doch byzonder aangemerkt in zijne liefde en gunſte / die Hy kan en wilt bewyzen aan de genen / die Hy in genade aanneemt / en welker ondervinding de eenige bron is van alle troost en heil. De ſpreekwyze is ontleent van menſchen / die / wanneer zy ongeneegen zijn om iemand te helpen / het aangezigte afwenden; waar tegen van hy / die hulpe nodig heeft / van hun verzoekt wederom aangezien te worden in gunſte: Of wel nader van de gewoonte der Oosterlingen / wanneer zy iet kwamen begeeren van hunne Vorſten; wanneer zy voor eerſt zig tot hen begaven in eene grote begeerte om hunne aangezigten te zien of in hunne tegenwoordigheid te verſchynen / het welk den onderdanen / vooral in die geweſten / bezwaarlyk vergunt word / en dan ook grootlyks daar op acht gaven / of die hun aangezigte gunſtig tot hen wilden wenden / en zy in dezelve de van hun zeer begeerde blyken van toegeneegenheid zien mogten / zo als die doorgaans uit het oog en aangezigte te lezen zijn / en voor al by zulke Vorſten / die anders gewoon zijn zig zeer ſtrak te houden (*). Verg. Num. VI. 25. Pſ. IV. 7. XXVII. 9. en ten aanzien der ſpreekwyze Spreuk. XXIX. 26.

Dit aangezigte des HEEREN, hunnes Gods, hadden zy moeten ſmeken.

Het grondwoord (onderſcheiden zijnde van het gene ons in het derde vers is voorgekomen) geeft eigentlyk te kennen een ernſtig bidden uit een ſmertelyk gevoel zijner zonden en elenden / om daar door als tot medelyden te beweegen. In zijne eerſte geſtaltenis betekent dit woord krankheid aanbrengen, pyne gevoelen Predik. V. 12, 15. Jerem. V. 3. En wanneer het van tot bidden word overgebragt / ziet het eigentlyk op zulk een bidden / als geſchied van iemand / die uit een gevoel van zijne elende en ſmerten bidt. Dus hadden zy God demoedig moeten ſmeken met een diep bezef van hunne zonden en in eene betamelyke gevoeligheid onder de ſmertelyke blyken van Gods ongenade / die zy wegens dezelve reeds ondervonden. Zo vereiſcht God een gebroken herte en eenen verſlagenen geeſt Pſ. LI. 19. Op zulken wilt Hy zien, die arm zyn en verſlagen van geeſt Jeſ. LXVI. 3. verg. LVII. 15.

Maar Israëls herte was geweeſt als een diamant, harder dan eene rot-

(*) Zie H. C. PAULSEN Regierung der Morgenländer / 1 Th. S. 482, 493.

II.A.ג.b.β.2.BB.כנ aa.ββ.§.

rotze Zach. VII. 12. Zelfs onder de tot berouw vermanende plagen Gods waren zy ongevoelig gebleven. Zy keerden zig niet tot Hem, die hen floeg, het aangezigte des Heeren zogten zy niet naar Jef. IX. 12. En voorzal deden zy zulks niet op de regte wyze/ zo als daar mede hadde moeten gepaard gaan

§§. Eene waarachtige bekeering; ten welken opzigte hunne verwaarlozing hier insgelyks beleeden word in beide die stukken/ die daar toe behoren.

Voor eerst ten opzigte van den afstand van het kwade, afkeerende van onze ongeregtigheden, dat is van onze zonden/ naar de kracht des grondwoords/ over het 5. vers reeds aangemerkt/hier mede benoemd als kromme wegen/ averechtsheden en verkeertheden/ die zy zig tot hunnen weg verkoren hadden/ op welken zy met genoegen wandelden. Onder welken algemeenen naam van hier begrepen worden alle hunne overtredingen te voren beleeden; waarom ook wegens de veelheid en verscheidenheid van dezelve van ongerechtigheden in het meervouwd alhier gesproken word. Van deze hadden zy moeten afkeeren, als van eenen kwaden weg / ten verderve leidende. De snoodheid en verderffelykheid daar van hadden zy moeten erkennen/ dezelve betreuren met diepe schaamte en hertelyk berouw / in eenen opregten haat van die valsche paden, daar van in een gezet voornemen afstand doen en met der daad zig daar van onthouden/ ja zonder onderscheid van die alle, aflatende van kwaad te doen, en hunne boosheid van voor Gods oogen wech doende, als de Heere eischt Jef. I. 16. Dit had met hun bidden moeten gepaard gaan. Maar zulks was met het bidden even eens verwaarloost.

Ten tweden in opzigte van de betrachting van het goede waren zy ook niet geweest / gelyk zy hadden moeten zyn / verftandiglyk acht gevende op de waarheid van God, of gelyk Daniel, tot God sprekende / zig uitdrukt / op uwe waarheid. Waar door hier verstaan word (om het kortlyk te zeggen) eene aandagtige en bedagtzame opmerking/ met een overeenkomend gebruik maken daar van / op dat waarachtig onderwys aangaande den eenigen weg ter zaligheid / het welk God hun gegeeven had door zyn woord/ zo als die bestaat in het gelove in den Zone Gods/ als den eenigen Zaligmaker/ aan Israël bekend gemaakt als de Messias, die komen zoude/ gepaard met eene opregte betrachting van de heiligmaking/waar door men zig betoont een vyand te zyn van de zonde en het Ryk des Satans/ en in tegendeel den Heere, zynen God, lief te hebben met zyn gansche herte Deut. VI. 5.

In dien zin word de benaming van Gods waarheid meermaals gebruikt/ als men ziet Pf. XXV. 5. XXVI. 3. Spreuk. VIII. 7. Joh. XVII. 17. 2 Joh. 1, 4. 3 Joh. 4. En dit was de regel / naar welken wandelende / zy vrede en barmhertigheid en allerlei heugelyke zegeningen te verwachten hadden volgens Galat. VI. 16. Pf. LXXXI.

II.A.ב.b.β.2.BB.בב.aa.ββ §§.

LXXXI. 14–17. Jes. XLVIII. 17–20.

Daar op hadden zy dus moeten acht geven met een gehoorzaam herte/ met der daad naar dezelve zig gedragende/ heilbegeerig door het gelove in dien beloofden Borge verzoening en genade by God zoekende/ met afzien van eigene gerechtigheid/ en dien weg van waare Godzaligheid inslaande/ en daar op wandelende: een wandelen in die waarheid genoemd Ps. LXXXVI. 11. Zo hadden zy/ aflatende van het kwaade, moeten leren goed doen naar Jes. I. 17.

Ja deze beide pligten der waare bekeeringe/ gelyk ze onafscheidelyk te zamen verbonden zyn/ wierden ook ten hoogsten vereischt by het smeken van Gods aangezigte. Die zyne ooren afwendt van de wet te horen, diens gebed zelfs zal een grouwel zyn, zegt Salomo Spreuk. XXVIII. 9. Zonder de bekeering is dat smeken slegts als een gehuil/ dat God verveelt/ dat is/ dat Hy afkeurt en geenzins gunstig aanneemt; waar over de Heere zig op het allerkrachtigste zelf verklaart Jes. I. 11–19. Om die rede verbindt het Daniel zo nauw aan het smeken van Gods aangezigte, als het welk op die wyze hadde moeten geschieden/ dat het met zulk eene bekeering gepaard ging/ als Hy zegt wy smeekten niet —— afkeerende —— en verstandiglyk acht gevende, dat is zo/ dat wy (gelyk wy moesten doen) ons daar by ook afkeerden van onze ongerechtigheden en verstandiglyk acht gaven op uwe waarheid.

Maar noch het eene/ noch het andere was van hun gedaan.

Zy hadden den Heere niet gesmeekt, dat Hy hunne zonden hun vergeven en zynen toorn en welverdiende plagen van hun afwenden wilde. Immers dit hadden zy niet gedaan met den regten ernst en met een verbroken herte.

En wanneer zy al gebeeden hadden uit eene begeerte om hunnen tydlyken welvaart en behoudenis; was zulks nochthans niet gepaard geweest met eene opregte bekeering. Daar aan had het van tyd tot tyd in Israël ontbroken. Ten hoogsten hadden zy zig van grovere zonden tot bedektere/ van Godloosheid tot geveinsdheid/ van openbare afgoderyen tot heimelyke/ begeeven. Daar van daan die sterke betuigingen van God tegen het Volk ook in die tyden/ wanneer Godvruchtige Koningen/ als Hiskia, Josia en anderen/ eene aanmerkelyke hervorming/ immers in het uitwendige/ ten wege bragten. Gelyk zulke betuigingen by Jesaia, Jeremia, Micha, en Zefanja te vinden zyn. Zie onder anderen Jerem. II. Zef. II. Wanneer zy al in plegtige geleegenheden/ of by zig zelve/ gebeeden hadden/ hadden zy tot den Heere nochthans niet geroepen met hunne herten, offchoon zy huilden op hunne legeren. Om koorn en most hadden zy zig verzamelt; maar zy waren wederstrevig gebleven tegen God. Zy keerden zig, maar niet tot den Allerhoogsten; zy waren als eene bedriegelyke boge. Gelyk God zelf dus spreekt Hos. VII. 14–16.

Dit was wel in volle kracht alleen waar van de grote menigte des

II.A.ב.b.β.2.BB.בב.aa.ββ.§§.

Volks. Maar ook de opregten onder het Volk zelve hadden mede deel in dit pligt-verzuim / in zo verre ook zy in de gebeeden en smekingen meermaals verslaauwt / of daar in niet regt ernstig geweest waren / en zig zelve wegens traagheid in het vlieden van de zonde / geringheid der kennisse van en opmerkinge op de verwachtings-lere / en weinig iever in het beneerstigen / hadden te beschuldigen. Waarom ook Daniel rede had om met insluiting van zig zelven en andere Godvruchtigen (schoon dezen in veel minderen trap) te zeggen WY smeekten het aangezigt des Heeren ONZES Gods niet, afkeerende van ONZE ongerechtigheden enz.

Voorwaar eene alleronbetamelykste en niet minder schadelyke verwaarlozing / waar door zy verzuimt hadden zig te bedienen van het eenig middel tot hunne behoudenis / en waar door zy noch barmhertigheden hadden konnen verkrygen by den Heere, hunnen God, alhoewel zy tegen hem gerebelleert hadden. Gelyk de Heere al van ouds af meermaals in voorbeelden getoont had / dat hy aldus genadig en barmhertig ware volgens vers 6.

Daarom was dan ook met rede de toorn des HEEREN van hun niet afgekeert, maar zyne hand tegen hen uitgestrekt gebleven.

bb. Gelyk Daniel dit vervolgens toont / als Hy uit dien hoofde van ook op nieuws het oordeel billykt / het welk God hun toegezonden had / zeggende vers 14. Daarom heeft de HEERE over het kwaad gewaakt, en Hy heeft het over ons gebragt. Want de HEERE, onze God, is rechtvaerdig in alle zyne werken, die Hy gedaan heeft, dewyl wy zyner stemme niet gehoorzaamden.

αα. Wy zien hier de straffe / hun toegezonden / aan het straks beschreven pligt-verzuim vast gemaakt en daar uit afgeleid.

ββ. En dan noch word deze straffe uit aanmerking van alle de voorgemelde zonden op nieuws gebillykt.

αα. Het eerste ligt opgesloten in deze woorden Daarom heeft de HEERE over het kwaad gewaakt, en Hy heeft het over ons gebragt.

Het kwaad, waar van hier gesproken word / is wederom het kwaad der straffe / al te voren gemeld / en met rede beschreven als een groot kwaad, dat over hen was uitgestort.

Over dit kwaad had de HEERE gewaakt. In het Hebreeuwsch staat de naam Jehova. En het is opmerkelyk / dat de Profeet den Heere zelfs in zijne straf-oeffening met den zelfden naam beschryve / met welken hy Hem te voren als het voorwerp van hunne betamelyke eerbieding en aanbidding had voorgedragen. Dus toont Hy met eerbied te bezeffen / dat de Heere God ook in het kastyden van zyn Volk en het straffen van onboetvaerdige zondaars zyne deugden openbare / en ook

II.A.ג.b.*a*.2.BB.גג.bb.*aa*.

ook in het handhaven van zijne eere en het waar maken zo wel van zijne bedreigingen, als van zijne beloften, met der daad betone dat Hy is de Jehova, die zyn zal, die Hy is.

Wat de uitdrukking zelve betreft, dat de Heere gewaakt had over het kwaad. Waken is eigentlyk het werk van de wagters, die by nacht en op andere tyden met eene allerzorgvuldigste neerstigheid toezien, dat aan het gene, waar over zy waken, geenerlei nadeel of hindernis worde toegebragt. Verg. Ps. CXXVII. 1. Ezr. VIII. 29. Spreuk. VIII. 34. Zo waakt ook iemand tegen steden, als hy nauwe toezigt neemt, dat 'er niets in noch uit kome, Jer. V. 6. Van deze betekenis word het woord overgebragt om te betekenen met opmerking en met iever, ja ook zonder tydverzuim, bezig zyn. Gelyk 'er zo gesproken word van zulken, die tot ongerechtigheid waken Jes. XXIX. 20. En in dezen zin moet dit woord ook noodzakelyk hier verstaan worden, naardien de oogen Gods altyd open zyn over alle plaatzen, en zyne alomtegenwoordige Voorzienigheid zonder de minste vermoeing zo gestadig omtrent alles werkzaam is, dat aan God eigentlyk geene byzondere inspanning ter opmerking kan worden toegeschreven. Wanneer dan gezegt word, dat God gewaakt hebbe over het kwaad der straffe, den Joden van hem toegezonden, geeft dit zeer nadrukkelyk te kennen, dat Hy met zynen alwyzen en almagtigen wille krachtdadig werkzaam geweest zy, om het voornemen van zynen raad aangaande dat rechtvaerdig oordeel met der daad uit te voeren, en dat in dien eigenen tyd, als de eere van zyne versmaadde lankmoedigheid en rechtvaerdigheid zulks vorderde, en teffens, ten aanzien van der menschen oordeel en verbeelding, vroeg en onverwacht; ook zorg dragende, dat niets of niemand het zelve afkeeren nog Hem in de uitvoering daar van belemmeren mogte.

Dit word anders wel zo uitgedrukt, dat God gedagten denke tegen een volk, de lieden zynes raads roepe, en zyne heirscharen bevel geve om zyne oordeelen tegen het zelve uit te voeren, of, met eene spreekwyze met die van onzen text veel overeenkomende, dat Hy over een volk wake ten kwade, te weten als een Vorst, die een leger of stad benauwen en bezetten wilt, en deswegen nauwe toezigt neemt, dat niemand dezelve ontzette, nog iemand zyne handen ontkome. Verg. Jerem. XXXI. 28. XLIV. 27. Hier staat het zeer nadrukkelyk over tegen den slaapzugt en vleeschlyke gerustheid van het Volk Israëls, het welk, op het bedde van zorgeloosheid neder liggende, om geen gevaar dagte, en daarom ook verzuimde te bedenken het gene tot zynen vrede diende. Toen waakte evenwel de HEERE over het kwaad.

De Zondaar ziende, dat het oordeel niet haastlyk komt over de boze daad, geeft dan wel daarom zig zelven in de zonde te meer toe. Zyn herte is vol in hem om kwaad te doen. Hy denkt, dat God het niet

II.A.ג.b.α.2.BB.גג.bb.αα.

niet gezien hebbe / of dat Hy het in eeuwigheid vergete. Maar terwyle Hy dus onbekommerd henen gaat / bereidt Gods hand zijne verdiende plagen. Verg. Pred. VIII. 11, 13. Rom. II. 4, 5.

En het was ook geenzins te vergeefs geweest / dat God aldus gewaakt hadde over het kwaad, maar Hy had het dan ook over hen gebragt, of doen komen. Over ons, zegt Daniel, heeft Hy het gebragt. Trouwens / als zyne hand is uitgestrekt, wie zoude ze dan keeren?

Dit was geweest het droevig / maar ook rechtvaerdig / gevolg van hun pligt-verzuim / als zy verwaarloosden het regte middel ter hand te nemen om dit af te wenden. Daarom had de Heere zulks dan ook over hen gebragt.

ββ. En dat dit kwaad / hoe groot en smertelyk ook / dus over hen gekomen ware / als eene alzins rechtvaerdige en welverdiende straffe, erkent Daniel nogh nader / en billykt zo op nieuws dit oordeel uit aanmerking van alle de te voren van Hem beleedene zonden in het overige van dit vers, als Hy 'er by doet Want de Heere, onze God (dien wy verzuimt hebben ootmoedig met bekeering te smeken) is rechtvaerdig, naar billykheid en waarheid oordeelende / in alle zyne werken, niet alleen in zijne bewezene weldaden / verlossingen en reddingen uit der vyanden hand / maar ook in alle zijne wraakoeffeningen en kastydingen / die Hy gedaan heeft, van tyd tot tyd / door zijnen raad en door zijne kracht: Dewyl wy zyner stemme, als Hy tot ons sprak / in zijne wet en door zijne knechten / de Profeten / ons onderwyzende / vermanende en dreigende / niet gehoorzaamden, daar op geenen acht gaven / nog ons naar dezelve gedroegen. Vergelyk vers 10, daar ons deze uitdrukkingen alreeds zyn voorgekomen / hoewel niet zonder rede en tot een ander oogwit hier herhaald.

Op deze openhertige belydenis / dienende / om zig zelven en zijn Volk rondlyk te veroordeelen / en daar tegen God en zijnen weg / omtrent hen gehouden / te rechtvaerdigen / deed Daniel volgen

β. Een kort / maar zeer ernstig en krachtig / gebed, het welk Hy beschryft vers 15–20. Wy hebben daar in aan te merken

1. De inleiding tot dat gebed, met welke Hy dat aan de voorgaande belydenis vastbecht vers 15.

2. De ernstige en aanhoudende smeking zelve vers 16–20.

1. De inleiding luidt aldus En nu, ô Heere, onze God, die gy uw volk uit Egipte-land uitgevoert hebt met eene sterke hand, en hebt U eenen naam gemaakt gelyk hy is te dezen dage: Wy hebben gezondigt, wy zyn Godloos geweest.

Twee zaken komen daar in voor:

AA. De

II.A.ב.b.β.1.

AA. De aanspraak, waar in eenige gronden gelegt worden van vrymoedigheid en vertrouwen;

BB. Eene herhaling van de te voren gedane uitvoerige belydenis.

AA. De aanspraak is begrepen in deze woorden: En nu, ô Heere, onze God, die gy uw volk uit Egipte-land uitgevoert hebt, met eene sterke hand, en hebt u eenen naam gemaakt, gelyk hy is te dezen dage.

Zeer opmerkelyk is hier de overgang, welken Daniel maakt van zyne belydenis tot deze smeking: En nu of doch nu. Het is als of Hy zeide: „ Offchoon dit alles waar zy, en Ik en alle anderen onder de kinderen mynes Volks belyden moeten, dat wy zo zwaarlyk tegen alle uwe geboden gezondigt hebben, en wy dierhalven ook uwe oordeelen, hoe zwaar en smertelyk ook, volkomen moeten billyken; evenwel nu, wat zullen wy u doen, ô menschen-hoeder, zullen wy allen moed verloren geven? Zouden wy zeggen, als Kain, onze misdaad is groter, dan dat zy vergeven worde, of wanhopig vragen dewyl onze zonden op ons zyn, en wy in de zelve versmachten, hoe zouden wy dan leven? Zoude het ook nu, in dezen staat van onze zaken, voor u geen tyd konnen zyn om u te verheerlyken in het bewyzen van uwe barmhertigheden aan ons, alhoewel wy tegen u hebben gerebelleert? Zoude uwe oneindige goedheid nu niet gebogen, dat wy u te voete vallen, en onzen Rechter om genade bidden?" Verg. Job VII. 20.

De aanspraak zelve, welke Hy hier op laat volgen, is dus ingericht, dat Hy niet alleen den Heere met eene nadrukkelyke benaming aanspreeke, maar ook daar by voege eene nadere beschryving van Hem in zyne grote daden en verkregenen roem.

ô Heere, onze God, is zyne aanspraak, naar de grondtaal ô Adonai, onze God; benamingen in het voorgaande reeds genoeg opgehelderd, maar ook hier zeer gepast. Daniel toont daar mede, dat Hy zig wende tot God, als den Opper-Heer van zyn Volk, Israël, die het zelve tot nu toe steeds gedragen en ondersteunt had, tot wien het hen betaamde zig te keeren om hunne verlossing by Hem te zoeken, die ook, als grote Opper-Heer van alles, alles in zyne hand hadde, om het naar zyn welbehagen daar toe te doen mede werken: Wiens eigendom ook dit Volk op eene byzondere wyze geworden was; naardien hy ook was hun Verbonds-God, die een verbond met hun gemaakt had, het welk Hy beloofd had nooit te zullen vernietigen, maar daar aan, hun ten goede, te zullen gedenken; zo dat zy uit dien hoofde ook rede hadden te vertrouwen, dat Hy een gunstig oog op hen slaan zoude, als zy zig betamelyk tot Hem wendden, en zyne beloften nu aan hun vervullen.

Maar hier by voegt Hy eene nadere omschryving van dit grote voorwerp zyner aanspraken, waar in hy den Heere als voor houdt,

II.A.ɔ.b.β.1.AA.

deels zyne vorige weldadigheid aan Hun beweezen / deels ook den roem, dien hy daar door / en door de verdere gevolgen daar van / zig verkregen had.

Die gy uw volk uit Egipte-land uitgevoert hebt, uw volk, Israël / uit een zo jammerlyk diensthuis / dien yzeren oven, in vryheid en veiligheid uitgeleidt; en dat met eene sterke hand, dat is met uitmuntende blyken van uwe onwederstanelyke Almagt. Gelyk dat genoeg bekend is uit de geschiedenis daar van / door Mozes beschreven Exod. XII–XV. Dit was eene weldadigheid in den vorigen tyd aan dit hun Volk beweezen / die hen niet alleen tot grote dankbaarheid verpligtte; maar ook de goedheid / trouwe en magt des Heeren / des Gods van Israël, daar in betoond / gaven Daniel, en allen Godvruchtigen nevens Hem allersterkste gronden van vertrouwen / dat het Hem ook nu geenzins te wonderlyk zoude zyn hen in vryheid uit te leiden uit deze tegenwoordige dienstbaarheid in den lande hunner gevangenisse. Gelyk wy dan ook dikwils zien / dat de Godvruchtigen in Israël / voor al de Voorbidders van het zelve / zig op deze verlossing uit Egipte / aan het Volk in hunne Vaderen geschonken / zig beriepen / als zy in eenige benauwdheid den Heere om verlossing smeekten. Zie Exod. XXXII. 11, 12. Num. XIV. 13–19. Neh. I. 10, 11. Ps. LXXVII. 16. In deze verlossing was ook in het byzonder betoont de getrouwheid van God in het vervullen van zyne beloften aan Abraham gedaan / van welke men ook mogt te gemoete zien / dat Hy ook de hoofd-belofte aan Hem gedaan zoude waar maken en uit zynen zade den Messias doen geboren worden / om in het land van den Immanuel de verlossing ten wege te brengen / en de zegeningen voor alle geslagten der aarde te verwerven.

Daniel vervolgt En hebt u eenen naam gemaakt, gelyk Hy is te dezen dage.

Eenen naam, dat is te zeggen eenen roem / zo dat Gy daar door in de grootheid uwer mogenheid zyt bekend geworden / en dezelve met verwondering erkend en beleeden zy geworden / niet alleen onder uw volk Israël / maar ook by andere volken / tot welk het gerugte van uwe grote daden is uitgegaan. In die betekenis word het woord naam voor roem meermaals gebruikt. Zie Gen. VI. 4. Num. XVI. 2. 2 Sam. XXIII. 18, 22. Jes. LV. 13. enz. En de rede daar van doet zig van zelve op. Want wanneer iemand geroemt word / word ook zyn naam dikwils gemeldt / en daar door ook bekend gemaakt. Zulk eenen naam, eenen roem, ja eenen groten roem / had de Heere zig gemaakt / dat is verkregen / door de zo even gemelde verlosfing van zyn Volk uit Egipte door eene sterke hand. Welk grootmagtig werk / op eene wonderbaare wyze uitgevoerd / ten hoogsten tot roem van God gestrekt heeft; en dat niet alleen onder het volk Israël, maar ook by de omliggende / ja zelfs al verre afgeleegene / volken / aan wel-

ke

II.A.ג.b.β.1.AA.

ke dat is bekend geworden / en onder dezelve lang in geheugenis bewaart is. Gelyk wy om deze rede zien / dat 'er zo dikwils van deze verlossing gewag gemaakt word in de Heilige Schrift/ als Pf. LXXVIII. 12. LXXXI. 11. Jef. XI. 16. Jerem. XI 4. XVI. 14. Mich. VI. 4. VII. 15. Verg. 1 Sam. VI. 6. Jef. LXIII. 12, 14.

In dezen roem / welken de Heere door dat werk verkregen had / was van een bewys van de grootheid zyner magt en heerlykheid / daar in betoond / die daarom ook ter vergroting van dit werk met nadruk hier noch nader word aangemerkt. En daar boven gaf dit eenen grond van vertrouwen/ dat de Heere dat Volk/ in welks verlossing Hy zig zulk eenen naam gemaakt had / ook niet geheel door altoos zoude willen verlaten / en daar door zynen en zynes Volks vyanden eene aanleiding overlaten om te denken / als of nu zyn arm verkort geworden ware, dat Hy niet meer verlossen konde, of de eere daar van eenigzins te verminderen. God hadde zyne eere aldus in de zaak zynes Volks als gemengt. In het byzonder ziet men daarom ook meermaals aangedrongen op dezen van God/ door dit werk verkregenen/ roem/ wanneer Godvruchtige Voorbidders van Israël zig op dat werk Gods beroepen en daar op pleiten. Gelyk mede uit de aangetogene plaatzen te zien is.

En zo veel te meer bekrachtigt Daniel dezen grond van zyn gebed en gelovig vertrouwen/ als Hy daar by voegt gelyk hy is te dezen dage, ook nu noch in dezen tyd/ in welken het den Volken rondom nog niet ganfch vergeten is / en in welken Gy / ô Heere / ook in het midden van Israëls beklagelyke gevangenis noch zo dikwils aan my en myne medgezellen en anderen hebt doen blyken / dat uwe hand noch niet verkort is/ en dat gy uw Volk ook noch niet ganschelyk begeeven en verlaten hebt. Waar van zig luisterryke bewyzen opdoen in de Geschiedenissen / verhaalt in de VI eerste Hoofdstukken van dit Boek van Daniel.

Dit deed zien / dat de Heere zynen / door dat werk verkregenen / roem / tot nu toe behouden hadde en dat Hy dien ook hadde willen bevestigen en handhaven door verdere heerlyke gevolgen/ in het gene hy verder aan dit Volk gedaan had; ja dat Hy zulks tot nu toe hadde willen doen. En dit kon dan Daniels vertrouwen grootlyks ondersteunen en Hem verzekeren/ dat de Heere dezen zynen roem / ook in het toekomende/ zig niet zoude laten beneemen / maar den zelven door nieuwe verlossingen bekrachtigen. Daar op pleitte Josua: Ach Heere – de Canaaniten zullen ons omsingelen en onzen naam uitroeien van de aarde! Wat zult gy dan uwen groten name doen Jos. VII. 8, 9. En de Heere zelf betuigt Jef. XLVIII. 9, 11. Om mynes naams wille zal ik mynen toorn langer uitstellen, en om mynes roems wille zal ik U ten goede my bedwingen. Om mynent wille, om mynent wille, zal

 ik

II.A.ב.b.β.1.AA.

Ik het doen; want hoe zoude Hy ontheiligt worden?

BB. By deze zo geheel nadrukkelyke aanspraak voegt Daniel nu wederom eene korte herhaling van zijne te voren gedaane belydenis, zeggende, wy hebben gezondigt, van U ons hoogste einde afdwaalende, wy zyn Godloos geweest, als onrustigen hebben wy tegen de grondwetten van Uw Gods-Ryk aangewoelt, en zyn daar door ook onwaerdig geworden om de goederen en voorrechten van Uw Koninkryk te genieten. Vergelyk het vyfde vers, waar in ons deze beide spreekwyzen alreeds zyn voorgekomen. Alleenlyk is aan te merken ten opzigte van de laatste uitdrukking, dat het woord רשענו hier in zyne eerste gestaltenis (kal), maar daar in zyne vyfde (hiphil) voorkomt. Daar drukte het de daden uit, hier wyst het aan den staat, in welken zy geleeft, en door hun snood bestaan zig zelve gebragt hadden, het welk onze Overzetters niet onvoegzaam hebben uitgedrukt door het onderscheid der woorden, wy hebben Godlooslyk gehandelt en wy zyn Godloos geweest.

Deze herhaling zyner belydenisse doet Daniel om te tonen dat Hy, nu zullende gaan aandringen op de verlossing zynes Volks, en zelfs die zullende begeeren uit kracht van Gods gerechtigheden, nochthans geenzins inhaalde de erkentenis en belydenis, te voren gedaan, van zyne en zynes Volks onwaerdigheid; maar, dat Hy die in tegendeel geerne op nieuws wilde belyden (terwyl zelfs de volheid van zyn herte daar over Hem nauwlyks toeliet zig daar van te bedwingen) en dat zyn Gebed alleen van Hem gegrondt zoude worden in Gods genade, gerechtigheid en roem, evenwel ook zyne algenoegzaamheid erkennende om hun nochthans eene onverdiende genade te laten wedervaren.

Op deze inleiding volgt nu

2. Het Gebed zelve vers 16–20: Waar in wy konnen onderscheiden

AA. Eensdeels de bede of smeking zelve, welke Daniel den Heere voordraagt, vers 16 en 17;

BB. Anderdeels, de nadere aandrang van de zelve vers 18, 19.

AA. De bede van Daniel is tweeledig.

אא. Hy bidt voor eerst om de afwending van het kwade vers 16.

בב. Om de toebrenging van het goede vers 17.

En beide de beden zyn dus ingericht, dat daar by worden ingevoegt zeer gewigtige gronden en drangredenen, op welke Daniel zyne bede grondt, en de verhoring van de zelve begeert.

אא. De eerste vinden wy in het 16. vers voorgedragen in

II.A.ℑ.b.β.2.AA.ℵℵ.

in deze woorden ô Heere, naar alle uwe gerechtigheden, laat toch uwen toorn en uwe grimmigheid worden afgekeert van uwe stad Jerusalem, uwen heiligen berg: want om onzer zonden wille, en om onzer Vaderen ongerechtigheden, zyn Jerusalem en uw Volk tot versmaadheid, by allen, die rondom ons zyn.

In deze woorden komt ons voor

aa. Eerst het voorstel der bede/

bb. En dan de drangrede, genomen van hunne groote/ schoon wel verdiende/ versmaadheid.

aa. Het voorstel der bede

αα. Neemt begin met eene herhaling van de aanspraak ô Heere, (Adonai) eben als te voren vers 15. Welke herhaling nadrukkelyk is/ vertonende den ernst van den Bidder en zijne aanhoudende hertelyke toevlugtneming tot God/ als den Almagtigen Opper-Heer van alles en byzonder van zijn Volk/ zijnde teffens de eenige steun van hun welzijn en vertrouwen.

ββ. Daar op volgt dan de bede zelve naar alle uwe gerechtigheden, laat toch uwen toorn en uwe grimmigheid afgekeert worden van uwe stad Jerusalem, Uwen heiligen berg. Waar in is aan te merken

§. De grond van zijne bede/ welken Daniel eerst voordraagt/

§§. En dan de bede zelve, die hy op dien grond doet.

§. De grond van zijne bede stelt hy voor in deze woorden/ naar alle uwe gerechtigheden.

Gods gerechtigheid (of rechtvaerdigheid) is zijn heilige wille om te handelen gelyk Hem betamelyk is/ zo in alle zijne wegen in het gemeen/ als in het byzonder in het straffen van de overtreders van zijne wet/ en het bewyzen van gunste en genade naar zijne beloften aan de genen/ die recht hebben om de zelve zig toe te eigenen. Wanneer van Gods gerechtigheden in het meervouwd gesproken word/ worden daar door uitgedrukt de daadlyke werkzaamheid en verscheidene uitwerkingen van dien heiligen wille Gods/ zo als de Heere die in verscheide opzigten en geleegenheden in zijne wegen openbaar maakt: welke van wegens de veelheid van de zelve in het meervouwdige woorden uitgedrukt. En wanneer gesproken word van die alle, worden daar onder te zamen begrepen en by één gevoegt alle die verscheidene wyzen en uitwerkingen/ in en met welke de Heere gewoon is zijne gerechtigheid, of de werkzaamheid van dezen zijnen heiligen wille/ te betonen.

Van deze gerechtigheden des Heeren spreekt hier Daniel met veel nadruk/ en legt de zelve zeer gepast tot eenen grond van zijne bede/

II.A.ב.b.β.2.AA.אא.aa.ββ.§.

de / als Hy zegt naar alle uwe gerechtigheden (*).

Hy wilt zeggen „Gelyk gy ô Heere gewoon zyt niet alleen in het
„ eene opzigt / of in het eene deel uwer wegen / maar in die alle recht-
„ vaerdiglyk te handelen; gelyk gy daarom zondaars / uwe verdraag-
„ zaamheid misbruikt hebbende / strenglyk naar recht straft / en uwe
„ kinderen billyk en uwer heiligheid betamelyk kastydt tot hunne ver-
„ nedering en verbetering; maar daar tegen ook niet verkeert het
„ recht, dat de liefhebbers Uwes naams in hunnen Borge hebben om
„ met hunne smekingen tot U te naderen in vertrouwen van eene ge-
„ nadige verhoring / als het met Uwen raad en eere kan bestaan / en
„ te verwachten de vervulling van de beloften / die gy hun ten goede
„ gedaan hebt; gelyk gy ook gewoon zyt in uwe wegen / uwe vyan-
„ den / die / schoon zy van U gebruikt worden tot werktuigen van
„ uwe gramschap / evenwel geheel wat anders denken en beoogen (al-
„ leen bedoelende zig zelve te verheffen met verlochening van uwe eere /
„ en uw erfdeel te verbryzelen) en zig ook niet ontzien uwen naam te
„ onteeren en te lasteren / naar verdienste rechtvaerdiglyk te straffen /
„ de aanleiding tot zelfs-verheffing te beneemen / en alzo uwen naam
„ te heiligen door redding van het overblyfzel Uwes Volks; gelyk ook
„ dit behoort tot de blyken en uitwerkingen van Uwe gerechtigheid /
„ in welke het U betamelyk is de zelve te openbaren: Zo bidde ik U
„ nu ook / dat gy Uwe gerechtigheden, op de eene wyze in het straf-
„ fen van het trouwloos Israël / en het zo zwaar kastyden van uwe
„ kinderen in het midden van het zelve betoond hebbende (waar in Ik
„ de rechtvaerdigheid uwer handelingen erkent hebbe en noch erken-
„ ne) nu ook uwe gerechtigheden wilt betonen in het verlossen van Uw
„ Volk en met den vyanden de stoffe te beneemen om Uw Volk langer
„ zo te versmaden." In eene korte uitdrukking zegt dus onze Profeet even het zelfde het gene de klagende en biddende Kerke niet meer woorden aldus voordraagt Ps. LXXIX. 10–13. Waarom zouden de Heidenen zeggen: waar is hun God? Laat de wraak des vergotenen bloeds Uwer knechten onder de Heidenen voor onze oogen bekend worden. Laat het gekerm der gevangenen voor Uw aanschyn komen; behoud overig de kinderen des doods naar de grootheid Uwes arms, en geef onzen nabuuren zevenvoudlyk weder in hunnen schoot hunnen smaad, waar

(*) Zommige Uitleggers vatten deze uitdrukking op als of 'er stond *Uwe goedertierenheden*; gelyk onder anderen te zien is in de *Verklaring der Engelse Godgeleerden.* Doch zonder grond gaat men dus af van de eigene betekenis van het woord *gerechtigheid.* Zie den Hooggeleerden Heer H. VAN ALPHEN in zyne *Uitlegging van dit Hoofdstuk*, die dit bondig betoogt, en deze en andere plaatzen voortreffelyk opheldert.

II.A.ב.b β.2.AA.אא.aa ββ §.

waar mede zy U, ô Heere, gesmaadt hebben.

Byzonderlyk mogen we denken/ dat Daniel het oog hebbe op de beloften/ welke de Heere gedaan had/ dat hy op zulk eene wyze zijne gerechtigheid wilde openbaren in het bezoeken van de ongerechtigheid van den Koning van Babel en zyn Volk, en van Zijn volk/ als het naar Hem vragen zoude met zyn gansche herte, zig ook wilde laten vinden, wanneer de bestemde tyd gekomen zoude zyn om hun genadig te zyn ter verlossing: Van welke beloften wy reeds te voren gehoort hebben over vers 2, daar Daniel ook verklaart/ dat die Hem aanleiding en opwekking gegeven hadden tot dit zijn boetvaerdig gebed. Verg. Jerem. XXV. 12. XXIX. 10–15.

Dus zien wy ook elders van Gods gerechtigheid gewag gemaakt/ en die op de zelfde wyze bygebragt als een grond van het gebed en de verwachting van Gods Volk om redding en verlossing te erlangen. Zie Job XXXIII. 24. Ps. CXLIII. 1. Jes. X. 12–17. 2 Chron. XX. 12. 2 Thess. I. 6.

§§. De bede zelve/ welke Daniel op dezen grond doet/ wyst deze zijne mening daar in nader uit/ en doet ook zien/ hoe betamelyk Hy zig daar op beroepe zonder eenige vermindering van de belydenis van zijne en zijnes Volks ongerechtigheden, van Hem te voren gedaan. De zelve is: laat toch uwen toorn en uwe grimmigheid worden afgekeert van uwe stad Jerusalem, uwen heiligen berg.

Gods toorn betekent hier/ gelyk ook meermaals elders/ de blyken en uitwerkingen van zijnen rechtvaerdigen toorn. En de zwaarheid en schrikkelykheid daar van word nader uitgedrukt door het bygevoegde woord grimmigheid, naar de grondtaal eigentlyk zo veel betekenende als hitte; waar door (met eene spreekwyze ontleend van de menschen/ die/ hevig toornig wordende/ eene grote verhitting van hun bloed gewaar worden) zeer krachtig word aangeduidt de sterke iever of krachtige werkzaamheid van Gods toorn/ naar evenredigheid zig dan openbarende in de verschrikkelykheid van derzelver uitwerkingen/ die daarom ook wel vergeleeken worden by een verteerend vuur.

Deze betoning van Gods rechtvaerdigen toorn/ ja de allervreeslykste blyken van zijnen sterken toorn/ onderstelt Daniel te zijn openbaar geworden/ ja nu noch zig te vertonen en te rusten over en op de stad Jerusalem; welke hy met nadruk nader beschryft/ als des Heeren stad en zynen heiligen berg, dat is te zeggen/ die stad, welke de Heere verkoren had tot de plaats/ daar Hy allerplegtigst wilde gedient worden/ en die Hy als zodanig eertyds onder zijne byzondere bescherming genomen had/ en van welke een voornaam gedeelte was de berg Zion, die den Heere geheiligt, dat is voor Hem afgezondert/ was om te zijn de

stand-

II.A.ב.b.β.2.AA.אא.aa.ββ.§§.

standplaats van den Tempel / des Heeren heiligdom / en op dat Hy daar zoude gedient worden: daarom genoemd zyn heilige berg, op welken Hy dus had willen wonen tusschen de vleugelen der Cherubim, en de lofzangen en offerhanden van zijn Volk ontfangen / aldus te Jerusalem, op dezen berg, als een gedeelte van die stad / vuur en zynen oven hebbende Jes. XXXI. 9, ja de berg zyner Heiligheid, op welken Hy als de Heilige God erkent wilde worden / en in den dienst / die Hem daar wierd toegebragt / ook velerlei vertoog gaf van zijne zuivere heiligheid. Hoedanigheden van deze stad, welke mede bragten / dat de Heere ook zijne eere in de herstelling van dezelve konde openbaar maken; en in de versmading van de zelve door de vyanden van zijn Volk ook eene versmading van de eere zijnes naams begrepen was. Over deze stad was des Heeren grimmige toorn geopenbaart / en die wierd noch op de zelve rustende gezien in die schrikkelyke verwoesting / aan welke de Heere de zelve / ook zijnen heiligen berg zelven / met het gene daar op was / daar onder begrepen / had overgegeeven.

En om die rede is van Daniels begeerte aan den Heere / dat deze zijn grimmige toorn daar van mogte worden afgekeert; zo dat Hy niet wilde voortvaren / de blyken zijnes toorns langer zo aan en over die stad te laten gezien worden / of de zo treurens-waerdige woestheid van de zelve langer te laten duuren; en dat wel byzonder ten aanzien van den berg Zion, voor welken Hy dus toont voornaamlyk te bidden / ten einde de Godsdienst op den zelven herstelt mogte worden. En het woordjen toch geeft aan deze bede eenen nadruk / strekkende tot betuiging van eene ootmoedige en zeer hertelyke smeking / als Hy zegt / laat toch uwen toorn enz. Verg. Ps. VII. 10. Jerem. XLII. 2. Jon. IV. 3.

bb. Deze bede word van Daniel aangedrongen door een beklagend vertoog van de allenthalvige versmading, welke zy thans ondergingen / want om onzer zonden wille, en om onzer Vaderen ongerechtigheden wille, zyn Jerusalem en Uw Volk tot versmaadheid by allen, die rondom ons zyn.

Wederom spreekt Daniel van zijne en zijnes Volks zonden, als de oirzaak van het smaad / dat zy ondergingen. En dat met rede / om te tonen dat Hy / zig beroepende op Gods gerechtigheden, daar mede geenzins introk zijne gedane belydenis nopens hunne strafschuldigheid. Neen. Maar hy erkent daar mede in tegendeel op nieuws / en houdt dit zelf den Heere voor / dat Hy zijne gerechtigheid op de allerbillykste wyze betoont hadde in het straffen van hunne zonden.

Om onzer zonden wille zegt Hy / dat is om de zonden van ons / die nu leven / of welken dit onheil daadlyk treft. En Hy doet 'er by om der ongerechtigheden wille van onze Vaders; door welke Vaders hier ook wel konnen verstaan worden de Voorgangers en Hoofden des

Volks

II.A.ב.b.β.2.AA.אא.bb.

Volks/ als vers 8; maar liever verstaan wy ter dezer plaatze onder dezen naam de Voorvaders/ uit welke zy gesproten waren/ en wier voetstappen zy waren nagevolgt. En het is dan van geen klein gewigte/ dat alzo de zonden der Voorvaderen by die van het thans levend Volk gevoegt worden/ als de mede-oirzaak hunner welverdiende elende. Alzo is het recht van Gods volmaakte Rechtvaerdigheid/ dat Hy om de zonden der ouderen ook van de kinderen zynen zegen weert/ en de ouders in de kinderen straft/ bezoekende de ongerechtigheid der genen, die Hem haten, zelfs tot in het derde en vierde gelid Exod. XX. En daar boven wanneer de kinderen / of nakomelingen / in de zondige voetstappen hunner voorouderen wandelen/ worden zy billyk gerekent de mate van de ongerechtigheid eenes volks te vervullen/ zo dat zy de lankmoedigheid Gods als noodzaken om een einde te nemen. Want de navolging van der Vaderen zonde is als eene toestemming aan de zelve/ waar door men daar aan gemeinschap krygt: en dat zo veel te meer/ wanneer God/ van tyd tot tyd/ een volk van die zonden doet te rugge roepen. Verg. Gen. XV. 16. Matth. XXIII. 35. Jes. V. 1-7. Jes. LXV. 2. Jerem. VII. 25, 26.

Om dezer hunner zonden wille merkt de Profeet vervolgens aan/ dat hen dit beklagelyk kwaad drukte/ dat Jerusalem, die stad des groten Konings/ en dat niet alleen/ maar ook des Heeren Volk, dat Hy zig ten eigendom verkoren had uit alle Volken en gebragt onder een Verbond/ met het zelve opgeregt/ onder welk ook eenigen in vollen nadruk een uitverkoren Volk Gods uitmaakten/ nu waren tot versmaadheid, dat is voorwerpen van allerlei hoon en verachting/ die met allerlei smaadredenen en smaadlyke gebeerden / als geener der minste achtinge waerdig/ bejeegent/ verguist en beschimpt wierden. En dat niet van eenen of anderen / maar van allen, die rondom hen waren, van alle hunne nabuuren/ en van alle die menschen en volken/ in welker midden zy zich thans bevonden.

Dit was een zeer beklagelyke toestand/ die hun ook rechtvaerdig om hunne zonden was overgekomen/ volgens Gods bedreigingen/ als te zien is/ uit Jerem. XXIII. 40. XXIV. 9. Ezech. V. 14, 15. XXII. 1, 4, 5. XXIII. 32. Hos. IV. 7.

Maar dewyl God gerechtigheid bewyst niet alleen in één werk en in éénen opzigte/ maar in alle; zo dringt Daniel evenwel deze zelfde versmaadheid van des Heeren stad en Volk billyk aan als eene rede/ waarom Hy badt/ dat de Heere, naar alle zyne gerechtigheden, zynen toorn en grimmigheid van de zelve wilde afkeeren; overmids deze versmaadheid ook tot verlochening van Gods eere geduidt wierd van de Heidenen/ even als of de Heere uit gebrek van magt niet konde/ of uit gebrek van trouwe niet wilde/ dat Volk en die stad, die Hy verkoren had/ redden uit de hand van Volken/ die anderen Goden dienden. Zo dat/ indien niet op de bekeering en smeekingen van het gelo-

II.A.ב.b.β.2.AA.אא.bb.

dig overblyfzel des Heeren toorn en grimmigheid daar van wierden afgekeert / God / als het ware / zijne eigene eere en de verwachting zijner gunstgenoten zoude verongelyken. Zie dierٖgelyken aandrang des gebeds Ps. LXXIV. 10, 11, 18, 19. LXXIX. 1–5, 12. LXXXIX. 42, 51, 52. CXXIII. 3, 4. Om deze rede had ook de Heere zelf zulke zware bedreigingen gedaan over de genen / die zijne stad en Volk zo verguisden Ezech. XXVI. 2. XXXV. 15. Jes. XVII. 13, 14. Jerem. L. 11. Obadj. V. 12.

בב. Maar niet alleen smeekt Daniel om de afwending van het kwade, maar zijne bede strekt zig ook uit om te begeeren de toebrenging van het goede, insgelyks met eene gewigtige drangrede voorgedragen in deze woorden van vers 17. En nu, ô onze God, hoor naar het gebed uwes knechts, en naar zyne smekingen, en doe uw aangezigte lichten over uw heiligdom, dat verwoest is, om des Heeren wille.

aa. Het gebed zelve

αα. Word eerst in 't gemeen voorgestelt in een nederig verzoek om verhoring eener begeerte / welke Hy ten goede van de stad en het Volk Gods wilde voorstellen. En nu, of maar nu, (Hy stelt zijn verzoek over tegen die versmaadheid, smekende om als een Voorbidder des Volks een tegen gesteld goed te mogen begeeren) daar tegen / nu op dezen tyd / nu de tyd nadert om genadig te zijn / gelyk gy toch ook niet eeuwiglyk den toorn bewaren wilt, laat my genade vinden in uwe oogen, ô onze God, de God onzes Verbonds / dat gy nooit zult te niete doen / hoor, toon dat gy hoort en in genade wilt aanhoren / daar ik met uw Volk tot U den toevlugt neme / naar het gebed van uwen knecht, my / Daniel, die my tot eere rekene uw dienaar te zijn / en de ootmoedigste gehoorzaamheid aan u te bewyzen / en alzo ook opregtlyk begeerig om tot eere van U / mijnen Heere / te zijn / U te dienen en Uwen dienst hersteld te zien / ook met zulk een oogmerk tot U bidde / mijne begeerte met eene nederige / doch ook gelovige / vrymoedigheid voor U open leggende / hoor in gunste naar dat gebed, en naar de smeekingen, met welke uw knecht teffens betuigt alleen om onverdiende genade-bewyzen te bidden / en om de zelve demoedig en ernstig by U aanhoudt / wetende dat gy den nederigen zulke genade hebt toegezegt. Vergelyk het gezegde over vers 3.

ββ. Dit zijn gebed verklaart hy daar op nader als Hy zegt en laat (of doe) uw aangezigt lichten over uw Heiligdom dat verwoest is dat is den Tempel / welken God zig zelven uitverkoren / en afgezondert / en alzo geheiligt had tot de plaats zijner woninge en om daar in gedient te worden / en als zijn Paleis met zijne tegenwoordigheid verheerlykt (daarom meermaals met dien naam genoemd / als wy zagen Hoofdst. VIII. 10, 11, 14.). Welk heiligdom des Heeren nu verwoest lag / zedert dat het door de Chaldeen / benevens het huis

II.A.ג.b.β.2.AA.גג.aa.ββ.

huis des Konings en alle de huizen der Groten van Jerusalem was in brand gestoken / als wy lezen 2 Kon. XXV: zo dat de Heere nu in het geheel op Zion geene woning hadde / nog aldaar aan Hem aangename offerhanden wierden toegebragt.

Over dit zyn heiligdom, bidt Daniel met veel nadruk / dat de Heere zyn aangezigte wilde doen lichten.

Het is te zeggen / dat God troostryke bewyzen van zyne gunste en genade over het zelve wilde geven / met den weg te banen tot de herstelling van dat heiligdom, en die dan ook daadlyk te doen geschieden tot blydschap van zyn Volk. De spreekwyze is ontleend van het doen der menschen. Wanneer die op iemand / of over eenige zaak / misnoegd zyn / wenden zy het aangezigte daar van af / of / als zy 'er naar toe zien / is het met een donker stuurs gezigt: maar wanneer zy zig gunstig willen vertonen / wenden zy het aangezigte daar naar toe / en wel met een vriendelyk oog en lieflyk gelaat / waar in zig dan als een glans en aangenaam licht vertoont; en dit geeft eenen groten troost / verkwikking en blydschap / aan de genen / die zulke blyken van iemands gunste aanschouwen. In het licht van des Konings aangezigte is het leven, maar zyne grimmigheid is als de boden des doods, zegt Salomo, hier op ziende / zeer zinryk Spreuk. XVI. 15.

Dus word deze spreekwyze van zyn aangezigte te doen lichten meermaals van God gebruikt om te betekenen / dat Hy bewyzen van zyne gunste / en daar door heil en stoffe van blydschap / geeft / als onder anderen in den Priesterlyken zegen Num. VI. 25. Verg. Ps. XXXI. 17. LXVII. 2. LXXX. 4, 8, 20. CXIX. 135.

En wanneer Daniel dit goede in het byzonder begeert ten opzigte van des Heeren heiligdom, daar hy in het voorgaande vers de afwending van het kwade gesmeekt had ten opzigte van de stad Jerusalem in het gemeen / en over de versmaadheid niet alleen der stad maar ook van het Volk des Heeren zyne klagte gebruikt had; is het klaar te zien / dat Hy onder deze van hem begeerde herstelling des heiligdoms ook insluite die van de stad in het gemeen en teffens ook van het Volk des Heeren zelve; vermids het eene zonder het andere niet begrepen kon worden. Maar Hy geeft nochthans hier mede te kennen / dat Hy in allen dezen voornaamlyk beoogde de herstelling van het heiligdom, op dat de dienst des Heeren daar in herstelt worden / en Hy daar in wederom met blyken van zyne gunste onder zyn Volk wonen mogte. Een bewys zekerlyk van eene geheel Godvruchtige gemoedsgestalte.

Maar Daniel stelt deze zyne bede niet alleen voor. Maar hy voegt daar by

bb. Eene krachtige drangrede, als Hy zegt om des Heeren wille.

Voor den Heere (Adonai) verstaan wy hier den Zone Gods; die niet al-

II.A.ב.b β.2.AA בב.bb.

alleen door de schepping en onderhouding/maar ook door zijne voortogt/ verlossing en randzoeneering de Heer is van zijne sterkte/ de rotzsteen des Heils. Gelyk Hem daarom ook de naam Heere dikwils word toegeëigent / niet alleen in het Nieuwe Testament/ daar Hy doorgaans met dien naam benoemt word (zie Coloss. I. 16, 17. Hebr. I. 2, 3. 1 Cor. VI. 19, 20. Hand. XX. 28. Efes. V. 22, 25. enz) maar ook in de Schriften van het Oude Testament/ daar Hy met dezen zelfden naam Adonai genoemt word / Ps. CX. 1. Jes. VI. 1. Maleach. III. 1. Richt. VI. 13, 15. Ps. LXVIII. 12, 18.

Tot deze gedagte worden wy van zelfs bepaald/aangezien hier van den Heere als in de derde persoon gesproken word / en dus in onderscheiding van den Heere, zynen God, tot wien Daniel biddende spreekt/ en wel zo dat de Heere, hier genoemd / voorkomt/ als de gene/ om wiens wille de verhoring begeert word. En wy hebben noch zo veel te meer rede om deze uitdrukking dus te verstaan / om dat de zelve anders in haren zin en beteekenis niet onderscheiden zoude zijn van die/ welke voorkomt in het laatste van vers 19, als Daniel daar bidt ô myn God om uwes zelfs wille. Want wanneer men deze spreekwyze om des Heeren wille niet toepast op den Zone Gods, zoude die niet anders beteekenen dan om uwes zelfs wille; en dus zoude met de laatste uitdrukking/ hier zo kort op de eerste volgende/ alleenlyk even het zelfde gezegt worden. Dit is geenzins betamelyk te denken/ zo wegens de wysheid van dezen hoog verlichten Profeet/ als voornaamlyk van die van den Geest Gods/ door wiens ingeeving Hy dit zijn gebed beschreven heeft. Waarom ook vele Godgeleerden deze spreekwys aldus opvatten van den Zone Gods, als den beloofden Messias aan Israël bekend gemaakt (*). Trouwens Daniel, die zo hoog verlicht was/ en de Heilige Schriften/ byzonder het boek van Jeremia, zo neerstig geleezen had/ kende buiten twyffel daar uit ook zeer wel den Zone Gods, dien Engel des aangezigts, en hoe Hy de Verlosser en Voorspraak was van Gods uitverkoren Volk/ gelyk Hy onder anderen duidelyk gemeldt word Jerem. XXIII. 5, 6. XXX. 21.

Wel

(*) Behalven de Uitleggers, die over dit geheele *Boek* of dit *Hoofdstuk* in het byzonder geschreven hebben, verdient hier vergeleken te worden T. HACKSPAN *in Notis Phil. P.* II. *p.* 875—883. Eenigen van de Joden zelve schynen iet hier van begrepen te hebben, als zy zeggen, *dat de naam Adonai als de sleutel zy, waar door de toegang geopent worde tot Jehova; dat die de schat zy, in welken alle dingen, die ons van Jehova worden mede gedeelt, zyn opgesloten; dat niemand tot Jehova komen kan dan door Adonai, dat 'er in het geheel geen andere weg of wyze zy om tot Hem te komen.* Hoedanige gezegden der *Kabbalisten* A. MASIUS bybrengt *in Comm. ad Josuæ cap.* VII. Vid. HAKSPAN *l. l. p.* 878.

II.A.ב b.β.2.AA.בב.bb.

Wel is waar dat Christus Joh. XVI. 24. tot zijne leerlingen zegt Tot noch toe hebt gy niet gebeeden in mynen naam. Maar in den naam van Christus te bidden, wilt daar niet in het gemeen zeggen te bidden in den naam van den Messias, die beloofd was / maar te bidden in den naam van Hem, als die nu gekomen en door lyden volmaakt was / en tot den Vader gegaan / om in den hemel hun voorspraak te zijn / en zo te bidden om de volmaakte blydschap door den trooster / den Heiligen Geest / die niet komen zoude / ten zy Jesus henen ging. Dat zouden zy eerst na dezen konnen / en tot hun groot voorrecht mogen / doen. Verg. vers 7, 20, 24.

En zeer gepast en krachtig is dan deze aandrang van Daniels gebed / als hy aldus bidt om des Heeren, des Messias, wille. Dit ziet dan op zijne borgtogt en daar in gegronde voorspraak; op welke Daniel zig beroept / en verklaart / dat Hy alzo badt in vertrouwen op die voorspraak van zijnen en der anderen uitverkorenen Borge / die de verzoening gevonden had / en van wien alle Israëls verlossingen altyd hadden afgehangen en zouden afhangen / door en om welke Hy dan ook nu de verlossing zijnes Volks en de herstelling van het heiligdom, hun ten goede / begeerde. Verg. Gen. XLVIII. 16. Jes. XXXVIII. 14. Job XXXIII. 23, 24. Jes. LXIII. 9. Ps. CXXX. 7, 8 En daar boven kan dit ook daar op zijn opzigt hebben / dat de Messias tot dit heiligdom komen zoude en het zelve daar door heerlyker maken als het eerste: Gelyk Haggai en Maleachi dit daar na duidelyker verklaart hebben Hagg. II. Mal. III; maar ook al te voren was voorzegt dat de scepter van den Messias uit Zion zoude gezonden worden, om de Heidenen tot zijne gehoorzaamheid te brengen / Ps. CX. Jes. II. 2, 3. (*).

BB. Deze zijne tweeledige bede dus hebbende voorgesteld, brengt Daniel de zelve vervolgens vers 18 en 19. noch nader aan / en wel uit tweederlei grond.

אא. De eerste is Gods grote barmhertigheid vers 18,

בב. De twede de eere zynes naams vers 19.

אא. Het eerste zien wy vers 18. aldus voorgesteld Neig uw oor, myn God, en hoor, doe uwe oogen op, en zie onze verwoestingen, en de stad, die naar uwen naam genoemt is: want wy werpen onze smeekingen voor uw aangezigte niet neder op onze gerechtigheden, maar op uwe barmhertigheden, die groot zyn. Wederom komt ons hier voor

aa. Eene bede,

bb. En eene drangrede, daar by gevoegd.

aa. De

(*) Zie dit gansche stuk breder opgehelderd en bevestigd door den Hooggeleerden Heer VAN ALPHEN *bladz.* 215—233.

II.A.ב.b.β.2.BB.אא.bb.

aa. De bede is en om verhoring en om eene mededogende aanschouwing.

αα. Om verhoring bidt Daniel zeggende Neig uw oor ô myn God, toon/ dat Gy als myn God, tot wien ik/ als een opregt Bondgenoot van U/ my wenden mag/ eenen geneegenen wille hebt om op onze begeerten met toegeneegenheid acht te geven; en hoor, doe door gunstige uitwerkingen blyken/ dat Gy ons gebed weet en goed keurt.

ββ. Om aanschouwing en mededogen van hunnen beklagelyken toestand bidt Hy/ als hy voortgaat doe uwe ogen op, handel niet langer zo als de menschen doen/ wanneer zy/ niet geneegen zijnde om eenen elendigen te hulpe te komen/ hunne oogen toe doen om de elende van den zelven niet aan te zien/ en daar door tot medelyden bewogen te worden.

Gy hebt billyk eenen langen tyd alzo gedaan door het inhouden van de blyken van uwe kennis aangaande onze elende/ immers van uw mededogen; maar zyt ons toch nu genadig. Toon dat gy kont en wilt zien; en zie toon dat gy met der daad ziet/ weet en met barmhertigheid aanschouwt/ onze verwoestingen, waar door het gansche land en de steden van die erffenis/ die gy ons gegeeven hebt/ verstoort zijn. En zie, in het byzonder/ aan de stad, nu meermaals gemeld/ Jerusalem, op welke wy byzonder onze herten zo gezet hebben/ en ten goede van de zelve hopen op uwe genade/ als die stad/ die naar uwen naam genoemt is, als eene stad/ van welke gy ô Heere erkent hebt en beleeden zyt de Heer en eigenaar te zijn/ en die de zelve tot de plaatze uwer woninge had verkoren/ zo dat de zelve is genoemd geworden/ de stad des groten Konings, des Gods van Israël: Welker verwoesting daarom misduidt wordt als een bewys van gebrekkelykheid uwer magt of trouwe.

bb. Tot bekrachtiging der bede volgt deze beweegelyke drangrede: Want wy werpen onze smeekingen niet neder op onze gerechtigheden, maar op uwe barmhertigheden, die groot zyn. Waar mede Daniel zeer nadrukkelyk beschryft de ootmoedigheid van hun gebed zelve/ als ook de diepe nederigheid/ met welke zy daar in alleen hunnen toevlugt namen tot Gods barmhertigheid; die evenwel/ wegens de grootheid van de zelve/ aan hun eenen gewigtigsten grond gaf om dit te doen met vrymoedigheid en vertrouwen van verhoring.

αα. Wy zegt Hy/ Ik uwe knecht Daniel zelf/ en mijne mede-gelovigen/ die met de zelfde gebeden zig dikwils tot U wenden/ met en door welke/ als in gemeenen naam/ Ik nu ook tot U bidde/ wy werpen onze smeekingen neder voor uw aangezigte, dat is te zeggen/ niet alleen wy bidden/ maar wy komen voor U/ als onzen groten Koning/ om gunste te smeeken/ met vreeze en beven/

in

II.A.ב.b.β.2.BB.אא.bb.*aa.*

in gezigt van onze geringheid en onwaerdigheid/ en met diepe eerbied voor uwe geduchte Majesteit.

De spreekwyze is ontleent van de gewoonte der Oosterlingen/ die iet van hunne Koningen komende smeeken/ met groot ontzag en vreeze in hunne tegenwoordigheid verschenen/ in zo verre/ dat zy diesweegens/ en om te betuigen de erkentenis van hunne geringheid en onwaerdigheid/ hunne smeekschriften niet durfden zelve aan den Koning overhandigen/ maar die voor hunne voeten neder wierpen/ gewoon zijnde by zulke gelegenheden zig zelve ook voor de voeten hunner Koningen neder te werpen.

Dus kwamen Daniel en de andere Godvruchtigen des Volks als arme en verslagene van geest en die voor Gods woord beefden, op welke de Heere zien wilt naar de belofte Jes. LXVI. 2.

ββ. En op welke gronden des vertrouwens zy dus hunne smeekingen vestigden/ voegt 'er Daniel zeer opmerkelyk by.

Niet op onze gerechtigheden, dat is op onze daden/ die nu en dan/ ten minsten uiterlyk/ met de wet mogten overeen gestemt hebben/ niet als op die ziende/ of in vertrouwen op de zelve/ onderwinden wy ons te naderen. Wy zijn ten vollen overtuigd/ dat die ons geen recht konnen geven om voor u te bestaan/ nog eenigen grond der verwoedigheid om ons daar op voor u te beroepen. Alle die uiterlyke gerechtigheden waren ten aanzien van de grote menigte des Volks alleen geweest geveinsde pligtspleegingen/ of althans enkele uitwerkingen van eene slaafse vreeze; maar ook de waare gelovigen waren zig bewust/ dat aan hunne met Gods wet overeenkomende daden/ schoon in opregtheid betragt/ zo veel gebrek hadde aangekleest/ dat ook die zelve/ als de Heere daar op wilde zien/ in de zuivere oogen zijner heiligheid niet beter waren dan een wegwerpelyk kleed volgens de krachtige uitdrukking/ die wy vinden Jes. LXIV. 6. Waar by kwamen zo vele/ tegen die noch zo gebrekkelyke gerechtigheden overstaande/ afwykingen en ongerechtigheden, dat elk hunner moeste zuchten. Gaa niet in het gerichte met uwen knecht, HEERE, zo gy de ongerechtigheden gade slaat, wie zal bestaan? Ps. CXLIII. 2. en CXXX. 3.

Maar in welk vertrouwen deden zy zulks dan immers? Op uwe barmhertigheden die groot zyn, zegt die Profeet. Hy wilt zeggen:
„ In een nederige toevlugtneming tot/ en gelovig vertrouwen op/
„ uwen geneegenen wille/ dien Gy in uwe heilbeloften betuigt hebt/
„ en door vele blyken daadlyk getoont/ te hebben/ om elendige zon-
„ daars/ die Gy in uwe vrye liefde aanziet/ en die zig betamelyk tot
„ u wenden/ genade te bewyzen/ en aan de zelve verlossing te schen-
„ ken: Welke uwe barmhertigheid Gy ook in velerleie opzigten en
„ uitwerkingen kont en wilt bewyzen; die ook alzins groot is in trap

„ en

II.A.ב.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.

„ en mate / hoe diep ook de onwaerdigheid / „ hoe groot ook de elende wezen mag ; en van welke Gy aan Mozes „ betuigt hebt / dat Gy waart de Heere God, genadig, barmhertig, „ lankmoedig en groot van weldadigheid , gelyk Gy ook meermaals „ hebt doen zien / dat Gy u / als een vader over zyne kinderen, ontfer- „ men wilt over de genen , die u vrezen, en hun niet doen naar hunne „ zonden nog vergelden naar hunne ongerechtigheden." Verg. Exod. XXXIV. 6. Pſ. LI. LXIX. 17. CIII. 13. CXIX. 156. Klaagl. III. 22. Jeſ. LV. 7. Mich. VII 18, 19, 20. en andere plaatzen / in welke de grootheid of veelheid van Gods barmhertigheden zeer geroemt word. Gelyk dan ook Gods gunstgenoten zig meermaals tot de zelve wenden / als behalven die plaatzen ook te zien is uit Jeſ. LXIII. 15, te vergelyken met des Heeren eigene zeer krachtige betuigingen dezen aangaande Hoſ. XI. 8. Jerem. XXX. 18. XXXI. 20.

Dit was de grond van vertrouwen / op welken Daniel en zijne mede-gelobigen hunne bede grondden; en daar op konden zy dan ook billyk hopen / dat de Heere deze zijne barmhertigheid aan hun bewyzen wilde / die tot de zelve hunnen toevlugt namen / en te meer / als zy zulks teffens deden met die ootmoedigheid en nederige verzaking van eigene gerechtigheid / aan welke God een welbehagen heeft. De HEERE is toch goed den genen, die Hem verwachten, der ziele, die Hem zoekt, Klaagl. III. 25. God wederſtaat den hovaerdigen, maar den nederigen geeft Hy genade, 1 Petr. V. 5.

בב. Maar Daniel bedient zig daar boven van eenen tweden grond ter nadere aandrang van deze ſmeeking; welken Hy ontleent van de eere van Gods naam vers 19. ô Heere hoor, ô Heere vergeef, ô Heere merk op, en doe het, en vertrek het niet, om uwes zelfs wille, ô myn God: want uwe ſtad en uw Volk is naar uwen naam genoemt.

De woorden der bede, die hier voorkomt / zyn meest alle in het voorgaande reeds opgehelderd. Dat de Heere / opmerkende op Daniels bede / het gene Hy gebeeden had wilde doen, en dat niet vertrekken is niet anders te zeggen / dan dat Hy / zijne opmerking op het gene Daniel gebeeden had met der daad betonende / in eenen geneegenen wille om zulks te doen / het dan niet late achter blyven tot bedroeving van zijn Volk of beschaming van hunne hope (vergelyk het gebruik des grondwoords Hab. II. 3. Jeſ. XLVI. 13.) nog ook zelfs langer uitstellen wilde / dan zy naar zijne belofte rede hadden te verwachten / daar nu immers de tyd om Zion genadig te zyn, de beſtemde tyd, aannaderde naar vergelyking van vers 2. met Pſ. CII. 14. En om dit te verkrygen word met grote rede vooraf ook aangehouden om eene gunstige verhoring met vergeving der zonden, die anders eene ſcheiding zouden maken tuſſchen den Heere en hen lieden, naar Jeſ. LIX. 21. Ook kon Daniel die vergeving met vertrouwen om des Heeren,

des

II.A.ב.b.β.2.BB.בב.

des Messias, wille, voor Hem en zijne medegelovigen begeeren; smekende teffens voor het overige Volk om genade om die regt te zoeken en te verkrygen / en dat de Heere althans om der opregten wille zijne kastyding over het Volk / dat naar zijnen naam genoemt was / wilde matigen en doen ophouden. Zie het gezegde op vers 9.

Daar zijn vervolgens alleen twee zaken, ter opheldering van deze woorden / kortlyk aan te merken.

Het eerste is de driemalige herhaling van den naam Heere in de aanspraak met het zelfde woord Adonai, ô Heere hoor, ô Heere vergeef, ô Heere merk op en doe het.

Deze herhaling is geenzins overtollig. Maar de zelve moet worden aangemerkt als een bewys en uitwerking van den groten ernst en iever / welken Daniel in dit gebed betoont. Gelyk men van ook in andere gevallen diergelyke herhalingen vindt om de sterke drift / waar mede de spreker aangedaan is / uit te drukken / als Jerem. VII. 4. XXII. 29. Ezech. XXI. 27. In het byzonder is zulks hier zeer nadrukkelyk en gepast / vermits Daniel zijn gebed nu gaat besluiten / en uit dien hoofde den tweeden grond van zijnen naderen aandrang zo voordraagt / dat Hy voorafl laat gaan eene bede / behelzende eene allerernstigste aanhouding om verhoring van zijn gebed / en wel met vergeving van hunne zonden, de oirzaak van alle hunne rampen en die anders allen zegen weren zouden / en van ook spoediglyk, zo dat het de Heere niet wilde vertrekken. Welk alles van zelf den grootsten ernst en iever gaande maakte en ook vereischte.

Daar boven mogen wy / in vergelyking van andere plaatzen van des Heeren woord / Godvruchtiglyk geloven / dat deze driemalige herhaling van den naam Heere haren opzigt hebbe op de grote verborgenheid van de Godlyke Drie-eenigheid / zo dat die ook daar mede ingewikkeld erkent en beleeden worde. En nader noch hebben sommige Godgeleerden niet zonder rede aangemerkt / dat deze herhaling zeer gepastlyk dus verstaan kan worden / dat ook de drie personen der Godheid daar mede onderscheidenlyk worden aangesproken / en gebeeden van den Heere, den Vader, dat Hy om zijnes Zoons wille het gebed genadiglyk wille verhoren; van den Heere, den Zoon, dat Hy / als de Borg en Voorspraak / de zonde vergeve, hen doende ondervinden de kracht van zijne borgtogt en daarop gegronde voorspraak / als de Engel des aangezigts, die hen van ouds behouden hadde door zyne liefde en genade (Jes LXIII. 9. verg. Exod. XXIII. 20, 21. Job XXXIII. 24) en van den Heere, den Heiligen Geest, dat Hy het gebedene volgens des Vaders gunstig welbehagen / en om des Zoons wille / ook dadelyk doe en daar stelle: Na welke onderscheidene bede (in dit besluit van Daniels gebed vooral zeer welvoegende) men van begrypen kan / dat Hy in het laatste van dit vers in het gemeen spreke

II.A.ג.b.β.2.BB.גג.

tot den Drie-eenigen God met den naam Elohim, Om uwes zelfs wille ô myn God.

Dus verklaarde Daniel zelf vers 17, dat Hy dit alles van den Heere, den Vader, bad om des Heeren, des Zoons, wille. En dat dit alles / wat Hy tot herstelling van zijn Volk en stad en heiligdom gebeeden had / door den Heere, den Heiligen Geest, op die wyze zoude worden daar gestelt / leert de Heilige Schrift duidelyk Jes. XXXIV. 16. Zach. IV. 6, 7. Hagg. II. 6. Die was ook van ouds geweest de Leidsman van Israël / volgens Neh. IX. 20. Jes. LXIII. 11, 14. Ook zoude Hy dit doen als de Adonai, zijnde eenswezens God met den Vader en den Zoon / en daarom ook de Heer van alles / beide in de natuur en in de genade / ook werkende met den Vader en den Zoon / en / zo wel als die / gelyk Hy wilt. Zie Ps. XXXIII. 6. CIV. 30. Job XXXIII. 4. 1 Cor. XII. 12. (*).

Het twede, hier noch aan te merken is / de drangrede, met welke de bede van Daniel bekrachtigt word. Deze word voorgestelt / als Daniel zegt om uwes zelfs wille, ô myn God. Hy wilt daar mede zeggen „ Op dat gy ô God, die ook myn God zyt / die my in uw Ver„ bond hebt aangenomen / en alzo vrymoedigheid tot u / en hertely„ ke begeerte tot uwen dienst en eere gegeeven / in die verhoring, ver„ geving, en spoedige uitvoering van onze verlossing / alle uwe deugden „ moogt openbaar maken / en de zelve / daar in van u betoond wor„ dende / van ons erkent / geroemt / met dankbaarheid verheerlykt / „ ja over de gansche aarde en onder alle volken groot gemaakt wor„ den." Dit is het groot en opperst einde / het welk God beoogt in alle zijne daden / en welks beoogling ook alleen zijner opper-hoogheid en volmaakte wysheid betamelyk is. De HEERE heeft toch alles gewrogt om zynes zelfs wille Spreuk. XVI. 4. Uit Hem, door Hem, en tot Hem zyn alle dingen Rom. XI. 36.

Deze voorgestelde rede van aandrang word dan van den Profeet nader bekrachtigt / als Hy 'er by voegt Want uwe stad en uw Volk is naar uwen naam genoemt. Hy herhaalt niet maar alleen het gene Hy reeds gezegt had vers 18. van de stad, Jerusalem, dat die naar des Heeren naam genoemt was; (het welk daar meer voorkwam als eene omschryving van die stad / eene rede gevende van Daniels en zijner mede gelovigen achting voor de zelve / die hen echter teffens het goede van den Heere deed hopen voor die stad). Maar Hy merkt nu nader aan / dat dit ook waar was van het Volk Gods / Israël / vermids de Heere zig zelven ook genoemt had / en de gelovige Vaders en de gelovigen / die noch overig waren / hoe weinige in getale / Hem aange-

(*) Zie dit breder uitgewerkt en aangedrongen by den meergenoemden Heer VAN ALPHEN.

II. A. ב. b. β. 2. BB. בב.

genomen/ erkent en beleeden hadden/ als hunnen God/ Vader/ Verlosser/ Ontfermer/ Heiligmaker/ en God van volkomene zaligheid. Gy ô HEERE, zyt onze Vader; onze Verlosser van ouds af is uw naam: zeggen de boetvaerdige en ernstiglyk biddende Joden Jes. LXIII. 16. Verg. Exod. IV. 22. Jerem. XXXI. 9. Jes. XLV. 15. Ps. LXVIII. 9. Exod. III. 18. V. 3., Ps. XX. 2. LXXXI. 5.

En dit woord van Daniel billyk aangedrongen als een bewys/ dat het tot des Heeren eere zijn zoude/ wanneer Hy zijne voorgestelde bede horen wilde. Ten hoogsten zoude het immers strekken tot eere van zijnen groten naam/ wanneer Hy/ zulks doende/ zig ook nu als zodanig betoonde aan zyn Volk, en in de herstelling zyner stad; blyken gevende/ dat ook nu zyn arm noch niet verkort was, en Hy zyn verbond niet had te niet gedaan: daar anders/ indien Hy zig geen overblyfzel zoude bewaren/ het welk Hy wilde verlossen met herstelling van de stad en het heiligdom, zijne deugden en roem daar door verduistert/ en zijn naam daar door ontheiligt zouden worden.

Dus verre het gebed van Daniel. Een gebed/ het welk wel alzins den naam draagen mag van een krachtig gebed eenes Rechtvaerdigen, als de Apostel Jacobus spreekt Jak. V. 7.

En vermogen zulke gebeden veel naar het getuigenis van den zelfden Apostel; zulks zien wy hier ook ten opzigte van dit gebed van Daniel, als Hy verbolgens beschryft

B. De Uitmemende openbaring, met welke Hy op deze zijne ootmoedige smeking/ in eene allerdiepste vernedering zijnes zelfs voor des Heeren aangezigte/ uitgestort/ van God verwaerdigt wierd door den dienst van den Engel Gabriel, uitmakende den overigen inhoud van dit Hoofdstuk vers 20 — tot het einde.

Dit verhaal behelst twee voorname hoofdzaken.

א. De komste van den Engel Gabriel tot Daniel by de te voren in het brede van Hem beschrevene gelegenheid vers 20, 21.

ב. De Redevoering van dien Engel tot Daniel vers 22 tot aan het einde.

א. De komste van den Engel Gabriel tot Hem beschryft de Profeet in dier voegen/ dat Hy

a. Duidelyk aantekene de gelegenheid van des Engels komste/ welke Hy beschryft door eene beknopte zamentrekking van zijn voorgaande verhaal vers 20.

b. En dan meldt hy de komste des Engels zelve, zo als die in die tyds-gelegenheid gebeurde vers 21.

a. Het eerste vinden wy verbat in deze woorden vers 20. Als Ik noch sprak en bad, en beleed myne zonde en de zonde mynes Volks van Israël, en myne smeking neder wierp voor het aangezigte des HEEREN mynes Gods, om des heiligen bergs wille mynes Gods. In welke woorden de Profeet/ zijn voorgaande verhaal kortlyk zaamentrekken-

II.B.ℵ.a.

kende / onderscheidenlyk herhaalt en wat hy deed / en op wat wyze hy daar in werkzaam was.

Het gene Hy deed, en waar mede hy noch bezig was / bestond hier in dat Hy noch sprak en bad, en beleed zyne zonde en de zonde zynes Volks van Israël. Myne zonde zegt Hy / en de zonde mynes Volks van Israël, of liever duidelyker en beter vloeiende van myn Volk Israël.

Het eerste ziet op zyn gebed, zo als dat van Hem beschreven is vers 15–20. Van welk zyn gebed Hy hier duidelyk te verstaan geeft / dat Hy het zelve niet alleen met stille en onuitgesprokene zuchtingen tot God heeft opgezonden / maar ook woordlyk uitgesproken. Gelyk dat / hoewel niet volstrekt noodzakelyk in het bidden tot God / die toch het herte kent (Zie Exod. XIV. 15. Rom. VIII. 26.) evenwel van grote nuttigheid is / om te beter voor te komen de verstrojing van de gedagten / en den aandagt te versterken / ja ook den iever en de aandoening van het gemoed op te wekken ; behalven dat men den Heere daar door zo wel met lighaam als met den geest ook in het gebed verheerlyken kan; voornaamlyk als men in de tegenwoordigheid van anderen of met hun bidt om de zelve daar door te stichten / en in den gebede voor te gaan. Dit meldt Hy hier in de eerste plaats / dewyl Hy laatstlyk daar van gesproken hadde.

En wanneer Hy dan in de twede plaats daar by gewag maakt van zyne belydenis, welke Hy deed / heeft Hy het oog op die uitgebreide belydenis / welke Hy gedaan had van vers 4–15, echter ook in het gebed zelve / op meer dan eene wyze / van Hem achtervolgd en vernieuwd. En het verdient onze opmerking / hoe Hy in de beschryving / welke Hy hier daar van doet / nu noch uitdrukkelyker te kennen geve / dat zyne mening daar in geweest was ook in het byzonder eene belydenis te doen voor den Heere van zyne zonde, welke Hy ook zelf door zyne byliggende verdorvenheid gedaan had / en die / waar toe Hy door den stroom van de zo algemeene zonden van zyn Volk mede verrukt was / en waar aan hy door stilzwygen en niet naar behoren daar tegen te ieveren gemeenschap gekregen had. Waarom Hy in 't voorgaande zo dikwils in het meervouwd en in de eerste persoon gesproken had met insluiting van zig zelven Wy hebben gezondigt, ONS is dat kwaad overgekomen, en diergelyke. Doch / op dat niemand mogte denken / dat Hy daar mede alleen bedoelt hadde / dat het Volk / waar van Hy een lid was / zo gezondigt had / verklaart Hy nu noch nader de mening van zyn herte daar in / om alzo te tonen de opregtheid van zyn gemoed en de verootmoediging van zig zelve ook in het byzonder over zyne eigene zonde / met welke Hy in die zyne belydenis den Heere, den God Israëls, de eere gegeeven had, en zulks ook nu met de erkentenis daar van geerne doen wilde in dit verhaal. Dit is de eigene gesteldheid van eenen regt ootmoedigen en ernstigen aanbidder van God / niet den splinter in eenes anders oog te zien,

II.B.א.a.

zien, en den balk in zyn eigen oog ongemerkt te laten (vergel. Matth. VII. 3.) maar ook in de eerste plaats zijne eigene zonden te erkennen, en te belyden. Gelyk het ook nodig is dat IEDER klage van wegen ZYNE zonden volgens Klaagl. III. 39. Vergelyk de taal van Nehemia Neh. I. 6. En ik doe belydenis over de zonden der kinderen Israëls, die wy tegen u gezondigt hebben; ook Ik en myns Vaders huis, wy hebben gezondigt.

De zonde zynes Volks Israëls, niet alleen van Juda, maar ook der overiger stammen, had Hy evenwel billyk ook daar by beleeden, vermids Hy ook voor het zelve wilde bidden, volgens zyne verpligte liefde, en de nauwe betrekking, welke Hy tot het zelve had, als zyn maagschap naar den vleesche en met Hem deelgenoten, immers naar de hope, van de verbonden en de beloften Gods. En spreekt Hy van hier zo van zyne zonden als ook van die van zyn Volk in het enkelvouwd; zulks geschied niet, als of die alleen maar bestond in éene zondige daad, waar van het tegendeel klaar is uit het voorgaande; maar om daar door uit te drukken zyne en hunne verdorvenheid met alle de vrugten daar van, waar door het gansche leven der vleeschelyke menigte niet anders was dan eene zamenknoping van ongerechtigheid, en zelfs de wedergeborenen ondervonden, dat, als zy het goede wilden doen, het kwade hun by lag. Verg. Rom. VII. 17–24.

Dan niet zonder nadruk herhaalt Hy ook alhier op wat wyze Hy in dit alles verkeerde, als Hy verder zegt en myne smeking nederwierp voor het aangezigte des Heeren, mynes Gods, om des heiligen bergs wille van mynen God. Waar mede Hy te kennen geeft, dat Hy in dat gebed, met die belydenis gepaard, werkzaam was met eene allerdiepste ootmoedigheid, maar teffens ook met eene gelovige vrymoedigheid, in welke Hy met zyne allernederigste beden tot den Heere, als zynen Verbonds-God, naderde, smekende om onverdiende gunstbewyzen: en dat met dit rein en allerbetamelykst oogmerk, dat het Hem voornaamlyk daarom te doen was, dat de heilige berg des Heeren, zynes Gods, wederom de plaatze zyner woninge, en Hy daar als voren van zyn Volk gedient, mogte worden, ook tot vertroosting en vreugde van het zelve. Gelyk dit alles klaar genoeg is uit de opheldering van deze uitdrukkingen in het voorgaande gegeeven.

b. Dus nu in het gemeen hebbende gemeld, de gelegenheid van de komste van den Engel Gabriel tot Hem, beschryft Daniel nader zyne komste zelve, zo als die bepaaldlyk in die tyds-gelegenheid geschiedde vers 21. Als ik noch sprak in den gebede: kwam de man Gabriel, dien Ik in den beginne, in een gezigte, gezien had, snellyk gevlogen my aanrakende omtrent den tyd des avond-offers.

a. In de eerste plaats ziet men hier deze komste van den Engel aan de voorgemelde gelegenheid vast gemaakt door eene korte herhaling van het gezegde, die met grote nadruk zo geschied Als Ik noch

 sprak.

II.B.ℵ.b.α.

sprak in den gebede. Hy wilt zeggen „Ja / toen ik dus „ noch sprak in den gebede, op dien zelfden tyd / zegge ik / gebeurde „ het my." En dus toont Hy dan ten klaarsten aan de grote goedgunstigheid des Heeren / zijnes Gods / aan Hem bewezen in de zo spoedig aan Hem gegevene blyken van eene genadige verhoring. Ja / noch te sterker drukt Hy dit uit / als Hy en hier en in 't voorgaande vers zegt / dat dit geschiedde als Hy noch sprak in zijn gebed, niet alleen kort daar op / als Hy / zijn gebed uitgesproken hebbende / daar op noch bleef denken en daar op aanhouden met stille onuitgesproke zuchtingen; maar zelfs toen Hy noch bezig was de woorden van dit gebed uit te spreken. Toen reeds wierd Hy dit gewaar. Dus is het als of Hy zijnen Lezer als met den vinger wilde wyzen op de belofte Jes. LXV. 24. En het zal geschieden, eer zy roepen, zal Ik antwoorden; terwyle zy noch spreken zal Ik horen. Welke genade de Heere aldus in een levendig voorbeeld aan Hem had willen bewyzen.

β. Hier op verhaalt hy dan de komste des Engels zelve. En wel in drie voegen / dat Hy zeer duidelyk beschryve

1. En de persoon zelve / die zig aan Hem vertoonde /
2. En de wyze, op welke die tot Hem naderde, en zig by Hem vertegenwoordigde.

1. De persoon, die tot Hem kwam / beschryft Hy aldus / de man Gabriel, dien ik in den beginne in een gezigte gezien hadde. Welke beschryving eensdeels de persoon zelve duidelyk benoemt / en dan noch nader die beschryft ten opzigte van eene voorgaande verschyning, in welke Hy zig alreeds aan Daniel vertoont had.

Doch van het eene en het andere is reeds te voren gesproken op Hoofdst. VIII. 15 en 16, alwaar de Profeet verhaalt / dat wanneer Hy dat gezigte zag, het welk Hy in dat Hoofdstuk beschryft / en het verstand daar van zogt, onverwacht voor Hem stond als de gedaante eenes mans, en dat Hy daar op tusschen Ulai eenes menschen stem hoorde, die riep en zeide, Gabriel geef dezen het gezigte te verstaan, het welk dan ook deze Gabriel vervolgens verrichtte. Want dat op die voorgaande verschyning van deze eigenste persoon aan onzen Profeet hier gedoelt worde / als gezegt word / dat Daniel Hem in den beginne in een gezigte gezien had, doet zig ten allerklaarsten op. En / gelyk daar gezegt word / dat Gabriel zig aan den Profeet vertoonde in de gedaante eenes mans, zo is het buiten twyffel ook om die rede en in den zelfden zin / dat Hy hier genoemt worde de man Gabriel; te weten niet in eenen eigentlyken zin / als of 'er een man uit de menschen gemeent wierde / maar van wegen de gedaante van eenen man, in welke deze Engel zig vertoonde.

Dus weten wy / dat niet alleen de Engelen meermaals op die wyze verschenen zijn / maar dan ook van de gedaante / welke zy aangenomen hadden / met den naam van mannen benoemt worden / als men

ziet

II.B.ℵ.b.β.1.

ziet Gen. XVIII. 2, 16. XIX. 5. Richt. XIII. 6. Luk. XXIV. 4. Hand. I. 10, 11. En dat wy hier ook zulk eenen Engel moeten verstaan / tonen alle de omstandigheden. Want deze man kwam tot Daniel als een gezant van God / om een Godlyk woord van bekendmaking tot Daniel over te brengen; het eigen werk der Engelen / waar toe zy dikwils van God gezonden zijn. Ook verscheen Hy aan Daniel met die snelheid / die doorgaans in de verschyningen der Engelen is aan te merken. En Daniel geeft ook niet het allergeringst merkteken / waar door deze man tot den rang der menschen zoude gebragt worden; maar Hy beschryft Hem in tegendeel alleenlyk als iemand / dien Hy te voren ook in een ander gezigte gezien had. Waar uit alzins blykt / dat het een Engel zy / onderscheiden van de menschen / die hier gemeent word. En wanneer van dezen Gabriel wederom gesproken word in het Euangelium van Lukas, als den genen / die de geboorte van Johannes, den Doper / en van den Heere Jesus zelven vooraf heeft bekend gemaakt / word hy duidelyk met dezen naam van eenen Engel benoemt. Zie Luk. I. 11, 13, 18, 19, 28.

Wat verder die uitdrukking aangaat / dat Daniel dezen Gabriel in een gezigte gezien had in den beginne; het is waar / dat het gezigte / het welk Hoofdst. VIII beschreven staat / aan den Profeet zy voorgekomen in het derde jaar van Belsazars Koninkryk, na dat Hem reeds een ander gezigte verschenen was in het eerste jaar van Belsazar, beschreven in het VII. Hoofdstuk (verg. Hoofdst. VIII. 1. en VII. 1.): En uit dien hoofde zoude het bedenkelyk konnen voorkomen / of Daniel, op dat gezigte het oog hebbende / gevoegelyk zeggen konde / dat Hy Gabriel in een gezigte in den beginne gezien hadde / daar dit dan niet geschied is in het begin van de openbaringen, die God aan Hem verleent heeft.

Doch hier op staat aan te merken / dat het grondwoord בתחלה ook wel genomen worde voor te voren, zonder dat het bepaaldlyk het allereerste begin aanwyze. Zie Gen. XIII. 3. verg. XII. 8. En derhalven dat kan het begin in deze uitdrukking in zekere ruimte genomen worden. God begon aan Daniel gezigten te doen voorkomen onder de regeering van Belsazar. Maar verscheide jaren later ontfing Hy die op nieuws onder de regeering van Darius den Meder en daar na van Cyrus. Dus kan in den beginne zo veel te zeggen zijn als te voren, onder de regeeringe van Belsazar, wanneer de Heere begon gezigten aan my te doen voorkomen.

En dit tekent van Daniel hier met rede onderscheidenlyk aan / om te tonen de nauwkeurigheid van zijne opmerking op de persoon / die aan Hem verscheen / welke Hy toont dus wel onderkent te hebben. Gelyk het Hem dan ook in de Godlykheid van deze zaak bevestigde / wanneer Hy den zelfden Gezant Gods wederom zag en

die-

II.B א b.β.1.

die tot Hem met zulk eene openbaaring gezonden wierd.

2. Zyne komste tot Hem zelve beschryft Hy met de woorden, die onze Overzetters aldus vertaalt hebben, kwam snellyk gevlogen, my aanrakende omtrent den tyd des avond-offers.

De zin van den grondtext is aldus, wat het hoofdzakelykste aangaat, genoegzaam uitgedrukt. Maar, wanneer wy op de eigentlyke bewoordingen acht geven, die hier voorkomen, kan dezelve noch wat klaarder en gepaster aldus worden overgezet was, snellyk gevlogen, tot my komende (of meer naar den aart van onze taal kwam, snellyk gevlogen, tot my) omtrent den tyd des avond-offers. Het grondwoord נגע, door aanraken van de Onzen overgezet, betekent ook tot iemand te komen. Zie Job IV. 5. Jerem. LI. 9. Mich. I. 9. En deze betekenis voegt hier beter om dat de Engel Gabriel, ter snelle vlugt tot Daniel komende, in dat komen zelve Hem niet kon aanraken; maar indien hier van een aanraken als een gevolg van de komste des Engels gesproken wierd, hebben wy te denken, dat 'er van gezegt zoude zijn kwam snellyk gevlogen en raakte my aan. Ja het komen van den Engel zelve zoude anders hier niet klaar uitgedrukt zijn, aangezien 'er in den grondtext alleen maar staat snellyk gevlogen of aangedreven om te vliegen (lydelyker wyze word het eigentlyk dus uitgedrukt) met der vlugt. Het is waar, dat Hoofdst. VIII. 18. dit grondwoord in den zin van aanraken gebruikt word, en wy daar lezen, dat Gabriel Daniel aanraakte, of aanroerde, maar toen was de Profeet in eene geheel andere omstandigheid. En Hy komt hier niet voor als zo bevangen van slaap en verbaasd van schrik, dat Hy zulk eene aanraking tot zijner versterking nodig had.

Dus word dan hier met de uitdrukking Hy kwam tot my in het gemeen aangeweezen, dat deze Engel Gabriel tot Hem kwam, zo dat Hy zig aan Hem vertegenwoordigde, ja dat Hy ganschlyk by Hem kwam, en ten duidelykste met Hem spreken konde.

En deze zijne komste word dan in derzelver omstandigheden nader beschreven zo ten aanzien van de wyze hoe, als ook van den tyd wanneer, dezelve geschied zy, als 'er word by gedaan snellyk gevlogen, omtrent den tyd des avond-offers.

Ten aanzien van de wyze hoe zegt Daniel, dat de Engel tot Hem kwam snellyk gevlogen, of eigentlyk naar de grondtaal, als reeds is aangemerkt, gelaat of aangedreven zynde om te vliegen, namelyk door Gods bevel en magt, en wel met der vlugt, dat is snellyk, gelyk het onze Overzetting zeer wel uitdrukt (*).

Dit

(*) Vide hic JUNGMANNUM *in Dan. Refer. Lib.* I. *Sect.* 1. *c.* 2. *pag.* 34. qui vocem יעף me judice rectissime derivat a verbo יעף, & ביעף fere adverbialiter hic positum censet in significatione *celeritatis*, quæ *volatui* est propria. Addendus C. B. MICHAELIS *in h. l.*

II.B.ℵ.b.β.2.

Dit geeft duidelyk te verstaan eene zeer snelle beweeging met welke de Engel Gabriel tot Daniel kwam / strekkende tot een bewys van zijne vaerdigheid om het bevel des Heeren uit te voeren en van zyn genoegen in die verborgenheid der Godzaligheid, welke Hy aan Daniel kwam bekend maken / en zijnen lust om zulks te doen. Verg. Ps. CIV. 4. CIII. 20. Dus word vliegen, vleugels nemen enz. voor snel bewogen worden gebruikt Ps. CXXXIX. 9. Spreuk. XXIII. 5. Of nu uit deze uitdrukking ook mag besloten worden / dat Gabriel, behalven de gedaante eenes mans, ook vleugels gehad hebbe / en de Engelen op die wyze gewoon waren te verschynen / kan met geene zekerheid bepaalt worden / naardien deze bewoording dit niet noodzakelyk vereischt / en alleen van die snelheid van des Engels komste tot Daniel zoude mogen verstaan worden. En het is klaar genoeg / dat zulks ook niet kan besloten worden uit het gene men leest van de vleugelen der Seraphim Jes. VI, of van die der Cherubim boven het verzoendekzel of in het Gezigte van Ezechiel Ezech. I, of van de vier dieren Openb. IV. 8. Dit zijn al te maal zinnebeeldige vertoningen; en de voornaamste Schriftgeleerden komen meest alle daar in over een / dat door de Cherubim by Ezechiel en de vier dieren Openb. IV. geene Engelen verstaan worden / maar voorname dienaars van Gods Kerke uit de menschen; op welke ook de Cherubim van het verzoendekzel schynen te zien. Maar aangezien hier evenwel van vliegen gesproken word / en zo ook Openb. VIII. 13. en wederom XIV. 6. van eenen Engel, dien Johannes zag vliegen in het midden des hemels, het welk in den eigentlykesten zin vleugels onderstelt / en de vleugels zeer gepast dienen konden om de vaerdigheid van de Engelen in het doen van den wille Gods te kennen te geven / gelyk ook de vleugels in die zinnebeeldige vertoningen / zo even gemeld / daar op doelen; zie ik ook geene rede / waarom wy niet zouden geloven / dat de Engelen in zulk eene gedaante van mannen met vleugelen wel verschenen zijn / daar zulks ook strekken konde om aan te wyzen hunne komste uit den hemel / en hen daar by te meer kenbaar te maken. Misschien heeft dit evenwel niet altyd plaats gehad / en dan alleen / wanneer zy duidelyk gezien wierden als van den hemel tot iemand te komen; maar niet in andere gelegenheden / als zy op eene gemeenzamere wyze tot iemand inkwamen gelyk een mensch doen zoude / als in de komste van de twee Engelen tot Loth, en die van Gabriel tot de maagd Maria Gen. XIX. en Luk. I. schynt plaats gehad te hebben.

Vraagt iemand / hoe Daniel van dezen Engel op zulk eene wyze gezien hebbe tot Hem komen / daar Hy in zijne kamer zyn gebed voor God uitstortte? Dit schynt eenige opheldering te ontfangen / uit het gene wy te voren gezien hebben Hoofdst. VI. 11, daar gezegt word / dat Daniel gewoon was te bidden in eene opperzaal van zyn huis / daar Hy opene

II.B.א.b.β.2.

vensters had tegen Jerusalem aan. Dus mogen we denken/ dat Hy zijn aangezigt van ook in het gebed gekeert houdende naar die vensters / onder het bidden de oogen nu en dan opgeslagen hebbe naar den hemel/ of wel die meerendeels open en hemelwaart gewend gehouden hebbe/ en dus opwaart ziende den Engel Gabriel door een venster/ dat open stond/ tot Hem hebbe zien inkomen met zulk eenen snellen vlugt.

Maar niet minder aanmerkelyk is de tyd, op welken de Engel Gabriel op die wyze tot Daniel kwam; welke was omtrent den tyd des avond-offers.

Wat het avond-offer oudtyds geweest zy/ leren wy uit Exod XXIX. 38–42, daar wy lezen/ dat alle dagen, niet alleen des morgens, maar ook des namiddags of tegen den avond moeste geoffert worden een jarig lam ten brand-offer; midsgaders een tiende deel meelbloeme, gemengd met een vierde deel van een Hin gestotene olie tot een spys-offer, en een vierde deel van een Hin wyns ten drank offer. Dit zoude zijn tot eenen welriekenden reuk, ten vuur-offer voor den HEERE enz. Waaraan de HEERE die groote belofte hecht vers 42–XXX.

De tyd van dit avond-offer, dat is / op welken dit naar de wet geoffert moeste worden / word in de aangehaalde plaats uitgedrukt met de bewoording van tusschen de twee avonden, dat is te zeggen tusschen den vroegen avond / die begin neemt met dat de zon naar het westen begint te hellen / en den spaden avond / die begin neemt / als het duister word.. En daar mede word van volgens het eenparig gevoelen van de Joodse meesters/ (ook door de getuigenissen van Filo, den Jode, en Flavius Jozefus, over het Pascha sprekende/ dat op dien zelfden tyd geslacht wierd / bevestigd wordende) bedoelt de tyd van den namiddag omtrent drie uuren (*); wanneer ook even na het avond-offer het dagelyks reukwerk wierd aangestoken als de zelfde Filo getuigt. Gelyk op beide teffens gezinspeelt word Ps. CXLI. 2. En deze offerhanden gingen gepaard met plegtige gebeden / waarom deze zelfde tyd de uure des gebeds genaamt word Hand. III. Zo leest men 1 Kon. XVIII. 36, verg. vers 29, dat Elia, als men het spys-offer offerde, 's namiddags badt; gelyk ook Ezra naderhand zo deed Ezr. IX. 5, 6.

Ter dezer tyd nu of omtrent dien tyd, zegt Daniel, dat het gebeurde / dat de Engel Gabriel tot Hem kwam / daar Hy noch was sprekende in den gebede.

Het avond-offer stond nu stil/ en wierd niet geoffert / vermids Juda en Israël in ballingschap waren / en de Tempel verwoest was. Maar Hy

(*) Zie den Heer VAN ALPHEN en J. LUNDIUS *Joodse Heiligdommen*, II. *Deel*, *bladz.* 597, 598.

II.B.א.b.β.2.

Hy wilt hier zeggen op dien tyd / wanneer men dat naar de gewoonte der wet plagte op te offeren / doe de Tempel noch stond. En dus schynt Daniel, niet tegenstaande dit geduurig offer en de gansche Tempel-dienst nu ophielt / evenwel den Mozaisen Godsdienst geduurig in het herte hebbende / ook byzonder dezen tyd gewoonlyk tot zyne gebeden besteedt te hebben. Gelyk wy in de straks genoemde plaats Hoofdst. VI. 11. van Hem lezen / dat Hy in zyne opperzaal, daar Hy opene vensters had naar Jerusalem, op drie tyden des daags knielde, badt en belydenis deed. Althans op dezen dag van zyne plegtige verootmoediging voor God / van welken Hy hier spreekt / nam Hy voorbedagtlyk dezen tyd waar / om zyne smeekingen voor zyn Volk en om de herstelling van de heilige stad en het heiligdom des Heeren tot den Heere / zynen God / op te zenden.

En wy hebben van alle rede om te geloven / dat onze Godvruchtige Profeet / wanneer Hy op dezen tyd van den dag zyne gebeden uitstortte / zig ook daar by herinnert hebbe het geduurig offer / waar van het avond-offer een gedeelte was / en in den geloove gewenscht / dat zyn gebed Gode mogte aangenaam zyn uit kracht van het tegenbeeld van dat offer / namelyk den Messias, het Lam Gods, die als een lam ter slachting zoude geleidt worden, en de zonde der wereld, dragende wechnemen en uit kracht van zyne voorspraake. Verg. Jes. LIII. 7. Joh. I. 29, 36. Job XXXIII. 23, 24. Jes. LXIII. 9.

Van het was niet alleen deze tyd / op welken Hy zo ernstig badt, maar ook nader merkt Hy hier aan dat dit de tyd was / op welken de Engel Gabriel, snellyk gevlogen, tot Hem kwam, daar Hy alzo biddende was.

Dit wyst aan / dat God zyn gebed goed keurde ook byzonder met betrekking tot dezen tyd. Het was Gode aangenaam / dat Daniel den Godsdienst van den HEERE, door Mozes hand ingesteld / in gedagtenis en achting hieldt. Het was om het verwachte tegenbeeld van dat avond-offer, dat de Heere Daniels gebed wilde verhoren. Daarom wierd zyn gebed voor des HEEREN aangezigte gestelt als reukwerk en de opheffing zyner handen als het avond-offer, gelyk de Dichter wenschte Ps. CXLI. 2. Daar van gaf Hem de komste van Gabriel de heugelyke verzekering.

Ja van achteren konnen wy zien / dat hier in noch al meer speling van de Godlyke wysheid gewerkt zy. De uitroejing van den Messias, om de zonde te verzoenen, was de hoofdzaak / om welke aan te kondigen / als het einde der wet, Gabriel tot Daniel kwam. De uitkomste heeft geleert / dat de Christus omtrent den tyd des avond-offers zynen geest gaf in de handen zynes Vaders / en zig ook daar in betoonde te zyn het tegenbeeld van het avond-offer en het Paaschlam / die tusschen de twee avonden moesten geslacht worden.

II.B.ℵ.b.β.2.

Zo beschikte het de Heere van ook met grote wysheid / dat Gabriel omtrent dezen tyd dien aangaande aan Daniel bericht gaf.

ב. De Redenvoering van Gabriel tot Daniel beschryft Hy ons van vers 22. tot het einde van dit Hoofdstuk. Alwaar:

a. Het oogmerk van de komste en boodschap des Engels ontdekt word vers 22, 23.

b. En van de voorzegging, welke de Engel aan Daniel bekend maakte / nauwkeurig beschreven vers 24–27 ingesl.

a. Het oogmerk van des Engels komste en boodschap meldt Daniel

α. Eerst kortlyk met zyne eigene woorden vers 22a.

β. En van beschryft Hy dat nader uit de woorden van den Engel zelven / die Hem zulks vooraf op eene zeer nadrukkelyke wyze verklaarde vers 22b en 23.

α. Met zyne eigene woorden zien wy dat oogmerk van Daniel kortlyk ontdekt als Hy zegt: En Hy onderrichtte [my], en sprak met my.

In de grondtaal staat hier een woord / dat anders ook wel vertaalt word door onderwyzen of maken dat men het verstaa en te verstaan geven: zie Dan. XI. 33. Neh. VIII. 9. Job VI. 24, 30. Naar de gelegenheid der zaken zal het ter dezer plaatze te kennen geven Hy deed my eene bekendmaking, dienende om my te onderrichten, te weten aangaande Gods raad en voornemen over die zaken / om welke ik gebeeden had / namelyk de herstelling van de stad Jerusalem en het heiligdom des Heeren in dezelve; hoe de Heere voornemens ware dit te doen / en daar boven met wat oogmerk / met welke gevolgen / en voor hoe langen tyd zulks geschieden zoude / en hoe daar in de hope der Vaderen en het voornaamste verlangen van my en alle waare gelovigen zouden vervult worden.

Het woordjen my hebben onze Overzetters uit het volgende met recht hier in gevoegt tot opheldering van den zin / naardien deze bekendmaking zekerlyk in de eerste plaats diende tot onderrichting van Daniel, hoewel daar na ook door Hem tot onderrichting voor Israël en de kerke Gods in volgenden tyd.

En wanneer Daniel hier by voegt / dat de Engel tot Hem sprak, verklaart Hy nader / dat de Engel deze onderrichting deed met woorden / welke Hy duidelyk uitsprak. God / die den Engel een zigtbaar lighaam had toegevoegt / gaf Hem ook door zyne Almagt de bekwaamheid / om door middel van het zelve een verstaanbaar geluid te maken / en dus zyne mening te kennen te geven. Gelyk ook meenigmaal elders voorbeelden daar van voorkomen.

β. Dus

II.B.ב.a.א.

β. Dus laat Daniel hier op volgen de woorden van den Engel, in welke Hy zelf het oogmerk van zijne komste en boodschap op eene nadrukkelyke wyze aan Hem verklaarde vers 22ᵇ. 23. En Hy zeide, Daniel, nu ben ik uitgegaan, om u den zin te doen verstaan. In den beginne uwer smekingen is het woord uitgegaan; en ik ben gekomen om [u dat] te kennen te geven, want gy zyt een zeer gewenscht [man]: verstaa dan dit woord en merk op dit gezigte.

Wy zien alhier

1. Eene aankondiging; welke de Engel aan Daniel deed,
2. Eene vermaning, welke Hy daar by voegde.
1. De aankondiging ontdekt eigentlyk het oogmerk van des Engels komste/ het welk Hy
AA. Duidelyk voorstelde,
BB. Met byvoeging van de rede, waarom God Hem (Daniel) met dit gunstbewys verwaerdigde.
AA. De Engel Gabriel, met verstaanbare woorden zig uitdrukkende/ zeide

אא. In het gemeen Daniel nu ben ik uitgegaan om U denzin te doen verstaan.

Hy sprak Hem aan met zijnen naam Daniel, om Hem op te wekken tot aandagt en te tonen/ dat Hy Hem kende/ en van God tot Hem byzonder gezonden was. Hy geeft Hem zijnen eigenen Joodsen naam/ niet dien van Belsazar, welken Hy in Babel gekregen had/ dewyl Hy Hem aanmerkt niet als in den dienst van den Koning van Babel/ maar van den God Israëls/ van den sterken God, den Rechter der ganscher aarde: behalven dat die naam/ naar den naam eenes afgods aan Hem gegeeven/ geenzins van Gods goedkeuring was; die ook niet wilde dat zijn gezant aan Daniel dit smadelyk teken zijner gevangenisse herinnerde in deze gelegenheid/ in welke Hy Hem met een groot gunst-bewys wilde verwaerdigen.

Met deze aanspraak zeide de Engel Hem aan dat Hy uitgegaan was om Hem den zin te doen verstaan.

Hy was uitgegaan, namelyk van den hemel/ de woonplaatze der heilige Engelen/ van welke zy ook wel Engelen des hemels en een hemels heirleger genoemt worden. Dit was nu geschied, terwyl Daniel noch bezig was met bidden en spreken en zyne smeking neder te werpen voor des HEEREN aangezigte.

En het oogmerk daar van was om Hem den zin te doen verstaan. Zo hebben onze Overzetters/ dit verstaande van den zin des Heeren/ dat is zijne mening en goedvinden/ in zijn verborgen raadsbesluit vastgesteld. Verg. Rom. XI. 36. 1 Cor. II. 16. Doch aangezien dit zo wel niet overeenkomt met het gewoon gebruik des grondwoords בינה, vertale ik de woorden liever met anderen om U verstaanbaar te onderrich-

II.B.ב.a β.1.AA.אא.

richten, dat is op eene duidelyke en klaare wyze (Verg. Jes. XXXIII. 19. daar by tegenstelling de zelfde spreekwys voorkomt). Of liever noch op deze wyze om u verstand te leeren / het welk dan zeggen wilt om U te onderrichten van een stuk van verstandige wysheid, in welks kennis de regte wysheid en verstandigheid geleegen is. Zo zegt Mozes, dat de wet des Heeren, of het doen van de zelve / voor Israël tot wysheid en verstand zijn zoude Deut. VI. 4. en Salomo Spreuk. IX. 10. dat de wetenschap der heiligen verstand is, dat is dat daar in gevonden worde de wysheid / die iemand regt verstandig maakt / in de kennis van dat gene / het welk waarlyk boven al nodig en nuttig is wel te verstaan. En dat was ook in de volste kracht waar van die grote Verborgenheid der Godzaligheid / welke Gabriel aan Daniel kwam bekend maken. Ja die eischte daarom ook alle verstandige opmerking om ze wel te verstaan / als een stuk van wysheid en des verstands. Vergelyk de spreekwyze in de grondtaal Hoofdst. I. 20.

En Gabriel wilde ook Daniel daar toe opwekken / en zijnen aandagt en begeerte naar zijne woorden gaande maken / als Hy hem te kennen gaf / dat Hy Hem zodanig een stuk kwam bekend maken.

בב. En van wat aart dit ware, of waarop dit zijne betrekkinge hadde / verklaart Hy duidelyker / als Hy hier by voegt In den beginne uwer smekingen is een woord uitgegaan, en ik ben gekomen om U dat bekend te maken.

Reeds in den beginne van zijne ernstige en nederige smekingen had de Heere zijn welgevallen in de zelve op eene uitnemende wyze getoont; willende daar mede doen zien / dat Hy zijn herte en de geheele mening van het zelve kende / al eer noch een van zijne verder gevolgde woorden op zyne lippen was (Ps. CXXXIX. 4.) als mede zijne bereidwilligheid om Hem gunstig te verhoren.

Het bewys daar van bestond hier in dat een woord was uitgegaan.

Een woord, of reden, zal hier te kennen geven een woord van bekendmaking / insluitende een bevel om dat aan te kondigen / gelyk een woord voor een bevel genomen word in het volgende 25. vers. Zulk een woord was uitgegaan, dat is te zeggen / dat het gesproken was. Zie Job XXXVII. 2. Jes. LV. 11.

Van wien of tot wien zulks geschied was / meldde de Engel niet / maar Hy onderstelde billyk / dat Daniel dit gemakkelyk konde opmaken uit zijne komste tot Hem; en zijne volgende woorden zouden dit nader uitwyzen. Dus is het ook van zelve klaar / dat hier verstaan moete worden een woord van God, bestaande in eene bekendmaking van zijn voornaam oogmerk / dat Hy hadde ten opzigte van het Volk en de stad / voor welke Daniel zo ieverig hadde gebeeden / waar door God in den hemel aan Gabriel van dat zijn voornemen kennis gegeeven had met bevel / om daar van ook eene bekendmaking aan Daniel te doen. Welk woord dan nader in zijnen inhoud word voorgedragen vers 24. en vervolgens.

En

II.B.ב.a.β.1.AA ℵℵ.

En in gevolge hier van verklaart Gabriel aan Daniel dat Hy, door een twede gunst-bewys des Heeren, zijnes Gods, aan Hem, nu gekomen was; ja met nadruk zegt Hy Ik, die U nu duidelyk verschyne, een gezant des allerhoogsten en waaragtigen Gods, Ik ben gekomen om dat te kennen te geven, dat is bekend te maken en in alle zijne deelen duidelyk te ontvouwen, te weten aan Daniel, tot wien Hy kwam, als onze Overzetters met eene kleine invulling billyk hebben aangewezen.

BB. En Hy voegt 'er by tot zijne aangename vertroosting, welke de rede ware van dit gunst-bewys des Heeren jegens Hem Want gy zyt een zeer gewenscht [man], of zonder eenige invulling Gy zyt zeer gewenscht, of bemind, naar vergelyking van de gelykluidige spreekwyze Hoogl. V. 14. Al wat aan Hem is, is zeer begeerlyk. מחמדים word daar gevonden, hier חמודות. (*). De Engel wilt zeggen, dat Hy een zeer geliefd man was, bemind van menschen, byzonder die God vrezen, maar daar boven ook van God zelven, Hem lief en waerd. Gelyk dat zelfde getuigenis wederom aan Hem gegeeven word Hoofdst. X. 11, daar tot Hem gezegt word Daniel, gy zeer gewenschte man. Het geloof, de liefde, de getrouwheid in den dienst van God, en de zucht voor zyn Volk, waar door Daniel zig aangenaam maakte by de menschen, waren ook Gode welbehagelyk als vrugten van zijnen Geest, Hem tot eere strekkende. En daarom naardien Hy gewoon is, zyne genade-gaven met verdere genade-gaven te bekronen, mogt en moest dit als eene rede worden aangemerkt, waarom de Heer Hem met dit gunst-bewys verwaerdigde. Niet naar zijne waerdigheid of verdienste; die had Daniel zelf rondborstig verzaakt in zijne smeekingen: maar om dat de Heere zijne nederigheid en Godvruchtigheid genadiglyk wilde belonen. Verg. Spreuk. XXII. 4.

2. Op dat nu Daniel daar van het regte gebruik mogte maken, voegt Gabriel by deze aankondiging ook deze vermaning Verstaa dan dit woord en merk op dit gezigte.

Het gene Hy vordert, is, dat Daniel verstaan zal dit woord, namelyk dat uitgegaan was, en Hy aanstonds zoude zeggen, gelyk wy vervolgens horen zullen. Dit moeste Daniel verstaan, dat is hier ter plaatze, volgens de kracht van de zamenstelling der grondwoorden, daarop verstandiglyk opmerken en zijnen aandagt daarop vestigen; op dat Hy daar door tot begrip van de waare mening daar van komen mogte. Zo is de zelfde bewoording ons voorgekomen vers 2, daar de Profeet zegt dat Hy merkte in de boeken, of daarop acht gaf.

En om deze pligts-vordering noch nader in te scherpen, voegt 'er de Engel als by opklimming by en of ja, merk op dit gezigte.

Het

(*) *Conferri hic meretur* JUNGMANNUS.

II.B.ב.a.ß.1.BB.

Het woord merk is in de grondtaal het zelfde met het woord verstaa in de voorgaande uitspraak. Maar het zelve komt alhier in zulk eene buiging voor / die de betekenis daar van noch sterkiger maakt / als of Hy zeide Maak dat gy merkt en verstaat, scherp 'er Uwe aandagt op.

En zo verwisselt ook de Engel Gabriel niet zonder rede de benaming van het voorwerp van die vereischte opmerking / als Hy nu zegt het gezigte. Welk woord hier in eenen ruimeren zin genomen word / indoegen het zelve hier niet te kennen geve een eigentlyk zo genoemd Profetis gezigte, onderscheiden van het voorgemelde woord en van de bekendmaking (*) / welke Gabriel daar van aan Daniel nu kwam brengen. Maar Gabriel verstaat hier door het gezigte die Openbaring / welke God mids dezen door tusschen-komste van zyne verschyning aan Hem wilde verlenen. Gelyk het woord gezigte, schoon het eigentlykst gebruikt word van die vertoningen / door welke God dikwils zyne verborgenheid aan de Profeten openbaarde / echter ook wel somtyds gebruikt word om in het gemeen te betekenen de Godlyke bekendmaking / of openbaring / aan zyne knechten / de Profeten gedaan / al ware het juist niet door een eigentlyk gezigte / maar op eene andere wyze. Zie onder anderen Jes. I. 1. Hab. II. 2. en verg. Hoofdst. VIII. 13.

Maar met nadruk noemt dan echter Gabriel deze Openbaring een gezigte, om Daniel eenen indruk te geven / dat Hy de zelve hadde aan te merken als eene Godlyke openbaring / welke de Heere aan Hem als aan eenen Profeet wilde verlenen / zo veel te aandachtiger en eer-

bie-

(*) Dus begrypt het de Hooggeleerde Heer VAN ALPHEN *bladz.* 268, 269, menende dat *Daniel* in deze gelegenheid ook *een gezigte* gezien hebbe, waar in de zelfde zaken verbeeldt wierden, die *vers* 24 enz. aan *Daniel* woordlyk voorzegt worden, en dat dit gezigte al in den beginne van *Daniels* smekingen aan Hem verschenen zy. Hy dringt daar toe in het byzonder aan, dat, schoon het woord חזון wel in eenen ruimen zin genomen worde, het woord מראה, dat hier voorkomt, echter nergens zo gebruikt worde, maar alleen van een eigentlyk gezegd *gezigte*.

Maar vermids de wortelwoorden ראה en חזה in het geheel niet in betekenis verschillen, maar beide in 't gemeen *zien* betekenen, vinde ik geene rede, waarom tusschen deze naamwoorden in dit opzigt eenig onderscheid zoude zyn. Ook schynen de plaatzen 1 *Sam.* III. 15. *Gen.* XLVI. 2, daar dit zelfde woord voorkomt, met deze onze plaats gelykluidig te zyn. En wat de zaak zelve betreft, is het bezwaarlyk te begrypen, hoe de Profeet in die gestalte, waar in Hy was, zo ernstig biddende en daar in blyvende voortgaan, dit gezigte zoude ontfangen en daar op naar behoren acht gegeeven hebben. Zoude Hy dit dan ook niet wat duidelyker hebben te kennen gegeeven?

II.B.ג.a.β.1.BB.

bledigеr in den gelove van Hem aan te nemen / om die daar na ook aan anderen mede te deelen. Ja te billyker kon Hy dezelve zo noemen / om dat de zelve ook ten dele als een gezigte was aan te merken / naardien Hy / Gabriel, op zulk eene wyze aan hem verscheen om Hem die bekend te maken: waarop Hy Daniel dan ook in het byzonder wilde doen letten / op dat Hy daar uit te klaarder zien mogte de Godlykheid der zake en het gunst-bewys / met welk God Hem verwaerdigde met op die buitengewone wyze deze openbaring aan Hem te doen. Zo lezen we Lukas I. 11. dat / wanneer Gabriel aan Zacharias in den Tempel verscheen / van Hem gezien wierd een Engel des Heeren, staande ter regter zyde van den altaar des reuk-offers, en vers 21. dat het Volk bekende, dat Hy een gezigte in den Tempel gezien had.

b. Hierop komt nu de Engel Gabriel en Daniel in zijn verhaal met Hem tot de Godſpraak zelve / om welke aan Daniel mede te deelen / Hy gezonden was vers 24. tot aan het einde van dit Hoofdstuk.

Eene Godspraak / die onder alle de voorzeggingen / die den Meſſias betreffen in het byzonder zeer opmerkelyk is / dewyl nergens elders eene zo duidelyke bepaaling gegeeven word van den juisten tyd / in welken de Meſſias zoude worden daar gestelt en door zijnen kruis-dood de waare verzoening ten wege brengen; behalven de zeer nadrukkelyke beschryvingen / die in deze voorzegging gedaan worden van de heilgoederen / door den Meſſias te verwerven / en van de gevolgen / die op zijn lyden en dood in opzigt van de stad Jeruſalem, en den Tempel en den offer-dienst in de zelve / zouden gezien worden.

De zelve behelst hoofdzaakelyk eene aankondiging, van Gods wegen door den Engel Gabriel aan Daniel gedaan / in welke aan Hem wierd te kennen gegeeven Gods raad en voornemen over het Joodſe Volk en de stad Jeruſalem, door welke Hy zo ernstig gebeeden had; mede brengende / dat God niet alleen die stad zo wel / als het Volk / wederom herstellen zoude / maar dat ook binnen den bepaalden omtrek van LXX jaar-weeken in het midden zijnes Volks / ja te Jerusalem / iet heerlykers zoude worden daar gestelt / het welk het voornaamste uiteinde moeste zijn van Daniels begeerten; gelyk het ook was het voornaamste stuk van alle Gods beloften en de verwachting der gelovige voorvaderen / het tegenbeeld van Zions Godsdiensten en het hoofd-oogmerk / waartoe het Volk en de stad herstelt zoude worden; namelyk de waare verzoening en eenige oirzaak van alle heil en zaligheid, door den Meſſias ten wege te brengen / met de heerlyke gevolgen daar van te verwachten in de grondvesting van den geeſtelyken Tempel en het eeuwig Koninkryk van den Meſſias, waar na men dan zoude hebben af te zien van die stad en dat uiterlyke Volk / vermids daar over / na dat dit zoude zijn daar gesteld / eene veel zwaardere en langduurigere verwoesting te verwachten stond.

II.B.ב.b.

In het byzonder vinden we deze bekendmaking in die order voorgedragen / dat

α. Een algemeen voorstel worde gedaan van het gene in Gods raad / binnen dien bepaalden omtrek van tyd / over het Joodse Volk en de stad Jerusalem bestemd was / begrepen in het 24e. vers.

β. En daarop volgt dan ten tweeden eene nadere verklaring en opheldering van dat voorstel / in welke nader bepaalt en beschreven word

1. Eensdeels de tyd, die de daarstelling van dat grote goed zoude vooraf gaan, vers 25.

2. En dan ten anderen het gene op dien vooraf verlopenen tyd volgen zoude vers 26 en 27:

α. Het eerste stuk zien wy voorgedragen in deze woorden vers 24. Zeventig weken zyn bestemt over uw Volk en over uwe heilige stad: om de overtreding te sluiten, en om de zonden te verzegelen, en om de ongerechtigheid te verzoenen, en om eene eeuwige gerechtigheid aan te brengen, en om het gezigte en den Profeet te verzegelen, en om de heiligheid der heiligheden te zalven. Wy zien hier

1. Eene bepaling van zekeren tyd, in het Godlyk raadsbesluit bestemd over Daniels Volk en heilige stad.

2. Verscheidene hoogst-gewigtige zaken opgegeeven / die binnen den omtrek van dien tyd, dat is / eer dat de zelve zoude ten einde zijn / zouden worden daar gesteld.

1. De bepaling van dien bestemden tyd word aldus uitgedrukt: Zeventig weken zyn bestemt over Uw volk en over Uwe heilige stad.

AA. De Godspraak meldt van weken; en wel ten getale van zeventig, zeventig weken.

BB. En van dezen tyds-omtrek word gezegt / dat die bestemt zy over Daniels Volk en heilige stad.

AA. Belangende het eerste; het grondwoord שבועים, weken vertaald / betekent eigentlyk naar zijnen oirsprong zeventallen of zevenvuldige dingen. Dus is het bekwaam om in opzigte van den tyd uit te drukken weken, die uit zeven dagen bestaan / van welke het Deut. XVI. 9. en elders gebruikt word; maar ook niet minder is het geschikt om te betekenen weken, die uit zeven jaren bestaan / die mede onder Israël bekend en in het berekenen van den tyd in gebruik waren / als te zien is uit Levit. XXV. 8, alwaar / by gelegenheid dat 'er gesproken word van het Jubeljaar / gezegt word Gy zult U ook tellen zeven jaar-weken, zevenmaal zeven jaren; zo dat de dagen der zeven jaarweken U negen en veertig jaren zyn zullen.

Wanneer 'er dan van weken gesproken word / moet uit de omstandighe-

II.B.3.b.α.1.AA.

heden en den aart der zaken worden opgemaakt / of men weken van zeven dagen, of weken van zeven jaren te verstaan hebbe. En dies te meer komt dit te stade in eene Godspraak / die van het voorname wedervaren van een Volk en stad handelt; in welke het te gevoegelyker is door weken zeventallen van jaren te verstaan / om dat in de verbloemde taal der Godspraken wel meer een dag genomen word om een jaar te betekenen. Gelyk dat te zien is uit Ezech. IV. 5, 6. daar de Heere tot den Profeet zegt: Ik heb u gegeeven (dat is aan U bepaalt om op zulk eene wyze te verbeelden) de jaren hunner ongerechtigheid naar het getal der dagen, drie honderd en negentig dagen, dat gy de ongerechtigheid des huizes Israëls dragen zult. Als gy nu deze voleinden zult, lig ten anderen male neder op uwe regter zyde, en gy zult de ongerechtigheid van het Huis Juda dragen veertig dagen. Ik heb U gegeeven elken dag voor elk jaar. Maar volgens dezen regel is het zeker / dat dan door de weken, hier gemeld / verstaan moeten worden weken niet van zeven dagen, maar van zeven jaren. Gelyk dan ook de Uitleggers zo onder de Joden / als onder de Christenen / ten groten dele in dit begrip eenpaarig overeen stemmen (*).

De aart der zaken, die hier voorzegt worden / vereischt dit kennelyk. Want het is zeker / dat deze voorzegging mede brenge / dat na 69 weken de Messias zoude worden uitgeroeit, en dat daar aan vast gemaakt word de verderving van de stad en het heiligdom vers 26. Offschoon nu deze voorzegging niet mede brenge / als in het vervolg nader zal worden aangemerkt / dat die verderving onmiddelyk na de 69e. of 70e. weke zoude geschieden; eischt evenwel de aart der zake / dat die verderving zulk een verband daar mede hebbe / dat 'er geen zeer grote tyd tusschen beide loope. Maar hoe is het dan te denken / dat als de Godspraak aan Daniel de herstelling van zyn Volk en stad wilt toezeggen / en dat om zo grote dingen uit te voeren / zy spreken zoude van eenen tyd van 490 dagen, noch geen anderhalf jaar uitmakende / na welken tyd men wederom eene noch schrikkelykere verwoesting / als deze / over welke Daniel zo zeer treurde / hadde te gemoete te zien. Immers waren de te voren gedane beloften aangaande Israëls herstelling uit de Babylonise gevangenis van dien aart / dat zy eene herstelling mede bragten / by welke de tyd van anderhalf jaar niet in aanmerking kwam. Gelyk dat in het byzonder blykt uit de belofte / welke de Heere gedaan hadde / dat het Volk / in zyn land wedergebragt zynde / wederom zeer vermenigvuldigt zoude worden / zelfs boven zyne Vaders, waar mede gepaard zoude gaan eene nieuwe aanwas in magt en vermogen / zo dat het vermeerdert en niet vermindert, verheerlykt en niet

ge-

(*) Zie den Heer VAN ALPHEN en de Schryvers door zyn Hoog-Eerw. aangehaald.

II.B.ב.b.α.1.AA.

gering zoude worden, en dat deszelfs zonen zouden zyn als eertyds en zyne gemeinte voor Gods aangezigte zoude bevestigt worden, terwyl de HEERE bezoeking wilde doen over alle zyne onderdrukkers. Zaken / die klaarlyk eene achtereenvolging van verscheide geslagten en verloop van groteren tyd vereischten. Zie Jerem. XXX. 18, 23. L. 19. Deut. XXX. 3–6. Jerem. III. 16.

Te meer worden wy hier in bevestigt / naardien Daniel Hoofdst. X. 2, 3. sprekende van weken der dagen, de zelve van deze weken, van welke Hy hier spreekt / duidelyk schynt te willen onderscheiden met de woorden der dagen daar by te voegen / ten blyke / dat Hy hier van andere weken hebbe gesproken.

Ja ook in andere talen en by ongewyde Schryvers hebben Geleerde Mannen diergelyke wyze van spreken opgemerkt; maar dubbel gevoegelyk is deze wyze van spreken in eene redenvoering / als deze is / geschiedende tot eenen Joodsen man over zaken het Joodse Volk betreffende; naardien God zelf eene gelykheid tusschen de zeventallen der dagen en die der jaren door de wetten / die Hy aan Israël gaf / had ingevoert; willende dat elk van die beide tellings met eenen Sabbath of ruste zoude worden achtervolgt. Gelyk wy ook uitdrukkelyk van jaarweken hooren spreeken in de aangehaalde wet Levit. XXV. 8.

Dit nu vast staande / is van zelve klaar / dat van zeventig weken / als nader hier gemeldt worden / verstaan zynde van jaar-weken, uitmaken 490 jaren.

En wel hebben wy hier te verstaan zulke jaren als men onder het Joodse Volk in gebruik had / lopende van Nisan tot Nisan, die met onze Zonne-jaren eigentlyk niet stiptlyk overeen komen / omtrent elf dagen korter zynde als ons Zonne-jaar (dat op omtrent 365 dagen en 6 uuren bereekent word) maar echter geduurig daar mede wederom vereffent wierden door de schrikkel-jaren, die de Joden / zo dikwils als het nodig was / hadden / en die dertien maanden groot waaren.

Zo dat 490 jaren by het Joodse Volk zo veel tyds uitmaken (immers omtrent / en op weinige dagen komt het in zulk eene rekening niet aan) als 490 Zonne-jaren.

Immers dat zulke jaren hier gemeent worden / vooronderstellen wy met grote rede / zo lang het niet beweezen word / dat by de Joden in dien tyd / in welken Daniel geleeft heeft / eenig ander soort van jaren in gebruik geweest is / waar van zig geene blyken opdoen. Want / alschoon 'er by de Chaldeen / in welker land de Profeet zig bevondt / eenige andere jaar-telling in gebruik geweest mogte zyn / vereischt even-wel de aart der zake / dat / wanneer in eene voorzegging / aan Daniel, die een Jood was / en door Hem aan de Joodse Kerke bekend gemaakt / en wel betreffende het wederbaren van het Joodse Volk en deszelfs hoofdstad Jerusalem, by jaar-weken gereekent word / dezelve van zul-

kenः

II.B.3.b.α.1.AA.

ken slag van weken der jaren verstaan worden als onder de Joden in gebruik waren. En dat zo veel te meer/ belogt ook de andere plaatzen van dit Boek van Daniel, in welke eenige berekkening van jaren of dagen voorkomt/ naar deze onderstelling gepastelijk konnen verklaart worden/ als reeds gezien is en verder blyken zal (*).

BB. Van dezen tyd nu van zeventig weken zegt de Godspraak/ dat die weken bestemt waren, en wel over Daniels Volk en zyne heilige stad, dat is te zeggen/ dat die in Gods vrymagtig voornemen/ dat altoos onveranderlyk is en zekerlyk word uitgevoert/ vast bepaalt waren/ en als een gedeelte der duuringe in den loop der tyden afgesneden (gelyk het grondwoord dat te kennen geeft) over of aangaande het Volk van Daniel, Israël en vooral Juda/Uw Volk van den Engel/tot Daniel sprekende/genoemd/om dat Hy daar van niet alleen een lid was/ maar ook een toegenegenst mede-broeder/ en een ernstigst Voorbidder van het zelve; over welk Volk die tyd aldus bestemt was/ als zulk een tyd/ binnen welks omtrek het zelve Gods Volk blyven zoude en in zijn land wederom woonen met eenen vastgestelden burgerstaat/ gelyk in de vorige dagen. Zo dat Jakobs zonen zouden zyn als eertyds, en zyne gemeinte voor Gods aangezigte bevestigt worden, om hier wederom te vergelyken de belofte Jerem. XXX. 20. En niet alleen/ dat die zeventig weken dus bestemt waren over Daniels Volk, maar ook over zyne heilige stad, namelyk Jerusalem, die zyne stad genoemt word/ als voor welke Hy ook in het byzonder met zo veel iever gebeeden had/ die stad/ welke de Heere zig tot de plaats zynes heiligdoms uitverkoren/en alzo geheiligt had/ en in welke Hy voornemens was ter zijner tyd den Messias te laten verschynen/zijnen Geest uit te storten/en van daar zijn woord en wet te zenden ter oprechting van zijn Koninkryk onder alle Volken der aarde/ daarom meermaals de heilige stad genoemd/als gezien is vers 16: Over welke stad de zelfde tyd in Gods raad bestemt was/ als zulk een tyd/ in welken die wederom herstelt zoude worden/en zo lang in wezen blyven/en teffens blyven de heilige stad/ in welke de Heere een heiligdom had/ en plegtiglyk van het Volk gedient wierd/ als de hoofdstad van het Joodse Volk en van den Mosaïsen Godsdienst. Eene

(*) De Hooggeleerde Heer VAN ALPHEN geeft hier omtrent eenig nader bericht (*bladz.* 278, 279) en stelt dan ook met recht ter zyde eenige andere jaar-tellingen, van zommigen hier te berde gebragt. Eenige meerdere overweging verdient nochthans het gevoelen der genen, die menen dat hier bedoelt worden jaren van 360 dagen, als zynde in gemeen gebruik geweest onder de Joden in de bereekening der tyden, offchoon een ander soort van jaren ingevoert ware tot vaststelling van de heilige feest-tyden. Doch om mynen Lezer hiermede ter dezer plaatze niet te lang op te houden, spare ik het verder onderzoek daar van voor eene Bylage, die ik aan het einde van dit Boek zal plaatzen.

II.B.ג.b.α.1.BB.

Eene uitspraak/ die dan wel niet mede brengt/ dat onmiddelyk na die LXX weken Jerusalem zoude moeten verwoest worden; het welk onbepaald gelaten word/ terwyl alleen bepaalt word/ dat zulks voor dien tyd niet geschieden zoude. Maar evenwel geeft dan ook deze tydsbepaling duidelyk te kennen/ dat binnen den omtrek van die LXX weken, en met de daar stelling van die dingen/ die binnen dien tyd geschieden zouden/ het hoofd-oogmerk van des Volks en van Jerusalems herstelling en bewaring zoude daar gesteld zyn/ en men by gevolg als dan daar van zoude mogen afzien/ en de verwoesting van die stad en de verwerping van dat Volk zoude hebben te gemoete te zien.

En wanneer dan op de zelfde wyze en van het Volk en van de stad gezegt word/ dat die tyd van LXX weken daar over bestemt was/ zo word daar mede niet gezegt/ dat ook het Volk niet eerder in zyn land en vryheid herstelt zoude worden als met het begin van dien omtrek van tyd; waar van de uitkomste het tegendeel geleert heeft. Maar het behaagt alleen den Heere hier mede te bepalen eenen zekeren tyd/ binnen welken het volk van Daniel en zyne heilige stad beide te gelyk die herstelling genieten zouden en in dien herstelden staat bewaart worden; welken Daniel in zyn gebed zo hertelyk voor beide begeert had/ en dat wel in 't byzonder om des heiligen bergs des Heeren wille, op dat God aldaar wederom naar Mozes wet mogte gedient worden. En dat dan op deze wyze de bepaling van den tyd/ binnen of voor het einde van welken de dingen/ hier voorzegd/ onder het Joodse Volk en in die stad geschieden zouden/ gebragt worde tot LXX jaar-weken; daar de zelve ook anders hadde konnen begroot worden/ indien het Gode beliest hadde het begin van de zelve op eene andere wyze te bepalen/ als van de wederkeering des volks/ of van de herbouwing des Tempels; daar in ontdekken wy een byzonder beleid en speling van de Goddelyke wysheid/ dit getal zo bepalende in tegenoverstelling van de LXX jaren der gevangenisse in Babel/ om alzo aan Daniel en anderen van zynen tyd te kennen te geven/ dat/ gelyk zy LXX jaren de gramschap des Heeren hadden gedragen in de Babylonise gevangenis/ in welken tyd het Volk in ballingschap leefde buiten 's lands/ en de stad verwoest lag/ en het land intusschen een welgevallen had aan zyne Sabbathen/ die het nu genoot in plaatze van de daar aan geweigerde ruste van elk zevende jaar 2 Chron. XXXVI. 21, de Heere in tegendeel bepaalt had eenen tyd van zeventig jaar-weken of zeventigmaal zeven jaren, in welken beide het volk en de stad wederom de gewenschte herstelling zoude genieten; en dat wel om dan binnen den omtrek van dien tyd de hoofdbelofte/ de hope en de verwachting der vaderen/ uit en in het midden van het Volk daar te stellen/ en in de heilige stad te doen geschieden het gene was het groot einde/ waar toe zy van God verordent was.

2. Welke nu die grote dingen waren/ die binnen dezen omtrek

II.B.ב.b.*a*.1.BB.

trek van tyd in het midden van dat Volk en binnen die stad zouden worden daar gestelt/word verder voorgedragen als de Godspraak verbolgens zegt om de overtreding te sluiten, en om de zonden te verzegelen, en om de ongerechtigheid te verzoenen, en om eene eeuwige gerechtigheid aan te brengen, en om het gezigte en den Profeet te verzegelen, en om de heiligheid der heiligheden te zalven.

De zamenhechting van dit stuk met het vorige geschied door het voorzetzel ל, van de Ouden/ gelyk dikwils/ en met recht/ door om overgezet. En het verband der zaken zelve wyst aan/ dat de mening is/ daar mede te kennen te geven/ dat die zaken/ die hier worden opgenoemt/ binnen den omtrek van dien te voren gemelden bepaalden tyd zouden geschieden/ zo dat God dien tyd bepaalt hadde en geduurende dien tyd het Volk en de stad zoude herstelt zijn en in dien staat bewaart worden/ met dat voornemen/ en tot dat einde/ om binnen den omtrek van dien tyd, dat is voor het einde van den zelven, deze hier opgenoemde zaken te doen daar gestelt worden.

Wat nu de zaken zelve betreft / die hier gemeldt / en binnen dien tyd daar gestelt moesten worden; wy vinden hier ses byzondere uitdrukkingen/ die dan ook op zig zelve konnen worden aangemerkt.

Maar wanneer men wat nader acht geeft op den aart der zaken/ worden wy gewaar dat daar mede onderscheidenlyk word voorgedragen.

AA. Eensdeels/de grote weldaad van de verlossing der uitverkorenen, zo als die naar de oude beloften Gods door den Messias eens daadlyk moeste worden ten wege gebragt.

BB. Anderdeels / twee zeer opmerkelyke gevolgen daar van.

AA. Het eerste stuk / de verlossing door den Messias ten wege te brengen/ word beschreven naar de twee hoofddelen/ in welke die verlossing bestaan zoude;

אא. Aan de eene zyde de wegneming van het hoogste en de oirzaak van alle kwaad,

aa. De heerschappy,

bb. En de schuld der zonde/

בב. Aan de andere zyde de daar stelling van het recht tot het hoogste goed.

אא.aa. Allereerst zegt de Godspraak/ dat die LXX weken bestemt waren om de overtreding te sluiten.

aa. Het grondwoord פשע, overtreding vertaald/ betekent eigentlyk afval, de afwerping van het juk van zijnen wettigen Heer. Gelyk het zo vertaald is Hoofdst. VIII. 12, 13; hoewel het daar en elders in eenen ruimeren zin voor ongerechtigheid genomen schynt

II.B.ב.b.α.1.AA.אא.aa.αα.

schynt te worden / uitdrukkende een moedwillig bedryf van boosheid en onrechtvaerdigheid / waar in men door alle wederhouding en palen van billykheid doorbreekt, gelyk de allereerste beteekenis van het wortelwoord schynt te wezen (*). In die beteekenis van afvallen vindt men het werkwoord פשע 1 Kon. XII. 19. 2 Kon. I. 1.

Dus geeft deze benaming de zonde te kennen / voor zo verre zy is eene afwerping van het juk des Heeren; eene weigering van de schuldige gehoorzaamheid aan God / en aankanting tegen zyne bevelen.

En in byzonderen nadruk past dit woord op de heerschende verdorvenheid / waar door de zondaar van nature tegen de gehoorzaamheid / welke hy Gode schuldig is / is aangekant. Zie Jes. LVII. 4. LXIX. 20. Ps. XXXVI. 2.

ββ. Het gene nu in opzigte van dien afval, die heerschende verdorvenheid / geschieden zoude / zoude bestaan in het sluiten van de zelve.

Allereigentlykst beteekent het grondwoord zo veel als bedwingen, of zo als het naar de buiging / in welke het hier voorkomt / ook kan vertaalt worden / doen bedwingen; het welk insluit eene beneeming van de magt of sterkte / die een persoon of zaak heeft / zo dat die niet meer doen kan / het gene de zelve te voren deed (†).

En met deze spreekwyze word dan nadrukkelyk te verstaan gegeeven de vernietiging van de kracht der zondige verdorvenheid / die in de uitverkorenen van nature heerscht / zo dat die over hen niet kan blyven heerschen / maar zy daar van eens ten vollen ontslagen worden.

Dit nu word daadlyk uitgewerkt door de heiligmakende genade van den Heiligen Geest; wanneer de uitverkorenen in de wedergeboorte van de heerschappy der zonde worden bygemaakt / en daar na in de heiligmaking al meer en meer gereinigt van de overblyfzelen der verdorvenheid / en eindelyk in den dood daar van geheel en al ontslagen worden. Maar voornaamlyk is dan ook hier toe nodig / dat de magt der zonde verbroken worde ten aanzien van den grond / uit welken zy voortbloeit; door de wechneming van den vloek der wet / die aan den overtreder niet alleen Gods gunste ontzegt / en zynen gestrengen toorn aankondigt / maar hem daar mede ook aan zig zelven overgeeft en aan de overheersching van zyne dwaze en schadelyke begeerlykheden / als mede aan de verdere verleiding en magt des satans / aan wien hy gehoorzaam en dienstbaar geworden is. Gelyk de Apostel Paulus uit dien hoofde aan de zonde eenen gerechtigden eisch toekent zo wel / om den zon-

(*) Vid. Clar. SCHULTENS *ad Proverb. Sal. pag.* 196.
(†) Zie den Heer VAN ALPHEN.

zondaar te overheerschen/ als om hem te veroordeelen/ waar in dezelve op eenen wettigen grond moeste veroordeelt worden, indien de uitverkorenen van de zonde en de straffe van dezelve zouden worden vrygemaakt Rom. VIII. 3. verg. Jes. XLIX. 24.

En dit was het gene noch eens daadlyk door den Messias moeste worden daar gestelt; schoon alreeds/ wegens de zekere toekomstigheid daar van/ in de gelovigen van den voorgaanden tyd de afval bedwongen was. Dit zoude Hy ook doen en alzo de magt der zonde in haar recht en grond voor altoos volkomenlyk te niet maken/ op dat die in alle uitverkorenen met der daad bedwongen wierde/ en dan eeuwig vernietigd bleve; als Hy door zijnen dood de vloek wechnemen en den satan den kop vermorselen zoude naar Gen. III. 15.

Eene zaak/ welke de Heere dan ook in een daar mede overeenkomend gevolg openbaar maken zoude/ als Hy vervolgens een nieuw Verbond zoude opregten/ in het welk alle zijne Bondgenoten die genade zouden ontfangen/ dat Hy zyne wet in hun binnenste zoude geven, en die in hun verstand schryven enz.; daar het tot de gebrekkelykheid van het Oude Verbond behoort hadde/ dat het Volk/ het welk vele uiterlyke verbonds-goederen genoot/ evenwel noch behieldt zijn afvallig herte. Zie Jerem. XXXI. 31, 32, 33. verg. Hebr. VIII. 8, 9, 10. Ja in gevolge hier van zoude ook nu eene meerdere kracht van heiligmakende genade tot doding van de zonde aan het Volk Gods/ in het gemeen aangemerkt/ worden mede gedeelt. En de kracht van de genade en verdienste van den Messias om deze bedwinging des afvals in uitverkorene zondaren uit te werken/ zoude ook op eene uitnemende wyze betoont worden in de bekeering van zeer vele en de allergrootste zondaars uit de Heidenen. Zie Jes. XLIX. 6, 9.

En aldus waren dan de LXX weken in de eerste plaats bepaalt om dit/ als een nu noch te verwachten goed/ op die wyze daar te stellen.

bb. Maar hier mede zoude ook gepaard gaan de wechneming van de schuld der zonde/ die tweezins word uitgedrukt:

αα. Eerst/ ten opzigte van de uitwerking daar van;

ββ. Dan/ ten aanzien van den grond dier uitwerkinge.

αα. Ten opzigte van het eerste vervolgt de Godspraak en om de zonden te verzegelen.

De uitverkorenen/ in welke van nature de afvalligheid heerscht/ staan uit kracht daar van schuldig aan zonden, ja aan vele zonden/ afwykingen van het regte oogwit/ de eere van God en hunne eigene zaligheid in de gemeinschap Gods/ begaan met gedagten/ woorden en werken/ die met het allerbetamelykste einde niet over een komen.

II.B.ב.b.α.1.AA.אא.bb.αα.

Maar hier tegen belooft de Godspraak / en was mede onder de dingen / tot welke de voorgemelde tyd bestemt was / dat die zonden zouden verzegelt worden.

Gelyk het verzegelen onder de menschen tot verscheide oogmerken geschied; zo word ook dit woord overgebragt tot verscheide beteekenissen. Maar onder anderen beteekent het ook iet te verbergen, te maken / dat het niet te voorschyn kome / nog gezien kan worden. Zie Job IX. 7. Jes. XXIX. 11. En deze beteekenis komt hier allermeest te passe / dewyl het verband mede brengt / dat het verzegelen der zonden als eene weldaad moete worden aangemerkt. Dit verzegelen van van de zonden zal hier niets anders te kennen geven / als maken of ten wege brengen / dat de zonden niet gezien worden / dat is / dat God de zelve vergeve; die dus meermaals in de Heilige Schrift by gelykenis gezegt word de zonden niet te zien, zyn aangezigt daar van af te wenden, die achter zynen rugge, of in de diepte der zee, te werpen, en te bedekken, als Hy / de zonden vergevende / zo handelt / als of Hy die niet zag. Vergel. Num. XXIII 21. Ps. XXXII. 1. LI. 11. Jes. XXXVIII. 17. Mich. VII. 18, 19. (*).

Eene zaak / wederom van niemand anders te verwachten / dan van den Messias, die dit eens daadlyk verwerven zoude by zyne komste in het vleesch; ja in die nadruk / dat 'er nu eene volkomene vergeving der zonden zoude plaats hebben zonder eenige wedergedagtenis derzelve door schaduwachtige zoen-offerhanden / naar Zach. III. 8, 9. Jes. XLIII. 24, 25. Jerem. XXXI. 33, 34.

ββ. En hoe daar toe de vereischte grond door Hem zoude worden daar gestelt / toont de Godspraak / als 'er word by gedaan / en om de ongerechtigheid te verzoenen.

De meenigvuldige zonden, straks genoemd / worden hier aangemerkt /

(*) Dus kan deze uitdrukking, zo als onze Geëerde Overzetters die volgens de meest aangenomene lezing vertaalt hebben, eenen gepasten zin hebben. Echter kan ik niet nalaten te melden, dat 'er eene andere lezing is, die voor לחתם *verzegelen* leest להתם, het welk betekent *te niet doen.* En het komt my zeer bedenkelyk voor, of deze lezing niet de beste zy, niet alleen om dat de klinkstippen van den Hebreeuwsen text daar mede over een komen, maar ook om dat het geheel vreemd schynt, dat het zelfde wortelwoord in deze korte reden in eenen geheel verschillenden zin genomen zoude worden, vermids חתם *verzegelen* hier betekenen zoude *verbergen*, maar op het einde van dit zelfde *vers* genomen worden in de betekenis van *bekrachtigen.* (Conf. GEIERUS *in h. l.*). Immiddels ziet men, dat de zin de zelfde blyve. En *de zonde te niet te doen* zal dan betekenen uit te werken, dat die als niet zynde aangemerkt en dus niet gedagt worde by God. Verg. *Jerem.* L. 20. *Klaagl.* IV. 22. *Hebr.* IX. 26.

II.B.ג.b.α.1.AA אא.bb ββ.

merkt/ en met de hoogste rede/ als zamen uitmakende eene menigte van ongerechtigheid, of verkeerdheid, in welke ook eene allerschandelykste afwyking gezien word van den heiligen en zo betamelyken regel der wet Gods. Dus worden ook hier zo wel/ als in het gebed van Daniel, de benamingen van de zonde telkens verwisselt met eenen byzonderen nadruk/ om de snoodheid en strafwaerdigheid van de zelve te levendiger ten toon te stellen.

Maar deze ongerechtigheid zoude verzoent worden.

Naar zynen oirsprong zegt het grondwoord eigentlyk iet overstryken, overdekken, zo dat het niet gezien worde. En van daar overgebragt zynde tot een begaane misdaad/ in de beteekenis van verzoenen, geeft het dan in zyne kracht te kennen/ ten wege brengen/ dat zulk een begaane misdaad by den genen/ die daar door beleedigt is/ niet meer worde aangemerkt; en dat door middel van eene genoegdoening/ waar door men den zelven bevredigt/ en die misdaad als doorstrykt en bedekt. In het Priester-boek van Mozes vindt men het doorgaans gebruikt van de Priesters en de offerhanden/ die gezegt wierden de zonden te verzoenen, om dat God door zyne belofte het niet straffen van die zonden en het dulden van den zondaar in zyn land en voorhoven daar aan had vast gemaakt; als aan eene voorbeeldige en schaduwachtige verzoening. Zie onder anderen Levit. VI. 7.

Dus zoude dan de ongerechtigheid der uitverkorene zondaren by God verzoent worden/ wanneer nu daadlyk wierd daar gestelt de vereischte volmaakte voldoening aan den eisch van Gods wrekende gerechtigheid/ tot dat einde en met die uitwerking/ dat die ongerechtigheid by dien Heiligen en Rechtvaerdigen Rechter/ die de zelve anders noodzakelyk als strafwaardig beschouwen moet/ nimmermeer in aanmerking genomen wierde om de zelve te straffen/ maar Hy zig in allen opzigte als met hun bevredigd aan den uitverkorenen betoonen zoude.

Eene verzoening/ wel eer afgebeeld door de schaduwachtige zonden zoen-offerhanden der wet; maar die alleen kon en zoude daar gesteld worden door den Messias/ dien Engel van Gods aangezigte/ die als Borge zyn Volk van ouds opgenomen en gedragen had/ als hebbende het randzoen gevonden, dat Hy ter zyner tyd opbrengen zoude/ naar Job XXXIII. 24; die dus/ om dat Hy met zyn herte borge was geworden om als de waare Hogepriester met zyne zoen-offerhande tot God te naderen, zulks ook met der daad doen zoude/ als Hem Jehova, God de Vader/ zoude doen naderen, dat is aan Hem bevel geven om zulks te doen/ en in zyne Voorzienigheid de zaken zo bestieren/ dat Hy/ zyn leven afleggende/ zig zelven Gode onstraffelyk zoude opofferen ter verzoening der zonden/ volgens Jerem: XXX. 21. verg. Num. XVI. 5. Joh. X. 17, 18.

Dus zoude Hy dat randzoen met der daad opbrengen/ en daar door

II.B.ב.b.α.I.AA.אא.bb.ββ.

de overtredingen verzoenen, als Hy Immanuel, God en mensch, geworden zynde, om God en den uitverkorenen zondaar te bevredigen, zyne ziele zoude ſtellen tot een ſchuld-offer. Vergelyk Jeſ. VII. 14. LIII. 10.

En op deze verzoening heeft dan ook de (*) Godsſpraak hier het oog, niet op de ſchaduwachtige en voorbeeldige. Want hadden de offerhanden, geduurende allen dien tyd, dat de Tempel geſtaan hadde, de zonden niet konnen verzoenen, zy zouden zulks in deze beſtemde 490 jaren niet meer doen konnen dan te voren. Ja de Godsſpraak zelve wyſt ons op den Meſſias en zijnen dood vers 26. Ook zal zy ons leren, dat het ſlacht- en ſpys-offer zal ophouden en het Heiligdom verwoeſt worden: het welk genoegzaam toont, dat daar in de waare verzoening niet te zoeken was, maar dat deze dingen zouden moeten wyken en ophouden, als de waare verzoening zoude zijn daar geſtelt. En dit zoude door den Meſſias voor het einde dezer beſtemde LXX weken geſchieden.

בב. Maar niet alleen zoude dus worden ten wege gebragt de wegneming van het hoogſte en de oirzaak van alle kwaad; maar hier mede zoude gepaard gaan de aanbrenging van de oirzaak van alle goed, en om eene eeuwige gerechtigheid aan te brengen.

Het woord gerechtigheid צדק betekent of die deugd, waar door de wille gezet is om eenen iegelyken te geven, dat hem toekomt, zie Pred. III. 16., of zulk een bedryf, dat met de wet van billykheid overeenkomt Pſ. XV. 2. Jeſ. LXIV. 5, of ook ten laatſten een recht, dat iemand heeft, waar mede hy in het gerichte, of in een geding, be-

(*) De ganſch verkeerde uitleggingen en verdrajingen der Joden van dit en de overige, hier voorkomende, gezegden konnen gezien worden by den Beroemden COCCEJUS *in Comment. in h. l. & Conſideratione reſponſ. & quæſt. Judaicarum Cap.* 52. *Opp. Tom.* VIII, als mede *in jam laudata erudita Diſſert.* J. FRISCHMUTHI *in h. l., quæ exſtat in Theſauro Diſſert. Theol. Philol. P.* I, *cui jungendus* GUSSETIUS *in Confut. Libri Chiſſouk Emounah P.* I. *c.* 42. Naar hunne mening, of immers, gelyk eenige van hunne voornaamſte Meeſters willen, zoude hier voorzegt worden, dat God, *Daniels* gebed verhorende, de volkomene ſtraffe van de zonden des Volks (noch maar ten deele ondergaan in de Babyloniſe gevangenis) zoude uitſtellen tot na deze LXX *weken*, en dat dan die zonden volkomenlyk door hun geboet zouden worden, te weten in hunne tegenwoordige ballingſchap, waarop dan zoude volgen, ten tyde van den Meſſias, de herſtelling van de oude rechtvaerdigheid, de zalving van de Arke des Verbonds, den Altaar enz., en dat de Profezien in hunne verloſſing en de opſtanding der doden zouden vervult worden. Alles even ſtrydig met het oogmerk en de kracht der ſpreekwyzen, ja ook den aart der zaken zelve.

II.B.כ.b.α.1.AA.ככ.

bestaan kan / in welke betekenis het voorkomt Ps. VII. 9. Job VI. 29. VIII. 3. XXXV. 2. XXXVI. 3.

In dien laatsten zin nu moet het hier genomen worden / om dat het naast volgt op / en als staat tegen over en nevens / de verzoening der ongerechtigheid: behalven dat ook daar mede allerbest over een komt de bygevoegde omschryving van deze gerechtigheid als eene eeuwige gerechtigheid, dezen zin zelfs klaarlyk vereischende. En de zelfde zamenhang toont ook aan / dat hier verstaan worde eene gerechtigheid voor God, dat is een recht om voor Gods oordeel te bestaan / niet alleen om alle beschuldiging krachteloos te maken / maar ook om van God te mogen verwachten en begeeren alles / wat men nodig heeft / zelfs tot de eeuwige zaligheid toe. Welke is die gerechtigheid van Gods gunstgenoten / waar door zy alle tonge, die in het gerichte tegen hen opstaat, konnen verdoemen Jes. LIV. 17. En de kerke / daar in vrolyk roemende / juicht / dat God haar bekleedt hadde met de klederen des heils, en den mantel der gerechtigheid haar omgedaan Jes. LXI. 11; verg. Jes. LVIII. 8. XL. 1, 2. Ps. IV. 2. XXIV. 5.

En zeer nadrukkelyk word van deze gerechtigheid hier nader beschreven als eene eeuwige gerechtigheid, dat is te zeggen zulk eene / die altyd bestaan zal / en hare kracht oeffenen / door alle eeuwen henen / zonder einde; ja / wy mogen 'er by voegen / die altoos geweest is en tot in eeuwigheid zyn zal de eenige gerechtigheid / die voor God bestaan kan. Verg. Jes. XXVI. 4. XLI. 24, 25. Ps. CXLV. 13. (*).

Deze gerechtigheid, zegt nu de Godspraak / zoude worden aangebragt.

Geen mensch bezit die in zig zelven Ps. CXXX. 3. CXLIII. 2. Niemand van hun kan die voor anderen aanbrengen Ps. XLIX. 10. Deze gerechtigheid, zo als die aan Gods gunstgenoten toegezegt en geëigent word / is uit God, eene gave zyner genade / Jes. LIV. 17. verg. Ps. XXIV. 5. Dezelve zoude dus worden aangebragt door den Borge / den Messias. Die zoude dezelve verwerven / wanneer Hy niet alleen zyne ziele zoude stellen tot een schuld-offer, waar door de verzoening ten wege zoude gebragt worden / maar ook eene volmaakte gehoorzaamheid aan den Heere en zyne wet bewyzen zoude: welke gehoorzaamheid in zyn gewillig en allerheiligst lyden zelve zoude volmaakt worden; en Hy zoude van daar door / benevens de bevryding van

(*) Die door deze *eeuwige gerechtigheid* verstaan het *Euangelium*, als eene *eeuwige wet der gerechtigheid*, door *Christus* te verkondigen, of in te voeren, in tegenoverstelling van de veranderlyke wet der Ceremonien (gelyk men ook die verklaring vindt by de *Engelse Godgeleerden*) wyken ten eenemaal af van de waare en eigene kracht der woorden en het gebruik der zelve in de Heilige Schrift.

II.B.ב.b α.1.AA.בב.

van de schuld en straffe en de vernietiging van de kracht der zonde/ ook het recht tot het leven en de eeuwige zaligheid verwerven/ zo dat Hy door zyne kennis, dat is door de erkentenis van en het geloof in Hem / velen rechtvaerdig maken zoude. Zie Ps. XL. 8, 9. Jes. LIII. 11. Ps. XVI. 2, 7, 8.

Ja zo zoude Hy die gerechtigheid nu daadlyk verwerven binnen dien bestemden tyd/ na dat Gods gunstgenoten ook al in de voorgaande tyden vrugt en genot gehad hadden van deze toekomende gerechtigheid van wegen de onfeilbare trouwe van dezen Goddlyken Borge / die het rantzoen gebonden hebbende dat ook zekerlyk zoude daar stellen. Gelyk dat blykt uit Abraham, die in den Heere geloofde, en het wierd Hem gerekent tot gerechtigheid, en in wien alle geslagten der aarde zouden gezegent worden, te weten in zynen zade Gen. XV. 6. XII. 3. XXII. 18. Maar zo moeste dit dan ook eens met der daad geschieden.

Zie daar eene volkomene verlossing en zaligheid / door den Messias te verwerven/ dus in het gemeen hier toegezegd / niet aan alle menschen hoofd voor hoofd; het tegendeel leert zelfs de bedreiging van de verwoesting in het vervolg dezer Godspraake hier by gevoegd; maar beloofd aan Gods uitverkorenen/ zo die 'er reeds geweest waren/ als die 'er ook verder zouden zijn / en deze verworvene zaligheid erkennen/ en met den geloove omhelzen en aanneemen zouden / in dezen en in alle de volgende tyden / en daarom niet zonder rede zo algemeen / zonder byzondere toeëigening uitgedrukt/ als zijnde een goed voor het Volk Gods/ naar Gods beloften en de hope der Vaderen/ eens daar te stellen.

BB. Maar deze allergewigtigste zaak / de daadlyke verwerving der zaligheid door den Messias, zoude ook zeer gewigtige gevolgen hebben; om welke daar te stellen/ dan ook die LXX weken bestemt waren.

אא. Het eerste van die gevolgen zoude zijn/ de verzegeling van het gezigte en den Profeet, en om het gezigte en den Profeet te verzegelen.

Van het woord gezigte en deszelfs bepaaldere en ruimere betekenis is reeds gesproken over vers 23; daar wy aanmerkten/ dat ook wel in eenen ruimeren zin allerlei Goddlyke onderwyzing en openbaring daar door worde aangeweezen. Waar toe noch kan worden vergeleken 1 Chron. XVII. 15. 2 Chron. XXXII. 32. Jerem. XIV. 14. XXIII. 16. Klaagl. II. 9. Ezech. VII. 26. XII. 22, 27.

Ter dezer plaatze zal door het gezigte aldus in het gemeen worden aangeduidt de openbaring van zijnen raad / welke God van ouds op velerlei tyd en wyze aan zijne knechten gegeeven heeft.

En wanneer dan hier by gedaan word de Profeet, worden onder dien enkelvoudigen naam/ als eenen amt-naam/ zekere soorte van menschen eigen / in ruimte verstaan/ de Profeten/ de knechten des Hee-

II.B.כ.b.α.1.BB.אא.

Heeren / aan wien Hy zijnen raad bekend maakte. Vergelyk aangaande deze wyze van spreken (dat het enkelvoudwd gebruikt worde om zekere soorte van personen of zaken uit te drukken) Jes. IX. 13, 14. XXVIII. 7, 24. Hos. III. 4. enz.

Ten opzigte nu van deze beide stond te verwachten / dat die verzegelt zouden worden; het welk hier noodwendig in eenen goeden zin genomen moet worden / naardien hier een reeks van weldaden gemeldt word. En verzegelen zal dan hier zo veel zeggen als bekrachtigen, ontwyffelbaar maaken. Gelyk daar toe van ouds zo wel / als nu noch / de verzegeling diende. Zie onder anderen Neh. IX. 38. X. 1. Jerem. XXXII. 10, 14, 44.

Dus word het gezigte verzegelt, als God zijne openbaringen / immers het voornaamste en den hoofd-inhoud van dezelve / vervult / en daar door op de sterkste wyze bekrachtigt / dat ook de overige stukken van dezelve zullen bewaarheidt worden.

De Profeten worden verzegelt, als God het woord zijner knechten door de vervulling bevestigt; immers door de vervulling van een voornaam stuk / waar uit men van hunne getrouwheid en de zekerheid van hunne overige woorden ten vollen kan verzekerd zijn / zo dat zy daar in een merkteken ontfangen / dat zy ontwraakbaare gezanten en getrouwe knechten Gods zijn. Vergel. de spreekwyze Joh. VI. 27. en 1 Sam. III. 19, 20.

En dus word van hier voorzegt / dat Gods openbaaringen en zijne knechten, door welke Hy die heeft laten bekend maken / op eene uitstekende wyze bekrachtigt en in hunne geloofwaerdigheid bevestigt zouden worden.

En dit zoude een gevolg zijn van het voorgaande / en daarom mede binnen den omtrek van die LXX weken te verwachten; naardien de verlossing door den Messias ten wege te brengen / het grootste stuk is van Gods beloften / waar van alle andere weldaden en beloften Gods afhangen; en derhalven / wanneer die hoofd-belofte wierd daar gesteld / ook de grond gelegd zoude zijn om de andere met zekerheid te verwachten / en de waarheid en Godlykheid van de oude Godspraken in dit stuk op eene uitnemende wyze betoont zoude worden: zo veel te meer / als daar in zoude doorstralen eene zeer byzondere bestiering van des Heeren voorzienigheid / om in alle de daar toe behoorende omstandigheden zelfs de naauwkeurigste voorzeggingen volledigst te vervullen. In de rolle des boeks is van my geschreven, zegt de Messias, sprekende ingevoerd Ps. XL. 8.

בב. Maar hier mede zoude gepaard gaan een tweede niet minder aanmerkelyk gevolg, het zalven namelyk van de heiligheid der heiligheden.

Eindelyk zegt de Engel Gabriel, dat die LXX weken over Daniels Volk en zyne heilige stad bestemt waren om de heiligheid der heiligheden

II.B.ב.b α.1.BB.בב.

den te zalven, of/ gelyk 'er eigentlyk staat in de grondtaal/ om te zalven eene heiligheid der heiligheden.

Eene heiligheid der heiligheden is in het gemeen zulk eene zaak/ die op eene allerbyzonderste wyze Gode toegeheiligd is. En zo vinden wy die spreekwyze gebruikt in Mozes Wet-boek en elders van den Tabernakel en zijne onderscheidene gereedschappen/ den altaar/ het wasch-vat en de overige/ en van het reuk-werk/ en het offer-vleesch/ den Priesteren alleen vergund/ en meer diergelyke zaken/ die als eene heiligheid der heiligheden moesten worden aangemerkt. Zie Exod. XXX. 26–30. Levit. II. 3, 10. VI. 17. en andere plaatzen. Maar byzonderlyk vinden wy deze uitdrukking gebruikt van den Tabernakel, en wel zo/ dat die voorkomt als eene eigene benaming van den zelven Num. XIV. 4, 9. Dit zal de dienst zyn der Zonen Kohats, in de tente der zamenkomste, de heiligheid der heiligheden word 'er gezegt vers 4; en wederom vers 19. Dit zult gy hun doen, op dat zy leven en niet sterven, als zy tot de heiligheid der heiligheden zullen toetreden enz. En dat op dat oude heiligdom alhier gezinspeelt worde/ in de letterlyke spreekwyze/ blykt te meer uit de nevensgaande bewoording van zalven; die eene duidelyke toespeling maakt op de zalving van den Tabernakel en deszelfs gereedschap/ van welke wy lezen Exod. XXX. 26–30. XL. 9–12.

Dus zegt deze benaming van eene heiligheid der heiligheden naar de letter hier zo veel als een tabernakel des Heeren, of een heiligdom des Heeren, gelyk aan den tabernakel/ in welken de Heer eertyds wilde wonen.

Doch naardien wy nergens leezen/ dat de twede tempel/ na de wederkomste der Joden uit Babel te Jerusalem gebouwd/ zy gezalft geworden/ of dat daar toe eenig bevel gegeven zy/ worden wy dan van zelfs bepaalt/ om hier niet te denken aan een aards heiligdom/ of eenen aardsen tabernakel of tempel/ maar aan eenen geestelyken. En zo verstaan wy dan door deze heiligheid der heiligheden met alle recht de Kerke of Gemeinte Gods/ het geestelyk Zion, Gods geestelyk huis, het heiligdom der woningen des Allerhoogsten (gelyk de Kerke genaamt word Jes. LVI. 5. Ps. XLVI. 5.) welke de Heere als dan zoude oprechten/ wanneer de dingen/ hier voren voorzegd/ zouden worden of zijn daar gestelt. Welke nieuwe Gemeinte Gods zoude bestaan uit een aanzienlyk aantal van uitverkorenen uit de Joden uit allerlei stammen/ die den waaren Messias, als nu gekomen en door lyden volmaakt/ in den gelove zouden erkennen en aannemen; en alzo in Hem gelovende en zijnen naam belydende/ zouden genieten de betere goederen des Nieuwen Verbonds/ en God dienende op eene nieuwe wyze/ zo als met dien aangenamen dag der zaligheid zoude over een komen/ in vryheid van de wet der geboden/ met doorstralende blyken van Gods byzondere tegenwoordigheid in het midden hunner/ onder hen als in

zijn

II.B.ב.b.a.2.BB.בב.

zijn heiligdom wonende / verheerlykt zouden worden / en tot welke van ook zeer velen uit allerlei volken der Heidenen zouden worden toegevoegt / zo dat dit geestelyk huis des Heeren zoude worden een bedehuis voor alle volken Jes. LVI 7. Gelyk daar van klaarlyk gesproken word in verscheide voorzeggingen / als onder anderen Jes. LIV, LV, LXI.

Deze heiligheid der heiligheden zoude dan ook gezalft worden.

Te weten met den Heiligen Geest / wiens zuiverende / voor verderf bewarende / hertsterkende / verkwikkende en vertroostende / werkingen zeer aangenaamlyk verbeeldt wierden door de speceryen / die behalven en met de olie in de heilige zalf-olie onderling vermengd waren. Met dezen Geest zoude de Messias gezalfd zijn ; maar die zoude ook van Hem op zijn Volk als zijn lighaam nederdalen. Verg. Ps. CXXXIII. 2. Jes. XI. 2. Ps. XLV. 8. Jes. LXI. 3. En wel op eene byzondere wyze zoude zulks geschieden in den beginne ; wanneer de Messias, in de hoogte opgevaren zynde, gaven zoude ontfangen om uit te deelen onder de menschen kinderen volgens Ps. LXVIII. 19. Wanneer daar mede ook gepaard zoude gaan eene milde bedeling van buitengewoone gaven des Heiligen Geestes / naar Joel II. 28, 29.

Hier door zoude de eerste Kerke van den Messias als tot een geestelyk Heiligdom worden / tot het welke de volken zouden toevloeien ; ziende dat God met haar was / en in het midden van haar. Verg. Jes. II. 1. enz. Zach. VIII. 23. Om alle deze weldaden ten wege te brengen / en deze grote dingen daar te stellen / om daar van den grondslag te leggen en het begin te maken te Jerusalem , en in het midden van het Joodse Volk / waren de LXX weken over dat Volk en die stad bestemt / te weten / om zulks voor het einde daar van daar te stellen.

β. Dus hoofdzakelyk aan Daniel hebbende aangekondigd de inhoud des woords, om welk aan Hem bekend te maken Hy gekomen was , gaat nu de Engel voort tot de nadere verklaring en opheldering van dit zijn voorstel (of algemeenere aankondiging) vers 25, 26.

Ten welken einde Hy aan Daniel onderscheidenlyk nader beschryft

1. Eensdeels den tyd, die de daarstelling van dat grote goed zoude vooraf gaan ; in welken de stad Jerusalem zoude herbouwt worden / en in dien staat bewaard blyven / op dat de Messias in de zelve wierde geopenbaart / vers 25.

2. En van ten anderen / het gene op dien vooraf verlopenen tyd volgen zoude , ter dadelyke daarstelling van dat grote goed / met de zeer gewigtige gevolgen daar van.

1. Het eerste stuk word door den Engel aan Daniel dus voorgestelt / dat Hy

II.B.ב.b.β.1.

AA. Vooraf late gaan eene ernstige opwekking van Daniels aandagt en opmerkzaamheid vers 25[a];

BB. Na welke Hy van de zaak zelve aan Hem voordraagt / in het verdere en grootste gedeelte van dat vers.

AA. Weet dan en verstaa, zegt de Engel tot Daniel. Hy geeft 'er mede te kennen / dat Hy tot eene nadere opheldering van het gezegde wille komen. En dieswegen is zijne begeerte / dat Daniel zal weten of bezeffen / hoe het gezegde te verstaan zy / en ten dien einde opmerken of verstandiglyk acht geven, als het woord vertaalt is vers 23.

Dus behaagde het Gode de Godspraken zo te geven en uit te drukken / dat zy niet verstaan zouden worden van de genen / wien het der moeite niet waerdig zoude schynen met alle gezetheid en inspanning daarop acht te geven. Nadrukkelyk is het besluit van Hozeâs voorzeggingen Hoofdst. XIV. 10. Wie is wys? die verstaa deze dingen; [wie is] verstandig? die bekenne ze: Want des HEEREN wegen zyn regt; en de rechtvaerdigen zullen daar in wandelen; maar de overtreders zullen daar in vallen. God wilt / dat men de wysheid zoeke als zilver, en naspeure als verborgene schatten Spreuk. II. 4. Het groot gewigte der zake gaf aan den Engel billyke rede om dus ook by herhaling Daniel aan te manen tot verstandige achtgeving op het gene Hy aan Hem kwam bekend maken.

BB. En wat was nu het stuk, met die opmerking van Daniel aan te horen / dat de Engel Hem wilde bekend maken? Dit betrof in de eerste plaats den tyd / die vooraf verlopen zoude ter daarstelling van dat grote goed / onder verscheide uitdrukkingen in het 24[e]. vers beloofd.

Waar van de Engel aan Daniel

אא. Voor eerst bekend maakt het beginstek en de hoegrootheid van dien tyd, in het twede deel van dit vers: Van den uitgang des woords, om te doen wederkeren en Jerusalem te bouwen, tot op Messias den Vorst, zyn zeven weken en twee en zestig weken.

בב. Ten tweeden voorzegt Hy aan Hem / wat 'er in dien tyd voornaamlyk gebeuren zoude, ten goede van zyn Volk en heilige stad: De straten en de gragten zullen wederom gebouwt worden, doch in benauwdheid der tyden.

אא. Wat het eerste betreft

aa. In de eerste plaats komt ons van daar in voor het beginstek van dezen voorlopenden tyd / met welken teffens de LXX weken haar begin nemen / die in het voorgaande vers gemeldt zyn.

aa. Dit

II.B.ב.b.β.1.BB.אא.aa.

aa. Dit noemt de Engel

§. In het gemeen den uitgang des woords,

§§. En Hy doet 'er by eene nadere beschryving van den inhoud van dat woord om te doen wederkeeren en Jerusalem te bouwen tot op Messias den Vorst.

§. Zeer bekend is het dat een woord dikwils beteekent / niet maar één enkel woord / maar eene geheele uitspraak of reden / en byzonder een gebod of bevel: In welken zin het dan ook allergeboegelykst hier genomen word. Zie onder anderen Jos. I. 13. 1 Sam. XV. 23. 2 Sam. XII. 9.

Zulk een bevel nu word gezegt uit te gaan, als het zelve gegeeven word van den genen / wien zulks toekomt te doen: wanneer het als uit zijne lippen uitgaat / en vervolgens ook van Hem voortgaat en komt tot anderen / als het hun bekend word / verg. Dan. II. 13. Luk. II. 1.

De uitgang van het woord of bevel / van welke hier gesproken word / wilt dan niets anders zeggen als de geving van het bevel. Maar de vraag is / van hoedaanig een woord of bevel alhier gesproken worde / van een menschelyk, of van een Godlyk bevel?

Indien wy hier een menschelyk bevel verstaan; kan 'er geen ander gemeent worden / dan het bevel / dat tot de herbouwing van Jerusalem zoude gegeeven worden door eenen van die Koningen / onder welker magt het Joodse Volk van dezen tyd af aan zig bevinden zoude / en door wien alleen de vryheid en het vermogen aan de Joden kon gegeeven worden tot herbouwing van de stad Jerusalem. En deze zouden zyn / na Darius den Meder, die thans in zyn eerste jaar was en maar twee jaaren in het geheel regeeren zoude / de Koningen van Persie; zo als die van Cyrus af elkanderen in dat Ryk stonden op te volgen.

Alleenlyk moet dan wel aangemerkt worden / dat wy hier te verstaan hebben zulk een bevel van eenen der Koningen van Persie, waar door niet alleen vryheid en aanleiding daar toe zoude gegeeven worden / maar dat ook van die daadlyke uitwerking zoude zyn / dat Jerusalem herstelt en herbouwt wierde.

Dit blykt niet alleen van achteren by de uitkomste; naardien onder de verscheide beveelen / door de Koningen van Persie dezen aangaande gegeeven / alleen dat gene / dat van die uitwerking was (het welk gegeeven is in het XXe. jaar van Arthasasta) hier verstaan kan worden / om dat op die wyze de tydrekening ten vollen uitkomt / en anders niet / als vervolgens nader zal gezegt worden. Maar dit eischt ook de nadruk der spreekwyze zelve / die / in de meeste kracht genomen / zulk een bevel beteekent / het geen daadlyk die uitwerking heeft. En het is vooral redelyk die zo te verstaan in eene voorzegging als de-

deze / in welke met eene zo stipte tyds-bepaling voorzegt word / wat God ten goede van Daniels Volk en in het midden van het zelve werklyk wilde daar stellen. Wanneer vooraf andere bevelen gegeeven worden / die van die uitwerking niet zijn / en daarom plaats laten voor een nader bevel; zo blykt het by de uitkomste / dat die eerdere bevelen slegts dienen tot voorbereiding van de zaak / en 'er den weg toe banen. En daar boven brengt ook de aart der zake zulks mede. Indien 'er LXX weken over Jerusalem bestemt zyn, als een tyd / in welken die stad herbouwt zal worden / en in dien staat bewaart blyven; moet die tyd gereekent worden te beginnen, als 'er werklyk begonnen word met de herbouwing van die stad / of althans / wanneer de grond daar toe gelegt word door de geving van een bevel / dat aanstonds daadlyk word uitgevoert / en niet maar alleen daar toe eenige aanleiding en vryheid gegeeven word / het welk slegts dient tot voorbereiding.

Maar in de twede plaats kan deze uitdrukking ook wel verstaan worden van een Godlyk bevel, in dien zin en op die wyze / zo als de Heilige Schrift gewoon is den Almagtigen wille en het welbehagen van God en de uitvoering daar van uit te drukken met de benaming van zijn spreken. Gelyk 'er zo gezegt word Ps. XXXIII. 9, God spreekt en het is 'er, Hy gebiedt, en het staat 'er; verg. Jon. II. 10. De uitgang des woords in opzigte tot God, of de geving van het Godlyk bevel, zoude dan te kennen geven de krachtdadige uitvoering van Gods wille, waar door Hy de nodige middelen zal daar stellen / en zo aan die als bevel geven ter uitvoering van zijn voornemen (*). En hier henen schynt ons eenigzins te leiden het gene in het vervolg gezegt word / wanneer dit bevel beschreven word als medebrengende het herbouwen van de stad Jerusalem tot op Messias den Vorst. Dit was eigentlyk geene zaak / die in de beooging van de Koningen van Persie of eenen van dezelve in hun bevel / of in hun bevel zelve / zoude invloeien. Maar dit zoude de beooging zijn en de inhoud van Gods bevel / (dat is van zijnen Almagtigen wille.) Welk Hy zoude geven met dezen zijnen wille krachtdadig te doen uitvoeren.

Doch wat dit laatste betreft / daarop kan met recht worden aangemerkt / dat het genoeg is / dat tot die herstelling der stad door eenen, van

(*) Dit is ten naasten by de gedagte van den Hooggeleerden Heer VAN ALPHEN, die echter nog wat bepaalder hier verstaat een zeker *woord*, of uitspraak, nopens die aanstaande herbouwing van *Jerusalem*, welk Hy begrypt, dat God gesproken hadde by dat gezigte, het welk Hy meent by deze gelegenheid aan *Daniel* ook vertoond te zyn, gelyk Hy dat *woord* ook acht bedoeld te worden *vers* 23. Dit zoude dan *uitgaan*, als het daadlyk wierd *uitgevoert*. Doch zie het aangemerkte over *vers* 23.

II.B.ב.b.β.1.BB.אא.aa *aa*.§.

van de Koningen van Persie / onder Gods bestiering / vryheid gegeeven worde tot dat einde / dat die stad herbouwt worde en blyve tot op Messias den Vorst ; te weten naar het oogwit van God ; schoon dat juist niet zoude zijn het bepaald oogwit van zulk eenen mensch. Dus kan dit ook zeer wel bestaan met de eerste verklaring / dezen uitgang des woords verstaande van een bevel van eenen der Koningen van Persie.

En naar myne gedagten is ook deze verklaring wel de gevoegelykste / en geeft den klaarsten en eenvoudigsten zin aan deze woorden. Gelyk dan ook daar door allerduidelykst word uitgedrukt de stipte bepaling van het beginstek van de rekening der LXX weken, wanneer dat gestelt word / niet zo zeer in de uitvoering van Gods wille ter herbouwing van die stad / zo in haar geheel voorgesteld / waartoe eenig tydverloop bereischt zoude worden / eer dit / begonnen zijnde / voltooit wierd ; maar in de geving van zulk een bevel daar toe / dat ook van die uitwerking zijn zoude / maar in noch klaarder een bepaalde tyd kon worden aangemerkt / op welken dat geschiedde. En op die wyze ontdekt de uitkomste eene allerstipste vervulling van deze tydsbepaling ten aanzien van de uitroejing van den Messias na de LXIX weken, van den uitgang dezes woords haar begin nemende / als ik verbolgens hope te tonen ; luidende ook de woorden eigentlykst naar de grondtaal in het gemeen en onbepaald van den uitgang eenes woords (niet הדבר maar דבר) het welk dus allernatuurlykst verstaan word van een woord, of bevel, dat op zijnen tyd zoude uitkomen / en dan by de uitkomste nader bekend worden in de omstandigheden door wien en hoe ; daar de Godspraak nu vast verzekert / dat 'er eens zulk een woord zoude uitgaan. Ondertusschen is het zeker / dat het eene in dezen onafscheidelyk zoude gepaard gaan met het andere. En voor zo verre kan men ook het eene met het andere te zamen verstaan.

De uitgang des woords is dan hier de geving van het bevel tot de herbouwing van de stad Jerusalem, het welk op het bevel (dat is onder de bestiering) van Gods almagtige Voorzienigheid daar toe zoude gegeeven worden door eenen van de Koningen van Persie ; wiens herte de HEERE daar toe neigen zoude : en die zulk een bevel zoude geven / dat niet alleen aanleiding gaf en vryheid / maar dat ook die daadlyke uitwerking hebben zoude / dat Jerusalem wederom gebouwt wierde.

§§. Immers op die wyze beschryft de Engel zelf nader den inhoud, of aart / van dit woord des bevels om te doen wederkeeren en Jerusalem te bouwen tot op Messias den Vorst.

Het grondwoord להשיב, hier overgezet om te doen wederkeeren, kan ook vertaalt worden om te herstellen ; gelyk onze geleerde Kant-

tekenaars zelve aanmerken / en andere vertalingen (*) dit woord hier aldus hebben uitgedrukt. Zo word het zelve genomen Gen. XL. 13. en XLI. 13. als mede volgens de bekwaamste lezing van den grondtext Ezech. XXXV. 9, daar gezegt word uwe steden zullen niet wederkeren, dat is niet herstelt, niet herbouwt worden. Verg Ezech. XVI. 55, daar de uitdrukking van weder te keren in vorigen staat van steden gebruikt word om te betekenen de herstelling van dezelve.

En in dien zin moet dit woord ook noodzakelyk hier genomen worden met betrekking op Jerusalem, zo dat de zin zy: Om Jerusalem te herstellen en te bouwen. Want / schoon dit woord ook anders ja eigentlykst wederkeren betekent / kan het hier zo niet genomen worden / vermids 'er geen onderwerp gemeldt word / dat wederkeren zoude. Daar beneven staan ook de twee werkwoorden doen wederkeren of herstellen en bouwen in den grondtext in een allernauwst verband met het woord Jerusalem op deze wyze om te doen wederkeren en te bouwen Jerusalem. Waar door men als van zelf geleidt word om zo wel het eerste / als het laatste / woord te brengen tot Jerusalem; het welk dan / naar onze taal uitgedrukt / dus luidt Om Jerusalem te doen wederkeren of te herstellen en te bouwen.

En in dezen zin word dit zelfde grondwoord ook duidelyk genomen in het laatste lid van dit vers, daar eigentlyk staat de straat en de gracht zal wederkeren en gebouwt worden, dat is zy zal herstelt worden, of gelyk de onze hebben en in den zin het zelfde is zy zullen wederom gebouwt worden. Trouwens wederkeren, met betrekking op eene stad / kan niet anders verstaan worden als van eene wederkering tot haren voorigen stand; en voor zo verre kon ook onze overzetting aldus behouden worden om Jerusalem te doen wederkeren, namelyk tot haren vorigen stand.

Dat hier niet gezien worde op eene wederkering der Joden uit de gevangenis / als onze Overzetting schynt uit te drukken / blykt mede daar uit / dat 'er dan moeste staan in eenen dadelyken zin om weder te keren en Jerusalem te bouwen, als twee daden / aan de Joden te bevelen of te vergunnen / daar 'er nu staat lydelyker wyze, om te doen wederkeren (להשיב).

Het bevel dan / dat uitgaan zoude / zoude betreffen de stad Jerusalem, de heilige stad, voor welke Daniel zo ernstig gebeeden hadde.

En

(*) Dus heeft de *Engelse* vertaling *to restore and to rebuild Jerusalem.* En den zelfden zin drukt ook de *Hoogduitse* vertaling van LUTHER uit, die de woorden op deze wyze overzet von der zeit / das ausgehet der befehl / das Jerusalem sol wiederum gebauet werden.

II.B.ב.b.β.1.BB.אא.aa.αα.§§.

En het zelve zoude medebrengen / dat die stad / door Nebukadnezar verooverd en verwoest / en zedert nu bijna LXX jaren lang woest geleegen hebbende / zoude worden herstelt, weder gebragt tot dien staat / dat zy eene stad en hoofdstad van het Joodse Volk konde zijn / en tot dat einde gebouwt worden, dat is met huizen verbult / en met muren en vestingen omgeven worden. Het laatste verklaart het eerste; en het woord bouwen word dus meermaals van steden gebruikt in den zin van opbouwen, volbouwen en versterken, als te zien is Hoofdst. IV. 27. 2 Chron. XVI. 1, 6. enz.

Dit was mede van Jerusalem voorzegt Jerem. XXX. 18. De stad zoude herbouwt worden op haren hoop en het Paleis (de Tempel) zoude liggen naar zyne wyze (*).

En wel zegt de Godspraak zeer opmerkelyk / dat aldus Jerusalem zoude herstelt en herbouwt worden tot op Messias den Vorst.

De naam Messias betekent eigentlyk in het gemeen eenen gezalfden. Maar by uitnemendheid word deze naam in de schriften van het Oude Testament gegeeven aan den beloofden Heiland der weereld / als dien opperstem Profeet / Priester / en Koning; die tot die waerdigheden van den Vader van eeuwigheid verordend zijnde / in der tyd tot bekleding van dezelve naar zijne menschheid door den Heiligen Geest bekwaam gemaakt / en als zodanig betoont en ingehuldigt zoude worden. Gelyk dat by andere gelegenheid breder word verhandelt. Zie uit vele plaatzen Ps. II. 2. 1 Sam. II. 10. Ps. XX. 7. LXXXIX. 52. En dat dit een eigen naam geworden zy van den Groten Zaligmaker / leert de taal der Joden door alle eeuwen tot den huidigen dag toe. Gelyk men 'er ook vele blyken van vindt in de schriften van het Nieuwe Testament. Zie by voorbeeld Joh. I. 20, 42. IV. 25.

Dezen Messias verstaan wy hier ook / om dat deze naam / zo onbepaald voorkomende / als een eigen naam moet worden aangemerkt; vermids de Text anders volstrekt onzeker zoude laten / van wien gesproken word. Waar in wy van achteren bevestigt worden / dewyl op die onderstelling alles behoorlyk uitkomt / op elkanderen sluit / met andere voorzeggingen overeen stemt / en door de uitkomste bevestigt is geworden.

Ge-

(*) De Heer PRIDEAUX, als ook de beroemde NEWTON (gelyk te zien is in de *Verklaring der Engelse Godgeleerden*) neemt deze uitdrukking en die van het laatste van dit *vers* in eenen oneigentlyken zin, als te kennen gevende de herstelling van den staat des Joodsen Volks. Maar het is een algemeene regel, dat men van den eigentlyken en natuurlyken zin der woorden buiten noodzaak niet moete afgaan. Doch hiervan nader by de aanwyzing van de vervulling.

II.B.ב.b.β.1.BB.אא.aa.αα.§§.

Gelyk ook verscheide Geleerde Mannen hebben aangetoont / dat dit by de Oude Joden hebbe vastgestaan / en de latere alleen uit verleegenheid hier Cyrus, en in het volgende vers Agrippa, verstaan hebben; gelyk anderen op Zerubbabel, en op Josua, den Hogepriester / gedagt hebben; doch alle zonder grond / zonder bewys en met harde verdraeijingen van den text (*).

En waarlyk aan dezen alleruitmuntendsten en lang verwachten Gezalfden des Heeren komt in de hoogste kracht en nadruk toe de eernaam / die Hem hier gegeeven word / Messias de Vorst, in het Hebreeuwsch נגיד. Welke benaming Hem beschrykt als dien Koning / die uitmuntende door allerheerlykste hoedanigheden / ja de eerste in alles / een Koninkryk zoude opregten onder de Joden / tot welk ook eene grote menigte uit de Heidenen zoude worden toegebragt / een Koninkryk niet van deze weereld / maar geestelyk / in welk Hy door zyn woord en Geest zyn uitverkoren erf-volk regeeren zoude / en zyne onderdanen met uitnemendste geestelyke goederen begiftigen / als die Heerlyke en Heerscher, die uit Jakob zoude voortkomen, de Koning, van God, den Vader, gezalfd over Zion den berg zyner heiligheid. Wiens Vorstlyke hoedanigheden en Koninkryk zo verheven worden afgemaalt in den XLV. Psalm, vergel. Ps. II. Jerem. XXX. 21.

Dus word ons grondwoord (anders ook wel in 't gemeen eenen Oversten of Voorganger betekenende) ook wel elders meer dus overgezet en gebruikt van Koningen. Zie Ps. LXXVI. 13. Ezech. XXVIII. 2. 1 Sam. IX. 16. 2 Sam. V. 2.

TOT dezen Messias nu / zegt de Godspraak / dat Jerusalem herstelt en herbouwt zoude worden.

Want dat de woorden dus moeten zaamgestelt worden / dat tot Messias de Vorst gebragt moete worden tot het herstellen en bouwen van Jerusalem, en niet tot het volgende / is klaar. Anders zoude de zin deze zyn / dat van den uitgang van het bevel tot de herbouwing van Jerusalem tot op de komste van den Messias 7 en 62 weken verlopen zouden / en dus de Messias na 69 weken van dien tyd af te tellen eerst zoude geboren worden. Maar dit is onbestaanbaar met het volgende / waar in de Godspraak duidelyk zegt / dat na de 69 weken de Messias zoude worden uitgeroeit. By gevolg moet Hy dan niet eerst komen / maar al geruimen tyd te voren zyn gekomen. Te meer / daar andere Profezien zo duidelyk leren / dat Hy het werk van eenen Profeet in Israël verrichten zoude; het welk eenen manlyken ouderdom

(*) Zie den Heer VAN ALPHEN en nevens meer anderen GUSSETII *Confut. Libri Chissouk Emounah P.* I. *cap.* 42. *pag.* 306 & 307. MEYERI *Fundam. Theol. pag.* 801. & *seqq.* & J. FRISCHMUTHI *differt. in h. l. in Thes. Theol. Phil. Tom.* I. *pag.* 913—918.

II.B.ב.b.β.1.BB.אא.aa.*αα*.§§.

dom vereischt / en dierhalven ook niet gevoegt / dat Hy kort na zijne geboorte zoude worden uitgeroeit.

Aldus staan ook de woorden in de grondtaal in dat verband / dat zy onmiddelyk volgen op die van Jerusalem te herstellen en te bouwen, en daarom ook met alle recht tot dezelve betrokken konnen worden. Gelyk het ook de Masorethen zo begrepen hebben / als de zinsnydings-tekenen uitwyzen (*).

En wat dan betreft den zin van deze uitdrukking / dat Jerusalem zoude herstelt en herbouwd worden TOT op Messias den Vorst; dit zal dan zo veel zeggen als om te blyven, of zo, dat Jerusalem blyven zal, tot Messias den Vorst toe.

Het voorzetsel-woord עד tot, geplaatst na een werkwoord / geeft niet altyd of noodzakelyk te kennen / dat die daad of werkzaamheid zo lang duuren zal; maar het betekent somtyds ook / dat het gewrogte zo lang duuren zal / als te zien is uit Jos. X. 27. Richt. XIX. 26.

Dus is hier de zin / dat de herstelling en herbouwing van de stad Jerusalem, waar van hier gesproken word / tot haar gevolg zoude hebben / dat die stad zoude blyven / zonder wederom geheel en al verwoest te worden en zo te blyven liggen / (gelyk onder Nebukadnezar en zijne Opvolgers geschied was) tot op Messias den Vorst toe, tot dat die zoude gekomen zijn / en zig zelven geopenbaart / en het grote werk der verlossinge ten wege gebragt hebben.

Dit vinden wy ook elders te kennen gegeeven in de Profetise schriften. Zie Jes. XL. 9 Jerem. III. 17 XXX. 18, 21. Zach. IX. 9. En byzonder komt het met het oogmerk alhier juist overeen / dat zulks zo bepaaldlyk worde aangemerkt. Want de Godspraak had gezegt / dat de LXX weken bestemt waren over Daniels Volk en de heilige stad om de overtreding te sluiten enz., het welk door den Messias moeste en zoude geschieden. Dierhalven was het van byzondere aangeleegenheid / dat de Heere ook verzekerde / dat die stad blyven zoude tot op den Messias; en zulks wierd dan ook noodzakelyk vereischt.

Zo had Jeremia voorzegt / dat de verlossing uit Babel tot haar oogwit zoude hebben / dat de HEERE geven zoude het einde en de verwachting Jerem. XXIX. 11.

ββ. Van

(*) Dit verdient in het byzonder aangemerkt te worden, om dat den Joden daar door getoont word, dat deze uitlegging ten vollen overeenstemt met alle de gronden en regelen, welke zy zelve gewoon zyn te volgen. Gelyk men ook met recht mag vast stellen, dat de *Masorethen* in zulke gewigtige plaatzen, als deze is, in hunne onderscheids-tekenen alle nauwkeurigheid gebruikt, en daar door in der daad de oude lezing en bevatting der Joodse Kerke bewaart en overgelevert hebben.

II.B.ב.b.β.1.BB.אא.aa.αα.

ββ. Van dien tyd nu af / dat het woord zoude uitgaan tot deze herstelling en herbouwing der stad Jerusalem, zoude beginnen die voorlopende tyd, die de daarstelling der waare verlossinge door den Messias zoude voorafgaan. Gelyk dan ook van dien tyd af haren aanvang nemen zouden de LXX weken over Daniels Volk en de heilige stad bestemd.

Van den uitgang des woords zegt de Engel enz.

bb. Maar niet alleen toont de Engel waar te beginnen. Maar hy voegt 'er by aan de hoe grootheid of duuring van dezen voorlopenden tyd, zeggende / dat van dien uitgang des woords zyn of zyn zullen zeven weken en twee en sestig weken.

αα. Tweeledig zien wy dus de grootheid of duuring van dezen tyd beschreven.

§. Voor eerst zegt de Engel / dat 'er verlopen zullen 7 weken, die te zamen / als zo vele jaar-weken, uitmaken het getal van 49 jaren. Verg. Levit. XXV. 8.

§§. En hier op laat de Engel volgen / dat 'er noch verlopen zullen 62 weken, uitmakende 434 jaren.

Welke gevoegd zynde by de te voren gemelde 7 weken / begrypende in zig 49 jaren / te zamen uitbrengen 483 jaren.

ββ. Doch het verdient zekerlyk zyne byzondere nadenking / om wat rede de Engel deze somme van 69 weken, of 483 jaren / dus in twee delen splitse / en wel in twee zo ongelyke delen / dat het eerste deel 7 weken / dat is 49 jaren / het ander 62 weken / dat is 434 jaren / bevatte?

Allerwaarschynelykst is het / dat de rede daar van hier in geleegen zy; dat zedert en na de eerste herstelling en bouwing der stad Jerusalem, het Joodse Volk in deze stad eene wenschelyke ruste stond te genieten / en dus overvloedige gelegenheid zoude hebben om alles in bloeistand te brengen in die eerste 7 weken; immers geduurende dezelve aan zo zware wisselvalligheden niet zoude onderworpen zyn / als wel in de volgende 62 weken: zullende na die eerste zeven weken het werk der herbormingе wederom meer verwaarloost worden / en diesweegens nieuwe oordeelen Gods komen; die echter niet beletten zouden / dat Jerusalem zoude blyven tot op Messias den Vorst toe.

Dit verschil van de gesteldheid dezer tweederlei tyd gaf eene billyke rede om dezelve onderscheidenlyk voor te dragen / schoon zamen eene gemeene somme van zekeren voorlopenden tyd van 69 weken uitmakende. En het is een bewys van de diepzinnige wysheid van het

Pro-

II.B.כ.b.β.1.BB.אא.bb.ββ.

Profetisch woord / dat de Godspraak / met zulk eene verdeeling van den tyd / den opmerkzamen te kennen gaf / dat 'er een dierbyk verschil in de gesteldheid van deze tyden wezen zoude / dat echter de uitkomste klaarder stond te ontdekken.

Opmerkelyk is ook in het byzonder in deze verdeeling / dat het eerste deel van dezen voorlopenden tyd begroot word op 7 weken, bedragende 49 jaren; naardien dit juist het getal van jaren is / dat 'er verliep tusschen het eene Jubeljaar en het andere / en alzo na den uitgang des woords om Jerusalem te herstellen en te bouwen verlopen zoude eer men kwam tot het eerste Jubeljaar, dat by de Joden op het negen en veertigste jaar volgde. Zie Levit. XXV. 8, 10. Dit kan dan ook eene twede rede zijn / waarom de Godspraak / daar op zinspelende / deze verdeeling aldus heeft uitgedrukt / te kennen gevende / dat 'er alzo in de eerste plaats zijn zoude een tyd van tamelyke ruste / eer men kwam tot aan het eerste Jubel-jaar, na welke dan volgen zoude 62 andere jaar-weken / die ten dele tyden van benauwdheid zouden zyn (*).

Met deze begroting nu van dezen voorlopenden tyd paart de Engel

כב. Eene

(*) In deze verklaring voege ik dus de woorden *zeven weken en twee en sestig weken* by den anderen, als tot een stuk behorende, gelyk ook onze Geleerde Overzetters doen. Volgens de zinsnydings-tekenen, by den Hebreeuwsen text gevoegd, valt de grootste zinsnyding, de helft van het *vers* aanduidende, by de woorden *zeven weken*. Indien wy ons daar aan houden, zouden de woorden van dit *vers* dezen zin uitleveren *Van den uitgang des woords*——*zullen* [eerst verlopen] *zeven weken*: *En* [daar op zullen volgen] *twee en sestig weken* [in welke] *de straat en gragt zullen herbouwt worden*, *ook in de benauwdheid dier tyden*. En waarschynelyk hebben de *Masorethen* de zinsnyding zo gestelt, om dat zy de laatste woorden van dit *vers* in dit verstand (en te recht) hebben opgevat, en het aan den Lezer hebben willen te kennen geven, dat de *bouwing* van de *straat* en *vesting* ook zag op dezen lateren tyd. Maar in die vertaling doet zig evenwel eenige hardigheid op, wegens de verscheide inlassingen, die men in dezelve maken moet. Ook doet zig gene rede op, waarom wy het *bouwen* van de *straat* en *vesting*, waar van hier gesproken word, alleen zouden bepalen tot den tyd van de 62 *weken*, na de *zeven* eerste weken volgende, zonder hier onder mede te begrypen de eerste herbouwing van de stad, op welke in het voorgaande zo duidelyk geweezen was. En dit zoude nochthans moeten volgen, indien men zig stiptlyk binden wilde aan deze *Masorethise* zinsnyding. Maar wanneer wy de woorden overzetten als de Onzen doen, het welk zeker klaarder is, en met den natuurlykften zin der uitdrukkingen overeenkomstigst; zal toch de zakelyke mening even de zelfde blyven, ten aanzien van het geheele voorstel, en byzonder van het laatste gedeelte. Gelyk de volgende verklaring der overige woorden zulks zal uitwyzen.

II.B.ב.b.β.1.BB.אא.

בב. Eene voorzegging van het gene in dezen tyd voornaamlyk gebeuren zoude ten goede van Daniels Volk en de heilige stad, de straten en gragten zullen wederom gebouwt worden, doch in benauwdheid der tyden.

Twee dingen worden hier mede van den Engel nader uitgedrukt in opzigte van de herbouwing van Jerusalem, van welke Hy gewaagt had, die binnen dezen tyd gebeuren zouden;

aa. Hoe verre die herbouwing zig zoude uitstrekken;

bb. Hoe bestendig die zoude worden voortgezet en de hand daar aan gehouden, niet tegenstaande de zware tyden, die 'er komen zouden.

aa. Het eerste is vervat in deze woorden de straten en de gragten zullen wederom gebouwt worden.

Gelyk ik reeds te kennen gegeeven heb, staat 'er eigentlyk in de grondtaal straat en gragt zal wederkeeren en gebouwt worden, het welk dan evenwel in den zin het zelfde is met de bewoording van onze Overzetting. Maar anders kan ook het woord תשוב zal wederkeeren hier genomen worden in den zelfden zin, in welken wy dit eigenste werkwoord genomen hebben in het eerste lid van dit vers, להשיב (om te doen wederkeeren) vertalende om te herstellen; en dus zal het betekenen zy zal herstelt en gebouwt worden. En wanneer wy van den Hebreeuwsen text van woord tot woord volgen, kan deze uitdrukking betrekkelyk gemaakt worden tot Jerusalem, in het vorige gemeld, in dier voegen, dat hier op nieuws en nader verzekert worde de daadlyke herstelling van die stad, en dit in het vervolg der woorden door byzonderheden nader worde opgehelderd; de text dan dus luidende: Zy zal hersteld worden, (namelyk Jerusalem), en straat en gragt zal wederom gebouwt worden.

Wat nu het stuk zelf betreft, dat hier mede nader aangeweezen word:

Straten in eene stad zijn de wyde plaatzen tusschen de huizen in, daar de menschen wandelen, en van de eene plaats in de stad tot de andere gaan; onder welke mede behoren ruime plaatzen of merkten, daar het Volk vergadert, en ook wel het gerichte plagt gehouden te worden.

Duisterer is het woord חרוץ gragten hier overgezet, het welk daarom ook van de Overzetters en Uitleggers verscheidenlyk vertaalt word. Maar het allergevoegelykste, met de kracht des woords en het verband meest overeen komende, is, dat wy 'er door verstaan de muuren der stad; onder welke dan ook de andere vesting-werken daar by nodig en behorende mede begrepen te worden. Gelyk de Griekse verta-

II.B.ב.b.β.1.BB.בב aa.

taling/ die van Luther, en anderen het ook zo opvatten (*).

Dus zijn van de straten de plaatzen van de stad van binnen; de muuren, de vesting van buiten. En wanneer van die beide hier worden zamen gevoegt / en de bouwing van dezelve belooft; zien wy/ dat de Godspraak te kennen geeft / dat de herbouwing van de stad Jerusalem binnen dien bestemden tyd te wachten / en met den uitgang van het woord of bevel / daar toe te geven / zullende begin nemen / zig zo verre zoude uitstrekken/ dat Jerusalem niet maar eenigermate herbouwt / of met huizen vervult / maar volkomelyk in den staat van eene stad herstelt zoude worden; vermids de straten wederom met huizen vervult/ of de huizen van dezelve wederom opgebouwt / herstelt en versiert zouden worden / en daar by ook de vesting-werken / de muuren en andere hoge sterkten / in staat van tegenweer gebragt.

bb. Maar dit zoude niet zijn voor eenen korten tyd. Want Jerusalem zoude blyven tot op Messias den Vorst; en althans zouden 'er 69 weken over deze stad verlopen / als de Engel reeds had te kennen gegeeven. Dies doet Hy 'er by / hoe dit ook bestendig zoude zijn / en de hand daar aan gehouden worden / niet tegenstaande de zware tyden / die 'er komen zouden / doch in benauwdheid der tyden.

Eigentlyk staat 'er in de grondtaal bepaaldlyk de benauwdheid DIER tyden. En het voorzetzel ו doch vertaald / kan ook worden overgezet door ook, en dit verkiezen wy als nadrukkelykst in het verband der woorden. Zo dat de woorden eigentlykst dus vertaalt worden ook in de benauwdheid dier tyden.

Hier word van gesproken van zekere tyden, die tyden genoemd. En door deze tyden hebben wy volgens het klaar verband der zaken te verstaan de tyden / die te voren begroot waren / DIE tyden namelyk van de zeven en twee en festig weken te zamen en in het gros opgenomen. Deze zijn עתים tyden, gelegenheden van God verordend om zijn Volk te beproeven / en zig te verheerlyken door gerichten en verlossingen / tyden en gelegenheden voor de Kerke om geloof en hope in lydzaamheid te oeffenen.

Aan deze tyden nu word benauwdheid toegeschreven. Niet dat die ty-

(*) Het woord חרוץ stamt af van het wortelwoord חרץ, het welk *scherpen*, en daar na ook *snyden*, en *insnyden*, betekent. Dus schynt het zelve in zulk eene gelegenheid, als hier, eigentlyk te betekenen den *buiten omtrek* der stad, by en aan welken de muuren en andere vestingwerken worden opgehaalt, die men oudtyds, als men eene stad zoude bouwen, wel plagt af te tekenen door eene insnyding in den grond door een ploeg. Gelyk de zeer geleerde Heer MEDE op deze plaats gepastlyk heeft aangemerkt, als te zien is in de *Verklaring der Engelse Godgeleerden.*

II.B.ב.b.β.1.BB.בב.bb.

tyden zonder verpozing benauwde tyden zouden zyn. Dat vordert de spreekwyze niet. Maar dat 'er in die tyden/op zekeren bepaalden tyd/ of ook nu en dan/ en zo meermaals/ benauwdheden aan Gods volk en de stad Jerusalem zouden overkomen.

In het byzonder hebben wy rede om te denken/ dat de Engel Gabriel hier onder andere benauwdheden/ ook het oog gehad hebbe op het gene Hy aan Daniel in een voorgaand gezigte had bekend gemaakt/ het welk wy lezen Hoofdst. VIII. 23–26, strekkende ter verklaring van het gene Daniel gezien had en verhaalt vers 9–15. Waar in voorspelt word/ hoe een van de Koningen uit de navolgers des Konings van Griekenland/ (dat is Alexander den Groten, verbeeld door het aanzienlyk hoorn, dat de geitenbok, het Koninkryk der Grieken vertonende/ tusschen zyne oogen had) ook het heilige Volk verderven zoude en voorspoedig zyn in zyne stoute ondernemingen/ zo verre dat het heiligdom ook door Hem ontheiligt zoude worden/ en dit duuren zoude twee duizend en drie honderd avonds en morgens, dat is 1150 dagen/ uitmakende 3 jaren/ 2 maanden en 25 dagen/ na welke het heiligdom gerechtvaerdigt, dat is van zyne onreinigheid behoorlyk wederom gezuivert zoude worden.

Dit zoude zekerlyk eene grote benauwdheid veroirzaken. En de draad der Profezie doet genoegzaam zien/ dat die vallen zoude in den loop dezer 69 weken. Waarom de gedagten van Daniel zelve (en vervolgens ook de onze) genoegzaam van zelf byzonderlyk daarop moesten gevestigd worden.

Doch/ hoewel 'er zulke benauwdheid in die tyden te verwachten was/ belooft nochthans de Engel ter moedgeving daar tegen/ dat zulks niet zoude beletten/ dat aan de herstelling en herbouwing van Jerusalem, de hand gehouden wierde. Ook in die benauwdheid der tyden zoude zulks geschieden. Wanneer 'er zulke tyden zouden zyn gekomen/ en daar door eenige verstoring aan de straten en muuren zoude zyn toegebragt/ zoude de stad wederom herstelt worden/ en als voren de straten en muuren gebouwt, gemaakt/herstelt en in eenen goeden staat gebragt en onderhouden worden. En zo zoude het geschieden/ dat Jerusalem zoude blyven tot op Messias den Vorst toe: schoon Jerusalem in allen dien tusschen tyd juist geenen geduurigen bloeistand hebben/ maar in tegendeel in die tyden grote benauwdheid zig opdoen zoude/ zelfs zulke/ die eenige verstoring van Jerusalems straat en muur zoude met zig brengen.

Dus verre de voorlopende tyd, die de daarstelling van dat grote goed/ vers 24 beloofd/ zoude voorafgaan/ met het gene daar in byzonder ten opzigt van de heilige stad gebeuren zoude.

2. Daarop maakt nu de Engel Gabriel ook in de twede plaats aan Daniel bekend het gene op dien vooraf ver-

lo-

II.B.ג.b.β.2.

lopenen tyd volgen zoude vers 26. en 27. Waarin Hy

AA. Duidelyk voorzegt de uitroejing van den Messias, op de voorgemelde weken aanstonds te verwachten vers 26 1ste deel, met byvoeging van het vreeslyk gevolg, dat dit hebben zoude voor zyne vyanden in het 2de deel van dat vers.

BB. En daarop verklaart Hy ten laatsten deze zyne voorzegging nader, ten opzigte van een en ander stuk, dat daar in duisterer konde schynen, of eenige bedenkelykheid daar tegen zoude konnen geven vers 27.

AA. In het eerste stuk zien wy dan voorkomen twee hoofdzaken.

אא. In de eerste plaats voorzegt de Engel aan Daniel de uitroejing van den allerheiligsten en volmaakt onschuldigen Messias, door welke dat grote goed, vers 24 beloofd, zoude worden ten wege gebragt, zo als die aanstonds op de voorgemelde 69 weken volgen zoude vers 26ª. En na die twee en festig weken zal de Messias uitgeroeit worden, maar het zal niet voor Hem zelven zyn.

בב. Ten tweeden voegt Hy daar by de geweldige en akelige gevolgen, die zulks hebben zoude voor zyne vyanden vers 26b. Ende een Volk des Vorsten, het welk komen zal, zal de stad en het heiligdom verderven enz.

אא. Wat het eerste betreft, dit voorstel

aa. Begint met eene bepaling van zekeren tyd: en na die twee en festig weken.

bb. En daarop word gedaan eene voorzegging van het gene op dien tyd stond te gebeuren: dan zoude de Messias worden uitgeroeit, maar het zoude voor Hem zelven niet zyn.

aa. Welke deze weken zyn, en hoe wy dit gezegde te verstaan hebben, blykt duidelyk uit de bestipte bepaling, welke de Engel zelve maakt met het woordjen die, na DIE twee en festig weken.

't Zijn by gevolg die weken, van welke in het 25. vers reeds gesproken was; en wel die 62 weken, die volgen zouden op 7 voorgaande weken, die dan ook noodzakelyk in het tydmerk, dat de Engel met dit zeggen maakt, mede begrepen moeten worden. Zo dat de zin en mening van den Engel de zelfde zy, als of Hy gezegt hadde, En na die negen en zestig weken. Hy meldt alleen van de laatste 62 weken, om dat Hy van die laatst gesproken had. Maar als Hy 'er by doet dien bepalenden vingerwys die twee en festig weken, geeft Hy allerklaarst

tec

II.B.ב.b.β.2.AA.אא.aa.

te kennen / dat Hy die aanmerke / zo als dezelve volgen zouden op zeven andere / die met den uitgang eenes woords om Jerusalem te herstellen en te bouwen zouden voorafgaan / en op welke 62 andere weken zouden beginnen. Welke 7 weken, te voren gemeld / gevoegd zijnde by de 62, laatst gemeld in het vorige vers en hier wederom genoemd / te zamen uitmaken 69 weken, die haar begin nemen van den uitgang des woords om Jerusalem te herstellen en te bouwen op dat die stad blyven zoude tot op Messias den Vorst toe. Van welken tyd af eerst 7 en dan 62 weken (de eene tyd voorspoediger / en de andere onder meer zwarigheden) zouden verlopen. Dit word ook bevestigt door het vervolg dezer Godspraake / waar in nog ééne week gemeld word / die op die 62 hier genoemd / volgen zoude. En wanneer die week gevoegt word by deze 62, als gevolgd op 7 andere voorgaande weken / en dus in het geheel 69 weken, bekomt men het juiste getal der LXX weken, in het begin van deze Godspraak gemeld.

Deze 69 weken nu / zo vele jaar-weken zijnde / maken te zamen uit 483 jaren. Want 7 jaar-weken zijn 49 jaren / 62 jaar-weken bedragen 434 jaren. Die twee getalen / by een gebragt zijnde / maken dan uit 483 jaren.

Na deze weken nu / zegt de Engel / stond dat te geschieden / dat Hy hier vervolgens meldt. En zo bepaalt Hy dan hier dat tydstip / als die 69 weken zouden zijn verlopen of geëindigt. En het is naar den zin niet anders dan of Hy zeide ten einde nu van die 69 weken, of na verloop van deze 483 jaren.

bb. En was Daniel begeerig om te weten / wat 'er ware van die gewigtige zaake / die als dan gebeuren zoude; dan / zegt de Godspraak door den Engel Gabriel, zoude de Messias worden uitgeroeit; maar het zoude niet voor Hem zelven zyn.

De doorlugtige persoon / van welke gesproken word / is de Messias.

Wy hebben ongetwyffeld onder dezen naam wederom te verstaan als voren vers 25. dien alleruitmuntendsten / lang verwachten Gezalfden des Heeren, den beloofden Heiland der wereld / in het voorgaande vers genoemd Messias den Vorst.

Immers / gelyk ik over die woorden getoont heb / dat wy dien Messias daar te verstaan hebben / zo is 'er de allerminste rede niet in den text / die aanleiding geven zoude om in dit vers eenen anderen Messias te verstaan. Dit zonder grond en hoogst-dringende rede te doen / zoude niet anders zijn als eene verdraeijing der Heilige Schrift naar zijne eigene zinlykheid. Te meer om dat dit woord als een eigen naam geworden is van den beloofden Heiland.

Het is van geen gewigte / dat sommige Joden ons tegen werpen / dat hier en in het vorige het woord Messias voorkome zonder het voor-

II.B.כ.b.β.2.AA.אא.bb.

voorzetzel ה in onze taal Den. Want dit geschied om dat deze benaming hier voorkomt als een eigen naam (immers de eigene namen lyden in de Hebreeuwse taal zulk een voorzetsel gemeenlyk niet; en voor zo verre is dit een bewys niet tegen maar voor ons); even gelyk het woord gneljon (עליון) hoogste of allerhoogste in de Heilige Schrift van God gebruikt word zonder het voorzetzel ה, maar in tegendeel / van menschen genomen zijnde / meest met het zelve. En waarlyk geheel verwerpelyk is de verklaring / tot welke de Joden / hier van afwykende / zig begeeven / wanneer zy willen / dat men door den Messias, of Gezalfden, in dit 26. vers te verstaan hebbe den Hogepriester, wiens amts-bediening voortaan zoude worden uitgeroeit door de Romeinen / of liever den Koning Agrippa, dien zy zeggen door Vespasianus gedood te zijn / en wel / gelyk Abarbanel wilt / omtrent vier jaren voor den ondergang van Jerusalem; daar in het voorgaande 25. vers naar hunne gedagten (als reeds gezegd is) verstaan moet worden of Cyrus, Koning van Persie / of anders Nehemia of Zerubbabel, die ondertusschen geen van beide gezalfden geweest zijn / of ergens zo genoemt worden (*).

Op den Hogenpriester kan men hier niet denken / om dat zekerlyk de zelfde persoon als in het voorgaande vers verstaan moet worden / als getoont is. Want de Hogepriester kan den naam van Vorst niet dragen / daar evenwel deze Messias vers 25 genoemt word Messias de Vorst.

En wat den Koning Agrippa (†) betreft; uit Jozefus (a) blykt / dat Hy ten tyde van den Joodsen oorlog van Vespasianus als een vriend der Romeinen aangemerkt en by Hem in gunste geweest zy. En niet alleen getuigt Tacitus (b) dat Hy in het zelfde jaar / in welk Jerusalem verwoest wierd / noch in weezen was; maar ook zegt Jozefus (c) dat Hy zijne boeken gezien en goedgekeurt heeft. En Photius tekent aan uit den Historie-schryver Justus Tiberiensis, dat Hy noch geleeft hebbe tot op het derde jaar van Trajanus, en dus wel 30 jaren na den on-

(*) Vid. MEYERUS *Fund. Th. pag.* 805. & inprimis JOH. FRISCHMUTHUS *in dissert. in h. l. in Thes. Phil. Part.* I. *p.* 930, ubi ipsa *Abarbanelis* verba exhibet.

(†) Deze *Agrippa*, van wien hier gesproken word, is *Agrippa*, *de Jonge* bygenaamd, een zoon van *Agrippa den Groten*, kleinzoon van *Aristobulus*, eenen der zonen van *Herodes* by *Mariamne*, welken Hy nevens zynen broeder *Alexander* liet ter dood brengen.

(a) *De Vita sua pag.* 1030.

(b) *Hist. Lib.* V. *c.* 1.

(c) *De Vita sua pag.* 1026, 1027.

II.B.ב.b.β.2.AA.אא.bb.

ondergang van Jerusalem (*). Hoe kan dan deze Agrippa die Messias of Gezalfde zijn / die naar deze 69 weken, eenige jaren voor de verwoesting van Jerusalem, zoude worden uitgeroeit?

Daar is ook gene rede / waarom de dood van dezen Agrippa in zulk eene verhevene voorzegging / als deze is / byzonder voorspeld zoude worden. Want deze Agrippa, de jonge, was eigentlyk geen Koning over de Joden; gelyk wel zijn Vader Agrippa, de Grote of de oude bygenaamd (van wien wy lezen Hand. XII), die door de ongemeene gunste van den Keizer Claudius het geheele Joodse ryk als Koning geregeert heeft / zo als Herodes dat wel eer bezeeten had. Deze Agrippa, de jonge, was eerst Koning van Chalkis, een klein Koningryk / geleegen / zo men meent / tusschen den Libanon en den Voorlibanon (†). Waar van Hy waarschynelyk ook naderhand den titel van Koning behouden heeft; gelyk Hy zo genoemt word Hand. XXV. 13, daar van dezen Agrippa gesproken word. Daar na ontnam Hem de Keizer Claudius dat Koninkryk in het twaalfde jaar zijner regeerings / na dat Hy het zelve door zijne gunste omtrent 4 jaren bezeeten hadde / en gaf hem toen in de plaats het Viervorstendom, dat Filippus zijn Oud-oom bezeeten had / nevens Batanéa, Trachonitis en Abila, landschappen voor het grootste gedeelte eigentlyk niet behorende tot het Joodse land / zo als dat na de Babylonise gevangenis wederom door hen bewoont is / maar door Keizer Augustus uit een byzondere gunste aan de heerschappy van Herodes toegevoegd. En naderhand voegde Nero alleen daar by een gedeelte van Galilea, namelyk Tiberias en Tarichéa, midsgaders Julias en de daaronder behorende 14 vlekken over den Jordaan geleegen (§). Zo dat deze Agrippa zelfs maar een klein bewind in het Joodse land gehad heeft / terwyl Judea in zijnen tyd door verscheide achtereenvolgende Romeinse Stadhouders / als Festus, Felix en anderen / tot op Gessius Florus toe geregeert wierd: hoewel waar is dat Hy tot op het begin van de Joodse beroerten veel gezag en achting onder het Joodse Volk gehad heeft. Vergel. Hand. XXV. 13. XXVI. 1-4, 13, 26, 27.

Wy blyven dierhalven met alle rede by die gedagte / en zelfs de tegenbedenkingen der Joden dienen alleen om ons te meer daar in te versterken / dat wy door den Messias, zo wel hier / als in het voorgaande vers, te verstaan hebben den lang beloofden Gezalfden des Heeren / aan wien deze naam byzonder eigen is geworden.

Van

(*) Vid. CHRIST. NOLDIUS *de Vita & Gestis Herodum in edit.* JOSEPHI *Havercamp. p.* 383. *marg.* 383.

(†) JOSEPHUS *Ant. Jud. Lib.* XX. *c.* 3.

(§) IDEM *Ant. Jud. Lib.* XX. *c.* 5.

II.B.ב.b.β.2.AA.אא.bb.

Van dezen Messias zegt nu hier de Godspraak, dat Hy na die voorgemelde 69 weken zoude worden uitgeroeit, en wel zo, dat het nochtans niet voor Hem zelven zoude zyn.

De uitdrukking, dat de Messias uitgeroeit zal worden, geeft zeer duidelyk te verstaan, dat Hy door eenen geweldigen dood uit de gemeinschap van het uitwendige Volk Israël, en alzo ook uit den lande der levendigen, zoude worden afgesneden. Zo word het grondwoord gebruikt Zach. XIII. 8, daar gezegt word, dat het geschieden zoude in den ganschen lande, dat twee delen daar in zouden worden uitgeroeit en den geest geven, maar het derde deel daar in zoude overblyven. En in die betekenis komt het ook meermaals voor in de bedreiging, die by verscheide Ceremonieele wetten gevoegt word, dat de ziele, dat is die persoon, die dit of dat deed, uit hare volken, of uit het midden van Israël, zoude worden uitgeroeit, als te zien is Gen. XVII. 14. Exod. XII. 15, 19. Levit. VII. 20, 25, 27. en in vele andere plaatzen.

Van of door wien deze uitroejing van den Messias zoude geschieden, word dus niet uitdrukkelyk gemeldt.

Maar wanneer wy deze onze voorzegging met andere voorzeggingen vergelyken; bevinden wy, dat die duidelyk leren, dat hier toe zoude tusschen komen de boosheid van eenige menschen, die zonder oirzaak eenen allerbittersten haat tegen dezen Gezalfden des Heeren hebbende opgevat, dien eindelyk volvoeren zouden met Hem ter dood te brengen. Ja uitdrukkelyk zegt de Godspraak, dat de Bouwlieden van het Huis Israëls zelve, dien, die tot een Hoofd des hoeks zoude worden, verwerpen zouden, Ps. CXVIII. 22. De Heidenen zouden woeden en de Volken ijdelheid bedenken tegen den HEERE en zynen Gezalfden Ps. II. 1. Dit zoude zo verre gaan, dat zy zyne handen en voeten doorgraven zouden, en Hem alzo op eene schrikkelyke wyze, als of Hy een Belials man ware, ter dood brengen Ps. XXII. 13, 20. XLI. 6-11. Zo zoude Hy afgesneden worden uit den lande der levendigen Jes. LIII. 8.

Maar schoon dus hier in de boosheid van menschen, die vyanden van den Messias waren, zoude tusschen komen; evenwel leren ook de Godspraken zelve, dat hier in zoude moeten erkent worden de hand des Heeren, die in zyne heilige en alles bestierende voorzienigheid dit zoude toelaten, en alle de ondernemingen en daden van de vyanden van den Messias naar zynen verborgenen raad bepalen en bestieren. Waarom de Messias tot God zegt in den XXII. Psalm vers 16. Gy legt my neder in het stof des doods. En Jes. LIII. 10. word gezegt, dat het den Heere behaagt hadde Hem te verbryzelen.

Ja, wanneer men wat nader acht geeft op de kracht der spreekwyze, van welke zig de Godspraak hier bedient, worden wy gewaar, dat die zelve mede brengt, dat deze uitroejing van den Messias zoude

II.B.ג.b.β.2.AA.אא.bb.

geschieden door een byzonder oordeel Gods/ als uit de aangehaalde plaatzen te zien is/ in welke deze uitdrukking zulks kennelyk insluit. Dus zoude van deze uitroejing van den Messias geschieden door eene byzondere bestiering van de werkende gerechtigheid van God/ als een vertoornd Rechter/ die den Messias dit kwaad zoude doen treffen; hoewel ook daar toe als het naaste middel zoude tusschen komen de booswilligheid van zijne vyanden/ die onder de Godlyke toelating Hem ter dood brengende/ dus als eene byle zouden zijn tot Messias uitroejing, van welke de Heere/ in zijne heilige en verborgene bestiering/ zig hier toe bedienen zoude. Vergelyk de nadrukkelyke spreekwyze Jes. X. 13–16. en de zeer opmerkelyke voorzegging Zach. XIII. 7.

En deze beide zaken worden ook hier bekwaamlyk te zamen begrepen onder die onbepaalde uitdrukking Hy zal uitgeroeit worden. Welke uitdrukking ook elders zo voorkomt. Zie Zeph. I. 11. Zach. XIV. 2.

Deze voorzegging vooronderstelt kennelyk/ gelyk wy te voren met een woord al hebben aangemerkt/ dat de Messias al voor het einde van de 69 weken moeste geboren worden. Ja/ naardien Hy volgens andere voorzeggingen het Profetis amt in Israël bekleden zoude/ en by die gelegenheid de Bouwlieden van het Huis Israëls zijne vyanden zouden worden (zie Jes. LXI. Mal. III.); zo kan het ook niet zijn/ dat Hy in zijne zeer vroege jeugd alreeds zoude worden uitgeroeit. Maar daar toe word vereischt dat Hy eenen manlyken ouderdom bereiken zoude/ die men van ten minsten stellen moet op dertig jaren/ of daar omtrent.

En naar deze lere der voorzeggingen met elkanderen vergeleeken/ moeste van de Messias alreeds in de 65e. van deze bestemde weken geboren worden/ wanneer Hy ten tyde van zijne uitroejing of 30 jaren/ of meer tot 35 toe/ zoude konnen hebben. Waar van de voorzegging de allerstipste bepaling aan de uitkomste heeft willen overlaten.

Dat echter hier van in deze Godspraak niets uitdrukkelyk gemeldt word/ die niet spreekt van de komste van den Messias in de weereld/ of van den tyd van dezelve/ als alleen in algemeene bewoordingen in het voorgaande 25e. vers; maar daar tegen van zijne uitroejing en den tyd van die zo bepaaldlyk spreekt; daar van konnen wy ligt begrypen de rede te zijn/ dat dit stuk voornaamlyk invloed hadde in het grote oogwit van deze Godspraak/ in welke aan Daniel word bekend gemaakt de tyd/ dien God bestemt had/ om binnen dezelve te doen daargestelt worden de waare verlossing/ door den Messias ten wege te brengen. Dit zoude Hy eigentlyk doen door zijnen kruisdood/ als het uiterste van zijn lyden/ dat Hy ondergaan moeste om de waare verzoening ten wege te brengen/ waar in ook zijne gehoorzaamheid

hae

II.B.ג.b.β.2.AA.אא.bb.

hare hoogste volmaking zoude ontfangen. Gelyk dat in het vervolg ook nader blyken zal. En daarom kwam het byzonder te stade / dat de Godspraak hier gewag maakte van de uitroejing van den Messias, en den tyd van die zo bestiptelyk nader aan Daniel bepaalde.

Van om wat rede zoude dit geschieden / dat de Messias dus wierde uitgeroeit / en het wraak-zweerd der Godlyke gerechtigheid alzo tegen Hem, dien man, des HEEREN medgezel, ontwaken zoude (Zach. XIII. 7.)? zoude dan eenig onrecht van Hem gedaan, of eenig bedrog in zynen mond gevonden worden / waarom Hy als door zyn eigen schuld dier uitroejinge waerdig zoude zyn? Geenzins.

Om alle bedenking hier omtrent wech te nemen / en de waare rede daar van te verstaan te geven / voegt de Engel hier by: maar het zal voor Hem zelven niet zyn, in het Hebreeuwsch ואין לו, dat eigentlyk zegt naar den letter der bewoordinge maar (of en) niets Hem.

Sommige Uitleggers (*) geven aan deze woorden dien zin / als of 'er stond Hy zal geenen helper hebben ואין לו עזר uit verg. van Dan. XI. 45. Ps. XXII. 12. LXXII. 12. Jes. LXIII. 5. En zo zoude dan dit gezegde zien op den verlatenen staat / waar in de Messias komen zoude / zo dat Hy zelfs van zyne vrienden en bekenden, zyne leerlingen / zoude verlaten worden / gelyk dat voorzegt word Ps. LXXXVIII. 9, 10. Of ook zoude het te kennen geven / dat Hy alleen het werk der verzoeninge door zynen dood en kruis-lyden zoude ten wege brengen / zo als men daarop gemeenlyk / doch niet al te nauwkeurig / toepast het gezegde Jes. LXIII. Ik hebbe de persse alleen getreden: het welk op iets anders ziet; maar de zaak zelve is zeker.

Anderen (†) vertalen de spreekwyze Hy en zal niet meer zyn, te weten onder de menschen; onder welke Hy vervolgens niet meer zal gezien worden / naardien Hy / na zig alleen aan zyne Discipelen in het byzonder te hebben geopenbaard / ten hemel zal opvaren / even als 'er staat van Henoch Gen. V. 24, daar evenwel eene andere bewoording in de grondtaal gevonden word.

Anderen (§) vervolgens vertalen deze bewoording en Hy zal niets hebben, of by Hem zal niets zyn; gelyk dezelve ook allereigentlykst zo luidt.

(*) Onder anderen T. HACKSPAN *in Notis Phil. P.* II. *p.* 886. En wat de zaak zelve belangt verschilt ook niet veel hier van de vertaling van den Hooggeleerden Heer S. CREMER *in Poecile Ant. S. pag.* 194, 195, die deze uitdrukking aldus overzet *want niemand zal voor Hem zyn*, te weten *om hem te helpen en by te staan om te beletten, dat Hy uitgeroeit worde.*

(†) LUTHER in zyne Hoogduitse vertaling, S. GLASSIUS, SOSTHMANNUS, C. B. MICHAELIS en anderen.

(§) GUSSET. *in Confut. Libri Chissouk Emounah pag.* 307.

II.B.ב.b β.2.AA.אא.bb.

luidt. Verg. Exod. XXII. 3. Num. XI. 6. 2 Sam. XII. 3. En zommigen vatten dit van op als te kennen gevende / dat de Messias geenen aardsen luister / rykdom of eere hebben zoude. Gelyk dat ook zeer klaar in verscheidene Profezien word te kennen gegeeven als Jes. LIII. 2, 3. Zach. IX. 9.

Maar dewyl dit de rede als doet dalen / nademaal het minder zegt niets te hebben, als uitgeroeit te worden; zo schynt my met eenen voornamen Uitlegger van deze Godspraak (*) het allergevoegelykste en eenvoudigste te zijn de woorden te vertalen en by Hem zal niets zyn, en dan den zin te vervullen uit den zamenhang der rede / by Hem zal niets zyn, te weten / waarom Hy der uitroejinge waerdig zoude zyn. Zo verklaart het de Griekse vertaling / zeggende καὶ κρίμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ, en daar is geen schuld in Hem; als of 'er met volle woorden stond, אין לאיש הזה משפט מות als Jerem. XXVI. 16. En dit is ook het gene onze Overzetters (gelyk ook de Engelse en Franse vertalingen) bedoelt hebben met te zeggen maar het zal voor Hem zelven niet zyn, namelyk dat Hy uitgeroeit zal worden. Dat zal niet zijn om de straffe zijner eigene ongerechtigheid te dragen.

Zulk een volmaakt onschuldige zoude ook de Messias zijn naar het getuigenis van andere Godspraken.

Wegens eene alleruitmuntendste heiligheid zoude Hy zig zelven met nadruk mogen noemen den heiligen des HEEREN Ps. XVI. 10. Hy zoude zyne wet hebben in het midden zynes ingewands Ps. XL. 9. Hy zoude den HEERE geduuriglyk zig voorstellen; zo dat zelfs by nachte zyne nieren Hem zouden onderwyzen Ps. XVI. 7, 8. Hy zoude Davids rechtvaerdige spruite zyn Jerem. XXIII. 5; die wel dood vyanden zoude hebben / maar zodanige / die zulks zonder oirzake en om valsche oirzaken zouden zijn / Ps. LXIX. 5; des HEEREN knecht de rechtvaerdige, in welken zyne ziele een welbehagen zoude hebben, die geen onrecht doen zoude, en in wiens mond geen bedrog zoude gevonden worden Jes. XLII. 1. LIII. 9.

En dit diende vooral ook opgemerkt te worden / en strekte tot verklaring van het gene in deze Godspraak te voren gezegt was. De LXX weken waren bestemt om de overtreding te sluiten, om de zonden te verzegelen, en de ongerechtigheid te verzoenen, en eene eeuwige gerechtigheid aan te brengen. Dit zoude volgens de lere der verwachtinge door niemand anders geschieden dan door den Messias. En waar door? doordien Hy uitgeroeit zoude worden. Maar wat grond om uit deze zijne uitroejing die weldaden te verwachten? By Hem zoude niets zyn. Hy zoude geen eigen schuld hebben / waarom Hem zulks zoude overkomen / of konnen overkomen. By gevolg het zoude Hem al-

(*) Ik mene den Hooggeleerden Heer VAN ALPHEN.

II.B.כ.b.β.2.AA.אא.bb.

alleen overkomen als den Borge/ die zyne ziele stelde ten schuld-offer, om die waare verzoening ten wege te brengen/ om welke uit te werken de offerhanden niet in staat waren/ en om welke ten wege te brengen Hy met zyn herte borge geworden was, naar Ps. XL. 7, 8, 9. Jerem. XXX. 21.

Dus zegt de Engel Gabriel hier mede kortlyk het zelfde/ dat de Godspraak by Jesaia breder had geleert Jes. LIII. 4, 6, 7, 10, 11, 12. Ja dus braagt het zelfs de eerste belofte mede/ dat als het vrouwenzaad aan de slange den kop vermorselen zoude, deze ook aan het zelve de versen vermorselen zoude Gen. III. 15.

Op deze allergewigtigste voorzegging laat nu de Engel Gabriel volgen

כב. Een vertoog of voorspelling van de zeer gewigtige en akelige gevolgen, die deze uitroejing van den Messias hebben zoude voor zyne vyanden/ als Hy daar by doet in het twede en grootste gedeelte van dit vers: En een Volk des Vorsten, het welk komen zal, zal de stad en het heiligdom verderven, en zyn einde zal zyn met eenen overstromenden vloed, en tot het einde toe zal 'er kryg zyn [en] vastlyk beslotene verwoestingen.

Twee hoofdzaken moeten hier wel in acht genomen worden;

aa. Eerst de inhoud of het voorstel der voorzegginge zelve/

bb. Ten anderen het verband van dit stuk met het voorgaande/ zo als wy dat hier zien vastgemaakt aan de te voren voorzegde uitroejing van den Messias. En of daarom of daar na.

aa. In het eerste komt ons voor

αα. Een voorstel van den ondergang van de stad en het heiligdom/ waar van

§. In het gemeen gezegt word en een Volk des Vorsten dat komen zal, zal de stad en het heiligdom verderven.

§§. En by eene vergroting word 'er by gedaan En, of ja, zyn einde zal zyn met eenen overstromenden vloed.

ββ. En dan volgt in de twede plaats eene nadere bevestiging of uitbreiding van dat voorstel Want tot het einde toe zal 'er kryg zyn [en] vastlyk beslotene verwoestingen.

αα. De voorzegging van/ welke de Engel Gabriel hier aan Daniel doet/

§. En eerst in een algemeener voorstel aan Hem voordraagt/ betreft de stad en het heiligdom, aangaande welke Hy aan Hem voorspelt het verderf van dezelve en de middelen daar toe dienende/

II.B.3.b.β.2.AA.33.aa.αα.§.

de, zeggende dat een Volk des Vorsten, het welk komen zoude, die zoude verderven.

Wy hebben ongetwyffeld door deze stad geene andere te verstaan, dan Jerusalem, uitdrukkelyk genoemd vers 25, daar ook de herbouwing dezer stad (die thans, wanneer Daniel deze Godspraak ontfing, nog woest lag, zedert de verstoring der zelve door Nebukadnezar) duidelyk voorspelt was. De heilige stad van Daniel, voor welke hy zo ernstig gebeeden had, was zy genoemt vers 24, met byvoeging, dat over de zelve LXX weken bestemd waren te zullen verlopen. Door het Heiligdom word verstaan de Tempel, dat huis, dat den Heere ter woning wederom gebouwt, en tot zijnen dienst, om daar met offerhanden en gebeeden geëert te worden, afgezondert en geheiligt zoude zijn. Gelyk dat meermaals met dezen naam voorkomt, als wy gezien hebben op Hoofdst VIII. 13, 14.

Dus onderstelt de Engel Gabriel, dat dit heiligdom zo wel, als de stad, zoude hersteld zijn. Gelyk ook geschied is; zelfs eenige jaren eer, dan de stad, als blykt uit vergelyking van Ezra VI. met Nehemia II.

Ondertusschen verdient het zijne opmerking, dat, daar Daniel vers 17 zo nadrukkelyk gebeeden had, doe Uw aanschyn lichten over uw heiligdom, dat verwoest is, in het antwoord, dat op zijne nederige smeking door den Engel aan Hem gebragt word, niet uitdrukkelyk gemeldt word van de herbouwing des Heiligdoms, maar alleen van die van de stad; daar, het eerste dat in deze Godspraak van het heiligdom uitdrukkelyk gesproken word, deszelfs verderf en einde word aangekondigt.

Dit schynt te geschieden om twee redenen: Eensdeels om zo veel klaarder te leren, dat de telling der LXX weken, van de herbouwing, niet van den Tempel, maar van de stad zelve, moeste begonnen worden; maar ook anderdeels om eenen krachtigen indruk te geven, dat Jerusalem zoude herbouwt worden, niet zo zeer op dat daar in de dienst des weereldlyken heiligdoms zoude herstelt worden, als wel op dat de Messias daar in verschynen en de goederen van Gods heil verwerven, en aldaar een nieuw heiligdom, eenen geestelyken Tempel, opregten zoude; het welk geschied zynde, men van dat weereldlyk heiligdom mogte en moeste afzien.

Immers het gene 'er Gabriel hier van zegt is een Volk des Vorsten, het welk komen zal, zal ze verderven.

Het gene aan de stad en het heiligdom zoude overkomen, is eene verderving. Maar door hier niet slegts verstaan word eenige ontheiliging, of gebeeltelyke verbreking, of diergelyke rampen. Maar het woord word hier genomen in zyne allersterkste betekenis voor ten volkomenen ondergang brengen; gelyk dat uit het vervolg aanstonds nader blyken zal. Vergelyk Genes. XIII. 10. Jerem. XXXVI. 29,

daar

II.B.ג.b.β.2.AA.גג.aa.αα.§.

daar deze uitdrukking mede in dien zin genomen word.

En van welke werktuigen de Godlyke Regtvaerdigheid zig daar toe bedienen zoude, wyst de Engel aan, als Hy zegt, dat dit geschieden zoude door een volk des Vorsten, het welk komen zoude.

Eigentlykst luiden de woorden, naar de grondtaal, aldus een volk eenes Vorsten, die komen zal.

Dus zoude dit verderf der stad en den Tempel overkomen door een zeker volk, eene menigte van menschen; en wel, gelyk de zaak het hier mede brengt, van gewapende en tot stryd en beleegering uitgeruste kryggsknechten, staande onder het gebied van zekeren Vorst, of Opper-gebieder, die dan ook het zelve zoude aanvoeren tegen de stad.

En nadrukkelyk is de nadere beschryving, die de Godspraak geeft van dezen Vorst, als die komen zoude. Eene uitdrukking, die ook wel in dien zin zoude konnen verstaan worden, met betrekking op de plaats, dat deze Vorst uit een ander land tegen Judea zoude opkomen met zyn heir. Maar gevoegelyker is het, dat wy deze uitdrukking verstaan met betrekking op den toekomenden tyd; zo dat een Vorst, die komen zal, hier is een Vorst, die na dezen zal opstaan, voerende eene heerschappy, die noch eerst zal worden opgeregt en begin nemen. En zo zullen wy de nauwkeurigheid van de voorzegging ten dezen opzigte klaarlyk ontdekken by het naspeuren van de vervulling van dezelve.

Deze Vorst, die komen zoude, en nader zyn volk, het welk Hy bestieren en zenden zoude, zouden het werktuig zyn van Gods Regtvaerdig oordeel over de stad en het heiligdom.

§§. Doch nader word dit voorspeld verderf van die beide door den Engel Gabriel beschreven en vergroot met 'er by te voegen, en, of gelyk men het ook nemen kan naar de grondtaal, ja, zyn einde zal zyn met eenen overstromenden vloed.

Het einde, waar van hier gesproken word, en wel met eene toeëigening, zyn einde, kan hier niets eenvoudiger beteekenen dan het einde, dat is, den ondergang van het heiligdom en gevolglyk ook van Jerusalem, waar van het heiligdom de voornaamste plaats en grootste sterkte zoude zyn. Deszelfs einde zoude men in onze taal wat klaarder konnen zeggen. Zo word het woord einde meermaals gebruikt om te kennen te geven den ondergang van een land of volk, als Klaagl. IV. 18. Ons einde is genadert, onze dagen zyn vervult; ja ons einde is gekomen, en Ezech. VII. 2, 3, 6. Het einde is 'er; het einde is gekomen over de vier hoeken des lands. Nu is het einde over U: een einde is 'er gekomen; dat einde is gekomen. Verg. Dan. XI. 45. Amos VIII. 2.

Dit einde nu van het heiligdom, en zo ook van de stad, zoude zyn met eenen overstromenden vloed; of eigentlyk naar de kragt der grond-

II.B.ב.b.β.2.AA.בב.aa.αα.§§.

taal / door dien overstromenden vloed. Dit einde zoude zyn, dat is / komen en veroirzaakt worden / die ondergang zoude worden aangebragt / door dien overstromenden vloed: Te weten van het volk diens Vorsten, die komen zoude; het welk / gelyk een overstromende watervloed / talryk zijnde in menigte als vele wateren / door eene onwederstaanbare magt alles overweldigen en verderven zoude. In die beteekenis word dit zinnebeeld van eenen overstromenden vloed wel meer gebruikt om te verbeelden eene vyandlyke magt / die tegen een land of volk aankomt / en welke men niet kan wederstaan. Zie Dan. XI. 22. Nah. I. 8, vergel. Jes. XXVIII. 15, 16.

Dus word het voorspeld verderf zeer nadruklyk nader vergroot / naardien de Godspraak duidelyk bepaalt / dat het zelve het einde, of den ondergang / van de stad en den Tempel zoude mede brengen.

Een verderf zoude dit zijn / waar van het heiligdom niet wederom gerechtvaerdigt zoude worden; gelyk geduurende den loop der vorige 62 weken, na een verderf van 2300 avonds en morgens zoude geschieden / als Gabriel onzen Profeet bericht hadde Hoofdst. VIII. 14: maar het zoude een verderf zijn / het welk het Heiligdom zoude doen een einde hebben / als of het door eenen geweldigen watervloed geheel en al wierde weggespoelt.

ββ. En / hoe vreemd dit ook aan iemand zoude mogen voorkomen / hoe droevig dit zijn zoude / de Engel bevestigt deze zijne voorzegging nader / daar hy doende en tot den einde toe zal 'er kryg zyn [en] vastlyk beslotene verwoestingen.

Dus hebben onze Overzetters den zin uitgedrukt / als of 'er onderscheidenlyk gezegt wierd / en dat 'er kryg zal zyn, en dat tot den einde toe, en dat 'er zijn zullen vastlyk beslotene verwoestingen. Evenwel / wanneer men wat nader let op de bewoording van den grondtext / konnen de woorden zonder eenige invulling en met een klaarder verband dus vertaalt worden / en tot het einde des krygs zal er zyn het vastlyk beslotene der verwoestingen.

Dus onderstelt van de Godspraak dat 'er kryg zoude zijn / namelyk tusschen het Volk / dat Jerusalem tot zijne hoofdstad hebben zoude / het Joodse Volk / en het volk des Vorsten, die komen zoude. Welke kryg ook stond te eindigen op zijnen bestemden tyd.

En zeer nadruklyk word dan vervolgens alhier nader bepaald / dat 'er tot het einde van dien kryg toe zoude zyn het vastlyk beslotene der verwoestingen.

Verwoestingen zouden 'er komen over het Joodse land / de stad Jerusalem en het Heiligdom zelve: Verwoestingen in het meerdouwd / vele over het gansche land / dat toch met den ban zoude geslagen worden / naar Mal. IV. 6.

Deze merkt de Godspraak aan als alle te zamen in eene somme van

God

II.B.ב.b.β.2.AA.בב.aa.ββ.

Gods besloten, en juist op die wyze hun zullende overkomen; waarom dezelve spreekt van het vastlyk beslotene der verwoestingen. Het grondwoord betekent eigentlyk afhouwen, en oneigentlyk het vellen van een oordeel / maar door het twistgeding als afgekapt / afgehouwen / en gelyk wy wel gewoon zyn te zeggen / gedecideert is. Zo komt het voor 1 Kon. XX. 40. Zo is uw oordeel. Gy hebt het zelve gevelt. In nadruk dan betekent het zulk eene beslotene zaak / die niet alleen vastgestelt is / maar zo / dat dit geschiede by wege van een geveld vonnis. En op die wyze worden van deze verwoestingen hier beschreven / als die besloten waren in Gods raad naar een rechtvaardig oordeel / en dus naar zyn billyk vonnis gewisselyk komen zouden.

Maar byzonder aklelig is / dat hier voorzegt word / dat dit vastlyk beslotene der verwoestingen 'er zyn zoude tot het einde des krygs, tot dat de kryg eindigen zoude / zonder meer stof om te verteeren of te verwoesten overig te hebben. Waar mede te kennen gegeeven word / dat dit geen kryg zoude zyn / die wel met voorspoed voor dat volk des Vorsten beginnen / maar anders eindigen zoude. Gelyk dat menigmaal gebeurt / wanneer een verwoestende vyand tegen een land opkomt / dat die wel in den beginne grote dingen doet; maar daar na de genen / die van hem aangevallen zyn / hem zyne verwoestingen doen staken / en door behaalde overwinningen eindelyk doen wyken of bewilligen tot eenen vrede. Zo zoude deze kryg niet eindigen. Maar tot het einde deszelfs toe zoude de vyand al voort verwoesten / tot dat alles verteert / en de stad en het Heiligdom zelve tot zyn einde gebragt zoude zyn. Tot den einde des krygs toe zoude men niet anders zien als dat vastlyk beslotene, in Gods raad en rechtvaardig oordeel bepaalde / van de verwoestingen van het Joodse Volk en land / zelfs tot de stad en het Heiligdom toe.

En aldus zoude het gewisselyk en met kracht worden uitgevoert / het gene de Engel voorzegt had / Het volk eenes Vorsten, die komen zal, zal de stad en het Heiligdom verderven. Ja deszelfs einde zal 'er zyn door dien overstromenden vloed.

Want tot het einde des krygs zoude 'er zyn het vastelyk beslotene der verwoestingen.

bb. Wat nu betreft het verband, of den zamenhang / van deze voorzegging met het naastvoorgaande stuk / het welk aangeweezen word in het begin van dit voorstel door het woordjen Ende, waar voor in het Hebreeuws staat de letter ו, die ook in dit verband vertaalt kan worden door daar na, dat ook al zo klaar en wel vloeiende is / daar na zal het volk eenes Vorsten, die komen zal enz.; hier mede word dit verderf van de stad en het Heiligdom vast gemaakt aan de uitroejing van den Messias, als iet / dat daar op volgen zoude; doch niet zo / als of dit aanstonds en onmiddelyk daarop volgen zoude. Dit

II.B.ב.b.β.2.AA.בב.bb.

zeggen de woorden niet / zijnde zonder eenig tydmerk alleen in het gemeen daaraan gehecht. En zelfs geeft de Godspraak genoegzame rede om te besluiten / dat dit oordeel niet onmiddelyk op de uitroejing van den Messias stond te volgen. Want die zoude worden uitgeroeit na de voorgemelde 69 weken. Maar daar waren LXX weken bestemt over Daniels stad. En in het naast volgende word getoont het goede / dat nog in die eene 70e. weke den Joden te wachten stond. Zo zoude dan ten minsten eerst noch die tyd verlopen.

Nochthans word ook aan de andere zyde niet duister hier mede te kennen gegeeven / dat het niet zeer lang daar na zoude zijn / dat zulks geschieden zoude. En zoude 'er evenwel eenige tyd tusschen beide verlopen / (zo zelfs dat dit niet behoorde tot de dingen / die binnen den omtrek dezer LXX weken te verwachten waren / als uit het gezegde volgt / maar eerst na die zoude voorvallen); zo moet 'er ook eene rede zijn / waarom de uitroejing van den Messias aldus achtervolgt word van eene aankondiging van het verderf van de stad en het Heiligdom.

Daar van nu mogen wy denken tweederlei rede te zijn.

Voor eerst zal dit geschieden om te tonen / dat wanneer de Messias tot verzoening der ongerechtigheid zoude zijn uitgeroeit / als dan het weereldlyk Heiligdom zoude hebben uitgedient / en de stad Jerusalem, het einde / waar toe zy herstelt zoude worden / en de LXX weken over dezelve bestemt waren / bereikt zoude hebben. Waarom men dan van dien tyd af daar van moest leren afzien / als zullende niet lang daar na beide worden verdorven en tot haren ondergang gebragt.

Maar ook in de twede plaats kan dit dienen om te leren / dat / alhoewel het onbegrypelyke van Gods raad de uitroejing van den Messias geschikt hadde om een middel te zijn tot verzoening van de zonden / dies niet tegenstaande die uitroejing / door het vleeschlyk Israël uit boosheid en ongeloof geschiedende / eene grouwelyke zonde was / welke God niet ongestraft zoude laten / maar dieswegen alle zijne lankmoedigheid afbrekende / die Hy over andere zonden tot daar toe geoeffent had / de stad en het Heiligdom zoude doen verderven, ter wraak-straffe voornaamlyk van deze mishandeling van zijnen Rechtvaerdigen knecht, in welken zyne ziele een welbehagen had.

Zo had Jesaia voorzegt / dat om dien afval, of overtreding (met welke Israël tegen den Messias zig schuldig maakte) de plage op HEN zoude zijn / als 'er eigentlyk staat Jes. LIII. 8. Zo doet Zacharia de uitroejing van twee delen des Joodsen Volks volgen op het slaan van den Herder, den Man, die Gods medgezel is, Hoofdst. XIII. 7, 8. Jeremia voorzegt / dat wanneer Jakobs Heerlyke en Heerscher uit Hem, en uit het midden van Hem, zoude zyn voortgekomen; en als Hogepriester met zijne zoen-offerhande tot God genadert, gelyk Hy met zyn herte borge geworden was / om dat te doen / daarop volgen zoude / dat

II.B.ב.b.β.2.AA.בב.bb.

dat een onweder des Heeren, een aanhoudend onweder zoude komen op den kop der Godlozen, de ongelovige vleeschlyke Joden / dat niet eer als in het laatste der dagen van Israëls geslagten behoorlyk zoude ter herte genomen worden Jerem. XXX. 21, 23, 24. Om nu meer plaatzen / als Ps. LXIX. en andere / niet by te brengen.

En waarlyk Gods verborgen raad zoude hen in dezen niet konnen verschonen. Het gene God ten goede gedagt heeft, zouden zy ten kwade denken, even eens als eens Josef tot zijne broeders zeide Gen. L. 20. Daarom zoude hunne boosheid / in het uitroeijen van den Messias betoond en gepleegd / naar een regtvaerdig oordeel Gods de naaste oirzaak zijn / waarom Hy door het volk eenes Vorsten, die komen zoude, op de hier voorzegde wyze / de stad en het Heiligdom zoude doen verderven (*).

Aldus zeer nadrukkelyk hebbende voorspelt niet alleen de uitroejing van den Messias en den bestemden tyd van dezelve; maar ook het gevolg, dat die hebben zoude / het welk breeslyk zoude zijn voor het vleeschlyk Israël,

BB. Voegt nu de Engel Gabriel hier by eene nadere verklaring van deze zijne voorzegging / te gelyk dienende tot bevestiging van dezelve, begrepen in het 27. of laatste vers. Waar in Hy dan

אא. Eensdeels deze treurige voorzegging nader verklaart en bepaalt door eene heugelyke belofte van zeker goed, het welk die droevige ondergang van stad en Tempel zoude voorafgaan in de laatste dezer bestemde weken, zeggende En Hy zal het verbond aan velen versterken eene weke.

בב. Maar ook ten tweeden doet Hy daar by eene krachtige bevestiging van de zekerheid van het aanstaande kwaad, dat niet lang daar na daarop volgen zoude naar zijne gedane voorspelling over stad en Tempel; eene twederlei bedenking wechnemende, die in aanvolg van tyd daar tegen zoude konnen opkomen / in de overige woorden en [in] de helft der weke zal Hy het slacht-offer enz.

אא. Betreffende het eerste / En Hy zal velen het verbond versterken, zegt de Godspraak / en wel ééne weke.

Het is van belang hier aan te merken / dat het verband van dit stuk

(*) Vergelyk de ernstige betuigingen en gezegden der Apostelen *Hand.* II. 22—25. 36—41. III. 13—21. IV. 10, 11, 27, 28. XIII. 27—30, en zie de uitlegging van den Wel-Eerw. Heer PLEVIER op die plaatzen.

II.B.ב.b β.2.BB.אא.

stuk met het vorige ook kan begrepen worden by wege van tegenstelling DOCH of MAAR Hy zal velen het verbond versterken enz. Dit helderd den zin en den zamenhang grootlyks op. En de aart der zake zelve eischt deze opvatting; naardien de ondergang van de stad en het Heiligdom en de versterking van het verbond by velen in haren aart tegenovergestelde zaken zijn. En op deze wyze bepaalt dan de Engel de voorzegging/ welke Hy gedaan had/ eene treurige zaak behelzende/ met eene blydere voorspelling/ dat evenwel noch geduurende eene weke dit goede zoude voorafgaan/ dat hier voorzegt word.

Wat het stuk zelf betreft; hebben wy in acht te nemen

aa. De voorzegging, die hier gedaan word/ aangaande het goede/ dat noch zoude geschieden/

bb. En dan de bepaling van den tyd, welken dit duuren zoude.

aa. De voorzegging zelve is: Hy zal velen het verbond versterken.

De persoon/ van welke gesproken word/ ziet men dus alleen zeer algemeen hier uitgedrukt met het woordjen HY. Maar wanneer men op het gezegde zelve let/ dat van deze persoon hier gezegt word/ en het verband van de volgende woorden daar by aanmerkt; is het klaar genoeg/ dat men hier te denken hebbe op den Messias, het voornaam onderwerp/ waar van in het voorgaande vers gesproken is: Op welk wy hier te billyker te rug zien/ nademaal de andere onderwerpen/ die in het laatste van dat vers vermeldt zijn/ het einde des krygs, de stad en het Heiligdom, en het volk eenes Vorsten, die komen zal, alle slegts van ter zyde waren ingebragt.

Het is waar/ dat de Godspraak van den Messias voorspelt had/ dat Hy zoude worden uitgeroeit. En dus kon het schynen eene wonderspreuk te zijn/ dat de zelfde Messias evenwel gezegt worde daar na noch het verbond te zullen versterken. Maar hier mede vooronderstelt en bevestigt dan ook deze Godspraak die gewigtige waarheid/ die ook verscheide andere voorzeggingen duidelyk leren/ dat de Messias, dus uitgeroeid zynde, in de banden van dien geweldigen dood niet zoude of konde gehouden worden/ maar uit den dood wederom levendig worden en opstaan zoude/ ten einde de door Hem verworvene verzoening en zaligheid aan zijn uitverkoren erfdeel toe te passen. Gelyk dat onder anderen klaarlyk voorzegt word Ps. XVI. 10; en by na op dezelfde wyze/ als hier/ word het ingewikkeld te kennen gegeeven Jes. LIII. 10. Als zyne ziele haar tot een schuld-offer zal gestelt hebben, zal Hy zaad zien: Hy zal de dagen verlengen, en het welbehagen des HEEREN zal door zyne hand gelukkiglyk voortgaan.

Zeer gewigtig is dierhalven de voorzegging/ die van dezen Vorst des levens, als zullende na zijnen dood wederom leven/ hier gedaan

II.B.כ.b β.2.BB.אא aa.

daan word / dat Hy het verbond aan velen versterken zoude.

Vastgesteld zijnde / dat het de Messias zy / van wien hier gesproken word / is het ligt na te gaan / welk verbond alhier gemeent worde / zijnde een verbond, waar omtrent de Messias zig byzonder werkzaam tonen zoude. Het moet dan zekerlyk een verbond zijn / dat eene byzondere betrekking heeft tot den Messias; dat verbond, van welk Hy Middelaar is en benoemt word als de Engel of gezant des verbonds, wien de Vader zenden zoude om die waare verzoening en eeuwige gerechtigheid ten wege te brengen / die de grondslag is van zijn verbond met den uitverkorenen zondaar / en dat verbond ook aan te kondigen en aan te bieden / zo in eigener persoon / als door zijne dienstknechten / zijnde van Hem gegeeven tot een verbond des volks, als wy zien Mal. III. 1. Vergel. Ps. L. 5. Jes. LIII. 10. Jes. LXI. 1. XLIX. 4.

Dit nu is het verbond der genade, strekkende om zondaars met God te verzoenen en weder te brengen tot het genot van zijne dierbare gemeinschap; in welk de verzoening en eeuwige gerechtigheid door den Zone Gods / den Messias, als den beloofden Middelaar / ten wege gebragt / aan allerlei menschen word aangeboden en belooft / onder beding / dat zy zig om dezes heils deelagtig te worden / in den gelove tot Hem wenden / en in opregte afstand van alle ongerechtigheid van ganscher herte geheel en al aan Hem overgeven; die ook zig zelven aanbiedt om zulken het heil / door Hem verworven / te doen genieten / en aller zijner schatten deelagtig te maken; terwyl in tegendeel de vloek gedreigt word aan allen / die die heilgoederen weigeren aan te nemen / of trouwloos en geveinsdlyk dat aanbod en dien eisch toestemmen. Van welk verbond ook de Godspraak by Ezechiel zegt / dat zy / die zig aan den Messias, als den waaren David, Gods eenigen Herder, zouden onderwerpen / een verbond des vredes met God hebben zouden Ezech. XXXIV. 22–26. en XXXVII. 25, 26. En die alzo de sterkte des Heeren, zo als die in den Messias geopenbaart was / zouden aangrypen, zouden vrede met God maaken. Jes. XXVII. 5. En alzo zoude Hy doen welgelukzalig worden de genen / die tot Hem / bewilligende in zijne aanbieding / den toevlugt nemen zouden Ps. II. 12.

Dit verbond mag by uitnemendheid dien naam dragen / als het alleruitnemendst / gewigtigst / en dierbaarst verbond.

En naardien in den eisch van het zelve nu ook niet zouden konnen begrepen worden de slacht-offeren / en andere geëischte plegtigheden van het Sinaitis verbond; zo zoude dit zijn een nieuw verbond, gelyk de Heere belooft had Jerem. XXXI. Ja ook in betere beloftenissen zoude dit verbond bevestigt worden als het Oude, vermids nu daar door de reeds daadlyk verworvene zaligheid met verscheide uitnemende voorrechten / daar uit vloeiende / zoude aangeboden en geschonken

II.B.ב b.β.2.BB.אא.aa.

ken worden. Dit zoude een eeuwig Verbond zijn / en de Goederen / die daar in wierden toegezegt / zouden zijn de gewisse, of bestendig blyvende / weldadigheden van den geestelyken David Jes. LV. 4.

Dit verbond nu / zegt de Godspraak / zoude de Messias versterken, en dat velen of aan velen. Krachtiger en gepaster ter zaak konnen de woorden dus vertaalt worden Hy zal het verbond doen de overhand hebben by velen; in welken zin het werkwoord / in desselfs eerste buiging genomen zijnde / in de betekenis van de overhand te hebben of te overmogen, klaarlyk voorkomt Gen. VII. 18, 20. Ps. XII. 5. En de letter ל (welk voorzetsel de onze als aan betekenende hier opvatten) word by vertaalt Jerem. VIII. 3. Jes. LXII. 6.

Aldus word zeer nadrukkelyk te kennen gegeeven / dat de Messias zoude ten wege brengen / dat de nuttigheid / waerdigheid en dierbaarheid van dit verbond, met krachtige redenen aangedrongen / de gemoederen / die te voren weigerig waren / zoude overhalen om hunne toestemming daar aan te geven / en in dit verbond gewilliglyk en getrouwlyk over te gaan; zo dat zy zeggen zouden Gy zyt my te sterk geweest. Ik ben overreed geworden; en gy hebt overmogt, naar de spreekwyze Jerem. XX. 7.

En dit zoude Hy doen eensdeels / als door een middel daar toe zeer geschikt / door de krachtige prediking zijner dienstknechten / wien Hy te spreken geven zoude als boodschappers van eene goede tyding Ps. LXVIII. 12. Jes. LII. 7. Maar ook anderszins en voornaamlyk door de krachtdadige werking van zijnen Geest / door welke Hy zyne wet in hunne herten zoude inschryven en maken, dat zy wandelden in zyne wegen, en de wederhorigen by Hem doen wonen naar Jerem. XXXI. 33, 34. Ezech. XXXVI. 26, 27. en Ps. LXVIII. 19.

En wel zoude Hy zulks doen by velen. Wel niet by allen; waar van die verbaerlyke ondergang / die hier gedreigt word / zelfs het tegendeel genoeg doet zien / zullende zijn een bewys van Gods brandenden toorn over de grootste menigte van Israël naar den vleesche: Maar evenwel by velen, te weten van Daniels volk en heilige stad; op welke de zamenhang ons van zelf hier wyst; hoewel wy daarom de eerstelingen der Heidenen / die onder het Joodse Volk verkeeren zouden / niet behoeven uit te sluiten. Een goed en aanmerkelyk aantal onder dat Volk / wiens land / stad en Tempel met den ban eerlang geslagen zoude worden / zoude 'er zijn / by welk de Messias zig verheerlyken zoude in de kracht van deze zijne genade / dit verbond by hen de overhand doende hebben.

bb. De tyd nu / geduurende den welken dit geschieden zoude / zoude zijn eene weke, dat is / als te voren gezien is / 7 jaren. Welke zeven jaren, naar het verband van zaken / volgen zouden op die 69 weken, na welker verloop de Messias zoude worden

uit-

II.B.ב.b.β.2.BB.אא.bb.

uitgeroeit. Zo dat deze weke zoude zijn de laatste van de bestemde LXX weken: zullende het getal van 483 jaren, als de 69 weken uitmaken / hier mede komen tot 490/ wanneer daar by nu noch deze weke van 7 jaren (zijnde de 70e.) zoude verlopen zijn.

Met deze tydsbepaling zegt de Godspraak niet/ dat na verloop van die weke dit genade-werk van den Messias geheel en al zoude ophouden. Maar zy brengt alleen volstrektlyk mede / dat het zelve niet vroeger als eene weke na den dood van den Messias zoude ophouden. En zy geeft echter met één te kennen/ dat dit genade-werk op eene byzondere wyze zoude gezien worden in die weke, als na welke het met het Joodse Volk zigtbaar zoude te rug gaan / en dat uitwendige Volk / land, stad en heiligdom ten ondergang spoeden zouden. En wanneer wy daar by aanmerken / dat deze weke zoude zijn de 70e, volgende op reeds verlopene 69, en dat de Engel gezegt had / dat 'er LXX weken bestemd waren over Daniels Volk en heilige stad, niet alleen om daar te stellen de verwerving der zaligheid / maar ook om eene heiligheid der heiligheden te zalven; hebben wy alle rede om te denken/ dat de Godspraak met dit gedeelte van deze voorzegging leren wille/ dat die velen, by welken de Messias het verbond zoude doen de overhand hebben, zouden uitmaken die heiligheid der heiligheden, dat Geestelyk Huis Gods/ zijnen nieuwen Tabernakel (of Tempel)/ tot welken vervolgens allerlei volken zouden toevloeien. Welke opgeregt en door de zalving met de genade-gaven van den Heiligen Geest ingewyd zijnde/ men van het Volk van Daniel naar den vleesche en van die heilige stad hadde af te zien/ naardien God vervolgens zijn Koninkrijk over de gansche aarde zoude uitbreiden (*).

Maar

(*) Dus blykt klaarlyk, hoe gepast deze verklaring van dit gezegde met den zamenhang overeenstemme, en dit stuk alzins ter zaak diene. Gelyk dan ook zeer wel daarop volgt, dat wanneer dit *verbond de overhand* begon *te hebben* de *Messias het slacht- en spys-offer* zoude doen *ophouden*. En geheel wykt dan hier af de verklaring, welke *Abarbanel* aan dit gezegde geeft, willende, dat daarmede bedoelt zy, dat *Vespasianus*, benevens zynen zoon *Titus*, *zeven jaren* voor den ondergang der stad gekomen zynde om Judea te beoorlogen, aan de Joden geduurende dien tyd meermaals een verbond van vrede op goede voorwaerden zoude aanbieden. Vid. J. FRISCHMUTHI *Diss. in h. l. in Thes. Theol. Phil. P.* I. *pag.* 932. *Vrede*, of *een verbond van vrede*, *aanbieden* verschilt immers zeer veel van een verbond te *versterken*, of dat *te doen de overhand hebben*. Nooit is zulk een *verbond* door *Vespasianus*, of zynen zoon *Titus*, met de Joden gemaakt; offschoon het waar zy, dat niet alleen *Vespasianus*, maar ook naderhand *Titus* tot den einde toe aanbiedingen van vrede gedaan hebben. De Joden hebben die aanbiedingen tot hun hoogste nadeel gestadiglyk ver-

II.B.ב.b.β.2.BB.אא.bb.

Maar voor wy van ook zien / hoe de Engel Gabriel in de nadere uitbreiding van zijn algemeen voorstel, in het 24e. vers gedaan / aan Daniel een volkomen en nauwkeurig verslag doe van alle die LXX weken, welke Hy gezegt had by God bestemd te zijn om de overtreding te sluiten, om de zonden te verzegelen, en om de ongerechtigheid te verzoenen, en om eene eeuwige gerechtigheid aan te brengen, en het gezigte en den Profeet te verzegelen, en eene heiligheid der heiligheden te zalven.

Dus zoude 'er dan noch een tyd des welbehagens voor het Volk van Daniel voorafgaan / eer de dag der wrake Gods over het zelve komen zoude / naar Jes. LXI. 2. Maar dat dan ook die rechtvaerdiglyk besloten verwoestingen daarop volgen zouden beide over de stad en den Tempel,

בב. Bevestigt de Engel Gabriel noch nader in het laatste gedeelte van de voorzegging / welke Hy aan Daniel doet / wechnemende tweederlei bedenking / die in vervolg van tyd daar tegen zoude opkomen / in de overige woorden van vers 27. En [in] de helft der weke zal Hy het slacht-offer en spys-offer doen ophouden, en over den grouwelyken vleugel zal een verwoester zyn, ook tot de voleinding toe, die vastlyk besloten zynde, zal uitgestort worden over den verwoesteden.

Welke woorden behelzen een byzonder bericht / het welk de Engel Gabriel aan Daniel geeft / aangaande twee zaken / die in staat schenen te zijn / of immers in vervolg van tyd zouden voorkomen als bekwaam te zijn / om dien te voren van Hem voorspelden ondergang van de stad en het heiligdom te konnen beletten / maar evenwel gene van beide dat besloten verderf zouden konnen verhinderen: betreffende het eene den van God ingestelden offer-dienst; het andere zekeren vleugel die zig ter bescherming van het heiligdom zoude opdoen.

aa. Het eerste word voorgedragen in deze woorden en [in] de helft der weke zal Hy het slacht-offer en het spys-offer doen ophouden.

aa. In

worpen. Ook komt deze uitlegging van *Abarbanel* niet overeen met de *tydsbepaling*. Want *Vespasianus* is geenzins reeds *7 jaren* voor den ondergang der stad in Judea gekomen met zulke aanbieding van vrede. De Joodse Oorlog heeft in het geheel maar *4 jaren* geduurt. En *Vespasianus* is eerst door *Nero* in het XIIde jaar zyner regeeringe met een leger naar Judea gezonden; en in het *vierde* jaar daar na (wanneer *Nero* in het XIVe. jaar zyner regeeringe gestorven was, en *Vespasianus* nu in het *twede* jaar regeerde,) is de stad door *Titus* ingenomen. Vid. JOSEPHUS *Ant. Jud. Lib.* XX. *cap. ult. & de Bello Jud. Lib.* III. *cap.* 1. Zo dat *Abarbanel* tegen de waarheid der historie, alleen om zyne onderstelling te dienen, de komste van *Vespasianus* met die aanbieding van vrede op dien tyd van *7 jaren voor den ondergang der stad* doe beginnen.

II.B.כ.b.β.2.BB.ככ.aa.

aa. In dit voorstel komt ons voor

§. Eene tydsbepaling in de helft der weke.

§§. En ten tweeden meldt de Godspraak wat als dan geschieden zoude Hy zal het slacht-offer en het spys-offer doen ophouden.

§. Voor deze weke hebben wy zekerlyk te verstaan de zelfde weke, van welke in de even voorgaande woorden gesproken was/ namelyk de 70e. weke, die/ na verloop van voorgaande 69 weken, op de uitroejing van den Messias volgen zoude/ en in welke Hy het verbond by velen de overhand zoude doen hebben.

Dit brengt de zamenhang van zelf mede. En noch te meer worden wy hier toe bepaalt/ naardien 'er eigentlyk in de grondtaal staat (met den vingerwys ה) die weke, namelyk die te voren gemeldt was השבוע. Gelyk ook Onze Overzetters dat klaar genoeg hebben uitgedrukt/ als zy zeggen in de helft der weke niet eener weke, dat onbepaalder zoude zyn.

Maar nader word alhier gesproken van de helft dezer weke (en in de helft der weke, zegt de text) waarvoor in de grondtaal staat het woord חצי. Dit grondwoord nu stamt af van het woord חצה, het welk deelen, afdeelen betekent. En in die beteekenis word dit woord van zomtyds wel wat bepaalder genomen voor verdeelen in twee gelyke delen of half en half deelen, als Exod. XXI. 35. Num. XXXI. 27; maar ook zomtyds word het zelve in eenen ruimeren zin genomen voor verdeelen in het gemeen/ als Genes. XXXIII. 1. daar van Jakob gezegt word/ dat hy de kinderen verdeelde onder Lea en Rachel en onder de twee dienstmaagden, by gevolge niet in twee maar in drie of vier delen.

Gelyk nu het wortelwoord eenige ruimte toelaat/ zoo zegt ook dit woord/ dat wy hier hebben/ zomwylen in het gemeen een der twee delen waar in iet verdeelt is/ zonder die stipte bepaling/ dat het eene deel juist zo groot zoude zyn als het andere. Gelyk dat klaar blykt uit 1 Kon. XVI. 21, daar gezegt word toen wierd het Volk Israëls verdeelt in twee helften. De helft volgde na Tibni, den zoon van Ginath, om Hem Koning te maken; en de helft volgde Omri; maar aanstonds word 'er by gedaan vers 22. Maar het Volk, dat Omri volgde, was sterker, dan het Volk, dat Tibni volgde. Zo ook Nehem. XIII. 24. half Asdodis is daar juist niet te zeggen net zo veel woorden Asdodis, als Hebreeuws. Verg. mede Jes. XLIV. 16, 19.

Met deze uitdrukking van bepaalt hier de Godspraak niet volstrektelyk de eigentlykst zo genoemde nette helft der weke: maar het kan ook voldoen aan deze voorzegging/ wanneer na verloop van een gedeelte dier laatste weke geschied het gene hier voorzegt word.

§§. De zaak nu/ die/ wanneer deze laatste weke ten dele zoude verlopen zyn/ stond te gebeuren/ drukt de Engel uit

II.B.ב.b.β.2.BB בב.aa.*αα*.§§.

met te zeggen zal Hy het slacht-offer en het spys-offer doen ophouden.

Wie dit doen zoude / drukt de Godspraak eenigzins ingewikkeld uit met het woordjen Hy ; het welk / in de grondtaal in het werkwoord zelve ingesloten zijnde / als het verband dat zo mede bragt / ook zoude konnen worden uitgedrukt door het ziende op een Volk of diergelyk. Doch in het naastvoorgaande hebben wy om gegeevene rede met recht den Messias verstaan / van wien de Godspraak zeide Hy zal het verbond by velen de overhand doen hebben. Volgens den naasten zamenhang moet dan hier wederom de Messias worden verstaan / en daarom de woorden opgevat als de Onzen doen / Hy zal het slacht-offer en het spys-offer doen ophouden.

Deze beloofde Zaligmaker / die ten einde van de te voren gemelde 69 weken zoude worden uitgeroeit, zoude / na en uit kracht van zijnen dood wederom opgewekt zynde / zonder verderving gezien te hebben / als Koning heerschen / en het verbond by velen de overhand doen hebben éene weke. En in den zelfden staat en waerdigheid zoude Hy ook dit doen / dat hier van Hem gezegt word / dat Hy het slacht-offer en het spys-offer zoude doen ophouden.

Het grondwoord / slacht-offer vertaald / zegt eigentlyk iet / dat geslacht word / en betekent door het gebruik offerhanden van geslachte beesten. Somwylen word dit woord wel wat bepaalder genomen / en dus slacht-offer tegen overgestelt tegen brand-offer als Exod. X. 25. XVIII. 12. Deut. XII. 11, gelyk ook tegen verscheidene andere soorten van offerhanden / als Levit. XXIII. 37. En dan betekent brand-offer dat soort van offerhanden / die geheel en al verbrandt wierden / zonder dat 'er iemand van ate ; maar slacht-offer word genoemt dat soort van offerhanden / van welker vleesch een gedeelte of van den offeraar of van den Priester gegeeten wierd. Maar ook dikwils word deze benaming in eenen ruimeren zin genomen voor allerlei offerhanden van geslachte beesten / als Ps. L. 8. Pred. IV. 17. Hos. III. 4. En aan deze betekenis geven wy ook hier allerbillykst plaats / dewyl 'er gene de minste rede is om den zin van dit woord alhier eenigzins nader te bepalen.

Dit bevestigt zelfs de twede benaming / die hier by gedaan word / naardien de Godspraak straks overgaat tot het spys-offer, in het Hebreeuws מנחה. Welk woord / schoon het naar zijnen oirsprong in het gemeen allerlei gave of geschenk betekent / in welken gemeenen zin het ook wel in de Heilige Schrift gebruikt word / als Ps. XLV. 13, zo heeft het echter door het gebruik meestyds die bepaaldere betekenis / dat het uitdrukke zulke offerhanden / die Gode geoffert wierden van levenloze dingen / gelyk byzonder van meelbloeme / olie / en wierook ; van welke spys-offers de drank-offers alleen als aanhangzels of toevoegzels waren / die in sommige gevallen daarby gedaan werden.

En

II.B.ב.b.β.2.BB.בב.aa.*αα*.§§.

En onder deze tweederlei benaming van slacht-offer en spys-offer worden dan hier te zamen begrepen alle offerhanden, die men naar de wet van Mozes Gode plagte te offeren; en ten dien einde tot het weereldlyk heiligdom, als Gods offer-huis, moesten gebragt worden: Die ook te zamen allergevoegelykst onder deze twee benamingen worden begrepen, dewyl zy alle of uit levendige dieren, die geslacht werden, of uit levenloze dingen bestonden. Gelyk wy dan ook deze wyze van spreken wel meer gebruikt vinden, dat onder den naam van slacht- en spys-offer allerlei offerhanden begrepen worden, als in de bekende tale van den Messias Ps. XL. 7. Gy hebt geenen lust gehad aan slacht-offer en spys-offer. Gy hebt my de oore doorboort. Voeg 'er by Jes. XIX. 21. Amos V. 25.

Het gene nu de Messias omtrent die beide doen zoude, word aldus beschreven, dat Hy dit slacht-offer en spys-offer zoude doen ophouden.

In driederlei betekenis kan deze uitdrukking worden opgenomen, wanneer men in het gemeen acht geest op de kracht en het gebruik van deze spreekwyze.

In den allersterksten zin genomen zynde, zoude dezelve te kennen geven, dat de Messias met der daad de opoffering van die offerhanden geheel en al zoude doen staken, met de stoffe en de plaats, daar toe geschikt, en alzo de mogelykheid om die naar de wet te konnen opofferen, weg te nemen. Gelyk Hy zekerlyk doen zoude, als Hy door de hand des vreemden Vorsten, die komen zoude, beide de stad en het heiligdom zoude doen verderven. Dus kan men gezegt worden iets te doen ophouden, als men het geweldiger hand belet. Zie Nehem. IV. 11.

Maar ook ten tweeden kan deze uitdrukking te kennen geven, dat de Messias de oirzaak en rede, en alzo ook de grond van het opofferen dier schaduwachtige offerhanden zoude wegnemen, en dezelve daar door van rechtswegen zoude doen ophouden. Gelyk dat het eigen gevolg zoude zyn van zynen kruisdood ter verzoening der ongerechtigheid. Waar door Hy het tegenbeeld van de te voren opgeofferde slachtoffers zoude daarstellen en wegnemen de wedergedagtenis der zonden, die door die voorbeeldige offerhanden geduurig vernieuwt wierd. Verg. Jerem. XXXI. 34. Ps. XL. 7, 8, 9. en aangaande het gebruik der spreekwyze in zulken zin Jerem. VII. 34.

Eindelyk ten derden kan ook het doen ophouden van het slacht-offer en spys-offer betekenen, dat de Messias zeer duidelyk en op eene byzondere wyze zoude bekend maken, dat die uiterlyke plegtigheden hadden uitgedient, en in gevolge van dien een Euangelium der vryheid zoude doen aankondigen. Waar door Hy van dezen offerdienst zoude afschaffen en daar door den weg banen om dien al meer en meer te doen verdwynen, tot dat de zelve ten laatsten geheel en al wierd weg-

II.B.ℶ.b.β.2.BB.ℶℶ.aa.αα.§§.

weggenomen. In dien zin word ook iemand gezegt iet te doen ophouden, die vryheid geeft / of ook een bevel geeft / om iet na te laten. Zo zeide Farao tot Mozes: waarom trekt gy lieden het volk af? Des volks is alrede te veel; en zoudet gy hen doen rusten van hunne lasten, dat is vryheid geven / of vryheid willen beschikken / om te rusten of op te houden (want het zelve woord is daar in de grondtaal) van hunne lasten Exod. V. 5. Zo leest men ook van Baësa 2 Chron. XVI. 5, dat Hy zyn werk om Rama te bouwen staakte of deed ophouden, dat is bevel gaf om het te doen ophouden / en 2 Kon. XXIII. 5. word met dit zelfde woord gezegt / dat Josia de Chemarim afschafte, dat is / dat Hy die Afgodise Priesters beval hun werk te staken.

Uit dit alles ontstaat de vrage / in welke betekenis deze uitdrukking alhier waarlyk verstaan moete worden?

Verscheide Uitleggers nemen dezelve in den eersten zin / menende dat hier gezien worde op de daadlyke stremming van het offer-werk door de verderving van het heiligdom. Maar die opvatting komt niet alleen niet overeen met de uitkomste / naardien dit geenzins geschied is ter helfte der 70e. weke, maar byna 40 jaren later. Maar ook komt dezelve niet overeen met de Godspraak zelve. Want / gelyk wy gezien hebben / die verderving was eerst na de 70e. weke te verwachten; vermids de Messias noch vooraf in die 70e. weke het verbond by velen de overhand zoude doen hebben. Maar de zaak / die hier voorzegt word / moeste gebeuren / ten minsten beginnen / als maar een deel der 70e. weke zoude verlopen zijn.

Andere Uitleggers verkiezen daarom den tweeden zin / als wierd hier gezien op de wegneming der offerhanden van rechtswegen door den dood van den Messias. Waarom zy ook de uitroejing van den Messias stellen te verwachten te zijn geweest in de helft der 70e. weke; de woorden van het 26. vers en na die twee en festig weken daarom ook zo ruim nemende / dat de uitroejing van den Messias valle in de helft der 70e. weke. Maar by aldien dit de mening was van de Godspraak / zoude immers dit ophouden van het slacht- en spys-offer wel onmiddelyk gevoegt zijn by de uitroejing van den Messias. Deze verklaring doet ons alle verband en welvoegelyke schikking van de delen dezer Godspraake geheel verliezen. En wat rede zoude 'er zijn / indien de zelfde tyd bedoelt wierd / en het laatste door het eerste zoude geschieden / dat de Godspraak zo merkelyke veranderingen in hare spreekwyzen zoude maken / zeggende van de uitroejing van den Messias, dat die geschieden zoude na die twee en festig weken, maar van het ophouden van het slacht- en spys-offer, (het welk naar de mening van die Uitleggers even door die zelfde uitroejing van den Messias en ter zelfder tyd zoude geschieden) dat Hy zulks doen zoude ter helft van die weke, namelyk de zeventigste?

Daar

II.B.ב.b.β.2.BB.בב.aa.αα.§§.

Daar blyft dan niet overig / dan dat wy deze uitdrukking opvatten in den laatstgenoemden zin als te kennen gevende / dat de Messias vryheid en bevel zoude geven om daar mede op te houden / met op eene byzondere wyze duidelyk bekend te maken / dat die offerhanden nu hadden uitgedient / en ingevolge daar van een Euangelium der vryheid te doen verkondigen / het slacht-offer en spys-offer alzo afschaffende door eene verklaring / dat het zelve / van rechtswegen door Hem zynde te niet gedaan door het ondergaan van zyne uitroejing, nu hadde uitgedient en moeste nagelaten worden / gelyk dan ook daarop eerlang de daadlyke wechneming daar van te verwachten was.

Dus konnen wy ook eene rede vinden / waarom de Godsspraak niet zegge en in de helft der weke zal het slacht-offer en het spys-offer ophouden; maar Hy, de Messias, zal het doen ophouden. Welke spreekwyze niet alleen mede brengt / dat de Messias daarin zyne hand hebben / en daar van oirzaak zyn zoude; maar zy is ook van dien aart / dat de voorzegging / dus sprekende / minder bepaalt / dat men de daadlyke ophouding van het slacht- en spys-offer in de helft der 70ste. weke te verwachten hadde / nademaal deze spreekwyze ook eenen anderen zin lydt / gelyk wy dien aan de zelve geven / daar de andere uitdrukking zulks duidelyk en volstrektlyk zoude mede brengen. En daar tegen zoude het dan ook niet stryden / indien by de uitkomste noch niet aanstonds daar op die offer dienst zoude worden nagelaten. Het zoude genoeg zyn / dat de Messias dien alzo zoude afschaffen / dat zulks by het waare Volk Gods / dat Hem in den gelove zoude aannemen / bekend / erkent / en nagekomen zoude worden / offschoon het uiterlyk Volk / Israël naar den vleesche / wegens de verharding hunner herten in het ongeloof / daar mede noch zoude willen voortgaan tot dat hun zulks met geweldiger hand belet / en alle gelegenheid daar toe weggenomen wierd / vermids God daarin voortaan ook geen welbehagen meer konde of wilde hebben. Dus was het ook in andere voorzeggingen niet duister aangewezen / dat die voorbeeldige slacht-offers en spys-offers eens zouden ophouden / als te zien is Ps. L. 8-16. Jes. LXVI. 3. Die vryheid van het juk der dienstbaarheid aankondigende / zoude de Messias zeggen tot de gebondenen, gaat uit Jes. XLIX. 8, 9.

En hier tegen strydt geenzins / als de Joden menen / dat dikwils van die wetten gezegt word / dat zy gegeeven wierden tot eene eeuwige inzetting (als Exod. XII. 14. XXVII. 21. Levit. XVII. 7. enz.) Dit moet niet verstaan worden aan de zyde van God / als of die zig zelven de vryheid benomen hadde van die ooit of ooit wederom af te schaffen. Maar dit moet alleen verstaan worden aan de zyde van het volk / en in dien zin / dat zy die inzettingen moesten onderhouden ter aller tyd en bestendig; zo lang namelyk / als God dezelve niet afschafte / en zo lang die staat van zaken duuren zoude / dien de Heere

toen

II.B.ב.b.β.2.BB.בב.aa.αα.§§.

toen inboerde / met hen aan te nemen tot een byzonder eigendom in uitsluiting van alle andere volken / en zulk eenen uitwendigen schaduwachtigen dienst onder hen in te stellen.

En niemand voegde het dan ook beter de ophouding dezer offerhanden bekend te maken dan den Messias, die de vervulling dezer schaduwen had te wege gebragt / en nu als Koning heerschen zoude / zijnde gezeeten aan Gods Regterhand naar Ps. CX.

ββ. En wat dan aangaat het verband van dit stuk met het voorgaande; gelyk de Engel Gabriel met de eerste woorden van dit vers nader verklaarde en bepaalde zijne gedane voorspelling van het verderf van de stad en het heiligdom, na de uitroejing van den Messias te verwachten / voorzeggende / dat de Messias nochthans geduurende den tyd van éene weke het verbond by velen de overhand zoude doen hebben; zo doet Hy nu ook niet minder gepast dit stuk daar op volgen om aan de andere zyde die zijne gedane voorzegging van den ondergang der stad, en des heiligdoms in derzelver gewisse zekerheid nader te bevestigen. Hy geeft hier mede te kennen / dat die geenzins zoude worden wederhouden door den van God ingestelden offer dienst, die aan deze plaats was vastgemaakt: Wegens welke iemand zoude konnen denken / dat God immers die plaats niet zoude overgeven aan eenen volkomenen ondergang / terwyl dan die offer-dienst ook zoude moeten ophouden / dien Hy zelf geëischt had. Dit zoude den Heere geenzins bewegen om die plaats te verschonen. Maar in tegendeel zoude de Messias reeds in de helft van die zelfde 70e. weke, in welke Hy het Verbond by velen de overhand zoude doen hebben, op eene byzondere wyze bekend maken / dat dat slacht- en spys-offer nu hadde uitgedient / en daar door den weg banen om het al meer en meer te doen verdwynen / tot dat het zelve met de verderving van de stad en het heiligdom volstrektelyk geheel en al wierd weggenomen (*).

Op

(*) De Joden erkennen ook, dat alhier van het eigentlyk zo genoemd *slacht- en spys-offer*, in de Wet van *Mozes* gevorderd, gesproken worde. Maar zy verstaan *het doen ophouden daar van* alleen in dien zin, dat door de verwoesting van stad en Tempel de opoffering daar van zoude belet worden, waar van zy dan echter noch eene herstelling verwachten, of, gelyk het *Abarbanel* schynt te nemen, dat hier te kennen gegeeven worde, dat de belegering der stad beletten zoude den voortgang van den *offer-dienst*, waar na dan ook de stad en Tempel zelve verwoest zoude worden. Doch in deze voorzegging is geene de minste bepaling, dat dit *ophouden* van het *slacht- en spys-offer* alleen voor eenen tyd zoude zyn; maar het tegendeel straalt zelfs daar in door uit den aart der zaken *vers* 24 beloofd. En het is zekerlyk opmerkelyk dat geen van de Profeten voor de Babylonise Gevangenis, wanneer de offerhanden ook hebben stil gestaan, zulk een uitdrukking ooit gebruikt heeft als hier is, dat God *die zoude doen ophouden*. Vid. J. FRISCHMUTHII *Diss. in Thes. Theol. Phil. P.* I. *p.* 933.

II.B.ב.b.β.2.BB.בב.aa.ββ.

Op gelyke wyze betoont ook de Godspraak by Jes. LXVI. 1, 3. dat de Heere onder den dag des Nieuwen Testament geen weereldlyk heiligdom wilde hebben / om dat de offer dienst had uitgedient. De hemel is myn troon, de aarde is de voetbank myner voeten — wie een osse slacht slaat een man, wie een lam slacht breekt eenen hond den hals, wie spys-offer en wierook offert is, als die zwynenbloed offert en eenen afgod zegent: is aldaar Gods betuiging.

bb. Maar zeer nadrukkelyk neemt dan ook de Godspraak vervolgens weer eene twede bedenking, die in lateren tyd tegen de zelfde voorzegging aangaande den ondergang van de stad en het heiligdom zoude konnen opkomen ter oirzake van zekeren beschermenden vleugel, (die zig als ter beveiliging daar van zoude willen opdoen) te gelyk de zwaarheid van dien ondergang nog nader aanwyzende en verzekerende / in de allerlaatste woorden van deze voorzegging en over den grouwelyken vleugel zal een verwoester zyn, ook tot de voleinding toe, die vastlyk besloten zynde zal uitgestort worden over den verwoesteden.

aa. Ten opzigte van de woorden / in het gemeen beschouwd / merke ik vooraf aan / dat dezelve allerkrachtigst en meest overeenkomende met het gansche beloop der voorzegginge aldus vertaalt worden en tegen eenen, of den, grouwelyken vleugel zal een verwoester zyn; Ook tot dat de voleinding (want zy is vastlyk besloten) zal uitgestort worden over het woeste.

Het woordjen עַל, over van de Onzen vertaald / word dus dikwils genomen in de betekenis van tegen, om uit te drukken eenen vyandelyken tegenstand. Uit vele plaatsen kan hier toe worden vergeleken Gen. XIV. 15. Num. X. 9. 2 Kon. XXV. 14. En wat het twede lid betreft; wanneer wy dit dus overzetten / behoeft men de invulling niet van het woordjen (die) als de Onzen hebben / en de ו, die voor het woord besloten נחרצה in de grondtaal staat / betekent zeer dikwils zo veel als want. En dan vloeit alles zeer wel Ook tot dat de voleinding (want vastlyk besloten is zy) zal worden uitgestort over het woeste.

Wat nu het stuk zelve betreft

§. Eerst vermeldt de Godspraak wat 'er gebeuren zoude.

§§. Ten tweden doet zy daar by / hoe lange dit duuren / en wat uitkomste het hebben zoude.

§. Het gene 'er stond te gebeuren / zoude dit zyn tegen eenen grouwelyken vleugel zal een verwoester zyn.

In welke woorden de Godspraak dan vooronderstelt, dat 'er zoude zyn een grouwelyke vleugel; en zy geeft te kennen wat aan of omtrent die grouwelyke vleugel zoude geschieden / dat namelyk tegen

gen dezelve een Verwoester zoude zyn.

Een vleugel is eigentlyk dat lid / dat een vogel aan zijne zyde heeft / waarmede hy niet alleen vliegt, maar ook zijn lighaam bedekt / en waar onder hy zijne eieren of jongen verbergt.

Daar van daan heeft dit woord verscheide oneigentlyke beteekenissen; uit welke geene van alle ter dezer plaatze beter past / dan die / waar door het te kennen geeft eenige kryggsmagt / en wel byzonder zulk eene / die ter bescherming dienen wilt. In welke beteekenis het voorkomt Ezech. XVII. 3, daar de grootheid der magt des Konings van Babel door grote vleugelen eenes arends verbeeldt word / als mede Jes X. 14, daar men leest / dat de Assyrier zig beroemde daar is niemand geweest, die eenen vleugel verroerde, dat is / daar is niemand geweest / die zig onderwondt om het vermogen der volkeren te beschermen / Ik heb het zonder tegenstand wechgenomen. Ook is het bekend / dat Gods beschermende magt dikwils onder een diergelyk zinnebeeld word uitgedrukt / en een man / die eene vrouwe ten huwelyk nemende / de zelve onder zijne bescherming neemt / word gezegt zynen vleugel over haar uit te breiden. Verg. Ps. LXIII. 8. Ruth III. 9. Ezech. XVI. 8.

Dus zegt dan hier een vleugel eene beschermende magt; doch niet zulk eene / die waarlyk beveiligen of redden zoude (want de voleinding was vastlyk besloten, als straks volgt) maar die voorgaf zulks te willen en te zullen doen; van welke mogelyk sommigen / wanneer die zig als ter bescherming zoude opwerpen / beveiliging verwachten zouden / en de hope scheppen / dat die vleugel het verderf / dat het volk des Vorsten, die komen zoude, over de stad en het Heiligdom zoude willen brengen / zoude afkeeren.

Ondertusschen voegt 'er de Godspraak by in eene nadere beschryving van dezen vleugel, dat die zijn zoude een grouwelyke vleugel, eene bende / die niet tegenstaande zy voorgaf dien dienst van bescherming te willen doen / grouwelen bedryven zoude / ja zig schuldig maken aan vele grouwelen, snode euveldaden / die by God en menschen ten hoogsten verfoeielyk zijn. Een gedrag / dat den opmerkzamen wel haast zoude konnen doen vermoeden / dat 'er weinig wezenlyk voordeel van dezen vleugel te hopen ware / nog zegen van God op het bedryf van dezelve.

Maar ook is hier de voorzegging / dat 'er tegen dezen grouwelyken vleugel zyn, dat is hier opstaan en zig vyandelyk tegenstellen / zoude / een verwoester. Een hoop van menschen / die verbazende verwoestingen zoude aanrechten; zo in het gemeen / als in het byzonder tegen dien vleugel der grouwelen. Waar door ten minsten onder anderen veroirzaakt zoude worden / dat die grouwelyke vleugel niet in staat zoude zijn om stad of heiligdom van het gedreigde verderf te bevryden.

Wie

II.B.ב.b.β.2.BB.בב.bb.*αα*.§.

Wie deze verwoeſter zijn zoude / bepaalt de Godſpraak niet / maar laat dat over aan de uitkomſte. Alleen ſchynt dit klaar genoeg / dat 'er geene rede is om door dezen verwoeſter te verſtaan het volk des Vorſten, die komen zoude. De Godſpraak geeft dit in geenerlei wyze te kennen; zo weinig als zy zulks doet ten opzigte van dien grouwelyken vleugel (*) zelve / tegen welken deze verwoeſter zijn zoude. Maar in tegendeel geeft dezelve eerder en meerder aanleiding om te denken / dat dit noch een ander verwoeſter zijn zoude / wiens verwoeſting zoude voorgaan / eer die voleinding / welke gezegt word / daarop te zullen volgen / of het verderf, dat het volk des Vorſten, die komen zoude, over ſtad en heiligdom zoude brengen / noch volkomelyk zoude worden uitgevoert. Immers

§§. Hoe lang dit duuren zoude / en wat uitkomſte het zoude hebben / dat 'er alzo tegen eenen grouwelyken vleugel een verwoeſter zoude zyn, beſchrykt de Godſpraak allernadrukkelykſt op deze wyze tot dat de voleinding (want zy is vaſtlyk beſloten) zal uitgeſtort worden over het woeſte.

Daar zoude te wachten zijn eene voleinding. Een eindelyk en allerzwaarſt verderf; het welk niet afgewendt zoude konnen worden / naardien het vaſtlyk beſloten was in Gods raad / en vaſt geſtelt door een rechtvaerdig oordeel van God. De ſpreekwyze is de zelfde /

die

(*) Voorname Uitleggers en andere Geleerde mannen zyn van die gedagte, dat door den *grouwelyken vleugel*, *over welke de verwoeſter zyn zoude*, alhier verſtaan worde het *Romeinſe leger*, het welk de verwoeſting van *Jeruſalem* zoude uitvoeren, met alle recht te noemen *eene grouwelyke krygsmagt*, vermids het zelve beſtaan zoude uit een volk, geheel overgegeeven aan de afgodery, die den Joden by uitnemendheid een *grouwel* was en zyn moeſte. En naar die opvatting zoude dan de text volgens de allerbekwaamſte uitlegging, die men naar die onderſtelling daar aan geven kan, dezen zin hebben *over een grouwelyk heirleger zal de verwoeſter het hoofd of bevelhebber zyn*; gelyk de woorden zo verklaart worden door J. FRISCHMUTH *in Diſſ. ad h. l. Theſ. Theol. Phil. P.* I. *p.* 934. Maar deze opvatting, hoe aannemelyk die anders mag voorkomen, komt ganſch niet wel overeen met het verband der woorden. Indien de Godſpraak dus alleen nader wilde beſchryven de hoedanigheid van het *volk des Vorſten*, *die komen zoude*, het welk de *ſtad* en het *heiligdom* zoude *verderven*, was immers daar toe bekwamer plaats geweeſt in het voorgaande, als van dat *volk* diens *Vorſten* geſproken wierd. Ook heeft dan dit gezegde weinig of geen verband met het volgende *ook tot de voleinding toe*, of *tot dat de voleinding enz.* De verklaring hier boven voorgeſteld, deze woorden op onderſcheidene zaken toepaſſende, is zekerlyk veel nadruklyker. Ja dat was genoegzaam van zelf op te maken, dat dat *volk*, het welk *Jeruſalem* zoude komen verwoeſten, een Heidens, en alzo een afgodis, volk zyn zoude.

die ons reeds is voorgekomen vers 26.

Dit eindelyk en allerzwaarst verderf, zegt de Godspraak nadrukkelyk/ dat uitgestort zoude worden. Deze voleinding zoude dus niet alleen komen als een overstromende vloed, gelyk reeds gezegt was van het einde des heiligdoms: Maar zy zoude ook als van boven uitgestort worden als eene grimmigheid des HEEREN, als een aanhoudend onweder, om met den Profeet Jeremia te spreken / die aldus het zelfde oordeel had uitgedrukt Hoofdst. XXX. 23.

En wel word 'er by gedaan / dat dit kwaad dus uitgestort zoude worden / en gevolglyk / uitgestort zynde / vallen op of over het woeste of verwoeste.

Wat 'er door dit verwoeste of den woesten, gelyk het ook kan worden genomen / gemeent worde / is eenigzins bedenkelyk. Men kan 'er door nemen dien grouwelyken vleugel, die reeds door eenen verwoester ten dele verwoest zoude zyn. Men kan 'er ook door verstaan / den verwoestenden verwoester, die zig tegen den grouwelyken vleugel, zoude hebben aangekant. Men kan vooral ook denken om de stad en het heiligdom, welker einde zoude zyn door eenen overstromenden vloed, over het welk by gevolg deze beslotene voleindiging ook moeste worden uitgestort.

De bewoording dezer voorzegginge hier omtrent niets byzonder bepalende / mogen wy veilig dit alles zamen voegen / als voorbedagtlyk hier te zamen begrepen onder eene zo algemeene benoeming het woeste, dat is het woeste lighaam / het woeste wezen / of den woesten hoop / die 'er ten laatsten zyn zal. Zo dat dan door het woeste alhier zal worden verstaan de stad en het heiligdom, met de genen / die daar in zyn zouden / zo den grouwelyken vleugel, als de verwoester, die zig tegen den zelven zoude hebben aangekant / als ook het Volk en de gebouwen / die van beide zouden lyden. Van welke te zamen de Godspraak met deze benaming voorondersteit en ingewikkeld te verstaan geeft / dat die ten laatsten / eer het eindelyk verderf daarop neerstortte / zig zoude vertonen als een woest lighaam, alzins deerlyk gekrenkt / en een akelig en verbaasdmakend wezen vertonende; dewyl namelyk die twee strydende partyen elkanderen / en beide te zamen het overige volk en de stad / verderven en verwoesten zoude.

Over dit reeds woeste wezen zoude dan voorts het eindelyk en allerzwaarst verderf / dat vastlyk besloten was / worden uitgestort.

En tot dien tyd toe / ook tot dat zulks geschiedde / zoude de verwoester tegen den grouwelyken vleugel zyn. Deze twee partyen zouden niet in tyds wys worden / of in tyds de handen ten goede in één slaan / maar zo lang tegen elkanderen woeden / tot dat zy elkanderen zouden hebben buiten staat gestelt om het dreigend verderf te ontkomen. Waar door dan / na dat zy 'er den weg toe zouden hebben gebaant (gelyk de uitkomste dit alles nader ontdekt heeft) de vastlyk beslotene

ver-

II.B.ג.b.β.2.BB.גג.bb.αα.§§.

verwoesting over dat woeste wezen zoude worden uitgestort.

Zo verre zoude het 'er af zijn / dat die zig opwerpende vleugel de stad of het heiligdom tegen het voorzeide verderf zoude beschutten.

ββ. En met deze byzondere voorzegging geeft van de Godspraak / in een zeer gepast verband van dit stuk met het voorgaande / te verstaan / dat alzo weinig als het slacht- en spys-offer, dat God van ouds bevolen had / om de daar van gegeevene rede / het verderf van de stad en het heiligdom zoude wederhouden / zo weinig ook zulks te verwachten zoude zijn van dien bescherm-vleugel, die zig daar toe zoude opwerpen / of immers dat voorgeven te willen doen; vermids die bende niet alleen in hare bedryven waarlyk zoude zijn eene grouwelyke bende / die den zegen en de hulpe van God alzins van zig afwenden zoude / door hare grouwelen, maar het ook daar mede op die wyze gaan zoude als hier vertoont word. Dit word tegenover gestelt tegen alle bedenking / of hope / die ter zijner tyd uit die onderneming van dien grouwelyken vleugel, als men die zien zoude / van sommigen gemaakt zoude mogen worden / of niet mogelyk daar door noch afgewendt zoude worden de anders dreigende ondergang van de stad en het heiligdom. En daar beneven dient ook dit stuk tot eene zeer nauwkeurige beschryving van de wyze / op welke eindelyk ten vollen uitvoer zoude gebragt worden de te voren voorspelde ondergang van de stad en het heiligdom, met en by welke het slacht- en spys offer, na dat de Messias het zelve alreeds in de helft der 70e. weke zoude hebben afgeschaft / door eene bekendmaking / dat deszelfs gebruik nu hadde opgehouden / met der daad gansch en al zoude worden weggenomen. Welke zo nauwkeurige bepaling van de omstandigheden / die zig hierby zouden toedragen / by de uitkomste der zaken de Godlykheid dezer voorzegginge zo veel te klaarder zoude in het licht stellen / en alzo ook de Almagtige en heilige bestiering der Godlyke Voorzienigheid in de daarstelling van de vervulling daar van te klaarder doorstralen. En uit het gene tot verklaring van deze laatste woorden van dit vers gezegt is / blykt van ook genoegzaam / hoe gepast deze woorden overeenkomende met het waare oogmerk der Godspraake van den Heere Jesus Christus worden aangehaalt by Matth. XXIV. 15, 16, als Hy / in zijne daar beschrevene redevoering voorzeggende de kentekenen van den naby zijnden ondergang van de stad Jerusalem, onder anderen zegt Wanneer gy dan zult zien den grouwel der verwoestinge, waar van gesproken is door Daniel, den Profeet, staande in de heilige plaatze, (die het leest, merke daar op) dat alsdan die in Judea zyn, vlieden op de bergen.

Daar zijn noch twee andere plaatzen in dit Profetis boek van Daniel, op welke deze aanhaling / ten opzigte van den overeenkomenden klank der woorden / zoude konnen zien / namelyk Hoofdst. XI. 33.

II.B.ב.b.β.2.BB.בב.bb.ββ.

En zy zullen het heiligdom ontheiligen en de sterkte, en zy zullen het geduurig offer wechnemen, en eenen verwoestenden grouwel stellen, en XII. 11. en van dien tyd af, dat het geduurig offer wechgenomen, en de verwoestende grouwel gestelt zyn zal, zullen zyn twaalf honderd en negentig dagen. Maar naardien in deze beide plaatzen van eenen anderen tyd gesproken word, te weten van dien van Antiochus Epifanes (als vervolgens nader getoont zal worden,) en het in tegendeel klaar is, dat in deze onze voorzegging van het IXe. Hoofdst. van den laatsten ondergang van Jerusalem gesproken word, van welken ook de Heere Jesus by Mattheus handelt; belwyst dit alleen genoeg, dat de Heere Jesus in der daad op de zo even verklaarde woorden het oog hebbe, in welke de Profeet Daniel (beschryvende de bekendmaking door den Engel Gabriel aan Hem gedaan) gesproken heeft van den grouwelyken vleugel, tegen welken een verwoester zoude zyn, en dat niet lang te voren als de voleinding zoude worden uitgestort over de stad en den Tempel, die als dan tot een woest wezen zouden gemaakt zijn. Welk verband van zaken den Heere Jesus alle recht en rede gaf om deze woorden ook alzo toe te passen op het stuk, waar van Hy handelde.

Wat nu die uitdrukking aangaat, dat by Mattheus gesproken word van eenen grouwel der verwoestinge, daar wy hier gehoort hebben van den grouwelyken vleugel; het is klaar te zien, dat deze woorden door Mattheus volgens de gemeene gewoonte van de Schryvers des Nieuwen Testaments zo zijn uitgedrukt naar de Griekse overzetting by de Joden in gemeen gebruik (gelyk dit eben eens gevonden word in de thans overig zijnde vertaling van Theodotion, en het is geloofelyk genoeg, dat ook even zo gestaan hebbe in de oude Griekse overzetting, die ten tyde van Mattheus voor handen was) daar de Heere Jesus niet in het Grieks sprekende, maar in het Hebreeuws of Syris-Hebreeuws, zekerlyk de eigene woorden van Daniel zal hebben gebruikt. Maar, offchoon deze uitdrukking van de Griekse overzetting dus eenigzins in de bewoording verschilde van die van den text by Daniel, kon evenwel de Euangelist zig van de zelve met recht bedienen, vermids die, wat de zaak zelve aangaat, genoeg in staat was om de waare mening van den Profeet uit te drukken. Want een grouwel kan ook wel betekenen iet, dat grouwelyk is, en zo ook een hoop van menschen, die zig grouwelyk gedragen. En een grouwel der verwoestinge is dan zulk eene grouwelyke menigte, die verwoesting aanrecht, of ook zelve ondergaat. Ook is de beschryving, die Mattheus geeft van dezen grouwel der verwoestinge als staande in de heilige plaatze, zelve geschikt om ons tot dat begrip op te leiden, naardien het woord staan in zijnen natuurlyksten zin toepasselyk is op menschen, of eene menigte van die, die zig ergens geplaatst heeft, en daar vertoont. En zo bemerken wy dan, dat deze spreekwyze

by

II.B.ℨ.b.β.2.BB.ℨℨ.bb.ββ.

by Mattheus volgens eenen bekwamen zin der woorden zelve / even dat zelfde beteekene / dat by Daniel genoemt word een grouwelyke vleugel, tegen wien gezegt word te zullen zijn een verwoester, namelyk een hoop grouwelyke menschen verwoesting aanrechtende / en wederom die lydende van anderen (*).

En

(*) Zie hiervan breder by den Wel-Eerw. Heer H. VAN ALPHEN, den Zoon, over *Matth.* XXIV. 15. *bladz.* 80. *enz.*

De Uitleggers, die door den *grouwelyken vleugel* by *Daniel* het *Romeins beirleger* verstaan, menen ook, dat deze bewoording van den *grouwel der verwoestinge* by *Mattheus* daarop zie. Maar dit word, myns oordeels, alleen daar uit genoeg wederlegt (en dus ook de gegeevene verklaring der spreekwyze by *Daniel* in tegendeel grootlyks bevestigt) dat deze *grouwelyke vleugel* gezegt word te zullen *staan in de heilige plaatze*, namelyk den Tempel; het welk niet waar geworden is in het Romeinse Leger, of immers niet als een *voorteken* voor den ondergang van *Jerusalem*; maar wel is zulks waar geworden in zulk eene grouwelyke bende, als wy hier verstaan, gelyk hier na in de *Zeloten* zal worden aangeweezen.

Door de *heilige plaatze* te verstaan de *omliggende landstreek* van *Jerusalem* komt met den aart en het gebruik der spreekwyze niet overeen, en noch minder met de uitdrukking van *Markus ter plaatze, daar het niet behoort*, het welk veel nadruklyker van den Tempel verstaan kan worden. Men brengt wel hier tegen in dat *Luk.* XXI. 20., daar de zelfde zaak, zo men onderstelt, word voorgedragen, gezegt worde *maar wanneer gy zult zien, dat Jerusalem van heirlegers omsingelt word, zo wetet alsdan, dat hare verwoesting naby gekomen is.* Doch het is geenzins klaar, dat *Lukas* aldaar dit zelfde gezegde van *Christus* beschryve, het welk *Matth.* XXIV. 15. beschreven word. De bewoording zelve verschilt al te veel, dan dat men die voor eene en dezelfde konne houden. En dus hebben wy billyke rede om te denken, dat deze gezegden onderscheiden zyn, en dat de Heere *Jesus* waarlyk het eene en het andere gezegt hebbe, schoon het eene alleen by *Lukas* en het andere alleen by *Mattheus*, als meer geschied, zy aangetekent. In de woorden by *Lukas* word ook in het geheel van de Profezie by *Daniel* niets gemeldt. En als men zag, dat *Jerusalem door heirlegers omsingelt* wierd, zulks zoude zekerlyk een *voorteken* zyn van den aanstaanden ondergang der stad; maar het zoude ook niet minder een *voorteken* daar van zyn, en zelfs al eerder, als men die *grouwelyke bende zag staan in de heilige plaatze*, ingevolge de voorzegging van *Daniel.* Zie den bovengenoemden Wel-Eerwaerden Heer VAN ALPHEN *bladz.* 88—92. Met een woord zal ik noch hier by aantekenen, dat de Joodse Meester *Abarbanel* deze laatste woorden van dit *vers* aldus verstaan wille hebben, dat het verderf aan *Jerusalem* en den *Tempel* om de grouwelyke zonden des volks zoude overkomen, maar dat dan ook daar na over de Heidenen, die deze verwoesting hadden uitgevoert, een allerzwaarst oordeel zoude worden uitgestort, en dat alsdan der Joden ballingschap zal eindigen, en hunne zaken herstelt zullen worden door den *Messias.*

Maar

II.B.ב.b.β.2.BB.בב.bb ββ.

En voegde 'er de Heere Jesus by / dat die zoude gezien worden staande in de heilige plaatze , dat is in den Tempel (daar het niet behoort zegt de Evangelist Markus XIII. 14, dat is daar het hun geenzins betaamde zig te stellen); hiermede bepaalde Hy uit zig zelven nader / waar eigentlyk deze grouwelyke bende post vatten zoude / gelyk by de uitkomste ook zo gezien is / als daar na nader zal getoont worden; maar Hy gaf dan ook daar door niet anders te kennen dan het gene in de Profezie van Daniel grond hadde / volgens welke die grouwelyke hoop was aan te merken als belovende het heiligdom met de stad als een dekkende vleugel te zullen beschermen; het welk zy dus zouden uitvoeren / dat zy zig / ter plaatze daar het hun niet geoorlooft was / in het heiligdom zouden zetten onder de voorwending van dat te willen beschermen / daar zy echter het zelve veel eer grouwelyk zouden ontheiligen.

Zie daar het antwoord , het welk de Profeet Daniel op zijn gebed ontfing / vervat in deze nadrukkelyke bekendmaking , door den Engel Gabriel van Gods wegen aan Hem gedaan.

Uit alle het gezegde is genoeg te zien / hoe gepast dit antwoord ware op zyn gebed. Want daar in wierd Hem uitdrukkelyk belooft de herbouwing van zijne heilige stad, voor welke Hy zo ieverig gebeeden had. En duidelyk genoeg wierd daar beneven Hem te verstaan gegeeven / dat ook het heiligdom daar ter plaatze wederom gebouwt / en in het zelve de plechtige offer-dienst naar de wet wederom herstelt zoude worden / tot dat de Messias het tegenbeeld daar van zoude hebben daargestelt. Maar wierden Hem ook verscheide andere zaken bekend gemaakt / aangaande Gods voornemen over die zyne stad en het gene verder daar by gevoegt word zo in het 24e. vers , als vervolgens; zulks was ook ten hoogsten Gode betamelyk / dewyl de Heere Hem dus niet alleen van de verhoring zijner smekinge wilde vergewissen / maar ook teffens aan Hem bekend maken / met wat oogwit en voornemen Hy dat wilde daarstellen / en wel voornaamlyk hoe Hy zulks doen wilde met dat oogwit / om iet veel groters en heerlykers / het voorwerp van de verwachting der vaderen en het hoofd-doelwit van alle zijne beloften / namelyk de verwerving der zaligheid door den Messias, in die stad, en in het midden zijnes volks / tot heil der uitverkorenen daar te stellen. Waar van het ook zijne Godlyke Wysheid met grote rede behaagde by deze gelegenheid de bepaalde tyden zo duidelyk aan Hem bekend te maken / om dat dit / door Hem aan de Kerke Gods zijnde medegedeeld / tot hare versterking en bestiering groot-

lyks

Maar dat deze verklaring nog met het beloop van den text nog met de uitkomsten der zaken overeenstemme, is ligtlyk te zien. Conf. J. FRISCHMUTHII *Dissert. l. l. p. 937.*

II.B.

lyks dienen konde / haar onderwyzende in de tekenen der tyden.

En wierd in dit antwoord al zo uitvoerig van plagen / verderf en ondergang der stad, ja des Heiligdoms zelve / als van de herstelling daar van / gesproken / niet tegenstaande het zelve moet begrepen worden als eene troostrede / toegezonden aan den Gewenschten, van God en menschen beminden / Daniel; ook dit had zyne wyze en Gode betamelyke rede: namelyk om te leren / dat men met zyne begeerte / verwachting en hope niet moeste blyven hangen aan die herstelling van het uiterlyk Heiligdom en het aards Jerusalem, maar de gedagten en begeerten der ziele voornaamlyk opheffen en reikhalzende verlangen naar de daarstelling van die grote weldaden, vers 24. beloofd; om welke daar te stellen die herstelling zoude geschieden. Maar die daargesteld zynde / zoude men van die stad en het weereldlyk Heiligdom in dezelve moeten leren afzien. Gelyk de Heere van ook zyne Kerke niet meer aan eene byzondere plaats zoude bepalen / maar dezelve over de gansche aarde uitbreiden / zo als dit ook ten dele in de verklaring reeds is aangeweezen.

En wat van aangaat den geheelen inhoud van dit IXe. Hoofdstuk, zo als daar in begrepen is beide het gebed van Daniel, en deze zeer gewigtige openbaring, met welke Hy daarop van God verwaerdigt is geworden / is uit den aart der zaken zelve klaar te zien / dat Daniel (en alzo ook de Heilige Geest zelve in Hem daar toe aan te zetten) zeer grote rede hadde om dit stuk te beschryven / en in dit zyn Profetis boek als een voornaam gedeelte daar van en tot het verheven OOGMERK van het zelve grootlyks dienende aan de Kerke Gods ter hand te stellen en na te laten.

Het gebed van Daniel was de gelegenheid en de aanleiding / op welke Hy die uitmuntende Openbaring van God ontfing / welke dan ook uit vergelyking daar van wordt opgehelderd.

En naardien het zelve van eenen zo betamelyken inhoud is / als wy gezien hebben / en op eene zo ongemeene wyze van God goedgekeurt / zo kon het zelve ook voor de Kerke Gods en de byzondere leden van dezelve tot een allernuttigst voorschrift en leerbeeld dienen / hoe zy / in diergelyke gelegenheid zig bevindende / zig voor God moesten verneederen / en naar zynen wille hadden te bidden om genadige vergeving / redding en herstelling / te verkrygen.

En betreffende de Openbaring, daarop aan Daniel verleend; dezelve kon niet alleen voor de gelovigen van zynen tyd en in die omstandigheden dienen / om hen te verzekeren aangaande hunne herstelling en wederkeering uit de Babylonise gevangenis, en hen daar door in den noch korten overigen tyd van de zelve te vertroosten met de goede hope zelfs van de herbouwing der stad en des Heiligdoms, en alzo ook aan te zetten om in ernstige gebeeden om de daarstelling daar van aan

te houden / en teffens hen te onderrichten aangaande het groot oogwit en voornemen / met welk God die herstelling wilde schenken / zo als wy dat hebben aangemerkt. Maar ook in den volgenden tyd kon dezelve dienen om het volk Gods te onderwyzen en te versterken in het gelove van den beloofden Messias en de heilgoederen / door Hem te verwerven / waar van hun ook met dezen duidelyker dan ooit wierden aangewezen de tekenen der tyden, op welke zy in de verwachting daar van hadden acht te geven. In alle voorkomende zwarigheden of benauwdheid der tyden / die intusschen nog zouden gebeuren / kon deze voorzegging eene sterke vertroostinge uitleveren / als eene vaste verzekering / dat echter de stad Jerusalem en het Volk in dat land gewisselyk blyven zouden tot op Messias, den Vorst, en dat de Heere daar toe alle nodige redding en bewaring verleenen zoude. En wanneer de tyd van de komste des Messias zoude daar zyn / en Hy geopenbaart zoude zyn / zoude deze Godspraak een van de voornaamste kenmerken uitleveren / om Hem voor den waaren beloofden Zaligmaker te erkennen / die alzo op den bestemden tyd gekomen was.

De VERVULLING der Godsprake, vervat in de 4 laatste verzen van dit Hoofdstuk, aangewezen.

Deze nauwkeurige voorzegging is ook by de uitkomste door de vervulling van dezelve volkomelyk bewaarheidt.

Daar is niets klaarder in de Heilige Schriften des Nieuwen Verbonds / dan dat die melden / dat de weldaden, die hier belooft worden / door onzen Heere Jesus Christus aangebragt en verworven zyn / terwyl Jerusalem noch stond / en Juda en eenigen uit Israël noch als Gods Volk woonden in het land Canaan. En zulks is ook geschied binnen die LXX weken, zo als dezelve door de Godspraak hier bepaald en beschreven zyn.

Het eerstgemelde maakt uit den hoofd-inhoud van het Euangelium.

De Apostel Johannes schryft uitdrukkelyk / dat de Zone Gods gekomen is om de werken des duivels te verbreken; het welk immers niets anders is dan den afval te bedwingen, die overtreding te sluiten, te maken / dat die ophoude te heerschen / ja dat zy eens geheel ophoude te verlokken en te verleiden / die tot Jesus uitverkoren erfdeel behooren / en door Hem verlost zyn. Zie 1 Joh. III. 8. Zo zegt ook de zelfde Apostel, dat Jesus geopenbaart is, op dat Hy onze zonden zoude wechnemen vers 5. Vergelyk het gezegde van Petrus 1 Petr. II. 24. III. 18. en van Paulus Tit. II. 14. Rom. VI. 6. Col. II. 13, en Jesus eigen woord Joh. VIII. 34, 36.

Dit heeft Hy ook in het byzonder ten wege gebragt ten goede van-

ne-

de uitverkorenen onder het Joodse Volk / Gods uitwendig Bondvolk / doch schandelyk van Hem afgevallen / die uit hunne ijdele wandeling verlost zijn / niet door goud, nog door zilver, nog door eenige vergankelyke dingen, maar door het dierbaar bloed van Christus, als eenes onbestraffelyken en onbevlekten lams naar 1 Petr. I. 18, 19.

Niet minder leert het Euangelium, dat de Heere Jesus de vergeving der zonden heeft ten wege gebragt / en dus gemaakt / dat zy als verzegelt en voor Gods heilig oog verborgen zijn geworden. In den welken (zegt de Apostel Paulus) wy hebben de verlossing door zyn bloed, de vergeving der misdaden, naar den rykdom zyner genade Efes. I. 7. verg. Hand. X. 43. XIII. 38, 39.

Deze weldaden toont het Euangelium, dat met elkanderen gepaard gaan Rom. VIII. 1, 2.

En die beide / leert het zelve / verworven en aangebragt te zijn door eene dierbaare randzoeneering. Jesus zelf zeide dat Hy gekomen was om zyne ziele te geven tot een rantzoen voor velen Matth. XX. 28. Zo heeft Hy Hem zelven ook gegeeven tot een rantzoen voor allen, om de zonden te verzoenen 1 Tim. II. 6. Hebr. II. 17.

Het eene en het andere is begrepen in de te niet making des duivels, welke Paulus aan Jesus dood toeschryft Hebr. II. 14. Vergelyk mede Hebr. IX. 26–29.

En even gelyk de Godspraak met de verzoening der ongerechtigheid ook doet gepaard gaan de aanbrenging der eeuwige gerechtigheid, zo voegt ook het Euangelium der vervullinge deze dingen te zamen.

De verlossing / door Christus ten wege gebragt / is niet alleen eene genadegifte uit vele misdaden tot rechtvaerdigmaking, maar ook een overvloed der genade en gave der rechtvaerdigheid om in het eeuwige leven te heerschen door dien Eenen, [namelyk] Jesus Christus Rom. V. 16, 17. verg. XIV. 17. Matth. VI. 33. Christus is ons volgens de lere des Euangeliums geworden tot rechtvaerdigheid, en wy worden rechtvaerdigheid Gods in Hem 1 Cor. I. 30. 2 Cor. V. 21. verg. Rom. X. 4. III. 21–24. Filipp. III. 9–12. Rom. V. 1, 2. 18. Zo geeft Jesus het eeuwige leven den genen, die tot Hem komen Joh. VI. 37, 40. X. 28. En zo word zijne verlossing te recht genoemt eene eeuwige verlossing Hebr. IX. 12.

Deze gerechtigheid heeft Jesus Christus ten wege gebragt door zijne volkomene gehoorzaamheid, welke Hy / onder de wet geworden zynde, aan den Vader bewezen heeft tot den dood, ja tot den dood des kruises; welke zijne allerheiligste en volmaakte gehoorzaamheid in het brede vertoont word in de geheele geschiedenis van zijn leven en lyden. Zie Rom. V. 19. Filipp. II. 8. Gal. IV. 5, 6. Joh. VI. 38. XVII. 2–24. Hebr. V. 8, 9. Matth. V. 6.

En dit is de gerechtigheid der eeuwen, die in eeuwigheid bestaat / die in alle eeuwen de grond geweest is en zijn zal / waar op de uitverkore-

trenen ten leven ingaan. Want Jesus Christus is gisteren en heden de zelfde en in der eeuwigheid Hebr. XIII. 8. verg. Rom. IV. 1, 2, 12. Joh. VIII. 56. Hebr. II. 10. XI. 39, 40.

En daar door is dan ook waarlyk geschied de verzegeling van het gezigte en den Profeet. Het getuigenis van Jesus is de geest der Profezie; en zo vele beloften Gods, als 'er zyn, die zyn in Christus Jesus Ja, en zyn in Hem Amen, Gode tot Heerlykheid door ons Openb. XIX. 10. 2 Cor. I. 20. Zie mede Hand. III. 24. X. 43. XIII. 32. Rom. III. 31. Koloss. II. 16. Hebr. X. 1. Rom. X. 4. Joh. III. 33.

De opregting van de heiligheid der heiligheden is gezien in die nieuwe gemeinte / welke onze Heere Jesus Christus in zyn leven op aarde al heeft beginnen te verzamelen / en tot welke Hy naderhand vele volken heeft doen toevloeien; welke is geworden tot eene woonstede Gods in den geest; in welke Hy ook zyne tegenwoordigheid op eene uitnemende wyze betoont heeft. Zie Efes. I. 22, 23. II. 20, 21, 22. 1 Cor. III. 16. VI. 19. 2 Cor. VI. 16. 1 Petr. II. 5.

Deze heiligheid der heiligheden is op eene gansch plegtige wyze gezalft en ingewydt door de uitstorting des Heiligen Geestes op den Pinxterdag en vervolgens / zo / dat dit nieuw heiligdom en geestelyk Zion in het aardse zynen aanvang genomen heeft en gegrondvest is. Zie Hand. II–XI ingesl. En deze zalving van de gemeinte doet ons het Euangelium overal erkennen als de vrugt van Jesus aangebragte gerechtigheid en daarop gegronde voorspraak. Zie Joh. VII. 38, 39. XIV. 16. XVI. 13, 14.

Maar dit alles is ook geschied binnen dien bestemden tyd van LXX jaar-weken, welke de Godspraak hier bepaalt; en wel zo als die in derzelver begin en voortgang hier beschreven worden.

Deze bestemde tyd zoude haar begin nemen / en moest alzo gereekent worden haren aanvang te bekomen / met den uitgang van een woord des bevels / het welk onder Gods Almagtige bestiering eens stond gegeeven te worden / en met der daad, (door de uitwerking achtervolgd wordende) strekken zoude om Jerusalem te herstellen en te bouwen.

Dit bevel is uitgekomen en gegeven door den Koning Arthasasta in het XXe. jaar zyner regeeringe. Tot op dien tyd was Jerusalem woest, en de poorten daarvan waren met vuur verbrandt. Wanneer de wedergekeerden uit Babel een begin maakten van de herbouwing des Tempels / wierd zulks wel door hunne wederpartyderen / die mogelyk den Tempel als eene sterkte of vesting aanmerkten / voor eene herbouwing der stad aangezien / als uit het zeggen van hun is af te nemen / Ezr. IV. 12. Maar dit was evenwel geene herbouwing der stad / die noch woest bleef. En schoon 'er een begin gemaakt was van de herbouwing der stad met het bouwen van eenige huizen binnen den omtrek van dezelve / als blykt uit het boek van Nehemia zelve; die huis-

huizen waren echter zo weinige in getale / dat Nehemia schryven konde / dat de stad groot was en wyd van begrip, doch weinig volks daar binnen, en de huizen niet gebouwt waren. Neh. VII. 4.

Maar in dat XXe. jaar des Konings Arthasasta verwekte God in het herte van Nehemia eenen ongemeenen iever en moed om dat werk van Jerusalems herstelling en herbouwing te ondernemen. Toen neigde de goede hand Gods over Nehemia het herte van gemelden Koning om aan Hem daar toe volkomene magt en vryheid te vergunnen / en Hem brieven van voorschryving mede te geven / aan de genen / die Hem in zyne reize en in dat werk konden bevorderlyk zyn. En Nehemia, straks derwaart gereist zynde / aanvaardde niet alleen het werk; maar de Heere deed het Hem zo wel gelukken, dat de muur der stad in 52 dagen voltrokken / en daarop ook de deuren der poorten wederom opgeregt wierden. Maar na Nehemia ook zorg droeg om de stad wederom te bevolken / doende loten onder het volk werpen, om uit tien éénen uit te brengen, die in de heilige stad, Jerusalem, zoude wonen, en negen delen in de [andere] steden. Zie Nehem. I. II. III. IV. VI. 15. XI. 1.

Dus zag men dan in dat bevel van Arthasasta dat regte en nodige bevel / dat de herstelling van die stad moeste uitwerken / en die ook daadlyk heeft uitgewerkt / na dat al eenigen tyd te voren onder Darius Hystaspesz. de herbouwing van den Tempel was ten einde gebragt / gelyk wy daar van lezen Ezr. VI.

En hier mede konnen zeer wel overeen gebragt worden eenige andere plaatzen der Heilige Schrift / die in tegendeel zouden konnen schynen te bewyzen / dat men dien uitgang des woords, in de Godspraak voorzegd / begrypen moete al eerder te zyn geschied / en wel byzonder in dat bevel / dat door Cores (of Cyrus) den Koning van Persie, in het eerste jaar van zyne regeering ten voordeele van de Joden wierd uitgegeven / en waar van wy lezen 2 Chron. XXXVI. en Ezra I. (*).

De

(*) Van die gedagte zyn in der daad verscheide oude en latere Uitleggers. Onder anderen dringt ook J. FRISCHMUTH *in diss. ad vers.* 25. (*Thes. Theol. Phil. P.* I. *pag.* 912, 913.) daarop sterk aan, dewyl Hy meent, dat de bewoording der Godsprake natuurlykst daarop wyze, en het bevel van *Cyrus* het voornaamste van allen is en de grondslag van alle de andere beveelen, door de Koningen van Persie gegeeven ten voordeele van de Joden. En wat die zwarigheid aangaat, dat zulks met de tydrekening niet zy overeen te brengen; daarop antwoordt Hy, dat de tydrekening van de regeering der Koningen van Persie zo onzeker zy en in het duistere, dat men daar uit met geenen grond tegen die onderstelling kan redeneeren, terwyle het genoeg is tegen de Joden aan te merken, dat de LXX *weken* zekerlyk al lang verlopen zyn, en althans met den ondergang van *Jerusalem* eindigen. Zo begreep het ook de Heer BEKKER in zy-

De eerste tegenwerping, welke men hier toe inbrengt, grondt zig op Jes. XLIV. 28, alwaar gezegt word, dat de HEERE van Cores zeide: Hy is myn Herder, en Hy zal al myn welbehagen volbrengen, zeggende ook tot Jerusalem, word gebouwt, en [tot] den Tempel word gegrondt, te vergelyken met Hoofdst. XLV. 13, daar de HEERE insgelyks van den zelfden Cores zegt: Hy zal myne stad bouwen, en Hy zal myne gevangenen loslaten, niet voor prys, nog voor geschenk. Waar uit schynt te mogen besloten worden, dat al in het eerste jaar van Cyrus het woord, of bevel, ter herbouwing van Jerusalem, waar van Gabriel tot Daniel sprak, zy uitgegaan.

Doch wy antwoorden, dat Cyrus wel vryheid gegeeven hebbe om Jerusalem te mogen bouwen, en dit ook mede begrepen geweest zy in het bevel van vergunning, dat Hy aan de Joden gaf, om naar hun land weder te keeren en aldaar te mogen bouwen het Huis des HEEREN, en dat te Jerusalem, welke in Juda is. Gelyk het ook de we-

zyne *Uitlegg. bladz.* 550—563, als mede de Professor A. DRIESSEN in zyne *Verhandeling over de* LXX *jaar-weken van Daniel*, gevoegd by zyne *Uitlegging van Daniels Gezigten*, *bladz.* 7. Men kan zig de aanmerking dezer Geleerde Mannen ten aanzien van de Joden met goed recht ten nutte maken. Ook is het waarlyk wegens de oudheid der zaken en de weinige gedenkschriften, die wy van die tyden hebben, geenzins te verwonderen, indien zig in dit stuk der tydrekeninge eene of andere zwarigheid opdoet, die men niet ten allerklaarsten kan oplossen. Edoch het is zeker, dat, wanneer die tydrekening betogelyk genoeg kan worden opgemaakt, gelyk zulks door den Heer van ALPHEN en anderen gedaan is, en dan beweezen kan worden, dat die volkomen uitkome, als wy van het XXe. jaar van *Arthasasta* beginnen, deze uitlegging het gemoed beter voldoet, en alle bedenkingen der ongelovigen wechneemt: zo veel te meer, als men dan ook tonen kan, gelyk ik mene gedaan te hebben, dat deze opvatting in den text zelven alzins gegrond zy. Ook is het verschil te groot als men van het *eerste jaar* van *Cyrus* aftelt tot op het Kruis-jaar van *Christus*, wanneer men niet *één* of *twee* maar meer dan 80 jaren boven de 483 te veel bevindt. Waarom men het gezag der Griekse Geschied-schryveren hier te minder zo geheel kan ter zyde stellen, die zedert de oorlogen der Persianen met de Grieken gelegenheid genoeg hebben gehad om de zaken van de Persiaanse Koningen te vernemen, en zig ook daaraan hebben laten geleegen zyn. Gelyk dat in het byzonder waar is van *Thucydides*, die zo na geweest is aan den tyd van *Xerxes* en zynen zoon *Artaxerxes Longimanus*. Hoe zeer het met de woorden dezer Godsprake en den aart der zake overeenkome het bevel van *Arthasasta*, en geen ander, hier te verstaan, is breder betoogt door den Geleerden BENJAMIN MARSHALL in desselfs *Chronological Treatise upon the* LXX *weeks of Daniel*, *the first part Chap.* III, *pag.* 115 &c; waar uit dit vertoog, als of het eene byzondere *Verhandeling* ware, door den Uitgever van de *Verklaring der Engelse Godgeleerden* is overgenomen, en (in onze moedertaal overgezet zynde) gevoegt achter de verklaring van het *Boek van Daniel.*

wedergekeerden zo begrepen hebben / als zy uit kracht van die vergunning van Cyrus eenig begin daar van gemaakt hebben / gelyk uit Nehemia reeds is aangemerkt. Op dien grond / door Cyrus gelegd / hebben ook de volgende Persiaanse Koningen hunne bevelen ter begunstiging van de Joden gebouwt. Maar de daadlyke uitvoering van Jerusalems herbouwing is evenwel uitgestelt gebleven tot op het XXe. jaar van Arthasasta, gelyk de te voren bygebragte woorden van Nehemia zo duidelyk leeren. En dus wierd 'er dan noch vereischt een nader bevel om die herbouwing met eene volledige uitwerking daar van daar te stellen / zo dat de straten en de vesting wederom gebouwt wierden (*). Welk bevel door dien Koning Arthasasta en op dien tyd gegeeven is. Ook is het zeker opmerkelyk / dat in het bevel van Cyrus nochthans niet uitdrukkelyk van de herbouwing der stad gesproken worde / maar alleen van den Tempel (zie Ezr. I. 2, 3.) zo dat Cyrus de bouwing van de stad slegts als een gevolg daar by ingesloten hebbe. Waar door wy van noch te meer geleidt worden tot het bevel van Arthasasta, het welk eigentlyk en onmiddelyk strekte tot herbouwing van de stad: het welk is het uitgedrukt karakter van het woord of bevel, waar van in onze Profezie gesproken word. En zulk een bevel is waarlyk door niemand anders dan door dezen Arthasasta in zyn XXe. jaar gegeeven.

De andere tegenwerping word genomen uit Hagg. I. 4. Is het voor u-lieden wel de tyd, dat gy woont in uwe gewelfde huizen, en zal dit Huis woest zyn? Waar uit schynt te konnen besloten worden / dat Jerusalem al met gewelfde huizen versiert geweest zy voor den Tempelbouw in Darius tyd; en dus voor Arthasasta, van wien Nehemia spreekt.

Maar hierop staat aan te merken / dat de Profeet niet zegt / dat 'er zulke verwelfde huizen reeds waren / gelyk hy althans ook niet te kennen geeft / dat 'er zulke huizen reeds waren binnen Jerusalem. Hy toont veel eer der Joden toeleg en poging om zulke verwelfde huizen te verkrygen. Die liepen wel, elk voor zyn huis (naar vers 9.) het was hun toeleg / en het was aldus naar hunne gedagte en beooging voor hun wel de tyd / om zulke gewelfde huizen te hebben en daar in te wonen / maar niet om des HEEREN Tempel te bouwen. Doch de

(*) Zo begrypt het ook de grote VITRINGA *in Comment. ad Jes.* XLIV. 28, wiens woorden ik waerdig achte hier by te voegen. „ Nec tamen (zegt „ Hy) id obstat sententiæ, quæ LXX hebdomadas apud *Danielem*, quarum terminus a quo est *Readificatio urbis*, supputat a XX anno *Artaxerxis Longimani*, quia ibi intelligitur Verbum *de Readificanda Hierosolyma*, non conjunctum cum *aliquali effectu*, qualem habuit sub *Cyro* (Urbs enim vere jam habitari cœperat ante tempora Nehemiæ) sed cum *effectu plenario*, quod ad *muros & munimenta ejus & civium copiam*."

de Heere verijdelde dien toeleg/ roepende eene droogte over het land en over de bergen, en over het koorn, en de most en de olie en over het gene, dat de aardbodem zoude voortbrengen; ook over de menschen, en over de beesten en over allen arbeid der handen, gelyk de Profeet vervolgens zegt vers 10, 11.

Vragen wy nu nader/ wie van de Persiaanse Koningen te houden zy voor dezen Arthasasta; en op welk jaar van de by ons in gebruik zijnde tydrekeningen te stellen zy het XXe. jaar van dezen Koning?

Deze Arthasasta kan niemand anders zijn / dan die zelfde Koning van Persie / die by de ongewyde Historie-schryvers den naam draagt van Artaxerxes, bygenaamd Longimanus (of Langhand) door welken bynaam deze Artaxerxes, die de zoon was van Xerxes, en de kleinzoon van Darius Hystaspesz., onderscheiden word van twee andere Artaxerxessen, die na Hem in Persie geregeert hebben / te weten / Artaxerxes Mnemon (of de Heugvaste) en Artaxerxes Ochus.

Dit kan door de drie volgende aanmerkingen duidelyk beweezen worden.

I. Deze Arthasasta, van wien Nehemia spreekt/ is buiten twyffel de zelfde Koning/ die in het Boek van Ezra gemeldt word als die Koning van Persie / in wiens zevende jaar Ezra, de Schrift-geleerde / met eene allergunstigste volmagt van Hem begiftigd zijnde / uit Babel naar Jerusalem optrok Ezr. VII. 1, 7. enz. Dit is allerklaarst uit Neh. VIII. en XII. 26, 36.

II. Die Arthasasta nu komt ons in het boek van Ezra duidelyk voor als de derde grote begunstiger der Joden onder de Koningen van Persie / volgende op Darius, als te zien is Ezr. VI. 14, 15. verg. VII. 1. Maar deze Darius is zekerlyk Darius Hystaspesz., en niet Darius Nothus; welke laatste zijne regeeringe begonnen heeft 98 jaren na dat de eerste de zijne aanvaerdt hadde. Want dan zouden Zerubbabel en Jesua, die al hoofden des Volks geweest zijn/ wanneer de Tempel in Cyrus tyd gegrondt wierd Ezr. III. 8, en die noch overig waren/ wanneer de tempel in het twede jaar van Darius gebouwt wierd/ volgens Hagg. II. 1, 2, 3. ten allerminsten op dien tyd eenen ouderdom van 132 jaren bereikt hebben; het welk gansch niet waarschynelyk is/ naardien de leeftyd der menschen toen niet meer zo hoog reikte. En dat meer is/ naardien Hagg. II. 4. gesproken word tot en van zulken/ die dat huis in zyne eerste heerlykheid gezien hadden, en aan wien het zelve, zo als zy dat nu zagen, als niets was in hunne oogen, die dan waren Mannen van hoge jaren/ die al voor de verbranding des Tempels geleest hadden/ en toen reeds die jaren en kennis hadden gehad/ dat zy den eersten Tempel met die opmerking hadden konnen zien/ dat zy noch zo langen tyd daar na daar van konden oordeelen/ en daar uit opmaken het onderscheid tusschen den eersten en twede tempel; zo zoude men moeten stellen dat in het twede jaar van

de-

dezen Darius, als men hier Darius Nothus verstond / by de bouwing des Tempels tegenwoordig waren geweest verscheide menschen / die toen / op het minste gerekend / den ouderdom hadden bereikt van 180 jaren / het welk een ieder bekennen moet tegen alle waarschynelykheid aan te lopen.

III. Om nu nader te weten / wie van de Koningen van Persie / die op Darius Hystaspesz. gevolgt zijn / voor onzen Arthasasta te houden zy; moeten wy gade slaan / dat deze Koning Arthasasta ten allerminsten zekerlyk geregeert heeft eenen tyd van 32 jaren / als te zien is uit Nehem. V. 14. XIII. 6.

Daar is niemand onder de Koningen van Persie / op Darius Hystaspesz. gevolgd / die op tien jaren na die hoogte van jaren in zijne regeering bereikt heeft / als alleen de vyfde en de zevende, die beide over de veertig jaren hebben geregeert / en beide den naam van Artaxerxes (denzelfden met Arthasasta in de Heilige Schrift) gedragen hebben / de een bygenaamd Longimanus, en de ander Mnemon. Deze Arthasasta moet dierhalven zijn of Artaxerxes Longimanus, de eerste van deze twee / of Artaxerxes Mnemon, wiens XXe. jaar 60 jaren later is / als dat van den eersten.

Maar men kan alhier het oog niet vestigen op den laatsten / naardien het billyk is door den Arthasasta, in het Boek van Ezra gemeld / eerder te verstaan dien Koning / die de naaste op Darius Hystaspesz. gevolgt is dan eenen lateren / vermids daar in het geheel geen teken van onderscheid by gedaan word / waar door de latere van den eersten zoude onderscheiden worden; daar men nochthans uit het Boek van Nehemia ziet / dat de een zo wel als de ander tot in het twee en dertigste jaar geregeert hebbe.

En voornaamlyk blykt zulks uit de te zamen levende geslagten / welke wy in het Boek van Nehemia gelyktydig gesteld vinden met het XXe. jaar van Arthasasta, die men met geene waarschynelykheid stellen kan noch overig te zijn geweest in het XXe. jaar van Artaxerxes Mnemon, maar zeer welvoegelyk in het XXe. jaar van Artaxerxes Longimanus.

Want in het XXe. jaar van Arthasasta was Eljasib Hogepriester volgens Neh. III. 1; en deze was de twede Hogepriester na Jesua, die in het eerste jaar van Cyrus wederkeerde / en de opvolger van Jojakim, en aldus een van het derde geslagte der wedergekeerden / van Jesua afgeteld zynde / volgens Nehem. XII. 10. En zo bevinden wy ook / dat de Priesters en Leviten / die als Hoofden onder het Hogepriesterschap van Jojakim getelt wierden / als een twede geslagte te boek staan / het welk by den tyd van Ezra en Nehemia noch eenigermate overig was; als blykt uit Nehem. XII. 12–21 en 24–26, vergeleeken met vers 1–7. Onder de Zangers word ten tyde van Jesua zekere Kadmiel als Hoofd getelt / en onder Jojakim wederom Jesua, de zoon van Kadmiel, Nehem. XII. 8, 24; en onder de kinderen der Priesteren Zacharja, de zoon van

Jonathan, den zoon van Semaja, zijnde van het derde geslagte der Hoofd-Priesteren Nehem XII. 35, vergeleeken met vers 6 en 18. En by Ezra VIII. 33. vinden wy op het zevende jaar van Arthasasta aangetekend twee Hoofden der Leviten/ Josadab, den zoon van Jesua, en Noadjah, den zoon van Binnui, als lieden van het twede geslagte/ wier vaders in de lyst van het eerste geslagte als Mannen van den eersten rang onder de Leviten staan aangetekent Neh. XII. 8.

Dit alles is zeer wel over een te brengen/ wanneer men door Arthasasta verstaat Artaxerxes Longimanus, wiens XXe. jaar gelyktydig was met het 85^e. jaar van des Volks wederkeering uit Babel/ maar niet wanneer men het oog hier vestigen wilt op Artaxerxes Mnemon, wiens VIIe. jaar overeenstemt met het 139^e. jaar van die verlossing/ en zyn XXe. met het 152^e. jaar van de zelfde rekening/ welke tyd te hoog klimt/ om daar in de menschen te zoeken van het twede en derde geslagte/ dat uit Babel was uitgegaan (*).

Dus worden wy dan van zelfs bepaalt om door onzen Arthasasta te verstaan den eersten Artaxerxes, namelyk Longimanus. En daar in worden wy noch te meer bevestigt/ naardien uit Nehem. VIII. 1, 2, vergeleeken met de wet Deut. XXXI. 10, 11. duidelyk is af te nemen/ dat in het XXe. jaar van Arthasasta, van welk daar gesprooken word/ zy ingevallen een sabbath-jaar: op welk de wet door de ooren des ganschen volks moeste voorgeleezen worden; gelyk ook het volk by die gelegenheid zig verbondt om de sabbath-jaren nauwkeurig te onderhouden Nehem. X. 3. En zulk een sabbath-jaar bevindt men ook volgens de rekening van die jaren in te vallen in het XXe. jaar van Artaxerxes Longimanus, maar niet in het XXe. jaar van Artaxerxes Mnemon. Gelyk men dat betweezen zien kan by den Heer van Alphen in de Bylaagen bladz. 23 enz, by wien ook over dit geheel stuk eene uitvoerige verhandeling gevonden word in de zelfde Bylaagen bladz. 227–258.

En wat dan verder aangaat het XXe. jaar van dezen Koning Arthasasta, dit bevinden wy uit vergelyking van de Oudste en beste Geschiedschryveren te zyn het 451^e. jaar voor de geboorte van Christus volgens de gemeene jaartelling/ zijnde het 4263^e. jaar van de Juliaanse Periode. Gelyk dat op deze volgende wyze klaarlyk kan betweezen worden.

De nauwkeurige/ en zo wel by de oude/ als latere/ Beminnaars van Geleerdheid hooggeschatte/ Griekse Historie-schryver/ Thucydides, verhaalt in zyne Historie van den Peloponnesisen Oorlog in het I^e. Boek (†), dat de Atheense Veldheer Themistokles, wanneer hy uit

(*) Dit bewys, het welk teffens klaar en gewigtig is, heeft de Hooggeleerde Heer S. VAN TIL reeds bygebragt in zynen *Voorhof der Heidenen bladz.* 357, 358.

(†) *Cap.* 137. *pag.* 89. edit. DUKERI. De eigene woorden van THUCYDI-

uit Athene de vlugt nam/ gekomen zijnde te Efeze, (welke stad toen was in de magt der Persianen) aldaar eenen brief geschreven heeft aan Artaxerxes, den zoon van Xerxes, toen nieuwlings Koning geworden zynde. En buiten twyffel meent Hy hier mede dezen onzen Artaxerxes Longimanus; vermids die de zoon was van Xerxes, die de Grieken beoorloogt had. Gelyk dat ook te zien is uit den inhoud van den brief/ welken Thucydides daar op geeft/ als door Themistokles aan Artaxerxes geschreven.

En/ offchoon zommige der oude Schryveren gewilt hebben/ dat Themistokles gevlucht zy tot Xerxes, oordeelen echter beide Plutarchus en Cornelius Nepos, daar zy (a) het leven van Themistokles beschryven/ met groot recht/ dat die Schryvers daar in eenen kennelyken misslag hebben begaan; door rede bybrengende/ eensdeels het gezag van Thucydides en Charon Lampsacenus, noch ouder dan Hy/ welke aan die tyden en de plaats/ daar Themistokles geleeft heeft/ naast waren/ anderdeels het afschrift van den brief/ dien Themistokles aan den Koning van Persie schreef/ door Thucydides opgegeeven/ waar in Hy zig duidelyk beriep op de diensten/ die Hy aan Xerxes, des Regeerenden Konings Vader/ bewezen had/ als Hy door zijnen raad onder de Grieken het daar henen had gewendt en Hem het nodig bericht laten toekomen/ dat Hy het gevaar/ Hem naukende/ hadde konnen ontkomen.

De tyd nu/ op welken deze vlugt van Themistokles voorgevallen/ en Hy te Efeze gekomen is/ word ook door den zelven Thucydides duidelyk gemerkteekent/ vermids Hy verhaalt/ dat Themistokles, vlugtende/ byna in de handen van de vloot der Atheneren/ Naxus te water belegerende/ vervallen was; doch dat Hy/ die ontkomende/

DIDES zyn deze ὕστερον ἀφικνεῖται ἐς Ἔφεσον—καὶ μετὰ τῶν κάτω Περσῶν τινὸς πορευθεὶς ἄνω ἐσπέμπει γράμματα ἐς βασιλέα Ἀρταξέρξην τὸν Ξέρξου νεωστὶ βασιλεύοντα· dat is, *Ten laatsten landde Hy aan te Efeze. En met eenen van de Persianen, die in dat benedenste gedeelte zig bevonden, hoger op zynde voortgegaan, heeft Hy eenen brief gezonden aan Artaxerxes, den zoon van Xerxes, NIEUWLINGS REGEERENDE ALS KONING.*

(a) PLUTARCHUS *in Themist. pag.* 125 & CORN. NEPOS *in Themist. c.* 9. (De Hr. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond aaneengeschakeld, bladz.* 344. begaat hier eenen misslag, als Hy zegt, dat *Plutarchus*, gemeld hebbende het gevoelen van *Thucydides* en *Charon Lampsacenus*, evenwel zelve daar van afgaa, en het tegendeel besluite uit een groot getal andere oudere Schryvers, en die al zo geloofwaerdig zyn. Het tegendeel is klaar uit de woorden van *Plutarchus* te zien. Wel duidelyk zegt Hy: τοῖς δὲ χρονικοῖς δοκεῖ μᾶλλον ὁ Θουκυδίδης συμφέρεσθαι, καίπερ οὐδ᾽ αὐτοῖς ἀτρέμα συνταττομένοις· dat is, *Doch Thucydides schynt meest overeen te komen met de Tyd-boeken, hoewel ook deze niet zonder gebreken zyn te zamen gestelt.*)

de / te Efeze aangelandt / en landwaart ingetrokken zy / en toen dien brief geschreven hebbe aan Artaxerxes, nieuwlings Koning geworden zynde (a).

En deze belegering van Naxus leert de zelfde Geschied-schryver (b) geschied te zijn na het veroveren van Ejon, aan de riviere Strymon geleegen / onder den Opper-bevelhebber Cimon, na het onderbrengen van het eiland Scyrus, en voor de dubbelde op eenen dag behaalde overwinning ter zee by Cyprus, en te lande by de Rivier Eurymedon in Pamfylie onder den Opper-bevelhebber Cimon.

Maar deze overwinning van Cimon by den Eurymedon brengt (c) Diodorus Siculus (insgelyks een zeer geacht Schryver / en in dit gewigtig voorval / het welk hem zekerlyk zeer wel bekend geweest is / alle geloof verdienende) tot dat jaar / waarin invalt het derde jaar van de LXXVIIe. Olympiade. Welk Olympis jaar (*) zijnen aanvang neemt in den zomer van het jaar voor Christus 470 (het 4244^e^. der Jul. Per.) en eindigt in den zomer van het jaar voor Christus 469 (het 4245^e^. der Jul. Per.) Waar uit dan blykt / dat Themistokles, wiens vlugt voor die overwinning geschiedde / doch niet lang te voren / te Efeze moet gekomen zijn in het eerste gedeelte van het jaar voor Christus 470 (der Jul. Per. 4244). Gelyk dan ook Diodorus Siculus in het voorgaande van zijn verhaal (d) de vlugt van Themistokles brengt tot het voorgaande Olympis jaar / met den zomer des jaars voor Christus 470 (het 4244^e^. der Jul. Per.) eindigende.

En was dan Artaxerxes, doe Themistokles te Efeze kwam / en van daar aan hem schreef / op den troon van Persie gesteegen / maar noch nieuwlings regeerende; en eventwel zo lang / dat hy toen al eenige maanden moet geregeert hebben / dewyl Themistokles zulks anders te Efeze niet weeten konde; zo bevinden wy klaarlyk / dat het eerste jaar van dezen Artaxerxes althans gelyktydig moet zijn met het jaar voor Christus 470 (het 4244^e^. der Jul. Per.) en zelfs al begonnen zijn in een gedeelte / en wel waarschynelyk in het laatste vierendeel / van het jaar voor Christus 471 (het 4243^e^. der Jul. Per.). Zo dat het zelve voor het grootste gedeelte gelyktydig moet gereekent worden met het jaar voor Christus 470 (het 4244^e^. der Jul. Per.).

En hier omtrent ontfangen wy ook noch eenig nader licht uit Nehem. I. 1.

(a) THUCYDIDES *l. l.*
(b) *Lib.* I. *cap.* 69—100. *pag.* 63, 64, 65. *edit.* DUKERI.
(c) *Lib.* XI. *c.* 61.
(*) Gelyk dat blykt uit de byzondere rekening van de *Olympiaden* (eene zeer beroemde tydrekening der Grieken) en de jaren van de zelve, met onze gewoone tydrekeningen vergeleeken, waar van zie den Heer VAN ALPHEN *in de Bylaagen bladz.* 5, 6, 7.
(d) *Lib.* XI. *c.* 56.

I. 1. en II. 1. daar wy zien / dat Nehemia eerst de maand Kisleu, met onzen November over een komende / en daar na de maand Nisan, met onzen Maart ten dele overeenstemmende / tot het zelfde jaar van Arthasasta brengt. Waar uit is af te nemen / dat zijn begin omtrent of kort voor November mag gestelt worden; en dat aldus het eerste jaar zijner regeeringe in het laatste gedeelte van het jaar voor Christus 471 (het 4243ᵉ. der Jul. Per.) begonnen en met het jaar voor Christus 470 (het 4244ᵉ. der Jul. Per.) ten meesten dele zamengelopen hebbe / en alzo ook in het byzonder de maand Nisan, in het eerste regeerings-jaar van dezen Koning invallende / (van welke maand in betrekking tot het XXᵉ. jaar van zijne regeeringe by Nehemia gesproken word) behore tot het jaar voor Christus 470 (het 4244ᵉ. der Jul. Per.)

Is nu het eerste jaar van dezen Koning Artaxerxes, naar het grootste gedeelte gesproken / in welk de Joodse maand Nisan inviel / het jaar voor Christus 470 (het 4244ᵉ. der Jul. Per.) zo is het XXᵉ. jaar van dezen zelfden Koning het 451ᵉ. jaar voor Christus (het 4263ᵉ. der Jul. Per.).

Welk jaar wy dan houden voor het XXᵉ. jaar van dien Koning Arthasasta, van wien by Nehemia word gesproken (*). Waar van eene bree-

(*) De meergenoemde zeer geleerde Heer PRIDEAUX (*Oud en Nieuw Verbond aaneengeschakeld bladz.* 321—364) is ook van die gedagte, dat door dezen *Arthasasta* by *Nehemia* bedoelt worde *Artaxerxes Longimanus* Maar Hy meent, dat door *den uitgang des woords* by onzen Profeet *Daniel* verstaan worde dat bevel, het welk van dezen Koning gegeeven wierd in het VIIᵉ. jaar zyner regeeringe, en waar in Hy aan *Ezra* volkomene magt en vryheid gaf om den Godsdienst te *Jerusalem* in de volkomenste order te brengen, en zo ook den Burgerstaat te herstellen door het aanstellen van Rechters en behoorlyke bestelling op de oeffening van het recht. En deze volkomene herstelling van den Godsdienst en Burgerstaat oordeelt Hy, dat men bekwaamlyk verstaan kan onder de uitdrukking van het *herstellen van de stad Jerusalem* en *het bouwen van de straten en muuren*, in eenen oneigentlyken zin genomen zynde: gelyk wy zulks te voren al met een woord hebben aangetekent *bladz.* 335. Op dien grond begrypt Hy dan verder de mening van deze voorzegging in dezer voegen. I. Dat de 70 *weken*, *vers* 24 gemeld, moeten begrepen worden te eindigen in den kruisdood van *Christus*. II. Dat de 7 *eerste weken* behelzen den tyd van de herstelling van den Joodsen Burgerstaat door *Ezra* en *Nehemia*, en de 62 *volgende*, of alzo de volle 69 zaamgenomen, eindigen in de komste van *Messias, den Vorst*, niet door zyne *geboorte*, maar *door*, of *in*, zyne *openbaring in de weereld*. III. Dat dan de *laatste*, of *zeventigste*, *weke* behelze den tyd van die *openbaring* van *Christus* tot op zynen *kruisdood*; in welken tyd van zeven jaren *Christus* eerst zy geopenbaart 3 *jaren en een half* door den dienst van *Johannes*, zynen voorloper, en de *overige drie jaren en een half* door de bediening zynes amts in eigener persoon. IV. Dat in die *halve week*, of het *laatste gedeelte* den

breedere en zeer naauwkeurige betoging te vinden is by den Heer VAN ALPHEN in de Bylaagen bladz. 193—211. Zie byzonder bladz. 199, 208.

Van

der *zeventigste weke Christus* dan ook het *slagt- en spys-offer* hebbe doen ophouden deels door zyne prediking, verkondigende dat het einde daar van nu naby was, deels door zynen dood, op het einde van die *week*, met der daad die doende ophouden door het tegenbeeld daar te stellen; en dienvolgens de woorden *vers 26. en na die 62 weken zal de Messias uitgeroeit worden* in eenen ruimen zin genomen moeten worden, zo dat daar onder de geheele laatste *zeventigste week* begrepen worde. V. Dat alzo alles zeer wel uitkome, nademaal tusschen het VIIe. jaar van *Artaxerxes Longimanus*, (wiens eerste jaar Hy stelt op het jaar voor *Christus* 464, der *Jul. Per.* 4250) en het kruis-jaar van *Christus*, in het 33e. *jaar der gemeene jaar-tellinge*, der *Jul. Per.* 4746, juist 490 jaren verlopen zyn.

Aangezien deze gedagten zyn voorgestelt in een waarlyk zeer voortreffelyk werk, dat in onze taal ook het licht ziet; kan ik niet nalaten dezelve te melden, en 'er eenige aanmerkingen over te maken, om te meer te bevestigen het verschillend gevoelen, dat ik met anderen gemeen hebbe en hier boven voorstelle.

Ten dien einde zegge ik kortlyk (1) dat de Heer PRIDEAUX te onrecht zo sterk vaststelt, dat de *geheele 70 weken* eindigen met den *kruis-dood* van *Christus*. Daar door zoude wel *de verzoening der zonden en de eeuwige gerechtigheid* ten wege gebragt worden. Maar die 70 *weken* waren ook bestemt *tot het zalven van de heiligheid der heiligheden*, de opregting en inwyding van de nieuwe Gemeinte des Heeren, het welk in de laatste 7 *jaren* zoude geschieden. En het is wel waar, dat de Heer PRIDEAUX met de Engelse vertaling en anderen die uitdrukking opvat, als of 'er stond den *allerheiligsten* te zalven, dit dan verstaande van de zalving van den *Messias:* Maar de spreekwyze, in de grondtaal voorkomende, word nooit van personen, alleen van zaken gebruikt; ook zoude dan dit stuk in geen gevoegelyk verband voorkomen. (2) Dat de verklaring van de woorden *om Jerusalem te herstellen* in eenen oneigentlyken zin om de al te voren gegeevene rede niet aannemelyk is; voornaamlyk naardien die woorden hier dienen tot eene stipte tydsbepaling. (3) Dat die ruime opvatting van de woorden *en na die 62 weken zal de Messias worden uitgeroeit* ganfsch niet welvoegzaam is, en alle verband van de delen dezer Voorzegginge wechneemt. Vergelyk het gezegde over *vers* 27a. *bladz.* 366. (4) Dat ook om deze verklaring goed te maken twee onderstellingen worden aangenomen, die op geenen goeden grond steunen, (a) Dat de bediening van *Johannes*, den Doper, *drie en een half* jaren geduurt hebbe, (b) en dat het 15e. jaar van Keizer *Tiberius*, gereekent moete worden van dien tyd af, dat *Tiberius* door *Augustus* tot medegenoot in de regeering wierd aangenomen: welke onderstellingen beide bondig wederlegt zyn door de Heeren S. VAN TIL op *Matth.* XXVI. 17. en in de daar by gevoegde *Harmonie Hoofdst.* II, en H. VAN ALPHEN *in de Bylaagen op dit Hoofdst. bladz.* 375—419.

De

Van dien tyd af van begonnen te loopen de LXX weken, bestemd over Daniels volk en heilige stad.

En van dien tyd af aan vinden wy in de Historie / behalven het ge-

De grootste tegenwerping, welke de Heer PRIDEAUX maakt tegen het voorgesteld gevoelen, het welk de telling dezer *weken* begint van het XX[e]. *jaar* van *Artaxerxes Longimanus* is deze, dat, wanneer men volgens dit begrip het eerste jaar van dien Koning stelt op het jaar voor *Christus* 470, gelyk wy doen op het gezag van *Thucydides*, zulks stryde met den *Canon* van PTOLEMEUS, volgens welken Hy het stelt op het jaar 464. En op het gezag van dien *Canon* dringt Hy zeer sterk aan; voegende daar by, dat men anders ook de Historieschryvers tegenspreke, die aan *Xerxes*, den vader van *Artaxerxes*, 20 of 21 jaren toeschryven, die men dan zo veel verkorten moet, als men, gelyk wy doen, het begin van *Artaxerxes* 6 jaren vroeger stellen wilt. Doch het eene en het andere is bondig opgelost door den Heer VAN ALPHEN *in de Bylaagen bladz.* 195, 210; daar Hy het gezag van den *Canon* van PTOLEMEUS met goede redenen bepaalt, en aanmerkt, dat men als waarschynelyk mag onderstellen dat *Xerxes* vyf jaren met zynen vader *Darius Hystaspesz.* geregeert hebbe, en het begin daar van gereekent worde, als de Schryvers aan Hem 20 jaren toeschryven. En dit is zo vreemd niet, als de Heer PRIDEAUX over *Artaxerxes* sprekende *bladz.* 342 beweert. Want waren de Persiaanse Koningen wel gewoon in zulke gelegenheden, als Hy daar zelf toont, eenen van hunne zonen tot Opvolger te benoemen, is het geloofllyk genoeg, dat zy hun ook wel daar by eenig deel aan de regeering gaven, vooral als zy zelve daarop op eenen togt uitgingen. Gelyk Hy ter genoemder plaatze toestaat, dat HERODOTUS *Lib.* VII. *cap.* 1. dat getuige, *dat de Persiaanse Koningen, eer zy op eenen togt uitgingen, eenen opvolger moesten benoemen.* Maar HERODOTUS zegt niet alleen, dat zy eenen *opvolger* moesten benoemen, maar dat zy eenen *Koning* moesten benoemen. Welke uitdrukking Hy daar na herhaalt, zeggende, dat *Darius Xerxes aan de Persianen tot Koning hebbe aangeweezen cap.* 4. *init.* Dit geeft noch wat meer te kennen, en toont genoeg aan, dat die benoemde opvolger ook deelgenoot wierd in de regeering, en die in het ryk waarnam. En dit getuigenis van HERODOTUS is zo veel te opmerkelyker, dewyl het juist voorkomt in de geschiedenis van dien zelfden Koning, van wien wy hier spreken, namelyk *Darius Hystaspesz.*; van wien HERODOTUS daarop verhaalt, hoe Hy in gevolge van die gewoonte, in den zin hebbende om in eige persoon de Grieken te gaan beoorlogen, zynen zoon *Xerxes* tot zynen opvolger benoemt hebbe; aldus zelf beslissende het verschil, dat daar over was tusschen Hem en zynen ouderen Broeder *Artobazanes.* Gelyk de Heer PRIDEAUX ook aanmerkt *bladz.* 240, 241. En dat waarlyk *Xerxes* toen ook van zynen Vader tot mededeelgenoot in de regeering zy aangenomen, en dit geschied zy 5 jaren voor den dood van *Darius*, zo dat *Xerxes* aldus 5 jaren met Hem geregeert hebbe, mogen wy met veel grond daar uit besluiten, dat by de oude Schryvers in het bereekenen van de regeerings-jaren van *Darius* juist een verschil van 5 jaren voorkomt, naardien HERODOTUS Hem XXXVI jaren toekent (*Lib.* VII. c. 4.) en

gene de herbouwing der stad betreft / niets zonderlings in de eerste 49 jaren of 7 weken; die zig uitstrekken van het XXe. jaar van Arthasasta, (of Artaxerxes Longimanus) het 451^e^. jaar voor Christus (het

en CTESIAS daar tegen (*in Persicis cap.* XIX.) slegts XXXI jaren. Dit kan dus zeer gevoegelyk vereffent worden, indien men stelt, dat de eerste spreke van den ganschen tyd zyner regeeringe tot zynen dood toe; maar de laatste alleen van dien tyd, in welken Hy *alleen* geregeert heeft, eer Hy zynen zoon het deelgenootschap aan de Regeering toestond. Wel is waar, dat men uit het verhaal van HERODOTUS schynt te moeten opmaken, dat deze benoeming van *Xerxes* tot zynen Opvolger door *Darius* geschied zy kort voor zynen dood, als Hy nu zyne krygstoerustingen tegen de Grieken in gereedheid hadde. Maar naardien hieromtrent verschil is tusschen de Historie schryvers, in zo verre, dat zommigen berichten, dat de beslissing van het verschil tusschen de twee Prinsen eerst geschied zy na den dood van *Darius*, door derzelver Oom *Artafernes*, (gelyk het JUSTINUS zo verhaalt *Lib.* II. *c.* 10. als ook PLUTARCHUS *in Artaxerxe* & *in Apophtegm. pag.* 173. περὶ φιλαδελφίας *pag.* 488.) mogen wy, in het hoofdzakelyke van dit verhaal HERODOTUS volgende, echter in de omstandigheid des tyds met eene gegronde gissing wel eenigzins van Hem afwyken, en liever denken, dat dit geschied zy, zo haast *Darius* het voornemen had vastgestelt om tegen de Grieken uit te trekken, wanneer dit ook op dien tyd van *vyf jaren* voor zynen dood zal uitkomen, vermids Hy omtrent *vyf* jaren in de toerusting tot dien oorlog heeft doorgebragt, en straks na den Marathonisen veldslag, die in het XXXIe. jaar van zyne regeering voorviel, dit besluit genomen heeft, als HERODOTUS verhaalt ter aangehaalde plaatze. Waarmede dan ook wel overeenkomt, dat zommige Schryvers (als JUSTINUS *Lib.* II. *cap.* 10.) zeggen dat *Xerxes vyf jaren* hebbe doorgebragt om zig tot den oorlog tegen de Grieken toe te rusten, daar anderen dien tyd begroten op *tien* jaren, welke laatste dan konnen geoordeelt worden daar onder te begrypen den tyd van de *vyf* jaren, die Hy met zynen vader geregeert heeft, en in welke Hy dit met en onder Hem alreeds gedaan heeft. Vid. Clar. WESSELING ad DIOD. SIC. *Lib.* XI. *c.* 2. *Tom.* I. *pag.* 404. Dus leest men ook van *Artaxerxes Mnemon*, dat Hy, zynen zoon *Darius* tot zynen Opvolger benoemd hebbende, teffens aan Hem vergunde van dien tyd af aan den titel van Koning te mogen aannemen, en den Koninklyken tulband te dragen. Vid. PLUTARCHUS *in Artax. pag.* 1024. Waar van JUSTINUS *Lib.* X. *cap.* 1. in dier voegen spreekt, als of *Artaxerxes* hier in iet gedaan hadde, dat geheel strydig ware met de gewoonte der Persianen, by welke de Koning niet dan door den dood verandert wierd. Doch het schynt, dat Hy zig deze zaak ten onrechte zo voorgestelt hebbe, als of *Artaxerxes* het Koninkryk aan zynen zoon geheel hadde afgestaan, het welk zekerlyk tegen de gewoonte der Persianen zoude geweest zyn. Maar het verhaal van PLUTARCHUS geeft 'er dat denkbeeld niet van, en zegt niets meer, dan dat *Artaxerxes* zynen zoon *Darius* even zo tot zynen opvolger verklaart hebbe, als eertyds *Darius Hystaspes* gedaan had, doe Hy *Xerxes* voor zynen opvolger verklaarde.

Voor

(het 4263^e^. der Jul. Per.) tot het derde jaar van Artaxerxes Mnemon, zijnde het jaar voor Christus 402 (der Jul. Per. 4312).

En van dit derde jaar van Artaxerxes Mnemon, tot het XIXe. jaar van Tiberius, waar in onze Heere Jesus Christus gestorven is / in het 33^e^. jaar der gemeene jaartellinge, zijn juist 62 jaar-weken, dat is 434 jaren verlopen.

Want by 402 jaren voor de geboorte van Christus, bygedaan zijnde
32 jaren / die na de geboorte van Christus tot op zyn kruis-jaar verlopen zijn /

heeft men 434 jaren tusschen tyds.

Waar uit dan openbaar is / dat de Godspraak den voorlopenden tyd, die de daarstelling van die grote zaken / vers 24 beloofd / zoude voorgaan in het 25. vers te recht bepaalt hebbe door zeven weken en twee en zestig weken.

Zo is ook vervult / dat binnen den omtrek van die 69 weken de straat en de gracht, of muur, zoude gebouwt worden, ook in de benauwdheid dier tyden.

Hoe Nehemia de stads muur en vesting / gelyk ook het inwendige van dezelve herbouwt en herstelt hebbe / hebben wy reeds gezien uit Nehem. VI. 15. XI. 1, 2. En uit het verhaal / dat Hy daar van doet / is blykbaar / hoe zulks niet zonder grote benauwing toeging / wegens de kwaadwilligheid der vyanden / die de Joden daar in zogten te beletten; waarby kwam / dat zy ook zig zelve in grote benauwdheid rekenden te zijn / en met rede / wegens hunne dienstbaarheid onder de Koningen van Persie / onder welke zy evenwel nog bleven. Zie Nehem. IX 36, 37. Maar ook in vervolg van tyd is deze herbouwing achtervolgt / en de hand daar aan gehouden; hoewel 'er in die tyden eene zware benauwtheid gekomen is.

De eerste benauwtheid / die den Joden overgekomen is / na dat door Nehemia alles herstelt was / is geweest volgens het verhaal van Fl.

Voor het overige zoude buiten de 3 beveelen der Koningen van Persie, waar van tot dus verre gesproken is, alleen noch konnen in aanmerking komen dat van *Darius Ezra* IV, het welk dat van *Arthasasta* voorgaat, zo men daar *Darius Hystaspesz.* verstaat; maar het is veel later zo men met SCALIGER *Darius Nothus* verstaat. Doch het *laatste* is hier boven wederlegt. En het *eerste* en regte gevoelen zynde aangenomen, kan de tydrekening ook in het geheel niet uitkomen, behalven dat dat bevel van *Darius* alleen op den *Tempel* ziet, en niet op de *herbouwing* van de *stad Jerusalem*; het welk nochtans het *uitgedrukt karakter is* van het bevel, waar van onze Godspraak spreekt. Zie wyders B. MARSHALL in de te voren gemelde verhandeling, genaamd *Treatise upon the LXX weeks of Daniel the first Part. Chap.* II, III, IV, *pag.* 102-126.

Fl. Josefus (a) die onderdrukking/ welke zy geleeden hebben ter gelegenheid/ dat Johannes de opvolger van Judas (by Nehemia Jojada genaamd) het Hogepriesterschap kreeg. Welke Johannes eenen Broeder had met name Jesus; aan wien Bagoses, de Bevelhebber van Artaxerxes, het Hogepriesterschap beloofd had. Die dan ook met zijnen Broeder Johannes deswegen wrevelig twistte/ dog van den zelven vermoordt wierd. Maar door Bagoses aanleiding nam om den Tempel te Jerusalem te ontheiligen/ en de Joden van hunne vryheid te berooven/ en zeven jaren lang wegens dezen moord te straffen.

Welke gebeurtenis waarschynelyk is voorgevallen ten tyde van Artaxerxes Mnemon, en mogelyk wel in de eerste jaren zyner regeeringe/ en dus niet lang na dat de eerste 49 jaren in meerdere gerustheid ten einde waren gelopen. Immers het is niet waarschynelyk/ dat Artaxerxes Longimanus, die de Joden in zyn VIIe. en XXe. jaar zo grootlyks begunstigd had/ en nog in zyn XXXIIe. jaar in die gunst volhardde/ zoude hebben gedoogt/ dat zyn Bevelhebber de Joden zo hardlyk behandelde/ en zulks zeven jaren lang.

In vervolg van tyd hebben de Joden na den dood van Alexander den Groten al meer dan eens geen kleine benauwdheid uitgestaan/ door de oorlogen/ welke de Opvolgers van Alexander, de Koningen van Egipte ter eener/ en de Koningen van Syrie ter anderer zyde/ te zamen gevoert hebben; het land Canaan tusschen die beide Koninkryken in liggende.

Ptoloméus Lagus-zoon, de eerste van die Egiptise Koningen/ nam op eenen sabbath-dag de stad Jerusalem by verrassing in en handelde de Joden hard/ en maakte hen dienstbaar (b).

Ptoloméus Filopator, na de overwinning/ die Hy over Antiochus den Groten Koning van Syrie behaalde/ te Jerusalem gekomen zynde/ wilde niet alleen offeren/ maar ook in het Heiligdom ingaan. En daar in verhinderd zynde/ werd Hy verwoedt tegen de Joden/ en in Egipte gekeerd zynde/ plaagde en dreigde Hy niet alleen de Joden daar/ maar ook het Joodse land/ met verwoesting. Uit welke benauwtheid evenwel de Heere hen redde (c).

Maar de allerzwaarste benauwdheid in dien ganschen tyd den Joden/ en byzonder aan de stad Jerusalem en de inwoonders van dezelve overgekomen/ is geweest die/ welke zy hebben uitgestaan door de wreedheid van Antiochus Epifanes, den Koning van Syrie/ reeds te voren aan Daniel voorzegd volgens het VIIe. en VIIIe. Hoofdst., waar van in het brede gesproken is by de aanwyzing van de vervulling van die voorzeggingen (d). Toen wierd ook de stad Jerusalem aan ver-
scheiden

(a) *Ant. Jud. Lib.* XI. *cap.* 7. *pag.* 382, 383.
(b) JOSEPHUS *Ant. Jud. Lib.* XII. *cap.* 1. *pag.* 388.
(c) Zie het *Derde* (zo genaamde) *Boek* der *Makkabeen*.
(d) *Bladz.* 91, 194, 205, 206, 208, 209.

scheide plaatsen in brand gestoken, en de huizen en muuren van dezelve rondom afgebroken. Zie 1 Makk. I. 33. en III. 45; daar evenwel wat by vergroting gesproken word, naardien Jerusalem en het Heiligdom echter niet geheel weggenomen, nog ganschelyk uitgeroeit wierd, gelyk dat blykt uit Hoofdst. II. 7, 8. en III. 35, 43, 58.

Doch wanneer de Heere uit deze grote benauwdheid verlossing gegeeven had door de hand van Judas Makkabeer, trok deze dappere Held op naar Jeruzalem, reinigde het Heiligdom, en hermaakte en herstelde het gene daar aan verdorven was. En onder anderen bouwden zy in dien tyd rondom den berg Zion hoge muuren en sterke torens, op dat de Heidenen niet t'eeniger tyd zouden komen en dezelve vertreden, gelyk zy te voren hadden gedaan. Zie 1 Makkab. IV. 60. En wanneer naderhand de zaken tot volkomene ruste kwamen onder het beleid van de Broeders en Opvolgers van Judas Makkabeer, Jonathan en Simon, wierden ook door deze beide, den eenen na den anderen, de stad en de muuren herstelt, en wederom opgebouwt volgens 1 Makk. X. 10, 11. XIII. 10, 39-54.

Na welken tyd ook aan de stad en haare muuren geene merkelyke verstoring is overgekomen, dan alleen eenigermate, wanneer Pompejus te Jerusalem kwam, en den Tempel innam. Doch niet alleen gaf Julius César verlof en magt tot herstelling daar van aan Hyrkanus (a). Maar naderhand wierd dezelve door Herodes op het heerlykste versterkt en versiert, met muuren, torens en burgten; gelyk Hy ook den Tempel heerlyk verbetert heeft.

En zo was ook die stad in volkomenen staat van sterkte en sieraad ten tyde van onzen Heere Jesus.

Uit welk alles blykt hoe Jerusalem zy gebleven, ja gedurig wederom herstelt en gebouwt tot op Messias den Vorst toe; en wel zo, dat ook in die tyden grote benauwdheid is geweest, en de zaken dus niet altyd, als wel in de eerste 49 jaren, in ruste en bloeistand gebleven zyn; maar evenwel Jerusalems muuren en straten telkens wederom gebouwt zyn OOK in de benauwdheid dier tyden.

En niet minder heeft ook eene nauwkeurige vervulling bekomen het gene de Engel Gabriel voorzeide te zullen volgen op dien voorlopenden tyd van LXIX weken of 483 jaren.

Alle de vier Euangelisten, na dat zy getoont hebben, hoe de Heere Jesus in zyne komste in de weereld, in zyne woorden en werken, en in al zyn gedrag betoont hebbe, dat Hy was de waare Messias, van wien in deze en andere voorzeggingen gesproken was, wyzen in het breede aan, hoe Hy door de bitterheid der Joden aan de Heidenen overgelevert, en ter begeerte van de eersten door de laatsten gekruisigt en gedoodt zy, en alzo door eenen wreden, geweldigen, aller-smaad-

(a) Vid. JOSEPHUS *Ant. Jud. Lib.* XIV. *cap.* 17. *pag.* 486.

smaadlykste en allersmertelykste dood uit de gemeinschap van het volk Israël en uit den lande der levendigen afgesneden en uitgeroeit.

Een stuk, dat by de Joden zelve geenzins ontkent word; maar in tegendeel in hunne oude en by hen zeer geachte schriften zelve gemeldt, en daar door gestaaft word. Gelyk het ook in de schriften der Heidense Historie-schryveren als eene bekende zaak staat aangetekent (*).

En hier in merkt het Euangelium niet alleen aan het bedryf der menschen, maar ook de hand van God, den Vader, als Rechter daar in oeffenende zyne wrekende geregtigheid; en het zelve doet ons het lyden van Jesus aldus beschouwen als een dragen van de straffe der zonden van de uitverkorene weereld. Het gene de vyanden den Heere Jesus hebben aangedaan, willen de Apostelen, dat wy beschouwen, als dat gene, dat de raad en hand Gods te voren bepaalt had, dat geschieden zoude Hand. IV. 28. verg. 2–23. Daar in komt God, de Vader, voor als Rechter, den Zoon, als Borge voor zyn volk, tot zonde (dat is tot een offer voor de zonde) makende 2 Cor. V. 21, Hem voorstellende tot eene betoning van zyne rechtvaerdigheid, enz. Rom. III. 25, 26. En dus word van Hem getuigt, dat Hy in dit zyn lyden, als eene uitroejing door Gods straffende hand en wraakoeffenende gerechtigheid de zonden van zyn volk in zyn lighaam gedragen heeft op het hout (des kruisses), een vloek voor hun geworden zy, overgelevert zynde om hunner zonden wille, en alzo zig betoonen hebbe te zyn het lam Gods, dat de zonden der weereld wegdraagt, naar 1 Petr. II. 24. Gal. III. 13. Rom. IV. 25. Joh. I. 29. Gelyk dan ook teffens op het nadrukkelykste word aangedrongen, dat Hy zelf geen schuld hadde, en by Hem geen oirzaak van zulk een lyden te vinden ware: Van welke zuivere onschuld onzes Heeren Jesus de Euangelise geschiedenis de alleruitschynendste blyken opgeeft. Verg. Luk. XXIII. 43. 1 Petr. III. 18, 19.

Uit dien hoofde merkt het Euangelium dit lyden van Jesus aan als de vervulling van zyne gehoorzaamheid en de verdienende oirzaak van alle die weldaden, die in het 24. vers beloofd zyn. Want door lyden geheiligt, of liever volmaakt, zynde, is Hy allen den genen, die Hem gehoorzaam zyn, een oirzaak der eeuwige zaligheid geworden Hebr. V. 8. X. 24.

En niet alleen is alzo de zaak zelve, die dezen aangaande hier voorzegt was, waar geworden. Maar dit is ook geschied op dien eigenen tyd, als hier bepaalt was.

Deze uitroejing van den Messias bepaalde hier de Godspraak te zullen geschieden na die LXIX weken, die in het voorgaande vers gemeldt wa-

(*) Zie den Heer S. VAN TIL *Inleiding tot het Euang. van* MATTHEUS *bladz.* 2, 3. en over het XXVII. *Hoofdst. bladz.* 785.

dit van stuk tot stuk nader getoont word / en byzonder bladz. 834. En met deze zeer geleerde Mannen stemmen ook E. SIMSONIUS (a), de Heer PRIDEAUX en anderen / overeen; terwyl ook het verschil klein is ten opzigt van anderen / die / eene andere onderstelling volgende / het kruis-jaar van Jesus een jaar vroeger of later stellen. Zo dat dit stuk als byna algemeen onder de Christenen aangenomen mag gehouden worden. Gelyk ook by Tacitus en Suetonius den tyd van Christus dood tot de regeering van Tiberius gebragt word. En de Joden zelve erkennen ten minsten in het gemeen / dat die voorgevallen zy doe het twede Huis noch stond (*) Ook blykt dit klaarlyk uit het zo beroemd getuigenis van Flavius Jozefus nopens onzen Heere Jesus Christus; welks geloofwaardigheid de Hoog-geleerde Heer HAVERCAMP bondig aandringt in de voorreden van de nederduitse vertaling van de werken van Flavius Jozefus onder zynen opzigt uitgegeeven. En zo al iemand niet dat alles aan Jozefus wilt toekennen / dat van Jesus Christus op die plaatze (ik meine de Joodse Oudh. XVIII. 7.) gezegt word / eischt evenwel de billykheid te geloven / dat het hoofdzakelyke van Jesus leven en dood en den tyd van die voor eene echte aantekening van Jozefus gehouden worde / die dit gewigtig stuk niet geheel heeft konnen voorby gaan in zyn verhaal (†).

Aldus worden wy ten vollen gewaar / dat de Heere Jesus is uitgeroeit, maar niet voor Hem zelven, na dat LXIX weken verlopen waren zedert den uitgang des woords enz; nademaal tusschen de maand Nisan van het XXe. jaar van Arthasasta of Artaxerxes Longimanus, en de maand Nisan van het 33e. jaar der gemeene jaar-tellinge, op welker 15. dag de Heere Jesus gekruisigt is / juist 483 jaren verlopen zyn.

En gaf de Engel Gabriel aan Daniel te kennen / dat de uitroejing van den Messias tot haar gevolg zoude hebben den ondergang van de stad en den Tempel, welke aan dezelve zoude overkomen door het Volk eenes Vorsten, die nog stond te komen; de Romeinse Opper-Vorst / in Daniels tyd noch geheel onbekend / had ten tyde van Jesus dood reeds het Opper-gebied over de toen meest bekende weereld. En onder anderen zagen zig ook de Joden onderworpen aan zyne heerschappy; gelyk voornaamlyk heeft plaats gehad zedert Judéa tot een Romeins Win-gewest geworden was / omtrent X jaren na de Geboorte van Christus.

Deze magtigste Opper-Vorst / verstoord geworden zynde op de Joden / van wegen derzelver byna algemeene rebellie / tot welke zy aller-

(a) *In Chronico.*
(*) Zie den Heer S. VAN TIL ter aang. plaatze van de *Inleiding tot het Euang. van* MATTHEUS.
(†) Conf. Clar. WESSELING ad E. SIMSONII *Chron. pag.* 1619.

het zelve niet maar geweest is door eenen korten tyd/ maar het ook tot op heden toe/ geduurende den loop van zo vele eeuwen/ den Joden niet heeft mogen gebeuren een van beide te herstellen.

Want wat den Tempel aangaat is het eene zo wel geloofwaerdige als zeer opmerkelyke zaak/ dat wanneer de Keizer Julianus, gemeenlyk nu de afvallige bygenaamd/ den Joden toestond/ ja zelfs met de nodige geldzommen begunstigde/ om den tempel op Jerusalems puinhopen wederom te gaan bouwen (ten einde dat daar door als verijdelt mogte worden de gedane voorzegging van den Heere Jesus aangaande de volkomene en onherstelbare verwoesting van dat gebouw) en wanneer de Joden ten dien einde zig meenden te bedienen van de oude fundamenten van den verwoesten Tempel/ slaande daar toe reeds de hand aan het werk/ door eene schrikkelyke aardbeving daar ter plaatze die fundamenten zelve om verre zijn geworpen; en wanneer men vervolgens eenigen tyd daar na het werk noch eens poogde te hervatten zware vuurvlammen uit den grond zijn uitgeborsten/ die eenige van de werklieden verslonden hebben. Ja/ gelyk anderen getuigen/ zoude ook een vuur/ van boven uit de lugt komende/ de werktuigen/ die men toegestelt en zamen gebragt had tot verrichting van dit werk/ verslonden hebben. Ammianus Marcellinus, een Heidens Schryver/ getuigt dit. En Gregorius Nazianzenus en Chrysostomus spreken daar van/ als van eene zaak/ by hunnen leeftyd gebeurd/ en zeer bekend (*).

En wat de stad Jerusalem betreft/ het is waar/ dat de Keizer Hadrianus in plaats van het verwoest Jerusalem omtrent een halve eeuw daar na eene nieuwe stad heeft doen bouwen/ aan welke Hy den naam gegeeven heeft van Elia Capitolina, ten dele naar zijnen geslagtnaam Elius (want Elius Hadrianus was eigentlyk zijn naam) ten dele naar den Afgod Jupiter Capitolinus, aan wien Hy dezelve toewyde. Aan welke stad de Christenen na den tyd van Constantinus den Groten den naam der oude stad Jerusalem gegeeven hebben. Maar dit kan geenzins voor eene herbouwing van de verwoeste stad Jerusalem worden aangezien/ vermids die stad/ schoon zy wel omtrent op den ouden grond gesticht is/ geenzins gesticht is door de Joden of ten hunnen dienst/ of naar de gelykenis van het oud Jerusalem. Gelyk ze ook als eene gansch andere en nieuwe stad eenen anderen naam van haren stichter ontfing. Ja de Keizer Hadrianus verboodt zelfs den Joden in die stad te komen/ en deed tot smaad van hun/ en om by hen zelve een afgryzen van die stad te verwekken/ de gedaante van een verken/ als by hen het alleronreinste dier/ op eene der poorten stellen (†).

Dit

(*) Vid. E. SIMSONII *Chronicon pag.* 1691. & quæ ibi contra BASNAGIUM observat Clar. WESSELING.

(†) Zie H. VAN ALPHEN over *Matth.* XXIV. *bladz.* 419–425, & adde WIT-

Dit alles heeft ook onze Heere Jesus op de allernauwkeurigste en nadrukkelykste wyze den Joden aangekondigt/ als het vast besloten en van den Vader rechtvaerdiglyk bepaald oordeel / waar mede Hy de boosheid/ welke zy tegen Hem betoonden / en door welke zy ten laatsten zo verre zoude komen/ dat zy Hem wreedlyk zouden uitroejen, rechtvaerdiglyk straffen zoude; als te zien is Matth. XXI. 41. XXII. 7. XXIII. 37, 38. XXIV. 2–15.

En het is zo baarblykelyk geweest / dat de God des hemels tegen die stad en derzelver inwoonders ten gerichte kwam / dat de Heiden / die het werktuig was geweest van de Godlyke wraak in deze zaak / zelf daar van in zyn gemoed is overtuigd geweest / en zig niet heeft konnen onthouden dat te erkennen. Jozefus verhaalt / dat Titus, na de inneming der stad de muren omgaande en de vallei gevuld ziende met doode lyken / die daar in geworpen waren / met uitgestrekte armen hebbe uitgeroepen / dat de inneming van deze stad, niet zyn, maar Gods werk was (a). En Filostratus, een Heidens Schryver / getuigt / dat Titus, van andere volken begroet en vereert wordende over zyne overwinning van de Joden / gezegt hebbe / dat aan Hem de eere van overwinning niet toekwam, want dat het God was, die zynen toorn over dat Volk had uitgevoert, en dat Hy alleen het werktuig geweest was, dat daar toe de hand als geleent hadde (b).

Evenwel heeft ook de Heere Jesus, nu opgewekt en aan des Vaders rechterhand verhoogd zynde / eer dit alles gebeurde / het Verbond by velen onder de Joden de overhand doen hebben, en dat geduurende den tyd van eene jaar-weke of zeven jaren na zyne uitroejing, zynde de laatste der LXX weken, in deze Godspraak bestemd / en in welke dit naar de belofte van Gabriel aan Daniel geschieden moeste. Dit is te zien uit het verhaal van den Euangelist Lukas in de XI eerste Hoofdstukken van zyn twede Boek, genaamd de Handelingen der Apostelen. Waar in getoont word hoe de Heere Jesus eerst in het Joodse land / Judea, Galilea en Samaria, en het gene 'er aan grensde tot Antiochie toe / het Genade-verbond hebbe doen aankondigen / en zulks met zeer grote vrugt / door de werking van zynen Geest medewerkende met den dienst van zyne Apostelen / die met grote kracht getuigenis gaven aan zyne opstanding; doende alzo dagelyks velen toe tot de Gemeinte, die zalig wierden. Zie byzonder Hoofdst. II. 41, 47. IV. 4. VI. 1. VIII. 4, 5, 25, 40. XI. 19. VIII. 22. XI. 21–27. En middelerwyl opende God aanvankelyk door de bekeering van Cornelius en zyn huisgezin (doch onder de Joden wonende) de deure des geloofs door

WITSIUM *in Hist. Urbis Hierosolymæ Miscellan. S. Tom.* II. *Exerc.* 12. §. 8, 11, 15, 16.

(*a*) De *Bello Jud. Lib.* VII.

(*b*) Adi Celeb. WITSIUM *Miscell. S. Tom.* II. *Exerc.* 11. §. 80.

voor de Heidenen / en begon ook dezen de bekeering ten leven te geven volgens Hand. X. XI. Waarop dan ook kort gevolgt is / dat Paulus en Barnabas tot de Heidenen gezonden zijn / en dat zelfs met aanvankelyke verlating van het vleeschlyk Israël, als te zien is Hand. XIII.

En dat alzo de Heere Jesus het verbond by velen de overhand hebbe doen bekomen geduurende den bestemden tyd van eene weke na zijnen dood; is daar uit af te nemen / dat de XI eerste Hoofdstukken van de Handelingen der Apostelen behelzen de geschiedenis van de oprechting van de nieuwe Gemeinte Gods / het Christendom / tot omtrent het einde van de regeering van den Romeinzen Keizer Cajus Caligula, die overleden is den 24. January in het 41e. jaar der gemeene Christen jaar tellinge, en dus in het agtste jaar na den dood onzes Heeren. Want dit blykt genoeg daar uit / dat de nieuwe vervolging van Herodes, die Hoofdst. XII verhaalt word / geschied is / als Herodes, Koning over Judéa geworden zijnde / derwaarts op het Paasch-feest vertrokken was. Maar die waerdigheid van het Koninkryk over Judea heeft Herodes eerst ontfangen van Claudius in het eerste jaar zijner Keizerlyke regeeringe / waar in Hy tot dat twede burgemeesterschap verordent wierd / het welk Hy in het volgende jaar bekleedt heeft / als Jozefus verhaalt. Ook komt hier mede over een het gene men leest Hand. XI. 28; daar van de regeering van Keizer Claudius, als toen noch niet begonnen / doch eerlang gevolgd / gesproken word.

En dus zien wy dan ten einde gelopen de LXX weken, over Daniels Volk en heilige stad bestemd / en dat wel om de overtreding te sluiten, de zonden te verzegelen, de ongerechtigheid te verzoenen, en eene eeuwige gerechtigheid aan te brengen, en om het gezigte en den Profeet te verzegelen, en om eene heiligheid der heiligheden te zalven.

De vervulling nu van dat gedeelte der Godsprake / het welk voorspelde dat de Messias ter helfte van die (LXXe.) weke het slacht- en spys-offer zoude doen ophouden / vinden wy in die byzondere en zeer opmerkelyke Openbaring / welke de Heere van den hemel aan Petrus deed / beschreven Hand. X, in welke de Heere Jesus Christus door een gezigte aan Petrus toonde / dat het onderscheid tusschen rein en onrein, voor zo verre dat volgens de wet van Mozes had plaats gehad / nu was weggenomen. Waar in dan ook lag opgesloten / dat slacht-offeren en spys-offeren nu hadden uitgedient; nademaal alle de wetten van de Mosaise offerhanden als eenen grondslag onderstellen het onderscheid tusschen rein en onrein naar de wet des vleeslyken gebods / zo ten opzigte van de zaken / welke zy offerden / als van de personen / die dezelve offerden / of ook daar van eten mogten; gelyk uit de gansche wet van Mozes te zien is. En deze verklaring / welke de Heere Jesus door die openbaring aan den Apostel Petrus gedaan heeft / had tot haar gevolg / dat Petrus het Euangelium der vryheid aan Cornelius en zijn huis / Heidenen zijnde / aankondigde ; en de Heere bekrachtige

tigde het / als Hy op deze Heidenen / zonder dezelve tot de wet van Mozes te verpligten / den Heiligen Geest uitstortte. Zie Hand. X. 34. enz. verg. XI. 18. en Gal. III. 1-6. Daar na geschiedde de aankondiging van het Euangelium aan de Grieksse naar Hand. XI. 20, 21. En kort daar op / als de LXXe. weke ten einde was / gingen Paulus en Barnabas eenen togt tot de Heidenen doen / die tot bryheid roepende. Zie Hand. XIII. byzonder vers 38, 39. Ook wierd dit Euangelium der bryheid onder de bestiering van den Heiligen Geest erkent en verdedigt door de Kerkvergadering te Jerusalem Hand. XV. En van dien tyd af aan brak het meer en meer door / zo verre / dat Paulus, als Hy aan de Hebreen schreef / van het Oude Testament zeide Dat nu oud gemaakt is en veroudt, is naby de verdwyning, Hebr. VIII. 13.

Dat nu die openbaring aan Petrus waarlyk geschied zy ter helfte van die LXXe. weke, is genoegzaam daar uit af te nemen / dat te voren getoont is / dat de XI eerste Hoofdstukken van de Handelingen der Apostelen vertonen de geschiedenis van het eerste Christendom geduurende de zeven eerste jaren na den dood van Christus; die ten einde liepen / of waren / wanneer de Discipelen te Antiochie Christenen genaamt wierden Hand. XI. 26. Wanneer men dan / te rug gaande / daar van afneemt dat geheel jaar, welk Paulus en Barnabus in de gemeinte aldaar vergaderden, en eene grote schare leerden, en dan nog dien tyd / die ook nog voor dat gemelde jaar gegaan is / in welken het gerucht van de bekeering van Cornelius en zyn huisgezin door geheel Judea aan de broederen bekend wierd Hand. XI. 1, 2, en die vereischt wierd tot het bedryf der Cyprise en Cyreneese Mannen en tot het gerucht en de gevolgen daar van; zo ziet men duidelyk genoeg / dat dit gezigte aan Petrus vergunt is / wanneer reeds een gedeelte van die LXXe. week verlopen was; maar echter al eenen geruimen tyd voor het einde van dezelve.

En tot de helfte dezer weke worden wy ook geleidt / immers tot niet lang over de stipte helft / als wy zien / dat kort op het verhaal van Paulus reize naar Tarsus straks volge het vertrek van Petrus naar Joppe, die daar vele (echter niet weken, noch jaren / maar) dagen bleef / en dit gezigte ontfing. Vergel. Hand. IX. 30, 31, 36-43. X. 1-11. Paulus is omtrent drie jaren na zyne bekeering van Jerusalem naar Tarsus gereist / en gevolglyk omtrent vier jaren na den dood van Christus. Zie Gal. I. 18, 21. Welke tyd met recht den naam kan dragen van de helfte eener jaar-weke ingevolge van het geen over de betekenis van dit woord in de verklaring is aangemerkt.

En wat dan aangaat het laatste stuk van deze voorzegging ten opzigte van de verwoesting van de stad en den Tempel (die aldus zouden hebben uitgedient) dit vinden wy zo duidelyk vervult in het gene ons Jozefus verhaalt / dat men rede hebbe om met eene eerbiedige verwondering de nauwkeurigheid van de overeenkomste tusschen de voorzegging en de uitkomste te erkennen.

Daar heeft zig volgens het verhaal van dien Historie-schryver voor Jerusalems en des Heiligdoms volkomene verdelging opgedaan eene bende/ een vleugel, die zig inbeeldde en voorgaf de stad/ het Heiligdom en den Levitisen Godsdienst te zullen beschermen/ die zig den naam aanmatigden en by anderen kregen van Zeloten, dat is ieveraars (voor het Heiligdom namelyk en deszelfs dienst) daarom ook geenzins willende gedogen/ dat de stad/ doe het noch de tyd geweest was/ aan de Romeinen zoude worden overgegeeven/ maar pogende in tegendeel/ na dat zy zig van den Tempel meester gemaakt hadden/ op alle wyze te beletten/ dat iemand tot de Romeinen overging of zyne ontkoming uit Jerusalem zogte (a). Welke Zeloten evenwel geweest zijn de grouwelykste menschen/ die ooit de aardbodem droeg/ alles wat Godlyk was verachtende en alle menschelykheid (gelyk Jozefus (b) hen beschryft) hebbende uitgeschud, het Heiligdom op velerhande wyze/ en byzonder door Broeder-bloed ook in de heilige plaatze te vergieten/ op het allerschrikkelykste ontheiligt hebben/ waar over Titus zelf een uiterst afgryzen betoonde (c)/ en woedende tegen alle de genen/ die hunne party niet waren toegedaan/ meenigmaal vreeslyke bloedstortingen aanrechtten/ zodanig dat zy eens op eenen dag eene slachting maakten van agt duizend en vyf honderd menschen/ en daar na noch eens van twaalf duizend (d).

Deze Zeloten, op een zo onmenschelyke wyze ook tegen het Volk der Joden in Jerusalem te vuur en te sweerd woedende/ hebben deze zig zelve met kracht daar tegen verzet/ en ter hunner hulpe binnen Jerusalem ingenomen eenen anderen/ niet minder Godlozen/ hoop van rovers en moordenaars/ hebbende tot hun hoofd zekeren Simon, Gioràs Zoon, in wien en zijnen hoop men dan toen zag eenen verwoester tegen eenen grouwelyken vleugel (e).

Welke allergodlooste rotten op eene vreeslyke wyze tegen elkanderen en het overige der Joden hebben gewoedt/ gestadig bloed vergoten/ en zelfs de koorn-huizen in brand gestoken/ waar uit ook besmettelyke ziekte en allerlei elende is ontstaan. En dus zig zelven onderling verteerende/ hebben zy den weg als gebaant tot hunnen en der stads en des Heiligdoms volkomenen ondergang. Zo dat Jerusalem en het Heiligdom, en die 'er in waren/ waren aan te merken als een hoop of lighaam dat in alle opzigten woest was. Gelyk dan ook Titus, dit gewaar wordende/ met opzet zijne zaken langzaam voortzette/

(a) JOSEPH. *de Bello Jud. Lib.* II. & III. *pag.* 812, 813, 819, 820. & *seqq.*

(b) IDEM *de Bello Jud. Lib.* IV. *c.* 22. *pag.* 88.

(c) IDEM *pag.* 950.

(d) IDEM *pag.* 883.

(e) IDEM *pag.* 873, 875, 895, 896, 920. &c.

te/ oordeelende het voor Hem voordeelig te zijn/ dat de Joden op die wyze zig zelven verzwakten en uitmergelden/ daar Hy anders veel moeite zoude gehad hebben om de stad/ die zo groot/ en toen zo vol volks was/ te vermeesteren (a).

Deze woede van de moordenaars onder Simon tegen de Zeloten onder Johannes van Giskala, welken deze tot hun hoofd hadden/ heeft geduurt tot dat Titus de stad en het Heiligdom ten nauwsten insloot/ ja tot maar drie maanden voor de verbranding des Tempels (b).

En op deze wyze zijn eindelyk met afgryselyk en onbeschryflyk bloedvergieten en branden/ gepaard met alle bedenkelyke wreedheden/ de stad en het Heiligdom geheel en al verstoort/ tot zo verre/ dat men/ daar komende (de drie torens en het stuk van den muur/ dat toen nog overig gelaten wierd/ ter zyde gesteld zijnde) zelfs in dien tyd niet zoude geloofd hebben, dat die stad ooit ware bewoond geweest (c).

Eene voleinding over dien woesten hoop daarom te aanmerkelyker/ dewyl binnen Jerusalem in deze belegering en verovering 1100000 menschen door zweerd/ brand/ honger en pest zijn omgekomen/ en maar zeer weinige door de vlugt hebben konnen ontkomen/ en 97000 gevangen en tot slaven gemaakt zijn/ onder welke ook die twee hardnekkige hoofden/ Simon en Johannes, de laatste om ter eeuwiger gevangenis gedoemt/ de eerste om in den triumf medegesleept te worden/ bewaart zijn. Zo nauwkeurig is deze Godspraak in alle hare delen vervult geworden/ en dezelve moeste dierhalven den Joden/ indien zy hun vooroordeel wilden ter zyde stellen en der waarheid plaats geven/ zekerlyk tot overtuiging dienen om te erkennen/ dat onze Heere Jesus Christus waarlyk zy de beloofde Messias.

Gelyk het dan ook geenzins te verwonderen is/ dat zy met deze Godspraak by uitnemendheid verleegen zijn/ en deze hunne verleegenheid ook zelve op meer dan eene wyze te kennen geven: willende zeer ongeerne met de Christenen over deze voorzegging van Daniel in gesprek komen; dan eens zig beklagende over de duisterheid van deze voorzegging/ dan wederom veel ophef makende van het onderling verschil onder de Christenen nopens het begin van de telling dezer LXX weken, waar door evenwel hunne zaak geenzins kan worden gebeetert/ dewyl zy zelve moeten gestand doen/ dat deze jaar weken althans met de verwoesting van de stad en Tempel door de Romeinen/ nu al byna XVII eeuwen verleden/ haar einde bekomen hebben (*). Om nu niet te

(*a*) JOSEPH. *de Bello Jud. Lib.* VI.
(*b*) IDEM *pag.* 922.
(*c*) IDEM *pag.* 887, 969, 970.
(*) Van het eene en het andere geeft J. FRISCHMUTHUS in de meermaals aangetogene Latynse dissertatien over deze Profezie merkwaerdige bewyzen op. Vide *Thesauri Theol. Phil. part.* I. *p.* 903, 911, 928 & 937; op welke a at-

 ke

te herhalen het gene reeds is aangemerkt van de zwakke uitvlugten en blykbare verdraeijingen van den text / tot welke zy hunnen toevlugt nemen / om niet te bekennen het gene de woorden zo duidelyk uitwyzen.

Het Gebruik van deze Openbaring aangeweezen.

Sprekende van het wys en Godebetamelyk oogmerk, waar toe deze Openbaring gedient heeft / en van den Heiligen Schryver met een bygevoegd verhaal van den tyd en de wyze, op welke Hy die ontfing / nevens de andere gewigtige stukken van dit zyn Boek in geschrifte gestelt en ter bewaring overgegeeven is / heb ik getoont / welk gebruik de Joodse Kerke tot op de komste van den Messias daar van heeft konnen en moeten maken. Vestigen wy nu verder het oog op de meer algemeene nuttigheden / welke dit gewigtig stuk voor de Kerke van de volgende tyden / dat is voor ons Christenen / uitlevert / deze zouden eene geheele verhandeling konnen uitmaken / indien ik dezelve in hare uitgebreidheid wilde voordragen. Zo grote verscheidenheid van zaken komt ons in dit Hoofdstuk voor. Zo vele ook en zo verscheiden zyn de leringen / die uit deze zaken konnen worden afgeleidt / wanneer wy dezelve van stuk tot stuk willen opnemen. Maar in de uitlegging zelve / die hier voren gegeeven is / zyn ook alreeds vele aanmerkingen hierop betrekkelyk ingevloeit / wanneer de gelegenheid zulks medebragt.

Ik zal my dierhalven vergenoegen met mynen geëerden Lezer de verhandelde hoofdzaken wederom in gedagten te brengen en Hem eenige aanleiding te geven / om zyne overdenkingen daar over tot eene Godvruchtige betrachting en nuttig gebruik van dit Hoofdstuk verder uit te breiden.

I. On-

ste plaats Hy bybrengt de zeer opmerkelyke woorden, in welke *R. Samuel* aan *R. Isaak* wel eer over dit stuk geschreven heeft, waarin Hy onder anderen zegt. *Waarlyk, myn Heer, ik zie geenen uitvlugt tegen dat volk (der Christenen) naardien zy met der daad bewyzen, dat na de herbouwing des Tempels 70 jaarweken zyn vervult geweest, doe Jesus van onze Vaderen is gedoodt. En daar na is de Vorst, Titus, en het Volk, namelyk de Romeinen, gekomen, en hebben ons gedaan naar deze Profezie. Het zyn nu duizend jaren, en wy zyn alzo onder den toorn van God, en hopen evenwel op Hem.* Vide etiam CALOVIUM *in Diss. de* LXX *Septimanis in Bibl. Illustr. Tom.* II. *pag.* 652. Aan deze verleegenheid met deze voorzegging van *Daniel* moet men het buiten twyffel voornaamlyk toeschryven, dat zy in vervolg van tyd gekomen zyn tot dien wanhopigen stokregel, *dat zulken vervloekt zyn, die de tyden nareekenen.* Waar van zie *Gemar. Sanhedrin in Excerptis* COCCEJI *cap.* XI. §. 30. *Oper. Tom.* IX. *pag.* 242.

I. Onze Profeet verstrekt ons reeds met het begin van zijn verhaal van deze aan Hem medegedeelde Openbaring tot een zeer leerzaam en opwekkend voorbeeld in zijn vlytig onderzoek van de Heilige Boeken/ en dat wel in het byzonder om daar uit te ontdekken den tyd/ welken God bepaalt had tot de verlossing van zijn Volk uit de Babylonise gevangenis. Dit herinnert ons niet alleen onzen pligt om des Heeren woord met alle opmerking en met alle neerstigheid gestadig te onderzoeken. Maar het leert ons ook/ hoe wy daar in aandagtiglyk moeten gade slaan de tekenen der tyden, welke God in de voorzeggingen aangeweezen heeft met betrekking op verscheide allergewigtigste uitkomsten van zaken/ welke Hy tot heil zijner Kerke beloofd heeft daar te stellen. Over het verzuim daar van bestrafte de Zaligmaker met grote rede de Joden van zijnen tyd/ als wy zien Matth. XVI. 3. Maar niet alleen hadden de Joden op die tekenen der tyden behoren acht te geven/ om daar uit te ontdekken den bestemden tyd van de komste van den Messias, en die dagen/ die zy toen beleefden/ voor dien bestemden tyd te erkennen. Ook ons allen is 'er zeer veel aangeleegen/ dat wy door eene aandagtige nasporing daar van eene goede en welgegronde overtuiging bekomen en in die overreding hoe langer hoe meer bevestigt worden/ dat de Heere Jesus waarlyk die beloofde Zaligmaker zy/ en dat de Joden te vergeefs noch eenen anderen verwachten. En op de zelfde wyze moeten wy ons ook bevlytigen om een onderscheiden begrip te verkrygen van de noch toekomende dingen/ welke het Gode behaagt heeft in zijn woord ons bekend te maken/ op dat wy even als Daniel onzen uitzigt en hope/ en zo ook onze gebeeden tot God/ daar naar inrichten mogen. Dan zullen wy in staat gestelt worden om ten dezen opzigte naar den wille Gods te bidden: en het vooruitzigt der noch aanstaande dingen zal ons in vele gevallen tot zeer nuttige waarschouwing en bestiering/ en niet minder tot grote vertroosting en aanmoediging/ dienen konnen. Alleenlyk dat wy wel in het oog houden/ dat wy hier/ naar Daniels voorbeeld/ niet aangaan op onzekere onderstellingen of eigene overleggingen/ door eene al te vlugge verbeelding bestierd/ maar in ootmoedigheid des herten acht geven op de duidelyke bepalingen van het onfeilbaar woord van God; zonder verder te willen indringen of vooruit lopen in zaken/ welke het Gode behaagt heeft ons alleen meer in het algemeen en met eenige weinige uitstekende tydmerken bekend te maken.

II. De plegtige en diepe vernedering vervolgens van onzen Profeet voor Gods aangezigte/ zijne ootmoedige belydenis van zijne eigene zonden en die van zijn Volk/ zijn zeer nederig/ maar ook zeer ernstig/ gebed, met vele blyken van een levendig gelove gepaard/ leren ons/ hoe nodig en betamelyk zulke vernedering, zulke belydenis van zonden/ en zulk een ootmoedig gelovig bidden zy/ om te verkrygen eene genadige afwending van de oordeelen van God over landen en volken

en

en eene gunstige herstelling van Kerk- en Burger-staat/ wanneer die door Gods kastydende hand in grote zwarigheden gebragt en in diep verval gekomen zijn. En de genadige verhoring van Daniels boetvaerdig gebed toont ons ook/ dat zulk eene verneedering van ons zelve door Gods aangezigte Hem aangenaam zy/ en hoe grote nuttigheid dezelve hebbe/ wanneer die alzo in waarheid en in den gelove geschied/ gelyk die van Daniel gewerkt is. Naket tot God, en Hy zal tot u naken. Vernedert u voor den Heere, en Hy zal u verhogen zegt de Apostel Jakobus Hoofdst. IV. 8, 10.

III. In het byzonder vertegenwoordigt ons dit gebed van den Profeet zeer levendig en krachtig/ hoe wy in de belydenis van onze zonden en in onze smekingen om genade den groten God beschouwen en erkennen moeten in de hoogheid en ontzaglykheid zijner Majesteit/ in zijne allerzuiverste heiligheid/ wegens welke Hy eenen oneindigen afkeer van de zonde heeft/ in zijne volmaakte en onveranderlyke rechtvaerdigheid/ in de waarachtigheid van zijne bedreigingen en de rechtmatigheid zijner wegen ter uitvoering van dezelve/ maar ook in zijne hoogstbeminnelyke algenoegzaamheid/ oneindige goedheid en barmhertigheid/ en zijne even onveranderlyke getrouwheid in het vervullen van zijne beloften/ die Hy in zijn woord aan alle opregt boetvaerdige zondaren gedaan heeft/ waar door wy van ook aangemoedigt moeten worden om hoe onwaerdig en strafwaerdig/ en hoe elendig/ wy ons ook bevinden/ den toevlugt te nemen tot zijne genade/ zo als Hy die/ op eene Hem betamende wyze/ kan en wilt bewyzen door de verlossing, die in Christus Jesus is.

Zo leren wy ook uit dit gebed, hoe wy de zonden in derzelver hoogste verfoeielykheid beschouwen moeten/ die zig opdoet in vergelyking van dezelve met alle betrekkingen van den mensch en van alle zijne verpligtingen/ waar in hy staat/ zo ten opzigte van God/ als van zig zelven en zijnen naasten. Wy zien hier/ welk een klaar bezef en diep gevoelen wy daar van hebben moeten/ welk eene schaamte daar over by ons behore plaats te hebben/ hoe wy teffens het strafwaerdige van onze zonden erkennen moeten/ en hoe wy dat alles goedwilliglyk/ opregtlyk/ en met de uiterste verootmoediging van ons zelven door Gods aangezigte door Hem belyden moeten/ met eene ernstige nadenking en eene even opregte en gewillige bekentenis voor den Heere van de verzwarende omstandigheden, door welke de verfoeielykheid en het onverschonelyke van onze zonden vermeerdert en de strafwaerdigheid van dezelve vergroot word/ naar mate dat die begaan zijn tegen vele weldaden aan/ die wy van de Godlyke goedertierenheid genoten hebben/ tegen vele en herhaalde waarschouwingen, tegen de allerkrachtigste opwekkingen tot betrachting van onzen regten pligt/ en zelfs veeltyds niet tegenstaande reeds ondervondene zeer gevoelige tuchtigingen van Gods hand/ door welke wy ons nochthans niet hadden laten bewegen om gerechtigheid te leren.

IV. Wy

IV. Wy zien ook uit dit voorbeeld van dezen zeer ernstigen Aanbidder van God / hoe de ootmoed en het gelove teffens in het gebed moeten gepaard gaan / en waar in de regte heilige gemoeds-beweegingen in het bidden geleegen zijn / en uit welke beginselen die voortkomen / zo als dezelve zekerlyk zeer onderscheiden zijn van die driftige begeerten om eenige zaken / die verder gaan / dan de eerbied voor den hogen God en het behoorlyk bezef van zijne volstrekte brymagt en van onze geringheid en onwaerdigheid toelaten / en zo ook van die hertstogtelyke beweegingen / die menigmaal alleen voortkomen uit eene verhitte verbeeldingskracht / of aangezet worden uit een verkeerd begrip / dat in dit soort van aandoeningen het ernstig aanbidden van God geleegen zoude zijn.

V. Dus kan in der daad dit gebed van Daniel als tot een voorschrift voor ons dienen op onze plegtige Dank-Vast- en Bededagen. Zo nochthans / dat wy wel bedagt zijn op het onderscheid / het welk wy hier omtrent te maken hebben uit hoofde van die byzondere betrekking / welke het volk Israël eertyds tot God had / en die onzen Profeet en andere Mannen Gods in diergelyke gelegenheden zeer gewigtige gronden voor hunne gebeeden aan de hand gaf / die ten onzen opzigte zo geene plaats hebben. God had een verbond met dat Volk gemaakt / waar door Hy het zelve zig tot een eigendom uit alle de volken des aardbodems had aangenomen / onder die verzekering / dat Hy het zelve nimmermeer geheel en voor altoos verlaten en verwerpen zoude. Hy had aan dit Volk beloften gedaan / die medebragten / dat Hy het zelve in den staat van een volk / onder een geregeld bestier vereenigd zamen levende / bewaren / en den Godsdienst / door Mozes wet ingevoerd / onder het zelve bevestigen zoude tot op de komste van den Messias, die uit dit zelfde volk en wel in het land Israëls ter zijner tyd zoude voortkomen. Eenige verstoring kon wel voor eenen tyd daar in plaats hebben / maar geene vernietiging voor altoos. Ook behaagde het Gode in dien tyd zijne Kerke alleen in het midden van dit volk te vergaderen; zo dat de bewaring en de belangen van Gods Kerke met die van het Joodse volk ter dier tyd aan elkanderen verknocht waren. Geheel anders is het geleegen met ons en alle die byzondere landen en volken / onder welke het Koninkryk van den Heere Christus is opgeregt. God heeft zekerlyk belooft zijne Kerke op aarde te bewaren: maar Hy heeft die belofte nu niet vast gemaakt aan eenig byzonder volk. Dierhalven konnen wy ons alleen in zekeren opzigte en onder die bepalingen van dit gebed van Daniel en die van andere heilige Mannen Gods bedienen / om daar uit te ontleenen de pleitredenen of gronden / met welke wy onze gebeden by den Heere trachten aan te dringen: welk stuk in het gebed van veel gewigt is / en den ernst en het gelove van den bidder krachtig uitdrukt; maar het is zeker / dat vooral hier in eene grote omzigtigheid gevordert word. Mogten wy altyd indagtig wezen aan het zeggen van Abraham:

ham: Zie toch! ik heb my onderwonden te spreken tot den Heere, daar ik stof en assche ben! Gen. XVIII. 27. Mogten wy dus altyd toezien om niet in ons haasten, of in onbedagtzaamheid, onze gebeeden op zulk eene wyze aan te bringen, dat wy, ons al te sterk beroepende op de eere van God en op zijne waarheid en trouwe, in zaken, waar in wy daar toe zulken grond niet hebben, zijne eere en den luister van deze en andere zijner deugden daar mede benadeelen!

Maar ook niet alleen konnen wy ons dit gebed in zulke openbare gelegenheden en tot een meer algemeen gebruik ten nutte maken. Wy moeten ook, elk voor zig zelven, daar uit opmerken en trachten na te volgen die ware vernedering en opregte boetvaerdigheid, welke wy daar in zo duidelyk afgeschetst zien, en die niet minder van ieder onzer vereischt word om op eene demoedige belydenis van onze zonden vergeving van dezelve te verkrygen door het bloed van Christus, den Zone Gods, het welk ons reinigt van alle zonden.

VI. Zien wy verder op de Openbaring, die aan Daniel op dit zijn gebed wierd medegedeelt, behelzende eene zeer duidelyke voorzegging aangaande den Messias en den bestemden tyd, op welken Hy de waare verzoening door zijnen dood zoude ten wege brengen; wy hebben deze voorzegging aan te zien en met vele hoogachting in gedagten te houden als een van de voornaamste bewyzen, welke het Profetis woord uitlevert voor die grote waarheid, die de grondslag van het Euangeli der zaligheid is, dat onze Heere Jesus de beloofde Messias en de waare lang verwachte Zaligmaker der weereld zy. De ongelovigen van onzen tyd zullen zelfs, indien zy deze gewigtige zaak onzydig en met eenen behoorlyken eerbied willen onderzoeken, deze voorzegging moeten erkennen voor een zeer duidelyk bewys van den Godlyken oirsprong der Heilige Schriften en de daar op berustende waarheid van het Euangeli, aangezien deze voorzegging, in zulke klare bewoordingen zijnde uitgedrukt, eene zo nauwkeurige vervulling bekomen heeft, die ten aanzien van den bestemden tyd in zulk eenen trap van klaarheid en zekerheid kan aangeweezen worden uit de overgeblevene stukken van zulke Schryvers, die nog van Daniel nog van Christus iet geweeten hebben (*). En wat de Joden belangt, konnen wy ons ook vooral van deze voorzegging met groot recht bedienen om hen te overreden, dat de Messias de verzoening van zondaren met God en de eeuwige gerechtigheid in eenen staat van vernedering en door het ondergaan zelfs van eenen geweldigen dood moeste verwerven,

(*) Zie dit nader aangedrongen by den Heer VAN ALPHEN *bladz.* 398, 399, en by den Heer S. VAN TIL *in zynen Voorhof der Heidenen bladz.* 365, 366, 367. Vergelyk hier mede het gene aangaande *de oudheid en echtheid van dit Boek van Daniel* gezegt is in de *Voorbereidselen* voor het I. *Deel*, *Hoofdst.* II, *bladz.* 8–17.

ernstig voor hun te bidden / dat Hy eens het dekzel van hunne herten wechnemen, en zig over deze / evenwel nu noch beminden om der Vaderen wille, ontfermen wille (*) gelijk Hy ook naar zijne belofte ter zijner tyd doen zal!

VII. Maar wat zal het ons baten / indien wy alleenlyk een goed begrip hebben van den zin dezer voorzegginge en dienvolgens erkennen / dat de Heere Jesus de waare beloofde Zaligmaker zy? De kennis en overtuiging hier van zal ons niet tot zaligheid verstrekken/ ten zy dezelve ons ook brenge tot de gehoorzaamheid des geloofs, die het waare oogmerk zo wel van de Profetise Schriften / als van het Evangeli der vervullinge is / naar Rom. XV. 26. Daar op heeft elk onzer voornaamlyk bedagt te zijn / en daar in zal ons heil geleegen zijn / dat wy elk voor ons zelven dezen eenigen en waaren Zaligmaker van ganscher herte aannemen en ons aan Hem onderwerpen / op dat onze overtreding gesloten, de verdorvenheid / die van nature in ons heerscht / bedwongen en ondergebragt worde / en dat onze zonden door de Godlyke genade bedekt en verzegelt worden door het dierbaar randzoen ter verzoening der ongerechtigheden van den Heere Jesus opgebragt / en dat wy in Hem / als den HEERE, onze gerechtigheid, die gerechtigheid verkrygen / waar door men in eeuwigheid voor God bestaan kan en in het leven heerschen, aangebragt door de gehoorzaamheid van dien eenen.

Zo moet ook het Genade-verbond / waar van de Heere Jesus Christus de Middelaar is / by elk onzer kracht doen en de overhand bekomen. En verwaerdigt Hy ons met de bekendmaking en aanbieding van het zelve / wy hebben dan wel toe te zien / dat wy ons van niet afkeeren van Hem, die in den hemel is / en in zijn woord als van den hemel tot ons spreekt (Hebr. XII. 25). Wy moeten in tegendeel volvaerdig onze oore neigen en horen naar zijne gunstige nodiging / en onze herten geerne aanbieden en overgeven aan de werkingen van zijnen Geest / in nederige en zeer ernstige begeerten om denzelven / op dat wy daar door opregtlyk gewillig en bekwaam gemaakt mogen worden om dat Verbond van leven en vrede aan te nemen / daar

is) ontkennen, geen regte Koning geweest zy. Ook word dit zo voorgestelt, als of het alles in den text mede begrepen ware; want alle eigene namen, het zy in den oirspronklyken text staande, of niet, worden in deze overzetting tusschen twee haakskens gestelt. Hier uit ziet men, hoe de gemeene Joden van kinds af in deze verkeerde bevattingen gebragt en steeds versterkt worden. En men begrypt even gemaklyk, hoe bezwaarlyk zy te beweegen zyn om andere uitleggingen zonder vooroordeel te horen en aan te nemen.

(*) Nadruklyk zyn de opwekkingen en niet minder gewigtig de aanmerkingen hier over van den Heer VAN ALPHEN in de Opdragt van zyn werk over dit *Hoofdstuk*.

HET TIENDE, ELFDE EN TWAALFDE HOOFDSTUK.

Deze drie Hoofdstukken behelzen te zamen de laatste van de Openbaringen, welke God, ten dienste van zijne Kerke, aan Daniel heeft mede gedeelt; zijnde dezelve de twede van die Openbaringen, welke Hy ontfangen heeft na dat de heerschappy tot de Meders en Persen was overgegaan. En wel komt ons hier voor eene zeer uitvoerige en duidelyke Openbaring, aan den Profeet mede gedeeld in het derde jaar van Cyrus, wanneer Hy zig op nieuws, op eene plegtige wyze, voor den Heere zijnen God verootmoedigde, in welke, na voorafgaande verzekering van de verhoring zijnes gebeds, aan Hem zeer nauwkeurig wierden bekend gemaakt de aanstaande gebeurtenissen van de voornaamste Koninkryken der weereld, die eenen groten invloed zouden hebben op de zaken van het Joodse volk, als mede de zwarigheden, welke de Kerke Gods, onder dat Volk ter dier tyd bestaande, noch zoude te wachten hebben voor de verschyning van den Messias, en hoe de Heere dezelve in die alle echter zoude gadeslaan en bewaren, en aan dien stryd en tegenspoeden eene gewenschte uitkomste geven, gelyk ook aan alle de genen, die in die uure der verzoekinge standvastig zouden gebleven zijn, eene heerlyke vergelding in volkomene en eeuwige zaligheid: dienende dit alles tot nadere opheldering en bevestiging van het gene dezen aangaande in de voorgaande Openbaringen, welke God aan den Profeet verleent had, meer algemeen en hoofdzakelyk was te kennen gegeven.

In de beschryving, welke de Profeet van deze, Hem mede gedeelde, Openbaring hier doet, zien wy

I. Een bovenschrift of historise voorrede, behelzende eene bepaling van den tyd, in welken Hy deze Openbaring ontfing, met eene bygevoegde aanpryzing van dezelve als eene waarachtige openbaring, die ook allen aandagt en opmerking verdiende Hoofdst. X. vers 1. Dan volgt

II. Het verhaal en de beschryving van de Openbaring zelve, vertonende en de gelegenheid, by welke Hy die ontfing, en vervolgens ook het heerlyk en vreeslyk Gezigte, het welk de Profeet gezien heeft, en de bekendmaking, in dat Gezigte aan Hem gedaan, Hoofdst. X. 2-XII ingesl.

I. Het eerste is begrepen in deze woorden In het derde jaar Cores, des Konings van Persen, wierd aan Daniel, wiens naam genoemt wierd Beltsazar, eene zaak geopenbaart: en die zaak is waarheid, doch [in] eenen

I.A.

niet gebeurt zy in het eerste jaar der Opperheerschappye van Cyrus na de verovering van Babylon, en wanneer Darius de Meder zynentwegen als Koning aldaar regeerde / blykt duidelyk genoeg uit de geschiedenis / die in het VIe. Hoofdstuk van dit Boek van Daniel verhaalt word.

Dat wyders onze Profeet / zeggende / dat aan Hem eene zaak geopenbaart was (dat is van God aan Hem bekend gemaakt / daar die voor Hem en anderen tot daar toe als bedekt en verborgen was) by zynen naam Daniel ook voegt wiens naam genoemt wierd Beltsazar, geschied buiten twyffel om deze rede / dat Hy by dezen naam / aan Hem gegeeven ten tyde van zyne gevangelyke wechvoering naar Babel / zeer bekend en beroemd geworden was beide onder de Chaldeen / en onder zyn eigen volk / en daar beneven door dezen naam van anderen van de kinderen zynes volks / die ook den naam van Daniel mogten dragen / onderscheiden wierd. Zo word ten duidelykste aangetoont / dat Hy / van wien hier gesproken word / de zelfde Man zy / van wien in het voorgaande van dit Boek gesproken word / de zelfde voortreffelyke en geloofwaerdigste Profeet / aan wien God de voorgaande openbaringen vergunt had. En word aldus van onzen Profeet hier gesproken in de derde persoon; in het voorgaande heb ik aangewezen / dat zulk soort van opschriften boven de Openbaringen der Profeten / dienende voor historise berichten nopens den tyd van dezelve / ook wel in de Boeken van andere Profeten / op dezelfde wyze / geschiede (*). Gelyk het zelfde ten opzigte van onzen Profeet Daniel ons ook is voorgekomen Hoofdst. VII. 1. Maar dat zulks hier geschiede met die omschryving en met byvoeging van die aanpryzing van dit gezigte / die hier aanstonds volgt / zoude ook noch wel eenen anderen grond en rede konnen hebben. Vermids deze Openbaring aan Daniel eerst verleent is in het derde jaar van Cyrus, hebben de genen / die in het eerste jaar van zyne regeering uit Babel naar het Joodse land zyn wedergekeert / dezelve niet konnen hebben en mede nemen naar hun land. Maar die moet hun naderhand zyn toegekomen. En allerwaarschynelykst is het / dat Daniel zelf met eenen eigenhandigen brief daar by die hebbe overgezonden aan Zerubbabel en de overige Herstellers van den Joodsen Godsdienst. Mogelyk hebben deze waerdige Mannen / doe zy dit stuk by de overige van Daniels Boek aan het Volk mededeelden / dit opschrift boven het zelve gestelt / om daar mede ook dit stuk als volkomen echt en geloofwaerdigst aan ieder een bekend te maken. Gelyk dan ook van dezelfde hand zal zyn voortgekomen / en met dit begrip wonder wel overeenstemt / de aanpryzing van deze Openbaring / welke wy by de-

(*) Zie I. *Deel*, *Voorbereidf. Hoofdst.* II. §. 3. *bladz.* 10.

I.B.א.

den niet ten allerklaarsten dezen zin uitleveren. Een anderen word met deze vertaling aan het woord צבא toegeëigent de betekenis van eenen gezetten, of bestemden, tyd; welke betekenis nog aan dat woord gepastelyk eigen zyn kan / nog uit andere plaatzen bewezen word (*). Doch wy konnen deze woorden in eenen allergevoegelyksten zin en zonder eenige inlassching aldus overzetten en een grote stryd, in dezer voegen / dat dit zy een twede gezegde aangaande den inhoud van het woord der bekendmakinge / waar van hier gesproken word; het welk eerstelyk gezegt word waarheid te zyn / maar ten tweeden word het zelve ten aanzien van het merkwaerdige der zaken / daar in vervat / verklaart te zyn een grote stryd, dat is behelzende een verhaal / of liever eene voorspelling / van eenen groten stryd / even gelyk die rolle / welke Zacharia zag / Hoofdst. V. 3. van haren inhoud de vloek genoemt word / om dat de vloek daar opgeschreven stond. Dit is de eigene betekenis van het grondwoord צבא, het welk niet alleen een heirleger, dat stryd voert / maar ook den stryd zelven betekent en meermaals in die beduidenis voorkomt / als te zien is Num. I. 3. Job VII. 1. XIV. 14. Jes. XL. 2. (†). En wie ziet niet / hoe gepast en met grote rede de inhoud van dit gezigte dus beschreven worde als een grote stryd, daar het zelve geheel en al handelt van den stryd, met welken deels de Grieken en Persianen / deels de Koningen van Syrie en Egipte onder elkanderen / deels Antiochus Epifanes tegen het volk van God / deels ook de goede en kwade Engelen tegen elkanderen / de eene ten voordele / de anderen ten nadeele van de Joden / heftiglyk stryden zouden (§)?

Gelyk 'er nu geene gebeurtenissen in de weereld voorvallen / die van meer

(*) Quantum *Græca* & *Vulgata Latina* verſio, *Syrus* quoque & *Arabs* interpretes, hic aberrent, oſtendit C. B. MICHAELIS *in Annot. in h. l.* Celeberrimus COCCEJUS צבא גדול exponit *et agmen magnum*, ſeu *longus ordo rerum. Magnum tempus*, inquit, *complectitur hæc Profetia & multiplicem variarum rerum ordinem.* Sed recte obſervat Vir Doctiſſimus, quem modo laudavi, צבא quidem ſignificare *multitudinem agminatim euntium* (conf. *Pſ.* LXVIII. 12. & *Exod.* XXXVIII. 8); id vero argumento hujus vaticinii minus quadrare, utpote quod res multas quidem atque multiplices, verum non una & agminatim quaſi euntes, ſed ut aliæ alias ſingulatim excipiunt ac ſequuntur, exhibet.

(†) Onze Geleerde *kanttekenaars* geven dus zelve aan de hand, dat de woorden anders ook dus konnen vertaalt worden *en daar zal een grote ſtryd zyn*, wyzende den lezer naar de aantek. op *Job* VII. 1. en *Job* XIV. 14. en *Jeſ.* XL. 2.

(§) Verba ſunt Clar. MICHAELIS *l. l.* qui hanc interpretationem ſuppeditat, et, uti mihi quidem videtur, valde adpoſite. Conf. Doctiſſimus L'EMPEREUR ad JACCHIADÆ *Paraphraſin in h. l.*

I.B.א.

meer belang zijn en grotere bewegingen en veranderingen veroirzaken / dan die van stryden en oorlogen ; zo word hier mede wel nadrukkelyk aangetoont / dat de inhoud van dit Gezigte alzins gewigtig en merkwaerdig zy. En zeer te recht volgt dan hier op

ב. Eene opwekking van den lezer tot nauwkeurige aandagt en opmerking; waar toe ik nevens anderen mene te dienen de laatste woorden van dit vers, die van de onzen aldus vertaalt zijn en Hy, te weten Daniel, verstond die zaak, en Hy had verstand van het gezigte. Eene vertaling / die / op haar zelve genomen / met den aart en kracht der grondtale wel overeenstemt. Maar / aangezien het laatst aangeweezen onderwerp niet is de Profeet Daniel, maar die zaak, is het gevoegelyker de woorden dus op te vatten / dat ook die zaak het onderwerp blyve / waar van hier gesproken word. En het komt met de gewoonste manier van spreken en schryven in de Hebreeuwse taal meer overeen / dat wy de uitdrukkingen / die hier gevonden worden / in eenen gebiedenden zin verstaan en, of daarom, versta die zaak, en heb verstand in het gezigte. Ook is het wat bedenkelyk / hoe en waarom hier gezegt zoude worden / dat Daniel deze zaak en dit gezigte verstond. Hoofdst. XII. 8. zegt Hy in tegendeel Dit hoorde ik, doch ik verstond het niet; en het antwoord / dat Hy ontfing / verklaarde het Hem ook niet nader. En / genomen / dat de Profeet dit gezigte geheel verstaan hadde / schynt dit echter geene rede te geven om deze openbaring uit dien hoofde aan te pryzen boven andere / die immers even Godlyk / achtbaar en opmerkelyk zijn / al is het dat dezelve van de Profeten / die ze ontfingen / niet even duidelyk begrepen zijn. Dit doet my liever de gedagte overnemen van eenen zeer Geleerden taalkundigen (a), die deze woorden / zo als ik ten dele reeds te kennen gaf / dus opvat en overzet daarom let wel op die zaak en let 'er wel op in het gezigte, als behelzende eene aanspraak aan den lezer / om deszelfs aandagt op te wekken. In het eerste gedeelte dezer woorden word dan deze opwekking meer in het gemeen uitgedrukt / daarom let wel op die zaak, eigentlyk naar den grondtext versta die zaak, dat is / geef 'er acht op met eenen nauwkeurigen aandagt om deze zaak wel te mogen verstaan. Verg. Hoofdst. IX. 23. En met veel rede word deze opwekking afgeleidt uit den aart van het gezigte / als zijnde eene zekere openbaring en van eenen zeer merkwaerdigen inhoud ; gelyk het voorzetsel ו ook menigmaal voorkomt in de betekenis van daarom. Maar ten tweden word deze opwekking in de volgende woorden noch eens herhaalt / om dezelve noch te meer aan te dringen / even eens als in de aangehaalde plaats Hoofdst. IX. 23b. Versta dan dit

(a) Ik mene den meergemelden Heer C. B. MICHAELIS *in Annot. in h. l.*

I.B.ב.

dit woord en merk op dit gezigte. Dus ook hier en let 'er wel op, of/ gelyk men het ook nemen kan/ met een soort van opklimming of naderen aandrang/ ja let 'er wel op, dat is/ ja, zegge ik nochmaals/ geef 'er wel acht op, en zoek het te verstaan. En daar eerst gezegt was let wel op die zaak, word nu hier met verandering der bewoordinge gezegt let 'er wel op in dit gezigte, het zy alleen by verwisseling sieraads-halven/ wanneer men het zoude konnen nemen als of 'er stond let wel op dit gezigte; of liever om nader den aandagt van den lezer te bepalen op de byzonderheden van deze openbaring en de wyze/ op welke die aan den Profeet gedaan was/ zo als die vervat waren in het gezigte en de daar mede gepaarde bekendmaking, die in het vervolg beschreven worden; welken zin deze woorden voor het naaste uitleveren/ als wy dezelve meest naar de letter der bewoordinge van den grondtext dus overzetten let 'er wel op in dit gezigte, dat is/ let wel op deze zaak, zo als die in dit gezigte, nu verder te beschryven/ vertoont is, even gelyk zo Hoofdst. IX. 2. gezegt word ik merkte in de boeken het getal der jaren, dat is/ ik bemerkte het getal der jaren, dat in de boeken is uitgedrukt.

Dus kon Daniel zelf met veel recht zynen lezer hier tot aandagt opwekken. En/ indien wy denken/ dat dit bovenschrift door anderen gestelt zy/ konden ook dezen zulks billyk doen ter aanpryzing van dit stuk aan ieder een/ die het zelve zoude zien en lezen. Deze openbaring vereischte ook wel in het byzonder zulk eene aanpryzende voorreden en nadrukkelyke opwekking van den lezer/ om dat dezelve/ behalven het gewigte van haren inhoud/ teffens zo uitvoerig is/ en de voorspelde zaken met de allernauwkeurigste bepalingen en zeer duidelyk uitdrukt.

Hierop zien wy dan nu volgen

II. Het verhaal en de beschryving van deze openbaring/ door onzen Profeet nauwkeurig voorgedragen in all' het overige van dit tiende en het volgende XI. en XII. Hoofdstuk: waar in onderscheidenlyk vertoont word.

A. Het gezigte, het welk Hy gezien heeft Hoofdst. X. 2–20.

B. De bekendmaking, in en by dat gezigte aan Hem gedaan/ Hoofdst. X. 20—einde en daar na Hoofdst. XI. en XII.

A. Het gezigte aangaande/

א. Tekent Hy vooraf aan/ de gelegenheid, by welke Hy dat ontfing/ en de omstandigheden van tyd en plaatze vers 2–5.

a. De gelegenheid was deze/ dat Hy drie weken lang rouwe bedreef, gelyk Hy verhaalt vers 2, 3. En hier

α. Beschryft Hy ons zijne rouwe of droefenis meer in het gemeen met den tyd van dezelve vers 2;

β. En dan verhaalt Hy onderscheidenlyker/ op welke wyze Hy deze zijne rouwe en droefenis betoonde in onthouding van alle be-

II.A.א.a.β.

begeerlyke spyze en drank als mede van zijne anders gewo-
ne zalving vers 3.

a. Meer in het gemeen zegt Hy dus aangaande deze zijne aan-
houdende rouwe In die dagen was ik Daniel treurende drie weken der
dagen.

In die dagen wilt hier zo veel zeggen als in dien tyd, die in het voorgaande (van den Schryver zelven / of door anderen / zo die dat bovenschrift gestelt hebben / uit een diergelyke kortere aantekening van Hem) was uitgedrukt / te weten het derde jaar van Cores, Koning van Persie. Het is bekend / dat de Hebreen dus gewoon zijn / den tyd / onder de benaming van dagen, by welke de tyd afgemeeten word / uit te drukken. Vergelyk onder anderen Richt. V. 6. XV. 20. XVII. 6. XVIII. 1. XIX. 1. XXI. 25. Ps. LXXII. 7. Jerem. XXXI. 27, 28.

Ter dier tyd nu / zegt onze Profeet / als Schryver van dit Boek van zig zelven sprekende in de eerste persoon, dat Hy toen treurende was. Het grondwoord (מתאבל) is nadrukkelyk / gevende niet alleen te kennen eene gemeene treurigheid of droefheid / maar eene zeer gevoelige droefheid / ontstaande uit een diep bezef van een zwaar en smertelyk ongeval / het welk iemand zelven / of anderen / voor welken hy vele genegenheid heeft / overkomt. Zo word het gebruikt van de rouwe en droefheid over de allerzwaarste ongevallen / die iemand treffen konnen / als daar was de smertelyke droefheid van David over zijnen zoon Amnon 2 Sam. XIII. 37, en daar na wederom over Absalom Hoofdst. XIX. 2, en van de rouwe der moeder over haren zoon 2 Sam. XIV. 2. Zie mede Gen. XXXVII. 34. 1 Chron. VII. 22. 2 Chron. XXXV. 24. Neh. I. 4. enz. En niet alleen geeft deze uitdrukking hier te kennen eene inwendige rouwe of droefenis / maar ook eene betoning van de beroering en droefheid des gemoeds door betuigingen en verklaringen daar van en door uiterlyke tekenen. Gelyk het dus ook wel door rouwe bedryven word overgezet. En de buiging / waar in het grondwoord hier voorkomt (in hitpahel) is ook geschikt om zulks aan te wyzen / behalven dat ze dient om de betekenis te versterken. Dat de Profeet het dus mene / zal aanstonds blyken.

Maar opmerkelyk is ook de bepaling van den tyd, hoe lange Hy aldus rouwe bedreef / drie weken der dagen, makende te zamen uit een en twintig dagen. In het volgende 4e. vers zegt de Profeet ons nader / dat deze tyd inviel in de eerste maand, waar door wy naar den gewonen spreektrant der Heilige Schryveren te verstaan hebben de eerste maand des jaars namelyk Nisan; en Hy doet 'er by / dat Hy (op het einde van dit zijn rouw-bedryf) eene openbaring ontfing op den vierentwintigsten dag van die maand, welken wy dan houden mogen voor den laatsten dag van deze drie weken. Dus begon Hy deze pleg-

II.A.א.a.α.

tige betoning zijner inwendige bedruktheid op den vierden van die maand / en volhardde daar in tot den vierentwintigsten, in welken tusschentyd ook het Paasch-feest der Joden inviel / doch 't welk van hun / buiten hun land zijnde / niet kon gevierd worden / of het moeste alleen zijn met het eeten van ongezuurde broden geduurende den tyd van zeven dagen: waar mede dan deze rouwe en het vasten van Daniel, dat Hy vervolgens beschryft / geene gemeenschap heeft / maar uit eenen anderen grond en op eene geheel andere wyze is ingericht geweest.

Dat nu de Profeet dezen tyd zo uitdrukke / dat Hy spreke van weken der dagen, hebben wy reeds te voren over Hoofdst. IX. 24. aangemerkt naar alle waarschynelykheid daarom te geschieden / dat Hy dus deze weken (of zeventallen) van dagen wille onderscheiden van die weken (of zeventallen) van jaren, waar van in de Godspraak van het voorgaande Hoofdstuk melding gemaakt was. En / na dat wy beweezen hebben / dat die Godspraak in der daad van zodanige jaar-weken te verstaan zy / komt het my voor / dat 'er genoegzaam niet aan te twyffelen zy / of de Profeet hebbe om die rede hier dus willen spreken van weken der dagen, en zijnen lezer zelfs daar mede eenen indruk geven / dat Hy in het voorgaande van ander soort van weken wille verstaan worden. Wel is waar / dat sommige Uitleggers (a) van gevoelen zijn / gelyk ook eenige vertalingen (b) het dus hebben uitgedrukt / dat de spreekwys weken der dagen zeggen wille geheele weken, of / gelyk men ook zegt / volle weken. Dus merkt men aan / dat שנה ימים een jaar der dagen beteekene een vol jaar (gelyk het ook zo van de Onzen vertaalt is) Levit. XXV. 29. חדש ימים eene maand der dagen eene volle maand Gen. XXIX. 14, en שנתים ימים twee jaren der dagen twee volle jaren Gen. XLI. 1. Jerem. XXVIII. 3, 11. Maar dit neemt niet weg / dat deze spreekwyze / het woord dagen daar by voegende / te gelyk te kennen geeft / dat ze van eenen tyd spreke / die men by dagen aftelt / en die hare volle dagen heeft; en verhalven dat Daniel het byvoegzel der dagen daar by gedaan heeft ook onderscheids-halven om te tonen / dat Hy van andere weken spraak / als de Godspraak in het voorgaande Hoofdstuk. En dat Hy zulks wel voornaamlyk hier mede bedoele / schynt des te geloofslyker te zijn / vermids zig zo zeer geene rede opdoet / waarom de Profeet hier dus uitdrukkelyk hebbe willen verzekeren / dat Hy sprak van geheele weken; daar

(a) SOSTHMANNUS *Comment. ad Dan.* IX. 24—27. *Sect.* 1. *c.* 1. §. 7.
(b) Dus heeft de Engelse vertaling hier *three full weeks* en wederom *vers* 3. *three whole weeks*, en de Franse *trois semaines entieres* en vers 3. *ces trois semaines entieres.* LUTHER zegt in het gemeen drey wochen lang en *vers* 3. die drey wochen.

II.A.א.2.α.

daar dit genoeg te kennen gegeeven word in de woorden van den Engel vers 13.

β. Op welke wyze nu onze Profeet deze zijne rouwe en smertelyke droefheid betoonde, beschryft Hy vers 3. Begeerlyke spyze at ik niet, en vleesch nog wyn kwam in mynen mond niet, ook zalfde ik my gansch niet, tot dat die drie weken der dagen vervult waren.

Hy onthieldt zig voor eerst van alle aangename spyze en drank.

De spyze aangaande zegt Hy begeerlyke spyze at ik niet, en vleesch kwam in mynen mond niet. Ten aanzien van het eerste word eigentlyk naar de grondtaal hier gesproken van brood der begeerten (לחם חמדות). De Ouzen vertalen dit door begeerlyke spyze, zig voorstellende, dat onder den naam van brood hier allerlei spyze begrepen worde, gelyk die manier van spreken dikwils voorkomt. En zo verstond het ook Hieronymus ter dezer plaatze. Maar anderen (a) merken te recht aan, dat men hier beter eigentlyk zo genoemd brood versta, naardien aanstonds onderscheidenlyk van vleesch gesproken word; het welk anders onder deze uitdrukking mede begrepen zoude zyn, indien dezelve te kennen gaf allerlei begeerlyke spyze. En wanneer van hier gesproken word van brood der begeerten, dat is begeerlyk brood (vergelyk de spreekwyze Hoofdst. IX. 28.) zullen wy dit moeten verstaan van zeker uitnemend aangenaam en smakelyk soort van brood, van de allerbeste meelbloeme en op eene byzondere wyze toebereid, waar van zig de vermogende en aanzienlyke lieden in dien tyd en daar te lande plagten te bedienen: hoedanig brood Daniel dan ook hier te kennen geeft gewoonlyk op zyne tafel geweest en van hem gebruikt te zyn; maar Hy zegt, dat Hy zig nu vrywillig daar van onthieldt. Hy gebruikte nu alleen een gemeener en geringer soort van brood, alleen om zig daar mede te voeden en te onderhouden; het aangenamere voor den smaak nu daar latende. En ten aanzien der overige spyzen, doet Hy 'er dan by dat ook geen vleesch in zynen mond kwam, om namelyk van Hem gegeeten te worden. Ook dit beste en krachtigste der voedzame spyzen liet Hy na te gebruiken; en vergenoegde zig dus met alleen van het gezaaide te leven, gelyk Hy in zyne jonkheid gedaan had nevens zyne medgezellen, naar Hoofdst. I. 12.

Dit was dan een soort van vasten, waar in Hy zig wel niet van alle spyze onthieldt, gelyk dat voor zo langen tyd, als Hy voor had in dit rouw-bedryf aan te houden, ondoenlyk geweest zoude zyn; maar nochthans ontspeende Hy zig van alle meer aangename en smakelyke spyze, en begeerde alleen het nodigste voedzel. En met dit vasten wilde Hy dan niet alleen zyne bedruktheid en droefheid des herten te ken-

(a) MALDONATUS, SANCTIUS C. B. MICHAELIS *in h. l.*

II.A.ℵ.a.β.

kennen geven/ gelyk bedroefden van geeste doorgaans weinig lust tot spyze hebben/ en vooral het aangename en verkwikkelyke zullen van de hand wyzen/ als gansch niet voegende by hunnen staat en gemoeds-gesteldheid: maar teffens wilde Hy hier door zig zelven tot eene zo veel te meerdere verootmoediging voor God bepalen/ en/ om dies te ernstiger te zyn in aanhoudende gebeden/ de nuchterheid van geest omzigtigst zoeken te bewaren. Ook wilde Hy 'er zyne diepe vernedering voor God op eene plegtige wyze mede te kennen geven. Gelyk wy van dit gebruik en oogmerk van een Godsdienstig vasten te voren gesproken hebben op Hoofdst. IX. 3.

Hier toe diende het dan ook/ dat Hy ten aanzien van zynen drank zig onthielt van den wyn, die zo weinig als het vleesch in zynen mond kwam. Zo plagten van ouds beide de Joden en de Christenen ten tyden van hun vasten ook den wyn na te laten: en met grote rede/ om dat dezelve/ behalven zyne aangenaamheid/ ook de eigenschap heeft/ dat hy de geesten verkwikt; het welk geheel niet past by een droevig herte en vernedering zynes zelfs voor God. Alleen kounen wy in het voorby gaan hier niet nalaten aan te merken/ dat Daniel duidelyk te kennen geeft/ dat Hy anders wel gewoon was by smakelykere spyzen ook wyn te gebruiken/ niet tegenstaande Hy in jongere jaren alleen begeert hadde van het gezaaide te eeten en water te drinken. Dit had Hy toen gedaan om zig niet te verontreinigen aan de spyzen en den wyn van 's Konings tafel, die Hy anders zoude hebben moeten gebruiken/ levende toen aan het Hof/ als een van 's Konings kamerlingen/ die van den Koning onderhouden en gespyzigt wierden. Maar nu tot hoger amten gevorderd en met een eigen huis eene eigene huishouding hebbende/ kon Hy zyne spyze en drank verkiezen en laten bereiden volgens het voorschrift van Gods wet/ en gebruikte dan ook billyk de aangenamere gaven/ welke die wet mede toestond te gebruiken/ en Hy als een man van groot aanzien en vermogen ook hebben kon. Zyn hoger staat/ waar toe Hy nu verheven was/ bragt dit zelfs mede; en het zoude tot oneere van des Konings milddadigheid/ die Hem inkomsten genoeg verschafte/ geweest zyn/ indien Hy zig daar niet van bedient hadde.

Maar ten tweden voegt Hy 'er by/ dat Hy zig ook onthield van zyne anders gewoone zalving, tot uitwendige veraangenaming des lighaams dienende/ ook zalfde ik my gansch niet, eigentlyk naar de grondtaal ik overgoot my gansch niet, te weten met welriekende olie/ die men gewoon was op het hoofd te gieten/ en zo het hoofd en het aangezigt daar mede te zalven. Dit was een zeer gemeen gebruik onder de Oosterse volken/ zo om zig daar mede eenen aangenamen reuk te verwekken/ en by anderen in den ommegang met hun te veraangenamen/ als ook om het aangezigte eenen blinkenden glans te geven/ gelyk daar op gezien word Ps. CIV. 15. Van de Persianen

in

II.A.ℵ.a.β.

geene rede had om van deze zijne treurigheid en daar mede gepaarde onthouding van alles, wat dit leven veraangenaamt, zo onderscheidenlyk te spreken, indien dit niet geweest was over zaken, die den dienst van God en den staat van zijn Volk betroffen, en dus betrekking hadden tot dat stuk, waar van Hem God in de openbaring, die Hem by deze gelegenheid verleent wierd, en in het vervolg beschreven word, heeft willen onderrichten. En Hy geeft het zelf duidelyk te kennen, als Hy vers 12. verhaalt, dat de Engel, die tot Hem kwam om Hem Gods raad bekend te maken, deze wel opmerkelyke woorden Hem te gemoet voerde vrees niet, Daniel, want van den eersten dag aan, dat gy uw herte begaaft om te verstaan en om u zelven te verootmoedigen voor het aangezigte uwes Gods, zyn uwe woorden gehoort, en om uwer woorden wille ben ik gekomen, waarvan nader by vervolg.

Van billyk vragen wy hier, welke toch de rede van deze broeffenis van Daniel en deze zijne verootmoediging voor het aangezigte zijnes Gods geweest zy?

De Profeet meldt die niet. Maar uit de omstandigheid van den tyd, in welken Hy deze openbaring ontfing, is dezelve niet moeielyk op te maken. En het is geloofslyk, dat de Profeet even om die rede die tydsomstandigheid zo duidelyk hebbe aangetekent, onderstellende, dat zijne lezers, voor al de genen, aan wien dit stuk het eerste zoude ter hand komen, zijne tydgenoten namelyk en de verdere naastvolgende geslagten, de geschiedenis van die tyden zeer wel wetende, daar uit gemakkelyk zouden opmaken, welke de rede geweest ware van dit zijn treuren en vasten. Het was, zegt Hy, in het derde jaar van Cores, (of Cyrus) Koning van Persie, doe deze zaak gebeurde. In het eerste jaar van dezen roemruchtigen Monarch ontfingen de Joden vryheid om uit hunne gevangenis in Babel naar hun land te rug te keeren, en aldaar de stad Jerusalem en den Tempel des Heeren in dezelve te herbouwen; en velen hunner maakten hier van ook zeer gewillig en met vreugde hun gebruik, als wy lezen Ezr. I. 2 Chron. XXXVI. In het twede jaar van den zelfden Koning maakten zy vervolgens een begin van de herbouwing van den Tempel, na dat zy den hier toe nodigen voorraad hadden by een gebragt, naar Ezr. III. 8. En alles scheen na zulke heugelyke beginselen voorspoedig te zullen voortgaan. Maar geheel onverwacht wierden zy in het zo vrolyk begonnen werk, en teffens in hunne ruste en veiligheid, gestoort door de Samaritanen, die eerst met eenen kwaden toeleg aangeboden hebbende, dat zy met en nevens de Joden het huis des Heeren wilden bouwen, na dat hun zulks met rede afgeslagen was, een ander middel ter hand namen om hen hier in te beletten, eenige hovelingen en raadsleden van Cores met geld omkopende, om by den Monarch uit te werken, dat de Tempel-bouw geenen voortgang mogte hebben.

II. A. א. 2. β.

En hier mede hieldt Hy onder eene zo plegtige en in deze gelegenheid gansch betamelyke vernedering zijnes zelfs voor God za lang aan / tot dat het den Heere behaagde Hem de verhoring van dit zijn gebed te laten onderbinden ; het welk drie weken duurde / gelyk wy met de rede daar van in het vervolg zien zullen. Een aanhouden in het bidden / het welk den Heere zeer aangenaam is / als wy zien uit Ezech. XXII. 30. Rom. XII. 12. Efes. VI. 18. en andere plaatzen. Maar ook te billyker mogt onze Profeet zulks doen / daar de Heere Hem reeds getoont had / dat Hy Hem wilde verwaerdigen met zodanige bekendmakingen aangaande zijn voornemen met zijn Volk / en Hem zulks op eene diergelyke verootmoediging ook vergunt was in het eerste jaar van Darius den Meder. En dan noch mogen wy denken / dat Hy hier toe gewaar geworden zy eene byzondere aandryving des Heiligen Geestes / die Hem ook eene verzekering inboezemde / dat Hy / hier in aanhoudende / verhoort zoude worden.

b. Vader noch voegt Hy nu hier by de omstandigheden van tyd en plaatze, wanneer en waar Hem deze openbaring gegeeven wierd / als Hy zegt vers 4. En in den vier en twintigsten dag der eerste maand was ik aan den oever der grote riviere, welke is Hiddekel.

α. De tyd word dus van Hem uitgedrukt in deze woorden in den vier en twintigsten dag der eerste maand.

Dat wy onder deze benaming de maand Nisan, zijnde de eerste in het Kerkelyke jaar der Joden / te verstaan hebben / heb ik met een woord op vers 2. reeds aangemerkt. Bedenkelyk zoude het anders ook konnen voorkomen / of de eerste maand hier niet zoude moeten genomen worden voor de eerste maand van dat jaar der regeeringe van Cyrus, dat in het begin van dit Hoofdstuk was uitgedrukt / en indien wy al hier denken aan de eerste maand van het lopende jaar, of dan niet de eerste maand van het burgerlyke jaar / zijnde de maand Tisri, alhier verstaan worde. Maar het eerste word daar uit wederlegt / dat de Heilige Schryvers niet gewoon zijn de maanden te rekenen na een of ander beginsteek der burgerlyke regeeringe / maar alleen met betrekking tot het lopende jaar. Of / indien zy het al immer doen / drukken zy het duidelyk daar by uit / dat hier ook niet geschied. En wat het twede betreft / staat aan te merken / dat de benaming van de eerste maand in de Heilige Schrift zo eigen zy aan de maand Nisan, anders ook Abib geheeten / dat dezelve nimmer aan eene andere maand gegeeven worde. Maar in tegendeel word de maand Tisri, met onzen September overeenkomende / altoos de zevende maand genoemt / ook als van zulke zaken gesproken word / in welke met die maand het nieuwe jaar begon. En om deze redenen konnen wy hier dan geene andere maand verstaan / dan alleen de maand Nisan, die ten groten dele overeenstemt met onzen Maart, en welks vier en twintigsten dag onze Profeet zegt de eigentlyke dag te zijn geweest / op wel-

II.A.א.b β.

zy / en daarom ook met nadruk die grote rivier, de rivier Phrath, genoemt worde Gen. XV. 18. Het was deze rivier / aan welke eertyds de grote weereldstad Ninive gebouwd geweest is; en hy word dus ook bedoelt als 'er Nah. II. 6. gezegt word de poorten der rivieren zullen geopent worden, daar rivieren staat in het meervouwd om de grootheid en uitstekendheid van deze rivier. Ook meent Geierus, dat hy by uitstek de rivier genoemt word Gen. XXXVI. 37.

Dat nu de Profeet zegt / dat Hy zig aan den oever van deze rivier (of ter zyde van en zo by de zelve) bevondt / hebben wy zekerlyk in den eigentlyken zin te verstaan / dat hy in der daad / en niet alleen in zijne verbeelding in een gezigte / daar geweest zy. Dit blykt duidelyk genoeg daar uit / dat Hy medgezellen by zig had / die wel dat gezigte niet zagen / het welk aan Hem vertoont wierd / maar echter / wanneer dat geschiedde / met zo grote vreze wierden aangedaan / dat zy henen gingen om zig te versteken. Maar welke dan de rede geweest zy / waarom Daniel zig thans in dit gewest bevondt / is niet zo gemaklyk te bepalen. De doorluchtige Grotius zegt / dat Daniel zig thans by den Tigris bevondt / om dat het Susiaanse, waar van Hy Bestierder was / aan den Tigris grensde volgens de beschryving / die Ptolomeus daar van geeft / overeenstemmende met die van Plinius (a). Zo komt my ook voor / dat wy dit stuk / uit aanmerking van de landsgeleegenheid ten opzigt van de gemelde rivier / voor het naaste op deze wyze te begrypen hebben / dat Daniel ter dezer tyd wederom zijn verblyf had te Susan even als in het derde jaar van Belsazar volgens Hoofdst. VIII. 1, 2; het zy dan / dat hy nu ook van Cyrus met eenen buitengewonen last derwaart afgevaerdigt ware / gelyk toen van Belsazar; of wel / dat Hy / zo als Grotius meent / door Cyrus aangesteld geweest zy tot Bevelhebber of bestierder van dit landschap. Gelyk een man van zijne bekwaamheid en ervarenheid zeker grootlyks in staat was om den Koning van nuttigen dienst te zijn / en te meer ook in dit landschap / daar Hy te voren op gelyke wyze reeds des Konings werk verricht had. En het is in der daad ten hoogsten waarschynelyk / dat de wederpartyders der Joden zig van deze afwezigheid van Daniel van het Hof / dat mogelyk nu te Babel of te Ekbatane was / ten hunnen voordeele bedient hebben om de Joden by Cyrus hatelyk te maken en eenige raadslieden van dien Vorst om te kopen / ten einde de herbouwing van den tempel te Jerusalem te doen staken: het welk zy wel begrepen / dat hun anders zo wel niet gelukken zoude / wanneer Daniel by de hand was; die

zo

(a) *Hist. Nat. Lib.* VI. *c.* 27. Verg. *Les Voyages du Sr.* AD. OLEARIUS *Tom.* I. *pag.* 529.

II.A.ℵ.b.β.

zo wel als by Darius den Meder, ook by Cyrus in grote gunst geweest is. Dus te Susan zig ophoudende / kon dan onze Profeet verscheide redenen en aanleidingen hebben om dat landschap door te trekken en op zekeren tyd zig te begeeven naar de uiterste grenzen daar van / aan den Hiddekel, of Tigris, palende. En zo behaagde het dan Gode / wanneer Hy zig aldus by die rivier bevondt / het zy / dat Hy 'er door by reisde / of / in de nabyheid daar van zijnde / zig vrywillig aan de zelve begaf / dit gezigte aldaar aan Hem te doen voorkomen: zonder dat wy eenige rede konnen geven / waarom Daniel zig ter dezer tyd aan deze rivier zoude begeeven hebben / of waarom God meer deze dan eene andere plaats zoude verkoren hebbem om aldaar deze openbaring aan hem te geven. Het schynt / dat de Heere hier in meer op den tyd, als wel op de plaats gezien hebbe.

En dat Daniel deze omstandigheid dus mede nauwkeurig aantekene / schynt wel allermeest te geschieden tot bevestiging van de geloofwaerdigheid van zijn verhaal / en om te dienen tot ophelderinq van het gene Hy hier na zeggen zal Hoofdst. XII. 6, 7. dat Hy dien man, met linnen bekleed, zag staan boven op het water der riviere.

ב. Hier op laat nu de Profeet volgen de beschryving van het gezigte zelve / dat Hy gehad heeft / waar van Hy onderscheidentlyk opgeeft deze twee hoofdzaken:

a. De verschyning van eene zeer doorluchtige persoon, die zig aan Hem ter bovengemelde plaats vertoonde / met de uitwerking van die verschyning / zo op de genen / die by Hem waren, als byzonder op Hem zelven, die hier van ten uitersten ontstelt wierd vers 5–10.

b. Op wat wyze Hy tegen die zijne overgrote ontsteltenis en beroering zy versterkt geworden door eenen Engel / die Hem teffens te kennen gaf / tot Hem gezonden te zijn om Hem te verzekeren van de verhoring van zijn gebed en Hem eene bekendmaking te doen van de verdere lotgevallen van zijn Volk / om welke met aandagt te horen Hy hem ook in staat stelde vers 10–19. ingesl.

a. Betreffende het eerste zien wy opgegeeven

α. De verschyning zelve, die Hem gebeurde vers 5–7;

β. En dan de uitwerking van die verschyning vers 7–10.

α. De verschyning zelve aangaande /

1. Geeft de Profeet in het gemeen te kennen zijne gewaarwording van dezelve / als Hy zegt En ik hief myne oogen op en zag vers 5ᵃ.

De eerste uitdrukking geeft te verstaan / dat Hy eene byzondere aandryving gevoelde om aandagtiglyk op te zien naar iet / het welk daar voor Hem te zien was / waar toe nodig is het opslaan van de oogen om zulk een voorwerp duidelyk gade te slaan. En het twede dat Hy

zag;

II.A.3.a.α.1.

zag blykt van nader uit zyne opmerking en gewaar-wording zelve omtrent het gene/ dat Hem hier voorkwam: het zy dan/ dat dit in der daad aan Hem vertoont geworden zy door eene lighaamlyke gedaante/ welke de Godlyke almagt ter dezer plaatze aan zyne oogen deed voorkomen/ het welk men schier besluiten zoude uit de hier na volgende aanmerking / dat die mannen / die by Hem waren / dat gezigte niet zagen, hoewel eene grote verschrikking op hen viel, en dat Hy alleen wierd overgelaten en dit groot gezigte zag vers 7 en 8; of anders dat dit geschied zy in eene verrukking van zinnen/ in welke God zo werkte op zyne verbeeldings-kracht/ dat Hy dit zag in zyne verbeelding / aan welke als het ware zulk eene vertoning voorkwam / gelyk het zo gelegen was met het gezigte van Petrus Hand. X. en met het voorgaande van onzen Profeet / Hoofdst. VIII. beschreven / daar Hy vers 2. duidelyk zegt En ik zag in een gezigte (het geschiedde nu, doe ik het zag, dat ik in de burgt Susan was, die in het landschap Elam is) Ik zag dan in een gezigte, dat ik aan den vloed Ulai was, en Hy laat 'er straks op volgen / even als hier / En ik hief myne oogen op en zag. Dat althans de Profeet dit gezigte gehad hebbe by dag en wakende, en niet in eenen droom des nachts, als dat van het VII. Hoofdstuk, is uit alle de omstandigheden zo duidelyk te zien / dat men bezwaarlyk begrypen kan / hoe de Joodse Meester Aben Esra hier omtrent eenige bedenking hebbe konnen maken. Uitdrukkelyk zegt de Profeet / dat Hy zig met eenige medgezellen by de rivier Hiddekel bevondt; het welk veel gevoegelyker begrepen word by dag dan by nacht geschied te zyn. En Hy tekent onderscheidenlyk aan / als wy reeds aanhaalden / dat Hy alleen / maar niet zy / die by Hem waren / dit gezigte gezien hebbe. Wat behoefde dit gezegt te worden / zo Hy dit gezigte gehad hadde in eenen droom? Of konnen ook anderen / die by iemand in zyn slaap-vertrek zyn / mede gewaar worden het gene een ander droomt en dromende meent te zien of te horen?

2. Na dit in het gemeen gezegt te hebben / komt van onze Profeet tot nader verhaal / wat Hy aldus gezien hebbe. En Hy beschryft de persoon, die Hem verscheen, zeer duidelyk

AA. Van zyne kleding vers 5b.

BB. Van zyne gedaante vers 6.

AA. De kleding aangaande / zegt Hy vers 5b. en zie! eene zaak / die my zeer onverwacht voorkwam / maar alzins merkwaerdig / daar was een man, met linnen bekleed, en zyne lendenen waren omgordt met fynen goude van Uphaz.

Eenen (*) man noemt Hy de persoon / die zig aan Hem vertoonde / niet

(*) In de grondtaal staat hier het woord [illegible], het welk eigentlyk betekent linnen

II.A.ℶ.a.α.2.AA.

niet om dat die waarlyk een mensch was/maar om dat dezelve zig aan Hem in die gedaante vertoonde (en het was eigentlyk niet meer dan de gedaante van eene persoon) als een man; even gelyk Hy te voren dus ook gesproken heeft van den Engel Gabriel, zeggende de man Gabriel Hoofdst. IX. 21. Dat Hy eene persoon was van een verhevenere natuur als de menschen/ zal Hy met alle de volgende beschryvingen klaarlyk doen zien.

Maar terstond komt dan hier in onze gedagten de vrage op/ wie door dezen Man verstaan moete worden/ of wie althans door deze gedaante/ aan den Profeet zig vertonende/ zy afgebeeldt geworden? Vele Uitleggers (a) denken hier aan eenen geschapenen Engel; en zommigen hunner geven te kennen/ dat zy het zo begrypen/ dat deze Engel in het vervolg vers 13. Michael genaamt worde/ en by gevolg Michael ook van hun voor eenen geschapenen Engel gehouden worde/ doch van eenen hogeren rang en waerdigheid (*). Maar dit gevoelen komt my geheel niet aannemelyk voor. En ik vereenige my in dezen zonder eenige bedenking met de gedagten van verscheide andere Uitleggers (en mogelyk zyn de latere wel meest allen in dit begrip) dat wy hier te denken hebben aan eene Godlyke persoon/ en wel aan den Zone Gods: te weten in dien zin/ dat deze gedaante van eenen man/ welke Daniel zag/ en die zo toegerust/ als Hy dezelve vervolgens beschryft/ geweest zy eene gelykenis of geheimzinnige uitbeelding van den Zone Gods/ Hem niet vertonende in zyne menschelyke natuur/ welke Hy stond aan te nemen/ maar op eene geheimzinnige wyze Hem afschetzende in zyne uitmuntendste voortreffelykheid/ en dat voornaamlyk ten aanzien van zyne Godlyke natuur/ (die echter hiermede geenzins wierd afgebeeldt/ gelyk dezelve/ geestelyk zynde/ ook onafbeeldelyk is) even eens als wanneer Ezechiel aan de rivier Chebar op de gelykenis des troons, die aan Hem vertoont wierd/ ook zag eene gelykenis als de gedaante eenes menschen, daar boven op zynde Ezech. I. 26, en wanneer onze Profeet de gedaante zag van eenen ouden van dagen en den Zone des menschen, als wy ge-

éénen in getal. En zo zoude men mogen denken, dat de Profeet hier bepaaldlyk spreke van *éénen* man, dien Hy in het begin maar zag, in onderscheiding van de twee anderen, die zig naderhand noch aan Hem vertoonden volgens *Hoofdst.* XII. 5. Dan het is zeker, dat dit woord אחד ook wel in dien gemeenen zin genomen worde, dat het alleenlyk diene om een zeker onderwerp aan te wyzen, gelyk wy zeggen *een man eene vrouwe.* Zie de *aantek.* op *bladz.* 141, en vergelyk 1 *Sam.* I. 1.

(*a*) HIERONYMUS, CALVINUS en meer anderen gemeld by GEIERUS *in h. l.* als ook B. BEKKER.

(*) Op de laatste wyze begrypt het de Doorluchtige GROTIUS.

II.A.ℑ.a.α.2.AA.

gezien hebben in het voorgaande VII. Hoofdstuk (*).

Tot deze gedagte ontfangen wy al aanstonds aanleiding door de benoeming, welke de Profeet aan dit gezigte geeft, als Hy vers 8. aan het zelve den naam geeft van een groot gezigte; waar toe Hy geene rede zoude gehad hebben, indien Hy hier alleen eenen Engel gezien hadde, en niet eene Godlyke persoon in eene luisterryke afbeelding zig aan Hem vertonende. Dan zoude het gezigte, het welk Hy in het zo even aangehaalde VII. Hoofdstuk beschryft, met veel meer recht dien naam verdient hebben. Maar konnen wy ook hier over wel lang in twyffel staan, wanneer wy behoorlyk letten op de heerlyke uitbeelding, die ons van deze persoon hier gegeeven word in de kleding en gedaante, waar in dezelve zig vertoonde, waar door ons zulk een duidelyk denkbeeld van een allerheerlykste en Godlyke persoon word ingedoezemt? Zullen wy denken, dat alle die byzonderheden alleen maar dienden om eene persoon te verbeelden van eene verhevenere natuur als de menschen, zo als dit in het gemeen ook aan de Engelen eigen is? Waar vinden wy diergelyke gedaante van eenen Engel? By des Heilands graf vertoonde zig wel een Engel, wiens gedaante was als een bliksem en zyne kleding wit als sneeuw naar Matth. XXVIII. 3. En in zulk eene ontzaglyke gedaante moeste ook die Engel verschynen om den aan het graf geplaatste wagteren schrik en vreze aan te jagen. Maar hier by ontbreken evenwel alle die andere aanmerkelyke zaken, die van dezen Man gezegt worden, wiens kleed niet alleen wit was, maar Hy had daar by eenen gouden gordel om zyne lendenen, en, was zijn aangezigte gelyk de gedaante des bliksems, zyne oogen waren daar by gelyk vuurige fakkelen, en zyne armen en voeten waren gelyk de verwe van gepolyst koper, en de stem zy-

(*) Dat deze vertoning al te verheven zy om op eenen geschapenen Engel te worden toegepast, begreep ook de Joodse Meester JACCHIADES *in Paraphr. h. l.* en merkt dezelve uit dien hoofde aan als eene *gelykenis van den hooggeloofden God*, die zig *met het licht*, *als met een kleed*, *bedekt*, en beide over de Engelen, (op welke Hy het zinnebeeld van *den gouden gordel* toepast) en over deze benedenste weereld de heerschappy voert. Op den *Zone Gods* denken hier R. ROLLOCUS, GEIERUS, CALOVIUS, C. B. MICHAELIS, onze Geleerde *kanttekenaars*, verscheide *Engelse Godgeleerden*, en zeer vele anderen. De wydberoemde COCCEJUS is mede in dit zelfde begrip, dat hier eene Godlyke persoon gemeent worde; maar Hy verstaat 'er dan door den *Heiligen Geest* om deze rede, dat de Zone Gods in het vervolg van dit *Hoofdst. Michael* genoemt word, en dat deze *Man*, *met linnen bekleed*, van *Michael*, als van eenen anderen, sprekende, zig alzo klaarlyk van Hem schynt te onderscheiden. Wat hier van te oordeelen zy, zal op zyne plaats nader onderzogt worden.

II.A.ב.a.α.2.AA.

zyner woorden gelyk de stem eener menigte. En zekerlyk verscheen Hy niet in zulk eene gedaante om Daniel vreze aan te jagen; maar Hy vertoonde zig alleen zo om de uitmuntendheden zyner verhevene natuur uit te drukken, schoon dit wegens de heerlykheid daar van niet konde nalaten Daniel ten hoogsten aan te doen en te ontstellen. Waar zag men ooit eenen Engel in zulk eene gedaante zig vertonen aan eenen van Gods gunstgenoten?

Voornaamlyk worden wy noch hierin bevestigt, en zo my dunkt, ten vollen overtuigt, door de volkomene overeenkomste tusschen dit gezigte van Daniel en dat van Johannes Openb. I, waarin wy zien, dat de Zone Gods zig onder even dezelfde gedaante aan Johannes vertoonde, en die vertoning had ook even dezelfde uitwerking op Johannes, als deze had op Daniel. Want zo zegt Johannes uitdrukkelyk, dat de gene, dien Hy zag, (en alle omstandigheden wyzen uit dat deze de Zone Gods, de Heere Jesus, was, of immers dat die onder deze gedaante aan Hem verbeeldt wierd) zig aan Hem vertoonde als gelyk zynde aan eenes menschen zone (*), bekleed met een lang kleed tot de voeten en omgord aan de borsten met eenen gouden gordel, en zyn hoofd en hair was gelyk als witte wolle, gelyk als sneeuw, en zyne voeten waren blinkend koper gelyk, en gloeiden als in eenen oven, en zyne stem was als eene stem van vele wateren. En straks laat 'er de Euangelist op volgen en doe ik Hem zag, viel ik als dood aan zyne voeten, even gelyk Daniel zegt, dat Hy, doe Hy de stem dezes mans hoorde, in eenen diepen slaap (eene zware flaauwte) op zyn aangezigte viel, met zyn aangezigte ter aarde vers 9. Men ziet duidelyk, dat de afbeelding, onder welke zig de Zone Gods aan Johannes vertoonde, voorbedagtlyk als geschikt is na die, welke aan Daniel vertoont wierd. Voeg hier by, dat ook deze persoon Hoofdst. XII. 7. ons beschreven word als zyne regter en slinkerhand opheffende naar den hemel, en zwerende by dien, die eeuwiglyk leeft, dat alle die dingen op den tyd, dien Hy noemt, voleindt zouden worden. Welke eedzwering, dienende tot gerustselling en vertroosting van Gods Kerke, zekerlyk niet kan begrepen worden van eenen Engel te geschieden, maar

(*) Dus staat eigentlyk in de grondtaal *ὅμοιον υἱῷ ἀνθρώπου* niet *τῷ υἱῷ*. En dus wyst deze uitdrukking op haar zelve genomen hier *Christus* niet aan, zo als Hy in de Euangelien *de Zoon des menschen* genoemt word; maar dezelve betekent hier in het gemeen *eenen mensch*, of *eenen mensch uit eenen mensche geboren*, dat is *eenen waaren mensch*. Vergelyk het gene over deze uitdrukking gezegt is *bladz.* 109, 112, 113. In de Syrise taal is deze manier van spreken zo gemeen, dat zelfs *Adam* ܒܪ ܐܢܫܐ *zoon des menschen* genoemt word *Rom.* V. 19.

II.A.ב.a.α.2.AA.

maar dezelve vereischt zulk eene persoon / die onveranderlyk waarachtig is / die de magt heeft om het gene / dat Hy verzekert / uit te werken / en op wiens trouwe en waarheid het gelove der kerke steunen mag en moet. Gelyk de grote Vitringa dat met recht heeft aangemerkt op Openb. X. 5, 6; alwaar gesproken word van eenen Engel, doch / ten bewyze van zyne verhevenere natuur / bekleed met eene wolke en hebbende eenen regenboog boven zyn hoofd en een aangezigte als de Zon en voeten als pilaren van vuur, die zynen regteren voet zettede op de zee en den slinkeren op de aarde, en zyne hand opheffende naar den hemel, zwoer Hy by dien, die leeft in alle eeuwigheid enz. In welke plaatze zekerlyk een ongeschapen Engel verstaan moet worden / het zy dan de Zone Gods / of gelyk den bovengenoemden Uitlegger waarschynelyk voorkomt / de Heilige Geest.

En waarlyk / wanneer wy de beschryving / die ons van deze persoon hier gedaan word / wat nader inzien / wy zullen ontdekken / dat dezelve in allen opzigte en in de volste kracht op den Zone Gods toepasselyk zy. Gelyk Hy ook met rede zig onder de gedaante van eenen Man vertoonde / offchoon Hy zig noch niet geopenbaart had in het vleesch / om eensdeels een voorschets te geven van deze zyne aanstaande verschyning in het vleesch / door welke Hy onzer nature ook heeft willen deelagtig worden / en ten anderen ook daar in te vertonen zyne waerdigheid en achtbaarheid en de bekwaamheid en sterkte / welke Hy bezit om zyne kerke te hulpe te komen.

Zyne kleding aangaande / zegt hier de Profeet eerst en in het gemeen / dat Hy met linnen bekleed was. Dit gewaad / wit van kleur zynde / gelyk dat aan het linnen eigen is / was ook de kleding van de Priesters / die witte linnen lyfrokken droegen. Zie Exod. XXXIX. 27, 28, 29. Levit. XVI. 4. 1 Sam. XXII. 18. Het verbeeldde dierhalven in deze gelegenheid zeer gepast niet alleen de onbevlekte heiligheid van den Zone Gods / maar ook zyne Priesterlyke bedieuing / welke Hy in het werk der genade tot heil van zyn Volk bekleedt / en welke Hy ook toen reeds bekleedde als de Voorspreker zynes Volks by den Vader volgens Job XXXIII. 23, 24. Verder doet de Profeet 'er by / dat Hy aan zyne lendenen omgord was met fyn goud van Uphaz, dat is met eenen gouden gordel / die zig vertoonde als gemaakt van het allerkostelykste goud / hoedanig dat goud was / dat men haalde van Uphaz; waar door verstaan word een zeker land / van waar (verg. Jerem. X. 9.) het allerbeste goud gehaalt wierd / zynde naar alle waarschynelykheid het eiland Taprobana, thans Ceilon genaamd / alwaar oudtyds eene rivier / als mede een zee-boezem / met den naam Phasi bekend waren (*). Deze gordel was een zinnebeeld van de waerdig-

(*) Vid. BOCHARTUS *Geogr. S. Lib.* II. *c.* 27.

II.A.ב.2.α.2.AA.

digheid en sterkte van deze achtbaarste persoon in zijne gewigtige verrichtingen; gelyk een gordel dient om de lendenen te sterken, en daar by, wanneer lange, tot de voeten nederhangende, kleederen daar mede om het lyf wierden toegehaalt, op dat ze in het gaan en werken niet belemmeren mogten, ook eene bereidheid tot en vaerdigheid in het werk betoonde. Maar dat deze gordel van goud was, dat hier het voornaamste is, was een teken van de Koninklyke waerdigheid, aan deze persoon eigen, aangezien het goud voornaamlyk van de Koningen, zo in hunne kleding, als kronen en eetvaten, van ouds af is gebruikt geworden. Verg. Ps. XXI. 4. XLV. 10. Openb. XIV. 14. 1 Makkab. X. 89. Zo wierd de Zone Gods hier mede verbeeldt als die teffens de Hogepriester en de Koning zijnes Volks is, de Priester naar de ordening van Melchizedek (die te gelyk Priester en Koning was Gen. XIV. 18.) van God den Vader hier toe als by eede aangesteld volgens Ps. CX.

Maar niet minder verheven is de beschryving van

BB. Zijne gedaante vers 6. En zyn lighaam was gelyk een turkois, en zyn aangezigte gelyk de gedaante des bliksems, en zyne oogen gelyk vuurige fakkelen, en zyne armen en zyne voeten gelyk de verwe van gepolyst koper: en de stem zyner woorden gelyk de stem eener menigte.

Zyn lighaam betekent hier het overige des lighaams buiten die delen, die hier genoemt, en in hunne onderscheidene gedaante beschreven worden, het aangezigte namelyk en de handen en voeten. En vermids teffens gezegt word, dat het lighaam dezes Mans met linnen bekleed, en dus voor het gezigte bedekt was, zullen wy het gene van het lighaam hier aangemerkt word moeten verstaan van den hals en de borst, die niet ganschlyk met dat gewaad bedekt zijnde, zig dus voor het oog zigtbaar vertoonden, en waar uit met rede van het overige van het lyf van dezen Man geoordeelt mogte worden. Dit vertoonde zig in zijne kleur en gedaante gelyk aan den turkois, in de grondtaal tarsis. Maar door buiten twyffel hier, gelyk elders meer (zie Exod. XXVIII. 20. XXXIX. 13. Hoogl. V. 14. Ezech. I. 16. X. 9. XXVIII. 13.) zeker edel gesteente verstaan word; doch hoedanig of welk eigentlyk met dien naam bedoelt word, is zo klaar niet, en staat by de Uitleggers in verschil. Dit edel gesteente ook geweest zijnde onder de kostelyke stenen van den Hogepriesterlyken borstlap, bevindt men, dat Jozefus, Aquila, Hieronymus en de gemeene Latynse Overzetting door den tarsis verstaan hebben den chrysolithus of goudsteen, zijnde een edel gesteente van eene schitterende rode kleur. Anderen in tegendeel verstaan door den tarsis, als de Onzen, den turkois, zijnde van eene hemels blaauwe kleur. Doch, konnen wy dit niet al te nauwkeurig bepalen, mogelyk word ook op de byzondere kleur van dit edel gesteente hier niet zo zeer gedoelt, maar één

uit alle genoemt / om in het gemeen te kennen te geven / dat het lighaam van deze aanzienlykste persoon zig niet vertoonde als dat van een mensch / bekleed met vleesch / het welk eene weke en broze stoffe is / maar als een helderst-schitterend edel gesteente / om daar mede af te schetzen eene hoogste waerdigheid / die alle opmerking naar zig trok en alle achting verdiende / en daar by de onverderffelykheid van het leven en bestaan van Hem / die hier gemeent word / namelyk den eeuwig levenden Zoon des levendigen Gods.

Zijn aangezigte, gelyk zynde in gedaante als de bliksem, wiens felle gloed en schitterende stralen aan elk bekend zyn / was dus ook in zyne vertoning als de Zon, gelyk wy het vinden Openb. X. 1. Hier mede wierd zeer duidelyk afgebeeldt de hoogste Godlyke Majesteit en heerlykheid van den Zone Gods / alle ontzag verdienende by zyne gunstgenoten / maar vreeslyk voor zyne vyanden: daar Hy is het afschynzel van Gods, des Vaders / heerlykheid en het uitgedrukte beeld van zyne zelfstandigheid volgens Hebr. I. 3.

Zyne oogen gelyk aan vuurige fakkelen verbeelden het alles doordringende gezigt van zijn allerzuiverst Godlyk verstand / dat alle dingen weet; gelyk Hy daarom ook Johannes belastte te schryven aan de Gemeenten Ik weet uwe werken, uwen arbeid, uw gelove, uwe liefde en lydzaamheid, enz. En alle de Gemeinten zullen weten, dat ik ben, die nieren en herten onderzoeke Openb. II. 2, 9, 13, 19, 23. verg. III. 2, 8, 15.

Zyne armen en voeten, gelyk zynde aan gepolyst koper, verbeelden eene allersterkste kracht, welke hy in zyne daden en verrichtingen vertoont / en eene vastigheid van zynen staat / die onwrikbaar is / en in beide eene glansryke heerlykheid, daar in doorstralende.

Eindelyk wat zyne stem aangaat / word 'er gezegt / dat zyne stem was gelyk de stemme eener menigte, of liever gelyk de stem van een geruisch, hoedanig is en dat van eene grote menigte volks / die ergens henen trekt / en ook van grote wateren. Want dit is de eigentlyke betekenis van het grondwoord (המון) dat het te kennen geeft een geruisch, het zy van vele menschen Job XXXIX. 10. (Hebr. 7.) verg. XXXI. 34. het zy van eenen zwaren regen / die ter neder valt 1 Kon. XVIII. 41, het zy van de wateren der grote zee Jes. XVII. 12. Jerem. LI. 55. En zo is de H. Schrift gewoon van het eene en het andere de vergelyking te ontleenen om een groot geruisch uit te drukken / als wy zien Ezech. I. 24. Gelyk dan ook Openb. I. 15. gesproken word van eene stem of geruisch van vele wateren. En hier mede word dan te kennen gegeeven de hoogste achtbaarheid en kracht van het woord van den Zone Gods / die van eenes menschen woord verre overtreffende; het zy / dat Hy zyne bevelen afkondige; het zy dat Hy woorden des vredes spreke tot zijn volk; het zy dat hy de besluiten van zynen rechtvaerdigen toorn bekend make.

En

II.A.ג.a.α.2.BB.

En onder deze gedaante/ zijne hoogste voortreffelykheid en eerbiedenswaerdigste hoedanigheden uitbeeldende/ vertoonde zig de Zone Gods in deze gelegenheid aan den Profeet om aan Hem en door Hem aan zijn Volk te kennen te geven en te verzekeren/ dat zy op Hem moesten zien als hunnen magtigen Beschermer/ dat Hy waarlyk hunne zaken gade sloeg en by hen was met zijn alziend oog en magtige hulpe/ en dat Hy deze zijne hoedanigheden ook wilde vertonen in die tyden en in die wegen/ welke Hy met hun en anderen ten hunnen opzigte stond te houden/ waar van Hy mids dezen de bekendmaking wilde doen.

β. Welke nu de uitwerking ware van dit gezigte/ zo op de mannen, die by Daniel waren/ als ook op Hem zelven, beschryft Hy ons vers 7–10.

1. Het eerste zien wy vers 7.

2. Het andere vers 8, 9.

1. Ten aanzien van voor eerst van de genen, die by Hem waren, zegt Hy vers 7. En ik Daniel alleen zag dat gezigte, maar de mannen, die by my waren, zagen dat gezigte niet: doch eene grote verschrikking viel op hen, en zy vloden om zig te versteken.

Daniel een man van groot aanzien en vermogen zijnde/ is het ligt te begrypen/ hoe Hy zig naar de rivier/ den Tigris, begeeven hebbende/ of daar voor by reizende en 'er een weinig vertoevende/ niet zonder gevolg en gezelschap ware: het zy dat het geweest zijn Persianen of Chaldeën/ die hem daar verzelden/ om dat zy Hem ten dienste stonden/ of dat Hy met hun eenige zaken te verrichten had; of liever/ dat het geweest zijn Joodse Mannen van zijn huisgezin of andere vrienden/ die Hem hier vergezelden. Deze evenwel zagen niets van dit Gezigte/ aan den Profeet zig hier vertonende/ het welk wy van even daarom (als ik reeds (a) met een woord te kennen gaf) mogen denken niet alleen in eene verrukking van zinnen aan de verbeelding/ maar in eene lighaamlyke gedaante aan de oogen van den Profeet te zijn vertoont geworden; vermids het anders niet behoefde gezegt te worden/ dat de anderen dit Gezigte niet zagen. Niemand zoude/ dit verhaal lezende/ aanleiding hebben gehad om te denken/ dat de anderen het ook zagen/ wanneer de Profeet niet uitdrukkelyk zeide/ dat God/ door eene buitengewone werking zijner magt/ ook deze zijne medgezellen in de zelfde verrukking gebragt en het zelfde gezigte aan hun vertoont hadde. Het ging dan aan dezen even eens als aan de genen/ die by Paulus waren op den weg naar Damaskus; die niemand zagen/ schoon de Heiland zig/ onder een groot licht, boven den glans der Zon, aan Saulus vertoonde Hand. IX. 7. verg. XXII. 9. XXVI. 13. Dus hoorde Samuel de stem des

(a) *Bladz.* 432.

II.A.ℶ.a.β.1.

des Heeren/ maar Eli hoorde ze niet 1 Sam. III. 4–19. En Gehazi, de jonge van den Profeet Eliza, zag insgelijks de vuurige wagenen en peerden niet voor dat de Heere op des Profeten bede zijne oogen geopent hadde 2 Kon. VI. 17. Zo handelt de Heere naar zijne onbepaalde en onwederspreekelijke vrymagt/ zijne wonderen en wegen vertonende den genen/ die het Hem behaagt. Maar het is ook in dit geval wel te begrypen/ dat de Heere niet zonder rede aan Daniel alleen dit gezigte vergunde/ en niet aan anderen teffens/ vermids Hy het zelve aan Hem verleende als zijnde een man zijnes raads/ dien Hy uitverkoren had om Hem en door Hem zijn Volk zijne wegen en voornemens bekend te maken/ en die daar voor by zyn Volk bekend stond.

Des niet tegenstaande had dit Gezigte eene grote uitwerking op dit/ by Hem zijnde/ gezelschap van Daniel. Deze mannen, die by Hem waren/ zagen wel dit gezigte niet; doch eene grote verschrikking viel op hen, 't zy dat ze door eenen zeer zwaren schrik/ van welken zy zelve de rede niet wisten/ aangegrepen wierden (verg. Exod. XIV. 24. Levit. XXVI. 16. Deut. XXVIII. 65.) het zy/ dat ze iet gehoort hebben van het verschrikkelyk geluid der stemme des genen/ die hier aan Daniel verscheen/ en hier door zo ongemeen beroert en aangedaan wierden/ even gelyk wy in de aangehaalde plaats Hand. IX. 7. lezen van de mannen, die by Saulus waren/ dat zy niemand ziende, nochtans ook de stem, die tot Saulus sprak/ de stem van den Heere Jesus, gehoort hebben (hoewel niet onderscheidenlyk ten aanzien van de woorden/ die zy niet verstaan hebben volgens Hoofdst. XXII. 9.). Het laatste komt my het waarschynelykste voor/ te meer om dat wy aanstonds zien zullen/ dat het horen van de stem des genen/ die hier sprak/ den Profeet zelven uitermaten beroerde. Maar hoe dit ook zijn mag/ wy zien duidelyk/ dat de oneindige wysheid van God in dit geval eene gelegenheid hebbe willen geven/ en zig van dezelve bedienen/ om ook aan anderen te doen blyken/ dat Hy zijnen Knecht Daniel waarlyk verwaerdigde met gezigten en openbaringen/ en Hem zulke buitengewone dingen deed voorkomen/ die anderen zo weinig/ als Hy zelf/ zonder de uiterste aandoening niet konden vernemen. Deze mannen, die op dit pas by Hem waren geweest/ konden wel niet zeggen dat gezigte gezien te hebben/ het welk aan Hem vertoont was; maar zy wisten evenwel te zeggen/ dat aan Daniel op dien tyd en ter dier plaatze iet buitengewoons was overgekomen/ waar van zy zelve/ zonder onderscheidenlyk te konnen zeggen/ wat het geweest ware/ zulk eene ongemeene aandoening gehad hadden/ dat een grote schrik op hen gevallen ware. En hier door wierd ook eene grote geloofwaerdigheid aan dit gezigte in het byzonder bygezet/ wanneer Daniel, het zelve mededeelende aan de kinderen zijnes Volks/ duidelyk wiste te zeggen/ welk een gezigte Hem op dien tyd en die plaatze wa-

II.A.ב.a.β.1.

ware voorgekomen en wat daar by aan Hem ware bekend gemaakt. Hy kon zig zelven beroepen / en beroept zig met der daad in dit verhaal / op de bewustheid / welke ook anderen / die toen by Hem geweest waren / daar van hadden / dat Hem op dien tyd iet buitengemeens gebeurt was / waar van zy zelve eene zo grote aandoening hadden gehad / dat hun een grote schrik overvallen ware. En dit getuigenis was te gereeder om gegeeven en aangenomen te worden / indien deze mannen zelve uit het Joodse Volk geweest zijn / gelyk waarschynelyk genoeg is.

Het gevolg nu van hunnen groten schrik was / dat zy vloden om zig te versteeken, zy namen de vlugt, zo dat zy zig verstaken of verborgden; het zy dat ze alleen verre afweken van die plaats aan den oever der riviere / zig daar niet langer durvende betrouwen / en zig dus trachtten te bergen voor het onheil / dat hun anders mogte overkomen; het zy / dat ze zig waarlyk verbergden voor het gezigte in eene of andere bosschagie / spelonk / of diergelyke plaats / die hun daar omtrent voorkwam. Dit was eene zeer natuurlyke uitwerking van hunnen schrik; maar met eenen een zeer duidelyk bewys van den zelven. En te gelyk wierd dit zo bestiert / dat de Hemelse Gezant / die hier op tot Daniel komen zoude / met Hem alleen mogte konnen handelen / gelyk wanneer men / aan iemand iet geheims willende zeggen / de omstanders doet wech gaan.

2. Maar niet minder krachtig was de uitwerking / welke dit gezigte had op onzen Profeet zelven, die 'er gansch zeer van wierd aangedaan / doe Hy dit gezigte zag / en noch meer / wanneer hy de stem hoorde van den genen / die aan Hem verscheen / gelyk Hy ons verhaalt vers 8 en 9.

AA. Het eerste / hoe namelyk dit gezigte Hem aandeed / doe Hy dat zag, beschryft Hy vers 8. aldus Ik dan wierd alleen overgelaten, en zag dat groot gezigte, en daar bleef geene kracht in my overig: en myne sierlykheid wierd aan my verandert in eene verderving, zo dat ik geene kracht behieldt.

Eerstelyk merkt Hy dus niet zonder rede aan / dat Hy / na dat de genen / die by Hem waren / de vlugt genomen hadden om zig te versteeken / nu alleen bleef, en dus alleen dit gezigte zag; het welk in der daad een groot, dat is een doorluchtig en uitmuntend / gezigte was / en vol van majesteit en heerlykheid / voornaamlyk wegens de luisterryke gedaante / welke Hy zag / en de waerdigheid van de persoon / die zig in en door dezelve aan Hem vertoonde. Dit was zekerlyk zeer geschikt om zijne ontsteltenis en vreze te vergroten / daar Hy dus niemand had om Hem in deze beroering des gemoeds te versterken en in zijne ontsteltenis te ondersteunen. En het is om die rede ook altoos akelig zig alleen te bevinden in een geval / waar in ons iet buitengewoons en schrikkelyks voorkomt.

II.A.ℨ.2.β.2.AA.

Maar vervolgens beschryft van de Profeet nader zyne ongemeene aandoening/ welke Hy hier op gevoelde/ als Hy zegt/ dat geene kracht in Hem overig bleef, en zyne fierlykheid aan Hem verandert wierd in eene verderving. Hy wilt 'er mede te kennen geven „ Ik wierd zodanig ontstelt door den luister en vreeslyke vertoning van dit gezigte/ dat myne krachten bezweeken/ zo dat ik by na niet meer staan of gaan konde: Ja ik gevoelde inwendig/ dat ik geheel bestierf/ zo dat de goede gedaante van myn gelaat geheel en al verdorven wierd/ veranderende in eene gansch nare gestalte/ als die van een dood lighaam." Vergelyk ten aanzien van de bewoordingen Hoofdst. V. 6, 9. VII. 28. VIII. 27.

Noch doet Hy 'er by zo dat ik geene kracht behieldt, of liever/ gelyk de grondtext dus ook vertaalt kan worden/ ja ik behield geene kracht, het welk van zo veel is als of Hy zeide „ ja/ ik zegge noch eens/ myne krachten bezweeken my geheel/ en ik gevoelde het op eene zeer aandoenelyke wyze." Eene nadere beschryving en vergroting van deze zeer sterke aandoening/ welke Hy aldus met andere woorden noch eens uitdrukt/ om die zo veel te sterker te kennen te geven.

BB. Groter evenwel wierd noch deze zyne ontsteltenis op het horen van de woorden des genen/ dien Hy zag naar vers 9. En ik hoorde de stem zyner woorden: en doe ik de stem zyner woorden hoorde, viel ik in eenen diepen slaap op myn aangezigte, met myn aangezigte ter aarde.

Onderscheidenlyk tekent Hy aan/ dat hy ook de stem zyner woorden, dat is der woorden van den Man, met linnen bekleed, dien Hy zag/ gehoort hebbe. Welke echter die geweest zyn/ meldt Hy niet. En het is waarschynelyk genoeg/ dat Hy zelf die niet verstaan hebbe/ en dat zulks ook niet nodig was/ om dat de woorden/ die deze man voortbragt nu in het eerste alleen maar dienden om den Profeet (en misschien ook de genen/ die by Hem waren) te doen bemerken/ hoe ontzaglyk zyne stem ware. Mogelyk waren het woorden/ met welk deze man de Engelen/ die zig hier na vertoonden/ tot zig riep/ of toesprak. Zo veel zoude men uit de gevolgen mogen gissen; terwyl het zeker is/ dat deze woorden aan de verheelde persoon alzins betamelyk zullen geweest zyn.

De uitwerking nu/ welke het horen dezer woorden op den Profeet had/ was deze/ dat Hy in eenen diepen slaap viel op zyn aangezigte, dat is/ dat Hy in eene zware flaauwte en te gelyk voor over viel. Ja Hy doet 'er by met het aangezigte ter aarde; om te kennen te geven/ dat Hy niet alleen op zyne knieën nedervielen voorwaart over/ maar dat Hy ganschlyk met zyn hoofd en aangezigte op den grond nedervviel/ dewyl Hy zo geheel in onmagt geraakte/ dat Hy zig niet langer staande of overeinde houden konde. Vergelyk Hoofdst. VIII. 18, alwaar

II.A.ℷ a.β.2.BB.

waar deze uitdrukkingen mede voorgekomen en verklaart zijn. Dit was eene uitwerking van de ontzaglykheid der stemme van dien Man, die zig aan Hem vertoonde, vermids dezelve van zulk een zwaar geluid was als het geruisch van eene grote menigte, of van vele wateren.

En deze hevige aandoening en beroering van onzen Profeet was dan ook in deze gelegenheid een klaar bewys van de zekerheid zijner bevindinge aangaande dat gezigte, dat Hem thans voorkwam, en zijne gewaarwording van het zelve, vermids Hy dus niet kon aangedaan geworden zijn, ten zy iet ongemeens, dat Hem gebeurde, daar van de oirzaak ware. Ook diende dit met eenen om een voorspel te geven van de grote aandoening en beroering, welke de treur-gevallen, die Hem by deze gelegenheid wierden bekend gemaakt, aan het Volk van God veroirzaken zouden. Gelyk wy het eene en het andere alrede hebben aangemerkt by het gene ons Hoofdst. VII. 28. en VIII. 18. en 27. is voorgekomen.

Maar had dit Gezigte onzen Profeet zo zeer aangedaan en beroert gehad; Hy verhaalt hier op

b. Op wat wyze Hy tegen die zyne overgrote ontsteltenis en beroering by trappen zy versterkt geworden door eenen Engel, die Hem teffens te kennen gaf, tot Hem gezonden te zyn, om Hem te verzekeren van de verhoring van zyn Gebed en eene bekendmaking te doen van de verdere lotgevallen van zyn Volk, om welke met aandagt te horen Hy hem ook in staat stelde vers 10–20.

α. Zyne eerste, hier toe dienende, versterking geschiedde door eene aanraking van dezen Engel, die achtervolgt wierd van eene bemoedigende reden, welke Hy aan Hem te gemoete voerde vers 10–15.

β. De twede versterking geschiedde op eene herhatting van zyne beroering onder deze aanspraak (hoe bemoedigende ook van inhoud) waar tegen Hy als voren beide met daden en woorden gesterkt wierd, en dat met die uitwerking, dat Hy nu in staat gestelt wierd om de bekendmaking, welke de Engel Hem doen wilde, te konnen aanhoren vers 15–20.

α. Het eerste betreffende,

1. Hoe hy door dezen Engel aangeraakt, en daar door versterkt wierd, beschryft onze Profeet, Daniel, aldus vers 10. En zie! eene hand roerde my aan en maakte, dat ik my beweegde op myne knieën en de palmen myner handen.

De Profeet spreekt hier zo als de zaak, welke Hy beschryft, Hem voorgekomen is, doe Hy ze gewaar wierd in de gesteldheid, waar in Hy was. Eene hand, zegt Hy, raakte my aan, zonder te zeggen, wiens hand het ware. Zo kwam het Hem ook voor in zyn gevoel en gewaarwording, doe het gebeurde. Hy gevoelde wel eene hand, die

II.A.ℨ.b.α 1.

Hem aanraakte / maar Hy zag nog ten genen niet / wiens hand het was. Dit belette Hem de gesteldheid / waar in Hy was / vermids Hy / met zijn aangezigt op den grond nederliggende / niet zien kon / wie Hem aanraakte. En buiten dit zoude Hy door zijne ontsteltenis nog niet aanstonds bekwaam geweest zijn om de persoon te onderscheiden / die dit deed. Dat het Hem ook onverwacht en als iet wonderlyks voorkwam / geeft Hy te kennen met het woordjen zie! En zie! eene hand raakte my aan.

Het dient van nader onderzogt te worden / wie de persoon zy / die Hem aangeraakt hebbe? En het is zeker / dat de Profeet / zulks niet uitdrukkelyk zeggende / evenwel onderstelle / dat een opmerkend lezer uit het verband en beloop van zijn verhaal genoegzaam zal konnen ontdekken / wien of hoedanige persoon Hy mene.

Sommigen onder de Uitleggers zijn van gedagte / dat wy het oog hier moeten vestigen op dien Man, met linnen bekleed, van wien vers 5. gesproken is. En zy begrypen van teffens / dat deze de sprekende persoon zy / wiens reden in dit geheele Xe. Hoofdstuk verhaalt word: gelyk het ook klaar genoeg is / dat deze reden gesproken zy van de zelfde persoon / die den Profeet tegen zijne grote ontroering versterkte en Hem van de aarde deed opstaan / waar van hier het eerste begin verhaalt word. Doch hier tegen hebben anderen (a) met rede aangemerkt / dat zulks niet wel bestaanbaar is met de omstandigheden van het gezigte / nademaal die Man, met linnen bekleed, niet nevens Daniel stond op het vaste land / maar boven op het water van de rivier, gelyk duidelyk gezegt word Hoofdst. XII. 7. Dus had Hy geene gelegenheid om Daniel, die zig aan den oever der riviere bevondt / aldus te konnen aanraken. Voeg daar by / dat de Profeet den genen / die Hem aanraakte / duidelyk beschryft als zig aan Hem vertoont hebbende in de gedaante van eenen mensche, gelyk wy dat vinden vers 16. en 18. Dit verschilt niet weinig van de beschryving / welke Hy te voren gegeven had van den Man, met linnen bekleed, die wel ten aanzien van zijne gestalte zig vertoonde als een mensch / maar zijn gelaat en gedaante was geheel anders. Ook is het klaar te zien / dat de Profeet die uitdrukking in de gedaante van eenen mensche voorbedagtelyk gebruikt in onderscheiding van die gedaante / in welke de Man, met linnen bekleed, zig aan Hem vertoont had. En te meer worden wy hier in bevestigt / dewyl Hy naderhand wederom van deze eerst aan Hem voorgekomene persoon sprekende / Hem wel uitdrukkelyk wederom als voren benoemt en beschryft als den Man, met linnen bekleed, Hoofdst. XII. 6, 7. En wanneer wy acht geven op de dingen / welke de persoon / die hier spreekt / in het vervolg van zig

(a) Vid. C. B. MICHAELIS *Annot. in h. l.*

II.A.ɔ.b.β.1.

zig zelve zegt / als dat Hy gezonden was tot Daniel, dat de Vorst van Persie Hem eenen geruimen tyd wederstaan had / dat Michael Hem hielp; is het zeker / dat dit alles veel gemakkelyker kan worden toegepast op eenen geschapenen Engel / dan wel op den Zone Gods: offchoon wy niet ontkennen / dat dezelve ook wel van den Zone Gods in eenen betamelyken zin zouden konnen opgevat en verstaan worden.

Dit geeft dan / zo my voorkomt / genoegzame redenen aan de hand / om liever hier te volgen het gevoelen van andere (a) en wel de meeste Uitleggers / die van oordeel zijn / dat wy hier te denken hebben aan eenen geschapenen Engel / die zig in eene menschelyke gedaante aan Daniel vertegenwoordigt / Hem aldus aangeraakt / uit zijne grote beroering herstelt / en de volgende reden / die in dit Hoofdstuk en verder tot aan Hoofdst. XII. 5. beschreven word / tot Hem gesproken hebbe. Gelyk wy op de zelfde wyze Hoofdst. VIII. 16–27. gezien hebben / dat de Engel / Gabriel aldaar genoemt / aan onzen Profeet de uitlegging deed van het Gezigte / het welk aan Hem vertoont wierd / na dat Hy Hem op gelyke wyze / als hier verhaalt word / uit zijne grote beroering herstelt / van de aarde opgebeurt / en op zyne standplaats gezet had. Welke voorgegaane gebeurtenis ons in der daad ook die gedagte schynt in te boezemen / dat het dezelfde Engel Gabriel geweest zy / die thans aan den Profeet verscheen; vermids wy zien / dat het God behaagt hebbe zig van dezen Engel byzonderlyk te bedienen in de ontdekkingen van zijnen raad / met welke Hy Daniel begunstigt heeft; waar van wy een twede voorbeeld zagen Hoofdst. IX. 21. Zeer waarschynlyk komt het dus voor / dat al aanstonds / na dat die Man, met linnen bekleed, zig aan Daniel vertoonde / by den zelven ook geweest zijn twee Engelen / van welke de eene gestaan heeft aan de eene zyde van de rivier / en de ander aan de andere zyde; en dat de gene / die aan deze zyde der riviere stond / daar Daniel was / geweest zy die Engel / van wien hier gesproken word. Gelyk de ander ook naderhand zyne beurte om te spreken ontfing / als wy zien zullen Hoofdst. XII. 5, 6, daar de Profeet van beide deze Engelen / die Hy eerst naderhand duidelyker gewaar wierd / uitdrukkelyk spreekt.

Wat den Man, met linnen bekleed, aangaat / zoude het dus wel eenigzins vreemd konnen voorkomen / dat die zig wel aan den Profeet vertoonde / maar niet tot Hem gesproken hebbe. Maar wy zullen het dan zo moeten begrypen / dat Hy zig van dezen Engel bedient hebbe om Daniel te zeggen het gene Hy Hem wilde doen weten: het welk

(a) HIERONYMUS, CALVINUS, ROLLOCUS, Onze geleerde Kanttekenaars, GEIERUS, MICHAELIS en anderen.

II.A.3.b.β.1.

welk zeer wel overeenkomt met de hoge majesteit en luister, waar in Hy zig aan Daniel vertoonde; aangezien de Koningen der aarde zelve tot een teken hunner hoogheid wel de gewoonte hebben den eenen of anderen van hunne voorname Dienaars te gebruiken voor eenen redenaar, door wiens mond zy hunnen wille en gedagten anderen doen weten. Even zo zagen wy Hoofdst. VIII. 16. dat de stem, die zig van tusschen de oevers van den Ulai horen liet, en die wy aanmerkten de stem van den Zone Gods, in menschelyke gedaante daar verscheenen, geweest te zyn, aan Gabriel bevel gaf om Daniel het gezigte te doen verstaan. En op gelyke wyze zien wy by den Profeet Zacharia Hoofdst. II. 4, 5, dat de Engel des Heeren, de Zone Gods, schoon zelf daar verschynende, aan eenen Engel bevel gaf en zeide Loop, spreek dezen jongeling aan, zeggende: Jerusalem zal dorpswyze bewoont worden van wegen de veelheid der menschen en der beesten, die in het midden derzelven wezen zal. Behalven dit kon ook deze verschyning van den Zone Gods voor haar zelven een genoegzaam oogmerk hebben, als dezelve diende om Daniel en het Volk Gods door Hem te kennen te geven en te verzekeren, gelyk ik aangemerkt heb, dat zy op Hem moesten zien als hunnen magtigen Beschermer, dat Hy waarlyk hunne zaken gade sloeg en by hen was met zyn alziende oog en magtige hulpe, en dat Hy zyne Godlyke Majesteit, en andere hoedanigheden, welke de gedaante, onder welke Hy zig thans vertoonde, levendig afschetste, hier toe ook betonen zoude in die tyden, op welke de hier na volgende bekendmaking doelt. Zo lezen wy in het Boek van Josua, dat aan Hem verscheen een Man, die een uitgetogen zweerd in zyne hand had, die zig vervolgens aan Hem bekend maakte als den Vorst van het heir des Heeren, en daar op ook bevel gaf aangaande de inneming van Jericho. Welke vertoning diende om Hem te verstaan te geven, dat de Zone Gods, die buiten twyffel insgelyks aldaar begrepen moet worden onder die gedaante zig vertoont te hebben, met Josua zyn zoude om Hem te helpen stryden tegen de Canaaniten, en dat Hy zig hier op gerustlyk verlaten konde en zig daar mede moeste aanmoedigen in de vaste hope van de overwinning te zullen behalen. En al is het, dat deze Man, met linnen bekleed, of de Zone Gods, in die gedaante zig aan Daniel vertonende, in het beginne eenen anderen redenaar in zyne plaats liet spreken; in het einde nochthans van dit Gezigte zien wy, dat Hy zelf een allergewigtigst stuk bekend maakte en aan zig nam de bevestiging van deze geheele openbaring, een zo aanmerkelyk stuk van dezelve nader openleggende, en die met plegtigen eede stavende, en zulks wel op eene vrage, die Hem dezen aangaande gedaan wierd door eenen van die twee Engelen, van welke de ander tot hier toe als in zyne plaatze tot Daniel gesproken had.

Het was van een Engel, en naar alle waarschynelykheid de Engel Ga-

II.A.ג.b.β.1.

Gabriel, die hier by Daniel tegenwoordig was / en van wien Hy zegt / dat zijne hand Hem aanraakte, te weten op eene minzame wyze / zagtelyk en vriendelyk / om Hem als op te wekken uit zijne bedwelming en aan te manen om zig wederom op te regten. En dit niet alleen. Maar dezelfde hand maakte ook, dat Hy zig beweegde op de palmen zyner handen en op zyne voeten. Dezelve beurde Hem zagtelyk op van den grond / waarop Hy / in zijne uiterſte ontſteltenis en daar door veroirzaakte flaauwte / was nedergevallen. En / ſchoon dit ſlegts met eene hand geſchiedde / had zulks door de grote kracht / die den Engelen eigen is (volgens Pſ. CIII. 20. verg. Matth. XXVIII. 2.) die uitwerking / dat de Profeet daar door in ſtaat geſtelt wierd om zig eenigzins op te heffen / en / hoewel noch niet magtig om regt op te konnen ſtaan / echter op de palmen van zijne handen en op zijne voeten nu te konnen leunen / en eenige beweeging te maken om zig verder op te regten en een weinig voort te gaan.

Van hier by bleef het niet. Maar tot verdere wechneming van zijne ontſteltenis en vreze voerde de Engel Hem hier op te gemoete

2. Eene bemoedigende reden, die zeer minnelyk begonnen en voortgezet wierd vers 11–15.

AA. Eerſtelyk beſtond dezelve uit eene zeer vriendelyke aanſpraak en minzame opwekking om wel te letten op zijne woorden en op te ſtaan: zijnde van die uitwerking, dat Daniel opſtond op zijne voeten / doch al bevende vers 11. En Hy zeide tot my, Daniel, gy zeer gewenſchte Man, merk op de woorden, die ik tot U ſpreken zal, en ſta op uwe ſtandplaats; want ik ben als nu tot U gezonden: en, doe Hy dat woord tot my ſprak, ſtond ik bevende.

De Profeet / nu eenigzins tot zig zelven gekomen zijnde / ſprak de Engel des Heeren Hem aan, en wel by zijnen eigenen naam Daniel, om te tonen / dat Hy Hem zeer wel kende / en kende als zulk eenen / die van den Heere zijnen God by zijnen naam gekent was (verg. Exod. XXXIII. 17. Jeſ. XLIII. 1.) En Hy deed 'er eene allerlieftaligſte benoeming by / zeggende tot Hem Gy gewenſchte Man, om Hem noch nader te verzekeren van de gunſte / die God Hem toedroeg / en de liefde en achting / welke Hy zelf voor Hem had: Gelyk van deze benaming breder geſproken is op Hoofdſt. IX. 23. (*). Onder deze aller-

(*) Zie *bladz.* 311. De uitdrukking, die hier voorkomt, verſchilt eenigzins van de voorgaande, om dat hier ſtaat איש חמדות *een man der begeerten*, daar *Hoofdſt.* IX. eigentlyk maar ſtaat חמודות *begeerten.* Maar, gelyk aldaar eene uitlating is van het woord איש, of liever by eene kortere uitdrukking het afgetrokkene in de plaats van het zamengeſtelde gebruikt word, zo is het hier vollediger uitgedrukt, en *een man der begeerten* is naar den ſpreektrant der Hebreen dan niets anders te zeggen als een *begeerd* of *zeer gewenſcht Man.*

II.A.ב.a.β.2.AA.

lerbziendigkste aanspraak wekte Hy hem op om wel te merken, met allen aandagt acht te geven / op de woorden, die Hy tot hem spreken zoude, en om ten teken hier van / en om zig daar toe in eene betamelyke gestalte te zetten / als ook tot meerdere herstelling van zig zelven uit zijne grote verslagenheid / op te staan op zijne voeten op zyne standplaats, daar Hy te voren gestaan had. En Hy voegde 'er voor eene rede / waarom Hy dit van Hem begeerde / by / dat Hy als nu tot Hem gezonden was, te weten van God. Het was niet als by geval / dat Hy tot Hem kwam; maar God had Hem door een byzonder bevel tot Hem gezonden, en dat nu, schoon de Profeet gewenscht hadde al eerder zulk eene bekendmaking te mogen ontfangen. Dit verpligtte den Engel zelven om tot Hem te spreken het gene Hy in last had. En Daniel, met zulk eene bezending van God verwaerdigt wordende / was dan ook schuldig met allen aandagt te horen naar het gene deze Gezant des Heeren Hem te zeggen had. Ja die hoge gunste / die God hierin aan Hem bewees / moest grootlyks tot zijne bemoediging en vertroosting dienen / en Hem alle vreze benemen voor den Engel / die om die rede en tot dit einde tot Hem kwam.

Deze vriendlyke aanspraak was dan ook van die kracht by den Profeet / dat Hy hier op eenigen moed greep en zig oprechte. Doe Hy (de Engel des Heeren) tot Hem, Daniel / sprak, stond Hy voor Hem / zig nu geheel regt over einde gestelt hebbende / op zijne voeten. Doch het was al bevende. De schrik / die Hem zo sterk had aangegreepen / kon zo rasch niet wyken. Noch al te zeer waren zijne zenuwen daar door verslapt / dan dat Hy zo aanstonds geheel tot bedaren komen en zig stil houden konde. Dus stond Hy wel voor den Engel / maar zo dat Hy noch beefde met zijne handen en op zijne voeten.

BB. De Engel / dit gewaar wordende / vervolgde zijne reden op de allervriendlykste wyze met

אא. Eene uitdrukkelyke afmaning van verdere vreze, welke Hy

aa. Aan den Profeet niet alleen deed vers 12a;

bb. Maar Hy bekleedde dezelve ook met rede uit hoofde van de gunstige verhoring van zijn gebed en de rede van zijne komste tot Hem / daar uit ontstaande: waar van

αα. Hy aan Hem de verzekering doet vers 12b,

ββ. En dit zijn gezegde op eene zeer merkwaerdige wyze van eene bedenking onthest vers 13.

בב. En daar by voegde Hy eene nadere verklaring van den inhoud zijner boodschap / om welke Hy tot hem gekomen was vers 14.

U.A.ג.a.β.2.BB.גג.

אא. Toen zeide Hy tot my, vrees niet, Daniel, zegt de Profeet vers 12ᵃ. Wie het ware/ die dit zeide/ word dus niet allerklaarst uitgedrukt; en zo zoude dit gezegde ook wel konnen gebragt worden tot den Man, met linnen bekleed, van wien vers 5. gesproken was. Doch het is buiten tegenspraak/ dat de Profeet/ meldende van eene hand, die Hem aanraakte/ ook zekere persoon in het oog hebbe/ wiens hand dit was/ en die dit deed. En deze woorden/ onmiddelyk daarop volgende/ zijn dan ten allernaasten te verstaan van die persoon/ die laatst ingewikkeld genoemt/ of althans aangeduidt was. Gelyk wy nu gezien hebben/ dat die persoon/ die Hem aanraakte/ niet geweest zy de Man, met linnen bekleed, maar een Engel des Heeren/ en waarschynelyk de Engel Gabriel, houden wy dezen te recht voor den genen/ die van hier af en verder (tot aan Hoofdst. XII. 5.) spreekt. Vriendlykst nu was zijn woord tot Daniel, wanneer Hy zijne noch al byblyvende ontsteltenis en vreze zag. Vrees niet, Daniel, zeide Hy/ laat zulk eene vreze niet langer over U heerschen/ verzet u tegen deze uwe beroering zo veel gy kont/ ja leg nu geheel en al deze uwe vreze af. Ik verklare U/ dat gy ganschgene rede hebt om voor my/ of mijne tegenwoordigheid by U/ of voor de woorden/ die ik aan U te zeggen heb/ te vrezen. En indien gy U zelven in deze vreze toegeeft/ zal zulks U maar alleen beletten my wel te horen en mijne woorden te verstaan. Grijp dan moed/ zyt gerust/ en hoor my met een goed vertrouwen. Eene hertsterkende taal/ van welke zig de Heilige Engelen gewoonlyk bedienden/ als zy/ tot den eenen of anderen van Gods gunstgenoten gezonden zijnde/ in hun eene grote vreze en ontroering bemerkten. Zie Luk. I. 13, 30. II. 10. Matth. XXVIII. 6. enz.

גג. En om aan deze zijne bemoediging klem en kracht by te zetten/ bekleedde Hy dezelve met eene rede, genomen van de gunstige verhoring van zijn gebed/ en het oogmerk van zijne komste/ daar uit ontstaande/ welke Hy aan Hem

aa. Voordroeg en verzekerde in deze woorden vers 12ᵇ. Want van den eersten dag aan, dat gy uw herte begaaft om te verstaan en om u zelven te verootmoedigen voor het aangezigte uwes Gods, zyn uwe woorden gehoort, en om uwer woorden wille ben ik gekomen.

Hoe Daniel zig zelven voor het aangezigte van zynen God, den Waaren God/ dien Hy als zijnen Verbonds-God eerde en diende/ verootmoedigt hebbe/ is gezien op het begin van dit Hoofdstuk, daar Hy verhaalt hoe Hy drie weken der dagen rouwe bedreven hebbe met een Godsdienstig vasten, waar in Hy zig van alle begeerlyke spyze/ en teffens ook van de gewoone versiering zijnes lighaams/ ten eenemaal onthieldt. Alhier doet 'er de Engel by/ dat Hy ter zelfder tyd ook zyn herte begeeven, dat is zijne genegenheid daar op gezet en zig be-

II.A.ג.a.β.2.BB.גג aa.

blytigt had (verg. Pred. I. 13, 17. VIII. 9, 16. 2 Chron. XI. 16) om te verstaan. En / hoewel Hy niet uitdrukke / wat Hy dus gezogt hadde te verstaan / is zulks nochthans genoegzaam op te maken uit het gene wy te voren over de rede van die treurigheid van Daniel hebben aangemerkt. Hy wenschte te mogen weten / wat God voor hadde met zijn Volk zo in die tegenwoordige ongelegenheid / waar in het zig bevondt / nu de Tempelbouw door toedoen van de Samaritanen verhindert en gestaakt was geworden / als ook in het vervolg der dagen / tot dat de hoofdbelofte aangaande den Messias hare vervulling zoude bekomen hebben. Dit was zijne begeerte / die Hy van den Heere zijnen God verzogt. En mogelyk dat Hy ook / onder die bede om nader onderricht hier omtrent / zig beneerstigde om de reeds aan Hem medegedeelde openbaringen ernstig na te denken en te onderzoeken / om tot klaarder verstand van dezelve te mogen komen en langs dien weg iet meerders te konnen ontdekken nopens de wegen / welke de Heere met zijn Volk stond te houden; gelyk zo de Apostel Petrus ons leert / dat de oude Profeten gewoon waren de hun verleende Godspraken na te denken en te onderzoeken, op welken en hoedanigen tyd de Geest betuigde, dat die voorzegde zaken zouden gebeuren 1 Petr. I. 11.

Dezen aangaande nu zegt de Engel tot Daniel, dat van den eersten dag af / dat Hy zig hier toe geschikt had / zyne woorden waren gehoort geworden. En door zijne woorden verstaat Hy dan kennelyk de woorden van zijn gebed en smeeking / welke Hy by en onder het voorgemelde tot den Heere / zijnen God / had opgezonden / gelyk mede op vers 3. reeds is aangemerkt. Ook konnen wy genoeg nagaan uit de opgegeevene omstandigheden van tyd en zaken en den inhoud dezer Profezie zelve / welke de stoffe of inhoud van dit gebed van Daniel geweest zy / het welk zig schynt uitgebreidt te hebben tot deze twee hoofdzaken: eensdeels, dat het Gode behagen mogte de tusschengekomene verhindering van het opbouwen van den Tempel te Jerusalem wech te nemen / en dat werk zijne voltooijing te doen bekomen / mogt het zijn / eerlang / of zo het des Heeren wille mogte zijn / zijn Volk hier in noch eenigen tyd te beproeven / dat het dan evenwel ter zijner tyd mogte geschieden en niet achter blyven; en ten anderen, dat de Heere aan Hem en de Godvruchtigen onder het Volk die gunste wilde bewyzen / dat Hy hun tot hunne bemoediging en vertroosting noch nader wilde bekend maken zyne voorgenomene wegen met zijn Volk / waar omtrent zy niet weinig geslingert wierden / nu zy zagen / dat straks na hunne verlossing uit de gevangenis van Babel wederom nieuwe en grote zwarigheden zig opdeeden. Maar zeer troostryk was dan ook voor Daniel de verzekering / die Hem by dezen gedaan wierd / dat deze zijne woorden gehoort, dat is verhoort waren / en dat van den eersten dag af, dat Hy met en onder zijne plegtige verootmoe-

II.A.ℶ.a.β.2.BB.ℶℶ.aa.

moediging zulke gebeden en smekingen aan den Heere hadde opgedragen. Straks was dit zijn gebed by den Heere aangenaam geweest en goedgekeurt. Het was ter zelfder tyd reeds zijn welbehagen geweest om Daniel te verzekeren van zijnen genadigen wille om te doen het gene Hy van Hem badt, en aan Hem te geven de nadere ontdekking van zijnen raad en voornemen, om welke Hy verzogt. Zo wilt de Heere zelfs menigmaal zijn Volk antwoorden eer zy roepen, en hen verhoren terwyl zy noch spreken Jes. LXV. 24. Verg. Hoofdst. IX. 20.

En des Heeren Engel voegt 'er noch by, dat Hy om zyner woorden wille gekomen was, dat is om Hem te verzekeren van de verhoring der woorden van zijn gebed en om van des Heeren wegen zulk eene bekendmaking en nadere openbaring aan Hem te doen, als Hy verzogt had. Gelyk wy dit uit den inhoud der Godspraak hier beneden volgende klaarlyk konnen opmaken: vermids dezelve, tot een antwoord dienende op Daniels verhoord gebed, dan uitwyst, wat Daniel begeert hadde, en ook toont, waar toe de Engel op zijn gebed gekomen ware.

Maar zeide de Engel tot Daniel, dat zijn gebed aldus reeds was verhoort geworden van den eersten dag af, dat Hy zyn herte begeeven had om te verstaan en zig te verootmoedigen voor het aangezigte van God, de Profeet had van billyke rede om by zig zelven te denken en te vragen, waarom het dan één en twintig dagen lang geduurt mogte hebben, eer deze Gezant des Heeren tot Hem gekomen was en het genadig antwoord van God op dit gebed aan Hem bekend maakte.

bb. Hierom is het, dat de Engel deze zijne aan Daniel gedane verzekering van die tegenbedenking ontheft en Hem de rede geeft van dit uitstel vers 13. Doch de Vorst des Koninkryks van Persen stond tegen over my een en twintig dagen: en zie! Michael, een van de eerste Vorsten, kwam om my te helpen, en ik wierd aldaar gelaten by de Koningen van Persen.

Door den Vorst van het Koninkryk van Persen, of Persie, waar van in het voorgaande breed genoeg gesproken is, (a) verstaan sommige Uitleggers Cyrus, toen regeerenden Koning van Persie; (b) of wel zijnen zoon Kambyzes, die mogelyk ter dier tyd by afwezigheid van zijnen Vader, tegen de Skythen of anderen oorlog voerende, de zaken van het Ryk waarnam (c). Maar deze gedagte komt geheel niet

(*a*) Zie I. *Deel*, *bladz.* 604, 605.
(*b*) CALVINUS *in h. l.* JUNIUS *in Comment.* LAVATERUS, BULLINGERUS.
(*c*) PISCATOR, POLANUS, POLUS, VOGELSANGIUS *Exercit. Theolog.* XXII. §. 7. en anderen.

II.A.ב.a.β.2.BB.בב.bb.

niet aannemelyk voor / aangezien die stryd tusschen den Engel / die hier spreekt / en den genen / die Hem wederstond / den Vorst des Koninkryks van Persie hier genoemd / daar in bestond / dat de een het gemoed van den Koning van Persie ten voordeele van het Joodse Volk trachtte te neigen / maar de ander dit wilde beletten / en den Koning afkeerig zogt te maken van de Joden. Dit denkbeeld geven ons de omstandigheden van tyd en zaken kennelyk op / als straks nader zal gezegt worden. By gevolg kan de Vorst des Koninkryks van Persie de Koning van Persie zelf niet zyn. Voeg hier by / dat indien Cores of Cyrus alhier gemeent wierd / Hy / naar alle waarschynelykheid / niet de Vorst, maar de Koning zoude genoemt zyn. Ook is het gansch bezwaarlyk te begrypen / hoe een Vorst uit de menschen aan den Engel des Heeren zulk eenen wederstand zoude geboden hebben / die één en twintig dagen duurde / en niet dan door de hulpe van Michael kon overwonnen worden. Een mensch schynt al te zwak te zyn om aldus eenen van Gods krachtige helden / hoedanige de Engelen zyn / te konnen wederstaan. Ja wy zien duidelyk / dat de Vorst des Koninkryks van Persie hier onderscheiden worde van de Koningen van Persie, als de laatste woorden van dit vers mede brengen en ik wierd gelaten by de Koningen van Persie. Maar de Koningen van Persie hadden geenen Vorst op aarde / onder wien zy stonden / of aan wien zy gehoorzamen moesten. By gevolg kan de Vorst van het Persiaanse Ryk / hier gemeld / geen mensch zyn.

Andere Uitleggers vestigen daarom liever het oog op eenen van de Engelen / en wel denken sommigen (a) op eenen van de goede Engelen / zig voorstellende / dat God over elk byzonder Volk en Koninkryk eenen byzonderen Engel gestelt hebbe om het zelve te beschermen en te bestieren / en dat deze Vorst van het Koninkryk van Persie de bescherm-Engel ware van de Persianen, en uit dien hoofde in de Godlyke vierschaar de Persianen voorstond / welker belang het was / dat de Joden in eenen lagen staat gehouden wierden / daar de andere Engel (die hier spreekt) over de Joden gesteld zynde / hunne belangen voorstond / en van God begeerde / dat Hy de zaken van hunne bryheid / den Tempelbouw enz. begunstigen wilde. Dit begrip aangaande den opzigt en bestiering van byzondere Engelen over de onderscheidene volken der weereld is zeer gemeen geweest onder de Oude Leeraars der Christen-kerke (b). En / gelyk de Roomsgezinden (c) dit ge-

(a) HIERONYMUS *in h. l.* THEODORETUS *Orat.* X. *in Danielem Tom.* I. *pag.* 715. GREGORIUS MAGNUS *Lib.* XVII. *Moralium cap.* 8.

(b) Vid. Celeb. ODE *Comment. de Angelis Sect.* VIII. *cap.* 3. *pag.* 775—784.

(c) Op dezen grond leren de Roomsgezinden in de *Trentse Catechismus*, dat de-

II.A.ג.a.β.2.BB.גג.bb.

geboelen sterk voorstaan / en noch al meer uitbreiden; zijn 'er ook noch hedendaags voorzal onder de Engelzen (a) verscheide Godgeleerden / die deze onderstelling zijn toegedaan. Maar dat deze bevattingen in Gods woord geenen grond hebben / en de plaatzen / die men daar toe bybrengt / zulks niet uitwyzen / is door andere Geleerden klaarlyk getoont (b). En wat deze plaats aangaat / is het althans geheel ongevoegelyk op dien grond eenen goeden Engel te verstaan / daar Hy voorkomt als eenen anderen goeden Engel wederstaande / en wel in dat geval / dat Hy den Joden / Gods Volk / voorstond. Hoe kan 'er onder de goede Engelen zulk een stryd plaats hebben? Dit laat immers hunne wysheid / heiligheid en eensgezindheid niet toe. En genomen / dat men zulks al eenigermaten dus verstaan konde / dat de eene Engel tegen den anderen stond / om dat elk de belangen van zijn aan Hem ondergeschikt Volk (*) voorstond / of om dat zy van Gods besluit onkundig waren / hoe zoude dan die stryd zo lang hebben konnen duuren? Zoude de beschermEngel der Persianen niet geerne geweesen zijn voor dien van het Joodse Volk / als Hy verstond / op wat gronden de andere Engel daar

de Engelen bidden voor die landen, over welke zy gestelt zyn. Ook menen zommige hunner Leraren in staat te zyn om dit stuk met veerscheide openbaringen, voorbeelden en geschiedenissen te bevestigen, als te zien is by den zo even genoemden Heer ODE *l. l. pag.* 784 & 785.

(*a*) Zie de *Verklaring der Engelse Godgeleerden* over deze plaats en elders. De doorluchtige GROTIUS toont ook doorgaans in dit begrip te zyn.

(*b*) Vid. Celeb. ODE *l. l. pag.* 785, 786 & 787.

(*) EPHRAEM DE SYRIER (die in de *vierde* eeuw leefde) de zo zeer gemeene onderstelling der Ouden aangaande de bestiering der Engelen over byzondere landen en Koninkryken mede zynde toegedaan, en alzo hier ook eenen goeden Engel verstaande, schynt noch de beste rede te geven, waarom deze Engel zig verzette tegen den anderen Engel, die der Joden vryheid begeerde, midsdien Hy zulks voornaamlyk daar aan toeschryft, dat die bescherm-Engel van *Persie* groot leedwezen droeg over de onwetenheid der *Persianen* en hunne vervreemding van den waaren Godsdienst, en hoopte, dat de Joden, in Chaldea blyvende, hen door hun voorbeeld tot den waaren Godsdienst zouden brengen, gelyk door *Daniel* en zyne Medgezellen de Chaldeen wel zo verre gebragt waren, dat zy erkenden, dat geen God zo groot en magtig ware als de God van Israël. Vid. JOS. SIM. ASSEMANNI *Bibl. Orient. Tom.* I. *pag.* 76, 77. & ipsius EPHRAEM SYRI *Opera Tom.* II. *pag.* 386. Men ziet nochthans klaarlyk, dat Hy niet opgemerkt hebbe, dat hier niet van der Joden wederkering naar hun land gehandelt worde, aangezien deze Openbaring eerst in het *derde* jaar van *Cores* aan *Daniel* verleent is, wanneer al twee jaren te voren aan de Joden vryheid was toegestaan om naar hun land weder te keren.

II.A.ℷ.a.β.2.BB.ℷℷ.bb.

daar voor pleitte? Zoude Hy niet zeer geerne gezien/ en dit voor het grootste belang der Persianen gereekent hebben/ dat zy het Volk van den Waaren God en deszelfs eere en dienst begunstigden en hielpen bevorderen? Zouden niet in allen gevalle beide deze Engelen/ hunne begeerte aan God voorgedragen hebbende/ dezelve straks aan zijn Godlyk welbehagen en besluit onderworpen hebben/ zonder daar over zo lang te twisten; waar van ik bekennen moete in het geheel niet te konnen begrypen/ hoe zulk een twist onder de Engelen in den hemel zoude konnen plaats hebben?

Daar blyft dan niet overig/ dan dat wy met anderen (a) door dezen Vorst des Koninkryks van Persie verstaan eenen van de kwade Engelen/ het zy dan den Duivel/ het hoofd der boze Engelen/ zelven/ of wel eenen van de kwade Engelen/ die Hem onderdanig zijn: die dan hier zo genoemt wordt de Vorst des Koninkryks van Persie, om dat Hy zedert eenigen tyd groot gezag en magt oeffende aan het Hof van den Koning van Persie/ wetende door listige wegen zo te werken op de gemoederen van den Koning van Persie en zijne voorname staatsdienaars/ en door den eenen op den anderen/ dat vele zaken naar zijne begeerte geschiedden. Gelyk wy dus in andere plaatzen van Gods woord duidelyk zien/ dat zo wel als de goede Engelen tronen, heerschappyen, magten en overheden genaamt worden/ alzo ook de Satan de Overste dezer weereld genoemt wordt Joh. XII. 31. XIV. 30; en de boze Geesten komen ons voor als geweldhebbers over de verduisterde weereld dezer eeuwe, Efez. VI. 12. En hoe deze boze/ maar ook schrandere/ Geesten hunne kwaadaardige listen weten te werk te stellen/ en dat ook aan de Hoven der Koningen/ zien wy klaarlyk uit het geval van David, wien de Satan aanporde om het Volk te tellen tot groot nadeel voor Israël/ 1 Chron. XXI. 1. en uit de geschiedenis van Achab, in wiens Profeten een leugen-geest was/ die Hem door valsche voorzeggingen bewoog om naar Ramoth te trekken tot zijn uiterste ongeluk 1 Kon. XXII. 22, 23. Dus wordt ook elders de wederpartyder/ die Michael wederstond/ gelyk die aanstonds hier ook gemeldt wordt/ gezegt de Duivel te zijn Jud. vers 9. Openb. XII. 9.

Deze kwade Engel dan/ zegt hier de goede Engel/ die tot Daniel spreekt/ dat tegen over Hem gestaan had, en dat wel een en twintig dagen.

De

(a) LUTHERUS, MELANCHTON, WIGANDUS, GESNERUS en anderen, gemeld en aangehaald by GEIERUS *in h. l*; by welken noch gevoegt konnen worden A. PFEIFFERUS *in Dub. Vexat. Cent.* IV. *Loc.* 71, SEB. SCHMIDIUS *Differt. Academ. pag.* 669 & 670. J. D. TREMPENAVIUS *in singulari Differt. de Principe Persarum*, impressa Vitembergæ A. 1729. en uit de Onzen COCCEJUS *in h. l.*

II.A.כ.a.β.2.BB.כב.bb.

De uitdrukking van tegen over iemand te staan beduidt eigentlyk niets anders dan de tegenwoordigheid van den eenen tegen over den anderen / en word meermaals dus in eenen gemeenen zin gebruikt als Jos. V. 13. en in dit Hoofdst. vers 16. Maar alhier ziet deze uitdrukking kennelyk op eenen vyandlyken tegenstand / met welken iemand zig tegen over eenen anderen stelt om Hem te wederspreken / of dat gene / dat Hy begeert en tracht uit te werken / tegen te gaan / gelyk wanneer een geding voor den Rechter gehouden word / of dat iemand voor eenen Vorst verschynt om van den zelven iet te verzoeken / waar tegen zig een ander aankant. Verg. Ps. CIX. 6. Zach. III. 1. Job X. 16. Dus verklaart het de Engel in het vervolg / als Hy vers 20. zegt dat Hy zoude wederkeren om te stryden tegen den Vorst der Persen, die dan ook te voren tegen Hem zig moet verzet hebben / en zulks op de zelfde wyze wederom doen wilde. Waar in nu deze tegenstand van den Vorst der Persen tegen dezen Engel des Heeren bestaan hebbe / schynt uit het reeds gezegde gemakkelyk op te maken te zijn. De duivel / zagen wy / komt hier voor onder die benaming van den Vorst des Koninkryks van Persie, om dat Hy krachtig werkte in de gemoederen van den Koning van Persie en zijne raadsleden / ja ook in die van de onderdanen van dat Ryk in het gemeen. En de H. Schrift spreekt dus ook elders zeer duidelyk en nadrukkelyk van het vermogen der boze geesten (onder Gods toelating) op de herten en gemoederen der menschen. De Satan word genoemt de God dezer eeuwe, die de zinnen der ongelovigen verblindt, dat hen niet bestrale de verlichting van het Euangelium der heerlykheid van Christus, die het beeld Gods is 2 Cor. IV. 4. Hy word gezegt te werken in de kinderen der ongehoorzaamheid Efez. II. 2, de herten der menschen te vervullen om hen kwaad te doen bedryven en boze gedagten en voornemens aan hen in te geven, als wy zien Hand. V. 3. LukXXII. 3. Joh. XIII. 21, 27. Hy is de oude slange, die de geheele weereld verleidt Openb. XII. 9. Maar zullen wy denken / dat God aan de kwade Engelen meer toelate in het kwade / dan aan de goede Engelen in het goede? Konnen wy geloven / dat de kwade Engelen meer vermogen hebben om op de gemoederen en genegenheden der menschen te werken / dan de goede Engelen hebben; die hun beginzel bewaart hebben / en in de waarheid staande gebleven zijn / daar de andere daar uit afgevallen zijn / waar door hunne vermogens buiten twyffel gekrenkt en verzwakt zijn / even zo wel als dit by de menschen wegens hunnen val plaats heeft? En indien de goede Engelen even zo veel en meer vermogen hebben om op de gemoederen der menschen ten goede te werken / als de kwade Engelen hebben om zulks te doen ten kwade; is het dan niet redelyk te geloven / dat God / zig van deze hier toe dienstige middelen ook in vele gelegenheden tot een goed einde bediene / zo wel als Hy om Hem betamelyke redenen aan de boze

gees-

II.A.ב.a.β.2.BB בב.bb.

geesten in zekeren trap en mate toelaat hunne kwade werkingen op de herten der menschen in het werk te stellen? De Alwyze God heeft immers aan die goede geesten dat vermogen niet te vergeefs medegedeelt. Maar zulke bekwame middelen hebbende, welke Hy ten goede van zyn Volk tegen de werkingen der boze geesten kan aanstellen, is het alzins geloofelyk, dat Hy 'er zig ook van bediene. En, schoon Hy die middelen niet nodig heeft, schynt zyne wysheid zig echter te meer te ontdekken, als Hy door middelen van dezelfde soort de aanslagen van den Duivel en zyne Engelen, immers in zo verre die middelen naar den aart der zaken konnen toereiken, weet te verijdelen. Zo moeten wy dan ook aan de goede Engelen noodzakelyk toekennen een zeker vermogen, het welk zy ook onder Gods bestiering menigmaal gebruiken om in de herten der menschen zekere goede geneigdheden op te wekken, en hen af te keren van andere daar tegen stryde geneigdheden en daden: welk vermogen ten goede van de Kerke Gods aanwendende naar des Heeren welbehagen, zy dus verijdelen of vergoeden en herstellen konnen het nadeel, dat aan deze stad Gods door den Duivel en zyne Engelen word toegebragt (*).

En

(*) Deze gedagte aangaande de werkingen der goede Engelen op de gemoederen der menschen strydt geenzins tegen de waarheden, welke de Heilige Schrift leert aangaande de almagtige werking van God op de herten der menschen, en byzonder de genadige en krachtdadige werkingen van den Heiligen Geest, aan welke alle de verbetering, verlichting en verdere heiliging van uitverkorene zondaars toegeschreven word, en door wien de gelovigen steeds geleidt en tot alle goed werk bekwaam gemaakt worden. Deze werkingen van God en zynen Geest sluiten de middelen niet uit, van welke zig de Heere naar zyne oneindige wysheid in vele gelegenheden bedienen wilt. Even zo wel als de Heere de uitwendige voorstellingen, onderrichtingen en opwekkingen van andere menschen gebruiken wilt om de herten van zyn volk tot hunne pligten op te wekken, kan Hy zulks, als het Hem behaagt, op eene ons minder bekende wyze ook doen door goede beweegingen, die de Engelen in het gemoed verwekken. En behalven dit moet hier zekerlyk een groot onderscheid begrepen worden plaats te hebben. De herten der menschen te veranderen, een ander grondbeginzel, eene geheel andere gezindheid in hun voort te brengen, het verstand te verlichten, den wille daadlyk te leiden en te buigen naar zyn welbehagen, en bekwaamheden te geven tot de vereischte pligten, dat is en blyft alleen het werk van God en den Heiligen Geest. Maar de Engelen verwekken alleen eenige goede beweegingen in de gemoederen der menschen volgens die gesteldheid, waar in zig die bevinden. En hunne werkingen zullen dan alleen bestaan *in zekere toevallige indrukzelen op het gemoed en de verbeeldingskracht door voordeelen, genomen van uitwendige voorwerpen en van de tegenwoordige gesteldheid des ge-*

… goedgunstig en genegen te maken voor de Joden en tot bevordering van hunne zaken : Maar dat in tegendeel de duivel / of een zijner engelen / zig hier tegen op alle wyze aankantte met aan den Koning van Persie en zijne staats-dienaars allerhande achterdogt tegen de Joden en hunne zaken in te boezemen / en in hunne herten alle tegengestelde kwade neigingen op te wekken / hunne geldgierigheid aan te zetten / en hunne opmerking van het betamelyke af te wenden / en wat dies meer is / om dus te beletten dat zy den Joden goedgunstig waren / maar in tegendeel hunnen vyanden / den Samaritanen, goeden ingang by deze bestierders van het Ryk te verschaffen / en zo veel te doen uitwerken / dat de Tempel-bouw gestremd wierd en bleef. Waar in de duivel groot behagen schepte uit haat tegen God en zijn Volk.

En deze tegenstand had geduurt / zegt de Engel / een en twintig dagen, die drie weken uitmaken / en dus even zo lang als de Profeet rouwe bedreven had. Waar uit echter niet kan besloten worden / dat deze tegenstand ook met den eersten van die dagen eerst begonnen was. Maar het is veel meer geloofelyk / althans wy konnen het even zo wel dus begrypen / dat dezelve / reeds te voren begonnen hebbende / nu noch zo lang geduurt had / na dat Daniel met zulk eene plechtige verootmoediging wederom begonnen had rouwe te bedryven / op den eersten dag waar van de Engel zeide / dat zijn gebed reeds van God verhoort was / maar Hy was echter niet eer / dan nu / tot Hem gekomen om Hem zulks bekend te maken ter oirzake van dezen wederstand / die de Vorst des Koninkryks van Persie Hem geboden had. Ja het is te denken / dat deze boze Geest zelfs ter dezer tyd den eenen of anderen by uitstek kwaadwilligen aanslag zogt in het werk te stellen tot uiterst nadeel van de Joden : welke eerst verijdelt moeste worden /

gemoeds, die het bekwaam maken om zulke indrukzelen te ontfangen, en het te schikken om den wille en de genegenheden gaande te doen worden. Zy geven de bekwaamheid niet om het …

II.A.ב.a β.2.BB.בב.bb.

den / eer de zaken der Joden door het tegenwoordige in genoegzame veiligheid gereekent konden worden / en de Engel / die hier spreekt / in een goed vertrouwen daar op zig van daar naar elders begeven konde / als hebbende nu zijnen last voldaan om de aanslagen van den Satan aan dit Hof in deze tydsgelegenheid te verijdelen.

Maar waarom mag het geschied zijn / dat God hebbe toegelaten / dat deze wederstand juist een en twintig dagen lang geduurt hebbe / en Michael, door wiens hulpe deze goede Engel den duivel overwonnen heeft / als wy aanstonds zien zullen / niet eerder gekomen zy om Hem te helpen ter bekoming van die overwinning? Billyk denken wy / dat zulks eene geheim-beduidende rede gehad hebbe. En het is zeer waarschynelyk / dat de Heere hier mede hebbe willen afschetsen en te kennen geven / dat het een en twintig jaren duuren zoude / eer de gebeden van Daniel om de herbouwing van den Tempel / waarover Hy nu niet alleen zo zeer begaan was / maar ook alreeds in het eerste jaar van Darius den Meder begonnen had te bidden / als wy zien Hoofdst. IX. 17. verg. vers 1, hare volkomene vervulling zouden bekomen. Zo bevinden wy in der daad / dat het zig by de uitkomste hebbe toegedragen. Want tusschen het eerste jaar van Darius den Meder en het sesde jaar van Darius Hystaspesz., waar in de Tempel-bouw voltrokken wierd / volgens Ezr. VI. 15, zijn juist één en twintig jaren verlopen (*).

En de zaak dus begrepen zijnde / doet zig dan ook de rede op / waarom God de verhoring van Daniels gebed niet eerder aan Hem liet bekend maken / dan na dat de een en twintig dagen van zijn rouw-bedryf verlopen waren: daar de Heere immers hier toe wel eenen anderen Engel hadde konnen gebruiken als juist dezen / die geduurende die een en twintig dagen aan het Hof van Persie was opgehouden / en daarom te kennen geeft niet eerder tot Daniel te hebben konnen komen. Wy zouden dezen aangaande in het welbehagen van God konnen en moeten berusten / indien wy daar van geene rede konden ontdekken. Maar de opgegeevene rede / om welke God het zo bestierde /

(*) Het *eerste* jaar van *Darius den Meder* is geweest A. P. J. 4177. *voor Christus* 537. Het *eerste* jaar van *Darius Hystaspesz.* was gelyktydig met A. P. J. 4193. en voor een gedeelte 4194, dat is het jaar *voor Christus* 521. en voor een gedeelte 520. By gevolg het *sesde* jaar van *Darius Hystaspesz.* was A. P. J. 4198. en voor een gedeelte 4199. dat is *voor Christus* 516. en 515. Dus nu bevinden wy dat tusschen A. P. J. 4177. zynde het *eerste* jaar van *Darius den Meder* en A. P. J. 4198, waar in het *zesde* jaar van *Darius Hystaspesz.* begon, een tusschenstand zy van XXI jaren. Zie den Hooggeleerden Heer VAN ALPHEN over *Dan.* IX. *in de Bylaagen bladz.* 170—173.

II.A.ב.a.β.2.BB.בב.bb.

de / dat deze wederstand van den bozen Geest / die aan het Hof van Persie zo krachtig werkte / en tegen den goeden Engel / die hier spreekt / zig verzette / juist zo lang duurde / vereischte dan ook / dat God zulks op deze wyze aan den Profeet deed bekend maken / en Hem / en de Godvruchtigen des Volks door Hem / aldus een waarteken daar van gaf / dat ten einde van een en twintig jaren, van den boven genoemden tyd afgerekend / alle verhinderingen nopens den Tempel-bouw zouden zijn opgehouden en de rouwe van Gods Volk alsdan in vrolykheid veranderd zoude zijn door eene gelukkige voltrekking van dat werk.

Ja dit zal dan ook de rede zijn / waarom de Engel aan Daniel geheel geen uitgedrukt bericht geeft aangaande den voortgang van den Tempel-bouw / om welke wy nochthans uit de omstandigheden des tyds met rede denken / dat Daniel in de eerste plaats ernstiglyk gebeden hebbe: Maar Hy zegt alleen / dat Hy Hem kwam bekend maken het gene zynen Volke in het einde der dagen wedervaren zoude, het welk op latere tyden ziet / en daar van handelt ook de bekendmaking / welke Hy doet Hoofdst. XI. en XII. Het behaagde den Heere niet om de byzondere omstandigheden daar van nader te ontdekken. Maar het moeste den Profeet genoeg zijn / dat Hem op deze geheimzinnige wyze te kennen gegeeven wierd / wanneer zijne gebeden daar omtrent hare volkomene verhoring ontfangen zouden / en deze zaak tot een gelukkig einde gebragt zoude worden. En tot verdere voortzetting van dit werk geeft echter de Engel ook te kennen / dat Hy wederkeeren zoude om te stryden tegen den Vorst der Persen. Op welken stryd Hy zig dan ook niet buiten de overwinning beloofde / en die dus te gelyk aan den Profeet verzekert. Maar betreffende de verdere lotgevallen van zyn Volk / vondt de Heere goed eene meer uitdrukkelyke bekendmaking aan Hem te doen / die en vooraf / en dan vooral / als die zaken gebeurden / van grote nuttigheid zoude zijn. Zo blyft de Heere altyd vrymagtig in de openbaring van zijnen verborgenen raad / en Hy behoudt het aan zijne wysheid en vrymagt / in hoe verre Hy aan zijn volk bekend wille maken de tyden en gelegenheden, welke Hy in zyne eigene magt gestelt heeft / en hun niet toekomt te weten / dan voor zo verre het Hem behaagt / die aan hun bekend te maken.

Dus gaf dan de Engel aan Daniel de rede / waarom Hy niet eerder tot Hem gekomen was. God had wel van het begin zijner verootmoediginge af zijn gebed gunstiglyk verhoort. Maar het was zijn welbehagen geweest / dat de aankondiging daar van aan Hem niet geschieden zoude dan door Hem / Spreker / na dat Hy dien wederstand van den Satan aan het Hof van Persie zoude voleindigt hebben / waar toe Hy naar dat Hof gezonden was. En hier in had Hy deze gansche een en twintig dagen moeten doorbrengen; en dus was Hy

II.A.ℶ.b.α.2.BB.ℶℶ.bb.

door den aanhoudenden tegenstand van dien Vorst des Koninkryks van Persie tot nu belet geworden van daar te gaan en tot Daniel te komen. Maar hy laat dan ook niet na rede te geven/ waarom Hy dan echter nu tot Hem hadde konnen komen/ en Hem te berichten hoe Hy die verhindering ware te boven gekomen/ en zie! Michael, een van de eerste Vorsten, kwam om my te helpen.

Het gewigte en het merkwaerdige van de zaak/ die Hy aan den Profeet bekend maakte/ gaf Hy dus nadruklyk te kennen met het woordeken zie! Eene opwekking van aandagt/ die ons al meermaals is voorgekomen in dit zelfde Boek. Alleenlyk merke ik hier noch aan/ dat het voorzetsel ו door en van de Onzen vertaald/ ook genomen kan worden in de betekenis van eene tegenoverstelling en dus overgezet worden door maar of doch: welke vertaling in dit verband allergepast is/ aangezien de Engel hier bericht geeft/ hoe Hy eerst wel door den tegenstand van den Vorst des Koninkryks van Persie ware opgehouden geweest/ maar daar tegen vervolgens over Hem gezegepraalt hadde door de hulpe van Michael.

Wat het stuk zelf aangaat/ verdient allereerst onze aandagtigste opmerking de persoon/ van welke hier gesproken word/ die by zijnen naam genoemt word Michael en nader beschreven als een van de eerste Vorsten.

De naam Michael betekent volgens de grondtaal wie is gelyk die sterke God (*). En deze naam kon in eenen betamelyken zin aan menschen gegeeven worden/ om te dienen tot eene belydenis en ter gestadige herinnering aan de genen/ die dus genoemt wierden/ van de onvergelykelyke grootheid van Gods Majesteit/ dat 'er niemand zy/ die vergeleken kan worden in hoogheid/ in magt en heerlykheid/ by den sterken God, die deze naam alleen waerdig is/ die boven allen te achten en te eeren is/ gelyk het voorzetzel die zo meermaal gebruikt word om de uitmuntendheid en voortreffelykheid van het genoemde onderwerp te kennen te geven. Zo komen ons verscheide personen onder de menschen voor/ die dezen naam gedragen hebben/ als te zien is Num. XIII. 13. 1 Chron. V. 13, 14. VII. 3. VIII. 16. XII. 20. XXVII. 18. 2 Chron. XXI. 2. Ezr. VIII. 8. Ook zoude aan Engelen deze naam tot het zelfde einde in zekere gelegenheden konnen gegeeven zijn geweest/ als het byzonder te stade kwam om de hoogheid van God en het onvergelykelyke van zijne magt en majesteit op eene nadrukkelyke wyze in gedagten te brengen. Maar deze zelfde naam kan dan ook vervolgens in eenen verhevener en krachtigeren zin gegeeven worden aan eene Godlyke persoon/ zo dat die aanduide/ dat Hy zelf die uitmuntendheid bezitte/ dat men van Hem moete

(*) Conf. HILLERUS *Onomast. Sacr. pag.* 884.

II.A.ב.b.α.2.BB.בב.bb.

te zeggen wie is gelyk die sterke God? Gelyk de naam Jesus, naar het Hebreeuws Jehosua, ook wel aan den zoon van Nun eigen is geweest, doch op eene veel verhevenere wyze aan den Zone Gods, den waaren en volmaakten Zaligmaker, toekomt.

Dit leidt ons aanstonds tot een nader onderzoek, door hoedanige persoon wy dezen Michael hebben te houden? De Uitleggers zyn hier omtrent zo verdeelt in gevoelen, dat geene verschillende onderstellingen meer op dit stuk konnen bedagt worden. Sommigen verstaan door Michael eenen geschapenen Engel. Anderen eene Godlyke persoon; en wel eenigen den Zone Gods, eenigen den Heiligen Geest. Eindelyk zyn 'er, die deze benaming in sommige plaatsen verstaan van eenen geschapenen Engel, maar in andere die toepassen op den Zone Gods. Maar dit alles onderscheidenlyk op te geven en van stuk tot stuk in het brede te onderzoeken, zoude my veel te verre doen uitweiden. Ook kan ik deze moeite gerustlyk sparen, naardien zulks overvloediglyk door Geleerde Mannen behandelt is (*).

Wanneer wy all' het gene hier toe behoort aandagtiglyk overwegen, en het eene met het andere vergelyken, komt het my voor klaar genoeg te blyken, dat wy door Michael te verstaan hebben eene Godlyke persoon en wel den Zone Gods. En dit mene ik met de volgende bewyzen kortlyk te zullen konnen aantonen.

Dat wy door Michael geenen geschapenen Engel, maar eene Godlyke persoon, verstaan moeten, toont

Voor eerst de naam Michael zelve; welken wy buiten twyffel in deszelfs allersterkste betekenis mogen en moeten verstaan, vermids die hier voorkomt als van God zelven, door den dienst van dien Engel, die tot Daniel sprak, aan deze persoon gegeeven. Deze naam dan moet hier niet genomen worden in die gemeene betekenis, zo als dezelve wel aan sommige menschen gegeeven is tot herinnering van die waarheid, dat niemand aan God gelyk is in hoogheid en magt. Maar wy hebben denzelven aan te zien als eene beschryving van de hoedanigheid van de persoon zelve, aan welke deze naam gegeeven word, te kennen gevende, dat van Hem konde en moeste gevraagt en gezegt worden wie is gelyk die sterke God? En zo komt die naam hier niet

(*) Vid. Celeb. H. WITSIUS *Miscell. S. Tom.* II. *Exercit.* 4. & conferantur Viri Celebb. J. ODE *in Comment. de Angelis Sect.* X. *pag.* 1052. & *seqq.* F. A. LAMPE *in Ps.* XLV. *pag.* 116—121. H. VAN ALPHEN *in Exegesi loci Paulini* 1 *Thess.* IV. 16, subjuncta ejusdem *Analysi Epist.* I. *ad Thess. pag.* 7. & *seqq.* T. H. VAN DEN HONERT *in de aantekeningen op zyn* Ve. *Boek van de waaragtige wegen Gods Hoofdst.* I. §. 388. II. *Deel*, *bladz.* 187. *enz.* en J. VAN DEN HONERT *in eene Verhandeling over den sprekenden Engel in de Bethlehemitise velden in zyne H. Mengelstoffen bladz.* 602-607.

II.A.ב.b.α.2.BB.בב.bb.

niet duister door als by welken Hy onderscheiden wierd van de eerste Vorsten, welker een of eerste Hy hier aanstonds nader genoemd wierd. Maar deze naam kan dan ook op die wyze aan niemand gegeeven worden / dan aan zulk eenen / die zelf God is en tot het weezen van God behoort / en dus gelyk wy gewoon zyn te spreken / aan eene Godlyke persoon.

Ten tweden blykt dit uit de gezegden die / aangaande dezen Michael, hier voorkomen. Hy word beschreven als de Vorst van Daniel en zyn Volk vers 21, en noch nader Hoofdst. XII. 1. als die grote Vorst, die voor de kinderen van Daniels Volk, dat is Israël, stond, en die opstaan zoude om dat Volk te verlossen in eenen tyd van de uiterste benauwdheid. Aan dezen zelfden Michael schryft de hier sprekende Engel toe / dat Hy gekomen zy om Hem te helpen, om den Duivel / of eenen zyner Engelen / aan het Hof van Persie groot gezag en magt oeffenende / te overwinnen in dit 13^{e} vers; en Hy zegt dat 'er niemand was, die Hem hielp of zig met Hem versterkte tegen de wederstrevers van het Joodse Volk dan even deze Michael vers 21. Wie ziet niet / dat deze dingen de waerdigheid van eenen geschapenen Engel te boven gaan / en dat deze Michael, van wien een der Engelen zelf zyne hulpe bekwaam en verwachtte / in wiens hulpe en bystand Hy te kennen geeft / dat het heil en de veiligheid des Joodsen Volks alleen geleegen zy / meer dan een Engel / eene hoogstmagtige / eene Godlyke persoon / zyn moete? En dat deze dingen in de Heilige Schrift aan eene Godlyke persoon / en wel den Zone Gods, worden toegeschreven / zullen wy aanstonds aanwyzen.

Ten derden bevinden wy / dat deze Michael in den Brief van Judas vers 9. genoemt word (*) de Archangel, dat is de Overste, de Vorst der

(*) Wel is waar, dat uit deze eigenste woorden van den Apostel *Judas* eene zwarigheid schynt te ontstaan, wegens welke *Michael* de *Archangel* niet schynt te konnen worden gehouden voor eene Godlyke persoon, aangezien de Apostel van Hem zegt, dat Hy *met den duivel twistende, en handelende over het lighaam van Mozes, geen oordeel van lastering tegen* (*Hem*) *durfde voortbrengen*, *maar zeide*, *de Heere bestraffe U.* Dit schynt te kennen te geven eene vreze voor eene hogere magt, die in eene Godlyke persoon geene plaats kan hebben. Maar het is reeds meermaals door verscheide Geleerde Mannen aangetoont, dat het grondwoord τολμᾶν, *durven* van de Onzen hier vertaald, ook wel in eenen zagteren zin genomen worde, en deze uitdrukking dienvolgens alleen betekene dat *Michael* niet *bestaan* hebbe zulk *een oordeel van lastering* (of smaadlyk schelden) *tegen den Duivel* voort te brengen, dat is *dat Hy zo verre niet gegaan zy*, en *daar toe niet hebbe willen komen*, offschoon Hy wel het recht en gezag hadde om zulks te konnen en te mogen doen. Hy wilde zig nochthans daar van onthouden, om dat Hy zulks oordeelde niet over een te komen met die hoedanigheid,

II.A.כ.b.α.2.BB.ככ.bb.

. der Engelen; en zo worden ook Openb. XII. 7. de Engelen de Engelen van Michael genoemt/ als 'er gesproken word van Michael en zyne Engelen. Maar nergens leert ons Gods woord dat de goede Engelen aan eenen geschapenen Engel / die hun Vorst en Overste zy / onderworpen zijn / en noch minder dat de goede Engelen iemands anders Engelen zijn dan alleen Gods en zijnes Zoons/ gelyk 'er daarom gesproken word van de Engelen Gods Hebr. I. 6. en gezegt/ dat de Zone Gods geopenbaart zal worden van den hemel met de Engelen zyner kracht 2 Thess. 1–7, zyne Engelen genoemd Matth. XIII. 41. XVI. 27. Mark XIII. 27.

Dat wy nu in het byzonder onder deze benaming (Michael) den Zone Gods te verstaan hebben/ blykt

Voor eerst uit deze eigenste zo bygebragte benaming van den Archangel, dat is Vorst of Overste der Engelen, welke wy by den Apostel Judas aan Michael gegeeven vinden. Het is de Zone Gods/ aan wien deze naam en deze waerdigheid op eene byzondere wyze eigen is/ dewyl Hy niet alleen met den Vader en den Heiligen Geest de schepper en onderhouder ook der Engelen is/ maar ook in betrekking tot het Koninkryk der Genade zig van dezelve bedient tot bescherming/hulpe en dienst van zijne Uitverkorenen/ en dezelve hier toe aan Hem/ als Middelaar en Koning van zijn Volk/ door den Vader onderdanig gemaakt zijn. Hy is het beeld des onzienlyken Gods, de eerstgeboren van alle schepzel. Want door Hem zyn alle dingen geschapen, die in de hemelen en die op aarde zyn, die zienlyk en die onzienlyk zyn, het zy tronen, het zy heerschappyen, het zy overheden, het zy magten: alle dingen zyn door Hem en tot Hem geschapen; en Hy is voor alle dingen, en alle dingen bestaan te zamen door Hem Coloss. I. 15, 16, 17. En Hy is aan de regterhand Gods, opgevaren ten hemel, de Engelen en magten en krachten Hem onderdanig gemaakt zynde 1 Petr. III.

heid, welke Hy als de Voorspraak en Verlosser van Gods volk bekleedde, en om dat Hy een voorbeeld wilde geven van het diepst ontzag, het welk een ieder aan de vierschaar van God, als den Opperſten Rechter, verschuldigt is. Daarom liet Hy het oordeel over den Duivel in dit geval aan God, den Vader, over: het zy dan dat hier gedoelt worde op het eigentlyk lighaam van *Mozes*, wanneer Hy gestorven was; het zy dat de Apostel in eenen oneigentlyken zin daar door versta het Joodse Volk, staande onder de wet, door den dienst van *Mozes* aan het zelve voorgeschreven, en dan hier gezien worde op het Profetis gezigte *Zach.* III. 1, 2, gelyk voornaame Schriftgeleerden niet zonder gewigtige rede van dit gevoelen zyn. Zo komt dit grondwoord τολμᾳ in die betekenis voor *Rom.* V. 7. *Maar voor den goeden zal mogelyk iemand ook bestaan te sterven.* Conf. GATAKERUS aliique Viri Docti Ven. WOLFIO jam citati *in Curis Phil. in h. l.*

II.A.ב.b.a.2.BB.בב.bb.

III. 22. De Vader wilde / dat alle de Engelen Gods Hem zouden aanbidden, als Hy dezen eerstgeborenen wederom in de weereld inbragt Hebr. I. 6; en Hy zondt zynen Engel aan Johannes, zynen dienstknecht, om Hem te openbaren de aanstaande lotgevallen van zijne Kerke Openb. I. 1. Dus is Hy de Vorst van het heir des Heeren, zo het hemelse / als het aardse / onder welken naam Hy zig aan Josua bekend maakte Jos. V. 14, 15. En de Engelen / Hem aldus voor hunnen Vorst en Heer erkennende / eerbiedigen Hem dan buiten twyffel ook als den genen / aan wien zy boven hun allen dien voorrang moeten geven / dat zy van Hem niet een diep ontzag en verwondering zeggen en schuldig zijn te belyden wie is gelyk die sterke God? Dit is de uitnemender naam / welke Hy boven de Engelen heeft / als zijnde de eigen en eeuwige Zoon van God / die Gode / den Vader / even gelyk is / naar Hebr. I. 4. Fil. II. 6. verg. Joh. V. 18.

Ten tweden, alle die hulpe / bystand en uitredding / welke het Volk Israël van dezen Michael wel eer genoten en verder te verwachten had / naar het gene hier te kennen gegeeven word / word gestadig in de Heilige Schriften aan den Engel van Gods aangezigte, den Zone Gods / als de Voorspraak / Leidsman en Verlosser van het Joodse Volk toegeschreven / als te zien is Exod. III. 6–10. Jos. V. 13, 14. Jes. LXIII. 9. verg. Exod. XXIII. 20–24. XXXIII. 14. En zo is het ook de Zone Gods / aan wien / als zijnde de Verlosser en Koning van zijn uitverkoren Volk / alomme toegeschreven word / dat Hy hun ten goede de magt des Duivels te niet doe, en denzelven overwinne, en zyne werken verbreke. Zie Matth. XII. 29. 1 Joh. III. 8. Hebr. II. 14, verg. Joh. XII. 31. XIV. 30. en XVI. 33.

Ten derden worden wy hier in niet weinig bevestigt door het gene wy lezen in de Openbaring van Johannes Hoofdst. XII; alwaar gesproken word van den kryg, die Johannes zag dat in den hemel gevoert wierd tusschen Michael en zyne Engelen en den draak en zyne Engelen. Zo de stryd zelve / die hier tusschen deze twee gevoert wierd / als ook de gevolgen en uitwerkingen daar van / vers 10 en 11 beschreven / en de haat en bitterheid / welke de Duivel dieswegen betoonde tegen de overigen van het zaad der Vrouwe, die de geboden Gods bewaarden en het getuigenis van Jesus Christus hadden vers 17, bewyzen allerklaarst / dat door Michael hier verstaan worde de Zone Gods / die den Satan overwonnen heeft / zijne werken verbreekt / en door wiens bloed en getuigenis de zijnen Hem overwinnen. En het is gansch niet vreemd / dat de zelfde persoon / die in het begin van dit Hoofdstuk voorgedragen was als een Zoon / dien de Kerke als nu aanstaanden Heerscher der Heidenen te voorschyn bragt / na dat Hy vervolgens vertoont was als opgenomen tot God en zynen troon, en dus in volle veiligheid gebragt onder Gods bestier / nader met eenen anderen naam

Mi-

II.A.ב.a.β.2.BB.בב.bb.

Michael beschreven worde / om te tonen / van welk eene grote waerdigheid Hy zy / en hoe Hy deze zijne waerdigheid en sterkte betonen zoude in het overwinnen van den Duivel.

En ten vierden mene ik ook hier toe te mogen brengen en vergelyken het gezegde van den Apostel Paulus 1 Thess. IV. 16, daar Hy van den Heere Jesus zegt / dat Hy zelf van den hemel zal nederdalen met een sterk geroep, met de stemme des Archangels en met de bazuine Gods. Welke woorden ik achte eenvoudigst en teffens nadrukkelykst dus te moeten worden opgevat / gelyk de meeste Uitleggers doen / dat de Apostel wilt zeggen / dat de Heere Jesus met zulk een sterk geroep zal komen / waarin Hy zig zal betonen als den Archangel, den Vorst of Prins der Engelen, zo dat de stem van zijn sterk geroep zal wezen de stem van den Archangel, die op zijn bevel alle de Engelen daar by en met Hem zal doen verschynen / en zo zig met dezelve teffens verzeld betonen / en dat die zelfde stem in hare ontzaglykheid en kracht zal wezen eene bazuine Gods (*). En zo blykt dan klaarlyk / dat de Apostel den Zone Gods hier voordrage als den Archangel, welke de zelfde benaming is / die wy zien / dat aan Michael gegeeven worde / als de aangehaalde plaats van den Apostel Judas toont. Om nu niet aan te bringen / dat de meer gemelde woorden van den Apostel Judas, naar alle waarschynelykheid ziende op het Gezigte Zach. III. 1, 2, deze gedagten mede grootlyks bevestigen / vermids de Engel des Heeren / van wien Zach. III. gemeldt word / en die dezelfde woorden tot den Satan sprak / welke Judas zegt / dat Michael, de Archangel, Hem te gemoet voerde / allergevoegelykst begrepen word de Zone Gods te zijn (†).

En hier mede stemt dan zeer wel over een de nadere beschryving van Michael, die ons hier voorkomt / dat Hy genoemt worde een van de eerste Vorsten.

Door de eerste of voornaamste Vorsten worden de goede Engelen verstaan. Dit hebben de meeste Uitleggers met veel rede vastgestelt / dewyl

(*) Vid. Celeb. H. WITSIUS *Misc. Sacr. Tom.* II. *Exercit.* IV. §. 24.

(†) Die Geleerde Mannen, die door *Michael* liever *den Heiligen Geest* dan wel *den Zone Gods* verstaan, gronden zig, zo ik het wel begrype, voornaamlyk daar op, dat naar hunne gedagten *Michael* voorkome als onderscheiden van *den Man, met linnen bekleed*, verbeeldende den *Zone Gods*, welken zy achten de persoon te zyn, die in dit gansche *Hoofdstuk* en verder tot *Daniel* spreke. Deze, zeggen zy, spreekt duidelyk *vers* 13. en 21. van *Michael* als van eenen anderen. Maar deze tegenwerping vervalt van zelfs, indien het waar is, gelyk ik mene getoont te hebben, en in het vervolg noch al meer bevestigt zal worden, dat niet *de Man, met linnen bekleed*, maar wel een Engel, by dit gezigte tot *Daniel* gekomen, hier de Spreker zy. Vergelyk het gezegde op *vers* 10.

II.A.כ a.β 2.BB.כב.bb.

wyl niet alleen de kwade Engelen in zekere betrekking in dit Hoofdstuk Vorsten genoemt worden (verg. vers 13 en 20.) maar ook deze Engel / sprekende van den genen / die Hem kwam helpen, met geene welvoegelykheid begrepen kan worden het oog te hebben op Vorsten uit de menschen / wanneer Hy zijnen helper beschryft als eenen van de eerste Vorsten. Deze benaming word aan de goede Engelen gegeeven by gelykenis / overeenkomende met de gewoone verbeelding / welke de Heilige Schrift gebruikt om de bestiering van God over de weereld af te schetzen / vertoonende den Allerhoogsten God als eenen Koning / die alles regeert. In dit Koninkryk van God zijn dan niet alleen onderdanen / in welke betrekking alle de schepzelen / voor al de redelyke / moeten worden aangemerkt: maar voor zo verre het Gode behaagt heeft sommige uit de schepzelen met zekere hoedanigheden boven andere te begiftigen en dezelve te gebruiken tot bestiering van andere / of immers om zekere uitnemendere diensten in zijn Ryk waar te nemen / mogen deze in dit wyduitgestrekte Koninkryk van God als Vorsten aangemerkt worden / gelyk zodanige persoonen in de aardse Koninkryken dien naam dragen. En de goede Engelen dragen dan billyk den naam van de eerste Vorsten, aangezien zy in dit Koninkryk van God / zo door hunne uitstekende vermogens en hoedanigheden / als ook door de verhevene en gewigtige diensten / waar toe zy gebruikt worden / buiten twyffel de eerste plaats bekleeden. Ook worden zy Col. I. 16. tronen en heerschappyen genaamt en Overheden en Magten in den hemel Efez. III. 10. Of men moeste het met sommige Uitleggers (*) zo begrypen / dat door deze benaming bepaaldlyk worden aangewezen de voornaamste onder de Engelen / die boven de andere op eene ons onbekende wyze uitmunten: tot welke bepaling ik evenwel geene merkelyke rede zien kan. Dat nu Michael hier genaamt worde אחד één van de eerste Vorsten, als onze Overzetting heeft / is zo niet te verstaan / als of Michael zelf onder deze Vorsten behoorde / en dus met hun van gelyke natuur en weinig meerdere waardigheid ware. Maar hier staat aan te merken / dat het woord אחד één vertaald ook by de Hebreen gebruikt word in de betekenis van eerste, gelyk het dus onder anderen in dit Boek van Daniel zelve ons is voorgekomen Hoofdst. I. 21. en IX. 1. verg. Job XLII. 14. Ezech XXVI. 1. XXIX. 17. enz. Ook word het wel gebruikt om uit te drukken eenen eenigen, die boven anderen / met wien Hy in vergelyking gebragt word / uitmunt door zijne hoogere waardigheid en uitstekende hoedanigheden / als wanneer die Engel Uitlegger, van welken Elihu spreekt / genoemd word een uit duizend, dat is die boven allen uitmunt (†). Dus wilt deze benaming te

(*) Onder anderen C. B. MICHAELIS *in h. l.*
(†) Conf. Clar. SCHULTENS *ad istum Jobi locum.*

II.A.ב.b.α.2.BB.אא.bb.

te kennen geven / dat Michael zy het Hoofd en de Overste van de eerste Vorsten, die hen allen in waerdigheid te boven gaat / en onder hen het hoogst bestier en gezag oeffent / de Vorst met een woord van deze voornaamste Dienaars van God (de goede Engelen). En zo is dit in den zin even het zelfde met de benaming van Archangel, dat is de Overste of Vorst der Engelen, van welke reeds gesproken is / en getoont / hoe billyk die aan den Zone Gods worde toegeëigent.

Deze Michael nu / die Vorst der eerste Vorsten / zegt de Engel / dat gekomen zy om Hem te helpen, te weten tegen den Vorst des Koninkryks van Persie, die Hem een en twintig dagen lang wederstand geboden had. Hy geeft aldus te kennen niet alleen de goede gezindheid en genegenen toeleg van Michael, maar ook de daadlyke uitwerking / tot en met welke Hy gekomen was / en zig bereid en vaerdig en ook met der daad tegenwoordig en werkzaam betoont had. En deze hulpe bestond dan daar in / dat Michael, de Zone Gods / de Vorst en Heer der goede Engelen / door zijne Godlyke almagtige werking de raadslagen en pogingen van dien bozen Engel / die zo veel gezags en magts oeffende aan het Hof van Persie / verijdelt hadde / en daar tegen de herten van den Koning en zijne raadslieden op eene verborgene wyze zo geneigt en bestiert / en de goede pogingen van den goeden Engel aldus bekrachtigt / zijne magtigere werking daar mede parende / dat niet die boze geest / maar wel deze goede en heilige Engel in zijne goede werkingen / ten voordeele van de Joden aan dat Hof aangewend / de overhand behouden hadde.

Eindelyk / zien wy / word hier by gedaan en ik wierd aldaar gelaten by de Koningen van Persen, welke uitdrukking in tweederlei zin kan worden opgevat. Eerstelyk kan dezelve betekenen / dat deze goede Engel / die hier spreekt / zijne plaats by de Koningen van Persie behouden had / daar de boze geest Hem van daar had zoeken te verdryven / ja dat deze Engel daar gebleven was / in tegenstelling van dien bozen geest / den Vorst des Koninkryks van Persie, die door Michael, immers in een zeker opzigte en voor eenen tyd / van daar verdreven was. Maar ook in de twede plaats kan deze uitdrukking in dien zin genomen worden / dat de goede Engel aldaar, in het Koninkryk van Persie namelyk en aan dat Hof / gebleven was gedurende allen dien tyd van een en twintig dagen, waar van Hy te voren gesproken had; daar Hy anders al eerder zig van daar zoude begeeven hebben en tot Daniel gekomen zijn. En dus zal dit voorkomen als de uitwerking van dien wederstand van dien bozen Engel / wegens welken deze goede Engel rede had gehad / en door Gods bevel verpligt was geweest / om zo lang aldaar te blyven. De laatste opvatting komt my met anderen voor de beste te zijn / vermids dezelve ten allermeesten voldoet aan het oogmerk van den Spreker / die in dit gansche vers rede geeft /

II.A.ב.b.א.2.BB.אא.bb.

waarom Hy tot hiertoe vertoeft hadde tot Daniel te komen. En allergevoegelykst kan van het beloop van deze zyne reden dus worden opgevat / dat de woorden en, of lieber maar, Michael, de eerste van de eerste Vorsten, is gekomen om my te helpen aangezien worden als staande in eene tusschenreden / en dit laatste gezegde van aan het eerste verbonden zy met de letter ו in de beteekenis van daarom of dierhalven op deze wyze: Maar de Vorst des Koninkryks van Persie stond tegen over my een en twintig dagen (doch zie! Michael, de eerste van de eerste Vorsten, is gekomen om my te helpen, dit heeft my in staat gestelt om hem echter op het einde te overwinnen / en zulks gedaan hebbende nu tot u te komen) daarom ben ik aldaar gelaten geweest by de Koningen van Persie. Met het grondwoord schynt ook deze opvatting genoeg overeen te stemmen / offchoon נותרתי eigentlykst zoude beteekenen ik ben overig gebleven in onderscheiding van anderen / die weggegaan zyn. Dit woord schynt hier in eene ruimere beteekenis genomen te worden om alleenlyk uit te drukken een verder verblyven, gelyk het ook zo voorkomt Gen. XXXII. 24.

Dat 'er nu gezegt wordt by de Koningen van Persie, in het meerdere getal / schoon 'er eigentlyk maar één Koning was / namelyk Cyrus, kan zien niet alleen op den Koning Cyrus zelven / maar ook op zyne voorname Vorsten en Staats-bestierders / gelyk de naam Koningen wel meer eens in zulk eenen ruimen zin genomen word / als in het voorgaande reeds is aangemerkt (*). Of ook in het byzonder mogen wy denken dat deze uitdrukking voorbedagtlyk verkoren zy / om 'er onder te begrypen behalven Cyrus ook Kambyzes, zynen Zoon / den aanstaanden erfgenaam van den troon / die vermoedelyk al in verscheide gelegenheden de zaken van het Ryk in zynes Vaders plaats waarnam / en / gelyk het vervolg getoont heeft / den Joden ook gansch ongeneegen geweest is.

כב. Aldus rede gegeeven hebbende aan Daniel van zyne tegenwoordige komste tot Hem en van het uitstel van dezelve tot hier toe / besluit de Engel met eene nadere verklaring van den inhoud zyner boodschap / die Hy aan Hem te doen had vers 14. Nu ben ik gekomen om U te doen verstaan het gene uw volk bejegenen zal in het gevolg der dagen, want het gezigte is noch voor [vele] dagen.

Nu, in dezen tegenwoordigen tyd en na het eindigen van die één en twintig dagen, van welke Hy gesproken had / was Hy tot Hem gekomen / uit Persie en van het Hof aldaar had Hy zig tot Hem begeeven op eene wyze en met eene vaerdigheid / welke wy niet nagaan kon-

(*) Zie I. *Deel*, *bladz.* 547.

II.A.ב b.α.2.BB.בב.

konnen (*). En dit was geschied tot dat einde en met dat oogmerk / dat Hy Hem / Daniel, zoude doen verstaan, doen weten / en volgens zijne begeerte aldus brengen tot kennis van / het gene zynen Volke, dat is het Joodse Volk / waar van de Profeet een lid was / tot welk Hy behoorde en waar aan Hy door bloedverwandschap nauw verbonden was / en in wiens welzijn Hy groot belang stelde (verg. Hoofdst. IX. 24.), zoude bejegenen wedervaren en overkomen / zo ten nadeele / als ten goede / van het zelve / in het gevolg der dagen (†), dat is te zeggen in de volgende tyden, niet alleen van nu af of binnen korten / maar in de verdere en latere tyden / die na deze staats-verwisseling van het zelve met hunne wederkeering in het Joodse land ter herstelling van hunnen kerk- en burgerstaat / welken God volgens zijne beloften zekerlyk tot stand zoude brengen (schoon niet zonder tusschenkomende zwarigheden) / volgen zouden / om welke te weten de Profeet zig zo begeerig had getoont naar vers 12.

En dat deze zijne bekendmaking hier toe dienen zoude en geschikt was / bevestigt de Engel noch nader met te zeggen want het gezigte is noch voor [vele] dagen, of liever nader aan den letter der grondtale / want het is noch een gezigte voor die dagen. Hy wilt 'er mede zeggen: Offchoon gy reeds verscheide gezigten gehad hebt / die mede op die toekomende tyden zien / God heeft nochthans in de schatten zijner Alwetenheid noch meer zaken / welke Hy u dien aangaande kan openbaren; en zo is ook noch dit gezigte, dat gy nu ziet en de bekendmaking / die u met en door dat gezigte naar Gods welbehagen gedaan moet worden / voor die dagen, waar van ik gesproken hebbe / die na de-

(*) De Engelen, geestelyke zelfstandigheden zynde, die geene eigene lighamen hebben, gaan niet over van de eene plaats tot de andere door middel van eene beweeging, gelyk de lighamen doen. Het is nochthans zeker, dat zy niet overal tegenwoordig zyn, maar met hun wezen alleen daar tegenwoordig zyn, daar zy werkzaam zyn. Gevolglyk gaan zy ook van de eene plaats tot de andere over, gelyk de Heilige Schrift dat eenparig te kennen geeft, schoon wy ons (by gebrek van eene volkomenere kennis van de natuur en de werkingen der geesten) dat niet konnen voorstellen, zo als het geschied. Doch naardien dit niet naar deze wyze van eene lighaamlyke beweeging geschied, en wy ook de werking van Gods magt en bestiering daar omtrent niet bepalen konnen, is hier uit genoeg af te nemen, dat 'er ook geen lange tyd vereischt wierd om dezen Engel uit het Koninkryk van *Persie* by *Daniel* te doen komen. Conf. Celeb. ODE *Comment. de Angelis Sect.* V. *cap.* 1. *pag.* 676. & *seqq.*

(†) In het Hebreeuws staat אחרית הימים. Welke uitdrukking van de Onzen zomtyds overgezet word *in het laatste der dagen.* Maar dezelve betekent in het gemeen niets anders dan *eenen lateren tyd, het vervolg van tyd.* Zie I. *Deel, bladz.* 178.

II.A.ג.b.α.2.BB.בב.

dezen nog komende latere dagen. Het heeft daar zyne betrekking op / het is geschikt voor die dagen om u dien aangaande te berichten / en zo te tonen wat in het gevolg / in den lateren tyd der dagen, die 'er komen zullen / uw volk bejegenen zal.

β. Maar hier op zien wy van ook onzen Profeet voortgaan in zyn verhaal / en Hy beschryft ons eene twede versterking, die Hy in die grote beroering / waar in Hy was / ontfing. Welke twede versterking geschiedde op eene hervatting van zyne ontsteltenis onder de voorgemelde aanspraak van den Engel / hoe bemoedigende van inhoud die ook ware: maar dezelve was van ook van die gewenschte uitwerking, dat Hy nu ten vollen in staat gestelt wierd om de bekendmaking / welke de Engel Hem wilde doen / te konnen aanhoren / naar het gene wy vinden vers 15–20.

1. Beschryft de Profeet deze zyne hervatte ontsteltenis vers 15.

2. Vertoont Hy de versterking, welke Hy daar tegen ontfing met de uitwerking van dezelve vers 16–20.

AA. De versterking zelve vers 16–19ᵃ.

BB. De goede uitwerking daar van vers 19ᵇ.

1. Het eerste aangaande zegt Hy vers 15. En doe Hy deze woorden met my sprak, sloeg ik myn aangezigte ter aarde, en ik werd stom.

De woorden, welke de Engel met en tot Hem gesproken had, waren alzins vriendlyk / troostlyk en aanmoedigende. Maar het schynt / dat de ongemeene achtbaarheid van de stem en spraak van den Engel / iet bovenmenschelyks aan zig hebbende / zyne beroering op nieuws gaande maakte / vermids zyne vreze daar door vernieuwt en vermeerdert wierd. Dit was van dat gevolg / dat Hy zyn aangezigte ter aarde sloeg, eigentlyk naar het Hebreeuws gaf (נתתי) dat is neigde en zo derwaart henen gaf: niet dat Hy nu wederom ter aarde viel / en / daar liggende / zyn aangezigte op den grond ter nedersloeg / want wy lezen niet / dat Hy in het vervolg wederom opstond of om zulks te doen wierd aangemaant; maar Hy neigde zyn hoofd en aangezigte ter aarde in plaats van den Engel / die tot Hem sprak / aan te zien. Met nedergeslagene oogen en nedergebogenen hoofde stond Hy voor Hem / om dat Hy uit vreze en groten schrik Hem niet durfde aanzien / niet wetende / hoe ontzaglyk en schriklyk zyne gedaante mogte zyn / en of het niet die man met linnen bekleed ware / dien Hy gezien had / en wiens gedaante Hem zo ontzet had.

Hy doet 'er by en ik wierd stom, of liever mogen wy het vertalen in den meer als voorledenen tyd ik was stom geworden: te weten niet door het verliezen van zyn spraak-vermogen / of door eene krenking van het zelve / maar door zyne grote beroering en ontsteltenis / die Hem buiten staat stelde om een onderscheiden geluid en spraak voort

te

II.A.ג.b.β.1.

te brengen/ en hier toe zijne tong en lippen naar vereisch te beweegen. Gelyk men dat in zulke gelegenheden zeer dikwils ziet gebeuren.

2. Maar hierop meldt Hy van ook/ hoe Hy tegen deze zig dus herhaalende ontroering zy gesterkt geworden door den genen/ die tot Hem sprak/ wien Hy vervolgens ook duidelyker leerde kennen in die gestalte/ waarin Hy zig aan Hem vertoonde/ zijnde veel aanminniger en gemeenzamer/ dan Hy zig durfde verbeelden vers 16–20.

AA. Deze versterking geschiedde

אא. Eerstelyk door eene aanraking zyner lippen, waar door Hy wederom in staat gestelt wierd om te konnen spreken/ zo nochthans/ dat Hy eene zeer smertelyke aandoening van vreze bleef gevoelen/ wegens welke Hy zig ook verontschuldigde vers 16. en 17.

aa. De aanraking zyner lippen met de goede uitwerking daar van word beschreven vers 16ᵃ.

bb. De vreze echter by Hem overgebleven en door Hem aan den Engel verklaard vers 16ᵇ. en 17.

בב. Ten tweeden en volkomelyk geschiedde dezelve door eene herhaalde aanraking en daarop gevolgde troostlyke aanspraak naar vers 18 en 19ᵃ. alwaar

aa. De nieuwe aanraking vermeldt word vers 18;

bb. En de troostlyke aanspraak, daar mede gepaard vers 19ᵃ.

אא. Op eene nadrukkelyke wyze spreekt de Profeet van deze zijne versterking, zo als die begon

aa. Met eene aanraking van zyne lippen vers 16ᵃ. En zie! [een] den menschen kinderen gelyk, raakte myne lippen aan, toen deed ik mynen mond open.

Hy wekt den aandagt van zijnen Lezer op de meer gewone wyze op/ en geeft met eenen te verstaan/ dat Hem zelven deze zaak zeer onverwacht en wonderlyk zy voorgekomen. En zie! zegt Hy/ een enz.

De persoon zelve/ die Hem aanraakte/ beschryft Hy als eenen den menschen kinderen gelyk, of eigentlyk naar den grondtext als de gelykenis van menschen kinderen, doch waar van de zin is gelyk onze Overzetting uitdrukt een, of iemand, in gedaante gelyk aan de kinderen der menschen, dat is de menschen uit menschen geboren/ zijnde eene landeigene spreekmanier der Joden. De Profeet drukt de zaak wederom zo uit/ als dezelve zig aan Hem vertoont had. Met dat zijne lippen door deze persoon wierden aangeraakt en dezelve ten dien einde nader tot Hem kwam/ sloeg Hy zijne oogen op/ en het gene Hy zag was eene gedaante als die der menschen; in welke uiterlyke gedaan-

II.A.ב.b.β.2.AA.אא.aa.

daante zig deze persoon aan Hem vertoonde. Maar dunkt het my te zijn / dat hiermede dan niet gemeent worde de Man met linnen bekleed, van wien vers 5. gesproken was. Die vertoonde zig wel als eenen mensche / maar gansch niet met de gewoone en natuurlyke gedaante der menschen. In tegendeel schynt deze uitdrukking opzetlyk van den Profeet hier verkoren te zijn om den genen / van wien Hy hier spreekt / te onderscheiden van die doorluchtige persoon / die zig in eene veel ontzaglyker gedaante al in het begin van dit gezigte aan Hem vertoont had. En wanneer Hy vervolgens van die persoon wederom spreekt / noemt Hy Hem wel duidelyk als voren den Man met linnen bekleed, die boven op het water der riviere was Hoofdst. XII. 6 en 7. Wy moeten dan noodzakelyk hier denken aan dien Engel / die Hem reeds te voren zagtlyk aangeraakt had en doen opstaan / en tot Hem op die wyze / als wy gezien hebben / gesproken had naar vers 10—15. Deze Engel wierd Hem nu in diervoegen nader bekend / dat Hy duidelyk gewaar wierd / dat Hy zig aan Hem vertoonde in eene menschelyke gedaante / eene gedaante by gevolg / die gansch zo ontzaglyk niet was / als die van den Man met linnen bekleed, of zo als Hy zig / al vrezende / verbeeldde / dat die wel mogte wezen / maar aanminnig en geheel geschikt om eene meerdere gemeenzaamheid in deze onderhandeling te weeg te brengen. Gelyk het dan ook bekend is / hoe de heilige Engelen doorgaans in zulk eene menschelyke gedaante plagten te verschynen.

Deze Engel dan / in die gedaante zig aan den Profeet vertegenwoordigende / raakte zyne lippen aan / om Hem te kennen te geven / dat Hy vrylyk mogte spreken / om 'er Hem toe aan te moedigen / en met eenen om Hem daar toe bekwaam te maken / gaande met deze uiterlyke aanraking eene verborgene kracht gepaard / waar door Hy inwendig versterkt wierd om zijne tong en lippen te konnen gebruiken en eene onderscheidene spraak uit te brengen: hoedanige wonderlyke werkingen van eenen Engel geheel niet vreemd konnen voorkomen / daar de Heilige Schrift zo nadrukkelyk spreekt van de grote kracht der Engelen / als te zien is Ps. CIII. 20.

En de goede uitwerking hier van was dat de Profeet zynen mond open deed en sprak, zig nu in staat en bemoedigd vond om te konnen en te durven spreken, en zulks werklyk aanving / zynen mond hier toe vry en onbelemmerd open doende: gelyk Hy aanstonds volgen laat de woorden / die Hy sprak.

bb. Zijne vreze evenwel was hiermede noch niet opgehouden. Hy bleef noch al zeer beroerd en verslagen van gemoed; en dit gaf Hy met de woorden / die Hy tot den Engel sprak / op eene zeer nadrukkelyke wyze te kennen / zig uit dien hoofde als verontschuldigende / dat Hy niet in staat geweest ware of noch ware om zig met Hem in gesprek te begeven / als wy zien vers 16ᵇ. en 17. en ik zeide tot dien,

II.A.ב.b.β.2.AA.אא.bb.

dien, die tegen my over ſtond, myn Heere, om des gezigtes wille keren haar myne ween over my, zo dat ik geene kracht behoude. En hoe kan de knecht dezes mynes Heeren ſpreken met dien mynen Heere! want wat my aangaat, van nu af beſtaat geene kracht in my, en geen adem is in my overgebleven. Welke woorden zo duidelyk zyn door zig zelven / dat ze genoegzaam geene opheldering nodig hebben.

Die tegen hem over ſtond is de Engel / die zyne lippen had aangeraakt; en Daniel noemt Hem nu zo met eene verwiſſeling van ſpreekwyze om nader te kennen te geven / op wat wyze Hy / nu vrymoediger opziende / dezen Engel by zig tegenwoordig zag / zo namelyk / dat Hy tegen over Hem ſtond. Dezen Engel noemde Hy zynen Heere, ja met eenen nadruk dezen zynen Heere, om uit te drukken zynen eerbied voor Hem / als eenen gezant van God / wiens verhevenere natuur en hoedanigheden boven de zyne Hem wel bekend waren. Gelyk het zeer gemeen is in de Hebreeuwſe taal / dat de benaming myn Heere dus gebruikt worde tot een teken van eerbied en achting: Waar aan dan ook beantwoordt / dat de gene / die dus iemand zynen Heere noemt / zig zelven den knecht van zulk eenen noemt / als Daniel hier ook doet. Verg. Gen. XIX. 2. Hand. X. 4. Gen. XVIII. 3. XLIV. 16, 18, 19. enz. XLVII. 3, 4. (*). En onder deze eerbiedige aanſpraak draagt onze Profeet aan dezen Engel voor en verzoekt hem zelven te willen gade ſlaan de grote ontſteltenis en beklemdheid / waar in Hy zig bevond van wegen dit ontzaglyk gezigte, dat Hem nu was voorgekomen en noch voor zyne oogen was / daar een perſoon van eene zo ontzaglyke gedaante / als die Man met linnen bekleed, zig aan Hem vertoonde / wiens hoogſte en geduchte Majeſteit Hy uit deze gedaante / onder welke Hy zig aan Hem vertoonde / gemakkelyk kon afnemen: dat om dezes gezigtes wille zyne ween, zyne ſmertelyke benauwdheden / gelyk aan die van eene barende Vrouwe (†) zig over hem

(*) Of men moeſte het zo begrypen, dat *Daniel* met deze woorden gezien en mogelyk daar by ook geweezen hebbe op dien *Man met linnen bekleed*; als in die mening zynde, dat de Engel *zyne lippen aangeraakt* had om te kennen te geven, dat Hy tot die doorluchtige perſoon behoorde te ſpreken met betuigingen van zynen eerbied en dienſtvaerdigheid, of om Hem op eene onderdanige wyze naar de rede van zyne verſchyning aan Hem te vragen. Met noch veel groteren nadruk kon Hy dezen doorluchtigen Vorſt dus noemen *dezen zynen Heere*.

(†) De uitdrukking in de grondtaal is geheel dezelfde, die wy vinden 1 *Sam.* IV. 19, alwaar van Elis ſchoondogter gezegt word *hare ween overvielen haar*. Vid. GEIERUS *in h. l.* Sed conferri tamen hic meretur GUSSETIUS *Comm. Ling. Heb. ad vocem* עד.

II.A.ג.b.β.2.AA.אא.bb.

hem leerden/ over zijn lighaam als henen en weder gingen/ gestadig zig herbattende/ dat Hy daar door zo aangedaan wierd/ dat Hy geene kracht behielde, ten uitersten verzwakt ware/ ja / gelyk Hy dit by herhaling betuigt om het te sterker uit te drukken/ dat van nu af geene kracht in Hem bestonde of overig ware/ en geen adem, te weten/ die bekwaam was om eene duidelyke spraak en aanhoudende reden voort te brengen/ in Hem overgebleven ware. Waarom Hy zig niet in staat bevondt om zig met Hem in gesprek in te laten/ en zo veel te minder/ als Hy zijne eigene geringheid en onwaerdigheid vergeleek by die verhevenere waerdigheid en uitmuntende hoedanigheden/ die Hy boven Hem had. Het schynt/ dat Daniel begreep/ dat de Engel met het aanraken van zyne lippen Hem berispte/ dat Hy Hem niet aansprak nog zijn genoegen en dankbaarheid over zyne komste tot Hem te kennen gaf/ en dat Hy daarom zig op deze wyze als verontschuldigde over zijn stilzwygen.

בב. Hierop volgde dan eene twede en volkomenere versterking door eene nieuwe aanraking, achtervolgd van eene troostlyke aanspraak naar vers 18 en 19ᵃ.

aa. De nieuwe, of twede, aanraking, die Hem gebeurde/ beschrijft Daniel aldus vers 18. Toen raakte my wederom aan een als [in] de gedaante van eenen mensche: en Hy versterkte my.

In den oirspronkelyken text staat eigentlyk aldus toen voer voort en raakte my aan als in de gedaante van eenen mensche; het welk zeggen wilt toen raakte Hy, die in de gedaante van eenen mensche daar by my was, my nochmaals aan (*). Klaarlyk zien wy hier uit/ dat de gene/ die Hem thans aanraakte/ geen ander was/ maar even de zelfde/ die zulks te voren gedaan had en gemeldt was vers 16. De zelfde was het/ die/ reeds te voren Hem aangeraakt hebbende/ nu voort voer dat te doen, en het dus op nieuws en wederom deed. En hiermede komt ook genoeg over een de beschryving van deze persoon Hy in de gedaante van eenen mensche, het welk alleen in den klank der woorden wat verschilt van de uitdrukking vers 16. een naar de gelykenis der menschen kinderen, als de grondtaal heeft/ van de Onzen vertaald een den menschen kinderen gelyk. In den zin is het geheel het zelfde. En deze herhaalde beschryving van deze persoon/ ten aanzien van zijne gedaante/ is kennelyk alleen dienende om Hem te onderscheiden van den Man met linnen bekleed vers 5. 't Is van de zelfde Engel/ van wien van vers 10. tot nu toe gesproken is/ die zig in eene menschelyke gedaante aan Hem vertoonde.

Deze hemelse gezant/ aangehoort hebbende de betuiging/ welke Da-

(*) Verg. *Gen.* VIII. 12, 21. *Levit.* XXVI. 18. *Deut.* XVII. 16. *Richt.* XI. 14. *Spreuk.* XXIII. 35. en meer andere plaatzen.

II.A.ℶ.b.β.2.AA.ℶℶ.aa.

Daniel gedaan had aangaande zijne overgrote ontsteltenis en benauwdheid / raakte Hem nochmaals en zo ten tweedenmale aan: het zy als voren aan zijne lippen; of / gelyk waarschijnelyker voorkomt (om dat het andere niet wederom herhaalt word) aan zijn lighaam / zo dat Hy Hem als opregtte om eenen meerderen moed te vertonen. Dit doende versterkte Hy Hem, deels door eene verborgene kracht met die aanraking gepaard (verg. vers 16) deels ook door de woorden / die Hy straks daar op liet volgen / ten hoogsten dienende tot zijne bemoediging. Deze namelyk bestonden in

bb. Eene geheel troostlyke aanspraak vers 19ª. En Hy zeide, vrees niet, gy zeer gewenschte man, vrede zy u, wees sterk, ja wees sterk.

Onder eene liefstalige herhaling van de aanminnige benoeming / welke Hy te voren reeds aan Hem gegeeven had / als zijnde een zeer gewenscht man, (zie vers 11.) beval Hy Hem mede op nieuws alle vreze af te leggen / gelyk Hy al gedaan had (vers 12.). Hy wenschte Hem vrede, alle heil / welvaren en gerustheid toe. Ja Hy verzekerde Hem / dat God die aan Hem schenken wilde: gelyk de woorden ook dus konnen vertaalt worden vrede is u; en in allen gevalle kon een wensch van eenen Engel van God in zulk eene gelegenheid als deze niet anders worden aangezien / dan voor eene verklaring wat God schenken wilde / het welk zulk een hemelse gezant dan echter ook betoonde met volle liefde aan zulk eenen gunstgenoot van God toe te wenschen. Noch deed Hy 'er by eene zeer bemoedigende opwekking wees sterk, herdat u zelven / gryp moed / en sterk u hier toe met de redenen / die ik u geve / u zo plegtig verzekerende van het goed en voordeelig oogmerk van mijne komste tot u. En dit herhaalde Hy noch eens om 'er te meerder kracht aan by te zetten. Dit was regt Hem naar het herte te spreken. Dit waren goede en troostlyke woorden, die zijne vreze konden bedaren / en dienden om Hem eenen moed in het lyf te spreken.

BB. En van welk eene zeer goede uitwerking deze / by trappen voortgegane / versterking / maar byzonder dit laatste van eindelyk was by Daniel, zien wy vers 19ᵇ. en terwyle Hy met my sprak, wierd ik versterkt, en zeide: Myn Heere spreke, want gy hebt my versterkt. Onder dit spreken van den Engel wierd Hy eene inwendige versterking zijner krachten gewaar. En dit gevoelende / versterkte Hy ook zig zelven, gelyk de uitdrukking van de grondtaal (*) voor het naaste te kennen geeft; Hy greep dan ook moed en vermande zig om zulks met eene goede houding te betonen. En Hy achtte zig dan ook met rede verpligt om zulks ook / ten teken van zijne dankbaarheid / aan den Engel te betuigen / en te verklaren / dat Hy nu in staat

(*) ויתחזק.

II A.ב.b.β.2.AA.בב.bb.

staat en bereid was om te horen / wat Hy Hem hadde bekend te maken en zeide myn Heere spreke, want gy hebt my versterkt. Het schynt / dat Daniel nu ook klaarder begreep / dat de Engel niet zo zeer van Hem verlangde / dat Hy spreken zoude / maar veel eer begeerde / dat Hy Hem welgemoed en in een goed vertrouwen zoude aanhoren: hebbende Hy hem alleen van de belemmering zyner sprake en verdere ontroering willen bevryden en te regt brengen / om Hem in staat te stellen om Hem met aandagt te horen.

Dus verre het gezigte, aan den Profeet voorgekomen in deze nieuwe en laatste / aan Hem medegedeelde / Openbaring.

B. Nu volgt de bekendmaking in en by dat gezigte aan Hem gedaan door den zelfden Engel / die straks na de verschyning van den Man met linnen bekleed tot Daniel gekomen was / en zig reeds met Hem in gesprek begeven had om Hem te bemoedigen en tot eenen bezadigden aandagt aan te manen: welke bekendmaking achtervolgt wierd door eene zamenspraak tusschen den Man met linnen bekleed en eenen der twee anderen / die zig by Hem vertoonden / en daar na tusschen Daniel zelven en dien doorluchtigen Man, over den tyd / in welken het voornaamste stuk dezer voorzegginge zijne voltooijing bekomen zoude; waar van op deze wyze een byzonder bericht aan den Profeet gegeeven wierd Hoofdst. X. 20–XII. vers 1–einde.

א. Het eerste stuk / de bekendmaking namelyk van den Engel / die nu reeds met Daniel in gesprek gekomen was / vinden wy Hoofdst. X. 20–XII. 5.

ב. Het twede / bestaande in een byzonder bericht aangaande den zo even genoemden tyd / aan Daniel medegedeeld in die twederlei zamenspraak tusschen den Man met linnen bekleed en eenen anderen Engel, als mede daar na tusschen Hem zelven en dien Man zien wy beschreven Hoofdst. XII. 5–einde.

א. De Engel dan / onzen Profeet in zijne overgrote beroering op eene wonderlyke wyze versterkt / en eenen moed in het lyf gesproken hebbende / ging hier op over om Hem de bekendmaking te doen / om welke Hy tot Hem gekomen was / behelzende een zeer duidelyk en onderscheiden berigt van de voornaamste gebeurtenissen / die in vervolg van tyd te verwachten waren / zo ten aanzien der Persiaanse heerschappy / als wel meest ten aanzien van die der Grieken, die daarop stond te volgen: welke heerschappyen groten invloed zouden hebben op de zaken van der Joden Kerkien Burger-staat; en onder de laatste van deze heerschappyen / zouden zy eene zware verdrukking ondergaan / uit welke zy evenwel daar na / op eene ongeziene wyze / door Michael, hunnen Vorst, gered zouden worden. En deze bekendmaking bevinden wy dus ingericht te zijn / dat daar in voorkome

a. Eene voorreden, in welke deze Engel aan Daniel bekend maakte /

II.B.ℵ.a.

te/ wat Hy vervolgens zoude te doen hebben, na dat Hy aan Hem het voorgenomen bericht van 's Heeren wege zoude hebben medegedeelt, en van wien Hy in dat werk zyne hulpe verwachtte; gevende hier mede eene korte schets van de hoofdzaken/ welke Hy aan Hem te zeggen had Hoofdst. X. 20, 21. XI. 1.

b. De uitvoerigere en onderscheidene bekendmaking der aanstaande gebeurtenissen zelve Hoofdst. XI. 2–XII. 5.

a. Zijne voorreden

α. Begon de Engel met eene vrage, welke Hy aan Daniel deed aangaande het gene Hy reeds aan Hem gezegt had vers 20ª. Toen zeide Hy tot my, weet gy waarom (om wat rede en tot wat einde) ik tot u gekomen ben?

Dit had Hy duidelyk aan Hem gezegt / als wy gezien hebben vers 12 en 13. En Daniel kon dit by gevolg nu zeer wel weten. Alleen mogte misschien zijne overgrote ontsteltenis Hem belet hebben dat gezegde onderscheidenlyk te verstaan/ of/ indien Hy het al genoeg verstaan hadde/ in zijne geheugenis te bewaren. Om die rede vroeg het Hem de Engel/ hoe het hiermede gelegen ware/ eer Hy wilde voortgaan om noch andere dingen aan Hem te zeggen. Althans/ indien Hy al met genoegzame rede vooronderstellen konde/ dat Daniel die weinige woorden genoeg begrepen en onthouden had/ vindt Hy echter geraden Hem te binnen te brengen het gene Hy aan Hem gezegt had aangaande de rede en het oogmerk van zijne komste tot Hem/ en Hy maant Hem teffens aan om dit in gedagten en in het oog te houden/ aangezien Hy hieruit kon en moest opmaken welk het oogmerk ware/ waar toe Hy aan Hem die dingen bekend maakte/ welke Hy Hem vervolgens zoude voorzeggen/ namelyk om Hem (en de Kerke Gods door Hem) te doen weten het gene zyn Volk bejegenen zoude in het vervolg der dagen.

De Profeet zegt ons niet/ dat Hy hierop geantwoordt hebbe. Maar Hy geeft dan evenwel genoeg te verstaan/ dat Hy dit met stilzwygen/ of eenig uiterlyk teken/ zo beantwoordt hebbe/ dat de Engel des Heeren ten vollen daar uit besluiten konde en besloten hebbe/ dat Hy zeer wel begrepen had/ om wat rede en tot wat einde Hy tot Hem gekomen ware.

β. Dus ging de Engel/ als zig daar van wel verzekerd houdende/ aanstonds voort en deed aan Daniel hier op nader bericht van twee zaken/ van grote aangeleegenheid/ en behelzende eene korte schets van alles/ dat Hy verder aan Hem wilde berichten.

1. Wat Hy vervolgens zoude te doen hebben, als Hy aan Hem de bekendmaking zoude hebben medegedeelt, tot welke Hy tot Hem gezonden was vers 20ᵇ. 21ª.

II.B.ℵ.2.β.1.

2. Van wien Hy hier in alleen zyne hulpe verwachtte vers 21b. en Hoofdst. XI. 1.

1. Het eerste aangaande / zegt Hy /

AA. Wat Hy nu vervolgens te doen zoude hebben, vers 20b.

BB. En verklaart echter daar by / niet te zullen nalaten alvorens aan Daniel die bekendmaking te doen / van welke Hy gesproken had vers 21b.

AA. Dit zoude het werk en de verrichting zijn / die Hem vervolgens te doen stond, dat Hy eerst op nieuws zoude gaan stryden tegen den Vorst der Persen, en daar na zulks ook doen tegen dien van Griekenland. Doch nu, zegt Hy vers 20b., zal ik wederkeeren om te stryden tegen den Vorst der Persen: en als ik zal uitgegaan zyn, zie! zo zal de Vorst van Griekenland komen.

In het voorgaande (vers 13.) had de Engel gezegt / dat de Vorst van Persen, de Satan / of een van zijne Engelen / Hem wederstand geboden had een en twintig dagen lang, maar dat Hy door de hulpe van Michael de overhand bekomen had. Doch hier mede was noch de list en euvelmoed van dezen bozen geest niet uitgebluscht / nog door altyd te niet gedaan. Gelyk wy in de geschiedenis van 's Heilands verzoeking lezen / dat de Satan van Hem week, doch maar voor eenen tyd Luk. IV. 13; zo had ook de boze geest in dit geval wel moeten afzien van zijne kwaadaardige pogingen / en door eenen tyd zig stil houden: maar Hy zoude buiten twyffel zijne listige aanslagen (*) eerlang wederom in het werk stellen aan het Persiaanse Hof / om der Joden voorspoed alzins te belemmeren / en hun / zo veel mogelyk / allerlei onheil te berokkenen. En zo zoude deze goede Engel / die den Joden / als Gods volk / zeer genegen was / en naar Gods welbehagen de ondernemingen van den bozen geest aan dat Hof tot hier toe wederstaan had / nieuw werk hebben / en niet konnen of willen nalaten zijnen iever aan te wenden / om den bozen geest in dit stuk te wederstaan. Dit geeft Hy te kennen / als Hy zegt / dat Hy wederkeeren zoude (te weten naar het Hof van Persie) om te stryden tegen den Vorst van Persen. En Hy drukt het zo uit / dat Hy zegt doch nu zal ik wederkeeren; niet als of Hy het aanstonds doen zoude; maar in dien zin / dat Hy dit nu doen zoude / dat is nu vervolgens, na dat Hy aan Daniel zoude bekend gemaakt hebben die zaken / welke Hy aan Hem / vol-

(*) Zulke worden aan den Satan toegekent *Efes.* VI. 11, alwaar het grondwoord μεθοδείας, van de Onzen vertaald *listige omleidingen*, eigentlyk betekent zulke aanslagen, die met *konst* belegt en bedekt worden, in *één* woord *konstenaryen*, of *listen*, gelyk het de Engelse vertaling dus met *één* woord uitdrukt *the wiles of the devil*, de *listen* (of *lagen*) des duivels.

II.B.ℵ.a.β.1.AA.

volgens het oogwit van zijne komste / had mede te delen. Zo stelt Hy dit over tegen het gene Hy reeds gezegt had aangaande zijne tegenwoordige komste (doch nu) als hier mede te kennen gevende / wat Hy nu daar tegen in het vervolg te doen zoude hebben / wanneer Hy aan het oogmerk van die komste voldaan zoude hebben.

Ook heeft de uitkomste van zaken het ten vollen bevestigt / gelyk de Engel hier te kennen geeft / dat de Satan in het vervolg nieuwe pogingen zoude aanwenden ten nadeele van de Joden. Men ziet daar van blyken genoeg in die wederwaerdigheden / die de Joden onder de Persiaanse heerschappy noch hebben ondergaan van het derde jaar van Cyrus af tot op het twede jaar van Darius Hystaspesz. ; die het verlof verleende om den Tempel te volbouwen / en zedert tot op het twintigste jaar van Arthasasta (Artaxerxes Longimanus) wanneer Nehemia eerst de vryheid verkreeg om de muuren en poorten van Jerusalem te herbouwen / gelyk ook naderhand onder Artaxerxes Mnemon, waar van gesproken is op Hoofdst. IX. 25. daar gezegt word dat de straten en grachten, liever vestingen, van Jerusalem zouden herbouwt worden, doch in benauwdheid der tyden. Maar volgens de verzekering van dezen Engel / wiens goede werkingen op de gemoederen der Koningen en hunner Raadslieden wy hier leren daar toe mede gedient te hebben (doch niet dan door de hoogstvermogende hulpe van Michael, als Hy vervolgens zelf zeggen zal) zijn de kwaadaardige pogingen des Satans zodanig verhindert en verijdelt / dat ze nooit dat einde hebben konnen bereiken / het welk de Satan bedoelde / te weten den geheelen ondergang van het Joodse Volk / of immers eene gestadige verstoring van deszelfs Godsdienst en burgerstand. Maar / wanneer de Heere tot meerdere verootmoediging en beproeving van zijn Volk de boze aanslagen van den Satan in zekeren trap had toegelaten / heeft Hy echter daar aan eene goede uitkomste gegeeven en getoont / dat Hy alles wiste schoon te maken op zijnen tyd.

Maar ook hier mede zoude alle zwarigheid noch niet te boven gekomen zijn. Wanneer de Persiaanse heerschappy zoude ondergebragt zijn / zoude wel de Duivel daar gedaan hebben. Maar by de nieuwe heerschappy / die dan in de plaats der voorgaande komen zoude / stond Hy nieuwe pogingen ten nadeele van de Joden in het werk te stellen. Als ik zal uitgegaan zyn, vervolgt de Engel / zie! zo zal de Vorst van Griekenland komen. Het woord uitgaan schynt hier genomen te worden in die betekenis / waar in het gebruikt word van de genen / die ten stryde uittrekken / uitgaande om hunne vyanden op te zoeken en te ontmoeten. Verg. 1 Chron. XX. 1. 1 Sam. XXIII. 15. Zo zoude deze goede Engel / wanneer het nu met de aanslagen des Satans aan het Persiaanse Hof een einde zoude hebben / uitgaan, dat is zig opmaken en naar elders begeeven / om waar te nemen / wat de boze

geest

III.B.ℵ.a.β.1.AA.

geest elders zoude te werk stellen tegen het volk van God/ en om Hem daar in te keer te gaan. En wanneer Hy zulks doen zoude/ zoude de Vorst van Griekenland komen, door welken Vorst wy van naar de eventredigheid dezer uitdrukkinge met de eben voorgaande den Vorst der Persen te verstaan hebben den zelfden / of eenen anderen / bozen Geest / die alsdan / wanneer nu de heerschappy der Grieken die der Persianen zoude vervangen hebben / (als breder aangewezen was Hoofdst. VIII.) in de Hoofden van die heerschappy en hunne raadsleden op gelyke wyze werkzaam zoude zijn om den Joden alle nadeel te verwekken / als Hy of een ander gedaan had aan het Persiaanse Hof. Zie (dus spreekt de Engel met nadruk) op deze wyze zoude 'er dan nieuwe zwarigheid komen / en voor Hem / als eenen voorstander van Gods Volk / ook nieuw werk: doch waar in Hy stilzwygende te verstaan geeft / niet alleen geerne het belang van Gods Volk te zullen behertigen / maar ook met geene mindere welverzekerde verwachting van eene goede uitkomste. Gelyk wy dit in de voorzegging van de twee volgende Hoofdstukken nader aangewezen vinden zullen/ tonende onderscheidentlyk/ welke zwarigheden de Joden onder de heerschappy der Grieken zouden te lyden hebben/ maar ook hoe de Heere hen daarin bewaren en op eene wonderlyke wyze daar uit redden zoude.

Ten aanzien van de wyze van het voorstel luiden de uitdrukkingen van den grondtext eigentlyk aldus en ik ben (of daar na ben ik) uitgaande en zie! de Vorst van Griekenland komt: Maar onze Geleerde Overzetters hebben dit nochthans te recht in den toekomenden tyd vertaalt / naardien de aart der zake dit medebrengt. En het is eene gewoonte van de Heilige Schryveren in zulke gelegenheden / als deze / meermaals den tegenwoordigen tyd te gebruiken voor den toekomenden/ om de zaken dus te levendiger en te krachtiger te vertegenwoordigen. Op gelyke wyze zeide de Heiland Joh. XIV. 30. de Overste dezer weereld komt, en heeft aan my niets, dat is Hy zal tegen my komen, maar niets aan my hebben.

BB. Dat echter de Engel niet voornemens was om tot dit nodig werk wederom weg te gaan zonder alvorens aan Daniel bekend gemaakt te hebben, wat zyn Volk stond te wedervaren in het vervolg der dagen, verzekerde Hy Hem uitdrukkelyk met deze woorden vers 21a. Doch ik zal u te kennen geven het gene dat getekent is in het geschrifte der waarheid. Hy spreekt buiten twyffel van Gods raadsbesluit; en noemt dat een geschrift der waarheid by gelykenis/ als of het ware een geschreven boek/ waar in Gods voornemen en besluiten beschreven stonden / om volgens den inhoud van die aantekeningen/ of beschryvingen/ van stuk tot stuk te worden uitgevoert. Zo plegen namelyk de menschen in het gemeen / maar vooral de Koningen / die dingen die zy vastgestelt en voorgenomen hebben om uit te voeren /

nauw-

II.B.ℵ.2.β.2.

Van Michael is gesproken over vers 13, en daar getoont/ dat wy onder dezen verhevenen naam te verstaan hebben den Zone Gods. Waar mede zeer wel overeenstemt de beschryving/ die hier van Hem gegeeven word/ als uw, of eigentlyk naar de grondtaal ulieder, Vorst (שרכם) dat is de Vorst van het Joodse Volk/ tot welk Daniel, als een lid van het zelve/ behoorde. De Zone Gods was toch de Opperbevelhebber/ het hoofd en de leidsman van dat Volk/ onder wiens bestiering en bescherming zy stonden/ de Engel van Gods aangezigte, die hen opgenomen en gedragen had alle de dagen van ouds (Jes. LXIII. 9.). En dezen begrypen wy dan ook den zelfden te zyn/ die zig hier aan Daniel vertoonde onder die luisterryke gedaante van eenen Man met linnen bekleed, die aan zyne lendenen omgord was met fyn goud van Ufas enz. De Engel/ erkenne ik/ noemt Hem wel zo niet/ gelyk Hy had konnen doen; maar men mag denken/ dat Hy dit zeggende op Hem geweezen hebbe/ of dat Hy ondersteld hebbe/ dat een man/ zo kundig in de verborgenheden van Gods Koninkryk/ als Daniel, uit zig zelven wel begrepen hebbe/ dat Hy door Michael, van wien Hy zulke dingen zeide/ den Zone Gods verstond/ en dat deze het was/ die zig onder die luisterryke gedaante thans aan Hem vertoonde; en dat Hy Hem daarom alleen hebbe willen benoemen met dien nadrukkelyken naam Michael, die in dit geval zeer te stade kwam/ om dat dezelve te kennen gaf zyne onvergelykelyke sterkte en majesteit. Dus had Hy rede om Hem thans byzonder te beschryven/ gewagende van de hulpe, welke Hy van Hem genoot en verwachtte. Ja deze naam is volgens hare eigentlyke betekenis van dien aart/ dat zy genoegzaam van zelve mededraagt eene aanwyzing van zekere daar tegenwoordige persoon/ aangezien dezelve eigentlyk zegt Wie is gelyk die God, of die sterke God, als te voren reeds gezegt is.

Van dezen Michael nu/ den Vorst des Joodsen Volks, zegt de Engel/ dat die/ en die ook alleen/ zyn helper was/ op wiens bystand en hulpe Hy staat maakte: niemand dan deze Michael was 'er/ die zig met Hem versterkte tegen deze, namelyk dien Vorst van Persen en van Griekenland, van wien Hy vers 20. gesproken had/ of/ gelyk de woorden van den grondtext ook vertaalt konnen worden/ over of aangaande dit stuk, of in deze zaken. Michael deed dit. Hy versterkte zig met of nevens Hem. Hy toonde zyne sterkte/ en Hy wekte 'er zig met

van een nieuw *Hoofdstuk* uitmaken, tot het laatste van het voorgaande *Hoofdstuk* brenge, als mede behorende tot dezelfde reden, zal niemand vreemd konnen voorkomen, die zig herinnert het gene dezen aangaande gezegt is I. *Deel*, *bladz.* 352. Ter dezer plaatze hebben verscheide Geleerde Mannen de zelfde aanmerking reeds gemaakt gehad.

II.B.א.a.β.2.

met eenen grootmoedigen iever toe op / ten beste van zijn Volk / om dezen Engel te helpen / en te doen overwinnen in het wederstaan van de boze aanslagen van den Satan en zijne Engelen. En dit deed Hy alleen / niemand anders was 'er, die dit deed dan Hy; niet om dat 'er geene anderen waren / die zulks wel zouden hebben willen doen / indien hun vermogen daar toe groot genoeg geweest ware / (geerne hadden dan alle de goede Engelen zig met dezen Engel daar toe vereenigt) maar om dat niemand anders in staat was om dezen Engel te helpen en te doen zegepralen / dan die eene Godlyke kracht en sterkte bezat om de herten der menschen daadlyk te neigen naar zijnen wille / daar de Engelen alleen eenige goede geneigdheden in hun konnen opwekken en hunne gedagten en opmerking op voorkomende zaken gaande maken; en het dan hier het werk was van Michael, den Zone Gods / om Hem deze hulpe te bieden / van wegen de byzondere betrekking op dit Volk / welke Hy in genade en liefde tot het zelve had aangenomen. Hier mede doet dan deze Engel den Profeet en de kinderen zijnes Volks begrypen / hoe oneindig veel zy verschuldigt waren aan dezen groten Vorst, Michael, ja dat zy hunne bewaring en redding uit gevaren alleenlyk aan de sterkte van zijne regterhand / aan zijne genadige liefde en onbezweekene trouwe en magt / te danken hadden.

De volgende woorden / die het eerste vers van het XI. Hoofdst. (naar de aangenomene verdeeling) uitmaken Ik nu, ik stond in het eerste jaar van Darius den Meder, om Hem te versterken en te styven, zijn zekerlyk zwaar om te verstaan zo in hare eigenlyke mening / als ook met betrekking op het verband / waar in ze hier voorkomen. Evenwel schynt het my vry klaar te zijn / dat dit gezegde / volgens de betekenis en de zamenstelling der woorden in den grondtext / voor het naaste in dezen zin moete worden opgevat / dat de Engel zeggen wille / dat Hy hem zelven aangaande (Ik nu, zegt Hy / of liever / gelyk men het ook nemen kan / en my aangaande ואני) by deze gelegenheid ook noch dit konde zeggen en dienstig keurde te berichten / dat Hy mede alreeds in het eerste jaar der regeeringe van Darius den Meder (waar van zie op Hoofdst. IX. 1.) gestaan had, als een wakker en vaerdig helper / die 'er ook de krachten toe had / om dezen Koning (*) te

(*) Ik onderstelle dus, dat het betrekkelyk woord *Hem* (לו) op *Darius den Meder* moete worden toegepast. En dit is allergevoegelykst, aangezien Hy het laatstgenoemde onderwerp is. Ook word het werkwoord חזק op de zelfde wyze zamengestelt met בו *Levit.* XXV. 35, en by het woord למעזי is dit לו buiten twyffel eigenaartig. Anderen maken dit betrekkelyk op *Michael* in dezen zin *Ik nu, ik stond Hem*, dat is ten zynen dienste, *tot hulpe en versterking*, niet *van Hem*, *Michael*, maar van *zyn Volk*, waar van Hy de *Vorst* is, *om dat staande*

II.B.𝔑.a.β.2.

te ondersteunen en te versterken in zijne regeering / ten welzijn en voordeele van het Volk van God / het welk / toen noch in het land der Chaldeen in gevangenis zijnde / zig onder de magt en heerschappy van dien Vorst aldaar bevondt: en dat Hy dan hier mede wille te verstaan geven / hoe niet alleen Hy zelf ook reeds in dien voorgegaanen tyd met iever en toegeneegenheid ten beste van Gods Volk werkzaam geweest ware; maar voornaamlyk hoe ook Michael (wiens dienaar Hy duidelyk genoeg toont te zyn / vermids Hy zijne hulpe alleen van Hem verwachtte) mede in dien tyd zijnen dienst gebruikt hadde om Koning Darius staande te houden in zyne regeering / en zo ook daarin getoont hadde te waken voor zijn volk; waar door hunne verplichting aan Hem te groter was / waar door ook hun vertrouwen op Hem te meerder aangemoedigt kon worden in alle zwarigheden / waar in zy noch vervolgens mogten geraken. En vragen wy nader / waar in deze versterking van Darius den Meder bestaan hebbe / en hoe het Volk van God daar in zo veel belang hadde; ik belyde dit niet ten vollen te konnen verklaren. Maar het komt my echter voor / dat het gemakkelyk te begrypen zy / dat Darius de Meder, op die wyze / als wy te voren getoont / of immers waarschynelyk gemaakt / hebben / op den troon van Babel door Cyrus gezet zijnde / vele benyders en wederpartyders gehad hebbe / die deze hoge gunst door Cyrus aan Hem beweezen met groot ongenoegen hebben aangezien / en Hem daarom / op meer dan eene wyze / gezogt hebben lagen te leggen om Hem van kant te helpen / of immers by Cyrus in den haat te brengen. Zulken konnen 'er vooral geweest zijn onder de Persiaanse Heeren van het Hof van Cyrus, dien deze gunst / aan eenen Medisen Prins betoond / zeer tegen de borst geweest kan zijn. En zo kan dan de versterking van Darius door dezen Engel daar in bestaan hebben / dat Hy dien Koning / in weêrwille van alle dien haat en die lagen zijner wederpartyderen / in zijne regeering hebbe staande gehouden / met in Hem op te wekken alle de goede geneigdheden / die Hy bezat / en door opvolging van welke Hy zig in zijne regeering bemind en loflyk maken kon / en Hem steeds te doen acht geven op alle die gevallen en omstandigheden / in welke Hy eenig gevaar liep / ten einde op zijne hoede te zijn en voor zijne veiligheid te zorgen. Maar hier in hadden zekerlyk de Joden groot belang / aangezien zy / by die grote omkeering van zaken door den overgang der heerschappy van de Chaldeen tot de Meders en Persen, zeer gelukkig waren met te staan onder de regeering van zulk een Koning / als Da-

de te houden. Zo neemt het de Heer MICHAELIS in *Annot. in h. l.* Maar ik twyffele, of die zamenstelling van het werkwoord עמד in die betekenis wel beweezen kan worden en eigenaartig genoeg zy.

II.B.ℵ.a.β.2.

Darius de Meder was / van wiens edelmoedigheid / goedaardigheid en billykheid wy zeer klare blyken zien in de geschiedenis die het VIe. Hoofdst. van dit Boek uitmaakt. Waar by komt / dat eben die gebeurtenis / die men met alle rede mag onderstellen straks na de komste van dezen Koning op den troon voorgevallen te zyn / gelegenheid gegeeven had om Darius een zeer gunstig vooroordeel voor de Joden in te boezemen / ja hen ook in meer achting te brengen onder het volk van dat land / vermids Darius zo veel eerbied voor den God van Israël had opgevat en Hem ter eere zulk een bevel had laten uitgaan: behalven dat 'er in dien tyd noch andere omstandigheden hier toe betrekkelyk konnen hebben plaats gehad / welke wy thans niet konnen nagaan.

b. Na deze voorreden laat nu de Engel volgen eene uitvoerige en meer onderscheidene bekendmaking van de aanstaande gebeurtenissen van Hoofdst. XI. 2.–XII. 5.

α. En hier toe maakt Hy eenen bekwamen overgang Hoofdst. XI. 2^a. met te zeggen En nu ik zal u de waarheid te kennen geven, dat is het gene waarlyk en zekerlyk volgens het onveranderlyk raadsbesluit van God staat te gebeuren. Dit had Hy aan Daniel belooft / Hem te zullen bekend maken. En noch nader had Hy verzekert / dat Hy niet eerder van Hem zoude weggaan / voor dat Hy zulks aan Hem zoude hebben medegedeelt. Verg. Hoofdst. X. vers 14 en 21. Nu toont Hy te willen overgaan om deze zyne belofte met der daad te volbrengen.

β. Vervolgens ter zake komende / doet Hy aan Daniel eene zeer duidelyke en uitvoerige bekendmaking van de aanstaande gebeurtenissen

1. Ten aanzien van de Persiaanse heerschappy / onder welke de Joden (Daniels Volk) nu noch stonden en eenigen tyd blyven zouden vers 2^b.
2. Ten aanzien van de heerschappy der Grieken, onder welke zy in vervolg van tyd geraken en niet weinig ook te lyden zouden hebben / doch wanneer de benauwdheid op het hoogste gekomen zoude zyn / op eene wonderlyke wyze daar uit geredt zouden worden vers 3–tot Hoofdst. XII. 5.

1. Het eerste stuk zien wy dan hier voorgedragen in deze woorden / het overige van het 2de vers uitmakende: zie! daar zullen noch drie Koningen in Persen staan, en de vierde zal verrykt worden met groten rykdom meer dan alle [de anderen], en na dat Hy zig in zynen rykdom zal versterkt hebben, zal Hy ze alle verwekken tegen het Koninkryk van Griekenland.

Welke woorden geenzins dienen om eene volledige beschryving te geven van alles wat 'er noch gebeuren zoude in de Persiaanse heerschappy: maar dezelve zyn volgens het oogmerk van deze voorzegging

II.B.ℵ.b.β.1.

ging alleen gericht om in het korte te tonen / aan de eene zyde hoe lang noch dit Ryk in zijnen bloeistand blyven / en welk eene hoogte het daar in bekomen zoude / maar ook aan de andere zyde / hoe het van dien tyd naar zijnen ondergang zoude beginnen te hellen / en zelf daar toe aanleiding geven en den weg banen / waar door het naderhand ten val gebragt zoude worden.

Het eerste ligt opgesloten in de voorspelling / welke de Engel doet aangaande de Koningen / die in dit Ryk op elkanderen volgen zouden / zeggende Zie! let 'er wel op / met eenen begeerigen aandagt op het gene ik u uit het boek van Gods besluit zal mededeelen / daar zullen noch drie Koningen in Persen (of Persie) staan, en de vierde zal verrykt worden met groten rykdom meer dan alle [de anderen].

De Joodse Meesters / doorgaans zeer onkundig zijnde in de Geschiedkunde en tydrekening / geven 'er hier een klaar bewys van. Zy leiden gemeenlyk uit dit gezegde af / dat 'er in het geheel van Cyrus af maar vier Koningen in Persie geweest zijn / en daar mede de Persiaanse heerschappy een einde genomen heeft / aan welker geduurzaamheid zy niet meer dan vier en dertig jaren toekennen. Die vier Koningen / zeggen zy / zijn geweest Cyrus, Kambyzes, Ahasueros, de man van Esther, en zijn zoon Darius, die / zo zy willen / ook Arthasasta genoemt wierd. Maar dit strydt geheel en al tegen het eenstemmig bericht der oude Historie-schryveren / volgens welk niet vier, maar veertien Koningen / die by hunne namen bekend staan / na elkanderen in Persie geregeert hebben: welke Ptolemeus in zijnen Canon alleen brengt tot tien in getale / om dat Hy naar zijne gewoonte die Koningen voorby gaat / die geen vol jaar geregeert hebben / de maanden der zulken toerekenende aan hunnen voorganger / of ook wel aan den opvolger. En dit eenstemmig bericht der oude geschiedenis te willen wederspreken is de dwaasheid zelve (*). Maar de text zegt het ook niet / dat 'er alleen maar vier Koningen in Persie zouden zijn tot op het einde van die heerschappy / die geene vier en dertig jaren slegts / maar meer als twee honderd stond te duuren. De woorden van den Engel geven alleen dit te kennen / dat 'er na dezen tyd / in welken Cyrus nu werkelyk regeerde / noch drie Koningen in Persie staan zouden, dat is niet alleen zijn en regeeren / maar staan in eenen welgevestigden stand en in volle magt en aanzien / (waar van nader over vers 4., daar aldus van Alexander gezegt word / dat zyn Ryk gebroken zoude worden, als Hy staan zoude) en dat de vierde Koning / te weten de vier-

(*) Vid. S. DEYLINGIUS *Obs. S. Part.* III. *Obs.* 20. *pag.* 177–183, CONST. L'EMPEREUR *in Præfatione ad lectorem* JOSEPHI JACCHIADIS *Paraphrasi in Danielem præmissa*, nec non JOH. FRISCHMUTHI *Diss. de* LXX *hebdomadibus Danielis in Thes. Theol. Phil. Tom.* I. *pag.* 910.

II B.ℵ.b.β.1.

vierde van Cyrus af / die de laatste van die drie zoude zijn / die noch na Hem komen zouden / eenen overgroten rykdom zoude bezitten / maar van ook door Hem de haat en bitterheid der Grieken tegen de Persianen gaande gemaakt zoude worden. Of 'er dan noch eenige geruime tyd verlopen zoude / eer die haat en bitterheid der Grieken zo verre zoude uitbarsten / dat de Persiaanse heerschappy daar mede ten val geraakte / en hoe vele of weinige Koningen 'er dan noch in Persie zouden regeeren / bepaalt de Godspraak niet. Maar dezelve vergenoegt zig met alleen te kennen te geven / door wien, wanneer en hoe de haat van de Grieken tegen de Persianen zoude verwekt en aangezet worden / tot dat onder dat volk een geweldig Koning zoude opstaan, die met grote heerschappy heerschen zoude, en / doende naar zyn welgevallen, de Persiaanse heerschappy zoude onderbrengen / als hier volgt vers 9. Dit is het waare en kenbaare oogmerk van deze woorden / nauwkeurigst overeenstemmende met het oogmerk van deze gansche openbaring; welke dient om te vertonen / hoe die magten der weereld / die der Joden voorspoed na hunne wederkeering uit Babel eenen langen tyd verhinderen zouden / de eene voor en de andere na / zouden worden te niet gedaan / of althans van hunne magt over de Joden ontzet worden / en dan blyder dagen hun zouden aanlichten met en onder de regeering der Makkabeen, tot dat eindelyk de grote verwachting der vromen in de beloofde komste van den Messias zoude vervult worden. Dit doelwit eischte ook geene verdere beschryving van de zaken der Persiaanse heerschappy / nog verdere optelling van de Koningen, die dezelve bestieren zouden. Dus heeft ook een van de latere Rabbinen weten op te merken / dat de Engel hier maar alleen sprak van die Koningen van Persie, die magtiger zouden zyn dan de andere, en dat dit niet uitsluite / dat 'er meer dan vier Koningen van Persie geweest zijn (*). Trouwens uit de Heilige Schrift zelve kan men tonen / dat 'er meer dan vier geweest zijn (†).

En wie van de drie Koningen na Cyrus zijn / van wien hier gesproken word / doet zig uit de historie aanstonds op. Kambyzes, de zoon van Cyrus, Darius, Hystaspes-zoon, en Xerxes, de zoon van Darius, zijn de drie Koningen / die hier bedoelt worden: en de vierde, van Cyrus af gereekend / en de laatste van de drie, die na Hem zijn zouden / is by gevolg de laatstgenoemde / te weten Xerxes.

Het is waar / dat na den dood van Kambyzes zekere Mager (§), Smer-

(*) R. AZARIAS in Libro *Meor Enaim P.* III. *c.* 38. Vide DEYLINGIUM *l. l.*

(†) Vid. CONST. L'EMPEREUR *l. l.*

(§) Onder dezen naam *Magers* word by de Oude Schryvers verstaan zeker soort

II.B.א.b.β.1.

Smerdis genaamd / die Kambyzes had omgebragt / zeven maanden lang den troon van Persie bekleedt heeft. En dus zoude men konnen denken / dat mogelyk deze Mager hier als de twede Koning na Cyrus gerekent wierd / en Xerxes , die buiten twyffel wegens het gene van Hem gezegt word / voor den vierden Koning gehouden moet worden / gerekent wierd de vierde na Cyrus te zijn (niet met insluiting van Cyrus , maar met uitsluiting van Hem). Doch wy zien met rede dezen Mager hier voorby / vermids Hy geen wettig Koning / maar een onwettig aanmatiger van den troon / geweest is / en denzelven alleen zo weinige maanden bekleedt heeft. Waarom hy in deze Godspraak billyk heeft konnen voorbygegaan worden / en den tyd van zijne onwettige regeering als eene tusschen-regeering worden aangezien. Ook past op dezen Mager die uitdrukking niet / dat Hy als Koning staan zoude / het welk / als gezegt is / eene bestendigere regeering in volle aanzien en magt te kennen geeft. Gelyk dit in tegendeel het geluk geweest is van de drie Koningen / die ik aangeweezen heb ; die alle na elkanderen het Persiaanse Ryk in vollen luister bezeeten en gehouden / of zelfs uitgebreidt en vergroot hebben / offchoon zy in hunne veldtogten niet altyd gelukkig geweest zijn / maar zelfs grote nederlagen geleeden hebben.

Van den vierden Koning nu (te weten Xerxes) word nader hier gezegt / dat Hy verrykt zoude worden met groten rykdom , meer dan alle , dat is meer dan alle andere Koningen van zijnen tyd / en boven alle de andere Koningen / zijne voorzaten : hoedanige overgrote rykdom gemeenlyk ook tot zijn gevolg heeft grote hoogmoed en stoutheid. En zo spreken ook de Historie-schryvers zeer nadrukkelyk van den overgroten rykdom van Xerxes , dien Hy voor een groot gedeelte schuldig was aan den voorspoed en de inhaligheid van zijnen vader Darius Hystaspesz. , die de eerste was van de Persiaanse Koningen / die zig van zijne eigene onderdanen schattingen liet opbrengen / daar de voorgaande Koningen zig vergenoegt hadden met de geschenken / die hun gebragt wierden (*). Aeschylus onder anderen voert de Moeder van Xerxes in als uitende hare bekommering / dat de schatten , die in zulk een menigte voor handen waren als het stof , dat de vloer bedekt , oirzaak zouden geven , dat het Ryk dien gelukkigen staat verliezen zoude , in welken Darius het zelve door den zegen van de Goden gebragt had.

soort van Wysgeeren , die oudtyds in het Oosten en byzonder in Persie in grote achting waren , waar van zie H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond aaneengeschakeld bladz.* 194. *enz.* en in het korte onze Geleerde *Kanttekenaars* en andere Uitleggers op *Matth.* II. 1. alwaar gesproken word van *Wyzen van Oosten* , die in de grondtaal *Magoi* genoemt worden.

(*) Vid. HERODOTUS *Lib.* III. *c.* 89.

II.B.ℵ.b.β.1.

had (a). Ook noemt de zelfde Dichter het land van Persie op eene andere plaats (b) eene grote haven van rykdommen (*). En niet minder merken de oude Schryvers in dezen Koning eenen ongemeenen hoogmoed en trotsheid aan.

Maar wanneer de Persiaanse heerschappy onder de regeering van dezen Koning zo hoog in magt en rykdom zoude gesteegen zijn / zoude dezelve ook beginnen te hellen naar haren ondergang / vermids deze zelfde Koning hier toe den weg banen zoude door zig en het Ryk bittere vyanden te verwekken. Dit is het gene / dat voorspelt word in het laatste gedeelte van dit vers en na dat Hy (die vierde Koning / Xerxes) zig in, of liever door, zynen rykdom zal versterkt hebben, zig in eenen magtigen staat gestelt hebben om niet alleen zijn eigen Ryk te beschermen / maar ook anderen te overvallen / zal Hy het gansche Koninkryk van Griekenland opwekken, dat is gaande maken en aanzetten / te weten om / tegen Hem en zijn Ryk eenen bitteren haat opvattende / bedagt te zijn op raadslagen en middelen om dat te kreenken. Zo namelyk vertalen we hier gevoegelykst de woorden van den Grondtext op het voorbeeld van zeer geachte Uitleggeren (†) / daar onze Overzetters dezelve dus hebben uitgedrukt en Hy zal ze alle verwekken tegen het Koninkryk van Griekenland, dit verstaande van allerhande landzaten / onder zijne heerschappy behorende / welke deze Koning tegen de Grieken zoude aanvoeren.

En hier mede word dan gezien op den togt van Xerxes tegen de Grieken, waar door Hy / den opgevatten haat en gemaakte toerusting van

(a) *Perf. vers* 163.
(b) *Ibidem vers* 250.
(*) Conf. BRISSONIUS *de regno Perfarum Lib.* I. §. 182. *& feqq.* JUSTINUS *Lib.* II. *cap.* 10. fpreekt van dezen Koning aldus: „ Xerxes *nu* „ *bragt zevenmaal honderd duizend mannen uit zyn Ryk in de wapenen met noch* „ *driemaal honderd duizend, die Hy van anderen ter hulpe nam; zo dat niet* „ *zonder rede gezegt is, dat de rivieren van zyn leger uitgedronken zyn, en geheel Griekenland te klein was om voor zyn leger plaats te maken. Ook zegt* „ *men, dat Hy eene vloot van twaalf honderd Schepen gehad hebbe. Zulk eene* „ *grote magt was van geen bekwaam hoofd voorzien. Want wanneer men op* „ *den Koning ziet, zal men zig wel over zynen rykdom moeten verwonderen,* „ *maar niet over zyn beleid. Hy bezat den rykdom in zulk eenen overvloed,* „ *dat, daar de rivieren door de menigte zyner benden verflonden wierden, evenwel noch een Koninklyke fchat overfchoot. Maar wat Hem belangt, Hy was,* „ *wanneer het op een vlugten ging de voorfte, en wanneer men vechten moefte,* „ *achter aan; in gevaren vreesachtig, maar wanneer Hy buiten vreze was,* „ *opgeblazen van hoogmoed* enz."
(†) Conf. Clar. VENEMA *Diff. ad Vatic. Dan. pag.* 209. *& feqq.*

II.B.א.b β.1.

van zijnen Vader Darius met groot geweld ten uitvoer brengende/ de gemoederen der Grieken ten uitersten tegen zig en zijn Volk verbittert heeft/ zodanig/ dat ze van dien tyd af alleen gewacht hebben naar gelegenheid om dit den Persianen betaald te zetten. Eene gebeurtenis van Herodotus (a) uitvoerig beschreven en zeer berucht in de Boeken van alle de oude Geschied-schryvers/ maar dies te opmerkelyker / om dat ze een uitstekend bewys uitlevert / dat / wat de hoogmoed des menschen ook mag voornemen of de magt des menschen mag menen uit te werken / de allergrootste toerustingen en de geweldigste middelen nochthans door het wonderlyk bestier der Godlyke voorzienigheid konnen te niet raken zonder het bedoelde oogwit te bereiken. Want de toerusting van Xerxes tegen de Grieken was zo groot/ dat zijn leger voor het minste op een millioen volks begroot word / gelyk zijne vloot op meer dan twaalf honderd schepen. En met dat geweldig heir over twee schipbruggen den Hellespont overgetrokken zijnde / drong Hy door Thracie , Macedonie , Thessalie en Beotie tot in Attika door / alwaar Hy zonder slag of stoot meester wierd van Athene , vermids de inwoonders / geenen kans ziende om zulk eene ontzaglyke magt af te keren / de stad verlaten hadden. Maar de vloot der Grieken, die slegts uit drie honderd en tagtig schepen bestond / by Salamis eene roemruchtige overwinning op die der Persianen behaald hebbende / en daar mede meester van de zee geworden zijnde / vreesde Xerxes , dat de Grieken naar den Hellespont mogten zeilen en Hem daar den hertogt belemmeren. Dierhalven trok Hy met grote spoed derwaart / maar Hy bevondt / dat de schipbrug / die Hy daar geslagen had / door storm verbroken was ; zo dat Hy / die weinige maanden te voren die zee met zulk eene pracht was overgetrokken / nu genoodzaakt wierd om dezelve met eene vissers boot over te varen / om zig zelven / zo rasch Hy kon / uit het gevaar te redden / doende naderhand het kryggsvolk / dat Hy te rug gebragt had / mede overgaan. Ondertusschen had Hy Mardonius , zijnen zwager (op wiens aanhitzing Hy voornaamlyk dezen togt aanvaart had) met drie honderd duizend man in Griekenland gelaten tot voortzetting van den oorlog. En hier van trof die van Athene en geheel Attika de allerdroevigste onderbinding / aangezien Mardonius, wanneer die van Athene geene afzonderlyke vrede wilden maken / met zijn gansche leger Attika introk / alles / wat Hem voorkwam / vernielde / de stad Athene in den brand stak / en alles tot den grond toe nederwierp / wat van de voorgaande verwoesting van Xerxes zelve in stand gebleven was / hebbende de inwoonders andermaal raadzaam gevonden / naar elders de wyk te nemen en de ledige stad ten prooi te geven aan de vyanden / die zy niet konden wederstaan. Maar de Grieken , hun-

(a) *Lib.* VII.

II.B.κ.b.β.1.

hunne krygsmagt by één getrokken hebbende / bevochten zulk eene zege op Mardonius digt by de stad Platéa, dat het gansche leger der Persianen (uitgenomen veertig duizend man / met welke zig Artabazus in tyds wech maakte) in stukken gehouwen wierd / en Mardonius zelf ook sneuvelde. En op den zelfden dag behaalde hunne scheepsmagt by Mykale eene overwinning / die al zo gedenkwaerdig was / over het overschot der Persiaanse vloot en de landmagt / die zig aldaar bevondt / bestaande uit honderd duizend man / die overig gebleven waren van de genen / die Xerxes het voorgaande jaar uit Griekenland had te rug gebragt. Hiermede lagen alle de grote aanslagen van Xerxes onder den voet. En Griekenland zag zig daar mede eens voor al bevrydt voor alle verdere aanvallen der Persianen. Want zedert dien tyd heeft men nimmer een Persiaans leger aan deze zyde van den Hellespont gezien (*). Maar de Grieken waren en bleven door dit gepleegde geweld en de wreedheid van Xerxes dermaten verbitterd / dat zy hier over eenen wrok behielden / dien zy gestadig onder hunne geslagten voortplantten. Gelyk ook onder hen geene Redenaars ontbraken / die het volk in dien haat tegen de Persianen gestadig stysden (†). Ja van dien tyd af aan begonden de Grieken hunne dapperheid op te wekken / en zig meer dan ooit op den oorlog toe te leggen / als of zy van nu aan zig schikten om de Persianen onder te brengen. En het geweld door de Persianen, voornaamlyk ten tyde van Xerxes, in Griekenland gepleegd / was de grote rede van den oorlog / welken Alexander naderhand tegen de Persianen ondernam. Hy wierd van de Griekse staten tot hunnen Algemeenen Bevelhebber tegen de Persianen aangestelt / om zig dieswegen aan hun te wreken / als Justinus (a) zegt. Ook betuigde Hy zelf gestadig / dat dit de rede was van den oorlog / dien Hy voerde. Hierom schreef Hy aan Darius Kodomannus (den laatsten Koning van Persie, die door Hem overwonnen wierd) in deze woorden: Uwe voorouders in Macedonie en het overige Griekenland gevallen zynde, hebben ons afbreuk gedaan, zonder dat hun eenig leed van ons te voren geschied was. Daarom ben ik, van de Grieken aangesteld zynde tot Opper-veldheer, naar Azie overgestoken om het ongelyk te wreken, dat ons van de Persianen was aangedaan, van ulieden getergd zynde (§). En wanneer Hy Persepolis, de

(*) Eene bredere beschryving van deze gebeurtenis is te vinden by H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond aaneengeschakeld bladz.* 271–282. en de Oude Schryvers aldaar aangehaald.

(†) Ik heb byzonder het oog op ISOCRATES. Vid. ejus *Panegyricus* & conf. ÆLIANUS *Var. Hist. Lib.* XIII. *c.* 11.

(a) *Lib.* XI. *c.* 2 & 5.

(§) ARRIANUS *de exped. Alex. Lib.* II. *c.* 14. *pag.* 84.

II.B.א.b.β.1.

de vermaarde Hofstad der Koningen van Persie verwoestte, verschoonde Hy zulks met te zeggen, dat Hy dit deed om wraak te nemen voor de voorouders, die zo veel geleden hadden van Darius en Xerxes (*).

Dan het verdient ook eene byzondere opmerking, dat alhier van Griekenland gesproken word onder de benaming van het Koninkryk van Griekenland, daar het eigentlyk nooit een enkel Koninkryk geweest is, maar een bondgenoodschap, uit verscheide Koninkryken, vrye staten en steden bestaande. Billyk kon nochthans de Engel daar aan dezen naam geven van een Koninkryk, of naar een voornaam gedeelte, het welk den Persianen de meeste schade zoude doen, te weten het Koninkryk van Macedonie; of anders ook in zo verre het lighaam van eenen staat, uit verscheidene vrye leden zamengesteld, voor een Koninkryk verstrekt, althans naar de Oosterse wyze, daar men nauwlyks anders als éénhoofdige regeeringen kent, gevoegelyk zo genoemt mogte worden. Maar eene nadere rede doet zig op van deze benaming, welke de Hooggeleerde Heer Venema ons doet opmerken (a). Voorbedagtlyk schynt de Engel deze uitdrukking verkoren te hebben, om te verstaan te geven dat Griekenland eens in dien staat komen zoude, dat 'er een zeker algemeen Ryk der Grieken zoude plaats hebben, en dat dit de eige tyd zoude zyn, in welken de Grieken zig zouden opmaken om wraak te nemen van de Persianen. Zo is het gebeurt, wanneer de Grieken in vervolg van tyd onder de magt van éénen Koning en één Koninkryk gebragt zyn: het welk eerst geschiedde ten tyde van Filippus, Koning van Macedonie, die zig meester wiste te maken van de Griekse staten, en het zo verre te brengen, dat zy Hem tot Algemeenen Veldheer tegen de Persianen verkoren; en na Hem wierd Alexander, zyn Zoon, in het een en ander zyn opvolger. Zo haast Filippus zo verre gekomen was, was Hy ook bedagt op den oorlog tegen de Persianen. Maar de dood Hem uit alle zyne ondernemingen en bedryven hebbende weggerukt, bleef de uitvoering hier van over voor Alexander, zynen Zoon, die 'er ook straks zyn werk van maakte. Immers deze Koning is het, van wien hier vervolgens gesproken word, als den aanstaanden onderbrenger van de Persiaanse heerschappy, wanneer de Engel overgaat om aan Daniel bericht te doen.

2. Aangaande de heerschappy der Grieken, en het gene den Joden onder dezelve zoude wedevaren. Waar van Hy in dier voegen handelt vers 3-XII. 5, dat Hy

AA. Eerst

(*) ARRIANUS *Lib.* III. *c.* 18. *pag.* 131. CURTIUS *Lib.* V. *c.* 6. STRABO *Geogr. Lib.* XV. *pag.* 1061.
(a) *Diss. ad Vatic. Dan. pag.* 210.

II.B.א.b.β.2.

AA. Eerst beschryve de opkomste van deze nieuwe heerschappy / ten tyde van dien groten Koning, die 'er de stichter van zoude zijn / en hoe het in het gemeen met deszelfs Koninkryk na zynen dood gaan zoude vers 3, 4;

BB. En dan meer in het byzonder handele van twee vorname Koninkryken, die in deze nieuwe heerschappy na den dood van derzelver stichter ontstaan zouden / en onder welke de Joden veel te lyden zoude hebben / maar ten tyde van hunne grootste benauwdheid op eene wonderlyke wyze daar uit geredt worden vers 5–XII. 5.

AA. Wat het eerste stuk betreft / zien wy dus

אא. Dien groten Koning en stichter van deze nieuwe heerschappy in zijne uitgebreide magt beschreven vers 3.

בב. En dan word in het gemeen te kennen gegeeven hoe het met zyn Koninkryk na zynen dood gaan zoude, zullende het zelve niet door zijne wettige lyfserven bezeeten / maar door anderen onder zig verdeelt worden vers 4.

אא. Daar na, vervolgt de Engel vers 3, zal 'er een geweldig Koning opstaan, die met grote heerschappy heerschen zal, en Hy zal doen naar zyn welgevallen. Dus zoude de heerschappy der Persianen tot anderen komen / en de / door Xerxes verwekte / haat der Grieken op zijnen tyd eens uitdersten tot volkomenen ondergang van het Persiaanse Ryk. Een geweldig, een sterk en dapper (*) Koning / niet van de Persianen, maar van een ander volk / by het welk na dezen de Opper-heerschappy van de wereld zijn zoude / de Grieken namelyk / welke de Persianen zig tot vyanden gemaakt hadden / zoude 'er opstaan, of liever staan, dat is in eenen welgevestigden stand zig vertonen in volle magt en aanzien. Dit is toch de nadruk / welken het woord staan, gelyk mede in het voorgaande vers, zo ook doorgaans in dit Hoofdstuk heeft / en byzonder in de aanstonds volgende woorden van vers 4. als Hy staan zal, zal zyn ryk gebroken worden. Verg. vers 20, 21.

Deze dappere Vorst / een roem der helden van zijnen tyd / zoude heerschen met grote heerschappy; zijne heerschappy verre buiten de grenzen van zijn eigen Ryk uitbreidende. En Hy zoude doen naar zyn welgevallen met andere Volken en Ryken / dus ook in het byzonder de Persianen, aan zig te onderwerpen / en aan alle de wereld wetten voor te schryven / zo als het hem gelustte. Zo dat Hy de Man zoude zijn / die nu den scepter der Opper-heerschappye voeren zoude.

Elk

(*) *Hebr.* גבור.

II.B.א.b.β.2.AA.אא.

Elk ziet / dat het Alexander de Grote is / die hier bedoelt en naar het leven afgemaalt word. Deze roemruchtigste Held zoude den troon bekleeden van een Koninkryk / dat in dien tyd welgevestigd en aanzienlyk gemaakt was / Macedonie namelyk / het welk door zynen vader Filippus in dien staat gebragt en Hem nagelaten zoude worden. Deze dappere Koning zoude zyne heerschappy wyd en zyds door alle omliggende landen uitbreiden. Hy zoude het geleeden ongelyk der Grieken aan de Persianen wreken zodanig / dat Hy hen tot onderdanigheid brengen en zig van alle hunne landen en schatten meester maken zoude. Ja over byna de geheele wereld / zo verre die ten tyde dezer voorzegginge bekend was / zoude Hy zyne heerschappy uitbreiden. Gelyk wy dit alles breeder gezien hebben over Hoofdst. VIII., daar Hy vertoont wierd als een groot hoorn, staande tusschen de oogen van eenen geitenbok. En zo gelukkig / zo voorspoedig / zoude Hy zyn / zo groot zoude ook zyne magt zyn / dat de Historieschryvers met de eigenste woorden van Hem zeggen / dat Hy deed all' wat Hy wilde. Dus leest men van Hem by Curtius (a): Men moet bekennen, dat *Alexander*, offschoon Hy veel uitvoerde door zyne dapperheid, nochthans meer hebbe te danken gehad aan het geluk, het welk Hy alleen onder alle stervelingen in zyne hand gehad heeft. Want door de hulpe daar van zag men Hem doen met de volken alles wat Hy wilde.

Maar / hoe magtig en gelukkig ook deze Vorst zyn zoude / zyne heerschappy nochtans zoude / even als andere heerschappyen / ja alle menschelyke zaken / onbestendig zyn. Hy zoude geenen tweden na Hem hebben / die deze verkregene heerschappy bezitten zoude. Zelfs zoude die niet onder zyne eigene nakomelingen / maar onder anderen / verdeelt / ja ten dele ook van vreemden ingenomen worden.

בב. Dit is het algemeen bericht / het welk de Engel vervolgens geeft ten aanzien van deze nieuwe heerschappy / zo als het zig daar mede zoude toedragen by en na den dood van derzelver stichter vers 4. En als Hy zal staan, zal zyn Ryk gebroken en in de vier winden des hemels verdeelt worden, maar niet aan zyne nakomelingen, ook niet naar zyne heerschappy, daar mede Hy heerschte: want zyn Ryk zal uitgerukt worden, en dat voor anderen, dan deze.

Eerstelyk voorspelt dus de Engel het uiteinde van dezen groten Koning zelve: wanneer Hy, die magtige en heldhaftige Koning (Alexander) staan zal / zig in volle magt en aanzien en in eenen / naar den mensch gesproken / gansch welgevestigden staat / vertonen; zal zyn Ryk gebroken worden. Gelyk een schoon aarden vat door eenen val of aanstoot schielyk gebroken word / of gelyk een boom door eenen onvoorzienen donderslag geknakt word; zo zal die hoogstachtbare en geducht-

(a) *Lib.* X. *c.* 5. *pag.* 787.

II.B.א.b.β.2.AA.בב.

duchtte heerschappy over zo vele landen en volken/ welke deze Koning bezat en oeffende/ schielyk te niet gedaan worden/ wanneer dezelve ten hoogsten top zal opgevoert zijn: te weten door den onverwachten dood/ door welken deze Vorst in den bloei van zijne jaren en van zijne regeering zal worden weggerukt.

Maar hoe zoude het dan verder gaan met dit Koninkryk? Zoude dit mogelyk door den vader aan den zoon nagelaten/ of immers door elkanderen opvolgende Vorsten in die zelfde uitgebreidheid worden bestiert/ gelyk het gegaan was met het Ryk van Persie? Neen. De Engel voorspelt in tegendeel/ dat het zelve in de vier winden des hemels verdeelt zoude worden. Het zoude niet aan éénen erfgenaam komen/ maar onder verscheidene personen verdeelt worden/ die 'er elk een deel van hebben zouden. En zo zoude dit Ryk ook verdeelt worden in verscheidene Ryken/ die elk hunne byzondere geleegenheid zoude hebben/ het een naar dezen/ de andere naar eene andere van de vier streken der lugt. Deze verdeeling zoude ook niet geschieden onder de wettige lyfs-erven van dezen Koning/ dat die by voorbeeld vier of meer zonen zoude hebben/ die met of buiten hunnes Vaders bestelling dit Ryk aldus onder zig verdeelen zouden. Niet aan, of onder, zyne nakomelingschap zoude het dus verdeelt worden: maar, gelyk men kennelyk hier onder verstaan moet/ aan anderen, die van zijne nasaten niet zouden zijn. En deze zouden het dan ook niet bezitten zo als die Grote Koning het bezeeten had/ ook niet naar zyne heerschappy, met welke Hy heerschte, dat is te zeggen niet alleen niet met die magt/ gelyk uit de verdeeling volgen zoude/ waar door de magt van dit Ryk noodwendig zwakker zoude worden/ maar ook niet in die uitgestrektheid/ in welke de eerste Koning het had gehad. De rede is deze want zyn Ryk zal uitgerukt worden en dat voor anderen als deze. Welke woorden niet wel in eenen gepasten zin/ overeenkomende met het verband/ waar in ze staan/ en in onderscheiding van het voorgaande/ konnen genomen worden/ ten zy we dezelve aldus vertalen want zyn Ryk zal overgelaten worden (voor de genen/ die het voor zig roven willen) ook (zal het zyn) voor anderen als deze, te weten deze anderen, die/ niet van dezes Konings nakomelingschap zijnde/ dat Ryk onder zig verdeelen zullen/ of/ dat in den zin op één uitkomt/ en zonder eenige inlassching/ want zyn Ryk zal (als ten rove) overgelaten worden ook voor anderen als deze. Deze opvatting geeft de grondtext aan de hand/ als men aanmerkt/ dat het woord נתש by eene verwisseling van de middelste letter (die dikwils plaats heeft) genomen word voor נטש, het welk in zulk eenen zin van verlaten, laten varen, overlaten voor roof en geweld/ genomen word: Jerem. XXIII. 33. Ezech. XXXII. 4. Amos V. 2. en elders (*). En de

(*) Conf. Clar. VENEMA *Diss. ad Vatic. Dan. pag.* 389.

II.B.א.b.β.2.AA.בב.

de zin is van deze / dat die grote Koning, geenen opvolger over zijne staten gestelt hebbende / dit Ryk dus overgelaten zal worden voor de genen / die het voor zig zullen weten te bemagtigen / en het zelve dus niet alleen verdeelt zal worden onder zulken / die van zijn nakomelingschap niet zijn zullen / maar echter uit zijn Volk / zijne Bevelhebbers / maar ook / by gelegenheid van de onlusten en beweegingen / die daar by ontstaan zouden / anderen als deze, vreemden namelyk / een gedeelte daar van zouden bekomen: waarom zy / die dit Ryk onder zig verdeelen zouden / alle te zamen genomen / het zelve niet zouden bezitten met die heerschappy, met welke de eerste doorluchtigste Koning geheerscht had.

De allernauwkeurigste vervulling hier van in den dood van Alexander en de gevolgen daar van ten aanzien van zijne nagelatene staten / behoeft geene aanwyzing buiten het gene daarover reeds gezegt is op Hoofdst. VII. 23, 24 en Hoofdst. VIII. 8 en 22, daar even dezelfde zaken in eene zinnebeeldige vertoning worden afgeschetst / doch hier noch wat nader uitgelegt / op zulk eene wyze die onze voorgaande verklaringen alzins bevestigt. Alexander, in den bloei van zijn leven gestorven zijnde / toe Hy zig overwinnaar zag van het geheele Oosten / liet twee zonen na / Alexander, by Roxane, en Herkules by Barsine gewonnen. Maar deze beide kinderen / toen te jong om te konnen regeeren / wierden binnen weinig tyds door Kassander omgebragt; en Alexanders Bevelhebbers verdeelden zijne staten onder zig / maar gaven door hunne hevige oorlogen tegen elkanderen ook anderen gelegenheid om een deel voor zig te roven / hoedanige Filetérus, Zipoëtes, Mithridates, Ariarathes en Atropates geweest zijn.

BB. Hier op nu laat de Engel volgen eene meer byzondere voorzegging aangaande twee voorname Koninkryken, die in deze nieuwe heerschappy (der Grieken) na den dood van deszelfs stichter ontstaan zouden / en onder welke de Joden (*) veel te lyden zouden hebben / maar ten tyde van hunne grootste benauwdheid op eene won-

(*) Deze invloed, welken de oorlogen en andere bedryven dezer twee Koninkryken, en voornaamlyk die van het *Noorder* Koninkryk, op de zaken der Joden zouden hebben, is de rede, waarom deze voorzegging zig alleen by deze twee Koninkryken bepaalt, en niet nader spreekt van de andere Koninkryken, die in de nagelatene heerschappy van *Alexander* ontstaan zouden. Het gene voor Gods Volk nodig en genoeg was daar van in het gemeen te weten, was aangeweezen *Hoofdst.* VII. 7, 8, 23, 24. Maar vermids die Koninkryken geenen zo aanmerkelyken, en zommigen geheel geenen, invloed zouden hebben op den staat der Joden, had de Engel niet nodig meer bericht daar van te geven. Gepast en gewigtig is de aanmerking van HIERONYMUS (*in b. l.*) *Het is het oogmerk van de Heilige Schrift niet de geschiedenis van de andere volken*

te

II.B.א b.β.2.BB.

wonderlyke wyze daar uit geredt worden. Welke voorzegging wy in diervoegen bevinden ingericht te zijn/ dat

אא. Eerst na eene korte aanwyzing van den oirsprong dezer twee onderscheidene Koninkryken/ (die naar hunne geleegenheid in betrekking tot elkanderen en tot het Joodse land het één dat van het Zuiden en het ander dat van het Noorden genoemt worden/) omstandig beschreven worden de onderlinge oorlogen dezer Koninkryken en de zwarigheden, welke de Joden zo by die gelegenheid/ als andersins/ van dezelve/ en voornaamlyk van het Noorder Koninkryk, zouden te lyden hebben vers 5–XII. 1.

בב. En dan wel kortlyk/ doch zeer nadrukkelyk/ voorzegt worde de verlossing van het Volk van God door de hulpe van Michael, welke het zelve ten tyde zijner uiterste benauwdheid op eene wonderlyke wyze zoude erlangen Hoofdst. XII. 1–5.

אא. Het eerste aangaande/ zien wy dus

aa. Vooraf kortlyk opgegeeven de oirsprong van deze twee onderscheidene Koninkryken/ als 'er gezegt word vers 5. En de Koning van het Zuiden, die een van zyne Vorsten is, zal sterk worden: doch [een ander] zal sterker worden dan Hy, en Hy zal heerschen, zyne heerschappy zal eene grote heerschappy zyn. In welke woorden de opkomste van deze Ryken beschreven word met eene vergelyking van het laatste met het eerste, als zullende boven dat uitmunten.

De oirsprong, of opkomste/ van deze Ryken word beschreven in de eerste helfte van dit vers met de woorden ויחזק מלך הנגב ומן שריו; welke ik met anderen (a) dus vertale En de Koning van het Zuiden zal sterk worden, en (een) uit zyne Vorsten. De Onzen hebben ze dus vertaalt En de Koning van het Zuiden, die een van zyne Vorsten is, zal sterk worden, brengende dus alle de woorden tot één en het zelfde onderwerp/ namelyk den Koning van het Zuiden, en dan in het volgende gezegde de woorden een ander invoegende om de twee Ryken van den anderen te onderscheiden. Even zo was Luther in zijne vertaling hun voorgegaan. Maar/ hoewel deze vertaling niet onregelmatig is/ komt het echter met de gewoonste betekenis der be-

te beschryven buiten betrekking tot de Joden: maar zy spreekt alleen daar van zo verre dezelve verknogt is met de lotgevallen van het Joodse volk.

(a) GEIERUS meene ik en de Wydberoemde Mannen COCCEJUS, en VENEMA.

II.B.א.b.β.2.BB אא.aa.

bewoordingen beter over een / dat wy dezelve zo vertalen / als ik heb opgegeeven en de Koning van het Zuiden zal sterk (of magtig) worden, en een uit zyne Vorsten, dat is te zeggen en zo ook [zal sterk worden] een van zyne Vorsten. Het woord een (of iemand) het welk wy dus hier invoegen voor de woorden uit (of van) zyne Vorsten, word in de grondtaal meermaals in zulk eene spreekwyze / als hier / uitgelaten. Zie Num. XXIV. 19. Job VI. 25. Dan. VIII. 10. en in dit Hoofdst. vers 35. verg. Matth. XXIII. 34. Openb. II. 10. III. 9. XI. 9. En dat het woord sterk worden hier wederom uit het vorige als herhaalt en onder verstaan moet worden / is naar eene zeer gemeene manier van spreken in de Hebreeuwse en andere taken / van welke overal voorbeelden voorkomen. Zie onder anderen 1 Kon. XX. 34. Spreuk. X. 23. Joh. XV. 4, 5. 2 Thess. II. 7. Ook had de Profeet te meer rede om dit woord hier niet wederom uit te drukken / om dat het zelve straks wederom volgt / als gezegt word ויחזק en hy zal sterk worden boven Hem: waar mede teffens duidelyk genoeg word te kennen gegeeven / dat het sterk worden, in het begin van dit vers uitgedrukt ook moeste toegepast worden op dezen Vorst, zo wel als op den Koning van het Zuiden (*). Dus hebben ook de volgende woorden eenen zeer klaren zin / wanneer wy dezelve dan naar den letter overzetten (zonder eenige invulling van het woord een ander, welke harder is en niet zo betogelyk) En Hy (of die) zal sterker worden dan Hy, en Hy zal heerschen, zyne heerschappy zal eene grote heerschappy zyn.

Voor eerst van gewaagt de Godspraak van den Koning van het Zuiden, en verstaat daar door den genen onder de Bevelhebbers van Alexander, (onder welken zijn Ryk na zijnen dood verdeelt zoude worden naar vers 4) die het Koninkryk van Egipte bekomen zoude: te weten Ptoleméus, zoon van Lagus, bygenaamd Soter (†), naar wien ver-

(*) Dus heeft ook de *Engelse* vertaling *The king of the South shall be strong, and (one) of his princes; and he shall be strong above him.* PISCATOR drukt het zelfs noch duidelyker uit in zyne *Hoogduitse* overzetting, dus luidende Und der König gegen Mittag wirdt mächtig worden / desgleichen (ein anderer) aus seinen Fürsten: der wirdt mächtiger seyn dann jener.

(†) Dat is *Verlosser*. Deze naam wierd Hem gegeeven van de inwoonders van het eiland *Rhodes* tot eene dankbare erkentenis van den bystand, die zy van Hem ontfangen hadden, wanneer *Demetrius*, Zoon van *Antigonus*, de hoofdstad van hun eiland, mede *Rhodes* genaamd, een jaar lang beleegerd hield, in welke beleegering zy door den onderstand, dien *Ptolemeus* hun verschafte, in staat gestelt wierden om het zo lang te verduuren met dien gelukkigen uitslag, dat *Demetrius*, weinig kans ziende tot de verovering, al wel in zynen schik was, dat 'er door tusschengaan der Atheneren eene vrede getroffen wierd op voor-

II.B.א.b.β.2.BB.אא.aa.

vervolgens alle de Koningen van Egipte den naam van Ptoleméus gedragen hebben met eenen toenaam om den éénen van den anderen te onderscheiden. Van welken doorluchtigen stichter van het Koninkryk der Lagiden (dat is afstammelingen van Lagus, dezes Konings Vader) in Egipte, en hoe Hy zig daar van meester maakte/ te voren gesproken is op Hoofdst. VII en VIII. (a).

Deze/ zegt de voorspelling/ zoude sterk worden יחזק. Het geeft te kennen naar de kracht van het woord/ dat Hy een duurzaam en welbevestigd Ryk zoude opregten/ het welk ook in staat zoude zyn om zig door de wapenen te handhaven en ontzaglyk te maken. En de uitkomste heeft het ook in allen opzigte getoont. Appianus (b) Diodorus Siculus (c) en anderen spreken 'er met eenen groten ophef van/ hoe uitgebreid/ ryk en magtig het Koninkryk der Lagiden in Egipte geweest zy in zynen bloeistaat onder dezen Ptoleméus Lagus-Zoon en zynen Zoon en Opvolger Ptoleméus Filadelfus.

Dan ook een ander zoude magtig worden/ en een uit zyne Vorsten (te weten zal ook sterk worden).

Een uit zyne Vorsten wilt hier zeggen niet een uit die van den Koning van het Zuiden, maar van dien geweldigen Koning van Griekenland, Alexander namelyk/ van wien gesproken was vers 3 en 4. Want wat aangaat den Koning van het Zuiden, Ptoleméus Lagus-zoon, die heeft niet eenen van zyne Vorsten, maar zynen eigenen zoon/ Ptoleméus Filadelfus, tot Opvolger gehad. Daar boven geven de volgende woorden vers 6a. en na eenige jaren zullen zy zig met elkanderen bevrienden duidelyk te kennen/ dat te voren gemeldt waren tweederlei Koningen/ naieveraars van elkanderen/ die elk een nieuw Ryk gesticht hadden. En vermids in de geheele volgende voorzegging in het brede gehandelt word van de onderscheidene Ryken van het Zuiden en van het Noorden, zo kon de opkomste van het eene Ryk niet beschreven worden met volkomen voorbygaan van die van het andere.

Het is dan Seleukus Nikator (*), van wien hier gesproken word/ die/ zo wel als eertyds Ptoleméus, een van de Bevelhebbers van Alexander geweest zynde/ na zynen dood bezitter geworden is van een groot deel van zyne heerschappy/ en wel byzonder van Syrie, Noordwaart

voorwaarde, dat de Rhoders zig met *Antigonus* in alle zyne oorlogen zouden vereenigen, uitgezeid alleen tegen *Ptolemeus.*

(*a*) *Bladz.* 79, 183.

(*b*) *In Præf.*

(*c*) *Lib.* XIX & XX.

(*) Dat is *Overwinnaar*, wegens zyne veelvuldige en grote overwinningen.

II B.א.b.β.2.BB.אא.aa.

waart van Egipte en van Judea geleegen/ gelyk daar van reeds gesproken is op Hoofd VII. (a). En het is eene zeer opmerkelyke nauwkeurigheid van de Godspraak/ dat deze Seleukus hier alleen genoemt word een van Alexanders Vorsten, schoon de ander/ die in het Zuiden een nieuw Ryk zoude opregten/ werkelyk als Koning voorgedragen word. Wanneer deze reeds Koning van Egipte en in geruistheid in zijn Ryk bevestigd zoude zijn/ zoude de ander noch maar een Bevelhebber zijn en eerst later zijn Ryk bekomen en daar in magtig worden. Seleukus was eerst maar een Bevelhebber van de ruitery/ en daar na Bestierder (Landvoogd) van Babylon door toedoen van Ptoleméus zelve/ wanneer deze reeds in zijn Vorstendom bevestigt was; en Hy heeft eerst Koning van het Noorden, in welke hoedanigheid Hy hier beschouwt word/ konnen genoemt worden lang na dat Ptoleméus in zijn wyduitgestrekt Ryk gezeeten was/ hebbende Hy Syrie eerst verovert/ na dat Hy Antigonus overwonnen had. Zo kwam Hy ons Hoofdst. VII. 8 en 24. ook voor als een klein hoorn, het welk na de andere zig verhief.

Nochthans zoude Hy niet alleen ook magtig worden/ maar zelfs boven den anderen/ offchoon die zijn Ryk eerder gesticht hadde. En Hy (of die) zal sterker worden dan Hy עָלָיו, dat is boven Hem, meer dan Hy, ja ook tegen Hem, gelyk de grondtaal ook kan insluiten/ en het verbolg uitwyst. Ja de grootheid zijner heerschappye zoude gansch uitnemende wezen en Hy zal heerschen, en zyne heerschappy zal eene grote heerschappy zyn, dat is Hy zal zo heerschen, dat zyne heerschappy eene grote heerschappy zyn zal. Daar door zoude dit Ryk dat van den anderen in uitgestrektheid/ rykdom en magt te boven gaan. Dat dit by de uitkomste ook waar geworden zy/ is mede klaar genoeg uit het gene in het voorgaande gezegt is op de zo even genoemde plaats Hoofdst. VII. 8 en 14. Om alles in weinig woorden te vertonen/ kan ik niet nalaten alhier by te voegen de aantekening van den Doorluchtigen Hugo Grotius uit Appianus. *Appianus*, zegt Hy/ de landen beschryvende, welke *Seleukus* bezeeten heeft/ noemt ons op Syrie, Frygie, Mesopotamie, Armenie, Cappadocie, Baktrie, Arabie, de Tapyriers, Sogdiane, Arachosie, Hyrkanie en vele gedeelten van Indie, zelfs aan de overzyde van den Indus. En Hy doet 'er by, dat Hy veel magtiger geweest is dan de andere opvolgers van *Alexander:* Dat Hy festien steden gesticht heeft met den naam van Antiochie, vyf met dien van Laodikea, negen met dien van Seleukie, drie met dien van Apamea, en dan noch Stratonikea, Berréa, Edessa, Perinthus, Maronéa, Kallipolis, Achaja, Pella, Oropus, Amphipolis, Arethusa, Astakus, Tegéa, Chalkis, Larissa, Herea, Apollonia; in Parthie Sotera, Kalliope, Charis, Hekatompolis en een twede Achaja; in Indie Alexandro-

(a) *Bladz.* 86–90.

word daar by voorspelt de allerongelukkigste uitslag, dien dat hebben zoude. En het eene en het andere word hier zo levendig voorgestelt / dat men rede hebbe om verbaasd te staan over de nauwkeurigheid der voorzegginge , die zig by de vervulling van dezelve ten klaarsten ontdekt heeft.

Zy zullen zig (zegt de Godspraak) met elkanderen bevrienden, te weten die Koningen / van welker onderscheidene Ryken en de opkomste van dezelve te voren gesproken was / en die in het volgende aanstonds nader genoemt worden / de Koningen namelyk van het Zuiden , dat is van Egipte , en van het Noorden, dat is van Syrie. En naar de gelegenheid der zake / in het vervolg voorspeld / worden dan hier bedoelt ter eener zyde Ptoleméus Filadelfus, twede Koning van Egipte na den tyd van Alexander , en ter anderer zyde Antiochus Theus (*) zoon van Antiochus Soter en kleinzoon van Seleukus Nikator , derde Koning van Syrie. Deze zouden zig met elkanderen bevrienden (התחברו) nauw verbinden tot onderhouding van onderlinge bestendige vriendschap / en wel / gelyk de uitkomste nader getoont heeft / om een einde te maken van de oorlogen / tusschen de twee Ryken ontstaan / en voorkoming van meerdere diergelyke onlusten in het vervolg.

Tusschen de twee eerste Koningen van deze onderscheidene Ryken / Ptoleméus Lagus-zoon en Seleukus Nikator , was een verbond van nauwste vriendschap gemaakt geweest / als Pausanias (a) getuigt / en dit had ook hun leven lang bestaan. Maar de zelfde Schryver (b) bericht ons ook / dat Antiochus Soter , de vader van Theus , door Magas, den broeder van Filadelfus, die Apame, dogter van Antiochus getrouwt had / aangezet zynde / aan Filadelfus den oorlog hebbe aangedaan. En deze / toen al begonnene / onlusten zyn door Antiochus Theus niet alleen vernieuwt / maar veel verder voortgezet geweest / aangezien Hieronymus , die de oude gedenkschriften had nagegaan (†) ge-

(*) Of eigentlyker naar het Grieks *Theos*, dat is *God*. Een toenaam , of liever een eernaam , maar al te groot voor eenen mensch , ja lasterlyk tegen God, welken de *Milesiers* aan Hem gegeeven hadden, doe Hy hen van de dwinglandy van *Timarchus* verlost had, dien Hy overwon en doodde.

(a) *In Atticis Lib.* I. *c.* 7.

(b) *L. laud.*

(†) *In b. l.* Dezen beroemden Kerkleraar mogen wy dus hier en in het vervolg billyk als eenen Historieschryver aanhalen in het gene Hy in zyne *Uitlegging* van dit *Boek van Daniel* aangaande de vervulling dezer voorzeggingen bybrengt, vermids Hy duidelyk te kennen geeft , dat Hy dit opgeve volgens de Historieschryvers , die toen noch in veel groter getal , dan nu , voor handen waren. Gelyk wy dit vinden in de *Voorreden* van deze zyne *Uitlegging;* daar Hy teffens die

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.αα.§.

getuigt / dat *Antiochus Theus* vele oorlogen tegen *Ptoleméus Filadelfus* gevoert en met de gansche magt van Babylon en van het Oosten tegen Hem gestreden hebbe. En om dezen zwaren stryd ten einde te brengen / is van deze bevrediging en vriendschap gemaakt (als 'er Hieronymus by doet) van welke hier gesproken word.

Dit zoude geschieden op het einde van [zommige] jaren, namelyk na dat de onlusten tusschen hen zouden ontstaan zyn; die volgens het zo even aangetoonde wel twaalf of veertien jaren geduurt hebben / vermids Antiochus Theus vyftien jaren geregeert heeft / en de oorlog / by zyns Vaders leven al begonnen zynde / eerst in zyne laatste jaren / volgens het opgegeevene uit Hieronymus, ten einde kwam. Of meer in het gemeen en eenvoudiger konnen wy dit verstaan van zommige jaren na de opregting van deze twee Koninkryken / wanneer / ofschoon 'er reeds te voren een verbond van vriendschap tusschen deze beide Ryken geweest was / eerst zulk eene allersterkste verbintenis / als hier verhaalt word / tusschen dezelve gemaakt zoude worden. En / wanneer wy van deze jaren tellen van het begin van Ptoleméus Lagus-zoon / hebben wy vyf en vyftig jaren / die zedert tot op deze bevrediging verlopen zyn: zynde na het begin van Seleukus Nikator, als Koning van Syrie / een en vyftig jaren.

De wyze / op welke deze bevrediging en bevriending gemaakt zoude worden / zoude zyn door middel van een huwelyk. De dogter des Konings van het Zuiden (*Ptoleméus Filadelfus*) zoude komen, inkomen als zyne vrouwe en om Hem ter vrouwe te zyn / tot den Koning van het Noorden (*Antiochus Theus*). In de oude geschiedenissen is zelfs de naam van deze Prinses ons bewaard gebleven. 't Is Berenike, die door haren Vader / Ptoleméus Filadelfus, uitgetrouwt wierd aan Antiochus Theus, Koning van Syrie / die zyne vorige vrouwe (die tessens zyne suster (*) was) met name Laodike, verstoten hebbende / Be-

die Oude Schryvers met name opnoemt en behalven de genen, die nu noch geheel of ten dele voor handen zyn, ook verscheide anderen, welker Schriften geheel verloren zyn geraakt, als *Sutorius Kallinikus*, *Hieronymus* (te weten den *Egiptenaar*, die *de zaken der Feniciers* beschreven had) *Posidonius*, *Claudius*, *Theon*, en *Andronikus* (bygenaamd de *Alypier*): welke Schryvers, als 'er HIERONYMUS by doet, *Porfyrius* mede betuigde gevolgt te hebben in de uitlegging, welke Hy gaf aan de Profezien van *Daniel*, hoewel Hy daar by voorwendde dat die eerst na de uitkomsten der zaken geschreven waren, als te voren gezien is. Ook zegt Hy op dien grond op *vers* 30. *col.* 1127, dat *Porfyrius* tot zo verre toe in alles met Hem eens was, gelyk de historien de dingen in die order ook opgaven (*Huc usque ordo historiæ sequitur & inter Porfyrium ac nostros nulla contentio est*).

(*) Verkeerdlyk menen zommigen (als B. BEKKER *Uitlegg. bladz.* 685. en m.

II.B.א.b β.2.BB.אא.bb.αα.§.

Berenike, de dogter van Ptoleméus, ter vrouwe nam/ met welke Hy eenen zeer ryken bruidschat kreeg/ door haren Vader/ die haar tot Pelusium uitgeleide deed/ aan haar mede-gegeeven/ als Hieronymus aanteekent (a).

Dit zoude geschieden om billyke voorwaarden te maken. In de grondtaal staat maar één woord מישרים het welk naar den letter eigentlyk zegt regtheden, effenheden. Wy zouden zeggen om de zaken effen te maken. Het is klaar/ dat 'er mede gemeent worde een bestendige staat van vriendschap met wegneming van alle tusschen-staande verschil/ tot bevordering van onderling voordeel en voorspoed. Welk laatste ook wel door dit grondwoord wordt aangeduidt. Maar dit in het werk gestelde middel zoude eenen allerongelukkigsten uitslag hebben. Zy, die Egiptise Prinses/ gemalin geworden zynde van den Koning van Syrie/ zal de kracht des arms niet behouden. Zy zoude beroofd worden van het gezag en vermogen om haren stand te bevestigen en te doen het gene/ waar toe zy gezonden was; welk vermogen de kracht des arms genoemt word/ gelyk des menschen arm/ om dat hy daar mede zyn werk doet en zig verdedigt/ deeltyds als een zinnebeeld van kracht en vermogen word aangemerkt. Verg. Job XXII. 8. Ps. XXVII. 17. Antiochus Theus, berouw hebbende over de verstoting van Laodike, en de vorige liefde wederom te boven komende/ nam Hy ze wederom tot zyne vrouwe en bragt haar met hare kinderen wederom in het Koninklyk Paleis. Waar door Berenike hare achting en gezag verloor.

Daarom, of liever ook, vervolgt de Godspraak/ zal Hy nog zyn arm niet bestaan: het welk meer te kennen wilt geven dan het uitdrukt. Want het geeft te kennen/ dat Hy in tegendeel het leven verliezen/ en dus met Hem zyne kracht vergaan zoude. Laodike, van Antiochus wederom aangenomen zynde/ vreesde dat des Konings veranderlyke zin zig wederom omkeeren/ en Hy Berenike wederom lief krygen zoude. En dit deed haar het besluit nemen om haren Man door vergift te laten ombrengen. Ook zette zy haren zoon Seleukus,

na-

anderen) dat deze *Laodike* ook eene dogter was van *Ptolemeus Filadelfus.* Het tegendeel blykt uit POLYÆNUS *Stratag. Lib.* VIII. *c.* 50.

(*a*) Dus luiden zyne woorden in zyne in het Latyn beschrevene Uitlegging op deze plaats: *Volens itaque* Ptoleméus *post multos annos molestum finire certamen, filiam suam nomine* Berenicen Antiocho *uxorem dedit, qui de priore uxore, nomine* Laodice, *habebat duos filios*, Seleucum, *qui cognominatus est* Callinicus, & *alterum* Antiochum. *Deduxitque eam Pelusium, & infinita auri & argenti millia dotis nomine dedit. Unde* φερνοφορος, *id est* dotalis, *adpellatus est.* Vergelyk hiermede de andere Schryvers, die straks zullen worden aangehaalt nopens den uitslag van dit huwelyk.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.αα.§.

en die/na de verſtoting van Laodike met hare kinderen/ de erfgenaam van den troon moeſte zijn.

Eindelijk word 'er gezegt en die haar verſterkt heeft in die tyden. Zo kan het grondwoord ook genomen worden als ziende op eenen perſoon/ die haar beſchermt/ onderſteunt en ſtaande gehouden had. Maar het is moeielijk te ramen/ op wien dit dan zoude zijn toe te paſſen. Want Antiochus, haar man/ had haar niet geſterkt, maar in tegendeel te leur geſtelt en trouweloos behandelt/ zijne vorige vrouwe wederom nemende. Wy zouden dan moeten denken/ dat hier gezien worde op eenen Man van aanzien aan het Hof van Syrie, die Berenike, zo lang Hy kon/ geſterkt heeft/ maar wiens naam in de geſchiedenis niet is bewaard gebleven. En men zoude zig geenzins te verwonderen hebben indien deze of gene van diergelijke byzonderheden uit de overgeblevene hiſtorien/ die juiſt alle omſtandigheden niet opgeven/ niet konde worden aangetoont. Maar wy zullen dit gezegde waarſchynelijk dus beſt verſtaan/ dat het grondwoord hier genomen worde/ gelijk de aart der tale ook toelaat/ voor eene veſting, die iemand tot zijne verſterking en veiligheid dient. En dan zal 'er gezien worden op eene welgeſterkte plaats/ in welke Berenike zig zoude begeeven hebben/ en die met haar mede zoude worden overgegeeven in de magt van hare vyanden: daar dezelve haar geſterkt en beveiligt had in die tyden, dat is in die ongelukkige en moeielijke tyden/ waarin zy met den dood van Antiochus geraakt was.

Aldus is het geſchied. Berenike, gewaar wordende/ dat Seleukus (Kallinikus) nu Koning zijnde/ en zijne moeder Laodike toeleg maakten op haar leven/ bergde zig in eene zeer geſterkte plaats binnen Dafne, de voorſtad van Antiochie, die het recht van eene vryplaats had (*). En had zy zig daar binnen gehouden/ zy zoude wel haaſt gered zijn geworden door haren broeder Ptoleméus Euergetes, die in aller yl aankwam om haar te verloſſen. Maar de ongelukkige Koningin/ verraden wordende door Ariſtarchus, haren Arts/ liet zig onder den ſchyn van een met eede bekrachtigd verbond misleiden/ en gaf zig met haren zoon en haar gevolg over in de handen van Seleukus tot haar eigen en hunner aller verderf. Want Seleukus deed hen allen ombrengen (†).

En het was deze daad/ waar door hy zig by allen gehaat maakte/ en te gelijk de gronden gelegt heeft tot eenen langduurigen/ en byna al-

(*) Zie 2 *Makk.* IV. 33. Eene beſchryving van deze ſchone voorſtad van *Antiochie* geeft de Geleerde PRIDEAUX (uit STRABO *Lib.* XVI. *pag.* 1089. en anderen) *Oud en Nieuw Verbond aaneeng. bladz.* 665, 666.

(†) Conf. POLYÆNUS *Stratag. Lib.* VIII. *c.* 50. JUSTINUS *Lib.* XXVII. 1.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.αα.§.

altoos duurenden / oorlog tusschen de twee Koninkryken van het Zuiden en het Noorden.

§§. De oorlogen zelve, die hier uit ontstaan zouden / worden vervolgens beschreven van vers 7–21. En wel

/. Die van den Koning van het Zuiden, Broeder der omgebragte Koninginne / tegen den Koning van het Noorden, in welken de eerstgenoemde op den laatsten overgrote voordeelen zoude behalen / zonder dat Hy in staat zoude zyn om zyne zaken te herstellen, schoon Hy dat zoude pogen te doen vers 7–10. Waar in wy dezen aangaande zien voorspelt worden

— De voorspoedige heirtogt des Konings van het Zuiden met het gevolg daar van vers 7, 8.

*. De heirtogt zelve en de voorspoedige uitslag daar van vers 7.

**. Het gevolg daar van vers 8.

= De vergeefse poging des Konings van het Noorden om zyne geledene schade te herstellen vers 9.

— Betreffende het eerste, word

*. De voorspoedige heirtogt des Konings van het Zuiden aldus beschreven vers 7. Doch uit de spruite harer wortelen zal 'er een opstaan [in] zynen staat: die zal met heirkracht komen, en Hy zal komen tegen de sterke plaatzen des Konings van het Noorden, en Hy zal tegen dezelve doen, en Hy zal ze bemagtigen.

Eerstelyk ziet men hier den Koning / van wien gesproken word / in het gemeen voorgedragen met aanwyzing van de betrekking / die Hy hebben zoude tot de ongelukkige dogter des Konings van het Zuiden, van welke vers 6. gesproken was: Doch uit de spruite harer wortelen zal 'er een opstaan in zynen staat ועמד מנצר שרשיה כנו Klaarder en nader aan den grondtext worden de woorden aldus vertaalt doch uit de stam, of de uitspruiting, harer wortelen zal eene scheute daar van staan. Het is het laatste woord כנו, het welk de Onzen vertaalt hebben in zynen staat. Maar mijn opmerkende Lezer zal aanstonds bemerken / dat onze veelgeachte Overzetters zelve te kennen geven / dat van om den zin volledig te maken het woordjen in moet worden ingevoegt. En zulk eene invulling maken ook anderen / die dit woord overzetten op zynen grondsteun. Dit dient / zo veel mogelyk / vermydt te worden. En daar boven is de vertaling van het grondwoord כן door staat (schoon dat wel in eene diergelyke betekenis

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb αα.§§./.—*.

nis Gen. XL. 13. voorkomt/hier van geenen nadruk. Maar het word veel natuurlijker met weerslag op de uitdrukking stam, of de uitspruiting, harer wortelen overgezet door eene scheute, die uit eenen boom of deszelfs wortelstronk opschiet en voortkomt; gelijk dit zelfde woord alleen met eenen anderen uitgang (*) in die betekenis ook voorkomt Ps. LXXX. 16. Heere aanschouw en bezoek toch dezen wynstok en den stam (of scheute) dien uwe regterhand geplant heeft.

Voor het overige is de zin der woorden van zeer volkomen en vloeiende. Doch uit den stam, of de uitspruiting, harer wortelen zal eene scheute daar van (te weten van dien stam) staan (†). De scheute harer wortelen zal zo veel te zeggen zijn/ als de stam harer wortelen, de worteltronk, even als Dan. IV. 15. de stam zyner wortelen; of om wat nader te blyven bij de gewoonste betekenis van נצר (eene spruite) de spruite of uitspruiting harer wortelen, dat is te zeggen die spruiten gevende wortel, uit welke zy zelve ontsproten was. Het woord harer nu wijst ons duidelijk op die ongelukkige dogter des Konings van het Zuiden (Berenike dogter van Ptoleméus Filadelfus, Koning van Egipte) van welke vers 6. gesproken was. De stam of spruite harer wortelen is dan het zelfde Koninklijk geslagte/ waar uit zij gesproten was/ het geslagte der Lagiden, Koningen van Egipte. Daar uit nu zoude eene scheute daar van staan, dat is te zeggen een persoon/ uit dat geslagte voortgekomen/ zoude 'er zijn en zig vertonen/ en wel in magt en aanzien en dus regeerende als Koning. Zie van dit gebruik des woords staan op vers 4.

De persoon/ die gemeent word/ is Ptoleméus Euergetes, Zoon en Opvolger van Ptoleméus Filadelfus en Broeder van Berenike, (de omgebragte Koningin van Syrie, die Antiochus Theus ter vrouwe geweest was) die dus uit het zelfde Koninklijke geslagte met haar was (§). En dat Hy dus aan Berenike vermaagschapt zoude zijn/ word met grote rede hier aangemerkt/ om te verstaan te geven/ dat dit de rede zoude zijn/ waarom Hy zig haar ongeval aantrekken/ en om daar over wraak te nemen dien togt tegen den Koning van Syrie aanvaarden

(*) כנה in *fœm.* pro quo hic legitur כן *term. masc.*

(†) Dezen zin heeft ook de gemeene Latynse overzetting uitgedrukt met deze woorden *et stabit de germine radicum ejus plantatio.* Conf. Clar. VENEMA *in Comment. ad b. l,* qui toti huic pericopæ *vers* 7–10. multam egregiamque lucem adfudit.

(§) HIERONYMUS *in b. l: Occisa* Berenice *et mortuo* Ptolemæo Philadelpho, *patre ejus, in Aegypto, frater illius et ipse* Ptolemæus, *cognomento* Euergetes, *tertius successit in regnum,* de plantatione et de germine radicis, *eo quod esset germanus.*

Π.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ bb.αα.§§./.—*.

den zoude. Gelyk het verband der za-ken/ dus met den anderen verknocht/ dat doet bewerken/ en de uitkomste klaarlyk getoont heeft.

Van dezen Vorst nu wordt eene nadere voorspelling gedaan / waar van het eerste gedeelte in het gemeen te kennen geeft de hoogste magt en het verre uitgestrekt gebied, welke Hy bekomen zoude/ en het andere vertoont zynen inval in Syrie, en wat Hy daar in zoude uitrechten.

Het eerste ligt in de woorden/ welke de Onzen vertaalt hebben die met heirkracht komen zal. Gepaster en nadrukkelyker worden dezelve dus overgezet en Hy zal tot kracht komen, of nader aan den letter tot die kracht (החיל) met eenen vingerwys (ה) dat is tot grote en uitmuntende kracht. Gelyk dit grondwoord in die betekenis ook voorkomt Ps. LXXXIV. 8. Zy zullen voortgaan van kracht tot kracht: en in den zelfden zin komt deze uitdrukking voor vers 13, als wy daar na zien zullen. Dus maalt dan de Godspraak hier af het algemeen karakter van dezen Koning en zyn Ryk/ waar by Hy onderkent zoude konnen worden als daar in uitmuntende boven alle de Lagiden, hier in gelegen/ dat het Ryk onder zyne regeering ten hoogsten verhoogd zoude zyn in magt/ rykdom en uitgebreidheid/ hoedanig het zelve nooit geweest is/ als ter dier tyd. Waar van de geschiedenissen en gedenkstukken/ hier na te noemen/ eenparigly getuigen. Deze Euergetes bezat/ behalven het Ryk/ door zynen Vader Hem nagelaten/ byna geheel Azie, Neder-Azie voor het grootste gedeelte/ en Opper-Azie tot aan Indie toe/ ook alle de Koninkryken aan deze en gene zyde van de rode Zee of de Golf van Arabie tot daar Hy in den Oceaan uitloopt/ beide de Ethiopiers en Arabiers. Alle welke landen geen van zyne Voorzaten bezeten had/ maar Hy was de eerste en de eenigste, die ze aan zig onderworpen had (*). En zyne Opvolgers/ in tegendeel zig aan de ledigheid en weelde geheel overgevende/ hebben de za-

(*) Zeer merkwaerdig is ten dezen opzigte het Gedenk-schrift (of de *Inscriptie*) van den marmeren zetel, dien deze *Ptoleméus* ter eere van *Mars* heeft laten opregten by de ſtad *Adule*, eene zee-ſtad der *Ethiopiers*, in welk gedenkschrift Hy zyne behaalde overwinningen, zo als die hier boven gemeldt zyn, beschryft, en eene menigte van volken opnoemt, die in deze landen woonden en van Hem tot onderdanigheid gebragt zyn, zig zelven te gelyk hier in verheffende boven zyne Voorſaten. Dit oud gedenkſtuk vindt men beschreven by COSMAS INDICOPLEUSTES (die het zelf gezien en die *Inscriptie* uitgeschreven heeft) in zyne *Topographia Christiana Lib.* II, *in Collect. Nov.* MONTFAUCONII *Tom.* II. *pag.* 140, 141. Het zelve kan mede gezien worden by J. A. FABRICIUS, in *Bibl. Græca Tom.* II. *pag.* 604, alwaar Hy dit Gedenkschrift, uit het Boek van COSMAS door Hem uitgetrokken, opgeeft.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.xx.§§./.—*.

zaken van het Ryk laten vervallen / in plaats van die te vergroten.

Maar bepaalder word hier op voorzegt / wat deze Koning tegen het Koninkryk van het Noorden zoude uitvoeren: en Hy zal komen tegen de sterke plaatzen des Konings van het Noorden, en Hy zal tegen dezelve doen, en Hy zal ze bemagtigen.

Hy zoude optrekken tegen het Ryk des Konings van Syrie. Ja Hy zoude het zelve overkomen en overvallen / zeer schielyk en onvoorziens. Zo zoude Hy byzonder komen tegen de sterke plaatzen, gesterkte steden / vestingen en kasteelen (*).

En hier in zoude Hy ook voorspoed hebben. Hy zal tegen dezelve doen en zal ze bemagtigen. Maar de kracht der grondtaal geeft het eerste (ועשה בהם) te kennen / dat Hy voorspoedig zoude zyn in het bemagtigen van deze sterkten; en het twede, dat Hy ze ook zoude inhouden. Het woord עשה, doen van de Onzen vertaald naar deszelfs gewone betekenis / word zomtyds met eenen nadruk genomen voor iet met kracht en met eene goede uitwerking, dat is voorspoedig of naar zyne begeerte te doen of uit te rechten. Zo komt het voor Hoofdst. VIII. 24. en in dit Hoofdst. vers 28, 30, 32. Deze Koning zoude dus in deze onderneming volkomelyk slagen / en zyn voorspoed zoude hier in te aanmerkelyker zyn / als Hy alles zeer gemaklyk zoude meester worden. Gelyk dat niet alleen de uitkomste getoont heeft / als aanstonds nader zal gezegt worden; maar de Godspraak geeft het ook zelf eenigermaten te verstaan / dewyl 'er van geenen voorafgaanden stryd of overwinningen gewaagt word. Maar deze bemagtigde sterkten des Konings van het Noorden zoude de Koning van het Zuiden dan ook inhouden ja vastlyk inhouden, gelyk het grondwoord יחזיק, van de Onzen door bemagtigen vertaald / zulks nadruklyk te kennen geeft; betekenende het wortelwoord niet alleen sterk zyn en sterken, maar ook sterk vasthouden. Hy zoude de vaste steden en sterkten van Syrie niet slegts met der haast innemen / berooven en dan wederom laten varen; maar Hy zoude dezelve / immers de voornaamste daar van / in zyne magt en in bezit houden.

Allernauwkeurigst bevinden wy deze voorzegging vervuld geworden te zyn. Ptolemeus Euergetes, Broeder van de ongelukkige Berenike, met grote aandoening verstaan hebbende het gevaar / waar in zy was / zedert al te rasch gevolgd door haren dood / die Hem / zulks vernomen hebbende / noch meer verbitterde / verliet zyn Ryk / en rukte ylings met alle zyne kryqsmagten naar Syrie aan en nam dat

Ryk

(*) In Hebræo textu מבצר in *sing. num.* collective pro quavis munita urbe, ut *vers.* 15.

II B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ.bb.αα.§§./.— *.

Ook byna geheel in zonder veel werk. Vele volken vielen van Seleukus Kallinikus af, anderen gaven zig uit vreze gewillig over. Zo dat Hy zonder oorlog of stryd de landen van den Koning van Syrie tot aan den Indus bemagtigde. En deze bemagtigde steden bezette Hy met krygsvolk om ze te bewaren. Hy zelf hieldt aldus Syrie in. Cilicie gaf Hy aan zynen vriend *Antiochus* om door Hem bestiert te worden, en aan *Xantippus*, eenen anderen Bevelhebber, de Provinsien over den Eufraat (*). Ja dat Seleukie, de Koninklyke hoofdstad, noch lang na dezen, ten tyde zelfs van Antiochus den Groten, in de magt der Koningen van Egipte geweest zy, en zy daar in bezettingen gehouden hebben, getuigt Polybius.

**. De grote gevolgen, welke deze voorspoedige bedryven des Konings van het Zuiden tegen dien van het Noorden hebben zouden, worden vers 8. aldus voorspelt. Ook zal Hy hunne Goden met hunne Vorsten, met hunne gewenschte vaten van zilver en goud, naar Egipte brengen, en Hy zal [eenige] jaren staande blyven boven den Koning van het Noorden.

De overwinnaar zoude voor eerst met groten buit en doorluchtige tekenen zyner behaalde zege naar zyn Land te rug komen. Ook zal Hy (na het bemagtigen der vestingen, die Hy geruimen tyd zal blyven inhouden) hunne Goden dat is die van de Syriers, in het voorgaande wel niet duidelyk genoemd, maar echter ingewikkeld aangewezen, vermits het hun lieder land zoude zyn, waar in de Koning van Egipte invallen en de vestingen bemagtigen zoude, met hunne Vorsten, met hunne gewenschte vaten van zilver en goud, naar Egipten in gevangenis brengen. Dus plagten van ouds de overwinnaars de Goden, dat is de beelden der Goden, van de overwonnene volken hun te ontnemen en die mede te voeren naar hun eigen land; het zy om dezelve ten toon te stellen, als zynde buiten staat geweest, om hun volk, van welk zy geëert wierden, te beschermen, of hen daar mede te ontbloten van de hulpe en bescherming, welke zy (zo de Heidenen waanden) van die Beschermgoden genoten en zig daar van te verzekeren; het zy om blyvende gedenktekenen te zyn van de overwinning, op die volken behaald, en van derzelver onderwerping. En zo word dit ook hier ten aanzien van de Goden der Syriers, door den Egiptisen Koning wech te voeren, met veele rede aangemerkt ten bewyze deels van de nietigheid van die Goden en deels ook van de

(*) Dus vindt men deze geschiedenis zeer duidelyk beschreven by APPIANUS *in Syr. pag.* 130. en JUSTINUS *Lib.* XVII. *c.* 1 & 2, met wien ook vergeleken konnen worden POLYBIUS *Hist. Lib.* V. *pag.* 402, 403. POLYÆNUS *Stratag. Lib.* VIII. *c.* 50. en JOSEPHUS *contra Appion. Lib.* II. *pag.* 1064 B. (*edit.* HAVERCAMPII *c.* 5. *pag.* 472).

II.B.א.b β.2.BB.אא.bb.αα.§§./.— **.

de onderwerping en berowing van dit Ryk. Gelyk met het zelfde oogmerk ook elders van diergelyke wechvoeringen der Goden van sommige Landen gesproken word als Jes. XLVI. en elders (*). Maar ook zoude de Koning van Egipte rede genoeg hebben om eenige van de Vorsten der Syriers mede gevangelyk weg te voeren, om dat Ryk dus te ontbloten van deszelfs aanzienlyke bestierders en beschermers, en die als voor gyzelaars te houden tot verzekering van de door Hem in dat Ryk verkregene bezittingen en beloofde onderdanigheid van steden en volken. En hier by zoude Hy tot verryking van zynen schat, of ook van dien van de Tempels zyner Goden, eenen groten buit mede voeren van zilver en goud, zo uit de Tempelen der Goden van Syrie, als ook, mag men denken, uit de huizen van de Vorsten en andere magtigsten van het land.

Hieronymus toont ons de vervulling hiervan, wanneer Hy uit de gedenkboeken der Ouden op deze plaats aantekent, dat Ptoleméus Euergetes, vernomen hebbende, dat in Egipte een oproer ontstaan was (†) het Ryk van Seleukus berooft en daar uit mede nam veertig talenten gouds, als mede twee duizend vyf honderd kostelyke vaten en beelden der Goden. En Hy voegt 'er by, dat daar onder ook waren die vaten en beelden der Goden, welke Kambyzes, Egipte ingenomen hebbende, naar Persie vervoert had; en dat de Egiptenaars, zeer overgegeeven zynde aan de Afgodery, om die rede aan dezen Ptoleméus den naam gegeeven van Euergetes, dat is Weldoender, om dat Hy dus na verloop van vele jaren hunne Goden had wedergebragt (§).

Maar

(*) JOZEFUS (ter boven aangehaalde plaatze *contra App. Lib.* II.) verhaalt van dezen Koning, dat Hy, geheel *Syrie* door het geweld der wapenen ingenomen hebbende, aan de Goden der *Egiptenaren* geene offerhande gedaan hebbe om dezelve voor de overwinning dank te zeggen; maar, wanneer Hy te *Jerusalem* gekomen was, naar der Joden wyze aan den waaren God offerhanden gedaan hebbe, en daar by grote geschenken gevoegt. Het laatste is gelooflyk genoeg. Dan aan het eerste hebben wy grote rede om te twyffelen, daar Hy van zyn Volk den toenaam van *Weldoender* kreeg wegens de zorge, welke Hy voor hunne Goden toonde. Vid. Clar. VENEMA *Comment. in h. l. pag.* 46, 47.

(†) Conf. JUSTINUS *Lib.* XXVII. *c.* 1, alwaar Hy van *Ptoleméus* zegt, dat Hy zig van het geheele Koninkryk van *Seleukus* meester zoude gemaakt hebben *nisi in Aegyptum domestica seditione revocatus esset*, dat is *ten ware een oproer, in Egipte ontstaan, Hem genoodzaakt hadde naar huis te keren.*

(§) Dit meldt ook *Euergetes* zelf en beroemt 'er zig op in het hier voren aangehaalde *Adulitise Gedenkschrift*, voegende daar by, dat Hy ook *eenen groten schat, uit verscheide plaatzen by een gebragt, mede gevoert had naar Egipte*, even als hier insgelyks voorzegt word.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.αα.§§./.—**.

Maar dit niet alleen. Een twede en groter gevolg van het voorgemelde zoude zyn / dat de Koningen van het Zuiden geruimen tyd aan een de overhand behouden zouden boven die van het Noorden: en Hy, te weten de Koning van het Zuiden, die over dat Land regeeren zal / zo die / die te voren beschrevene dingen had uitgerecht / als ook een ander die Hem volgen zal / zal [eenige] jaren staan, dat is staande blyven en staan in magt en aanzien boven den Koning van het Noorden, dat is den genen / die daar regeeren zal (*). Zo dat deze tegen Hem niet vermogen noch Hem eenige merkelyke zwarigheid aan doen zoude.

Seleukus, genoodzaakt zynde te bukken voor de magt van Ptolemeus Euergetes, was blyde / dat Hy vrede met Hem maakte / en het was van zyn groot belang / dat Hy dien getrouwlyk hieldt / als Justinus (a) verhaalt. Ondertusschen bleef Hy gestadig ingewikkeld in moeielyke oorlogen met zynen Broeder Antiochus Hierax, die Hem meester zogt te worden / als ook met anderen / die Azie in dien tyd afliepen. Ptolemeus in tegendeel genoot allen voorspoed in een zeer wyd uitgestrekt en magtigst Ryk. En dit duurde zo lang deze gelukkige Vorst in het leven was / wiens regeering vyf en twintig jaren duurde; en eer die geëindigt waren / was Seleukus door eenen ongelukkigen val van zyn paerd al uit het leven geraakt (b).

= Eene poging, maar te vergeefs, zoude de verzwakte Koning van Syrie op zekeren tyd aanwenden om dezen kans te doen keren volgens vers 9. Alzo zal de Koning van het Zuiden in het Koninkryk komen, en Hy zal wederom in zyn land trekken.

Dus namelyk hebben onze en andere overzettingen / verstaande dit geheel gezegde van den Koning van het Zuiden, in dier voegen / dat dus ten besluite kortlyk herhaalt worde / dat de Koning van het Zuiden, zo als nu vreder gezegt was / zoude komen in het Koninkryk van het Noorden (Syrie) en / dat gedaan hebbende / wederom naar zyn land trekken. Doch naar de grondtaal konnen deze woorden even gevoegelyk / en zelfs geheel naar den letter en de volg-order der woorden / dus vertaalt worden / als ziende op den Koning van het Noorden, even te voren genoemd / En Hy zal komen in het Koninkryk des

(*) In dien zin worden de benamingen *Koning van het Noorden* en *Koning van het Zuiden* in deze voorzegging gebruikt, als ziende niet alleen op dezen of geenen bepaalden Koning, maar in het gemeen op de genen, die over dat twederlei gewest regeeren zouden, die dan de een van den anderen door de byzondere omschryvingen onderscheiden worden.

(*a*) Vid. JUSTINUS *Lib.* XXVII. *c.* 3.

(*b*) JUSTINUS *ibidem c.* 2 & 3.

des Konings van het Zuiden; doch Hy zal wederom naar zyn land trekken. Welken zin ook de Arabise (a) en Griekse (b) overzettingen hebben uitgedrukt. En dat dit de waare zin en mening der Godspraake zy, is klaar (*), dewyl niet alleen onmiddelyk te voren gesproken was van den Koning van het Noorden, maar ook straks hierop wederom op den Koning van het Noorden gedoelt word, als 'er volgt vers 10. Doch zyne zonen zullen zig in stryd mengen enz. Voeg daar by, dat in die herhaling geen de minste nadruk zoude zyn, als 'er nu wederom dus eenvoudig zoude gesproken worden van de wederkomste des Konings van het Zuiden in zyn eigen land, daar dezelve veel breder in haren zegepraal beschreven was vers 8. En, indien hier van den Koning van het Zuiden gesproken wierd, zoude 'er niet eens gezegt zyn de Koning van het Zuiden, maar Hy als vers 8 ten bewyze dat de reden voortging om van de zelfde persoon te spreken.

Zeer gepastelyk word aldus met dit gezegde te kennen gegeeven, dat wel de Koning van het Noorden eene poging zoude aanwenden om zig te herstellen en de magt des Konings van Egipte te krenken, maar dat Hy daar in niet slagen zoude. Hy zoude met dit oogmerk komen in het Ryk van den Koning van het Zuiden, eenen vyandelyken inval in het zelve doende, gelyk de spreekwys van in iemands land te komen dus ook elders gebruikt word (zie 2 Sam. V. 6. Hos. XI. 9. Mich. V.) doch Hy zoude in zyn (eigen) land te rug keren, zonder iet uitgerecht te hebben, en dus met verlies en schande. (Verg. 2 Chron. XXXII. 1, 21.

Zo is het gebeurt. Niet lang na dat Ptolemeus het Ryk van Syrie vermeestert had, bestond Seleukus aan Ptolemeus den oorlog aan te doen; doch met den allerongelukkigsten uitslag. Hy wierd in eenen slag overwonnen, en moest, van weinigen vergezeld, vol schrik en vreze de vlugt nemen naar Antiochie; gelyk Justinus ons verhaalt (c).

Door dit ongeval zouden echter de Koningen van het Noorden niet voor altoos worden afgeschrikt om de herstelling hunner zaken ter hand te nemen en zig van de overmagt des Konings van het Zuiden
te

(a) Teste Doctissimo J. B. MICHAELIS *in h. l.*

(b) Dus heeft dezelve *καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ βασιλέως τοῦ Νότου, καὶ ἀναστρέψει εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ·* Dezen zin drukken ook de zinsnydings-tekenen der *Masorethen* uit, aangezien volgens dezelve het woord במלכות in nauwer verband staat met de volgende woorden מלך הנגב, dan met het voorgaande werkwoord ובא.

(*) Conf. præter jam laudatum J. B. MICHAELIS Clar. VENEMA *Comment. in h. l.*

(c) *Lib.* XXVII. *c.* 2.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.*αα*.§§./.=

te ontslaan. Maar het gene den Vader misluft was / zoude gelukkiglyk volvoert worden door eenen zyner Zonen / die en hier in en ook in andere kryggsbedryven grote dingen zoude uitrechten / tot dat Hy zelf in zyn onheil storten zoude. Dit zien wy voorgedragen / als de Godspraak nu verder volgen laat eene beschryving van

//. Noch andere oorlogen, die door den Koning van het Noorden tegen dien van het Zuiden gevoert zouden worden met de uitkomsten, die deze oorlogen hebben zouden / van vers 10–20. Alwaar ons twee oorlogen voorkomen / die door eenen merkelyken tusschenstand van tyd van den anderen onderscheiden worden.

– De eerste word beschreven vers 10–13.

= De twede vers 13–20.

– En wel wat den eersten oorlog belangt / zien wy wederom in het byzonder afgeschetst de twee veldtogten, die daar in zouden voorvallen: Welke beide in den eersten zeer voorspoedig zouden zyn; maar de laatste zoude voor dezen Koning van het Noorden van een zeer nadeelig gevolg zyn door den slag / die Hem daar tegen door den Koning van het Zuiden zoude worden toegebragt / die echter met die behaalde zege ook geen voordeel zoude doen.

*. Deze twee veldtogten des Konings van het Noorden tegen dien van het Zuiden worden vertoont vers 10.

AAA. De eerste in de eerste en grootste helft van dat vers.

BBB. De twede in het laatste gedeelte daar van.

**. De gevolgen van deze veldtogten / (of wel byzonder van de laatste) ten opzigte van beide de strydende Koningen worden van daar na voorspelt vers 11, 12.

AAA. Ten aanzien des Konings van het Noorden vers 11.

 BBB. Ten

II.B.א.b.β.2 BB.אא.bb.αα.§§.//.— **.AAA.

BBB. Ten aanzien van dien van het Zuiden vers 12.

*. Op het eerstgemelde, de

AAA. Eerste namelyk van de veldtogten, met welke deze nieuwe oorlog beginnen zoude/ zien de woorden vers 10. van de Onzen aldus overgezet Doch zyne zonen zullen zig [in stryd] mengen, en zy zullen eene menigte van grote heiren verzamelen: en [een van hun] zal snellyk komen en als een vloed overstromen en doortrekken.

Grootlyks dient het tot opheldering van dit gezegde/ dat men aanmerke/ dat de eerste woorden/ in dit vers voorkomende/ zyne zonen zullen zig in stryd mengen, naar de grondtaal ook konnen verstaan en vertaalt worden in het enkelvoudt zyn zoon zal zig in stryd mengen: het welk de Hooggeleerde Heer Venema duidelyk heeft aangetoont (*). Alle omstandigheden wyzen het ook uit/ dat deze woorden dus moeten verstaan worden; naardien in het vervolg duidelyk in het enkelvoudt van éénen gesproken word en Hy zal snellyk komen en als een vloed overstromen en doortrekken en wederom en Hy zal wederom komen en zig in den stryd mengen. Want door het gewoone teken geven onze Overzetters zelve te kennen/ dat de woorden een van hun in den grondtext niet gevonden worden. Hier mede komt ook de geschiedenis van de vervulling dezer voorzegginge ten vollen over een/ daar de andere opvatting/ als of hier van de zonen des Konings van het Noorden (in het meervouwd) gesproken wierd/ met de historie niet is over een te brengen (†). En dit is de rede/ waarom onze en an-

de-

(*) Het is niet wel doenlyk om eenen Lezer, die van de grondtaal en andere zaken, hier toe betrekkelyk, geene kundigheid heeft, een denkbeeld te geven van de redenen en gronden van deze vertaling. En hierom vergenoege ik my, zulken, die daar in ervaren zyn, alleen te wyzen naar het werk van den Heer VENEMA (*Comment. in Dan.* XI. *pag.* 57—61) alwaar zyn Hoog-Eerw. dit stuk zo bondig heeft betoogt, dat Hy teffens klaarlyk doe zien, hoe vele rede wy hebben om ons te verblyden over het licht, dat door den Groten SCHULTENS en anderen, die Hem volgen, tot eene volkomenere kennis van den innerlyken aart der Hebreeuwse tale, en volgens die van de Heilige Schrift des Ouden Verbonds zelve, ontstoken is en noch vermeerdert word. Dat echter straks hier op *in het meervouwd* (ook volgens den grondtext) gezegt worde *en zy zullen eene menigte van grote heiren verzamelen*, is zekerlyk eene rede geweest, waarom het eerste in het gemeen ook *in het meervouwdige* is opgevat. Maar dat dit zulks niet vereissche, zal aanstonds nader blyken.

(†) Indien hier in het *meervouwd* van *de Zonen* des Konings van *Syrie* gesproken wierd, zoude men 'er door moeten verstaan de twee Zonen van *Seleukus Kallinikus*, met name *Seleukus Keraunus* en *Antiochus*, naderhand bygenaamd

de

II.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ.bb.*αα*.§§.//.— *.AAA.

dere Geleerde overzetters / dit wel begrypende / in het twede lid van dit vers de zo even gemelde woordekens een van hun hebben ingelascht om den zin klaarder te maken. Welke inlassching wel niet geheel zonder grond of voorbeeld is: maar / behalven dat men daar niet ligt toe komen moet / word 'er ook de zwarigheid niet geheel mede wechgenomen; vermids dan noch het eerste gezegde met de geschiedenis niet overeenkomt / of althans / behoudens dezelve / in geenen zeer bekwamen zin kan worden opgevat. Want het is niet natuurlyk / dat hier van andere oorlogen der twee Zonen van dezen Koning zoude gesproken worden / die geene betrekking hebben op den Koning van Egipte, tegen wien de twee Zonen des Konings van het Noorden beide te zamen niet gestreden hebben.

De persoon dan / die hier bedoelt word / is Antiochus, wegens zyne doorluchtige daden bygenaamd de Grote, zynde de twede zoon van Seleukus Kallinikus, Koning van Syrie (van wien gesproken was vers 9.) en de broeder van deszelfs oudsten zoon en eersten opvolger / Seleukus Keraunus, in wiens plaats Hy rasch opvolgde.

Van dezen nu word hier voorspelt / hoe Hy met voorspoed (*) tegen den Koning van het Zuiden zig in de wapenen stellen en zyne

de Grote. Maar *Seleukus Keraunus* heeft in het geheel niet geoorloogt tegen den Koning van Egipte. Hy volgde wel als oudste zoon zynen Vader *Seleukus Kallinikus* in het Ryk op. Doch Hy wierd in eenen oorlog met de *Pergameners* ingewikkelt, en het ontbrak Hem aan de magt om iet gewigtigs te konnen ondernemen tegen het Koninkryk van *Egipte*, het welk de magtige *Ptolemeus Euergetes* als noch bestierde. Hy was van eene zwakke gezondheid, zyn leger was Hem niet zeer toegedaan nog onderdanig; ook had Hy gebrek aan geld. En na twee jaren geregeert te hebben, wierd Hy door toedoen van *Nikanor* en *Apaturius*, twee zyner Bevelhebberen, in Frygie omgebragt, zonder iet van groot belang te hebben uitgerecht, en latende het Ryk in eenen verwarden toestand. Vid. APPIANUS *in Syr. pag.* 131. POLYBIUS *Hist. Lib.* V. *pag.* 315. Zyn Broeder *Antiochus* heeft dus zelfs geene gelegenheid gehad om met Hem tegen den Koning van *Egipte* uit te trekken. In tegendeel verhaalt POLYBIUS, dat *Antiochus*, wanneer zyn vader gestorven, en zyn broeder in deszelfs plaats op den troon gekomen was, zig *naar de bovenlanden van Azie begeeven* en aldaar opgehouden hebbe tot op den dood van zynen Broeder *Keraunus*, wien Hy toen opvolgde. Vid. POLYBIUS *l. l.* & *Lib.* V. *pag.* 386.

(*) Bevorens heeft deze *Antiochus* noch eenen anderen togt in *Celesyrie* en *Palestine* ondernomen gehad. Maar deze raakte te niet door de wakkerheid van *Theodotus*, *den Etolier*, dien de Koning van *Egipte* over die landen gestelt had. Om die rede word daar van hier geen gewag gemaakt. Zie H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond aaneeng. bladz.* 839, 840.

II.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ.bb.αα.§§.//.— *.AAA.

ne onderneming ten uitvoer brengen zoude.

In het gemeen word 'er van gezegt / dat Hy zig zoude [in stryd] mengen, of eigentlyker naar de kracht der grondtale (*) Hy zal 'er zig op vasthechten, te weten op den stryd, dat is Hy zal 'er met alle magt op toeleggen zonder af te laten.

Nader word gezegt / op wat wyze en met welken uitslag Hy den oorlog zoude voeren. Hy zoude een groot heir verzamelen: en zy zullen eene menigte van grote heiren verzamelen, zegt de text. Zy zullen dit doen / namelyk de genen / wien het toekomt dit te doen / de Bevelhebbers en Krygsoversten: Of anders men zal het doen, een ieder / die hier toe bevoegd is / en aan wien de Koning het zal bevelen / of ook kan men het nemen als of het lydelyker wyze was uitgedrukt en daar zullen grote heiren verzamelt worden. Vergelyk aangaande deze manier van spreken Hoofdst. IV. 20, 32. De uitkomste zoude deze zijn en Hy zal snellyk komen, met groten spoed en onverwacht / en als een vloed overstromen en doortrekken, of doorgaan, dat is / alles / wat Hem voorkomt en dat Hy zal aantasten / zal Hy allerschielykst en allergelukkigst vermeesteren / even als een snellopende rivier / die boven en over zyne oevers opgezwollen / alles overstroomt en bedekt. Verg. Jes. VIII. 8. Dan. IX. 25.

Volledigst beantwoordt de historie aan deze voorzegging. Antiochus de Grote, zijnen broeder zijnde opgevolgd / bedwong de Pergameners door Achéus. En Molon, stedehouder van Medie, en Alexander, stedehouder van Persie, die van het Ryk van Syrie afgevallen waren / ondergebragt hebbende / wendde Hy de wapenen tegen de Ptolemeeën, Koningen van Egipte, met oogmerk om eensdeels het Ryk van Syrie, waar van de Ptolemeeën noch een gedeelte inhielden / wederom geheel in zijne magt te brengen / en anderdeels ook Celesyrie en Palestine, tot nu toe aan de Ptolemeeën onderworpen / aan zijn Ryk te hechten.

En wel eerstlyk deed Hy dit met voorspoed (waar van hier alleen gesproken word) ten tyde van Ptoleméus Filopator (†) den zoon en opvolger van Euergetes. Seleukia, welke stad de Koningen van Egipte

tot

(*) יתגר, de quo verbo vid. Clar. SCHULTENS *in clav. Dial. pag.* 199. & *ad Prov.* XV. 18.

(†) Dat is *Beminnaar van zynen Vader*. Een naam, dien Hy ganſch niet waerdig was, en die Hem daarom ook ſchimps-wyze ſchynt gegeeven geweeſt te zyn, vermids Hem naging, dat Hy zynen Vader had omgebragt. En by dien moord van zynen Vader voegde hy niet lang daar na dien van zyne Moeder, als mede van zynen Broeder *Magas*. Vid. JUSTINUS *Hiſt. Lib.* XXIX. *c.* 1. & XXX. *c.* 1.

II.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ.bb.αα.§§.//.— *.AAA.

tot nu toe in hunne magt gehouden hadden, en 'er bezetting in onderhielden, door een scherp en hevig geweld binnen korten tyd ingenomen en eenen inval in Celesyrie gedaan hebbende, wierd Hy rasch meester van Ptolemais en Tyrus, vermids Theodotus, de Etolier, over dat geweest door Ptoleméus gesteld, van zijnen Koning afviel en die plaatzen aan Hem overgaf. Daar op nam Hy zeer onvoorziens Damaskus door eenen krygslist in, en bragt de overige steden van Celesyrie en die van Fenicie voor een groot gedeelte in zijne magt, en breidde zijne zeeghaftige wapenen uit tot aan Dora; alwaar deze veldtogt geëindigt is, vermids 'er een stilstand van wapenen voor vier maanden getroffen wierd. Waarop Antiochus, daar het nodig was kryqsbezettingen gelegt en de bestiering der zaken aan Theodotus aanbevolen hebbende, met zijne benden naar Seleukie te rug keerde (*).

De Historieschryvers gewagen ook uitdrukkelyk van de snelheid en gemaklykheid van dezen veldtogt. Polybius (a) verhaalt hebbende het verraad van Theodotus, den Etolier, en hoe dit by Antiochus wierd aangenomen, doet 'er by: de zaak heeft in korten tyd haar beslag gehad. Justinus (b) zegt: Antiochus, Koning van Syrie, aangezet door den ouden haat tusschen de twee Koninkryken, heeft met eenen haastigen oorlog vele steden van Ptoleméus overweldigt.

Doch hierop zoude noch geene vrede volgen; schoon 'er met dat uitzigt een bestand getroffen wierd. Dus zoude 'er volgen

BBB. Eene twede veldtogt des Konings van het Noorden, tegen dien van het Zuiden, die insgelyks voorspoedig zoude zijn, maar van vers 10b. en Hy zal wederom komen en zig [in den stryd] mengen tot aan zyne sterke plaats toe.

Hy, de Koning van het Noorden namelyk, zoude daar na wederom, ten tweden male, komen en zig in den stryd mengen, 'er zig vast op hechten, tot aan zyne sterke plaats, dat is overstromende en doorgaande als voren, (het welk hier herhaalt of onder verstaan moet worden) tot aan zyne sterke plaats, of liever eenvoudiglyk tot aan eene zeer sterke plaats, gelyk de grondtaal dus verstaan en opgevat moet worden (†). Eene by uitstek sterke plaats word 'er mede bedoelt, die by de uitkomste nader zoude bekend worden. Doch van ter zyden schynt ook de voorzegging den naam dier plaatze te spellen, vermids meehhazah (מעזה) alle overeenkomst heeft met hhazah, dat is

(*) Vid. POLYBIUS *Hist. Lib.* V. *pag.* 563, 402, 409. & conf. POLYÆNUS *Stratag. Lib.* IV. *c.* 15.

(*a*) *l. laud.*

(*b*) *Lib.* XXX. *c.* 1.

(†) Vid. Clar. VENEMA *Comment. in h. l. pag.* 66.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.αα.§§.//.—*.BBB.

is Gaza, welke wy van achteren bevinden de bedoelde plaats te zijn.

Het bestand geëindigd en de onderhandelingen tusschen de Koningen van Syrie en Egipte vrugtloos afgelopen zijnde / aanvaerdde Antiochus eenen nieuwen kryghstogt / in welke Hy / na Nikolaus, den Etolier, dapperen Veldheer van Ptoleméus, tusschen Berytus en Sidon verslagen te hebben / byna geheel Galilea en Peréa vermeestert heeft / en doorgedrongen is tot Gaza, eene stad / gelyk Arrianus (a) dezelve beschryft / die, op eene verhevene plaats geleegen zynde en met eenen stevigen muur gesterkt, de laatste bewoonde stad was, die iemand aantrof, als Hy uit Fenicie naar Egipte reisde. Welke plaats dan wel den naam van eene sterkte, ja naar de grondtaal eene zeer sterke plaats, dragen mogte. Ook zien wy uit de bygebragte woorden van Arrianus, dat Antiochus, tot Gaza met zijne wapenen doordringende / dus gekomen zy tot aan de grens-stad van Celesyrie en Fenicie aan den kant van en naby Egipte. En dit zoude ook de laatste gesterkte plaats zijn / tot welke Hy komen zoude; schoon Hy dan noch wel wat verder trekken zoude tot aan de plaats / daar Hy / gelyk wy aanstonds zien zullen / met Ptolemeus slaags raakte / zijnde noch voorby Gaza geleegen.

Dan hoe gelukkig dus verre deze twee veldtogten des Konings van het Noorden zouden zijn / de gevolgen daar van zouden nochthans voor Hem zeer nadeelig zijn; hoewel zijn tegenpartyder zig zijn voordeel niet zoude ten nutte maken.

**. Dus zien wy de gevolgen van deze veldtogten des Noorder-Konings, en daar in de uitkomste dezer zake / vers 11 en 12. onderscheidenlyk aangeweezen.

AAA. Ten opzigte des Konings van het Noorden; die zoude zijne behaalde voordeelen moeten boeten met eene zware nederlaag / welke Hy van den Koning van het Zuiden zoude te lyden hebben vers 11. En de Koning van het Zuiden zal verbittert worden, en Hy zal uittrekken en stryden tegen Hem, den Koning van het Noorden, die [ook] eene grote menigte zal opregten, doch die menigte zal in zyne hand gegeeven worden.

De Koning van het Zuiden, dat is van Egipte, zoude ten uitersten verstoort en met eene wrevelmoedige wraakzugt aangedaan worden wegens dien vyandlyken inval van den Koning van het Noorden. En om Hem dat kwaad betaald te zetten en het veroverde te ontnemen / zoude Hy uittrekken met zijne kryghsmagt / uit en buiten zijn land zelfs / en stryden tegen Hem, tegen den Koning van het Noorden (klaarheids-halven beschryft de Profeet deze persoon dus op het dui-de-

(a) *De exped. Alex. Lib.* II. *cap.* 26. *pag.* 102.

II.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ.bb.αα.§§.//.— **.AAA.

velykste). En de uitkomste hier van zoude voor dezen allernadeeligst zijn. Groot zoude wel de magt zijn, welke Hy zoude hebben aangevoert, die ook eene grote menigte zal opregten, of liever mogen wy de woorden tot meerdere klaarheid (*) dus overzetten, die (wel) eene grote menigte zal hebben opgeregt, of doen staan, dat is op de been gebragt en aangevoert. Maar die zoude echter niet bestaan.

De Godlyke voorzienigheid, die de uitkomsten van de oorlogen en veldslagen beslist (verg. Ps. XXXIII. 10, 11, 16, 17.) zoude die grote magt des Konings van Syrie overgeven in de hand, dat is in de magt des Konings van Egipte; zo dat Hy boven dezelve overmogen zoude en in staat zijn, gelyk Hy teffens doen zoude, om dezelve zwaarlyk te krenken. Zy zoude door Hem deels gedoodt, deels gevangen, deels verstrooit worden.

Ptoleméus Filopator, zeer verbitterd en getergd door den vyandlyken inval van Antiochus, leide zijne vadzigheid en weelde af, en trok uit zijn Ryk Hem tegen. Hy ontmoette Hem by Rafia tusschen Gaza en Rinokolura, en leverde Hem daar slag. Antiochus had een groot leger. Want het bestond volgens Polybius (a) uit twee en zeventig duizend voetknechten, ses duizend ruiters en meer dan honderd elefanten. Maar groot was ook zijn verlies en nederlaag. Hy verloor, zegt de zelfde Geschiedschryver (b) van zyn volk weinig minder als tien duizend voetknechten, meer als drie honderd ruiters. Boven de vier duizend wierden 'er levendig gevangen. Zo dat Hy genoodzaakt was de wyk te nemen en Palestine en Celesyrie aan Filopator in te ruimen. En had Filopator gebruik weten te maken van het behaalde voordeel en de gunstige gelegenheid, Hy zoude Antiochus van zijn geheele Ryk beroofst hebben, als Justinus (c) verzekert.

Maar

(*) De vertaling van onze Overzetters heeft hier iet duisters. Eigentlyk zoude dezelve te kennen geven, dat de Koning van het *Noorden* zulk eene grote menigte eerst zoude opregten, als die van het *Zuiden* tegen Hem komen zoude. Maar dit strydt tegen de geschiedenis. En de aart der zake brengt het mede, dat de Koning van *Egipte* zoude uittrekken tegen de menigte, welke de ander reeds had, en met welke Hy zo veel zoude hebben uitgerecht. Maar de woorden in de grondtaal zyn van eenen klaren en gemaklyken zin. Eigentlyk staat 'er naar den letter *en Hy heeft eene grote menigte opgeregt, doch zy word in zyne hand gegeeven.* Dit wilt in dit verband volgens den aart der tale niets anders zeggen als *Hy zal wel eene grote menigte hebben opgeregt, doch zy zal in zyne hand gegeeven worden.*

(a) *Lib.* V. *pag.* 422.
(b) *Pag.* 427.
(c) *Lib.* XXX. *c.* 1. adde POLYBIUM *l. laud. pag.* 428.

Maar Hy / zig niet wetende te bedienen van zijn voordeel / maar een verkeerd gebruik makende van de behaalde overwinning / zoude ook het gevolg hier van

BBB. Een opzigte dezes Konings van het Zuiden geenzins gelukkig zijn / als voorspelt word vers 12. Als die menigte zal wechgenomen zyn, zal zyn herte zig verheffen: en Hy zal 'er [eenige] tien duizenden nedervellen, evenwel zal Hy niet gesterkt worden.

Van zijne behaalde zege zoude Hy een verkeerd gebruik maken / midsdien Hy daar op zeer hoogmoedig zoude worden. Als die menigte, de menigte namelijk van Antiochus, waar van vers 11, zal wechgenomen, verwoest / gekrenkt en verstrooit / zyn, zal zyn herte zig verheffen. Hy zoude daarop trots en hoogmoedig worden / zig behagende in zig zelven wegens zyn betoond beleid en dapperheid / en moedig op den verkregenen roem. Eene trotsheid / die gemeenlijk in de Vorsten tot haar gevolg heeft eene roekeloze stoutheid om alles te doen / wat zy willen / zonder iemand te ontzien: ja zelfs menigmaal met verachting van God en eene moedwillige behandeling van geheiligde dingen / en ten aanzien van de onderdanen met eubelmoed en dwinglandy.

Byzonder zoude Hy tot deze verheffing van zig zelven aanleiding nemen uit de grootheid van de nederlaag / welke Hy zijnen vyand had toegebragt / gelijk die woorden te kennen geven en Hy zal 'er eenige tien duizenden nedervellen, of liever / gelijk de grondtext ons ook vertaalt kan worden / want Hy zal [eenige] tien duizenden nedervellen. Welke woorden dan zeer gevoegelijk konnen worden opgevat als staande in eene tusschenreden / in welke de Godspraak eene bekwame gelegenheid neemt om noch wat nader uit te drukken het groot getal der genen / die door dezen Koning geslagen zouden worden in de nederlaag / welken Hy naar vers 10. aan Antiochus zoude toebrengen. [Eenige] tien duizenden, of naar de grondtaal tien duizenden, dat is / het bepaalde getal genomen zijnde voor het onbepaalde / vele duizenden, zoude Hy nedermaken en verslaan / als wy reeds gezien hebben: en dit zoude het vooral zijn / waarop Hy zyn herte stond te verheffen.

Het schadelyk gevolg hier van zoude zijn / evenwel of maar (doch) Hy zal niet gesterkt worden. Welke spreekwyze / minder uitdrukkende / dan dezelve bedoelt / in tegendeel te kennen geeft / dat Hy zwak zoude worden: Hy zelf en zijn Ryk. Waar toe en zijne trotsheid / en de andere ondeugden / die vergezellende / den weg zouden banen / gelijk de uitkomste nader getoont heeft.

Ptolemeus Filopator, word / in het derde boek der Makkabeen (*) meer-

(*) Van dit boek en deszelfs geloofwaerdigheid zie H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond aaneeng. bladz.* 853 & 854.

II.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ.bb.αα.§§.//.—**.BBB.

meermaals beschreven als een hoogmoedig Koning. Hoe Hy zelfs de Godheid en geheiligde dingen verachtte / ziet men uit zijnen stouten en roekelozen opzet om tot in het binnenste heiligdom van den Tempel te Jerusalem in te dringen; waar in niemand van het Volk / maar alleen de Hogepriester eenmaal des jaars / mogte ingaan / en aan eenen vreemden was in het geheel niet toegelaten in het binnenhof des Tempels te komen; waar van de gemelde Schryver spreekt Hoofdst. III. En dit / gebeurd zijnde / doe Hy na de te voren gemelde overwinning te Jerusalem kwam / doet ons te gereeder bemerken / hoe die behaalde zege Hem veel stoffe gaf tot deze trotsheid. Andere oude Schryvers beschryven Hem met zeer sterke uitdrukkingen als ook aan alle andere ondeugden zig overgevende voor al na die behaalde overwinning (*). Spelen / drinken / vrouwveeren was zijn eenig bedryf. Maar van dien tyd af aan wierd Hy en zijn Ryk / in plaats van gesterkt te worden / in tegendeel verzwakt. Het was de grote drift om zig wederom gerust aan zijne weelde en ongebonden leven te mogen overgeeven / die Hem bewogen had om van het vervolgen van zijne verkregene voordeelen af te zien en in tegendeel eenen haastigen vrede met Antiochus te maken / die ze enkel van Hem verzogt / om dat Hy die wegens den toestand zijner zaken zeer nodig had. En by dien vrede won Hy niet meer / dan dat Antiochus van zijn recht op Celesyrie en Fenicie afstand deed: daar Hy grote kans had om Hem zijn geheel Ryk afhandig te maken / indien Hy den oorlog tegen Antiochus had voortgezet / als wy uit Justinus hebben aangemerkt. Dit mishaagde den Egiptenaren / die betere vrugten van de by Rafia behaalde overwinning verwacht hadden / zo zeer / dat daar uit grote binnenlandse onlusten en een oorlog in zijn eigen Ryk tegen Ptolemeus, ontstonden / waar van Polybius (a) gewaagt en zegt / dat daarin grote wreedheid en onmenschelykheid van weerskanten bedreven wierd / die niet dan tot bederf en verzwakking van het Ryk verstrekken konden. Ook heeft Hy na dien tyd niets gewigtigs uitgevoert; gelyk zijn onmatig leven Hem ook reeds in het zeven en dertigste jaar van zijn leven in het graf sleepte. Maar de toegevendheid / die Hy had voor Agathokles, broeder van zijne byzit Agathokléa, verstrekte grootelyks tot nadeel van het Ryk / vermids die twee Godloze menschen op het gezag des Konings allerhande boze stukken uitvoerden. En na zijnen dood ontstonden daar uit nieuwe onlusten en beweegingen in het Ryk. Ja zedert dien tyd heeft het Koninkryk van Egipte zijne vorige magt en bloei zodanig verloren / dat het zelve zig niet meer hebbe konnen staande houden / maar tot de

(*) Vid. JUSTINUS *Lib.* XXX. *c.* 1. & 2.

(a) *Lib.* V. *pag.* 428. & *in Excerptis ex Lib.* XIV. *de virt.* & *vit.*

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.αα.§§.//.— **.BBB.

de bescherming en hulpe der Romeinen zijnen toevlugt moeten nemen. Gelyk straks na den dood van dezen Filopator geschied is/ doe zijn minderjarige zoon/ Ptoleméus Epifanes, noch maar een kind zijnde van vier of vyf jaren/ in zijne plaats opvolgde: wanneer die van Alexandrye gezanten na Rome gezonden hebben en op de beweegelykste wyze de Romeinen gebeden hebben om den jongen Koning en het Ryk/ het welk zy zeiden/ dat Filippus en Antiochus in eene aangegaane verbintenis reeds onder zig verdeelt hadden/ onder hunne bescherming te nemen.

Maar terwyl aldus het Ryk van Egipte afnam en naar zijnen ondergang begon te hellen/ zoude in tegendeel de Koning van het Noorden in magt en glorie aanwassen: waar van men de blyken zien zoude

= In eenen tweden oorlog, welken deze Koning na verloop van eenige jaren tegen het Koninkryk van het Zuiden voeren en daar in gewigtige dingen uitrechten zoude/ tot dat Hy zelf in zyn onheil storten zoude. Waar van geprofeteert word vers 13–20.

*. Zien wy hier beschreven de grote daden, die deze Koning in dezen tweden oorlog zoude uitrechten vers 13 – 18.

**. En van hoe Hy/ na eenen ongelukkigen uitslag van eene andere en verdere onderneming/ in zyn onheil storten zoude vers 18 en 19.

*. En wel/ wat het eerste belangt/ word

AAA. Vooraf beschreven

אאא. De grote toerusting, welke deze Koning tot dien oorlog maken zoude/ vers 13.

בבב. En hoe hy daar in ondersteunt zoude worden door anderen/ die zig ter zelfder tyd tegen den Koning van het Zuiden verzetten zouden: hoewel die van Daniels volk hierin hun oogmerk niet bereiken zouden vers 14.

BBB. Daar na zien wy voorgedragen

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.αα.§§.//.=*.BBB.

gen den oorlog zelven, welken Hy aldus toegerust en gesterkt tegen den Koning van het Zuiden voeren zoude / met de uitkomste en gevolgen daar van / vers 15, 16 en 17.

AAA. De voorafgaande beschryving van de

אאא. Grote toerusting dezes Konings van het Noorden tot zijnen tweden oorlog tegen dien van het Zuiden vinden wy in deze woorden vers 13. uitgedrukt Want (liever en of doch) de Koning van het Noorden zal wederkeeren en Hy zal eene grotere menigte, dan de eerste was, opregten: en aan het einde van de tyden der jaren zal Hy snellyk komen met eene grote heirkracht en met groot goed.

Meer dan eens hebben wy reeds opgemerkt / dat wederkeren en iet doen naar eenen byzonderen spreektrant der Hebreen zo veel zegt als iet wederom doen (*). Allergepastst zullen wy dezen zin hier ook geven aan de uitdrukkingen / die hier voorkomen / als 'er gezegt word doch de Koning van het Noorden zal wederkeeren en eene menigte opregten, deze woorden aldus vertalende doch de Koning van het Noorden zal wederom eene menigte opregten, groter dan de eerste, dat is die groter zyn zal dan de eerste. De order en aaneenvolging der woorden in den grondtext geeft deze opvatting van zelf aan de hand; dewyl 'er letterlyk aldus staat doch zal wederkeeren de Koning van het Noorden en opregten eene menigte, groter dan de eerste (†). Ook heeft de uitdrukking van wederkeeren, op haar zelve genomen zijnde alhier geenen volledigen zin / vermids niet gezegt word in welk land Hy wederkomen zoude of tegen wien: ten minsten / dewyl 'er zulk eene omschryving niet word by gedaan / mogen wy dezelve tot het volgende betrekkelyk maken / en daar mede zamen voegen. Gelyk het ook al te veel aan deze uitdrukking zoude zijn toegeschreven / indien wy dezelve dus wilden nemen / dat dit wederkeeren zoude betekenen wederkomen in die landen met en door herwinning van dezelve. Het zoude althans niet meer konnen betekenen dan wederkomen tot dat einde. En zoude het ook niet wat vreemd zijn / dat eerst gezegt zoude worden hy zal wederkomen (te weten om den Koning van Egipte te bestryden) en dan eerst volgen zoude en Hy zal eene grotere menigte, dan de eerste was, opregten? Dit moeste immers voorafgaan.

De

(*) Zie op *Hoofdst.* IX. 25.
(†) ושב מלך הצפון והעמיד המון רב מן הראשון.

II.B.א.b β.2 BB.אא.bb.αα.§§.//.= *.AAA.אאא.

De Godspraak van voorzegt hier / dat de Koning van het Noorden, (dat is van Syrie) in den voorgaanden veldtogt eene grote nederlaag bekomen en zijne toen aangevoerde menigte voor een groot gedeelte verloren hebbende / maar van vers 11 en 12. gesproken was / eene andere menigte, dat is een ander leger / zoude opregten: die geenzins minder / maar talryker en magtiger, zijn zoude / dan de eerste, die door den Koning van Egipte verslagen was.

En wat Hem daar toe in staat stellen zoude / word 'er vervolgens by gedaan in het ander gedeelte van dit vers: en aan het einde van de tyden der jaren zal Hy snellyk komen met eene grote heirkracht en met groot goed. Welke woorden naar den aart der tale al zo gevoegelyk en met eenen klaarderen zin aldus konnen vertaalt en opgevat worden want aan het einde van de tyden der jaren zal Hy ganschlyk komen tot grote sterkte en veelvuldige bezitting (*).

Dus word 'er mede te kennen gegeeven / dat / terwyl de Koning van het Zuiden niet gesterkt, maar Hy en zijn Ryk veel meer verzwakt zoude worden / in tegendeel de Koning van het Noorden zig niet alleen herstellen / maar grotere magt en bezitting verkrygen en dat zelfs ten hoogsten top voeren zoude. En dit word vastgemaakt aan het einde van de tyden der jaren, dat is te zeggen na verloop van eenige jaren / welke Hy hier toe met voordeel besteeden / en het alzo met het einde van die jaren tot dien stand brengen zoude. De uitdrukking de tyden der jaren עתים שנים schynt eene overvloedige manier van spreken te zijn: of / nademaal het woord עת ook wel in nadruk eenen voorspoedigen tyd betekent (†) moeste het zeggen voorspoedige tyden van eenige jaren (voorspoedig voor dien Koning).

Terwyl het Koninkryk van Egipte onder den hoogmoedigen / maar schandlyk aan zijne wellusten overgegeevenen / Ptoleméus Filopator op eene jammerlyke wyze te grond ging / paste Antiochus allervlytigst op zijne belangen / breidde zijn Ryk wyd en zyds uit / en bevestigde het zelve in de Westerlyke en Oosterlyke landen van Azie. Want Achéus overwonnen hebbende / die in Neder-Azie een Ryk had opgeregt / heroverde Hy dat geheele gewest. Daar na tegen de Baktriers, Parthers, en andere Oosterse Volken optrekkende / maakte Hy dezelve zig onderdanig of althans verknocht aan zijne belangen. En dus zijn Ryk zo wel zeer magtig gemaakt / als uitgebreidt / hebbende / verkreeg Hy toen ook den naam van den Groten (§). Dit bleef 'er overig / dat Hy Celesyrie en Palestine nog aan zijn Ryk mogte

(*) Conf. Clar. VENEMA *in b. l.*
(†) Vid. Clar. VITRINGA *ad Jes.* XXXIII. 6.
(§) Verg. *bladz.* 187.

II.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ.bb.αα.§§.//.= *.AAA.ℵℵℵ.

te borgen en het zelve alzo ook naar dien kant uitbreiden. En hier toe breb zig eene gunstige gelegenheid op / wanneer na den dood van Ptoleméus Filopator zijn zoon Ptoleméus Epifanes, nog maar een kind zijnde van vier jaren / zijn Opvolger geworden was / en dus Egipte, inwendig zeer beroerd en verzwakt / ook eenen minderjarigen Koning had. Van deze gelegenheid (*) maakte Hy zig te bedienen / en ging een verdrag aan met Filippus, Koning van Macedonie, dat zy te zamen met vereenigde magten de landen van het Ryk van Egipte van verscheide kanten zouden aanvallen en / die vermeestert hebbende / onder zig verdeelen.

En in gevolge hier van rustte Hy zig toe / en maakte een groot leger op de been te hebben / om eenen nieuwen veldtogt op Celesyrie en Palestine aan te gaan / als hier voorzegt word: gelyk wy by de gevolgen en uitkomste daar van / die in het vervolg beschreven worden / nader zien en uit de Oude Schryveren bevestigen zullen. Van dit gebeurde ook eerst aan het einde van de tyden der jaren, dat is na verloop van eenige jaren zedert Antiochus den slag by Rafia verloren had / zijnde meer dan tien jaren tusschen beide verlopen. Want Hy aanvaarde dezen oorlog niet dan na den dood van Ptoleméus Filopator, en na dat men dien eenigen tyd verborgen gehouden en Hy de weete daar van gekreegen had / gelyk Justinus (a) duidelyk zegt.

Maar / behalven deze magtige toerusting des Konings van het Noorden, zoude ook zijne onderneming in dezen met eenen byzonderen voorspoed begunstigt worden door

בבב. Den afval en tegenkanting van velen, die zig in dien tyd tegen den Koning van het Zuiden zouden verzetten: hoewel sommigen van Daniels Volk hun oogmerk in deze gelegenheid van zaken niet bereiken zouden. Waar van aldus gesproken word vers 14. Ook zullen 'er in die tyden velen opstaan tegen den Koning van het Zuiden: en de scheurmakers uwes Volks zullen verheven worden om het gezigte te bevestigen, doch zy zullen vallen.

Meer algemeen is het eerste deel dezer voorspellinge / dat ook in die tyden velen zouden opstaan tegen den Koning van het Zuiden. Vele volken en steden worden 'er kennelyk mede gemeent / die / te voren den

(*) FLAVIUS JOZEFUS (*Ant. Lib.* XII. *c.* 3.) drukt zig over dezen tweeden veldtogt van *Antiochus* tot verovering van *Celesyrie* en *Palestine* wat duister uit, en men zoude zeggen, dat Hy wilde te kennen geven, dat *Antiochus* dezelve reeds aanvaardt hadde by het leven van *Ptoleméus Filopator*. Evenwel konnen ook zyne woorden wel dus worden opgevat, dat Hy hier in overeenstemme met de overige Schryvers. Zie den Hooggeleerden Heer VENEMA *Comment. in b. l. pag.* 89, 90, 91.

(*a*) *Lib.* XXXI. *c.* 1. coll. *Lib.* XXX. *c.* 2.

II.B.א.b β.2.BB.אא.bb.αα.§§.//.=*.AAA.בבב.

den Koning van Egipte onderdanig geweest zijnde en zijne belangen aangekleeft hebbende/ nu zig tegen Hem verzetten en de andere zyde/ te weten die van Antiochus den Koning van Syrie, kiezen zouden. En dit word hier in een zeer gepast verband aangemerkt/ als zullende eene rede uitmaken/ waarom de Koning van het Noorden zeer voorspoedig zoude zijn in zijne bedryven ter bemagtiging van die landen. Zo veel te gemakkelyker zoude het voor Hem zijn zig in het bezit daar van te stellen/ vermids vele volken en steden/ tegen den Koning van Egipte opstaande, zijn juk afwerpende en onder Hem niet langer willende bukken/ dezen Koning van het Noorden van zelve zouden toevallen zo in Celesyrie, als in Palestine. En het is zeer nadrukkelyk als 'er gezegt word/ dat zulks gebeuren zoude in die tyden het welk met eenen te verstaan geeft/ dat de gesteldheid van dien tyd hier toe aanleiding zoude geven. Van de eene zyde zoude de roem en het ontzag/ welke Antiochus door zijne zeeghafte wapenen alomme verkregen had de Volken van Celesyrie en Palestine zo uit vreze/ als uit achting/ zig gereedelyk aan Hem doen onderwerpen. Van de andere zyde zouden zy geneegen zijn om van Heer te veranderen uit eenen tegenzin/ dien zy niet konden nalaten op te vatten tegen de regeering der Egiptenaren, die reeds zedert eenigen tyd zeer hard en onbillyk geweest was/ en nu noch verergert was/ nu het Ryk/ onder eenen minderjarigen Koning staande/ door allerslegtste Voogden bestiert wierd/ tot dat de Romeinen de voogdy op zig namen. Gelyk Hieronymus uitdrukkelyk aantekent/ dat Agathokles, die na den dood van Filopator de zaken voornaamlyk regeerde/ zo trots en ongebonden te werk ging/ dat de landen/ die te voren aan Egipte onderworpen geweest waren/ daar van afvielen.

Van de Joden onder anderen blykt het klaar/ dat zy zig in deze tydsgelegenheid aan den Koning van Egipte onttrokken en de zyde van Antiochus kozen/ als wy op het volgende vers nader zien zullen. En zy lieten zig naar allen schyn hier toe beweegen/ deels wel door den haat/ dien zy tegen de Egiptenaars hadden opgevat van wegen de kwaadaardige behandelingen van Ptoleméus Filopator, waar van te voren gesproken is en in het III. Boek der Makkabeen breder verhaalt word/ maar ook ten anderen om dat zy die geduurige verdrietlykheden/ die de oorlogen der Koningen van het Zuiden en het Noorden tegen elkanderen hun veroirzaakten/ moede zijnde/ hope schepten/ dat zy tot eenen geruster en beteren staat geraken zouden/ wanneer zy de zyde van Antiochus kozen/ die nu de magtigste en daarom best in staat was om hen te konnen beschermen.

Maar in het byzonder word noch hier iet bygedaan/ dat zijne betrekking heeft op zommigen van het Joodse Volk/ die in deze tydsomstandigheden iet gewigtigs bestaan/ maar daar in hun oogmerk niet bereiken zouden/ als 'er volgt en de scheurmakers uwes volks zullen

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.*aa*.§§.//.= *.AAA.בבב.
len verheven worden om het gezigte te bevestigen, doch zy zullen vallen.

Dat de Engel / tot Daniel zeggende uwes volks, de Joden of het Joodse Volk, in het oog hebbe / blykt van zelve. Woord nu nader hier gesproken van scheurmakers dezes Volks / dat is die zig onder het zelve bevinden zouden בני פריצים (*) in de grondtaal; het woord / scheurmakers overgezet / kan ook vertaalt worden doorbrekers, als onze Geleerde Kanttekenaars mede hebben aangemerkt. In dien zin komt het voor Mich. II. 13. En deze betekenis stemt geheel over een met de eigentlyke beduidenis en het gebruik van het worteltwoord / het welk in het byzonder gebruikt word van wateren / die het gene dezelve wederhoudt / verbrekende en doorbrekende / uitbarsten en zig rondom uitbreiden. Verg. 2 Sam. V. 20. 1 Sam. XXV. 10. Wy hebben 'er dan door te verstaan geene afvalligen van de wet en het waare volk van God / die verlaters van het heilige verbond by onzen Profeet genoemt worden vers 30; nog ook zulken / die onder het Volk scheuringen en partyschappen maken; maar ieverige, moedige en onversaagde mannen / die / met eenen groten iever voor de vryheid hunnes Volks aangedaan zynde / door alle bedwang doorbreken en hun best doen zouden / om zig en het Volk in vryheid te stellen / en niets ontziende / door alle gevaar en beletzelen zouden zoeken door te komen: met een woord ieveraars voor de vryheid des Joodsen volks.

Deze zouden verheven worden of zig verheffen. Zy zouden / de gunstige gelegenheid / zo zy meenden / daar ziende / moed grypen / zig openlyk laten zien en met geweld het werk trachten door te bringen / even als de onstuimige golven der wateren / waar van het woord / als gezegt is / ontleent is. Zulks zouden zy doen om het gezigte te bevestigen. Welk gezigte, word niet gezegt. Maar wanneer wy hier / volgens het gezegde en met vergelyking van de omstandigheden des tyds / het oog vestigen op ieveraars voor de vryheid; ontdekt het zig ligtlyk / dat wy hier te denken hebben aan zulk een gezigte, of voorzegging / waar door aan het Joodse Volk / na de Babylonise gevangenis / hope gegeeven wierd van eene grotere ruste / vryheid en voorspoed / dan zy tot nu toe genoten hadden. Het welk dan ook niet slegts in éne / maar in verscheide beloften / voorzegt was / en daarom met rede van het gezigte of de voorzegging in het onbepaalde hier gesproken word. Zie Jes. XXV–XXVII. Jerem. XXX. 8. Joel III. 17. Mich. II. 13. IV. 13. V. 4. In het byzonder echter mag men

(*) Eigentlyk *kinderen* of *zonen* van *scheurmakers* of *doorbrekers*. Dit is eene landeigene manier van spreken van de Hebreen. Verg. *Ps.* XVIII. 45. LXXII. 4. *Pred.* X. 17. en zie S. GLASSIUS *Gramm. S. Lib.* III. *tr.* 1. *can.* 38.

II.B.א.b.ß.2.BB אא.bb.*aa*.§§.//.= *.AAA.בבב.

men hier denken aan die uitgedrukte belofte/ welke de Heere gedaan had/dat het Joodse volk zoude bevrydt worden van de moeielykheden van gaande en komende legers by den Profeet Zacharia Hoofdst. IX. 8. Ik zal my rondom myn huis legeren van wegen het heirleger, van wegen den doorgaanden en van wegen den wederkerenden (te weten op dat het land mynes volks daar van geenen overlast meer lyde) en de dryver (de afeisscher van schatting en arbeid) zal door hun niet meer doorgaan: want nu heb ik het met myne oogen aangezien.

Dat zy zig verheffen zouden om dit gezigte te bevestigen, dat is de vervulling daar van te erlangen/ of dit beloofde onder Gods hulpe uit te werken/ zal te kennen geven/ dat dit hun oogmerk zoude zijn en ook dat het hun voorwendzel zoude zijn. En men mag het met recht zo verstaan/ dat het eene en het andere waar zoude zijn. Te weten de beste hunner zouden het doen met zulk een goed oogmerk en overleg; terwyl anderen/ die zig by hen voegen zouden/ eeniglyk hunne eigene belangen beoogende/ dit slegts tot een voorwendzel nemen zouden (*).

Doch het zoude dezen doorbrekeren niet gelukken naar hunnen wensch. Zy zouden vallen, liever in eenen zagteren zin/ als wederom onze Kanttekenaars zelve aanstoten, struikelen. Zie het grondwoord (כשל) in die betekenis Spreuk. IV. 19. Jes. LIX. 10. LXIII. 16. enz. Zy zouden in hunne onderneming gestuit worden door onoverkomelyke verhinderingen/ en zy zouden daar door in hunnen raadslag worden te niet gemaakt/ niet zonder smertelyk nadeel. Het zou-

(*) Onze geachte *Kanttekenaars* melden eene andere uitlegging van zommigen, die dit gezegde verstaan van den Priester *Onias* en zynen aanhang, die naar *Egipte* getrokken zyn, en daar eenen Tempel en altaar hebben opgeregt, voorgevende, dat zy zulks deden om te bevestigen het *gezigte* of de voorzegging van *Jesaia Hoofdst.* XIX, 19, 20. *Te dien dage zal de* HEERE *eenen altaar hebben in het midden van Egipteland enz.* Deze is de uitlegging van HIERONYMUS, wien ook anderen hier in volgen. Maar deze opvatting kan in het geheel geenen stand houden, naardien die zaak niet op dien tyd, waar van hier gesproken word, maar lang daar na onder *Ptolemëus Filometor* eerst is voorgevallen als uit JOZEFUS (*Ant. Jud. Lib.* XIII. *c.* 6.) blykt. Ten tweden konnen *Onias* en de zynen niet gezegt worden *gevallen* te zyn, vermids zy dit werk niet alleen ondernomen, maar ook tot stand gebragt hebben, en die Tempel langer dan die van *Jerusalem* gestaan heeft. Gelyk HIERONYMUS zelf by deze gelegenheid zegt, *dat deze Tempel* (van *Onias*) *gestaan hebbe tot onder de regeering van* Vespasianus, 250. *jaren.* Zie benevens den Groten VITRINGA *ad Jes.* XIX. 19. *pag.* 582. *in notis.* H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond aaneeng. bladz.* 994 en 1032—1035.

II.B.א b.β.2.BB.אא bb.αα.§§.//.= *.AAA.בבב.

zoude noch de tyd niet zijn/ in welken God voor had die beloften te vervullen. Ook zouden zy de Godlyke hulpe niet genieten/ om dat zy hier in onbetamelyk zouden handelen/ daar zy zig zelven gewillig aan de Syriers hadden onderworpen/ met verlating van de Egiptenaars, die hunne wettige Heeren waren en hen niet mishandelt hadden.

Van de vervulling dezer voorspellinge hebben wy geen duidelyk en uitgedrukt bericht in de historie/ die ons zeer onvolkomen is nagelaten. Maar uit de omstandigheden van tyd en zaken kan men nochthans genoegzaam afnemen/ hoe de gemoederen der Joden in dezen tyd zeer genegen zijn geweest om zig/ indien het mogelyk ware/ in vryheid te herstellen. Dat is wel te zien aan den afval der Joden van den Koning van Egipte tot Antiochus, waarvan gesproken is. Dit zal ook wel de rede geweest zijn/ waarom Antiochus aan de Joden zulke grote voorrechten/ als Jozefus (a) verhaalt/ toestond; willende hen hier door in ruste houden en genoegen geven. En vermoedelyk was het ook de voorname oirzaak/ dat zy Skopas zo zeer wederstonden/ doe Hy hen wederom onder de gehoorzaamheid van den Koning van Egipte wilde brengen/ en niet dan door middel van eene bezetting/ door Hem in Jerusalem gelegd/ in bedwang hebben konnen gehouden worden (b). Maar alle de pogingen van de ievers voor de vryheid/ hoedanige die ook geweest mogen zijn in dit tydsgewrigte/ zijn geheel vrugtloos geweest/ en van nieuwe en meerdere onheilen gevolgt geworden; vermids Skopas, de Veld-overste van Ptoleméus, als reeds gemeldt is en straks nader gezegt moet worden/ het Joodse volk eerlang wederom tot onderdanigheid aan zijnen Koning/ en dus in eene nieuwe slaverny/ gebragt en bezetting in Jerusalem gelegt heeft; en naderhand Antiochus de Grote, hen wederom onder zijne magt gebragt hebbende/ wel de voorrechten des Volks vermeerdert en bevestigt heeft; maar het Joodse land straks daar op by wege van huwelyksgifte nevens zijne dogter aan de Egiptenaars heeft overgegeeven. En noch veel erger verging het hun onder de opvolgers van Antiochus, als wy in het verdere beloop dezer voorzegginge zien zullen.

Dit vooraf gemeld hebbende/ beschryft nu de Godspraak nader

BBB. Den oorlog zelven, welke deze Koning van het Noorden tegen dien van het Zuiden voeren zoude met de uitkomste en gevolgen van dien vers 15–18.

אאא. De

(a) *Ant. Jud. Lib.* XII. *c.* 3.
(b) IDEM *l. l.*

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.αα.SS.//.= *.BBB.

אאא. De oorlog zelve met de uitkomste daar van word beschreven vers 15 en 16: alwaar wy zien voorgedragen

aaa. De veldtogt en krygsbedryven dezes Konings vers 15ª.

bbb. En van de uitkomste daar van / zullende zyn eene

ααα. Volkomene zegepraal over alle de krygsmagten des Konings van Egipte vers 15ᵇ.

βββ. Eene volstrekte heerschappy, welke deze Noorder Koning langs dien weg bekomen zoude in die gewesten en byzonder in het Joodse land vers 16.

בבב. Het gevolg van dit alles / bestaande in eene listige doch brugtloze aanslag om het Ryk van Egipte zelf meester te worden / welken deze Koning zoude te werk stellen word van hier by gevoegt vers 17.

אאא. Het eerste aangaande worden

aaa. De veldtogt en krygsbedryven dezes Konings aldus opgegeeven vers 15ª. En de Koning van het Noorden zal komen en eenen wal opwerpen en vaste steden innemen.

Niet zonder rede word de benaming dezes Konings als Koning van het Noorden (dat is van Syrie) alhier herhaalt / klaarheidshalven om te tonen / dat wederom en verder van Hem gesproken word / in onderscheiding van de Koning van het Zuiden, van wien tusschen beiden gewag gemaakt was vers 14. Deze Koning dan / dezelfde van wien vers 13. gemeldt was / alzo voorzien met groter heir dan voor dezen / zynde nu veel magtiger geworden en gesterkt geworden door den afval van velen tot Hem / als nu laatstlyk voorzegt was / zoude ver-

II.B.א b.β 2.BB.אא.bb.αα.§§.//.=*.BBB.אאא.bbb.ααα.

houden en alzo eene geledene schade te herstellen: de bepaling waar van aan de uitkomste word overgelaten; ten zy wy begrypen dat de laatstgenoemde bevatting, gelyk het my voorkomt, duidelyk genoeg worde aan de hand gegeeven. En wanneer 'er dan word by gedaan ja daar zal geene kracht zyn om te bestaan, zal dit nadrukkelykst dus verstaan worden dat de Godspraak by hogere opklimming wille zeggen, dat het Koninkryk van het Zuiden (Egipte) geheel buiten staat zal zijn om iets verder te ondernemen tot herwinning van de landen, die aldus verloren zouden geraken. Hierop toch zoude volgen

βββ. Eene volstrekte overmagt en heerschappy, welke de Koning van het Noorden in deze gewesten bekomen zoude en byzonder ook in het Joodse land: waar van vers 16. aldus gesproken word Maar Hy, die tegen Hem komt zal doen naar zyn welgevallen en niemand zal voor zyn aangezigte bestaan: Hy zal ook in het land des sieraads staan en de verderving zal in zyne hand wezen.

Op de gewesten van Celesyrie en Palestine in het gemeen schynen te zien de eerste woorden van dit vers, die in eenen nadrukkelykeren zin, overeenkomende met den aard der tale, aldus konnen worden overgezet en opgevat en al wie tot Hem komt zal doen naar zyn welgevallen en niemand zal voor zyn aangezigte bestaan (*). Al wie tot Hem komt, te weten tot den Koning van het Noorden, die hier het onderwerp der voorzegginge is, ieder een, die zig tot Hem verwoegen zoude om zig aan Hem te onderwerpen en in een verbond met Hem te komen, zoude doen en moeten doen naar zyn welgevallen, van Hem de voorwaarden moeten ontfangen, en geheel zig schikken moeten en willen naar zijn believen. (In zulk eenen zin word de spreekwyze van tot iemand te komen meermaals gebruikt als Jerem. III. 23. en elders) En niemand zoude voor zyn aangezigte bestaan, niemand zoude in staat zijn om zig tegen Hem aan te kanten, en wie zulks ondernemen zoude, zoude het zig beklagen.

Maar in het byzonder zoude Hy ook staan in het land des sieraads, dat is het sierlyke land: waar door Judea verstaan word, als wy gezien hebben Hoofdst. VIII. Ook in dit land zoude Hy staan als veroveraar, en zig daar vertonen met zijne krygsbenden, en 'er staan in magt en aanzien als een gezag voerende Vorst. (Verg. vers 4 en 7.) Daar word by gedaan en de verderving zal in zyne hand zijn. Welke woorden, dus opgevat en vertaald zijnde gelyk met de grondtaal ook wel bestaan kan, gevoegelykst in dezen zin zullen verstaan worden, dat *Antiochus* het geheele Joodse land zal konnen verderven indien Hy wilt. Gelyk onze geleerde Kanttekenaars deze verklaring opgeeven.

Van

(*) Conf. Clar. VENEMA *in h. l.*

gen dezen zegehaftigen Koning geenen wederstand bieden. Antiochus, in het volgende jaar ter oirzake van de tusschenkomste der Romeinen den oorlog met Attalus gestaakt hebbende/ kwam in persoon wederom in Celesyrie, en toen sloeg de schaal in kort geheel aan zijne zyde over. Skopas was wel andermaal met een groot leger in die gewesten gekomen. Maar Antiochus, Hem by de bronnen van den Jordaan/ daar naderhand Paneas gesticht is/ aangetroffen hebbende/ bragt Hem eene zware nederlaag toe en noodzaakte Hem naar Sidon te vlugten. Hier wierd Hy met tien duizend man van zijn Volk door Antiochus belegert en ingesloten gehouden. En de staats-dienaars van Egipte, daar van verwittigd/ zonden wel drie beroemde Bevelhebbers met name Eropus, Menokles en Damoxenus met de voornaamste benden/ om Hem ter hulpe te komen en de belegering op te slaan: Maar Antiochus had alles zo wel beschikt/ dat ze onverrichter zake moesten te rug keeren. Dus wierd Skopas, geen ontzet konnende bekomen/ door den honger gedrongen om zig over te geven/ zonder meer dan het leven te konnen bedingen; gelyk Hy ook naakt uitgeschud met zijn volk naar huis moeste keeren. Welke belegering en verovering van Sidon, een gewigtig stuk in dezen kryggstogt uitmakende/ dus wel in het byzonder bedoelt kan zijn als 'er van het opwerpen van eenen wal gesproken word.

Vervolgens trok Antiochus naar Gaza, eene zeer gesterkte stad en zo daarom/ als om derzelver gelegenheid/ van groot belang voor het Ryk van Egipte; en getergd door den dapperen tegenstand der ingezetenen/ gaf Hy de stad/ na de verovering van dezelve/ aan zijne kryggsknechten ter plundering en verwoesting over. Waarop de twede uitdrukking van het innemen der sterke stad dan wel by uitstek zien kan. En na dat Hy de doortogten/ door welke men met versche benden uit Egipte in zijne veroverde landen zoude hebben konnen indringen/ wel bezet gelaten had/ trok Hy te rug en nam Batanea, Samarie, Abila, Gadara, en alle de overige gewesten van Palestine en Celesyrie in: zulks Hy van die twee landschappen en van alle derzelver steden volkomen meester wierd.

In het byzonder kwam dus ook het Joodse land geheel in zijne hand. Zelfs gaven de Joden, der Egiptise regeering/ als te voren gezegt is/ moede zijnde/ alle plaatzen gewillig aan Hem over zo rasch als Antiochus zig met zijne troepen voordeedt. En doe Hy Jerusalem genaakte/ gingen de Priesters en de Oudsten Hem staatlyk in het gemoet en ontfingen Hem met vreugde: zy onthaalden Hem en zijn gansche leger in de stad/ droegen zorge voor zijne paerden en elefanten/ en voegden hunne wapenen by de zijne om het Kasteel tot onderwerping te brengen/ het welk Skopas bezet gelaten had. Gelyk dan Antiochus om dit te beantwoorden aan hun ook by deze gelegenheid verschei-

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.αα.§§.//.=*.BBB.בבב.

ganſchen Koninkryks van Hem, den Koning van het Zuiden, hebben wy dan te verstaan het land van Egipte zelve / zijnde het oirspronkelyk Koninkryk der Ptolemeën en de eige zetel en sterkte van het geheele Ryk van Egipte zo verre zig dat immer uitbreidde. En de Godspraak had grote rede om zig hier dus bepaaldlyk uit te drukken / nademaal de Koning van het Noorden nu reeds / als wy gezien hebben de voornaamste buitenlandse staten van het Ryk van Egipte en Syrie, Cilicie en klein Azie zoude vermeestert hebben. Nu zoude daarboven zyn toeleg zijn om Egipte zelve te bemagtigen; het welk de zin is van de uitdrukking in die ſterkte des Ryks te komen, dat is daar in te dringen zo / dat Hy 'er bezitter van worde. Om zulks te doen zoude Hy zyn aangezigte ſtellen, dit zoude zijn uitzigt en oogmerk zijn / daar henen zoude Hy zijne aanslagen en pogingen richten: met eenen vyandelyken toeleg op zijnes naasten bezitting aazende. Zo word deze spreekwyze dikwils gebruikt om te kennen te geven den toeleg en het voornemen / die iemand heeft / gelyk de genen / die zig tot eene zekere plaats of eindpaal begeeven willen / hunne aangezigten derwaards wenden en wel vooruitzien om den regten weg daar henen in te slaan. Verg. Gen. XXXI. 21. 2 Kon. XII. 17. Jerem. XLII. 15, 17. XLIV. 12. L. 5.

En het middel / een zeer bedriegelyk middel / dat Hy daar toe gebruiken zoude / zoude dit zijn en Hy zal billyke voorwaerden [medebrengen] en Hy zal het doen, want Hy zal Hem eenen dogter der wyven geven om haar te verderven.

Hy zoude medebrengen, naar den letter / by Hem zullen zyn, billyke voorwaerden ישרים, regte (dingen), aannemelyke vriendlyke voorslagen of richtigheden, vereſſeningen, aanbiedingen en verklaringen / dienende om eene billyke en vriendlyke gemeenschap te maken (*). En Hy zal het doen word 'er bygevoegt. Men kan het volgens het zo even gezegde naar den aart der tale gevoegelykst dus verstaan / dat Hy die voorwaerden / die Hy medebrengen zoude / ook maken / voordragen en sluiten zoude. Want zo volgt het dan in den grondtext op den anderen en by Hem, te weten zullen zyn, billyke voorwaerden of vriendſchaps-voorwaerden (die zal Hy bedacht hebben en bereid zijn aan te bieden) en Hy zal die maken aangaan en sluiten / namelyk met Hem /

is, waar van hier geſproken word, *met de ganſche kracht zynes Ryks gekomen zy:* hoedanige togt tegen *Egipte* men niet leest van Hem ondernomen te zyn, na dat Hy *Skopas* overwonnen had.

(*) Verg. het woord מישרים *vers 6*, het welk met dit woord genoegzaam het zelfde is en daarom van onze Overzetters even eens vertaald *billyke voorwaerden.*

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.αα.§§.//.=*.BBB.בבב.

een huwelyk voor te slaan tusschen zijne dogter Kleopatra en Koning Ptoleméus, het welk voltrokken zoude worden / zo rasch zy van eenen bestwamen ouderdom zouden zijn / belovende Hy / wanneer de bruilofts-staatsie zoude geviert worden / Celesyrie en Palestine aan zijne dogter ten huwelyk te zullen geven (*). En deze voorslag wierd by de staats-dienaars van Egipte aangenomen met die uitwerking / dat zy / zig op de beloften van Antiochus verlatende / zig stil hielden / en Hy volkomen gerust aan dien kant met zijne aanslagen kon voortvaren. Dit geschiedde reeds als Hieronymus zegt in het zevende jaar van de regeering van Epifanes. En wanneer deze jonge Vorst in het dertiende jaar van zijne regeering getreden was / nu zeventien jaren oud zijnde / verzuimde Antiochus niet zijne dogter aan Hem uit te huwelyken / begeevende zig ten dien einde met haar naar Rafia, daar Hy ze aan Epifanes overgaf op de te voren afgesprokene voorwaarden. Zijn grootste oogmerk in dit huwelyk was den Koning van Egipte door dit middel aan zig en zijne belangen te verbinden en van de Romeinen af te trekken.

Hier toe hoopte Hy dat zijne dogter veel zoude konnen toebrengen / en zal dan ook niet nagelaten hebben haar daar toe te onderrichten en te vermanen / dat zy haren Man van de Romeinen af en op zijne zyde zoude trachten te brengen. En dat was waarlyk niets anders dan den jongen Koning verderflyke raadslagen in te boezemen en Hem en zijn Ryk te bederven; vermids de Romeinen zijne eenige bescherming waren. Ja / indien Hem dit gelukte hoopte Antiochus kans genoeg te hebben om dezen Koning / na dat Hy zijne sterkste steun verloren zoude hebben / aan zig onderdanig te maken en te houden / of wel meester van zijn Ryk te worden. Want hier op had Hy al van den dood van zijnen Vader Ptoleméus Filopator af den toeleg gehad. Alleen had Hy 'er van moeten afzien uit vreze voor de Romeinen (†). Maar het gelukte Antiochus niet zo als Hy met dit huwelyk voor had. Want Ptoleméus en Kleopa-

(*) Deze landen schynt Hy echter nooit met der daad aan den Koning van *Egipte* ingeruimt te hebben, maar zulks op verscheide voorwendzelen uitgestelt te hebben tot dat Hy zien zoude, of Hy geneegen zoude zyn om zyne party te kiezen tegen de *Romeinen*, en wanneer Hy Hem hier in traag bevondt, in het geheel aan zyne belofte niet te hebben willen voldoen. Want uit het *twede Boek der Makkabeën* blykt, dat ten tyde van *Seleukus Filopator* Judea noch stond onder het Koninkryk van *Syrie*. Ook is dit waarschynelyk de rede geweest, waarom *Epifanes* in den zin gehad heeft om *Filopator* te beoorlogen. Vid. Clar. VENEMA *in h. l.* en H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond aaneeng. bladz.* 920, 930.

(†) Vid LIVIUS *Lib.* XXXIII. *c.* 41. JUSTINUS *Lib.* XXXI. *c.* 1.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb αα.§§.//.=**.AAA.

Hier hebben wy eene onderneming, in het begin gelukkig / maar gevolgd van eenen rampspoedigsten uitslag.

De onderneming zoude deze zijn Daar na zal Hy zyn aangezigte tot de eilanden keren. Door de eilanden worden naar de taal der Heilige Schrift niet alleen gemeent zulke landen / die aan alle zyden van de zee omringt zijn / maar ook alle die landen / die van den kant van Judea niet anders als over zee bezogt wierden of konden worden: hoedanige voor de Joden alle kusten van Europa en met name die van Griekenland waren; beteekenende het grondwoord / in het gemeen eene landstreek langs de zee geleegen en van dezelve bespoeld (*). Wy hebben 'er dan hier door te verstaan de landen aan de zee geleegen, en wel in onderscheiding van de gewesten / welke deze Koning in Azie langs de zee reeds bezat / de landen van Europa. Tot deze aan de zee gelegene landen zoude Hy / de Koning van het Noorden / zyn aangezigte keren, dat is zig derwaart wenden om 'er zig meester van te maken: Gelyk in het voorgaande voorspelt was / hoe Hy zulks doen zoude omtrent de landen van Celesyrie en Palestine. Den tyd aangaande / wanneer Hy dit doen zoude / zegt onze Overzetting daar na zal Hy zyn aangezigte keren. En zo opgevat zijnde / zoude dit dan eigentlykst volgen moeten op het voltrokken huwelyk van de dogter dezes Konings van het Noorden met dien van het Zuiden. Maar de uitdrukking van den grondtext kan ook in het gemeen dus overgezet worden Ook zal Hy zyn aangezigte tot de eilanden keren. En deze opvatting en vertaling vleit hier het beste; aangezien de uitkomste getoont heeft / dat eenige van de dingen die hier bedoelt worden / voor de voltrekking van gemelde huwelyk / andere naderhand / gebeurt zijn. In het algemeen wilt alleen de Godspraak hier beschryven / hoe deze Koning zig ook tot de zeekusten wenden zoude / en dat dit in het einde de gelegenheid zoude zijn tot zijnen val; zonder nauwkeurigst te willen bepalen de onderscheidene tyden en gelegenheden / by welke dit geschieden zoude. Gelyk zo ook de voorgaande voorzegging allerbekwaamst dus word opgevat / dat dezelve het daar gemelde huwelyk in het gemeen beschryft zo dat en de verloving en voltrekking by een genomen worden / en teffens de uitkomste voorspelt / die eerst blyken zoude in het gene hier voorzegt word. Dat het grondwoord ישב hier te recht dus vertaald zy (zyn aangezigte) keren of wenden, niet wederom keren, als het anders meest beduidt / blykt uit 2 Sam. VIII. 3, Amos I. 8, daar het even zo voorkomt.

Dit nu zoude in het begin niet zonder voorspoed zijn en Hy zal 'er ve-

(*) Vid. Clar. VITRINGA *ad Jes.* XX. 5. en XI. 11. & Clar. VENEMA *in h. l.*

11.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ bb.𝔞𝔞.§§.//.=**.AAA.

Gelijk deze spreekwijze in dien zin dikwils voorkomt als Richt. IX 57. 1 Sam. XXV. 39. Spreuk. XII. 14. XVII. 13. XXIV. 12. en Hos. XII 15. daar de zelfde uitdrukking als hier gevonden word als de Profeet aangaande Efraim zegt en zyn Heere zal Hem zynen smaad vergelden. Even dat zelfde / wilt de Godspraak zeggen / dat deze Koning van het Noorden anderen had aangedaan / zoude die Overste aan Hem in zulke mate vergelden.

De geschiedenissen geven ons een zeer duidelyk bericht nopens de vervulling van deze voorzegging. Wanneer Antiochus meester van Celesyrie en Palestine geworden was / nam Hy voor zig op dezelfde wyze van klein Azie te verzekeren / in voldoening van het grote oogmerk / welk Hy had om het Ryk van Syrie wederom in die grootheid en uitgebreidheid te herstellen / als het eenigen zijner voorzaten / met name Seleukus Nikator, deszelfs stichter / bezeeten hadden. Hebbende van door het voorgemelde huwelyks-verdrag tusschen den jongen Koning van Egipte en zijne dogter Kleopatra zorge gedragen / dat Hy van dien kant niets te vrezen hadde / stak Hy / met eene grote vloot in zee zig begevende / over naar de kusten van Cilicie, Pamfylie, Lycie en Karie, en maakte zig meester van verscheide zee-plaatzen in die en de aanhorige gewesten. Eindelyk kwam Hy voor Efeze en kreeg die stad in; en inmiddels kwamen zijne twee Zonen / Ardyes en Mithridates, met een groot leger over land naar Sardes, daar zy bevel hadden op Hem te wachten. Maar die van Smyrna, Lampsakus en andere Griekse steden in Azie, wel voorziende / dat zijn oogwit was hen wederom in de oude onderwerping te brengen / in welke zy voormaals ten aanzien van zijne voorzaten geweest waren / besloten Hem te wederstaan / en verzogten daar toe onderstand by de Romeinen, die zig daar toe gereed betoonden / en Gezanten afvaerdigden aan Antiochus om Hem aan te zeggen / dat Hy de Griekse steden in die gewesten by hare vryheden zoude laten. Antiochus, hier over zeer te onvrede / liet beide de genoemde steden belegeren / en trok intusschen zelf over den Hellespont / en verzekerde zig van het Thrakise half eiland, daar Hy Lysimachie herbouwde / om daar den grond te leggen tot een Oppergebied voor Seleukus, zynen tweden zoon / dat Hy daar dagt op te regten uit de veroveringen van het omliggende land. En wanneer vervolgens de Gezanten der Romeinen by Hem kwamen om Hem over de zaken van Smyrna en Lampsakus te onderhouden / en Hem daar boven berispten over de inneming van Thrakie / wierd Hy zodanig verbittert / dat Hy in plaats van aan hun iet in te willigen zig gereed toonde / en nu geheel schikte / om met de Romeinen in oorlog te komen. Hy besloot ten dien einde den kryg in Grieken land te beginnen / en liet zig hier toe noch te meer overhalen door een gezandschap

II.B.א.b.β.2 BB.אא.bb.αα.§§.//.=**.AAA.

van Antiochus gehoord hebbende / stond de verzogte vrede toe op deze voorwaarden / dat Antiochus alle de onkosten van den oorlog zoude betalen / en gansch Azie aan deze zyde van den berg Taurus afstaan. De onkosten van den oorlog wierden geschat op vyftien duizend talenten van Eubéa (bedragende elk van deze talenten zo veel als 2640 guldens) waar van de betaling op deze wyze geschieden moeste / dat vyf honderd talenten terstond moesten worden opgeschoten / dan noch tweeduizend en vyf honderd als de Roomse Raad / gelyk geschiedde / het vrede-verdrag bekrachtigde / en de rest in twaalf achtereenvolgende jaren. De eerste betaling wierd ook kort hier op te Efeze gedaan / en tot verzekering van de betaling der overige sommen en van de volbrenging der andere vrede-punten gyzelaars overgelevert: onder welke zig Antiochus, des Konings zoon / mede bevondt / die naderhand met den toenaam van Epifanes over Syrie geregeert heeft / en van wien vervolgens zal gesproken worden (*). Zie hier den Oversten, die dezen zynen Koning zyne mishandelingen van andere Vorsten en volken leerde staken / en Hem teffens vergoldt het gene Hy anderen had aangedaan.

BBB. Maar dit ongeval / of liever deze gevoelige / maar gansch rechtvaerdige / vernedering van den hoogmoed dezes Konings / zoude ook den weg banen / dat Hy eerlang in zyn grootste onheil en volkomen verderf storten zoude volgens vers 19. En Hy zal zyn aangezigte keren naar de sterkten zynes lands, en Hy zal aanstoten en vallen en niet gevonden worden.

De sterkten zynes lands zyn zyne gesterkte steden en vestingen / dienende om de grenzen des lands tegen allen vyandlyken aanval te versterken en te beveiligen. Na deze zyne sterkten zoude deze / nu gansch ongelukkige / Koning van het Noorden, zyn aangezigte keren, dat is zig daar henen begeeven / na dat Hy / van daar uitgetrokken / zyn aangezigte eerst gekeert hadde tegen de eilanden. Dus zoude Hy het nu derwaart te rug wenden / en op de gevoeligste wyze beschaamd gemaakt zynde in zyne heerschzugtige aanslagen / zig nu moeten vergenoegen met de zaken binnen zyn eigen land te bezorgen. En wel opmerkelyk bepaalt het de Godspraak noch nader / dat Hy zig dus begeeven zoude naar de sterkten zyner grenzen: het welk in het gemeen dienen kon om die te gaan bezien en in goeden staat te stellen of te hou-

(*) Zie van dit alles breder by den Geleerden en dikwils van my aangehaalden H. PRIDEAUX, *Oud en Nieuw Verbond aaneeng. bladz.* 873-880, en vergelyk uit meer andere Oude Schryvers, daar genoemd, *Livius Hist. Lib.* XXXVI, XXXVII, XXXVIII. JUSTINUS *Lib.* XXXI. en ten aanzien van de bedongene vrede-punten tusschen de *Romeinen* en *Antiochus* in het byzonder ook POLYBIUS *Legat.* 24.

II.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ.bb.αα.§§.//.=**.BBB.

Justinus (a), Strabo (b) en Hieronymus (c). En niet tegenstaande deze laatste buitenlandse togt van Antiochus en zijn elendige uitgang geenen onmiddelyken inbloed hadden op de zaken der Joden, die in tegendeel by alle de voorgaande oorlogen van de Syrise en Egiptise Koningen onder elkanderen veel aanstoot leden of ook van Heer veranderden; had evenwel de Godspraak grote rede om ook hier van gewag te maken/ om dat deze ondernemingen van Antiochus en de allerrampspoedigste uitkomsten van dezelve den weg gebaant hebben tot den val en ondergang van het Syrise Ryk/ welken de Romeinen, by deze gelegenheid het allereerst de handen gekregen hebbende in de zaken van dit Ryk/ naderhand hebben uitgewerkt.

Dus verre vertoonde dan de Godspraak de onderlinge oorlogen tusschen de twee Koninkryken van het Zuiden, ter eener/ en van het Noorden, ter anderer zyde/ die op meer dan eene wyze/ als gezien is/ groten inbloed zouden hebben op de zaken van het Joodse volk.

ββ. Vervolgens bepaalt zig dezelve in het overige van deze voorzegging om meer in het byzonder te spreken van de opvolging en bedryven van eenige naastvolgende Koningen van het Noorden, en wel voornaamlyk met betrekking op eene allerzwaarste verdrukking, die het Joodse volk door eenen van die Koningen zoude worden aangedaan vers 20–45 ingesl.

Waar in wy hebben acht te geven/ hoe hier gesproken worde van drie Koningen/ die/ de eene na den anderen/ de opvolgers zouden zijn van Antiochus, den Groten, van wien laatst gesproken was.

§. Van den eersten word gehandelt vers 20.
§§. Van den tweden vers 21–40.
§§§. Van den derden vers 40–45 ingesl.

§. Den eersten dan van deze Koningen aangaande/ zegt de Godspraak vers 20. En in zynen staat zal 'er een opstaan, doende eenen geldeischer doortrekken in Koninklyke heerlykheid: maar Hy zal in eenige dagen gebroken worden, nochthans niet door toornigheden, nog door oorlog.

De eerste woorden van dit vers luiden in de grondtaal ועמד על כנו. Dus zien we hier het zelfde woord כנו, het welk ons vers 7. is voorgekomen. En daar ter plaatze hebben wy aangemerkt/ dat het zelve gevoegelykst vertaalt wierd zyne spruite; welke betekenis dan ook zoude schynen alhier te moeten stand grypen. Van alhier doet zig eene geheel andere zamenstelling op/ aangezien hier voorgaat het voor-

(a) *Lib.* XXXII. *c.* 2.
(b) *Geogr. Lib.* XVI. *pag.* 1080.
(c) *In h. l.*

II.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ.bb.ββ.§.

regeering zoude kort zijn / vermids Hy gebroken, dat is gedoodt / zoude worden in eenige dagen: het welk nochthans niet behoeft verstaan te worden van eenige dagen eigentlyk zo genoemd; maar deze uitdrukking kan in het gemeen beteekenen eenen korten tyd, gelyk dezelve zo voorkomt Gen. XXVII. 44. verg. XXIX. 20, of ook kan het grondwoord ימים verstaan worden (*) van jaren, in welken zin het dikwils voorkomt en ook van de Onzen is overgezet / als te zien is Exod. XIII. 13. Richt. XI. 40. XXI. 19. 1 Sam. I. 3. II. 19. 2 Chron. XXI. 15. en byzonder 1 Sam. XXVII. 7, alwaar benevens het jaar, met dit woord uitgedrukt zijnde / onderscheidenlyk genoemt worden vier maanden, en 2 Chron. XXI. 19, alwaar met dit zelfde woord gesproken word van twee jaren, verg. vers 15. Een tyd diervalven word hier in het gemeen aangeduidt / die niet lang zoude wezen in vergelyking van voorgaande Koningen / of wel byzonder van dezes Konings naasten voorzaat: de eigentlyke bepaling waar van hoe vele of weinige jaren / door de uitkomste nader zoude bekend worden. De wyze / op welke Hy zoude omkomen / zoude zijn niet door toornigheden of liever niet in het aangezigte (†), dat is niet openbaar, door eenen openbaren opstand des Volks of door openbaar geweld eenes magtigen tegenstanders / nog door oorlog, door geweld eenes vyands van buiten: by gevolg onverhoeds / door list en lagen.

De Vorst / op wien de Godspraak het oog heeft / is geweest Seleukus Filopator, zoon van Antiochus den Groten, die Hem in het Koninkryk van Syrie is opgevolgt / wanneer Hy op eene jammerlyke en schandelyke wyze in het landschap Elymais uit het leven geraakt was. Deze Vorst heeft geduurende zijne regeering niets van aangeleegenheid uitgerecht / dan alleen geld en schatten by een te zoeken: maar toe Hy zig genoodzaakt vond uit krachte van het verbond / tusschen zijnen vader en de Romeinen aangegaan / volgens welk Hy verpligt was twaalf jaren lang / ieder jaar duizend talenten aan de Romeinen op te brengen / en het laatste van die twaalf jaren was het laatste van zijn leven. Dat Hy / teffens door de andere noodwendigheden van zijn Ryk en hofhouding moetende zorge dragen / zulks ook door gestrenge afpersingen hebbe moete zoeken / is wel na te gaan / offchoon het geene Geschied-schryvers uitdrukkelyk melden. En uit de geschiedenis / die aangaande den schat in den Tempel te Jerusalem 2 Makk. III. verhaalt word / zien wy / dat Hy zelfs geene zwarigheid maakte om

(*) Zo neemt het hier de doorgeleerde H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond aaneeng. bladz.* 892.

(†) Conf. Clar. VENEMA *in b. l.* qui tamen prioris partis hujus commatis aliam facit interpretationem, quam velim Lector ipse legat et expendat.

II.B.א.b.β.2.BB.אא bb.ββ.§§.//.=

nader uitgebreidt van vers 25–40: en wel in dier voegen/ dat

*. Vertoont worden zijne twee krygstogten tegen Egipte en de verdrukkingen welke de Joden by gelegenheid van beide deze krygstogten van Hem zouden lyden vers 25–35.

**. En dan byzonderlyker beschreven worde zyn moedwillig en ten uitersten hoogmoedig gedrag ten aanzien van de Godheid, als ook zijne geheel vreemde handelwyze in het vergaderen en verkwisten van rykdommen vers 35–40.

/. De komste van dezen Koning op den troon, en op wat wyze Hy tegen verwachting tot denzelven geraken zoude/ word vers 21. aldus beschreven Daar na zal 'er een verachte in zynen ſtaat ſtaan, den welken men de Koninklyke waerdigheid niet zal geven; doch Hy zal in ſtilligheid komen en het Koninkryk door vleiingen bemagtigen.

De persoon/ die in den ſtaat of ſtandplaats van den voorgaanden Koning (Seleukus Filopator) ſtaan, dat is zijn opvolger zijn zoude/ word hier voor eerſt beschreven van eene byzondere hoedanigheid/ by welke Hy in zijnen tyd voornaamlyk bekend zoude worden/ als een verachte, dat is een verachtelyk persoon/ voor wien men geene achting zoude hebben/ maar die in tegendeel met verontwaerdiging zoude worden aangezien/ te weten/ gelyk de uitkomſte der zaken nader getoont heeft/ niet wegens zijnen ſtaat of afkomſte/ maar van wegen zijnen aart en zeden/ waar door Hy zig zelven verachtelyk zoude maken. In zulken zin komt het grondwoord נבזה ook voor Pſ. XV. 4. Jerem. XXII. 28. Mal. I. 7, 12.

Ten tweeden word 'er by gedaan/ dat Hy ook geene waarschynelyke hope zoude hebben om tot den troon te geraken/ dien men de Koninklyke waerdigheid niet zoude geven, of eigentlyk naar de grondtaal dien zy, te weten de genen/ aan wien dit ſtond te doen/ de overledene Koning (by uiterſte wille) of de Ryksgraven en voornaamſten des Volks/ de Koninklyke waerdigheid niet gegeeven hebben, dat is niet toegelegt hebben, niet voornemens waren om te geven (*): het zy van wegen de voorgemelde verachtelykheid van zijnen aart en zeden;

(*) In dien zin word het werkwoord נתן *geven* meermaals gebruikt. Zie de voorbeelden daar van bygebragt I. *Deel*, *bladz.* 193. en vergelyk daar mede *Gen.* XV. 18. XVII. 16. XXIII. 11, 13. XXXV. 12. *Num.* XX. 12.

II.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ.bb.ββ.§§./.

heid/ en bezwalkte dikwils door de vuilste daden den luister der Koninklyke waerdigheid. Men zag Hem menigmaal verkeeren met het eerlooste slag van menschen van beide sexe/ en hy had de schaamte zo verre uitgetogen/ dat Hy geene zwarigheid maakte van de ontugt in het openbaar te plegen. En behalven dit maakte Hy zig by verscheidene gelegenheden zo gemeenzaam met het geringste volk en rechtte zulke geklyke en zomtyds ongeschikte potsen aan/ dat velen twyffelden of Hy het wel vast had. Ja men gaf Hem wegens dit zeldsaam en uitsporig gedrag den naam van Epimanes dat is den dolleman. Dus word Hy van Polybius (a), Filarchus (b), Livius (c) en Diodorus Siculus (d), alle Heidense Schryvers/ en de twee eerste zyne tydgenoten/ ons afgeschildert. En/ hoewel het waar is/ dat de verhalen van die Schryvers dezen aangaande eigentlyk hunne betrekking hebben tot den tyd van zyne regeering/ is het nochthans alzins geloofslyk/ dat een Prins/ die zig/ wanneer Hy reeds op den troon gezeeten was/ dus gedroeg/ noch veel minder zig ontzien heeft van zodanige zeden te houden/ doe Hy buiten dat aanzien was en zonder waarschynelyk uitzigt om 'er toe te geraken. Zulk een slegte aart/ zulk eene laagheid van inborst hebben in dien voorgaanden tyd niet verborgen konnen blyven/ en zyn dan ook buiten twyffel oirzaak geweest/ dat Hy in grote verachting geraakt zy by alle deftige lieden. En hoe meer Hy die in het vervolg ook noch heeft openbaar gemaakt/ was 'er te grotere rede voor deze Godspraak om Hem van deze hoedanigheid te beschryven/ als een eigen karakter/ waar van Hy voor en na bekend zoude staan.

Het minste voornemen, uitzigt of geneigtheid/ was 'er ook niet om dezen Prins het Koninkryk te geven. By den dood zynes Vaders was zyn ouder Broeder Seleukus Filopator bezitter van den troon geworden; en deze had eenen Zoon/ die zyn wettige erfgenaam en opvolger moeste zyn/ met name Demetrius. En wanneer Hy van Heliodorus door vergift was omgebragt/ meende zig deze van de kroon te verzekeren/ en had eene sterke party om zig in zyn opzet te ondersteunen. Ook deed zig eene andere party op voor den jongen Koning van Egipte, Ptoleméus Filometor, die tot de opvolging eenigzins gerechtigt was uit hoofde van zyne Moeder Kleopatra, de Suster van den omgebragten Koning (*). Op Antiochus, die by de twaalf jaren voor gyzelaar te Rome geweest was en daar by zig in Syrie zeer ver-

(a) *Apud* ATHENÆUM *Lib.* V. *pag.* 193.
(b) *Apud eundem Lib.* X. *pag.* 438.
(c) *Lib.* XLI. *c.* 20.
(d) *In Exceptis de virt. et vit. pag.* 577. Addendus est HIERONYMUS *in h. l. et ad vers.* 37.
(*) Vid. HIERONYMUS *in h. l.*

II.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ.bb.ββ.§§./.

was/ en onder den voorgaanden Koning in luister en aanzien noch meer verminderd in plaatze van te vermeerderen: behalven dat Hy ook op zijne hoede had te zijn tegen de genen/ die de party van Heliodorus hadden aangekleeft en noch heimelyk die party of eene andere tot nadeel van Hem mogten zijn toegedaan.

//. De bedryven aangaande/ welke deze Koning in den tyd van zijne Regeering zoude uitrechten/ geeft de voorzegging/ als gezegt is

— Eene algemeenere beschryving van vers 22–25. Waar in

*. Kortlyk vertoont worden zijne voornaamste bedryven, welke Hy zoude uitvoeren/ en hoe hy zig daar in zo wel van het bedrog, als van de wapenen, bedienen zoude vers 22, 23, 24ᵃ:

**. En dan word 'er by gedaan zijne byzondere wyze van doen, die hy houden zoude/ en de aanslagen, in welke Hy zoude omkomen vers 24ᵇ.

*. Betreffende het eerste, zien wy opgegeeven

AAA. De voorspoed zyner wapenen ter nederwerping eener voorname vyandlyke magt vers 22ᵃ.

BBB. De listige en bedriegelyke handel, die Hy in het werk zoude stellen/ vers 22ᵇ. en 23.

CCC. Welke landen Hy overvallen zoude vers 23ᵇ.

AAA. Van den voorspoed zyner wapenen zegt de Godspraak vers 22ᵃ. En de armen der overstrominge zullen overstroomt worden van voor zyn aangezigte en zy zullen gebroken worden.

Door de armen der overstrominge worden verstaan de sterke krygsbenden/ die gewoon waren de naastgeleegene landen als een vloed/ die buiten zijne oevers overstroomt/ te overvallen en in te nemen/ en die zulks ook nu schenen te zullen doen. Verg. het gezegde op vers 10 en 15. En het is klaar te zien/ dat van nader hier gedoelt worde op die vyandlyke magten/ die de aangrenzende landen/ die den Koning van het Noorden toebehoorden/ of van welke Hy althans bezitter was en het recht daar toe zig aanmatigde/ aldus plagten te overstromen: die van geene andere zijn als de krygsbenden van het Zuiden, dat is van Egipte; van welke wy te voren gezien hebben/ hoe die

II.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ.bb.ββ.§§.//.—*.AAA.

die de naastgelegene landen van Palestine en Celesyrie meermaals overvallen en verovert hadden / ja ook ten tyde van Ptoleméus Euergetes in het ryk van Syrie zelf ingedrongen waren / om de Koningen van het Noorden uit die bezittingen te verdryven / het welk zy ook ten tyde dezes Konings geerne zouden willen hervatten. Van ter zyde schynt ook de Godspraak eene toespeling te maken op de beruchte armen van den Nyl, de voornaamste rivier van Egipte, en de uitdrukking de armen der overstrominge even daarom hier uitgekozen te zijn om het Ryk aan te duiden / op welks oorlogsmagt gezien word. En wanneer dan gezegt word / dat deze armen der overstrominge overstroomt en verbroken zullen worden voor het aangezigte van dezen Koning van het Noorden, (Antiochus Epifanes) geeft zulks te kennen / dat deze vyandlyke kryg smagten door de dapperheid van dezen Koning / als Hy zig in persoon tegen hen zoude laten zien en zijne benden tegen hen aanvoeren / niet alleen gestuit en te rug gedreven zouden worden / maar overwonnen en zo ondergebragt / dat het Koninkryk van het Zuiden voortaan geene kracht meer behouden zoude om iet tegen dat van het Noorden uit te rechten / of zig door eigen vermogen tegen het zelve te beschermen. Die overstromende vloed zoude dus door eenen sterkeren verzwolgen worden of zelve overstroomd zijnde uit het gezigte verdwynen / en zo zouden die armen, die magten van dat Ryk / verbroken worden; welke laatste uitdrukking hier te gepaster is / om dat dezelve zo wel van golven en eenen vloed, als van de armen, gebruikt word.

En dit zullen wy in het vervolg by de nadere uitbreiding van deze algemeenere voorzegging zien in der daad de uitkomste geweest te zijn van de kryg sbedryven van Antiochus Epifanes tegen het Koninkryk van Egipte; door welke Hy de legerbenden der Egiptenaren zodanig overwonnen en verslagen en dat Ryk van alle magt om tegen Hem te bestaan geheel berooft heeft / dat 'er niets voor Hem meer in den weg ware om het ganschlyk te bemagtigen / indien Hy niet ten gevalle van de Romeinen daar van hadde moeten afzien. Eene behaalde overmagt / die ook zo veel te opmerkelyker geweest is / dewyl de Egiptenaars in het begin van de regeering dezes Konings / eenen aanslag maakten om op nieuws eenen inval te doen in de landen van Palestine en Celesyrie, die zy van Antiochus te rug eischten / als mede in het vervolg gezegt zal worden.

BBB. Maar deze Koning zoude zo wel de list en het bedrog, als de wapenen, ter hand nemen om zijne aanslagen ten uitvoer te brengen. Dit word te kennen gegeven als 'er volgt vers 22b. en 23. en ook de Vorst des verbonds, en na de vereeniging met Hem zal Hy bedrog plegen, en Hy zal optrekken, en Hy zal met weinig volks gesterkt worden.

II.B.א.b β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.— *.BBB.

De eerste woorden / die ik hier heb ter nedergestelt / en die naar de Masorethise verdeeling de laatste zyn van het 22. vers, worden van de Uitleggers zeer verschillende opgevat en uitgelegt (*). Doch behoudens de verdiensten van die alle komt my voor / dat deze woorden wel het allereenvoudigst en gemakkelykst dus verstaan worden / dat wy dezelve opvatten als staande in verband niet met het voorgaande (wanneer het woord verbroken hier ook onder verstaan zoude moeten worden / doch niet alleen gaat dat woord vooraf maar ook dat van overstroomt worden / het welk op eenen Vorst niet toepasselyk is) maar met het volgende op deze wyze en Hy zal ook een Vorst des verbonds zyn, maar uit de vereeniging met Hem zal Hy bedrog plegen, of / dat op het zelfde uitkomt en een Vorst des verbonds zynde, zal Hy ook uit de vereeniging enz. Eene opvatting / die de aart der tale zeer wel toelaat / vermids van hier alleen zal uitgelaten zyn het zelfstandig werkwoord zal zyn, of het voornaam woord הוא in de betekenis van zal zyn, welke uitlating zeer dikwils gevonden word. En wat van den zin betreft / is het klaar / dat volgens deze opvatting van den Koning van het Noorden, Antiochus Epifanes, zelven hier gesproken worde en van Hem gezegt / dat Hy ook benevens zyne oorlogs-bedryven / waar in Hy zig een man of een Vorst des krygs betonen zal / een Vorst des verbonds zal zyn / dat is te zeggen zulk een Vorst / die zig gewillig tonen zal om met anderen verbonden aan te gaan / ja daar in wel de voorganger en de eerste zal willen zyn / voorgevende daar voor grote achting te hebben. Gelyk zulk eene zamenstelling wel meer gebruikt word

(*) Zie dezelve met grote nauwkeurigheid voorgedragen en onderzogt by den Hooggeleerden Heer VENEMA (*Comm. in b. l.*) wiens eigene gedagte in het byzonder alle overweeging verdient, komende hoofdzakelyk hier op uit, dat door *het verbond* verstaan worde het *heilige verbond* van God met *Israël*, en door den *Vorst des Verbonds* de Zone Gods, de Engel des Verbonds, die de opregter, bewaarder en uitvoerder was van dat verbond; en dat dan voorts de zin zy, dat ook die *verbroken* zoude worden *in zyn volk*, het *Joodse Volk* namelyk, dat door *Antiochus* grootlyks gekrenkt zoude worden. Wanneer hier een kort voorstel zoude zyn van het gene dat deze Koning den *Joden* zoude aandoen. Onze geachte Kanttekenaars, hier gewagende van zekeren *Tryfon*, eenen van de voornaamste Heeren van *Egipte*, door wiens toedoen *Antiochus* een verbond met de Kroon van *Egipte* zoude hebben aangegaan, maar die naderhand door Hem zoude gedoodt zyn, volgen hier in anderen met name *Junius* en *Piscator*. Doch zy begaan eenen misslag, vermids in de historie van *Egipte* niets daar van voorkomt; maar wel leest men van eenen *Tryfon*, die zig meester zogt te maken van het Ryk van *Syrie*, maar door *Antiochus Sidetes* gedoodt is. Vid. Clar. VENEMA *pag.* 202 & 203.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb ββ §§.//.— *.BBB.

woord om te kennen te geven de eene of andere zaak / waar van iemand veel werk maakt of waar mede Hy omgaat en zig bezig houdt / als in de bekende uitdrukkingen een man des bloeds, des bedrogs, des gewelds, en diergelyke meer. Zo lezen wy Jes. IX. 5. dat een der namen van den Messias zijn zoude Vrede-Vorst of naar de grondtaal Vorst des vredes; welke uitdrukking ten aanzien van de zamenstelling der bewoordinge met deze / die wy hier vinden / al veel overeenkomste heeft. In 't byzonder is het grondwoord נגיד hier zeer gepast en eigenaartig om dezen zin uit te drukken / vermids het zelve in het gemeen eenen voorganger betekent / die in deze of gene zaken het opper-bestier heeft / als 1 Chron. IX. 11. 2 Chron. XXVIII. 7. Daar op schynt hier gezinspeelt te worden en te kennen gegeeven / dat Hy / die een Vorst en voorganger van zijn volk was / ook zig zoude voordoen als eenen voorganger in het maken van vriendschap en verbintenissen (*). Dit zoude dan de schyn wezen / die deze Koning van zig geven zoude.

Maar hier tegen stelt de Godspraak over / wat Hy in der daad doen zoude en of liever doch (gelyk het voorzetsel ו ons zeer dikwils zo is voorgekomen) na, of eigentlykst uit, de vereeniging met Hem zal Hy bedrog plegen, dat is te zeggen na dat Hy dus anderen door middel van voorgewende vriendschap en verbond-makingen zal bewogen hebben om zig tot Hem te voegen / zal Hy gestadig zijn werk maken van bedrog te plegen; ja uit die vereenigingen zelve daar toe aanleiding nemen.

Ook dit is het heerschende karakter van Antiochus Epifanes geweest / waar van men de duidelykste blyken gezien heeft in zijn gedrag omtrent alle de genen / met wien Hy te doen had / omtrent de Romeinen, de Egiptenaars en de Joden.

In het begin van zijne regeering vaerdigde Hy een gezandschap af aan de Romeinen om niet alleen de verschuldigde schatting over te brengen / maar ook / kostbare geschenken daar by voegende / het verbond tusschen hen en zijnen Vader te vernieuwen onder vele vleiende betuigingen. Maar het was loutere geveinsdheid; en Hy wendde alle die en andere listen aan om de Romeinen maar in slaap te wiegen / op dat zy zig met de zaken van Egipte niet bemoeien zouden / en Hy dus gelegenheid hebben om zig meester van dat Ryk te maken (†). Wanneer zijn Neef Ptoleméus Filometor in Egipte meerderjarig verklaart was en naar de gewoonte van dat land met grote plegtigheid als Koning ingehuldigt wierd / zondt Hy Apollonius, eenen van de eer-

(*) Op dezen zin komt de Franse vertaling uit, die deze woorden aldus heeft overgezet *et* il sera *chef d'un accord.*

(†) Vid LIVIUS *Lib.* XLII. *c.* 6.

eerste edelen van zijn Hof / om die staatsie by te wonen / in schyn om Hem daar mede zijne genegenheid en achting te betuigen / maar alleen met oogmerk om te verspieden / hoedanig de zaken aan dat Hof ten zijnen opzigte stonden / en wat men daar in den zin had omtrent Palestine en Celesyrie (*), nemende vervolgens daar uit eene aanleiding en voorwending om aan dat Ryk den oorlog aan te doen. Noch trouwlozer en bedriegelyker ging Hy te werk / doe men met Hem in onderhandeling kwam over het recht op de zo evengenoemde landen van Palestine en Celesyrie, welke de staats-dienaars van Egipte met rede beweerden aan hunnen Koning toe te komen / om dat Antiochus de Grote, dezes Konings Vader / dezelve aan zijne dogter ter bruid-schat mede gegeeven had / doe Hy dezelve aan Ptoleméus Epifanes had uitgetrouwt. Hy ontzag zig niet / dat huwelyks-verdrag zo bedriegelyk uit te leggen / dat Hy opentlyk ontkende / dat Antiochus, zijn Vader / zulks ooit beloofd had / als Polybius (a) verhaalt. Zelfs durfde Hy door zijnen Gezant te Rome staande houden / dat Hy van Ptoleméus tegen alle recht wierd aangetast. Na dat Hy de kryg-benden van Ptoleméus by Pelusium verslagen had / getuigt dezelfde Schryver (b) / dat Hy zig van allerlei listige konstgrepen / beneden zijne waerdigheid / bediende / wetende door zijne overgrote loosheid / als Hieronymus zegt / all' het beleid van de bestierders van het Ryk te leur te stellen. Wanneer de Romeinen Hem genoodzaakt hadden om Egipte te verlaten / als wy hier na op vers 30. zien zullen / geliet Hy zig nochthans hun vriend te blyven / en behandelde hunne Afgezanten met zo veel beleefdheid / zelf op eene al te lage wyze / dat zy een volkomen vertrouwen op Hem stelden / daar Hy in der daad van hun afkeerig was (†). Op gelyke wyze heeft Hy de Joden behandelt. Hy nam Jerusalem van eens met list / dan met geweld / in / als uit vergelyking der gezegden van Jozefus (c), die anders tegen een stryden zouden / te besluiten is. Naderhand nam Apollonius, die van Hem gezonden was en in zijnen naam handelde / Jerusalem onder eenen schyn van vrede onvoorziens en met bedrog in / het welk Jozefus aan Antiochus zelven toeschryft (§).

CCC. Wel-

(*) Zie 2 *Makkab.* IV. 21. en verg. POLYBIUS *Hist. Lib.* XVII. *in fine* & *Legat.* 78.

(*a*) *Legat.* 82.

(*b*) *In Except. Valef. pag.* 133.

(†) Vid. POLYBIUS *Legat.* 101. DIOD. SIC. *in Excerpt. de virt. et vit. pag.* 583.

(*c*) *Ant. Jud. Lib.* XII. *c.* 5. coll. *De Bello Jud. Lib.* II. *c.* 1.

(§) Zie 1 *Makkab.* I. 2 *Makkab.* V. en vergelyk JOZEFUS *Ant. Jud. loc. laud.*

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//:— *.BBB.

CCC. Welke landen deze / dus wel stryddare / maar niet minder bedriegelyke / Vorst overvallen zoude wyst de Godspraak in het gemeen ook aan in de naastvolgende woorden vers 23b. en 24a; welke de Onzen / de Masorethise onderscheiding der versen volgende / aldus hebben overgezet en Hy zal optrekken, en Hy zal met weinig volks gesterkt worden. Met stilheid ook zal Hy in de vette plaatzen des landschaps komen. Doch wat het eerste aangaat / kan het ons niet alleen met rede onwaarschynelyk voorkomen / dat de Godspraak zoude willen zeggen / dat Antiochus Epifanes met weinig volks naar Egipte zoude komen om dat Ryk in te nemen: maar dit komt ook niet overeen met den aart der uitdrukkinge in de grondtaal / vermids het woord גוי, volk te recht vertaald / niet ziet op krygsvolk, maar op een volk van een of ander land, dat daar in woont. En daar boven strydt dit ook tegen de geschiedenis. Want de Schryver van het I. Boek der Makkabeen Hoofdst. I. 17, en 30 ook Jozefus (a) zeggen uitdrukkelyk / dat Antiochus met een zwaar heir en grote magt in Egipte gekomen zy. Ja onze Godspraak / deze algemeenere beschryving van dezen Koning in het vervolg nader uitbreidende / zegt duidelyk vers 25, dat Hy zyne kracht en zyn herte verwekken zoude tegen den Koning van het Zuiden *met* eene *grote* heirkracht. Dit bepaalt ons dan kennelyk om naar een ander verstand van deze woorden om te zien. En wanneer wy de onderscheiding der versen, die van geen Godlyk gezag is / hier wederom (*) ter zyde stellen / bevinden wy dat die zeer gevoegelyk dus konnen worden opgevat (en zy zullen dan ook eenen klaren zin uitleveren) dat wy die brengen tot de volgende / met welke vers 24. begint / en dit geheel gezegde dus vertalen en Hy zal optrekken en sterk zyn in korten tyd [tegen] een volk in stilheid (of liever in gerustheid of gerusten overvloed) Ook zal Hy in de vette plaatzen des landschaps komen (†).

En

(a) *Ant. Jud. Lib.* XII. *c.* 5.

(*) Dat 'er meermaals rede zy om zulks te doen, om dat deze verdeeling het kenbaar verband van zaken wech neemt, kan met verscheide voorbeelden getoont worden. Ik tekene hier alleen de volgende aan, die my toeschynen in dit stuk zeer klaar te zyn, *Gen.* VII. 8, 9. XVIII. 20, 21. *Ps.* LXXXIII. 15, 16. *Richt.* X. 11, 12. *Job* IV. 13, 14. 1 *Chron.* XVIII. 10, 11. *Jerem.* XXXIII. 10, 11. XLIII. 5, 6. *Ezech.* XVI. 20, 21. XVII. 13, 14. *Deut.* XXIX. 14.

(†) Dat by het woord עם het voorzetzel ב in de betekenis van *tegen* met recht hier onder verstaan worde, zal elk toestemmen, die gade slaat, hoe dikwils het zelve aldus uitgelaten worde, daar het nochthans verstaan word. Verg. *Exod.* XV. 7. XXXII. 4. *Job* XXVII. 5. *Ps.* XVIII. 40. *Jes.* XXIX. 7. *Hab.* II. 17. dit *Hoofdst.* vers 32.

II.B.א.b.β.2.BB אא.bb.ββ.§§.//.—*.CCC.

En wat van het eerste gedeelte van dit voorstel betreft / als 'er gezegt word Hy zal optrekken en sterk of vermogende zyn, geeft dit zo veel te kennen als Hy zal optrekken met een magtig leger, en daar door ook overmogen en voorspoedig zyn. Het laatste verklaart nader de wyze en het gevolg van het eerste. En het woord במעט, met weinig van de Onzen vertaald / word in dit verband zeer gepastlyk overgezet in korten tyd, gelyk het zo ook elders genomen word / aanwyzende / dat deze Koning binnen korten tyd die zaak zoude uitvoeren. Maar dan word 'er ook bestipter by uitgedrukt / welk het land zoude zijn / tegen welk Hy dus zoude optrekken / te weten een volk, of het volk, in stilheid, of liever in gerustheid, dat is het welk volkomen gerust zal zyn. Ja het grondwoord geeft niet alleen te kennen eene gerustheid van eenen veiligen staat, die geene verstoring ondergaat / of schynt te vrezen te hebben / maar ook die gepaard gaat met eene gewenschte bezitting van goederen in menigte en voorspoed; gelyk wy het zelve om die rede vers 21. opgenomen en vertaalt hebben in de betekenis van geruste bezitting. Eene benaming alzins passende op de Egiptenaars, als zijnde een ryk en magtig volk en dat in dien tyd niets te vrezen scheen te hebben / wanneer het door Antiochus Epifanes overvallen wierd. En even daar uit ontdekken wy de mening der voorzegginge / hier mede in algemeene bewoordingen te kennen gevende de inneming van Egipte door dezen Antiochus, waar van nader op vers 25. en vervolgens. Dat Hy dit in korten tyd zoude volvoeren / word als iet merkwaardigs met rede in het byzonder gemeldt; en de Historie-schryvers merken het dus ook wel uitdrukkelyk aan / dat Antiochus binnen korten tyd en genoegzaam zonder stryd het uitgestrekt en magtig Ryk van Egipte ingenomen hebbe (*).

Maar ten tweeden word 'er bygedaan en of ook, zal Hy in de vette plaatzen des landschaps komen. Welk gezegde wy billyk in onderscheiding van het voorgaande zullen toepassen op het Joodse land; aan welk de naam van Landschap zeer gepastlyk dus gegeeven word in onderscheiding van de Koninkryken, tusschen welke het geleegen was / en ook om dat Antiochus het zelve als een Hem eigen en aangewonnen landschap in alles behandelen zoude / daar het te voren meerdere vryheid genoot. En de vettigheden van dit landschap betekenen van de beste inkomsten en rykdommen van dit land / in welke Antiochus komen zoude in dier voegen en tot dat einde / dat Hy dezelve in bezit nemen zoude. Gelyk dan het Joodse land van zijne vettigheid voorgaans geroemt word in de Heilige Schrift / en by deze bewoording niet duisterlyk hier aangewezen word. Zo geeft de voorzegging ook een kort bericht van het gene de Joodse staat van dezen Koning zou-

zou-

(*) Vid. DIOD. SIC. *in Excerpt. de virt. et vit. pag.* 579.

II.B.ℵ.b β.2.BB.ℵℵ.bb.ββ.SS.//.—*.CCC.

zoude te wachten hebben / het welk wy mede in het verbolg nader zien zullen. En dies te nadrukkelyker is het / dat dit stuk op deze wyze hier kortelyk voorgedragen worde / vermids de grote rede / waarom Antiochus de Joden zo trouwloos en hard gehandelt heeft / deze geweest is / dat Hy / geld nodig hebbende / zig van de schatten van dat land en voorál van den Tempel wilde meester maken; gelyk Hy ook alles gedaan heeft / wat de afvalligen Hem voordroegen / om maar het geld magtig te worden / dat Hem aangeboden wierd / als uit het voorbeeld van Jason en Menelaus blyken kan en in het voorgaande op Hoofdst. VIII. reeds is aangewezen.

Dus in het gemeen vermeld hebbende de voornaamste bedryven / door welke deze Koning van het Noorden ter zyner tyd zig zoude bekend maken /

**. Volgt de voorzegging hier by de byzondere wyze van doen, welke deze Koning houden zoude / en de aanslagen, in welke Hy ten laatsten zoude omkomen vers 24[b]:

AAA. Het eerste in deze woorden: en hy zal doen, dat zyne vaders noch de vaders zyner vaderen niet gedaan hebben, roof, en buit, en goederen zal Hy onder hen uitstrojen.

Welke woorden allereigenaartigst uitbeelden de gansch ongewone en ongehoorde wyze van doen / welke deze Koning gehouden heeft / en waar door Hy zig geheel verschillende van zyne naaste en verdere voorouders / met een woord eenen vreemden en ontaarden spruit van den stam der Seleukiden betoont heeft / zo in zyne gemeene levenswyze en verkiering / die gansch buiten gewoon en belagchelyk was / waar van boven gesproken is / als ook in zyne daden / die Hy by en na het veroveren en berooven van Egipte en Judea (gelyk het in dat verband hier staat) zoude uitvoeren / zynde eensdeels geweest van eene ongehoorde wreedheid / zelfs tot gewetens-dwang en vervolging van menschen wegens hunnen Godsdienst / als de Joden ondervonden hebben / anderdeels van eene ongeziene uitsporigheid in het verkwisten van schatten; in alle welke dingen niemand zyner voorzaten Hem tot een voorbeeld verstrekken kon: ja men mag 'er byvoegen bedryven van eene zeer trotse en stoute Godloosheid / met welke Hy tegen allerlei Goden / zo den waaren God / als de valsche / is opgestaan / en zig boven dezelve verheven heeft. Welk alles in het verbolg onderscheidener word aangewezen.

Wat de laatste dezer voorgestelde woorden aangaat / geeft het eenige duisterheid / dat in onze overzetting gezegt worde roof, en buit, en goederen zal Hy *onder hen* uitdeelen. Want het is bezwaarlyk te begrypen / wie dan hier mede zouden gemeent worden. Op de overledene voorvaders / naast te voren gemeld / kan het niet zien. En de uitdrukking is te onbepaald / om dezelve / als sommigen doen / op de

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.—**.AAA.

de soldaten en vrienden des Konings toe te passen. Maar ten eenemaal is dit gezegde opgehelderd/ als men aanmerkt/ dat de bewoording van de grondtaal ook vertaalt kan worden door van hun (*) als behorende tot de voorgaande naamwoorden roof, en buit, en goederen, welke zijn zouden van hun te weten van de vaders en voorvaders, te voren gemeld: het zy dan dat wy dit bepaaldlyk brengen alleen tot het laatste woord goederen of bezitting, of ook tot de twee voorgaande. Dit zal by na op één uitkomen/ dewyl dezen Koning zijnen eigenen (in Egipte en Judea) verkregenen buit en roof niet sparen zoude/ wanneer Hy zelfs de schatten van zijne voorvaderen opgelegd en nagelaten zoude aantasten. En hier mede word dan in het byzonder uitgebeeldt de verkwisting van Antiochus, waar in Hy zo weinig zijnen voorvaderen gelyk zoude zijn/ dat Hy zelfs hunne nagelatene schatten uitstrojen, dat is verkwisten zoude. Gelyk Hy dat op eene hooggaande wyze gedaan heeft door overmatigste en dwaze vereeringen en giften/ en het aanrechten van ongemeen kostbare spelen en pragtigste vertoningen en diergelyke: waar van Polybius (a), Diodorus Siculus (b), Livius (c) en andere Historie-schryvers verhalen en hierna ook zal gesproken worden; en de eerste van deze genoemde Schryvers (d) merkt het ook aan/ dat Antiochus zulke grote kosten maakte zo uit den buit/ dien Hy uit Egipte gehaalt had/ als uit de giften van zijne vrienden en de berovingen van vele Tempelen.

BBB. Maar even dit zoude van den weg banen tot die aanslagen, in welke Hy ten laatsten zoude omkomen, waar van gezegt word en Hy zal tegen de vastigheden zyne gedagten denken, doch tot eenen [zekeren] tyd toe.

Het grondwoord mibtzarim (מבצרים), afkomende van batzar (בצר) toesluiten, besluiten, is genoegzaam het zelfde het gene ons is voorgekomen vers 15, alwaar gesproken wierd van de vaste steden, die de Koning van het Noorden zoude bemagtigen. En elders word dit woord dus menigmaal gebruikt van beslotene, dat is met muuren of wallen omgeevene en dus gesterkte, steden. Maar naardien dit woord hier voorkomt als een zelfstandig naamwoord mogen wy billyk denken/ dat hier byzonder gezien worde op een zeker soort van beslotene plaatzen, in welke grote schatten van goud en zilver opgesloten waren en bewaart wierden/ hoedanige in het byzonder in die tyden geweest zijn de Tempelen van de Goden. Gelyk dan ook het goud met eenen naam

(*) Vid. GEIERUS *in b. l.*
(a) *Apud* ATHENÆUM *Lib.* X. *pag.* 438.
(b) *In Excerpt. de virt. et vit. pag.* 582 & 583.
(c) *Lib.* XLI. *c.* 20.
(d) *Apud* ATHENÆUM *Lib.* V. *pag.* 195.

II.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ.bb.ββ.§§.//.—**.BBB.

naam van het zelfde wortel-woord afkomstig בצר genoemt word / zo het schynt / om dat het in verborgene plaatzen pleegt opgesloten en bewaart te worden / als te zien is Job XXII. 25.

Tegen deze heilige bewaar-plaatzen van geld en schatten zoude deze Koning zyne gedagten denken, dat is voor en na allerlei listige aanslagen maken om die te beroven en zig met den schat van dezelve te verrylken / of liever zijne verkwistingen daar door wederom vergoed te bekomen: Welke aanslagen Hy ook ten dele zoude ten uitvoer brengen / doch op het laatste daar in gestuit worden. Waarom hier meer van zijne onderneming als wel van zijne uitvoering in dezen gesproken word: te meer dewyl 'er aanstonds volgt doch tot eenen [zekeren] tyd toe. Eigentlyk staat in de grondtaal alleen doch tot eenen tyd of tot den tyd. Welke uitdrukking niet gepaster of nadrukkelyker kan worden opgevat / dan in dezen zin / dat die te kennen geve tot dat zyn tyd kome te weten / in welke Hem naar verdienste vergolden zal worden en Hy aan zijn einde geraken. Gelyk van ook het woord עת, als op vers 6. is aangemerkt / wel byzonder gebruikt word van tegenspoedige tyden. Vers 36. zegt de Godspraak / dat Hy voorspoedig zal zyn tot dat de gramschap voleindigt zy. Vers 45. word met eene gelyke betekenis gezegt / hoewel niet van dezen Koning / maar van deszelfs opvolger / Hy zal tot zyn einde komen.

De uitkomste heeft hier het meeste licht ontstoken om den zin van deze woorden aldus te verstaan / en doet ons in de nauwkeurigheid der vervullinge de diepzinnigheid en nauwkeurigheid der voorzegginge met verwondering opmerken. Antiochus Epifanes ook al in voortyden zig niet ontzien hebbende vele Tempelen der Goden te beroven / als wy uit Polybius gehoort hebben / bevondt zig eindelyk door alle zijne verkwistingen in eene grote verlegenheid om geld / die Hem het besluit deed nemen om zig met zijn leger te begeeven naar het landschap Elymais om aldaar den Tempel van Diana, of als anderen spreken van Venus, te beroven / in welke een overgrote schat bewaart wierd; doch Hy wierd door de Priesters en de burgers der stad zo dapper wederstaan / dat Hy met verlies en schande moeste aftrekken. En daar op wierd Hy op de reize tot eene rechtvaerdige straffe / niet zo zeer wegens deze heiligschennis / maar vooral om die / welke Hy aan den Tempel van den waaren God te Jerusalem begaan had / en om al het kwade den Joden door Hem aangedaan / van eene allerhevigste kwale in zijne ingewanden aangetast / aan welke Hy / na de hevigste pynen uitgestaan te hebben / op eene allerjammerlykste wyze stierf / en dus aan zijn einde geraakte. Gelyk wy dit reeds boven gezien hebben op Hoofdst. VIII. 25.

Deze algemeenere beschryving van het bestaan en gedrag van Antio-

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.— **.BBB.

tiochus Epifanes, van vers 22. tot hier toe opgegeeven, word nu

= In derzelver voorname delen nader uitgebreidt van vers 25–40. En wel in dier voegen, dat

*. Eerstelyk vertoont worden zijne twee togten tegen Egipte en de verdrukkingen, welke de Joden by gelegenheid van deze beide kryggstogten van Hem zouden te lyden hebben, vers 25–35.

AAA. De eerste word beschreven vers 25–29.

BBB. De twede vers 29–35.

AAA. De eerste aangaande, zien wy nader, dat die

אאא. Op haar zelve voorgedragen worde vers 25–28;

בבב. En van derzelver nadeelig gevolg ten aanzien van de Joden vers 28.

אאא. Op haar zelven aangemerkt word deze kryggstogt des Konings van het Noorden tegen het Ryk van Egipte dus afgemaalt, dat opgegeeven worden drie voorname zaken, die daar by zouden voorvallen.

aaa. De overwinning en onderbrenging van den Koning van het Zuiden door dien van het Noorden met het zeer nadeelig gevolg, het welk zulks voor den eerstgemelden hebben zoude van de zyde zijner vrienden, op wien Hy meende te konnen staat maken vers 25 en 26a.

bbb. De verdere verovering van het Ryk van Egipte door den Koning van het Noorden vers 26b.

ccc. De bedriegelyke handel

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ..§§.//.= *.AAA.אאא.ccc.

del dezer twee Koningen met elkanderen; by welke geen van beide zyn oogmerk bereiken zoude vers 27.

אאא.aaa. Aangaande het eerstgemelde stuk zien wy de Godspraak ons opgeven

aaa. Het bedryf des Konings van het Noorden in deze woorden vers 25[a]. En, of liever want of te weten, Hy zal zyne kracht en zyn herte verwekken tegen den Koning van het Zuiden met eene grote heir-kracht; en de Koning van het Zuiden zal zig in den stryd mengen met eene grote en zeer magtige heirkracht; doch Hy zal niet bestaan.

Dat van den zelfde Koning van het Noorden, die te voren gemeldt was, met name Antiochus Epifanes, al noch hier gesproken worde, onderstellen wy te recht, dewyl het verband zulks klaarlyk aanwyst. Deze nu zoude zyne kracht en zyn herte verwekken tegen den Koning van het Zuiden (dat is van Egipte) en dat met eene grote heirkracht. Het wilt zeggen, dat Hy alle zyne kracht en all' zyn verstand zoude inspannen om den Koning van het Zuiden te beoorlogen, en dat Hy dat met eene aanzienlyke kryg'smagt zoude gaan ten uitvoer brengen. En noch nader geest deze uitdrukking (*) te verstaan, dat Hy zulks doen zoude in grote drift van eene ontstokene gramschap; zo dat Hy dezen oorlog zoude beginnen wegens eene verbittering, welke Hy uit aan Hem gegeevene oirzaak tegen den Koning of het Koninkryk van het Zuiden hadde opgevat.

Hier tegen zoude de Koning van het Zuiden zig in den stryd mengen (יתגרה waar van op vers 10.) met eene zeer grote, en daar door, als mede door eene voorraad van all' het nodige, ook magtige heirkracht; die dan ook door deze breedere omschryving duidelyk genoeg getoont word noch talryker te zullen zyn, dan die van den Koning van het Noorden. Doch Hy zoude niet bestaan, dat is Hy zoude niet bestaan in en door zyn leger in den stryd, Hy zoude overwonnen worden en de nederlaag bekomen; ja dit niet alleen; Hy zoude zelfs ook niet staande blyven in den stand zyner Koninklyke waerdigheid, maar vallen, dat is dien verliezen, zig in de magt zynes vyands moetende overgeven. Welke laatste betekenis wy billyk mede hier insluiten, aangezien het woord עמד, bestaan vertaald, ook meermaals in dit Boek en in dit Hoofdstuk ons is voorgekomen om uit te drukken het staan van eenen Koning in zyne heerschappy in eenen staat van aanzien

(*) Vid. Clar. VENEMA *Diss. ad Vatic. Dan.* III. §. 32.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.=*.AAA.אאא.aaa.aaa.

zien en vermogen.
En vermids de uitkomste getoont heeft / dat de Koning van het Zuiden niet tegenwoordig was by zijn leger / wanneer dat door den Koning van het Noorden verslagen wierd / geeft deze uitdrukking / zo opgevat zijnde / eene rede aan de hand / waarom de Godspraak hier den Koning van Egipte zelven noemt / als willende niet alleen te kennen geven wat Hem in zijn leger / maar ook in zijne persoon / wedervaren zoude.

Volledig wyst ons de Geschiedenis aldus de vervulling dezer voorzegginge aan / en geeft te gelyk licht aan dezelve. Wanneer Antiochus Epifanes tot den troon van Syrie geraakte / had Kleopatra, zijne Suster en Koningin Weduwe van Egipte, het bewind over dat Ryk geduurende de minderjarigheid van haren zoon Ptoleméus Filometor, en zy had de zaken van het Ryk gestadig met veel voorzigtigheid bestierd gehad. Maar na haren dood / die niet lang daar na voorviel / kwamen Eulalius en Lenéus, als Voogden des jongen Konings / in het Ryksbestier. En zy waren 'er niet lang in geweest / of zy verstoutten zig om de wedergeving van Palestine en Celesyrie in den naam van den jongen Koning van Antiochus te vorderen / beweerende / dat die landen niet aan Hem / maar aan den Koning van Egipte, toebehoorden. Hier door wierd Antiochus zeer verstoort: en wel begrypende / en vervolgens ook door eenen afgezant aan het Hof van Egipte hebbende doen verspreiden / dat men voor had dezen eisch met de wapenen te doen gelden / wachtte Hy het niet af / dat de Egiptenaars eenen inval deden in die landen / maar maakte in de voorbaat te zijn / en trok met een magtig leger tegen Egipte, zijnen togt straks voortzettende tot aan Pelusium. Dus op de grenzen van Egipte gekomen zijnde / ontmoette Hem daar het leger van Ptoleméus Filometor (die inmiddels meerderjarig verklaart en ingehuldigt was) welk leger zeer talryk en magtig was. En daar wierd tusschen Pelusium en den berg Kasius een scherp en beslissend gevegt van de twee legers tegen elkanderen gehouden. Maar het Egiptis leger wierd aldaar door Antiochus Epifanes verslagen. En Hy joeg hier mede den jongen / en te gelyk gansch bloden en verwyfden / Koning / die door eene slegte opvoeding van zijne voogden dus bedorven was geworden / zulk eenen schrik aan / dat Hy zig zelven met zijn Ryk aan Antiochus overgaf; verlatende aldus uit lafhertigheid zijnen stand / welken Hy gemakkelyk had konnen handhaven en verdedigen. Welke geschiedenis wy verhaald vinden by Polybius (a) en de andere Geschied-schryvers die van deze tyden handelen (b) boven meermaals genoemd.

Dus

(a) *Legat.* 71, 72, 81—83.
(b) DIOD. SIC. *Excerpt. de virt. et vit. pag.* 579. LIVIUS *Lib.* XLII. *c.* 29.

II.B.א.b.β.2.BB אא.bb.ββ.§§.//.= *.AAA.אאא.aaa.*ααα*.

Dus zouden de armen der overstrominge overstroomt en verbroken worden, als 'er gezegt was in het algemeenere voorstel vers 22. Maar

ββ. Ten tweeden voegt de Godspraak hier by / welk een geheel nadeelig gevolg deze uitkomste van zaken ten opzigte des Konings van het Zuiden noch daar boven hebben zoude van de zyde der genen / die Hy voor zyne vrienden dagte te konnen houden vers 25ᵇ. en 26ᵃ. Want zy zullen gedagten tegen Hem denken, en die de stukken zyner spyze zullen eeten, zullen Hem breken. Welke woorden / ten onregte door de aangenomene onderscheiding der versen van elkanderen afgescheiden zynde / allergevoegelykst dus by een gebragt worden / en met eene kleine verandering in de vertaling dan aldus nadrukkelykst worden overgezet. Zelfs, of ja zy zullen gedagten enz. Gelyk het woordjen כִּי anders want betekenende in zulken zin voor ja of zelfs ook wel gebruikt word als Jes. V. 10. Klaagl. I. 10. Joel I. 12. enz.

Te weten het was reeds een groot onheil dat dezen Koning van het Zuiden zoude overkomen van de zyde des Konings van het Noorden, dat Hy voor dezen niet zoude konnen bestaan, nog staande blyven in zyne heerschappy / maar zig aan Hem moeten overgeven. Maar behalven dit / voorspelt de Godspraak / dat Hem een noch zwaarder geval stond te bejegenen / van de zyde zyner vrienden / waardoor Hy zelfs van de genen / over wien Hy Koning was / en door welker hulpe Hy vroeg of laat mogte hopen zyne zaken te zullen herstellen / van zyn Koninklyk gezag / Hem wettig toekomende / zoude ontzet worden. Men zoude gedagten tegen Hem denken, dat is raadslagen tegen Hem smeden tot zyn uiterst nadeel. En nader word aangewezen door wien zulks geschieden zoude / die de stukken zyner spyze, liever zyne smakelyke spyze, (*) zouden eeten, zyne vrienden en vertrouwelingen / die van Hem hun onderhoud genoten en als zyne gemeenzame vrienden meermaals aan zyne tafel aten (verg. de uitdrukking Ps. XLI. 10.) zyne hovelingen en staats-dienaars / op welken Hy staat maakte / dat zy Hem genegen waren /, zouden Hem breken, Hem in het verdriet brengen en oirzaak zyn / dat Hy van zyn Koninklyk gezag en waerdigheid ontzet wierde. Want offschoon dit woord breken ook wel genomen word in de betekenis van doden, ombrengen / als hier voren vers 20, kan het evenwel hier zo niet genomen worden / om dat straks van beide de Koningen / van wien hier de reden is / als beide in

*. 29. PORPHYRIUS *apud* HIERONYMUM *in b. l.* 1 *Makkab.* I. 18. *enz.* 2 *Makkab.* V. 1. JOSEPHUS *Ant. Lib.* XII. *c.* 6.

(*) In de grondtaal פתבג. Zie van dit woord op *Hoofdst.* I. *vers* 5. *bladz.* 75, 76.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.=*.AAA.אאא.aaa.βββ.

in leven blyvende en te zamen bedriegelyk handelende/ gesproken word vers 27. En dus moet het hier in eenen minderen zin genomen worden voor hooglyk benadeelen / bederven / immers van een breken van den Vorst niet in zijne persoon / maar in zijn gezag en waerdigheid.

Het geval / waarop deze voorspelling ziet / doet zig klaarlyk op in de afzetting van Ptoleméus Filometor, hier bedoelden en te voren genoemden Koning van Egipte, die zig aan Antiochus Epifanes zo lafhertig overgegeeven hebbende / daar door by de Alexandryners in zulke verachting geraakte / dat zy Hem van het Koninklyk gezag vervallen verklaarden en zijnen jongeren broeder Ptoleméus Euergetes, den Tweden van dien naam / die naderhand den toenaam van Fyskon (dat is Dik-buik) gekregen heeft / in zijne plaats tot Koning aanstelden. Gelyk de bovengenoemde Historie-schryvers zullis duidelyk verhalen. Polybius (a), hier van sprekende / zegt dat de menigte den jongeren *Ptoleméus* voor Koning uitriep wegens de omſtandigheden van tyd en zaken. Maar het is ligtlyk na te gaan / dat zulks zal geschied zijn door toedoen van eenige persoonen van aanzien en gezag uit de eigene staats-dienaars van Filometor, die of uit verachting / die zy wegens zijne lafhertigheid tegen Hem hadden opgevat / of uit eene meerdere genegenheid voor zijnen broeder Euergetes, of om dat zy by deze verandering hun voordeel dagten te konnen maken / het volk aan den gang geholpen hebben / en zo oirzaak geweest zijn / dat op de begeerte des volks (zo het heten moeste) Filometor afgezet / maar zijn Broeder in zijne plaatze Koning gemaakt wierd. Welke omstandigheid / schoon die uit de oude geschiedenissen niet onderscheidenlyk blykt / nochthans volgens den aart der zake / dewyl het gemeenlyk zo gaat in zulke gelegenheden / dus met grote rede mag vastgestelt / en zo hier in de vervulling van deze voorzegging voor zeker gehouden worden / gelyk ook het eigen gezag van dezelve deze byzondere omstandigheid genoeg verzekert.

En zeer gepast laat dan de voorzegging hier op volgen

bbb. De verdere voortzetting der kryghsbedryven van den Koning van het Noorden tegen het Koninkryk van Egipte vers 26b. en de heirkracht des zelven, te weten des Konings van het Noorden, van wien de Profeet herdat te spreken / na dat Hy tusschen beide de lotgevallen van den Zuider-Koning had beschreven / gelyk ook blykt uit het vervolg vers 28, zal overſtromen, zig aan alle kanten uitbreiden door Egipte, dat in bezit nemende / en vele verslagenen zullen 'er vallen, zo by deze als by de voorgaande kryghsbedryven van den Koning van het Noorden, dus zullende gedyen tot groot nadeel en verzwakking van dat Ryk.

An-

(a) *Leg.* 89.

II.B.א.b.β 2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.= *.AAA.אאא.bbb.

Antiochus Epifanes, den jongen Koning van Egipte door eene lafhertige overgave in zijne magt bekomen hebbende, deed Hem nochthans de belofte, en waarschynelyk had Hy Hem tot de overgave te gereeder overgehaalt door deze toezegging, dat Hy het Ryk aan Hem laten en Hem onder zijne bescherming nemen wilde. Wanneer Hy dan verstaan had, dat de Alexandryners Filometor afgezet en zijnen broeder Euergetes op den troon gebragt hadden, liet Hy zig voorstaan alle moeite te willen aanwenden om den ouderen broeder wederom in zijn Ryk te herstellen; onder dit voorgeven nochthans niets anders bedoelende, als zig van deze gelegenheid te bedienen om het gansche Ryk onder zijne eigene magt te krygen. Hier toe deed Hy zijne krygsbenden dieper inrukken en zig wyd en zyds uitbreiden in Egipte. En, de Alexandryners in eenen zeeslag overwonnen hebbende, zette hy het regelregt naar Alexandrye toe om die stad te belegeren: Waar door Hy zijn geheele oogmerk zoude hebben bereikt gehad, indien het Hem gelukt hadde, die stad in te nemen. Dit verhalen wederom de bovengemelde Schryvers duidelyk en in een kenbaar verband met het voorgaande als tot eenen en denzelfden togt van Antiochus tegen Egipte behorende. Gelyk byzonder te zien is by Livius (a) en het gene Hieronymus bybrengt uit Porfyrius. Zo vielen 'er dan noodzakelyk ook by deze gelegenheid wederom vele verslagenen van de Egiptenaars, gelyk in den zeeslag, welken de Alexandryners verloren, zo ook by andere gelegenheden, wanneer het leger van Epifanes in Egipte verder indrong.

ccc. Wat evenwel de uitslag van dit alles zijn zoude, en hoe die niet naar den wensch van den Koning van het Noorden zijn zoude, wyst de Godspraak aan in den bedriegelyken handel van deze twee Koningen met elkanderen, by welke geen van beide zijn oogmerk bereiken zoude vers 27. En beider dezer Koningen herte zal wezen om kwaad te doen, en aan eene tafel zullen zy leugen spreken, doch het zal niet gelukken. Want het zal noch een einde hebben ter bestemder tyd.

Beide deze Koningen, die van het Noorden, laatst wederom genoemd, Antiochus Epifanes, en die van het Zuiden, in het voorgaande gemeld, zouden een voornemen en genegdheid hebben om kwaad te doen: of liever, gelyk het grondwoord dus beter en gepaster alhier word overgezet, om bedrog te plegen (*). Dus zouden zy aan éénc tafel leugen spreken, dat is te zeggen met elkanderen een verbond van vrede en nauwe vriendschap maken, en dat ook (naar de gewoonte der ouden) plegtiglyk bevestigen met te zamen aan éénc tafel eene vriendlyke maaltyd te houden, doch van weerskanten bedriegelyk,

zo

(a) *Lib.* XLIV. *c.* 19.
(*) Vid. Clar. SCHULTENS *ad Proverb.* XVII. 4. *pag.* 17, & *seqq.*

zo dat zy in die onderlinge verbintenis en de betuigingen van vriendschap / welke zy by de plegtige bevestiging daar van aan de maaltyd elkanderen doen zouden / de een tegen den ander liegen en met valsche woorden slegts eene gedaante van vriendschap maken zouden. Antiochus, aan Filometor zyne vriendschap en bescherming toezeggende met de schone belofte van Hem in zyn Ryk te willen herstellen / zoude niets minder dan dat bedoelen. En Filometor, zig gelatende als of Hy op den anderen groot vertrouwen stelde en in dat vertrouwen zig volkomen aan Hem en zyne belangen verbinden wilde / zoude ook niets daar van menen / maar alleen hopen op een beter middel om zonder Hem zyne zaken te herstellen.

Zo zoude ook deze wederzyds geveinsde verbintenis van geenen duur nog ook van eenige uitwerking zyn. Doch, of liever en, het zal niet gelukken met deze zaak. Het gene in dit verbond belooft en afgesproken word / zal niet ten uitvoer gebragt worden: En de Koning van het Noorden zal niet verkrygen het gene Hy met deze verbintenis bedoelt / naardien de ander zig daar aan niet houden / maar het straks verbreken / en by tyds voor zyne veiligheid zorgen zal. De rede hier van zoude deze zyn / dat het noch, of liever / gelyk dit woordeken עוד wel meer zo genomen word / wel haast of binnen korten tyd (*) een einde hebben zoude / te weten met alle de aanslagen van den Koning van het Noorden om Egipte te bemagtigen / ter bestemder tyd, welken God hier toe in zynen raad bepaalt had / op welken het met alle deze ondernemingen ten eenemaal gedaan zoude raken / als op het volgende vers gezegt zal worden.

De geschiedenis toont ons ook de waarheid dezer voorspellinge; offschoon ze alle de byzondere omstandigheden daar van niet melde. Want dat Antiochus Epifanes met Filometor een verbond gemaakt hebbe / in welk Hy aan Hem beloofde / dat Hy Hem wederom in zyn Ryk herstellen / en zynen Broeder / door de Alexandryners op den troon gebragt / daar van verdryven wilde / blykt klaarlyk uit het gezegde op het voorgaande vers en de daar aangehaalde Schryvers. Gelyk het onder die voorwending ook geweest is / dat Hy / als mede is aangemerkt / Alexandrye belegerde / daar de jongere Ptoleméus werklyk als Koning regeerde. Dat dit verbond met eene maaltyd bevestigd zy, melden wel de Schryvers niet. Maar dit is uit de oude gewoonte genoeg te besluiten / en in dit geval zo veel te meer / om de na-

maag-

(*) Verg. *Gen.* VII. 4. VIII. 10. 2 *Chron.* X. 5. *Exod.* XVII. 4. *Jer.* LI. 33. welke plaatzen, met elkanderen vergeleeken, deze betekenis van het woordeken עוד als ook wel aanwyzende eenen toekomenden tyd, die naby is, genoeg ontdekken.

II.B.א.b.β.ב.BB.אא.bb.ββ.§§.//.=*.AAA.אאא.ccc.

maagschap tusschen de twee Koningen / vermids Antiochus de oom was van Filometor: Welke betrekking als van zelve voorderde / dat na gemaakte vrede en vriendschap ook eene minzame verkeering tusschen deze twee Koningen plaats greep en de een den anderen ter maaltyd onthaalde. Ja volgens die oude gewoonte van gemaakte verbonden door eene maaltyd te bevestigen / zoude deze uitdrukking ook wel spreuksgewyze alleen maar konnen betekenen te zamen een verbond van vrede en vriendschap te maken / al had 'er geene maaltyd tusschen deze twee Koningen plaats gehad. Maar dat alle deze vredehandelingen en voorgevingen van vriendschap en vertrouwen aan beide kanten in der daad alleen bedriegelyk geweest zijn / heeft de uitkomste duidelyk getoont. Van Antiochus is dit reeds gezegt / en het zal straks nader blyken. En Filometor, toen reeds zeventien of agttien jaren bereikt hebbende / was in staat genoeg om te begrypen / of immers door ervarene staats-dienaars zig te laten onderrichten / dat zijn Oom Hem maar zogte te misleiden / en dierhalven geen vertrouwen in Hem stellende / Hem alleen voor dien tyd goede woorden te geven / in voornemen om op andere middelen bedagt te zijn om zig van Hem / als Hy zijne belofte niet nakwam / tydig te ontslaan en in zijne eigene zaken te voorzien. Gelyk Hy dien weg straks ingeslagen heeft / wanneer Hy bemerkte / dat 'er van die belofte van Antiochus niet komen zoude. Op deze wyze raakte die geheele verbintenis buiten uitwerking en rasch ten einde. Antiochus / Alexandrye belegert hebbende / wierd in zijnen aanslag op die stad zo wel wederstaan / dat Hy 'er van af zag / en het besluit nam om de beide broeders tegen elkanderen te laten kampen / tot dat zy ten laatsten beide afgemat zouden geraken / en Hy dan den overwinnaar gemakkelyk zoude konnen onderbrengen / intusschen naar zijnen eigen Ryk te rug trekkende / om den behaalden buit daar henen te brengen / als in het volgende vers voorzegt word. En Filometor, zig dus te leur gesteld ziende in de aan Hem gegeevene hope / hield zig mede niet lang aan het verdrag / maar maakte vrede met de Alexandryners en met zijnen Broeder / op voorwaarde / dat ze beide te zamen regeeren zouden. Waar toe Hem een vry duidelyk bewys van den kwaden toeleg van Antiochus te meer noch aanzette / vermids deze / uit Egipte te rug trekkende / echter eene sterke bezetting in Pelusium gelaten had / welke stad de sleutel van Egipte was / om dus ten allen tyde wederom met een leger in het land te konnen komen / wanneer Hy het begreep de tyd voor Hem te zijn (*).

בבב. Welk een nadeelig gevolg im-

(*) Vid. POLYBIUS *Leg.* 89. LIVIUS *Hist. Lib.* XLV. *cap.* 11.

onmiddelijk deze gansche zaak voor de Joden hebben zoude by het te rug trekken van den Koning van het Noorden naar zijn land / voegt 'er de Godspraak by vers 28. En Hy zal [in] zyn land wederkeeren met groot goed, en zyn herte zal zyn tegen het heilige verbond, en Hy zal het doen en wederkeeren in zyn land.

Zijn oogmerk in Egipte thans niet konnende bereiken / en raadzamer keurende de genen / die Hy voorhad onder zijne magt te brengen / eerst de een den anderen te laten verzwakken / zoude de Koning van het Noorden zig wederom begeeven naar zijn eigen land met zig nemende grote bezitting van gemaakten buit. Gelijk dit hier voren reeds is aangemerkt. En Livius (a) geeft het uitdrukkelijk ook te kennen / dat Antiochus, de zaken in Egipte tusschen de twee Broeders in dien staat gekomen zijnde / na eene vergeefse onderneming op Alexandrye, te rug getrokken zy naar Syrie.

Maar by deze gelegenheid door het Joodse land wederom henen trekkende / zoude Hy dat volk zwaarlijk krenken en in hunnen heiligen Godsdienst geen geringen hoon aandoen. Zyn herte zal zyn, zegt de Godspraak / tegen het heilige verbond, en Hy zal het doen. Dat door het heilige verbond verstaan worde dat uitmuntend en onschendbaar verbond / het welk de waare God / de Heilige Israëls, met het Joodse volk had gemaakt en aangegaan (Exod. XIX. en vervolgens beschreven) is allerklaarst. Maar de gezegden wyzen uit / dat hier niet zo zeer gezien worde op dat verbond zelve / als wel op het volk / het welk in dat verbond stond / en den HEERE, zijnen God / naar de rechten van dat verbond plegtiglijk eerde en diende. Gelijk deze uitdrukking even zo genomen word in het volgende 30e. vers; en diergelijke spreekmanieren in eenen korten en uitgezogten styl van spreken gansch niet vreemd konnen voorkomen. Dat nu het herte van den Koning van het Noorden tegen dit volk des heiligen verbonds zoude zijn / geeft te kennen / dat Hy met groten haat en wrevel tegen het zelve ontstoken zoude zijn / en dienvolgens tot het zelve optrekken met een boosaardig opzet om het te mishandelen en te beroven. Vergelijk de uitdrukking vers 25, daar gezegt wierd / dat Hy zyne kracht en zyn herte verwekken zoude tegen den Koning van het Zuiden, waar van deze spreekwyze weinig verschilt. En het zoude by dien opzet niet blyven. Hy zoude het doen, met der daad volbrengen en uitvoeren / gelijk Hy voorgenomen had / en daar na wederkeeren naar zijn eigen land / na zijnen buit aldus met eenen nieuwen vergroot te hebben.

Dus voorspelt de Godspraak hier onderscheidenlijk die eerste mishandeling van de Joden en hunnen Godsdienst door Antiochus Epifanes,

(a) *Lib.* XLV. *cap.* 11.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.=*.AAA בבב.

nes, doe Hy voor de eerste maal uit Egipte wederkeerde / waar van ik op Hoofdst. VIII. 24. reeds gesproken heb volgens het verhaal van den Schryver van het I. Boek der Makkabeen Hoofdst. I. 21–30, daar mede vergelykende 2 Makkab. V. Eene mishandeling in allen dele ook beantwoordende aan de uitdrukking / die hier gebruikt word / vermids dezelve uit eenen groten toorn en boos opzet / als ter gemelde plaatze gezegt is / voortkwam / en niet alleen het volk grootlyks krenkte maar ook gepaard ging met eene verre gaande onteering van den Godsdienst / dien zy naar de rechten van het heilige verbond waar namen. Want behalven dat Hy de stad Jerusalem beroofde en veertig duizend menschen aldaar doodde en even zo vele gevangen nam / ontheiligde Hy den Tempel / met zig te verstouten om daar in te gaan en zelfs in het Heilige der Heiligen door te dringen / en beroofde den zelven noch daar boven van deszelfs kostelykste gereedschappen / als de tafel der toonbroden / de gouden kandelaar enz. het welk eene grouwelyke heiligschendery was / die zelfs tot eenige verstoring van den heiligen Tempel-dienst verstrekte / doch waar in Hy naderhand noch veel verder ging / als wy by vervolg nader zien zullen (*).

Hier op gaat nu de voorzegging voort / en voorspelt

BBB. Eenen tweeden togt van denzelfden Koning van het Noorden tegen dien van het Zuiden, die wederom van een zeer nadeelig gevolg zoude wezen voor het Joodse volk, en zelfs noch veel erger dan de voorgaande vers 29–36

אאא. Dezen tweeden togt des Ko-

(*) Dus komt het my voor, dat wy ons hier veiligst houden aan het verhaal van den Schryver van het *Eerste Boek der Makkabeen*, die de gebeurtenissen van de twee onderscheidene mishandelingen van de *Joden* door *Antiochus Epifanes* nauwkeurig onderscheidt. De Schryver van het *Tweede Boek* schynt deze twee gevallen onder een te vermengen. En wanneer men het verhaal van *Jozefus* (*Ant. Jud. Lib.* XII. *c.* 6 & 7. & *de Bello Jud. Lib.* I.) aandagtiglyk overweegt en het eene met het andere vergelykt, ontdekt men mede, dat Hy in dit stuk gansch niet nauwkeurig zy. De spreekwyzen, die hier voorkomen, schynen duidelyk ook iet meer aan te wyzen, dan alleen eene beroving van de inwoonders en ombrengen van eenige van dezelve binnen *Jerusalem*. Op eene onteering van den Godsdienst en beroving van het Heiligdom, dunkt my dat de uitdrukking van *het herte te hebben tegen het heilige verbond* althans wyze, daar die zelfs noch meer zoude konnen insluiten, indien dat in het vervolg niet wierd opgegeeven.

II.B.א.b β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.= *.BBB.אאא.

Konings van het Noorden, zien wy ons voorspeld en beschreven in derzelver uitkomste, die geheel niet zo voorspoedig zoude wezen als die van den eersten / vers 29, 30ª.

בבב. En het allersmertelykst gevoel en nadeeligst gevolg, het welk de Joden daar van hebben zouden / word van onderscheidenlyk opgegeeven vers 30ᵇ–36.

אאא. Het eerste betreffende / vinden wy deze nieuwe aanslag van dezen Koning

aaa. Kortlyk voorspeld in deze woorden 29ª. Ter bestemde tyd zal Hy wederkeeren en tegen het Zuiden komen. Hy, de zelfde Koning van het Noorden, van wien in het laatstvoorgaande gesproken was (Antiochus Epifanes) zoude wederkeeren en tegen het Zuiden (het Koninkryk van Egipte) komen, te weten om eenen nieuwen inval in dat land te doen / en indien het Hem naar wensch gaan mogte / het zelve te vermeesteren. Eene tweede onderneming / die dan van de voorgaande zeer duidelyk onderscheiden word / als zullende geschieden op eenen anderen / daar toe by God bestemden, tyd. Maar deze uitdrukking is hier van eenen byzonderen nadruk / vermids zig daar in opdoet een kenbare weerslag op het gezegde vers 24. dat het eerlang ter bestemder tyd een einde zoude hebben met de ondernemingen van dezen Koning tegen dien van het Zuiden. Die bestemde tyd zoude 'er dan zyn / wanneer de heerschzugt van dezen Koning Hem zoude aandryven tot dezen tweeden togt / in welken het eens voor al gedaan zoude raken met zyne aanslagen op dit Ryk.

Dit ziet dan op de nieuwe onderneming van Antiochus Epifanes tegen het Koninkryk van Egipte, (by de te voren genoemde Geschiedschryvers duidelyk beschreven) wanneer Hy verstaan had / dat de twee Broeders Ptoleméus Filometor en Ptoleméus Euergetes met elkanderen vrede gemaakt hadden op voorwaarde / dat zy beide te zamen regeeren zouden. Maar door Hy zig te leur gestelt zag in de hope / welke Hy geschept had / dat deze twee Prinsen elkanderen met oorlogen zouden afmatten tot dat een van beide te kort moeste schieten / en Hy van den overwinnaar gemakkelyk onder de knie zoude krygen. En dit deed Hem / verstoord op den oudsten Ptoleméus, het besluit nemen om eenen nieuwen veldtogt naar Egipte aan te gaan en nu beide de

Ko-

II.B.א.b.β.2.BB אא.bb.ββ.§§.//.= *.BBB.אאא.aaa.

Koningen den oorlog aan te doen en het Ryk geweldiger hand te vermeesteren.

bbb. Maar aanstonds word dan ook hier by voorspelt de geheel ongelukkige en zelfs schandelyke uitkomste van dezen nieuwen veldtogt met de rede daar van / als 'er volgt vers 29b. en 30a. doch het zal niet zyn gelyk de eerſte nog gelyk de laatſte [reize]. Want daar zullen ſchepen van Chittim tegen Hem komen, daarom zal hy met ſmerte bevangen worden. De eerste van deze woorden / van de Onzen vertaald het zal niet zyn gelyk de eerſte nog gelyk de laatſte [reize] worden volgens eene landeigene manier van spreken van de Hebreën beter aldus opgevat en overgezet doch het zal niet zyn gelyk de eerſte reize zo ook de laatſte (*) het welk zeggen wilt / dat de laatste reize niet zo voorspoedig zoude zyn als de eerste. Zo dat dan hier ook alleen maar twee veldtogten van Antiochus Epifanes tegen Egipte bedoelt en voorspelt worden / van welke de eerſte geweest is die / welke beschreven is van vers 25–28, en in welke Hy groten buit behaalde en byna meester was geworden van dat ryk geweest / en de laatſte of twede is die / welke hier vermeldt en in hare nadeelige en schandelyke uitkomste beschreven word. Gelyk dan ook de Geschied-schryvers niet meer dan deze twee veldtogten van Antiochus opgeeven; en het is zekerlyk uit eene verkeerde opvatting van deze woorden van Daniel, dat sommige Uitleggers drie en zelfs anderen vier veldtogten van Antiochus tegen Egipte gestelt hebben.

En waar by het dan zoude toekomen / dat deze twede togt zo veel ongelukkiger zoude uitvallen dan de eerste / word aangewezen / als 'er volgt vers 30a. Want daar zullen ſchepen van Chittim tegen Hem komen, daarom zal Hy met ſmerte bevangen worden. Welke woorden in volkomen licht gestelt zyn door den vereenigden arbeid van Geleerdste Mannen / die klaarlyk getoont hebben / dat door de Chittim of Chitteeërs in de taal der Heilige Schrift gemeent worden de genen die Italie en de daar by geleegene eilanden bewonen / en dienvolgens / gelyk de uitkomste geleert heeft / in het byzonder de Romeinen hier ter plaatze met dezen naam bedoelt worden (†). En wat belangt de uitdrukking ſchepen van Chittim

(*) In de grondtaal ſtaat ולא תהיה כראשנה כאחרנה. Zie hier den Hooggeleerden Heer VENEMA, die dit niet alleen nevens anderen opgemerkt, maar ook met verſcheide voorbeelden van diergelyke ſpreekmanier bondig aangetoont heeft, en te gelyk hier uit veel licht aan dit geheele ſtuk byzet in vergelyking van de oude Geſchied-Schryvers. HIERONYMUS toont de mening dezer uitdrukkinge wel begrepen te hebben, vermids Hy dezelve verklaart *Et non erit priori ſimile noviſſimum.*

(†) Vid. Viri Clariſſimi, BOCHARTUS *Geogr. S. Lib.* III. *c.* 5. VITRINGA *in Comment. ad Jeſ.* XXIII. 1. et VENEMA *in b. l.* De andere plaatzen, in welke

II.B.א.b.a.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.= *.BBB.אאא.bbb.

tim (ציים כתים) doet de Doorgeleerde Heer Venema nevens meer andere gewigtige aanmerkingen / welke Hy hier te berde brengt / duidelyk zien / dat deze woorden volgens den aart der tale in eenen gevoegelykeren zin konnen worden overgezet stoutmoedige, te gelyk sterke en ook onversaagde en norse / Chitteeërs (*). Zodanigen zouden 'er tegen Hem komen, om den Koning van het Noorden in zyne aanslagen te stuiten en Hem te noodzaken om daar van af te zien. (Dezen zin brengt het verband der zaken hier kennelyk mede.) En het gevolg daar van zoude zyn / dat Hy met smerten bevangen zoude worden, of liever naar de beteekenis van het grondwoord geheel verbaasd en bevreesd gemaakt, zodanig dat Hy door dit onvoorziene voorval gansch verslagen zoude staan en uit vreze straks afstaan van zyn voornemen / het welk Hem echter ook eene gevoelige smerte zoude veroirzaken.

Geheel verwonderlyk is hier wederom de nauwkeurigheid der voorzegginge / niet alleen de uitkomste der zake / maar ook de eigene en waarlyk zeldsame omstandigheden daar van even zo voorspellende en afmalende / als het zig by de vervulling heeft toegedragen. Antiochus, voor de twede maal / als gezegt is / met een magtig leger naar Egipte, getrokken zynde / bragt het gansch onder tot Memfis toe / alwaar de afgezondenen der overige steden by Hem kwamen om zig ook te onderwerpen. Zo dat Hem nu / om meester te zyn van geheel Egipte niets ontbrak dan Alexandrye: het welk Hy vervolgens ging belegeren. Maar eer Hy zig noch voor die stad neergeslagen had / kwam 'er een gezantschap van Rome, het welk niet alleen zynen verderen voortgang stuitte / maar ook alle zyne aanslagen tot verovering van Egipte, waar over Hy zo lang gearbeidt had / in rook deed verdwynen.

Wanneer Alexandrye de voorgaande reize door Antiochus benauwt wierd / hadden Euergetes, de jongste der twee Ptolemeeën, en zyne zuster Kleopatra gezanten naar Rome gezonden om onderstand van den Raad te verzoeken. Deze ter gehoor geleid verschenen voor den Raad in eene erbarmelyke gedaante / en hieven eene noch aandoenelykere reden aan om den nood van hun vaderland voor te dragen / smekende op het demoedigste om hulpe. De Raad / hier door bewogen en met een aanmerkende / hoe zeer hun belang medebragt toe te zien / dat Antiochus niet te magtig wierd / gelyk het veroveren van Egipte Hem ma-

ke van *Chittim* of *Chittiten* (als de Onzen ook wel hebben) in de Heilige Schrift gesproken word, zyn *Gen.* X. 4. 1 *Chron.* I. 7. *Num.* XXIV. 24. *Jes.* XXIII. 1, 12. *Jerem.* II. 10. *Ezech.* XXVII. 6.

(*) Dus vindt men dit woord in de grondtaal gebruikt van de Chaldeen *Jes.* XXIII. 13. en van andere woeste volken *Ps.* LXXII. 9. LXXIV. 14.

maken zoude/ besloot een gezantschap naar Egipte af te vaerdigen om een einde van dien oorlog te maken. Cajus Popillius Lenas, Oud-Burgemeester/ Cajus Decimius en Cajus Hostilius wierden tot dit gezandschap benoemt. En hun lastbrief hieldt in/ dat ze zig eerst by Antiochus zouden vervoegen en dan by Ptoleméus, en hun te verstaan geven/ dat de Raad geerne zien zoude / dat ze het oorlogen tegen elkanderen terstond staakten: bleef een van beide in gebreke van dit verzoek van den Raad te voldoen/ dan hadden de gezanten bevel / Hem uit naam van het Roomse Volk de vriendschap en bondgenootschap op te zeggen. Deze gezanten / zig ten spoedigsten op reis begeven hebbende/ kwamen te Alexandrye aan juist toen Antiochus in aantogt was om die stad door eene tweede belegering aan te tasten. Hy was reeds tot aan Leusine, slegts vier mylen van Alexandrye genadert / als de Romeinse gezanten Hem aantroffen. Zo rasch Hy Popillius zag (met wien Hy / doe Hy als gyzelaar te Rome was / byzondere gemeenschap en vriendschap onderhouden had) stak Hy de hand uit om Hem als zijnen ouden Vriend te verwelkomen. Maar die fiere Romein / zonder op die beleefdheid des Konings acht te geven / reikte Hem terstond het geschrift over/ waar in het besluit van den Raad vervat was / het welk de gezanten Hem kwamen bekend maken / verzoekende / dat Hy dat eerst wilde lezen. Antiochus, het Raads-besluit geleezen hebbende/antwoordde/ dat Hy zig met zijne vrienden daar over zoude beraden. Maar Popillius, hier mede niet voldaan/ bestondt daar op eene zaak van weergaloze stoutheid. Hy trok met den stok / dien Hy in zijne hand had/ eenen kring in het zand rondom Antiochus, daar by voegende / dat Hy op het Raadsbesluit zoude hebben te antwoorden/ eer Hy uit dien kring stapte. Over deze ongehoorde forsheid wierd Antiochus zo verzet/ dat Hy / zig een weinig bedagt hebbende / zeide / dat Hy doen zoude het gene de Raad van Hem begeerde/ en Hy stelde het ook terstond in het werk / trekkende binnen weinig dagen met zijn leger uit Egipte wederom te rug. Zo groot was de vreze/ die Hy voor de Romeinen had / die thans te meer te duchten waren en te stoutmoediger op zulk eene straffe en heerschachtige wyze met Hem te werk gingen/ vermids zy kort te voren eene grote zege op Perseus, Koning van Macedonie, behaalt en daar door dat gewest onder hunne gehoorzaamheid gekregen hadden. Ondertusschen berstte Hem by na het herte van spyt/ dat men Hem den roof/ dien Hy bykans ingezwolgen had/ dus wederom had doen slaken (*).

ככב. Hoe

(*) Vid. LIVIUS *Lib.* XLIV. *c.* 19. XLV. *c.* 11 & 12. POLYBIUS *Leg.* 90 & 92. APPIANUS *in Syr. pag.* 131. JUSTINUS *Lib.* XXXIV. *cap.* 3. HIERONYMUS *in h. l.*

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.=*.BBB.אאא.

בבב. Hoe smertelyke gevolgen dit hebben zoude voor het volk van God / de Joden, op wien deze Godloze Koning zijnen spyt verhalen zoude / word vervolgens vers 30b–36. in dier voegen voorspelt / dat

aaa. In het gemeen word de aangemerkt / dat hy deze gelegenheid op nieuws dit volk des heiligen verbonds zijne hevige gramschap zoude onderbinden vers 30b.

bbb. En van nader beschreven worde de onderdrukking en mishandeling zelve / welke Hy het zelve zoude aandoen /

ααα. Zo ten aanzien van de middelen, door welke Hy dit zoude uitvoeren/te weten zijne kryggsbenden vers 31a.

βββ. Als ten aanzien van de voornaamste bedryven zelve / welke Hy door die zijne kryggsbenden tot ontheiliging van den Godsdienst en onderdrukking van het volk, het welk dien aankleefde / zoude in het werk stellen vers 31–36.

aaa. Op het eerstgemelde stuk zien / zo my voorkomt / de overige woorden van vers 30. en Hy zal wederkeeren en gram worden tegen het heilige verbond en Hy zal het doen: want wederkeerende zal Hy acht geven op de verlaters des heiligen verbonds.

Onze en meer andere Overzetters nemen de uitdrukking van wederkeeren, die hier tweemaal voorkomt / in dien zin als of ze te kennen gave de wederkeering van Antiochus naar zijn eigen Koninkryk / na dat Hy door de gezanten der Romeinen genoodzaakt was geworden

om

II.B.א.b.α.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.= *.BBB.בבב.aaa.

om zijne aanslagen op Egipte te staken. Maar wy hebben gezien / dat de uitdrukking / die dezen aangaande even te voren gebruikt wierd / als gezegt word / dat Hy met ſmerte bevangen zal worden, van die kracht zy / dat dezelve dit alrede insluite / te kennen gevende / dat Hy ganschlyk tot zijne gevoelige smerte gestuit zoude worden in zijne onderneming; het welk dan van zelve mede brengt / dat Hy genoodzaakt zoude worden naar zijne eigene grenzen te rug te trekken. Ook word eene andere spreekmanier gebruikt / wanneer in het voorgaande 28e. vers gesproken word van zijne wederkeering naar zijn eigen Koninkryk / het welk daar genoemt word weder te keren naar zyn land. Daar tegen is het eene gemeene wyze van spreken in de Hebreeuwse taal dat wederkeren en iet doen zo veel betekent als iet wederom te doen: gelyk wy in het voorgaande al voorbeelden van dien spreektrant hebben aangemerkt en noch meer andere daar by konnen gevoegt worden (*). Om deze redenen achte ik / dat wy deze woorden gevoegelykst dus opvatten en overzetten / en Hy zal wederom gram worden tegen het heilige verbond en zal het doen, en Hy zal wederom acht geven op de verlaters des heiligen verbonds.

En wat dan aangaat het eerste van deze twee gezegden / dit ziet men / dat eenen weerslag hebbe op het voorgaande / in het 28e. vers uitgedrukt / dat zyn herte zyn zoude tegen het heilige verbond. Even dit / zegt hier de Godspraak / dat wederom gebeuren zoude / en verklaart de uitdrukking dat zyn herte tegen dat heilige verbond zijn zoude / alhier door eene andere dat Hy daar tegen gram worden zoude, alleen met dit onderscheid / dat deze laatste bewoording / noch sterker zijnde / de hevigheid van zijnen toorn en boosaardigheid krachtiger uitdrukke en dus ook te verstaan geve / dat Hy die thans vooral en noch meer als de vorige reize betonen zoude. Gelyk 'er dan ook wederom gezegt word / dat Hy het doen zoude / dat is daadlyk in het werk stellen het gene zijn vergramd gemoed zal opgeven.

Maar in de tweede plaats word hier noch iet naders bygedaan / het welk nu zo wel als de vorige reize een voornaam beweegrad van zijne bedryven tegen het heilige volk van God zoude zijn / dat Hy namelyk acht geven zoude / en nu wederom acht geven, op de verlaters van het heilige verbond, dat is te zeggen de afvallige Joden / (welke de Godspraak met een te kennen geeft / dat 'er dan zijn zouden) die de wet van God / zijnde de grondslag en band van dat heilige verbond / met welk zy van God tot een volk zijnes eigendoms waren aangenomen / uit eenen grouwelyken tegenzin en walge aan dezelve / en om langs dien weg

(*) Zie *bladz.* 525, en vergelyk daar mede *Gen.* XXX. 31. *Deut.* XXX. 3. *Jerem.* XVIII. 4.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.=*.BBB.בבב.aaa.

weg hunne wereldsche belangen te beter te bevorderen/ zouden verlaten/ laten varen/ ja met versmading verwerpen. Dat Hy op dezen zoude acht geven betekent dat Hy hen begunstigen/ en hen in hunne boze gezindheid en handelingen op alle wyze versterken zoude; gelyk by tegenstelling vers 37. gezegt word/ dat Hy op de Goden zyner vaderen genen acht zal geven, dat is daar van geen werk maken/ hun geene eere nog achting bewyzen. Ja deze uitdrukking kan ook te kennen geven/dat Hy niet alleen begunstigen zal de genen/ die uit hun zelve het heilige verbond verlaten zullen/ maar ook allen aandagt inspannen en allen blyt te werk stellen om meer anderen tot zulke verlaters van het heilige verbond te maken. En dit zoude Hy nu wederom doen, vermids Hy het ook al voor dezen zoude gedaan hebben; het welk ingewikkeld hier mede te verstaan gegeeven word.

Dit heeft men gezien eerst in Jason en daar na voornaamlyk in Menelaus en die van hunnen aanhang/ die/ op eene geheel grouwelyke wyze/ afvallig geworden zyn van den Joodsen Godsdienst en zig zelve aan Antiochus hebben aangeboden om zig naar zyne zeden en Godsdienst te schikken en hun volk in dat zelfde spoor te leiden. Deze heeft Antiochus op alle wyze begunstigt en gesterkt in dit hun boos opzet/ en zo door hun/ als naderhand ook door andere middelen/ velen van het volk tot den zelfden afval getracht over te halen of te dwingen. En dit is zekerlyk de oirzaak of immers een van de grote beweegredenen geweest van vele boosaardige bedryven van Antiochus tegen den Joodsen Godsdienst en de getrouwe belyders van denzelven. Die Godloze/ afvallige/ menschen hebben de eerste aanleiding aan Hem gegeeven om den Joodsen Godsdienst te onderdrukken/ en hebben Hem by meer dan eene gelegenheid opgehitst tegen de standvastige aanklevers van de Wet. Ja ook deze hebben Hem aangezogt om voor de twedemaal in Jerusalem te komen/ om daar door hunnen aanhang te beter te styven. Gelyk wy dat zien uit 1 Makkab. I, II. 2 Makkab. IV. en het verhaal van Jozefus (a). Vergelyk het gene reeds gezegt is op Hoofdst. VIII. 22.

bbb. Maar deze algemeenere voorspelling word vervolgens uitgebreidt, en onderscheidenlyker beschreven/

ααα. Door welke middelen Antiochus deze onderdrukking van de Joden en hunnen Godsdienst zoude ten uitvoer brengen vers 31. En, of liever want, daar zullen armen uit Hem ontstaan. Dat door armen somtyds betekent worden kryggsmagten/ sterke kryggsbenden met hunne bevelhebberen/ die in

(a) *De Bello Jud. Lib.* I. *c.* 1. *Ant. Jud. Lib.* XII. *c.* 9.

in ſtaat zijn om grote dingen uit te voeren / en zig uitbreiden in de plaatzen / daar zy komen / hebben wy te voren al gezien op vers 22.. En deze betekenis brengt de zamenhang alhier kennelyk mede. Armen uit Hem konnen volgens denzelfden zamenhang van het voorgaande hier niets anders (*) betekenen als krygsmagten van den te voren gemelden Koning (Antiochus) die van Hem afhangen en van Hem uitgezonden / zouden worden. En dat deze armen uit Hem ſtaan zouden / beduidt dan niet alleen / dat zy 'er zijn zouden en zig vertonen ter plaatze / waar henen Hy die zenden zoude / te weten in het midden van het heilige volk, de Joden, en in hunne hoofdſtad / den zetel van den Godsdienſt des heiligen verbonds , gelyk de zamenhang dat zo medebrengt; maar ook / dat zy zig daar zetten en daar blyven / en zig in dien ſtand handhaven zouden (ſtaande als uitgeſtrekte armen / die zig onwrikbaar in die geſtalte blyven houden). Gelyk het woord ſtaan aldus een ſtaan met gezag en magt / en ook eene beſtendigheid van ſtaat / pleegt te kennen te geven / als in het voorgaande meer dan eens al is aangemerkt.

Dus zoude Antiochus zijnen euvelmoed aan het heilige volk nu niet uitvoeren in eigener perſoon / als de eerſte reize; maar Hy zoude dat ditmaal doen door eene uitgezondene krygsmagt / die in het Joodſe land en te Jeruſalem invallen zoude / en zig daar zoude weten te handhaven. En dit ziet dan in de eerſte plaats op Apollonius, den Overſten der ſchattingen / dien Antiochus , uit Egipte naar Syrie nu voor de twede maal te rug trekkende / met twee en twintig duizend man uit zijn leger afzondt naar Jeruſalem om de ſtad te overvallen / en de Joden zo in hunnen Godsdienſt / als anderzins / hardlyk te handelen en tot de allerſlaafachtigſte onderdanigheid te brengen / om zig in alles naar zijnen wille te moeten ſchikken. Waar door Hy eensdeels uit eene geheel grouwelyke boosheid zijnen ſpyt / met welken Hy aangedaan was wegens het misſukken van zijne aanſlagen op Egipte , op de

(*) Men heeft waarlyk grote rede om zig te verwonderen , dat niet alleen zommige Joodſe Uitleggers , maar ook de ſchrandere NEWTON (*ad Vatic. Dan. cap.* 12.) en doorgeleerde van TIL (*Operis Anal. Tom.* II. *pag.* 310, 311.) alhier op een ander onderwerp het oog hebben konnen veſtigen , dit *vers* verklarende van de *Romeinſe krygsmagten* , die *na Antiochus* in het *Joodſe land ſtaan* zouden. Deze overſprong is geheel willekeurig , zonder eenige aanleiding in de bewoording of het beloop der reden van de Profezie. En van *uit Hem* te doen betekenen *na Hem* is kennelyk eene gezogte , maar ook onbeſtaanbare , uitlegging. *Wie merkt niet* , *dat* vers 31. *zo nauw verknocht ſtaat aan* vers 30 , *als de* armen *aan het ligbaam ?* zegt de Wel Eerw. HARTMAN niet onaartig in zynen *Huisbybel over de Profeeten Ezechiel* en *Daniel bladz.* 302.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.=*.BBB.בבב.bbb.ααα.

de onschuldige Joden wilde verhalen / en anderdeels zijn opzet ten uitvoer brengen / het welk Hy reeds by zig zelven te voren genomen had / om op het voorbeeld van de afvalligen / die zig aan Hem aangeboden hadden / ook de anderen tot gelyken afval en tot het aannemen van zijne Godsdienst en zeden te dwingen: niet als of Hem zijn Godsdienst ter herte ging / waar van wy het tegendeel hier na zien zullen / maar om zijne magt te tonen en zijne drift te voldoen om alles naar zijnen zin te buigen. Gelyk hier van mede ter gezegde plaatze op Hoofdst. VIII. reeds gesproken is. Dan niet alleen was dit een inval en onderdrukking voor dien tyd / maar deze Apollonius bouwde ook eene burgt of sterkte in de benedenstad van Jerusalem, in welke Hy eene sterke bezetting van Syrise soldaten leide / om de Joden van den Tempel en den Godsdienst af te keeren en op allerhande wyze te kwellen en te mishandelen / wanneer zy zig niet volstrektlyk naar des Konings bevelen wilden gedragen. En deze krygsmagt / ondersteund door meer anderen / die in het land bleven of naderhand noch daar in kwamen; heeft zig in die burgt ook lang weten te handhaven / zijnde wel 25 jaren aan elkanderen daar gebleven. Want door Simon wierd deze bezetting eerst verdreven in het 171. jaar der Grieken, (dat is der Seleukiden) daar de zaken / van welke ik hier spreke / gebeurt zijn in het jaar 145.

βββ. De grouwelyke bedryven, welke deze Godloze Koning / door middel van die krygsmagt tegen het heilige verbond zoude in het werk stellen / worden opgegeven

†. Ten aanzien van den Godsdienst vers 31b.

††. Ten aanzien van de genen, die denzelven beleeden en aankleefden, vers 32–36.

†. Ten aanzien van den Godsdienst word gezegt vers 31b. en zy zullen het Heiligdom ontheiligen, [en] de sterkte, en zy zullen het geduurige [offer] wechnemen, en eenen verwoestenden grouwel stellen.

Beide de plaats en zetel van den Godsdienst en de heilige dienst zelve zoude door die krygsbenden en derzelver bevelhebberen geheel onteert / ja de laatste geheel verstoort worden. Het Heiligdom is de Tempel / gelyk wy reeds meermaals gezien hebben. Het woord sterkte volgt in de Grondtaal onmiddelyk daar op zonder eenige zamenhechting / en zoude dus ook van den Tempel konnen verstaan worden / die dan nader omschreven zoude worden die sterkte, om te kennen te geven/

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.= *.BBB.בבב.bbb.βββ.†.

ven / dat dezelve alsdan in dien staat herbouwt zoude zyn / dat die zig als eene gesterkte plaats vertonen zoude. Dan / vermids hier meer gelet word op de heiligheid dier plaatze / als wel op de sterkte daar van / schynt deze omschryving hier niet zeer te stade te komen. En het is daar tegen in de Hebreeuwse taal zeer gemeen / dat in eene zamenstelling van twee onderscheidene dingen het teken van zamenvoeging somtyds uitgelaten word / gelyk onze Overzetters zulks hier begrepen hebben en daarom het woordjen ende tusschen in gevoegt om te tonen / dat het heiligdom en de sterkte twee onderscheidene zaken zyn / die alleen zamen gevoegt worden / als zullende een gelyk lot ondergaan (*). Dus konnen wy dan bekwaamlyk door de sterkte hier verstaan de stad Jerusalem, den zetel van den Joodsen Godsdienst / binnen welke de Tempel stond / en bekend voor eene aanzienlyke en wel gesterkte stad / die nu wederom met muuren en vestingen by hare herstelling zoude zyn voorzien geworden volgens de belofte Dan. IX. 25. Gelyk ook het woord מעוז in dien zin van eene gesterkte plaats voorgekomen is vers 7. Deze stad en het heiligdom zouden beide door die armen des Konings van het Noorden, die in het land Israëls staan zouden / ontheiligt worden: het heiligdom, vermids zy dat als eene gemeene plaats behandelen zouden / en / schoon vreemden zynde / dien zulks niet geoorloft was / stoutlyk daar in gaan en het zelve voor ieder een openstellen / en daarboven deze heilige plaats van alle deszelfs heilige vaten / kostelykheden en sieraden ontbloten / door onwettige offerhanden geheel verontreinigen / en met een woord tot den heiligen dienst geheel onbekwaam maken; de sterkte of de heilige stad Jerusalem, met dezelve voor een groot gedeelte in brand te steken / de huizen ter neder te werpen / en de muuren daar van immers aan vele plaatzen af te breken / en byzonder ook met in het midden van dezelve eene burgt te bouwen / die door Heidense krygsknechten en afvallige Joden bewoont wierd / en de burgers van dezelve te verstrojen en op de vlugt te dryven.

Dus heeft het de vervulling ten klaarsten uitgelegt en de waarheid der voorspellinge volkomelyk bevestigt / als het meermaals aangehaald verhaal van de Boeken der Makkabeen en van Jozefus (a) uitwyst.

Maar geene mindere ontering zoude ook de Godsdienst zelve ondergaan. Zy zouden ook het geduurige offer, het dagelykse morgen-

en

(*) Voorbeelden van diergelyke uitlating ziet men onder anderen *Hoogl.* VIII. 2, 5. *Jes.* III. 24. *Jes.* LXIII. 19. *Klaagl.* I. 13. *Ezech.* XX. 32.

(*a*) Zie 1 *Makkab.* I. II. 2 *Makkab.* V. JOSEPHUS *Ant. Jud. Lib.* XII. *et Bello Jud. Lib.* 1.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.=.*.BBB.בבב.bbb.βββ.†.

en avond-offer met den ganschen offer-dienst / daar ander begrepen / wech nemen, doen ophouden en ganschlyk afschaffen en beletten. Gelyk dit reeds verklaart en aangetoont is op Hoofdſt. VIII. 11. En dit niet alleen. Maar in de plaats daar van zouden zy eenen verwoeſtenden grouwel ſtellen, dat is te zeggen een grouwelyk ding / het welk de uiterſte verbaasdheid en verſlagenheid verwekken zoude in de gemoederen van het volk / zo velen als 'er eenigen eerbied hadden voor den waaren Godsdienſt / en ſtrekken en oirzaak geven zoude tot veelvuldige verwoeſting van den geheelen Godsdienſt en van het volk en deszelfs burgerſtaat. Het grondwoord verwoeſtende overgezet heeft die beduidenis / dat het beide een verbaasd maken en beroeren, zynde als eene verwoeſting van het gemoed / en ook allerhande verwoeſting, verderf en vernieling, te kennen geve. Verg. Levit. XXVI. 32. 1 Kon. IX. 8. Job XVIII. 20. Jerem. XII. 11. en Dan. VIII. 13. En zeer duidelyk word van onder die benaming hier aangeweezen een afgodsbeeld met den afgodiſen dienſt daar aan eigen / het welk in den Tempel geſtelt en opentlyk opgeregt zoude worden in de plaats van de heilige gereedſchappen / die daar uit gerooft zouden worden / en den wettigen Godsdienſt / die daar in dagelyks moeſte worden waargenomen. Want zo pleegt de Heilige Schrift die benaming van een grouwel met grote rede in het byzonder te gebruiken van de Afgoden en derzelver dienſt / die alle afgryzen en verfoejing waerdig zyn. Zie 1 Kon. XI. 5. 2 Kon. XXIII. 24. Jeſ. XLI. 24. XLIV. 19. Ezech. XX. 7. enz. Ook kon het niet anders wezen / of zulk een ongehoord en grouwelyk ſtuk / als dit / moeſte eene uiterſte verſlagenheid verwekken in de gemoederen van het Volk / het welk na de Babyloniſe gevangenis zig zeer afkeerig toonde van de Afgodery / over welke zy in die gevangenis zo zwaar geſtraft waren. En naardien alle de genen / die weigerden deel te nemen in dezen Afgodsdienſt / ten hoogſten vervolgt wierden / was dezelve zekerlyk de oirzaak van velerhande verwoeſtingen.

Het is geweeſt het afgodsbeeld van Jupiter Olympius, het welk de Bevelhebbers der kryksbenden van Antiochus, na het afſchaffen van den wettigen Godsdienſt / in den Tempel te Jeruſalem op den groten altaar der brand-offeren in het Voorhof opgeregt hebben / om aldaar aangebeden en gedient te worden. Waar van de Schryver 1 Makkab. I. 58. aldus ſpreekt En op den vyftienden dag [der maand] Chasleu in het honderd vyf en veertigſte jaar bouwden zy eenen grouwel der verwoeſtinge op den altaar (*) dus klaarlyk toeſpelende op deze onze voorzeg-

(*) Te weten *dien der brand-offeren*. In de Nederduitſe overzetting ſtaat *op den reuk-altaar*. Maar dit is eene vergiſſing. De griekſe text heeft θυσιαστήριον, het

II.B.א.b β.2.BB.אא bb ββ.§§.//.= *.BBB.בבב.bbb.βββ.†.

zegging / uit welke Hy de benaming van dit afgodsbeeld ontleent. En dat dit geweest zy een beeld van Jupiter Olympius, kan men daar uit afnemen / dat 2 Makkab. VI. 2. gezegt word / dat Antiochus den Tempel te Jerusalem hebbe doen ontreinigen en denzelven laten noemen [den Tempel] van Jupiter Olympius. Maar de bittere klagten van Mattathias en zijne medgezellen / welke beschreven worden 1 Makkab. II. 7–14 en 49–69. zijn ons ook alleen genoeg om te bewyzen de uiterste verbaasdheid en verslagenheid, welke deze invoering van de Afgodery in den Tempel verwekt heeft.

††. Ten aanzien

vervolgens van het Volk des heiligen verbonds, word

AAAA. Opgegeeven / welk een groot onderscheid zig onder het zelve zoude opdoen / en welke de verschillende uitkomste zijn zoude van deze twee onderscheidene partyen vs. 32.

BBBB. En dan worden nader beschreven en de mishandelingen, welke de getrouwe en standvastige belyders van den Gods-dienst met hunne Voorgangeren zouden moeten ondergaan /

het welk *Hebr.* XIII. 10. te recht *altaar* is overgezet. Van den *reuk-altaar* word *Luk.* I. 11. onderscheidenlyk gezegt θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος.

gaan / en de goede uitkomste, die daar aan gegeeven zoude worden vers 33, 34, 35.

AAAA. Het eerstgemelde stuk word in deze opmerkelyke woorden vers 32. voorgedragen En die Godlooslyk handelen tegen het verbond, zal Hy doen huichelen door vleiingen: maar het volk, die hunnen God kennen, zullen zy grypen en zullen het doen.

Die Godlooslyk handelen tegen het verbond (het heilige namelyk / waar van vers 30. gesproken was) zijn niet alleen zulken / die dat verbond verlaten, als gezegt was in het 30 even gemelde voorgaande vers. Deze uitdrukking is veel sterker; en vertoont naar de kracht der grondtale ons zodanigen / die het heilige verbond stoutlyk verwerpen en 'er zig opentlyk tegen aankanten en dat bestryden / de onderhouding daar van ganschlyk zoekende te vernietigen / hoofden by gevolg en voorgangers van den afval / die anderen daar toe aanmoedigen en zommigen ook met geweld daar toe dringen en dwingen willen. Van dezen nu word hier gezegt volgens onze overzetting / dat Hy hen zal doen huichelen door vleiingen; waar van de zin dan wezen zoude / dat Antiochus Epifanes de zulken door vleiende woorden en schone beloften zoude beweegen om tegen hunne overreding aan den valschen Godsdienst aan te nemen. Dan men bemerkt terstond / dat deze opvatting geenen zin uitlevere / die zeer gepast of nadrukkelyk zy; vermids het weinig gezegt zoude zijn / dat zulken / die zig alrede betonen als Godlooslyk handelende tegen het heilige verbond, zig door schone beloften tot afval zoude laten brengen. Dien afval worden zulke reeds onderstelt te betonen in dien Godlozen handel tegen het heilige verbond. Ook zoude volgens deze opvatting van Antiochus in het geheel niet meer gezegt worden / als werkelyk gezegt was vers 30, daar de Godspraak al te kennen gaf / dat Hy acht geven zoude op de verlaters van het heilige verbond. Wy konnen dierhalven niet nalaten volgeerne te omhelzen eene andere opvatting van deze woorden door den Hooggeleerden Heer Venema aan de hand gegeeven en uit de oirspronkelyke betekenissen der grondwoorden (*) afgeleid / volgens welke de

(*) Het werkwoord חנף beduidt eigentlyk *kreupel gaan* met eenen verstuikten of anderzins gebreklyken voet, en word van daar overgebragt tot de *geveinsdheid*, door welke iemand in het stuk van den Godsdienst valschlyk en verkeerdlyk handelt of op twee gedagten hinkt. (Vid. Clar. SCHULTENS *in Clavi Dial.*

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.= *.BBB.בבב.bbb.βββ.††.AAAA.

de zin van dit geheel gezegde in dit eerste deel van dit vers deze zijn zal En aangaande de genen, die Godlooslyk handelen tegen het heilige verbond (hoedanigen 'er dan zijn zullen) elk een van hun zal zyn als kreupelen gaande op gladde plaatzen, (die gewisselyk vallen moeten). Dus word zeer nadrukkelyk te kennen gegeeven / dat die Godloze versmaders en bestryders van het heilige verbond zig zelven door hunnen afval en door dat stout en moedwillig bestaan in eenen allergevaarlykste en verderfelykste staat zouden brengen / of / om nader te blyven by de uitdrukkingen van den text / eenen allergevaarlyksten en verderfelyksten weg zouden inslaan / op welken zy geen ander uiteinde zouden te verwachten hebben / als een geheel elendig / hoedanig zo Godloze menschen verdienden / en dat zy alzo met der daad op eene jammerlyke wyze in hun verderf stotten zouden.

En de vervulling / deze uitlegging niet weinig bevestigende / heeft dit ook doen zien in Jason, Menelaus, Alkimus en meer anderen / die aanleiders / hoofden en voorgangers van den afval geweest zyn / en aan Antiochus en zyne bevelhebbers de hand geleent hebben om den Joodsen Godsdienst en de genen / die dezelve aankleefden / te onderdrukken en / ware het mogelyk / geheel te vernietigen / die in plaatze van grote voordeelen / die zy zig voorstelden / eenen jammerlyken uitgang gehad hebben: Gelyk ook vele van het volk / die hun voetspoor gevolgt hebben / en met de Syrise kryqsbenden zig vereenigden tegen de standvastige Verdedigers van den Godsdienst / door de Makkabeen naar verdienste gestraft en uitgeroeit zyn. Waar van de Boeken der Makkabeen en het verhaal van Jozefus klaarlyk spreken (*).

Zie

Dial. pag. 231, *ad Job* VIII. 13, *et ad Prov.* XVII. 4. *pag.* 173). Vervolgens zegt het ook *gereed staan om te vallen* en *naar zynen ondergang te hellen*; gelyk het in dien zin voorkomt *Ps.* CVI. 38. *Jes.* XXIV. 5. *Jer.* III. 9. *Num.* XXXV. 33. *Mich.* IV. 11. hoewel het daar van de Onzen door *ontheiligen* is overgezet. De buiging in *Hiphil*, waar in dit woord hier staat, heeft altyd geene *overgaande* betekenis, maar ook wel eenen *daadlyken zin*, met nadruk uitgebragt. En wanneer achter een *naamwoord* in het *meervouwd* een *werkwoord* volgt in het *enkelvouwd*, betekent zulks eene *verdeeling*, zo dat *elk een* van die personen zulks doen zal, als *Gen.* XLIX. 22. *Hab.* III. 9. *enz.* Het woord *vleiingen* betekent oirspronklyk *gladde*, *glibberige*, *dingen* en zo ook *gladde plaatzen*, en word in dien eigentlyken zin wegens het nevensstaande werkwoord billyk hier genomen.

(*) Zie van *Jasons* uiteinde 2 *Makkab.* V. 7-10. en van *Alkimus* 1 *Makkab.* IX. 55, 56. Aangaande *Menelaus* verhaalt JOZEFUS *Ant. Jud. Lib.* XII. *c.* 15. *dat* Antiochus Eupator *Hem heeft laten ter dood brengen*, *als zynde een boos en Godloos mensch*, *die oirzaak geweest was van alle de onheilen*, *die den Joden* wa-

II.B.ℵ.b β.2 BB.ℵℵ.bb.ββ.§§.//.= *.BBB.בבב.bbb.βββ.††.AAAA.

Zie hier

van éène party / die zig ter dezer tyd in het Joodse Volk opdoen / en op haar boos bedryf eene jammerlyke uitkomste ten loon hebben zoude.

Maar hier tegen zoude zig ook eene andere party vertonen / die de goede zaak van God en den Godsdienst met een zeer pryslyk gedrag voorstaande / eene gewenschte uitkomste van haar doen hebben zoude. Maar het volk, die hunnen God kennen, zullen zy grypen, en zullen het doen.

Door het volk, die hunnen God kennen, word verstaan en aangeweezen een goed aantal van brave menschen onder het Joodse volk / het welk den waaren God / als zijnen Verbonds-God / niet alleen regt kennen zoude volgens zijn woord / maar ook erkennen in een opregt gelove en met eerbied en liefde. Gelyk de spreekwyze van God te kennen in dien nadruk meermaals voorkomt / als onder anderen Ps. IX. 11. XXXVI. 11. Jerem. IX. 24. Van dit volk (hoedanig de Herre van ook toont in dien tyd / die hier bedoelt word / te zullen hebben en bewaaren in het midden van Israël) begrypen onze Overzetters / en zo ook zommige Uitleggers / dat alhier te kennen gegeeven worde / op wat wyze de vyanden daar van met het zelve handelen zouden / dat zy namelyk hen grypen zouden om hen in gevangenis te sluiten en om te brengen en dit ook met der daad volbrengen / of doen met hen naar hunnen wille. Maar het grondwoord יחזיקו is volgens zijnen aart en gebruik van die betekenis niet / dat het in zulk eenen zin van grypen en gevangen nemen verstaan kan worden. En hier tegen doet zig eene betekenis van dit woord op / die / aan het zelve geheel eigenaartig zijnde / ook in dit Hoofdstuk reeds is voorgekomen / te weten dat het te kennen geve sterk te zyn en wel vast te houden, zo dat men niet alleen kloekhertig zy om zig standvastig te houden / maar ook tegen de vyanden stand houde en het alzo te boven kome. Zo word dit woord door sterk worden vertaalt vers 5, en vers 7, daar het door bemagtigen is overgezet / heeft het eigenlyker de betekenis van vasthouden. En met opzigt op den stryd / waar in zy / die dap-

per

waren overgekomen, *en* Antiochus Episanes *aangezet had om de Joden te noodzaken om hunnen vaderlyken Godsdienst te verlaten.* Van de overige hoofden der afvalligen deed 'er *Bacchides* vyftig ombrengen, wanneer Hy op hun aanzoek in het land gekomen was en getracht had *Jonathan* gevangen te krygen, doch zynen aanslag gemist had, als wy lezen 1 *Makk.* IX. 69. en by JOZEFUS *Ant. Jud. Lib.* XIII. *c.* 1. En hoe velen der *Godlozen*, dat is afvalligen, door *Judas*, *Jonathan* en *Simon*, Makkabeers, omgebragt zyn ziet men 1 *Makkab.* III. 8. VII. 6. IX. 73. XIV. 14. en by JOZEFUS *Ant. Jud. Lib.* XII. *c.* 8. XIII. *c.* 2.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.=*.BBB.בבב.bbb.βββ.††.AAAA.

per en in het kampen voorspoedig zijn / het uitharden tegen den vyand / vinden wy deze uitdrukking gebruikt 1 Sam. XVII. 50. 1 Kon. XVI. 22. XX. 23. Wyders is het buiten bedenking / dat dit grondwoord in de zamenstelling van den text / in die betekenis van sterk zyn en uitharden, zeer gevoegelyk gebragt kan worden tot het even te voren genoemde onderwerp het volk, die hunnen God kennen. Want gelyk op het woord volk, dat enkelvoudig is / nochthans in het meervoudig volgt / die hunnen God kennen, om dat een volk uit vele personen bestaat / zo word even gevoegelyk van dit volk verder gezegt zy zullen sterk zyn, of het uitharden, en het doen. Wy zien dan klaarlyk / dat deze uitdrukkingen / in dit verband voorkomende / geenen bekwameren zin dan even dezen hebben konnen / dat 'er gezegt worde Het volk, die hunnen God kennen, zullen sterk zyn om zig staande te houden en zullen het doen. En de Godspraak verzekert van hier mede / dat 'er in dien naren tyd niet alleen ook zijn zullen / die hunnen God kennen en betonen waarlyk te erkennen, maar dat deze ook kloekhertig zullen zijn om het uit te harden tegen hunne vyanden / zonder zig door hunne dreigingen of vervolgingen tot afval te laten bewegen / en dat deze het ook met der daad zullen uithouden en eindelyk de overhand hebben / en zo doen het gene zy ondernemen en waar naar zy trachten.

Hoe dit by de uitkomste waar geworden zy / zal ons klaarlyk blyken uit de zaken / die hier noch in het vervolg voorspelt worden en zo ook vervult geworden zijn En dus vinden wy ook in de Boeken der Makkabeen dikwils onder diergelyke benamingen / als hier / gewag gemaakt van de getrouwe en standvastige belyders en voorstanders van den waaren Godsdienst in dien tyd / die onder anderen gemeenlyk in die Boeken genaamt worden de Asideën (חסידים) dat is ieveraars voor de wet en den dienst van God, en met evengelyke bewoording als hier / die God lief hebben en zynen naam kennen. Zie 1 Makkab. II. 42. IV. 33. verg. II. 27, 64. III. 13.

BBBB. Maar vervolgens beschryft dan ook de Godspraak nader / op wat wyze die getrouwe belyders en voorstanders van den waaren Godsdienst zig dus standvastig betonen en ook eindelyk / doch niet dan na eene zware verdrukking, in welke zelfs vele sneuvelen zouden / de overhand bekomen zouden / met byvoeging van het oogmerk en het goede uiteinde waar toe deze verdrukking dienen zoude / als mede van de matiging van dezelve door eene goede en spoedige uitkomste, welke God daar aan geven zoude / vers 33, 34, en 35. Alwaar dan

אאאא. Vertoont word bestandvastig.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§//= *BBB.בבב.bbb.βββ.†BBBB.אאאא.

tigheid dier getrouwen/ en hoe zy het eindelyk te boven komen zouden vers 33, 34, en 35^a.

בבבב. En van daar by gedaan het oogmerk en de uitkomste van deze verdrukking / vers 35^b.

אאאא. Het eerstgemelde stuk is dan begrepen in deze woorden / (die ik als te zamen hangende by elkanderen opvatte en kortlyk toelichten zal) En de Leraars des volks zullen 'er velen onderwyzen, en zy zullen vallen door het zweerd en door vlamme, door gevangenis, en door beroving, [vele] dagen. (Als zy nu zullen vallen, zullen zy met eene kleine hulpe geholpen worden, doch velen zullen zig door vleiingen tot hen vervoegen.) En van de Leraars zullen 'er [zommige] vallen.

De woorden / welke ik hier laatst uitgedrukt heb / en die het begin uitmaken van het 35^e. vers volgens de aangenomene onderscheiding / moeten dus noodzakelyk gebragt worden by en tot die van vers 33, aangezien dezelve tot eenerlei soort van zaken behoren en een kennelyk verband hebben met die van vers 33. byzonder in het laatste gedeelte / en dat gene / het welk van het oogmerk en uiteinde van deze verdrukking vers 35^b. gezegt word / zyne betrekking niet alleen heeft tot de Leraars en het sterven van eenigen derzelven om den Godsdienst / maar ook tot de verdrukking der getrouwe belyderen uit den volke. Maar de woorden van vers 35, aantonende de wonderlyke hulpe / welke God in het midden van die benauwdheid beschikken zoude / moeten dan aangemerkt worden als staande in eene tusschenreden, gelyk ik hier boven aanwyze; waarom dezelve by eene onderscheidene overweeging van zaken in de laatste plaats moeten aangemerkt en verklaart worden.

Eerstelyk dan word hier nader beschreven / op wat wyze de getrouwe belyders en voorstanders van den waaren Godsdienst in dien tyd / die hier bedoelt word / zig standvastig zouden betonen onder eene zware verdrukking, in welke zelfs zommigen niet alleen van den volke,

ke,

ke, maar ook van de Leraars, sneuvelen zouden vers 33 en 35ᵃ.

Die van den volke aangaande, voorspelt de Godspraak, door welk middel zy tot standvastigheid zouden worden aangemoedigt, en hoe zy dezelve betonen zouden vers 33. En de Leraars des volks zullen 'er velen onderwyzen, en zy zullen vallen door het zweerd en door vlamme en door gevangenis en door beroving [vele] dagen. Een middel hier toe zoude verstrekken het goed onderwys, het welk zy genieten zouden, vermids de Leraars des volks velen onderwyzen zouden. Het grondwoord משכילים, Leraars overgezet, kan in tweederlei betekenis worden opgevat en voor verstandigen, die zelve een ryp oordeel bezitten, en voor verstandig-makenden, die anderen onderrichten, gelyk dat aan Leraars eigen is. Dat de laatste betekenis hier meest bedoelt worde, blykt uit het gezegde aangaande het onderwyzen van velen, het welk den genen, die onder deze benaming voorkomen, toegeschreven word. Alleenlyk bemerkt men rasch, dat dit onderwys van anderen ook eene eigene welgegronde kennis voorbereische, als mede, dat deze benaming van dien aart zy, dat dezelve niet alleen aanwyze zulken, die het Leeraar-amt in het openbaar bekleden, maar ook anderen, die in kennis en doorzigt uitmunten en de overigen van den volke onderrichten konnen. Wy hebben 'er dan door te verstaan zulken, die ervaren zyn in het woord en de wegen van God, en een goed inzigt hebben in de pligten, die het volk van God naar eisch van tyden en zaken schuldig is te betrachten, en die daar by ook kundigheid en bekwaamheid hebben om anderen nuttige onderrichting en bestiering te geven, het zy dan dat dezelve het openbaar Leeraar-amt onder het volk bekleedden, of alleen door eene meer dan gemeene oeffening en verlichting boven anderen uitmuntten. Hoedanige de Godspraak, in het zelfde verband van zaken kennelyk voortgaande (*), tot geen geringe vertroosting van des Heeren volk alhier belooft ook te zullen gevonden worden in dien benauwden tyd der verdrukkingen van Antiochus Epifanes. Deze zouden, door des Heeren Geest

(*) De wydberoemde COCCEJUS is van andere gedagten geweest, menende, dat de profezie (hoewel als van ter zyde wyzende op de verdrukking van *Antiochus*) hier overgaa tot *den tyd van de verbreiding van het Euangeli en de vervolgingen door de Heidenen*, daar op gevolgd. Maar daar is geen het minste kenteken in de bewoordingen, dat een ander onderwerp of een andere tyd zoude aanwyzen als waar van te voren gesproken was. In tegendeel is het klaar, dat het gene hier volgt in allen dele op den tyd van *Antiochus Epifanes* toepasselyk zy. En het zoude vreemd zyn, dat de Godspraak, tot andere zaken overgaande, de verdrukking onder *Antiochus Epifanes* hier niet beschryven, nog de uitkomste daar van nader voordragen zoude.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.ßß.//= *BBB.בבב.bbb βββ.††BBBB.אאאא.

Geest op-
gewekt / aangemoedigt en versterkt woordende / velen onderwyzen, of naar de kragt van het grondwoord doen verstaan, dat is niet alleen onderrichting aan velen aanbieden en 'er hun werk van maken om hen tot een goed begrip van zaken te brengen / maar ook / met eenen voorspoedigen uitslag van hunne pryslyke pogingen / velen daadlyk brengen tot een klaar en doordringend besef van zaken. En waar op dit onderwys zyne naaste betrekking zoude hebben / wyst het verband der voorzegginge genoeg aan. Zekerlyk zoude het zelve naar de gelegenheid des tyds voornaamlyk hier in bestaan / dat de bekwame en getrouwe Leraars en andere verstandigen onder het volk / die grouwelyke onderdrukking van den Joodsen Godsdienst en dien drang en dwang tot afval / die dan plaats hebben zouden / ernstlyk ter herten nemende en het oogmerk van God daar in verstandiglyk beseffende / met veel iever aan het volk zouden voorhouden / en velen ook met gewenschten uitslag doen begrypen / dat dit een tyd van beproeving ware / dien God om wyze en heilige redenen / ook teffens tot eene kastyding / hun liet overkomen / dat alle zulken / wier herten regt waren voor God / dit nu ook moesten doen blyken met eene standvastige aankleving aan Hem en zynen dienst / wat hun ook mogte overkomen / dat zy hier toe ook alle redenen hadden uit hoofde van de waarachtigheid en voortreffelykheid van den Godsdienst door Mozes en de Profeten voorgeschreven / en welk eene heerlyke beloning op die standvastigheid te verwachten ware / daar in tegendeel den afvalligen de zwaarste straffen over het hoofd hingen / ja ook / dat 'er in deze benauwdheid grond en rede ware om op eene goede uitkomste te hopen / dat God dit alles ook te voren voorzegt hadde en in die voorspellingen der Profeten / byzonderlyk deze van Daniel, eene blyde uitredding beloofd hadde. Vergelyk de belofte Hoofdst. XII. 4 en 10. dat velen het zullen nafpeuren en de wetenfchap vermenigvuldigt zal worden, en dat de verftandigen het verftaan zullen. Dit zoude een geheel dienstig middel zyn om de welgezinden grootlyks te versterken tot standvastigheid.

En hoe zy die dan ook op de proef betonen zouden onder eene zwaarste vervolging / geven te kennen de volgende woorden en zy zullen vallen door het zweerd en door vlamme, door gevangenis en door beroving, dagen. Welk gezegde billyk gebragt word niet zo zeer / veel min alleen / tot de Leraars in het begin genoemd / maar tot de velen door hun onderweezen, aangezien deze het laatste gemeldt zyn / en van de Leraars (of Verftandigen) die anderen onderricht hadden / straks onderscheidenlyk gesproken word. Zy / die het goed en heilzaam onderricht van anderen aldus ontfangen en wel aangenomen hadden / zouden vallen of nedergeworpen worden / dat is zy zouden onderdrukt en hardlyk gehandelt worden / met beroving of van het

le-

II.B.א b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//= *BBB.בבב.bbb.βββ.††BBBB.אאאא.

leven zelve/ of van hunnen welvaart en vryheid. Zy zouden dus vallen, zommigen door het zweerd en de vlamme, waar door hun een wreede dood zoude worden aangedaan/ anderen door gevangenis, gevanklyk weggevoert wordende om voor slaven verkocht te worden/ of hunne dagen in nare ballingschap en dienstbaarheid in een vreemd land door te brengen/ en door beroving van hunne goederen en bezitting. Waar door zy hunne vryheid en welvaart en alles/ wat het leven veraangenaamt/ verliezen zouden/ of zy 'er schoon het leven van mogten afbrengen. Dit zoude hun niet alleen aangedaan worden/ maar zy zouden het ook zig laten aandoen en gewillig ondergaan/ liever dan dat zy zig tot afval en afgodery zouden laten beweegen. En alzo zouden zy van hunne standvastigheid en getrouwe aankleving aan hunnen God en zijnen dienst op eene roemwaerdige wyze doen blyken/ het daar op gezet hebbende/ dat zy mogten konnen zeggen dit alles is ons overgekomen, nochthans hebben wy uwer niet vergeten nog trouwloosiyk gehandelt tegen uw verbond; gelyk dat de taal der Kerke is Ps. XLIV.

Dagen, doet 'er de Godspraak by/ om eene bepaling te maken van den tyd, hoe lang dit duuren zoude. Welke bepaling onze Overzetters en verscheide Uitleggers met rede opvatten van eenen vry langen tyd/ daarom hier by voegende het woord vele. Maar aan den anderen kant is het klaar/ dat de voorzegging/ alleenlyk van vele dagen gewag makende/ ook op eene troostlyke wyze te kennen geeft/ dat het niet vele jaren aan een hier mede duuren zoude/ hoewel het een vry lange tyd zoude zijn/ in welken al een groot getal van droevige dagen geteld zoude worden. Gelyk dat straks hier op ook verzekert word vers 35. Buiten twyffel word 'er gezien op die dagen en dat bepaalde getal van dezelve/ binnen welke deze verdrukking beperkt was Hoofdst. VIII. 13, 14, 26., en die hier na wederom hoewel met eenig onderscheid uitgedrukt worden Hoofdst. XII. 7, 11.

Dan niet alleen zouden dus de onderwezenen des Volks hunne kloekhertigheid betonen en in vuur en staal verduuren. Maar ook hunne goede Voorgangers in de vermaning en aanmoediging zouden een gelyk lot met de zelfde standvastigheid ondergaan/ immers zommigen van dezelve. En of liever ook, van de Leraars zullen 'er zommige vallen, te weten al op gelyke wyze als de anderen/ door zweerd en vlamme enz., het welk hier mede verstaan moet worden. Dus was 'er reeds gezegt Hoofdst. VIII. 10. dat het klein hoorn, daar beschreven en Antiochus Epifanes uitbeeldende/ zommige van het heir des hemels, namelyk de sterren, dat is de Leraars des volks, zoude ter aarde nederwerpen en vertreden.

Maar in de aangewezene tusschenreden van vers 34. geeft ook de Godspraak hier tegen eene aangename vergewissing/ hoe het volk,

II.B.א.b.β.2.BB אא.bb.ββ.§§//=*BBB.בבב.bbb.βββ.††BBBB.אאאא.

dat zynen God kende, na zulk eene zwaare verdrukking, waar in velen (doch ten losluiken bewyze van hunne standvastigheid) zelfs sneuvelen zouden, de overhand bekomen zoude / en dat op eene wonderlyke wyze: Als zy nu zullen vallen (of doch wanneer zy vallen zullen) zullen zy met eene kleine hulpe geholpen worden, doch velen zullen zich tot haar door vleiingen vervoegen. Eene belofte / die ten aanzien van het eerste gedeelte van dezelve te gelyk geheel klaar en zeer aanminnig is. Zy / die op de voorgemelde wyze nedergeworpen zouden worden en onder welken sommigen zelfs omkomen zouden / zouden in dien uitersten nood en bange dagen geholpen worden, dat is niet alleen ondersteunt en bygestaan / maar gereddet / uitgeholpen en in eenen veiligen en zeer gelukkigen staat gebragt. Dit namelyk zoude God doen. Hy die Israëls hulpe is / zoude hulpe geven uit de benauwdheid. Doch op eene wonderlyke wyze en door een ongezien middel met eene kleine hulpe. De Heere zoude hun eene hulpe verwekken / dat is zulken / die / met eenen prysslyken iever ontstoken / ook moed en beleid zouden hebben om hun by te staan en hun de hand te bieden om hunnen vervolgeren te wederstaan / en hen te redden uit de magt van dezelve / om wederom vryheid van geweeten en Godsdienst te bekomen en in eenen gelukkigen staat herstelt te worden. Maar het zoude zyn eene kleine hulpe, of liever eene geringe hulpe / die uit een klein getal bestaan zoude / en daar by gering zyn in magt en zonder aanzien en gezag; zo dat men / dezelve vergelykende by het groot aantal en de magt der vyanden / niets daar van zoude durven verwachten / ten zy een welgesterkt gelove zig vertegenwoordigde / dat by den Heere geene verhindering is om te verlossen door velen of door weinigen, als Jonathan aan zijnen wapendrager voorhielt 2 Sam. XIV. 6.

Wat het tweede gedeelte van deze woorden betreft / onze geëerde Overzetters en de meeste Uitleggers / het grondwoord חלקלקות door vleiingen vertalende / schynen den zin dus begrepen te hebben / dat de wonderlyke verwekking van de kragtig gemelde geringe hulpe zulk eenen indruk zoude maken op het gemoed van de menigte des volks en zulk een ontzag in haar verwekken zoude / dat velen / of schoon anders geheel onverschillig omtrent den Godsdienst / of wel met hunne herten der Afgoderye toegedaan / nochthans uit schaamte of vreze zig tot hen vervoegen zouden onder eene bedriegelyke voorwending en veinzery / als of ze even eens wel gezind waren voor God en zijnen dienst. Maar het grondwoord vervoegen overgezet is van dien aart / dat het niet slegts zulk eene uitwendige vereeniging / maar veel meer eene nauwste vereeniging met innigste genegenheid te kennen geve / als uit het gebruik daar van is af te nemen. Zie Gen. XXIX. 34. Jes. LVI. 6. Zach. II. 15. Ps. LXXXIII. 9. Ook leert de geschiedenis gee-

II.B.א.b.β.ב.BB.אא.bb.ββ.§§//= *BBB.בבב.bbb.βββ.†BBBB.אאאא.

geene bewyzen op / en zelfs de tydsomstandigheden laten ook niet toe / dat wy denken zouden / dat 'er velen (schoon zekerlyk wel eenigen) geweest zyn / die zig by de goede party enkel met een geveinsd gemoed gevoegt hebben / daar zekerlyk aan dien kant verre het grootste gevaar dreigde. En aangaande het grondwoord / vleiingen vertaald / is reeds te voren aangemerkt op vers 32, dat het zelve naar zyne oorspronkelyke betekenis verstaan kan worden van gladdigheden, dat is gladde, glibberige, plaatzen, waar door dan in eenen oneigentlyken zin verstaan word een gevaarlyke staat, in welken iemand gereed staat te vallen, dat is verloren te gaan, om te komen, of ook / in eenen zedelyken zin / te vallen in zware zonden en afwyking. Wy hebben dan meer rede en ook allen grond om dit gezegde geheel en al in eenen goeden zin op te vatten (*) in dier voegen / dat de Godspraak zeggen wille / dat de Heere God / wanneer Hy eerst die geringe hulpe zoude verwekt hebben / die zig aanmoedigen en aanbieden zoude om met en voor hunne broederen voor de goede zaak te stryden / dan ook vele anderen van den volke opmerkende en gewillig zoude maken om zig tot die heldhaftige Voorstanders te begeeven en zig met de innigste geneegenheid van hunne herten met hun te vereenigen / om onder hunne aanvoering kloekmoediglyk dien goeden stryd te stryden: en dat niet tegenstaande het met die ieverige Voorvechters alzins schroomlyk en gevaarlyk zoude uitzien / en deze onderneming ten hoogsten hagchelyk scheen te zyn / of wel met betrekking op de genen / die zig tot hen vervoegden (want op beiden kan de uitdrukking in de gladdigheden naar den grondtext worden toegepast) daar deze zig bevonden in eenen geheel gevaarlyken staat om eindelyk door 's vyands dwang en geweld zig tot afval te laten brengen / reeds niet weinig wankelende / wat zyde zy zouden kiezen / of anders om om te komen door gebrek en elende of door 's vyands hand. Dan evenwel zouden niet alleen zy / die de hulpe der welmenenden in dezen tyd zouden uitmaken / maar ook vele anderen / die zig tot hen vervoegen zouden / zig aanmoedigen in hope op den Godlyken bystand / om hunne goede zaak kloekhertig te verdedigen / zo dat die onder hen struikelen zoude, ten dien dage zoude zyn als David, naar de voorzegging Zach. XII. 8. En langs dien weg zouden dan de genen / die hunnen God kennen, eindelyk de overhand bekomen.

בבבב. Maar zoude onderwylen de zware verdrukking geene zaak van vreugde maar wel van grote droefheid zyn; de Godspraak voegt 'er dan ook eene twede vertroosting by met aan te wyzen het heilzaam oogmerk, waar toe dit dienen zoude / en nader te bevestigen de zekerheid van eene goe-

(*) Conf. Clar. VENEMA *in h. l.*

II.B.א.b.β.ב.BB.אא.bb.ββ.§§//=*BBB.בבב.bbb.βββ.††BBBB.בבבב.

goede en spoedige uitkomste vers 35[b]. om hen te louteren en te reinigen en wit te maken, tot den tyd des eindes toe, want het zal noch zyn voor eenen bestemden tyd.

De voorspelde en waarlyk zwaare verdrukking, in welke velen van de wel onderweezenen des volks en ook eenige van de Verstandigen en getrouwe Leraars omkomen zouden door zweerd en vlamme, of anders beroost worden van hunne goederen en vryheid / zoude dienen om hen, wien deze onheilen troffen/gelyk ook anderen/die zig in het zelfde gevaar moesten stellen/ indien zy getrouw wilden blyven/te beproeven in hun gelove en in hunne opregte gezindheid voor God en zynen dienst / en die tot eere van God en tot bevordering van hunne eigene meerdere volmaking in het goede openbaar te maken. En daar by zoude in het algemeen deze beproeving en zwaare vervolging om den Godsdienst onder het volk dienen om te reinigen, ja geheel wit en zuiver te maken, dat is om de opregte belyders te zuiveren, dat is af te scheiden en te onderscheiden en te ontdoen van eene menigte geveinsden en Godlozen / die dan openbaar gemaakt zouden worden en hen verlaten/en sommigen ook vervolgens uitgeroeit zouden worden/ en om de welmeenenden zelve te reinigen van vele besmettingen van zonden / waar in zy aan de zondige weereld / zo der verkeerden onder hun eigen volk / als ook der bygelovige Heidenen / gelykformig waren geworden / en van alle laauwheid en traagheid in het behertigen van den Godsdienst en van de pligten eener voorbeeldige Godvruchtigheid. Gelyk daar toe ook de Babylonise gevangenis wel eer gedient had volgens Jes. I. 25. XLVIII. 10. En de Kerke spreekt ook op die wyze van hare verdrukking / mogelyk met betrekking op dezen eigensten tyd / Ps. LXVI. 10. Dit zoude dan immers eene vreedzame vrucht der gerechtigheid zyn voor de genen, die door deze beproeving en verdrukking geoeffent zouden zyn naar het zeggen van den Apostel Hebr. XII. 11.

Maar hun getrouwe Verbonds-God zoude dan ook hen niet laten verzogt worden boven vermogen, maar met de verzoeking uitkomste geven, op dat zy die mogten konnen verdragen. Dit alles zoude / tot zulk een heilzaam oogmerk strekkende / ook alleen maar geschieden tot den tyd des eindes toe, of liever tot den bestemden tyd toe, tot dat de bestemde tyd kome / om redding en uitkomste te geven / dat de tyd om Zion genadig te zyn aanlichte. En zelfs zoude deze uitkomste al spoedig worden daargestelt want, zegt de voorspelling / het zal eerlang zyn ter bestemder tyd. Die bestemde tyd van redding zal haast komen; en het zal gewisselyk zyn op dien tyd / dien God bestemt heeft / die ook al te voren aangeweezen was Hoofdst. VII en VIII. en hier na noch aangeweezen word Hoofdst. XII. 7, 11. Zo vatten wy de laatste woorden van dit 35[e]. vers gevoegelykst en nadrukkelykst op / daar de

On-

Il.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ.bb.ββ.§§//=*BBB.ככב.bbb.βββ.††BBBBככב.

Onzen heb-
ben want het zal noch voor eenen bestemden tyd zyn. Vergelyk het gene over de hier voorkomende uitdrukkingen gezegt is op vers 27. en Hoofdst. VIII. 17.

Een ieder / die de Boeken der Makkabeen en het verhaal van Jozefus nopens dezen tyd met aandagt geleezen heeft / zal zig by dit zeer merkwaerdig stuk der voorzegginge gemakkelyk te binnen brengen / hoe nauwkeurig dit alles zy vervult geworden.

Gelyk 'er in dien tyd van de grouwelyke onderdrukking van het Joodse volk en hunnen Godsdienst door Antiochus Epifanes noch een goed aantal geweest is van zulken / die hunnen God kenden, als wy gezien hebben op vers 32; zo hebben toen ook onder het volk uitgemunt eenige welgeoeffende en zeer verlichte Leraars en andere verstandigen, die de anderen / hunne broeders / onderweezen hebben / wat hun te doen stond / wat God nu van zyn volk eischte / wat men van het oogmerk van God in de toelating van dit alles denken moeste / en hoe vele redenen 'er waren om standvastig aan den waaren Godsdienst te blyven aankleven en alles daar voor te lyden in de hope op eene gewenschte uitredding / of immers op eene heerlyke beloning in een beter leven naar de ziele by God / en eene zalige opstanding. Dit ziet men in de deftige en Godvruchtige redenvoeringen van Mattathias en Judas den Makkabeer, die in de Boeken der Makkabeen beschreeven staan 1 Makkab. II. 49. 2 Makkab. VIII. 21. en op meer andere plaatzen. Voozal ook verdient hier gemeldt te worden de vrome Eleazar, een der voornaamste schriftgeleerden, van wien wy lezen 2 Makkab. VI. En hoe getrouw en krachtig en teffens van God zeer gezegend de aanmoedigingen / door Hem en anderen aan hunne overige broeders in dien tyd gedaan / geweest zyn / ziet men in het voorbeeld van de zeven broeders met hunne moeder / die Eleazar hunnen leermeester noemden als Jozefus (a) zegt. Zie 2 Makkab. VII. en verg. 2 Makkab. VI. 28. XV. 9. Zo zien wy mede 1 Makkab. VII. 12. gewag gemaakt van eene vergadering van Schriftgeleerden. En de vrugten zelve / die men ter dier tyd in den ieder voor de wet en onwankelbare aankleving aan den Godsdienst by velen gezien heeft / geven bewys genoeg aangaande de middelen / die naar Gods gewone en wyze bestelling hier toe tusschen gekomen zyn. Ook had de Heere God Jes. XXX. 20. en Jerem. III. 19. aan de Joodse Kerke na de Babylonise gevangenis de belofte gedaan / dat Hy haar van getrouwe Leraars ryklyk wilde voorzien. En de bevestiging van het volk in den waaren Godsdienst met eenen bestendigen afkeer van de afgodery / als mede de meerdere behertiging en verbreiding van de kennis in de wet en het

woord

(a) *De Maccabæis cap.* 9.

woord des Heeren / die men na dien tyd onder de Joden gezien heeft / leveren ook de blyken op / dat de Heere deze beloften vervult en de uitmuntende beginzelen / door Ezra gemaakt / ook noch langen tyd na Hem door andere roemwaerdige Leraars zyn voortgezet geworden.

Welke allerzwaarste verbolging de Joden in dezen tyd om den Godsdienst uitgestaan hebben / en hoe beide Leraars en leden der Kerke in menigte gedoodt, van hunne goederen berooft en gevangelyk wechgevoert zyn / en deze rampen met eene kloekhertige standvastigheid ondergaan of ook doorgestaan hebben / ziet men duidelyk beschreven in beide de Boeken der Makkabeen, als voornaamlyk 1 Makkab. I. 21–68. X. 33. 2 Makkab. VII, VIII. en by Jozefus zo in het XIIe. en XIIIe. Boek van zyne Joodse Oudheden (a) als ook in zyn Boek (of althans het Boek / dat op zynen naam gaat) van de Makkabeen. Maar wanneer dus velen vielen, zag men eene kleine hulpe van God verwekt in Mattathias en zyne Zonen / de beroemde Makkabeen, die met eene zeer geringe magt en zonder eenig aanzien of gezag te hebben / van welke zy zig veel beloven konden by het volk / nochthans op eene wonderlyke wyze zig verkloekt hebben en de welgezinden onder het Volk aangemoedigt hebben om zig tegen de dwinglandy van Antiochus aan te kanten en tegen de legers / die zyne Bevelhebbers aanvoerden / te stryden / en eindelyk onder de allerzigtbaarste hulpe van Gods magtige hand den Godsdienst en hun volk in vryheid herstelt hebben. Waar van reeds meermaals melding gedaan is / en breder gesproken by de verklaring van Hoofdst. II. 45. Mattathias, hoewel van Priesterlyke afkomste zynde / was evenwel een burger slegts van eene geringe stad en vondt geenen den minsten steun by de hoofden des Volks en de ingezeetenen van Jerusalem, die zig aan de Vervolgers onderworpen hadden. Maar Hy waagde het met zyne vyf Zonen en eenige weinigen / die zig by Hem voegden / alleen in den naam van God en in vertrouwen op zynen bystand. Van Judas leest men 1 Makkab. III. 1, dat Hy met weinig volks den vyanden te gemoete ging, en zy, die met Hem waren, daarom zeer bekommert waren, hoe zy, zo weinige zynde, tegen zulk eene sterke menigte zouden konnen stryden: waarop Hy hen aanmoedigde met te zeggen Het is ligt, dat velen besloten worden in de handen van weinigen, en daar is geen onderscheid voor den hemel te behouden door velen of weinigen. Want de overwinning in den kryg bestaat niet in de menigte der magt, maar de kracht uit den hemel [geeft ze]. En dit is ook gestadig gebleken in de verdere bedryven en behaalde overwinningen van Hem en zyne broeders na Hem.

Dus zagen wy dan / hoe de Godspraak van vers 25. tot hier toe allermerkwaerdigst / en te gelyk in eene korte schetse allernauwkeurigst / door

(a) Vid. *Lib.* XII. *c.* 7. & *seqq. et de B. Jud. Lib.* 1. *c.* 1.

II.B.א.b.β.2.BB.אא bb.ββ.§§//=*.BBB.בבב.bbb βββ.††BBBB.בבבב.

voor oogen stelde de veldtogten van Antiochus Epifanes tegen Egipte en de verdrukkingen, welke de Joden by gelegenheid van beide deze kryggstogten van Hem zouden moeten lyden.

Daarop geeft nu de Engel/ door wien deze voorzegging aan Daniel wierd medegedeelt/ en by wege van besluit van dit stuk/ en ook tot nadere verklaring van het gene in de algemeenere beschryving van de bedryven dezes Konings (vers 22–25.) in de laatste plaats vers 29. gezegt was/ eene

**. Meer byzondere beschryving zo van het geheel moedwillig, ongehoord en ten uitersten hoogmoedig gedrag, het welk deze Koning houden zoude ten aanzien van de Godheid, als ook van zijne geheel vreemde wyze van doen in het vergaderen en verkwisten van rykdommen vers 36–40.

AAA. Het eerstgenoemde stuk komt ons voor vers 36, 37 en 38. En daar in word aangeweezen/ hoe Hy zig gedragen zoude

אאא. Jegens den waaren God vers 36,

בבב. Jegens de gewaande Goden die zijne voorvaders geëert hadden, of andersins in zyn Ryk geëert wierden vers 37 en 38.

אאא. Ten aanzien van zijn gedrag omtrent den waaren God zegt de voorspelling vers 36. En die Koning zal doen naar zyn welgevallen, en Hy zal Hem zelven verheffen en groot maken boven allen God, en Hy zal tegen den God der Goden wonderlyke dingen spreken: en Hy zal voorspoedig zyn tot dat de gramschap voleindt zy, want het is vastlyk besloten, het zal geschieden.

De eerste uitspraak vertoont in het gemeen het bestaan van dezen Koning/ het welk als de bronwel zijn zoude/ waar uit die handel van Hem/ die vervolgens beschreven word/ zoude voortkomen. En die Koning, voorzeker even de zelfde/ van wien de Godspraak in het voorgaande gehandelt heeft (*) te weten Antiochus Epifanes, gelyk Hy met

(*) De Wydberoemde COCCEJUS en zeer vele andere met rede veel Geachte Uitleggers, zo onder de Broeders *Lutherfen*, als onder de Onzen hier te lande, in Engeland en elders, zyn in dezen van andere gedagten, en zy passen al het

II.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ.bb.ββ.§§.//.= **.AAA.ℵℵℵ.

met zijnen naam dus in de verbulling is bekend geworden/ zal doen naar zyn welgevalllen. De God-

het gene, dat hier van *vers* 36. tot het einde van dit *Hoofdstuk* voorkomt, toe op den *Anti-Christ*, of wel, gelyk het *Coccejus* en anderen eigentlyk begrypen, op het *Roomse Ryk* eerst in zynen *Heidensen* staat van den tyd van *Antiochus* af en verder, en daar na zo als het zelve, het Christendom aangenomen hebbende, zyne magt aan den *Anti-Christ*, dat is de *Pauslyke* heerschappy, te *Rome* haren zetel hebbende, geleent heeft, en deze in dat Ryk groot geworden is en de Kerke door hulpe der Keizeren zwaarlyk verdrukt heeft. Om dit goed te maken, merkt men aan dat de eerste woorden van dit *vers* konnen betekenen: *daar na zal 'er een Koning zyn die doen zal naar zyn welgevallen enz.*, of men begint al wat vroeger de Godspraak toe te passen op de *Romeinen* of op de *Christen Kerke* en de verdrukkingen van dezelve, die zy onder de *Roomse* Keizers en daar na geleeden heeft, invoegen hier dan nader gezegt worde onder welke weereldlyke heerschappy dit gebeuren zal, als wy reeds gezien hebben. Dit gevoelen is zekerlyk niet nieuw. Want HIERONYMUS doet ons zien, dat vele Leraars voor en in zynen tyd zelfs van *vers* 21 af alles op den *Anti-Christ* toepasten, en Hy zelf neemt *Antiochus* en den *Anti-Christ* hier te zamen. Alleenlyk weet men dat de Ouden een geheel ander begrip hadden van den *Anti-Christ*; welken zy hielden voor ééne byzondere persoon, die eerst in den laatsten tyd der weereld zoude opstaan, waar van in het voorgaande al iet gezegt is. Doch ik vertrouwe, dat een ieder, die deze voorzegginge onbevooroordeelt leest, en op den klaren zamenhang der reden (die zig in den grondtext al immers zo duidelyk opdoet) acht geeft, haastlyk overtuigt zal zyn, dat de voorzegging kennelyk voortgaa van *Antiochus Epifanes* te spreken, en dat niemand hier omtrent in andere gedagte zoude gekomen zyn, indien het niet geweest ware om dat men vast stelde, dat in het XIIe. *Hoofdstuk* van de laatste tyden der weereld of der Kerke in dezelve gesproken wierd, of dat zommige uitdrukkingen in de volgende gezegden op *Antiochus Epifanes* niet konden worden toegepast of met de verdere geschiedenis van die tyden niet waren over een te brengen. En alle deze bedenkingen achte ik, dat wechgenomen zullen zyn, wanneer men aandagtiglyk overweegt het gene ik van hier af en verder voordrage ter verklaring van dit en de overige *versen* van dit *Hoofdstuk*, waar in ik mede gevolgt heb het voetspoor van verscheide zeer Geleerde Mannen, die al voor lang in deze bevatting geweest zyn, als JUNIUS, ROLLOCUS, l'EMPEREUR, JUNGMANNUS en anderen, doch boven al dat van den Hooggeleerden Heer VENEMA, die de verklaringen van andere Geleerden, die in de zelfde onderstelling te voren geschreven hadden, zeer veel beschaaft en verbetert, en aan vele duistere dingen groot licht bygezet heeft. Indien ook noch het eene of ander mogte overblyven, waar aan men alle licht niet kan byzetten uit gebrek aan de oude geschiedenissen, zal men nochthans hier in veel gemakkelyker berusten konnen, dan in die verre gezogte en allen letterlyken zin buiten noodzake verlatende uitleggingen, welke de andere onderstelling medebrengt,

waar

II.B.א.b.β 2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.= **.AAA.אאא.

Godspraak wilt zeggen / dat Hy in al zijn doen enkel en alleen te werk zal gaan naar zijn goeddunken en volgens de ingevingen van zijne driften en hoogmoedige overleggingen zonder iet of iemand te ontzien / zonder op Godlyke of menschelyke rechten te passen / zonder eenig acht te geven op het gene / dat behoorlyk is en met gevoelens van eerlykheid / redelykheid en deugd overeenstemt. Zijn will' / zijn welbehagen en goeddunken / zoude de eenige regelmaat zijn van alle zijne bedryven.

Dit zoude Hy tonen niet alleen omtrent menschen / maar zelfs jegens de Godheid. En wel voor eerst omtrent den waaren God en Hy zal hem zelven verheffen en groot maken boven allen God, en Hy zal tegen den God der Goden wonderlyke dingen spreken. Welke woorden met eene kleine verandering beter aldus worden overgezet en Hy zal Hem zelven verheffen en groot maken boven het alles van God, dat is boven alles, dat Gode toebehoort, enz. Gelyk dit woordjen כל alles even zo genomen word Pred. XII. 13. vrees God en houd zyne geboden, want dit is het alles van den mensche, dit is zyn waare goed, zyne eigene en waare gelukzaligheid (*). Ook zoude anders hier even het zelfde gezegt worden / dat naderhand duidelyk word uitgedrukt vers 37, daar op het einde gezegt word Hy zal zig tegen alles, liever tegen allen, dat is allen God, als de zamenhang mede brengt / groot maken. En wat dan de zaak zelve aangaat / word hier niets anders bedoelt dan het gene in twee voorgaande Openbaringen met gelykluidige uitdrukkingen van dezen zelfden Koning voorspelt en in de verklaring daar van op Antiochus toegepast is. Hoofdst. VIII. 10, 11. wierd gezegt / dat dit hoorn zig zoude groot maken tot aan het heir des hemels, ja tot aan den Vorst van dat heir, en vers 25, dat Hy zig in zyn

waar van ik hier voornemens was eene schetze te geven, maar ik zie, dat ik, zo doende, al te verre zoude uitweiden. Men zie den Heer A. DRIESSEN in zyne *Verklaring van Daniels Gezigten bladz.* 117—122. Dat echter in de *Openbaring van Johannes*, 2 *Thess.* II. en elders vele spreekwyzen uit deze Profezie ontleent worden om den *Anti-Christ* te beschryven en zyne gelykheid aan den allerhatelykſten tyran en verdrukker der oude Kerke *Antiochus Epifanes* zinlyk te verstaan te geven, staat men geerne toe. En zo mag *Antiochus* ook als een voorbeeld van den *Anti-Christ* worden aangezien.

(*) De Hooggeleerde Heer VENEMA, die deze verklaring opgeeft en breder bevestigt, heldert *pag.* 372. gepastlyk hier uit op het zeggen van *Achitofel* tot *Absalom* 2 *Sam.* XVII. 3, alwaar de uitdrukking הכל האיש dus best vertaalt word *het alles van dien man*, dat is zyn gansche gevolg, dat by Hem is. De zin der woorden zal dan zyn *Ik zal het geheel volk wederom tot u brengen: wanneer het geheel* [*gevolg*] *van dien Man, dien gy zoekt, tot u zal wederkomen, zal het geheel Volk in vrede zyn.*

II.B ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ.bb.ββ.ʃʃ.//.=**.AAA.ℵℵℵ.

zyn herte verheffen zoude en ſtaan tegen den Vorſt der Vorſten. En in het voorgaande Gezigte Hoofdſt. VII. 8. zag de Profeet aan dit hoorn eenen mond grote dingen ſprekende; het welk vers 26. dus word uitgelegt / dat deze Koning woorden ſpreken zal tegen den Allerhoogſten en de heilige der hoge [plaatzen] verſtoren zal. Even dit bedoelt hier de Godſpraak met te zeggen / dat deze Koning / Antiochus Epifanes, zig in zijn gemoed trotslyk verheffen en in ſtoute moedwillige daden zig groot maken of verzetten en zijne grootheid (zo hy meent) vertonen zal boven en tegen alles wat Gode toebehoort, zijn volk / zijnen tempel en heiligen dienſt / het heilige verbond genoemd vers 28 en 30, en dat Hy zelfs hier in zo verre gaan zal / dat hy wonderlyke, ganſch ongehoorde en verbazende dingen / in grouwelyke en laſterlyke bewoordingen / zal durven beſtaan te ſpreken tegen den God der Goden, dat is den eenigen waaren God, die boven alle de gewaande Goden (die hier Eelim genaamd worden / niet om dat ze waarlyk magtige Goden zijn / maar van hunne aanbidders daar voor gehouden worden) verre verheven is in magt en heerlykheid zelfs naar de bevatting der genen / die hen als Goden eeren / en aan wiens magt die allen / voor zo verre zy als ſchepzelen die men verkeerdlyk voor Goden houdt / aanwezig zijn / geheel onderworpen zijn. Waarom Hy menigmaal elders de God der Goden genoemt wordt; hoewel de naam Eelim nergens elders als hier ter plaatze van de Afgoden gebruikt word. Vergel. Pſ. L. 1. Exod. XVIII. 11.

Het gene hier by gedaan word en Hy zal voorſpoedig zyn tot dat de gramſchap voleindt zy, want het is vaſtlyk beſloten, het zal geſchieden, ſchynt my te ſtaan in eene tuſſchenreden, met welke niet alleen de voorgaande voorzegging aangaande de onderdrukking van het heilige volk en den Godsdienſt nader bekrachtigt word / maar ook de rede gegeven / waarom de God der Goden, de eenige waare God / het gedogen zoude / dat deze Godloze Koning zulke ſchriklyke dingen zoude uitrechten en in het bedryven van die geruimen tyd voorſpoedig zyn met daar mede onverhinderd door te gaan. De rede hier van zoude zijn de gramſchap van God / die regtvaerdiglyk tegen zijn volk ontſtoken zoude zijn wegens de geveinsdheid van zommigen onder het zelve / en de onverſchilligheid of althans laauwheid en vertraging van anderen / waar van Hoofdſt. VIII. 19. reeds geſproken is / en die ook by de vervulling zeer wel opgemerkt en erkent is / als op die plaats getoont is en ook noch gezien kan worden uit 1 Makkab. II. 49. 2 Makkab. VII. 33. Maar aan de andere zyde zoude het ook maar zijn voor eenen bepaalden tyd tot dat die gramſchap voleindigt zoude zijn / dat is dat die ophouden zoude / en God een einde zoude maken van die verder te betonen. Dan zoude het met dezen tyran en zijnen voorſpoed een einde nemen / ja Gods toorn eerlang tegen Hem gekeert worden om zijnen voor-

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.=**.AAA.אאא.

voorspoed te veranderen in eenen elendigen ondergang / waar in Hy zonder hand verbroken zoude worden, als Hoofdst. VIII. 25. voorzegt was / en hier van ter zyden aangewezen word. Aldus was het by God besloten zyne gramschap voor eenen tyd / doch ook alleen maar voor eenen tyd / over zyn volk uit te voeren en dezen Koning als eene roede in zyne hand te gebruiken: en dit moeste dan ook zo geschieden.

Dan / gelyk Hy zig dus grouwelyk gedragen zoude jegens den eenigen waaren God, zo zoude Hy ook / hoewel een Afgodendienaar zynde en blyvende /

בבב. Voor zyne vaderlyke Goden nog voor de anderen, die 'er meer waren in zyn Ryk / geenen opregten eerbied hebben / die veel meer moedwilliglyk behandelende: het welk vers 37 en 38. dus vertoont word / dat

aaa. Eerst aangewezen worde / hoe Hy op geenen van die Goden acht geven zoude vers 37.

bbb. En dan / hoe Hy daar tegen eenen deels schandelyken, deels goeddunkelyken Godsdienst verkiezen zoude.

aaa. Het eerste word voorgedragen in deze woorden vers 37. En op de Goden zyner vaderen zal Hy geen acht geven, nog op de begeerte der wyven, hy zal ook op geenen God acht geven: maar hy zal zig boven alles groot maken, of wel nader aan de zamenstelling van de woorden in den grondtext Ook op de Goden zyner vaderen zal Hy geen acht geven: en op de begeerte der wyven of eenigen God zal Hy geen acht geven, want Hy zal zig boven allen (God) groot maken.

In welke woorden byzonder opmerkelyk is / dat dezelve in dat verband voorkomen / dat ze volgen na de voorspelling van de bedryven van dezen Koning tegen Egipte en in het Joodse land. Waar door te kennen gegeeven word / dat Hy zig voornaamlyk na dien tyd dus zoude gedragen. En ten anderen word hier mede getoont / dat de rede / waarom Hy zo woeden zoude tegen den God en Godsdienst der Jo-

Joden, niet zoude zijn eenige iever voor zijnen vaderlyken Godsdienst / maar alleen eene moedwilligheid / uit onbegrypelyke trotsheid ontstaande / en gepaard met geldgierigheid / die Hem deed aazen op de schatten van den Tempel. Gelyk dan ook hier uit blykt / hoe gepast dit stuk alhier word bygebragt.

Twee dingen worden vervolgens hier voorspelt: kleinachting voor eerst van zijne voorouderlyke Goden en ten tweeden ook van de overigen in zijn Koninkryk / welke Hy in tegendeel al mede moedwilliglyk behandelen zoude.

Eerstlyk zegt de Godspraak / dat Hy op de Goden zyner Vaderen geen acht zal geven. De Goden zyner vaderen zijn de Afgoden / die zijne voorouders geëert en gedient hadden / voor welke men zoude verwacht hebben / dat Hy althans eerbied zoude hebben / gelyk de nakomelingen gemeenlyk met eene blinde navolging den Goden hunner voorouderen plagten aan te hangen. En naardien de voorouders van Antiochus Episanes van oirspronk Macedoniers zijn geweest / moeten wy dan hier denken aan de Goden der Grieken, als Jupiter, Apollo, Minerva, Herkules en diergelyken / die ook van de Macedoniers, aan Griekenland grenzende / geëert zijn / als uit de levens-beschryvingen van Alexander genoeg te zien is. Dat Hy op deze Goden geen acht geven zoude / is niet te zeggen / dat Hy die ganschlyk afstaan en verloochenen zoude. Dit eischt de spreekwys althans niet; maar ze geeft veel eer te verstaan / dat Hy die Goden als Goden en als de Goden zyner vaderen zoude blyven erkennen / en gereekent willen worden die te eeren. Maar Hy zoude 'er geen acht op geven in dezen zin / dat Hy geene liefde of achting voor hen hebben zoude en geenen opregten eerbied of ontzag voor hun betonen zoude / nog in zijn gedrag / waar in Hy zig naar geene beginzelen van Godsdienst schikken / of door eenige vreze voor de Goden zig daar in bestieren en matigen zoude / nog in de eerbewyzingen / welke Hy hun aandoen zoude / die niet uit eenige Godsdienstigheid zouden voortkomen / maar alleen uit andere inzigten. Zo kwam de spreekwyze van op iemand acht te geven vers 30. voor in de betekenis van achting en genegenheid voor iemand te betonen.

En hier in zien wy dan een recht beeld van Antiochus Episanes, die wel / gelyk Hem Livius (a) dien lof nageeft / eene Koninklyke grootmoedigheid en milddadigheid vertoont heeft in het begiftigen van de tempelen der Goden en de uiterlyke eerbewyzingen aan dezelve; Gelyk onder anderen ten bewyze daar van gedient heeft de tempel / dien Hy

(a) *Lib.* XLI. *cap.* 20. *ex* POLYBIO *apud* ATHENÆUM *Lib.* V *pag.* 194.

Hy voor Jupiter Olympius te Athene begonnen had; maar zijne bedryven hebben ondertusschen klaarlyk getoont / dat Hy geenen den minsten eerbied voor de Goden nog ontzag of vreeze voor de wrake en straffe van dezelve hadde / zo als de Heidenen anders uit dat beginzel zig van vele kwade daden onthielden / gaande Hy in alles alleen te werk naar zijn goeddunken. En in de eerbewyzingen en begiftigingen / welke Hy aan de Goden deed / bedoelde Hy alleen zijn vermogen en milddadigheid te betonen. Gelyk Polybius van Hem verhaalt / dat Hy in de schouwspelen / die Hy met overgrote pragt en kosten ter eere van Apollo te Dafne gaf / alleen maar bedoelde Paulus Emilius, Romeinsen Veldheer / die in Macedonie ook diergelyke spelen gegeeven had / in rykelykheid en grootheid van pragt en staatsie te overtreffen. Ook gaf Hy by die gelegenheid blyken van zijne onverschilligheid jegens zijne voorouderlyke Goden, vermids Hy alle de andere even gelyke eere bewees. Want de beelden van alle bekende Goden / die 'er waren / wierden / elk om stryd kostbaar of prachtig uitgedost / aldaar vertoont en omgedragen (*). En offschoon Hy in die en diergelyke eerbewyzingen in vroegeren tyd eenige gedaante maakte van de Goden te eeren / heeft Hy in den lateren tyd van zijn leven zijnen inborst klaarder ontdekt en getoont / hoe weinig de eerbied der Goden by Hem vermogt / vermids Hy zig niet ontzag zeer vele Tempelen te berooven / als de zelfde Polybius (a) van Hem getuigt. Gelyk het dan ook maar eene blote voorwending geweest is / dat Hy den Godsdienst der Joden wilde afgeschaft hebben / op dat de geheele weereld zig naar den Godsdienst der Grieken schikken zoude (1 Makkab. I. 44.) daar de waare rede alleen geweest is zijne hebzugt / trotsheid en moedwilligheid / en dat Hy eene gelegenheid zogt om de Joden te mishandelen en hunnen staat geheel te vernietigen. Dit toont het geheel beleid dat Hy in die zake hieldt / en Jozefus (b) brengt ook Heidensche Schryvers by / die het zelfde aangemerkt hebben.

En gelyk Hy zig dus onagtzaam gedragen zoude omtrent zijne eigene voorouderlyke Goden, zoude Hy ook geenen meerderen eerbied tonen voor andere Goden, die in zijne heerschappyen geëert wierden / die Hy in tegendeel al mede moedwilliglyk behandelen zoude en op de begeerte der wyven, of op eenigen God, zal Hy geen acht geven; want Hy zal zig boven allen [God] groot maken.

Door de begeerte der wyven moeten wy zekerlyk hier de eene of de an-

(*) Vid. POLYBIUS *apud* ATHENÆUM *Lib.* V *pag.* 194.
(*a*) *l. l. pag.* 195.
(*b*) *Contra Apionem Lib.* II. *pag.* 1064. *Edit.* HAVERCAMPII *Tom.* II. *pag.* 475.

IIB.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.=**.AAA.ככב.aaa.

andere Godin verstaan / aangezien dezelve hier gemeldt word na de Goden der vaderen van dezen Koning en voor allen anderen God, tusschen welke deze begeerte der wyven als in het midden geplaatst word. Welke schikking van de reden geheel ongevoegelyk zyn zoude / indien hier in het gemeen van de vrouwen en de begeerte van of tot dezelve gesprooken wierd / als Jungmannus (a) zeer wel heeft opgemerkt / hoewel hy 'er niet op blyft staan. De benaming nu van de begeerte der wyven wyst aan zulk eene, of wel die bekende (Godin) van welke voor al de vrouwen veel werk maken, dezelve hooglyk achtende en eerende. Gelyk zo de vrouwe de lust der oogen van den man genoemt word Ezech. XXIV. 16, en de afgoden de gewenschte dingen der menschen genoemt worden Jes. XLIV. 9; waar mede overeenkomt dat onze Profeet den naam ontfangt van de begeerte of de gewenschte, die bemind was by God en menschen Hoofdst. IX. 32. verg. X. 19. En wanneer wy dit in het oog houden / is het ganschly niet moeielyk te ramen / welke Godin hier bedoelt worde. Buiten twyffel zal dan onder deze benaming gemeent (*) worden de Hemelse Venus, dat is de maan / of ook de natuur / die alles voedt en verzorgt (wel te onderscheiden van de Godin der hoeren / by de Grieken onder den zelfden naam bekend) die overal in het Oosten en byzonder ook in Syrie hooglyk geëert wierd / en voornaamlyk van de vrouwen zeer geacht en gedient wierd / om dat zy gehouden wierd voor de bestierdster en begunstigster van het huwelyk / van welke de onderlinge liefde en genoeglyke zamenleving der Echtgenoten / als ook de vrugtbaarheid van het huwelyk / afhing / en door welker hulpe de vrouwen in het baren ondersteunt en voorspoedig gemaakt wierden: dragende in de Heilige Schrift den naam van Melecheth, of Koningin, des hemels, voor welke de wyven deeg kneedden en gebeeldde koeken maakten en haar met dit spys-offer vereerden / volgens Jerem. VII. 18. en XLIV. 17, anders ook genoemd Astharoth of Astarte, onder welke naam zy by de Feniciers geëert wierd; en in Syrie wierd zy gedient onder den naam van Atargatis, zynde deze de beruchte Syrise Godin (†), van welke Lucianus verhaalt /

(a) *in Dan. Refer. Lib.* I. *Sect.* 2. *cap.* 15. *pag.* 423.

(*) Eruditissime hoc adstruxit & latius exposuit Clarissimus VENEMA *in h. l.*

(†) Dus noemt STRABO deze Godin *Atargatis* uitdrukkelyk *Geogr. Lib.* XVI. *pag.* 1058. En het is eene zeer aannemelyke verklaring en afleiding van den naam *Atargatis*, dat dezelve, zamengesteld zynde uit de twee woorden אתר en גד, zo veel beduide als de *Assyrise* (of *Syrise*) *Godin.* Gelyk de Hooggeleerde en Beroemde Heer D. MILL deze gedagte voorgestelt en breder opgehéldert heeft *in Diss. Select. pag.* 90. *& seqq.* Dit levert mede een klaar bewys uit

II B.ℵ.b.β.ℶ.BB.ℵℵ.bb.ββ.§§.//.= **.AAA.בבב.aaa.

haalt / dat Stratonike, gemalin eerst van Seleukus Nikator, daar na van zijnen zoon Antiochus Soter, haar beeltenis uit Griekenland of klein Azie in Syrie overbragt en dat plaatste te Hierapolis, eertyds Bambyke en ook Edessa genaamd / alwaar zy eenen prachtigen Tempel voor deze Godin bouwde.

Ook op deze Godin zoude Antiochus Epifanes geenen acht geven, geenen eerbied / geen ontzag / voor dezelve bewyzen / immers niet van goeder herte / al mogte Hy vroeger of later daar van eenigen schyn gegeeven hebben. En dit word gewisselyk niet zonder byzondere rede aldus aangemerkt / om dat deze Godin anders zo hoogelyk by ieder een in die gewesten geëert wierd. Maar ook noch eene tweede rede doet zig hier van op / vermids Hy / in plaatze van deze Godin te eeren / zelfs in tegendeel ook aan deze / zo hoog geachte / Godin eenen uitersten smaad zoude aandoen / met het berooven van haren Tempel te onderstaan. Want het is deze eigenste Godin geweest / welker Tempel in het landschap Elymais Antiochus getracht heeft uit te plunderen / doch kort daar op / woedende van spyt over het mislukken van dien aanslag / jammerlyk gestorven is. Gelyk daar van in het voorgaande gesproken is. De Griekse Schryvers noemen die Godin Diana. Maar de hemelse Venus draagt by hen beide die namen Venus en Diana. En de Schryver van het 2 Boek der Makkabeen Hoofdst. I. 13, 15. noemt deze Godin uitdrukkelyk met den naam van Anaitis, onder welken naam de Oosterse Venus of Diana gemeenlyk voorkomt by de Griekse Schryvers. Want dat men in de aangehaalde plaatzen voor Ναναίας (Nanéa) lezen moet Ἀναίας (Anéa), als het zelfde zynde met Anaitis, heeft Bochart (a) met grote rede aangemerkt.

Dan al op gelyke wyze zoude Hy ook bestaan omtrent allen anderen God, die 'er in zyn Ryk en landen zyn zoude. Op geenen van allen zoude Hy acht geven.

Ja

uit hoe deze Godin, van welke wy spreken, voor al in *Syrie* hooglyk zy geëert geworden. En de Wel-Eerwaerde en zeer geleerde Heer H. VAN ALPHEN (*in Diss. de terra Chadrach &c. ad Zach.* IX. 1.) heeft het ook zeer waarschynelyk gemaakt, dat deze eigenste Godin *Zach.* IX. 1. gemeent worde onder den naam van *Chadrach*, en dat *Syrie* nevens de aangrenzende landen aldaar *het land van Chadrach* genoemt worden als zynde de landstreek, alwaar *Chadrach* geëert wierd. Namen van die soorte worden menigmaal zeer verscheiden uitgesproken. En wanneer men zig voorstelt, dat *a* en *cha* in klank overeenkomen, en voor *adargad* en *adargada* ook wel by verkorting gezegt kan zyn *adarga* of *adrag*, ziet men, dat *adargad* (of *atargad*) en *chadrag* dezelfde naam zy.

(*a*) *Geogr. S. Lib.* IV. *c.* 19.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.=**.AAA.בבב.aaa.

Ja in tegendeel / zegt de Godspraak / Hy zoude zig boven allen [God] groot maken. Welke woorden billyk voor het naaste gebragt worden tot de laatstgenoemde / de begeerte der wyven namelyk / en allen God, buiten die in zijne heerschappyen: aan wien Hy niet alleen even weinig eere als aan zijne vaderlyke Goden bewyzen zoude / maar daar in ook nog zo veel verder gaan / dat Hy zig opentlyk tegen die alle zoude aankanten. Gelyk wy dit onderscheid der gezegden by het licht / dat de vervulling aangestoken heeft / nu van achteren klaarder ontdekken en dus met recht opmerken konnen.

En zo is dit ook ten vollen waar geworden in Antiochus Epifanes, aangezien Hy niet alleen / als reeds te meer malen uit Polybius is aangemerkt / zeer vele Tempelen der Goden berooft heeft / maar ook by gelegenheid / dat Hy de Joden zo zwaarlyk verdrukte / den dienst van alle Goden buiten die der Grieken door zijne gansche Koninkryk verboden en afgeschaft heeft / latende algemeene bevelen afkondigen / dat alle volken in zyn gansche Koninkryk zouden zyn tot een volk, en een iegelyk zyne wetten, lieber zijne wettelyke dingen, zijne aangenomene wetten en gebruiken van Godsdienst wilt de Schryver zeggen / zoude verlaten, en dat onder bedreiging van den dood aan wederwilligen naar 1 Makkab. I. 45, 53. verg. III. 29. Dus verachtte Hy alles wat heilig en Godlyk was of gehouden wierd te zijn.

Maar zoude deze Koning dan geheel geenen Godsdienst hebben / in welken Hy meerderen ernst betonen zoude? Ja / maar

bbb. Zulk eenen Godsdienst / die deels schandelyk, deels geheel en al goeddunkelyk zijn zoude / naar vers 38. En Hy zal den God Mauſſim op zyne standplaats eeren, namelyk den God, welken zyne vaders niet gekent hebben, zal Hy eeren met goud en met zilver en met kostelyk gesteente en met gewenschte dingen.

Het grondwoord Mauſſim (מעזים) het welk onze Overzetters uit den grondtext onvertaald behouden hebben / betekent naar zijnen oirspong sterkten en word gebruikt van gesterkte plaatzen, die voor eenen toevlugt verstrekken. Gelyk het ons ook zo zelfs in dit Hoofdstuk is voorgekomen vers 19. en hier na wederom genomen word vers 39. De God Mauſſim is by gevolg te zeggen de God der sterkten. En vermids ons onder de namen der oude Afgoden / die in de Heilige Schrift of by andere Schryvers gemeldt worden / geen Afgod voorkomt / die eigentlyk zo genoemd is of dezen naam bepaaldlyk gedragen heeft / geeft dit rede genoeg om deze benaming op te vatten (*) als eene omschry-

(*) De Uitleggers zyn ook hieromtrent ongemeen verschillende van gevoelen, gelyk men by GEIERUS en anderen, als ook kortlyk in de *kanttekening* van onze

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§.//.=**.AAA.כככ.bbb.

schryving / genomen van de achting of het vertrouwen / het welk de menschen met der daad betonen te stellen in die gewaande Godheid / welke de Godspraak hier bedoelt. Maar niets is dan gepaster / dan dat wy deze benaming in eenen zinnebeeldigen zin verstaan van zo iet / het welk de menschen / naar hunne verdorvene gesteldheid / in het gemeen als eenen God aanmerken en eeren / en waar op zy all' hun vertrouwen stellen, te weten den rykdom en de schatten dezer wereld / door welke zy denken alles te vermogen en zig tegen alle onheil te konnen beklken / en tot welke zy in alle hunne ongelegenheden den toevlugt nemen om zig vrienden te maken of middelen van redding en beveiliging te verschaffen. Zo zien we / dat in de Heilige Schrift de waare God menigmaal de toevlugt en de sterkte zynes volks genoemt word. Maar van de genen / die zig op hunnen rykdom verlaten / word gezegt / dat zy God niet stellen tot hunne sterkte, maar vertrouwen op de veelheid van hunnen rykdom, als wy zien Ps. LII. 9. En wie weet niet / hoe het goud als een Afgod / voor wien men zig buigt / en tot wien men zegt Gy zyt myn vertrouwen, in Gods woord voorgedragen / en de gierigheid Afgodendienst genoemt word? Verg. Job XXXI. 24. Spreuk. XVIII. 10, 11. Matth. VI. 24. Efez. IV. 5. Col. III. 5. Ook is het bekend / dat de Heidenen den rykdom en de Geesten / die zy meenden / dat daar over het bestier hadden / als Goden geëert hebben. Gelyk voornaamlyk daar voor bekend staat de gewaande God Plutus of Pluto, dien zy teffens als den God van de helle en als den uitdeeler van allerlei rykdom hebben aangemerkt; waar op de Godspraak schynt te zinspelen.

Antiochus dan / daar Hy aan geenen God zyner vaderen eenen opregten eerbied zoude toedragen / en de overige Goden in zyne heerschappyen / ook de meest geachte van dezelve / zelfs smaadlyk behandelen zoude / zoude evenwel eenen God hebben / dien Hy eeren zoude / den rykdom namelyk en de schatten / welke Hy / als het ware / voor zynen God houden / daarvan allermeest ja eeniglyk zyn werk maken / daar aan alles / hoe heilig / hoe eerwaerdig en dierbaar het anders ook gereekent mogte worden / opofferen / en dien met alle zyne krachten dienen / dat is daarom en daar voor alles doen zoude. Vergelyk de spreekwyze van den Apostel / gewagende van zulken / welker buik hun God is Fil. III. 19.

Dezen zoude Hy eeren / heeft onze Vertaling / op zyne standplaats. Maar

ze Overzetting, zien kan. Die, in deze voorzegging den *Anti-Christ* verstaande, hier denken aan de *Paapse Misse*, gronden zig op eene blote gelykheid in de klank der woorden, behalven dat hunne onderstelling zelve, als getoont is, niet bewyzelyk is.

Maar het is bezwaar
lyk om daar aan eenen goeden zin te geven. Nadrukkelyker zal h
buiten twyffel zyn/ indien wy het grondwoord כנו hier wederom n
men in de betekenis van eenen ftam, gelyk het zo is voorgekom
vers 7, en het dan zo opvatten/ dat de mening zy/ dat deze Koni
den God der fterkten, den ryktdom/ in welken de menschen hunn
toevlugt plegen te ftellen/ eeren zal over zynen ftam, dat is als d
Befcherm-God van zyn huis of geflagte/ van wien Hy zo voor zy
geheel geflagte/ als voor zig zelven/ alleen waar geluk en voorspo
verwachtte. Gelyk de Heidenen dus gewoon waren eenen of ander
van hunne Goden als Befcherm-Goden en Voorftanders van hun
geflagten aan te merken/ en de Macedonife Koningen anders gewo
waren Herkules en Apollo voor zulke Voorftanders van hun geflag
te rekenen. En zo zal het dan ook uitdrukken de hoogfte achting
eere/ welke Antiochus aan dezen God zoude bewyzen. Dit zou
een regt fchandelyke Godsdienft zyn/ het goud tot zynen God te ft
len/ en alles alleen over te hebben om geld en fchatten by een
fchrapen: het welk nochthans het voornaam beweegrad van de b
dryven van dezen Koning zyn zoude/ gelyk wy reeds gezien hebb
en noch zien zullen.

Maar Hy zoude daar benevens ook zekeren uitwendigen Gods
dienft hebben/ die niet alleen zeldfaam/ maar ook geheel goeddunk
lyk, en daar in een nieuw bewys van zyne onverfchilligheid en hoo
moed in het ftuk van Godsdienft/ zyn zoude/ namelyk den God, k
ver en eenen God, gelyk de text dus ook verftaan kan worden/ di
zyne vaders niet gekent hebben, zal Hy eeren met goud en met zilve
met koftelyke ftenen en gewenfchte dingen.

Welke uitdrukkingen volgens de zamenftelling der woorden in d
grondtaal zeer wel op die wyze/ als onze Overzetters doen/ zoude
konnen gebragt worden tot den God Mauffim, van wien in het voo
gaande gefproken is. Maar het heeft grote zwarigheid/ hoe die g
zegt kan worden aan zyne vaderen onbekend geweeft te zyn, die/
waren zy al zo verre hier in niet gegaan/ echter niet gezegt konne
worden den ryktdom en de fchatten weinig of niet begeert en gezogt
hebben. En men zal dezelfde zwarigheid behouden/ indien men m
anderen onder de benaming van den *God Mauffim* Mars, den Oo
logs-God of diergelyken verftaan wilde. Het naafte fchynt dan
zyn/ dat wy denken/ dat hier mede gezien worde op eenen of ander
uitheemfen Afgod/ het zy der Egiptenaren of der Romeinen, het
van een of ander der Oofterfe landfchappen/ aan zyn Ryk gre
zende/ die aan dezen Koning by de eene of de andere gelegenheid b
kend zoude worden/ en dien Hy naar zynen veranderlyken zin
goeddunkelyke wyze van doen/ om iet nieuws in te voeren/ tot een
God aannemen zoude en grootlyks werk maken van Hem te eere

do

righeid / met welke Hy de rykdommen / die Hy te meer malen op zulk eene verfoeielyke wyze zoude maken meester te worden / wederom verspillen zoude. Zo is het grondwoord מכצרי, vastigheden hier vertaald / in de byzondere betekenis van geheiligde bewaarplaatzen ons reeds voorgekomen vers 24.

Hoe Hy zyne rykdommen verspillen zoude door overmatige vereeringen / gepaard gaande met ryklyke beloningen / word van aangewezen in de volgende woorden / en de genen, die Hy zal kennen, of op wien Hy acht geven en een goed oog hebben zal / het zy bekende en geachte personen / het zy vreemden of geringen / die Hy by gelegenheid ontmoeten of eene goede gunste voor hen opvatten zal / zal Hy de eere vermenigvuldigen en zal hen doen heerschen over vele en het land uitdeelen om prys. De twee eerste van deze gezegden schynen beide te zien op milddadige begiftigingen en vereeringen. De uitdrukking van de eere te vermenigvuldigen zoude dus konnen zien op grote eeramten of andere eerbewyzingen: maar dezelve kan ook doelen op groot goed en rykdom / aangezien het woord כבוד eere ook van schatten en rykdom wel gebruikt word in eene betekenis / die met de oirspronklyke beduidenis van dit woord / welke is zwaar zyn, gewigte hebben, wonder wel overeenstemt. Verg. Gen. XXXI. 1. 2 Chron. XVIII. 1. XXXII. 27. En het andere dat Hy hen zal doen heerschen over vele word dus allerbekwaamst als in nadere verklaring van het eerste zo opgevat / dat het betekene / dat Hy die begunstigden zal doen heerschen over vele goederen. Gelyk aanstonds hier op gezegt word vers 43. en Hy zal heerschen over de verborgene schatten des gouds en des zilvers en over alle gewenschte dingen van Egipte. Het laatste / dat Hy het land zal uitdeelen om prys, of liever voor prys, dat is tot (of voor) loon, schynt van te zien op zyne ryklyke uitsporige beloningen, met welke Hy menigte landeryen of wel geheele landschappen met de inkomsten van dezelve aan de genen / die Hy begunstigen wilt / zal weg schenken. Gelyk dat wel de gewoonte was van de oude Koningen / dat zy hunne vrienden / of hunne gemalinnen / zulke vereeringen deeden (*).

Van Antiochus lezen wy 2 Makkab. IV. 30. dat die van Tharsen en Mallus tegen Antiochus rebelleerden / om dat zy verstaan hadden / dat ze aan Antiochis, des Konings bywyf / tot een geschenk gegeeven waren. Het diergelyks verhaalt ook Athenéus (a) van eenen der vrienden of Raden van Antiochus. Aan Mattathias wierd van wegen Antiochus aangeboden / dat Hy Hem / indien Hy zig naar des Konings bevelen schikken wilde / eeren zoude met goud en zilver en grote geschen-

(*) Conf. Clar. WESSELING *ad Diod. Sic. Lib.* I. *pag.* 62.
(a) *Lib.* V. *p.* 195.

II.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ.bb.ββ.§§§.*AAA.

Wanneer wy deze gezegden dus lezen en opvatten gelyk dezelve in onze en vele andere Overzettingen zijn uitgedrukt / is het zeker / dat die noodzakelyk verstaan moeten worden van even den zelfden Koning van het Noorden, van wien in het voorgaande gesproken was / zijnde de twede van de Koningen van het Noorden, van wien van vers 20. af byzonderlyk geprofeteert word / en niet van eenen derden, zo als ik met de ontleding te kennen gaf dit stuk op te vatten. En dus zijn ook verre de meeste Uitleggers / die in het voorgaande Antiochus Epifanes, gelyk wy doen / verstaan hebben van die gedagte / dat hier al noch of wederom van den zelfden Koning gesproken worde. Velen begrypen het in dier voegen / dat hier eene korte herhaling zoude geschieden van de te voren afgeschetste bedryven van Antiochus Epifanes, welke de Godspraak by wege van besluit nu noch eens by elkanderen nemen zoude. Anderen (a) in tegendeel menen / dat hier voorspelt worde een nieuwe veldtogt van Antiochus Epifanes tegen het Koninkryk van Egipte, welke Hy ondernomen zoude hebben in het elfde of laatste jaar van zijne regeering / doch / in den eersten groten voorspoed gehad hebbende / vervolgens daar in gestuit zoude zijn geworden door de beweegingen van de Parthers en Armeniers, die Hem noodzaakten om wederom te rug te trekken / zijnde zijn dood niet lang daar na gevolgd. Maar wat het eerste gevoelen betreft / zal elk een / die het stuk een weinig nadenkt / rasch bemerken / dat zulk eene herhaling met geene de minste welvoegelykheid hier gestelt kan worden. Geene noodzakelykheid of aanleiding daar toe zal men konnen aanwyzen. Daar is ook niet het geringste bewys of kenmerk van te ontdekken. In tegendeel zien wy hier eene tyds-bepaling op den tyd des eindes, die ons of wyst op het einde van de gramschap des Heeren over het Joodse volk waar van vers 35, of op dat van Antiochus, of zo wy de uitdrukking vertalen ter bestemder tyd, als ik op Hoofdst. VIII. 17. opgaf / zo word 'er zekerlyk een nieuwe bepaalde tyd aangewezen / vermids dit gezegde anders overtollig zoude zijn. Maar hoe men het dan ook neemt / zal het onbestaanbaar zijn / dat hier even dezelfde bedryven van Antiochus Epifanes, die te voren voorspelt waren / en met welker begin de tyd van Gods gramschap over de Joden begin nemen zoude / wederom worden afgeschetst. En wanneer men het eene met het andere vergelykt / zal men in tegendeel een merkelyk onderscheid zien tusschen het gene hier en in het voorgaande voorspelt word. De vyandlyke bestryding der Joden gaat hier voor den inval in Egipte. Dezelve strekt zig niet uit tot eene inneming en verwoesting van de stad en den Tem-

(a) GROTIUS, JUNGMANNUS *in Dan. Refer. Sect.* II. *cap.* 15. *pag.* 424. B. BEKKER *Uitlegg. bladz.* 706—709. en anderen.

II.B.ℵ.b.β.2.BB.ℵℵ bb.ββ.§§§.*.AAA.

chus zig na dien tyd geheel overgaf aan de weelde en aan allerleie uitsporige vermaken en verkwistingen / als uit den zelfden Geschied-schryver en anderen / in het voorgaande al bygebragt / is af te nemen. En indien Antiochus op het einde van zyn leven zig zo meester gemaakt hadde van de rykdommen van Egipte, als naar deze onderstelling uit vers 43. volgen zoude / hoe is het dan te begrypen / dat Hy uit gebrek aan geld eene reize naar het Oosten gedaan en wederom het beroven van heiligdommen ter hand genomen zoude hebben / gelyk de Schryvers van de Boeken der Makkabeen en Jozefus niet alleen / maar ook anderen / verhalen / en dit met het einde van zyn leven duidelyk verbinden / zynen jammerlyken uitgang daar van afleidende / als te voren getoont is? Meer andere aanmerkingen gaa ik voorby (*).

Maar wat de woorden van den text belangt; wel is waar / dat dezelve van onze geëerde Overzetters niet zonder waarschynelyke reden zo zyn opgevat als zy dezelve hebben uitgedrukt / vermids het in den eersten opslag by na aan ieder een dus zoude voorkomen. Doch wanneer wy dezelve wat nader inzien / blykt het klaar genoeg / dat ze niet van den voorgaanden / maar van eenen anderen Koning van het Noorden spreken / en deze alleen het onderwerp van de reden zy / zo dat dezelve in dezer voegen mogen en moeten vertaalt worden. En op den tyd des eindes zal de Koning van het Noorden tegen den Koning van het Zuiden met hoornen stoten enz. Dit blykt daar uit / dat hier wederom onderscheidenlyk gezegt worde de Koning van het Noorden, daar in het voorgaande van den Koning / van wien laatst gehandelt is / in eene zo lange reden steeds maar achter een gezegt was Hy zal dit of dat doen of ondergaan: ten bewyze by gevolg / dat de Godspraak hier over gaa om van eenen anderen Koning van het Noorden, Opvolger van den vorigen / te spreken. En wat aangaat het byvoegzel ו achter het woordeken עם, door Hem van de Onzen uitgedrukt / dit is volgens eene eigenaartigheid der tale in zulk eene zamenstelling der reden wel eens overtollig / zo dat het in onze taal niet behoeve uitgedrukt te worden / als taalkundigen zullen toestemmen (†). Immers het word aanstonds nader uitgelegt / wie hier gemeent worde / als 'er volgt de Koning van het Zuiden, (tegen Hem, den Koning van het Zuiden). Maar indien dit byvoegzel Hem zag op den Koning van het Noorden, zoude de gemeende persoon eerst in het einde zyn uitgedrukt / en dit betrekkelyk woordjen geen onderwerp hebben / waar op het zag. Waarom wy den text dan met grond dus ver-

(*) Inspiciendus hic est et adtente legendus Clarissimus VENEMA, cui in solidum debeo, quæ hic adfero et porro ad hanc pericopam dicenda erunt.

(†) Vid. Clar. SCHULTENS *Institut. Gramm. pag.* 453.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§§.*.AAA.

vertalen En de Koning van het Noorden zal tegen den Koning van het Zuiden (*) met hoornen stoten, of naar de volg-order der woorden in den grondtext en op den tyd des eindes zal tegen den Koning van het Zuiden (of tegen Hem [te weten] den Koning van het Zuiden) met hoornen stoten de Koning van het Noorden (die dus in de reden laatst genoemt word / om dat dezelve voorgaat van Hem te spreken zeggende en Hy zal tegen Hem (den Koning van het Zuiden) aanstormen enz.).

Wy wenden dierhalven billyk het oog hier geheel van Antiochus Epifanes af / en verstaan deze voorzegging met den Hooggeleerden Heer Venema van eenen anderen Koning van het Noorden, die zijn Opvolger zoude zijn: die dan volgens de vervulling geen ander is als Antiochus Eupator, zoon van Epifanes, die Hem in het Ryk is opgevolgt / als duidelyk ook aangetekent is 1 Makkab. VI. 17.

Van dezen Koning nu meldt de voorzegging hier twee dingen: zijn verborgen oogmerk of toeleg; en de toerusting, welke Hy maken zoude tot de uitvoering daar van.

Zijn geheim oogmerk word te kennen gegeeven / als gezegt word en op den tyd van het einde zal de Koning van het Noorden met hoornen stoten tegen den Koning van het Zuiden, dat is van Egipte. Met hoornen stoten is kennelyk te zeggen op Hem aanvallen om Hem onder te brengen en dat met eene hevige drift en grote kracht / als de gehoornde dieren plegen te doen. Mijn Lezer behoeft zig hier alleen te herinneren het gezigte van den ram en den geitenbok Hoofdst. VIII. Maar de uitdrukking / die hier in den grondtext voorkomt (†) is van dien aart / dat ze eigentlykst te kennen geve Hy zal zig opmaken of schikken om met hoornen te stoten. En op gelyke wyze word in het volgende gesproken / als 'er staat en Hy zal tegen Hem aanstormen, in de grondtaal ישתער, het welk eigentlyker zegt Hy zal zig opmaken om tegen Hem aan te stormen (§). Waarom wy dit dan billyk verstaan niet zo zeer van het daadlyk bedryf, maar van den toeleg en het voornemen dezes Konings van het Noorden tegen dien van het Zuiden. En dat dit waarlyk de mening van de Godspraak zy / daar in worden wy bevestigt / vermids in het verfolg wel gezegt word / dat deze Koning in

(*) Dus heeft de *Griekse* Overzetter ook deze woorden opgevat, dezelve aldus vertalende *καὶ ἐν καιροῦ πέρατι συγκερατισθήσεται μετὰ τοῦ Βασιλέως τοῦ Νότου, καὶ συναχθήσεται ἐπ' αὐτὸν Βασιλεὺς τοῦ Βοῤῥᾶ κ. τ. λ.*

(†) יתנגח *in Hitpahel.*

(§) Ook is het buiten dit gansch niet ongewoon, dat bewoordingen, die eene *daad* uitdrukken, wel gebruikt worden om alleen maar aan te wyzen het *voornemen* of de *poging* om zo te doen. Vid. GLASSIUS *Gr. S. Lib.* III. *tr.* 3. *can.* 8. & conf. Clar. VENEMA *in h. l. pag.* 448.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§§.*.AAA.

in het Joodse land / het land des sieraads, komen zal / maar niet dat Hy in Egipte komen zal / offchoon Hy dat land zig al toeëigenen en over de schatten daar van heerschen zoude in zijne inbeeldingen (als vervolgens nader getoont zal worden). In tegendeel zegt de voorspelling / dat Hy in dezen toeleg gestuit zoude worden door de gerugten van het Oosten en Noorden, die Hem verschrikken zouden en te rug doen keeren.

En dat Hy dit doen / dit voornemen en dezen toeleg maken zoude op den tyd des eindes, welke de tydsbepaling is / die hier bygevoegt word / kan dan dus verstaan worden / dat het te kennen geve op eenen (anderen) bestemden tyd, zo dat dit alleen diene tot eenen overgang om eene nieuwe gebeurtenis te voorspellen / by welke echter met nadruk wederom gewezen word op de voorbepaling van Gods raad en zijne verborgene bestiering. Gelyk wy dus in het voorgaande deze uitdrukking עת קץ meer dan eens in dien zin opgevat hebben. Of anders indien wy dezelve liever vertalen als de Onzen de tyd des eindes (gelyk het woord קץ, op zig zelven staande / die betekenis eigentlykst heeft) zal dit zien op het einde van Gods gramschap over het Joodse Volk / die nu reeds zoude beginnen af te nemen / en de zaken der Joden haast in beteren stand gebragt worden / of ook op het einde van het huis van Antiochus Epifanes, dat in den Koning / van wien hier gesproken word / een einde zoude nemen / als reeds gezegt is.

Dan met dit voornemen zoude ook eene grote toerusting gepaard gaan / en Hy zal tegen Hem aanstormen, of liever zig opmaken om tegen Hem aan te stormen, dat is Hem aan te vallen en te overvallen met de grootste kracht / als een geweldige stormwind, met wagenen en met ruiteren en met vele schepen. Niet alleen dat Hy een talryk leger van voetknechten zoude maken by der hand te hebben / maar dat zoude hy versterken met eene menigte krygswagenen, zo als die oudtyds in gebruik waren / en een groot aantal ruitery. Ook zoude Hy vele schepen by een brengen en uitrusten om Egipte teffens van den zeekant aan te tasten.

Wat de vervulling van dit stuk betreft / vinden wy in de Geschiedenissen niets aangetekend nopens dezen toeleg van Antiochus Eupator op Egipte. Maar dit is geenzins te verwonderen / aangezien het by den toeleg gebleven / en niet ter uitvoering gebragt is. Zulke aanslagen der Vorsten / die niet tot de daad gekomen of in de beginselen zelve te niet geraakt zijn / gaan de Geschied-schryvers veeltyds voor by. Ook konnen wy ligtlyk denken / dat de staats-dienaars van dezen jongen Koning dit voornemen / zo veel mogelyk / geheim gehouden hebben / uit vreze voor de Romeinen: waarom het zelve dan ook minder weereldkundig is geworden / doe het van den beoogden uitslag is ver-

II.B.א.b β.2.BB.אא bb ββ §§§.*.AAA.

verstoken gebleven. Evenwel kan men uit de omstandigheden van den tyd wel opmaken / dat de jonge Antiochus, ten minsten zijn Voogd en eerste Bestierder van het Ryk / Lysias , wiens raadslagen en ondernemingen billyk aan den Koning zelven / op wiens naam en door wien Hy alles deed / worden (*) toegeschreven / aanleiding genoeg gehad kan hebben om zulk een oorlog tegen Egipte te ondernemen. De overgrote hoon / dien zijn vader / Antiochus Epifanes , ondergaan had / wanneer Hy op het bevel der Romeinen uit Egipte had moeten opbreken / tot grote oneer en schande voor het Ryk van Syrie verstrekkende / kon de wraakzugt gaande maken om dit geleeden leed aan de Egiptenaars betaald te zetten. En behalven dit scheenen ook de onlusten tusschen de twee Broeders / die te zamen in Egipte regeerden / welke nu alreeds begonnen waren (†) uit te bersten / eene goede gelegenheid aan te bieden om een groot voordeel op Egipte te konnen behalen / indien het slegts zo aangelegt wierd / dat de Romeinen zulks niet te weten kwamen / eer dat het ten uitvoer gebragt wierd. Ook lezen wy in de Boeken der Makkabeen en by Jozefus (a) van eene grote kryggs-toerusting door Eupator gemaakt / die genoeg in staat was / om daar mede niet alleen tegen de Joden , maar ook tegen Egipte , zaken van belang te ondernemen. 1 Makkab. VI. 30. word gezegt / en Jozefus stemt ook daar mede over een / dat het getal van het krygsvolk van Eupator geweest is honderd duizend voetknechten en twintig duizend ruiters, die by zig hadden twee en dertig elefanten , geleerd ten oorlog. De Schryver van het twede Boek der Makkabeën , voegt daar by ook drie honderd wagenen met seisens gewapend 2 Makkab. XIII. 2. En dat Eupator vele schepen gehad moet hebben (van welke de gemelde Schryvers niet spreken / om dat zy

(*) Dit is eene gemeene manier van spreken by de Historie-schryvers , dat de raadslagen en bedryven van de Bewinds-lieden en Raden der Vorsten , vooral van minderjarige Koningen , op rekening der Koningen en Vorsten zelve gestelt worden. Billyk doet eene profezie , die de geschiedenissen voorzegt , even het zelfde. En wat *Antiochus Eupator* betreft , is het wel zeker , dat Hy noch minderjarig was, wanneer zyn Vader stierf ; en *Appianus* zegt tot tweemaal toe (*in Syr. pag.* 117 & 131.) dat Hy toen een *kind van negen jaren* was. Maar men ziet nochthans uit de *Boeken der Makkabeen* en uit *Jozefus* , dat Hy in persoon mede in het leger geweest is , en aan de *Joden* , die over *Judas Makkabeer* kwamen klagen , gehoor gegeeven heeft. Zo dat Hy al veel kennis gehad moet hebben van de zaken , die op zynen naam geschiedden. Immers de gemeldde Schryvers spreken op den gezegden voet even zo van Hem , als hier de voorzegging doet.

(†) Vid. POLYBIUS *Leg.* 107.

(*a*) *Ant. Jud. Lib.* XII. *c.* 14.

zy alleen melden van zyne aanslagen op Judea) kan men daar uit afnemen / dat de Afgezanten van de Romeinen, die na het eindigen van dezen veldtogt in Syrie kwamen / de schepen van dat Koninkryk hebben doen verbranden / buiten twyffel om dat ze van oorbeel waren / dat die te veele in getal waren / en vreesden / dat de Koning van Syrie daar door te grote magt op zee zoude hebben (*). Ook strydt het niet tegen deze voorspelling / of de bevatting / welke wy van dezelve maken / dat uit Jozefus en de Boeken der Makkabeen blykt / dat Eupator zynen kryggstogt naar het Joodse land aanvaerdt heeft uit grote toornigheid tegen de Joden en op aanzoek van eenige afvalligen uit dat volk. Dit heeft zeer wel konnen te zamen gaan. Wanneer Eupator het voornemen had en reeds met de toerusting bezig was om Egipte te overvallen / kan dit aanzoek der afvalligen daar by gekomen zyn en Hem aangezet hebben om den togt te verhaasten. En deze veldtogt kan te gelyk dit tweederlei oogmerk gehad hebben om eerst de Joden ganschlyk onder te brengen en daar na onvoorziens met alle magt op Egipte aan te vallen.

BBB. De gevolgen en de uitkomste van dezen toeleg worden hier op

ℵℵℵ. Meer in het gemeen beschreven vers 40b;

בבב. En van nader verklaart en bepaalt vers 41–45b.

ℵℵℵ. In het gemeen / zegt de Godspraak vers 40b. en Hy zal in de landen komen, en Hy zal ze overstromen en doortrekken. Welke algemeene beschryving te kennen geeft / dat Hy zig met der daad naar de Zuidelyke landen, en wel door eerst het Joodse land / door welk Hy naar Egipte komen moeste / op weg begeven zoude / en dat Hy / waar Hy kwam / door zyne overgrote magt alles innemen en onverhinderd doortrekken zoude / even gelyk eene opgezwollene rivier / die over hare boorden henen spoelt / alles wechneemt en overal henen voorgaat / welke gelykenis ons ook vers 10 en 22. is voorgekomen.

Maar aangezien deze bewoordingen in eenen ruimeren zin konnen worden opgevat / van de voorzegging bedoelde / even of Eupator in alle de landen, op welke Hy het gemunt had / of in alle de Zuidergewesten zoude voordringen /

בבב. Bepaalt en verklaart de Godspraak dit nader in vier voegen / dat

aaa. De-

(*) Vid. POLYBIUS *Leg.* 107. APPIANUS ALEXANDRINUS *in Syr. pag.* 117.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§§.*.BBB.בבב.

aaa. Deze alles vermeesterende indringing alleen tot het Joodse land bepaalt word vers 41ª,

bbb. En daar tegen/ten aanzien van de daar aan grenzende landen/

ααα. Zommige met name uitgezondert worden/ vers 41ᵇ.

βββ. En/ aangaande Egipte,

†. Eensdeels wel vermeldt worden het vaste opzet en de verwaande inbeeldingen van dezen Koning/ om dat en andere naastgelegene landen te vermeesteren vers 42, 43.

††. Maar ook daar tegen voorspelt/ hoe Hy in dien aanslag gestuit zoude worden vers 44, 45.

aaa. Op het Joodse land zien duidelyk de woorden vers 41ª. En Hy zal komen in het land des fieraads, en vele [landen] zullen ter neder geworpen worden. Het land des fieraads is in dit Boek van Daniel eene eigene benaming van het Joodse land/ het land van Gods volk en van den waaren Godsdienst. Gelyk wy dat gezien hebben Hoofdst. VIII. 9. en XI. 16. In dit land zoude deze Koning komen met zyne heirmagt om het zelve in te nemen/ en 'er zig alzo meester van te maken. En het is opmerkelyk/ dat het woord komen hier herhaalt word/ niet tegenstaande in het eben voorgaande gezegt was/ Hy zal in de landen komen en overstromen en doortrekken. Voorbedagtelyk schynt de voorzegging nu nader te verklaren/ dat dit komen in de landen, voor zo verre het een daadlyk intreden en bemagtigen zoude insluiten/ alleen betrekkelyk zoude wezen tot het land des fieraads, als of 'er gezegt was immers in het land des fieraads zal Hy komen, of alzo zal Hy komen, te weten met der daad/ in het land des fieraads. Welke betekenissen/ beide hier gevoegelyk/ het voorzetsel ו, en vertaald/ elders heeft. Verg. Jes. XLIV. 8. Ezech.

II.B.א.b β.2.BB אא.bb.ββ.§§§.*.BBB.בבב.aaa.
Ezech. XVIII. 9. Job XIV. 12, 19. Jes. LI. 11. enz.
En wanneer 'er dan by gedaan word en vele [landen] zullen nedergeworpen worden, waar voor in de grondtaal alleen staat vele (רבות), konnen wy zulks gevoegelykst verstaan van vele landschappen en steden die in het Joodse land ondergebragt en verwoest/ althans berooft en zeer gekrenkt/ zouden worden. Immers het schynt klaar genoeg te zijn/ dat dit woord vele opzigtelyk zy op het land des sieraads en de dingen die daar in gevonden worden. Zo zoude deze Koning een vyandlyk geweld in het werk stellen tegen dit land.
En hoe dit in Antiochus Eupator vervult zy / ziet men uit het verhaal der bovengemelde Schryveren aangaande zynen inval in Judea en de grote kryg̃smagt / welke Hy aanvoerde ; zynde deze inval geschied in het 150ste. jaar der Seleukiden, zynde het jaar na den dood van Antiochus Episanes. Voor dat magtig leger was niets bestand. En Judas Makkabeer, dit leger te gemoet getrokken en daar mede niet zonder eenig voordeel handgemeen geraakt zynde / doch het groot aantal daar van ziende / handelde voorzigtiglyk met zig in geen gevegt daar tegen verder in te laten. Dus wierd Eupator meester van alles. En Bethsura, eene sterke vesting op de grenzen van Idumea en Judea, tot de overgave genoodzaakt hebbende / drong Hy door tot aan Jerusalem, dat alleen noch overig was en bestreedt den Tempel / als wy vervolgens nader zien zullen op vers 45.
bbb. Maar hier tegen worden vervolgens
aaa. Eenige volken met name uitgezondert, die geen leed van dezen Koning lyden zouden vers 41b. Maar deze zullen zyne hand ontkomen, geene onderdrukking of overlast van Hem lyden / Edom en Moab en de eerstelingen der kinderen Ammons, dat is (*) de kinderen Ammons, die de voornaamste en strydhaftigste zyn of althans van wezen zullen: te zamen welbekende gebuur-volken der Joden, van wien dikwils in de Heilige Schrift gesproken word / en hier niet nodig is eene meerdere beschryving te doen.
Waarschynelyk word dit hier ingevoegt om te verstaan te geven / dat deze volken / gelyk ze van ouds onverzoenlyke vyanden van het Joodse Volk geweest zyn / den zelfden aart ook nu zouden doen blyken en het met den Koning van het Noorden houden / ja Hem helpen zou-

(*) Dus word *Amalek* de *eersteling der Heidenen* genoemt *Num.* XXIV. 20. En in zulk eenen zin kan ook deze uitdrukking volgens de grondtaal wel genomen worden *en de eersteling* (te weten onder deze elkanderen nabuurige *volken*) *de kinderen Ammons.* Verg. *Amos* VI. 1. *Jerem.* II. 3.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§§.*.BBB.בבב.bbb.*ααα*.

zouden: waarom hun van ook geen leed door Hem aangedaan zoude worden; die liever in tegendeel dezen vyanden van de Joden te meer begunstigen zoude/ om hun dies te groteren spyt aan te doen. Zo zien wy ook 1 Makkab. V. dat deze volken kort voor den dood van Antiochus Epifanes van alle zyden tegen de Joden opgestaan/ en deze onder de aanvoering van Judas Makkabbeër eenen zwaren/ maar allergelukkigsten/ oorlog tegen hen gevoert hebben. Dan wy lezen niet/ dat Eupator aan één van hun eenige moeielykheid hebbe aangedaan.

βββ. En betreffende Egipte met meer andere naastgeleegene landen, voorzegt de Godspraak

†. Dat deze Koning wel het vaste opzet zoude hebben om die te bermeesteren/ en zig reeds meester achten van de schatten daar van, doch alleen in zyne verbeeldingen (die Hem bedriegen zouden) vers 42, en 43. En Hy zal zyne hand aan de landen leggen, ook zal het land van Egipte niet ontkomen. En Hy zal heerschen over de verborgene schatten des gouds en des zilvers en over alle gewenschte dingen van Egipte, en die van Libye en de Moren zullen in zyne gangen wezen.

Dat Hy zyne hand aan de landen leggen zal geeft niet noodzakelyk te kennen/ dat Hy dezelve bemagtigen zal. Deze spreekwyze dient ook om uit te drukken/ dat iemand zig laat voorstaan/ dat iet hem toebehore/ en zig het recht daar op en de bezitting daar van toeëigene/ het welk men te kennen geeft met zyne hand op iet te leggen. Verg. Obadj. vers 13. Ezr. VI. 12. en de spreekwyze alles, waar aan gy uwe hand geslagen hebt, eigentlyk volgens de grondtaal alle het uitstrekken, of aanslaan, van uwe hand, betekenende de goederen/ die iemand voor de zyne kan rekenen/ en waar over hy magt heeft om daar mede te doen het gene Hy wilt Deut. XII. 7. XV. 10. XXVIII. 8. In dezen zin nemen wy het hier met rede/ om dat in het vervolg te kennen gegeeven word/ dat deze Koning zyne aanslagen zoude moeten staken. Hy zoude dan zyne hand aan de landen leggen in een vast opzet om dezelve te vermeesteren/ als of ze de zyne waren en Hem toebehoorden/ en in de verbeelding van die zo vastlyk te zullen bemagtigen/ dat Hy ze reeds voor de zyne mogte rekenen.

Zo zoude ook het land van Egipte niet ontkomen volgens zyn voornemen en in zyne/ zo Hem toescheen/ ontwyffelbare verbeelding.

En de Godspraak zelve verklaart dit aldus nader/ als ze ten aanzien van de rykdommen van dit en andere landen 'er by doet/ hoe Hy ook daar over al heerschen zal in zyne inbeeldingen/ als 'er volgt En Hy zal heerschen over de schatten des gouds en des zilvers en over alle gewenschte dingen van Egipte, en die van Libye en de Moren zullen in zyne gangen wezen. Want volgens het beloop der woorden in de grondtaal worden deze woorden allergevoegelykst dus opgevat/ dat de

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§§.*.BBB.בבב.bbb.βββ.†.

de uitdrukking in zyne gangen gebragt worde tot het woord heerſchen, en de zin aldus deze zy En Hy zal heerſchen in zyne gangen over de ſchatten des gouds en des zilvers en over alle gewenſchte dingen van Libye en de Moren. En door gangen, of treden, worden dan hier in eenen oneigentlyken zin verſtaan zijne inbeeldingen en grootſe waan / naar eene by de Ooſterlingen gebruikelyke ſpreekmanier / dat niet alleen iemands gangen zijne bedryven en ſtaat van leven betekenen / maar door eenen grooten gang, gelyk het grondwoord eigentlyk beduidt / aangeweezen worde of de voorſpoed, waar in iemand leeft en op welken Hy zig verheft / of ook de inbeeldingen en iedele waan, met welke iemand zig als iet groots vertoont / en waar in hy moedig henen gaat (*). Gelyk ook de Apoſtel Jacobus dien ſpreektrant ſchynt na te volgen / wanneer Hy van den ryken zegt / dat Hy verwelkeren zal in zyne wegen, dat is in zijne verbeeldingen Jak. I. 11.

Dus zoude Hy zig grote dingen laten voorſtaan / en zig in zijne inbeelding reeds meeſter achten van grote ſchatten en rykdommen van Egipte niet alleen / maar ook van het verder op geleegene Libye, en van de Moren, naar de grondtaal de Cuſchim, waar door hier verſtaan moeten worden de inwoonders van Arabie, afkomſtig van Cuſch, den zoon van Cham Gen. X. 6. (†). Men vergelyke het gene de Godſpraak zegt aangaande den trotſen waan des Konings van Aſſyrie Jeſ. X. 7, 10, 11. Maar het zoude ook alleen zijn in zijne inbeeldingen, in welke Hy zig haaſt bedrogen zoude zien

††. Hoe Hy in deze raadſlagen geſtuit zoude worden / word zeer nadrukkelyk voorgedragen vers 44 en 45ᵃ, daar niet alleen het middel, waar door Hy verhindert zoude worden word afgeſchetſt / maar ook het bedryf, waar in Hy dan eigentlyk bezig zoude zijn / wanneer Hy dus verhindert zoude worden / als de Godſpraak zegt Maar de geruchten van het Ooſten en van het Noorden zullen Hem verſchrikken, daarom zal Hy uittrekken met grote grimmigheid om velen te verdelgen en te verbannen. En Hy zal de tenten zynes paleis planten tuſſchen de zeeën aan den berg des heiligen ſieraads.

Het middel, waar door Hy in zijne raadſlagen en reeds begonnene onderneming verhindert zoude worden / zoude zijn geruchten van het Ooſten en van het Noorden, die Hem zouden verſchrikken. Geruchten

(*) Vid. Clar. SCHULTENS *ad Jobi* XVIII. 7. & 14. et Clar. VENEMA *ad h. l.*

(†) Zie hier van onder anderen den Wel Eerw. Heer PLEVIER over *Zef.* II. 12. *bladz.* 218. *enz.* Eene nadere beſchryving van deze twee landen, (*Egipte* en *Libye*) hier maar van ter zyde inkomende, achte ik niet nodig.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§§.*.BBB.בבב.bbb.βββ.††.

ten (שמועות) betekenen hier niet onzekere tydingen/ maar zekere berichten / tydingen en boodschappen van gebeurde zaken/ die Hy horen, dat is uit goede narichten vernemen zoude. Tydingen / die Hem toekomen zouden uit en aangaande het Oosten, alwaar Persie en andere bovenlanden geleegen zyn / en uit het Noorden, dat is uit zyn eigen Koninklyk erfland / Syrie, het welk ten opzigte van het Joodse land / waar in Hy zig thans bevinden zoude (als uit het voorgaande vers 41. en het gene hier aanstonds volgt klaarlyk blykt) Noordwaart geleegen is / gelyk Hy daar van als de Koning van het Noorden vers 40. naar den gewoonen styl van deze voorzegging / beschreven was. Deze tydingen zouden Hem verschrikken, zodanig dat Hy vol vreze en bekommernis over zyn eigen Ryk en bezittingen in allerhaast zoude te rug trekken om daar in te voorzien / met afstaan van zyne uitzigten en verder voorgenomene bedryven.

Ongemeen nauwkeurig stemt hier in ten opzigte van Eupator de vervulling met de voorzegging over een. Maar klaarder noch zal zig dit opdoen als wy gadeslaan/ hoe onderscheidenlyk de voorzegging hier by bepale het eigentlyk bedryf waar in Hy dan begrepen zoude zyn/ als Hy dus gestuit, of liever te rug getrokken/ zoude worden/ waar toe ik achte te behoren de volgende woorden daarom zal Hy uitgaan, eigentlyk naar de grondtaal en Hy is uitgegaan, om velen te verdelgen en te verbannen, en Hy zal zyne tenten planten, of liever en heeft zyne tente geplant (gelyk de uitdrukking in den toekomenden tyd in betrekking tot het voorgaande / als een gevolg daar van aanwyzende / aldus hier genomen (*) mag worden) aan den berg des heiligen sieraads.

Dat wy deze woorden verstaan zouden van het gene deze Koning doen zoude na het vernemen van de geruchten uit het Oosten en het Noorden, die Hem verschrikken zouden/ laten de gezegden zelve niet toe / wanneer men die aandagtiglyk inziet. Een Vorst schielyk gestuit in zyne ondernemingen en genoodzaakt om af te wyken / kan door den spyt / die Hem daar van overkomt / wel zo verre vervoert worden / dat Hy zyn leed verhale op de genen / die Hy dan gelegenheid heeft te overvallen. In Antiochus Episanes, Vader van den hier bedoelden Koning/hebben wy zulks in het voorgaande gezien. Maar bezwaarlyk is het te begrypen/ dat een Vorst in dat geval zyne tenten ergens opslaan zal om eene belegering te ondernemen / met welke Hy zig in zynen te rug togt zoude ophouden. Gelyk zulk eene belegering van den berg des heiligen sieraads en het planten, of stellen, van zy-

(*) Dit is eene manier van spreken aan de *Hebreeuwse* taal zeer eigen. Vid. Plur. Rev. W. KOOLHAAS *Diss. Gramm. S. pag.* 126. & *seqq.*

II.B.א.b β.2 BB.אא.bb.ββ.§§§.*.BBB.בבב.bbb.βββ.††.

zyne tenten tot dat einde hier duidelyk voorspelt worden. Wy konnen dierhalven deze woorden in geenen gepasteren zin opvatten dan in dezen / dat ze dienen om aan te wyzen de bepaalde geleegenheid van tyd en zaken, in welke deze Koning zig bevinden zoude / wanneer Hy door de bovengemelde kwade tydingen genoodzaakt zoude worden zyne inbeeldingen te laten varen en van verdere verrichtingen af te zien: waar van de Voorzegging met groten nadruk alhier deze beschryving doet om nader te tonen / hoe verre het deze hoogmoedige Koning in zyne bedryven eigenlyk brengen zoude / en dat wel ten aanzien van het land des sieraads, waar van uitdrukkelyk gezegt was / dat Hy daadlyk daar in komen zoude / als mede om te doen zien / hoe tydig Hy dus door Gods voorzienigheid gestuit zoude worden in eenen zeer boosaardigen toeleg / en eindelyk ook om te verstaan te geven / hoe rechtvaerdig Hem wegens dit bestaan zulk een jammerlyk uiteinde wedervaren zoude / als aanstonds hier op voorzegt word / gelyk deze woorden / als in het midden staande tusschen beide die zaken / ook hier op betrekkelyk konnen gemaakt worden / en daarom ook met een byzonder beleid / in eenen diepzinnigen styl gansch niet ongewoon / dus schynen geplaatst te zyn. De bewoording van den grondtext vleit zig zeer naar deze zins-opvatting / aangezien het voorzetsel ו, en vertaald / in het begin van deze woorden bekwaamlyk overgezet kan worden daar om aan te duiden de gelegenheid des tyds Geruchten zullen Hem verschrikken, daar Hy uitgegaan is om velen — — en zyne tente geplant heeft enz. Gelyk dit voorzetsel die betekenis meermaals heeft / als men ziet Jos. IX. 22. Richt. III. 20. XVI. 15. Ruth I. 21. II. 20. 1 Kon. XII. 2. XX. 12. Neh. II. 6. Ezech. XVII. 18. en elders. En de gezegden zelve / in dit verband opgevat zynde / zyn dan ook zeer nadrukkelyk.

De boosaardige toeleg, met welke deze Koning was uitgetrokken / word aldus beschreven / dat Hy uitgegaan was, uit zyn land / om velen te verdelgen, te doden en om te brengen / en dat niet alleen zo in het gemeen / maar ook hen te verbannen, met een geheel verwoed gemoed / zonder eenige verschoning / uit te roeien / als menschen / die niet waerdig waren dat hen de aardbodem langer droeg. Vergelyk het gebruik dezer spreekwyze (van der Joden wetten en straf-oeffening ontleend) Levit. XXVII. 29. en elders. En dat dit in de eerste plaats en wel voornaamlyk zyne betrekking hebbe op het volk van God / de Joden, in het land des sieraads wonende / is af te nemen / zo uit het voorgaande / daar gezegt was / dat Hy werklyk in dit land komen zoude / als ook uit het gene hier aanstonds volgt.

Hoe verre Hy het in dit boos voornemen brengen zoude / word hier op getoont als 'er volgt en de tenten zynes paleis geplant heeft tusschen de zeeën aan den berg des heiligen sieraads; door welken ze-

ker-

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§§.*.BBB.בבב.bbb.βββ.††.

kerlyk de berg Zion verstaan moet worden / de voornaamste / dat is meest geëerde berg van het sierlyke land, en op welke het heilig sieraad, de heilige Tempel / het grootste sieraad des Joodsen lands / geleegen was. Hy zoude dan / het Joodse land met zijn talryk leger ingenomen en tot daar aan toe geheel als overstroomt hebbende / doordringen tot in het herte des lands tusschen de beide zeeën, waar van de eene / die wy de Middelandse zee noemen / westwaart en de andere / de zee van Sodom namelyk en de daar in vloeiende Jordaan, oostwaart geleegen was; en daar zoude Hy de tenten van zyn paleis of liever van zyne majesteit, zijne aanzienlyke hoofdtenten, in welke Hy zelve en zijne Bevelhebbers legerden / of ook de tenten van zyne uitgestrektheid (*) dat is van zijn wyd uitgestrekt groot en talryk leger / planten of eigentlyker stellen, vestigen, om namelyk dien berg en den heiligen Tempel op den zelven liggende te belegeren en te bestryden. Waar door dan de Joodse Godsdienst en de bedienaars daar van wederom in het hoogste gevaar geraken zouden.

Maar alsdan zoude God eene tydige redding geven / en Hy gestuit worden daar Hy hier mede bezig zoude zijn; even als wanneer de Heere God ten tyde van Hizkia in den Assyrier eenen geest (van vreze en schrik) gaf, en Hem een gerucht deed horen, waar door Hy bewogen wierd om weder in zyn land te keren, alwaar God Hem vellen wilde door het zweerd, naar het gene wy dien aangaande voorzegd en zo ook vervuld zien Jes. XXXVII. 7, 9, 37, 38.

Dat dit alles in Antiochus Eupator vervuld zy / geven de Geschiedenissen duidelyk op. Deze jonge Koning onder den raad en het bestier van Lysias, zijnen Voogd en voornaamsten Bevelhebber / in het Joodse land komende / als wy reeds gezien hebben / was vervuld met gramschap tegen Judas Makkabeer en alle de Joden, die Hem aanhingen / om dat Hy verstaan had dat de Syrise bezetting op de burcht te Jerusalem, die Apollonius aldaar gebouwt had / door Judas beleegert wierd: Om welke rede eenigen van die bezetting / die middel gevonden hadden om daar uit te ontkomen / nevens vele afvallige Joden, die zig by hen voegden / den Koning op het allersterkste aanzogten om met zijne krygsmagt in het Joodse land in te rukken en Judas te noodzaken om die belegering op te slaan. Dit horende, wierd de Koning

(*) In de eerstgemelde betekenis kan het grondwoord אפדנו aangemerkt worden als afstammende van het werkwoord אפד, in de *Arabise* spraak overig behouden en zo veel betekenende als *uitmunten*, *uitsteken*. In de twede betekenis word dit woord aangezien als afkomende van het wortelwoord פדן *uitbreiden uitstrekken*. Meer andere aanmerkingen over dit woord zie by den Hooggeleerden Heer VENEMA.

II.B.א.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§§.*.BBB.בבב.bbb.βββ.††.

ning toornig, zegt de Schryver 1 Makkab. VI. 28, en de Schryver van het twede Boek der Makkabeen drukt het Hoofdst. XIII. 9. noch veel sterker uit / zeggende dat de Koning, een barbaars gemoed gekregen hebbende, kwam om de Joden veel meer kwaads te doen, dan hun ooit by zynes vaders tyden geschiedt was. Met zulk een gram gemoed reeds geheel Judea, als boven gezegt is / ingenomen hebbende en tot aan Jerusalem voortgerukt zijnde / sloeg Hy zyn leger tegen het Heiligdom vele dagen, en Hy stelde daar storm-gereedschappen en instrumenten [van geweld] om vuur en stenen te werpen, en scorpioenen om pylen te werpen en slingeren. En zy (die binnen / in den Tempel / waren) maakten ook instrumenten [van geweld] tegen hunne instrumenten en vochten vele dagen. En zy hadden geene eetwaren in hunne vaten, om dat het het zevende jaar was, en die behouden [en] van de Heidenen in Judea [gevloden] waren, hadden het overige, dat wechgelegt was, gegeeten. En daar waren weinige mannen in de heilige plaatzen, overmids den honger hen had overmachtigt, en zy waren verstrooit een iegelyk in zyne plaatze. Zo dat het waarlyk met de beleegerden zeer benauwd uitzag / en zonder Gods wonderlyk tusschenkomende hand geene hope van uitkomste scheen te zijn.

Maar / zie hier de geruchten van het Oosten en Noorden, waar van de voorzegging spreekt! middelertwyl de Koning met deze beleegering bezig was ontfing Hy de tyding / dat Filippus, dien de Koning *Antiochus*, als Hy noch leefde, gestelt had om zynen zoon *Antiochus* op te voeden, tot dat Hy Koning zoude zyn, wedergekeert was van Persie en Medie en dat Hy zogte aan Hem te nemen het Ryk met de zaken van het zelve. Hier door zeer verschrikt haastte zig Eupator op den raad zijner Vrienden om de zaken van zijn Koninkryk te verzorgen / en maakte vrede met Judas en de overige beleegerden en all' hun volk / hun toestaande / dat zy na hunne eigene wetten mogten leven. Welke vrede van Judas en de zijnen blydlyk aangenomen wierd. En daar op vertrok de Koning in aller haast wederom te rug naar Antiochie, latende evenwel noch dit bewys van trouwloosheid na / dat Hy den muur / dien de Joden rondom den Tempel gebouwt hadden / tegen de bezworene vrede aan / hadde laten afbreken.

Aldus verhaalt de Schryver 1 Makkab. VI. met wien ook Jozefus (a) overeenstemt.

**. Maar hier op zoude dan ook eerlang volgen zijn treurig uiteinde, waar in Hy zijne rechtvaerdige straffe ontfangen / en teffens het huis van den tyran / die Gods volk zo zeer mishandelt had / een einde nemen zoude naar vers 45[b]. en Hy zal tot zyn einde komen, of met eene kleine verandering ook zal Hy tot zyn ein-

(a) *Ant. Lib.* XII. *c.* 14.

II.B.ב.b.β.2.BB.אא.bb.ββ.§§§.**.

einde komen, en zal geenen helper hebben.

Eene uitdrukking / die duidelyk ziet op het einde van zyn leven en regeering. En ze vertoont niet alleen / dat Hy na zyne terugkomste in zyn Ryk eerlang sterven zoude / maar dat Hy eenen geweldigen dood zoude ondergaan / door de hand van eenen vyand / dien Hy niet zoude konnen wederstaan / en tegen wien niemand Hem zoude willen hulpe bieden, wordende van alle de zynen met versmading geheel en al verlaten.

Zo is het Antiochus Eupator wedervaren / niet lang na dat Hy op de bovengemeldde geruchten wederom naar zyn Ryk te rug gekomen was. Hy had wel het geluk van Filippus, wien Hy in Antiochie belegerde / te overwinnen / en deed Hem ter dood brengen. Maar kort daar aan / kwam Demetrius, zoon van Seleukus Filopator, die te Rome gyzelaar was / heimelyk van daar gevlugt zynde / in Syrie, om zyn vaderlyk Ryk in bezit te nemen. En Hy wierd met opene armen van het volk ontfangen / zodanig / dat zy allen Hem toevielen en Eupator met Lysias ombragten / na dat Hy slegts twee jaren geregeerd had. Niet alleen word dit verhaalt 1 Makkab. VII. 1. 2 Makkab. XIV. 1, 2. en by Jozefus (a). Maar ook Appianus (b), Livius (c), Justinus (d), en Polybius (e), die zelf de raadsman van Demetrius in die zaak geweest is / bevestigen het.

Zo wilde de Heere tonen / dat Hy de magt hadde om de vyanden van zyn volk te straffen en de geweldenaars / die hen plaagden en dreigden / te niet te doen.

Maar na deze aaneengeschakelde voorzeggingen van rampen en zwarigheden, welke het volk Gods voornaamlyk van twee Koningen van het Noorder Koninkryk zoude moeten uitstaan / zien wy nu eindelyk volgen.

בב. Eene heugelyke belofte van de verlossing, welke het zelve ten tyde zyner uiterste benauwdheid door de hulpe van Michael op eene wonderlyke wyze zoude erlangen / gepaard met eene toezegging van eene heerlyke vergelding, welke den genen geschonken zoude worden / die in den tyd der verzoekinge getrouw geweest waren tot den dood / Hoofdst. XII. 1–4. Wy zien hier deze belofte

aa. Voorgedragen vers 1, 2, 3; en dan

bb. Word

(a) *Ant. Lib.* XII. *c.* 16.
(b) *In Syr. pag.* 117 & 118.
(c) *Epitome Lib.* XLVI.
(d) *Lib.* XXXIV. *cap.* 3.
(e) *Leg.* 114.

II.B.ȝ.b.β.2.BB.ȝȝ.aa.

bb. Word dezelve besloten met een bevel aan den Profeet om dit gezigte te verzegelen, onder eene bygevoegde zeer merkwaerdige rede daar van vers 4.

aa. De belofte, die hier voorgedragen word, is waarlyk groot en dierbaar. Dezelve verdeelt zig als het ware in twee hoofdstukken, gaande

αα. Eensdeels over de genen, die in leven overig gebleven zouden zyn na alle de voorgaande benauwdheid gezien te hebben, wien eene gewenschte uitkomste van verlossing voorspelt word vers 1.

ββ. Anderdeels over de genen, die in den tyd der verzoekinge omgekomen waren, wien eene heerlyke vergelding word toegezegt, en dat

§. Zo ten aanzien der getrouwe belyderen in het gemeen (in tegenstelling van het rampzalig lot der afvalligen) vers 2,

§§. Als ten aanzien der vrome en getrouwe Leraren in het byzonder vers 3.

αα. Het eerste aangaande luidt de belofte vers 1. aldus En ter dier tyd zal Michael opstaan, die grote Vorst, die voor de kinderen uwes Volks staat: als het [zulk] een tyd der benauwdheid zyn zal, als 'er niet geweest is, zint dat 'er een volk geweest is tot op dien zelfden tyd toe: en ter dier tyd zal uw Volk verlost worden, al die gevonden word geschreven te zyn in het Boek.

In het gemeen word hier belooft de tusschenkomste van Vorst Michael in dien benauwden tyd. En die word vervolgens nader beschreven eensdeels in derzelver noodzakelykheid en gepastheid wegens den hogen nood, die 'er van zijn zal, en anderdeels in derzelver heugelyke uitwerking, zynde de daadlyke verlossing van Gods Volk.

En ter dier tyd zal Michael opstaan, die grote Vorst, die voor de kinderen uwes volks staat, is de grote en algemeene belofte, die hier geschied.

Byzonder opmerkelyk is daar in de tydsbepaling en ter dier tyd, waar in niet alleen zig ontdekt eene aaneenschakeling met het voorgaande, maar ook word de tyd, welken de Godspraak in het oog heeft, met betrekking daar op uitdrukkelyk genoemt ter dier tyd. Wy bemerken dan ten klaarsten, dat die tyd bedoelt worde, wanneer Antiochus Episanes en na hem zijn zoon, Antiochus Eupator, alzo zouden woeden, of gewoedt hebben, tegen het volk van den waaren God, en beide, de een na den anderen, in die Godloze aanslagen, op eene jammerlyke wyze, aan hun einde komen zouden, gelyk daar van geprofeteert was in het laatste gedeelte van het voorgaan-

II.B.ג.b.β.2.BB.גג.aa.αα.

gaande elfde Hoofdstuk (*). En nader nog geven de gezegden en het verband van zaken in deze belofte ons aanleiding om te denken op dien tyd / die in het naastvoorgaande Hoofdst. XI. 45. was opgegeeven / te weten / wanneer Antiochus Eupator aan zijn einde gekomen zoude zijn zonder eenigen helper te hebben: in welken tyd het met de zwarigheden van het Volk Gods tot de uiterste benauwdheid komen zoude / maar dan ook onmiddelyk daar op de daadlyke verlossing als een blyde morgenstond na eenen duisteren nacht schielyk aanbreken zoude. Gelyk wy het eene en het andere over de volgende woorden nader zien zullen. Maar van waar, of door wien, zoude dan hunne hulpe komen? Dit word zeer nadrukkelyk aldus beschreven / dat Michael, die grote Vorst, die voor de kinderen van Daniels volk (uw volk zegt de Engel) stond, als dan zal opstaan. De zelfde Michael word buiten twyffel hier gemeent / van wien Hoofdst. X. 13, 21. gesproken is / alwaar wy gezien hebben / dat men den Zone Gods onder deze benaming verstaan moete / en teffens aangemerkt is / hoe Hy den naam drage van eenen Vorst, en wel met toepassing op Daniel en zijn Volk uwe of ulieder Vorst / gelyk Hy aldaar vers 21. genoemt word uwe Vorst Michael. Alhier word Hy niet alleen met nadruk en by verheffing die Vorst genoemt / maar nader nog onder den zelfden bingerwys (ה) die grote Vorst, om te vertegenwoordigen zijne hoogste uitmuntendheid en de voortreffelykheid zijner eigenschappen of hoedanigheden / als groot in wysheid / magt / goedheid en andere volmaaktheden en deugden / midsgaders de hoge achting en diepen eerbied / die Hem dieswegen toekomt. Eene beschryving / die niet alleen toont / hoe men billyk van Hem en zijne grote magt eene gro-

(*) De Uitleggers, die het laatste gedeelte van het voorgaande *Hoofdstuk* op de verdrukking der Christen Kerke door den *Anti-Christ* toepassen, vestigen hunne gedagten, ingevolge van den kennelyken zamenhang van zaken, hier ook op dien tyd; en zy verstaan dan de *verlossing*, van welke hier gesproken word, van de verlossing der Kerke uit de heerschappy en dwinglandy van den *Anti-Christ* met de heugelyke gevolgen van dezelve, die uitlopen zullen in het eeuwige zalige leven. Maar, gelyk de onderstelling, welke wy hier volgen, aangaande de bedoeling van het laatste gedeelte van het voorgaande *Hoofdstuk* by de uitlegging daar van beweezen is, zullen wy ook in het vervolg zien, dat vele gezegden, die in dit *Hoofdstuk* voorkomen, zulk eenen duidelyken weerslag hebben op de zaken en spreekwyzen, die in de voorgaande voorzegging nopens den tyd van *Antiochus Epifanes* zyn voorgekomen, dat wy daar door ten vollen bevestigt worden in die gedagte, dat hier van die verlossing, die daar op volgen zoude, en van geene andere gesproken worde. Zie dit verder aangedrongen en krachtigst betoogd by den Hooggeleerden Heer VENEMA *in Comment. in h. l. pag.* 477-484.

II.B.ℨ.b.β.2.BB.ℨℨ.aa.αα.

grote verlossing konde te gemoete zien; maar my dunkt, dat dezelve dezen Michael ook klaarlyk onderscheide en uitzondere van den rang der Engelen, aangezien deze benaming, met zulk eenen ophef uitgedrukt, Hem duidelyk voorstelt als uitmuntende en op het hoogste te achten boven alle andere Vorsten, onder welke eensdeels de Engelen zelve en anderdeels de Vorsten der aarde naar den styl van dit Boek begrepen worden, als men ziet Hoofdst. X. 13. verg. XI. 5. En hoe wel past dit op den Zone Gods, die beide de Archangel, de Overste, Gebieder, Vorst en Heer der Engelen is, en ten aanzien van de Vorsten op aarde, de Koning der Koningen en de Heer der Heeren naar Jud. vers 9. en Openb. XII. 7. XIX. 16? Ook komt het ons meermaals voor onder de verheffingen van Gods majesteit en heerlykheid dat Hy gezegd worde groot te zijn. De HEERE is een groot God, ja een groot Koning boven alle Goden. De Heere is groot en zeer te pryzen, en zyne grootheid is ondoorgrondelyk, lezen wy Ps. CXLV. 3. verg. Ps. XLVIII. 2. LXXVII. 14. LXXXVI. 10. CXLVII. 35. enz. En zo mag deze benaming, als te verheven voor eenen geschapenen Engel, billyk hier aangezien worden als wyzende op de Godlyke natuur en majesteit van Michael, als Gods eigen Zoon, die het affchynzel is van zyne heerlykheid en het uitgedrukte beeld van zyne zelfstandigheid, die alle dingen draagt door het woord zyner kracht, de Engel van Gods aangezigte, in wiens binnenste zyn naam is, naar Hebr. I. 2. Jes. LXIII. 9. Exod. XXIII. 21.

Aan de tusschenkomste van dezen Groten Vorst zoude de verlossing van Gods volk moeten worden toegeschreven, vermids Hy, die voor de kinderen van Daniels volk stond, als dan zoude opstaan.

Het eerste, het welk eene verdere en nadere omschryving van dezen magtigen Verlosser is, drukt zijn gewoon werk uit, het welk Hem van ouds eigen geweest is: te weten, dat Hy staa, als verdediger en beschermer, voor, of ten goede van, de kinderen des volks van Daniel, dat is te zeggen het Joodse Volk (waar toe Daniel mede behoorde) en dat wel voornaamlyk ten aanzien van deszelfs beste gedeelte, de Opregte Israëliten, die wandelden in de voetstappen van het gelove van hunne stamvaderen. Want dit is eene land-eigene spreekwyze der Hebreen, dat iemands volks-genoten de kinderen zynes volks genoemt worden, als men ziet Gen. XXIII. 11. Richt. XIV. 16. 2 Chron. XXXV. 13, (daar de Onzen hebben alle den volke, doch in de grondtaal staat alle kinderen des volks) Jerem. XVII. 2. Ezech. III. 11. XXXIII. 2, 12, 17, 30. enz. En die uitdrukking kan ook wel met nadruk worden opgevat als ziende op het voortreffelykste deel des volks, aangezien het woord zoon wel in zulken zin genomen word om eenen zeer beminden zoon uit te drukken, als men ziet Spreuk. IV. 3. Jes. XIII. 18.

Dat dit al van ouds het werk geweest zy van den Zone Gods, word

II.B.ב.b.β.2.BB.בב.aa.αα.

zeer krachtig voorgedragen Jes. LXIII. 9. En wy hebben zulks ook in het voorgaande by meer dan eene gelegenheid aangemerkt. Maar het tweede / dat Hy opstaan zal, geeft dan te kennen het gene Hy nu in dien aangeweezenen tyd doen zoude. In den grondtext is het zelfde werkwoord (עמד) dat in de even voorgaande uitdrukking gevonden word. En / schoon dit woord ook wel voor opstaan genomen word (gelyk het zo schynt voor te komen vers 13.) is het echter geboegelyker / dat wy het in den vloed van dezelfde reden even eens verstaan. De zin zal dan deze zyn / dat Hy dan ook in dien tyd betonen zal te staan voor Daniels volk, het welk ook Gods volk was / dat Hy zulks dan met uitstekende bewyzen daadlyk openbaar zal maken / en in die daaden als gezien zal worden te staan als verdediger / beschermer en uithelper van dat Volk. Gelyk zo de woorden / die eigentlyk eene daad uitdrukken of te kennen geven / dat eene zaak alzo zy of geschiede, meermaals in dien zin genomen worden / dat ze aanduiden de betoning of openbaarmaking van zodanige daad, of dat iet verklaart wierde alzo te zyn en daar voor erkent worde(*). En hier geschied zulks dan met eenen sierlyken weerslag op de eerste uitdrukking / dat het Hem eigen was zo te staan; want het is kennelyk / dat het met voordagt en nadruk geschied / dat het zelfde werkwoord noch eens gebruikt word. Ook hebben wy reeds in het voorgaande gezien / hoe in de verrichtingen en behaalde voordeelen van de Makkabeen, die de werktuigen van 's Volks verlossing in dezen tyd geweest zyn / uitgescheenen hebben doorslaande blyken van de Godlyke aandryving / bystand / en magtige hulpe / welke hier nader aan den Zone Gods / in aanmerking van zyne byzondere betrekking op dat Volk / als den Vorst van het heir des Heeren, worden toegeschreven.

Maar hoe regt tydig en hoognodig ook deze hulpe van Michael zoude zyn / geeft de Godspraak hier by te kennen / wanneer ze vervolgt en zegt als (†) het [zulk] een tyd der benauwdheid zal zyn, als 'er niet geweest is zedert dat 'er een volk geweest is tot op dien zelfden tyd toe. Het zoude zyn een tyd van benauwdheid, dat is van zulk eene gesteldheid van zaken / dat men geheel beknelt is door allermoeielykste en smertelykste omstandigheden / zo dat men geene uitkomste zie / maar geheel beangstigd en vol schrik en vreze zy. En wel zulk eene grote benauwdheid zoude 'er zyn / als niet geweest was zedert dat 'er een

(*) Vid. S. GLASSIUS GRAMM. *S. Tract.* III. *can.* 15 & 17.

(†) Dat de letter ו aldus te regt vertaald zy, en wel meer een voorafgaand voorstel op de zelfde wyze nader verklaart of uitgebreidt wordt, kan men zien uit vergelyking van *Job* XIV. 10. XXI. 21. *Jes.* VIII. 21, 22. *Dan.* XI. 12. *Ezech.* XXXVIII. 8. XXXIX. 26.

II.B.ב.b.β.2.BB.בב.aa.αα.

een volk geweest was tot op dien tyd toe. Nog aan Israël, nog aan eenig ander volk/ zoude immermeer eene zo grote benauwdheid zijn overgekomen. Dit geeft de grondtaal/ in derzelver ruimsten zin opgevat zijnde/ te verstaan/ en de Onzen hebben het daarom ook niet zonder rede zo uitgedrukt/ vermids 'er niet staat הגוי dit volk. Dat evenwel op het volk Israël hier voornaamlyk gezien word/ brengt de draad van de reden klaarlyk mede. Dit is het verdrukte volk/ waar van hier gehandelt word. Ook word Israël, zo als het tot een gemeenebest/ met wetten voorzien en zaam verbonden/ geworden was/ wel met dien naam goi (גוי) genoemt Jos. X. 13. Zef. II. 9. en elders. En zo zal de zin zijn/ dat aan Israël nimmer zulk eene ramp ware overgekomen/ na dat het een byzonder volk hadde uitgemaakt/ even eens als 'er van Egipte (dat is het volk van dat land) gesproken word Exod. IX. 24, daar wy lezen/ dat 'er zulk een zware hagel in Egiptelande nooit geweest was zint dat het tot een volk (לגוי) geweest is.

En met grote rede word de verdrukking van de Joden door Antiochus Epifanes, in wiens voetstappen ook zijn zoon/ Eupator, getreden is/ dus beschreven als een tyd van benauwdheid, hoedanige nog den Joden, nog aan eenig ander volk/ immer wedervaren is. Niet ten aanzien van de uitwendige elenden van allerlei mishandelingen/ roven/ branden/ moorden en diergelyke / die andere volken ook wel getroffen hebben/ en somtyds zwaarder/ maar ten opzigte van de oirzaak, de maniere, en de hoogste smertelykheid van deze rampen/ in haar geheele beslag aangemerkt/ voor zo verre de Joden in dien tyd eene vervolging ondergaan hebben om den Godsdienst/ en wel zulk eene allerhardste vervolging onder de wreedste kwellingen en allerlei onheilen/ zodanig dat aan den Godsdienst eene openlyke en allerhevigste oorlog aangedaan zy door eenen zeer magtigen en allerwreedsten Koning/ die het ook zo verre bragt/ dat de Godsdienst zeer naby geraakte aan haren volkomenen ondergang/ en de Afgodsdienst in de heilige plaats van den Tempel in het openbaar wierd opgeregt/ tot uiterste droeffenis en smerte van het grootste en beste deel des volks/ dat nochthans aan zijnen vaderlyken Godsdienst standvastig bleef kleven. Zulke elende had nog het Joodse volk/ nog eenig ander volk/ immermeer ondergaan (*). Waarom ook deze tyd met na-

(*) Verg. B. BEKKER *Uitlegg. bladz.* 653, 654. De Zaligmaker, sprekende van de verwoesting van *Jerusalem* door de *Romeinen*, gebruikt even de zelfde uitdrukking dat 'er als dan *grote verdrukking zyn zal*, *hoedanige niet geweest is van het begin der weereld tot op dien tyd toe Matth.* XXIV. 21. verg. *Mark.* XIII. 19. Hier uit besluit de Wel Eerw. Heer HARTMAN (*Huisbybel over Ezechiel en Daniel bladz.* 303 *en* 304.) dat op den zelfden tyd van *Jerusa-*

II.B.כ.b.β.2.BB.כב.aa.αα.

nadruk een tyd der benauwdheid genoemt word/ en gezegt/ dat aan het volk gegeeven was brood der benauwdheid en wateren der verdrukkinge Jes. XXX. 20; en Israël komt voor als zullende door het vuur gaan, daar het voor dezen slegts door het water gegaan was Jes. XLIII. 2. Ook hebben wy op Hoofdst. VII. 25. VIII. 23–17. en XI. 30–35. uit de bewyzen / welke de Geschiedenis van dien tyd oplevert / ten duidelykste gezien / met hoe veel rede de tyd van der Joden verdrukking/ waar van hier gesproken word/ als zulk een tyd van onvergelykelykste benauwdheid worde aangemerkt.

En gelyk die tyd van verdrukking in het gemeen zulk een benauwde tyd was; zo was het 'er voornaamlyk dus mede gelegen in dat gedeelte van dien tyd / waarop dan ook wel voor het naaste hier gezien word / wanneer Antiochus Eupator aan zijn einde gekomen was / en Demetrius Soter in zijne plaats regeerde. Toen geraakte de Joden in de alleruiterste engte / en de goede hope / welke zy uit de beginzelen van hunne redding geschept hadden / scheen ten eenemaal verloren te zijn / wanneer Judas Makkabeer, hun heldhaftige Voorstander en Verlosser / in den stryd tegen Bacchides, Veldheer van Demetrius, gesneuvelt was / en het magtig leger / het welk die Veldheer onder zijn gebied had / aan het volk en den pas herstelden Godsdienst eenen geheelen ondergang scheen te dreigen / terwyle 'er aan de zyden der Jo-

salems verwoesting alhier by den Profeet *Daniel* gezien worde, en de verlossing, hier beloofd, te verstaan zy *van die verlossing, welke het overblyfzel naar de verkiezing der genade door den* Christus *is te beurt gevallen, waar door Hy hen behouden heeft van dat verkeerd geslagte.* Anderen menen uit deze vergelyking te konnen bewyzen, dat deze voorzegging van de laatste tyden der Kerke en der weereld handele, vermids zy in het begrip zyn, dat de Heere *Christus* by *Mattheus* daar van spreke. Maar het is te verwonderen, dat men in het vergelyken van deze twee plaatzen zulk eene grote overeenkomste tusschen die beide achte te vinden. Is het niet een zeer groot onderscheid, dat 'er de Heiland in eenen adem by voege, dat 'er zulk eene benauwdheid *ook na dezen niet zyn zal?* Behalven dit ligt 'er de minste strydigheid niet in, dat eerst ten tyde van *Antiochus Epifanes* zulk eene benauwdheid nooit geweest was, en naderhand eene andere, noch zwaardere, benauwdheid by *Jerusalems* verwoesting komen zoude, die mede nooit weergaâ had gehad. Men herinnere zig het gene ons voorgekomen is *Hoofdst.* IX. 12; het welk ook aan de gegeevene uitlegging van deze plaats licht geeft en die bevestigt. Dat nu dit gezegde van den Heere *Christus* van *Jerusalems* verwoesting verstaan moete worden, en daar in waar geworden zy, hebben de Geleerde Uitleggers overvloedig getoont. Zie den Wel Eerw. H. VAN ALPHEN *over Matth.* XXIV. *bladz.* 115–118 en 414–416. Conf. etiam JUNGMANNUS *in Dan. Refer. Lib.* I. *Sect.* 2. *cap.* 15. *pag.* 431, 432.

II.B.ב.b.β.2.BB.בב aa.αα.

Joden eene algemeene vreze en verslagenheid was. De Geschied-schryver 1 Makkab. IX. 18–22. het sneuvelen van Judas verhaalt hebbende, voegt 'er vers 27. by en daar was in Israël eene zo grote verdrukking, (benauwdheid en elende wilt Hy zeggen, gelyk het woord θλῖψις meer zo gebruikt word, als by voorbeeld Rom. II. 9.) als daar geene geweest was van den dag, dat 'er geen Profeet onder hen gezien was. Jozefus (a) zegt, dat de Joden toen in eene zo grote benauwdheid geraakten, als zy niet ondervonden hadden na de wederkeering uit Babel. Deze nieuwe en overzware benauwdheid, die als dan noch komen zoude, eer de blyde dagen der verlossinge aanlichtten, schynt de Godspraak hier aldus byzonderlyk te willen te kennen geven en tot nodige waarschouwing in korte woorden te voorspellen, latende de nadere verklaring daar van over aan de uitkomste. Maar wanneer de nood alzo op het hoogste zoude zyn, stond de tusschenkomste van Michael het bedrukte volk te hulpe te komen, en dan zoude die en zo veel hoger te waerdeeren zyn, en dies te heerlyker blyken geven van zyne wonder doende magt en van zyne liefde en genade voor zyn volk, dat op Hem hoopte.

En hoe heugelyk dan de uitwerking daar van zyn zoude, word hier by gevoegt met de laatste woorden van dit vers en ter dier tyd zal uw Volk verlost worden, all' die gevonden word geschreven te zyn in het Boek.

De verlossing, die aan Daniels volk alhier toegezegt word, is zekerlyk naar het verband van zaken te verstaan van eene uitwendige, tydlyke, verlossing, en wel eene daadlyke volkomene verlossing, waar door dat Volk, zo zwaarlyk verdrukt door Antiochus Epifanes, na Hem op nieuws gedreigt en benauwd door Eupator, en na den dood van dezen wederom in eene nieuwe en uiterste zwarigheid geraakt onder Demetrius Soter, nu eindelyk uit alle zyne benauwdheden gered en geredt zoude worden, en de beginzelen van verlossing onder het bestier van Judas Makkabeer, die met zynen dood geheel te niet schenen te zullen geraken, nochthans geheel ongezien tot volkomenheid gebragt zoude worden, zodanig, dat de Vyand hen niet meer verdrukken of benauwen zoude, maar zy in tegendeel tot gerustheid en vrede geraken zouden, om vervolgens hunne zaken onder den Godlyken zegen gelukkiglyk te herstellen en tot eenen gewenschten bloeistand te brengen. Welke verlossing door het beleid en den van God begunstigden heldenmoed van Jonathan, den Broeder van Judas Makkabeer, is begonnen uitgewerkt te worden, en zedert allergelukkigst voortgezet en voltooit is. Gelyk wy daar van lezen 1 Makkab. IX, X, XI. en vervolgens. Vergelyk het ge-

(a) *Ant. Lib.* XIII. *cap.* 1.

II.B.ב.b.β 2.BB.בב.aa.αα.

gene gezegt is op Hoofdst. II. 45. (a).
Dan het verdient ook onzen byzonderen aandagt / dat het volk / aan het welk die verlossing geschonken zoude worden / nader omschreven en bepaalt word met de hier by gevoegde woorden / al wie gevonden word geschreven te zyn in het Boek. Daar word in de Heilige Schrift gesproken van een boek van God, waar door verstaan word zijn eeuwig besluit en alwetende voorkennis. Alle deze dingen, zegt David, waren in uw boek geschreven, de dagen, doe ze geformeert zouden worden, wanneer noch geen van die was Ps. CXXXIX. 16. Dit is het geschrift der waarheid, waar in geschreven was het gene de Engel in deze voorzegging aan Daniel mede deelde Hoofdst. X. 21. En nader noch lezen wy van een boek van God, waar in Hy / als Israëls Koning en Opper-heit-Vorst / de levende leden van dat volk / die Hy in het beloofde land wilde inbrengen / wanneer zy zijner stemme gehoorzaamden / had opgeschreven / uit welk boek / dat is die gunstige opmerking en dat goedertieren voornemen van God / Mozes wenschte uitgedelgt te worden, indien de HEERE de zonde van Israël niet zoude willen vergeven Exod. XXXII. 32, 33. Ook word 'er gewaagt van het boek des levens Ps. LXIX. 29. en van zulken / die ten leven geschreven zijn Jes. IV. 3. En by den Profeet Ezechiel XIII. 9. word gesproken van het schrift van het huis Israëls, waar van de HEERE zegt / dat de valsche Profeten in de vergadering zynes volks niet zyn zouden en in dat schrift (des huizes Israëls) niet geschreven worden en in het land Israëls niet komen zouden. Maar alhier vinden wy geene diergelyke omschryving. En dit moet ons doen denken / dat de Profeet onderstelle / dat uit den zamenhang der reden genoegzaam blyke / welk boek van Hem gemeent worde. Deze nu leidt ons door het naaste tot het boek van het volk, waar van onmiddelyk te voren gesproken is / het schrift des huizes Israëls by den Profeet Ezechiel genoemd. Doch wy konnen teffens denken aan het boek van God, aangezien zonder zijn besluit en zijne bestiering / door welke Hy dat ten uitvoer brengt / niemand in dat boek, of schrift, des volks (des huizes van Israël) gevonden konde worden. Wy hebben dan door de genen / die gevonden zouden worden geschreven te zyn in het boek, alhier te verstaan die van het Joodse Volk / die van God bestemd en door zijne Almagtige Voorzienigheid in het leven bewaart waren om de gewenschte redding en de volkomene herstelling van vryheid en Godsdienst te aanschouwen en zig in het genot van dezelve te verheugen / en die alsdan zouden blyken te zijn regtgeaarde Israëliten en daar voor in den lyst van het huis Israëls erkent staan / in tegenstelling van de afvalligen, die de goede zaak van den Godsdienst en de getrouwe belyders van den zelven trouwloosłyk verlaten en zig daar van afgescheis-

(a) *Bladz.* 231.

II.B.ב.b.β.2.BB.בב.aa.αα.

scheiden hadden / en nu ook van deze als uit hunne gemeinschap uitgesloten zouden gerekent worden / hen overlatende aan zig zelve en ter bescheidenheid van de Heidenen / tot welke zy zig gevoegt hadden. Deze alle, en die ook alleen, die aldus in het boek des volks, onder des Heeren goede bewaring naar zijn voornemen, geschreven bevonden zouden worden (eene ontleende spreekwyze / welke men ziet zeer sierlyk en gepast te zijn) zouden de toegezegde verlossing deelagtig worden. En dit word met veel rede dan hier zo bepaaldlyk aangemerkt / om te kennen te geven / dat ja aan de eene zyde eene grote vermindering des volks door de voorgaande elenden zoude plaats hebben / maar dat de Heere aan de andere zyde echter velen in het leven bewaren zoude / en midden onder alle de gevaren en elenden van dien tyd zijn oog daar toe op hen gevestigt houden / en dat deze dan te zamen eene algemeene verlossing / eene algemeene en openbare vrede en vreugde / door gewenschte Herstelling van het Gemeenebest en eenen wederom bevestigden vryen Godsdienst genieten zouden. Voorwaar eene grote vertroosting in diergelyke tyden van benauwdheid. Het zweerd mag dan woeden zonder te verschonen / het velt evenwel niet neder de genen / die de Heere als de zijnen / die Hy bewaren wilt / geteekent heeft naar Ezech. IX. 5, 6. En in de tweede plaats word dan ook hier mede betuigt / dat de Godlozen en afvalligen geen deel zouden hebben in de voordeelen van de herstelde rust en vryheid / maar dat zy in tegendeel of naar verdienste uit het midden des volks zouden worden uitgeroeit / of / dat ontkomende / als uitgesloten van de vergadering van des Heeren Volk in eenen naaren staat van een wroegend geweeten leven zouden.

Maar genoten zy / die de elenden overleven zouden / zulk eene heugelyke verlossing / dan zouden zy evenwel met smerte gedenken aan hunne Broeders / voor al ook aan die waarde Leraars, die ten tyde der vervolginge gestorven en omgebragt waren. Ook kon het lot van deze prysweerdigste belyders en voorgangers als zeer beklagelyk voorkomen / vermids zy in het stof der aarde slapende, geen deel hadden in die verandering der rouwe in vrolykheid. Om dan ook hier tegen eene aangename vertroosting toe te dienen / word de beloste van het goede / dat Gods volk te verwachten had / ook verder uitgestrekt

ββ. Over de genen / die alzo in den tyd der verzoekinge omgekomen waren, wien daar tegen eene heerlyke vergelding beloofc word. En wel

§. Ten aanzien der getrouwe belyderen in het gemeen (in tegenstelling van het rampzalig lot der afvalligen) zegt de Godspraak vers 2. En velen van die, die in het stof der aarde slapen, zullen ontwaken, deze ten eeuwigen leven, en genen tot ver-

II.B.ב.b.β.2.BB.בב.aa.ββ.§.

verſmaadheden [en] tot eeuwige afgryzing.

Zeer vele / zo oude als latere / Uitleggers (a) verstaan deze woorden van de algemeene opſtanding der doden ten laatſten dage, in welke alle, die in de graven zyn, de ſtem van den Zone des menſchen zullen horen en uitgaan, die het goede gedaan hebben, tot de opſtanding des levens, en die het kwade gedaan hebben, tot de opſtanding der verdoemeniſſe volgens het zeggen van den Heere Jeſus Joh. V. 28, 29. Andere Uitleggers (b) in tegendeel / ziende in die opvatting eenige zwarigheden / zijn van gevoelen / dat offchoon hier op die eigentlyk gezegde en algemeene opstanding der doden gezinspeelt worde / en de spreekwyzen daar van ontleend zijn / evenwel hier van geene eigentlyke opstanding van doden gesproken worde / maar van eene oneigentlyke, daar in bestaande / dat de naam en gedagtenis van zulken / die voor de waarheid en den Godsdienst gestorven zijn / na hunnen dood met groten roem en lof herlebe / en de goede zaak / voor welke zy gestorven zijn / zodanig zegeprale / dat zy zelve als wederom herleven in de genen / die / de zelfde waarheid en Godsdienst aankleevende / in hunne voetstappen wandelen en voor waare dienaars van den waaren God erkent worden. Gelyk zo van de opstanding der twee getuigen ge-

(*a*) HIERONYMUS, R. ROLLOCUS, T. HAKSPANIUS *in Not. Philol. P.* II. *pag.* 899—905. *et in Sylloge Disputt.* CONST. L'EMPEREUR *ad* JACCHIADÆ *Paraphraſin in h. l.* GEIERUS, C. B. MICHAELIS, CALOVIUS, H. WITSIUS *Oecon. Foed. Lib.* III. *cap.* 2. §. 25—29. *et in Symbol. Apoſt. Exerc.* XXVI. *pag.* 449, 450. Onze Geleerde *Kanttekenaars* en meer anderen.

(*b*) EPHRAEM SYRUS *Oper. Tom.* II. *pag.* 233. GROTIUS, VITRINGA *in Jeſaiam P.* II. *pag.* 68, Clar. VENEMA *Comment. in h. l.* THEOPH. AMELIUS (i. e. P. ZORNIUS) Erörterung II. Th. S. 522. Deze Beroemde Uitleggers verſchillen evenwel eenigermate hier in van elkanderen, dat eenigen van hun deze opſtanding meer regelregt verſtaan van *de herſtelling van den uitwendigen ſtaat van het Joodſe gemeenebeſt*, de bewoording van *ſlapenden in het ſtof* mede oneigentlyk verſtaande van zulken, die in de uiterſte elende als geheel begraven zyn en gelyk doden. Gelyk zo de herſtelling van een Volk uit zware en algemeene rampen wel onder het zinnebeeld van eene levendig-making en opſtanding uit den doden voorkomt, als te zien is *Jeſ.* XXVI. 19. *Ezech.* XXXVII. 1. *Hoſ.* VI. 2. *Rom.* XI. 15. verg. *Deut.* XXXII. 39. 1 *Sam.* II. 6. Dus begrypen het GROTIUS en anderen. De Hooggeleerde Heer VENEMA meent, dat het een en ander te gelyk hier bedoelt worde. COCCEJUS mede eene *oneigentlyke opſtanding in* het oog hebbende, verſtaat deze voorſpelling van de bekeering van velen uit Joden en Heidenen: het welk overeenſtemt met zyne onderſtelling aangaande het oogwit en verband van zaken in deze voorzegging.

gesproken word Openb. XI. 7, 11. en gemeenlyk word ook de opstanding der genen / die gedoodt zyn om het getuigenis van Jesus Christus Openb. XX. in dien zin opgevat. Anderen (a) wederom kiezen hier een soort van middelweg / en begrypen / dat waarlyk hier gesproken worde van eene eigentlyke opstanding van gestorvenen / die ten jongsten dage geschieden zal / doch niet van de algemeene opstanding van alle menschen in dien groten dag / maar bepaaldlyk van de opstanding van de genen, die door, of immers ten tyde van / de te voren voorspelde verdrukkingen van Antiochus uit dit leven waren weggerukt / en wier opstanding van den doden ten jongsten dage (die de tyd der algemeene opstanding ook van alle menschen zyn zal) hier bepaaldlyk voorspelt worde met een byzonder oogmerk / uit het verband van zaken en het algemeene oogmerk dezer voorzegginge voortvloeiende.

Dat deze laatste gedagte ook de myne zy / heb ik door de ontleding van dit stuk der voorzegginge alreeds te verstaan gegeeven. En het komt my na eene al dikmils herhaalde overweging dezer woorden zo voor / dat deze opvatting in der daad het allermeeste overeenstemmende zo wel met het beloop der reden en de kracht der uitdrukkingen / als ook met het oogmerk der voorzegginge.

Dat van de algemeene opstanding der doden ten jongsten dage / en die zo in het algemeen beschouwd / hier zoude gesproken worden / is bezwaarlyk te vereffenen met het verband van zaken in deze profezie / zo als wy dat in het voorgaande aangetoont en vastgestelt hebben. Ook word 'er niet gezegt alle, maar velen van de genen, die in het stof der aarde slapen, het welk niet overeenkomt met de algemeene opstanding van alle menschen ten laatsten dage. En te vergeefs word hier op aangemerkt / dat de uitdrukking velen zomtyds ook wel gebruikt word van allen, of van eene geheele menigte uit velen bestaande / gelyk men daar toe bybrengt Ps. XCVII. 1. Rom. V. 15, 19. VIII. 29. Dit geschied nimmer zonder nadruk en rede / maar dient dan om te kennen te geven / dat die allen, van welke gehandelt word / een groot aantal uitmaken: waar toe zig hier geene byzondere aanleiding opdoet / vermids het van zelve spreekt / dat alle de gestorvene menschen / die ten jongsten dage zullen opstaan / te zamen genomen / een groot aantal uitmaken. En behalven dit kan deze verklaring geenen stand grypen van wegen de aanstonds volgende woorden van de genen, die slapen in het stof der aarde. Want / hoe men die ook neemt / zal 'er altoos een groter aantal / immers meer anderen / over-

blyven

(a) B. BEKKER *Uitlegg. bladz.* 656, 657. en *Het Genoodschap der Geleerden*, welks uitlegging opgegeeven word in *de Verklaring der Engelse Godgeleerden.*

II.B.ב.b.β.2.BB.בב.aa.ββ.§.

blyven / die ook in den ſtaat des doods zyn / en wier opſtanding hier niet word uitgedrukt.

Het twede gevoelen ſchynt zig dierhalven niet weinig aan te pryzen. Maar niemand / denke ik / zal ontkennen / dat by aldien deze woorden in den eigentlyken zin konnen worden opgevat / zulks liever te verkiezen zy / en meer voldoe aan de krachtige uitdrukkingen / die in deze woorden / in haar eigenaartigſt beloop behouden zynde / voorkomen / als 'er geſproken word van een ontwaken ten eeuwigen leven en tot verſmaadheid en afgryzing in eeuwigheid. Daar beneven vereiſcht die verklaring / dat men de eerſte woorden van dit vers aldus neme / dat de zin zy en van de genen, die in het ſtof der aarde ſlapen, zullen velen opſtaan, *maar de anderen niet*. Maar deze uitlating ſchynt vreemd en te hard te zyn. En offchoon men zeggen mogte / dat dit in den aart der zake ligge opgeſloten wanneer alleen het ontwaken van velen der geſtorvenen voorſpelt word / moet het echter zeer bedenkelyk voorkomen / dat daar de genen / die in den ſtaat des doods blyven zouden / volgens deze opvatting / het twede onderwerp uitmaken / waar van in de volgende woorden geſproken word / als 'er gezegt word deze ten eeuwigen leven en deze tot verſmaadheid, dezelve nochthans zo duiſter en van ter zyde zouden worden aangeweezen. En wat zal het blyven van zulken in den dood ook anders betekenen konnen / dan dat zy in vergetenheid geraken zullen en dat zelfs met verachting? Maar dan is al hoofdzakelyk gezegt het gene hier eerſt in het vervolg word uitgedrukt / dat zy zyn zullen tot verſmaadheid en eeuwige afgryzing. Voeg hier by / dat in de belofte / die vers 13. aan Daniel gedaan word gaa henen, want gy zult ruſten en opſtaan in uw lot in het einde der dagen een kennelyke weerſlag ſchynt te zyn op de hier toegezegde opſtanding van ſlapenden in het ſtof der aarde. Maar het ſchynt klaar te zyn / dat die belofte aan Daniel gedaan in den eigentlyken zin verſtaan moet worden / gelyk wy op zyne plaats nader zien zullen. En dit geeft van ook te meer rede / om de belofte / die hier gedaan word / in den zelfden zin op te vatten. Noch andere aanmerkingen gaa ik voorby / om niet buiten noodzakelykheid in te treden in de uitlegging van andere plaatzen / hier op betrekkelyk / die een dieper onderzoek en uitvoeriger overweging vereiſſchen.

Hier tegen zal een ieder met my gemakkelyk bezeffen / dat / gelyk de opſtanding der doden ten jongſten dage van ouds af onder de Joden is bekend en geloofd geweeſt / en alleen in latere tyden door de Sadduceen wederſproken is (als uit Job XIX. 25, 26. Hand. XXIV. 15, en andere plaatzen te zien is) ook allernadrukkelykſt en gepaſt in deze Godſpraak daar van gewag gemaakt word om eene vertrooſting aan de hand te geven aangaande de genen / die in de verdrukking van Antiochus Epifanes voor de waarheid en den Godsdienſt ſterven zouden / ja ook om voor dezen in hun leven te dienen tot eene allerſterk-

ſte aanmoediging tot ſtandvaſtigheid en om den dood onbeſchroomd en getrooſt te ondergaan in de hope van eene zalige opſtanding / waar mede de Apoſtelen zig zo menigmaal en zo krachtig getrooſt hebben in de geſtadige doods-gevaren / waar in zy zig bevonden hebben. En zo veel te meer pryſt deze gedagte zig aan/ daar wy in de Geſchiedenis van de vervulling zien/ dat de Getrouwe belyders van dien tyd / die voor de waarheid en Godsdienſt geſtorven zyn / zig ten hoogſten daar in verſterkt en aangemoedigt hebben met die hope op eene zalige opſtanding / zelfs onder de allerſchrikkelykſte pyniging en dood-ſtraffen : waar toe wy billyk denken / dat ook deze uitgedrukte belofte / met betrekking op zulke ſtandvaſtigen in dezen naren tyd alhier gedaan / onder Gods zegen veel hebbe toegebragt. Zie byzonder 2 Makkab. VII. 9, 11, 14, 23, 29, 36.

Maar het vereiſcht dan nadere overweging/ hoe de woorden/ die hier voorkomen/ volgens deze opvatting gepaſtlyk konnen en moeten verſtaan worden. De onderwerpen, waar van geſproken word/ zien wy/ zijn velen van de genen, die in het ſtof der aarde ſlapen, en van dezen word in het gemeen gezegt, dat zy ontwaken zullen, maar dan nader aangeweezen het onderſcheiden lot, waar toe zy ontwaken zullen/ deze ten eeuwigen leven, en gene tot verſmaadheid [en] eeuwige afgryzing.

Het eerſte belangende/ is het in 't gemeen ligt te zien/ dat door de genen, die ſlapen in het ſtof der aarde, verſtaan worden zulken / die geſtorven zijn/ en in hunne graven in het ſtof der aarde (*) als op hunne ſlaapſteden nederliggen zonder eenig gevoel of beweeging/ even gelyk de genen / die ſlapen. Deze uitdrukking word wel het meeſte en in den ryk ſten zin gebruikt van de vromen / wier dood en ruſte in het graf / wegens de zaligheid van hunne zielen en de ruſte van allen arbeid, welke zy genieten/ aan eenen zoeten ſlaap gelyk is/ en die nederliggen in hunne graven in de aangename verwachting van eene heugelyke opſtanding / zo dat ze als niet door dood geacht worden/ maar als of ze ſliepen. Zie Jeſ. LVII. 2. 1 Cor. XV. 5, 18. Joh. XI. 11, 13, 14. en dit Hoofdſt. vers 13. Doch ook in het gemeen word deze ſpreekwyze toegepaſt op den dood van allerlei menſchen/ zo Godlo-

(*) Eigentlyk ſtaat in de grondtaal *de aarde des ſtof* אדמת עפר, welke wyze van ſpreken nergens elders voorkomt, maar wel die van *het ſtof der aarde* als *Gen*. II. 7. Dan buiten twyffel is dit, wat den zin aangaat, één en het zelfde. Maar de uitdrukking van te *ſlapen in het ſtof der aarde* paſt zekerlyk het allermeeſt op zulken, die in gemeene graven, in de aarde, en niet in verwelfde kamers, of kelders, begraven liggen. En dit wedervaart gemeenlyk aan zulken, die in den oorlog omkomen of geweldiglyk omgebragt worden, hoedanigen ook hier meeſt bedoelt worden.

II.B.ג.b.β.2.BB.בב.aa.ββ.§.

lozen / als vromen: Gelyk toch de slaap een levendig beeld is van de kille dood, en daarom de staat des doods met regt een slapen genoemt word. Klaarlyk blykt dit uit Job III. 13. en XIV. 11. verg. Ps. XIII. 4. Jerem. LI. 39, 57. (*). En dezen ruimeren zin wyzen hier de volgende gezegden aan/ in welke deze doden in tweederlei soorte van vromen en Godlozen geschikt worden.

Maar de vrage is / hoe dan het woord velen hier moete worden opgevat / of wel hoe die zamengestelde bewoording verstaan moete worden / als 'er gesproken word van velen van de genen, die in het stof der aarde slapen, eigentlyk naar de grondtaal velen van, of uit, de slapenden in het stof der aarde רבים מישני אדמת עפר? Gemeenlyk word dit zo begrepen / dat dit woord velen hier diene om eene verdeeling te maken in de algemeenheid, of het grotere aantal / der genen, die in het stof der aarde slapen / zo dat die geschikt worde in twee menigten, van welke de éene uitmaken de genen / die ontwaken zullen ten eeuwigen leven, en de andere zy / die opstaan zullen tot eeuwige versmaadheid en afgryzing. Gelyk die nadere onderscheiding in de volgende woorden gemaakt word. Maar indien dit de zin ware / zoude het woord velen noch eens zijn herhaalt geworden op deze wyze en van de genen, die in het stof der aarde slapen zullen *velen* ontwaken ten eeuwigen leven en *velen* tot versmaadheid enz. Doch wy vinden een geheel ander gestel van de reden / aangezien na deze algemeene uitspraak dat velen ontwaken zullen hier volgt eene onderscheiding van die velen door de woorden אלה ואלה dezen en genen.

My komt het dierhalven zo voor / dat wanneer hier eerst gesproken word van velen en dan daar op volgt van de genen, die ontslapen zyn, het woord velen in het gemeen uitdrukke het bepaalde onderwerp / maar van de voorzegging spreekt / en de volgende woorden dan dienen tot eene nadere beschryving van den staat / in welken zig dat bevinden zoude: zodanig / dat het voorzetsel מ, van of uit hier te vertalen / niet diene om eene uitzondering te maken in de menigte der slapenden in het stof der aarde / van welke die velen zouden worden afgescheiden / maar / gelyk het dat gebruik meer heeft / om aan te wyzen de soorte / tot welke de velen, hier bedoeld / behoren zouden / even als of 'er stond velen, die in het stof der aarde slapen, of om het wat meer naar den letter uit te drukken velen, die behoren tot (of zyn onder) de slapenden in het stof der aarde. Niet allen, die in het stof der aarde slapen, zijn het / die de Godspraak hier bedoelt: maar ze spreekt alleen van eenigen / die tot die grotere menigte behoorden / en die nochthans vele in aantal zouden zijn; en deze beschryft ze aldus als die nevens meer anderen van de kinderen der menschen

(*) Conf. Clar. SCHULTENS *ad Job.* III. 13.

II.B.ב.b.β.2 BB.בב.aa.ββ.§.

schen in den staat des doods zyn zouden. Even het zelfde zoude het wezen in den zin / wanneer 'er enkel stond vele slapenden in het stof der aarde, dat is vele gestorvenen / die in de aarde nederliggen. Maar het is eene eigenschap der tale / dat dit ook wel op zulk eene wyze word uitgedrukt / als wy hier vinden / velen *van*, of *uit*, de slapenden in het stof der aarde. In dien zin vinden wy deze manier van spreken met dit zelfde voorzetzel מן of by verkorting מ Dan. II. 25. Ik heb gevonden eenen man van de wechgevoerden van Juda, dat is te zeggen / die mede behoort tot de wechgevoerden van Juda, of korter / die een wechgevoerde Jood is. Zo ook vinden wy Jer. XXIII. 23. een God van verre dat is een God, die verre af is, of verre af zynde, Spreuk. VII. 19. een weg van verre (דרך מרחוק) dat is een verre weg, Ps. XVI. 14. drank-offeren van bloed, dat is *bloedige* drank-offeren, Ps. XVII. 14. lieden van de weereld, dat is weereldse menschen, 1 Sam. IX. 1. een man van Benjamin, dat is een Benjaminit (*). Voeg hier by Ezr. III. 12, daar eene gelyke zamenstelling met dit eigenste woord velen voorkomt / Maar velen van de Priesters en de Leviten en Hoofden der Vaderen, die het eerste huis gezien hadden, dit huis in zyne grondlegging voor hunne oogen zynde, weenden met luider stemme; maar velen (niet alleen van de overige Pristers, maar ook van het volk, jonger in jaren zynde / als blykt uit vers 12.) verhieven de stem met gejuich, met vreugde. Alle juichten ze niet / maar eenigen weenden, doe zy het tweede huis zagen grondvesten / en wie deze waren word aldus uitgedrukt dat het waren velen van de Priesters, רבים מהכהנים, dat is vele Priesters, even als hier רבים מישני.

En wie dan / of van welken tyd, deze in menigte gestorvenen zyn / die hier gemeent worden / word nader bepaald door het verband van zaken in deze voorzegging; waar uit blykt / dat gemeent worden de genen / die geduurende den tyd der vervolginge van Antiochus Epifanes of overleeden waren (de vromen wel in grote rouwe en droefheid over die verdrukking en standvastig aankleevende aan de wet / maar de Godlozen in dien afval / tot welken zy vervallen waren) of ook in den oorlog / die toen gevoert wierd / gesneuvelt / of door de hand der vyanden gewelddiglyk ter dood gejaagt waren. Welk laatste zo wel aan zommigen der afvalligen / als aan de standvastige en vrome Joden / overgekomen is. En van deze gestorvenen word hier gesproken in tegenoverstelling van de genen / die ten tyde der verlossinge naar Gods raad en door zyne voorzorge in het leven bewaard gevonden zouden worden / vers 1. genoemd de genen, die gevonden zouden wor-

(*) Conf. C. NOLDIUS *in Concord. part. pag.* 552.

II.B.ב.b.β.2.BB.בב.aa.ββ.§.

worden geschreven in het boek. De Godspraak had te voren Hoofdst. XI. 33. gezegt / dat velen, door hunne trouwe Leraars en andere verstandigen onder het volk wel onderweezen en aangemoedigd om standvastig den waaren Godsdienst aan te kleven / vallen zouden door het zweerd en door vlamme, zo wel als door gevangenis en beroving, en dat dit vele dagen duuren zoude. En ze gaf in het voorgaande vers van dit Hoofdstuk te kennen / dat een zeker aantal bewaart zoude worden / het welk eene heugelyke verwisseling van zaken beleeven en eene volkomene verlossing genieten zoude. Nu toont ze / wat men te denken hadde van hun / die in den tyd der hevige vervolginge overleden / en velen hunner ook door de waarheid en Godsdienst gestorven / ja met hoogste wreedheid geweldiglyk omgebragt / waren / en geen deel in die tydlyke verlossing hebben zouden / en voegt 'er met een in tegenstelling by / wat de afvalligen te wachten zouden hebben / die Godloosly͏k gehandelt hadden tegen het heilige verbond, van wien ook Hoofdst. XI. 32. te kennen was gegeeven / hoe velen van die in hun verderf zouden storten. Trouwens het zweerd verteert in den oorlog zo wel dezen, als genen 2 Sam. XI. 25. En behalven dat alzo velen van die afvalligen sneuvelen zouden in de stryden / die zy met de Syrise benden tegen de Chasideen voeren zouden; zouden ook velen hunner door die opregte ieveraars als afvallige Afgodendienaars met den dood gestraft worden / en sommigen zelfs omkomen door de hand der genen / tot wien zy zig gevoegt hadden / als op de aangehaalde plaats boven is aangemerkt. Dus mag van ook de bewoording velen der genen, die in het stof der aarde slapen, hier wel wat bepaalder worden opgevat / als of 'er stond de velen הרבים gelyk zo de bingerwys (ה dem.) dikwils uitgelaten word (*). Ook zoude de reden wel aldus konnen begrepen worden / dat de Godspraak zeggen wille en aangaande de velen, die in het stof der aarde slapen, zy zullen ontwaken enz. Op die wyze wierd met gelyke bewoording Hoofdst. VII. 28. gezegt wat my Daniel aangaat אנה דניאל.

Van deze vele gestorvenen van word hier in het gemeen gezegt / dat zy zullen ontwaken, dat is uit dien doodslaap herleven en wederom opstaan van den doden / te weten door de alvermogende werking der kracht Gods / die het leven / waar van Hy alleen de oirzaak en gever is / aan de doden ook kan en zal wedergeven. Gelyk de dood van allerlei menschen een slaap genoemt en daar by vergeleeken word / zo word ook met rede het opstaan uit den doden beide van vromen en Godlozen in tegenstelling daar van een ontwaken genoemt / offchoon het eene en het andere van de vromen bevalligst en nadrukkelykst gezegt worde. Zie Job XIV. 12. Jes. XXVI. 19. Ps. XVII. 2 Kon. IV. 21.

En

(*) Vid. C. NOLDIUS *in Concord. part. pag.* 242.

II.B.ג.b.β.2.BB.גג.aa.ββ.§.

En hier ter plaatze gaf het ook te meer rede om deze uitdrukking te kiezen / dat de genen / die in de nadere omschryving eerst genoemt worden / de vromen zijn / wier dood hier door te zagter / en hunne herleving te aanminniger / word afgeschetst.

Dat nu dit ontwaken niet eerder zoude te wachten zijn dan in de algemeene opstanding ten laatsten dage, is uit het te voren gezegde genoeg op te maken. En hoewel dan ook meer andere / ja alle menschen / van den doden zullen opstaan ; had de Godspraak grote rede om zig alleen te bepalen by de genen / van wien hier gehandelt word / aangezien de zamenhang en het oogmerk der voorzegginge zulks mede brengt. Dit vorderde alleen die algemeene waarheid hier byzonderlyk toe te passen / in de gedagten te brengen / en uitdrukkelyk te verzekeren tot eene hoognodige en tydige vertroosting / ten aanzien der genen / die in de voorspelde verdrukkingen zouden omkomen. Ook levert die aanmerking aangaande den draad der voorzegginge rede genoeg op / waarom dit zo onmiddelyk aan de even voorgaande belofte van de tydlyke verlossing word vastgemaakt / offchoon 'er zulk een tusschenstand van tyd zijn zoude. Op den zelfden voet hoorde men den Heiland menigmaal de opwekking ten uittersten dage toezeggen aan de genen / die in Hem geloofden / onmiddelyk na dat Hy gesproken had van genade-giften dezes levens. Die myn vleefch eet en myn bloed drinkt, blyft in my en ik in Hem, en ik zal Hem opwekken ten uiterften dage, zegt Hy Joh. VI. 54. verg. vers 39, 40, 44.

Maar hier op word dan nader beschreven het onderfcheiden lot, waar toe deze gestorvenen zullen ontwaken / deze ten eeuwigen leven, en genen tot verfmaadheden en tot eeuwige afgryzing.

Deze, dat is eenigen van hun / van die gestorvenen / en wel / als van zelve blykt / de vrome en tot der dood toe getrouwe belyders / zullen ontwaken (of zullen zyn, gelyk het ook aangevult kan worden) ten eeuwigen leven. Zy zullen ontwaken uit den slaap des doods / en vervolgens ook van God gestelt worden / om te genieten het eeuwige zalige leven in den hemel der heerlykheid / het welk God bereidt heeft den genen / die Hem lief hebben / en van den Heere Jesus zo menigmaal gemeld en toegezegd word onder deze zelfde benaming van het eeuwige leven, die nergens elders in de Schriften van het Oude Testament voorkomt / hoewel de beloofde zaligheid na dit leven dikwils onder de benaming van het leven voorkomt. Het schynt / dat de Joden / by wien deze uitdrukking zeer gemeen is / dezelve uit deze plaats ontleent hebben / en dat de Heiland deze bewoording daarom ook te meerder en zo gewoonlyk gebruikt hebbe / om dat dezelve by de Joden uit deze plaats van Daniel zeer bekend en in gemeen gebruik was.

Dit zal dan eene heerlyke vergelding zijn voor deze Godvruchtigen / die in den tyd der zware verdrukking gestorven zijn. Niet alleen / dat de genen / die hun lighaam doodden / hunne zielen niet zouden kon-

II.B.ב.b.β.2.BB.בב.aa.ββ.§.

konnen dooden / die van by God eeuwig zalig leven zouden. Maar ook hunne lighamen zouden eens uit den dood wederom levendig gemaakt worden en dat om een eeuwig zalig leven te genieten.

Maar oneindig verschillende zoude daar tegen het lot der anderen zyn / die ter zelfder tyd mede zouden ontwaken / maar om eenen geheel anderen staat te ondergaan. Maar deze zullen ontwaken of anders zullen zyn, gestelt worden / tot versmaadheden en eeuwige afgryzing, dat is om te ondergaan de hoogste / de allerzwaarste / en menigvuldige versmading, verontwaerdiging en verachting van den Allerhoogsten God / die hen zal aanmerken / en voor zyne heilige Engelen en de gezaligde gunstgenoten van Hem uit de menschen zal tonen aan te merken / als vervloekten, die Hy ter eeuwiger ongenade verweezen heeft / en die nu zullen gewaar worden zynen uitersten haat en afkeer van hunne dwaasheid en boosheid / en om dus te leven / ja eeuwig, zonder einde / te zyn en te blyven / in eenen staat van de uiterste elende / onder eene allerverschrikkelykste rechtvaerdige straffe van God / zodanig / dat niemand hen in dien staat aanschouwen / of denzelven zig vertegenwoordigen / zal konnen zonder met een schrik en afgryzen aangedaan te worden. Welk allerdroevigst lot dan zoude zyn het deel der ongelovigen en afvalligen, die in hunne ongerechtigheid gestorven waren. Zy die het kwade gedaan hadden, zouden alzo uitgaan uit de graven tot eene opstanding der verdoemenisse; daar zy / die het goede gedaan hadden de opstanding des levens verkrygen zouden / als wy den Heiland hoorden spreken Joh. V. Het grondwoord afgryzing vertaald / word allergevoegelykst afgeleidt van het wortelwoord דרה (of זרא en זור) het welk in de Arabise taal / noch wat gelyker aan de spelling / die men hier vindt / uitgedrukt word door درى hebbende de betekenis van versmaden, verachten en met een afkeer en afschrik aanzien. En word het zelve byzonderlyk gebruikt van dode lighamen / die / van wormen krielende / en eenen groten stank van zig gevende / niet dan met de uiterste afkeer en afgryzen konnen worden aangezien / gelyk het zo Jes. LXVI. 24. (de enigste plaats buiten deze / daar dit woord gevonden word) schynt voor te komen; het zal dan ingewikkeld te verstaan geven / dat de Godloze in dien rampzaligen staat / waar in zy na de opstanding zyn zullen / wel leven zullen / maar zo / dat zy dan zelfs aan afschouwelyke dode lighamen gelyk zullen zyn. Wyders is het klaar / dat de uitdrukking לעלם eeuwige of in eeuwigheid (die hier / vermids 'er geene bepaling is en andere plaatzen van Gods woord zulks ook mede brengen / te recht in den ruimsten zin genomen word) zo wel tot het woord versmaadheden, als dat van afgryzing, kan en moet gebragt worden. En zo men het woordjen en hier tusschen beiden liefst niet wilt invullen / zal het eene nadruk-

II.B.ג.b.β.2.BB.גג.aa.ββ.§.

lyke vergroting zijn tot versmaadheden, tot afgryzing, in eeuwigheid.

Dit zoude dan de rechtvaerdige en allerverreeslykste straffe zijn / welke de Godlozen en afvalligen te verwachten hadden / eene straffe / die tot elks waarschouwing wel hoognodig aangekondigt word: Maar ook daar door zoude dan de goede zaak der opregten / zo menigwerf van zulke stoute zondaren versmaad en verguisd / ten vollen gerechtvaerdigt worden / en de heerlykheid van hunne vergelding / de uitmuntendheid van de kroon des levens, hun toegelegd / te helderer uitschynen (*).

Dan wilde de Heere aan alle de opregten / die hunnen God getrouw geweest waren / zulk eenen heugelyken groten genade-loon schenken;

§§. Ten aanzien van de Leraars en andere uitmuntende voorbeelden onder het volk / word dan noch hier by gedaan deze byzondere belofte vers 3. De Leraars nu zullen blinken als de glans des uitspanzels, en die 'er velen rechtvaerdigen gelyk de sterren altoos en eeuwiglyk.

Wy worden rasch gewaar / dat deze heerlyke belofte voorgedragen word in een tweeledig voorstel / het welk zo geschikt is / dat het gene in het eerste lid gezegt was / in het twede met andere woorden opgehelderd en te gelyk nader bekrachtigt en vergroot word. Gelyk wy dezen spreekstyl / die eene eigenaartige sierlykheid der Grondspraake vertoond / zeer menigmaal ontmoeten in de Psalmen niet alleen en andere dichtmatige stukken der H. Schrift / maar ook in de Profezien: en in het voorgaande zijn ons ook te meer malen voorbeelden daar van voorgekomen in dit Boek van Daniel.

Eerstelyk word dan meer in het gemeen gezegt de Leraars nu zullen blinken als de glans des uitspanzels. Buiten twyffel word hier gezien op de zelfde Leraars des volks, van wien Hoofdst. XI. 33, 34. gesproken is; alwaar ook van de betekenis van het grondwoord gehandelt is / en aangemerkt / dat onder dezen naam gemeent worden de gewoone of meer buitengewoone Leraars en ook andere wel-geoeffende Godvruchtigen, die aan anderen den weg van God voorhoudende en aanpryzende / byzonder ook in dien tyd der vervolging hunne leerlingen

(*) Van den staat *der afgescheidene zielen* word hier ten opzigte nog van *dezen*, nog van de *vromen*, die eerst gemeldt zyn, niets gezegt, om dat men zulks genoeg besluiten konde uit het gene aangaande beider opstanding tot een zo zeer verschillend uiteinde gezegt word. En des Heeren Geest wilde byzonderlyk hier voorhouden die grote vertroosting tegen eenen geweldigen dood des lighaams, welke de hope eener zalige opstanding van het zelve uitlevert. Op de zelfde wyze spreekt de Apostel 2 *Cor.* I. 8, 9. V. 10, 11, 14.

II.B.ב.b.β.2.BB.בב.aa.ββ.§§.

gen en volks-genoten tot standvastigheid en eene Godvruchtige lydzaamheid zouden aanmoedigen. Dezen belooft nu de Godspraak, dat zy blinken zullen als de glans van het uitspanzel; waar in niet alleen eene bevallige schoonheid zig opdoet, maar het vertoont ook eenen helderen en aanminnigen glans, wanneer die saffier-blaauwe hemelsboog door de zonne bescheenen word. Dit moet zekerlyk in eenen oneigentlyken zin verstaan worden. En deze blinkende glans geeft van niets anders te kennen als een staat van hoge heerlykheid, welken deze Leraars en blinkende voorbeelden van Gods volk genieten zouden, niet alleen naar hunne zielen, wanneer die, van het lighaam afgescheiden, Gode leven zouden (Luk. XX. 38. Rom. VIII. 10.) maar ook en voornaamlyk by en na de opstanding uit den doden, van welke even te voren gesproken is, wanneer zy leven zullen in een zeer verheerlykt lighaam, en de zaligheden van het eeuwig leven genietende met alle andere gelovigen, daar in op eene uitmuntende wyze zullen bestraalt en verheerlykt worden door het licht van eene zeer hoge kennis, volmaakte heiligheid en onuitsprekelyke blydschap, in welke zy ook het voorwerp zijn zullen van de blyde en verwonderende goedkeuring van anderen, die hen in dien staat zullen beschouwen als uitnemend begunstigd en zeer verheerlykt door de goedertierenheid van den eeuwiglevenden God. Het zelfde zinnebeeld gebruikt de Heere Jesus, wanneer Hy van den heerlyken en heugelyken staat der Gelovigen in het toekomende leven dit groot getuigenis gaf dan zullen de rechtvaerdigen blinken als de zon in het Koninkryk van hunnen Vader Matth. XIII. 40. En de Apostel Petrus, sprekende van den genade-loon, dien getrouwe voorgangers te verwachten hebben, noemt denzelven de onverwelkelyke kroon der heerlykheid, welken zy behalen zullen, wanneer de Overste Herder zal verschenen zyn 1 Petr. V. 4.

Dit word nader opgehelderd en tessens uitgebreidt en vergroot, wanneer 'er volgt en die 'er velen rechtvaerdigen gelyk de sterren, altoos en eeuwiglyk. Die straks Leraars genoemt wierden, worden zeer nadrukkelyk hier omschreven als zulken, die 'er velen, ja nader die velen (הרבים) met nadruk om aan te wyzen een groot aantal, welks behoudenis de getrouwe Leraars gezogt hebben uit te werken, of ook bepaalder die velen, die eens ten eeuwigen leven ontwaken zullen, waar van te voren gesproken was, rechtveerdigen, of rechtveerdigende geweest zyn, dat is gerechtvaerdigt hebben. Welke uitdrukking gene andere betekenis hebben kan, dan deze, dat zy in hun leven zulke gewerst zijn, die door hunne onderwyzingen, opwekkingen en aanmoedigingen hunnen ieverigen vlyt aangewendt hebben, om velen hunner mede-menschen te dienen tot bekwame middelen om hen te brengen tot de verkryging van de waare gerechtigheid, die voor God bestaat, en alleen in den Messias te vinden is, en ook tot betrachting

II.B.ב.b.β.2.BB.בב.aa.ββ.§§.

van die deugd en heiligheid, overeenkomende met het voorschrift van Gods wet en wille, in zijn woord geopenbaard, welke God zo ernstig vordert in zijne waare gunstgenoten, en die zeer dikwils met den naam van gerechtigheid in de Heilige Schrift voorkomt naar het tweederlei gebruik, dat dit woord heeft, het welk somtyds in eenen gerechtelyken zin, en dan byzonder van de gerechtigheid des menschen voor God, gebruikt word, en somtyds in eenen zedelyken zin om te betekenen eene bestendige gezindheid en ieverige poging om te doen het gene dat recht is naar Gods voorschrift. Meer konnen menschen in deze zaak niet doen. Zo als God zondaars rechtveerdigt, is dit ook aan Hem alleen eigen. En Hoofdst. XI. 33. wierd het werk van deze Leraars genoemt velen te onderwyzen (*). Alleenlyk hebben wy hier onder mede te begrypen, dat

(*) Bekend is het, dat de *Roomsgezinden* zig onder anderen ook van deze plaats bedienen om te beweeren, dat het woord *rechtvaerdigen* betekene *heiligheid instorten*, en vervolgens door de *rechtvaerdiging*, of *rechtvaerdigmaking*, van den zondaar in de Heilige Schrift verstaan worde eensdeels wel *de vergeving der zonden*, maar dan ook ten tweden *eene instorting van heiligheid*, door welke de zondaar bekwaam gemaakt worde om goede werken te doen, en daar door dan het eeuwige leven te verdienen. Maar onze Godgeleerden hebben zeer bondig aangetoont, hoe valsch deze leerstelling zy. En uit de voorgedragene verklaring van de uitdrukking, die hier voorkomt, is genoeg te zien, dat deze plaats dezelve geenzins begunstige. Wy ontkennen niet, dat het woord *rechtvaerdigen* ook wel in dien zin kan genomen worden, dat het betekene iemand *een rechtvaerdigen doen worden*, die ware *gerechtigheid*, of deugd, betracht, gelyk de woorden *rechtvaerdig* en *gerechtigheid*, of *rechtvaerdigheid*, in de *zedelyke* betekenis in de Heilige Schrift ook voorkomen. Wy sluiten dit hier daarom mede in, doch zo, dat wy in de eerste plaats het oog vestigen op het verkrygen van de waare *gerechtigheid voor God in Christus*, waar toe de *Leraars* als middelen dienen, even zo als zy gezegt worden *zig zelven en, die hen horen, te behouden* 1 *Tim.* IV. 16. Maar het is daar tegen onlochenbaar, dat het woord *rechtvaerdigen* eigentlyk en voornaamlyk in de Heilige Schrift betekene *vryspreken en een zeker recht toewyzen*. En dat de Heilige Schrift het woord in dien zin neme, wanneer dezelve spreekt van *de rechtvaerdiging van den zondaar voor God*, daar door verstaande de vryspraak van de schuld en straffe der zonde en de toewyzing van het recht ten eeuwigen leven om de verdiensten van *Christus*, blykt oogenschynlyk uit *Paulus* brief aan de *Romeinen*. Verg. *Deut.* XXV. 1. *Spreuk.* XVII. 15. *Rom.* V. 18. VIII. 33, 34. *enz.* En dit is wezenlyk het grote stuk, waar op het aankomt, wat het naar de taal en de lere der Heilige Schrift betekene, *dat God den Godlozen rechtvaerdigt.* Hier word alleen daar van gesproken wat *menschen* doen konnen en onder Gods zegen toebrengen om anderen de *gerechtigheid* of *rechtvaerdigheid* te doen verkrygen, het welk alleen naar den aart der zake kan verstaan worden en dan ook zo verre mag uitgebreidt

II.B.ב.b β.2.BB.בב.aa.ββ.§§.

dat de ieverige arbeid dezer Leraren hier toe ook by velen door den Godlyken zegen nuttig geweest was; zo nochthans/ dat die ook niet minder voor een bewys van hunnen getrouwen arbeid gereekent moeste worden en Gode aangenaam geweest ware/ offchoon die by anderen/ die hun onderwys veronachtzaamt of moedwillig verworpen hadden/ en in welke het Gode niet behaagt had hun onderwys te zegenen/ van die vrugt niet geweest ware/ die nochtans van hun opregt beoogt was. Waarom wy hier ook meer op den toeleg/ arbeid en beneerstiging zelve dan op de verkregene vrugt van den arbeid dezer Leraren het oog vestigen. Verg. Ezech. III. 19. Wie bezeft niet dat dit een heerlyk en zeer gewigtig werk zy alzo velen te rechtvaerdigen? Dus dient dan deze omschryving om deze Leraars nader voor te dragen als lofwaerdigste werktuigen in Gods hand/ wier gedagtenis onder Gods Volk in zegening moeste en zoude zyn: En ze toont met een dat zy bezig geweest waren in een werk en pligt-kwyting/ die niet kon nalaten van Gods goedkeuring te zyn en van zyn welgevallen en aangename blyken daar van achtervolgt te worden.

De aan hun beloofde genade-loon word dierhalven niet alleen op nieuws bevestigt/ maar ook nader uitgedrukt en vergroot door de verzekering/ dat zy (blinken zullen) gelyk de sterren, die den helderen glans van het zaffiere uitspanzel noch zeer verre te boven gaan door de heerlykheid van haar schitterend ligt. Dus word betuigt/ dat zelfs de heerlyke staat/ dien zy verkrygen zullen/ noch veel groter zyn zal/ dan dat die alleen by den glans des uitspanzels zoude mogen vergeleeken worden/ dat die ten hoogsten groot/ uitmuntend en achtbaar zyn zal/ gelyk de glans der tintelende sterren in het uitspanzel. Welke vergelyking hier eene hoge en genoegzame opklimming maakt ten aanzien van het voorgaande; alhoewel de Zaligmaker/ sprekende van de Gelovigen in het gemeen/ hunne heerlykheid by den glans der Zonne vergelykt. En waarschynelyk is deze vergelyking te meer hier gebruikt om te verstaan te geven/ dat zy/ die als lichtende sterren in den kerk-hemel hier op de aarde geweest waren/ doch in dien staat hadden bloot gestaan voor den euvelmoed van den vyand/ die hen op aarde geworpen en vertreden had/ gelyk deze Leraars in een voorgaande Gezigte dus vertoont waren (Hoofdst. VIII.), nu als lichtende sterren in den hemel zelven met hoogste heerlykheid pralen zouden. En ter alleruitnemendste vergroting van dezen hunnen heerlyken staat/ word 'er dan noch by gedaan de altoosduurende bestendigheid van de-

zel-

breidt worden, als die toelaat. Wyders kommen hier over vergeleeken worden uit meer anderen de Vermaarde H. WITSIUS *Oecon. Foed. Dei Lib.* III. *cap.* 8. §. 2—15, als mede GEIERUS *in b. l.*

II.B.ℶ.b.β.2.BB.ℶℶ.aa.ββ.§§.

zelve eeuwiglyk en altoos לְעוֹלָם וָעֶד. Eene uitdrukking/die altyd van eene volstrekte eeuwigheid gebruikt word/ als te zien is uit vergelyking van de andere plaatzen daar dezelve voorkomt te weten Exod. XV. 18. Pf. IX. 6. X. 16. XXI. 5. en XLV. 7, 18. en XLVIII. 15, alwaar van God gesproken word/ en Pf. LII. 10. CIV. 5. CXIX. 44. CXLV. 2, 3. Mich. IV. 5 handelende van zulke zaken/ waar in nog de rede/ nog de H. Schrift/ nog de zamenhang der woorden eene bepaling van tyd vereischt.

Waar in nu deze hoge heerlykheid ten aanzien van derzelver byzondere omstandigheden en toevoegzelen bestaan zal / is eene zaak/ die in dit leven noch niet geopenbaart is / en zekerlyk verre te boven gaat het gene wy ons in dezen staat der zaken / die wy in deze weereld zien / en naar de geringheid en gebrekkelykheid onzer bevattingen konnen voorstellen. Zie 1 Joh. III 2. 2 Cor. XI. 4. Maar wanneer wy dit gezegde aangaande de Leraars vergelyken met het voorgaande/ waar in de geluksstaat der Opregten in het gemeen/ (by tegenstelling van de afvalligen,) word afgeschetst/ is het duidelyk te zien/ dat zig hier een onderscheid opdoet/ en iet uitnemenders aan de Leraars toegezegt word. En dus schynt deze plaats een van de klaarsten in Gods woord te zyn / die een onderscheid van trappen in den staat der heerlykheid van de gelovigen na dit leven te kennen geven: het welk ook in allen dele met Gods wysheid en andere deugden overeenstemt / die naar den meerderen trap / waarin hy het werk zyner genade volgens zyne vrymagt in zommigen hier op aarde heeft daargestelt / het zelve ook naar evenredigheid tot meerderen luister en heerlykheid na dit leven zal opvoeren / en naar mate / dat Hy zommigen in zwaarder werk / in grotere oeffening en in zwaardere beproevingen gestelt heeft / ook den genade-loon vergroten zal. Doch wy konnen thans hier van niet anders dan zeer algemeene en duistere bevattingen maken. En het blyft zeker / dat alle beloning alleen zyn zal uit genade om Christus wille / en alle gelovigen eene zeer heerlyke en volmaakte zaligheid/ waar aan niets ontbreken zal/ genieten zullen (*).

Dit nu kon en moest den Leraren tot eene grote aanmoediging dienen ook in de allerzwaarste tyden. Dit gaf ook stoffe om hen/ al waren zy door eenen geweldigen dood omgekomen/ wel getroost en in eene

(*) Myn geëerde Lezer zal ligtlyk begrypen , dat het hier de plaats niet zy om eene nadere uitbreiding te maken over dit gewigtig onderwerp. Velen onzer Godgeleerden hebben hier van breedvoeriger gehandelt in hunne zeer nuttige schriften. Zie onder anderen , benevens den straks genoemden WITSIUS *in Oecon. Foed. Lib.* III. *cap.* 14. §. 33—39, den Wel Eerw. W. BRAKEL in zynen *Redelyken Godsdienst* II. *Deel*, *bladz.* 763, 764.

II.B.ב b.β.2.BB.בב.aa.ββ.§§.

eene blyde hope na te zien / dat men zeker konde zijn / dat zy blinken zouden als de glans des uitspanzels, ja gelyk de sterren eeuwiglyk en altoos. ô Overschone en onverderffelyke krone / met welke zy eens stonden bekroont te worden!

bb. Des Heeren Engel / die dit alles aan Daniel te kennen gegeeven had / voegt 'er op het laatste nu by een bevel aan Hem om dit gezigte te sluiten en te verzegelen in deze merkwaerdige woorden vers 4. En gy, Daniel, sluit deze woorden toe en verzegel dit Boek tot den tyd des eindes: velen zullen het naspeuren, en de wetenschap zal vermenigvuldigt worden.

Van het gene hier gezegt word is ten meesten dele reeds in het voorgaande opgehelderd / by geleegenheid van een gelykluidig bevel Hoofdst. VIII. 17. En eben daar uit blykt het ook / dat door het boek, waar van hier gesproken word / niet verstaan worde het geheele boek van Daniel of ook het gansche Profetisse deel daar van / maar dat geschrift / welke Daniel te maken had van deze Openbaring / die Hem thans wierd medegedeelt; en de Engel gaf Hem met een hier mede te verstaan / dat Hy dezelve aldus beschryben moeste. Zo word ספר in het gemeen gebruikt van allerlei geschrift / al ware het maar van een blad / gelyk het ook wel van eenen brief gebruikt word / als blykt uit Deut. XXIV. 1. 2 Sam. XI. 14. Jes. XIX. 14. XX. 12. Jerem. XXXII. 11. En dit geschrift / het welk Daniel van deze openbaring te maken had / moeste Hy zo toesluiten en verzegelen tot den tyd des eindes of den bestemden tyd (zie op Hoofdst. VIII. 17.) dat Hy deze rolle sluiten moeste met een zegel, of merk, daar op gezet / waar uit dezelve teffens als een echt stuk van zijne hand onderkent mogte worden / en die dan ook alzo (of ook wel ergens in gesloten met een daar op gezet zegel) aan eenigen van de Oudsten des Volks overgeven of toezenden om bewaart te worden tot den bestemden tyd, in welke de voorzegging / daar in vervat / vervult zoude worden / ten einde alzo zorge te dragen / dat ter zijner tyd een oirspronklyk schrift van deze voorzegginge mogte voor handen zijn / waar uit blyken kon / dat God dit alles zo te voren voorzegt had / en ook met dit uiterlyk teken te verstaan te geven / dat deze dingen toegesloten en verzegeld waren tot op dien tyd, als straks hier na volgt. Een bevel / het welk de Profeet dus ook buiten twyffel getrouwlyk heeft uitgevoert. En waarschynelyk / heeft Hy dit oirspronklyk schrift van deze Openbaring alzo toegezonden aan Zerubbabel en de andere Herstellers van den Joodsen Godsdienst / zig nu reeds te Jerusalem bevindende / die dan / dit Schrift ontfangen hebbende / het zelve als een egt stuk erkent hebben en misschien / ten bewyze daar van / daar voor gestelt dat bovenschrift / het welk Hoofdst. X. 1, 2. voorkomt / en uit het bericht of eene korte aantekening van den Profeet (als daar ter plaatze gezegt is) zal zijn opgemaakt.

II.B.א.b β.2 BB.בב.bb.

Alleen hebben wy verbolgens hier aan te merken het gene 'er de Engel byvoegt / velen zullen het naspeuren en de wetenschap zal vermenigvuldigt worden. Welke woorden / daar dezelve ten aanzien van het laatste gedeelte eenen ruimen en algemeenen zin konnen hebben / in eene bepaaldere betekenis genomen moeten worden naar den zamenhang van zaken. En dus schynt de zin daar van eenvoudiglyk deze te zyn / dat ter bestemder tyd / wanneer de hier voren voorspelde lotgevallen der Kerke daadlyk zouden beginnen gezien te worden / en deze Voorzegging dan ook gemaklyker verstaan zoude konnen worden / velen onder Gods Volk / naar onderricht en troost in Gods woord omziende / groten vlyt zouden aanwenden om nevens meer andere ook deze voorzegging na te speuren en te onderzoeken (het grondwoord zegt eigentlyk doorlopen en drukt dus een zeer vlytig onderzoek uit om alles na te gaan) en dat dan ook de wetenschap vermenigvuldigt zal worden, niet alleen in een klaar en duidelyk begrip van deze voorzegging / maar ook in eene uitgebreidere en onderscheidenere bevatting van de wegen van God en het hoog en heilig beleid van dezelve. Waar van in het verbolg vers 10. noch nader gezegt word geene van de Godlozen zullen het verstaan, maar de verstandigen zullen het verstaan. Dit zoude dan de zeer goede vrugt zyn / welke deze Openbaring / van Daniel tot dit einde in geschrift te stellen en te bewaren / ter zyner tyd / als het nodig was / hebben zoude. En het toont ons te gelyk in het gemeen de nuttigheid / die de Voorzeggingen van Gods heilig woord ter zyner tyd gehad hebben en noch hebben zullen / al is het / dat sommige van dezelve voor den tyd / dat die beginnen vervult te worden / niet duidelyk verstaan konnen worden (*).

Tot dus verre hebben wy dan vernomen de bekendmaking, welke de Engel / van wien Hoofdst. X. 10. en verbolgens gesproken is / aan Daniel gedaan heeft.

Hier op zien wy nu volgen

ב. Een byzonder bericht aangaande den tyd, binnen welken het voornaamste stuk dezer voorzegginge zyne vervulling bekomen zoude: welk bericht aan Daniel wierd medegedeelt in twederlei zamenspraak, de éêne tusschen den Man, met linnen bekleed, en

(*) De Geleerde Uitleggers, die de Voorzegging, in het laatste van het vorige en het begin van dit *Hoofdstuk* op *het laatste der dagen* toepassen, leiden uit deze woorden af, dat als dan eene grote vermenigvuldiging van de kennis van Gods woord en wegen te verwachten zy, waar toe in der daad ook andere plaatzen van de Heilige Schrift grond geven. Over dit onderwerp hebben wy eene deftige *Redenvoering* van den Professor VAN DER WAEIJEN, die gevoegt is by zyne *Varia Sacra pag.* 660. & *seqq.*

II.B.ג.

en eenen anderen Engel, de andere tusschen onzen Profeet zelven en dien Man vers 5–einde.

a. De eerste zamenspraak vinden wy beschreven vers 5, 6, 7.

b. De twede vers 8–13. ingesl.

a. En wel wat aangaat de eerste van deze zamenspraken, zien wy, dat de Profeet melde,

α. Wat Hy gezien hebbe, vers 5.

β. Wat Hy gehoort hebbe vers 6, 7.

α. Het gene Hy zag, had zyne betrekking op de personen, éene van welke Hy vervolgens met den Man, met linnen bekleed, hoorde in gesprek treden vers 5. En ik Daniel (dus drukt zig de Profeet uit om te kennen te geven, dat Hy nu wille wederkeeren om van zig zelven te spreken) zag twee anderen: den éénen aan deze zyde van den oever der riviere, en den anderen aan gene zyde van den oever der riviere.

Tot noch toe hebben wy alleen gehoort van éénen Engel, die tot Daniel gesproken heeft en aan Hem in den naam, en als met de woorden, van den Man, die zig in het linnen gekleed vertoonde, de uitvoerige bekendmaking deed, die het geheele voorgaande Hoofdstuk uitmaakt. Wanneer dan nu van twee anderen, welke Daniel zag, gesproken word, schynt zulks eenvoudigst verstaan te worden van twee anderen, onderscheiden van den Engel, die tot nu toe met Daniel gesproken had. Dus konnen wy begrypen, dat by den Man, in het linnen gekleed, noch twee andere Engelen (want zulken zyn het zekerlyk geweest naar het geheel beloop van zaken) zig vertoont hebben als twee dienaars van Hem, die Hem in deze geleegenheid vergezelden, om zyne hoge waerdigheid en gezag te verstaan te geven, en, zo veel zulks te pas kwam, ook van dienst te zyn, om de voorgenomene openbaring op de meest aanmerkelyke wyze aan den Profeet, Daniel, mede te delen. Gelyk wy dit laatste door eenen van deze twee zien gedaan te zyn met die vrage, die straks vers 6. beschreven word. En Daniel zal dan hier willen te kennen geven, dat Hy deze twee andere Engelen nu eerst duidelyk gewaar wierd, alhoewel dezelve reeds te voren daar tegenwoordig waren geweest. Doch naardien de twede van deze Engelen dan evenwel niets gesproken of verricht zoude hebben, begrypt een Geleerd man (*) dat de Profeet zeggende ik zag twee anderen, alleen maar wille te kennen geven, dat Hy, tot noch toe alleen maar dien éénen Engel gezien hebbende, die tot Hem gesproken had, nu duidelyk gewaar wierd, dat 'er benevens den Man, met linnen bekleed, twee andere (personen) tegenwoordig waren; staande by Hem, behalven dien éénen Engel, die tot Hem gesproken had, ook noch een twede aan den anderen kant: welke

(*) C. B. MICHAELIS.

ke laatste van ook zijne beurte om te spreken ontfing / als men vers 6. ziet in de vrage, welke Hy deed aan den Man, met linnen bekleed. En deze gedagte schynt zig al zeer aannemelyk voor te doen/ als ik reeds te kennen gaf op Hoofdst. X. 10, 11.

Zo nauwkeurig had de Profeet deze twee personen opgemerkt/ dat Hem noch zeer wel geheugde / in welke plaatzing die Hem voorgekomen waren/ den eenen aan deze zyde van den oever der riviere, en den anderen aan gene zyde van den oever der riviere.

Welke beschryving gemeenlyk zo word opgevat / als of de Profeet wilde zeggen/ dat de ééne Engel aan den éénen/ en de ander aan den tegen over zijnden oever der riviere gestaan hebbe. Maar het komt my zo voor/ dat de uitdrukkingen van den grondtext ook wel in dezen zin konnen opgevat worden/ dat daar de oever van de riviere zig ten opzigte van Daniel, tegen over denzelven staande/ als in tweeën verdeelde / zijnde het eene deel bovenwaart en het andere benedenwaart / het éne aan zijne regter/ het andere aan zijne linkerhand / de één van deze Engelen aan dien zelfden boord der rivjere derwaart, dat is aan de ééne zyde van Hem (boven of benedenwaart van de riviere) gestaan hebbe/ maar de ander daar tegen aan de andere zyde en mogelyk wat nader aan Hem. En dit begrip schynt gevoegelyker te zijn/ eensdeels om dat/ de Tigris eene zeer brede rivier zijnde/ de Engel die aan de overzyde stond/ daar wonder eenzaam gestaan zoude hebben / en te weinig betrekking ook zoude gehad hebben op het gene aan den anderen kant gebeurde om gevoegelyk deel te konnen nemen in het gesprek/ dat daar gehouden wierd; en anderdeels om dat Hy door zijne vrage duidelyk genoeg vertoont een toehoorder van die bekendmaking geweest te zijn/ het welk op zo verren afstand niet wel past / maar schynt te vereischen / dat Hy zig by den anderen Engel ter plaatze/ waar Daniel was/ en aan den zelfden kant der riviere bevonden hebbe. (Op het konnen horen komt het hier zo zeer niet aan/ maar op de welvoegende vertoning daar van). En wat belangt de bewoording deze en gene zyde van den oever heb ik met een woord te melden/ dat dezelve in den grondtext met de zelfde woorden aan weerkanten staat uitgedrukt zonder dat onderscheid van dezen en genen, vermids die eigentlyk dus luidt hier henen van den boord der riviere en hier henen van den boord der riviere. Zo dat deze uitdrukking de even gemelde opvatting ook niet tegenspreke / maar in allen gevalle het woord gene, op de tegen over-zyde ziende/ ook wel eerst gestelt konde worden. En dit zoude dan noch de bekwaamste opvatting geven/ wanneer hier in der daad twee andere Engelen (behalven den eersten, die tot Daniel gesproken had) verstaan moeten worden / en de eene aan den over-kant / de ander aan deze zyde van de rivier / gestaan zoude hebben. De laatste zoude dan gevoegelykst het woord gevoert hebben/ zo als hier volgt.

β. Het

.II.B.3.a.α.

β. Het gene de Profeet gehoort had / was

1. Eene vrage, die door éénen van deze twee gedaan wierd aan den Man, met linnen bekleed, vers 6.

2. Een antwoord / door den laatstgenoemden op die vrage gegeeven vers 7.

1. De vrage, welke Hy hoorde doen / beschryft Hy aldus vers 6. En Hy zeide tot den Man, bekleed met linnen, die boven op het water der riviere was: Tot hoe lang zal het zyn, dat 'er een einde van deze wonderen zal wezen? Offchoon de Profeet van twee anderen gesproken had / zegt Hy alleen in het enkel getal en Hy zeide. Dit zullen wy dan moeten verstaan van den laatstgenoemden, die aan gene zyde des oevers van de riviere (aan de andere zyde van Daniel) zig vertoonde: die nu ook eene beurt nam om te spreken / daar de ander reeds eene zeer uitvoerige bekendmaking aan Daniel gedaan had / aan zijne regte zyde tegen over Hem staande. Of althans / indien de een van deze Engelen aan den over-kant van de rivier gestaan had / de ander aan dezen / waar Daniel was / schynt de laatstgenoemde hier gemeent te worden / als reeds gezegt is. Van den Man, met linnen bekleed, tot wien deze Engel zijne reden wendde / is reeds in het voorgaande gesproken / en getoont / wien wy onder die benaming te verstaan hebben / te weten den Zone Gods, Michael in het vervolg genoemd. Dit alleen word nu Hem aangaande noch nader gemeldt / (het welk te voren niet was uitgedrukt /) dat Hy zig vertoonde boven op het water der riviere zo dat Hy boven op het zelve stond / op eene wonderdadige wyze zig daar op staande houdende / zonder daar in te zinken / of immers / maar dat even wonderlyk is / een weinig verheven boven het water in de lugt daar staande. Een levendig vertoog van de Godlyke Majesteit en wonderkracht van deze geheel doorluchtige en ontzaglyke persoon; die dus ook te kennen gaf / dat de wateren zo wel / als de aarde / aan Hem onderworpen waren / en gelyk de wateren in zeeën en rivieren / zo ook de volken der weereld / die in hunne grote beweegingen aan de veeltyds hevig ruisschende en golvende rivieren gelyk zijn / maar aan Hem onderdanig moeten zijn / die hen ten goede van zijne Kerke bedwingen kan / wanneer het Hem behaagt. Zo luidt de verhevene beschryving van het Godlyk albestier / waar in zijne Kerke zig gerust stelt: De rivieren verheffen, ô HEERE de rivieren verheffen haar bruizen, de rivieren verheffen hare aanstoting. De HEERE in der hoogte is geweldiger dan het bruizen van grote wateren, [dan] de geweldige baren der zee Ps. XCIII. 3, 4. verg. Openb. X. 2. In het VIIIe. Hoofdst. vers 16. kwam de zelfde persoon ons ook voor als staande op het water van de riviere Ulai.

De vrage nu / welke deze Engel / aan dien Godlyken Man deed / was deze tot hoe lang het zyn zoude, dat is tot hoe lang het duuren zoude / dat 'er een einde van deze wonderen zoude wezen? Zekerlyk

 heeft

heeft Hy in het oog die geheel zeldsame / ongehoorde / en daarom ook wonderlyke, dingen / die in de voorgaande bekendmaking aan Daniel voorspelt waren aangaande de allerzwaarste benauwdheid, die aan het Volk van God zoude overkomen en op eene wonderbare wyze door eene gewenschte verlossing wederom afgewendt worden. En even dat wonderlyke daar van / het welk geene weergaa zoude hebben in eenige van de benauwdheden, die Gods Volk, of eenig ander volk / ooit getroffen hadden, gaf eene wettige rede om te vragen / hoe lang het daar mede duuren zoude, en wanneer toch het einde daar van / in welk de grote vertroosting van Gods volk geleegen was / daar zijn zoude: zo veel te meer daar in de voorzegging tot verscheide ryzen gesproken was van eenen bestemden tyd, binnen welken die overgrote elenden bepaald zouden zijn / en daar na blyder dagen aanlichten. Dit vroeg deze Engel niet aan den anderen Engel / die tot Daniel gesproken had / maar aan den Man, met linnen bekleed, om dat Hy dien aanmerkte als den groten Vorst en Heer / wiens dienaar de andere Engel was / zo wel als Hy / en in wiens naam Hy alleen die bekendmaking aan Daniel gedaan had / naar het gene aan Hem door dien Godlyken Opper-Vorst daar van was medegedeelt. Waarom Hy oordeelt Hem zelven te moeten aanspreken om een onfeilbaar bericht te ontfangen van het gene Hy vragen wilde. Dan Hy doet buiten twyffel deze vrage niet zo zeer voor Hem zelven / maar om Daniels wille / die gewisselyk zeer begeerig was om hier van nadere kennis te bekomen / maar de vrymoedigheid niet had om zulks te verzoeken. Verg. Hoofdst. VIII. 13. Zeer merkwaerdig nu was

2. Het antwoord, het welk op deze vrage gegeeven wierd. En, zegt Daniel vers 7, ik hoorde dien Man, bekleed met linnen, die boven op het water van de riviere was, en Hy hief zyne regter en zyne slinkerhand op naar den hemel, en zwoer by Dien, die eeuwiglyk leeft, dat na eenen bestemden tyd, bestemde tyden, en eene helft, en als Hy zal voleindt hebben te verstrojen de hand des heiligen Volks, alle deze dingen zullen voleindt worden.

De persoon / die het antwoord gaf / was de zelfde / aan welke de vrage gedaan was / en word ook met even de zelfde beschryving hier wederom beschreven als de Man met linnen bekleed, die boven op het water der riviere was, waar van op vers 6. gesproken is. Dezen hoorde de Profeet / sprekende met eene taal en stemme / gelyk aan die der menschen / welke Hy dan ook duidelyk verstaan konde. En het gene Hy Hem hoorde spreken bestond in eene plegtige eed-betuiging, met welke Hy eene allergewigtigste zaak verzekerde. Den eed, dien Hy deed / beschryft de Profeet en naar de gebeerden en ook naar de woorden, die Hy daar in gebruikte. Hy hief, zegt Hy / zyne regter en zyne slinkerhand op naar den hemel, en zwoer by dien, die eeuwiglyk leeft. Zulk eene gebeerde / weten wy / dat al van ouds in gebruik

was

II B.ℑ.a.β.2.

was hy het doen van eenen eed / om te kennen te geven / dat men dien groten God tot getuige riep / die den hemel heeft tot zijne heilige en heerlyke woning / en om den aandagt der ziele / met allen eerbied op Hem gevestigd / met dit teken te sterker uit te drukken. Gemeenlyk leest men alleen van één hand tot den Heere op te heffen; en God / zijnen eigenen eed beschryvende / bedient zig ook van deze van de menschen ontleende spreekwyze / dat Hy zyne hand hebbe opgeheeven. Zie Gen. XIV. 22. Num. XIV. 30. De zamenvoeging der twee handen is echter ganschlyk geschikt om dit uitwendig teken noch zo veel te sterker te maken / en komt daarom ook even zo wel hier in te stade. Maar allerkrachtigst was ook de bewoording / in welke deze eed wierd uitgedrukt / aangezien Hy / die den eed deed / betuigde te zweren by Dien, die eeuwiglyk leeft. De eeuwig levende en alleen waarachtige God word kennelyk hier door aangewezen / gelyk Hy de Allerhoogste en de eeuwig levende genoemt word Hoofdst. IV. Maar nademaal niets zekerder / niets uitmuntender en bestendiger is dan het leven van God / die het leven (het bestaan en werkzaam zijn) in zig zelven heeft / en op de heerlykste wyze onveranderlyk bezit / ook alle leven der schepzelen van Hem afhangt / en de eeuwigduurendheid van het leven van God Hem ook in alle tyden den zelfden doet zijn / en daarom eene eeuwige kracht by Hem is; zo is 'er geene eigenschap van God / van welke Hy met meer nadruk benoemt kan worden in den eed / dan even deze / voornaamlyk dewyl dezelve aantoont / hoe Hy toekomende dingen / hoe verre af of na by die zijn / ook zo wel als de tegenwoordige daarstellen kan / en in en omtrent dezelve zijne eeuwige kracht openbaar maken door eene hoogstwyze / kragtige en heilige bestiering daar van. Dus zwoer dan deze doorlugtigste persoon by den Drieëenigen God / en alzo ook by zig zelven / vermids hy één was van de drie personen / in welke dat eenig eeuwig Godlyk wezen bestaat / als te voren is aangewezen. En dit zijn zweren was dan niets anders als een plegtig beroepen van zig zelven op de alwetendheid / wysheid / almagt en andere volmaaktheden en deugden van het eeuwig levend Godlyk wezen / die voorzeker betoont zouden worden in de daarstelling van het gene / dat Hy hier verzekert te zullen geschieden. Op gelyke wyze lezen wy Openb. X. 5, 6, 7. dat de sterke Engel, met eene wolke bekleed, die ook den Zone Gods schynt te verbeelden (hoewel anderen menen den Heiligen Geest) zyne hand naar den hemel ophief, en zwoer by Dien, die leeft in alle eeuwigheid, die den hemel geschapen heeft en het gene daar in is, en de aarde en het gene daar in is, de zee en het gene daar in is, dat 'er geen tyd meer zyn zal, maar in de dagen der stemme des zevenden Engels, wanneer Hy bazuinen zal, de verborgenheid Gods vervult zal worden, gelyk Hy zynen dienstknechten, den Profeten, verkondigt heeft.

II.B.ב.a.β.2.

En veel overeenkomste heeft daar mede ook het allergewigtigste stuk, het welk Hy / die zig hier als eenen Man, in het linnen gekleed (maar teffens met eene ontzaglyke gedaante en alle blyken eener Godlyke Majesteit / als te voren gezien is) vertoonde / onder deze eed-betuiging verzekerde / te weten / dat na eenen bestemden tyd, bestemde tyden, en eene helft, en als Hy voleindt zal hebben te verstrojen de hand des heiligen volks, alle deze dingen voleindt zullen worden.

Dit was de grote zaak / waar over zyne verzekering ging / dat alle deze dingen, de zelfde dingen / die van den vragenden Engel genoemt waren deze wonderen (de overgrote benauwdheid, elende en verdrukking / die aan het volk van God door Godloze geweldenaren zoude aangedaan worden / en die ook al volgens Hoofdst. XI. 33. vele dagen duuren zoude tot dat de Heere uitkomste beschikte door eene heugelyke verlossing) voleindt zouden worden / dat is ten vollen daargesteld zyn / en alzo ook een einde nemen.

En om te beschryven en te bepalen den tyd, wanneer dit gebeuren zoude / bestemde Hy twederlei tydperk, dat eerst verlopen zoude / maar waar op dan ook de voleinding van alle die dingen gezien zoude worden.

Het eerste beschryft Hy in zyne hoegrootheid met eene juiste tydmate na eenen bestemden tyd, bestemde tyden, en eene helft, dat is te zeggen na één jaar, twee jaren, en een half jaar (te zamen drie jaren en een half). Want het Hebreeuws woord מועד heeft hier zekerlyk de zelfde betekenis als het Chaldeeuws עדן Hoofdst. VII. 25, waar mede deze uitdrukkingen alle overeenkomste hebben. En even zeker is het dan ook dat op de zelfde drie en een half jaren gezien worde / te weten op die drie en een half jaren, welke de onderdrukking en bestryding der heiligen en de verstoring van den Godsdienst (eerst in minderen daar na in meerderen trap) duuren zoude / beginnende met de komste van Apollonius te Jerusalem en eindigende met de reiniging van den Tempel door Judas Makkabeer op den 25en. der maand Kasleu in het 148e. jaar der Grieken. Gelyk daar van ter aangehaalde plaats breder gesproken is.

Dit tydvak / in voorgaande Openbaringen zo duidelyk bestemd / verzekert de Man, met linnen bekleed, hier op nieuws / dat eerst zoude moeten verlopen en de lydzaamheid der heiligen dus lang beproeft zoude worden / eer het met hunne verdrukking een einde nam en verlossing aanlichtte / van welke dan echter met het einde van dien tyd reeds een blyde dageraad zoude opgaan door de gewenschte verandering van zaken / met welke zy dat gedeelte van hunne zeer smertelyke beproeving zouden zien ten einde gebragt.

Maar dan zoude evenwel alle zwarigheid en benauwing noch niet zyn opgeheven / en dus zoude door het voleinden van deze dingen ook

ten

II.B.ב.a.β.2.

ten tweden noch een ander tydperk moeten voorgaan / het welk van zijne hoedanigheid beschreven word / namelyk dat noch voleindt zoude moeten worden het verstrojen van de hand des heiligen volks: het welk de sprekende persoon te kennen geeft na het verloop van de te voren bepaalde drie jaren en een half noch eenigen tyd te zullen duuren / maar vervolgens ook ten einde komen / doch als noch niet bepalende / hoe lang het daar mede aanlopen zoude / het welk Hy eerst wilde doen op eene nadere vrage / die door Daniel daar omtrent aan Hem gedaan moeste worden / om die bepaling daar van alzo te aanmerkelyker en onderscheidener te maken / gelyk stralks nader blyken zal.

In de grondtaal staat eigentlyk in het onbepaalde met het voleinden (of als het voleindigen 'er zijn zal) van het verstrojen enz. Dit wilt dan niets anders zeggen dan als voleindigt zal worden of voleindigt zyn zal de verstrojing enz. Waar mede eene bedenking word opgeheven / die anders op deze woorden naar onze Overzetting vallen kan / die hier heeft als Hy zal voleindt hebben, wie namelyk dit doen zoude: het welk in de kantteekening op God word toegepast / die den vyand noodzaken zoude om een einde daar van te maken. Maar dan zoude ook de vyand / hier toe van God / door zijne wonderlyke bestiering genoodzaakt / zelf dit staken en 'er een einde van maken. Om het éene en het andere teffens te vertonen is de onbepaalde uitdrukking van den grondtext zeer gepast en dus ook nadrukkelyk. En wat dan aangaat het stuk / waar van hier gesproken word en dat alzo voleindt zoude worden / het verstrojen van de hand des heiligen volks (dat is van Gods heilig volk, het Joodse volk / in deszelfs beste gedeelte voornaamlyk aangemerkt / naar Hoofdst. VII. 25. VIII. 24.) de hand betekent hier zo veel als de magt, gelyk 's menschen hand / hem dienende tot uitrichting van zijn werk / menigmaal in die zinnebeeldige betekenis genomen word om uit te drukken zijne magt, die ten aanzien van zijn werk en van stryden en verdedigen in zijne hand gelegen is. Op de zelfde wyze als hier lezen wy tot dat de hand zal wech-gegaan (of ingekort zijn) dat is te zeggen de magt of het vermogen om iet uit te voeren en zig te verdedigen Deut XXXII. 36. Maar het grondwoord נפץ, verstrojen overgezet / heeft eigentlyk de betekenis van schudden en uitschudden of uitslaan: gelyk het zo in de Arabise spraak gebruikt word van het uitschudden van klederen en van bomen, van welke men de vrugten afschudt, en van de schudding der koortze, waar door het lighaam geschudt en aan het beven gebragt word; en verscheide plaatzen der Heilige Schrift / als 1 Kon. V. 9. Richt. VII. 19. Jerem. XXII. 28. bevestigen niet alleen deze betekenis / maar ook andere woorden daar uit in een klaarder licht gestelt (*). De

zaak

(*) Vid. Clar. SCHULTENS *Orig. Heb. Lib.* I. *cap.* 3. Vir Summus ibidem §. 12.

II.B.ג.a.β.2.

zaak van, die hier bedoelt word, is het uitschudden van de magt des heiligen volks, dat is te zeggen zulk eene gedurige bestryding van het zelve, waar door het zelve by na geheel ontbloot word, en de vyand het ook volkomen zoekt te ontbloten, van alle vermogen om zig staande te houden en te verdedigen. De uitdrukking van het uitschudden van de hand, in zulk eenen zin genomen, schynt by de Hebreen van dien tyd eene spreukswyze manier van zeggen te zijn geweest, die ons nu wat duisterder voorkomt, om dat wy nergens elders deze spreekwyze in de Heilige Schrift aantreffen. En dit hebben wy dan in vergelyking met het even voorgaande, waar van dit laatste door het verband-woordeken en duidelyk onderscheiden word, voornamelyk toe te passen op die zware bestryding van het heilige volk, die noch eenigen tyd na de reiniging des tempels duuren zoude, en dat wel allermeest en allerzorgelykst na den dood van Judas Makkabeer, wanneer het heilige volk zig in een allerzwaarste benauwdheid zoude bevinden, als hier voren op vers 1. reeds is aangetekent. Dit zelve Vorst Michael, dat van noch eenigen tyd gezien zoude worden, maar daar na ook, ten einde komende, van 's Volks bestendige verlossing achtervolgt worden.

En om dit nader te verklaren, diende eene

b. Twede redenwisseling van dezen zelfden Man, met linnen bekleed, met onzen Profeet Daniel zelven, die het overige van dit Hoofdstuk uitmaakt, waar in voorkomt

α. Eene vrage, door Daniel aan Hem gedaan, vers 8.

β. Het antwoord, daar op van Hem aan Daniel gegeeven, vers 9–13 ingesl.

α. De vrage van den Profeet word met de rede daar van aldus uitgedrukt vers 8. Dit hoorde ik, doch ik verstond het niet: en *ik zeide*, Myn Heere, wat zal het einde zyn van deze [dingen]?

Daniel, horende, wat de Man, met linnen bekleed, aan den vragenden Engel ten antwoord gaf met dien plegtigen eed, welken Hy deed, verstond buiten twyffel wel den zin der woorden in het gemeen genomen. Maar Hy kon geen genoegzaam begrip maken van de zaken

§. 12. et hunc nostrum locum adtigit, & phrasin נפץ יד עם קדש ex Arabum formula loquendi, quibus *manum excutio* significat *a societate & amicitia alicujus me divello*, ita interpretatur ut sensus sit finiendum tandem fore dirum illud & acerbum repudium, quod genti olim adamatæ Deus renunciaverit. Nexum & scopum prophetiæ ex nostra opinione huic interpretationi minus favere, quisque sentit. Sed, quantum ex exemplo, quod Vir Clar. adjecit, judicare licet, haud levis etiam differentia perspicitur inter hanc nostram phrasin & Arabum illam formulam, quandoquidem Arabes, spretam a se alicujus amicitiam & societatem significaturi, non alterius, sed suam ipsorum manum se excussisse dicunt.

II.B.ג.b.α.

ken waar op die woorden zagen. Hebbende nu een voorbeeld voor zig aan den Engel/ die den Man, met linnen bekleed, aangesproken en eene vrage gedaan had / wierd Hy hier door bemoedigt om ook de zelfde vryheid te gebruiken / en te vragen om een nader bericht van de zaken / die Hem zo duister voorkwamen. Dus keerde Hy zig ook tot de zelfde persoon / die de ander aangesproken had / dien Man, met linnen bekleed (want zo brengt het beloop van zaken gevoegelykst mede) en zeide tot Hem Myn Heere, wiens heerlykheid en hoog gezag ik diepst eerbiedige / wat zal het einde zyn van deze dingen? En deze vrage / schoon ze vele overeenkomste heeft met die van den Engel vers 6, schynt echter noch bepaalder dit te bedoelen / dat Hy wat nader wenschte onderricht te worden / hoedanig het einde, de uitkomste en uitslag van alle die dingen / zyn zoude, hoe het dan daar mede zoude toegaan / waar uit Hy dan hoopte beter te konnen verstaan het gene Hy gehoort had aangaande dien bestemden tyd en het voleinden van de uitschudding van de hand des heiligen Volks: welk laatste in het byzonder Hem duister schynt voorgekomen te zyn.

β. Het antwoord, dat aan Hem op deze vrage gegeeven wierd / behelst drie zaken.

1. Eene weigering van verdere en volkomene verklaring van deze dingen met de rede daar van / die kortlyk gegeeven, en dan nader uitgebreidt word vers 9, 10.

2. Een nader / evenwel noch aan den Profeet vergunde / bericht aangaande de onderscheidene tyden en trappen, in welke de voleinding dier dingen (door eene gewenschte verlossing uit de benauwdheid) zig openbaren zoude / vers 11, 12.

3. Eene belofte aan den Profeet nopens zynen aanstaanden zaligen dood en zyne heugelyke opstanding ten laatsten dage vers 13.

1. De weigering van verdere en volkomene verklaring van deze zaken / zien wy

AA. Uitgedrukt in deze woorden vers 9ª. En Hy (te weten de Man, in het linnen gekleed) zeide gaa henen Daniel.

Dus wierd Hem te kennen gegeeven / dat Hy niet meer zien of horen zoude na het gene Hem tot nu toe vertoont en gezegt was / en dat Hy ook geene verdere of volkomenere uitlegging daar van te wachten had / dan alleenlyk het gene nu noch volgt / het welk Hy nu noch / om zo te spreken / mede nemen mogte / daar dit gezigte nu aanstonds van Hem weggenomen wordende / Hy dan ook hier niet langer zoude behoeven te blyven staan / maar naar zyne plaatze wederkeeren konde. En hier mede word Hy dan ook belast zig te vrede

II.B.ב.b.β.1.AA.

de te houden, zonder naar eene diepere kennis hier van te willen staan; gelyk deze uitdrukking gaa henen in zulk eenen zin ook elders voorkomt als eene opwekking aan iemand om zig te vrede te houden, en gerust te wezen. Zie 1 Kon. I. 53. Pred. IX. 7.

BB. De rede, die Hem van deze weigering

אא. Gegeeven wierd, was deze, dat deze woorden, of deze zaken, in de van Hem gehoorde woorden van bekendmaking begrepen, toegesloten en verzegelt waren tot den tyd des eindes vers 9, dat is te zeggen, dat deze zaken even als een toegesloten en verzegeld boek, het welk men niet lezen kan (Jes. XXIX. 11.) ten aanzien van het eigentlyk beloop der dingen en de persoonen en byzondere omstandigheden, waar op dezelve betrekkelyk waren, niet zouden konnen verstaan worden, en het ook het Godlyk welbehagen was, die alzo verborgen te houden tot den tyd des eindes of den bestemden tyd, waar in deze zaken gebeuren, en zo ook in die vervulling volbragt worden en haar einde bekomen zouden. Waar over het nodige reeds gezegt is op Hoofdst. VIII. 17. en dit Hoofdst. vers 4.

בב. En hier by voegde de doorluchtige persoon, die Hem dit aankondigde deze zeer aanmerkelyke verklaring, ter nadere uitbreiding van die gegeevene rede, vers 10. Velen zullen 'er gereinigt, en wit gemaakt en geloutert worden: doch de Godlozen zullen Godloos-lyk handelen, en geenen van de Godlozen zullen het verstaan, maar de verstandigen zullen het verstaan.

Het eerste, dat hier aan den Profeet voorgedragen word, is eene korte herhaling van het gene alreeds te voren Hoofdst. XI. 35. gezegd was, en vertoont het heilzaam oogmerk en uiteinde, waar toe de Heere God zulk eene zware verdrukking, als de Profeet gehoort had, aan zijn volk wilde laten overkomen, dat namelyk velen onder het zelve daar door van de besmettingen der zonde gezuivert, en ook in hunne opregte gezindheid beproeft en alzo, tot hunne grote vertroosting en verheerlyking, aan zig zelven en aan anderen meer openbaar gemaakt, zouden worden. Dit schynt dan aan den Profeet voorgehouden te worden als het grote stuk, het welk een ieder van Gods volk in deze Openbaring op te merken had en in gedagten houden moeste, om dienvolgens tegen zulk eenen aanstaanden tyd van beproeving zig wel te wapenen om in de kracht Gods daar in staande te konnen blyven, en, die beproeving daar zijnde, met eene stille lydzaamheid zig te buigen onder de krachtige hand van God en zig te bemoedigen in dat vertrouwen, dat ook alle deze dingen hun, die God lief hadden, ten goede zouden medewerken naar Rom. VIII. 19. En dit wys en heilig beleid van deze aanstaande en

aan

II.B.ב b.β.1.BB.בב.

aan Daniel voorspelde wegen van God te bezeffen en met eerbied goed te keuren moeste ook in het byzonder voor onzen Profeet genoeg zijn

Maar de volgende woorden zullen dan dienen om aan te wyzen het gebruik, dat van ook ter zyner tyd van deze wegen van God/ als ook van de nu gegeevene Openbaring daar van/ gemaakt zoude worden; wel niet by de Godlozen, die/ in dezen hunnen toestand blyvende/ van tyd tot tyd ook daar van blyken geven zouden/ en Godlooslyk handelen, zonder nadenken te maken op hun doen/ en geenen ook van die Godlozen zouden het verstaan, nog opmerken nog bezeffen/ wat God daar mede voor had/ als Hy zijn Volk zo overgaf in de magt van vreemden/ nog ook hoe Hy dat ter nodige waarschouwing voor zulken/ die Hem tot hunne zaligheid opregtlyk wilden zoeken/ duidelyk genoeg in deze/ aan den Profeet verleende en door Hem te beschryvene/ Openbaring hadde bekend gemaakt; maar dan echter by de Godvrezenden/ de verstandigen, wien de vreze Gods ook een opmerkend herte op zijne wegen doet hebben/ en aan wien Hy zijnen Geest tot nodig onderwys en verlichting schenken wilt/ die dan ook dit stuk van Gods wegen en de bekendmaking daar van verstaan, met opmerking gade slaan/ recht begrypen/ en zo ook hun goed en nuttig gebruik daar van maken zouden. Trouwens dit is het gewoon en eigen bestaan des Godlozen, dat Hy/ zyne neuze om hoge stekende, in hoogmoed en laatdunkendheid van zijn herte/ niet onderzoeke, maar alle zyne gedagten zyn, dat 'er geen God, of immers dat Hy geen God des oordeels zy Ps. X. 4. verg. Mal. II. 17. Maar in tegendeel is de vreze des Heeren het beginzel der wysheid. Alle, die ze doen, hebben goed verstand Job XXXVIII. 22. Ps. CXI. 10. Ook is de verborgenheid des Heeren voor de genen, die Hem vrezen, en zyn verbond om hun die bekend te maken Ps. XXV. 14. En daarom word ook by den Profeet Hosea gezegt Wie is wys? die verstaa deze dingen, wie is verstandig? die bekenne ze: Want des HEEREN wegen zyn regt en de rechtvaardigen zullen daar in wandelen, maar de overtreders zullen daar in vallen Hos. XIV. 10. Eene diergelyke betuiging/ als hier/ vinden wy mede Openb. XXII. 11.

Maar hier op liet dan de Man, in het linnen gekleed, die Grote Koning en getrouwe Leraar zijner Kerke/ evenwel noch volgen

2. Een nader bericht aangaande de onderscheidene tyden en trappen, in welke de voleinding dier dingen (door eene gewenschte verlossing uit de benauwdheid) zig openbaren zoude vers 11 en 12. En van dien tyd af, dat het geduurig [offer] zal wechgenomen en de verwoestende grouwel zal gestelt zyn, zullen zyn duizend twee honderd en negentig dagen. Welgelukzalig is hy, die verwacht en raakt tot duizend drie hondert en vyfendertig dagen.

II.B.3.b.§.2.

Een weinig aandagtigere opmerking doet ons rasch zien / dat deze woorden op de zelfde zaken zien / die vers 7. zijn voorgekomen / en dat dezelve dienen tot eene nadere verklaring van dien eed, welken wy den Man, in het linnen gekleed, aldaar hoorden doen / die ten aanzien van het laatste gedeelte byna onbepaald en dus eenigzins duisterer was uitgedrukt / met het voornemen zekerlyk om zulks / op deze tusschenkomende vrage van Daniel, nader uit te leggen. En zo dienen dan ook deze woorden niet stiptlyk alleen om te zeggen / hoe lang de opschorting van het geduurig offer of ook de tyd van den Afgodsdienst duuren zoude: maar ze verklaren / hoe de volkomene verlossing van het heilige volk uit de elenden der vervolginge / welke het ondergaan zoude / by zekere trappen zoude worden daargestelt.

In het 11^e^. vers word eerst in het gemeen de tyd bepaalt / na welken men eene grote omwending ten goede zoude te verwachten hebben. Die zoude dan gezien worden wanneer zedert dien tyd / dat het geduurig offer wechgenomen en de verwoestende grouwel (de Afgodsdienst met openlyke opregting van een Afgods-beeld op den altaar) gestelt zoude zijn / verlopen zouden zijn twaalf honderd en negentig dagen, die te zamen uitmaken drie jaren en omtrent zeven maanden. Dan zoude men zig mogen verheugen in zeer gewenschte beginzelen van herstelde vryheid en ruste zo ten aanzien van den Godsdienst als ook van het land en den burgerstaat. En men zoude dan schynen de grootste zwarigheid te boven gekomen te zijn.

Maar hier op word in het 12^e^. vers te kennen gegeeven / dat men echter dan noch de zwarigheden niet geheel ontworstelt zoude zijn / terwyle in tegendeel noch al voortgegaan zoude worden met het schudden van de hand des heiligen volks, als te voren gezegt was vers 7. Noch al eenigen tyd zoude 'er gewacht moeten worden / eer de heugelyke dag van verlossing met helder schynzel aanlichtte. En dus word in dit zelfde vers de tyd der meer volkomene verlossinge nader bepaalt met te zeggen Welgelukzalig is Hy die verwacht en raakt tot duizend drie honderd en vyf en dertig dagen. Welke uitdrukkingen naar de geleegenheid en het verband der zaken moeten worden opgevat / en dan kennelyk willen zeggen / dat men dan eerst den regt aangenamen tyd van verlossing voor Kerk- en Burgerstaat aanschouwen zoude / en ieder lid der Kerke / die dit met lydzaamheid verwacht had en beleefde / zig dieswegen gelukkig zoude mogen rekenen / wanneer na den voorgemelden tyd (*) van 1290 dagen noch zou-

(*) Dat deze 1335 *dagen* aldus niet (gelyk B. BEKKER en anderen doen) met de vorige 1290 *dagen* vergeleeken, maar daar aan ondergeschikt moeten worden,

II.B.ↄ.b.β.2.

zouden verlopen zijn andere 1335 dagen, die te zamen uitmaken 3 jaren en 8 maanden.

En hoe van deze tweederlei tydsbepaling begrepen, en met de voorgaande bepalingen van eenen tyd, tyden en eenen halven tyd, dat is drie jaren en een half, Hoofdst. VII. 25. en hier vers 7, en van 2300 dagelykse offerhanden, dat is 1150 dagen, uitmakende drie jaren twee maanden en 25 dagen Hoofdst. VIII. 14, 26 betreffent moeten worden, heeft de Hooggeleerde Heer Venema (a) op de volgende wyze zeer duidelyk uitgelegt en, zo my voorkomt, met eene zeer gepaste onderscheiding der voorname uitkomsten van zaken.

Het getal van 1290 dagen, waar van hier eerst gesproken word, gaat dat van 3 jaren en een half Hoofdst. VII. niet alleen éne maand te boven, maar het is ook vyf maanden groter dan dat van de 1150 dagen Hoofdst. VIII. aangewezen. En deze laatste zwarigheid is te groter, om dat in beide de plaatzen (hier zo wel, als Hoofdst. VIII.) één en het zelfde beginstek gestelt word namelyk de wechneming van het geduurig offer, in welks plaatze vervolgens de verwoestende grouwel gesteld is geworden, gelyk het laatste in dien zin alhier by het eerste gevoegt word. Om dit te zamen te vergelyken en overeen te brengen, kan dan ten aanzien van het beginstek van deze rekening geen onderscheid gemaakt worden. Maar de voorzegging, hier omtrent geene bepaling makende, geeft ons in tegendeel vryheid om op een ander eindstek te denken. En zo bevinden wy dat deze tydsbepaling zeer welvoegende aldus verstaan kan worden, dat dezelve eindige in den dood van Antiochus Epifanes, als zullende uitmaken een zeer merkwaerdig tydstip van eene grote omwending ten goede in de zaken van het Joodse Volk, na dat het zelve met de wechneming van het geduurig offer in zeer grote rouwe gedompelt was geworden. Dat Antiochus gestorven zy in het 149e. jaar der Seleukiden, zegt de Schryver uitdrukkelyk 1 Makkab. VI. 16: doch Hy meldt niet daar by, in welke maand, of op welken dag van dat jaar. Dus is 'er niets dat ons belette te denken, dat de dood van dezen Godlozen Koning voorgevallen zy binnen de eerste maanden van dit jaar. Nu is te voren getoont, dat de 1150 dagen of 3 jaren

den, als eenen anderen volgenden tyd aanwyzende, heeft JUNGMANNUS reeds te recht aangemerkt *in Dan. Refer. Lib.* I. *Sect.* II. *cap.* 16. Want indien dit de mening niet ware, hebben wy te denken, dat 'er alleen gezegt zoude zyn geweest *welgelukzalig is Hy, die verwacht en raakt tot* 45 *dagen*, welk getal 1335 *dagen*, dat van 1290 te boven gaan. Ook strekt de uitkomste hier voor een sleutel der voorzegginge.

(*a*) *Diss.* VI. *ad Vatic. Dan.* §. 30—33. *pag.* 453—458.

II.B.ג.b.β.2.

ren 2 maanden en 25 dagen, waar van Hoofdst. VIII. gesproken word / eindigen op den 25en. der maand Kasleu des jaars 148. Welke maand de negende is in het Joodse jaar / van Nisan beginnende. En op die wyze worden ook de jaren der Grieken in het eerste Boek der Makkabeen dus gerekent / dat dezelve van Nisan beginnen (*). Wanneer wy nu stellen / (gelyk wy rede daar toe hebbende wegens de aanleiding / die deze voorzegging tot die gissing geeft / billyk mogen doen) dat Antiochus gestorven zy in de twede of derde maand van het jaar 149, zo vinden wy hier de vyf maanden, die in de 1290 dagen, hier gemeld / overschieten boven de hier voren genoemde 1150 dagen.

En zekerlyk de Godspraak had grote rede om aldus het oog hier te bestigen op den dood van Antiochus Epifanes, om dat het Joodse volk hier mede zig ontslagen zag van de schrik en vreze voor eenen allerwreedsten tyran / en men nu hopen mogte op eene redelykere behandeling van zyne Opvolgers / zo veel te meer / dewyl Hy zelf zyne misdaaden aan het Volk en den Godsdienst der Joden begaan / erkent had en zelfs gewilt / dat zyn zoon een einde van de vervolging maken zoude / volgens 1 Makkab. VI. 2 Makkab. IX. En nog ten tweden komt hier by / dat in dien tusschentyd / die verlopen is tusschen de reiniging van den Tempel op den 25en. der maand Kasleu in het jaar 148 en den dood van Antiochus, het landschap Judéa (eigentlyk zo genoemd) van de Joden wederom ingenomen is / de vyanden daar uit verdreven zynde / en de Godsdienst wederom op eenen vasten voet van eene vrye oeffening van denzelven naar de wet gebragt is / terwyle de vyanden alleen de burgt te Jerusalem behielden; als wy zien 1 Makkab. V. en VI.

En wat dan verder aangaat de 1335 dagen, die na den tyd van den dood van Antiochus volgen zouden / en die hier in de twede plaats gemeld worden / als zullende nog zyn een tyd van beproeving van de lydzaamheid der heiligen, deze laten zig volgens den gelegden grond gansch niet moeielyk aanwyzen.

Het beginstek daar van valt van zelfs op den tyd van den dood van Antiochus, doch in eenige ruimte te nemen / zo als die eerst nog bekend moeste worden in het Joodse land en gepaard zoude gaan met eenige verbetering van den staat der Joden / daar uit spruitende: het welk men dan stellen mag op het midden van het jaar 149. Wanneer wy nu van daar af tellen 3 jaren, 8 maanden, vinden wy ons gebragt tot de twede maand van het jaar 153, waar in Alkimus, de laatste Hoge-priester onder de Godloze Joden / gestorven is en het land

(*) Zie den Hooggeleerden Heer VAN ALPHEN *over Dan.* IX. *in de Bylaagen bladz.* 14.

II.B.ℶ.b.β.2.
land twee jaren gerust heeft van den kryg, naar 1 Makkab. IX. 54–57.

En dit was een regt heugelyke tyd van 's Volks meer volkomene verlossing. Want zedert heeft het niets geleeden / dat aan den staat der Kerke of van het gemeenebest grote schade heeft toegebragt. Bacchides heeft wel na die twee jaren van ruste en vrede eenen nieuwen veldtogt tegen de Joden ondernomen / maar met dien uitslag / dat hy door Jonathan kloekmoedig wederstaan en de nederlage gekregen hebbende / zyne gramschap heeft uitgestort over de genen / die hem daar toe hadden aangezet / en vrede met de Joden gemaakt heeft / wanneer het zweerd in Israël gerust heeft 1 Makkab. IX. 73.

Maar in tegendeel geduurende dit tydvak van de 1335 dagen, hier bestemd / hebben de Joden gestadig met zeer grote gevaren en onheilen moeten worstelen. In dien tusschentyd is die belegering van den Tempel door Antiochus Eupator voorgevallen / van welke op Hoofdst. XI. 44, 45. gesproken is / en waar door het met den Godsdienst en het gemeenebest der Joden zoude zyn gedaan geweest / indien Gods voorzienigheid geene wonderlyke uitkomste beschikt had / zynde gebeurt in het jaar 150 volgens 1 Makkab. VI. 20. Daar na volgde de aanval van Nikanor, veldheer van Demetrius Soter, dien Judas Makkabeer verslagen heeft in het jaar 151, als wy zien 1 Makkab. VII. en wederom die van Bacchides, verzeld van den Godlozen Hogepriester Alkimus, in het jaar 152, waar door de zaken der Joden grootlyks gekrenkt zyn / en Judas zelf sneuvelde ter dier tyd in den stryd / zo dat 'er eene grote benauwdheid in Israël ware, hoedanige niet geweest was van dien tyd af, dat 'er geen Profeet in Israël geweest was, als wy reeds te voren gezien hebben uit 1 Makkab. IX. 27. Doch met den dood van Alkimus en den aftogt van Bacchides in de twede maand van het jaar 153 verkregen zy de gewenschte rust / die twee jaren aan een duurde / van welke boven gesproken is uit 1 Makkab. IX. 54. (*).

3. Ten laatsten nu word dit antwoord van den Man, in het linnen gekleed, en teffens deze geheele Openbaring besloten met eene be-

(*) Die Geleerde Mannen, die dit en het even voorgaande stuk van deze voorzegging op *het laatste der dagen* toepassen, geven gemeenlyk aan de hier verklaarde woorden van *vers* 11 *en* 12. dezen zin, dat hier gemeent worden *Profetise dagen*, die elk een *jaar* uitmaken, even als die van de LXX *weken Hoofdst.* IX. En zy passen dit dan toe op zekere bepaalde tyden van de verdrukkingen van de Kerke des Nieuwen Testaments, die in de *Openbaring* van *Johannes* voorspelt worden: doch onder elkanderen niet weinig daar in verschillende. Men kan dit zien in de *Verklaring der Engelse Godgeleerden*. En meer andere welbekende Geschriften behoeve ik niet te melden.

II.B.ↄ.b β.3.

belofte aan den Profeet nopens zijnen aanstaanden dood en zalige opstanding ten laatsten dage vers 13. Maar gy gaa henen tot het einde, want gy zult rusten, en zult opstaan in uw lot in het einde der dagen.

In de eerste plaats zien wy hier eene voorspelling aan den Profeet van zijnen nu op handen zijnden dood, als tot Hem gezegt word Maar gy gaa henen tot het einde. Het einde word hier eigenaartigst verstaan van het einde des levens; gelyk dit woord meermaals in dien zin voorkomt. Allerklaarst zien wy het zo gebruikt Ps. XXXIX. 5, wanneer de Dichter bidt Maak my myn einde bekend en de mate myner dagen, op dat ik wete, hoe vergankelyk ik zy. Zo zegt ook Salomo van het klaaghuis, dat aldaar is/ dat is gezien en vernomen word/ het einde van alle menschen Pred. VII. 2. verg. Dan. XI. 45. En wanneer dan tot den Profeet gezegt word gaa henen tot het einde, gebiedender wyze, als de grondtaal duidelyk heeft / zo kan dit naar de eigenschap der tale ook in den toekomenden tyd worden opgevat als of 'er stond gy zult gaan tot, of naar, het einde (te weten van uw leven). Gelyk Geierus dit te recht heeft opgemerkt en het opgehelderd uit vergelyking van Gen. XII. 2. wees een zegen, dat is gy zult een zegen, of gezeegend, zijn / als ook Gen. XX. 7. alwaar de grondtaal heeft hy zal voor u bidden en leef en XLII. 18. doet dit en levet, dat is en gy zult leven. Dus geschiedde dan hier mede aan Daniel eene verklaring / dat zijn einde nu haast volgen zoude. Maar ook voorbedagtelyk mogen wy denken / dat dit aldus met die woordbuiging / die anders gebiedender wyze genomen word / zy uitgedrukt / om den Profeet te verstaan te geven / dat Hy zig nu hier toe schikken moeste / dat Hy zig dit nu voorstellen en zig hier toe bereiden moeste / ook aan zynen huize, zo verre Hy dies nodig had / beveelen gevende, (Jes. XXXVIII. 1.) eer Hy stierf, en dat Hy in gevolge hier van zeker konde zijn / dat Hy die tyden / van welke deze voorzegging handelde / niet beleeven zoude / en ook nu voortaan geene andere of nieuwe Openbaringen te wachten had.

Eene voorspelling / die aan Daniel zekerlyk gansch niet breemd kon voorkomen / aangezien Hy nu ten minsten 90 jaren oud was / als blykt uit het bovenschrift van deze Openbaring Hoofdst. X. 1. verg. met Hoofdst. I. 1. IX. 2. (*). Het was tet ongemeens / dat Hy in dien hogen ouderdom / dien Hy bereikt had / nu noch zo vele kracht en sterkte had om gewigtige bedieningen / met welke Hy bekleedt was / waar te nemen.

Maar met deze voorzegging gaat hier ook gepaard eene tweeledige belofte eerstelyk van eenen zaligen dood, en daar na van eene zeer heugelyke opstanding.

Op

(*) Zie de Voorbereidſ. I. *Deel*, *bladz.* 6, 7.

II.B.ב.b.β.3.

Op het eerste ziet de uitdrukking gy zult rusten. Eene regt aangename beschryving van de zeer gewenschte verlossing en den heugelyken geluk-staat / welken de Vromen met hunnen dood deelagtig worden / in tegenoverstelling van alle moeite en moeielykheden en van allen stryd en smerten van dit tegenwoordig leven.

Daar van met hun sterven ten eenemaal bevrydt wordende / rusten zy naar het ligchaam in het graf. En hunne zielen rusten by God in eenen staat van onverstoorde vergenoeging en blydschap / in welken zy alle de vorige moeite vergeeten en harer gedenken als der wateren, die voorby gegaan zyn, in de plaatze van het verbroken aardse huis dezer tente, ontfangende een gebouw by God, niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemelen. Hy zal ingaan in de vrede, zy zullen rusten op hunne slaapsteden, een iegelyk die in zyne opregtheid gewandelt heeft, zegt de Godspraak Jes. LVII. 2, en wederom Openb. XIV. 13. Zalig zyn de doden, die in den Heere sterven. Ja zegt de Geest. Want zy rusten van hunnen arbeid, en hunne werken volgen met hun. Verg. Job III. 13–20. Job XI. 16. 2 Cor. V. 1.

Dit had onze Profeet te verwachten by het einde zijnes levens. En wy mogen billyk denken / dat zyne nieren al menigmaal daar na verlangt hadden in zynen schoot, die van zyne jonkheid af tot zynen hogen ouderdom in gevangenis / in ballingschap / in levensgevaar / in de zwaarste zorgen aan de Hoven van Heidense Koningen / in veelvuldig vasten en bidden over den bedrukten staat zynes Volks / al een groot deel van de moeite en stryd dezes levens geproeft had.

Maar in de twede plaats word Hem ook de hope gegeeven van eene zalige opstanding uit den dood ter zyner tyd / wanneer 'er volgt en gy zult opstaan in uw lot in het einde der dagen.

Het grondwoord עמד, dat anders eigentlyker staan beteekent / maar hier opstaan is overgezet / komt ook wel meer in die beteekenis voor; gelyk wy het ook dus vertaald zien en / zo het schynt / te regt 1 Chron. XX. 4. XXI. 1. 2 Chron. XX. 23. Ps. CVI. 30. Jes. XLIV. 11. XLVII. 13. Immers het is klaar / dat hier gesproken word van een staan, het welk volgen zoude op de voorgaande ruste in den staat des doods. En zo leidt ons dan de zamenhang der reden tot een staan als weder opgewekt zynde van den doden, het welk dan ook zyn zoude een staan met volle krachten en met vrymoedigheid voor Gods aangezigte / zo als de Godlozen niet staan zullen in het gerichte Ps. I. 5. Dus nu zoude Hy staan in zyn lot, of liever tot zyn lot (לגורלך), dat is te zeggen om te ontfangen dat erfdeel / het welk Hy naar Gods genadige beloften / als een van zyne gunstgenoten en een van zyne by uitstek getrouwe en voorbeeldige dienstknechten / op dat gelove en den arbeid der liefde en verdraagzaamheid / welke Hy in dit leven geoeffent had / te verwachten had / te weten die onbevlekte, onver-

II.B.ב.b.β.3.

derffelyke, en onverwelkelyke erffenis, eener volkomene en eeuwigduurende zaligheid en heerlykheid na ziel en lighaam / die nu in den hemel als bewaart word voor Gods volk / en waar in ook Daniel eenen hogen trap van heerlykheid te verwachten had / midsdien Hy onder de verstandigen des volks door woord en voorbeeld uitgemunt had / en een zeer getrouw dienstknecht van God / ook in allerzwaarste beproevingen / geweest was. Vergelyk het gezegde op vers 3. Het woord גורל komt dus meermaals voor in den zin van een erfdeel / om dat de erffenissen oudtyds by lote verdeelt wierden. Zie Richt. I. 3. Pf. XVI. 5. CXXV. 3. Jerem. XIII. 25. enz. Ook is het bekend / dat de Zaligmaker de zaligheid des toekomenden levens met dien naam van eene erffenis zeer nadrukkelyk bestempelt Matth. XXV. 34. verg. Rom. VIII. 17.

En de tyd, wanneer onze Profeet die erffenis verkrygen zoude / word hier by uitgedrukt met de woorden in het einde der dagen: het welk naar de gelegenheid der zake / van welke gesproken word / te recht verstaan word van het einde van de dagen der aarde, als 'er staat Genes. VIII. 22. dat is van dien tyd / welken God voor de duuring der aarde in dezen haren tegenwoordigen stand in zijnen eeuwigen raad bestemt heeft / en die besloten zullen worden met dien uitersten of jongsten dag, waar in deze eeuwe voleindigt zal worden / en eenen andere staat van zaken haar begin zal nemen / gelyk de Heilige Schrift daar van dikwils spreekt. En zo word dit wel nauwkeurig uitgedrukt in onderscheiding van het einde des levens (*) van onzen Profeet /

(*) De doorluchtige GROTIUS geeft aan deze woorden eene geheel vreemde uitlegging, makende op dit *vers* deze korte uitbreiding, dat de woorden *gy zult rusten* betekenen *gy zult voortaan gerustlyk leven*, *vry van die gevaren*, *die gy onder de Chaldeen ondergaan hebt*, en als 'er dan volgt *en gy zult opstaan in uw lot in het einde der dagen*, zulks zeggen wille *gy zult de bediening*, *die gy thans hebt*, *behouden tot in uwen hoogsten ouderdom*. Dit, zegt Hy, *is de eenvoudigste zin:* voegende evenwel daar by, dat de woorden nochthans voorbedagtlyk zo schynen geschikt te zyn, dat ook het *rusten* van den dood en het *staan in het einde der dagen* van de opstanding op het einde der weereld verstaan kan worden, gelyk eenigen dit zo nemen. Doch wie kan toestaan, dat deze zin de eenvoudigste zy, daar dezelve kenbaar afwykt van de kracht en gesteldheid der woorden en derzelver gewoon gebruik in de Heilige Schrift? CALOVIUS en anderen wederspreken daarom niet zonder rede deze uitlegging met veel ernst. Dat deze woorden te recht in den eigentlykften zin van den *dood* van den Profeet en zyne *zalige opstanding ten laatsten* dage genomen worden, blykt dies te klaarder, om dat deze betekenis, met de bewoordingen zelve wel overeenstemmende, daar by verheven en gewigtig is, en in dit verband in allen dele zeer gepast.

II.B.3.b.β.3.

feet / waar van te voren gesproken was. Daar mede zoude de Profeet in de ruste ingaan. Maar op het einde der dagen van deze weereld zoude Hy opstaan van den doden om Gods aangezigte in gerechtigheid te aanschouwen en by dat zijn opwaken met Gods beeld verzadigt te worden naar Ps. XVII. 15. Als dan zal de Zone Gods ook tot Hem zeggen Kom gy gezegende des Vaders, beërf dat Koninkryk, dat voor u bereid is van voor de grondlegging der weereld.

En deze aankondiging, met zo grote en dierbare beloften gepaard / maakte dan uit een zeer wel gepast besluit en van deze laatste Openbaring en van alle de voorgaande / die aan onzen Profeet vergunt waren. Hier mede wierd Hem nu als het ware zijn ontslag gegeeven van dat werk en den dienst / den Hy naar Gods raad in dit leven waargenomen had / en verklaart / dat de tyd zijner beproevinge uit had en met eenen genade-loon van heerlyke vergelding stond gevolgt te worden. Ook wierd Hem eene troostlyke / en uit de voorgaande voorzegging als van zelve vloeiende / belofte gedaan / dat Hy / offchoon Hy dien tyd der benauwdheid niet beleven en onder de genen / die daar in zig tot den dood getrouw betonen zouden / niet behoren zoude / evenwel mede deel hebben zoude / en zijn zeer heugelyk deel erlangen / in de opstanding ten eeuwigen leven.

Dus zien wy den inhoud van deze uitvoerige en in allen dele zeer merkwaerdige Openbaring nu ook op eene ongemeen gedenkwaerdige wyze ten einde gebragt.

Het Gode-betamelyk OOGMERK daar van ontdekte zig klaarlyk uit de vergelyking van dezelve / die wy by meer dan eene geleegenheid gemaakt hebben / met de twee voorgaande Openbaringen / beschreven in het VIIe. en VIIIe. Hoofdstuk. Wy wierden gewaar / dat ook deze Openbaring hoofdzakelyk al mede op de zelfde dingen zie / die in die twee voorgaande Openbaringen korter en meer algemeen waren te kennen gegeeven. Wy bemerkten echter zeer duidelyk / dat vele van die zaken in deze nieuwe en nadere Openbaring onderscheidener wierden bekend gemaakt en veel meer uitgebreidt / en wel zo dat eensdeels des Heeren volk nader onderricht worde aangaande de wegen / welke de Godlyke Voorzienigheid voornemens was te houden omtrent de Koninkryken der weereld / die den meesten invloed zouden hebben op de zaken van den Joodsen Kerk- en Burger-staat / en welk eigentlyk dat Koninkryk zoude zijn / tot welk die verdrukker behoren zoude / van wien Gods Kerke zo veel te lyden zoude hebben / en anderdeels ook de beproeving / welke dezelve alsdan ondergaan zoude / in duidelykere woorden en met meer omstandigheden bekend gemaakt worde / en voor al de heugelyke verlossing uit die benauwdheid en zware beproeving uitdrukkelyker beloofd en in haaren eigenen tyd en trappen klaarder beschreven worde / met beloften ter grote aanmoediging dienende voor hun / die in die uure der verzoekinge

II.B.ↄ.b.β.3.

den Heere / hunnen God / en zijnen dienst getrouwlyk zouden aankleven. Zo blykt van oogenschynelyk / dat deze Openbaring diene tot nadere opheldering en bevestiging van de voorgaande en dat voornaamlyk ten opzigte van dit zeer gewigtig stuk. En wy hebben op Hoofdst. VIII. (a) gezien / hoe het van Gods vrymagt afhange en met zijne wysheid ook overeenstemme / dat Hy meermaals op zulk eene wyze als by trappen / eerst algemeener en donkerder / daar na onderscheidenlyker en met meerdere klaarheid / het voornemen van zijnen Raad aan zijn Volk bekend maakte: waar door ook de eene Openbaring / de andere nader verklarende / die te gelyk zo veel te meer bevestigt.

En gedenken wy hier by aan den tyd en de geleegenheid, in welke deze nieuwe Openbaring aan Daniel wierd medegedeelt / zo als die ons is bekend geworden uit het bovenschrift van dezelve Hoofdst. X. 1, 2; zo doet het zig ook als van zelve op / hoe deze Openbaring ook in de eerste plaats diende / om het volk van God in dien tyd / wanneer de beginzelen van den Tempel-bouw en de herstelling van den plegtigen Godsdienst / door toedoen der Samaritanen, op eene zeer bekommerlyke wyze gestremt wierden / tot deszelfs nodige vertroosting / te verzekeren / dat de Heere / hoewel Hy dit toeliet / nochthans zijn Volk geenzins begeeven of verlaten wilde / maar op hen en hunne belangen bleef acht geven / en den Tempel-bouw volgens het gebed van Daniel binnen eenige jaren / welker getal Hy op eene geheimzinnige wyze te kennen gaf / wilde laten voltrokken worden.

Het Gebruik van deze Openbaring aangeweezen.

Gelyk nu deze Openbaring ongemeen uitvoerig is / zo behelst dezelve ook eene menigte van nuttige Leringen, uit de zaken / die daar in begrepen zijn / voortvloeiende. Maar vermids dezelve teffens in vele stukken met de twee voorgaande / Hoofdst. VII en VIII, voorgedragen / overeenkomt / hebben wy reeds geleegenheid gehad om de voornaamste van deze leringen en het gebruik, dat wy daar van maken moeten / op te merken. En daar aan mag ik my hier gedragen / hebbende ook alreeds by die geleegenheid aangemerkt / hoe deze en andere leringen zo veel te krachtiger bevestigt / zo veel te sterker ook aangedrongen / en ons telkens op eene zeer nuttige wyze herinnert worden / wanneer ons te meer malen zulke zaken in Gods woord voorkomen / die de zelfde leringen uitleveren.

Evenwel heeft ook deze Openbaring eenige dingen / die haar bepaal-

(a) *Bladz.* 219.

paalder eigen zijn. En deze geven ook eene niet minder nuttige stoffe van gezette nadenking aan de hand / ons opleidende tot velerhande Godvruchtige aanmerkingen en heilige betrachtingen.

I. Hoe leerzaam en opwekkende is het voorbeeld van Daniels beproefde Godzaligheid; die / voor en na / het welzyn van Gods volk en de herstelling en bevestiging van des HEEREN plegtigen dienst met zo veel aandoening ter herte nam / van God alleen hulpe en heil verwachtte / en Hem daarom op de ernstigste wyze smeekte / parende tevens by den ieder van zyn gebed de allerdiepste verootmoediging? Welk eene aangename bespiegeling levert het uit / wanneer wy den Zone Gods, den Heer en Koning van zyne Kerke / met het oog des geloofs beschouwen als die reeds in de dagen van het Oude Verbond de Voorspreker / de Beschermer en Verlosser van Gods volk geweest is / het welk toen op zyne aanstaande openbaring en genoegdoening zyne hope en vertrouwen vestigde / en inmiddels Hem aanmerkte als hunnen Borge / op wiens voorspraake hun genade en zaligheid geschonken wierd? Hoe veilig kan dan ook de Kerke des Nieuwen Verbonds zig op Hem en zyne trouwe verlaten / die de reinigmaking der zonden nu met de daad hebbende ten wege gebragt, gezeeten is aan de regterhand der Majesteit Gods om als Koning te heerschen in het midden van zyne vyanden, tot dat Hy alle zyne vyanden gelegt zal hebben tot een voetbank van zyne voeten? Hoe aanminnig ontdekt zig zyne beproefde trouwe en magt / al in de dagen van ouds betoond / terwyl de Kerke van dezen tyd uit vele nieuwe en latere bewyzen daar van zig mag opwekken om van Hem al juichende uit te roepen Wie is gelyk die sterke God? Hoe opmerkelyk en gewigtig zyn ook die zaken / die ons in het begin van het gesprek van den Engel tot Daniel te kennen gegeeven worden aangaande de werkingen der goede en kwade Engelen, daar wel de laatstgenoemden onder Gods toelating zeer gevaarlyke en schadelyke aanslagen tot nadeel van Gods Kerke in het werk stellen / maar de eersten daar tegen door Gods gunstige bestiering geen minder vermogen hebben en oeffenen om het welzyn en voordeel van des Heeren volk te bevorderen? Dit leidt ons op om met eerbied te erkennen de grootheid, wysheid en almagt van God / die zig hier luisterryk ten toon spreidt in de grote menigte en verscheidenheid van dienaars / die Hy heeft / en het welgeschikt en steeds werkzaam bestier van dezelve / waar door Hy hen op de nuttigste wyze tot hunne onderscheidene diensten gebruikt in zyn wyduitgestrekt en alles beheerschend Koninkryk. Gods goedheid is tevens hier in te zien en met verwondering te roemen / dat Hy de verhevenste van zyne schepzelen al mede dienen doet tot bevordering van het welzyn der uitverkorene zondaren / die Hy tot prys van zyne heerlyke genade verlossen en zalig maken wilt. Dit levert ook geene geringe vertroosting uit voor de Kerke en voor elk van Gods kinderen in dien stryd / gevaren en zwarigheden / die den staat van Gods volk in dit leven ver-

gezellen. Gelyk dan ook verscheide plaatzen der Heilige Schrift klaarlyk te kennen geven / dat de Heilige Engelen ook aan de byzondere gelovige leden der Kerke vele nuttige diensten bewyzen tot hunne beveiliging en welwezen / beide naar hunnen inwendigen en uitwendigen staat: waar van zy zelfs den naam dragen van gedienstige geesten, die uitgezonden worden tot dienst der genen, die de zaligheid beërven zullen, en daarom als hunne Engelen aangemerkt worden van den Heere Jesus, wanneer Hy van de Gelovigen / en wel ten aanzien van de kleinen, geringen en zwakken onder hen / zegt / dat hunne Engelen, dat is die voor hun zorge dragen / altyd zien het aangezigte van den Vader, die in de hemelen is Matth. XVIII. 10. (*).

II. En overwegen wy verder den inhoud der Voorzegginge, die het overige van deze Openbaring uitmaakt; de allernauwkeurigste voorspellingen van zaken en de volledige vervulling dezer voorspellingen/ die wy daar in te meermalen met verwondering hebben opgemerkt / verstrekken tot zo uitstekende bewyzen van de Alwetende voorkennis en alles bestierende voorzienigheid van God / als wy mogelyk nergens elders in de Profezien aantreffen. Maar wanneer de voorzeggingen/ die in des Heeren woord voorkomen / reeds blyken te zyn vervult geworden/ gelyk het voor verre het grootste gedeelte met deze voorzegging gelegen is; zo nemen dezelve ten Onzen opzigte als het ware de gedaante aan van eene geschiedenis. En wy konnen 'er van de zelfde soort van leringen uit trekken/ als wy anders doen zouden van eenig deel der Heilige Geschiedenissen.

Zo toont ons ook deze Voorzegging verscheide zeer gedenkwaerdige uitkomsten van zaken, waar in ter eener zyde het wonderbaar beleid der Godlyke Voorzienigheid, en aan de andere zyde de gestadige onbestendigheid der dingen van deze weereld op het helderste uitschittert en ten allerduidelykste te lezen is. Ze doet ons zien/ waar toe de hoogmoed, heerschzugt en geldgierigheid den verdorven mensch al vervoeren kan/ hoe God dit heiliglyk toelate en den zondaar in de raadslagen zynes herten overgeve/ doch onder het wakend oog en het verborgen bestier van zyne Opper-heerschappy / die daar aan de palen stelt naar zyn vrymagtig welbehagen. Een levendig tafereel vertoont zig hier te gelyk van verscheide voorbeelden van Gods geduchte rechtvaerdige wraak-oeffening over de boosheid en ongerechtigheid van de Groten en Vorsten zo wel/ als van de geringen in deze weereld.

Wy leren ook hier ten aanzien van de Kerke Gods / hoe verre het met de vervolgingen van dezelve / onder Gods heilige toelating / al ho-

(*) Zie hier van nevens meer anderen den Geleerden OWEN, boven reeds aangehaald, over *Hebr.* I. 14, als mede den Wel Eerw. en Geleerden D'OUTREIN in zyne eigene Geschriften en die van anderen, door Hem genoemd, in zyne *Uitlegging van dien Brief op dezelfde plaats bladz.* 190.

komen kan: dat 'er tyden zijn komen / waar in het niet alleen op verlies van eere / voordeel en goederen aankomt / wanneer men aan God en zijnen dienst standvastig wilt aankleven / maar op het leven zelve / zo dat velen vallen door het zweerd en door de vlamme, en de opregten God verheerlyken moeten door hunnen dood met dien gewillig, lyk voor zijne waarheid en zake te ondergaan / gelyk elders die uitdrukking aangaande den Apostel Petrus gebruikt word (Joh. XXI. 19). Eene gewigtige herinnering voorwaar in zulke tyden van gerustheid en voorspoed / als wy beleven / om eensdeels Gods goedheid te erkennen / die ons voor zulke vervolgingen noch genadiglyk bewaart / maar ook ten anderen wel bedagt te zijn op die gemoeds-gezindheid voor den Heere en zijnen dienst / die 'er vereischt word om in zodanige zware beproevingen / die wy ook noch wel beleven konden / getrouw bevonden te worden / daar zullen / die geenen wortel hebben, als 'er verdrukking of vervolging komt om des woords wille, terstond geërgert worden volgens de waarschouwing van den Heiland Matth. XIII. 21! Maar eene grote bemoediging geeft het ook aan opregten / wanneer zy uit de voorbeelden van vroegere tyden zien / dat Gods genade voor zijn volk genoeg is / om hen in zulke tyden van beproeving te versterken om getrouw te zyn zelfs tot den dood. Wy zien teffens uit deze voorzegging / welke de pligten en nuttige diensten van Leraars en geoeffende leden der Kerke in zulke gelegenheden zijn / dat die anderen dan onderwyzen moeten aangaande het oogmerk van die wegen van God en de vereischte standvastigheid met de gronden van aanmoediging daar toe dienende / en welke heerlyke beloningen zullen te verwachten hebben. ô Glansryke eere-kroon / ô allerheugelykste genadige vergelding / in het eeuwige leven te blinken als het uitspanzel, als de sterren eeuwiglyk en altoos! Dus word ook aan allen / die getrouw zijn tot der dood / die toezegging hier gedaan / dat zy eens ontwaken zullen ten eeuwigen leven. En men ziet alzo byzonderlyk de hope van het eeuwige leven en de opstanding uit den doden in deze voorzegging nadrukkelyk bevestigd als een aloud leerstuk der Kerke / waar van Job reeds in zijnen tyd eene heerlyke belydenis gedaan heeft met de bekende woorden / die wy lezen Job XIX. 23–27. Maar akelig / allerakeligst / in tegendeel is het lot der afvalligen, die in zulke tyden van vervolging openbaar gemaakt worden / dat hun herte nooit regt geweest is met God, den Vromen tot eene uiterste ergernis en bedroeving verstrekken / en de vyanden in hunne boosheid styven / maar dan ook te verwachten hebben / dat God hen stellen zal / en zy eens met de hoogste verschrikking ontwaken zullen / tot versmaadheid en eeuwige afgryzing. En dit zal ook de bezolding zijn / welke alle ongelovige en onboetvaerdige zondaars eens namaals te verwachten hebben: welker opstanding immers zijn zal eene opstanding der verdoemenisse naar des Heilands uitspraake over alle de genen, die het kwade gedaan hebben; en Hy zal dan hen allen / die zijn Euangeli onge-

ge-

gehoorzaam geweest en gebleven zijn / verklaren voor vervloekten, wien het eeuwig vuur nevens den Duivel en zyne Engelen bereidt is naar Joh. V. Matth. XXV. ô Schrik des Heeren, die het herte des zondaars doorboren moeste en hem beweegen tot het gelove!

Het besluit vervolgens van deze Openbaring voert ons te gemoete/ hoe wy elk ook daar naar te trachten hebben / dat de wetenschap in Gods woord en in het beleid van zijne wegen by ons mag vermenigvuldigt worden/ en dat wy hier toe ook een goed gebruik moeten maken van de Openbaringen in dit Boek van Daniel vervat. En wanneer wy aan dezen Gewenschten Man Gods zulk een heugelyk uiteinde horen beloven van eene zalige ruste in den dood en eene opstanding tot zijn lot van eeuwige heerlykheid in het einde der dagen; welk eene krachtige aansporing/ welke eene troostlyke aanmoediging / geeft dit voor alle Godzaligen/en hoe moeste het de begeerte van een ieder gaande maken/ om langs den weg / welken Hy bewandelt heeft / mede daar toe te geraken? Hier heet het Let op den vromen, en ziet naar den opregten, want het einde van dien man zal vrede zyn Ps. XXXVII. 37. En zo zal ook ieder een die God in dit leven gezogt *en in de verleende geleegenheid ieverig en getrouw gedient heeft / Leraars en leden der Kerke /* eene genadige vergelding ontfangen naar evenredigheid van zijn werk.

De God aller genade geve ons den Geest der wysheid en der openbaringe in zyne kennis! Hy leide ons in den eeuwigen weg, en make ons bekwaam om deel te hebben aan de erve der heiligen in het licht!

BYLA-

BYLAGE,

BETREFFENDE

B. MARSHALL'S

UITLEGGING EN BEREEKENING VAN

DANIELS

LXX *weken*,

En wel byzonder de eerſte LXIX *van dezelve.*

De Hooggeleerde Heer Van Alphen, in zijne dikwils aangehaalde Uitlegging van het IXe. Hoofdſt. van Daniels Profetiſ Boek op bladz. 278, 279 en 280, ſpreekende over de hoedanigheid der jaren, die in deze Godſpraak van de LXX weken bedoelt worden / en vaſt ſtellende / dat hier gemeent worden jaren, gelyk men onder het Joodſe Volk in gebruik had, lopende van *Niſan* tot *Niſan*, met onze Zonne-jaren niet ſtiptlyk overeenkomende, maar die echter geduurig daar mede vereffent wierden door de ſchrikkeljaren, die de Joden, zo dikwils als het nodig was, hadden, en die dertien maanden groot waren, zegt hy die gelegenheid in eene aantekening (op bladz. 279.) dat Monſieur le Clerc in zijne Bibliotheque Ancienne & Moderne pag. 306. berichte / dat Ao. 1713. te Oxfort gedrukt zijn zekere Tabulæ Chronologicæ van BEN. MARSHALL, waar in gevonden worde eene reekening van de LXX weken van Daniel volgens de bevattingen van Mr. LLOYD Biſſchop van Worcheſter, daar op uitkomende / dat men hier hebbe te verſtaan 490 Chaldeeſe jaren, elk van 360 dagen, te beginnen van het XXe. jaar van Axtaxerxes. Maar zijn Hoog-Eerw. doet daar by / dat Hy geene geleegenheid gehad hebbe om deze Chronologiſe tafels te zien / hoewel Hy daar naar gevraagt hadde by den

Boekverkoper / by wien Monsieur le Clerc zelve / dat die te vinden waren. En daarom vergenoegt zig zijn Hoog-Eerw. met alleen eene en andere korte aanmerkingen over deze gedagte / voor zo veel Hy naar het bericht van Monsieur le Clerc daar van oordeelen kon / neer neder te stellen.

Ik heb insgelyks geene geleegenheid gehad om die Tydreekenkundige tafels van Mr. Marshall te zien. Maar dit is my ryckelyk vergoedt geworden / na dat ik uit de Verklaring der Engelse Godgeleerden, voor weinig jaren in onze moedertaal in het licht gegeeven / heb leeren kennen en naderhand ook zelf bekomen heb de Verhandeling voor den zelfden Geleerden Marshall eenige jaren daar na in het licht gegeeven tot nadere verklaring en bevestiging van die bereekening der LXX weken van Daniel, zo als die voor Hem in de bovengenoemde Tydreekenkundige tafels (Ao. 1714. te Oxford beide in het Latyn en in het Engels gedrukt) naar de bevatting van den Bisschop Lloyd was voorgedragen. Welke Verhandeling Ao. 1725. is uitgekomen onder den titel A. Chronological Treatise upon the Seventy Weeks of Daniel by Benjamin MARSHALL M. A. Rector of Naunton in Glochestershire.

Ik heb vervolgens deze Verhandeling voornaamlyk ten opzigte van dit stuk aangaande de gestalte der jaren, in deze Profezie bedoeld, en de bereekening van dezelve naar die onderstelling met graagte geleezen. En / schoon ik daar voor in de gedagte van den Geleerden Schryver niet ben overgehaald / komt het my echter voor / dat deze Verhandeling en byzonder dat genoemde stuk daar van wegens den ongemeenen vlyt en de nauwkeurigheid van den Schryver / daar in betoond / wel verdiene / dat ik mynen Lezer van den inhoud daar van verslag doe. Ook vertrouwe ik / dat zulks te meer aangenaam zal zyn / om dat deze Verhandeling in eene andere taal geschreeven is / met welke ieder een geene gemeenzaamheid heeft / en / behalven dat / ook hier te lande mogelyk niet zeer bekend is zelfs by de genen / die der Engelse tale magtig zyn.

De Geleerde Schryver geeft in het begin van zijne Verhandeling eene korte verklaring van den zin der woorden van de Profezie / welke Hy behandelt; en tonende / hoe die ten opzigte van de bewoording van de LXX bestemde weeken in haren eigentlyken en letterlyken zin zo moete verstaan worden / dat die LXX weken in zig vervatten 490 jaren en geene meer, wederlegt Hy by die geleegenheid eene daar van afwykende en geheele vreemde onderstelling van Mr. Lancaster, voorgedragen in eene Essay on the LXX Weeks of Daniel, uitgegeeven Ao. 1722.

Vervolgens handelt Hy onderscheidenlyker over de eerste 7 weken, vers 25[a]. gemeld; en bepaalt daar na zeer nauwkeurig / welk bevel van eenen der Koningen van Persie vers 25[b]. gemeent worde / vast stellende dat hier geen ander woord des bevels verstaan worde / dan

dat

dat van Artaxerxes Longimanus in het XXe. jaar van zijne Regeeringe/ het welk Hy tegen de bevatting van den Geleerden Prideaux bondiglyk aandringt/ gelyk ik dit te voren al gemeldt heb op bladz. 382 en 392.

En hierop komende tot nadere uitlegging en berekening van de eerste 69 weken, of de 7 en 62 weken, by elkander genomen, welker begin gerekent moeste worden van den uitgang des woords om Jerusalem te herstellen en te bouwen (in het XXe. jaar van Artaxerxes Longimanus) vereenigt zig onze Schryver geheel en al met het begrip van den Bisschop Lloyd aangaande het einde van deze weken, medebrengende/ dat die eindigen in den dood van den Messias in dier voegen/ dat na het verloop van dien tyd van 483 jaren de dood, of uitroeijing van den Messias, volgen moeste op het naast daar aan volgende Paasfeest, op welken tyd zulks naar eene byzondere wyze bepaling van God geschieden moeste/ op dat alzo het grote tegenbeeld van het Pascha op den zelfden tyd/ als men dat vierde/ daargestelt en daar door te kenbaarder gemaakt mogte worden. En verder beweert Hy dan met veel iever/ dat in deze Profezie gemeent worden Oosterse jaren van 360 dagen, en dat alzo volgens den Canon van Ptoleméus ten vollen blyke/ dat de genoemde 483 jaren van Daniels Profezie geëindigt zijn in het XVIIIe. jaar van Keizer Tiberius, en de Messias (de Heere Jesus) uitgeroeit zy na het eindigen van die weken zodanig/ dat Hy geenen dag van deze Profetise weken, dat is geen jaar, na dien tyd geleeft hebbe/ zijnde gedoodt op het naastvolgende Paas-feest in het XIXe. jaar van Tiberius.

Dit toont Hy aan door eene nauwkeurige tafel/ deze rekening op de duidelykste wyze openleggende/ bladz. 216–233.

En daar op besteedt Hy dan een geheel Hoofdstuk, zijnde het IVe. Hoofdst. van het IIe. Deel dezer Verhandelinge, om te spreken over de gestalte van het jaar, naar welke de jaren van deze Profezie gerekent moeten worden/ en te bewyzen/ dat in der daad zodanige jaren hier verstaan moeten worden als Hy zig voorstelt/ jaren namelyk van 360 dagen, bestaande uit twaalf gelyke maanden, elk van 30 dagen.

Een vertoog/ het welk ik der moeite waerdig achte om/ in onze taal overgebragt zijnde/ alhier geplaatst te worden/ vermids het zelve verscheide wetenswaerdige zaken aangaande dit onderwerp behelst; die van den Schryver om zijne zake te voldingen met veel vlyt zijn by een gebragt. Het zelve luidt zo als hier volgt/ zijnde tot meerdere onderscheiding gesteld met eene andere letter.

In het voorgaande *Hoofdstuk* vastgestelt hebbende, *dat het jaar*, *waar van in deze voorzegging gesproken word*, *zy een jaar van* 360 *dagen*, en daar naar gericht hebbende onze rekening van de *zeven weken en twee en sestig weken*, *na welke* de Messias *zoude worden uitgeroeit*; is ons nu overig, dat wy deze rekening billyken, met te bewyzen, dat de gestalte

van het jaar, volgens welke wy de jaren van deze Profezie hebben te rekenen, noodzakelyk aldus moete begrepen worden.

En wel voor eerst en in het gemeen hebben wy alle waarschynelyke rede om het daar voor te houden, aangezien dit geweest is de gemeene gestalte van het jaar, die in dien tyd, en in dat gewest, waar in *Daniel* leefde, doe deze Profezie gegeeven wierd, in gebruik was.

Want het is zeker, dat de Oosterse Volken in dien tyd onder hen hadden eene bekende rekening, en die van gemeen gebruik onder hen was, van juist dertig dagen op eene maand: en uit twaalf zulke gelyke maanden bestond hun jaar; het welk dienvolgens was van juist 360 dagen. Ook blykt het niet, dat 'er in *Daniels* tyd eenig ander soort van jaren in GEMEEN (*a*) gebruik was in eenig gedeelte der weereld. En mogelyk was dit het eenige soort van jaren, dat in gemeen gebruik geweest was zedert de Schepping.

Om dit meer in het byzonder aan te tonen, hebben wy de volgende bewyzen voor handen.

Eerstelyk in *Noachs* tyd; toen was eene maand juist *dertig* dagen. Dit blykt in de geschiedenis van den Zondvloed, in welke eerst gezegt word (*b*) *dat de wateren de overhand hadden boven de aarde honderd en vyftig dagen*, en daar na dat *ten einde van de honderd en vyftig dagen de wateren waren afgenomen* (*c*) Nu volgens onze rekening zouden deze honderd en vyftig dagen zyn vyf gelyke maanden van dertig dagen op de maand. En dat het zo geweest zy, blykt uit de geschiedenis. Want ons word verhaalt aangaande den vloed, dat die begon *in de twede maand, den zeventienden dag der maand*, en aangaande de Arke (*d*), dat die rustede *in de zevende maand op den zeventienden dag der maand.* Nu van den *zeventienden* dag der *twede* maand tot den *zeventienden* dag der *zevende* maand waren juist vyf maanden. En voor elk van deze maanden geteld zynde *dertig dagen*, zo maken die uit *de honderd en vyftig dagen*, in welke de Text zegt, *dat de wateren de overhand hadden boven de aarde.*

Wy hebben geen ander zeker bericht aangaande de oude manier van het rekenen van den tyd onder de Joden. Niets is klaarder dan dit: Indien *honderd en vyftig dagen* zyn *vyf maanden*, zo moet elke maand zyn

(*a*) De Lezer gelieve wel op te merken het gene ik nu zegge, als ik hier spreke van een jaar *in gemeen gebruik.* Ik ontkenne niet, dat in den tyd, doe deze Profezie gegeeven wierd, ook zy ingevoerd geweest een *artificieel* (konstig uitgevonden) jaar, of een jaar naar de form der *intercalatie;* doch welk alleen bekend was onder de geleerden: waar van hier na meer.

(*b*) *Gen.* VII. 24.

(*c*) *Gen.* VIII. 3.

(*d*) *Gen.* VIII. 4.

zyn van *dertig dagen*. En *twaalf* zulke *maanden* in het verhaal der Heilige Schrift een *jaar* (*a*) uitmakende, zo kan het oude Joodse jaar geen ander zyn geweest, dan dit van *drie honderd en sestig dagen*. Dus was het oirspronklyk onder Gods volk, de Joden.

Ten *tweden*, dus was het ook oirspronklyk onder de *Egiptenaars*. Want zo bericht ons *Manetho* (*b*) de oudste, dien wy kennen onder hurne

(*a*) Daar zyn 'er in der daad geweest (*Scaliger* en anderen, zie *Strauch.* Chron. pag. 175. Ed. 3.) die gepleit hebben voor *het Zonne-jaar in den tyd van den Zondvloed, elke maand, gelyk die van de* Egiptenaars, *bestaande uit dertig dagen, met eene byvoeging van vyf dagen*; doch gewislyk zonder grond. Want *voor eerst*, All' wat zeker blykt uit de getalen van *Moses*, in zyn verhaal aangaande den Zondvloed (en dat is klaarblykelyk zo) is dit, dat deze maanden der Heilige Schriftuur geene Maan-maanden konnen zyn (dat is zuivere en stiptlyk zo genomene, als bestaande alleen uit 29 dagen, 12 uuren, 44 minuten en 3 seconden). Want deze zullen het getal niet uitmaken van 150 dagen of 5 maanden, in welke volgens den text *de wateren de overhand hadden*. En *ten tweden*, wanneer men het jaar van dien tyd wilt maken tot een jaar gelyk aan dat van de *Egiptenaars*, zo gaat men ten eenemalen aan op eene onzekerheid, ja op eene onwaarschynlykheid. Want wie kan ons zeker berichten, hoe vroeg de *intercalatie* (of invoeging) *van vyf dagen* by de *Egiptenaars* zy ingevoerd geweest? Naar het oudste verhaal daar van (gelyk dat straks hier na opgegeeven word) is het zelve ingevoert door zekeren Koning *Aseth*, welken (als *Salmasius* aanmerkt *Ep.* 78.) *Afrikanus* den vierden in order stelt na dien *Farao*, in wiens tyd *Jozef* in Egipte kwam. Nu, indien wy dit voor waarheid aannemen, zo moet het Egiptise jaar lang na den vloed geweest zyn een jaar bestaande eeniglyk uit drie honderd en sestig dagen. En hoe heeft dit onder de *Egiptenaars* zo konnen zyn, ten zy dat *Noach* oudtyds by dit jaar gereekent hebbe, en de *huisgezinnen van Noachs zonen naar hunne geslagten, naar hunne volken, zo als zy na den Zondvloed zyn verstrooit geworden Gen.* X. 3, ook op gelyke wyze gedaan hebben? Dus moeten alle volken van den beginne gereekent hebben, en by gevolg de *Egiptenaars* ook. En zelfs volgens het nu by gebragt getuigenis moeten zy kennelyk dus gereekent hebben lang naar *Jozefs* tyd. En naar het gevoelen van den Ridder *Marsham* kenden de *Egiptenaars* geen ander jaar dan dat, wanneer de kinderen *Israëls* uittrokken uit Egipte. Want sprekende over de woorden van *Jozefus* (*Ant. Lib.* I. *c.* 4.) betreffende het Joodse jaar, dat, hoewel de maand *Nisan* daar op wierd gemaakt tot de eerste maand van het zelve in Kerkelyke zaken, het zelve wat de verkopingen van veilbare dingen en andere burgerlyke handelingen aangaat, zyne oude welgepaste gedaante behouden heeft, τον πρωτον κοσμον διεφυλαξε, zegt de Ridder: *πρωτος κοσμος is de gelykheid van het Egiptise jaar, het welk gehad heeft twaalf maanden van dertig dagen, dat is 360 dagen. Want de Egiptenaars hadden toen noch, de vyf* BYGEVOEGDE (*ἐπαγομένας*) *dagen daar niet bygedaan.*

(*b*) Apud *Euseb.*

ne Historie-schryvers. Hy zegt, dat hun jaar oudtyds (*a*) geweest zy van drie honderd en festig dagen, en dat dit zo gebleven zy tot den tyd van *Asetb*, hunnen twee en dertigsten Koning. Deze *Asetb*, (zo de Ridder *Marsham* meent, op den raad van Hermes) voegde vyf dagen by het einde van het jaar, welke vyf dagen daarom genoemt zyn DE BYGEVOEGDE DAGEN (*b*). En toen was hun jaar van drie honderd vyf en festig dagen. Dezen aangaande hadden zy eene fabel (*c*), dat, *wanneer* Rhea *zwanger was, een vloek op haar gelegt was, dat zy op geenen der dagen van het* GEHEELE *jaar* (zo als dat toen was) *verlossen zoude.* Maar dat Hermes, *met de Maan met dobbelstenen spelende, van haar won een twee en zeventigste* (*d*) *deel van elken dag van de drie honderd en festig dagen* (des jaars). Deze delen by een gebragt zynde, maken uit vyf geheele dagen, welke Hy byvoegde by het einde van het jaar. En deze dagen waren dan ten dienste van *Rhea*. Want op deze dagen waren de *Egiptenaars* gewoon de geboorte-dagen van hunne Goden te vieren (*e*).

Ten derden. Wat de *Grieken* aangaat, is het ons om het even, van wien zy hun jaar by overlevering hebben bekomen gehad, of van de eerste stichters van hunne natie, of van de Egiptise volkplantingen, die zig onder hen hebben ter neder gezet. Wat van beide waar mag zyn, hun jaar (als uit het gezegde blykt) zal komen tot het zelfde getal van drie hon-

(*a*) Antiquissima et simplicissima Anni forma, ac popularibus temporibus accommodatissima est ea, quæ in tricenarios numeros tribuitur. Nam sane antiquitus, præsertim apud Aegyptios, Annus constabat tantum diebus 360 [*Jos. Scal.* Emend. Temp. Lib. III. p. 194.] - - - - Hæc forma Anni vetustissima fuit cum apud *Egyptios*, tum apud *Græcos.* [*Salmasius* in Ep. 76 & 78].

(*b*) Welke zy noemden Νεισὶ. Want het schynt, dat de Hierofanten, wanneer zy naderhand kwamen tot de kennis van het volkomen jaar, in hunne beeldsprakige gedenkstukken een slang geschildert hebben, liggende by een zon, met de staart in zynen mond. En die slang noemden zy alzo. [*Jos. Scal.* Emend. Temp. Lib. III. p. 194.] Vox Νεισὶ eo sensu usurpata ab Ægyptiis, quo ἐπαγομένας Græci dixerunt. (*Salmasius* Ep. 76.)

(*c*) *Plutarch.* in *Libro de Iside et Osiride.*

(*d*) Gelyk de Ridder *Marsham* te regt verbetert voor *een zeventigste deel.* Want *vyf dagen* zyn niet het *zeventigste*, maar wel het *twee en zeventigste deel* van het oude jaar van 360 dagen. Zo ook Bisschop *Stellingfleet* Orig. Sac. Lib. I. c. VI.

(*e*) Daar van daan waren de namen van elk der *bygevoegde* dagen van de Goden genomen. De eerste wierd genoemt *Osiris*, wordende gevierd ter eere van Hem. De twede Ἀρυῆρις, waar door *Scaliger Anubis* verstaat, maar *Vossius* (de *Idol. Lib.* I. *c.* 28.) waarschynelyker den ouden *Orus*, de derde was voor *Typbo*, de vierde voor *Isis*, de vyfde voor *Nepbtba*, het wyf van *Typbo*, en zuster van *Isis.* [Bisschop *Stellingfleet Orig. Sac. Lib.* I. *c.* 6.]

honderd en feftig dagen. En zo bevinden wy, dat het jaar geweeft zy ten tyde van *Cleobulus Lindius*, eenen der zeven Wyzen van Griekenland, die alle tydgenoten van *Daniel* waren. Hy toont, hoe men den tyd rekende in zyn raadzel het welk dus luidde: *Daar is een Vader, die twaalf kinderen heeft, en elk van hun heeft* 30 *dogters, welke alle van twederley kleur zyn ten dele wit, ten dele zwart, en die alle fterven, en zyn nochthans onfterfelyk.* Het is klaar genoeg, dat deze dertig *dogters* waren de dagen van de maand, elke dag beftaande uit 24 uuren, ten deele licht, ten deele duifter, en dat de maanden waren de twaalf *kinderen* in deze fabel, en dat de *vader* was het jaar beftaande uit drie honderd en feftig dagen (*b*).

Zeker is het, dat die van *Griekenland* reeds in *Daniels* tyd bevonden, hoe kwalyk deze hunne tyd-rekening ware over een te brengen met den loop van de Zon en de Maan. Het zal aanftonds blyken, welk een ongefchikt hulpmiddel zy ter hand namen om die eenigermate in order te brengen, met in elk jaar eene maand van dertig dagen in te laffchen. Hunne Geleerde Mannen (*c*) vonden naderhand een beter middel uit. Maar des niet tegenftaande behieldt het volk, niet alleen in *Daniels* tyd, maar zelfs eenige honderd jaren daar na, zyne oude wyze van rekening van drie honderd en feftig dagen voor een jaar; gelyk wy hier na gelegenheid zullen hebben aan te tonen.

Ten vierden, de *Romeinen* aangaande in den tyd van *Romulus* (*d*), hoe zy toen gewoon waren den tyd te rekenen, was eenige geflagten daar na een verfchil onder hunne oudfte Schryvers. En alhoewel verfcheide Geleerde Mannen in lateren tyd zig veel moeite gegeeven hebben om zulks uit te vinden, hebben zy nooit zo verre tot eenige zekerheid konnen komen, dat zy in ftaat geweeft zyn om te zeggen, of de *Romeinen* van dien tyd twaalf, of alleen tien maanden in hun jaar gehad hebben.

Maar

(*a*) Zie *Diogenes Laertius* in Vit.

(*b*) By het bewys alreede gegeeven in het voor handen zynde ftuk, mag worden bygedaan het gene wy vinden by *Suidas in voce* Γεννῆται, als hy uit *Philochorus* bericht, dat men te *Athene* had vier φύλαι nabootzende de vier faifoenen van het jaar, maar twaalf Φρατρίαι καὶ Τριττὺς overeenkomende met de maanden, en elke φρατρία had dertig γένη, gelyk de dagen zyn 360 (365 ftaat 'er, maar zekerlyk eene fchryf-feil). En zo ook de *Scholiaft. in Phileb. Platonis*, M. S. volgens *Leo Allatius* de menf. p. 100, alwaar men eene grote menigte bewyzen van dit foort zien kan.

(*c*) *Metho*, de Athener fterrekundige, die gebloeit heeft 432 jaren voor de gemeene Chriften-jaartelling. - - - Na hem *Calippus*, een beroemd fterrekundige van *Kyzikus*, die zynen Cyclus (jaar-kreits) in het licht gaf in het jaar voor *Chriftus* 330.

(*d*) Rome is geftícht volgens *Varro* in het 4de jaar der VIe. Olympiade, zynde het jaar voor *Chriftus* naar de gemeene rekening 753.

Maar wanneer wy aanmerken, dat zy een gemengd volk geweest zyn, voornaamlyk uit *Albaniers*, uit Azie herkomstig, en verder uit *Sabiners*, die eene *Griekse* volkplanting waren, zo maakt hunne afkomste aan beide zyden geheel waarschynelyk, dat hun jaar geweest zy van drie honderd en festig dagen, zynde het zelfde dat in gebruik was by hunne moeder-volken. En zo veel bericht ons in der daad *Plutarchus* (*a*) zeggende, dat zy in den tyd van *Romulus* de maanden zeer ongereegeld bereekenden, nemende alleenlyk dit in acht, dat hun jaar moeste zyn van drie honderd en festig dagen.

Maar *ten vyfden*, wat belangt het gewoonlyke *Chaldeeuwse* jaar, of het jaar dat in gemeen gebruik was onder dat volk, aan welk de Joden toen ter tyd onderdanig waren, en onder welk ook *Daniel* zig bevondt, aan wien de Profezie, welke wy nu voor ons hebben, geopenbaart wierd:

Abydenus (*b*) maakt gewag van drie tydmaten, die, indien men het inderdaad van *jaren* verstaan moet, zo als Hy ter neder stelt, zo overbodig groot zyn, dat het bezwaarlyk te begrypen zy, tot wat gebruik dezelve (in dien zin begrepen zynde) zouden gedient hebben; zynde de kortste omtrent de leeftyd van eenen mensch, en de langste verre te boven gaande niet alleen allen historisen maar ook allen fabelachtigen tyd. Die tydmaten zyn, de eerste hun *Sarus* behelzende volgens dien Schryver drie duizend ses honderd jaren, de twede hun *Nirus*, behelzende ses honderd jaren, de derde hun *Sosus*, behelzende festig jaren.

Maar indien wy dit, in stede van *jaren*, verstaan van *dagen*, gelyk een Geleerd Man (*c*) zeer waarschynelyk gist, dat de Schryver by misslag *jaren* voor *dagen* gestelt heeft, (gelyk Hy ligtlyk heeft konnen doen om dat het Chaldeeuws woord (יָמִים) even eens als het zelfde woord in de Hebreeuwse taal zomtyds voor het eene en zomtyds voor het andere genomen word) in dien zin is het gemaklyk te beoordeelen, wat de Schryver meene. Want wanneer hun *Sosus* geweest is festig dagen, dat is het sesde gedeelte van een jaar, zo was hun *Nirus* ses honderd dagen, dat is het sesde gedeelte van tien jaren, en hun *Sorus* was dan drie duizend ses honderd dagen, dat is juist tien jaren.

Of anders, gelyk onze zeer geleerde Bisschop *Pearson* (*d*) ons onderricht, behelsde de *Sorus*, volgens de Chaldeeuwse rekening, twee honderd en twee en twintig maanden, *welke komen op achtien jaren en ses maanden: en dienvolgens*, (als Hy verder zegt) *maken honderd en twintig* Sorussen *uit twee duizend twee honderd en twintig jaren*.

Doch geene van deze rekeningen konnen bestaan, of de eene met de an-

(*a*) *In Numa* pag. 71. Edit. Par.
(*b*) Apud *Euseb.*
(*c*) *Langius de an. Christi* I. 17.
(*d*) On the Creed pag. 49. 4th. Edit.

andere worden overéén gebragt, dan op deze wyze, dat dertig dagen by de *Chaldeen* eene maand (*a*), en twaalf zulke maanden een jaar moeten hebben uitgemaakt.

En zo was het ten tyde van *Semiramis*, indien waar is het gene ons *Ctesias* (*b*) verhaalt, dat zy den muur van Babylon drie honderd en sestig (*c*) stadien in den omtrek deed maken, om dat, zegt Hy, haar oogmerk was het getal der stadien van den muur gelyk te maken aan het getal der dagen in het jaar.

Het schynt, dat *Cyrus* (*d*) het zelfde inzigt had, wanneer Hy, om zig aan de rivier *Gyndes* te wreken, om dat daar in een van zyne heilige paerden, aan de Zon toegewyd, verdronken was, de gemelde rivier in zo vele kanalen verdeelde, *honderd en tagtig* aan elke zyde (*e*), dat is in het geheel *drie honderd en sestig* (*f*). En

Ten sesden, dus was het ook onder de *Persianen* kort na de inneming van Babylon door *Cyrus*. Want, om my te bedienen van de woorden van den geleerden *Dr. Prideaux* (*g*), *na dat Darius Hystaspesz. geheel Indie onder gebragt had, en dat gemaakt tot de twintigste Landvoogdy van zyn Koninkryk, ontfing Hy daar van* JAARLYKS *eene schatting van* DRIE HONDERD EN SESTIG *talenten gouds, overeenkomende met het* GETAL *der* DAGEN *van het in dien tyd in gebruik zynde Persiaanse jaar; beveelende, dat op elken dag van het jaar een talent aan Hem zoude betaalt worden* (*h*).

En

(*a*) En zo was het in den tyd van Koning *Darius den Meder* [in het Engels staat by misslag *Nebukadnezar*]. Want waarom wierden 'er juist *dertig dagen* gestelt, in welke niemand eenig verzoek doen mogte aan eenigen God of mensche behalven aan den Koning *Darius Dan.* VI. 7.? Waarom anders, dan om dat in de gemeene rekening der Chaldeen zo vele dagen éénе maand uitmaakten?

(*b*) Apud *Diod. Sic.* II. 4.

(*c*) *Tzetzes* (Chilb. IX. V. 568) zegt: de gansche omtrek van *Babylon* was 360 stadien volgens *Ctesias*, maar volgens *Clitarchus* en de genen, die met Alexander daar geweest zyn, en volgens *Diod. Sic.* zelven 365 stadien. [NB. Vox πέντε superflua est, ait *Capellus*, quem vide hæc plane explicantem, perturbate, ut ait, a *Diodoro* tradita. *Gale* in *Herodot.* p. 678.] Andere Schryvers hebben verscheidenlyk het getal der stadien vergroot (*V. Bochart. Geog. S.*) maar *Tzetzes* geeft het volgens *Ctesias* zo op, dat Hy daarop het meeste tone staat te maken, zeggende, dat anderen dit getal meer en meer vergroot hebben [V. *Gale* in loc. cit.]

(*d*) En dit was zekerlyk in den tyd van *Daniel.*

(*e*) *Herod.* Lib. 1. c. 189. pag. 78. Edit. *Gale.*

(*f*) Ibidem Lib. 1. c. 190, 202, & Lib. V. c. 52.

(*g*) Oud en Nieuw Verbond aaneeng. bladz. 228. [*Dus noeme ik hier en vervolgens tot gemak van den Lezer de Nederduitse vertaling van het werk van Dr. Prideaux, daar de Heer Marshall de Engelse uitgifte aanhaalt*].

(*h*) In gelyke toespeling op het getal der dagen in het jaar hadden de Persiaanse

En gelyk dit soort van jaren aldus zekerlyk geweest is het jaar in de gemeene rekening onder de volken van het Oosten, zo zal ik alleenlyk hier by doen

Ten zevenden, dat het zelfde insgelyks plaats had by de volken van *Neder-Azie*, en byzonder by de *Lydiërs*, die de geallieerden van de *Chaldeen* geweest zyn in dien oorlog, welken zy in *Daniels* tyd tegen *Cyrus* gevoert hebben, en die geëindigt is in de verovering van beide deze volken door *Cyrus*.

Aangaande de *maand* dezer volken en het *jaar*, dat in dien tyd in gebruik was, hebben we een goed bericht van Hem, dien *Cicero den vader der historie* noemt. *Herodotus* (*a*) toont, wat soort van *maanden* zy gemeenlyk gebruikten, in de verklaring, die Hy geeft van de woorden van *Aristagoras van Milete*, die aan *Cleomenes* verhaalde, *dat van* Sardes *tot* Susa *waren drie maanden reizens. De afstand*, zegt Hy, *tusschen de twee steden is* dertien duizend vyf honderd stadien, *welke, voor ieder dag gereekend zynde* honderd en vyftig stadien, *uitmaken eene reize van juist* NEGENTIG dagen. Dus was eene reize *van drie maanden* in dien tyd eene reize van *negentig dagen*. En hier uit is klaar te zien, dat hunne maanden alle waren effene maanden van *dertig dagen*.

Welk

se Koningen, *Artaxerxes Mnemon Uff.* I. 235. en *Darius Codomannus* [*Curtius* Lib. III. c. 3.] 360 bywyven. Maar de laatste was gelyktydig met *Alexander*. En deze volgde ook *Darius* in dit stuk na, hebbende vervolgens ook zo vele bywyven genomen als 'er *Darius* had gehad, gelyk *Curtius* dat verhaalt Lib. VI. c. 6. En daarom wanneer *Dr. Prideaux Oud en Nieuw Verbond aaneeng. bladz.* 340. uit den zelfden *Curtius* (Lib. III. c. 3.) bewyzen wilt, dat het jaar der *Persianen* geweest zy *een jaar van* 365 *dagen*, om dat in het leger van *Darius Codomannus* zo vele jonge lieden waren, die de Magers opwagtten, ontkennen wy niet, dat het jaar toen zo gereekent wierd onder de Magers. Maar wy houden staande, dat het jaar in de gemeene rekening al noch geweest is van 360 dagen. *Curtius* zegt, dat dit zo geschikt was om dat het jaar ook by de Persianen op zo vele dagen gereekent wierd. [Quippe Persis quoque in totidem (365) dies descriptus est annus]. Maar het woord *quoque* (ook) kan hier op geene andere wyze worden opgevat dan zo, dat, daar de *Persianen* eertyds een jaar hadden gehad van 360 dagen, de Magers ter dezer tyd onder hen ook hadden ingevoert dat van 365 dagen, even als de Geleerden onder andere Oosterse volken hadden gedaan. En behalven dat is dit een getuigenis dat alleen iet bewyst nopens dien lateren tyd van *Darius Codomannus*, wel by naa 200 jaren na den tyd van *Daniel* en omtrent 176 jaren na dat *Darius Hystaspesz.* Indie bemagtigde [want de Veldslag by Issus tusschen Alexander en Darius Codom. viel voor in het jaar *voor Christus* 333, en *Darius Hystaspesz.* bemagtigde Indie in het jaar voor Christus 509] wanneer *Dr. Prideaux* zelf bekent, dat *het Persiaanse* jaar geweest is van 360 dagen. En dit was omtrent 29 jaren na dat deze Profezie aan *Daniel* geopenbaart wierd.

(*a*) Lib. I. c. 51, 53, 54. pag. 308. Edit. Gale.

Welk hun *jaar* was volgens de gemeene rekening, leren we uit het gesprek (*a*) dat *Solon* met *Kresus* hield over de onzekerheid van het geluk van 's menschen leven, het welk te meer merkwaerdig is tot ons oogmerk, dewyl het gebeurt is binnen twee en twintig jaren voor den tyd der openbaringe van deze Profezie (*b*).

Dat gesprek luidde aldus: *In eenen langen leeftyd ziet iemand vele dingen, die men niet wenschen zoude, en by moet vele dingen ondergaan en verdragen. Want gesteld zynde, dat een's menschen leeftyd klimme tot* 70 *jaren, deze jaren bestaan uit* 25200 *dagen, indien wy rekenen zonder ingelaschte maanden. Maar, indien gy rekent, dat om het ander jaar ééne maand ingevoegt worde* (*c*) *om de jaar-getyden gepastlyk te doen overeenkomen, zo zullen 'er in zeventig jaren* 35 *ingelaschte maanden zyn, en deze maanden zullen uitmaken* 1050 *dagen. Van alle deze dagen, die in zeventig jaren een getal van* 26250 *bedragen, is 'er geen een, die niet eene nieuwe gedaante van zaken te voorschyn brenge.*

Ter zyde gesteld zynde het Filozofise van deze redeneering en alleenlyk de tyd-rekening daar in aangemerkt zynde, zien wy dat *Solon*, even als ook *Mozes* deed, den tyd van 's menschen leven bepale op *zeventig jaren*. En om deze jaren tot dagen te brengen, bedient Hy zig van twederlei manier van rekenen.

In de eerste rekent Hy juist 360 *dagen* in een *jaar*, zonder eenige ingelaschte maanden. Want *zeventig tyden van* 360 *dagen* zyn juist 25200 *dagen*; het welk zyn eerste getal was.

In de twede manier van rekenen rekent Hy daar by 35 *ingelaschte maanden*, dat is over de geheele 70 jaren noch 1050 *dagen meer*. Zo dat zyn *eerste* jaar een jaar zynde van 360 *dagen*, zyn *twede* jaar zy een jaar van 390 *dagen*, zyn *derde* van 360 *dagen*, zyn *vierde* van 390 *dagen* en zo voorts: voegende Hy éénе maand van *dertig dagen* by elk ander jaar, en zo deze geheele 70 jaren doende uitmaken 25200 dagen en noch daar boven 1050 dagen, dat is in alles 26250 dagen.

Deze manier van rekenen, die by elk ander jaar eene *ingelaschte* maand byvoegt, is kennelyk artificieel. Dezelve wierd louter ingevoert om de saisoenen van het jaar te regelen (*d*). Maar het was 'er verre af, dat ze aan

(*a*) *Herodot*. Lib. I. c. 32. p. 13. Ed. Gale.

(*b*) Want deze Profezie wierd geopenbaart in het jaar voor Christus 538. En het gesprek van *Solon* met *Kresus* moet voorgevallen zyn omtrent het jaar *Voor Christus* 360, aangezien Solon in het jaar V. C. 559 gestorven is; en Kresus begon zyne regeering volgens *Dr. Prideaux* in het jaar V. C. 561.

(*c*) Ἵνα αἱ ὧραι συμβαίνωσι παραγινόμεναι εἰς τὸ δέον

(*d*) Dus spreekt 'er Herodotus elders uitdrukkelyk van [Lib. II. c. 57. p. 91. Edit. Gale.] Ἕλληνες διὰ τρίτου ἔτεος ἐμβόλιμον ἐπεμβάλλουσι τῶν ὡρίων εἵνεκεν. Dit noemden zy τριέτηρις, om dat elk derde jaar een *schrikkel-jaar* was. Maar vermids de inlassching in der daad geschiedde binnen twee jaren, zo dat

aan dit oogmerk zoude hebben beantwoordt; en daarom geen wonder, dat ze ook geenen ſtand greep.

De GELEERDEN onder de *Chaldeen*, *Perſianen* en *Egiptenaars* hadden hier omtrent eene veel betere methode (*a*), wanneer zy *vyf dagen* byvoegden by de 360 *dagen*, uit welke hun jaar naar de gemeene rekening beſtond.

Maar even dit is zo verre van te bewyzen, welk het oude en gewoone getal der dagen in het jaar ware, dat deze *vyf dagen* dus in tegendeel kennelyk waren boventallige (*ſupernumeraire*) dagen, en dagen, die *bygevoegt* wierden by hun jaar, het welk naar de gemeene rekening daar van alleenlyk beſtond uit 360 dagen.

En dat dit laatſte noch ſtand greep onder de verſcheide Volken boven gemeld, als zynde het jaar naar de gemeene rekening en in gewoon gebruik, lang na dat het andere was uitgevonden, en zo ook na den tyd van *Daniel*, heb ik boven getoont.

En

by beurten het een jaar was van twaalf en het andere van 13 maanden, was het in der daad eene Διετηρις· [*Conſorinus c.* 18].

(*a*) Het geene het naaſte komt aan het *Juliaanſe* jaar is dat van 365 dagen. Dit jaar is eeniglyk ſes uuren korter dan het Juliaanſe jaar. Welk klein verſchil in vier jaren tyds eenen ingelaſchten dag uitmaakt. En deze ingevoegd zynde achter den 24en *February* in ieder vierde *Juliaanſe* jaar, maakt dan dat jaar tot een jaar van 366 dagen. Zulk eenen ingevoegden dag hadden de Egiptenaars niet. Maar in ſtede daar van vervroegt in ieder vierde jaar de eerſte dag van het jaar, welken zy den beweegelyken *Thoth* noemden, eenen dag. By voorbeeld. Indien hun eerſte dag of *Thoth* vier jaren aan een geweeſt was de eerſte dag van January, zo was Hy de volgende vier jaren de een en dertigſte *December*, en de volgende vier jaren de dertigſte van die maand en zo verder ging Hy alle vier jaren hoger op tot dat Hy na 1460 jaren wederom kwam op den eerſten *January* - - - Dit gaf zulk eene verzetting van het natuurlyk jaar, dat het binnen 730 jaren de wintermaanden in den ſomer en de ſomermaanden in den winter deed komen, en binnen noch eens zo veel jaren keerden ze alle wederom tot haar voorgaande plaatze. Zo dat wy ons niet behoeven te verwonderen, dat *Geminus* [de Sphæra c. VI.] zegt, dat hunne feeſttyden alle de dagen des jaars rond liepen: daar dit nochtans was de uitvinding van hunne Geleerden om het jaar zo veel beter te regelen dan de gemeene jaars-geſtalte van 360 dagen medebragt.

[N. B. Eene uitweiding, welke de Geleerde Schryver hier verder maakt in vergelyking van de oude jaars-geſtalte van 360 dagen met het *Juliaanſe* jaar, late ik ter bekorting daar, als weinig tot het oogmerk dienende, gelyk mede noch eene andere aanmerking over de vyf bygevoegde dagen van het *Egiptis* jaar, waar van Hy ten beſluit met *Salmaſius* zegt, dat de *Alexandrynſe Egiptenaars* in lateren tyd in elk vierde jaar eenen dag invoegden, maar dat de overige oirſpronklyke Landſaten in *Egipte* dat nooit overgenomen hebben.]

En daarom, offchoon de Geleerde *Dr. Prideaux* (*a*) ons zegge, dat *wanneer deze Profezie door den Engel* Gabriel *aan* Daniel *wierd mede gedeelt*, *het* Chaldeeuwfe *jaar zonder twyffel geweeft is het* Nabonaffar-*jaar*, *beftaande uit* 365 *dagen*, *en dat dit ook was het jaar der* Egiptenaren *en der* Perfianen: all' het welk toegeftaan word waar te zyn in zo verre, dat de Geleerden in deze Landen nu mogelyk gekomen zyn tot de kennis van zulk een jaar en daar van gebruik gemaakt hebben in hunne waarnemingen (byzonderlyk de *Chaldeen*):

Dit bewyft echter niet, dat de geftalte van het jaar, naar welke in deze Profezie gereekent word, niet zoude zyn van *drie honderd en feftig dagen*. Want dit, en niet het ander, was al noch het gemeenlyk bekende jaar, het welk in gebruik was onder de volken van deze verfcheide landen, en by gevolg ook onder het volk van God, het welk nu by de zeventig (*b*) zulke jaren in een van die Landen, te weten in dat van den Koning van Babel, had doorgebragt ten tyde als deze Profezie gegeeven wierd.

En wat is natuurlyker dan te onderftellen, dat in de gezegde Profezie zulk eene rekening van *jaren* bedoelt worde, als in het gemeen bekend en in gebruik was in dien tyd en in dat Land, waarin *Daniel* en de *Joden* zig bevonden, doe dezelve geopenbaart wierd? - - - Voornaamlyk, als men overweegt het gene ik boven getoont heb, dat geene andere form van jaren (hoedanige ook) kan overeen gebragt worden met deze Profezie, naar derzelver uitgedrukte letter opgevat zynde.

Deze aanmerkingen derhalven moeten het gewislyk meer dan waarfchynelyk maken, dat dit het hier bedoelde foort van jaren zy. Maar daar zyn noch andere bewyzen, waar mede wy dit ftuk, zo ik hope, konnen brengen tot wel naby de zekerheid, dat het zo zy. Als

Voor eerft onderftellende met den Geleerden *Dr. Prideaux* (*c*) dat *deze Profezie voornaamlyk de Joden betreffende en voor hun befchreven zynde* (*want dezelve is befchreven in het* Hebreeuws, *het welk was de taal der* Joden, *en niet in het* Chaldeeuws, *gelyk eenige andere ftukken van Daniel*) *het gelooflyk zy*, *dat de tydrekening*, *die daar in uitgedrukt is*, *verftaan moet worden volgens de Joodfe manier en niet naar eenige andere*; dit ftrydt echter ganfch niet tegen die jaars-geftalte, die wy beweeren in deze Profezie bedoelt te worden, aangezien even deze jaars-geftalte eene *Joodfe* jaars-geftalte was. Want het is klaarblykelyk hun fchriftuur-jaar (*d*) en als zodanig kon het ook niet anders dan bekend en in gemeen gebruik zyn onder dat Volk: Daar het in tegendeel om verfcheide redenen geheel onwaarfchynelyk is, dat het foort van

(*a*) Oud en Nieuw Verbond aaneeng. bladz. 340.
(*b*) Gelyk in het vervolg getoont zal worden.
(*c*) Oud en Nieuw Verb. aaneeng. bladz. 341.
(*d*) Gelyk ik boven heb aangetoont, en hier na noch verder blyken zal.

van *Joodse jaren*, het welk door het *Sanhedrin* tot regeling van de Joodse feesten is ingevoert geworden, zoude wezen dat gene, dat in deze Profezie bedoelt word, gelyk ik aanstonds zal aantonen. En vooronderſteld zynde, dat de jaren dezer Profezie *Joodse* jaren zyn, zo kenne ik geene andere gestalte van het *Joodse jaar*, bepaaldlyk en eigentlyk zo genoemd, naar welke men hier zoude konnen rekenen, dan eene van deze twee *Joodse* jaars-gestalten. Want, offchoon *Dr. Prideaux* (*a*) spreeke van het *Zonne-jaar* als eene *Joodse jaars-gestalte*, en als of dit zoude zyn het jaar, by welk in deze Profezie gereekent word, eerst zeggende dat deze jaar-weken KLAARLYK en DUIDELYK dezelfde zyn met de *Sabbath-jaren*, waar van *Levit.* XXV. 8 gesproken word, en dan besluitende, dat deze *Sabbath-jaren* zekerlyk gereekend zyn geweest by Zonne-jaren; zie ik in der daad geenen grond voor eene van deze vaststellingen, maar wel klare redenen tegen die beide. Want

Voor eerst dat de gemelde Schryver zegt, dat de *Sabbath-jaren Levit.* XXV. 8 moeten gehouden worden voor *Zonne-jaren*, overmids dat dezelve begonnen met den eersten der maand *Tisri*, die door het Loof-hutten feest (dat altyd in het midden dezer maand geviert wierd) bepaalt was tot een zeker saisoen van het jaar, en dierhalven van dat saisoen in het eene jaar tot het zelfde saisoen in het andere jaar eeniglyk kan gereekent zyn naar den loop der Zonne: alhoewel deze aanmerking waar mag zyn in het zakelyke van den tyd; zo bewyst dit echter niets, dat hier ter zake doet. Eeniglyk zoude het in allen dit bewyzen, dat de *Joden* in dit en andere dingen, tot de wet behorende, hunne jaren afgemeeten hebben volgens het *Zonne-jaar*. Want het is de *Joodse* tyd-maat of manier van tydrekening, waarop we hier het oog moeten vestigen. Maar we hebben geenen den geringsten voetstap, dat ik wete (*c*), van zulk eene jaars-form of rekening van jaren: maar we hebben klare bewyzen van het tegendeel, gelyk in de praktyk van het *Sanhedrin* in deszelfs regeling van het *Joodse* jaar, zo ook in het uitdrukkelyk getuigenis van *Maimonides*, steunende op het gezag van de beide *Thalmuds*, dat in alle dingen tot de WET behorende (by gevolge ook in de *Joodse Sabbath-jaren*) hunne jaren geweest zyn nog ZONNE-JAREN, nog MAAN-JAREN, maar zulke als de order van *intercalatie* mede bragt, het zy het waren gemeene jaren of schrikkel-jaren volgens de bepaling van het *Sanhedrin* (*d*).

Ten tweden. Ik zie niet, hoe *Dr. Prideaux* uit deze *Sabbath-jaren Levit.*

(*a*) Oud en Nieuw Verbond aaneeng. bladz. 341.
(*b*) Van 365 dagen en ses uuren.
(*c*) 't Is waar men zegt, dat de Joodse sterrekundigen een Zonne-jaar hadden van 365 dagen, maar het word echter zo gezegt, dat dit alleen in gebruik was in de scholen. *Seldenus* de ann. Jud. *p.* 1, 2.
(*d*) Ibidem, C. XVI. *p.* 75.

Levit. XXV. 8. kan redeneeren tot de *jaar-weken* van deze Profezie, als of die eene betrekking tot elkanderen hadden in de gestalte van het jaar of in eenig ander punt, hoedanig ook. Want

Eerstlyk het grondwoord in *Levitikus* is niet שבעים (*weken*) gelyk in deze onze Profezie staat, maar שבתות שנים (*jaar-sabbathen*) maar, of men hier mogte aandringen, dat de zin evenwel in zo verre de zelfde is, dat een *Sabbath-jaar* duidelyk *zeven jaren* is en *zeventig Sabbath-jaren* al zo wel als *zeventig jaar-weken* 490 *jaren* uitmaken; doe ik 'er by

Ten tweden, dat in de natuur van de eene of de andere geene wyze of grond van onderlinge betrekking is. Want wat heeft eenige van de verscheidene UITKOMSTEN van deze *jaar-weken* met de *Sabbath-jaren* gemeen? Ik zegge noch

Ten derden, de *Sabbath-jaren* der *Joden*, naar *Dr. Prideaux* eigen (*a*) zeggen, geheel ONZEKER zynde, vermids het, gelyk Hy te recht zegt, niet blykt WANNEER of HOE dezelve zyn waargenomen geworden; zo is 'er zekerlyk geen grond of aanleiding om dus te redeneeren uit de *Sabbath-jaren* tot de *jaar-weken* van deze Profezie. Want dit is ontegenzeggelyk redeneeren uit ONZEKERHEDEN.

Ten vierden, *Dr. Prideaux* heeft zelf op eene andere plaats (*b*) erkent, dat hier geene betrekking zy tusschen deze twederlei jaren, als Hy ons zegt, *dat deze Profezie niets anders bedoele dan door zeventig weken uit te drukken zeventig tyden van zeven jaren, zonder dat dit eenige betrekking hebbe tot de Shemittahs*, of SABBATH-JAREN.

Ik besluite dierhalven, wat deze *jaar-weken*, by welke de tyd van deze Profezie gerekent word, aangaat, dat het 'er zo verre af zy, dat die KLAAR en DUIDELYK de zelfde zyn met de *Sabbath-jaren*, waar van in *Levit.* XXV. 8. gesproken word (als *Dr. Prideaux's* woorden zyn op de 283 *bladz.* van zyn Boek) dat, gelyk ook zyne woorden zyn in zyne *Voorreden*, dezelve *buiten eenige betrekking op elkanderen zyn*, of met andere woorden, *op geenerbande wyze betrekking tot elkanderen hebben.* En het gene *buiten eenige betrekking* op elkanderen is, of geene manier van betrekking heeft, dat is zonder betrekking, of heeft geene betrekking, *in eenig ding*, en bygevolg ook niet *in de gestalte van het jaar.* En behalven dit is die jaars-gestalte, te weten die van een *Zonne-jaar*, nooit een *Joods* jaar geweest; als de boven aangehaalde getuigenissen tonen, en kan dienvolgens ook niet geweest zyn die van de *Sabbath-jaren.* Want die is naar die getuigenissen zekerlyk geweest het jaar, dat by het *Sanhedrin* was vastgesteld in de regeling van hunne feesttyden.

Dit is onlochenbaar eene *Joodse jaar-form.* En wanneer dit, gelyk ik

(*a*) Voorreden, bladz. 17.
(*b*) Voorreden, bladz. 18.

ik nu mag voortgaan te tonen, niet zyn kan het jaar van rekening by den Engel in deze Profezie bedoeld, zo zal alleen overblyven, dat wy ons wenden tot de andere Schriftuurlyke gestalte des Joodsen jaars van *drie honderd en sestig dagen*, als wy aanstonds zien zullen.

Dat de gestalte van het jaar, van welk zig het *Joodse Sanhedrin* bediende tot het regelen van hunne feesten, zoude zyn het jaar van rekening in deze Profezie bedoeld, is in geenen dele waarschynelyk wegens de volgende redenen.

Eerstelyk, Het is geen Schriftuur-jaar. Want het bestond verscheidenlyk (*a*) zomtyds uit 12 maanden, somtyds, door inlassching van den Joodsen *Veadar* of tweden *Adar*, uit 13 maanden. Maar van dezen *Veadar* of tweden *Adar* hebben wy geene de minste melding in de gansche Heilige Schriftuur, nog by name, nog als de *dertiende* maand. Wy vinden *twaalf maanden*, die by name genoemt worden en zo ook in order of getal als de *eerste*, de *twede*, de *derde*, en zo verder tot *twaalf* toe; maar nergens in de Schriftuur word dat getal gebragt tot *dertien*.

Ten tweden, het was altoos eene alleronzekerste rekening, als zynde enkel artificieel en willekeurig, vermids het louter afhing van de bepaling van het *Sanhedrin*. Het Volk wist nooit voor het einde van het lopende jaar, of het jaar bestaan zoude alleenlyk uit *twaalf*, of wel uit *dertien* maanden, voor dat die van het *Sanhedrin* hunne verklaring daaromtrent hadden bekend gemaakt. En dit geschiedde nooit, zo als men ons bericht, voor het einde van het jaar (*b*). Het was

Ten derden, een jaar, dat zeer onzeker was in zynen oirsprong. Want wie kan zeggen hoe, of wanneer, het eerst uitgevonden zy (*c*)? Dit is geheel onzeker. En

Ten

(*a*) Annus Civilis (want zo noemt het *Seldenus*) juxta *Thalmudicos* seu Annus Communis seu Intercalaris. Communem implebant Menses duodecim, qui aut cavi fuere aut pleni sive intercalares i. e. aut dierum 29 aut 30. In Intercalari anno Menses tredecim. [*Seldenus* de Anno Civ. vet. Jud. cap. 37].

(*a*) Anno labente et plerumque sub finem ejus mos erat Synedrii Magni Collegis Decreto publico intercalationem, *ubi opus erat*, futuram statuere. [*Selden.* de Ann. Civ. Vet. Jud. cap. 9.]

(*b*) *Mihi nondum est compertum, quis fuerit intercalationis secundi* Adar *auctor, quo caperit tempore. - - Ludunt operam Chronologi, qui veterum* Hebræorum *tempora ad rationes Cyclicas reducunt. Veteres non ex Scripto, non ex computo, sed ex observatione Neomenias suas notabant. Tempora quo vetustiora, eo incertiora. Nullum exstat in S. Literis Intercalationis vestigium, neque constat Chronologiam technicam stante primo Templo Judæis fuisse cognitam* [*Marsham pag.* 184.] Doch aldus heeft zekerlyk de Heer *John Marsham* de zaak te verre getrokken. Want hoe hebben de Joden dan hunne Feest-dagen op hare bepaalde tyden regelmatig konnen waarnemen onder den eersten Tempel? De rede om zulke *schrikkel-jaren* te maken was by de Joden even de zelfde onder

den

Ten Vierden is het even onzeker ten aanzien van deszelfs geduurzaamheid. Want wie kan ons met zekerheid zeggen, hoe lang het in gebruik was onder de Joden (*a*)?

Ten vyfden, het is zo in zig zelven, als ook tot eenig zakelyk gebruik, voor het Volk van geenen dienst geweest: offschoon de Geleerde *Seldenus* (*b*) ons berichte, dat de *Joden* zig ook in de burgerlyke zaken daar van bedienden. Hy verzekert dit in der daad op het getuigenis van de beide *Thalmuds* en dat van *Maimonides*, die zig daar op beroept. Maar Hy maakt het teffens geheel onwaarschynelyk door zyne eigene zeer rechtmatige aanmerking aangaande de kenbare zwarigheden en onzekerheid, die uit het rekenen naar zulk eene jaars-gestalte noodzakelyk moesten ontstaan. Gelyk Hy met groot recht besluit, *dat alzo niemand zeker wezen kon wanneer Hy of een ander zynen mondigen ouderdom bereikt zoude hebben, zo lang als de hoedanigheid van het laatst voorgaande jaar door het* Sanhedrin *niet bepaald was*, dat is *zo lang als het* Sanhedrin *niet bepaalt had, of de* Veadar *'er zoude worden bygedaan of niet.* De zelfde zwarigheid en onzekerheid moest insgelyks (als de Geleerde Man ook heeft aangemerkt) uit zulk eene rekening ontstaan *in alle andere burgerlyke zaken*, in welke noodwendig op de jaren gezien moeste worden, als byzonderlyk ten opzigte van den jaarlyksen loon van gehuurde dienstknechten of soldaten, en diergelyke andere kontrakten voor één of meer jaren.

Maar behalven dit, wanneer wy al eens ter zyde stellen de grote moeielykheden en onzekerheid van zulk eene rekening van jaren, zo dunkt my, dat, indien dit geweest ware een bekend en in het gemeen gebruiklyk

den eersten, als onder den tweden Tempel. Maar dit geschiedde alleen, als *Seldenus* zegt, naar den bestemden tyd van hunne feest-dagen en voor al van het Paas-feest, waar van all' het overige afhing, daar zonder deze voorzorge deze feesten dan in den winter dan in den somer zouden gevallen zyn. Want gelyk Hy pag. 20, en 21 zegt Tempus festivum Paschatis non incipiendum ex receptissima a Majoribus traditione nisi plane constaret Aequinoctium Vernum &c. En in het volgende Hoofdstuk toont Hy de onzekerheid van de *Joodse* rekening, en uit zig dieswegen aldus *Quonam temporis momento aut die certorum atque in se aequabiliter recurrentium annorum, veluti Aegyptiorum aut Julianorum Calculo, Aequinoctium vernum, seu Tekupham Nisan, collocarint Mathematici veteres Judaei mihi* satis *non est* compertum [pag. 24].

(*a*) Alia fuit Judæorum Chronologia ante Captivitatem, alia post reditum; alia denique post institutum ab Hillele jun. Cyclum decennovalem Anno Christi 358. [*Marsham* pag. 184. folio Edit.]

(*b*) De Anno Civ. Vet. Jud. c. 16. In rebus CIVILIBUS decernendis idque genus aliis neque Lunaris ratio neque Solaris habebatur anni, sed solum modo INCERTISSIMI illius, qui et mensibus etiam non minus certis conflatur, sive communis sive Intercalaris.

lyk jaar onder de *Joden*, dat het zulks dan geweest moeste zyn in de tyden van de Heilige Schrift, zo al niet in die allen, ten minsten in zommigen. En dan zouden wy immers in een *schrikkel-jaar* gewag moeten vinden van eene bygevoegde maand, bekend onder den naam van *Veadar*, of *Twede Adar*, of anders, onder eene benoeming naar het getal der maanden, de *dertiende* maand.

Want, daar wy in de Heilige Schriftuur voor en na gewag zien gemaakt van *twaalf* maanden, of by derzelver byzondere namen, of volgens de order van dezelve in het getal der maanden, als ik reeds gezegt heb, is het niet te denken, dat 'er in den geheelen loop der Heilige Geschiedenisse niets zoude zyn voorgekomen, dat eene geleegenheid kon en moeste geven om ook te spreken van eene maand *Veadar*, of eene *dertiende maand*, al zo wel als van die *twaalf* andere, die of by hunne eigene namen, of naar de order en het getal (als gezegt is) zo duidelyk gemeldt worden. Dit had men immers zekerlyk hier of daar te verwachten, indien men in het gemeen en gewoon gebruik eenigen acht op die maand genomen had, en van zulk eene konstig uitgevondene en onzekere rekening of jaars-gestalte eenig ander gebruik ware gemaakt geweest, dan eeniglyk tot dat einde, waar toe de zelve is ingestelt geworden (*a*), te weten om de feesten der *Joden* daar naar te schikken, en elk op zynen regten tyd te doen komen.

En zo verre als de Heilige Schriftuur ons hier in voorlicht, moet niet dit, maar het oud *Joods* jaar, of het Schriftuur-jaar van 360 *dagen*, geweest zyn het *burgerlyk* jaar of het jaar, dat in gemeen gebruik was onder Gods Volk.

Want het is in geenerlei wyze waarschynelyk, dat in de aanstelling van de Bestel-meesters van de huishouding van Koning *Salomo*, die den Koning en zyn huis verzorgden elk ééne maand in het jaar 1 *Kon.* IV. 7, of van de twaalf Bevelhebbers [van David] die om den Koning te dienen alle maand aangingen en afgingen in alle de maanden des jaars 1 *Chron.* XXVII. 1. eenige acht zoude zyn gegeeven geweest op die onregelmatige gestalte van het *Joodse* jaar, die verscheidenlyk nu uit *twaalf*, dan uit *dertien* maanden bestondt. Het was niet mogelyk, dat zulks geschiedde. Want wanneer men in dit geval hadde moeten zorg dragen voor eenen *Veadar*, gelyk in een *schrikkel-jaar* geschieden moeste, zo zoude het getal van *twaalf* Bestel-meesters voor des Konings Hofhouding en *twaalf* Hoofdmannen, elk voor ééne maand, niet groot genoeg geweest zyn voor het getal der maanden van zulk een *schrikkel-jaar*.

Ja het zoude ongerymd zyn te onderstellen, dat in deze zake acht gegeeven zoude zyn geweest op eene zo onzekere jaars-gestalte. Die vaste bestellingen op 's Konings huishouding en wagt konden daar naar niet gereegelt worden. Maar dezelve waren voor altoos zeer wel gereegelt, wan-

(*a*) *Selden* c. 5.

wanneer dat geſchiedde op dien grond en naar die rekening, dat het jaar beſtond uit *twaalf maanden*, elk van 30 *dagen*. Gelyk wy getoont hebben, dat zulke maanden en jaren in de Heilige Schrift verſtaan worden (*a*). Dan was voor 's Konings Hofhouding en zyne wagt een vaſte voet en zekere order bepaalt, zonder dat de Koning zig behoefde te laten geleegen zyn aan de onzekere bepaling van het jaar door het *Sanhedrin*, wiens werk het was daar in te voorzien. En het zelve behoefde zig dien aangaande niet te gedragen aan des Konings goedvinden. Hy was alleenlyk het hoofd of een medelid van die Vergadering. Ook had de Koning geene rede om zig daar aan te gedragen (*b*) in eene ſchikking, tot een burgerlyk gebruik dienende, als daar was eene beſtelling voor zyne Hofmeeſters en Hoofdmannen, volgens welke zy elk den tyd van zyne bediening weten konden: gelyk zy dan ook ongetwyffeld hunne beſoldingen zullen genoten hebben volgens dat zelfde bekend en gewoonlyk Schriftuur-jaar, beſtaande noch in *Salomoos* tyd, gelyk van ouds en van den beginne onder Gods volk, uit 12 gelyke maanden van 30 *dagen* of 360 *dagen*.

En dit bleef ook zedert in gemeen gebruik onder hen van tyd tot tyd. En wy horen daar van insgelyks noch na de Gevangenis, gelyk het zo geleegen was in den tyd van Koning *Ahaſuerus*. Want van Hem lezen wy, dat Hy eene maaltyd hieldt voor alle zyne Vorſten en dienaars 180 *dagen Eſth.* I. 4. Waarom juiſt 180 *dagen*, indien het niet was om die rede, dat zo veele dagen ter dier tyd gereekent wierden uit te maken een *half jaar*? Wy hebben hier het getuigenis van de Joden (*c*) en ande-

(*a*) Dit is te zien in het bewys aangaande den tyd van Noach te voren bygebragt. En wy mogen noch alhier daar by voegen het gene ons voorkomt *Num.* XX. 29. en *Deut.* XXIV. 8, alwaar wy lezen, dat Iſraël eerſt over den dood van *Aaron*, daar na over dien van *Mozes*, rouwe bedreef den tyd van *dertig dagen*, die ongetwyffeld moeten worden aangemerkt als uitmakende eene geheele maand. Want wat rede was 'er om dien tyd van rouw-bedryf juiſt te bepalen op *dertig* dagen, indien het niet daarom geſchiedde, dat *dertig* dagen het gewoonlyk getal van de dagen eener maand uitmaakten? En dit was ter dier tyd, wanneer de kinderen Iſraëls niet lang geleeden uit Egipte waren uitgegaan.

(*b*) In phaſibus (*) decernendis annisque intercalandis præfuere Principes ac ſynedri, ſeu Collegæ ſynedrii, ſeu conſiſtorii illius celeberrimi סנהדרין הגדולה dicti, id eſt Synhedrii ſeu Sanhedrin Magni. [*Seldenus* de Anno Civ. Vet. Jud. cap. XI. pag. 54, 55. uit getuigeniſſen der Joden, by Hem opgegeeven].

(*) N.B. Phaſis Lunæ erat, cum Luna e radiis Solaribus emerſa conſpiceretur (Vid. *Seldenus* cap. III. pag. 12. &c.) Het was het eerſte ſchynzel van de Nieuwe Maan na de conjunctie. En dit was de twede dag na de conjunctie.

(*c*) *Pirke Eliezer* c. 49 uit R. Abraham.

deren (*a*) voor ons, en dat met goede rede; aangezien uitdrukkelyk van dien tyd gezegt (*b*) word, dat de eerfte maand was de maand *Nisan*, en de laatfte maand noch was *Adar* of de *twaalfde* maand. Indien dan 180 *dagen* in den tyd van Koning *Ahafuerus* uitmaakten *fes maanden* of een *half jaar*, zo maakten by gevolg 360 *dagen* uit *twaalf maanden* of een geheel jaar, zo als dat in bekend en gemeen gebruik was onder Gods volk.

Over het geheel dan, wanneer wy bevinden, dat wy voor en na de gevangenis duidelyke voetftappen hebben van een jaar van 360 *dagen* als eene bekende en gewoone jaars-geftalte onder de Joden; wat rede is 'er, waarom in de Godfpraak, van welke wy handelen, en die aan dat Volk is gegeeven geweeft, het jaar van rekening, dat daar in bedoelt word, niet zoude zyn dit eigenfte *Joodfe* jaar, waar van ik getoont heb, dat het zelve was het oud Schriftuur-jaar, en als zodanig ook noch bekend en in gewoon gebruik in de tyd-rekening in deze latere Schriftuurtyden?

Doch miffchien zal my iemand tegenwerpen, dat all' het gene ik gezegt heb, de zaak noch niet voldinge, dat het alleen maar bewyze het gewoon gebruik van dit Joodfe jaar (of deze Schriftuurlyke jaars-geftalte) ten aanzien van het enkel jaar (of wanneer van een enkel jaar op zig zelve gefproken word) maar niet ten opzigte van vele jaren te zamen *in eene byéén gevoegde fom*. Gelyk *Dr. Prideaux* (*c*) die aanmerking maakt over de *maan-jaren* (ftiptlyk (*d*) zo genoemd) dat de Oude volken, die zig daar van bedienden, ook fchrikkel-jaren hadden om het gene, dat aan de anderen te kort kwam, te vereffenen; zo dat, hoe het ook met een enkel jaar onder hen geleegen mogte zyn, als men ze in eene fom optelde, kwamen ze op Zonne-jaren uit, om dat het een zo vele dagen over had, als 'er aan het andere ontbraken. Welke aanmerking ook op de jaren van 360 dagen, van welke wy fpreken, fchynt te konnen worden toegepaft en dan ook even eens gevraagt te mogen worden, als *Dr. Prideaux* ftraks daar op doet, *Wie kan zig dan verbeelden, dat de Engel in eene* byeengevoegde fom *van 70 weken*, *of* 490 *jaren*, *op eene jaartelling het oog zoude gehad hebben*, *die*, *voor zo verre wy weten*, *toen nergens by eenig volk in zwang ging?*

Hier op antwoorde ik, dat 'er *immers zulk eene jaars-geftalte in de weereld in gebruik geweeft moet zyn ook in de byeengevoegde fom*, beide voor

(*a*) Duravit fex menfibus. [Menochius] - - - *Dionyfius Siculus* totos 90 dies ebrietati vacavit. [Serarius] - - - *Pole's* Syn. in h. l.

(*b*) *Efth.* III. 7.

(*c*) Oud en Nieuw Verbond aaneeng. bladz. 341.

(*d*) Als beftaande uit twaalf Maan-maanden, in den eigenlykften zin genomen, uitmakende een Maan-jaar van 354 dagen en omtrent 9 uuren.

voor en na het geven van deze Profezie (offchoon *Dr. Prideaux* het tegendeel vaft ftelle) gelyk, zo my dunkt, genoegzaam blyken zal uit de volgende bewyzen.

Voor eerft, moet het dus geweeft zyn in het Aziatife jaar, waar van hier voren gefproken is. Want hoe kon *Solon* anders gezegt hebben, dat 'er in LXX jaren 25200 *dagen* waren? Dit was alleen in dier voegen waar, dat zo vele dagen uitmaakten zo vele jaren van 360 *dagen* in de *byeengevoegde fom* van zulk foort van jaren.

Zegt men, dat 'er buiten dat ook onder de Grieken een *fchrikkel-jaar* plaats had, dit is het gene ik boven heb toegeftaan. Dan alhier moet ook aan den anderen kant worden toegeftaan, dat 'er ook geweeft zy eene bekende rekening by deze andere jaars-geftalte in eene *byéén gevoegde fom* van jaren beide onder de *Grieken* en onder de *Lydiers*. Want tot deze onderfcheidene volken behoorden de perfonen in dat gefprek, waar van wy hier handelen. Hoe kon *Krefus* anders de mening van *Solon* in dit zyn gezegde verftaan hebben, wanneer die rekening van zeventig jaren van 360 dagen in de *byéén gevoegde fom* daar van niet even zo wel in *Lydie*, als in *Griekenland* (*) ware bekend en in gebruik geweeft?

Het zoude waarlyk ongerymd geweeft zyn, dat de wyze en deftige *Solon* Koning *Kréfus* in verwerring gebragt zoude hebben door zulk eene wyze van rekening, gelyk Hy dat zekerlyk gedaan zoude hebben, indien dezelve niet overeen gekomen hadde met een gemeen en bekend gebruik. Maar

Ten tweden, en meer byzonderlyk, wy hebben, dunkt my, een klaar bewys hier van onder Gods volk in deszelfs gevangenis in Babel, aangezien deze gevangenis niet kan gereekent worden LXX jaren lang geduurt te hebben, ten zy men dat verftaa van zodanige jaren van 360 dagen,

(*) *Solon* word gezegt te zyn geweeft de eerfte uitvinder van het fchrikkeljaar onder de Grieken [zie *Jof. Scaliger* Emend. temp. pag. 23, 24 en *Ricciolus* pag. 35 uit *Proclus* Lib. I. in *Tim.* Plat.] Maar dit word gezegt zonder bewys (v. fupra). En het heeft althans by het volk geenen ingang gevonden. Dat hieldt noch zyn oud jaar van 360 dagen. *Ariftoteles* zelf rekent daar by als het jaar, dat in zynen tyd in gewoon gebruik was. Hift. Anim. Lib. VI. c. 20. Quædam ex canibus quinta anni parte parturiunt, nimirum diebus 72: Laconica uterum gerit fexta parte anni, id eft diebus 60. En by de *Atheners* na den dood van *Ariftoteles*, die in het jaar *voor Chriftus* 322 ftierf, was het jaar in de gemeene rekening ook noch het zelfde. Want zy regtten ter eere van *Ariftoteles* 360 ftandbeelden op, zo vele als 'er dagen in het jaar waren. Videatur *Diogenes Laertius in Vit. Dem. et Plin.* Lib. 34. c. 6. *Nondum anno hunc numerum excedente* zyn de woorden van *Plinius*. Zie Langius de Anno Chr. pag. 158, als ook *Ricciolus* en *Leo Allatius* de menf. temp. cap. 10 alwaar meer diergelyke bewyzen te vinden zyn, met welke ik den Lezer niet wille ophouden.

gen, in eene *byéén gevoegde som* gerekend. Want die gevangenis begon (als boven getoont is) met de inneming van *Jerusalem* door *Nebukadnezar*, den Zoon, in het *vierde* jaar van *Jebojakim*, in het jaar *voor Christus* 606 in het begin van *November*. En dezelve eindigde in het *eerste jaar van Cyrus*, na den dood van *Darius*, die te *Babylon* stierf in het jaar *voor Christus* 537, wanneer *Cyrus* Hem opvolgde in de gansche heerschappy. Gelyk de Geleerde *Dr. Prideaux* op dat jaar zelf ook zegt, *dat de zeventig jaren*, welke *Jeremia* voorspelt had, dat de gevangenis duuren zoude, *nu juist geëindigt waren* (te weten in het jaar *voor Christus* 537 in de maand *November*). Maar wanneer de jaren van het begin en einde dezer gevangenisse aldus te recht gestelt worden, zo heeft dezelve geen LXX *jaren* geduurt volgens eene rekening van *Zonnejaren* (want van de maand *November* in het jaar *voor Christus* 606 tot de zelfde maand in het jaar *voor Christus* 537 zyn ontegenzeggelyk alleen maar 69 *Juliaanse* of Zonne-jaren) maar deze gevangenis heeft in der daad zo lang geduurt, wanneer men hier rekent naar die *Joodse* jaarsgestalte, van welke wy spreken, en dat wel in eene byéén gevoegde som van jaren. Want LXX zulke jaren (van 360 dagen) vindt men in 69 *Juliaanse* jaren (*a*).

En zo moet het zekerlyk geweest zyn, indien de eigene rekening van *Dr. Prideaux* alhier rechtmatig is, gelyk ze dat ongetwyffeld is, aangezien *Babylon* door *Cyrus* ingenomen wierd in het 17e jaar van *Beltzasar* tegen het einde van het jaar voor Christus 539, en by gevolg de tweejarige regeering van *Darius* een einde nam in het jaar voor Christus 537, zodanig dat noch een gedeelte van dat jaar overig bleef voor *Cyrus*, wiens regeering zekerlyk moet begonnen hebben onmiddelyk na den dood van *Darius*. Daarop kwam dan aanstonds (als *Dr. Prideaux* ook rekent) het bevel van *Cyrus* uit, in het midden van de maand *November*: en de Joden ééne maand tyd nodig hebbende gehad om zig volgens die vergunning van *Cyrus* tot de reize te bereiden en vier maanden voor de reize naar Babylon (want in dien tyd leide *Ezra* den zelfden weg af, gelyk *Dr. Prideaux* uit *Ezr.* VII. 9. heeft opgemerkt) moet het begin van dezen hunnen optogt gevallen zyn omtrent in het midden van de maand December des jaars voor Christus 537. en hunne aankomste in hun eigen land geschiedde in de maand April van het jaar *voor Christus* 536, zynde het eerste Schriftuurlyk jaar der regeeringe van *Cyrus*.

Maar aldus konden 'er toen geene *zeventig Juliaanse* jaren verlopen zyn, als nu reeds getoont is. Wy mogen 'er noch by doen, dat *zeventig* zulke jaren ook niet gereekent konnen worden verlopen te zyn geweest

(*a*) Het verschil bestaat alleen in *twee* dagen en *ses* uuren, aangezien, daar men in 69 Juliaanse jaren heeft 25202 dagen en ses uuren, in 70 jaren van het andere soort alleen zyn 25200 dagen.

weeft van het erkende beginftek, dat boven genoemt is, tot op de maand *November* van het jaar voor Chriftus 536. Want de wederkeerende Joden zyn, naar het gene zo even gezegt is, al twaalf maanden te voren uit hunne gevangenis ontflagen geworden, en elf maanden te voren reeds op weg gegaan, en zeven maanden voor den gezegden November-maand zyn zy reeds in hun eigen land geweeft.

En dus is het buiten tegenfpraak, dat de LXX *jaren der Gevangeniffe*, tusfchen welker begin en einde niet meer dan 69 *Juliaanfe* jaren zyn, niet anders konnen bereekent worden dan met jaren van 360 dagen (*a*), en dienvolgens even dit ons een allerklaarft bewys uitlevere van zulk eene jaars-geftalte gebruikt in eene byéén gevoegde fom, met welke wy zien, dat God aldus zelf de duuring van zynes Volks gevangenis bepaalt heeft (*b*).

Maar *ten derden*, behalven dit hebben wy noch een bewys, het welk voor ons Chriftenen zo groot is, als in dit ftuk gegeeven kan worden, om klaarlyk te tonen, dat dit is het eigenfte foort van jaren, het welk in de byéén gevoegde fom van LXX weken of 490 jaren in de Profezie van *Daniel* bedoelt word. Dit bewys beftaat hier in, dat, daar de Engel, die deze Godfpraak aan *Daniel* mededeelde, elders op zyne Profetife wyze tot Hem gefproken heeft van zeker getal van *jaren*, dit getal van *jaren* in de *Openbaring van Johannes* herhaalt en verklaart word in dier voegen, dat het zelve gebragt word tot zo vele tyden van 360 *dagen*.

De Engel *Gabriel*, die deze Profezie van de LXX weken aan *Daniel* mede deelde, was de zelfde, *dien Hy in een gezigte gezien had in den beginne* (*c*) dat is dien Hy gezien had in zyn eerfte gezigte (*Dan.* VII. 16.) en die toen aan Hem gaf eene voorzegging van *eenen tyd*, *tyden* en *eenen halven* tyd (*d*). Een *tyd* nu is in den zin van *Daniel een jaar*. Zo werden de *zeven tyden*, welke *Nebukadnezar* in zynen beeftlyken ftaat doorbragt, van *Jozefus* genoemd *zeven jaren* (*e*). En *Daniel* verklaart ook elders zig zelven aldus, te weten *Hoofdft.* XI. 13. alwaar in onze [Engelfe] vertaling gezegt word *de Koning van het Noorden zal komen na zekere jaren*, maar in den oirfpronklyken text ftaat Hy zal komen op *het einde der tyden* of *jaren* (*). En zo hebben we dan ook de woorden van den Engel te verftaan, wanneer Hy in het eerfte gezigte (*Hoofdft.* VII. 25.) aangaande het *vierde beeft* zegt *Hy zal de Heiligen der*

(*a*) Eigentlyk 2 dagen en fes uuren minder dan 69 Juliaanfe jaren. Zie de even voorgaande aantekening.

(*b*) By den Profeet Jeremia XXV. 11, 12. XXIX. 10.

(*a*) *Dan.* IX. 21.

(*b*) *Dan.* VII. 25.

(*c*) Dus zegt *Bellarminus* (de Rom. Pont. III. 8.) dat alle menfchen het verftaan.

(*) Het woord עתים is hier niet geftelt *in regimine*, maar *in appofitione*.

der hoge plaatzen bestryden — en zy zullen in zyne hand gegeeven worden eenen tyd, tyden en een halven tyd. (Vergelyk *Hoofdst.* XII. 7).

Deze woorden zien wy in het Boek der *Openbaringe* op dezelfde wyze herhaalt *Hoofdst.* XII. 7, daar, kennelyk met den eigen styl van *Daniel*, gezegt word *een tyd, tyden en eenen halven tyd*, betekenende als gezegt is in de gemeene spraak niets anders als *drie jaren en een half.*

Hoe menige jaren nu met die woorden in *Daniels* Profezie gemeent worden, hadden wy nooit zeker geweeten, indien het niet ware door behulp van de laatstgenoemde plaats der *Openbaringe*. Aldaar word eerstlyk *vers* 6. by *voorverbaal* aangaande de *Vrouwe*, die *door den Draak vervolgt* wierd, gezegt, *dat ze vloodt in de woestyne, alwaar God haar eene plaats bereidt had, dat zy daar gevoedt zoude worden* 1260 *dagen.* Daar tegen word op zyne eigene plaats *vers* 14. gezegt, dat *aan de Vrouwe gegeeven wierden twee vleugelen van eenen groten arend, op dat zy mogte vlieden in de woestyne, daar zy gevoedt word eenen tyd, tyden en een halven tyd, van voor het aangezigte der slange.*

Vermids in deze beide texten de persoon, van welke gesproken word, en de zaak, die aangaande dezelve gezegt word, even de zelfde zyn; zo moet ook de tyd van de geduurzaamheid dier zake in beide deze *versen* even de zelfde zyn. En by gevolg moet het getal van 1260 *dagen vers* 6. het zelfde zyn met *eenen tyd, tyden en eenen halven tyd vers* 14. Dit klaar zynde, is de gestalte, of tyd-maat van deze *tyden*, of *jaren*, zeer gemaklyk uit te vinden. Want wanneer het getal van 360 *dagen* gebragt word tot 3 *jaren* en *een half*, zo kan dit op geene andere *jaren* toegepast worden als alleen die van 360 *dagen*, van hoedanige jaren wy bezig zyn te spreken. En deze jaars-gestalte ziet men dan hier klaarlyk gebruikt in eene byéén gevoegde som van jaren.

Ik zal ten laatsten alleen hier by voegen, dat *Dr. Prideaux* (*a*) zelf deze rekening aldus opmaakt, zeggende dat die *tyd, tyden* en *een halve tyd* by *Daniel* zekerlyk betekenen *drie jaren en een half*, en dat deze *drie jaren en een half*, gereekend zynde by *maanden* van 30 *dagen*, juist uitmaken 1260 *dagen*. Welke dagen letterlyk verstaan zynde uitmaken de *drie jaren en een half*, welke de ontheiliging van den Godsdienst en de vervolging der Heiligen door *Antiochus Epifanes* in de Joodse Kerk geduurt heeft (*b*).

Hoe kan dit toch anders waar zyn, als volgens eene jaar-gestalte van 360 dagen, die dan by de Joden bekend en in gebruik geweest moet zyn, en dat wel ook in het rekenen van eene byéén gevoegde som van jaren, gelyk ik nu getoont heb?

En

(*a*) *Oud en Nieuw Verbond aaneeng. bladz.* 979, 980.

(*b*) Zyne ontheiliging van den Tempel en de vervolging door *Apollonius* begon in het jaar *voor Christus* 168. Hy stierf in het jaar *voor Christus* 164.

En heeft dit noch plaats gehad, als uit dit merkwaerdig bewys te zien is, in de dagen van *Antiochus Epifanes* en de vervulling der Profezien van *Daniel*, die op Hem zien, waarom zoude dan niet het zelfde soort van jaren bedoeld zyn in de Voorzegging aangaande de zeventig weken, door den zelfden Engel gegeeven aan den zelfden Profect *Daniel?* Het gene de jaars-gestalte in eene byéén gevoegde som daar van is, en erkent word te zyn, in de Profezie aangaande *den tyd*, *tyden en eenen halven tyd*, waarom zoude dat niet op de zelfde wyze de bedoelde jaars-gestalte zyn in eene Profezie van den zelfden Profeet nopens 490 *jaren?*

En aldus deze en de voorgaande bewyzen overlatende aan het oordeel van den Lezer, mag ik nu een einde maken van dit *Hoofdstuk*, en overgaan enz.

Dus verre de Geleerde MARSHALL.

Geerne bekenne ik/ dat zijne redeneeringen eenen groten schyn hebben. Ook wille ik wel belyden/ dat ik zijn gevoelen/ doe ik het zelve eerst heb leren kennen/ zo aannemelyk vonde/ dat ik by na daar in geheel zoude zijn overgegaan.

Maar het stuk nader overweegende/ bevinde ik niet/ dat de Geleerde Schryver zijne onderstelling voldongen hebbe: maar ik ben in tegendeel daar door te meer bevestigt geworden in die gedagte/ die ik in de verklaring van deze Profezie voorgestelt heb/ en waar in ik vele Voorname Mannen tot Voorgangers heb.

Dit staa ik gewillig toe/ dat in de oudste tyden der weereld het jaar gereekend zy geweest op 12 gelyke maanden van 30 dagen en alzo in het geheel op 360 dagen: welke rekening by de eerste opmerkingen/ welke de menschen op dit stuk gemaakt hebben/ zig als van zelve opdeedt/ en zeer gemaklyk was. Gelyk Mr. Des-Vignoles zulks op eene aangename wyze duidelyk aantoont (a). Dus twyffele ik ook daar aan niet/ dat de Joden, deze jaar-form van hunne aloude voorvaderen ontfangen hebbende/ die ook in gebruik gehad en gehouden hebben tot op den tyd van hunnen uitgang uit Egipte; gelyk die ook in dat land zelve in gebruik was.

Maar hier in hebben zy noodzakelyk eene verandering moeten maken ter oirzake van de Wet/ welke God aan hun na dien uittogt gegeeven heeft door den dienst van Mozes. De Wet verpligtte hen elken eersten dag der maand als eenen feest-dag te vieren en hunne maanden te beginnen met de Nieuwe Maan. Dit deed hun jaar enkel uit Maan-maanden bestaan/ en een Maan-jaar worden: waardoor het zelve ses dagen korter wierd als de oude jaar-form van 360 dagen. Want eene Maan-maand bestaat eigentlyk alleen maar uit 29 dagen en omtrent 12 uuren; en een Maan-jaar heeft dienvolgens niet

(a) *Chronol. Sainte & Etrang. Tom.* II. *pag.* 610-613.

niet meer dan 354 dagen. Aan den anderen kant verpligtte hen deze wet jaarlyks drie hoge feesten te houden/ die aan zeker getyde des jaars bepaalt moesten blyven. Het Paas-feest kon niet gevierd worden voor dat de lammeren groot genoeg waren om gegeeten te worden en de gerst tydig om gemaeit te worden; nog het Pinxter-feest voor dat de terwe ryp was; nog het Loofhutten-feest als na dat de wyn-oogst en die der olyven geschied was. Maar by aldien zy met het houden van die feesten op de daar toe in de wet bestemde dagen der maanden volgens hun Maan-jaar hadden willen te werk gaan/ zouden de feesten binnen eenige weinige jaren op geheel andere jaar-getyden hebben moeten vallen/ als den aart en de instelling van dezelve vereischte/ ter oirzake van de ongelykheid van dat soort van jaren met den loop der Zonne/ van welke de jaar-getyden afhangen. En behalven dit moeste ook noch ten aanzien van het Paas-feest in acht genomen worden/ dat het zelve/ op den veertienden der eerste maand gehouden wordende/ te gelyk altyd kwam op den tyd van de volle maan; aangezien het zelve was ingesteld ter gedagtenis van hunnen uittogt uit Egipte/ die by het licht der volle mane geschied was. Maar dit zoude mede binnen 3 jaren verlopen zyn/ indien zy het enkel Maan-jaar bleven volgen. Dus is het straks na de invoering van Mozes wet onder de Joden eene zaak van onvermydelyke noodzakelykheid geworden/ dat deze hunne Maan-jaren met den loop der Zonne vereffent/ of immers ten naasten by effen gemaakt/ wierden door de inlassching van schrikkel-jaren/ die zo veel dagen meer hadden als aan eenige vorige te kort kwamen. En dit schynt ook niet wel op eenige andere wyze bekwaamlyk te hebben konnen geschieden dan door middel van zulk een schrikkel-jaar/ dat eene maand langer was dan de anderen/ om dat hun Nieuwe-jaars-dag ook een feest-dag was en volgens de wet op het begin der maand ten tyde der Nieuwe Mane komen moeste. Onder wat benaming en op wat wyze zulks oudtyds geschiedde en aan het Volk bekend gemaakt wierd/ bekenne ik/ dat wy thans niet konnen bepalen. Maar de zake zelve/ en dat die op zulk eenen voet heeft moeten geschieden/ is uit de innerlyke gesteldheid van den Joodsen Godsdienst volgens de aangeweezene gronden onlochenbaar (*).

En my dunkt/ dat wy ook geene rede hebben om daar aan te twyffelen/ dat de Joden, offchoon zy in hunne burgerlyke zaken/ als kontrakten/verbind-schriften of diergelyke/het jaar met eene andere maand begonnen/ te weten naar het aloud gebruik met den eersten van de maand Tisri, nochthans in deze zaken zo wel/ als in alle andere/ naar die jaar-form gerekent hebben met betrekking op het

(*) Verg. Mr. DES-VIGNOLES *Chronol. Sainte & Etrang. Tom.* I. *pag.* 675. & suiv.

het getal der maanden en de duuring van het jaar / als ook ten aanzien van byéén gevoegde sommen van jaren. Vele moeielykheid en verwerring zoude het anders onder hen gegeeven hebben / indien zy tellfens een onderscheiden begin van hunne maanden zouden hebben moeten in acht nemen / en de maand Tisri in hun burgerlyk jaar somtyds al geëeindigd zyn geweest / eer die in het Kerkelyk jaar begon. Maar in tegendeel zie ik niet / dat zulks ten opzigte van hunne onderhandelingen zo vele zwarigheden gaf als onze Geleerde Schryver meent. Voor één enkel jaar konden opmerkenden / volgens het aloud gebruik / op de noodzakelykheid der zake steunende / wel voorzien / of dat een schrikkel-jaar zoude zyn of niet / al ware zulks noch niet in het openbaar afgekondigt. En in een verloop van eenige jaren wierd alle de schade / die men in één jaar had / in een ander weêrom goed gemaakt / door het schrikkel-jaar / dat zy dan eens om het derde / dan om het andere jaar / hadden.

In allen gevalle; gaf dit nu en dan eenige oneffenheid van rekening / dit was voor den eenen op zyne beurt zo goed / als voor den anderen op de zyne. En men kon hier in / als men het op het nauwste nemen wilde / eenige schikking bedingen / even gelyk men kogt en verkogt na het korter of langer aanstaande Jubel-jaar.

Op die wyze is ook gemakkelyk te beantwoorden die zwarigheid / welke de Geleerde Schryver zig maakt uit de bestelling op de huishouding van Salomo en de hoofdmannen van David, zynde twaalf in getal aangesteld om elk éène maand in het jaar hunnen post te bekleeden. Deze schikking / eeniglyk dienende om eene goede order op dit stuk vast te stellen / wierd dus zeer gevoegelyk ingericht naar het gewoon getal van de maanden des jaars. Maar gebiel het zo / dat in een tusschenkomend schrikkel-jaar het jaar uit dertien maanden bestond / dan behoefde daarom in die beraamde order geene verandering gemaakt te worden om die net te doen overeenstemmen met het bepaalde getal der maanden in dat jaar. De twaalf maanden / en daar in de afwisselende beurten van die Bestel-meesters en Hoofdmannen / ten einde gelopen zynde / kon hier mede by den aanvang der dertiende maand van zulk een schrikkel-jaar wederom van voren aan begonnen worden / zonder dat dit eenige wanorder gaf.

Genoeg was het dat / gerekend zynde naar het begin van deze instelling / ieder op het einde van zyne maand afging / en dan wederom een ander aankwam / en zo de beurten gelyk waren en bleven. Of dit by een getal van 12 of meer of minder afliep / hing blootlyk van des Konings goedvinden af / die dat getal alzo op twaalf begroot had / om dat deze schikking gevoegelyk overeenstemde met het gewoon getal der maanden in het jaar. En wat zwarigheid / indien in een schrikkel-jaar de Hoofdman of Bestel-meester / in wiens beurte zulk een dertiende maand van het schrikkel-jaar inviel / op dien tyd eene dubbele beurte had? By het geduurig wederkeeren (of de verwisselende ach-

achtereenvolging) van de schrikkel-jaren liep dit immers mede ten naasten by in het rond / zo dat niemand daar door zeer bezwaart wierd.

Wat nu aangaat de mening en het gebruik der Heilige Schrift / wanneer daar in van jaren gesprooken of by jaren gerekent word / hebben wy te denken / dat de Heilige Schrift door een jaar even dat zelfde verstaat / het welk die naam in de gemeene en gewoone taal van alle volken betekent (wat woord zy ook gebruiken (*) om dat te benoemen) te weten dien omtrek / of tusschenstand van tyd / met welken men wederkomt tot even dat zelfde saisoen of tot de zelfde lengte van dagen / als 'er te voren geweest is. Gelyk dat klaarlyk blykt uit de reeds aangehaalde wet nopens de hoge feesten van Israël / die in elk jaar op het zelfde saisoen geviert moesten worden / en van welke de Heilige Schrift ook duidelyk spreekt als drie bestemde tyden in elk jaar. Verg. Exod. XIII. 10. Levit. XXIII. en Deut. XVI. 16, als mede Deut. XI. 12. Nehem. X. 34, 35. En schoon de afmeting van dien kreits / die van den loop der zonne afhangt / door welken de jaar-getyden bepaalt en voortgebragt worden / niet ten vollen bereikt wierd met de twaalf Maan-maanden / by welke die jaar-kreits in zekere deelen verdeelt en onderscheiden wierd / zo wierd deze afmeting by het Joodse Volk toch gestadig ten naasten by wederom vereffent met den loop der Zonne / even eens als by alle de andere oude volken / die / de zelfde of soortgelyke maanden hebbende / hun jaar ook op de eene of andere wyze effen maakten met eene maand of eenige dagen daar by te doen om het beter / en zo na zy wisten te doen / met den loop der zonne te doen overeenkomen (†). Dierhalven behoefden de Schryvers der Heilige Schrift (of de Heere God zelve daar in sprekende) in het noemen of berekenen van jaren in het geheel geenen acht te geven op die onder het Joodse of andere volken in gebruik zynde afmeting van het jaar by een zeker getal van maanden: daar ieder een door een jaar even het zelfde verstaat / en het gene aan de in gebruik zynde afmeting des jaars te kort kwam door het gezegde middel telkens wederom aangevult en vergoedt wierd / wanneer 'er twee of drie jaren verlopen waren. Ten minsten / indien hier uit al eenig verschil ontstaan mogte in de lengte van een of ander jaar / wanneer van een enkel jaar / door zyne maanden bepaald / in de Heilige Schrift gesprooken word / komt zulks in geene aanmerking in eene byéén gevoegde som van verscheide jaren by elkanderen: in welke door jaren eenvoudiglyk gemeent worden waarlyke jaar-tyden / gaande van een zeker jaar-saisoen / dat 'er toen was / tot het zelfde jaar-saisoen daar na wederkomende / terwyl het gene / dat in de gebruikelyke afmeting der

(*) Conf. STRAUCHIUS *Brev. Chronol. pag.* 55, 56.
(†) Vid. PHIL. MUNCKERUS *de Intercalatione.*

der jaren by maanden aan eenige vorige ontbraak / in een volgend wederom wierd goed gemaakt. Zo dat wy ten dezen opzigte niet eens behoeven te onderzoeken / naar wat byzondere jaar-form in de Heilige Schrift gerekent worde: hoewel het van zelve spreekt / dat de Joodse jaar-form hier eigentlyk in aanmerking kome.

Dat dit waarlyk ten opzigte van eene byéén gevoegde som van jaren zo moete begrepen worden / dunkt my / dat de Heer Prideaux in de woorden door onzen Schryver zelven (a) bygebragt / zeer bondig en klaarlyk betoogt (en te gelyk ook den zin van de Profezie by Daniel ten dezen opzigte zeer bevestigt) uit de jaar-weken Levit. XXV.

En ik zie niet / dat de redenen van den Heer Marshall voldoende zijn om dit te wederleggen / of in tegendeel te bewyzen / dat ook in eene byéén gevoegde som van jaren onder de oude Volken / en nader het Volk van God / in dien tyd / wel gerekent zy geworden by eene jaar-form van 360 dagen.

Het gesprek van Solon met Krésus, door Herodotus beschreven / heeft in dit geval weinig te beduiden. Om den Koning te doen gade slaan / hoe vele dagen 'er zijn in LXX jaren van iemands leven / rekende Solon dat eerst eens zo als het ieder een in den eersten opslag tellen zoude volgens die gemeene rekening / dat een jaar op 360 dagen uitkomt: en daar na rekende Hy dit noch wat bestipter uit / met byvoeging van de dagen der schrikkel-jaren / om welke men noch daar boven denken moeste om eene nette rekening te maken. Dit vertoont een zweem van Filosofie / en den styl van een Man / die nauwkeuriger wist denken en spreken als ieder een doet. En dit is het all' / zonder dat men daar uit iet besluiten kan nopens eenig gebruik van tydrekening onder de volken.

En wat aangaat de berekening van de LXX jaren der Babylonise gevangenisse / die van meerdere aangeleegenheid is; hier in vooronderstelt de Geleerde Marshall al te vast / dat het stiptlyk zoude moeten blyken / dat 'er juist 70 jaren in die gevangenis ten vollen verlopen zijn / en zulks op maand en dag konde uitgerekent worden: daar het in der daad genoeg is / dat die tot in het zeventigste jaar geduurt hebbe. Waarom ik mene / dat men zig hier omtrent voldaan zal vinden / wanneer men gelieft na te zien het gene ik over dit onderwerp op bladz. 235 en 236 gezegt heb. En / indien men dit al volgens de onderstellingen en beredeneering van den Heer Prideaux ten stipsten wilde uitrekenen / gelyk onze Geleerde Schryver zo sterk daar uit redeneert / dunkt my klaar te zijn / dat niet de Heer Prideaux, maar wel onze Geleerde Marshall, zig in het berekenen der 70 jaren vergist hebbe. Want het is zeker / dat in deze rekening dat jaar / in welk de gevangenis begonnen is / mede getelt en voor het eerste jaar gerekent moete worden: zo veel te meer om dat in het jaar der bygela-

(a) Zie *bladz.* 693, 694.

latinge noch even zo vele maanden der gevangenisse voorafgaan / als 'er in het jaar / waar in die begonnen is / toen verlopen waren. En doen wy dan by A. P. J. 4018, zijnde het jaar voor Christus 606, 69 jaren by / zo hebben wy net 70 jaren voor het begin van het jaar der bryplatinge A. P. J. 4178, voor Christus 536. Want by A. P. J. 4108 bygedaan zijnde 69 jaren / heeft men A. P. J. 4177 volle 70 jaren.

Het eenige / dat van merkelyk gewigte is / en waarlyk al vry wat schyn heeft / is de vergelyking / welke de Heer Marshall maakt tusschen het gezegde aangaande den tyd, tyden en eenen halven tyd, dat is drie jaren en een half Dan. VII. 25 en het gene ons voorkomt Openb. XII, alwaar insgelyks een tyd, tyden en een halve tyd genoemt worden / en dit tydbestek van drie jaren en een half opgelost word in 1260 dagen.

Dan hier op merke ik aan / dat wel in de Openb. de spreekwyzen uit Daniels Profezie ontleent zijn / maar nochtans de zelfde tyd en dezelfde zaak niet bedoelt word / zo als de Geleerde Schryver met vele andere voorname Uitleggers van gevoelen is / doch het tegendeel / zo ik vertrouwe / hier voren getoont is. Zo dat men dit gezegde van de Openb. niet kan bybrengen als eene eigentlyke verklaring van de woorden van Daniel.

En heeft dan evenwel Johannes, of wel de Geest der Voorzegginge / die zaken aan Hem bekend makende / eenen tyd van drie jaren en een half gebragt tot 1260 dagen, zijnde eene byéén gevoegde som van de gemelde jaren naar eene rekening van ieder jaar op 360 dagen; wy hebben ons te herinneren / dat deze Openbaring aan den Apostel Johannes gegeeven wierd om dezelve in de eerste plaats mede te delen aan de Gelovigen in klein Azie / onder wien die rekening van het jaar op 360 dagen in gebruik was. Dit gaf rede genoeg om de 1260 dagen, welke de Godspraak bestemde / met een geheim-beduidend oogmerk tot jaren brengende / dit getal van dagen te begrypen onder de bewoording van drie en een half jaren, gerekend naar die jaar-form / die onder de gelovigen in Azie bekend en in gebruik was. Gelyk alzo Hoofdst. XI. 2, 3. twee en veertig maanden op 1260 dagen, en dus de maanden tot 30 dagen, gerekent worden.

Maar hier uit kan dan niets besloten worden ten aanzien van eigentlyk gezegde tydrekeningen onder die Volken in gebruik in het opmaken van byéén gevoegde sommen van jaren van deze of geene gebeurtenissen. En vooral geeft dit ook geenen grond om daar uit te oordeelen over de tydrekening in de Schriften des Ouden Testaments / en betrekkelyk tot de zaken van het Joodse Volk / waar van wy hier spreken (*). Ik voege 'er by / dat ook wel zo ten aanzien van de maan-

(*) Schynt evenwel aangaande dit begrip van de rekening der jaren by de Joden

maanden als van de jaren in de Openb. het effen getal van even gelyke maanden zoude konnen gebruikt zyn om eene gemakkelyke en effene bereekening te maken; daar toch zulke maanden by de gelovigen in Azie noch in gebruik waren, en oudtyds algemeen waren geweest.

En wat van nader betreft onze Profetie, aangaande de LXX weken, ten opzigte van welke de Geleerde Marshall zig zo vele moeite geeft om te bewyzen, dat die verstaan moet worden van jaren van 360 dagen, en dat alzo de rekening, van het XXe. jaar van Artaxerxes Longimanus begonnen zynde, ten vollen overeenstemme met den Canon van Ptoleméus, daar dezelve naar zyne bevatting anders met de oude historie en tydrekening niet zoude zyn overeen te brengen: hier omtrent hope ik voldaan te hebben met het gene aangaande die tydrekening en het gezag van den gemelden Canon in dit geval op zyne plaats gezegt en aangewezen is bladz. 386 enz. voornaamlyk wanneer men daar by overweegt het gene de Hoog-geleerde Heer van Alphen ter aangewezene plaatzen op dit stuk heeft aangemerkt.

Het is in het byzonder al zeer opmerkelyk, dat Ctesias den tyd der regeeringe van Darius Hystaspesz., volgens de uittrekzels van Photius tot XXXI. jaren brenge. Waar mede alle de zwarigheid op dit stuk zoude opgeheven zyn, indien wy op die uittrekzels zo veilig konden voorgaan, als wy op het werk zelve zouden konnen doen. En waarom zoude evenwel dit uittrekzel in dit stuk niet nauwkeurig konnen wezen en groot geloof verdienen mogen, daar Ctesias en Thucydides ten opzigte van den regeerings-tyd van Xerxes van zullen overeenstemmen? Jammer is het, dat dit werk van Ctesias verloren is geraakt. Want schoon Hy ligtgelovig geweest mag zyn ten opzigte van de oude Assyrise zaken en de zeldsaamheden van Indie, die Hy van anderen vernomen had, wie kon beter dan Hy naar waarheid schryven van de Persiaanse Historien, daar Hy ten tyde van Artaxerxes Mnemon zeventien jaren in dat Ryk en aan het Hof heeft voorgebragt, en dat wel

als

den eenige zwarigheid over te blyven, dat die veel duisterheid en onzekerheid moete gegeeven hebben in het bereekenen van zommige dingen van gewigte, als de levens-jaren van ieder mensch en de regeerings-jaren der Koningen en de tyd van iemands meerder-jarigheid; men heeft zig hier by te herinneren, dat de Joden noch ten huidigen dage deze zelfde maniere van rekenen gebruiken, zonder zig daar in bezwaard te vinden. Zy nemen op de dertiende maand der schrikkel-jaren in zulke rekening geene byzondere aanmerking. Eeniglyk tellen ze jaar by jaar, zo als die vallen, schrikkel-jaar of gewoonlyk jaar. Dit doen ze geruftlyk, om dat ze weten dat die schrikkel-jaren dienen om de rekening met den waaren tyd van den Zonne-loop te beter te doen overeenkomen. Voorts maakt een gewoon, bekend en algemeen gebruik in zulke zaken alles goed. En hoe zelden heeft men 'er belang by om die rekeningen zo stiptlyk op een maand meer of min uit te tellen?

als eerste Lyf-arts van den Koning en een groot gunsteling van Hem/ dien men wel geloven mag wanneer hy zegt toegang gehad te hebben tot de Gedenk-schriften van het Ryk (*).

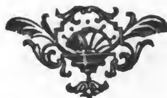
Voor het overige wille ik den Geleerden Marshall geene bedenkingen daar over maken/ dat volgens zyne berekening de uitroejing van den Messias niet zo aanstonds volge na den uitgang van de 69 weken/ als wel myne gegevene verklaring medebrengt. Ik zie hier in geene zwarigheid/ indien het daar op alleen aankwam. Maar een ieder/ vleie ik my/ zal daar tegen wel willen erkennen/ dat de uitlegging/ welke ik kieze/ ten dezen opzigte alle voordeel heeft en daar door mede niet weinig aangeprezen word.

Dit meende ik/ Waerde Lezer/ aangaande dit gewigtig onderwerp U noch te moeten mededeelen.

Die de gedagten van meer andere Geleerden over deze stoffe verlangt te weten/ zal zig voldaan vinden by CALOVIUS, die in zyne Biblia Illustrata by de verklaring dezer Profezie van Daniel eene afzonderlyke Dissertatio de LXX Septimanis heeft ingevoegt. En latere verhandelingen van dit stuk zyn genoeg bekend: waarom ik ook eenige van dezelve/ behoudens de achting voor derzelver Geleerde Schryveren/ niet genoemd heb/ terwyl myn bestek niet gedoogde alle de gevoelens hier over op te geven en te onderzoeken.

In Engeland zyn niet lang geleeden noch twee Verhandelingen over deze stoffe in het licht gekomen/ de eene van Th. Hare M. A. en Rector van Chedington en de andere van Richard Parry Doctor in de Godgeleerdheid. Nopens de eerste vindt men een bericht in de Nederlandse Letter-Verlustiging I. Deel. N. 1. De laatstgenoemde/ die my by naam bekend geworden is door de Geleerde Uitgevers van de Bibliotheque des Sciences Tom. XVIII. pag. 500, heb ik geene geleegenheid gehad te zien of te bekomen/ hoewel ik daar naar getracht heb.

(*) Zie Mr. DES-VIGNOLES *Chronol. Sainte & Etrang. Tom.* II. *pag.* 182. *& suiv.* als mede H. PRIDEAUX *Oud en Nieuw Verbond aaneeng. bladz.* 512.

NALE-

N A L E Z I N G

O V E R

De *bedryven* en den *regeerings-tyd* van Koning *Nebukadnezar*.

By de verklaring van Dan. I. vers 1. I. Deel, bladz. 53. heb ik eene bedenking geoppert/ die zig tegen de tyds-bepaling van Daniel, aldaar gesteld/ scheen op te doen uit vergelyking van Jerem. XXV. 1, 9, alwaar de Profeet in het vierde jaar van Jojakim noch eerst schynt te voorzeggen de aanstaande komste van Nebukadnezar ter inneming van Jerusalem, daar Daniel zegt, dat Nebukadnezar reeds in het derde jaar van dien Koning te Jerusalem kwam, en God den Koning en de stad in zyne hand gaf. Ik heb daar op geantwoordt/ dat deze schyn-strydigheid aldus vereffent konde worden/ dat de meining van Daniel niet zy/ dat Nebukadnezar in dit jaar reeds te Jerusalem kwam/ maar dat Hy toen kwam naar Jerusalem/ in dier voegen/ dat deze veldtogt reeds in het derde jaar van Jojakim begonnen zy/ maar eerst in het vierde jaar van dien Koning/ wanneer dat al verre verlopen was/ de dadelyke komste van Nebukadnezar te Jerusalem en de belegering van die stad gevolgt zy.

Ik heb by die gelegenheid ook onderzogt naar de rede/ waarom Nebukadnezar aldaar reeds Koning van Babel genoemt worde/ daar uit het overgebleven stuk van Berosus blykt/ dat zijn Vader Nabopollassar noch leefde/ wanneer Hy in het Joodse land viel/ Jerusalem innam/ en eenige gevangenen van daar wechvoerde. En ter oplossing van deze zwarigheid heb ik my vereenigt met het gevoelen van die Geleerde Mannen/ die uit het zo even gemelde overgebleven stuk van Berosus opmaken/ dat Nebukadnezar, doe Hy van zijnen Vader Nabopollassar met een leger naar het Joodse land gezonden wierd/ tot mededeelgenoot in de regeering aangenomen en met den titel van Koning begiftigt zy geworden.

En wanneer ik vervolgens gekomen ben tot de uitlegging van Hoofdst. II. 1, heb ik insgelyks op het voetspoor van andere Geleerde Mannen uit dien grond afgeleidt/ dat twederlei rekening van de regeerings-jaren van Nebukadnezar hebbe plaats gehad in dier voegen/ dat de Chaldeen zijnen regeerings-tyd gerekent hebben van den dood van zijnen Vader/ en Daniel, in dat land levende en schryvende/ ook alzo rekene/ maar de Joden zijne regeerings-jaren begon-

nen hebben te rekenen van dien tyd af / dat Hy door zijnen Vader met den titel van Koning naar Judea gezonden en vervolgens aldaar bekend geworden is / en dat Jeremia en de andere Heilige Schryvers, van Nebukadnezar sprekende / zig van deze rekening bedienen. Gelyk men dat breder zien kan / benevens het gebruik / dat ik van deze aanmerking ter wechneming van eene andere / zig daar op doende / zwarigheid gemaakt heb / I. Deel, bladz. 126–132.

Deze gedagten zijn my toegeschenen geheel aannemelyk te zijn en in een stuk van die oudheid te mogen doorgaan voor eene oplossing van deze en gene zwarigheden zo gemakkelyk en betogelyk / als men met rede zoude mogen begeeren. Doch ik mag of wille voor mijnen Lezer niet verbergen / dat ik weinige maanden geleeden / wanneer ik bezig was met het overzien van mijne schriften tot het laatste deel dezer Uitlegginge behorende / meer dan eene bedenkelykheid onder het oog gekregen heb / die tegen deze onderstelling met recht kan worden ingebragt / en vervolgens meer overhelle tot eene andere bevatting van deze zaken / welke ik voorgedragen heb gevonden in het roemwaerdig werk van Mr. DES-VIGNOLES genaamd Chronologie de l'Histoire Sainte et Etrangere. Een werk meermaals van my in deze mijne Uitlegging aangehaald / doch waar aan ik eerst kennis gekregen heb na dat het eerste deel dezer Uitlegginge al over de helft volschreven was. Wanneer een mijner zeer geëerde Vrienden de goedheid had om het my eens ter leen te geven / en het liep noch al eenige maanden aan / eer ik het zelf heb konnen magtig worden. En dit is de rede geweest / dat ik de gedagten van dien Geleerden Man over dit bovengemelde stuk noch niet geweeten heb / nog my daar van konnen bedienen / wanneer het eerste begin van deze Uitlegging door my ter drukperse gegeeven wierd. Wanneer ik het zelve ter leen ontfangen had / bepaalde ik my geheel en al by zyne bereedenering van de geschiedenis van Darius den Meder; en het was alleen in het voorbygaan / dat ik / het overige werk met een vlugtig oog inziende / die gedagte van den Geleerden Schryver opmerkte / die ik onder het overzien noch gemeldt heb in eene aantekening op bladz. 50.

Het is zeker niet zeer eigenaartig / dat Daniel Hoofdst. I. 1. liever zoude hebben uitgedrukt den tyd / wanneer Nebukadnezar NAAR Jerusalem kwam / dan wanneer Hy werkelyk DAAR gekomen is en vervolgens dat gene uitvoerde / het welk Daniel ons in die woorden beschrijft / en waar mede in der daad zijne geschiedenis begint.

Die bedenking kan ik niet ontveinzen my al ooit eens vroeger in den zin gekomen te zijn.

En ten tweeden moete ik openhertiglyk belyden / dat de onderstelling aangaande de verschillende bereekening van de regeerings-jaren van Nebukadnezar by Daniel in onderscheiding van Jeremia en de andere heilige Schryvers my by nader onderzoek gebleken is ongegrond te zijn. In tegendeel bevinden wy / het stuk wel ingezien zijnde / dat

en;

en Daniel en de andere Heilige Schryvers in dit stuk overeenstemmen/ midsdien zy allen aan Nebukadnezar den zelfden regeerings-tyd van 43 jaren toeschryven/of naar die vooronderstelling van Hem spreken. Dit blykt klaarlyk aangaande het twede Boek der Koningen. Want 2 Kon. XXIV. 8, 12. word gezegt / dat Nebukadnezar in het agtste jaar van zijne regeering Jojachin, Koning van Juda, gevangelyk weggevoerde. Maar 2 Kon. XXV. 23. word te kennen gegeeven/ dat het 37e. jaar der gevangenisse van Jojachin, waar in die eindigde/ gelyktydig was met het eerste jaar van Evilmerodach, den Zoon en Opvolger van Nebukadnezar. Waar uit volgt / dat Nebukadnezar 43 jaren geregeert moet hebben. Want wanneer men by de voorafgegaane zeven jaren van Nebukadnezar, byvoegt de 36, welke de gevangenis van Jojachin, begonnen zijnde in Nebukadnezars agtste jaar / geduurt heeft / heeft men 43 jaren. En Jeremia zelven betreffende / bevinden wy / dat Hy mede even de zelfde rekening gebruikt hebbe. Want Jerem. LII. 28. schynt door het zevende jaar immers gemeent te worden het zevende jaar van Nebukadnezar: en de zaak / die daar aangeteekent word / moet zekerlyk zien op de wegvoering van Jojachin. Maar dat zoude dan / indien Jeremia de regeerings-jaren van Nebukadnezar twee jaren eerder als de Chaldeen begint / moeten vallen in zijn negende jaar. Even zo vinden wy ook eene volle overeenkomste tusschen Jerem. LII. 12. en 2 Kon. XXV. 8, aangezien op beide die plaatzen gezegt word / dat de verbranding des Tempels geschied zy in het negentiende jaar van Nebukadnezar, zijnde dezelve ten uitvoer gebragt door Nebuzaradan, die tot dien einde drie dagen te voren op den zevenden dag der vyfde maand te Jerusalem gekomen zijnde / het te werk stelde op den tienden van die maand. En wat verder nopens Nebukadnezar by Jeremia in het overige van dat Hoofdstuk of elders by den Profeet Ezechiel en den Schryver van het twede Boek der Chroniken voorkomt / is van dien aart / dat het hier omtrent geene beslissing uitlevere / vermids 'er of geene jaren van zijne regeering by uitgedrukt worden / of / daar die van ter zyde aangeweezen worden / die rekening zeer wel met die van de andere nu reeds genoemde plaatzen over een te brengen is. Zo dat men veilig zeggen mag / dat deze andere Heilige Schryvers hier in mede overeenkomen / en buiten noodzake eenige schynstrydigheid in dit stuk gestelt worde.

Deze zwarigheden heeft Mr. Des-Vignoles in zijne tyd-kaveling gelukkiglyk ontweken.

Eerstlyk stelt Hy de komste van Nebukadnezar te Jerusalem en de inneming der stad door Hem volgens de eigene woorden en bepaling van Daniel Hoofdst. I. 1. op het derde jaar van Jojakim. Welk jaar Hy gelyktydig stelt met het jaar voor Christus 606; en aldus deze gebeurtenis / en met dezelve het begin van de Babylonische dienstbaarheid der Joden / tot het zelfde jaar brengt / als wy doen.

Xxxx 2 Ten

Ten tweden vergelykt Hy de jaren van Nebukadnezars regeering met die van Jojakim in dier voegen/ dat het eerste jaar van Nebukadnezars Koninklyke regeering gelyktydig geweest zy voor een gedeelte met het vierde jaar van Jojakim, doch voor het grootste gedeelte met het vyfde. En dit bewyst Hy (Tom. II. pag. 439) daar uit/ dat volgens Jerem. LII. 28. het zevende jaar van Nebukadnezar gelyk-tydig zy met het elfde jaar van Jojakim.

Ten derden houdt Hy staande/ dat de tyd-rekening van Daniel en alle de andere Heilige Schryvers in het berekenen der regeerings-jaren van Nebukadnezar volkomenlyk overeenstemme met elkanderen/ en alzo ook met het overgebleven stuk van Berosus en den Canon van Ptoleméus.

En ten vierden, wanneer Dan. I. 1. van Nebukadnezar als Koning van Babel gesproken word/ daar zijn Vader volgens Berosus toen noch leefde/ begrypt Hy/ dat Hy dien naam drage/ of om dat Hy naderhand Koning van Babel geweest is/ of wel om dat Hy/ als vele Geleerden menen/ van zijnen Vader in het deelgenootschap van de Regeering is aangenomen geweest/ het welk Hy toestaat niet onwaarschynelyk te zijn/ maar zig in het geheel daar van niet bedienen wilt om de Tyd-rekening der Heilige Schrift daar uit op te helderen.

En op deze/ van my slegts kortlyk opgegeevene/ maar door Hem breder betoogde/ gronden/ schikt Hy van de aaneenschakeling der gebeurtenissen/ in vergelyking van het gemelde stuk van Berosus (het welk Hy te gelyk in een aangenaam licht stelt) op de volgende wyze.

Berosus verhaalt/ dat Nabopollassar, verstaan hebbende/ dat zijn Stedehouder, dien Hy gestelt had over Egipte, Neder-Syrie en Fenicie (dat is over eenige landschappen en steden/ welke Hy in die gewesten verovert had) tegen Hem was opgestaan/ en te oud zijnde om zelf de ongemakken van den oorlog meer te ondergaan/ zijnen Zoon Nabuchodonosor tegen dien Stadhouder zondt met een gedeelte van de krygsmagt/ en dat die jonge Prins dien wederspanneling overwon en die win-gewesten wederom bragt onder de gehoorzaamheid van zijnen Vader. Maar dit verhaal maakt geene tyds-bepaling/ wanneer die veldtogt van Nebukadnezar begonnen zy. Alleenlyk ziet men daar uit/ dat zulks geschied zy in de laatste jaren van Nabopollassar. En aan den anderen kant is het zeer waarschynelyk/ dat deze bedryven van Nebukadnezar, acht gegeeven zijnde op het gene Berosus in het vervolg noch al meer daar van te verstaan geeft/ niet met éénen veldtogt zijn ten einde gekomen. Dus heeft men vryheid om het begin daar van met eene gegronde gissing zo te bepalen/ als het beloop van andere zekere gebeurtenissen schynt te vereisschen. En het is op dien grond/ dat onze Geleerde Des-Vignoles dit stelt op het jaar der Juliaanse Periode 4105 en voor Christus 609.

En

En volgens deze onderſtelling geven ons de bevattingen van dien Grooten Tyd-rekenkundigen dezen tyd-tafel op.

Jaren der Jul. Per.	Jaren voor Chriſtus.	
Ao. 4105.	609.	A. Per. Jul. 4105, voor Chriſtus 609. zondt Nabopollaſſar zynen Zoon Nebukadnezar tegen zynen wederſpannigen Stedehouder. En deze jonge Vorſt, het geluk hebbende van Hem gemakkelyk te overwinnen, wierd waarſchynelyk daar door aangezet om by deze gelegenheid eenige nieuwe verovering te maken in Egipte, daar Hy, de ſteden wederom tot onderdanigheid gebragt hebbende, die zynen Vader toebehoorden, zig ook meeſter maakte van eenige andere, die aan den Koning van Egipte toebehoorden. Doch Farao Necho, die toen aldaar regeerde, dit vernomen hebbende, zeilde met eene vloot (*) naar de Kuſten van Syrie om de Chaldeen in hun eigen land aan te taſten en eene afwending te maken. En ten dien einde aan de Noordzyde van Paleſtina zyne troepen ontſcheept hebbende, geraakte Hy in gevecht met Joſia, Koning van Juda, die daar in ſneuvelde
4106.	608.	Dus regeerde met het volgende jaar Jojakim in plaatze van Joſia, zynde door Farao Necho, na de afzetting van zynen broeder Joahas, tot Koning aangeſtelt; en Necho vervolgde zynen togt tegen de Chaldeen.
4107.	607.	Ondertuſſchen ging Nebukadnezar voort om zig meeſter te maken van de ſteden van Egipte, welke Hy reeds had aangetaſt. En vervolgens keerde Hy zyne wapenen tegen Jojakim en Judea: het zy om dat Jojakim een vaſal van den Koning van Egipte geworden was; het zy om dies te gemakkelyker Farao Necho op het ſpoor te

(*) Hierop paſt onze Geleerde Schryver toe het gene men leeſt by HERODOTUS *Lib.* II. *cap.* 158, alwaar die oude Geſchied-ſchryver verhaalt, dat deze Koning, bezig zynde met een kanaal te doen graven tuſſchen den *Nyl* en de *Rode* zee, dien arbeid ſtaakte, om dat het orakel Hem waarſchouwde zig in ſtaat te ſtellen tegen de *Uitlanders*, en dat Hy hier op zyne landmagt verſterkte, en ſchepen deed bouwen op de *Rode* zee en ook op de *Noord-zee*, die wy de *Middelandſe zee* noemen.

Jaren der Jul. Per. | Jaren voor Christus.

te volgen en op het lyf te vallen [daar Hy waarschynelyk door even den zelfden weg / door welken Hy naderhand uit Egipte naar Babel te rug trok / namelyk de woestyn (van Arabie) als Berosus zegt / naar Egipte gekomen was]. Doch uit Egipte naar Jerusalem komende / trof Hy verscheide sterke steden aan / die Hy moeste meester worden om gerustlyk te konnen voorttrekken / en hier aan had Hy wel eenen geheelen veldtogt werk.

4108. 606. In het volgende jaar / zynde het derde jaar van Jojakim, kwam Hy werklyk te Jerusalem, belegerde de stad en nam ze in / en beroofde den Tempel van een gedeelte der heilige vaten / als Dan. I. 1. verhaalt word. Hy liet Jojakim eerst binden met kopere ketenen om naar Babel gebragt te worden; maar op belofte van onderdanigheid en schatting te betalen / ontsloeg Hy Hem en vergunde Hem de regeering van zyn Ryk te behouden. Dus wierd Hy zyn knecht. En benevens de heilige vaten / die men Hem moeste afstaan / en naar Babel gezonden wierden / liet Nebukadnezar ook eenige edele jongelingen derwaart gevangen wechvoeren / onder welke zig Daniel bevondt.

4109. 605. Dit verricht hebbende / trok Nebukadnezar regt aan op Farao Necho, den Koning van Egipte, die zig by Carchemis aan den Eufraat had nedergeslagen / en Hy versloeg Hem met eene grote nederlage. Welke de Profeet Jeremia in dit zelfde jaar / zynde het vierde jaar van Jojakim, kort te voren voorspelde / als wy zien Jerem. XLVI. En / gebruik makende van zyne behaalde zege / noodzaakte Nebukadnezar den Koning van Egipte zig met het overschot van zyne troepen naar zyne vloot te begeven om wederom naar Egipte te keren / en ontnam Hem alles, wat Hy bezat van den Eufraat tot aan de riviere van Egipte (2 Kon. XXV. 7). Ja hier mede niet te vrede / viel Hy in het land van Egipte om dat uit te plunderen / gelyk wy uit de aangehaalde voorzegging van Jeremia zien / en voornaamlyk onderbonden Migdol, Noph, en Tachpanhes, steden van Neder-Egipte, aan de Oost-zyde van den

Nyl/

Jaren der Jul. Per.	Jaren voor Christus.	
		Nyl / de uitwerkingen van dezen inval.
		En in dit zelfde vierde jaar van Jojakim, toen ten einde lopende / profeteerde Jeremia, dat de Heere / die zig reeds van Nebukadnezar, als zynen knecht, bedient had om het Koninkryk van Juda zijne ongenade te doen gevoelen en Egipte-land zwaarlyk te krenken / dezen zelfden Koning noch na dezen in het land zoude doen komen om Jerusalem en de andere steden van Juda te stellen tot verwoesting (gelyk naderhand ten tyde van Jojachin en voornaamlyk van Zedekia geschied is) en daar na ook alle de omliggende volken tot dienstbaarheid te brengen / en dat de dienstbaarheid der Joden onder deze heerschappy der Chaldeen / (nu reeds in het voorgaande jaar begonnen) zeventig jaren duuren zoude / gelyk ook de andere omliggende volken allen dien tyd dat juk zouden moeten dragen / tot dat ook der Chaldeen eigen tyd komen zoude, gelyk wy die voorzegging vinden Jerem. XXV.
4110.	604.	Nebukadnezar, bezig zijnde in het verwoesten en plunderen van Egipte, ontfing aldaar de tyding van zijnes Vaders dood. En / gelyk Berosus verder zegt / order gesteld hebbende op de zaken van dat landschap / en zijnen Bevelhebberen last gegeeven hebbende / om zijn leger met de gevangenen naar Babel te rug te brengen / reisde Hy ter spoed met een klein gezelschap door de woestyn (van Arabie) daar henen / en wierd daar gestelt in het volle bezit van zijnes Vaders Ryk.
		En onder de gemelde gevangenen noemt Berosus benevens Syriers, Feniciers en Egiptenaars ook Joden; die dan geweest zullen zijn gemeene Joden, die Hy in Judea gevangen gekregen en in het leger by zig gehouden had / onderscheiden van de edele jongelingen, die reeds te voren in het derde jaar van Jojakim naar Babel gezonden waren / volgens het verhaal van Daniel. Of anders mag men denken dat Berosus nopens deze wechgevoerden van Juda aldus spreekt uit een algemeen bericht / dat Nebukadnezar ook eenige Joden gevangen had wech-

Jaren der Jul. Per.	Jaren voor Christus.	
		weggevoert; bevestigende dit nochthans ook het hoofdzakelykste van Daniels verhaal / die dit onderscheidenlyker bepaalt].
		Dit jaar was dan het eerste jaar van Nebukadnezars regeering / het welk ten dele gelyktydig zynde met het vierde jaar van Jojakim naar Jer. XXV. 1, voor het grootste gedeelte gelyk was met het vyfde jaar van dien Koning/ welk was dit eigenste jaar Per. Jul. 4110, voor Christus 604.
4111.	603.	In het twede jaar zyner regeeringe/ daarop volgende / had Nebukadnezar den droom / die Dan. II. beschreven word. En Daniel en zyne Medgezellen / in het derde jaar van Jojakim naar Babel zynde weggevoert (A. P. J., 4108, voor Christus 606.) waren toen alreeds drie jaren daar geweest en naar des Konings voorschrift onderweezen / als Dan. I. verhaalt word.
4116.	598.	Na dezen wierd Jojachin met 3023 Joden gevangelyk naar Babel weggevoert / wanneer Jojakim, elf jaren, dat is tot in het elfde jaar, geregeert hebbende / gedoodt was / en dat wel in het zevende jaar van Nebukadnezar, als Jerem. LII. 28. aangetekent staat [waar voor 2 Kon. XXV. 12. gezegt word in het agtste jaar, waarschynelyk in dien zin / dat het agtste jaar even begonnen was / daar Jeremia spreekt van het zevende jaar, als nu ten einde komende / doe met deze zaak een begin gemaakt wierd met de nieuwe belegering en inneming van Jerusalem.]

Dit is de tyd-rekening en schikking der gevallen / welke Mr. Des-Vignoles maakt over het bedoelde stuk (a) / en die ik tot mijn oogmerk niet verder behoeve te vervolgen. En ik zie niet / dat daar tegen eenige tegenwerping kan worden ingebragt / als die / welke ik te voren zelf aan de hand gegeeven heb / te weten dat Jerem. XXV. schyne te kennen gegeeven te worden / dat de daar voorspelde komste van Nebukadnezar voor de deur was en niet eerst verscheide jaren

ren

(a) Gelyk men dit vindt in zyn boven genoemd Werk *Tome* II. *pag.* 409 & *suiv.*, vergeleeken met andere plaatzen, door den Schryver zelven aldaar aangeweezen.

ren daar na te verwachten. Waar uit dan vloeien zoude / dat Jeremia het oog zoude moeten hebben op het gene Dan. I. 1. verhaalt word/ en dat dit eerst zoude geschied/ of liever voltrokken/ zijn in het vierde jaar van Jojakim, en Nebukadnezars eerste jaar daar mede by Jeremia gelyk-tydig gestelt zoude worden volgens een vroeger begin/ als Dan. II. 1. en by de Chaldeen. Dit namelyk schynt de uitdrukking Jerem. XXV. 18. in te sluiten / als daar staat gelyk het is ten dezen dage, het welk Coccejus vertaalt als aanstonds. Maar by nadere overweeging van dat gezegde / komt het my voor veel eigenaartiger te zijn / dat men hetzelve toepasse op het tegenwoordige, dan wel op iet toekomende, en dat dan de zin deze zy / dat met die woorden gelyk ten dezen dage geweezen worde op de beginzelen van die onheilen / die men nu reeds zag / vermids Nebukadnezar al in het voorgaande jaar / zijnde het derde jaar van Jojakim, den Koning en het volk tot dienstbaarheid gebragt had / eenige van de vaten des Tempels ontvoert en eenige edele jongelingen naar Babel gevangen had doen wech brengen / of anders dat deze woorden moeten aangezien worden voor eene aanteekening / welke de Profeet naderhand (als in eene tusschen-reden) by deze voorzegging ingevoegt heeft / doe Hy dezelve beschreef / en de zaak alzo gebeurt was / even gelyk wy zulk eene ingevoegde aanteekening klaarlyk vinden in het voorgaande 13e vers, als daar gezegt word alles wat in dit Boek geschreven is, dat Jeremia geprofeteert heeft over alle deze volken, welk gezegde immers niet schynt ingevloeit te zijn in de redenvoering van den Profeet / die hier (zie vers 2.) beschreven word. Diergelyke gedagten van Geleerde Uitleggers vindt men by Schmidius (in h. l.) opgegeeven. En wanneer wy aandagtiglyk gadeslaan het gene in dit 18e. vers bedreigt word / zullen wy rasch ontdekken / dat dit veel meer behelst / dan in Jojakims tyd geschied is. Toen zijn immers Jerusalem en de steden van Juda (hoewel belegerd en ingenomen) geenzins noch gesteld tot woestheid, tot eene ontzetting, tot eene aanfluiting, en tot eenen vloek. Dit behoort eigenlyk eerst tot den tyd van Zedekia.

Dit oordeelde ik / Geëerde Lezer / aan de liefde der waarheid schuldig te zijn / hier noch mede te deelen / om daar mede mijne gegeevene verklaring omtrent dit stuk te verbeteren / of ten minsten dit aan U ter overweeging te geven.

En hier mede besluite ik dit Werk met dit vriendlyk verzoek / dat Gy my gunstiglyk verschonen wilt in de misslagen / welke Gy hier of daar bevinden moogt door my begaan te zijn; gelyk die in een Werk / dat over zo velerhande zaken gaat / en zo vele geschiedenissen en tyd-rekeningen in zig vervat / ligtlyk heb-

den konnen insluipen ; hoe zeer ik ook naar mijne bekwaamheid getracht heb zulks voor te komen / en de nauwkeurigheid in acht te nemen. Eenen iederen / die de goedheid heeft my zodanige vergissingen / of andere verkeerde bevattingen / bescheidenlyk aan te wyzen / zal ik eene oprégte dankbaarheid toedragen. En ik zal my altyd verblyden / indien het gene ik voorgedragen heb anderen aanleiding geven mag om sommige zaken meer licht by te zetten.

REGIS-

REGISTER

Aanwyzende het gene uit de Oude Geschiedenissen by voorkomende geleegenheid in dit Werk word bygebragt.

(De Romeinse cyffers I. en II. betekenen het Eerste en Twede Deel.)

A.

B.

C.

D.

E.

 Egip-

De goedgunstige LEZER word verzogt de hier aangetekende ingeslopene feilen aldus te verbeteren.

Bladz.	Reg.	
62	8	den berg Issus lees de stad Issus
75	24	de gansche eretz (ארץ) lees de gansche ארעא, het zelfde met der Hebreen eretz (ארץ)
157	20	verscheen lees vertoonde
169	28	de Lydiers en anderen lees de Syriers, Babyloniers en anderen
177	1	*van de aantekening* Voorreden lees Voorbereidselen
183	31	Lysemachus moet zijn Lysimachus
254	34	ook andere lees op en andere
291	30	gebruikt lees geruit
399	2	Gelius lees Gellius
	4	dwaas- lees dwaasheid
429	2	*van de aantekening* (b) loc laud. Alhier moest staan het gene volgt op reg. 3 en 4 en dan met (c) volgen het gene hier staat loc. laud.
486	23	veertien lees dertien
488	1	die Kambyzes had omgebragt moet zyn (even als de omgebragte broeder van Kambyzes)
500	10	Bestierder (Landvoogd) van Babylon lees Bestierder van Babylon
503	3 en 4	*van de aantekening* beschreven had. Voeg 'er by / gelyk de Doorluchtige GROTIUS meent, of liever Hieronymus den Kardianer, van wien zie H. PRIDEAUX *O. en N. Verb. aaneeng. bladz.* 649
512	18	gouds *lees* zilvers
—	23	gegeeven lees gegeeven hebben
528	8	Egipte en Syrie lees Egipte in Syrie
687	16	ieder jaar *lees* ieder ander jaar
689	8	*van de aantek.* Chilb. *lees* Chil.
704	23	van 360 *dagen* lees 1260 *dagen*

